חומש

מודע לבינה

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי ,

וואלף בן שמשון הלוי איש היידנהיים

ומביני מדע

ע"פ פי' רבינו רש"י ז"ל ופי' הבנת המקרא אשר חברתי.

רעדלהיים

שנת תקע"ח לפ"ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1818.

הערה!

אמר וו"ה; הנני הנני אתה המעיין המבין כי תקרא בספר התורה הזה ומצאת בו שמץ דבר כאיזה ניקוד או טעם המתנגד להרגלך או למציאות גירסת החומשים אשר בידך, אל תבהל ברוחך לכעוס ולבך אל ימהר לדבר עלי תועה ולאמר שגגה שגגה! עד אשר תקרא ודרשת בספרים הטובים העומדים בחזקת בדוק ובספרי גאוני הלשון הקדמונים ובפרט בס' מנחת שי להחכם הימ"ן ז"ל ובספרי משפטי הטעמים, ורפתה רוחך מעלי; ואם לא תנוח דעתך באלה דרוש נא מעל ספר עין הקורא להחכם הקדמון יהב"י הנקדן ז"ל אשר ערכתי לפניך בגליון ת"ס שהדפסתי וקראתי בשם חומש מאור עינים ובו תמצא כנפשך שבעך, כי גם החומש מורה לבינה עם פי' רש"י ופי' הבנת המקרא אשר חברתי, גם החומש עין הסופר המכונה עזרת הסופר ותיקון ווי העמודים גם החומש עם תרגום אשכנזי ופי' מנחה חדשה להחכם הר"מ קאלוו כולם יחד הם הם בעצמם החומש המדוייק ההוא אשר ליהב"י ותורה אחת ומשפט אחד וחקה אחת לארבעתם, אלא שהם נבדלים בביאוריהם ובפירושיהם, כי בחומש מאור עינים לבדו הכלתי גבולות הכתיבה המסורת בחבורי עין הסופר בצירוף גבולות הקריאה הנכונה בניקוד וטעם בחבור עין הקורא

ליהב"י, (וכל מעשה תקף וגבורת שני החבורים האלה הלא הוא כתוב על ספרם, קום נא אליך;) ובחומשים האחרים הסילותי החבורים השנים האלה ושמתי תחתם פירושים וביאורים אחרים נבדלים בעניניהם, והנה השוה שבהם שכולם ברורים וכולם נחמדים וכולם מטעמים מעדנים לכל נפש יפה; ואולם חלקתים לארבעה מיני חומשים בעבור שינוי דעות האנשים וחלופי תשוקות החכמים, והיה כל מבקש ה' ילא ישכיל וידע היותר נאות לכוונתו ואת אשר לו והקריב אליו להגות בתורת ה' ולעשות צדקה ומשפט וישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו.

ותשלם מלאכת הספר הזה הוא חומש ראשון בחדש השלישי הוא חדש סיון בשנת תקע"ח לפ"ק.

ספר

בראשית

ראשון לתורת האלהים

הוא

ספר הבריאה הוא GENESIS בלע"ז

יקיף

משנברא העולם עד שמת יוסף

אלפים ושלש מאות ותשע שנים •

א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ׃ ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וַיֹּאמֶר

בראשית אמר ר' יצחק לא הי' צריך להתחיל את התור' אלא מהחודש
הזה לכם שהיא מצוה ראשונ' שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשית משום
כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תילי' קי"א) שאם יאמרו אומות
העולם לישראל לסטים אתם שכבשת' ארץ שבעה גוים הם אומרים להם כל
הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם
וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא אין המקרא הזה אומר
אלא דורשני כמו שדרשו רז"ל בשביל התור' שנקראת ראשית דרכו ובשביל ישראל
שנקראו ראשית תבואתו, ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת
שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא
המקרא להורות סדר הבריא' לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך הי' לו
לכתוב בראשונ' ברא וגו' שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו
כמו בראשית ממלכת יהויקים, ראשית ממלכתו, ראשית דגנך, אף כאן אתה
אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית ברוא ודומה לו תחלת דבר ה'
בהושע (הושע א) כלומר תחילת דיבורו של הקב"ה בהושע ויאמר ה' אל הושע
וגו' וא"ת להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו יש
לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיב' אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני
(איוב ג) ולא פירש מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק (ישעי' ח) ולא פי' מי
ישאנו, וכמו אם יחרוש בבקרים (עמוס ו) ולא פי' אם יחרוש אדם בבקרים,
וכמו מגיד מראשית אחרית (ישעי' מו) ולא פי' מגיד מראשית דבר אחרית דבר,
א"כ תמה על עצמך שהרי המי' קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני
המים ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה הא למדת
שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו על כן לא לימד
המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים ולא ברא
ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים
והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין והיינו דכתי' ביום עשות ה' אלהים
ארץ ושמים: תהו ובהו תהו ל' תמה ושממון שאדם תוהא ומשתומם על בהו 2
שבה, תהו אישטורדישון בלע"ז (בעטייבעט) בהו ל' ריקות וצדו (סא"א):
על פני תהום על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת כסא כבוד
עומד

הבנת המקרא.

המובן מן המקר' לדעת הרב שהשמי' וכל תולדותיה' והארץ וכל תולדותי'
כולן נבראו ביום ראשון וכמו שגלה עוד דעתו לקמן פסוק י"ד וכ"ד ובפרשה
ל'

4 אֱלֹהִים יְהִי־אוֹר וַיְהִי־אוֹר׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר
כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׃

עומד באויר ומרחף על פני המי׳ ברוח פיו של הקב״ה ובמאמרו כיונ׳ המרחפת
4 על הקן, אקוביטי״ר בלע״ז (כריטהען): וירא אלהים את האור כי טוב
ויבדל אף ... בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראהו שאינו כדאי להשתמש בו
רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא, ולפי פשוטו כך פרשהו, ראהו כי
טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום
ולזה

סבבת המקרא.

ב׳ פסוק ד׳, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה כלל וכלל ויוכיח דעתו
זאת מתיבת ראשית שהוא ינוק תמיד וכו׳. וראיתי מי שפי׳ שהוכחת הרב
מעיקר תיבת ראשית וניקודו וליתא שא״כ גם תיבת אחרית יהי׳ סמוך
לעולם וזה שקרבי כבר מצאנו האחרית בה״א הידיעה ולעולם לא תבוא ה״א
הידיעה על תיבה סמוכה אבל עיקר הוכחתו משימושו במקרא ולכן דרך אין
לך ראשית במקרא וכו׳ גם לא מצאנו בכל המקרא שתבוא עליו ה״א הידיעה.
ודע שלדעתו אין תיבת ברא פעל עבר אך הוא שם הפעל וענינו כמו בריאה
כי שמות הפעלים יבואו על דרכים משונים אין קץ להם ככתוב בס׳ מאזנים
להחכם ראב״ע דף מ״ח ב׳, ולזה אמר הרב ודומה לו תחלת דבר ה׳ בהושע
כי גם שם בא המקור בתבנית פעל עבר וכמו שפי׳ שם הרב תחלת דיבר
שנדבר השם עם הושע אמר לו כן עכ״ל. הנה תיבת דבר שהוא פעל עבר
בכל המקרא עשה הרב ממנו שם דבר דיבור כדי לסמוך אליו תיבת תחלת,
ולפי דעתו בראשית ברא וגו׳ עד ויאמר אלהים הוא כנושא המאמר, וכנושא
ויאמר אלהים דוגמת תחלת דבר ה׳ בהושע שהוא הנושא וכנושאו ויאמר ה׳ אל
הושע. וזה שאמר אם כן ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה כלומר אין
בראשית ברא וגו׳ מאמר פוסק שא״כ הי׳ לו לכתוב בראשונה כי תיבת ראשונה
אינה דבוקה, אבל מדכתיב בראשית ואין לך ראשית שאינו דבוק ע״כ ברא
כמו בורא ואליו דבוקה תיבת ראשית. ואל תקשה על כללו זה ממה שמצאנו
וירא ראשית לו, שכבר פירשו שם הרב בעצמו שענינו ראשית הכיבוש ומסר
הנסמך ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וכמו שיבאר, ואמר עוד וא״ת
להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירשו בראשית הכל וכו׳ כלומר ואין טענה
מדיקות תיבת ראשית דלמא היא דבוקה אל תיבת כל החסרה במקרא ומצאנו
דוגמתו מקראות המקצרים לשונם וכו׳ א״כ תמה על עצמך וכו׳ כלומר אף
שתיבת ראשית יסבול זאת מ״מ עיקר הענין לא יסבלנה שהרי המים
קדמים. על פני תהום על פני המים שעל הארץ עכ״ל. כתב הרלב״ג
התהום בלי ספק השטח השפל מהמים והוא עמק המים עכ״ל. ולא כן דעת
הרב אבל ענינו קיבוץ ריבוי המון מים והדין עמו והעד עיינות ותהומות,
תהומות

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד: פ
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל
בֵּין מַיִם לָמָיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל
בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר

ולזה תחויהו בלילה: 5 יום אחד לפי סדר ל' הפרשה הי' לו לכתוב יום ראשון כמו שכתוב בשאר הימי' שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהי' הקב"ה יחיד
6 בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יו' שני, כך מפ' בב"ר: יהי רקיע יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום ראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באמרו יהי רקיע והו שכתוב עמודי שמים ירופפו (איוב כו יא) כל יו' ראשון ובשני יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו. בתוך המים לאמצע המים שיש הפרש בין מים העליוני' לרקיע כמו בין הרקיע למי' שעל הארץ הא למדת שהם תלוי' במאמרו של מלך.
7 ויעש אלהים את הרקיע תקנו על עמדו והוא גמר עשייתו כמו ועשתה את צפרניה:

מגל

הבנת המקרא.

תהומות יכסיומו, ואיך שהולכו ויוליכם בתהומות כמדבר, בי"ת בתהומות ענינו תוך ואמצע כי זה אחד מפלאות הבי"ת לא שיהי' ענינו קרקע הים. ורוח אלהים מרחפת כהא כבוד וכו', הראב"ע כתב ז"ל ורוח אלהים פיך הרוח אל השם בעבור היותו שלוח בחפץ השם ליבש המים וכו' אכן הרב ז"ל לא רצה בפי' הזה וטעמו עמו כי חזרנו על כל המקרא' ולא מצאנו שיהי' לשון רחיפה נופל על הרוח כי אם לשון נשיבה כמו ישב רוחו, כשפת בתוך והומיהם כולם. אף בזה אנו צריכים וכו' כמו בחית בראשי' מפני שאי אפשר לפרש ההבדל הזה כמשמעו כי לא יפול הבדל רק בדברים המתערבים והאור והחשך הם העדר וקנין ולא תפול בהם עירוב ואי אפשר חיבורם בעת מן העתים ועיין ברא"מ. וקבע לזה תחומו ביום וכו' ויהי' פי' ויבדל הבדל זמני שקבע לזה תחומו ביום ולהעדרו תחומו בלילה. רא"מ, ועוד נראה טעם לפירש הזה בעבור סיכוי המלילה הנאותה כי הי' לו לומר וירא אלהים כי טוב האור ויבדל, דוגמת ותרא האשה כי טוב העץ למאכל ולא אמר ותרא האשה את העץ כי טוב. יום אחד לפי סדר וכו'. הרמב"ן טען על הרב ואמר שלא יתכן לומר יום ראשון לפי שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני ביוכין או במעלה אבל שניהם נמנים והאחד לא יורה על שני עכ"ל. והרא"ם כתב עליו ז"ל גם בזה לא הבינותי לדבריו וכו' ע"ש,

והד א

מעל לרקיע ויהי כן: ויקרא אלהים לרקיע שמים
ויהי ערב ויהי בקר יום שני: פ
ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל
מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן: ויקרא

מעל לרקיע על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלוים באויר,
ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני לפי שלא היה נגמר מלאכת המים עד יום
ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במילואו וטובו ובשלישי שנגמר
מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב שני פעמים אחת
8 לגמר מלאכת השני ואחת לגמר מלאכת היום: ויקרא אלהים לרקיע שמים
9 שא מים, שם מים, אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים: יקוו המים שטוחין
10 היו על פני כל הארץ והקוום באוקינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: קרא
ימים

הבנת המקרא.

והר"א אשכנזי הליץ בעד הרמב"ן ח"ל ואני לדעתי דברי הרמב"ן ז"ל הם על
נכון בזה שאם הי' כדברי הרא"ם ז"ל שהוא סיפור בתורת זמן מה שהי' א"כ
הל"ל ויהי ערב ויהי בקר ביום הראשון כמו שנאמר ויהי המקריב קרבנו ביום
הראשון אמנם אומרו ויהי ערב ויהי בקר יום ראשון והוי שב אל הראשונות
כאלו יאמר שאותו היום הי' יום ראשון שאין ההודעה רק על הראשונות לומר
שהי' אז יום ראשון ולא הי' יום קודם לו וזה לא יתכן לומר כיון שאין כאן שני
כמו שטען הרמב"ן ז"ל עכ"ל ועיין מ"ש במפורש. על הרקיע לא נאמר וכו'.
המאמר הזה מפורש באגדה ת"ל אמר ר' תנחומא אבא אמרת טעם אילו נאמר
בין המים אשר על הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים בשהוא
אומר בין המים אשר מעל לרקיע הוי אומר המים העליונים תלוים במאמר
עכ"ל. והכוונה שאין טבע המים העליונים כטבע אלו המים התחתונים שהם
כבדים והארץ נושאת אותם אבל הם תלוים במאמר ר"ל שאין להם דבר
שישאם כי אינם קלים ולא כבדים, ולזה דקדק ואמר שאילו הי' כתוב אשר על
הרקיע הייתי אומר על גופו של רקיע המים נתונים ר"ל שהם עליו והוא
ישאם אבל אמר מעל לרקיע ולא תאר אותם בשהם על הרקיע להיותם נכמכי'
על עצמם וזה דקדק בכלל מאוד. והרא"ם ז"ל הקשה על המאמר זה ממה
שדרשו מעל רגליו שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין רגליו וכו' ע"ש, וזה אם על לב
שעדיין יש הפרש בין מעל הרקיע בה"א ובין מעל לרקיע בלמ"ד ואילו הי'
כתוב ומעל לרגליו הי' עניינו מעל אשר לרגליו דוגמת מעל לרקיע עכשיו דכתיב
מעל רגליו בלא למ"ד ודאי שלא יהי' דבר חוצץ בינו ובין רגליו. שם מים וכו'.
מאמר נגוב' תגיגה ואל תתמה על זאת כי כן מדרך לשון עברי בתיקוני הסוגיות
לחבר

אֱלֹהִ֤ים ׀ לַיַּבָּשָׁה֙ אֶ֔רֶץ וּלְמִקְוֵ֥ה הַמַּ֖יִם קָרָ֣א יַמִּ֑ים
11 וַיַּ֥רְא אֱלֹהִ֖ים כִּי־טֽוֹב׃ וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים תַּֽדְשֵׁ֤א
הָאָ֙רֶץ֙ דֶּ֔שֶׁא עֵ֚שֶׂב מַזְרִ֣יעַ זֶ֔רַע עֵ֣ץ פְּרִ֞י עֹ֤שֶׂה פְּרִי֙
לְמִינ֔וֹ אֲשֶׁ֥ר זַרְעוֹ־ב֖וֹ עַל־הָאָ֑רֶץ וַֽיְהִי־כֵֽן׃ וַתּוֹצֵ֨א

ימים והלא ים אחד הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים באספמיא: תדשא הארץ דשא עשב לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לו למקרא לומר תעשב הארץ שמיני דשאים מחולקין כל אחד לעצמו יקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים, תדשא ארץ תתמלא ותתכסה לבוש עשבים בל' לעז נקרא לשון דשא ארברי"ן (גרחויבט) כולן בערבוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע שיגדל בו זרעו לזרוע ממנו במקו' אחר: עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשת' כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עוונו נפקדה גם היא על עוונה ונתקללה: אשר זרעו בו הן גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח
12 כשנוטעין אותו: ותוצא הארץ וגו' אע"פ שלא נאמר למיניהו בדשאים בצווייתן

הבנת המקרא.

לאשר הענינים בקיצור הפס, ראובן כי ראה ה' בעניי וכן שמעון ולוי יהודה ושאר יעבן, ורבים כמוהם. אינו דומה טעם דג וכו'. הרא"ם טען על האגדה הזאת ואמר שים של אספמיא ושל עכו רחוקים הרבה מים אוקינוס שלמה יקרא ים אוקינוס ימים על שם טעם הדגים שבעכו ושבאספמיא. ועוד תמה לומר למה הביא רש' משנתו של ר' יהודה שאמר לא נאמר ימים אלא מפני שיש בו ימים הרבה ע"כ, ולדעתי התרים מבוארים שמה שאמרו בב"ר היא נתינת טעם אל זה שאמר ר"י כי לפי שבאים בתוכו ימים רבים לא יתחייב לקוראו ימים כיון שחומר המים אחד הוא, ועפ"ז אמרו בב"ר שבשביל שטעם הדגים שבים אחד נבדל מטע' הדגים שבים אחר וכל הימי' באים אל ים אוקינוס ועם כל זה יש באים הדגים שבו כמצא שבים אוקינוס יש מכל מין דג ומכל טעם דג א"כ ראוי להקרא ימים שאע"פ שחומר המים הוא אחד ואין היכירא בים אוקינוס שבאו בו ימים עכ"ז כיון שבשאר היכר מחמת הדגים יקרא ימים כי כאשר יצא בים אוקינוס דג של אספמיא יאמרו זה דג של אספמיא וכאשר יצא דג של עכו יאמרו זה של ים עכו וכולם יוצאים מים אוקינוס א"כ ראוי היטיב להקרא ימים כיון שיש בו דגים מכל הימים והם נבדלי' הטעם וזהו כתב רשי' ז"ל כמ"ש בב"ר שהוא נתינת טעם, רמ"א. לא דשא לשון עשב וכו'. עיקר כוונת הרב לתרץ על אשר לא אמר הכתוב או תדשא הארץ דשא מזריע זרע ועץ וכו'

הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־
פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
13 וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ פ שני
14 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם

בגוייהן שמעו שנכנסו האילנות על כן וכשאו ק"ו בעצמן כדמפרש באגדה
14 בשחיטת חולין: יהי מאורות וגו', מיום ראשון נבראו ובר׳ ציוה עליהם
להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו מיום ראשון וכל אחד ואחד
נקבע ביו' שנגזר עליו, הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ
לרבות תולדותיה'. יהי מאורות חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול
אסכרה בתינוקות הוא שנינו בד' היו מתענים על אסכרה שלא תפול
בתינוקות

הבנת המקרא.

זכו' לא תעשיב הארץ עשב וכו' ולכן אמר כי אין שתי הלשונות שוים עד שיוכל
להשתמש באיזה שירצה כי לשון עשב איננו נופל על הירק בכלל כי אם ביחוד
על כל מין ומין משא"כ לשון דשא שהוא שם הסוג ונופל בכלל על כל ירק ובמה
ובעבור שרצה הכתוב לדבר על עשב ועץ שהם שני מינים לכן כללם בתחלה
בתיבת דשא ואח"כ פירטם עשב ועץ ועל שניהם נופל לשון דשא. והחכם הר"א
אלמושנינו פירש ז"ל והנכון לפי דקדוק רש"י במה שהביאו אחר אמרו לא דשא
לשון עשב ולא עשב לשון דשא שכוונתו שזה תיבה ולא הי' לשון המקרא לומר
תעשיב שהרצון בו לפי שמה שפירש לא דשא לשון עשב וכו' ר"ל שהפך הגזר'
יראה שהאחד מורה עצמות והאחד מורה בלתי עצמות לפי מה שכתב אח"כ
שזה תיבה שאין לשון המקרא לומר תעשיב כי אין נכון לעשות פעל מן העצמיים
אחר שהעשב מורה עצמות והוא מה שפירש בסמוך מיני דשאים וכו' כי לא
נאמר משולחן תשולחן ומארון תארון כשנעשה פעל ממנו ורצ' לדבר שכאשר
פירש מזריע זרע אמר שיגדל בו זרעו והוצרך לפרש שהרצון בו זרע לזרוע
ממנו במקום אחר לא שזרע מורה עצמות הדבר אשר מצד עצמותו נקרא
זרע שא"כ איך יעשה ממנו פעל באמרו מזריע זרע עכ"ל. ותבינו נכונים
ומוספים בתכונות הלשון. אשר זרעו בו הן גרעיני וכו' ר"ל כי לא נקרא
זרע מצד שהם גרעינים אך מצד שהאילן צומח כשנוטעין אותו כי מצד הזריעה
ר ל מצד פעולת הזריעה נקרא זרע, ומזה הטעם פי' רש"י לעיל של' דשא
הרצון בו עטיפה ולא פי' ע"ד מה שיובן לכל שיורה עצמות ירק כי דשא ועשב
מתחלפין. מיום ראשון נבראו וכו'. פירש כן בעבור שתלה הכתוב ענין
הויית' בהצטרפו אל הרקיע באומרו ברקיע השמים ולא אמר בהחלט יהי
מאורות כמו שאמר יהי אור נשמע שכבר היו נבראים אלא שעתה תלאם
ותיין

לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת
וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃ וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת 15
בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־ 16
הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר
הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ וַיִּתֵּן 17
אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־
הָאָרֶץ׃ וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין 18
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיְהִי־עֶרֶב 19
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ פ

בתינוקות (עיין מנחת שי): להבדיל בין היום ובין הלילה משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום בין בלילה (עיין רא"ם) והיו לאותות כשהמאורות לוקין סי' רע הוא לעולם שנא' מאותות השמי' אל תחתו (ירמי' י) בעשותכם רצון הקב"ה אין אתם צריכין לדאג מן הפורענות. ולמועדים על שם העתיד שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמני' לתולד הלבנה. ולימים שמוש החמה חצי יום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם. ושנים לסוף שס"ה ימים יגמרו מהלכתם בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה (ס"א והיא שס"ה יום ורביעי יום) וחוזרים ומתחילים פעם שני' לסבב בגלגל כמהלכתן הראשון. והיו 15
למאורות עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם. המאורות הגדולים שוים 16
נבראו ונתמעט' הלבנ' על שקטרג' ואמר' אי אפשר לשני מלכי' שישתמשו בכתר אחד. ואת הכוכבים על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאי' להפיס דעת'.

כמו

הבנת המקרא.

ועיין מה שכתבתי בראש הספר. עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם עכ"ל. בעבור שאמר הכתוב והיו והיו שני פעמים לכן פי' הרב ועוד תעמוד שאין הדמות לשני השמושים האלה כי השמוש הראשון הוא בא מסבת תנועתם וכיבוצם והשימוש השני הוא מצד אורות עצמם לכן הבדיל הכתוב ואמר והיו פעם שנית כי סבת ענין השני נבדל מסבת ענין הראשון.

כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃
כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־
נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם
וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃
כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
כג אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי־עֶרֶב
וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ שלישי
כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ
בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃
כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא

נפש חיה שיש בה חיות. שרץ כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ, בעוף כגון זבובים, בשקצי' כגון נמלים וחיפושין ותולעים, ובבריות כגון חולד ועכבר וחומט וכיוצא בהם וכל הדגים. התנינם דגים גדולים שבים, ובדברי אגדה הוא לויתן ובן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם. נפש החיה נפש שיש בה חיות. ויברך אותם לפי שמחסרין אותם וניצודין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללה לכך לא ברכן שלא יהי' הוא בכלל. פרו לשון פרי כלומר עשו פירות. ורבו אם לא אמר אלא פרו הי' אחד מוליד אחד ולא יותר ובא ורבו שאחד מוליד הרבה. תוצא הארץ הוא שפירשתי שהכל נברא מיום הראשון ולא הוצרכו אלא להוציאם. נפש חיה שיש בה חיות (עיין לעיל פסוק כ). ורמש הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררים שאין הילוכם ניכר, כל לשון רמש וזחל בלשונו קונמובריש (ובל"א ריגען, ועיין בפי' הרב תילים ס"ט ובפי' שמיני על שרץ המים ועל שרץ העוף). ויעש תקנם בצביונם (בתיקונם) בקומתן.

אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם 26
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם 27
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
בָּרָא אֹתָם׃ וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם 28
אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ
וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה

26 **נעשה אדם** ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מ"א כב) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה, וכן בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא (דניאל ד יד) אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית. **נעשה אדם** אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובתו כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתיב ויבראו: **בצלמנו**. בדפוס שלנו. **כדמותנו**. להבין ולהשכיל: **וירדו בדגת הים** יש בלשון הזה לשון רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו: 27 **ויברא אלהים את האדם בצלמו**. בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה (תהלים קלט) נעשה בחותם כמטבע העשוי על ידי רושם שקורין קוני"ו (ובכ"י קוין והוא בל"א שטעמפעל) וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם (איוב לח): **בצלם אלהים ברא אותו** פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: **זכר ונקבה ברא אותם** ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו' (בראשית ב') מדרש אגדה שבראו שני פרצופים בברי' ראשונה ואח"כ חלקו. ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר: (ועיין מזרחי):
28 **וכבשה** חסר ו' ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד למדך

הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי
לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀ זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־
הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע
לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ
חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ
וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ וַיְכַל אֱלֹהִים
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃
וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ

למדך שהאיש שדרכו לכבש מצוה על פרי׳ ורבי׳ ולא האש׳: לכם יהי׳ לאכלה ולכל חית הארץ השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית ברי׳ ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם, וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנא׳ כל רמש אשר הוא חי וגו׳ כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: יום הששי הוסיף ה״א בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה. ד״א יום הששי כולם תלוים ועומדים עד יום הששי הוא ששה בסיון המוכן למתן תורה: (ס״א ביום ששי בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל עיירות בראשית ונחשב כאלו נברא העולם עתה והוי יום הששי שלושי יום ששי בסיון): ויכל אלהים ביום השביעי ר׳ שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקדש, הקב״ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. דבר אחר מה הי׳ העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה: ויברך ויקדש ברכו במן שבכל ימות השבוע יורד להם עומר לגולגלת ובששי לחם משנה וקדשו

במן

כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת׃ פ רביעי (ולספרדים שני)
אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּֽרְאָם בְּיוֹם
עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃ וְכֹל ׀ שִׂיחַ
הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם
יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ
וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה׃ וְאֵד יַעֲלֶה מִן־
הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה׃ וַיִּיצֶר יְהוָה
אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו

בין שלא ירד כלל והמקרא כתוב על העתיד: **אשר ברא אלהים לעשות** המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר: **אלה** האמורים למעלה: **תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'** למדך שכולם נבראו בראשון. ד"א בהבראם בה"א בראם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעי' כו) בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א רמז שירדו הרשעים למטה בראות שחת כה"א זאת שפתוחה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם: **טרם יהי בארץ** כל טרם שבמקרא לשון עד לא היה, ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד אחר כי טרם תיראון (שמות ט') עדיין לא תיראון ואף זה תפרש עדיין לא הי' כארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח. ובשלישי שכתוב תוצא הארץ על פתח קרקע עמדו עד יום ששי (עיין במפורש): **כי לא המטיר** ומה טעם לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאין. **ה' אלהים,** ה' הוא שמו, אלהים שהוא שליט ושופט על כל וכן פירוש זה בכל מקום לפי פשוטו ה' שהוא אלהים. **ואד יעלה** לענין בריאתו של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר (עיין במפורש). **וייצר** שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים אבל בבהמ' שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודין. **עפר מן האדמה** צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה.

8 נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה׃ וַיִּטַּע יְהוָה
אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם
9 אֲשֶׁר יָצָר׃ וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה
כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים
10 בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע׃ וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן
לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
11 רָאשִׁים׃ שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־
12 אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב׃ וּזֲהַב הָאָרֶץ
13 הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם׃ וְשֵׁם־הַנָּהָר
14 הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ׃ וְשֵׁם

ד"א נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו כפרה
ויוכל לעמוד. ויפח באפיו עשאו מן העליונים ומן התחתונים גוף מן התחתונים
ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ בשני ברא רקיע
לעליונים בשלישי תראה היבשה לתחתונים ברביעי ברא מאורות לעליונים
בחמישי ישרצו המים לתחתונים הוזקק הששי לבראות בו מעליונים ומתחתונים
ואם לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד
(ב"ר פ' י"ב וע"ש י"ח) לנפש חיה אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה אך זו של
8 אדם חיה שבכולן שנתוסף בו דעה ודבור. מקדם במזרחו של עדן נטע את
הגן וא"ת הרי כבר נאמר ויברא את האדם וגו', ראיתי בברייתא של ר' אליעזר
בנו של ר' יוסי הגלילי משל"ב מדות שהתורה נדרשת בו זו אחת מהן כלל
שאחריו מעשה הוא פרטו של ראשון, ויברא את האדם זהו כלל סתם בריאתו
מהיכן וסתם מעשיו חזר ופירש וייצר ה' אלקים וגו' ויצמח לו גן עדן ויניחהו
בגן עדן ויפל עליו תרדמה השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו אלא פרטו
של ראשון וכן אצל הבהמה חזר וכתב ויצר ה' מן האדמה כל חית השדה כדי
9 לפרש ויבא אל האדם לקרות שם וללמד על העופות שנבראו מן הרקק ויצמח
11 לצורך הגן הכתוב מדבר. בתוך הגן באמצע הגן. (עיין מפורש) פישון
הוא נילוס נהר מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ
נקרא פישון כמו ופשו פרשיו. ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנא' בישעי' אצל
13 מצרים ובושו עובדי פשתים (עיין בפירוש). גיחון שהי' הולך והומה והמייתו
גדולה

הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר
15 וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת: וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים
אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ:
16 וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־
17 הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא
תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת:
18 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ
19 אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים
מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

14 גיחון שהוא כמו כי יגח שמנגח והולך והומה. **חדקל** שמימיו חדין וקלין.
פרת שמימיו פרין ורבין ומבריין את האדם. כוש ואשור עדיין לא היו ונכתב
המקרא על שם העתיד. **קדמת אשור** למזרחה של אשור (ע"מ). **הוא פרת**
15 החשוב על כולם הנזכר על שם ארץ ישראל. **ויקח** לקחו בדברים נאים ופתהו
18 ליכנס (ע"מ). **לא טוב היות וגו'** שלא יאמרו שתי רשויות הן הקב"ה בעליוני'
יחיד ואין לו זוג וזה בתחתונים אין לו זוג. **עזר כנגדו** זכה עוזר לא זכה כנגדו
19 להלחם. **ויצר מן האדמה** היא יצירה היא עשי' האמורה למעלה ויעש
אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופירש שהעופו' נבראו מן הרקק לפי שאמר
למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן הארץ נבראו ועוד למדך כאן שבשעת
יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה
זו לשון רידוי וכיבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם. **וכל אשר
יקרא לו האדם נפש חי' וגו'**, סרסהו ופרשהו כל נפש חי' אשר יקרא לו
האדם

הבנת המקרא.

18 **לא טוב היות** שלא יאמרו שתי רשויות הן עכ"ל הטעם דייק הרב שלפי
המליצ' הפשוט' הי' לו ליכתב לא טוב לאדם היותו לבדו והראי' על זה החכם
ראב"ע שפירשו כפשוטו הוצרך לשנות הל' באמרו לא טוב וכו' טעמו לא טוב
לאדם וכו' עכ"ל עכשיו דכתי' לא טוב היות האדם לבדו משמע שהווייתו לבדה
נא

כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר
כא כְּנֶגְדּוֹ׃ וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ׀ תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה׃
כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־
כג הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם
זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת
כד יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־זֹּאת׃ עַל־כֵּן יַעֲזָב־
אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ
כה לְבָשָׂר אֶחָד׃ וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ

כ האדם שם הוא שמו לעולם. **ולאדם לא מצא עזר. ויפל ה' אלהים**
כא **תרדמה**. כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקב' אמר לכולם יש בן
זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל. **מצלעתיו** מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו
שני פרצופין נבראו. **ויסגר** מקום החתך. **ויישן ויקח** שלא יראה חתיכת
כב הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו. **ויבן** כבנין רחבה מלמטה וקצרה
מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה
שלא יכביד משאו על קירותיו. **ויבן את הצלע לאשה** להיות אשה כמו
ויעש אותו גדעון לאפוד (שופטים ח' כ"ז) להיות אפוד. (ע"ש).
כג **זאת הפעם** מלמד שבא אדם על כל בהמ' וחי' ולא נתקררה דעתו בהם.
לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו' לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון
כד הקודש. **על כן יעזב איש** רוח הקודש אומר' כן לאסור על בני נח העריו'.
כה **לבשר אחד** הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעש' בשר אחד. **ולא יתבששו**
שלא

הבנת המקרא.

לא טוב היות עצם החיי' לא נאה לאדם ולכן בחר הכתב במדרש אגדה.
זאת הפעם אלו"י שבא וכו' עכ"ל, אומרו שבא על כל בהמ' הוא כינוי אל
חקירתו בטבעי נקבות המינים כולם אם יהי' בית קבול אל זרעו שיוליד כהן
ולזה בחקירתו שאין זוג מתייחס לו כאחד מהם על שבלה מיד והבין לפי מה
שהשיג ונתגנה ושכנ' שהיא ראוי' לו להוליד ולכן בא עליה כי אין ספק שיהיה
לו ממנה פרי בטן, וזה מוסר לנו לבלתי בוא על אשה למלאות תאוה:
הבהמ' וכו'

וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ׃ וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת
הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־
הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל
עֵץ הַגָּן׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל׃ וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים
לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן׃ וַיֹּאמֶר
הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃ כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים 5
כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם
כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב 6
הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ

שלא היו יודעי' דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה
לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע
מה בין טוב לרע. **והנחש היה ערום** מה ענין זה לכאן הי' לו לסמוך ויעש 1
לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא למדך מאי זו עצה קפץ הנחש עליה'
ראה אותם ערומים ועוסקי' בתשמיש לעין כל ונתאוה להם. **ערום מכל**
לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל. **אף כי אמר וגו'**,
שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואע"פ שראה אותם אוכלים משאר פירות
הרבה עלי' דברים כדי שתשיבנו ויבוא לדבר באותו העץ, (ע"מ). **ולא תגעו** 3
בו הוסיפ' על הציווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו
(משלי ל'). **לא מות תמותון** דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה 4
בנגיעה כך אין מיתה באכילה. **כי יודע** כל אומן שונא את בני אומנתו 5
מן העץ אכל וברא את העולם. **והייתם כאלהים** יוצרי עולמות. **ותרא** 6
האשה ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו. (ע"מ). **כי טוב העץ**
להיות כאלהים. **וכי תאוה היא לעינים** כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם.
ונחמד

הבנת המקרא.

התחתית אבל כוון לעשות פרי למעלה. **ולא יתבוששו** שלא היו יודעין
וכו' עכ"ל, הור' בזה כי מאמר ולא יתבוששו איננו שליל' העדרית ממה שדרכו
שיונח לו עד שתפרש שלא היה בהם מדת הבושה אמנם הוא שלילה מוחלטת
כי לא היו יודעין אותה, ועיין עוד לקמן ג' י"א בפסוק מי הגיד לך.

לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ
7 עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃
8 וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ
הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים
9 בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם
10 וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן
11 וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד

ונחמד להשכיל כמו שאמר לה יודעי טוב ורע. ותתן גם לאישה שלא
7 תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת. גם לרבות בהמה וחיה. ותפקחנה
וגו' לענין החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראייה ממש וסוף המקרא מוכיח.
וידעו כי עירומים הם אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי
עירומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה. עלה תאנה הוא
העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול
עליהם. ומפני מה לא נתפרסם העץ שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא
יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העול' על ידו, מדרש רבי תנחומא. וישמעו יש
מדרשי אגד' רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בב"ר ובשאר מדרשות ואני
לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על
8 אפניו. וישמעו שמעו את קול הקב"ה שהי' מתהלך בגן. לרוח היום לאותו
רוח שהשמש באה משם זו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והם סרחו
9 בעשירית, (ע"מ). איכה יודע הי' היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא
יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך, וכן
בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקי' בשלוחי אויל
11 מרודך (ישעי' לט). מי הגיד לך מאין לך לדעת מה בשת יש בעומד ערום.
המן

הבנת המקרא.

11 מי הגיד לך מאין לך לדעת וכו' עכ"ל, עיין מ"ש למעלה אבל ולא יתבוששו,
ויאמר החכם הר"מ אלמושנינו אמר מה בשת וכו' ולא הבין הפסוק כי שמעו
בשני הגיד לו לדעת שהוא ערום ממש, כי לפי שכבר אמר למעל' ויהיו שניה'
ערומים ולא יתבוששו, כי מאחר שכל מהם הבושה כלומר שהיו יודעים שהם
ערומים שאם לא כן הי' ראוי שיאמר ויהיו שניהם ערומים ולא ידעו, כי שלילת

לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃ וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה 12
אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית 13
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ וַיֹּאמֶר 14
יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר
אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־
גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְאֵיבָה ׀ 15
אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין
זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ

המן העץ בתמיה. **אשר נתת עמדי** כאן כפר בטובה. **השיאני** הטעני 13
כמו אל ישיא אתכם חזקיה (ד"ה ב' ל"ב ט"ו), (ע"מ). **כי עשית זאת** מכאן 14
שאין מהפכין בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת הי' לו להשיב דברי
הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעי'? **מכל הבהמה ומכל חית השדה**
אם מבהמ' נתקללה מחיה לא כל שכן, העמידו רבותינו מדרש זה במס' בכורות
ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים. **על גחונך תלך** רגלים היו לו ונקצצו.
ואיבה אשית אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם שיאכל הוא תחלה ותשא 15
את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים קלות להתפתות
ויודעות לפתו' בעליהם לפיכך ואיבה אשית. **ישופך** יכתתך כמו ואכות אותו
ותרגומו ושפית יתיה. **ואתה תשופנו** עקב לא יהא לך קומה ותשכנו בעקבו
ואף

הבנת המקרא.

הבוש' וחיוב' הן נתלוין על נושא קיים שהיא היותם שהם ערומי' וידיעתם שהם
כן, א' ידוע למי שאינו ערום מוחלטת ההגיון אף למי שהוא לבוש ממנ' ויחלבות
ישופך יכתתך וכו', ול' ת ש י פ נ ו כמו נשף בהם וכו' עכ"ל לדעת המדקדקי' 15
יהי' ישופך גם תשופנו מנעלי עלומי העי"ן, ונשף בהם שרשו נשף, ושפיפון
משרש שפף, ולעפ"כ הרב ז"ל חברם ופירשם יחד כי לדעתו שהיא עיקרית
יסוד כולם שף שתי אותיות נראות ואחת נעלמת או נחברת או נכפלת
לפעמים, ועיקר ענינו ל' שפיפה ושריקה (זיסען ליסען) והוא ההגה אשר
ידמה בהגבלתו אל הקול הנשמע מן הענין הרמוז וכמוהו רבים בל' אשר חכמי'
יקלאו

16 עָקֵב׃ ס אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי
בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־
17 בָּךְ׃ ס וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ
לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ
לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ
18 בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְקוֹץ וְדַרְדַּר
19 תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃ בְּזֵעַת

ולא משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם (ישעי' מ' כד) כשהנחש בא
לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה
16 בשניהם, (מ"מ) . עצבונך זה צער גידול בנים . והרונך זה צער העיבור :
בעצב תלדי בנים זה צער הלידה . ואל אישך תשוקתך, לתשמיש . ואעפ"כ
אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ישלוט בך הכל ממנו ולא ממך . תשוקתך
17 תאותך כמו ונפשו שוקקה (תילי' קז) ארורה האדמה בעבורך תעלה לך
דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים, ד"א משל ליוצא לתרבות רעה
18 והבריו' מקללי' שדים שינק מהם . וקוץ ודרדר תצמיח לך הארץ כשתזרענ'
מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע"י תיקון .
ואכלת את עשב השדה ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה
נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה
האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך
כשתזרענה קטנית או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ושאר עשבי
19 השדה ועל כרחך תאכלם . בזעת אפיך לאחר שתטרח בו הרבה.

ויקרא

סבנת המקרא.

יקראו חוגו מחטו ופיח בלעז, ול' שפיפה נופל על נשיבת הרוח ועל שפיפת
הנחש גם על הקול היוצא מחמת הרמים', ובעבור שיש הפרש ביניהם באיכות
השפיפה לכן נתחבר עם עיקר יסודו אות אחת בין בראשו בין בסופו בין
באמצעיתו כדי לסמן הגבל' מבדי' מתחלפי', וזה מקרה כל נ', ולאופי המליצ'
השתמש הכתו' בל' נופל על ל' דוגמת בלתי האחור חמור חמורתים ורבים כב',
ולכן פי' הרב הראשון ל' כתית' והשני ל' נשיפה כי דעה שאין נד נפרש שבי'
בזה מענין אחד כי ל' כתיתה איננו נופל בנחש ול' נשיפה איננו נופל באדם.

אַפֶּ֙יךָ֙ תֹּ֣אכַל לֶ֔חֶם עַ֤ד שֽׁוּבְךָ֙ אֶל־הָ֣אֲדָמָ֔ה
כִּ֥י מִמֶּ֖נָּה לֻקָּ֑חְתָּ כִּֽי־עָפָ֣ר אַ֔תָּה וְאֶל־עָפָ֖ר תָּשֽׁוּב׃
20 וַיִּקְרָ֧א הָֽאָדָ֛ם שֵׁ֥ם אִשְׁתּ֖וֹ חַוָּ֑ה כִּ֛י הִ֥וא הָֽיְתָ֖ה
אֵ֥ם כָּל־חָֽי׃ 21 וַיַּ֩עַשׂ֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהִ֜ים לְאָדָ֧ם וּלְאִשְׁתּ֛וֹ
כָּתְנ֥וֹת ע֖וֹר וַיַּלְבִּשֵֽׁם׃ פ חמישי (רביעי לספרדי)
22 וַיֹּ֣אמֶר ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהִ֗ים הֵ֤ן הָֽאָדָם֙ הָיָה֙ כְּאַחַ֣ד
מִמֶּ֔נּוּ לָדַ֖עַת ט֣וֹב וָרָ֑ע וְעַתָּ֣ה ׀ פֶּן־יִשְׁלַ֣ח יָד֗וֹ
וְלָקַח֙ גַּ֚ם מֵעֵ֣ץ הַֽחַיִּ֔ים וְאָכַ֖ל וָחַ֥י לְעֹלָֽם׃
23 וַֽיְשַׁלְּחֵ֛הוּ יְהוָ֥ה אֱלֹהִ֖ים מִגַּן־עֵ֑דֶן לַֽעֲבֹד֙ אֶת־
הָ֣אֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר לֻקַּ֖ח מִשָּֽׁם׃ 24 וַיְגָ֖רֶשׁ אֶת־הָֽאָדָ֑ם
וַיַּשְׁכֵּן֩ מִקֶּ֨דֶם לְגַן־עֵ֜דֶן אֶת־הַכְּרֻבִ֗ים וְאֵ֨ת
לַ֤הַט הַחֶ֙רֶב֙ הַמִּתְהַפֶּ֔כֶת לִשְׁמֹ֕ר אֶת־דֶּ֖רֶךְ עֵ֥ץ

20 ויקרא האדם חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא
ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר
כנגדו לפיכך ויפל תרדמה ועל ידי שכתב ויהיו ערומים סמך לו פרשת הנחש
להודיעך שמתוך שראה ערותה וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא
עליהם במחשבה ובמרמה. חוה נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותי' כאשר
21 תאמר מה הוה לאדם (קהלת ב' כב) בלשון היה. כתנות עור יש דברי אגדה
אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן וי"א דבר הבא מן העור כגון
22 צמר הארנבים שהוא רך וחם ועשה להם כתנות ממנו, (ע"מ). היה כאחד
ממנו הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ומה היא יחידתו
לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה (ע"מ) ועתה פן ישלח ידו ומשיחיה
לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי
24 אגדה אבל אינן מיושבין על פשוטו. מקדם לגן עדן במזרחו של גן עדן חוץ
לגן. את הכרובים מלאכי חבלה וחרב מתהפכת ולה להט לאיים עליו
מליכנס עוד לגן, תרגום להט שנן כמו שלף שנניא ובל' לע"ז למ"א (קלינגע)
ומדרשי

1 הַחַיִּים: ס וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה
אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
2 אִישׁ אֶת־יְהוָה: וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־
הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:
3 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
4 לַיהוָה: וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:

1 מדרשי אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו. והאדם ידע כבר קודם ענין
של מעלה קודם שחטא ונטרד מגן עדן וכן ההריון והלידה שאם כתיב וידע
אדם משמע שלאחר שנטרד היו לו בנים (ע"יי) קין על שם קניתי. את ה'
כמו עם ה' כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו.
את קין את אחיו את הבל שלשה אתים רבויים הם מלמד שתאומה נולדה
2 עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף. רעה צאן לפי שנתקללה
3 האדמ' פירש לו מעבודתה. מפרי האדמה מן הגרוע ויש אגדה שאומרת
4 זרע פשתן היה. וישע ויפן וכן לא שעה לא פנה אל מנחתו וכן אל ישעו
ז"ל

מכלת המקרא.

1 והאדם ידע כבר קודם ענין של מעל' וכו'. דע שדרך העברי להשתמש
בפעלים העתידים עם וי"ו בראשו להפך העתיד לעבר כמו ויאמר וידבר ויקם
וילך והמיתן, וזה דוקא במאמרים הבאים על דרך סיפור בשמרו הסידור
בקדימ' ואיחור כפי השתכות הענינ' ונכון לקרוא העבר הזה העבר המסודר
(אימפירפעקטום) אמנם כאשר ירצה לספר ענין אשר התחיל ונזדמן קודם
הענין שסיפר לפניו בין שיהי' הענין מן הנושא ההוא בעצמו בין שיהי' מנושא
אחר הנה או ישתמש בפעל עבר גרידא ולעולם בקדימת השם אל הפעל כגון
כאן והאד' ידע הקדים הנושא והשתמש בפעל עבר גרידא וענין העבר הז' כגון
לקראו עבר המוקד' (פלוסקואמפירפירטום) וזה שפי' רש"י ז"ל אלו הי'
כתו' וידע האד' הי' משמע לאחר שנטרד וכו', ודע הכלל הז' ושמרהו כי תמצאנו
לו במקומות רבים כגון לקמן וה' פקד את שר' שפירש הרב קודם שריפא את
אבימלך, וטעמו מדלא אמר ויפקוד ה' וגו', וכן יש מפ' אמר (שמו' כד א) קודם
עשר' הדברו', וכן יש מקצי' אמר (שם כד יד) בצאתו מן המחנ', וכן ודבר אבנר
ה' (ש"ב ג יז) קודם לכן, וכן ואלישע דבר אל האש' (מ"ב ח) פירש בו זה שבע
שנים, מדלא כתיב וידבר אלישע, וכן במקומות אין מספר.

וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם
לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיַּהַרְגֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ 9
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר מֶה 10
עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃
וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־ 11
פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃ כִּי תַעֲבֹד אֶת־ 12
הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה
בָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא׃ 13

(נ"ל ולא שעה ישעי' י"ז) אל יפנו וכן שעה מעליו (איוב יד) פנה מעליו. 7
וישע ירידה לא ולישבה מנחתו, (ע"מ). הלוא אם תיטיב כתרגומו פירושו.
לפתח חטאת רובץ לפתח קברך חטאך שמור. ואליך תשוקתו של חטאת
היא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה להכשילך. ואתה תמשל בו אם תרצה
תתגבר עליו (ע"מ). ויאמר קין נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתעולל עליו 8
להרגו. ויש כזה מדרשי אגדה אך זה יישובו של מקרא. אי הבל אחיך להכנס 9
עמו בדברי נחת אולי ישוב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי. לא ידעתי נעשה
כגונב דעת עליונה. השמר אחי לשון תימה הוא וכן כל ה"א הנקוד' בחטף
פתח, (ע"מ). דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו. דבר אחר שעשה בו פצעים 10
הרבה שלא הי' יודע מהיכן נפשו יוצאה. מן האדמה יותר ממה שנתקללה 11
היא כבר בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא. אשר פצתה את פי' לקחת את
דמי אחיך וגו' והנני מוסיף לה קללה אצלך לא תוסף תת כחה. נע ונד 12
אין לך רשות לדור במקום אחד. גדול עוני מנשוא בתמיה אתה טוען 13

עליונים

14 הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ
אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי
15 יַהַרְגֵנִי׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם
יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־
16 מֹצְאוֹ׃ וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
17 קִדְמַת־עֵדֶן׃ וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־
חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ
18 חֲנוֹךְ׃ וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל

15 עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון, (ע"מ). לכן כל הרג קין זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ולא פירשו, לכן כל הרג לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו. שבעתים יקם איני רוצה להנקם מקין עכשיו, לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם והיא נקמת הבל מקין למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו (ע"מ) וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (ש"ב ה'ח') ולא פי' מה יעשה לו אבל דבר הכתו' נתום כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבוא דוד אל תוך הבית המכה את אלו אני עושנו ראש ושר, כאן קצר דבריו ובד"ה (א' י"א ו') פירש יהי' לראש 16 ולשר. וישם ה' לקין אות חקק לו אות משמו במצחו. ויצא קין יצא בהכנעה כגונב דעת העליון. בארץ נוד בארץ שכל הגולי' נדים שם. קדמת עדן שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך תגן שם ללמוד שהי' אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנא' אז יבדיל משה וגו מזרחה שמש. ד"א בארץ נוד כל מקום שהלך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו. ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך. ועירד ילד יש מקו' שהוא אומ' בזכר הוליד ויש מקו' שהוא אומ' ילד שהליד' משמש' שתי לשונו' לידת האם כ"ש טרא בלעז וזריעת תולדות האיש אינג"ינרר בלעז כשהוא אומר ילד בל' הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת וכשהוא

אומר

יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃ וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם 9
הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־
יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃ וְשֵׁם אָחִיו א
יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃ וְצִלָּה ב
גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ

לומר ילד מדבר בזריעת האדם והוא בלעז אנייינ"דריר. ויקח לו למך לא היה 9
לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמ' שבעתים
יקם קין עמד למך לאחר שהוליד בני' ועמ' דור שביעי והרג את קין וזהו שאמ' כי
איש הרגתי לפצעי וגו'. שתי נשים כך ה' דרכן של דור המבול אחת לפריה
ורבי' ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משק' כוס של עקרי' כדי שתעקר ומקשט'
ככלה ומאכילה מעדני' וחברתה נזופה ואבלה כאלמנה וזהו שפירש איוב (כ"ד)
רועה עקרה לא תלד ואלמנ' לא ייטיב כמו שמפורש באגד' חלק. עדה היא
של פריה ורביה על שם שמגונה עליו ומוסרת מאצלו עדה תרגום של סורה.
צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה.
אבי יושב אהל ומקנה הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושבי ב
אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה
הולך ותוקע אהלו במקום אחר, ומדרש אגדה בונה בתים לע"א כמה דאת
אמר סמל הקנאה המקנה (יחזקאל ח') וכן אחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודה
זרה. תובל קין תובל אומנותו של קין תובל ל' תבלין תבל והתקין אומנתו של כב
קין לעשות כלי זיין לרוצחים. לוטש כל חורש נחשת וברזל מחדד אומנות
נחשת

הבנת המקרא.

שתי נשים כך הי' דרכן של דור המבול וכו' עכ"ל הקושיא מבוארת שהרי 19
בהדיא אמר הכתוב וצלה גם היא ילד'? והרא"ם ז"ל נדחק לייש[ב] באומת
שהכוונת הכתו' להורות שלא עלת' לו כוונתו ואע"פ שהשק' כוס של עיקרים
מ"מ ילד' עכ"ל ומ"מ קש' שהרי אז"ל שלמך כשר הי' ואיך יעש' כתועבות בני
דור? לכן נרא' כוונתם ז"ל שגם למך לקח ב' נשים וקרא לכן שמות על
מנהג בני דור שלא להתקוטט עמה' וקרא לאחת צלה כאלו השק' כוס של
עקרין אבל מעולם לא השקה זה שאמר הכתוב וצלה גם היא ילדה כי
מעולם לא השקה ואבל מה שעשה הוא כדי לצאת ידי שמים וידי הבריות
גם הם לא היו יכולים לתפשו על כך דאיהא גופא דלא מקבל פייא.
לוטש כל חורש מחדד אומנות וכו' עכ"ל, היטב דייק הרב שאין חורש שם כב
דבר כדעת הרד"ק שאלו כן הי' ראוי להיות מלעיל ובמגול ע מ. קדם חרש
נכן

23 נחשת וברזל ואחות תובל-קין נעמה: ויאמר
למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה
24 אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחברתי: כי
25 שבעתים יקם-קין ולמך שבעים ושבעה: וידע
אדם עוד את-אשתו ותלד בן ותקרא את-שמו
שת כי שת-לי אלהים זרע אחר תחת הבל כי
26 הרגו קין: ולשת גם-הוא ילד-בן ויקרא את-שמו

נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי (איוב יו) חורש אינו לשון פעל אלא לשון פועל
שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומנות
23 נחשת וברזל. נעמה היא אשתו של נח בב"ר. שמען קולי שהיו נשיו פורשות
ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהי' למך סומא ותובל קין
מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקש' והרגו וכיון שידע
שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות
ממנו והוא מפייסן. שמען קולי להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי
לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר
הרגתי לחבורתי נהרג כלומר על ידי חבורתי בתמי' והלא שוגג אני ולא מזיד
לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי. פצע מכת חרב או חץ נבריזו"רה בלשון לעז.
24 כי שבעתים יוקם קין קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה דורו' אני שהרגתי
שוגג לא כל שכן שיתלה שביעיות הרבה: שבעים ושבעה לשון רבוי שביעי'
אחז לו כך דרש ר' תנחומא, ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו
פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין
לאחר שבעה דורות אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר המבול בא ושוטף את
הכל והוא אמר להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש
בקומה וילד בשנים שיהא זרעי כלה באותו עון ומה קין שהרג נתלה לו שבעה
דורות אני שלא הרגתי לא כ"ש שיתלו לי שביעיות הרבה והו ק"ו של שטות
25 אם כן אין הקב"ה גובה את חובו ומקיים את דברו: וידע אדם וגו' בא לו
למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו
של

הבנת המקרא.

לכן פי' שהוא שם תאר ש כל כלי האומנות של נחשת וברזל, כמו שתיבת
לוטש הוא תאר ש האיש המחדד, גם אין לפרש שהוא שם ש האומן שא"כ היה
ראוי לנקד חרש בשני קמצין וכמו שפי' בפ' תצוה (שמות כח יא).

אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה׃ ס ששי זֶה
סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת
אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ׃ זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ
אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם׃
וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ
כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת׃ וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי־
שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ׃
וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־
יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן׃ וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד
בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים

של מקום אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו'. ומהו עוד ללמד שנתוספה לו תאוה על תאותו בב"ר: אז הוחל לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקראתן אלהות: זה ספר תולדות אדם זו היא ספירת תולדות אדם ומדרש אגדה יש רבים. ביום ברוא וגו' מגיד שביום שנברא הוליד: שלשים ומאת שנה עד כאן פירש מן האשה.

וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיָּמֹֽת׃ ס וַֽיְחִ֥י
13 קֵינָ֖ן שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־מַֽהֲלַלְאֵֽל׃ וַֽיְחִ֣י קֵינָ֗ן
אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־מַֽהֲלַלְאֵ֔ל אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֔ה
14 וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙
כָּל־יְמֵ֣י קֵינָ֔ן עֶ֣שֶׂר שָׁנִ֔ים וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה
15 וַיָּמֹֽת׃ ס וַֽיְחִ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֔ל חָמֵ֥שׁ
16 שָׁנִ֖ים וְשִׁשִּׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־יָֽרֶד׃ וַיְחִ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֗ל
אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־יֶ֔רֶד שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת
17 שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־יְמֵ֣י מַֽהֲלַלְאֵ֔ל
חָמֵ֥שׁ וְתִשְׁעִ֖ים שָׁנָ֔ה וּשְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה
18 וַיָּמֹֽת׃ ס וַֽיְחִי־יֶ֕רֶד שְׁתַּ֧יִם וְשִׁשִּׁ֛ים
19 שָׁנָ֖ה וּמְאַ֣ת שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־חֲנֽוֹךְ׃ וַֽיְחִי־יֶ֗רֶד אַֽחֲרֵי֙
הוֹלִיד֣וֹ אֶת־חֲנ֔וֹךְ שְׁמֹנֶ֥ה מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים
20 וּבָנֽוֹת׃ וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־יְמֵי־יֶ֔רֶד שְׁתַּ֤יִם וְשִׁשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה
21 וּתְשַׁ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיָּמֹֽת׃ ס וַֽיְחִ֣י
חֲנ֔וֹךְ חָמֵ֥שׁ וְשִׁשִּׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־מְתוּשָֽׁלַח׃
22 וַיִּתְהַלֵּ֨ךְ חֲנ֜וֹךְ אֶת־הָֽאֱלֹהִ֗ים אַֽחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־
מְתוּשֶׁ֔לַח שְׁלֹ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃
23 וַיְהִ֖י כָּל־יְמֵ֣י חֲנ֑וֹךְ חָמֵ֤שׁ וְשִׁשִּׁים֙ שָׁנָ֔ה וּשְׁלֹ֥שׁ מֵא֖וֹת
24 שָׁנָֽה׃ וַיִּתְהַלֵּ֥ךְ חֲנ֖וֹךְ אֶת־הָֽאֱלֹהִ֑ים וְאֵינֶ֕נּוּ כִּֽי־לָקַ֥ח

24 ויתהלך חנוך, צדיק היה וקל (ס"א וקבל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך

אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ס שביעי וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח
שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃
וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם
וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס וַיְחִי־
לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ
וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃
וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים
שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ וַיְהִי כָּל־
יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַיְהִי כִּי־
הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃

לפיכך מיהר הקב"ה וסלקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששנה הכתוב
במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: כי לקח אותו לפני
זמנו כמו הנני לוקח ממך את מחמד עיניך, (יחזקאל כד). ויולד בן שממנו
נבנה העולם: זה ינחמנו ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא
היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים
כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם
לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם:
בן חמש מאות שנה א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה
לחמש מאות, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס"א וזרע של
צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה בנה

סח

2 וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת
3 הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר
4 וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ

את מעיינו ולא הוליד עד חמש מאות שנה כדי שלא יהי יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות (ישעי' סה) ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה. את שם את חם ואת יפת והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול
2 ושאברהם יצא ממנו וכו' בב"ר: בני האלהים בני השרי' והשופטים, ד"א בני
האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבים בהם כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים (שמות ד) ראה נתתיך אלהים (שם ז). כי טובות הנה א"ר יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה. מכל
3 אשר בחרו אף בעולת בעל אף הזכר והבהמה: לא ידון רוחי באדם לא
יתרעם וידון רוחי עלי בשביל האדם. לעולם לאורך ימים הנה רוחי נדון בקרבי אם להשחית ואם לרחם לא יהיה מדון זה ברוחי לעולם כלומר לאורך ימי'. בשגם הוא בשר כמו בשגם כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואע"פ כן אינו נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה, כיוצא בו עד שקמתי דבורה (שופטי' ה) כמו שקמתי, וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו' עד ק"כ שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליה' מבול, וא"ת משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזירה גזורה כ' שנה קוד' שהוליד נח תולדות וכן מצינו בסדר עולם ויש מדרשי אגד' רבי' בלא
4 יחן אבל זה הוא ישוב פשוטו: הנפלים על שם שנפלו והפילו את העולם
ולשון

הבנת המקרא.

2 כי טובות הנה אמר ר' יודן וכו', המאמר הזה קשה מאוד, ויאמר עליו הרב מזרחי נ"ל שכך פירושו שאם היה כתיב טובות בוי"ו הי' נראה שהיו טובות מתחלתו עכשיו שהוא כתוב חסר וי"ו שהוא כמו טֹבָה מלעיל כי התי"ו תהי' במקום הא הנקב' כמו וְשָׁבַת נכסיה (יחזק' מו) ובהכרח הוי"ו תשוב מלעיל שהוא מורה על היחידה הנסתר' שפעול' לזמן עבר למדנו שאינו מדבר אלא בהשעה עכשיו ע"י תכשיטין ואיזו כלה המקושטת לחופה שמטיבין אותה בתכשיטין וכאילו אמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי הוטבו ונתקשטו ויקחו נשים, ואומר טבה בלשון יחיד (על בנות האדם) כמו וקבל היהודים,
בפירושו

בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים
אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים
אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ מפטיר
וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־ 5
יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה 6

ובלשון עברי׳ לשון ענקים הוא. **בימים ההם** בימי דור אנוש ובני קין. **וגם אחרי כן** אף על פי שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם. **אשר יבואו** היו יולדות ענקים כמותם. **הגבורים** למרוד במקום. **אנשי השם** אותם שנקבו בשמו׳ עירד מחויאל מתושאל שנקבו ע״ש אבדן שנימוחו ונתשו. ד״א אנשי שממון ששממו את העולם:
6 **וינחם ה׳ כי עשה** נחמה היתה לפניו שבראו בתחתוני׳ שאלו היה מן העליונים היה ממרידן בבריאות רבה. **ויתעצב** האדם אל לבו של מקום עלה במחשבתו של מקום להעציבו וזהו תרגום אונקלוס, ד״א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות וכן חלם ויתנחם (במדבר כג) ועל עבדיו יתנחם (דברים לב) וינחם ה׳ על הרעה (שמואל א׳ טו) נחמתי כי המלכתי (שם ב׳ יט) כלם לשון מחשבה
אחרת

הבנת המקרא.

שפירושו כל אחת מהן, וכך אמרו בב״ר טבת חסר כתיב (כגרסת הפריסי אין שם תיבת חסר אבל הוא תוספת המפרש) ללמד שלא היו טובות אלא שהיו מטיבין אותן לבעליה׳ ומקשטין אותן, ע״כ בשם הרב. ונראה מן הלחץ והדחק בפירושו זה אף כי אמנם יתכן כל חכמת הלשון והדקדוק כדי לקרבו אל הדעת, ואף אי יתכן ליה כל דקדוקיו וגבית שכן כתוב נקרא טבה הלא גם זה יהי׳ זר וקשה יותר, ואנה מצא בכל המקרא שיאמר לנקבה נפתרת טבה כ״א הטובה? והיותר קשה שבמאמר הזה שיהיה העיקר חסר כי לא אמר בקרא כ״א שראו בני האלהי׳ את בנות האדם לא שבאו עליה׳ ואנשים בדעת ר׳ יוחנן? ואין לומר כי ויקחו להם נשים מוכח אדלעיל כנראה מדעת הרב אולי שהרי ר׳ יוחנן עצמו דרשו לענין אחר באומרו אחריו ויקחו להם נשים אלו נשי אנשים, מכל אשר בחרו אלו זכר ובהמה? גם יקשה מאוד על רש״י ז״ל שגלה דעתו באיזה מקומות בפרשה זו שהוא בא לפרש היותר נאה לפשוטו של מקרא ואחז כאן בדרש רחוק זר לא בא זכרו בכתוב? והכרח׳ כבון בזה הוא שבעל המאמר ר׳ יוחנן ראה שהבבתת הזה קשה ההבנה וכמו שכתבנו ג״כ במפורש, ורנה
ליישבו

כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ:
7 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ
8 וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: וְנֹחַ
מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: פ

אחרית הם. ויתעצב אל לבו נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו (ש"ב יט) זו כתבתי לתשובת המינים, אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה א"ל אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושמחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע
7 מלבראן (עיין ברא"ם) בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם: ויאמר ה' אמחה את האדם הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי. מאדם עד בהמה אף הם השחיתו דרכם, ד"א הכל נברא בשביל אדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו. כי נחמתי כי עשיתים חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים:

הבנת המקרא.

לישבו לפי פשוטו לא על דרך דרש, נראה כי לשון טוב ויפה שניהם משתפים ונופלים על דבר נאה ושפיר ובעבור שמדרך הכתוב צריך להוציא ענין השפירה בל' יפה לכן הי' לו לומר כי יפות הנה ומדהוציאו הכתוב כאן בל' טוב לכן אמר שאינו ל' שפיר כ"א ל' קישוט דנאות ותיטיב את ראשה (מ"ב ט' ל') טוב מאור (קהלת י"א ז') שתרגומו תקין לסדרא וכן בהרבה מקומות לכן אמר טובות כתיב (לפי גירסת ב"ר וכמו שהעתיק ג"כ רש"י ז"ל) כלומר ל' הטבה לא ל' יפה לכן ענינו קישוט, ויהי' טעם וירא לדעתו כטעם וידעו וכמו של' ידיעה כינוי למשכב בהרבה מקומות כן ל' ראייה זה נוכיח וראה את ערותה והיא תראה את ערותו (ויקר' כ יז) ומעת' הכתוב כולו עולה כהוגן ויחלק הראשון ויאמר הוא מאמר שלם מחובר מנושא ונשוא כי בני האלהי' ידעו את בנות האד' כאשר הן מקושטות, ושתם זמן הקישוט לבנות הוא עת הכנס' לחופ', וטעם כי כאשר כמו שכתב רמב"ן, וזה פירוש החלק הראשון מן הכתוב ובחלק השני הוסיף עוד אחר שעשו כי לקחו בחוקה הנשי' בליקודין גמורין מאחר כ"כ הענין הראשון שלא הי' כ"א דרך זנות בעלמא. ולדעתי הפירוש הזה של ר' יודן בנ' לפשוטו להמעיין ומקשה אחר עיקר ל' עברי ולכן גם נו נתר רש"י ז"ל לפשוטו.

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו 9
אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים 10
אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי 11
הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־ 12
הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־
דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ 13
כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם
וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־ 14
גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת

אלה תולדות נח נח איש צדיק הואיל והזכירו ספר בשבחו שנא' 10
זכר צדיק לברכה, (משלי י) ד"א ללמדך שעקר תולדותיהם של צדיקים
מעשים טובים. בדורותיו יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאלו היה
בדור צדיקים היה צדי' יותר ויש שדורשים אותו לגנאי לפי דורו היה צדיק ואילו
היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. את האלהים התהלך נח
ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו (בראשית כד) נח היה צריך סעד
לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. התהלך לשון עבר
וזהו שמושו של ל' בלשון כבד משמשת להבא ולשעבר בלשון א' קום התהלך
(שם יג) להבא, התהלך נח לשעבר, התפלל בעד עבדיך (שמואל א' יב) להבא,
ובא והתפלל אל הבית הזה (מלכים א ח) לשון עבר, אלא שהוי"ו שבראשו
הפכו להבא: ותשחת לשון ערוה וע"א כמו פן תשחיתון (דברים ד') כי השחית 11
כל בשר. ותמלא הארץ חמס גזל: (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם)
כי השחית כל בשר אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן: קץ כל 12
בשר כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת 13
טובים ורעים. כי מלאה הארץ חמס לא נחתם גזר דינן אלא על הגזל.
את הארץ כמו מן הארץ ודומה לו כצאתי את העיר מן העיר (שמות ט)
חלה את רגליו מן רגליו (מלכים א' ט') ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג'
טפחים של עומק המחרישה נמחו ונטשטשו: עשה לך תיבה הרבה ריוח 14
והצלה לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה
ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא מבול
לעולם אולי ישובו. עצי גופר כך שמו ולמה ממין זה על שם גפרית שנגזר
עליהם

15 ומחוץ בכפר: וזה אשר תעשה אתה שלש מאות
אמה ארך התבה חמשים אמה רחבה ושלשים
16 אמה קומתה: צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה
מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים
17 ושלשים תעשה: ואני הנני מביא את המבול מים
על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת
18 השמים כל אשר בארץ יגוע: והקמתי את בריתי
אתך ובאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי
19 בניך אתך: ומכל החי מכל בשר שנים מכל תביא
20 אל התבה להחית אתך זכר ונקבה יהיו: מהעוף
למינהו ומן הבהמה למינה מכל רמש האדמה

עליהם לשחות בו. קנים מדורים מדורים לכל בהמה וחיה. בכפר זפת בל' ארמי ומצינו בגמרא כופרא. בתיבתו של משה על ידי שהיו המים תשי' די בחומר מבפנים וזפת מבחוץ. ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של
16 זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: צהר י"א חלון וי"א אבן טובה המאירה להם. ואל אמה תכלנה מלמעלה כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה (ס"א אינו) מכאן ומכאן (ע"ש). בצדה תשים שלא יפלו הגשמים בה. תחתים שנים ושלישים ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעים למדור, תחתיים
17 לזבל: ואני הנני מביא הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני מה אנוש כי תזכרנו (תלים ח'). מבול, שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך והו לשון אונקלוס שתרגם טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שננערו שם
18 כל מתי מבול, (ס"א מני וכן תניא ר"ש בא"ש במסכת שבת): והקמותי את בריתי ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויעפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור. אתה ובניך ואשתך האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו
19 בתשמיש המטה: ומכל החי אפי' שדים. שנים מכל מן הפחות שבהם לא
20 פחתו משנים א' זכר וא' נקבה: מהעוף למינהו אותן שדבקו במיניהם ולא

לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ וְאַתָּה קַח־ 21
לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה
לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ 22
אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־
בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר 1
הַזֶּה׃ מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה 2
שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה
הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם שִׁבְעָה 3
שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ כִּי 4
לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ 5
יְהוָה׃ וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם 6
עַל־הָאָרֶץ׃ וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ 7

השחיתו דרכם ומאליהם באו וכל שהתיבה קולטתו הכניס בה: **ויעש נח** 22
זה בנין התיבה. **ראיתי צדיק** ולא נאמר צדיק תמים, מכאן שאומרים מקצת 1
שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו: **הטהורה** העתידה להיות טהורה
לישראל למדנו שלמד נח תורה. **שבעה שבעה** כדי שיקריב מהם קרבן
כשיצא: **גם מעוף השמים וגו׳** בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן 3
המפורש: **כי לימים עוד שבעה** אלו ז׳ ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס 4
הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא
שהם כלים בשנת ת"ר שנה לחיי נח. **כי לימים עוד** מהו עוד זמן אחר זמן
זה נוסף על ק"כ שנה. **ארבעים יום** כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח
ליוצרם לצור צורת ממזרים: **ויעש נח** זה ביאתו לתיבה. **נח ובניו** האנשים 5
לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער: 7

מפני

8 אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל׃ מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה
וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל
9 אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃ שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־
10 הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ וַיְהִי
11 לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ בִּשְׁנַת
שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־מַעְיְנוֹת תְּהוֹם
12 רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ וַיְהִי הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ
13 אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא
נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־
14 בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה׃ הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה לְמִינָהּ
וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
15 לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃ וַיָּבֹאוּ

מפני מי המבול אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול
9 ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים: באו אל נח מאליהן. שנים שנים
11 כלם השוו במנין זה מן הפחות היו שנים: בחדש השני רבי אליעזר אומר
זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר. נבקעו להוציא מימיהן. תהום רבה
12 מדה כנגד מדה הם חטאו ברעה רבה ולקו בתהום רבה: ויהי הגשם
על הארץ ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם
יחזרו יהיו גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול. ארבעים יום וגומר אין יום
ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות
נמצאו מ' יום כלים בכ"ח בכסלו לרבי אליעזר שהחדשים נמנין כסדרן אחד
13 מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסלו: בעצם היום הזה למדך
הכתוב שהיו בני דורו אומרים אלו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין
אותה והורגין אותו אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום:
14 צפור כל כנף דבק הוא צפור של כל מין כנף לרבות חגבים, (וכנף זה לשון
טנה במו ופשע אותו בכנפיו, שאפילו נוצתה עליה אף כאן צפור כל מין מרעות
נגע

אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־
16 בּוֹ רוּחַ חַיִּים׃ וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ
17 כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃ וַיְהִי
הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ
18 אֶת־הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ
19 מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ וְהַמַּיִם
גָּבְרוּ מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים
20 הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה
21 אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ וַיִּגְוַע
כָּל־בָּשָׂר הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה
22 וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ כֹּל
אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה
23 מֵתוּ׃ וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה

16 נונה: ויסגר ה׳ בעדו הגין עליו שלא שברוה הקיפו התיבה דובים ואריות
והיו הורגות בהם ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא
לשון כנגד הוא בעד כל ראש (בראשית ד׳) בעדך ובעד בניך, עור בעד עור
(איוב ב׳), מגן בעדי (תהלים ג׳) התפלל בעד עבדיך, (שמואל א׳ י״ב),
17 כנגד עבדיך: ותרם מעל הארץ משוקעת היתה במים י״א אמה כספינה
18 טעונה המשוקעת מקצתה במים ומקראות שלפנינו יוכיחו: ויגברו מתגברין:
20 חמש עשרה אמה מלמעלה למעלה של גובה כל ההרים לאחר שהשוו
22 המים לראשי ההרים: נשמת רוח חיים נשמה של רוח חיים אשר בחרבה
23 ולא דגים שבים: וימח לשון ויפעל הוא ואינו לשון ויפעל והוא מגזר׳
ויפן ויבן, כל תיבה שסופה ה״א כגון בנה מחה קנה כשהוא
נותן ו״ו יו״ד בראשה נוקד בחיריק תחת היו״ד. אך נח לבד נח
זהו

הבנת המקרא.

23 וימח ל׳ ויפעל וכו׳, רצונו שהוא מבנין הקל ולכן המ״ם רפה ובפתח
בקטול

מאדם עד־בהמה עד־רמש ועד־עוף השמים
ויִמחו מן־הארץ וישאר אך־נח ואשר אתו בתבה:
ויגברו המים על־הארץ חמשים ומאת יום: ח
1 ויזכר אלהים את־נח ואת כל־החיה ואת־כל־
הבהמה אשר אתו בתבה ויעבר אלהים רוח על־
2 הארץ וישכו המים: ויסכרו מעינת תהום
3 וארבת השמים ויכלא הגשם מן־השמים: וישבו
המים מעל הארץ הלוך ושוב ויחסרו המים
4 מקצה חמשים ומאת יום: ותנח התבה בחדש

ועי טבעו, ומדרש אגדה גוח ויוהה דם מטורח הבהמות והחיות, וי״א שאיחר
1 מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם: ויזכר אלהים זה
השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפילת הצדיקים ורשעתן
של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמ׳ וירא יי׳ כי רבה רעת
האדם, (בראשית ו׳) ויאמר יי׳ אמחה והוא שם מדת רחמים. ויזכר אלהים
את נח וגו׳ מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא
שמשו בתבה. ויעבר אלהים רוח רוח תנחומין והנחה עברה לפניו. על
הארץ על עסקי הארץ. וישכו כמו כשך חמ׳ המלך (אסתר) לי׳ הנחת חמה:
2 ויסכרו מעינות כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו
מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן. ויכלא וימנע
3 כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ׳) לא יכלא ממך (בראשית כג): מקצה
חמשים ומאת יום התחילו לחסור והיא אחד בסיון, כיצד בכ״ז בכסלו פסקו
הגשמים הרי ג׳ מכסלו וכ״ט מטבת הרי ל״ב ושבט ואדר וניסן ואייר ק״ח הרי
4 ק״מ: בחדש השביעי סיון והוא שביעי לכסלו שבו פסקו הגשמים. בשבעה
עשר

הגהת המגיה.

בעבור אחי״ת וכן עם העי״ן וירשע ה׳, ואיככו מבנין נפעל אל״כ הי׳ המ״ס
ראוי להדגש כחבירו וימחו שנפסיק, ואמר עוד כשהא נותן וי״ו וי״ד
בראשה נקוד בחירק תחת היו״ד, ר״ל חקוא היו״ד, נקוד בחירק כשהוא
נותן וי״ו לפניו ויצא בזה מכלל חביריו שהם את״ן שאלה נקודים בצר״י כמו
ואפן ואפן ותפן וכן מנהג בנין הקל בפעלי ל״ה.

הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃
וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי 5
בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃
וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן 6
הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא 7
וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ וַיְשַׁלַּח אֶת־ 8
הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי

עשר יום מכאן אתה למד שהיתה התיבה משוקע' במים י"א אמה שהרי
כתי' בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון
לירידת גשמים והם היו גבוהי' על ההרים חמש עשרה אמה וחסרו מיום אחד
בסיון עד א' באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימי' נמצא שבי"ו
בסיון לא חסרו אלא ד' אמות ונחה התיב' ליום המחרת למדת שהית' משוקעת
י"א אמה במים שעל ראשי ההרים : **בעשירי נראו ראשי ההרים** זה אב 5
שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם, וא"ת הוא אלול ועשירי לכסלו שפסק
הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי (סיון) והוא שביעי להפסקה אי אפשר
לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו מ' של
ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר
שביעי לירידה אין זה סיון והעשירי אי אפשר למנו' אלא לירידה שאם אתה
אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל
הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום
הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני
האדמה, ואם תאמר באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון
ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן : **מקץ** 6
ארבעים יום משנראו ראשי ההרים . **את חלון התיבה אשר עשה** , לנהר
ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה : **יצוא ושוב** הולך ומקיף סביבות 7
התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו כמו ששנינו באגדת חלק .
עד יבשת המי' פשוטו כמשמעו , אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות
אחרת כשיבשו המים בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים
לו לחם ובשר (מלכים א' י"ז) : **וישלח את היונה** לסוף ז' ימים שהרי כתיב 8
ויחל

הבנת המקרא.

וישלח אין זה ב' שליחות אלא ב' שלוח וכו' לא תמה אליו עכ"ל. הקושיא
על

9 הָאֲדָמָה׃ וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ
וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ
וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃
10 וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־
11 הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃ וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב
וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם

ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים.
וישלח אין זה ל' שליחות אלא ל' שלוח שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו
10 המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו. ויחל ל' המתנה וכן לי שמעו ויחלו
11 והרבה יש במקרא. טרף בפיה אומר אני שזכר היה לכן קוראו פעמים ל'
זכר ופעמי' ל' נקבה לפי שכל יונה שבמקרא ל' נקבה כמו כיונים על אפיקי
מים רוחצות (שיר ה) כיוני הגאיות כלם הומו' (יחזקאל ז') וכמו כיונה פותה
(הושע ז'): טרף חטף ומדרש אגדה ל' מזון ודרשו בפיה ל' מאמר אמרה יהיו
מזונותי

ככנת המקרא.

על רש"י ז"ל גלוי מחוש אחר פירושו זה ולא פירש כן בפסוק הקודם בשילוח העורב שהרי גם שם כתיב וישלח בבנין הכבד שעניינו לשון שילוח ודלוי ומחוש אמר הרב אין זה לשון שליחות וכו' שמשמע שהראשון לשון שליחות ואכנו: והמפרשי' כלם השתבשו בשילוח, והאמת יורה דרכו כי ראה הרב שיש בכאן מקום לטעות ולפרשו ל' שליחות חזקה בעבור שאמר אחריו לראות הקלו וגו' בלמד התכלית שמשמע ששלחה לשוב לדבר כי כן משמעות למד שאחר ל' שליחות שנופל על השליח לא על המשלח, כמו וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם, שהשליח הוא הקורא וכן וישלח אותם מש' לתור את הארץ, שהשלוחי' הם התרים לא משה המשלח, לכן דייק הרב ואמר אין זה ל' שליחות כלומר אף שנרא' מתחלת המכתב' שזה ל' שליחות הוא בעבור הלמד מ"מ אינכו ל' שליחות אלא ל' שילוח כמשפט הכתיב', ואין קושיא מלמד לראות כי הרצון בו שזה יראה אם קלו המים וכו', ונופל לראות על נח המשלח, לא על היונה, והול' לכו עוד נוח כי המקור להיותו בלתי מגדר זמן הפעולה העניין כי לא יורה כי אם הפעולת העניין בסתם בזמן בלתי מוגבל, לכן בסתמו הוא עומד לכל עניניו גם עם האותיות המשמשת עליו.

ויחל ל' המתנ' וכו' ויחל הוא ל' ויחל אלא שזה ל' מפעל וכו' עכ"ל שני התנורי' האלה כבר פירשתי בטוב בתורת אלהי' מפורש ומשם תקחם אליך.

מֵעַל הָאָרֶץ: 12 וַיִּיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים
וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה שׁוּב־אֵלָיו עוֹד: 13 וַיְהִי
בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה
הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה: 14 וּבַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה
הָאָרֶץ: ס רביעי 15 וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ
לֵאמֹר: 16 צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־
בָנֶיךָ אִתָּךְ: 17 כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ הוֹצֵא
אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ: 18 וַיֵּצֵא־
נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ: 19 כָּל־הַחַיָּה
כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה: 20 וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ
לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף

מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם: ויחל 12
הוא לשון ויקל אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל ויקל וימתן וייחל ויתמתן:
בראשון לר"א הוא תשרי ולרבי יהושע הוא ניסן. חרבו נעשה כמין טיט 13
שקרמו פניה של מעלה: יבשה נעשה גריד כהלכתו. בשבעה ועשרים 14
וירידתן בחדש השני בי"ז, אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור
המבול שנה תמימה היה: אתה ואשתך וגו' איש ואשתו כאן התיר להם 16
תשמיש המטה: הוצא היצא כתיב הוצא קרי היצא אמר להם שיצאו הוצא אם 17
אינם רוצים לצאת הוציאם אתה. ושרצו בארץ ולא בתיבה מגיד שאף הבהמ'
והעוף נאסרו בתשמי': למשפחותיהם קבלו עליהם על מנת לידבק במינן: 19
מכל הבהמה הטהורה אמר לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ז' ז' אלא כדי
להקריב

כא הַטָּהֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ
הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד
אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע
מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי כַּאֲשֶׁר
כב עָשִׂיתִי׃ עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם
ט א וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים
אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ
ב אֶת־הָאָרֶץ׃ וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת

כא להקריב קרבן מהם: מנעוריו מנעריו כתיב משננער לצאת ממעי אמו נתן
בו יצר הרע. לא אוסף ולא אוסף כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר
נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והיא שבועה
כב וכן דרשו חכמים במ"ס: עד כל ימי הארץ וגו' לא ישבותו, ו' עתים הללו
שני חדשים לכל אחד וא' כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי
כסליו וטבת וחצי שבט קור כו' בב"מ (ס"א עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עוד
שאנו בו) קור, קשה מחורף. חורף עת זרע שעורים וקטנית החריפין
להתבשל מהר (קור) הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן, (מהרש"ל קציר חצי ניסן
ואייר וחצי סיון). קיץ הוא זמן לקיטת תאני' הזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו
קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים (שמואל ב' ט"ז): חום הוא סוף ימות
החמה' חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במ"י שלהי קייטא
קשי מקייטא. ויום ולילה לא ישבותו מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא
שמשו המזלות ולא נכר בין יום ובין לילה. לא ישבותו לא יפסקו כל אלה
ב מלהתנהג כסדרן: וחתכם ואימתכ' כמו תראו חתת (איוב ו'), ואגד' לי חיות
שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן
מת צריך לשמרו מן העכברים שנאמר ומוראכם יהי', אימתי יהיה מוראכם
על

סבנת המקדל.

כב עד כל ימי הארץ וגו' ו' עתים הללו ב' חדשים וכו' עכ"ל בעבור שגירסת
רש"י כתבנו' כמו שכבר העיר עלי' הר"א מזרחי גם כפי' הרב חזקוני כפי שהוא
כמו שאנחנו בדפוס כשתבנו העתקה לכן אעתיק הנה דברי החזקוני כמו
שהוא אצלי בהעתק' כ"י וז"ל פי' רש"י חצי כסלו וטבת וחצי שבט קור וכו' בב"מ
ח"ק דאמרינן בב"מ בפרק המקבל חצי תשרי מרחשון וחצי כסלו זרע, חצי
כסלו

הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ
הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ כָּל־רֶמֶשׂ
אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי
לָכֶם אֶת־כֹּל׃ אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃
וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה
אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־
נֶפֶשׁ הָאָדָם׃ שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי
בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם׃ וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ
שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ׃ ס חמישי וַיֹּאמֶר 8

על החיות כל זמן שאתם חיים: לכם יהיה לאכלה שלא הרשיתי לאדם הראשון 3
בשר אלא ירק עשב ולכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את
כל: בנפשו דמו אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא 4
תאכלו הבשר, בנפשו דמו בעוד נפשו בו. בשר בנפשו לא תאכלו הרי אבר
מן החי ואף דמו לא תאכלו הרי דם מן החי: ואך את דמכם אע"פ שהתרתי 5
לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו. לנפשותיכם
אף החונק עצמו אע"פ שלא יצא ממנו דם. מיד כל חיה לפי שחטאו דור
המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן שנא' נמשל כבהמות נדמו
(תלים מ"ט) לפיכך הוצרך להזהיר עליהן את החיות. מיד האדם מיד ההורג
במזיד ואין עדים אני אדרוש. ומיד איש אחיו שהוא אוהב לו כאח והרג
שוגג אני אדרוש אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם
אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו, כמו שדרשו רבותינו
והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב"ה מזמנן לפונדק אחד וכו': באדם 6
דמו ישפך אם יש עדים המיתוהו אתם למה כי בצלם אלהים וגו': עשה את
האדם זה מקרא חסר, עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא: ואתם 7
פרו ורבו לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו
עוסק׳

הבנת המקרא.

כסלו טבת וחצי שבט חורף חצי שבט אדר וחצי ניסן קור, חצי ניסן אייר וחצי
סיון קציר, חצי סיון תמוז וחצי אב קיץ, חצי אב אלול וחצי תשרי חם, אלא זה ל
שהסופרים הטעו פי' רש"י שמתחלה מנאו כפי' רש"י מחצי כסלו טבת ומחצי שבט
פול׳

9 אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: וַאֲנִי הִנְנִי
מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם:
10 וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה
וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה
11 לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ: וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם
וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה
12 עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת
אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
13 נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: אֶת־קַשְׁתִּי
נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ:
14 וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן:

9 עוסק בפריה ורביה לשופך דמים: ואני הנני מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה, ובאחרונה אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחזוק ברית להבטחתי
10 ואתן לך אות: חית הארץ אתכם הם המתהלכים עם הבריות. מכל יוצאי התיבה להביא שקצים ורמשים. חית הארץ להביא המזיקין שאינן בכלל
11 חיה. אשר אתכם שאין הלוכן עם הבריות: והקמתי אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמפרש והולך: לדרת עולם נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיהו מלך
14 יהודה ודורו של רבי שמעון בן יוחאי: בענני ענן כשתעלה במחשבה לפני להביא

הבנת המקרא.

חיר' ונקודה אחת על הרי"ש כדי להפלים התיב' להיותה חורק והיו סבורים שהיא קיר וכתבו מהיום ההוא והלא' בפי' רש"י ואני שבש קור כמו שטעו כ"כ סופרים בפ' לבדים גבי ואשימם בראשיכם, ומה שפי' רש"י חורף עת שעורים וקטניות פירושו עת זריעת שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר והיא ואני שבש אלר ואני כיון שהשעורין מתבשלין בהם נבכיר, עכ"ל וכן העתיק משמו הרב בעל מנחת יהוד' בס' דעת זקנים, אולם הרב מהרש"י ביפה תאר פ' ל"ד סי' י"ד השב ליישב גירסתנו ע"ש.

ואת

וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־
נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל
לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר׃ וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ 6
לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה
בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־ 7
נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין
כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ פ ששי
וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת 8
וְחָם הוּא אֲבִי כְנָעַן׃ שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה 9
נָפְצָה כָל־הָאָרֶץ׃ וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע ο

להביא חשך ואבדן לעולם: 6 בין אלהים ובין כל נפש חיה בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה, אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר: 7 זאת אות הברית הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: 8 וחם הוא אבי כנען לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא אבי כנען: 9 ויחל עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת. איש האדמה אדוני האדמה כמו איש נעמי ο. רות

הבנת המקרא.

זאת אות הברית, הראהו הקשת וכו' עכ"ל, בעבור שכבר נאמר לעיל זאת אות הברית אשר אני נותן וגו' לכן פי' הרב שזה נאמר על עצם הקשת שהראהו לו עתה ואמר לו הרי האות שאמרתי, וכמו שפי' על החדש הזה לכם בפ' בא ועל זה יתנו בפ' כי תשא גם במקומות וזולתם כי מלות זה וזאת רומזות על הענין אם נדבור או באצבע; אכן לפי הפשט אין צורך כי כן מדרך המקרא לכלול הענין תחלה ואח"כ פורטו ואחר וכוללו לאמר הרי לך כלל שאמרתי לך, וכ"כ הרב רשב"ם בפ' כי תשא (שמות ל' לד) אבל קח לך סמים וגו'. הקימותי ביני וגו', טעמו אשר אני מקים עתה, וזה ההבדל שבין הקימותי הה"א בח"ס ובין הקימותי הה"א בח"פ וכמו שאבאר בע"ה בפ' לך לך בפסוק הרימותי ידי (יד כב) בראיות נכונות.

21 כֶּרֶם: וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה:
22 וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֵת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי־
אֶחָיו בַּחוּץ: וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת־הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ
עַל־שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת
23 אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ:
24 וַיִּיקֶץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן:
25 וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו:
26 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לָמוֹ:
27 יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן בְּאָהֳלֵי־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן

(חת א׳). ויטע כרם כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ויחורי תאנים:
21 אהלו אהלה כתיב רמז לי׳ שבטים שנקראו על שם שומרון שנקראת אהלה
שגלו על עסקי היין שנאמר השותים במזרקי יין (עמוס ו׳). ויתגל ל׳ ויתפעל:
22 וירא חם אבי כנען יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר
על הדבר ונתקלל. וירא את ערות אביו יש אומרים סרסו וי״א רבעו: ויקח
23 שם ויפת אין כתיב ויקחו אלא ויקח לימד על שם שנתאמץ במצו׳ יותר מיפת
לכך זכו בניו לטלית של ציצית ויפת זכה לקבורה לבניו שנא׳ אתן לגוג מקום
שם קבר, וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים
ואת גלות כוש נערי׳ וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו׳. (ישעיה כ׳) ופניהם
אחורנית למה נאמר פעם שנייה מלמ׳ שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם
24 לכסותו הפכו פניהם אחורנית: בנו הקטן הפסול והבזוי כמו הנה קטן
25 נתתיך בגוים בזוי (ירמי׳ מט): ארור כנען אתה גרמת לי שלא אוליד בן
רביעי אחר לשמשני ארור בנך רביעי להיו׳ משמש את זרעם של אלו הגדולים
שהוטל עליה׳ טורח עבודתי מעתה, ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו
אדם הראשון שני בני׳ היו לו והרג זה את זה בשבי׳ ירושת העולם ואבינו יש לו
26 ג׳ בנים ועודנו מבקש בן רביעי: ברוך ה׳ אלהי שם שעתיד לשמור הבטחתו
27 לזרעו לתת להם את ארץ כנען, ויהי להם כנען למס עובד: יפת אלהים
ליפת מתורגם יפתי ירחיב. וישכון באהלי שם ישרה שכינתו בישראל,
ומדרש

סבנת המקבל.

21 ויתגל ל׳ ויתפעל עכ״ל, רצונו שהוא ל׳ גילוי ומכוי ל״ה וכמותו ותתכס לקיים
27 כ״ד ס״ה וגם אבאר בעז״ה. יפת אלה׳ ליפת, מתורג׳ יפתי ירחיב עכ״ל ר

עֶבֶד לָֽמוֹ׃ וַֽיְחִי־נֹחַ אַחַר הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה 28
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָֽה׃ וַֽיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה 29
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹֽת׃ פ
וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם 1
בָּנִים אַחַר הַמַּבּֽוּל׃ בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן 2
וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָֽס׃ וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת 3
וְתֹגַרְמָֽה׃ וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִֽים׃ 4
מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ 5
לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶֽם׃ וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט 6
וּכְנָֽעַן׃ וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה 7
וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָֽן׃ וְכוּשׁ יָלַד אֶת־ 8
נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָֽרֶץ׃ הֽוּא־הָיָה גִבֹּר־ 9
צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד
לִפְנֵי יְהוָֽה׃ וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ 10

וזהו חכמים אע"פ שיפת אלהים ליפת שכינה שורה שהיה מבני יפת בית
שני לא שרתה בו שכינה והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני
שם. ויהי כנען עבד להם אף משיגלו בני שם ימכרו להם עבדים מבני כנען:
2 8 ותירס זו פרס: להיות גבור להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור
9 הפלגה: גבור ציד צד דעתן של בריות בפיו וטוען למרוד במקום. לפני ה'
מתכוין להקניטו על פניו. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזו' פנים
יודע

הגהת המקרא.

כי מה שת"א יפתי פירשו ירחיב כי כן כי ירחיב ה' אלהיך (דברי' יב כ) ת"א אחי
יפתי, והוא מבעלי ל"ה ומבנין הפעיל בווי ומלבים לפניו ירדף (ישעי' מא ג)
כי מבנין הקל הנה הוא ירדף (במדב' כג יט) תרגמת ויפת ... ויפך ויתגיריה.

11 וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא
אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃
12 וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃
13 וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־
14 לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־
כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־
15 כַּפְתֹּרִים׃ ס וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן
16 בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֵת
17 הַגִּרְגָּשִׁי׃ וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הָעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ וְאֶת־
הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי וְאַחַר נָפֹצוּ
19 מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן
בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה
20 וְאַדְמָה וּצְבֹיִם עַד־לָשַׁע׃ אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם
21 לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ס וּלְשֵׁם
יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃

11 יודע רבונו ומתכוין למרוד בו ילמר זה כנמרוד גבור ציד: מן הארץ ההיא כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל יצא
12 מתוכם: העיר הגדולה היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים:
13 להבים שפניהם דומים ללהב: פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם
14 פלשתים משניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהם
18 אלו לאלו ויצאו מהם פלשתים: ואחר נפוצו מאלה נפוצו משפחות הרבה:
19 גבול סוף ארצו כל גבול ל' סוף וקצה. באכה שם דבר, ול"נ כאדם האומר
20 לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני: ללשונתם בארצותם אף
21 על פי שנחלקו ללשונות וארצות כלם בני חם הם: אבי כל בני עבר הנהר
היה שם. אחי יפת הגדול איני יודע אם יפת הגדול אם שם כשהוא אומר שם

בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ וּבְנֵי 22 23
אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־ 24
שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם 25
הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃
וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת 26
וְאֶת־יָרַח׃ וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃ 27
וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ וְאֶת־אוֹפִר 28 29
וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ וַיְהִי 30
מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ אֵלֶּה 31
בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה 32
נִפְרְדוּ הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ פ שביעי
וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃ וַיְהִי יא 1 2

בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה
היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול
שבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה עד שנתים אחר המבול: אחי
יפת ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו: נפלגה נתבלבלו 25
הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהי' עבר נביא
שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו בסדר עולם שבסוף ימיו נתפלגו שא"ת
בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו צעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנאמר
ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו'. ואם תאמר באמצע ימיו לא בא
הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו. יקטן שהיה
ענו ומקטין עצמו לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: חצרמות על שם 26
מקומו לדברי אגדה: שפה אחת ל' הקדש. דברים אחדים באו בעצה אחת 1
ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה,
דבר אחר על יחידו של עולם, דבר אחר ודברים אחדים (ס"א ודברים חדים)
אמרו אחת לאלף ות"רנו שנים הרקיע מתמוטט כמו שעשה בימי המבול בואו

בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו
3 שם: ויאמרו איש אל־רעהו הבה נלבנה לבנים
ונשרפה לשרפה ותהי להם הלבנה לאבן והחמר
4 היה להם לחמר: ויאמרו הבה׀ נבנה־לנו עיר
ומגדל וראשו בשמים ונעשה־לנו שם פן־נפוץ
5 על־פני כל־הארץ: וירד יהוה לראות את־העיר
6 ואת־המגדל אשר בנו בני האדם: ויאמר יהוה
הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות

3 ונעשה לו מכות כ"ר: בנסעם מקדם שהיו יושבים שם כדכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: איש אל רעהו אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט
4 לכנען. הבה הזמינו עצמכם, כל הבה ל' הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכ' או לעצה או למשא, הבה הזמינו בלע"ז אפרלייר, (בערייטען, גריסטען). לבנים שאין אבני' בבבל שהיא בקע'. ונשרפה לשריפה כך עושין הלבני' שקורי' טיוולש, (ציגל, דאכשטיינע, יבן שמות ה ז), שורפין אותן בכבשן. לחמר לטוח הקיר: פן נפוץ
5 שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן: וירד יי' לראות לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו, במדרש רבי תנחומא. בני האדם אלא בני מי שמא בני חמרים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתת עמדי אף אלו כפו בטובה
6 למרוד במי שהשפיעם טובה ומלטם מן המבול: הן עם אחד כל טובה זו יש עמהן שעם אחד הם ושפה אחת לכלן ודבר זה החלו לעשו'. החלם כמו אמרם

הבנת המקרא.

6 החלם כמו אמר' עשותם להתחיל הם לעשות שב"ל בעבור שכינוי המקור יור' גם על הפועל גם על הפעול כמו להוציאם מארץ המ"ם לסימן הפעולים וטעמו להוציא אותם אבל ויהי כהוציאם אותם התורה המ"ם סימן הפועלים וטעמו כאשר הוציאו הם לפי פי' הרב שהמ"ם של החלם כמ"ם של אמרם עשותם לסימן הפועלים וטעמו להתחיל הם, והתיבה מפעלי הכפל מבנין הפעיל והי' ראוי הה"א בח"ס אלא שבפתח להרחיב על הקי"ת כמנהגו.

וְעַתָּה֙ לֹֽא־יִבָּצֵ֣ר מֵהֶ֔ם כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר יָזְמ֖וּ לַעֲשֽׂוֹת׃ הָ֚בָה 7
נֵֽרְדָ֔ה וְנָבְלָ֥ה שָׁ֖ם שְׂפָתָ֑ם אֲשֶׁר֙ לֹ֣א יִשְׁמְע֔וּ אִ֖ישׁ
שְׂפַ֥ת רֵעֵֽהוּ׃ וַיָּ֨פֶץ יְהוָ֥ה אֹתָ֛ם מִשָּׁ֖ם עַל־פְּנֵ֣י כָל־ 8
הָאָ֑רֶץ וַֽיַּחְדְּל֖וּ לִבְנֹ֥ת הָעִֽיר׃ עַל־כֵּ֞ן קָרָ֤א שְׁמָהּ֙ 9
בָּבֶ֔ל כִּי־שָׁ֛ם בָּלַ֥ל יְהוָ֖ה שְׂפַ֣ת כָּל־הָאָ֑רֶץ וּמִשָּׁם֙
הֱפִיצָ֣ם יְהוָ֔ה עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃ פ
אֵ֚לֶּה תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־ 10

עשותם להתחיל הם לעשות. לא יבצר מהם וגו' לעשות, בתמיה יבצר ל' מניעה כתרגום ודומה לו יבצור רוח נגידים (תהלי' עו): הבה נרדה בבית דינו כמלך מענותנותו יתירה. הבה מדה כנגד מדה הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה. ונבלה ונבלבל נו"ן משמש בל' רבים וה"א אחרונה יתירה כה"א של נרדה. לא ישמעו זה שואל לבנה וזה מביא טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו: ויפץ יי אותם משם בעולם הזה מה שאמרו פן נפוץ נתקיים עליהם הוא שאמר שלמה מגורת רשע היא תבואנו. ומשם הפיצם למד שאין להם חלק לעולם הבא וכי אי זו קשה של דור המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניה' שנא' שפה אחת ודברים אחדים, למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: שם בן מאת שנה כשהוליד

הבנת המקרא.

ונבל' ונבלבל נו"ן משמש בל' רבי' וכו' עכ"ל לדעתו כדעת שני של רד"ק במכלול בגזרת הכפולים מבנין הפעיל שאמר גם יתכן שהוא מבנין הקל והיה משפטו בסקל ונבזה בהם (ע"א יד לו) והה"א נוספת כה"א של נרדה עכ"ל, והמגיה רש"ד המגלה חשב שכוונת רד"ק שמשפטו להיות דגש כמו ונבזו שגם הוא דגש והנה שגה בראותו כי ונבזה רפה בכל הספרים ובעזות הרד"ק עצמו בשער דקדוק הפעלי' בעתיד מבנין הקל מפעלי הכפל שאמר ולפעמים ישל הדגש כמו ונבזה בהם, וכזה כתב בשרשים שרש בז כי הוקלה מלת ונבזה בהם וכו' לכן כוונתו שהי' משפטו להיות בחולם ורפה חוגמת ונבזה בהם אלא שהוקל עוד בהשתנות החולם לשו"א, ולדעתי בא כן כדי לזווג המלות נרדה ונבלה זה טעם השתנות ודקנה ונבנה למעלה וכמו שאמרו הם על מולאך וממלאך, גם ח"ל לאגוח חדים ומלים כדי לזווג המלות.

11 אַרְפַּכְשָׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל׃ וַיְחִי־שֵׁם אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־אַרְפַּכְשָׁד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
12 וּבָנוֹת׃ ס וְאַרְפַּכְשַׁד חַי חָמֵשׁ
13 וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שָׁלַח׃ וַיְחִי אַרְפַּכְשַׁד
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֶׁלַח שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת
14 שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וְשֶׁלַח
15 חַי שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־עֵבֶר׃ וַיְחִי־שֶׁלַח אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־עֵבֶר שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה
16 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־עֵבֶר
17 אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־פָּלֶג׃ וַיְחִי־עֵבֶר
אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־פֶּלֶג שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
18 שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־פֶלֶג
19 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־רְעוּ׃ וַיְחִי־פֶלֶג אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־רְעוּ תֵּשַׁע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד
20 בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי רְעוּ שְׁתַּיִם
21 וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־שְׂרוּג׃ וַיְחִי רְעוּ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־שְׂרוּג שֶׁבַע שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה
22 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי שְׂרוּג
23 שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־נָחוֹר׃ וַיְחִי שְׂרוּג אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־נָחוֹר מָאתַיִם שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
24 וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי נָחוֹר תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים

שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־תָּרַח׃ וַיְחִי נָחוֹר אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ 25
אֶת־תֶּרַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ס וַיְחִי־תֶרַח 26
שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־
הָרָן׃ וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת־אַבְרָם 27
אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃ וַיָּמָת 28
הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר
כַּשְׂדִּים׃ וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם 29
אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־
הָרָן אֲבִי־מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה 30

28 את ארפכשד שבתים אחר המבול: על פני תרח אביו בחיי אביו, ומדרש אגדה אומר שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אבר' בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומ' בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים, ומנחם פי' אור בקעה וכן באורים כבדו ה' (ישעי' כד) וכן מאורת צפעוני (שם יא) כל חור ובקע עמוק קרוי אור: 29 יסכה זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביפיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה), ועוד
יסכה

הגהת המקרא.

29 יסכה זו שרה ע"ש שסוכה ברוח הקדש ושהכל סוכין ביפיה וכו' עכ"ל וכן אז"ל בפ' בן סורר דף ס"ט ב', וסוכה בל' ארמי הוא כמו צופה ורואה בל' עברי דלך הצופה ת"י ואזל סכותא, וכן כל ל' צופה מתורגם בל' סכותא, וע"ש שהית' נביאה היתה נקראת יסכה כי לנביא היום יקרא לפנים הרואה (ש"א ט ט) וכן אז"ל בריש ויקר' רבה כי אבי סוכו הוא משה רבינו אבי של כל הנביאי' שהיו סוכין ברוח הקדש, בערביא נותין לנביא סכיא עכ"ל, גם היוסיפון בקדמוניות שלו כתב בפשיטות יסכה זו שרה לפי קבלתו והסכימו עמו כל גדולי המפרשים הקדמונים, והיודע בטיב דרכי הל' וטבע התנועי' יודה לתנועה' נהכלת ל' הכתוב בעצמו, חה שידענו כי תכלית התנועים הוא
בתגלות

30 אֵין לָהּ וָלָד׃ 31 וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ
וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת
אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת
אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ 32 וַיִּהְיוּ
יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת
תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ
1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ

31 יסכה ל' נסיכו' (וכן הוא נסנהדרין להדיא) כמו שר' ל' שררה: ויצאו אתם
32 ויצאו תרח ואברם עם לוט ושרי: וימת תרח בחרן לאחר שיצא אברם מחרן
ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנה שהרי כתוב ואברם בן ע"ה שנה בצאתו
מחרן ותרח בן ע' שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם
מחרן עדיין נשאר משנותיו הרבה ולמה הקדי' הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו
של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד
אביו שהניחו זקן והלך לו לפיכך קראו הכתו' מת, (ס"א ועוד) שהרשעים אף
בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתן קרוי' חיים שנאמ' ובניהו בן
יהוידע בן איש חי. בחרן הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום:
1 לך לך להנאתך ולטובתך, ושם אעשך לגוי גדול, כאן אי אתה זוכה

הבנת המקרא.

התגלות הנעלמים והתודעות הסתומים ולכן מלדך כל ל' ליחס הבלתי נודע
בנודע והנקלה בנכבד להיות הנכבד יותר מפורסם מן הנקלה', וכן בכל מקום
שיאמר הכתוב פלוני אבי פלוני לעולם יהי' הבן יותר מפורסם מן האב כמו
הוא אבי מואב הוא אבי בני עמון כי המואבים והעמונים מפורסמים בעולם
ולא כן מואב ועמון אבותיה' כי לא ידענו מהם כל מאום' זולת שהוליד
משפחות, וכן וקיש אבי שאול וגר אבי אבנר כי שאול ואבנר יותר מפורסמים
ונכבדים מאבות', וכן כל דומיהם, והנה הכתוב הזה רצה להודיענו ייחוס
הרן ואמר שהוא היה אבי מלכה ואבי יסכה והנה מלכה מפורסמת שהולידה
משפחות כדכתי' הנה ילדה מלכה גם היא וגו' אבל יסכה אילו הית' אשה
בעצמה לא ידענו את האם' ואת שיתה כי לא מצאנו זכרה בקרא בשום מקום
זולת המקום הזה ואיך ייחס אלי' הרן לומר שהוא הי' אביה ולא ידענוה, לכן
ברור שמלכה ויסכה הן הנה מלכה ושרי הנזכרים בקרא ושתיהן מפורסמות
עד שראוין לייחס אביהן אליהן, והודיעתנו התורה שהרי היא הנקראת
יסכה ע"ש תפארתיה.

ומבית אביך אל הארץ אשר אראך: ואעשך לגוי
גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה: ואברכה
מברכיך ומקללך אאר ונברכו בך כל משפחת
האדמה: וילך אברם כאשר דבר אליו יהוה
וילך אתו לוט ואברם בן חמש שנים ושבעים
שנה בצאתו מחרן: ויקח אברם את שרי אשתו
ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו
ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה
כנען ויבאו ארצה כנען: ויעבר אברם בארץ

לבנים, ועוד שאודיע טבעך בעולם: ואעשך לגוי גדול לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוזקק לשלשה ברכות הללו שהבטיחו על הבנים על הממון ועל השם (ב"ר תנחומא) ואגדלה שמך הריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד אבריו של אדם (ב"ר ישן) ואברכך, בממון (ב"ר). והיה ברכה הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר תחפוץ (ב"ר), דבר אחר ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם, ואברכך זה שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהיו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ולא בהם: מארצך והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך. אשר אראך לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ולתת לו שכר על כל דבור ודבור כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כב) כיוצא בו על אחד ההרים אשר אומר אליך (שם) כיוצא בו וקרא עליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך (יונה ג'): ונברכו בך יש אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (שם מח): אשר עשו בחרן שהכניסן תחת כנפי השכינה אברם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה (בראשית לא) (לשון קנין) וישראל עושה חיל (במדבר כד) ל' קונה וכונס: ויעבור אברם בארץ נכנס לתוכה

עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז
ז בָּאָרֶץ׃ וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאֶה

עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם. אלון מורה הוא שכם
הראהו הר גריזי' והר עיבל ששם קבלו ישרא' שבועת התורה. והכנעני אז
בארץ היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה
כשחלק נח את הארץ לבניו שנא' ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד) לפיכך
ויאמר אל אברם לזרעך אתן את הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם
ז מזרעו של שם: ויבן שם מזבח על בשורת הזרע ועל בשורת ארץ ישראל:
ויעתק

הבנת המקרא.

6 והכנעני אז בארץ הי' הולך וכובש את א"י מזרעו של שם שבחלקו של שם
נפלה וכו' עכ"ל מאוד נתקשו המפרשים בביאור דבור זה ואמת שהוא סותר
מה שכתב בפ' בראשית שאם יאמרו או"ה לסטים אתם שכבשתם ארץ שבעה
עממים הם יאמרו להם כל הארץ של הקב"ה וכו', ואילו כדבריו כאן הי' יותר
ראוי להשיב לכנענים שהארץ שלנו היא' שהרי בחלקו של שם אבינו נפלה
הארץ ואתם לקחתם אותה בחזקה שלא כדין, וגם הרב ר' א' מזרחי כאן
נתעור זה באומרו ז"ל אע"פ שפי' זה סותר למה שפי' רש"י גבי ומכרו שבע
שנים כנכתה וגו' ובלאו' בשלהי כתובות אין זה קושיא דאיכא למימר אגדות
חלוקות הן ויביא את שתיהן כמנהגו בכמה מקומו', ואיכא למימר שכל ארץ
ישרא' בחלקו של חם נפלה חוץ מירושלים וגבוליה שבכלל בחלקו של שם
כמתרגמינן ומלכי צדק מלך שלם מלכא דירושלים דמל' הי' הולך וכובש את
א"י מזרעו של שם משמע שכל א"י בחלקו של שם נפלה עכ"ל ולא הבינותי
דבריו שאמר ואיכא למימר וכו' שהרי גם לא חלק לבניו כל העול' כולו מאחר
שגם עד מבואו כ"א מחוזות מחוזות אחין יושב ומחוזות ירושלי' היא שלם נפלה
בחלקו של שם ותבנה שלם היא ירושלי' והית' ממלכ' לבדה כדכתי' מלך ירושלים
אחד מלך חברון אחד והיא היתה עיקר א"י כי היא המעול' בכל א"י והחשובה
שבכל ארץ הכנעני והית' נבדלת משאר המקומות בכמה מיני הבדלים ובכמה
מיני קדושות כמבואר בנ"ם והעשר קדושות שהזכירו בפ"ק דכלים כולם הם
בירושלי', ותוספ' מס' ערכין קף ל"ב עשרה דברים נאמרו בירושלי', וכהנה
רבות, ויהי כאשר החלו בני חם לרוב התפשטו בכל הארצות ההמה והיו
הולכים גם לכבוש חלקו של שם והש"י יעד לאברהם נתת לו את כל הארץ
הזאת אף מה שאינו מירושת נחלת אבותיו. אכן מדקדוק שינוי ל' שכתו' כאן
והכנעני אז בארץ ולהלן במריבת הרועים אמר והכנעני והפרזי אז יושב
בארץ נראה לפי הפשט שבעת הליכת אברה' מארצו ל' הארץ הזאת עדיין לא
נתישבה

אֵלָיו׃ וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֵּט
אָהֳלֹה בֵּית־אֵל מִיָּם וְהָעַי מִקֶּדֶם וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ
לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃ וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ
וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה׃ פ
וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיְמָה לָגוּר שָׁם
כִּי־כָבֵד הָרָעָב בָּאָרֶץ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לָבוֹא
מִצְרָיְמָה וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי

ויעתק משם אהלו, מקדם לבית אל, במזרחה של בית אל כמצאת בית אל במערבו ואת שנאמר בית אל מים. אהלו אהלה כתיב בתחלה נטה את אהל אשתו ואחר כך את שלו ב"ר. ויבן שם מזבח נתנבא שעתידין בניו נהכשל שם על עון עכן והתפלל שם עליהם: הלוך ונסוע לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקו' אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פירש ירושלים היה באמצע העולם וסוף ארץ ישראל כן פי' בישעיה) שהיא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל להר המוריה שהיא נחלתו בראשית רבה: רעב בארץ באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה: הנה נא ידעתי מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכי' בה ע"י מעשה, דבר אחר מנהג העולם שעל ידי שורח הדרך אדם מתבזה זאת עמדה ביופי', ופשוטו של מקרא

פירוש המקרא.

כתיישבה שם שום אומ' כדרך קבע אבל הי' חונה שם כל אקרת אליה שנה או שנתים ואח"כ התרחק ש' מקום אחר מקום מרעה וכמנהג אנשי קדר עוד היום הזה והכנעני או בארץ שהי' מתגורר שם עם מקנה שלו אבל עדיין לא נתיישב שם ולא חלה עליה או שם ארץ הכנעני ולכן לא אמר לו הש"י לורעך אתן את ארץ הכנעני הזאת גם לא אמר לו לך לך מארצך ש' ארץ הכנעני אבל אמר ש' הארץ אשר אראך לזרעך אתן את הארץ הזאת מבלי לייחד עליה שם הכנעני כי לא נתיישבו שם עדיין ולא חל שמם עליה', וכיוצא לביני ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וגו' ויעל אברם ממצרים וגו' ויהי ריב וגו' ובתוך הזמן הזה נתיישבו הכנענים בארץ ויאחזו בה והיתה נקראת ארץ הכנעני על שמם והו והכנעני והפרזי או יושב בארץ כי או כבר נתיישבו בה הכנעני והפרזי ויתר בני עם ולכן בברית בין הבתרים הזכיר כולם בשמם את הקני
ואת

12 כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ: וְהָיָה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ
הַמִּצְרִים וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֹתָךְ יְחַיּוּ:
13 אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אָתְּ לְמַעַן יִיטַב־לִי בַעֲבוּרֵךְ וְחָיְתָה
14 נַפְשִׁי בִּגְלָלֵךְ: וַיְהִי כְּבוֹא אַבְרָם מִצְרָיְמָה וַיִּרְאוּ שני
15 הַמִּצְרִים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הִוא מְאֹד: וַיִּרְאוּ
אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח
16 הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה: וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־
לוֹ צֹאן־וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת
17 וּגְמַלִּים: וַיְנַגַּע יְהוָה אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־
18 בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם: וַיִּקְרָא פַרְעֹה
לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ

מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת
מראה את ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערים אחיהם של כושים
13 ולא הורגלו באשה יפה, ודומה לו הנה נא אדני סורו נא (בראשית יט): למען
14 ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות: ויהי כבוא אברם מצרימה היה לו
לומר כבואם מצרימה אלא למד שהטמין אותה בתיבה ועל ידי שתבעו את
15 המכס פתחו וראו אותה: ויהללו אותה אל פרעה הללוה ביניהם לומר
16 הגונה זו למלך: ולאברם הטיב פרעה בעבורה: וינגע ה' וגו', במכת
17 ראתן לקה שהתשמיש קשה לו בראשית רבה, (ואת ביתו כתרגומו ועל אינש
ביתיה ומלדשו לרבות כותליו ועמודיו וכליו ברש"י ישן). על דבר שרי, על פי

סבבת המקרא.

ואת הקנני וגו', ואל תתמה על שאמר הכתוב ויבאו ללכת ארצה כנען ויבאו
ארצה כנען שהרי אחר כמו כן ויעבור אברם בארץ עד מקום שכם ועדיין לא
נולד שכם אלא שמשה קראו כן בשם הנודע בימיו וכמו שאמר הרא"בע ז"ל.
15 ויהללו אותה אל פרעה הללוה ביניהם לומר הגונה זו למלך עכ"ל בעבור
שמלך שימש הלשון היה ראוי לומר ויהללו אותה בפני פרעה בשימוש הבי"ת
הנחת בתוך קהל אהללך, בעם עום אהללך, לכן פי' שהם הללוה ביניהם
ושה הללוה באמרם עליה אל פרעה כלומר הגונה זו למלך.

לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ לָמָה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח 19
אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃ וַיְצַו 20
עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא יג 1
וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃ וְאַבְרָם 2
כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃ וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו 3
מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם
אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃ אֶל־מְקוֹם 4
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם
אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃ וְגַם־לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם 5

דבורה, אומרת למלאך הך והוא מכה: קח ולך לא כאבימלך שאמר לו הנה 19
ארצי לפניך אלא אמר לו לך ואל תעמוד שהמצרים שטופי זמה הם שנ' וזרמת
סוסים זרמתם (יחזקאל כג): ויצו עליו על אודותיו לשלחו ולשמרו. וישלחו 20
כתרגומו ואלויאו: ככר מאד טעון משאות. ויעל אברם הנגבה לבא 2
לדרומה של ארץ ישראל כמו שאמר למעלה הלך ונסוע הנגבה להר המוריה
ומכל מקום כשהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ
מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: וילך
למסעיו כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם 3
בהליכתו למצרים למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו, דבר אחר
בחזרתו פרע הקפותיו· מנגב ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען: אשר 4
עשה שם בראשונה ואשר קרא שם אברם בשם ה' וגם יש לומר ויקרא שם
עכשיו בשם ה': ההולך את אברם מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם אברם: 5

הבנת המקרא.

ויצו עליו על אודותיו לשלחו עכ"ל דייק מלת על שלא הי' לו ליכתב כ"א 20
ויצו פרעה אנשים וישלחו וגו' מאי על לכן פי' על אודותיו, ואין לפרש ויצו
עליו שישלחו שא"כ הי' לו ליכתב וישלחו הוי"ו בחירק עכשו שנקוד הוי"ו בפתח
ע"כ שהוא מוסב על הציווי כ"א על המעשה, ועיין מה שכתבתי בענין זה
במערבית ליל שני של פסח בברכת על ספירת העומר.

ולא

6 הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃ וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ
לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת
7 יַחְדָּו׃ וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי
מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃
8 וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים
9 אֲנָחְנוּ׃ הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי
אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה׃
10 וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן
כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי ׀ שַׁחֵת יְהֹוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־

6 ולא נשא אותם לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם, ולשון קצר הוא (וצריך להוסיף עליו כמו) ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתב ולא נשא
7 בל' זכר: ויהי ריב לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדו' אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב
8 בארץ ולא זכה בה אברם עדין: אנשים אחים קרובים, ומדרש אגדה דומין
9 בקלסתר פנים: אם השמאל ואימינה בכל אשר תשב (אשב) לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנ' וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'. ואימינה אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי, ואם תאמר הי' לו לינקד ואימנה כך מצינו בינקו' אחר אם אם להימין ואין נקו'
10 להימין: כי כלה משקה ארץ נחלי מי'. לפני שחת יי את סדום ואת עמורה

הבנת המקרא.

6 ולא נשא אותם וכו' וצריך להוסיף עליו ולא נשא אותם מרעה הארץ לפיכך כתיב ולא נשא לשון זכר עכ"ל דע כי לדעת הראב"ע והרד"ק יכונה ארץ בל' גם בל"נ וראייתם נעתם ארץ (ישעי' ט' יח) אבל רשי' ז"ל גלה שם דעתו בפירושו שאין ארץ ל"ז בשום מקום ע"ש ולכן הוצרך כאן להוסיף מלת מרע', ואין טענ' על רש"י ז"ל שכן ארבם בצפרדעי' (תילי' קה) כי טעמו בארצ' ת"ת בחדרי מלכיה' מושך עצמו ואחר עמו, גם יתכן שגם זה ב' קצר וטעמו
10 ארץ עפר ארצ'. כי כלה משק', ארץ נחלי מים עכ"ל רש' הרב לישב מזה טמו' דקדוקי'

עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃
11 וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט
12 מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃ אַבְרָם יָשַׁב
בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־
13 סְדֹם׃ וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיהוָה מְאֹד׃
14 וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ
שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם
15 צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
16 וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ אִם־יוּכַל
17 אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ קוּם

עמורה היה אותו מישור כגן ה' לאילנות. כארץ מצרים לזרעים. באכה
צער עד צער, ומדרש אגדה דרשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט
11 בשכונתם במסכת הוריות: ככר מישור כתרגומו. מקדם נסע מאצל אברם
(ממזרח) והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב, ומדרש אגדה
12 הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו: ויאהל
נטה אהלים לרועיו ולמקניו עד סדום: ואנשי סדום רעים ואעפ"כ לא
נמנע לוט מלשכון עמהם, ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב, (משלי י')
רעים בגופם וחטאים בממונם. לה' מאד יודעים רבונם ומתכוונים למרוד
14 בו: אחרי הפרד לוט כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו, (ולעיל
שהיה לוט אצלו וכתיב וירא ה' אל אברם באותה שעה כשר היה יק' ל): אשר
16 אם יוכל איש כשם שאי אפשר לעפר לימנות, כך זרעך לא ימנה:
ממרא

הבנת המקרא.

דקדוקי' א' ל' תוספ' הבללות כל כלה ב' כינוי התי"ו שבתיב' כולה שאיננ'
נופלת על ככר ג' תיבת משקה שהוא שם דבר והיה ראוי להיות שם תאר
נופל על הככר, וכדי לייסב כל אלה פי' ארץ נחלי מים ויסוב מלת כולה על
ארץ וכמו שכתבתי לעיל על ולא נשא אותם הארץ, וטעם משקה בעלת
משקה וכטעם ארץ נחלי מים שענינו ארץ בעלת נחלי מים ושכיח' שם בטעם.
בהררם

הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃
18 וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר
בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ רביעי
1 וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר
2 כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃ עָשׂוּ
מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ
עֲמֹרָה שִׁנְאָב ׀ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים
3 וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק
4 הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ
אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ׃
5 וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים
אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־
6 הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ וְאֶת־
הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־

18 ממרא שם אדם: אמרפל הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן הא
1 מלך גוים מקום יש ששמו גוים על שם שנתקבצו שם מכמה אומות ומקומות והמליכו
איש עליהם ושמו תדעל: ברשע רע לשמים ורע לבריות, ברשע
2 שנתעשר ברשע): שנאב שונא אביו שבשמים. שמאבר שם אבר לעוף
3 ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה. בלע שם העיר: עמק השדים כך שמו
על שם שהיו בו שדות. הוא ים המלח לאחר זמן נמשך הים
לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו
4 ונמשכו יאורים לתוכו: שתים עשרה שנה עבדו חמשה מלכים הללו את
כדרלעומר ובארבע עשרה שנה למרוד נא כדר לעומר לפי שהוא היה בעל
5 המעשה נכנס בעובי הקורה: והמלכים אשר אתו שלשה מלכים. זוזים הם
6 וזמזמים: בהררם בהר שלהם. איל פארן כתרגומו מישור, ואומר אני

הגהת המקרא.

6 בהררם בהר שלהם עכ"ל לדעת רש"י כדעת רד"ק שהוא שם יב

הַמִּדְבָּר׃ 7 וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ
וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב
8 בְּחַצְצֹן תָּמָר׃ וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ
אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ
9 אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃ אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר
מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ
שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־
10 הַחֲמִשָּׁה׃ וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת חֵמָר
וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים

שאין איל לשון מישור אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל
ירדן כבר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכלם
מתורגמין מישור וכו'. על המדבר אצל המדבר כמו ועליו מטה
מנשה (במדבר ב'): עין משפט היא קדש על שם העתיד שעתידין משה 7
ואהרן להשפט שם על עסקי אותו העין יהם מי מריבה, ואונקלוס תרגמו
כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט. שדה העמלקי
עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד. בחצצון תמר הוא עין גדי מקרא
מלא בדברי הימים ביהושפט (סימן כ): ארבעה מלכים וגו', ואף על פי 9
כן נצחו המועטים להודיעך שגבורי' היו ואף על פי כן לא נמנע אברה' מלרדוף
אחריהם: בארות בארות חמר בארות הרבה היו שם שנוטלין משם אדמה 10
לטיט של בנין, ומדרש אגדה שהיה הטיט מובלבל בהם ונעשה נס למלך סדום
שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינין שניצל אברהם מאור
כשדי' וכשיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע.
הרה

הבנת המקרא.

הבינוי ע"ת בתרגם במלכ' ודומיהן וגפרית הרר בשם נקודות ויהי' טעמו בהר
שלהם הוא הר בציר כמו שב לארצו מצרי' (ירמי' לז), אולם החכם ראב"ע
כירשו בעומתם ההר והוא ייחוד מבכין הכבד הדגוש, והרד"ק תפשו בעבור
פתחות הה"א, ודע כי בחומש כ"י ישן נושן מצאתי נקוד בהררם הה"א בקמץ
ומתוג והרש בח"כ וזה הי' גירס' הראב"ע בלי ספק וסל' מעליו טענ' הרד"ק.

11 הרה נסו: ויקחו את־כל־רכש סדם ועמרה ואת־
12 כל־אכלם וילכו: ויקחו את־לוט ואת־רכשו
13 בן־אחי אברם וילכו והוא ישב בסדם: ויבא
הפליט ויגד לאברם העברי והוא שכן באלני
ממרא האמרי אחי אשכל ואחי ענר והם בעלי
14 ברית־אברם: וישמע אברם כי נשבה אחיו
וירק את־חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש
15 מאות וירדף עד־דן: ויחלק עליהם ׀ לילה הוא

הרה נסו להר נסו, הר' כמו להר כל תיב' שצריכ' למ"ד בתחלת' הטיל לה ה"א
בסופה, ויש לחלוק בין הרה להרה שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום
למ"ד שבראשה אבל איננה עומדת במקום למ"ד ונקודה פתח תחתיה והרי
היא כמו להר או כמו אל הר ואיני מפרש לאיזה הר אלא שכל אחד נס באשר
מצא הר תחלה וכשהוא נותן ה"א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו
12 שם אל ההר או כמו להר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: והוא
13 יושב בסדום מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: ויבא הפליט לפי פשוטו זה
עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג נשאר מיתר הרפאים אלו
נשאר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאים בעשתרות קרני' תנחומא,
ומדרש בראשית רבה זה עוג שפלט מדור המבול הוא וניתר הרפאים שנאמר
הנפלים היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה. העברי שבא
מעבר הנהר, בעלי ברית אברם שכרתו עמו ברית (ס"א ד"א שהפילו לו עצה
14 על המילה כמו שמפורש במקום אחר): וירק כתרגומו וזרין וכן והריקותי
אחריכם חרב (ויקרא כו) אזדיין בתרבי עליכם וכן אריק חרבי (שמות טו)
וכן והרק חנית וסגור (תהלים לה). חניכיו חנכו כתיב זה אליעזר שחנכו
למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד
בה וכן חנוך לנער (משלי כב) חנכת המזבח (במד' ז) חנכת הבית (תהלי' ל)
ובלעז קורין לו אינצנייא"ר, (אנטעררייכטען. ובלשו' כ"י איסטרייני"ר,
לז ערטעטן ואהן בריילען). שמנה עשר וגו', רבותינו אמרו אליעזר לבדו
היה והוא מנין גימטריא של שמו. עד דן שם תשש כחו שראה שעתידין בניו
15 להעמיד שם עגל: ויחלק עליהם לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו
עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגין אחר הנרדפים כשבורחין זה לכאן וזה
לכאן. לילה כלומר אחר שחשכה לא נמנע מלרדפם, ומ"א שנחלק הלילה

וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל
לְדַמָּשֶׂק׃ וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו 6
וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם׃ וַיֵּצֵא 7
מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־
כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק
שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם 8
הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ וַיְבָרְכֵהוּ 9
וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃
וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ 0
ששי מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי 1
הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ 2
סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם

ובחציו' הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים. עד חובה אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה על שם ע״א שעתידה להיות שם: עמק שוה כך שמו ותרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול. עמק המלך בית ריסא למלכא בית ריס אחד שהיה שלשה קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם, ומ״א עמק שהשוו שם כל האומות והמליכו את אברה' עליהם לנשיא אלהים ולקצין: ומלכי צדק מ״א הוא שם בן נח. לחם ויין כך עושים ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו עליו על שהרג את בניו, ומ״א רמז לו על המנחות ועל הנסכי' שיקריבו שם בניו: קונה שמי' וארץ כמו עושה שמים וארץ (תהלים קכד) ע״י עשייתן קנאן להיות שלו: אשר מגן אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל (הושע יא): ויתן לו אברהם מעשר. מכל אשר לו לפי שהיה כהן: תן לי הנפש (הגופים מן) השבי שלי שהצלת החזר לי הגופים לבדם: הרמותי ידי ל' שבועה, מרים אני את ידי לאל עליון וכן כי כשבעה בלשית

הבנת המקרא.

הרמתי ידי ל' שבוע' מרים אני את ידי וכו' עכ״ל. ראיתי מן הצורך להאר מעט בביאור הדבור הז' כדי להעמיד המעיין על ענין נכבד מהמגולות ל' עב לא

כג הארץ: אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל
אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם:
כד בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים

(בראשית כג) בשבע אבי וכן כתיב כסף השדה קח ממני (ירמיה לב) נותן
כג אני לך כסף השדה וקחהו ממני: אם מחוט ועד שרוך נעל אעכב לעצמי
מן השבי, ואם אקח מכל אשר לך, ואם תאמר לתת לי שכר מבית גנזיך לא
אקח. ולא תאמר וגו', שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנא' ואברכך וגו':
כד הנערים עבדי אשר הלכו אתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו' אע"פ שעבדי
נכנסו למלחמה שנא' הוא ועבדיו ויכם וענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור
אפילו הכי הם יקחו חלקם, וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה
וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו (שמואל א ל) ולכך נאמר ויהי מהיום
ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט (שם) ולא נאמר והלאה לפי שכבר נתן
החק

הבנת המקרא.

לא ראיתי מי שקדמני בו. כתב החכם ראב"ע בספרו מאזנים דף מ"ז א' ז"ל
הזמן יתחלק לשלשה, עבר ובינוני ועתיד, ואין בלה"ק סימן לבינוני כאשר
יש בלשונו אחרי', לכן מנהג' כאשר ירצו לספר הזמן הבינוני (פרעזענס)
ישימו דבריה' פעם עבר ופעם עתיד וכו', ועיין שם מה שבארתי עליו. גם
בצחות דף כ"ב ב' אמר ככה, בעבור כי אין בלה"ק סימן לזמן אמצעי יזכרו
בו' עבר ועתיד, וזה הוא שפירש"י כאן, הרימותי לי שבועה, מרים אני את
ידי וכו' לבוני שהוא ל' הווה אף שבא על תבנית ל' עבר, ויהיה מבואר יותר
בפירושי לקמן כ"ד מ"ה אבל אני טרם אכלה לדבר, גם כ"ט ג' אבל וגללו
את האבן, גם בפ' בשלח שמות ט"ו א' אבל אז ישיר, והדקדוק הרימותי
מבואר שהוא מבנין הפעיל מפעלי עלומי העי"ן מגזרת רם, וההא"א בחטף
פתח, וכן עם הכינוי אם לא הביאותיו אליך (לקמן מ"ג ט') וכן עד אשר
לא הביאונים (במדבר ל"ב י"ז), וכן אם הניפותי (איוב ל"א כ"א)
ואת ואות הברית אשר הקימותי (לעיל ט' י"ז) ואחרי' רבים שהה"א
נקוד בפ"פ, אמנ' בהרבה מקומות מצאנו גם שהה"א מנוקד בחטף סגול,
כמלה, השיבונו אליך (לקמן מ"ד ח') דבינוני (ר"ה א' כ"ט י"י) אל
הבינותי לו (ד"ה א' ט"ו י"ב) בכולם הה"א נח"כ בחטף ב"י ומחזיקים
ובעזרת רד"ק בבנין הפעיל מפעלי נחי העין דף קע"ז א', ובעדות ראב"ע
בצחות דף ו' ב' (אף שהם ברוב ספרי הדפוס בח"פ בשינוי) ועוד אחרים זולתי
אלה, ולדעת כל חכמי הלשון כולם פעלים עוברים אין שום הבדל ביניהם
בין שהה"א בח"פ בין שהוא בח"ס, מה תימה כי בן לא יעשה בלי תולדה
בלה"ק, ואין זאת מתפארת הלשון להיותו מגולה ונעזב למקרה ופגע ש.

אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ
חֶלְקָם׃ ס אַחַר ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה טו
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־
תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃
וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יֱהֹוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ

המוק בימי אברם: **אחר הדברים האלה** כל מקום שנאמר אחר סמוך אחרי מופלג, ב"ר, אחר הדברים האלה, אחר שנעש' לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם, אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשו' שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד. **הולך ערירי** מנחם בן סרוק

הבנת המקרא.

המדבר פעם יאמר ככה ופעם יאמר ככה, אמנם אחר החקירה והעיון מצאתים כאמת נגדרים ומוגבלים, ואת חזיתי ואספרה אחוך שמע לי; כל פעל עבר ודאי (פרעטעריטום אינדיקאטיווס) לעול' כיקוד הה"א שלו בחטף סגול כשהלשון למדבר בעד עצמו או בעד עצמם או לנוכח ככל אותם שהבאנו למשל שהה"א בהם בח"ב, כי כולם עוברים ודאי בלא ספק ובלא תנאי. אכן כל פעל עבר תלוי (רוניונקטיווס, רוביטאטיווס) כיקוד הה"א שלו בח"פ לעולם, והנך רואה כי כל אותם שהבאנו למשל עם הח"פ אין אחד בהם שפעולתו עברה ודאי כי כולם תלויים הם ובראיית מלת אם אשר לפניהם שהוא מלת התנאי. וכן כל ל' הווה בין שהוא הווה ומתמיד בין שהוא הווה לשעתי, אינני נכנס בכלל פעל עבר ודאי לכן הוא בכלל התלוי לכל חוקותיו ומשפטיו, ובלי ספק כאשר תחכם במקראי קודש תמצא עוד משלים רבים בענין זה ובדומה לו אשר יורו על אמתת הענין אשר זכרנו וזה תמה שירה על שלמות לשון עברי ועל דקותה כי לא תחסר כל בה. ועיין עוד מ"ש לקמן ל"א כ"ו אבל ואשלחך גם מ"ג ע' אבל אם לא הביאותיו אליך.

הולך ערירי מנחם בן סרוק פירשו ל' יורש וכו' ולי נרא' ער ועונה וכו' עב"ל כבר כתבתי לעיל ג' ע"ו אבל הוא יסופך ראש שדעת רש"י ז"ל כדעת גאוני הל' הקדמונים כי בעלי עלומי הע"ו והנחים והחסרים והכפולי' כול' מיסוד אחד הם לכן עיקר הוראתם אחד ויתחלפו מגדרי הוראותיהם לפי שינוי בניניהם ונקודותיהם ונזה אין מחלוקת בין רש"י ומנחם בן סרוק ושניהם מודים כי ער ועונה ועירירי ולבי ער וערה ערו וכן ערער תתערער כולם מיסוד אחד הם אלא שנחלקו בפתרון כל אחד מהם וגזרתם והנה לדעת מנחם
ערירי

עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃
3 וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־
4 בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי׃ וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר
לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא
5 יִירָשֶׁךָ׃ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא
הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם
6 וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃ וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ

בריק פירשו ל׳ יורש ויתכן לו ער וענ׳ (מלאכי ב׳) ערירי בלא יורש כאשר תאמ׳
ובכל תבואתי תשרש (איוב ל״א) תעקר שרשיה כך ל׳ ערירי חסר בנים ובלע״ז
דישאַנפַאנטיש, (קינדערלאָס), ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער
(שיר, ה׳), וערירי ל׳ חרבן וכן ערו ערו (תהלים קל״ז) וכן
ערות יסוד (חבקוק ג׳) וכן ערער תתערער (ירמיה נ״א) וכן כי אתה ערה.
ובן משק ביתי כתרגומו שכל ביתי נזון על פיו (כמו ועל פיך ישק (בראשי׳ מ״א)
אפיטרופס שלי) ואלו היה לי בן היה בני ממונה על שלי. דמשק לפי התרגום
מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק, ותרגום שלנו דורשו
נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. הן לי לא נתת זרע ומה תועלת
3 בכל אשר תתן לי: ויוצא אותו החוצה לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ
5 לראות הכוכבים, ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות
שאינך עתיד להעמיד בן אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן, שרי לא תלד
אבל שרה תלד אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל, דבר אחר הוציאו מחללו
6 של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבי׳ וזהו ל׳ הבטה מלמעלה למטה: והאמין

הבנת המקרא.

ערירי מגזרת ער ועונה כי ער פתרונו יורש וערירי פתרונו שלילות היורש ולכן חברם יחד במחברת אחת ויהי׳ ער וערירי מבעלי הכפל ע״מ חן צל לב ויען המלות המתחלפות בפתרונן נשים בנין יפתירה וכמו שכתב רשי׳ ז״ל בפ׳ תרומה (שמות כ״ו ג׳) אבל לדעתי ע״ש אבן לדעת רשי׳ ער ועונה ראוי לחברו עם ולבי ער שהוא לשון תעורה וענינם מעלומי העי״ן ע״מ גר גר וכן פי׳ ער וענה ער בתלמידים ועונה בחכמי׳, ער ל׳ אדם חריף וכוה פי׳ במס׳ שבת קף נ״ה ב׳ ער חריף להבין ולהורו׳ בין החכמי׳ כדאמרינן בעירובין (נג ב) אהרכית עירנית עכ״ל ואולם ערירי יהא ל׳ חורבן מגזרת ערו ערו שהם מבעלי הכפל והי׳ העי״ן ראוי להנקד בפתח ע״מ ל״י

סביבי

לוֹ צְדָקָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
לְרִשְׁתָּהּ׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יְהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי 8
אִירָשֶׁנָּה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת 9
וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל׃ וַיִּקַּח־לוֹ 10
אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ

ביו' לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע. ויחשבה לו צדקה הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמנה שהאמין בו, דבר אחר במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני
באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות: עגלה משלשת 9
שלשה עגלים רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה. ועז משולשת רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד. ואיל משולש אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת
יחיד. ותור וגוזל תור ובן יונה: ויבתר אותם חלק כל אחד לשני חלקים 10
ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת יי' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנא' להלן העוברי'

הבנת המקרא.

מעשיכ' שלא שנקמן נעבור הרים כמשפט, וכן עריות יבוד נקמן בעבור הרי"ם ולולי הרים הי' בפתח ע"מ שמורות ושאר, הבית ש ודומיהם, וכל אלה ראוים להתחבר במחברת ־ אחת, אכן עיקר ־ הוראתם במה שישתוו כולם
כבר באורתי בטוב בתורת שהים מפורש ע"ש. עגלה משלשה שלש' עגלים 9
וכו' עכ"ל וכ' זה לקוח מבראשית רב' ויאמר עליו הרב רא"מ ז"ל ואע"פ שמלת משולשת הייא שם תאר לא שם המספר גם שם עגלה היא שם המין ולא יפול עליו שם המספר עם כל זה נטה אחרי המדרש הזה מפני שהוא קרוב של השכל עכ"ל, והנה החכם ראב"ע פי' בת שלש שנים וכן פי' הרד"ק בשרש שלש בת ג' שנים או שלישית לבטן, והרמב"ן ז"ל תפשו מצד אחד באומרו כי עגלה בת ג' שנים לא תקרא עגל' כ"א פרה וכמו שאז"ל עגלה בת שתים ופרה בת שלש לכן פי' הוא ז"ל שיהי' טעם משולשת שיביא אותן רמסות ויהי' כל מין לבד וכן כי משולשת הנה (יחזקאל מב ו) שהיו הלשכות העליונות והתיכונות והתחתונו' עכ"ל והנה נסתר פירושו האחד של רד"ק ועדיין פירושו השני קיים כי יתכן לפרש משולשת שלישית לבטן ומכיון לא"ל לפרש שלש' עגלים חיקח? אכן אחרי

אחר

11 לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר׃ וַיֵּרֶד הָעַיִט
12 עַל־הַפְּגָרִים וַיַּשֵּׁב אֹתָם אַבְרָם׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ
לָבוֹא וְתַרְדֵּמָה נָפְלָה עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה
13 חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ
תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם

בין בתרי העגל (ירמיה לד) אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים
הוא שלוחו של שכינה שהוא אש. ואת הצפר לא בתר לפי שהאומות נמשלו
לפרים ואילים ושעירים שנא' סבבוני פרים רבים וגו' (תהלי' כב), ואומר האיל
אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס (דניאל ח), ואומר והצפיר השעיר מלך
יון, וישראל נמשלו לבני יונה שנ' יונתי בחגוי הסלע (שיר ב') לפיכך בתר
הבהמות רמז שיהיו האומות כלין והולכין. ואת הצפור לא בתר רמז שיהיו
11 ישראל קיימין לעולם: עיט הוא עוף ועל שם שהוא עט ושואף את הנבלות
לעוט עלי' לאכול וכמו ותעט אל השלל (שמואל א טו): על הפגרים על הבתרים,
(כ"א הפגרים ומתרגמינן פגליא אלא מתוך שהורגלו לתרגם איש בתרו ויהב
פלגיה כתחלף להם תיבת פגליא לפלגיא ותרגמו הפגרים פלגיא וכל המתרגם
כן טועה לפי שאין להקיש בתרי' לפגרי' שבתרי' תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו
פגליא ל' פיגול כמו פיגול הוא (ויקרא ז' יח) ל' פגר (כך שמעתי מפי רבינו
ר' יהודה ב"ר שמואל [כן הגירסא ברשי' כ"י. ובס"י אחרת כתיב כך פירש
רבינו מאיר ב"ר שמואל]): וישב ל' נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו (תלים
קמ"ז) רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך
12 13 המשיח: והנה אימה וגו', רמז לצרות וחשך של גליות: כי גר יהיה זרעך
משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה, כיצד יצחק בן ששים
שנה כשנולד יעקב, ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת

הגהת המעתיק.

אחר שקבלתי כל הפירושים האלה במאזני המדקדק וצרפתים במצרף ההגיון מצאתי פי' רש"י עיקר וקיים ונאמן בל' עברית יותר מפירושי המפרשי', וזה כשנבין על אלוף התארים אשר בהם יתואר המתואר כי התאר על דרכים רבים יש תאר שהוא נלקח משרשו כמו אדם מאדמ' ואשה מאיש, ויש תאר על דרך מקרה כמו משה כי מן המי' משיתיהו ובריעה כי רעה הית' בביתו (דה"א ז כג) ואיכבוד כי גלה כבוד מישרא' (ש"א ד כא), ויש תאר כנגד אחרים כמו מלך גם אלוה, ויש שהתאר בעצמו כמו חכם וגבור, וכאלה דרכים אחרים, וכולם מחוברים מענם מקרה, וככה תארי המספר כי גוי שהוא במדרגה שני'

וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר 14
יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל׃
וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשֵׂיבָה 15
טוֹבָה׃ וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֺן 16
הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה׃ וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה 17

שנה הרי ק"ג ובמצרי' היו מאתי' ועשרה כמנין רד"ו הרי ת' שנה, ואם תאמר
במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה לא וחשוב שנותיו של
קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה
מוצא אלא שלש מאות ותשעים ואתה צריך להוציא מהן כל השנים שחי קהת
אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת משה. בארץ לא להם ולא נאמר
בארץ מצרים אלא לא להם ומשנולד יצחק ויגר אברהם וגו' ויגר יצחק בגרר
ויעקב גר בארץ חם (תלים קה) לגור בארץ באנו: וגם את הגוי וגם לרבות 14
ד' מלכיות שאף הן כלים על שעבדו את ישראל. דן אנכי בעשר מכות.
ברכוש גדול בממון גדול כמו שנאמר וינצלו את מצרים, (שמות יג): ואתה 15
תבא ולא תראה כל אלה. אל אבותיך אביו עע"ז והיא מבשרו שיבא אליו
למדך שעש' תרח תשובה. תקבר בשיבה טובה בשרו שיעשה ישמעאל תשובה
בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו
ביום ימרד עשו: ודור רביעי לאחר שיגלו למצרים יהיה שם ג' דורות והרביעי 16
ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתיב
לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן הי' יעקב ירד למצרים צא וחשוב דורותיו
יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון ומבאי הארץ היה. כי לא שלם עון האמורי
להיות משתלם מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא
סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה (ישעיה כז): ויהי השמש באה 17
כמו ויהי הם מריקים שקיהם (בראשית מב) ויהי הם קוברים איש (מלכים ב'
יג) כלומר ויהי דבר זה. השמש באה שקעה. ועלטה היה חשך היום.

הבנת המקרא.

שני' למלך יקרא משנה ומי שהוא במדרגה שלישית יתואר בשם שליש והנה
התואר כנגד אחר במדרגה, ויתואר בשם שני שלישי ורביעי לאחרים
ביזכן, ויתואר הדבר בשם משלש ומרובע כשהמספר שלשה וארבעה בו כענין
כמו שולחן משולש רגלים בו ג' צלעות, ומרובע בעל ארבע צלעות, וככה והחוט
המשולש (קהלת ד' י"ב) כפול שלש ר"ל בעל ג' חוטים, וכמוהו עגלה משולשת
ועז משולשת ואיל משולש ובעבור היות עגלה ועז ואיל שמות המינים אשר לא
יתכן בהם הכפלות מצד עצם ניורם כי אם מצד אישיותיהם לכן פירשו תאר
המספר

וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין
18 הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה: בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אַבְרָם
בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
19 מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת: אֶת־
20 הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֵת הַקַּדְמֹנִי: וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־
21 הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים: וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי

והנה תנור עשן וגו', רמז לו שיפלו המלכיות ע"א בגיהנם. **באה** טעמו
למעלה לכך הוא מבואר שבא כבר ואם היה טעמו למטה באלף היה מבואר
כשהיא שוקעת, ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתב ויהי השמש לבא והעברת
תנור עשן לאחר מכאן היתה נמצא שכבר שקעה וזה חלוק בכל תיבה ל' נקבה
שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה ל' עבר הוא כגון זה
וכגון ורחל באה (לקמן כט ט') קמה אלומתי, (לקמן לז) הנה שבה יבמתך,
(רות א') וכשהטעם למטה הוא ל' הוה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה
עם הצאן, (לקמן כט ו) בת קמה באמה (מיכה ז) ובבוקר היא שבה (אסת' ב'):
18 **לזרעך נתתי** אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה. **הנהר הגדול** (הוא
פרת), לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אף על פי שהוא מאוחר
בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת, משל הדיוט
19 עבד מלך מלך הדבק לשחור וישתחוו לך: **את הקני** עשר אומות יש כאן
ולא נתן להם אלא שבע' גוי' והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קניזי קדמוני
עתידי' להיות ירושה לעתיד שנ' אד' ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם
20 (ישעי' יא): **ואת הרפאים** ארץ עוג שנאמר בה ההיא יקרא ארץ רפאים
דברים

הבנת המקרא.

המספר על הפרטים שהשילוש יהיה בכל מין ומין העגלה בעלת שלש עגלים
וכן העז והאיל הגמרת והחוט המשולש, ואולם עגלה בת ג' שנים לא יתכן
להתאר בשם משולש כ"א בשם **שְׁלִשִׁיָּה** וכן איל בן ג' שנים יתואר **שִׁלְּשִׁי**
ודבר זה למדנו מן הקבלה מן מה שאז"ל בריש מס' פרה אמר
ר"י לא שמעתי אלא שלשית (ר"ל פרה שלשית) אמרו לו מה לשון שלשית?
אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר שלישית
לאחרות במנין (ר"ל שלישית לבטן שנולדה בלידה שלישית) וכשאת' אומר שלשית
בת ג' שנים (**שְׁלִשִׁית** כן הניקוד האמתי והגאון בעל תי"ט שגה בניקודו
כי נתעלמה ממנו הלכה מאוחרת לרד"ק בשרש ימן ע"ש) כיוצא בו
כרם רבעי אמת לו מה הלשון רבעי? אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן
עזאי

יז
וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי׃ ס וְשָׂרַי 1
אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית
וּשְׁמָהּ הָגָר׃ וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא 2
עֲצָרַנִי יְהוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי
אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי׃ וַתִּקַּח 3
שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ
מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיָּבֹא אֶל־ 4

1 (דברים נ') : **שפחה מצרית** בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה
2 אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר : **אולי אבנה**
3 **ממנה** ללמד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס , אבנה ממנה בזכות
שאכניס צרתי לתוך ביתי. **לקול שרי** לרוח הקדש שבה : **ותקח שרי** לקחתה
בדברי' אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה. **מקץ עשר שנים** מועד הקבוע
לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא אחרת. **לשבת אברם**
וגו', מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמ' לו ואעשך
4 לגוי גדול עד שיבא לארץ ישראל : **ויבא אל הגר ותהר**
מכילתא

הבנת המקרא.

עזרי אני אפרש אם אתה יודע ידיעי לאחרים במכון ובשאתה אומר **רבעי**
מן ארבע שנים עכ"ל לכן אין להשיב עליהם מגד המסורה כי הם היו :
פקיחים בל' יותר ממנו כפי שקבלו מאבותיהם בעלי הל' ההיא וכמ"ש הרמ"בם
בפי' המשנה למס' תרומות כי עיקר כל לשון מן הלשונות הוא אחר למה
שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם , ואלו בעלי המשנה בלי ספק
עברים היו מתקוץ בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם וכו בפתגמי הנה זו
ראי' שהוא מקובל בלשון ושזו המלה לשון מלשונות העבריים , ועל זה הדרך
תהי' תשובה לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו נח או שהם
נשתמשו במלות שאינן כראוי בלשון , וזה העיקר שכרתי לך אמתי אצל החכמים
השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם עכ"ל ולכן גם
אנחנו בשימושי הלשון אחר קבלת קדמונינו ז"ל כרחוק ונכבה באוריותם כי
4 אותם תמה תורה. **ויבא אל הגר ותהר**
מכילתא

הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ
5 בְּעֵינֶיהָ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ
אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה
6 וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ
הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃
7 וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־
8 הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ וַיֹּאמַר הָגָר שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־
מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי גְּבִרְתִּי
9 אָנֹכִי בֹּרַחַת׃ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־
10 גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ׃ וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃

מבילה ראשונ׳. ותקל גברתה בעיניה אמר׳ שרה זו אין סתר׳ כגלוי׳ מראה
עצמ׳ כאלו היא צדקת ואינ׳ צדקת שלא זכת׳ להריון כל השני׳ הללו ואני
5 כשנתעברתי מביא׳ ראשונ׳: חמסי עליך חמס העשוי לי עליך אני מטיל העונש
כשהתפללת להקב״ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והי׳
לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך, ועוד דבריך אתה חומס ממני
שאתה שומע בזיוני ושותק, אנכי נתתי שפחתי וגו׳, ביני וביניך כל ביניך
שבמקרא חסר וזה מלא וקרי ביה ובניך שהכניסה ע״ה בעינורה של הגר
והפילה עוברה היא שהמלאך אומ׳ להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והיה
6 מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון: ותענה שרי היתה
8 משעבדת בה בקושי: אי מזה באת מהיכן באת יודע היה אלא ליתן לה
פתח ליכנס עמה בדברי׳, ול׳ אי מזה איה המקו׳ שתאמר עליו מזה אני באה:
9 ויאמר לה מלאך וגו׳, על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר
מלאך

הגהת המקרא.

מבילה ראשונה, עכ״ל והוא לקוח מבראשית רבה פ׳ מ״ה, ויאמר עליו הרב
כ״א מזרחי דלפס לא כן ויצא אל הגר למה לי והוי לי׳ למימר ותתן אותה

וַיֹּ֤אמֶר לָהּ֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה הִנָּ֥ךְ הָרָ֖ה וְיֹלַ֣דְתְּ בֵּ֑ן 11
וְקָרָ֤את שְׁמוֹ֙ יִשְׁמָעֵ֔אל כִּֽי־שָׁמַ֥ע יְהוָ֖ה אֶל־עָנְיֵֽךְ׃
וְה֤וּא יִהְיֶה֙ פֶּ֣רֶא אָדָ֔ם יָד֣וֹ בַכֹּ֔ל וְיַ֥ד כֹּ֖ל בּ֑וֹ וְעַל־ 12
פְּנֵ֥י כָל־אֶחָ֖יו יִשְׁכֹּֽן׃ וַתִּקְרָ֤א שֵׁם־יְהוָה֙ הַדֹּבֵ֣ר 13
אֵלֶ֔יהָ אַתָּ֖ה אֵ֣ל רֳאִ֑י כִּ֣י אָֽמְרָ֗ה הֲגַ֥ם הֲלֹ֛ם רָאִ֖יתִי
אַחֲרֵ֥י רֹאִֽי׃ עַל־כֵּן֙ קָרָ֣א לַבְּאֵ֔ר בְּאֵ֖ר לַחַ֣י רֹאִ֑י 14
הִנֵּ֥ה בֵין־קָדֵ֖שׁ וּבֵ֥ין בָּֽרֶד׃ וַתֵּ֧לֶד הָגָ֛ר לְאַבְרָ֖ם בֵּ֑ן 15
וַיִּקְרָ֨א אַבְרָ֧ם שֶׁם־בְּנ֛וֹ אֲשֶׁר־יָלְדָ֥ה הָגָ֖ר יִשְׁמָעֵֽאל׃

מלאך בכל אמירה ואמירה: הנך הרה כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת 11
מנוח (שופטים יג). וילדת בן כמו יולדת ודומה לו יושבת בלבנון מקוננת
בארזים (ירמי' כב). וקראת שמו צווי הוא כמו שאומר לזכר וקראת את שמו
יצחק: פרא אדם אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר פארן, 12
ויהי רובה קשת. ידו בכל לסטים. ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו.
ועל פני כל אחיו ישכון שיהיה זרעו גדול: אתה אל ראי נקוד חטף 13
קמץ מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה שהוא רואה בעלבון של עלובין (ס"א ד"א
אתה אל ראי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו) הגם הלם,
ל' תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום במדברות ראיתי שלוחו של מקום אחרי
ראיי אותם בביתו של אברהם שאם הייתי רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה
רגילה לראותם שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו
ראתה ד' זה אחר זה ולא חרדה: באר לחי ראי כתרגומו דמלאך קיימא 14
איתחזי עלה: ויקרא אברם שם וגו', אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך 15
שאמר

הבנת המקרא.

לאברהם לאשה ותלד כמו שכתוב בזלפה ותתן אותה ליעקב לאשה ותלד
שאין כתיב בה ויבוא אליה, אבל גבי בלהה דכתיב בה ויבוא אליה ותהר
(לקמן ל' ד') צ"ל מביאה ראשונה כדהכא אלא פרש"י סמך על זה עכ"ל והחזיק
עמו הסכם בעל מתנות כהונה גם חכם בעל יפה תאר, ואין אנו אלא דברי
תימה ודברי נביאות שלא מצאנו בשום מקום לחז"ל שגם בלהה נתעברה
מביאה ראשונ', ועוד לפי סברת' על כרחינו גם בת שוע אשת יהודה נתעברה
מביא' ראשונ' שהרי גם שם כתיב ויקח' ויבוא אליה ותהר ותלד בן (לקמן לח ב)
והוי להו למימר והה"ד בלהה והה"ד בת שוע, ומעולם לא עלה כזה על דעת
אחד

16 וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר
אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם׃ ס וַיְהִי
1 אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא
יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ
2 לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃ וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ
3 וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד׃ וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו
4 וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר׃ אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ
5 וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם׃ וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ
אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם

16 שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקדש עליו וקראו ישמעאל: ואברם בן שמונים וגו', לשבחו של ישמעאל נכתב להודיע שהיה בן י"ג שנה כשנמול ולא עכב:
1 אני אל שדי אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כך די שלו והכל לפי הענין. התהלך לפני כתרגומו פלח קדמי הדבק בעבודתי. והיה תמים אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני, ד"א והיה תמים עכשיו אתה חסר ה' אברים ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה שאוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין אבריך:
2 ואתנה בריתי ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך על ידי מצוה זו:
3 ויפול אברהם על פניו ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוח הקדש נצבת עליו וזהו שנא' בבלעם נופל וגלוי עינים בברייתא דר"א מצאתי כן:
5 כי אב המון גוים ל' נוטריקון של שמו, ורי"ש שהיתה בו בתחלה שלא היה אב אלא לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם לא זזה ממקומה, שאף.

פננת המקרא.

אחר מח"ל, אכן האמת יורה דרכו כי לזקא על הגר אחת שנתעברה ממילה ראשונה ולא של זולתה, ולא אמרו כן ע"פ הקבלה גם לא על דרך נבואה כי אם ע"פ עיקר פשוטו של מקרא, ודקדקו כן מפסוקי הטעמים אשר על פיהם יתפרשו כל הפסוקים על עיקרן ובלעדם ימשש המפרש כעור באפלה וכמו שכתב רש"י ז"ל בכמה מקומות שאלמלא טעם המקרא לא הייתי יודע לפרשו ע"ין
בפירוש

נְתַתִּיךָ׃ וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם 6
וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃ וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ
וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת 7
לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ 8
אַחֲרֶיךָ אֵת ׀ אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן
לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר 9
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי תִשְׁמֹר
אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃ זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר 10
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל
לָכֶם כָּל־זָכָר׃ וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה 11
לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל 12
לָכֶם כָּל־זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף

שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא
משה להושע בן נון יהושע: ונתתיך לגוים ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר 6
היה לגוי ולא היה מבשרו עליו: והקימותי את בריתי ומהו הברית להיות 7
לך לאלהים: לאחזת עולם ושם אהיה לכם לאלהים אבל הדר בחוצה לארץ 8
כמו שאין לו אלוה: ואתה וי"ו זו מוסף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך 9
ואתה הוי זהיר לשמרו ומה היא שמירתו זאת בריתי אשר תשמרו המול לכם
וגו': ביני וביניכם וגו', אותם של עכשיו. ובין זרעך אחריך העתידין 10
להולד אחריך. המול כמו להמול כמו עשות אומר עשות כמו לעשות: ונמלת' 11
כמו ומלתם והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כגון נ' של נושך ונ' של
נושא, ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לו יפעל כמו יעשה יאכל,
(גרמ"ן יבין אני): יליד בית שילדתו השפחה בבית, מקנת כסף 12
שקנהו

הבנת המקרא.

בפירושו שמות ט"ו י"ז מקדש ה' גם בפ' ר"ה (תהלים יח ל') אחרי דרך מבוא
השמש, גם בס' מלכים א' י' כ"ט ומקוה סוחרי המלך, גם ירמי' ג' ח' ואראה.
כי על אודת, גם יחזקאל א' י"א ופניהם וכנפיהם ועוד במקומות ואלה אין
מספר

13 מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל
יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם
14 לִבְרִית עוֹלָם׃ וְעָרֵל ׀ זָכָר אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת־
15 בְּרִיתִי הֵפַר׃ ס וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי
16 כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ׃ וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ
בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה
17 יִהְיוּ׃ וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ

13 שקנאו משנולד: **המול ימול יליד ביתך** כאן ככל עליו ולא אמר לשמונה
ימים ללמדך שיש יליד בית נמול לאחר שמנה ימים כמו שמפורש במסכת שבת:
14 **וערל זכר** כאן למד שהמילה באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקבה. **אשר
לא ימול** משיגיע לכלל עונשין ונכרתה אבל אביו אין ענוש עליו כרת אבל
עובר בעשה. **ונכרתה הנפש** הולך ערירי ומת קודם זמנו: 15 **לא תקרא
את שמה שרי** דמשמע שרה לי ולא לאחרי' כי שרה כתם שמה שתהא שרה
16 על כל: **וברכתי אותה** ומה היא הברכה שחזרה לנערותה שנאמר היתה
לי עדנה (בראשית יח). **וברכתיה** בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה
של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרי' בנינו הוא
והביאה כל אחת בנה עמה והניקתה לא הביאה והיא הניקה את כלם הוא
17 שנאמר היניקה בני' שרה כ"ר רמז בתקלת: **ויפול אברהם על פניו ויצחק**
זה ת"א ל' שמחה וחדי ושל שרה ל' מחוך למדת שאברהם האמין ושמח ושרה
לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפי' הקב"ה על שרה ולא הקפי' על אברהם.
הלבן

הבנת המקרא.

מספר, גם מפי החכם ראב"ע היתה שומה במקומות רבות כי כל פירוש
שאיננו על דעת בעל הטעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו כי המפסיק לא
היה אחריו חכם כמוהו ויותר ידע הפירושים יותר ממנו, והנה כתב גם בראש
ס' מאזנים ובסוף ס' צחות, והנה דקדקו רז"ל ומצאו כי בכל מקום שכתוב
יבוא אליה ותהר בכונס המפסיק בעל הטעמים ביניהם במפסיק היותר גדול
שהוא הסילוק והעמידו ויבא אלי' בסוף פסוק להפריש מן ותהר שהוא בתחלת
פסוק

יח

1 וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח־
2 האהל כחם היום: וישא עיניו וירא והנה שלשה
אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח
3 האהל וישתחו ארצה: ויאמר אדני אם נא מצאתי
4 חן בעיניך אל נא תעבר מעל עבדך: יקח נא מעט

1 וירא אליו לבקר את החולה, אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו
היה ובא הקב"ה ושאל בשלומו: באלני ממרא הוא שנתן לו עצה
על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו. ישב ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו
הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת
הדיינים והן יושבין שנא' אלהים נצב בעדת אל. פתח האהל לראות אם יש
עובר ושב ויכניסם בביתו. כחום היום הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא
להטריחו באורחי' ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחי' באים הביא המלאכים
2 עליו בדמות אנשים: והנה שלשה אנשים אחד לבשר את שרה ואחד להפך
את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות,
תדע לך שכן כל הפרשה הוא מזכירן בל' רבים ויאכלו ויאמרו אליו ובבשורה
כאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות
דבר, לבלתי הפכי, ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט הוא
שנא' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה
מציל. נצבים עליו לפניו (כמו ועליו מטה מנשה), אבל ל' נקיה הוא כלפי
המלאכים. וירא וירא וירא שני פעמים, הראשון כמשמעו והשני לשון
הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו ואף
על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומו' לכבודו והראהו שלא רצו
להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הנירסא ברש"י ישן) בבבא מציעא כתי'
נצבים עליו וכתיב וירץ לקראת' כד חזיוה דהוה שרי ואסי' פירשו הימנו מיד
3 וירץ לקראתם: ויאמר אדני אם נא וגו', לגדול שבהם אמר וקראם כלם
אדוני' ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובל'
זה הוא חול (וכן מנהג בני אדם המהלכים בדרך כשאדם מזמן אותם לסעודה
אינו מזמן אלא הראש שבהם ונמשכו כולם מזומני', ונראים הדברי', שזה השם
כתוב בחדשי ולא בישני', גירסי כ"י) ד"א קדש הוא והיה אומר להקב"ה להמתין
לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואע"פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה
קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי
באדם שנכתב אחר ויולד נח וא"א לומר אלא אם כן קודם גזירת כ' שנה ושתי
4 הלשונות בב"ר: יוקח נא על ידי שליח והקב"ה שלם לבניו על ידי שליח שנא'

5 מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃ וְאֶקְחָה
פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן
עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ׃ וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
6 מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃

וירא משה את ידו ויך את הסלע. ורחצו רגליכם כסבור שהם ערביים
שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס ע"א לביתו, אבל לוט שלא
הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנא׳ ולינו ורחצו רגליכם. תחת העץ תחת
5 האילן: וסעדו לבכם בתורה בנביאי׳ ובכתובי׳ מצינו דפתא סעדתא דלבא,
בתורה וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם (שופטים יט) בכתובים
ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד) אמר רבי חמא לבבכם אין כתיב אלא לבכם
מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים. אחר תעבורו אחר כך תלכו. כי על
כן עברתם כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי לכבודי. כי
על כן כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא כי ע"כ באו בצל קורתי (לקמן
יט ח), כי על כן ראיתי פניך (לקמן לג י), כי על כן לא נתתיה (לקמן
6 לח כו), כי על כן ידעת חנותנו (במדבר י לא): קמח סלת סלת לעוגות
קמח

הבנת המקרא.

5 אחר תעבורו אחר כן תלכו עכ"ל גרסינן בנדרים בפרק אין בין המודר (דף לז ב) אמר ר׳ יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכ׳ למש׳ מסיני, מקרא סופרי׳ ארץ שמים מצרי׳, עיטור סופרים אחר תעבורו, אחר תלך, אחר תאסף, קדמו שרים אחר נוגנים, כדקתני בהדרי׳ וכו׳ עכ"ל ומה שפי׳ שם רש"י ז"ל קשה וצריך ביאור ארוך ואין כאן מקומו, גם מה שפי׳ הר"ן בשם מורו דעיטור סופרים היינו שמיתבין טעם מפסיק באחר כי היכא דלישתמע אחר כך תלכו אחר כך תעבורו וכו׳ אין ספרינו מסכימים עמו שהרי אחר תעבורו איננו בטעם מפסיק, לכן נראין עיקר דברי הגאון בעל הערוך בערך עטר שאמר ז"ל עטר הוא ל׳ הסר׳ תרגום לא סרו לא עטו, ונראין הדברי׳ שבתלמ׳ אנשי כפרים לא היו דייקי במקרא והוו קרי וסעדו לבכם ואחר תעבורו, קדמו שרים ואחר נוגנים, כדקתני בהדרי׳ ומשפטיך תהום רבה, והוו משתבשי באילי מילי בההיא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים יסלקו להכי ווי והוו קרי אחר תעבורו אחר נוגנים משפטיך תהום רב׳, וכד חזו דסופרי׳ קא יעטרו להו להאי ווי, מה קרו להו להאי מילי עיטור סופרים ואתא ר׳ יצחק ואמרי דקבלה
איכון

7 וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רַךְ וָטוֹב
וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ׃ 8 וַיִּקַּח חֶמְאָה
וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא
עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ׃ 9 וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו (נקוד על איו)
אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל׃ 10 וַיֹּאמֶר
שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה
אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו׃

קמח לעמלן של טבחים לכסות את הקדרה לשאוב את הזוהמה: 7 **בן בקר רך וטוב** ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות בחרדל. **אל הנער** זה ישמעאל לחנכו במצות: 8 **ויקח חמאה וגו'**, ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העסה. **חמאה** שומן החלב שקולטין מעל פניו: **ובן הבקר אשר עשה** אשר תקן קמא קמא שתיקן אמטי ואייתי קמייהו: **ויאכלו** נראו כמי שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג: 9 **ויאמרו אליו** נקוד על אי"ו שבאליו ותניא ר' שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איה אברהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש, בבבא מציעא אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה, א"ר יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה. **הנה באהל** צנועה היא: 10 **כעת חיה** כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן **כְּעֵת** אלא כעת, כעת חיה, כעת הזאת שתהא חיה לכם שתהיו כולכם שלמים וקיימים. **שוב אשוב** לא בשר המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחו' של מקום אמר לו כן נ"ר, (אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את
חובקת

הבנת המקרא.

אינן הלכ' למשה מסיני, ועד דורות קרובים להשתא הוו משתבשא וקראו ולא ישמע על פיך וסופרי מגמרי דלא מקרי בוי"ו עכ"ל, ומ"ש דורות קרובי' להשתא וכו' ר"ל כי עד קרוב לזמנינו זה השתבשו כמו כן בפסוק לא ישמע על פיך (שמו' כג יג) והיו קוראים ולא בוי"ו והסופרי' בעלי המסור' קבלו שצ"ל לא בלא וי"ו וכמו שמסור עליו בגליון ג' כבירין ולא יקריין לא ומטעין בהו ספרי, וכן
מסור

11 וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת
לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים׃ וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר
12 אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר
13 יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר
הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃ הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר
14 לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן׃ שני
15 וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ׀ לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי ׀ יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ׀
16 לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃ וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־

מעוברת בן ותאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים
שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותם המלאכים שהם קיים
וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני בשר ודם שהיום חי ומחר מת בין
11 חי ובין מת למועד הזה וגו') והוא אחריו, הפתח היה אחר המלאך: חדל
12 להיות פסק ממנה. אורח כנשים אורח נשים: בקרבה מסתכלת במעיה
ואמרה אפשר הקרבים הללו טוענין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב
תמוהה. עדנה צחות בשר ול' משנה משיר את השער ומעדן את הבשר,
13 דבר אחר ל' עידן זמן וסת נדות: האף אמנם הגם אמת אלד ואני זקנתי
14 שנה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדני זקן: היפלא כתרגומו
היתכסי זכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני. למועד
15 לאותו מועד המיועד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת: כי
יראה כי צחקת הראשון משמש ל' דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה
לפי שיראה והשני משמש בל' אלא ויאמר לא כדבריך הוא אלא צחקת, שאמרו
16 רבותינו כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא: וישקיפו כל השקפה
שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך, (דברים כו) שגדול כח מתנות
עניים

הבנת המקרא.

מסור על לא תשימון עליו נשך ג' סבירין ולא יהיה וכו' לא תשימון עליו
נשך, לא ישמע על פיך, לא תכיר פנים ע"כ גם במערכת בערך לא מסר
כל קרא לא ישמע במ"ב ולא ישמע וכו' וגלתי בירושלים (ישעי' סה יט) הנני
אליך נאם ה' (נחום ב יד), ואין לתמוה על מה שהכניסו בכלל הלכה למשה
מסיני גם פסוקי' מנביאים וכתובי' כי עיקר כוונתם להורות כי כל הענינים
הנזכרים הם הלכות מקובלות אם מפי מש' בתור' או מפי כותבי הנביאי
בגב

פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃ וַיהוָה 17
אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃
וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ 18
כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־ 19
בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת
צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת
אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה 20

עכ״ש שהופך מדת הרוגז לרחמים. לשלחם ללוותם כסבור אורחים הם:
המכסה אני בתמיה. אשר אני עושה בסדום לא יפה לי לעשו' דבר זה שלא 17
מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנא' גבול
הכנעני מצידן באכה סדומה ועמורה וגו', קראתי אותו אברהם אב המון
גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי: ואברהם היו יהיה 18
מדרש אגדה זכר צדיק לברכה הואיל והזכירו ברכו, ופשוטו וכי ממנו אני
מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ:
כי ידעתיו ל' חבה כמו מודע לאישה (רות ב') הלא בועז מודעתנו (רות ג') 19
ואדעך בשם (שמו' לג יז) ואמנם עיקר ל' כלם אינו אלא ל' ידיעה שהמחבב
את האדם מקרבו אצלו וידעו ומכירו, ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא
מצוה את בניו עלי לשמור דרכי, ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה
את בניו וגו' אין למען נופל על הל', יצוה ל' הווה כמו ככה יעשה איוב (איוב
סימן א') (ע"פ ה' יתבי) למען הביא, כך הוא מצוה לבניו שמרו דרך ה' כדי
שיביא ה' על אברהם וגו' על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו
כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: ויאמר ה' אל אברהם שעשה כאשר 20
אמר שלא יכסה ממנו. כי רבה כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבית לפי
שמן

הבנת המקרא.

נביאים וכתובים ואחוי לשונם בקנה הראשון ואחבירו מפסוקי התור' ואגבם
גם האחרי', ובעבור שלש' הלמ"ם הי' שגור בפיה' כאמת על ההלכות המקובלו'
הניחוה על כולם דוגמת שאחרו נמב' ב"מ דף י"ו מתניתן בשטרי הלואתא
ואקרכתא. כי רבה כל רב' שבמקר' הטע' למט' בבי"ת וכו' עכ"ל אין כוונתו 20
שיהי' רב' שוה ממש ש בב' ימתק וש בא' שהרי זה מגורת כחי העי"ן ורב' שבעלי
הכפל אבל כוונתו שמשפט בעלי הכפל כמשפט בעלי כתי העי"ן שיהיו הבינונים
והתארים מלרע והעתרים מלעיל, ודיק עוד בלשונו באומרו כל רב' שבמקרא
וכו'

21 כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד: אֵרְדָה־נָּא
וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ׀ כָּלָה וְאִם־לֹא
22 אֵדָעָה: וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם
23 עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף
24 תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע: אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם

שכן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעל' בריש לפי שמתורת'
21 גדלה כבר כמו שפירשתי ויהי השמש באה, הנה שנה יבמתך: ארדה נא
לדון לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה הכל כמו שפירשתי בפרשת
הפלגה, דבר אחר ארדה נא לסוף מעשיה'. הכצעקתה של מדינה. הבאה
אלי עשו וכן עומדים במרדם כלה אני עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדן
אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן, וכיוצא בו מצינו במקום
אחר ועתה הורד עדיך מעליך (שמות לג) ואדעה מה אעשה לך, ולפיכך יש
הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד' תיבה מחברתה ורבותינו
דרשו הכצעקת' צעקת ריבה אחת שהרגו מיתה משונה על שנתנה מזון לעני
22 במסירם בחלק: ויפנו משם ממקום שאברהם ליוום שם. ואברהם עודנו
עומד לפני ה' והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו
זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא
23 תיקון סופרי' הוא זה: ויגש אברה' מצינו הגש' למלחמ' ויגש יואב וגו', (שמואל
ב י) הגש' לפיוס, ויגש אליו יהוד', והגש' לתפל' ויגש אליה הנביא, (מלכי' א יח),
ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה. האף תספה הגם
תספה ונתרגם של אונקלוס שתרגמו ל' רוגז כך פירושו האף ישיאך שתספה
24 צדיק עם רשע: אולי יש חמשים צדיקים עשרה צדיקים לכל כרך וכרך
כי

הבנת המקרא.

וכו' ללמדנו כי דוקא כל רעה לי נקבה היא מלעיל לעולם כשהיא פעל עבר
יהיה מלרע בבינוני אבל רעו בל' רבים כבר ינוהו מהם מלעיל ומלרע בל' עבר
23 בכל גזרת הכפולים כמבואר במכלול. האף תספה הגם תספה וכו' עד
חלילה לך לעולם הבא עכ"ל כתב החכם רש"ד המבאר ז"ל יש להפליא על
הסתירות הנמצאות בתפלתו זאת, כי מתחל' התפלל שלא להמית צדיק עם
רשע, ואח"כ הוסיף להתפלל שיצילו הצדיקי' גם את הרשעים ועדיין לא נענה
על הראשון ובפסוק השלישי חזר על הראשון להתפלל רק על הצדיקים, ורש"י
כתב בפסוק א"ל, חלילה לך, וא"ת לא יצילו הצדיקי' את הרשעים למה תמית
הצדיקי' עכ"ל, הנה לא ישב רק סתירת הפסוק הב' עם הג' אך סתירת הא'
עם

בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם
לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ חָלִלָה לְּךָ 25
מֵעֲשֹׂת כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע
וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ
לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם 26
חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־
הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם׃ וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא 27

כי ה' מקומות יש: **חלילה לך** ואם תאמר לא יצילו הצדיקים את הרשעים 25
למה תמית הצדיקים: **חלילה לך** חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנותו
שוטף הכל צדיקים ורשעים כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה. **כדבר הזה**
לא הוא ולא כיוצא בו. **חלילה לך** לעולם הבא. **השופט כל הארץ** כיקד
בחטף פתח ה' של השופט ל' תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת:
אם אמצא בסדום וגו', לכל המקום ולכל הכרכים לפי שסדום היתה 26
מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב, **ואלכי רגיתי** כמו ויואל משה,
(**ואנכי עפר ואפר**, וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על
ידי

הבנת המקרא.

עם הב' במקומה עומדת, איך יתחיל המתפלל בקטנ' וטרם שיענוהו יוסיים
בגדול' ויבקש חסד גדול מן הראשון, הלא להלן נהראה כי לא התפלל אולי
יחסרון וגו' עד שנענ' על הראשון וכו' כי האריך בזה לייסב ספקותו ביד מוקה
עיין עליו, ונרא' כי גם הרב ר"א מזרחי הבין כן לדברי רש"י כמו שהבינם רש"ד
ולכן גם הוא יצא לפרש בדרך רחוק', ואנכי אראה ואתפלא כי המעיין
היטיב בדברי רש"י ז"ל ירא' כי פירושו כלל וברור והכתובים מבוארים, כי
באמת לא התפלל אברהם בתחל' כ"א שלא להמית צדיק עם רשע וזה שאמר
האף תספה צדיק עם רשע, ל' יחיד שאפילו צדיק אחד אין לבוא עם הרשע,
ובפסוק השני הוסיף להתפלל ולאחוז בקשתו זאת באומרו אולי יש חמשים וגו'
כלומר הלא יתכן שימצא שם חמשים אשר מן הראוי שיצילו את כולם, האף
תספה, כלומר ואף אם כנים כי כן מדתך (אף שזה דבר זר ונפלא) שתספה
ולא תשא למקום וגו' חליל' לך מעשות כדבר הזה המוכר למעלה בפסוק
ראשון להמית צדיק עם רשע וגו' ולכן חזר ואמר חליל' לך השופט וגו' להגדיל
התמיה כי כבר התפלל על ההנחה שהבינו שלא יצילו הצדיקים את הרשעי',
אבל שלא יצילו גם את עצמם ודאי שזה הוא הפלא ופלא. וטעם האף תספ',
האף

28 הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר: אוּלַי
יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה הֲתַשְׁחִית
בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־
29 אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר
אֵלָיו וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר
30 לֹא אֶעֱשֶׂה בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים: וַיֹּאמֶר אַל־נָא
יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים
וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:
31 וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי אוּלַי
יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר
32 הָעֶשְׂרִים: וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה

28 יד נמרוד לולי רחמיך אשר עמדה לי): **התשחית בחמשה** והלא הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם: **אולי ימצאון שם ארבעים** וימלטו ד' הכרכים, וכן ל' יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' יצילו אחד
32 מהם: **אולי ימצאון שם עשרה** על הפחות לא בקש אמר דור המבול היו ח' נח ובניו ונשיה' ולא הצילו על דורם ועל ט' ע"י צירוף כבר בקש ולא מצא:

מנחת המקרא.

האף שתספה, וכבר פירשנו לעיל י"ג י"ז שיפול ה"א הדעת על תמי' מתקיימת ע"ש. וזה שביאר רש"י במתק לשונו, חמישים צדיקים, י' צדיקים לכל כרך וכרך חמשה מקומות יש (וראוי שיצילו כולם) וא"ת לא יצילו הצדיקים את הרשעים למה תמית הצדיקים, עכ"ל. יראה וא"ת נא יצילו וכו' היא ביאור אל האף תספה ולא תשא וגו', ולמה תמית הצדיקים הוא ביאור אל חלילה לך מעשות כדבר הזה וגו' ואינם מדברי הרב מדעת עצמו כמו שחשבו החכמים הנזכרים. וזה ברור והכתובים מבוארים מבלי לחץ כלל. ושיעור הכתובים כך הוא לדעתי, אולי יש וגו' כלומר אולי ימצאו חמשים צדיקים אזרחים ולהם ישות בתוך העיר שהם בה ואף שתספה ולא תשא למקום ההוא אף לא למען הצדיקים כלומר לתכליתן כי איככה יראו באבדן מולדתם ולא ירע לבבם: מ"מ חלילה לך וגו', והיתה אליו תשובת השם כי לא לבד למען הצדיק

אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר
לֹא אַשְׁחִית בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה׃ וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר 33
כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לִמְקֹמוֹ׃ יט
וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרֶב וְלוֹט 1
יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיַּרְא־לוֹט וַיָּקָם לִקְרָאתָם
וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר הִנֶּה נָּא־אֲדֹנַי 2
סוּרוּ נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם

33 וילך ה' וגו', כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין. ואברהם שב למקומו
נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים
1 סדומה להשחית, (א' להשחית את סדום וא' להציל את לוט והוא הוא שבא
לרפאות אברהם) והשלישי שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו.
המלאכים ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים, ד"א
אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים
ואצל לוט קראם מלאכים. בערב וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום
אלא מלאכי רחמים היו וממתינין שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא.
ולוט יושב בשער סדום ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט עליהם. וירא
2 לוט וגו', מבית אברהם למד לחזר על האורחים: הנה נא אדני הנה נא
אתם אחנים לי אחר שעברתם עלי, דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב
על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה. סורו נא עקמו את
הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו
בראשית רבה, (לינו ורחצו רגליכם וכי דרכן של בני אדם ללין תחלה ואחר כך
רוחץ

הבנת המקרא.

כי אם גם בעבורם ישא לרשעים אף שאינם לא ממשפחתם ולא מתושביהם כי
אם ימצאו שם דרך הזמן בלבד, ולא לבד העיר אשר הצדיקים בתוכה כ"א
לכל המקום כלומר לכל יתר המקום והיינו לכל המקומות, ואולם הזכיר
סדום כי יש לחשוב שבה רבוי הצדיקים יותר מבאחרת כי היא הגדולה ולכן
הוסיף ואמר בתוך העיר להורות כי סדום לאו דוקא, אלא אפילו עיר אחרת
וטעם בתוך העיר, או בתוך העיר שימצאו שם תהי' איזה שתהי' ונשאתי לכל
2 המקום בעבורם, וזה פשט נאה ומתקבל: סורו נא עקמו את
הדרך וכו' עכ"ל בעבור שמלת סר תורה על הריחוק לכן הוצרך
לפרש עקמו את הדרך, ועיין בפי' הרלב"ע ובפי' רש"י בס' מכה"ב ד'.

וְהִשְׁכַּמְתֶּם וַהֲלַכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹּא
3 כִּי בָרְחוֹב נָלִין׃ וַיִּפְצַר־בָּם מְאֹד וַיָּסֻרוּ אֵלָיו
וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמַצּוֹת
4 אָפָה וַיֹּאכֵלוּ׃ טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי
סְדֹם נָסַבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן כָּל־הָעָם
5 מִקָּצֶה׃ וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלָּיְלָה הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ
6 וְנֵדְעָה אֹתָם׃ וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתְחָה וְהַדֶּלֶת
סָגַר אַחֲרָיו׃ וַיֹּאמַר אַל־נָא אַחַי תָּרֵעוּ׃ הִנֵּה־נָא
לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָּא

חזן, ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיראו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהן שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו). ויאמרו לא ולאברהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. כי ברחוב נלין הרי כי משמש בל' אלא שאמרו לא נסור אל
3 ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: ויסרו אליו עקמו את הדרך לצד ביתו.
4 ומצות אפה פסח היה: טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום כך נדרש בב"ר טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים. כל העם מקצה מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפילו צדיק אחד אין
8 בהם. ונדעה אותם במשכב זכר כמו אשר לא ידעו איש: האל כמו האלה.
כי

הבנת המקרא.

5 ונדעה אותם במשכב זכור כמו אשר לא ידעו איש עכ"ל מתשובת לוט שאמר הנה נא לי שתי בנות רק לאנשים האל אל תעשו דבר נתברר כי טעם ונדעה אתם כטעם אשר לא ידעו איש, וידע האדם את אשתו והטעם שהאנשים
הבאה

אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק
לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ
9 בְּצֵל קֹרָתִי׃ וַיֹּאמְרוּ ׀ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד
בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם
וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת׃
10 וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט
11 אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ׃ וְאֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד
12 גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח׃ וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים
אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ

כי על כן באו כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי
9 תרגום בטלל שריתי תרגום של קורה שריתא: ויאמרו גש הלאה קרב
להלאה כלומר התקרב לצדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא ל' ריחוק
כמו זרה הלאה (במדבר י"ז), הנה החצי ממך והלאה (שמוא' א' כ') גש הלאה
המשך להלן בלשון לע"ז טריטידיו"ש (וויבע פאָן אונס), ודבר
נזיפה הוא לומר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגש בי
(ישעי' ס"ה), וכן גשה לי ואשבה (ישעי' מט), המשך לצדדין בעבורי ואשב
אצלך, אתה מלין על האורחין איך מלאך לבך, (על שאמר להם על הכנסת
אמרו לו גש הלאה ל' נחת ועל שהיה מליץ על האורחי') האחד בא לגור, אדם
נכרי יחידי אתה ביניכו שבאת לגור ושפוט שפוט ונעשית מוכיח אותנו. דלת
11 הסובבת לנעול ולפתוח: פתח הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין. בסנורים
מכת עורון. מקטן ועד גדול הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנ' מנער
12 ועדזקן לפיכך התחילה הפורענו' מהם: עוד מי לך פה פשוטו של מקרא
מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית. חתן בניך ובנותיך
אם

כבנת ספקרא.

9 הביאה בל' יחיד. גש הלאה קרב להלאה וכו' עכ"ל בעבור שלשון גישה
מורה על ההתקרבות והפכו מלת הלאה שמורה על ההתרחקות לזאת פי'
התקרב לצדדין והתרחק ממנו, והביא לו חמים כי כן מהלך הלשון.
הסכי

13 וְכָל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם: כִּי־
מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה
צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ:
14 וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר ׀ אֶל־חֲתָנָיו ׀ לֹקְחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמֶר
קוּמוּ צְּאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־
15 הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו: וּכְמוֹ הַשַּׁחַר
עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־
אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה
16 בַּעֲוֹן הָעִיר: וַיִּתְמַהְמָהּ ׀ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ
וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו
17 וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר: וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם
הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ
וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה:

14 אם יש לך חתן או בנים ובנות הוצא מן המקום. ובניך בני בנותיך הנשואות,
15 ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סניגוריא עליהם
שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה: חתניו שתי בנות
נשואות היו לו בעיר. לוקחי בנותיו שאותן שבבית ארוסות להם: ויאיצו
16 כתרגומו ודחיקו מלאכיא. הנמצאות המזומנות לך בבית להציל ומ"א יש
זה ישובו של מקרא. תספה תהיה כלה עד תום כל העיר מתורגם עד דסף
17 כל דרא: ויתמהמה כדי להציל את ממונו. ויחזיקו אחד מהם היה שליח
להצילו ושני להפוך סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו:
המלט על נפשך דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון. אל תביט אחריך
אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול אינך כדי לראות בפורענותם
ואתה ניצול. בכל הככר ככר הירדן. ההרה המלט אצל אברהם ברח שהוא
יושב בהר שנא' ויעתק משם ההרה, ואף עכשיו היה יושב שם שנא' אל המקום
אשר היה שם אהלו בתחלה ואע"פ שכתוב ויאהל אברם וגו' אהלים הרבה
היו

יח יט וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי׃ הִנֵּה־נָא מָצָא
עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט
הָהָרָה פֶּן־תִּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי׃ הִנֵּה־נָא הָעִיר
הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה
כ כא נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי׃ וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי

היו לו ונמשכו עד חברון. המלט לשון המלטה וכן כל המלטה שבמקרא
אישמוציר, (עשטשוּיפּפּן) בלע"ז וכן והמליטה זכר (ישעי' סו) שנאמר
העובר מן הרחם, כצפור נמלטה (תהלים קכד), ולא יוכלו מלט משא
18 (ישעי' מו), להמליט משא הדעי שנקניהם: אל נא אדני רבותינו אמרו
שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו
בבעו כען יי'. אל נא אל תאמרו אלי להמלט ההרה. נא לשון בקשה: פן
19 תדבקני הרעה כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה
בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל, וכשאבא אצל צדיק אני כרשע,
וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני (מלכים א יז) עד
שלא באת אצלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעש' עמי ואני צדקת ביניה' ומשבאת
20 אצלי לפי מעשיך אני רשעה: העיר הזאת קרובה קרובה ישיבתה נתיישבה
מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה אחר הפלגה
שנתפלגו האנשים והתחילו להתיישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות
פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברה' כיצד פלג חי אחרי
הולידו את רעו ר"ט שנה צא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור
ל' הרי ס"ב ונחור' עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע'
הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה ובשנתה
מתם היה אברהם בן נ"ט שנה הרי מאחר הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער
איחרה ישיבתה אחרי ישיבת כלו' ואבותיה שנה אחת היא שב' אמלטה נא,
נא בני' חמשי' ואחד, הלא מצער היא, והלא עונותיה מועטין ויכול אתה
להניחה. ותחי נפשי בה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה
21 היא ואנשים בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: גם לדבר
חוס

הבנת המקרא.

19 הפכי הופך אני כמו עד בואי וכו' עכ"ל רצונו שהכינוי אינגו לפי הפועל עד
שיהי' טעמו הופך אותי אבל הוא לפי הפועל וטעמו הופך אני וכמו שכתבתי
לעיל

22 הַפֹּךְ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה
כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־
23 כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר: הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־
24 הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֲרָה: וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם
וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם:

הזה לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגללך הפכי הופך אני,
כב כמו עד בואי (לקמן מח ה), אחרי ראותי, מדי דברי בו (ירמי' לא): כי לא
אוכל לעשות זה עונשן של מלאכי' על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר
בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהתקינו לומר שאין הדבר ברשותן. כי לא אוכל
לי יחיד מכאן אתה למד שאחד הופך והאחד מציל שאין שני מלאכים נשלחים
כג לדבר אחד. על כן קרא שם העיר צוער על שם והיא מצער: וה' המטיר
כ"מ שנ' וה' הוא ובית דינו. המטיר על סדום בעלות השחר כמו שנא' וכמו
השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין
לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרי'
אלו היתה בלילה כשהלבנה מושלת לא היינו חרבין, ואם אפרע מהם בלילה
יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ביום כשהחמה מושלת לא היינו חרבין לכך
כתוב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמ' והלבנה מושלי'. המטיר
גפרית ואש בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש. מאת ה' דרך המקראות לדבר
כן כמו נשי למך ולא אמר נשי, וכן אמר דוד קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא
אמר מעבדי, וכן אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי, אף כאן אמר מאת
ה' ולא אמר מאתו. מן השמים והוא שאמר הכתו' כי בם ידין עמים וגו'
כשבא לעבור העבירות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדו', וכשבא
להוריד

הבנת המקרא.

כא צ"ל יאמר אני אציל את העיר לבעבור ע"ש. המטיר על סדום בעלות השחר כמו
שאמר וכמו השחר עלה וכו' עכ"ל, לפי המליצה המהוגה בספורים ההולכים
לא השלך הי' לו ליכתב השמש יצא על הארץ ויבא לוט צוערה וימטר ה' על
סדם וגו' ומדכתיב ולוט בא צוערה וה' המטיר משמע שכאשר יצאה שמש כבר
בא לוט צוערה וה' המטיר בעלות השחר וכמו שפירשתי לעיל אבל והאדם ידע,
ומ קשה לאמרינן בפסחים דף צ"ג ב' מהעלות עמוד השחר עד הנץ החמ' ה'
מיל שכן כתיב וכמו השחר עלה וגו' וכתי' השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה
ואמר לצוער ה' מילין, ולפ"ז אנו צריכין לפרש השמש יצא על הארץ ולוט בא
צוערה בזמן אחד וה' המטיר כבר, ויקשה מאמר המלאך כי לא אוכל לעשות
דבר עד בואך שמה.

וַיַּהֲפֹךְ֙ אֶת־הֶעָרִ֣ים הָאֵ֔ל וְאֵ֖ת כָּל־הַכִּכָּ֑ר וְאֵת֙ 25
כָּל־יֹשְׁבֵ֣י הֶעָרִ֔ים וְצֶ֖מַח הָאֲדָמָֽה׃ וַתַּבֵּ֥ט אִשְׁתּ֖וֹ 26
מֵאַחֲרָ֑יו וַתְּהִ֖י נְצִ֥יב מֶֽלַח׃ וַיַּשְׁכֵּ֥ם אַבְרָהָ֖ם בַּבֹּ֑קֶר 27
אֶל־הַ֨מָּק֔וֹם אֲשֶׁר־עָ֥מַד שָׁ֖ם אֶת־פְּנֵ֥י יְהוָֽה׃ וַיַּשְׁקֵ֗ף 28
עַל־פְּנֵ֤י סְדֹם֙ וַעֲמֹרָ֔ה וְעַ֖ל כָּל־פְּנֵ֣י אֶ֣רֶץ הַכִּכָּ֑ר
וַיַּ֗רְא וְהִנֵּ֤ה עָלָה֙ קִיטֹ֣ר הָאָ֔רֶץ כְּקִיטֹ֖ר הַכִּבְשָֽׁן׃
וַיְהִ֗י בְּשַׁחֵ֤ת אֱלֹהִים֙ אֶת־עָרֵ֣י הַכִּכָּ֔ר וַיִּזְכֹּ֥ר 29
אֱלֹהִ֖ים אֶת־אַבְרָהָ֑ם וַיְשַׁלַּ֤ח אֶת־לוֹט֙ מִתּ֣וֹךְ
הַהֲפֵכָ֔ה בַּהֲפֹךְ֙ אֶת־הֶ֣עָרִ֔ים אֲשֶׁר־יָשַׁ֥ב בָּהֵ֖ן
לֽוֹט׃ וַיַּעַל֩ ל֨וֹט מִצּ֜וֹעַר וַיֵּ֣שֶׁב בָּהָ֗ר וּשְׁתֵּ֤י בְנֹתָיו֙ 30
עִמּ֔וֹ כִּ֥י יָרֵ֖א לָשֶׁ֣בֶת בְּצ֑וֹעַר וַיֵּ֙שֶׁב֙ בַּמְּעָרָ֔ה ה֖וּא
וּשְׁתֵּ֥י בְנֹתָֽיו׃ וַתֹּ֧אמֶר הַבְּכִירָ֛ה אֶל־הַצְּעִירָ֖ה 31
אָבִ֣ינוּ זָקֵ֑ן וְאִ֨ישׁ אֵ֤ין בָּאָ֙רֶץ֙ לָב֣וֹא עָלֵ֔ינוּ כְּדֶ֖רֶךְ
כָּל־הָאָֽרֶץ׃ לְכָ֨ה נַשְׁקֶ֧ה אֶת־אָבִ֛ינוּ יַ֖יִן וְנִשְׁכְּבָ֣ה 32

להוריד המן מן השמי' הכני ממטיר לכם לחם מן השמי': ויהפוך את הערי' 25
וגו', ארבעתם יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנ' בחלמיש שלח
ידו וגו': ותבט אשתו מאחריו מאחריו של לוט. ותהי נציב מלח במלח 26
חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף
המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה: קיטור תימור של עשן 28
טורקא, (היא מאהרשי, ברחנד פחקיטו) בלע"ז. כבשן חפיר' שסורפ
בה את אבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: ויזכור אלהים את אברהם 29
מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברה
ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה ח
עליו לפיכך חס הקב"ה עליו: כי ירא לשבת בצוער לפי שהיתה קרו 30
לסדום: אבינו זקן ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מהולי 31
ואיש אין בארץ סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול ברא
רב

33 עִמּוֹ וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ וַתַּשְׁקֶיןָ אֶת־אֲבִיהֶן
יַיִן בַּלַּיְלָה הוּא וַתָּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־
34 אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקוּמָהּ׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְּעִירָה הֵן־שָׁכַבְתִּי אֶמֶשׁ
אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ
35 וּנְחַיֶּה מֵאָבִינוּ זָרַע׃ וַתַּשְׁקֶיןָ גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא
אֶת־אֲבִיהֶן יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־
36 יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ׃ וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט
37 מֵאֲבִיהֶן׃ וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב
38 הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם׃ וְהַצְּעִירָה גַם־הִוא יָלְדָה
כ בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־
1 הַיּוֹם׃ ס וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אַרְצָה
2 הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר׃ וַיֹּאמֶר

35 לנה: ותשקין וגו', יין נזדמן להן במערה להוציא מהן ב' אומות. ותשכב
את אביה ובצעירה כתיב ותשכב עמו, צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא
אחותה למדתה חסך עליה הכתוב ולא פי' גנותה, אבל בכירה שפתחה בזנות
פרסמה הכתוב במפורש, ובקומה של בכיר' נקוד (והרי כאלו לא כתב ובקומ')
לומר שבקומה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני מלשתות, (א"ר לוי כל מי שהוא
36 להוט אחר בולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מבשרו): ותהרין וגו',
אעפ"י שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן
37 (ס"א ערותן) לחוץ ועברו מביאה ראשונ': מואב זו שלא היתה צנועה פירשה
שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בל' נקיה וקבלו שכר בימי משה שנ' בבני
עמון אל תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם אבל לצערן התיר
1 לו: ויסע משם אברהם כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים
2 נסע לו משם, ד"א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: ויאמר
אברהם כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה
לפנ'

אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח
אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ
מֵת עַל־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃
וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־
צַדִּיק תַּהֲרֹג׃ הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־
גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־לְבָבִי וּבְנִקְיֹן כַּפַּי
עָשִׂיתִי זֹאת׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם גַּם
אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹּאת וָאֶחְשֹׂךְ
גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ
אֵלֶיהָ׃ וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא
וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת
תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר

לבי' פרעה ע"י כן. אל שרה אשתו על שרה אשתו וכיוצ' בו אל הלקח ארון הא' (שמואל ד'), ואל מות חמיה אביהם בל' על: לא קרב אליה המלאך מנעו כמו שנא' לא נתתיך לנגוע אליה. הגוי גם צדיק תהרג אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומו' חנם כך עשית לאנשי המבול ולאנשי הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני (וכן לשון המקרא הגם גוי צדיק אתה הורג רש"י כ"י) · גם היא לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה (שומרי גמלים ורועי חמרים) את כלם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא, בתם לבבי, שלא דמיתי לחטוא. ובנקיון כפי נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: ידעתי כי בתם לבבך וגו', אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל נקיון כפים אין כאן (הדא אמרה משמוש ידים יש כאן), לא נתתיך, לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא, ולא נתתי לך כח, וכן לא נתנו אלהים (בראשית ל"א) וכן לא נתנה אביה לבא (שופטים ט"ו): השב אשת האיש ואל תהא סבור שמא תתגנ' בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך, (א"ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה א"ל) כי נביא הוא

וידע

וַיִּקְרָא֙ לְכָל־עֲבָדָ֔יו וַיְדַבֵּ֛ר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִ֥ים
9 הָאֵ֖לֶּה בְּאָזְנֵיהֶ֑ם וַיִּֽירְא֥וּ הָאֲנָשִׁ֖ים מְאֹֽד׃ וַיִּקְרָ֨א
אֲבִימֶ֜לֶךְ לְאַבְרָהָ֗ם וַיֹּ֨אמֶר ל֜וֹ מֶֽה־עָשִׂ֤יתָ לָּ֙נוּ֙ וּמֶֽה־
חָטָ֣אתִי לָ֔ךְ כִּֽי־הֵבֵ֧אתָ עָלַ֛י וְעַל־מַמְלַכְתִּ֖י חֲטָאָ֣ה
גְדֹלָ֑ה מַעֲשִׂים֙ אֲשֶׁ֣ר לֹא־יֵֽעָשׂ֔וּ עָשִׂ֖יתָ עִמָּדִֽי׃
10 וַיֹּ֥אמֶר אֲבִימֶ֖לֶךְ אֶל־אַבְרָהָ֑ם מָ֣ה רָאִ֔יתָ כִּ֥י עָשִׂ֖יתָ
11 אֶת־הַדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃ וַיֹּ֙אמֶר֙ אַבְרָהָ֔ם כִּ֣י אָמַ֗רְתִּי רַ֚ק
אֵין־יִרְאַ֣ת אֱלֹהִ֔ים בַּמָּק֖וֹם הַזֶּ֑ה וַהֲרָג֖וּנִי עַל־דְּבַ֥ר
12 אִשְׁתִּֽי׃ וְגַם־אָמְנָ֗ה אֲחֹתִ֤י בַת־אָבִי֙ הִ֔וא אַ֖ךְ לֹ֣א בַת־
13 אִמִּ֑י וַתְּהִי־לִ֖י לְאִשָּֽׁה׃ וַיְהִ֞י כַּאֲשֶׁ֣ר הִתְע֣וּ אֹתִ֗י
אֱלֹהִים֮ מִבֵּ֣ית אָבִי֒ וָאֹמַ֣ר לָ֔הּ זֶ֣ה חַסְדֵּ֔ךְ אֲשֶׁ֥ר
תַּעֲשִׂ֖י עִמָּדִ֑י אֶ֚ל כָּל־הַמָּק֣וֹם אֲשֶׁ֣ר נָב֣וֹא שָׁ֔מָּה

9 וידע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך: מעשים אשר לא יעשו מכה
אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך עצירת כל נקבים של זרע ושל
11 קטנים ורעי ואזנים וחוטם: רק אין יראת אלהים אכסנאי שבא לעיר על
עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא או
12 אחותך היא: אחותי בת אבי היא ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לבני
נח, וכדי לאמת דבריו השיבם כן, וא"ת והלא בת אחיו היתה, בני בנים
הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים
13 אנחנו. אך לא בת אמי הרן מאם אחרת היה: ויהי כאשר התעו אותי
וגו', אונקלוס תרגם מה שתרג' ויש ליישב עוד דבר דבור על אופניו, כשהוציאני
הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום' למקום וידעתי שאעבור במקום
רשעים ואומר לה זה חסדך. כאשר התעו ל' רבים ואל תתמה כי הרבה
מקומו' ל' אלהות ול' מרות קרוי ל' רבים, אשר הלכו אלהים, אלהים חיים,
אלהים קדושים, וכל ל' אלהות ל' רבים, וכן ויקח אדני יוסף, אדני האדני',
אדני הארץ, וכן בעליו עמו, והועד בבעליו, ואם תאמר מה ל' התעו כל
הגולה ממקומו ואינו מיושב קורא תועה, כמו ותלך ותתע (בראשית כ"א)

14 אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃ וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר
וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֶת
15 שָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ
16 בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב׃ וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף
כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל
17 אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת׃ וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־
הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ

תעיתי כשה אובד (תהלים קי"ט), יתעו לבלי אוכל (איוב ל"ח) יהלכו וינועו לבקש
אכלם. אמרי לי עלי וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו, (בראשית כ"ו) על
אשתו, וכן ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד) כמו על בני ישראל, פן
14 יאמרו לי אשה הרגתהו (שופטים ט'): ויתן לאברהם כדי שיתפייס ויתפלל
15 עליו: הנה ארצי לפניך אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך, לפי
16 שנתיירא שהמצריים שטופי זמה: ולשרה אמר אבימלך לכבודה כדי לפייסה
הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון
והכבוד הזה לך כסות עינים. לכל אשר אתך יכסו עיניהם שלא יקילוך
שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעולל בה החזירה, עכשיו
שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסה יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס.
ואת כל ועם כל באי עולם. ונוכחת יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות
דברי' נכחים אלו ול' תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלע"ז אשפרוביר (הוא
אפרוביר הכתוב להלן ל"א ל"ז, ערלייטערן, בעשיידען, בעשוויזען),
ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ול' המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה
הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטתי בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו
חזי' יתיך וית כל דעמך, ויש מדרש אגדה אבל ישוב ל' המקרא פירשתי:
17 וילדו כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא לידה שלהם.
בער

תבנת המקרא.

16 ולשרה אמר אבימלך לכבודה וכו', ונוכחת יהא לך פתחון פה וכו'
עכ"ל, בדבור זה מצאתי גירסות מתחלפות וכולם קשים שכפי הגירסא מפירושו
אנו צריכין לפרש הוי"ו של ונוכחת נוסף כוי"ו של ויהי לי לישועה וכמו שפי' שם
וכאן לא הזכיר מזה מאומה, ועוד צריכין אנו לפרש התי"ו של ונוכחת לפי'
נקבה נמצאת ויאות זר שאינו כן הי' ראוי ונוכחת תגוש ושו"א וידמה לי כי
הרב ז"ל לא בא לפרש התיבות כי אם הענין והוא׃ מסכים עם פי' הרב
לשנ"ם

18 וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃ כִּֽי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־
א רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת
1 אַבְרָהָם׃ ס וַֽיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה
כַּאֲשֶׁר אָמָר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃
2 וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד
3 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֶׁם־
4 בְּנוֹ הַנּֽוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃ וַיָּמָל
אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר
5 צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד חמישי
6 לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃ וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי
7 אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃ וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל

18 בעד כל רחם כנגד כל פתח. על דבר שרה על פי דבור של שר׳: וה׳ פקד
1 את שרה וגו׳, סמך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמי׳ על חבירו והו׳ צרי׳
לאותו דבר הוא נענה תחלה שנ׳ ויתפלל וגו׳ וסמי׳ לי׳ וה׳ פקד את שרה
שפקד׳ כבר קודם שרפא את אבימלך. פקד את שרה כאשר אמר, בהריון.
כאשר דבר בלידה והיכן היא אמירה והיכן היא דבור, אמירה ויאמר אלהים
אבל שרה אשתך וגו׳, דבור היה דבר ה׳ אל אברם בברית בין הבתרי׳ שם כאמר
לא יירשך זה וגו׳, והביא היורש משרה. ויעש ה׳ לשרה כאשר דבר
2 לאבינוהם: למועד אשר דבר אתו דמלאל יתיה את המועד לכר וקבע
כשאמר לו למועד אשוב איך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשמגיע חמ׳ לשריט׳
3 זו בשנ׳ האחרת תלד, (לזקניו שהי׳ זיו איקונין שלו דומ׳ לו): יצחק לי ישמח
עלי ומדרש אגד׳ הרבה עקרות נפקדו עמה הרב׳ חולים נתרפאו בו ביו׳ הרב׳
4 תפלות נענ׳ עמה ורב שחוק הי׳ בעולם: מי מלל לאברהם ל׳ שבח וחשיבות
(כמו מי פעל ועש׳ ישעי׳ מא, מי ברא אלה ישעי׳ מ) ראו מי הוא ומה הוא שומר
הבטחתו הקב״ה מבטיח ועוש׳. מלל שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטרי׳ שלו
ק׳

הבנת המקרא.

רמב״ם ז״ל עיין עליו. פקד את שר׳ שפקדה כבר קודם שרפא את אבימלך
ע״ל כבר בארתי זה לעיל אבל והאלהים ידע.

לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃
וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל 8
בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר 9
הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ וַתֹּאמֶר 10
לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא
יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ וַיֵּרַע 11
הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ וַיֹּאמֶר 12
אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר
וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע
בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ וְגַם אֶת־בֶּן־ 13

ק' כלומר לסוף מא' לאברה'. **הניקה בנים שרה** ומהו בנים ל' רבי' ביום
המשתה הביאו השרות בניהן עמהם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי
הביא' מן השוק והניק' אותם: **ויגמל** לסוף כ"ד חדש. **משתה גדול** שהיו 8
שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: **מצחק** ל' ע"א כמו שנא' ויקומו לצחק 9
(שמו' לב). דבר אחר ל' גלוי עריות כמה דתימא לצחק בי (בראשי' לט). ד"א
ל' רציחה כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו': **עם בני עם** 10
יצחק מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' אינו
בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק שתיהן בו: **על אודות** 11
בנו על שיצא לתרבות רע', ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: **שמע בקולה** 12
(נקול רוח הקדש שבה) למדנו שהיה אברהם טפל לשרי' בנביאות:
לחם

הבנת המקרא.

וירע הדבר וגו' על אודות בנו על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת 11
לו לשלחו עכ"ל ופי' הרב רא"מ ז"ל על שיצא לתרבות רע', ולא על הגירוש כי
אחר שמצא רוב רשעתו לא יתכן שיאהב אותו, ועוד על אודות בנו למה לי
והוי ליה למיכתב סתם וירע הדבר מאוד בעיני אברהם ומסתמא אגירוש דלעיל
קאי, אבל לא ידעתי מאי ל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך? בשלמא על
הגירוש שכיהם נגרשו ממנו ניחא אלא אתרבות רעה מאי על הנער ועל אמתך
והלא אין זה נופל אלא על הנער תחתק הוא לומר שזה על התרבות רעה או על
בגירוש

14 האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא: וישכם אברהם
בבקר ויקח־לחם וחמת מים ויתן אל־הגר שם על־
שכמה ואת־הילד וישלחה ותלך ותתע במדבר
15 באר שבע: ויכלו המים מן־החמת ותשלך את־
16 הילד תחת אחד השיחם: ותלך ותשב לה מנגד
הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל־אראה במות
17 הילד ותשב מנגד ותשא את־קלה ותבך: וישמע
אלהים את־קול הנער ויקרא מלאך אלהים אל־

14 לחם וחמת מים ולא כסף וזהב לפי שהי' מוכיחו על שיצא לתרבות רע'. ואת הילד אף הילד שם על שכמה שהכניס' בו שר' ע"ה ואחזתו חמה ולא יכול לילך 15 ברגליו. ותלך ותתע חזר' לגלולי בית אבי': ויכלו המים לפי שדרך חולים 16 לשתות הרב': מנגד מרחוק. כמטחוי קשת כשתי טיחות וטוא ל' יריית חץ בל' משנה שהטיח באשתו על שם שהזרע יורה כחץ, ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו בחנוי הסלע (שיר ח) מנורת והיית' אדמת יהוד' למצרי' לחגא (ישעי' יט) ומגורת יחוגו וינועו כשכור (תהל' קז) וכן קצוי ארץ (ישעי' ט) מגזרת קצה. ותשב מנגד כיון שקרב 17 למות הוסיפ' להתרחק: את קול הנער מכאן שיפה תפל' החולה מתפלת אחרים

הגהת המקרא.

תגירש, ועוד מאי כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע? בשלמא בגרושו ובהעדר ירושתו היינו דקאמ"ל הקב"ה שמע בקולה כי ביצחק יקרא לך זרע ולא בישמעאל אא על שיצא לתרבות רעה מאי שמע בקולה דקאמר ומאי כי ביצחק יקרא לך זרע עכ"ל: והביא הדברי' בקושיא, ובאמת לא על רש' תלונותיו כ"א על חז"ל כי הל' הזה בעצמו תמצא לחז"ל בריש שמות ת', והנראה לי שמעולם לא עלה על דעת רז"ל להוציא הכתוב מפשוטו אבל ראו לייש' ייתור ב' על אודות בנו ואמרו שפירושו על שיצא לתרבות רעה, ואין כוונתם שזה הוא הדבר אשר עליו אמר הכתוב וירע הדבר מאד שא"כ מלת הדבר שבראש הפסוק אך למותר יהי' די לו ליכתב וירע מאד בעיני אברהם על אודות בנו מאי הדבר? ובדי ליישב כל הייתורים שבכתוב ראו הם לקשר סוף. הפסוק עם ראשו על דרך סב' ומסובב ופירשו וירע הדבר והיינו הגירוש הנזכר מאד בעיני אברהם להיותו על אודות בנו ר"ל שיהי' סבתו על שיצא לתרבות.
רעה

הַגָּר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי
כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר הוּא־שָׁם׃
קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ בּוֹ כִּי־לְגוֹי 18
גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא 19
בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ
אֶת־הַנָּעַר׃ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב 20
בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן 21
וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי

אחרים עליו והיא קודמת להתקבל. **באשר הוא שם** לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע אמרו לו צדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנאצר שנאמר משא בערב וגו' (ישעי' כד) לקראת צמא התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אצל ערביים היו ישראל אומרים לשבאים בבקש' מכם הוליכנו אצל בני דודינו ישמעאל וירחמו עלינו שנא' אורחות דדנים (שם כח) אל תקרי דדנים אלא דודים ואלו יוצאים לקראתם ומביאין להם בשר ודג מלוח ונודו' נפוחי' כסבורים ישרא' שהם מלאים מים וכשמכניסו לתוך פיו ופותחו הרוח נכנסת בגופו ומת: **רובה קשת** יורה חצים בקשת. **קשת** 20 על שם האומנות כמו **חמר גמל ציר** לפיכך השי"ן מודגשת הי' יושב במדבר ומלסט' את העוברי' הוא שנא' ידו בכל וגו': **מארץ מצרים** 21 ממקום גדולים שנא' ולה שפחה מצרית וגו', הייגו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא

הבנת המקרא.

רעה ואולתה חשב אברה' לסבה זאת בעצמה יותר טוב להניחו בביתו להוכיחו ולהדריכו בדרך טוב אולי ישוב לטוב ורפא לו, ועל זאת בא לו מאמר הא' ית' אל ירע בעיניך וגו' ול' הכתובים כולם עולים כהוגן, וידמה לי כי רש"י ז"ל רצה להעמידנו על סוד הפירוש הזה במתק לשונו שאמר על שיצא לתרבות רעה ופשוטו על שאומרת לו לשלחו, ור"ל כי הדרש הזה הוא מחובר עם פשוטו של מקרא ויחד יתאחו ולא יתפרדו; ואולתי להרמב"ן שרצה ליישב יותר לשון על אודות בנו באופן אחר ואמר כי הכתוב ספר בכבוד אברהם ואמר שלא היה הדבר

22 וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ
אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
23 אַתָּה עֹשֶׂה: וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בֵאלֹהִים הֵנָּה
אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ:
24 25 וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ: וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם
אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ
26 עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי
עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי
27 וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
28 בְּרִית: וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן
29 לְבַדְּהֶן: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה
30 שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה: וַיֹּאמֶר
כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־

כב לאורח אעיקרה קאי: אלהים עמך לפי שראו שיצא מסבובות סדום בשלום
ועם המלכים נלחם ומסרן בידו ונפקדה אשתו לזקוניו: ולניני ולנכדי עד
כאן רחמי האב על הבן. כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי שאמרתי
לך הנה ארצי לפניך: והוכיח נתוכח עמו על כך: בעבור תהיה לי לזאת
לעדה

הבנת המקרא.

הדבר רע בעיניו מאד מפני חשק פילגשו וחבתו בו אבל מפני בנו תרה לו מאד
ולא רצה לשמוע אלי והקב"ה אמר וכו' עכ"ל, ואין לשון המקרא נופל בטוב
על פירושו שא"כ מלת אודות אך למותר והיה די לומר וירע הדבר מאד בעיני
אברהם על בנו דוגמת שבא במאמר הקב"ה אל ירע בעיניך על הנער וגו' יפה
אמר על אודות הנער, ועוד אחרי שאמר הכתוב וירע הדבר מאד ידענו
שבית

לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת: עַל־כֵּן
קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ
שְׁנֵיהֶם: וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים: וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם

לעדה, ל' עדות של נקבה כמו ועדה המצבה. כי חפרתי את הבאר מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרי' אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המי' לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברה': אשל רב ונחמיה חד אמר פרדס להביא ממנו פירו' לאורחי' בסעודה וח"א פונדק לאכסני' ובו כל מיני פירות, ומצינו ל' נטיע' באהלי' שנא' ויטע אהלי אפדנו (דניאל יא). ויקרא שם וגו' על ידי אותו אשל הוקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותים אומר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם משלי

הבנת המקרא.

שהות הדבר הנזכר לפניו גרם הלאמה הזאת ולזאת בנה כי הדבר היה הדבר כולו ולא חצי דבר ואיך יאמר על אודות בנו שהוא חצי דבר; לכן נראה לעיקר פשוטו של מקרא כי אין מלת בנו הנזכר רומז על ישמעאל כי אם על יצחק שהות בנו באמת ועניין זה נשוע בעומק לבות בני אדם כי מי שיש לו אהובת לב ונפשו קשורה בנפשה הנה כל ישעו וכל חפצו שתהיה אהובתו נקיה כמלאך אלקים וכל עולה לא תמצא בה, וכאשר תגיענו רעה יצרה ומכרחת אותו לעשות חמס מה ותהיה אהובתו הגרם בנזקו' יגר לבו מאוד ודמוני שיגר לו כפלי כפלים ממה שיגר לו אילו לא היתה אהובתו היא הגורמת בנזק כי תרע לו הגר' בסבת עצמו' ותרע לו מאד על אודות אהובתו שתהי' עולתה כזאת דבקה בה להיות גרם בנזקין אף שלא ברצונה, וכמקרה זה קרה לאברהם עם בנו יחידו אשר אהב עם יצחק כי נכון אהבתו אותו היה כל ישעו וכל חפצו שישאר עולה תמימה ולא ימצא בו שום שמץ ודופי, והנה כאשר הוכרח בסבתו להתקוטט עם שרה ולעשות חמס לגרש האמה ולזאת בנה נסבתו הרע לו הדבר הו' מאד ר"ל כפלי כפלים על אודות בנו כי החמס הזה לעול' היא מאודותיו של יצחק והוא הגורם לו אף שלא ברצונו ובזה מחייך תיבת מאד' ואודות, וכבר ידעת כי מלת אודות בלשון עברי כפי שגדרוה בעלי הלשון רומז על סבת הדבר והתחלת עניינו, זה טעם על אודות בנו, ולזאת תשובת האל ית' שאמר לו ירע בעיניך על הנער ועל אמתך ולא אמר על אודות בנך ועל אודתך היא באה על נכון ובדיוק טוב ואמר כי ביצחק יקרא לך זרע ע"ד שפירשו הרמב"ם בספרו אגרת תימן שיהיה יצחק העיקר וישמעאל טפל

זה

בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃ וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃ פ . שביעי
וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־
אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃
וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ

שאחלי אכילתם משל מי אתמר והי' העול' אכלתם: ימים רבים מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן ואותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והלך שנה' ויעבור אברם ויעתק משם, ויהי רעב וירד אברם מצרים, ובמצרים לא עשה אלא שנ' חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון שם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ"ט שנה הי' שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתם אלא לפרש ולא היו מרובים עליה' שתי שנים או יותר הי' מפורש ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה
1 קודם לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים, כך בסדר עולם: אחר הדברים האלה יש מרבותינו אומרים אחר דבריו של שטן שהי' מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא הי' מעכב. וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהי' מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אלו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב, הנני
2 כך היא ענייתם של חסידים ל' ענוה הוא ול' זימון: קח נא אין נא אלא ל' בקשה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש. את בנך אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק, ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור.
א"ך

הבנת המקרא.

זה טעם יקרא לך שתתפרסם ותתודע חשיבותך בזרעך מיצחק כמו שנאמר ויקרא בהם שמי ושם אבותי כלומר יתפרסמו בהם ויתודע, ואמר וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי גם הוא זרעך אבל לא יקרא לך בו זרע כ"א ביצחק לבדו.

אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ
שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃
וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח
אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי
עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ
הָאֱלֹהִים׃ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־
עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֶל־נְעָרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר
נֵלְכָה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃ וַיִּקַּח
אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ
וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ

ארץ המוריה ירושלים וכן בדברי הימים (ב' ג' א') לבנות בית ה' בהר
המוריה, ורבותינו פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תרגמו
על שם עבודת הקטורת שיש בו מור נרד ושאר בשמים. והעלהו לא אמר לו
שחטהו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה
ומשהעלהו אמר לו הורידהו. אחד ההרים הקב"ה מתהא הצדיקים (ס"א
מתלה לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ
אשר אראך וכן כיונה וקרא עליה את הקריאה: וישכם נזדרז למצוה. ויחבש 3
הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה. את שני נעריו
ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא שני אנשים שאם יצטרך
האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו. ויבקע תרגום וצלח כמו וצלחו הירדן
(שמואל ב' יט) לשון ביקוע פינדר"א, (טפאָלטען) בלע"ז: ביום השלישי 4
למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו
ואלו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה. וירא את המקום ראה
ענן קשור על ההר: עד כה כלומר דרך מועט למקום אשר לפניו ומדרש 5
אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לו המקום כה יהיה זרעך. ונשובה נתנבא
שישובו שניהם: המאכלת סכין, על שם שאוכלת את הבשר כמה דתימא 6
ותרבי תאכל בשר (דברים כב) ושמכשרת בשר לאכילה, ד"א זאת נקראת

שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם
יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים
וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח
אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו
מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר
וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא
אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ

מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרם. וילכו שניהם יחדיו אברהם
שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה
8 מרגיש בדבר: יראה לו השה כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה
בני, ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך לישחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה:
9 ויעקד ידיו ורגליו מאחוריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים
11 שהיה קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: אברהם אברהם
12 לשון חבה הוא שכופל את שמו: אל תשלח לשחוט, אמר לו אם כן לחנם באתי
לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מום. כי עתה
ידעתי אמר ר' אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי
כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך עכשיו אתה אומר לי
אל תשלח ידך אל הנער, אמר לו הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא
אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא
העלהו אסקתיה אחתיה. כי עתה ידעתי מעתה יש לי מה להשיב לשטן

מִמֶּנִּי׃ וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל 13
אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח
אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא 14
אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה׀ יִרְאֶה אֲשֶׁר
יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃ וַיִּקְרָא מַלְאַךְ 15
יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ וַיֹּאמֶר בִּי 16
נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־

ולאומות התמהים מה היא חבתי אצלך יש לי פתחון פה שעכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: והנה איל מוכן היה לכך מששת ימי בראשית. אחר אחרי 13 שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברה' עינוהי בתר אלין, (ס"א ולפי ההגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברה') בסבך, אילן. בקרניו שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובבו ומערבבו באילנות. תחת בנו מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר יהי רצון שתהא זו כאלו היא עשויה בבני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני נקטר ונעשה דשן: ה' יראה פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות. אשר יאמר היום שיאמרו לימי הדורות עליו בהר זה יראה הקב"ה לעמו. היום הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקורי' את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו, ומ"א ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום בכל דורות הבאים

הבנת המקרא.

3 אחר אחרי שאמר לו המלאך וכו' והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אלין עכ"ל דע כי במ"ג ווינציאה של שנת רע"ח הגירס' בת"א וזקף אברה' עינוהי בתר אלין וחזא והא דכרא בתר אחיד באילנא וכו', וביתר הדפוסים שראיתי גרס והא דכרא חדא אחיד וכו' ושתי הגירסאות משובשות והגירסא הנכונה לדעת רש"י והא דכרא אחיד וגו' כי מלת אחר שבפסוק כבר היא מתורגם בתחלת הפסוק בתר אלין, ומאן דגרס חדא אחיד יתכן כי חדא שם הפעל של אחיד וכמו שתרגם כי עבד עבר אחד מיחד אחד ולבדו לא ילכד (עמוס ג ה) מיחד לא אחיד, והוא לתוספת ביאור וכאלו הי' כתוב אחת נאחז, אכן מיאוחרתא שהוא תוספת תלמוד טועה.

הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ כִּי־
בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ
18 אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ
19 עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו
וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם
בִּבְאֵר שָׁבַע׃ פ מפטיר

20 וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֻּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר
21 הִנֵּה יָלְדָה מִלְכָּה גַם־הִוא בָּנִים לְנָחוֹר אָחִיךָ׃ אֶת־
עוּץ בְּכֹרוֹ וְאֶת־בּוּז אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אֲבִי אֲרָם׃
22 וְאֶת־כֶּשֶׂד וְאֶת־חֲזוֹ וְאֶת־פִּלְדָּשׁ וְאֶת־יִדְלָף וְאֵת
23 בְּתוּאֵל׃ וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רִבְקָה שְׁמֹנָה אֵלֶּה יָלְדָה
24 מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם׃ וּפִילַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ
רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם־הִוא אֶת־טֶבַח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־
תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה׃ פ

17 הבליס בהר ה׳ ירא׳ אפרו על יצחק צבור ועומד לכפרה׃ ברך אברכך אחת
19 לאב ואחת לבן. והרב׳ ארב׳ אחת לאב ואח׳ לבן׃ וישב אברה׳ בבאר שבע
לא ישיב׳ ממש שהרי בחברון הי׳ יושב י״ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר
שבע והלך לו לחברון כמו שנא׳ ויגר אברה׳ בארץ פלשתים ימי׳ רבי׳ ונתנים משל
20 חברון הראשוני׳ והם כ״ו שנה כמו שפירשנו למעל׳׃ אחרי הדברים האלה
ויגד וגו׳, בשובו מהר המורי׳ היה אברה׳ מהרהר ואומר או היה בני שחוט כבר
הי׳ הולך בלא בני׳ היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב״ה
שנולד׳ רבק׳ בת זוגו וזהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע״י עקידה. גם
היא אף היא השוות משפחותיה למשפחות אברהם י״ב, מה אברהם שבטים
שיצאו מיעקב י״ב בני הגבירות וד׳ בני שפחות אף זו ח׳ בני גבירות וד׳ בני פלגש׃
23 ובתואל ילד את רבקה כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה.

כג
וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת 2
אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם
לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי 3
מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי 4
עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי
מִלְּפָנָי׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ 5
שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ 6
בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־
קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ וַיָּקָם אַבְרָהָם 7
וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת׃ וַיְדַבֵּר אִתָּם 8
לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי
שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן בֶּן־צֹחַר׃ וְיִתֶּן־לִי אֶת־ 9

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים לכך נכתב שנה 1
בכל כלל וכלל לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק' כבת כ' לחטא מה בת
כ' לא חטאת שהרי אינה בת עונשין אף בת ק' בלא חטא ובת כ' כבת ז' ליופי.
שני חיי שרה כלן שוין לטובה: בקרית ארבע על שם ד' ענקים שהיו שם 2
אחימן ששי ותלמי ואביהם, ד"א על שם ד' זוגות שנקברו שם איש ואשתו,
אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ויבא אברהם מבאר
שבע. לספוד לשרה ולבכותה ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל
ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחה נשמתה
ממנה ומתה: גר ותושב אנכי עמכם גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם, 4
ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר
לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת. אחוזת קבר אחוזת קרקע לבית
הקברות: לא יכלה לא ימנע כמו לא תכלא רחמיך (תהלים מ'), וכמו ויכלא 6
הגשם (לעיל ח'): נפשכם רצונכם. ופגעו לי ל' בקשה כמו אל תפגעי בי 8

מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ
בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
10 וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי
אֶת־אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־
11 עִירוֹ לֵאמֹר׃ לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי
12 נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ׃ וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי
13 עַם הָאָרֶץ׃ וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ
לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי כֶּסֶף

9 (רות א יז): המכפלה בית ועליה על גביו, ד"א שכפולה בזוגות. בכסף
10 מלא שלם כל שויה וכן דוד אמר לארונ' בכסף מלא (דה"א כא): ועפרון ישב
כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם מפני חשיבותו של אברהם שהיה
צריך לו עלה לגדולה. לכל באי שער עירו שבטלו כלן ממלאכתן ובאו לגמול
11 חסד לשרה: לא אדני לא תקנה אותה בדמים, נתתי לך, הרי היא כמו
13 שנתתיה לך: אך אם אתה לו שמעני אתה אומר לי לשמוע לך ולקח בדמים
אני אי אפשי בכך אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני. נתתי דומי"ג

הבנת המקרא.

10 ועפרון ישב כתי' חסר אותו היו' מנוהו שוטר עליהם וכו' עכ"ל דקדקתי
ומצאתי שבכל מקום שיאמר הכתו' פלוני ישב בתוך העם או בתוך קהל
ועדה וכדומ' הרצון בו לעולם שהי' נוהג שרר' ביניהם וזה שימוש מלת תוך
שמור' על אמצעות הדבר שהוא המקום הנכבד כגב באמצע הגוף ולכן היושב
באמצע העם הוא הנכבד והנוהג שררה ביניהם, וזה טעם קללת שמעיה
הנחלמי לא יהי' לו איש יושב בתוך העם הזה (ירמי' כט לב), ופתרונו שלא יצא
מזרעו איש הנוהג נשיאות בעם, וזה טעם תשובת האש' הגדול' השונמית על
שאלת אלישע היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי
יושבת (מ"ב ד יג) ורצונה לומר אני האש' הנוהגת שרר' ונשיאות בתוך עמי
ואין אני צריכ' לפרסום ביני ובין המלך או שר הצבא כי כאחד השרים אנכי
וכשיש לי דבר אל המלך אביאנו אליו בלי סרסור, ולפי זאת קדמ' הכתוב בתחלת
הספור אשה גדולה ר"ל אשה חשובה ושוררת, ולכן יפה או"ל שעפרון היה
שופט בתוך בני חת ומדכתיב ח"ו למדנו אותו היום מנוהו ולא היה
לו התואר הזה בקבע אלא מאותו היום.

הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה׃ וַיַּעַן 14
עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ 15
אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־
מֵתְךָ קְבֹר׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל 16
אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־
שני חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ וַיָּקָם ׀ 17
שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה לְעֵינֵי 18
בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן קָבַר 19
אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה
הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
וַיָּקָם הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־ 20
קָבֶר מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ ס וְאַבְרָהָם כד 1
זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃

(געגעבען) בלע"ז מוכן הוא אצלי והלואי נתתי לך כבר. ביני ובינך בין 15
שני אוהבי' כמונו מה היא חשובה לכלום אלא הנח את המכר ואת מתך קבור:
וישקל אברהם לעפרן חסר וי"ו לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה 16
שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנא' עובר לסוחר שמתקבלים כשקל
בכל מקו' ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין גנטינארש, (צענטנערס)
בלע"ז: ויקם שדה עפרון תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך, 17
ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה
וגו': בכל באי שער עירו בקרב כלם ובמעמד כלם הקנהו לו: ברך את 18
אברהם בכל בכל עולה בגימ' בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו אשה: 1

2 ויאמר אברהם אל־עבדו זקן ביתו המשל בכל־
3 אשר־לו שים־נא ידך תחת ירכי: ואשביעך
ביהוה אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא־
תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי
4 יושב בקרבו: כי אל־ארצי ואל־מולדתי תלך
5 ולקחת אשה לבני ליצחק: ויאמר אליו העבד
אולי לא־תאבה האשה ללכת אחרי אל־הארץ
הזאת ההשב אשיב את־בנך אל־הארץ אשר־
6 יצאת משם: ויאמר אליו אברהם השמר לך
7 פן־תשיב את־בני שמה: יהוה ׀ אלהי השמים
אשר לקחני מבית אבי ומארץ מולדתי ואשר

2 זקן ביתו לפי שאין דמוק נקוד זקן. תחת ירכי לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה
7 לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה: ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה אמר ואשביעך וגו', אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ. מבית אבי מחרן. ומארץ מולדתי מאור כשדים.

ואשר

[illegible]

2 זקן ביתו פי' רש"י לפי שאין דמוק נקוד זקן עכ"ל, ולכאור' דבריו אך למותר כי מי לא ידע בכל אלה, ואולי בא להורות לנו דרכי הכמיכות הי' לו לעשות כן באות מן התיבות הדבוקות הקודמות כי רב הן, והאמת כי יש צורך רב בדקדוקו זה למען לא נלכד ברשת הטעות הטמון לנו בתיבה הזאת, הנה שמצאנו מן השרש הזה שני שמות האחד זקן כמו בראש או בזקן (ויקרא י"ג כ"ט) והשני זקן ואברהם זקן בא בימים, ד"ד וזקן ע"מ דבר שנתקותי הדבר ה', ד" וכן מצאנו בזקן עמשא (ש"ב ד"ד כ' ט') ד"ד אבל זקן ע"מ כתף ירך שנאמר " בדבוקתם כתף הבית (מ"א ו' ח') ד" ירך המזבח ד"" (ויקרא א' י"א) ירך יעקב, "" ירך אברהם והמיכם "" בעל לבבי

דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ
אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ וְאִם־לֹא תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת 8
אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי לֹא תָשֵׁב
שָׁמָּה׃ וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ אַבְרָהָם 9
אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיִּקַּח הָעֶבֶד 10
עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃
וַיַּבְרֵךְ הַגְּמַלִּים מִחוּץ לָעִיר אֶל־בְּאֵר הַמָּיִם לְעֵת 11
עֶרֶב לְעֵת צֵאת הַשֹּׁאֲבֹת׃ וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי 12
אֲדֹנִי אַבְרָהָם הַקְרֵה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה־חֶסֶד
עִם אֲדֹנִי אַבְרָהָם׃ הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם 13
וּבְנוֹת אַנְשֵׁי הָעִיר יֹצְאֹת לִשְׁאֹב מָיִם׃ וְהָיָה 14

ואשר דבר לי לצרכי, כמו אשר דבר עלי, וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מתפרשים בלשון על, ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי ולו ולהם. ואשר נשבע לי בין הבתרים: ונקית משבועתי וגו', וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, רק את בני וגו', רק מיעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור: מגמלי אדניו 10 נכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים. וכל טוב אדניו בידו שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם. ארם נהרים בין שתי נהרות יושבת: ויברך הגמלים 11

הרביצם

הבנת המקרא.

סגולין וככה זקן בדבקותו ראוי להיות זָקֵן והשתא ואולי יש מקום לטעות ולחשוב כי זקן ביתו אינכי מן זקני כ"א מן זקן לזה הוצרך הרב לומר שבכל זאת מל' זקנ' היא וכשתב' בעבור הדבקו', וטעם השתנותו כבר כתב הר"מ הנקדן בכלל שתי הנחות על מי וכו'.

הַֽנַּעֲרָ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיהָ הַטִּי־נָא כַדֵּךְ וְאֶשְׁתֶּה
וְאָמְרָה שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה אֹתָהּ הֹכַחְתָּ
לְעַבְדְּךָ לְיִצְחָק וּבָהּ אֵדַע כִּי־עָשִׂיתָ חֶסֶד עִם־
15 אֲדֹנִי׃ וַיְהִי־הוּא טֶרֶם כִּלָּה לְדַבֵּר וְהִנֵּה רִבְקָה
יֹצֵאת אֲשֶׁר יֻלְּדָה לִבְתוּאֵל בֶּן־מִלְכָּה אֵשֶׁת
16 נָחוֹר אֲחִי אַבְרָהָם וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ׃ וְהַנַּעֲרָ
טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ
17 וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתְּמַלֵּא כַדָּהּ וַתָּעַל׃ וַיָּרָץ הָעֶבֶד
לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ׃
18 וַתֹּאמֶר שְׁתֵה אֲדֹנִי וַתְּמַהֵר וַתֹּרֶד כַּדָּהּ עַל־יָדָהּ
19 וַתַּשְׁקֵהוּ׃ וַתְּכַל לְהַשְׁקֹתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לִגְמַלֶּיךָ
20 אֶשְׁאָב עַד אִם־כִּלּוּ לִשְׁתֹּת׃ וַתְּמַהֵר וַתְּעַר כַּדָּהּ
אֶל־הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב

14 הטי נא: אותה הוכחת ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדי ליכנס בביתו של אברהם וכו׳ הוכחת בררת אפתניסט, בלע״ז (דוח היוסט ביגי טידען, עיין לעיל כ׳ י״ו): ובה אדע לתחנה הודע לי בה. כי עשית חסד
16 אם תהי׳ ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: בתולה ממקום בתולים. ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הכנענים היו משמרות מקו׳ בתוליהן
17 ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד עליה שנקיי׳ מכל: וירץ העבד לקראתה לפי שראה שעלו המים לקראתה. הגמיאיני נא ל׳ גמיעה הומיר, בלע״ז (טוּוּק
18 הפן, טוּרפן, וכן במסכת ברכות ס״ב א׳, ע״ז כ״ט ב׳): ותרד כדה
19 מעל שכמה: עד אם כלו הרי אם משמש בל׳ אשר, אם כלו די ספקן, שזו היא גמר שתייתן כששתו די ספוקן: ותער ל׳ כפיה והרבה יש בל׳ משנה
המערה

באבות המקרא.

14 והיה הנערה שימוש הלשון הזה כבר פי׳ רש״י ז״ל לעיל ט״ו י״ג אבל ויהי השמש באה.

21 ותשאב לכל־גמליו: והאיש משתאה לה
מחריש לדעת ההצליח יהוה דרכו אם־לא:
22 ויהי כאשר כלו הגמלים לשתות ויקח האיש
נזם זהב בקע משקלו ושני צמידים על־ידיה
23 עשרה זהב משקלם: ויאמר בת־מי את הגידי
24 נא לי היש בית־אביך מקום לנו ללין: ותאמר
אליו בת־בתואל אנכי בן־מלכה אשר ילדה
25 לנחור: ותאמר אליו גם־תבן גם־מספוא רב עמנו

המערה מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי (תהלים קמא) אשר הערה למות נפשו (ישעיה נג). שוקת אבן חלולה ששותים בה הגמלים.
21 משתאה ל' שאיה כמו שאו ערים, תשאה שממה (ישעי' ו' יא). משתאה משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו, ואל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומתברת בל' מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין ב' אותיו' של עקר היסוד כגון משתאה, משתולל (ישעי' נט טו) מגזרת שולל ויתשומם (שם) מגזרת שממה וישתמר חקות עמרי (מיכה ו יו) מגזרת ישמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה והשם שאתה מוצא ל' משומם באדם נבהל וכאלם ובעל מחשבות כמו על יומו נשמו אחרונים (איוב יח) שומו שמי' (ירמיה ב) אשתומם כשעה חדא (דניאל ד') כך תפרש ל' שאייה באדם בהול ובעל מחשבות, ואונקלוס תרגם ל' שהיה ובראה שהי שוהא ועומד במקום אחד לראות ההצליח יי' דרכו ואין לתרגם שתי שהרי אינו ל' שתי' שאין אלף נופלת בל' שתי', משתאה לה, משתומם אליה
22 כמו אמרי לי אחי הוא (בראשי' כ) וכמו אנשי המקו' לאשתו: בקע רמז לשקלי ישראל בקע לגלגלת. ושני צמידים רמז לב' לוחות מצומדים. עשרה זהב
23 משקלם רמז לעשרת הדברות שבהן: ויאמר בת מי את לאחר שנתן לה שאלה לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו. ללין לינה אחת, לין שם דבר והיא אמרה ללון כמה לינות יכול אתה ללון אצלינו:
24 25 בת בתואל השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: מספוא כל מאכל

הבנת המקרא.

23 ללין לינה אחת, לין שם דבר וכו' יכול אתה ללון אצלינו עכ"ל המפרשים כולם נלאו לעמוד על סוף דעת הרב בדבור זה, ואנכי כבר גליתי מסתריו בספרי לתורת אלהים קחם נא אליך ותברכני נפשך.

26 גַּם־מָקוֹם לָלוּן: וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה: רביעי
27 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר
לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ
28 נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי: וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ וַתַּגֵּד
29 לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וּלְרִבְקָה אָח
וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל
30 הָעָיִן: וַיְהִי כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־
יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ
לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ
31 וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן: וַיֹּאמֶר בּוֹא
בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי
32 הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים: וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה
וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים
וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:
33 וַיִּישֶׂם לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־ ויושם ק׳

25 הגמלים קרוי מספוא כגון תבן (כ"א כגון עצה) ושעורים: בדרך דרך המזומן
דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך, וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש
התיבה ונקודים בפתח מדבר' בדבר הכתוב שנזכר כבר במקום אחר או שהוא
28 מבורר וניכר באיזו הוא מדבר: לבית אמה דרך הנשים היתה להיות להן
29 בית לישב בו למלאכתן, ואין הבת מגדת אלא לאמה: וירץ למה רץ ועל מה
30 רץ ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון: על הגמלים
31 לשמרן כמו והוא עומד עליהם (לעיל יח ח) לשמשם. פניתי הבית מעבודת
32 אלילים: ויפתח התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך
33 בשדות אחרים: עד אם דברתי הרי אם משמש בל' אשר וכלשון כי כמו עד
כי יבא שילה (בראשית מט) ח"ש חז"ל כי משמש בל' לשונות והאחד אי והיה

דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר דַּבֵּר: וַיֹּאמַר עֶבֶד אַבְרָהָם
אָנֹכִי: וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת־אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־ 35
לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם וּשְׁפָחֹת
וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן 36
לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ:
וַיַּשְׁבִּעֵנִי אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי 37
מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ: אִם־לֹא 38
אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה
לִבְנִי: וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי: 39
וַיֹּאמֶר אֵלָי יְהוָה אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח 40
מַלְאָכוֹ אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי
מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי: אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי כִּי 41
תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי
מֵאָלָתִי: וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי 42
אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָּא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר
אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלֶיהָ: הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם 43
וְהָיָה הָעַלְמָה הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ

אם: ויתן לו את כל אשר לו שטר מתנה הראה להם: לא תקח אשה 36 37
מבנות הכנעני אם לא תלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך:
אולי לא תלך האשה אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר והיה מחזר למצוא 39
עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך
ואתה ארור ואין ארור מדבק בברוך: ואבא היום היום יצאתי והיום באתי 42
מכאן שקפצה לו הארץ. אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבו׳ לפני המקום
מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא

44 השקיני־נא מעט־מים מכדך: ואמרה אלי גם־
אתה שתה וגם לגמליך אשאב הוא האשה
45 אשר־הכיח יהוה לבן־אדני: אני טרם אכלה
לדבר אל־לבי והנה רבקה יצאת וכדה על־
שכמה ותרד העינה ותשאב ואמר אליה
46 השקיני נא: ותמהר ותורד כדה מעליה ותאמר
שתה וגם־גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים
47 השקתה: ואשאל אתה ואמר בת־מי את ותאמר
בת־בתואל בן־נחור אשר ילדה־לו מלכה
48 ואשם הנזם על־אפה והצמידים על־ידיה: ואקד
ואשתחוה ליהוה ואברך את־יהוה אלהי
אדני אברהם אשר הנחני בדרך אמת לקחת
49 את־בת־אחי אדני לבנו: ועתה אם־ישכם עשים
חסד ואמת את־אדני הגידו לי ואם־לא הגידו לי
50 ואפנה על־ימין או על־שמאל: ויען לבן ובתואל
ויאמרו מיהוה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך

44 נתנו אלא ברמיזה: גם אתה גם לרבות אנשים שעמו. הוכיח בירר והודיע
45 וכן כל הוכחה שבמקרא בירור דבר: טרם אכלה טרם שאני מכלה וכן כל
ל' הוה פעמים שהוא מדבר בל' עבר כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בל'
עתיד כמו כי אמר (איוב סימן א') הרי ל' עבר, ככה יעשה איוב הרי ל' עתיד
47 ופי' שניהם ל' הוה כי אומ' הי' איוב אולי חטאו בני והיה עושה כך: ואשאל
ואשים שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו
49 בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: על ימין מבנות
50 ישמעאל. על שמאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם ב"ר: ויען
לבן ובתואל רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו. לא נוכל דבר אליך למ'

רַע אוֹ־טוֹב: הִנֵּה־רִבְקָה לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי 51
אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר 52
שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה
לַיהוָה: וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּבְגָדִים 53
וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ: וַיֹּאכְלוּ 54
וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ
בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי: וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ 55
תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ:
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ 56
דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי: וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא 57
לַנַּעֲרָ וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ: וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ 58
אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ:
וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־ 59
עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו: וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה 60
וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ

בדבר הזה לא ע"י תשובת דבר רע ולא ע"י תשובת דבר הגון לפי שמה'
יצא הדבר לפי שניכר שזימנה לך: וישתחו ארצה מכאן שמודים על בשורה 52
טובה: ומגדנות ל' מגדים שהביא עמו מיני פירות של א"י: וילינו כל לינה 53 54
שבמקרא לינת לילה אחד: ויאמר אחיה ואמה ובתואל היכן היה הוא 55
רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו. ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו (ויקרא כה)
שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס עצמה בתכשיטין. או עשור י' חדשים
ומ"ת ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו
מרובה ממנו: ונשאלה את פיה מכאן שאין משיאין האשה אלא מדעתה: 57
ותאמר אלך מעצמי ואף אם אינכם רוצים: את היי לאלפי רבבה את וזרעך 58 60
תקבלו אותה ברכה שנא' לאברהם הרבה ארבה את זרעך וגו'

61 זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ
וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח
62 הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלַךְ׃ וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי
63 רֹאִי וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ
בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים
64 בָּאִים׃ וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק
65 וַתִּפֹּל מֵעַל הַגָּמָל׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ
הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא
66 אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף וַתִּתְכָּס׃ וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק
67 אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה
שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה
וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ׃ פ ששי

60 יהי רצון שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת: **מבוא באר לחי ראי**
שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה. **יושב בארץ הנגב** קרוב לאותו
באר שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור (לעיל כ א)
63 ושם היה אותו באר שנא' הנה בין קדש ובין ברד: **לשוח** לש' תפלה כמו ישפוך
64 שיחו (תלים ק"ב): **ותרא את יצחק** ראתה אותו הדור ותוהא (ס"א ונתביישה)
מפניו. **ותפול** השמיט' עצמה לארץ כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ
ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך ארכיני ויט שמים וארכין לש' מוטה
לארץ ותמה לו כי יפול לא יוטל (תלים לז) כלומ' אם יטה לארץ לא יגיע עד
65 66 הקרקע: **ותתכס** לש' ותתפעל כמו ותקבר ותשבר: **ויספר העבד** גלה לו
67 נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו: **האהלה**
שרה אמו ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא שרה
אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לע"ש וברכה מצויה בעיסה
וענן קשור על האהל ומשמת' פסקו וכשבאת רבקה חזרו בראשי' רבה. **אחרי**
אמו דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא
מתנחם באשתו:

כה

וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה: וַתֵּלֶד 2
לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־
יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ: וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן 3
וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים: וּבְנֵי 4
מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־
אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה: וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ 5
לְיִצְחָק: וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן 6
אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ
חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם: וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי 7
אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה
וְחָמֵשׁ שָׁנִים: וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה 8

1 קטורה זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת
ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם: אשירים 3
ולטושים שם ראשי אומות, ותרגום של אונקלוס אין לי ליישבו על ל' המקרא,
(שפירש למשירין ל' מחנה, וא"ת שאינו כן מפני האלף שאינה יסודית הרי
לנו תיבות שאין בראשם אלף והוסיפה אלף בראשם כמו אזרוע אלך שהוא מן
נכה רגלים וכמו אסוק שמן שהוא מן וירקנת ובכת, ולטושים הם בעלי אהלים
המתפזרים אנה ואנה ונוסעי' איש באהלי אפדנו וכן הוא אומר והנה הם
נטושים על פני השדה שכן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו): ויתן אברהם וגו', 5
אמר רבי נחמי' ברכה דייתיקי שאמר לו הקב"ה לאברה' והיה ברכה הברכות
מסורו' בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרן ליצחק: הפלגשם חסר 6
כתיב שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה, נשים בכתובה
פלגשים בלא כתובה, כדאמרי' בסנהדרין בנשי' ופלגשי' דדוד. נתן אברהם
מתנות פירשו רבותינו שם טומאה מסר להן, (ד"א מה שניתן לו על ידי שרה
ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם שלא רצה ליהנות מהם): מאה שנה 7
ושבעים שנה וחמש שנים בן ק' כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא:

הגהת המקרא.

6 הפילגשים חסר כתיב שלא הי' וכו' עכ"ל ככר הקשה בזה לנתר המכס
ועל מנחת שי ע"ש.

9 זָקֵ֣ן וְשָׂבֵ֑עַ וַיֵּאָ֖סֶף אֶל־עַמָּֽיו׃ וַיִּקְבְּר֨וּ אֹת֜וֹ יִצְחָ֤ק
וְיִשְׁמָעֵאל֙ בָּנָ֔יו אֶל־מְעָרַ֖ת הַמַּכְפֵּלָ֑ה אֶל־שְׂדֵ֞ה
עֶפְרֹ֤ן בֶּן־צֹ֙חַר֙ הַֽחִתִּ֔י אֲשֶׁ֖ר עַל־פְּנֵ֥י מַמְרֵֽא׃
10 הַשָּׂדֶ֛ה אֲשֶׁר־קָנָ֥ה אַבְרָהָ֖ם מֵאֵ֣ת בְּנֵי־חֵ֑ת שָׁ֥מָּה
11 קֻבַּ֛ר אַבְרָהָ֖ם וְשָׂרָ֥ה אִשְׁתּֽוֹ׃ וַיְהִ֗י אַחֲרֵי֙ מ֣וֹת
אַבְרָהָ֔ם וַיְבָ֥רֶךְ אֱלֹהִ֖ים אֶת־יִצְחָ֣ק בְּנ֑וֹ וַיֵּ֣שֶׁב יִצְחָ֔ק
עִם־בְּאֵ֥ר לַחַ֖י רֹאִֽי׃ פ שביעי
12 וְאֵ֛לֶּה תֹּלְדֹ֥ת יִשְׁמָעֵ֖אל בֶּן־אַבְרָהָ֑ם אֲשֶׁ֨ר יָלְדָ֜ה
13 הָגָ֧ר הַמִּצְרִ֛ית שִׁפְחַ֥ת שָׂרָ֖ה לְאַבְרָהָֽם׃ וְאֵ֗לֶּה
שְׁמוֹת֙ בְּנֵ֣י יִשְׁמָעֵ֔אל בִּשְׁמֹתָ֖ם לְתוֹלְדֹתָ֑ם בְּכֹ֤ר
14 יִשְׁמָעֵאל֙ נְבָיֹ֔ת וְקֵדָ֥ר וְאַדְבְּאֵ֖ל וּמִבְשָֽׂם׃ וּמִשְׁמָ֥ע
15 וְדוּמָ֖ה וּמַשָּֽׂא׃ חֲדַ֣ד וְתֵימָ֔א יְט֥וּר נָפִ֖ישׁ וָקֵֽדְמָה׃
מפטיר 16 אֵ֣לֶּה הֵ֞ם בְּנֵ֣י יִשְׁמָעֵאל֒ וְאֵ֣לֶּה שְׁמֹתָ֔ם בְּחַצְרֵיהֶ֖ם
17 וּבְטִירֹתָ֑ם שְׁנֵים־עָשָׂ֥ר נְשִׂיאִ֖ם לְאֻמֹּתָֽם׃ וְאֵ֗לֶּה
שְׁנֵי֙ חַיֵּ֣י יִשְׁמָעֵ֔אל מְאַ֥ת שָׁנָ֛ה וּשְׁלֹשִׁ֥ים שָׁנָ֖ה

9 יצחק וישמעאל מכאן שעשה ישמעאל תשוב' והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טוב' שנא' באברהם (ס"א כאן בן האמה מוליך כבוד לבן הגביר): 11 ויהי אחרי מות אברהם ויברך וגו', נחמו תנחומי אבלים, ד"א אע"פ שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו:
13 בשמותם לתולדותם כסדר לידתן זה אחר זה: בחצריהם כרכים שאין להם חומה, ותרגומו בפצחיהון שהם מפוצחי' ל' פתיח' כמו פצחו ורננו (תהלים צח):
17 ואלה שני חיי ישמעאל וגו', א"ר חייא בר אבא למה נמנו שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב משנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבי' עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו

וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ וַיִּשְׁכְּנוּ 18
מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה
אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ פ
וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד 19
אֶת־יִצְחָק׃ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ 20
אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת
לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה 21
לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה

את ישמעאל שנא' וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת, (ורש"י הביאו סוף פ' תולדות) ויגוע, לא נאמרה גויעה אלא בצדיקים:
18 נפל שכן, כמו מדין ועמלק ובני קדם נופלים בעמק (שופטים ז' יב), כאן הוא אומר ל' נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון (לעיל יו יב), עד שלא מת אברהם ישכון משמת אברהם נפל:

19 ואלה תולדת יצחק יעקב ועשו האמורי' בפרשה, אברהם הוליד את יצחק (לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אחר כך הוליד את יצחק, ד"א) על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק:
20 בן ארבעים שנה שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה ובת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קכ"ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שתהא ראוי' לביאה ג' שנים ונשאה. בת בתואל מפדן ארם אחות לבן וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן מפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. מפדן ארם על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן ל' צמד בקר תרגום פדן תורין וי"א פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבל' ישמעאל קורין לשדה פדן:
21 ויעתר הרבה והפציר בתפלה: ויעתר לו נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ואומר

21 וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃ וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ
וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־
23 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גֹיִים בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי גוים
לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ וְרַב ק׳

אני כל ל׳ עתר ל׳ הפצרה וריבוי הוא וכן עתר ענן הקטרת (יחזקאל ח) מרבית עלית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם (שם לה) וכן ונעתרו נשיקו׳ שונא (משלי כו) דומו׳ למרובו׳ והנם למשא אנקרי״שו״ה, (גינהייפט) בלע״ז. לנכח אשתו זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוי׳ זו ומתפללת. ויעתר לו ולא לה שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה:
22 ויתרוצצו ע״כ המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי, רבותינו דרשוהו ל׳ ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח ע״ז ועשו מפרכס לצאת, ד״א מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות. ותאמר אם כן גדול צער העבור, למה זה אנכי, מתאוה ומתפלל׳ על הריון. ותלך לדרוש
23 לבית מדרשו של שם. לדרוש את ה׳ שיגיד לה מה תהא בסופה: ויאמר ה׳ לה ע״י שליח לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה. שני גוים בבטנך גיים כתיב כמו גאי׳ אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימו׳ החמה ולא בימו׳ הגשמי׳. ושני לאומים אין לאום אלא מלכות. ממעיך יפרדו מן המעים הם נפרדי׳ זה לרשעו וזה לתומו. מלאום יאמץ לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה
יחזקאל

בכבת המקרא.

22 ויתרוצצו ע״כ המקרא הזה אומר דרשני וכו׳ ל׳ רש״י ז״ל, בביאור התיב׳ הזאת נחלקו מתלקת, יש מפרשים אותו ל׳ רציצה ושבירה ואמרו שמרשו רצץ ומגזרת רצן עוב דלים (איו׳ כ יט) וכן כתב רד״ק במכלול בגזרת הכפולים אבל בשרשי׳ הביאו בשרש רוץ וכן בפירושו פירשו מל׳ ריצ׳ ואמר כשנגררו והגיעו לזמן התנוע׳ היו מתנועעים מאד עד שנדמה לה שהיו רצים זה לעומת זה, עכ״ל. וכן אמר הראב״ע ויתרוצצו מל׳ מרוצה והנד״י כפול, ואחיו כברקים ירוצצו (נחום ב ד) עכ״ל. וכן פירש״י לדעת ח״ל וכן עיקר למדקדק לשון עברי כאשר הוכית רשב״ם באומרו שאילו הי׳ מל׳ רָצַץ עוב דלים הי׳ לו לומר ויתרצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם (ירמי׳ יג יו) עכ״ל, וכן עיקר, והרב״ רם ד המחבר השיג על הרשב״ם ואמר שאין הוכחתו הוכחה כי מלקדק המל׳ עצמה אין לעמוד על הבירור אם שרשה רוץ או רצן, כי שתי הגזרות יבואו בבנינים דגושי עי״ן הפעל ע״ד המלוכע ואין להשות יחד גזרת הכפולים

יעבד צעיר׃ 24 וימלאו ימיה ללדת והנה תומם
בבטנה׃ 25 ויצא הראשון אדמוני כלו כאדרת שער
ויקראו שמו עשו׃ 26 ואחרי־כן יצא אחיו וידו

(יחזקאל כו) לא תתמלא צור אלא מחורבנה של ירושלים׃ 24 וימלאו ימיה אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה שלא מלאו ימיה כי לז׳ חדשים ילדתם. והנה תומים חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן א׳ צדיק וא׳ רשע׃ 25 אדמוני סימן הוא שיהא שופך דמים. כלו כאדרת שער מלא שער כטלית של צמר המלא שער פלוקיר"א בלע"ז, (מלה מורכבת מן פלו, דהחריג, ומלוי"ג, וחן קירא, חניי"ט, והק"ף מקום נד"י ופי"ן כדרכו). ויקראו שמו עשו הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שני׳ הרבה׃ 26 ואחרי כי יצא אחיו וגו׳, שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן לה שתי אבנים זו אחר זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשונה ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה

כראשון

הבנת המקרא.

עם חסרי פ"א או שלמים עכ"ל, ונמשך בזה אחר דעת האחרונים וכולם שגו בדקדוקם כי המדקדק היטיב במקרא׳ ימצא כי לא יבואו ע"ד התפעל כ"א פעלי עלומי העי"ן אבל פעלי הכפל הלוך ילכו ע"ד השלם גם בבניני מגושי העי"ן גם בבנין התפעל, ואחרי שמצאנו רצץ עוז דלים (איוב כ יט) ויתרצצו אספא (ד"ה ב יו) על דרך השלם מל׳ ... רצינה לבן נחר שגם ... ההתפעל כמוהו על דרך השלם יתרצצו אבל יתרוננו מן עלומי העי"ן וכן כמו יתקוממו מן קם, ... וכמו יתהלכו יהוללו ל׳ הוללות וכן יתהוללו יהוללו לא מן הכפל ובילם מן עלומי העי"ן שהרי יתהללו יהללו ל׳ הילול בכל המקרא׳ וכן יתהללו יתחללו ... אחרי ... יהם מגזר׳ הכפולי׳ יבואו על ... דרך ... השלם בכל המקרא וכמו שכתב רש"י לקמן אצל גד גדוד יגודנו ואולם כבר טעות האחרונים בזה כנעור שמצאו אכונ כה, יסובבו ... והויתם יחשבו שהם מבנין הכבד הנוע ואינם כ"א מהקל כמ"ש הרא"ב ע בצחות שער בנין הכפל דף מ"ו, והנך רואה כי דעת הקדמונים נכונים ומיושרי׳ ועמהם דברי רשב"ם, ודי בזה כי אין כאן מקו׳ להאריך יותר.

25 כלו כאדרת שער מלא שער כטלית של צמר המלא שער וכו׳ ל׳ רש"י, פי׳ מלבושי סדיקא מלבוש של צמר והוא הנקרא אדרת שער להיותו מלא שער ולא טלית של פשתן, וכן ת"א ככלן דשער וכן ת"י, והמדקדק ר"א הלוי תכיף מתורגמן שלו נעדך כלן ותמה על בעל הערוך שהוכיח נעדך כבלא כאילו

סתי

אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
27 בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים
וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ
28 תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים: וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־
29 צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב: וַיָּזֶד יַעֲקֹב
30 נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: וַיֹּאמֶר
עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם

ראשון ליולדה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין. (בעקב עשו
סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו) ויקרא
שמו יעקב הקב"ה, ד"א אביו קרא לו יעקב על שם אחזת העקב. בן
ששים שנה י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנה וראויה להריון וי'
שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא
עקרה ונתפלל עליה ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המוריה להיות
27 עולה תמימה: ויגדלו ויהי עשו, כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם
ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני י"ג שנה זה פירש לבתי מדרשות
וזה פירש לע"א. יודע ציד לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין
את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות. איש שדה כמשמעו
אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות. תם אינו בקי בכל אלה כלבו כן פיו
מי שאינו חריף לרמות קרוי תם. יושב אהלים אהלו של שם ואהלו של עבר:
28 בפיו כתרגומו בפיו של יצחק, ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו
29 בדבריו: ויזד ל' בישול כתרגומו. והוא עיף ברציחה כמה דתימא כי עיפה
30 נפשי להורגים (ירמיה ד'): הלעיטני אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו
ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו. מן האדם האדם עדשים

כבנת המקרא.

שתי הב"פין פרסיות שא"כ הי' להם לתרגמו בכבלן, ויחכם אחד מחכמי דורנו
חשב שטעות נפל בתרגומים וצ"ל כבלן בבי"ת והוא בלן הוא וילון הנזכר כמה
פעמים בתלמוד והוא velon בלשון יוני ורומי, וכולם שגו נראה כי בלן
או וילון הנזכר בתלמוד אינו מלבוש כלל אבל הוא שם למכסה או יריעה
פרוסה לחניכה וכן שמו בל"י וכ"ר והלא ד במולם, אבל כרבלא הוא שם אל
מלבוש של במר ולו בתי ידים והוא אדרת שער מינם וכן שמו בל"י גם בל"ר
clanis הלמ"ד בפתח גם chlaena ובעלי לשונם בספרי הפרסים שבגם
עומדים

הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃
31 32 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ וַיֹּאמֶר
עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃
33 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ
34 וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו
לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ
וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ

אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם, (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות האבל בתחלת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש
31 שאינו שואל מתחלה מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' ברש"י ישן): **מכרה כיום** כתרגומו כיום דליהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה. **בכורתך** לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה:
32 **הנה אנכי הולך למות** (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא יהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה א"כ מה חפץ לי בה:
34 **ויבז עשו** העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום:

הגהת המעתיק.

פותרים אותו בל"א תיין פיצון חביבריאק, ואולם הגאון בעל הערוך בערך בכלא לא בא לפרש לשון התרגום כלל כ"א לשון התלמוד שאמר שני גיים בבטנך א"ת גיים אלא שני גאים זה מתגאה בה מתגאה עשו מלובש בכלא (cocula) ויעקב מלובש ציצית עשו מלובש כלמוס (clamys) ויעקב מלובש טלית עכ"ל וכאשר תחפש בספרי הפרשים לחכמי לשונם תמצא שתי התיבות האלה כיוון שהן ותבין כי בכלא מקביל לציצית וכלמוס מקביל לטלית; ואולם הארכתי בזה אף שאיננו מעיקר ענינינו למען תהיה זאת לעדה ואזהרה למעיינים שאין לבנות שום אות בדברי קדמונינו אם לא בראיות נכוחות שאין בהם דופי.

וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר
הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
2 מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר
אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר
3 אֵלֶיךָ׃ גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ
כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל
וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
4 אָבִיךָ׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ
5 בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע
אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֺתַי חֻקּוֹתַי
6 7 וְתוֹרֹתָי׃ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר׃ וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי
הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר
אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־

2 אל תרד מצרימה שהי' דעתו לרדת מצרי' כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו
3 אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך: האל כמו האלה:
4 והתברכו בזרעך אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק וכן בכל המקרא
זה אב לכולן כך יברך ישראל לאמר ישמך וגו' ואף לענין הקלל' מצינו כן והית'
האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלוני' וכן והנחתם שמכם לשבועה
5 לבחירי (ישעיה ס"ה) שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך: **שמע**
אברהם בקולי כשנסיתי אותו, וישמור משמרתי, גזרות להרחקה על אזהרות
שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת. מצותי דברים שאילו לא נכתבו
ראוין הם להכתב כגון גזל ושפיכות דמים. חקותי דברים שיצר הרע
ואומו' העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם
בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו. ותורותי להביא תורה שבעל פה
7 הלכה למשה מסיני: לאשתו על אשתו כמו אמרי לי אחי הוא (בראשית כ):

טוֹבַת מַרְאֶה הִוא: וַיְהִי כִּי־אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים 8
וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן
וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:
וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ 9
הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק
כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ 10
מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם
אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ 11
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
מוֹת יוּמָת: וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא 12
בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:
וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: 13
וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה 14
וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ 15

8 כי ארכו אמר מעתה אין לי לדאג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו ולא נזהר להיות נשמר. וישקף אבימלך וגו', ראהו משמש מטתו: 10 אחד העם המיוחד בעם זה המלך. והבאת עלינו אשם אם שכב כבר הבאת אשם עלינו.
12 בארץ ההיא אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעה גוים. בשנה ההיא אע"פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון, נארץ ההיא בשנה ההיא, שניהם למה לומ' שהארץ קשה והשנה קשה. מאה שערים שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה, ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות הי': 13 כי גדל מאד שהיו אומרי' זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך: 14 ועבדה רבה פעולה רבה בל' לע"ז אובריי"א (חרבייט,

הגהת סופרת.

10 אחד העם המיוחד בעם זה המלך עכ"ל, עיין מה שכתבתי במפורש לתורת האלהים.

עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים
16 וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ
17 מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק
18 וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ׀
אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו
וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא
19 לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ וַיַּחְפְּרוּ
עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃
20 וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם
21 וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ וַיַּחְפְּרוּ
בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃
22 וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ
וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב
23 יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ׃ * וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃ רביעי
24 וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי
וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם

גיטעטפט, גיזויבר), עבודה משמע עבודה אחת, עבדה משמע פעולה
15 רבה: סתמום פלשתים מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות
17 עלינו, טעמון פלשתי ל' סתימה ובל' התלמוד מטמטם את הלב: בנחל
18 גרר רחוק מן העיר: וישב ויחפור הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו
20 ופלשתי' סתמום וקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: עשק ערער. כי
21 התעשקו עמו נתעסקו עמו עליה במריבה וערער: שטנה נוטמכט (מלה
22 נסבת לקוח מלשון רומי כוביר טחדען): ופרינו בארץ תרגומו וכיפוי

25 עֲבָדִי: וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֶּט־שָׁם
26 אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר: וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ
27 אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ: וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם
28 אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם: וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־
הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ
29 בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ: אִם־תַּעֲשֵׂה
עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ
עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ
30 31 יְהוָה: וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: וַיַּשְׁכִּימוּ ששי
בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ
32 מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם: וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי
יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ
33 וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם: וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה
עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם

26 באור: ואחזת מרעהו כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת אוהביו [ויש פותרין מרעהו מ' מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון (שופטי' יד יא) כדי שתהיה תיבת ואחזת יונקה אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שא״כ כל סיעת אוהביו הולך עמו ואם היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו בלשון הראשון] ואל תתמה על תי״ו של אחזת ואע״פ שאין תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עזרת מצר (תלים כ') ומבורת ולא מין (ישעיה כח) אחות, ל' קבוצה ואגודה שנאחזין יחד: 28 ראה ראינו ראה בלבנך ראינו כך. תהי נא אלה בינותינו וגו', האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ובינך: 29 לא נגענוך כשאמרנו לך מעמנו. אתה גם אתה (כ״א עתה) עשה לנו כמו כן: 33 שבעה על שם הברית:

34 הַזֶּה׃ ס וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים
שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי
35 וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי׃ וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ
כז
1 לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה׃ ס וַיְהִי כִּי־זָקֵן
יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו׀
בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי׃
2 וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי׃
3 וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה
4 וְצוּדָה לִּי צָיִדה׃ וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ
צָיִד ק׳

35 מרת רוח לשון ממרים היתה (תרגום) כל מעשיהן היו לעצבון ליצחק ולרבקה
1 שהיו עובדות ע"ז: ותכהין בעשנן של אלו ד"א כדי שיטול יעקב את הברכות:
2 לא ידעתי יום מותי א"ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג
חמש שנים לפניהן וחמש לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג
כשנתברך דוק ברש"י סוף הסדר) אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא מתה
בת קכ"ז והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה׳ לפיכך לא ידעתי. יום מותי שמא
3 לפרק אמי שמא לפרק אבא: תליך חרבך שדרך לתלותה. שא נא לשון השחזה
כמותה שנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיא׳ על גבי חברתה, חדד סכינך

[illegible] הפקרה.

35 מרת רוח לשון ממרים לפיכך כל מעשיהם היו לעצבון ליצחק ולרבקה עכ"ל
ר"ל כי מרת הוא גם דבר של מרי מגזרת אשר ימרה את פיך (יהושע א) מרו
ועצבו את רוח קדשו (ישעי׳ סג י) ומתוכי לשון התפעל של ה"א וכפרח מרה
ע"מ יצרה תפמיכתו בירת ריח ע"מ יצרת איש, ואיננו, לשון מרירות
שרוח מתקשר עם כתם לא עם ריח אבל לשון המירלה יתקשר עם רוח
בכל המקרא, ובעבור שהוא שם דבר לכן יתכן לומר ותהיינה בלשון רבים וכמו
שפי׳ רש"י שהמה היו לעצבון ליצחק ולרבקה, והחכם ראב"ע חשב שהוא שם
תאר כמו חרה אהבה לכן הוצרך לפרש ותהיינה כל אחת מהן אבל
לדעת רש"י אין צורך לו וכן עיקר וכן פי׳ הרמב"ם ז"ל.

5 נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר
יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד
6 צַיִד לְהָבִיא׃ וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ
לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־
7 עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר׃ הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי
מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי
8 מוֹתִי׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה
9 אֹתָךְ׃ לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים
טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר
10 אָהֵב׃ וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר
11 יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ
הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק׃
12 אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ
13 וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה׃ וַתֹּאמֶר לוֹ
אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־
14 לִי׃ וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים
15 כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו

5 ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה. וצודה לי מן ההפקר ולא מן הגזל: לצוד
7 ציד להביא מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל: לפני ה' ברשותו
9 שיסכים על ידי: וקח לי משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה
ליטול שני גדיי עזים בכל יום ב"ר. שני גדיי עזים וכי שני גדיי עזים היה
מאכלו של יצחק אלא (פסח היה) האחד הקריב לפסחו והאחד עשה מטעמים
בפרקי דרבי אליעזר. כאשר אהב כי טעם הגדי כטעם הצבי:
11 12 איש שעיר בעל שער: ימושני כמו ממשש בצהרים (דברים כח):

בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ
16 אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן׃ וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים
17 הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃ וַתִּתֵּן
אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד
18 יַעֲקֹב בְּנָהּ׃ וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
19 הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי
עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא
שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃
20 וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי
21 וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי׃ וַיֹּאמֶר
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה
22 זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו
וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃
23 וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת
24 וַיְבָרְכֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃
25 וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ
26 נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃ וַיֹּאמֶר

15 **החמודות** הנקיות כתרגומו דכייתא, ד"א שחמד אותן מן נמרוד. **אשר אתה בבית** והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהי' בקי במעשיהן
19 וחושדן: **אנכי עשו בכורך** אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך. **עשיתי** כמה דברי' כאשר דברת אלי. **שבה** ל' מיסב על השלחן לכך מתורג' אסתחר: **גשה**
21 **נא ואמשך** אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמי' שגור בפיו וזה אומר כי
22 הקרה ה' אלהיך: **קול יעקב** שמדבר בל' תחנונים קום נא אבל עשו בל'
24 קנטורי' דבר יקום אבי: **ויאמר אני** לא אמר אני עשו אלא אני:

אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ וַיִּגַּשׁ 27
וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר
רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְהוָה׃ ששי
וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ 28
וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוֻ לְךָ 29
לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ
אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה 30
יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב
מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃
וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר 31
לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי

וירח וגו', והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח 27
גן עדן. כריח שדה אשר ברכו ה' שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים
כך דרשו רז"ל: ויתן לך יתן ויחזור ויתן בראשית רבה, ולפי פשוטו מוסב 28
לענין הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב"ה כריח שדה וגו' ועוד יתן לך מטל
השמים וגו', מטל השמים כמשמעו ומדרשי אגדה יש להרבה פנים, (ד"א
מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן אבל לעשו אמר משמני
הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך וממנו למד שלמה כשעשה הבית
סידר תפלתו ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר
לפיכך ונתת לאיש כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל נכרי מחוסר אמנה לפיכך
אמר ואתה תשמע השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין
שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר ברש"י ישן מדויק): בני אמך 29
ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות וכאן שלא נשא
אלא אשה אחת אומר בני אמך. אורריך ארור ומברכיך ברוך ובבלעם
הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור הצדיקים תחלתם יסורים
וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם לפיכך יצחק
מקדים קללת אוררים לברכת מברכים הרשעים תחלתן שלוה וסופן
יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה: יצוא יצא זה יוצא וזה בא: 30

32 נַפְשֶׁךָ: וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר
33 אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו: וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה
עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא
לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ
34 יִהְיֶה: כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה
גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־
35 אָנִי אָבִי: וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח
36 בִּרְכָתֶךָ: וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי
זֶה פַעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח
37 בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה: וַיַּעַן
יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־
כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו
38 וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־

33 ויחרד כתרגומו ותוה ל' תימ', ומדרשו ראה גיהנם פתוח' מתחתיו. מי איפא
ל' לעצמו משמש עם כמ' דברי' איפה אי' פה מי הוא ואיפ' הוא הצד ציד. ואוכל
מכל מכל מטעמי' שבקשתי לטעום טעמתי בו. גם ברוך יהיה שלא תאמר
אילולי שרימ' יעקב לאביו לא נטל את הברכו' לכך הסכים וברכו מדעתו:
35
36 במרמה בחכמה: הכי קרא שמו ל' תימ' הוא כמו הכי (לקמן כט טו) אחי
את', שמא לכך נקר' שמו יעקב על שם סופו שהוא עתיד לעקבני, תנחומ' למה
חרד יצח' אמר מה עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס, התחיל
עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו את בכורתי
לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכו' ברכתי
גם ברוך יהי'. ויעקבני כתרגומו וכמני ארבני וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני
37 נתחכם לי. אצלת ל' הפרשה כמו ויאצל: הן גביר ברכה זו שביעית היא
והוא עושה אותה ראשונ' אלא אמר לו מה תועלת לך בברכ' אם תקנה נכסים
שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו. ולך איפוא מה
38 אעשה איה איפא אבקש מה לעשות לך: הברכה אחת הא' זו משמשת

אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי
אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר 39
אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל
הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ 40
תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל
צַוָּארֶךָ׃ וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה 41
אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי
אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃ וַיֻּגַּד לְרִבְקָה 42
אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא

ל' תמיה כמו הבמחנים, השמנה היא (במדבר י"ג), הכמות נבל (שמואל ב ג):
39 40 משמני הארץ וגו' זו איטליא של יון: ועל חרבך כמו בחרבך יש על שהוא
במקו' אות ב' כמו עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג כו) בחרבכם, על גבולותם,
(שמות י' כו) בגבולותם. והיה כאשר תריד ל' צער כמו אריד בשיחי
(תהלי' נה) כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער
41 על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': יקרבו ימי אבל אבי כמשמעו שלא
42 אצער את אבי ית"א לפי פשוטו: ויגד לרבקה ברוח הקדש הוגד לה
מה שעשו מהרהר בלבו. מתנחם לך נחם על האחוה לחשוב מחשבה אחרת

סגנת המקרא.

39 משמני הארץ זו איטליא של יון עכ"ל בעבור שהשי"ן רפה הוכרח לפרש שהמ"ם אינבו לשימוש מלת מן אבל הוא לתיקון השם כמ"ש ומשמן בשרו ירזה (ישעי' יז ד) והוא ע"מ מִכְמַן מִשְׂגָּב אשר בתנועם ... יתגם למ"ד הפעל והמ"ם בפתח או ... בחירק כמבואר במכלול בדקל נִפְעַל אלא שנפל שם טעות בדפוס שהזכיר עמהם מִשְׁעָן והוא לא יתגם למ"ד הפעל בחזרו גם כבר הזכירו במשקול הקודם לו בכלל הקמוצים ודפוסי למ"ד הפעל לכן נ"ל תמורתו מִשְׁמָן ולכן נקיתן חביר עניהם ומשמני הארץ ואמר עליו שהוא בחירק, וטעם הכתוב מושבך יהיה במשמני הארץ ר"ל בנקודות השמנים אשר בארץ, ומה שלא פירש רש"י כבה על ומשמני הארץ קדייתה ימה שבספרו היה השי"ן דגש כמו שמצאנוהו בכמה ספרים ובערות החכם בעל מנחת שי.

לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ
43 מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי
44 וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃ וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ
45 יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ׃ עַד־
שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם
46 יוֹם אֶחָד׃ וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי
כח מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת
1 כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים׃ וַיִּקְרָא
יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ
2 לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה
3 מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ
4 וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃ וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־
בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ
אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃

להתנכר לך ולהרגך, ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומין,
44 ולפי פשוטו ל' תנחומין מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: אחדים מועטים:
45 למה אשכל אהיה שכולה משניכם, (ללמד על) הקובר את בניו קרוי שכול
וכן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי. גם שניכם אם יקום עליך ואתה תהרגנו
יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום א' ימותו כמו
46 שמפורש פ' המקנה נחמתו: קצתי בחיי מאסתי בחיי: פדנה כמו לפדן.
2 ביתה בתואל לבית בתואל כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה' בסופה:
3 ואל שדי מי שדי בברכותיו למתברכין ממנו יברך אותך: את ברכת אברהם
4 שאמר לו ואעשך לגוי גדול, ונתברכו בזרעך, יהיו אותן ברכות האמורות

5 וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־
לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב
6 וְעֵשָׂו׃ וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח
אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ
אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת
7 כְּנָעַן׃ וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ חמשי
8 פַּדֶּנָה אֲרָם׃ וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי
9 יִצְחָק אָבִיו׃ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־
מָחֲלַת ׀ בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת

5 בשבילך ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: **אם יעקב ועשו** איני יודע מה מלמדנו: 7 **וישמע יעקב** מחובר לענין של מעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: 9 **אחות נביות** ממשמע שנא' בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לנשאו קודם נישואין והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפר' בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב וי"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי ע"ד ושנותיו היו קל"ז שנ' ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואח"כ הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנא' עבדתיך י"ד שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים ז' של שבע וב' של רעב ויעקב אומר לפרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה, צא מהם י"ד שלפני לידת יוסף ושלשים של יוסף ותשע משמלך עד שבא יעקב הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קי"ו והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים, (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפיר' יעקב מאביו ולא כבדו והם ב' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתי' ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופי' רמ"ל מה הפסוק שהיה י"ח בדרך דבית הוה בימות הגשמים

10 עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃ ס וַיֵּצֵא
11 יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם
וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם
12 וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ וַיַּחֲלֹם

וככות הוי בימות החמה ילחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל תספיר' מלבד עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שאם אנו מונים עוד י"ד שנים אלא והוי כטמין נבית עבר נהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא כענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה מדה כנגד מדה ע"כ מלאתי ברש"י ישן) על נשיו, הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעית שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את הראשונות:

10 ויצא יעקב על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון. ויצא לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות. וילך חרנה יצא ללכת

11 לחרן: ויפגע במקום לא הזכיר הכתוב באיזה מקום אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנ' בו וירא את המקום מרחוק (לעיל כב). ויפגע כמו ופגע ביריחו ופגע בדבשת (יהושע יט ז), ורבותינו פירשו ל' תפלה כמו ואל תפגע בי (ירמי' ז יו) ולמדנו שתקן תפלת ערבי' ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ כמו שמפורש בפרק גיד הנשה. כי בא השמש היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם. וישם מראשותיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו ואת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אחת והו שנא' ויקח את האבן אשר שם מראשותיו. וישכב במקום ההוא לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה
עוסק

פננת המקרא.

12 וישם מראשותיו עשאן כמין מרזב סביב לראשו וכו' עכ"ל לפי דעת מפרשי הפשט יהי' טעם הכתוב ויקח אחת מאבני המקום וישם אותה מתחת לראשו וכן פי' אב"ע ורשב"ם, וכ"כ תוספות בחולין דף צ"א ב', והו שכתיב אחריו ויקח את האבן אשר שם מראשותיו, אכן לעיקר מהדקדק ל' עברי לא ימצאו דבריהם, כי מלבד הקושיא שבפירושם שהיה לו ליכתב ויקח אבן וישם
מראשותיו

וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה
וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ: וְהִנֵּה 13
יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב
עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר 14
הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה
וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ:

עוסק בתורה: עולים ויורדים עולים תחלה ואח"כ יורדים, מלאכים שליווהו 12
בארץ אין יוצאין חוצה לארץ ועלו לרקיע וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו:
נצב עליו לשמרו. ואלהי יצחק אע"פ שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו 13
על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנא' הן בקדושיו לא יאמין כאן
ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק
ממנו, תנחומא. שוכב עליה קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו רמז לו
שתהא נוחה ליכבש לבניו (כד' אמות שזה מקומו של אדם): ופרצת ותחזקת 14
כמו

הבנת המקרא.

מראשותיו, דוגמת ויקחו אבן וישימו תחתיו (שמו' י"ז י"ב) הנה גם תיבת מראשותיו לא יבנול פירושם כלל, שלפי דעתם תיבת מראשותיו שם תואר אל הכסת או כל דבר הנתון מתחת הראש להכין הראש עליו, והמעיין בכתובים ימצא שאין זאת מענינו אבל הוא שם תואר נופל על הדברים הנתונים סביבות הראש לא תחתיו, והעד ויקח דוד את החנית ואת צפחת המים מראשותי שאול (ש"א כ"ו י"ב), אי חנית המלך ואת צפחת המים אשר מראשותיו (שם פסוק י"ו) היתכן שהניח שאול את ראשו על החנית וצפחת המים? ועוד כתיב גבי אלי' וישכב ויישן תחת רתם אחד וגו', ויבט והנה מראשותיו עוגת רצפים וצפחת מים ויאכל וישת (מ"א י"ט ו'), מכל זאת נראה בחוש כי טעם מראשותיו הדברים הנתונים סביבות הראש, ולכן הנכון מה שפירש"י ז"ל בשם חז"ל שלקח רבים מאבני המקום ועשאן כמין מרזב סביב לראשו מפני חיות רעות וכו', ומטעם זה לא תמצא מראשותיו כ"א בל' רבים לעולם, ונראה כי כמוהו מרגלותיו מה שסביב הרגלים, ויתכסה ממנו, ולדעת המפרשים מראשותיו מה שתחת הראש א"כ גם טעם מרגלותיו מה שתחת הרגלים, א"כ מה טעם גילוי מרגלותיו האמור ברות (ג' ה') ולא הי' שם גילוי? גם מה שאמר בדניאל (י' ו') ומרגלותיו כעין נחשת קלל, מראה שטעמו מה שסביב לרגליו, שלא כפירש הראב"ע שאמר מרגלותיו כמו רגליו, ואין להאריך.

15 וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ
וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ
16 עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ׃ וַיִּיקַץ
יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם
17 הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי׃ וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה

15 כמו וכן יפרוץ: אנכי עמך לפי שהיה ירא מעשו ומלבן. עד אשר אם עשיתי אם משמש בל' כי. דברתי לך לברכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם על זרעו לך הבטחתיו ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים ל' על הוא
16 יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: ואנכי לא ידעתי שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה: כי אם בית אלהים אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שפועו מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימן ובית אל היה בצפונה של נחלת בנימן בגבול שבין בנימן ובין בני
יוסף

הגהת המקרא.

15 דברתי לך לברכך ועליך מה שהבטחתי לאברהם וכו' זה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן עכ"ל וכמוהו כתב רש"י לעיל בפ' חיי שרה כ"ד ז' ואשר דבר לי לצרכי כמו אשר דבר עלי וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בל' על ותרגום שלהם עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דבור לי לו ולהם את אני אליו אליהם ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לי לו ולהם עכ"ל והרב רמב"ן ז"ל טען עליו ואמר אין הלשון הזה אמת כי הנה מצאנו ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך (שמו' לב לד) וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב ד) כאשר דבר ה' לך (דברי' יט ח) וכן האמירה בעניינם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם (שמו' ג יג) ואת אשר דברתי לך פירושו שאמרתי לך עתה שאתן לך את הארץ ולזרעך ואנכי אותך עכ"ל הרמב"ן ז"ל, והרב ר' אליה מזרחי יצא לעזרת רש"י ז"ל באומרו פירוש שאינו נופל אצל דבור ל' לי ולו ולהם שיהי' פירוש' כמשמע' ממש שאין יתכן המדבר שיהיה בו מקבל זולתו כמו האומר וזה שהאמיר' היא הגעת המצוייר בנפשו לזולתו עם אותיות המבטא המורים בהסכמה על המצוייר בנפשו ולא כן הדבור כי הדבור הוא הוצאת המצוייר בנפשו חוץ לנפש עם אותיות המבטא יהי' שם שומע או לא, וכתב הרד"ק ז"ל בשרש דבר שהדבור הוא כמו האמיר'
אלא

שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־ 18
הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה
וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ: וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם 19
הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה:
וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי 20

אסף נמצא סולם שרגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע אמצע שפועו כנגד ירושלים ולפי שאמרו רבותינו שאמ' הקב"ה צדי' זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה, ועוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל הו לוז היא ולא ירושלים ומהיכן למה לומר כן אני אומר שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשמועת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום וא"ת וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם איהו לא יהיב ליביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפרק גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנ' כי מטא לחרן אמ' אפשר שעברתי על מקו' שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו, יהב דעתי' למהדר וחזר עד בית אל וקפצה לו הארץ, (בית אל לא זה הוא הסמוך לעי אלא ירושלים וע"ש שהיתה עיר האלהי' קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן שנינו בסוטה לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל ע"כ פרש"י מלוייק): מה נורא תרגום מה דחילו אתרא הדין, דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו וכבו למלבש. וזה שער השמים מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה, ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה:
20 אם יהיה אלהים עמדי אם ישמור לי ההבטחות האלו שהבטיחני להיות עמדי
כמו

הבנת המקרא.

אך יש הפרש ביניהם בשימוש הל' כי האמיר' איננה מבלתי סמיכה אל אחר והדבור הוא מבלי סמיכה אל אחר כי הוא מורה על עיקר הדבור שהוא באדם כמו שתאמר אדם חי מדבר ולא תאמר אדם חי אומר אלא אם תסמכנו פלוני אומר לפלוני, ואע"פ שאין הסמיכה כתובה לפעמים הענין מוכן כמו אמרי כה אחותי את אמרי לגואלים אותך וכן הרמים לו על זה הדרך, (וכן נקשר יש הפרש ביניה' כי המאמר קשור עם אל ועם למ"ד השימוש לבד והדבור קשור גם עם בי"ת השימוש ועם את ולא כן המאמר, ומה שאמר אמרתי אני בלבי עניני חשבתי וכן האומרה בלבבה) ולכן אחר שאין למדבר מקבל זולתו לא תבוא עליו מלת לו ולי ולהם המורים על המקבל אך לי אי ואליו ואליהם אפי' עמי עמוהי עמהן שהם מורים על המקבל אבל אבנ אמירה שצריך מקבל
נוכל

וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי
21 לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׃ וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־
22 בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים׃ וְהָאֶבֶן הַזֹּאת
אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל

כמו שאמר לי והנה אנכי עמך. ושמרני כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר
תלך. ונתן לי לחם לאכול כמו שאמר כי לא אעזבך והמבקש לחם הוא
21 כעזוב שנ' ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם (תלים לז): ושבתי
כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום שלם מן החטא שלא אלמד
מדרכי לבן. והיה ה' לי לאלהים שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא
ימצא פסול בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם שנ' להיות
22 לך לאלהים ולזרעך אחריך, (וזרע מיוחס שלא ימצא בו שום פסול): והאבן
הזאת כך מפורש ויו שב והאבן אם יעשה לי את אלה ואף אני אעשה זאת
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו', כתרגומו אהא פלח עלה קדם ה'
וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב
יעקב

הבנת המקרא.

נפל בה לי לו ולהם ומה שטען הרמב"ן ז"ל שאין החלוק הזה אמת כי מצאנו לך נחה את העם אל אשר דברתי לך, וידברו הכשדים למלך ארמית, והרפיתם והאבדתם מהר כאשר דבר ה' לך איננה טענה שאם יהי' פירוש הדבור של א המקראות מל' דבור ממש אך אם יהי' פירושם מל' אמיר' כמו שכתב הרמב"ן ז"ל עצמו בפ' בא אל פרעה ודברה אליו אח כמו ואמרת אליו וכן וידבר משה אל אהרן וגו' נכון קחו את המנחה הוא כמו ויאמר יתפרש הלמ"ד גם כמשמעו, וכן מה שטען עוד שהאמירה היא בפניהם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם אינה טענה כי כמו שתפורש מלת לי ולו ולהם כשהם סמוכים אל דבור בל' על כן תפורש מלת אל כשהיא סמוכה אל האמירה במקום למ"ד והתרגום מוכיח כי תרגום ויאמר ה' אל אברם לאברם ומה אומר אליהם להון, עכ"ל של הרב מזרחי אבל אין דבריו מוכרחים גם לפי' רש"י ז"ל בלתי מתיישב כלל ע"פ פירושו, והעד הנאמן כי לא מחשבותיו מחשבות רש"י שלפי דעתו אין קושיא כלל מן לך נחה את העם אל אשר דברתי לך שבפסוק זה יפורש הדבור מלשון אמירה ויתפרש הלמ"ד גם כמשמעו ואילו רש"י ז"ל בפירושו עליו כתב הפך זה שלפי דבור האמור שם הוא דוקא ויתפרש מלת לך במקום אליך כי כן כתב עליו ז"ל הנה כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו על אדוניהו (מ"א ב יט) עכ"ל הרי לך בבירור שאין דעת רש"י דעת הרא"ם, ועוד שלדעת הרא"ם אבל דבור המקושר עם למ"ד השימוש יתפרש בל' אמיר' וכל ל' אמיר' הסמוכה
למלת

כט

ונאשר תתן לי עשר אעשרנו לך: וישא יעקב
1 רגליו וילך ארצה בני קדם: וירא והנה באר
2 בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רבצים
עליה כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן

1 יעקב מצבה ויסך עליה נסך (לקמן לה יד): וישא יעקב רגליו מתרגמ׳ בשורה טובה שהתבטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת, כך מפורש
2 בבראשית רבה: ישקו העדרים משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון

הבנת המקרא.

למלת א׳ יתפרש בל׳ דבור מה הרעש הזה אשר הרעיש לנו רש״י ז״ל במקומות האלה והרי כולם כפשוטם, והאמת כי דברי רש״י מדקדקים בביאור ההבדל שבין ל׳ דבור ואמירה ואופן השתמשם והתקשרם עם המלות לבלתי היותם משוללים ליקרה ופגע שפתי המדבר, ולכן טענת הרמב״ן מפסוק ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם היא טענה חזקה יעצמתה מאד כי במאמר אחד בענין סינה לשוני בתוך כדי דבור ממלת לי אל באומרו ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם והי׳ לו להשוות דיבורו בשניהם ויאמר לי מה שמו מה אומר להם או ואמרו אלי מה שמו וגו׳ ואם לא׳ לאבי הנביאים לחשוב עליו שתפס בגשונו את אשר פס המקרה בפיו מבלי כוונה מיוחדת וכן לא יעשה בכל ל׳ ולכל בן דעת ואף כי בל׳ אל חי ובפי משה רבינו ע״ה ועוד כלך אבל תשובת החל יתי׳ ותמנה שינוי הל׳ הזה בעצמו ובנגד ואמרו לי מה שמו השיב כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני, ובנגד מה אומר אליהם כה תאמר אל בני ישראל ה׳ אהי אבותיכם וגו׳ ומי בן דעת אשר יאמר שכל זה נעשה בהזדמנות ובהעברת הל׳ ? הם מלהזכיר ! אכן האמת הברור כי ל׳ דבור לחוד ול׳ אמירה לחוד גם המלות והאותיות המשתמשות עמהם בלתי משתמשין בערבוביא ולולא אמר רש״י ז״ל כל זה ולו ולך וכהם המשמשין אצל דבור יפורשו כמו בל׳ על כמאמר לצורך או למען או בשביל ודומיהם לכן אין צורך לומר עליהם שבאו תמורת מלת אל, והוכיח עוד זאת מן את אשר דברתי לך דברי יעקב שאי אפשר לפרשו כלל כמו דברתי אליך שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן, ולולא אמר עד אשר ... ולא ראה הכת לפרשו ע״ד שפירשו הרמב״ן את אשר אמרתי לך. עתה שאתן לך את הארץ, שאלו כן הוי לי׳ לומר את אשר אני דובר או מדבר אליך בל׳ הוה לא דברתי בל׳ עבר, ואע״פ שרש״י ז״ל הפרש במ׳ מקומות שבל׳ הוה משתנה לדבר גם פעמים בל׳ עבר ופעמים בל׳ עתיד ? אין זאת כי אם בענין הוה ותמיד שבבר היה ועתיד להיות אבל לא בענין ההוה לשעתו ורגע הפך לו וכמו שפי׳ רש״י בגדולים צג תגלגו את האבן לקמן כ״ט ג׳, ואין

שמנה

3 גְּדֹלָה עַל־פִּי הַבְּאֵר׃ וְנֶאֶסְפוּ־שָׁמָּה כָל־הָעֲדָרִים
וְגָלְלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר וְהִשְׁקוּ אֶת־
הַצֹּאן וְהֵשִׁיבוּ אֶת־הָאֶבֶן עַל־פִּי הַבְּאֵר לִמְקֹמָהּ׃
4 וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחַי מֵאַיִן אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מֵחָרָן

3 בל' קנרה: ונאספו רגילים היו לאסוף לפי שהיתה האבן גדולה: וגללו ונוללין תרגומו ומגנדרין, כל ל' הוה משתנה לדבר בל' עתיד ובל' עבר לפי שכל דבר ההוה תמיד כבר היה ועתיד להיות. והשיבו תרגומו ומתיבין: באה

הבנת המקרא.

טענה על רש"י מה שאמר בדרך כלל כל לי ולו ולהם וכו' והוא בעצמו סותר הכלל בפסוק לך נחה אל העם והוציא שנים מן הכלל? כי כבר כתב החכם ראב"ע בספרו יחוסים דף מ"ד ב' כי לא כמות דעת הלשון בעבור אזה מלות זרות שימצאו וזה מקרה כל חכמה אם כמצא אחד יחליף שיצא מכלל החכמה אין מבטלין בו עכ"ל לכן כללו של רש"י מאושר ומקויים ואין זר עמו כ"א אמל ויאמר אל אשר דברתי לך כי השני שהזכיר שם יהוא לדבר בו על אחזיהו כבר מצא הרב מקום להכניסו בתוך הכלל בפירושו עליו באומרו שם ז"ל לדבר לו לדבר בשבילו בשביל אחזיהו עכ"ל וכוונתו שאין מלת לו עוסקת על המלך עד שתפורש בל' אליו אבל הוא עוסק על אחזיהו ופירושו בשבילו והי' על אחזיהו לתוספת ביאור דוגמת ותפתח ותראהו את הילד, אשר אנכי נותן להם לבני ישראל ודומיהם רבים שהזכיר במכלול דף כ"ט, גם כאשר דבר ה' לך שהזכיר הרמב"ן הוא נכנס בתוך הכלל כי יתפרש בטוב לטובך ולמענך, וכן וידברו הכשדים למלך ארמית אין טעמו כמו אל המלך אלא לצורך ולהנאת המלך, וזה שידענו כי ל' ארמי כולל כמה לשונות ל' כשדים ובבל ופרסי וסוריא וכולם היה מדברי' בל' ארמי אבל אין כולם שוים בדקדוקם ובנחותם ויותר צח ומדוקדק שבכולם הוא שפת אנשי ארץ ארם וגם השתמשו המלכים בהיכליהם אע"פ שרוב דברי החכמות היו כתובים בל' כשדי' להיות בעלי' מפורסמים בחכמות כידוע וכמו שכתב שם הראב"ע גם דניאל הוצרך ללמוד ל' כשדים מ"מ לא הי' לשונם מבוארת כ"כ כמו הארמית ולכן דיברו הכשדים ארמית לא כשדית בעבור המלך ולכבודו, וכן בכל מקום שמצא רש"י ל' דבור בשימוש הלמ"ד תיקנו לפרשו בל' עלי וכן כי ידבר צור ישראל (ש"ב כ"ג ג) עלי דבר, וכן כולם, אכן מה שנראה כמתנגד ויותר לכללו של רש"י ז"ל הוא ענין אחר מאמרים שמצאנו לחז"ל אשר מהם יראה בהשקפה ראשונה שאצל דבור נופל ל' לי לך לו להן לא ל' אל אליך אליו והוא הפך הכלל הנזכר כי כן אמרו ז"ל במס' סוטה דף י"א ב' ומה עצו כאשר דבר אליהן מלך מצרי', להן מיבעי ליה? אמר ריב"ח מלמד
שתבען

5 אֲנָחְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיְדַעְתֶּם אֶת־לָבָן בֶּן־נָחוֹר
6 וַיֹּאמְרוּ יָדָעְנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם הֲשָׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ
7 שָׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בִּתּוֹ בָּאָה עִם־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר
הֵן עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל לֹא־עֵת הֵאָסֵף הַמִּקְנֶה הַשְׁקוּ
8 הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר
יֵאָסְפוּ כָל־הָעֲדָרִים וְגָלֲלוּ אֶת־הָאֶבֶן מֵעַל פִּי
9 הַבְּאֵר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן׃ עוֹדֶנּוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרָחֵל
10 בָּאָה עִם־הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאָבִיהָ כִּי רֹעָה הִוא׃ וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל בַּת־לָבָן אֲחִי אִמּוֹ
וְאֶת־צֹאן לָבָן אֲחִי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיָּגֶל אֶת־

באה עם הצאן הטעם בשף ותרגומו אתיא, ורחל באה, הטעם למעלה 6
בבי"ת ותרגומו אתת, הראשון ל' עושה והשני ל' עשתה: **הן עוד היום גדול** 7
לפי שראה אותם חבנים כסבור שחני' לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד
אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום,
ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו', כ"ר: **לא נוכל** 8
להשקות לפי שהאבן גדולה. **וגללו** זה מתורתם ויגנדרון לפי שהוא ל' עתיד:
ויגש יעקב ויגל כמי שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית להודיען שכחו גדול: 10
ויבך

מנחת המקדש.

שתבען לדבר עבירה ולא כתבנו עכ"ל ועוד אמת בספרא גם כמש' ואת קח
ד' ב' קול לו קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופי' רש"י וישמע את הקול
מדבר אליו היה יכול לומר לו ואמר אליו וכו' עכ"ל וידמה מדבריהם של' דבור
יתקשר על המכוון עם מלת לו לך יותר מאשר יתקשר עם מלת אל וזה כראה
כסותר לרש"י ז"ל ואינו כן ובסוף פ' כשא בהגיעי לשם אשת לתרר בו א"ה.
10 **ויגש יעקב ויגל** כמי שמעביר את הפקק וכו' ל' רש"י לקוח מבראשי' רבה
והמפרשי' האריכו למעניתם בביאור הכוונה ש' התיב' ולא יכולו, וי"א שלדעת
רש"י היא ל' גילוי וזה שיבוש שא"כ הי' ראוי היו"ד להיות חרוקה ע"מ ויפן ויקן
וי"א שהניא לדעתו מלכתי' ויגל מבנין הפעיל וגם זה ליתא שא"כ יהי' במשמעו
שהיו לו מסייעים שהרי וגללו את האבן הוא מהקל והוא פעל יוצא, אמנם כבר
כתבתי לעיל י"ז ד' אבל ויהא אל הגר ותהר שמלך הכתוב לקצר שני פעלים
לאגודות

הָאֶ֫בֶן מֵעַל֙ פִּ֣י הַבְּאֵ֔ר וַיַּ֕שְׁקְ אֶת־צֹ֥אן לָבָ֖ן אֲחִ֥י

11 אִמּֽוֹ׃ וַיִּשַּׁ֥ק יַעֲקֹ֖ב לְרָחֵ֑ל וַיִּשָּׂ֥א אֶת־קֹל֖וֹ וַיֵּֽבְךְּ׃

12 וַיַּגֵּ֨ד יַעֲקֹ֜ב לְרָחֵ֗ל כִּ֣י אֲחִ֤י אָבִ֙יהָ֙ ה֔וּא וְכִ֥י בֶן־רִבְקָ֖ה

13 ה֑וּא וַתָּ֖רָץ וַתַּגֵּ֥ד לְאָבִֽיהָ׃ וַיְהִי֩ כִשְׁמֹ֨עַ לָבָ֜ן אֶת־

שֵׁ֣מַע ׀ יַעֲקֹ֣ב בֶּן־אֲחֹת֗וֹ וַיָּ֤רָץ לִקְרָאתוֹ֙ וַיְחַבֶּק־לוֹ֙

וַיְנַשֶּׁק־ל֔וֹ וַיְבִיאֵ֖הוּ אֶל־בֵּית֑וֹ וַיְסַפֵּ֣ר לְלָבָ֔ן אֵ֥ת

14 כָּל־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃ וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ לָבָ֔ן אַ֛ךְ עַצְמִ֥י

15 וּבְשָׂרִ֖י אָ֑תָּה וַיֵּ֥שֶׁב עִמּ֖וֹ חֹ֥דֶשׁ יָמִֽים׃ וַיֹּ֤אמֶר לָבָן֙

לְיַעֲקֹ֔ב הֲכִי־אָחִ֣י אַ֔תָּה וַעֲבַדְתַּ֖נִי חִנָּ֑ם הַגִּ֥ידָה לִּ֖י

16 מַה־מַּשְׂכֻּרְתֶּֽךָ׃ וּלְלָבָ֖ן שְׁתֵּ֣י בָנ֑וֹת שֵׁ֤ם הַגְּדֹלָה֙

11 ויבך לפי שצפה ברוח הקדש שאינה נכנסת עמו לקבורה, ד"א לפי שבא בידים
ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות
ואני אין בידי כלום לפי שרדף אליפז בן עשו במצות אביו אחריו להרגו והשיגו
ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר
12 לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: כי אחי אביה הוא קרוב לאביה
כמו אנשים אחים אנחנו (לעיל יג) ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו
ברמאו' ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה. והגד לאביה
13 לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו: וירץ לקראתו כסבור ממון
הוא טעון שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים. ויחבק כשלא
ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והם בחיקו. וינשק לו אמר שמא
מרגליות הביא והם בפיו. ויספר ללבן שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ושנטלו
14 ממונו ממנו: אך עצמי ובשרי מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין
בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ואף זו לא לחנם
15 שהיה רועה צאנו: הכי אחי אתה ל' תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני

הבנת המקרא.

להורות על תכיפות שתי הפעולות זה טעם ויגל רגל סמיך כאשר כנס ויגל
את האבן כאילו היתה הגלילה בהנוח וניעויו בלי נגיעה כלל ולבן שינה ויתר
רגל בבנין הפעיל לומר שנגלל כמעט מאליו, וכן גם כאן חבר רש' מלת
ויגל עם רגל להורות שעיקר פתחו יוצא עבין שתי התיבות יחד.

לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל׃ וְעֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרָחֵל 17
הָיְתָה יְפַת־תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה׃ וַיֶּאֱהַב יַעֲקֹב אֶת־ 18
רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ
הַקְּטַנָּה׃ וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי 19
אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב 20
בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים
בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־ 21
אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃ וַיֶּאֱסֹף לָבָן 22
אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ וַיְהִי בָעֶרֶב 23
וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃ 24
וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־ 25
זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה

חנם. ועבדתני כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא ל' עבר הופך וי"ו בראשה
והיא הופכת התיב' להבא: רכות שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובוכה 17
שהיו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה
לקטן. תואר הוא צורת הפרצוף ל' יתארהו בשרד (ישעי' מד) קונפט"ם
בלע"ז (נירקיעו, וכן ישעי' מ' כ"ב ומ"ד י"ג ואיוב כ"ב י"ד). מראה הוא זיו
קלסתר: אעבדך שבע שנים הן ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו 18
ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים. ברחל
בתך הקטנה כל הסימנין הללו למה לפי שהיה יודע בו שהוא רמאי אמר לו
אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק ת"ל בתך ושמא תאמר אחליף
ללאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואעפ"כ לא הועיל שהרי רימהו:
מלאו ימי שאמר' לי אמי, ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד 21
י"ב שבטים וזהו שנ' ואבואה אליה והלא קל שבקלי' אינו אומר כן אלא להוליד
תולדות אמר כן: ויהי בבקר והנה היא לאה אבל בלילה לא היתה לאה 25
לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראת' רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו

26 רִמִּיתָנִי: וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת
27 הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה: מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה
לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי
28 עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת: וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא
29 שְׁבֻעַ זֹאת וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה: וַיִּתֵּן
לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה:
30 וַיָּבֹא גַּם אֶל־רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה
31 וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת: וַיַּרְא יְהוָה
כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה:
32 וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי
אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה יֶאֱהָבַנִי אִישִׁי:
33 וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־
שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי גַּם־אֶת־זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
שִׁמְעוֹן: 34 וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם
יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־

27 תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: מלא שבוע זאת דבוק הוא
שהרי נקוד בחטף, שבוע של זאת והן שבעת ימי המשתה בגמ' ירושלמי כיוצא
קטן, (וא"א לומר שבוע ממש שא"כ היה צריך לינקד בפתח הש"ין וגם' שבוע
ל' זכר כדכתי' שבעה שבועות תספר' לפיכך אין משמ' שבוע אלא שבעה
שטיינט בלע ז), (איין זיבנטויג, עין בפירושו שמות י' כ"ב), ונתנה לך
ל' רבים, כמו נרדה ונבלה ונשרפה אף זה ל' ונתן. גם את זאת מיד לאחר
30 ו' ימי המשתה ותעבוד לאחר נשואיה. עוד שבע שנים. אחרות אחרות
הקישן לראשונות מה ראשונות באמונ' אף האחרונות באמונ' ולא ע"פ שברמאות.
32 בא עליו: ותקרא שמו ראובן רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן
חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד אלא
שערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור: הפעם ילוה אישי לפי שהאמהות

בֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר 35
הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה ל
וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃ וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב 1
וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־
לִּי בָנִים וְאִם־אַיִן מֵתָה אָנֹכִי׃ וַיִּחַר־אַף יַעֲקֹב 2
בְּרָחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע
מִמֵּךְ פְּרִי־בָטֶן׃ וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה בֹּא 3
אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עַל־בִּרְכַּי וְאִבָּנֶה גַם־אָנֹכִי מִמֶּנָּה׃
וַתִּתֶּן־לוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֹא אֵלֶיהָ 4
יַעֲקֹב׃ וַתַּהַר בִּלְהָה וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן׃ וַתֹּאמֶר 5 6
רָחֵל דָּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֶּן־לִי בֵּן
עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ דָּן׃ וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בִּלְהָה 7
שִׁפְחַת רָחֵל בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר רָחֵל נַפְתּוּלֵי 8

נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה
אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי בבנים. על כן כל מי שנאמר
בו ע"כ מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שאהרן היה מכלה בהם. קרא שמו לוי
בכולן כתיב ותקרא (שהיא קראה) וזה כתב בו קרא ויש מדרש אגדה באלה
הדברים רבה שאלך הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד
מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: **הפעם אודה** שנטלתי 35
יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: **ותקנא רחל באחותה** קנאה במעשיה 1
הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים. **הבה לי** וכי כן עשה
אביך לאמך והלא התפלל עליה. **המתה אנכי** מכאן למי שאין לו בנים שחשוב
כמת: **התחת** וכי במקומו אני, אשר מנע מיך, את אומרת שאעשה כאבא 2
אני איני כאבא אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים ממך מנע ולא ממני:
על ברכי כתרגומו ואנא ארבי. **ואבנה גם אנכי** מהו גם אמרה לו זקנך 3
אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה, אמר לה זקנתי הכניסה
צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי, ואבנ' גם אנכי ממנ',
כשרה: **דנני אלהים** דנני (וחייבני) וזכני: **נפתולי אלהים** מנוסי 6 8

אֱלֹהִים ׀ נִפְתַּלְתִּי עִם־אֲחֹתִי גַּם־יָכֹלְתִּי וַתִּקְרָא
9 שְׁמוֹ נַפְתָּלִי׃ וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתִּקַּח
אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה׃
10 11 וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה לְיַעֲקֹב בֵּן׃ וַתֹּאמֶר
12 לֵאָה בָּגָד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גָּד׃ וַתֵּלֶד זִלְפָּה שִׁפְחַת
13 לֵאָה בֵּן שֵׁנִי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה בְּאָשְׁרִי כִּי

סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים, ואני מפרשו ל' עקש ופתלתול נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי. גם יכולתי הסכים על ידי, ואונקלוס תרגם ל' תפלה כמו נפתולי אלהים נפתלתי בקשות החביבות לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי. נפתלתי נתקבלה תפלתי ומ"א יש רבים
10 בל' נוטריקון: ותלד זלפה בכלן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהית' בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה וכדי לרמות יעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהג ליתן שפחה הגדולה לגדולה וקטנה
11 לקטנה: בא גד בא מזל טוב כמו גד גדי וסנוק לא, ויאמר לו העורכי' לגד שלחן (ישעיה סה) ומ"א שנולד מהול כמו גודו אילנא (דניאל ד) ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת, דבר אחר למה נקראת תיבה אחת בגד כמו בגדת בי

הבנת המקרא.

11 בגד בא מזל טוב וכו' לשון רשי' וכן פי' רשב"ם בא מזל טוב כמו העורכים לגד שלחן (ישעי' ס"ה) וכן במס' שבת (ס"ז א') גד גדי וסינוק לא, וכן בב"ר אתא גדא דביתי' (ואומרים שהוא כוכב צדק) וגד אינו יוכל להיות שם גדוד שלא כפילות של שני דלתין כמו יגודו על נפש צדיק (תלים צ"ד) והם תחת דל"ת שני' החסרה וכמו וירמכו בעוונם (שם ק"ו מ"ג) ויסלו עלי ארחות אידם (איוב ל' י"ג) יסבו עלי רגיו (שם י"ז י"ג) שכולם דגש תחת אות החסרה ע"כ ל' והרב רמ"ד המנחר חשב לתפשו בדקדוקו ואמר כי אף בגזרת הכפולים נמצאו שמות בחסרון אות הכפל מהם בקמץ ומהם בפתח וכו', ואין ממש בתפיסתו וכבר כתבתי בכמה מקומות כי הלשון שיקדם והדקדוק מאוחל לכן אין למדקדק לומר כי אם הנמצא כאשר מצאו, ואחרי שבכל המקרא לא מצאנו גדוד שם דבר כ"א בכפילות שני דלתין ידענו כי כן משפטו ואם ישנה ישוב לענין אחר כאילו תאמר ישם תחת שמם או חל תחת חלול הרי שישתנה ש ענין אחר, וכן הגה דברי רמ"י ז"ל לקמן מ"ט י"ט באומרו כל גדוד שם דבר צריך שני דלתין וכו' ע"ש ומה שכתבתי עליו.

אִשְּׁרוּנִי בָּנוֹת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אָשֵׁר׃ וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן 14
בִּימֵי קְצִיר־חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא
אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה
תְּנִי־נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ׃ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט 15
קַחְתֵּךְ אֶת־אִישִׁי וְלָקַחַת גַּם אֶת־דּוּדָאֵי בְּנִי
וַתֹּאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת
דּוּדָאֵי בְנֵךְ׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב מִן־הַשָּׂדֶה בָּעֶרֶב וַתֵּצֵא 16
לֵאָה לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׂכֹר
שְׂכַרְתִּיךָ בְּדוּדָאֵי בְּנִי וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הוּא׃
וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב 17
בֵּן חֲמִישִׁי׃ וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר־ 18
נָתַתִּי שִׁפְחָתִי לְאִישִׁי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשָּׂשכָר׃
וַתַּהַר עוֹד לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן־שִׁשִּׁי לְיַעֲקֹב׃ וַתֹּאמֶר 19 20
לֵאָה זְבָדַנִי אֱלֹהִים ׀ אֹתִי זֵבֶד טוֹב הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי
אִישִׁי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ

כשנתתי שפחתי לאיש שכנגד באשת נעורים: בימי קציר חטים להגיד 14
שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים
אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו. דודאים סיגלי, עשב הוא ובלשון
ישמעאל יסמי"ן: ולקחת גם את דודאי בני בתמיה ולעשות עוד זאת ליקח 15
גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב. לכן ישכב עמך הלילה שלי היתה שכיבת
לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה בשכב הצדיק לא זכתה
ליקבר עמו: שכר שכרתיך נתתי לרחל שכרה. בלילה הוא הקב"ה סייעו 16
שיצא משם יששכר: וישמע אלהים אל לאה שהיתה מתאוה ומחזרת להרבות
שבטים: זבד טוב כתרגומו. יזבלני ל' זבול הירבריי"רא בלע"ז, (ברש"י כ"י 20
היתה רג"א (הערבערג), בית מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי

21 זְבֻלֽוּן׃ וְאַחַ֖ר יָ֣לְדָה בַּ֑ת וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמָ֖הּ דִּינָֽה׃
22 וַיִּזְכֹּ֥ר אֱלֹהִ֖ים אֶת־רָחֵ֑ל וַיִּשְׁמַ֤ע אֵלֶ֙יהָ֙ אֱלֹהִ֔ים
23 וַיִּפְתַּ֖ח אֶת־רַחְמָֽהּ׃ וַתַּ֖הַר וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַתֹּ֕אמֶר אָסַ֥ף
24 אֱלֹהִ֖ים אֶת־חֶרְפָּתִֽי׃ וַתִּקְרָ֧א אֶת־שְׁמ֛וֹ יוֹסֵ֖ף לֵאמֹ֑ר
25 יֹסֵ֧ף יְהוָ֛ה לִ֖י בֵּ֥ן אַחֵֽר׃ וַיְהִ֕י כַּאֲשֶׁ֛ר יָלְדָ֥ה רָחֵ֖ל
אֶת־יוֹסֵ֑ף וַיֹּ֤אמֶר יַעֲקֹב֙ אֶל־לָבָ֔ן שַׁלְּחֵ֙נִי֙ וְאֵֽלְכָ֔ה
26 אֶל־מְקוֹמִ֖י וּלְאַרְצִֽי׃ תְּנָ֞ה אֶת־נָשַׁ֣י וְאֶת־יְלָדַ֗י אֲשֶׁ֨ר
עָבַ֧דְתִּי אֹֽתְךָ֛ בָּהֵ֖ן וְאֵלֵ֑כָה כִּ֚י אַתָּ֣ה יָדַ֔עְתָּ אֶת־
27 עֲבֹדָתִ֖י אֲשֶׁ֥ר עֲבַדְתִּֽיךָ׃ וַיֹּ֤אמֶר אֵלָיו֙ לָבָ֔ן אִם־נָ֛א
מָצָ֥אתִי חֵ֖ן בְּעֵינֶ֑יךָ נִחַ֕שְׁתִּי וַיְבָרְכֵ֥נִי יְהוָ֖ה בִּגְלָלֶֽךָ׃

21 בני' כנגד כל בניו : דינה פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמי' אם זה זכר לא
22 תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה : ויזכור
אלהים את רחל זכר לה שמסר' סימני' לאחות' ושתק' מצירה שמא תעלה
בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה
בלבו כששמע שאין לה בנים, הוא שיסד הפייט האימון כבט שלא חלה נבה
23 לקחתה לו וכבהלה : אסף הכניסה במקום שלא תראה וכן אסוף חרפתינו
(ישעי' ד'), ולא יאסף הביתה (שמות ט), אספו נגהם (יואל ד) וירחק לא
יאסף (ישעיה ח) לא יעמן. חרפתי שהייתי לחרפ' שאני עקרה והיו אומרים
עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי
לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו מי שבר כלי זה בנך מי אכל תאנים אלו
24 בנך : יוסף ה' לי בן אחר יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמי'
אלא י"ב שבטי' אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא
25 נתפללה אלא על בן אחר : כאשר ילדה רחל את יוסף משנולד שטנו של
עשו שנ' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש, אש בלא להבה
26 אינו שולט למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה ורצה לשוב : הנה את
27 נשיונו', איני רוצה לצאת כי אם ברשות : נחשתי מנחש הייתי, נסיתי בניחוש
שלי שעל ידך באה לי ברכה, כשבאת לכאן לא היו לי בנים שנאמ' והנה רחל
בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים, עכשיו

28 29 וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה
30 מִקְנְךָ אִתִּי׃ כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ
לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה
31 גַם־אָנֹכִי לְבֵיתִי׃ וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה
32 אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ
הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה ׀ נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־
חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃
33 וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי
לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם

28 היה לו בנים שנ' וישמע את דברי בני לבן: נקבה כתרגומו פרש אגרך:
29 ואת אשר היה מקנך אתי את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה
30 היו: לרגלי עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה כמו העם אשר
ברגליך (שמות י״א), לעם אשר ברגלי (שופטים ח), ההולכים עמי. גם אנכי
לביתי לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני להיו' עושה
32 גם אני עמה' לסומכן וזהו גם: נקוד מנומר בחברבורו' דקות כמו נקוד'
פינטור בלע״ז (פונקטיהרט, וכן איכה א׳ י״דוקופע י״א). טלוא ל' טלאים
חברבורות רחבות, חום, שחום דומה לאדום רוס בלע״ז, (רותה) ל' שחמה
שחמתית וכמאות לבנה לענין התבואה. והיה שכרי אותן שיולדו מכאן ולהבא
נקודים וטלואים בעזים וחומים בכשבים יהו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש
מהם והפקיד' ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה
ועוד שלא תאמר כי ע״י הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנ' הנקבו' דוגמתן
33 מכאן ואילך: וענתה בי וגו', אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה

הבנת המקרא,

33 וענתה בי וגו' כי תבוא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך וכו', דע שלדעת
רש״י תי״ו של תבוא היא למי' נקבה נסתרת ושבה על צדקתי ומלת לפניך
שבה על מלת תבוא ושיעור הכתוב כי תבוא צדקתי לפניך ותעיד על שכרי,
ולכן בטלה טענת הרש״ד מהנחת פסקי הטעמים.

פקד

34 בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי׃ וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי
35 כִדְבָרֶךָ׃ וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים
וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת
כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־
36 בָּנָיו׃ וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב
37 וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן הַנּוֹתָרֹת׃ וַיִּקַּח־לוֹ
יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן
פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃
38 וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקְתוֹת

כי נלקחתי כי תבא נלקחתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם
נקודים וטלואים וכל שתמצא בכן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו
34 לך ותגניבה היא שדי אתני: הן לו הן קבלת דברים. לו יהי כדברך הלואי
35 שתחפוץ בכך: ויסר לבן, ביום ההוא וגו' תישים עזים זכרים. כל אשר
36 לבן בו כל אשר היתה בו חברבורית לבנה. ויתן לבן, ביד בניו: הנותרות
37 הרעועו' שבהן החולות והעקרו' שאינן אלא שיריים אותן ימסר לו: מקל לבנה
עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימ' תחת אלון ולבנה (הושע ד) ואומר אני הוא
שקורין טרימבל שהוא לבן (עטפינן הוין). לח כשהוא חטב. לוז ועוד
לקח מקל גם עץ שגדלין בו אגוזי' דקי' קולדרי(הוא קורדרי)בלע"ז (הזעזלנוס
טטרויק). וערמון קסטניר בלע"ז (ראסטאניינבוים). פצלות קילופים
קילופים שהיה עושהו מכוור. מחשוף הלבן גלוי לובן של מקל כשהיה קולפו
38 היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקילוף: ויצג תלגומו ודעין ל' תדכת

הבנת המקרא.

37 מקל לבנה עץ הוא וכו', ר"ל כי לבנה שמו של עץ ומקל סמוך אליו ולכן
הוא פתח ולא תאר אליו סיחי' רעוב. וערמון קסטניר בלעז, וכמוהו לעז
גם נמס' ר"ה דף כ"ג א' ערמונים אלבי קסטנייא בלעז, וככה כתב רד"ק
בשרשו ערמוני' הם הנקראי' בלשון ת"ל חולבי (צ"ל חלפי וכ"ה בשרשים כ"י)
ואומרים שהוא האילן הנקרא בלעז קסטניר עכ"ל גם אונקלוס תרגמו דלוב
ובאונקלוס כ"י אשר לי הוא דלוף נכ"א, והחכם בעל כ"כ העיד כי דלוב
עדיין שמו עליו בלשון ערבי והוא פולטאנו בל"ר והוא אמהערוט או
ערסהאלדער בל"א והוא מכוור.

חַמָּ֑יִם אֲשֶׁ֨ר תָּבֹ֧אןָ הַצֹּ֛אן לִשְׁתּ֖וֹת לְנֹ֣כַח הַצֹּ֑אן
וַיֵּחַ֖מְנָה בְּבֹאָ֥ן לִשְׁתּֽוֹת׃ וַיֶּחֱמ֥וּ הַצֹּ֖אן אֶל־הַמַּקְל֑וֹת 39
וַתֵּלַ֣דְןָ הַצֹּ֔אן עֲקֻדִּ֥ים נְקֻדִּ֖ים וּטְלֻאִֽים׃ וְהַכְּשָׂבִים֮ 40
הִפְרִ֣יד יַעֲקֹב֒ וַיִּתֵּ֞ן פְּנֵ֨י הַצֹּ֧אן אֶל־עָקֹ֛ד וְכָל־ח֖וּם
בְּצֹ֣אן לָבָ֑ן וַיָּֽשֶׁת־ל֤וֹ עֲדָרִים֙ לְבַדּ֔וֹ וְלֹ֥א שָׁתָ֖ם
עַל־צֹ֥אן לָבָֽן׃ וְהָיָ֗ה בְּכָל־יַחֵם֮ הַצֹּ֣אן הַמְקֻשָּׁרוֹת֒ 41
וְשָׂ֨ם יַעֲקֹ֧ב אֶת־הַמַּקְל֛וֹת לְעֵינֵ֥י הַצֹּ֖אן בָּרְהָטִ֑ים
לְיַחְמֵ֖נָּה בַּמַּקְלֽוֹת׃ וּבְהַעֲטִ֥יף הַצֹּ֖אן לֹ֣א יָשִׂ֑ים 42
וְהָיָ֤ה הָעֲטֻפִים֙ לְלָבָ֔ן וְהַקְּשֻׁרִ֖ים לְיַעֲקֹֽב׃ וַיִּפְרֹ֥ץ 43
הָאִ֖ישׁ מְאֹ֣ד מְאֹ֑ד וַֽיְהִי־לוֹ֙ צֹ֣אן רַבּ֔וֹת וּשְׁפָחוֹת֙
וַעֲבָדִ֔ים וּגְמַלִּ֖ים וַחֲמֹרִֽים׃ וַיִּשְׁמַ֗ע אֶת־דִּבְרֵ֤י 1

ויחמנה הוא בל' ארמי' והרבה יש בגמר' דיחמה ושלפה, קן כי' מילי, דנה כמו
דנגה אלא שמקבל את לשונו. ברהטים במרוצות המים בבריכות העשוית
בארץ להשקות שם הצאן. אשר תבאן וגו', ברהטים, אשר תבאנה הצאן
לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן. ויחמנה וגו', הבהמה רואה את
המקלו' והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו, רבי הושעיא
אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר והו ויחמנה וגו', (וז"ל
בתיבה זו התיבה ל' זכר ונקבה כמ"ש הרא"ב"ע) אל המקלות, אל מראות
המקלות. עקודים משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהן ורגליהם:
40 והכשבי' הפריד יעקב הנולדי' עקודים נקודי' הבדיל והפרים לעצמן ועשה
אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכו'
אחריהם צופות אליהם וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל
העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן. וישת לו עדרים כמו שפירשתי:
41 המקושרות כתרגומו הבכירות ואין לי עד במקרא, ומנחם חברו עם
אחיתופל בקשרי' (ש"ב טו) ויהי הקשר אמיץ (שם) אותן המתקשרות יחד למהר
42 עיבוך: ובהעטיף ל' איחור כתרגומו בלקישות, ומנחם חברו עם המעלפות
והמעטפות (ישעיה ג) ל' עטיפת כסות כלומ' מתעטפות בעור וצמר ואינן
43 מתאוות להתיחם ע"י הזכרי': צאן רבות פרות ורבות משאר צאן. ושפחות

בְּנֵי־לָבָן לֵאמֹר לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ
2 וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה׃ וַיַּרְא
יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל
3 שִׁלְשׁוֹם׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב שׁוּב אֶל־אֶרֶץ
4 אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ׃
5 וַיֹּאמֶר לָהֶן רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ
6 אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ וְאַתֵּנָה
7 יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ וַאֲבִיכֶן
הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים
8 וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃ אִם־כֹּה יֹאמַר
נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים וְאִם־

1 **ועבדים** מוכר לאנו במיס יקרים ולוקח לו כל אלה: **עשה** כנס כמו ויעש
3 חיל ויקח את עמלק: **שוב אל ארץ אבותיך** ושם אהיה עמך אבל בעודך
4 מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך: **ויקרא לרחל וללאה** לרחל
תחלה ואחר כך ללאה שהיא היתה עקר הבית שבשבילה נזדוג יעקב עם לבן
ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים
7 כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו׳, הקדימו רחל ללאה: **עשרת מונים** אין
מוני׳ פחות מעשר׳. מונים ל׳ סכום כלל החשבון וכן עשיריות למדנו שהחליף

מבחר

הבנת המקרא.

7 **התל בי** לדעת כל המדקדקי׳ היא מלה זר׳, וכן אמר רלב״ג, התל מלה זרה
בעבור היות התי״ו רפ׳ כי עיקרה להתם כמו ויהתל בהם אלי׳ (מ״א יח כ״ז)
דרך לעג, עכ״ל. ויפה אמר החכם המבאר ״ כי לא התיב׳ הזאת נבדה
זרה אבל כולם הבאי׳ משרשו זרים המה חוץ מן ויהתל בהם אלי׳ שהו׳ בא כדינו,
והקשה מאוד שיהי׳ הפרזן מרוב׳ על העומד, ומטעם זה עלה על לב המבאר
לומר כי שני שרשים הם בענין, האחד התל והשני תלל מגזרת נחי העי״ן
והאריך מאוד לחזק דעתו, ואחר כל דבריו אין טעם לתשות הלו׳ של
יְהֻתַּלּוּ (ירמי׳ ט ה) אל התלים, תהתלו (איוב יג ט) מהתלות

ופירו

כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן
עֲקֻדִּים׃ וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי׃ 9
וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם 10
וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים 11
בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ 12

10 עשרה פעמים: והנה העתודים אע"פ שהבדילם לבן כלם אלא יתעברו הצאן לנגדתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד לבן לעדר שביד יעקב. וברודים תרגומו ופציחין פייסד בלע"ז (חין גחנגלגן סטיקען געז פֿועקט) חוט של לבן מקיף את גופו סביב חברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו

בכנת המקרא.

(ישעי' ל׳) ולבן התכן והאמת הבחור כי שרש כולם תלל ומגזרת הכפולים במ׳ וטעמו לי הוללות ותעתוע וכן טע׳ ותולל כו שמחה (תהלי׳ קלז ג) וכמו אפי׳ שם רש"י ז"ל, והה"א הוא לבי׳ בנין הפעיל וכמו שתאמר מן סבב קלל הסב הֵחֵל כן תאמר מן תלל הֵתֵל אך שבא התי"ו בפתח בעבור קיחב הטעמים כמשפט הל׳ ש יוסף פרעה הֵתֵל (שמו׳ח כה) מקור מן ההפעיל ע"מ הָסֵב, תְּהַתֵּלּוּ יְהַתֵּלּוּ היו ראויים תְּהֵתֵלּוּ יְהֵתֵלּוּ ע"מ תָּסֵבּוּ יָסֵבּוּ אך שבאו על דרך השלמות כהשארת ה"א הפעיל כמו יהושיע אהודנו ובארמית מְהַדֵּק יכן וַיְהַתֵּל, ובלא ה"א הנה הוא יָתֵל ע"מ וַיַּסֵּב אלהים (שמו׳ יג יח) וחבריו, ולכן הוּתַל (ישעי׳ מד כ) אינכו מבנין פועל כדעת המדקדקי׳ כ"א מהתפעל ונרפי׳ התי"ו כמו לאם יוּדַק (ישעי׳ כח) כמ"ש במכלול בבנין הפעיל מגזרת הכפולים כי ההופעל ממנו הבאים רפויים וממנו דגושים, ולכן הַתֻּלִים וּמַהֲתַלּוֹת דגושי הלמ"ד להבליע אות הכפל, ואחרי הדברי׳ והאמת האלה אין מלה אחת זרה בכל התורה הזה אבל כולם כמשפטם חזק ותמכו.

רְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים
נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן
עֹשֶׂה לָּךְ׃ אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם
מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא
מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ וַתַּעַן
רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה
בְּבֵית אָבִינוּ׃ הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ
וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ כִּי כָל־הָעֹשֶׁר
אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ
17 וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ וַיָּקָם שביעי
יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃
18 וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ
מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־

13 אלא זו ואין לי להביא עד מן המקרא: האל בית אל כמו אל בית אל ה"א יתרה ודרך מקראות לדבר כן כמו אתם באים אל הארץ כנען (במדבר לד). משחת שם ל' רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח. אשר נדרת לי וצריך אתה לשלמו שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות:
14 העוד לנו למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו
15 מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין הזכרי': הלא נכריות נחשבנו לו אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נשואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (בעבודת אותו י"ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר
16 הפעולה. את כספנו שעכב דמי שכר פעולתך: כי כל העושר כי זה משמש בל' אלא, כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב"ה מאבינו שלנו הוא. הציל ל' הפריש וכן כל ל' הצלה שבמקרא ל' הפרשה שמפרישו
17 מן הרעה ומן האויב: את בניו ואת נשיו הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו' (בראשית לו):
18 מקנה קנינו מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים:

יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן׃ וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־ 19
צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ׃
וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ 20
כִּי בֹרֵחַ הוּא׃ וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם 21
וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד׃ וַיֻּגַּד 22
לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב׃ וַיִּקַּח אֶת־ 23
אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים
וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן 24
הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ
פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־ 25
יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר וְלָבָן תָּקַע
אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה 26
עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לְבָבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי כִּשְׁבֻיוֹת
חָרֶב׃ לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ 27
לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר׃

לגזוז את צאנו שנתן ביד בניו דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב. ותגנב רחל 19
את התרפים להפריש את אביה מע"א נתכוונה: ביום השלישי שהרי דרך 22
שלשה ימים היה ביניהם: את אחיו קרוביו. דרך שבעת ימים כל אותן 23
ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן
ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך
לבן ביום אחד (שנאמר וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו
ז' ימים): מטוב ועד רע כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: 24
כשבויות חרב כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב: ותגנב אותי גנבת את 26 27
דעתי

הגהת המגדל.

ואשלחך בשמחה וגו', כבר כתבתי בחומש עם ס' עין הקורא שהדפסתי 27
שבניקי

וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ
29 עֲשׂוֹ׃ יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי
אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ ׀ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר
30 עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־
נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת־
31 אֱלֹהָי׃ וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי
32 פֶּן־תִּגְזֹל אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי׃ עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא
אֶת־אֱלֹהֶיךָ לֹא יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה
עִמָּדִי וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃

29 דעתי: **יש לאל ידי** יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שאין לו קדמ
30 על שם עוזו וחיל אונים הוא: **נכספת** חמדת והרבה יש במקרא נכספה וגם
31 כלתה נפשי (תלים פד) למעשה ידיך תכסוף (איוב יד): **כי יראתי וגו'**,
32 השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ותנהג את בנותי וגו': **לא יחיה** ומאותה
קללה

מנחת שי מסורה.

שבניקוד התיבה הזאת נחלקו הספרים והמפרשים הקדמונים יש מנקדים
ואשלחך הוי"ו בקמץ וזה מתג מבחוץ ויש מנקדין **ואשלחך** פתח ומתג
וי"ו מבפנים ושני מיני הניקוד האלה זרים לפי דעת גאוני הל' הקדמונים ולפי
הכלל שייסד החכם הר"מ הנקדן כי כל וי"ו המשמשת על פעל עתיד שראשיתו
מ"כ אם הוי"ו לחיטר לבד ינקד בפתח ומתג מבחוץ ואם הוי"ו להיפוך ינקד
בקמץ ומתג מבפנים להבדיל בין הקמץ והפתח, כבן שני מיני הניקוד המוזכרים
אלה כדין המה והם תימה, אכן כהסקיפנו על עיקר כוונת ענין הפעל הזה
מצאנוהו בלשון שאיננו לא פעל עבר ודאי ולא פועל עתיד ודאי כי אם פעל
תלוי ויתותם אחד ווירדיג דיק גא"שיקט החבנו, והב' הוי"ו הקמוצה ומתוגה
מבחוץ נתחברו בה שני סימנים מתנגדים שהאחד יורה על ענין עבר והשני
על ענין עתיד, וכמותה הוי"ו הפתוחה ומתוגה מבפנים, ולכן יפה עשו
המנקדין על אחת משתי התבונות הנזכרות כי שתיהן מורות על שהתיבה איננה
לא פעל עבר ולא עתיד ודאי כ"א תלוי זה כנת המתגותה כמו שכבר
העמדתיך על הענין הזה לגביל י"ד כ"ב אבל הדימותי ידי וגם הארכתי בזה
גם בגוים שבל בתורת אהל, ומן מוצא הדברי' הא' יתישבו כמה תיבות שגדולים
צים בניקודם והמה כדין כמו ואכלתי חטאת היו' (ויקר' י יט) שכן שלפני
פלא

וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב ׀ וּבְאֹהֶל לֵאָה וּבְאֹהֶל 33
שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה וַיָּבֹא
בְּאֹהֶל רָחֵל׃ וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם 34
בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־
הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר 35
בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ
נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ וַיִּחַר 36
לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־
פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃ כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ 37
אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ שִׂים כֹּה
נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ זֶה עֶשְׂרִים 38
שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי

33 קללה מתה רחל בדרך. מה עמדי מאלך: באהל יעקב הוא אהל רחל שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב וכולן לא נאמר אשת יעקב. ויבא באהל רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שיחפש באהל האמהו', (ס"א השפחות) וכל כך למה לפי שהי' מכיר בה שהיא ממששנית:
34 בכר הגמל ל' כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדע' העשויה כמין כר, ובעיתבין שכינו הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בסטו בלע"ז (בשטשטי):
36 דלקת רדפת כמו על ההרים דלקונו (איכה ד) וכמו מדליק אחרי פלשתים (שמואל א יז): ויוכיחו ויבררו עם מי הדין אפרוביר
37 בלע"ז (לעיל כ' ט"ז): לא שכלו לא הפילו עיבור' כמו רחם משכיל (הושע ט)
38 תפלט פרתו ולא תשכל (איוב כא) ואילי צאנך, מכאן אמרו איל בן יומו קרוי

הבנת המקרא.

שלא כמנהג לפי שענינו תלוי יטעמו ואם אכלתי כפי' הש"י, וכמוהו פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי ה' ופן אורש וגנבתי ותפשתי (משלי ל') ואחרים זרים שהכיר במכלול כאן השנית כלם במכלותם ילין.

33 ויבא לבן באהל יעקב וגו', עיין מ"ס במסורת לתורת אלקים.

39 צֹאנְךָ לֹא אָכָלְתִּי׃ טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ
אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי
40 לָיְלָה׃ הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה
41 וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי׃ זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ
עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ
שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת
42 מֹנִים׃ לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד
יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי
שביעי 43 וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ׃ וַיַּעַן
לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי
וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לִי הוּא
וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר
44 יָלָדוּ׃ וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וָאָתָּה וְהָיָה

39 איל שאם לא כן מה שבחו אילים לא אכל אבל כבשים אכל א"כ גזלן הוא: טרפה ע"י ארי וזאב. אנכי אחטנה ל' קולע אל השערה ולא יחטיא (שופטים כ) אני ובני שלמה חטאים, חסרים (מלכים א א), אנכי אחסרנה אם חסרה חסרה לי מידי תבקשנה. אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא ממנינא שהיתה נפקדת ומחוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא) תרגומו לא שגא. גנובתי יום וגנובתי לילה גנובת יום וגנובת לילה הכל שלמתי. גנובתי כמו רבתי בגוים שרתי במדינות (איכה א) מלאתי משפט (ישעי' א) אוהבתי לחם: 40 אכלני חרב ל' אש אוכלה. קרח כמו משליך קרחו (תהלים קמז) 41 תרגומו גלידא, שנתי, ל' שינה: ותחלף את משכורתי היית משנה תנאי 42 שבינינו מנקוד לטלוא מעקודים לברודים: ופחד יצחק לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואף על פי שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו יהיה הוא כמת, יעקב נתירא לומר אלהי ואמר ופחד. ויוכח ל' תוכחה הוא ולא 43 ל' הוכחה: 44 מה אעשה לאלה איך תעלה על לבי להרע להן: והיה

לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ וַיִּקַּח יַעֲקֹב אָבֶן וַיְרִימֶהָ מַצֵּבָה׃ 45
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים 46
וַיַּעֲשׂוּ־גָל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל׃ וַיִּקְרָא־לוֹ לָבָן 47
יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן 48
הַגַּל הַזֶּה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ
גַּלְעֵד׃ וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ 49
כִּי נִסָּתֵר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ אִם־תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־ 50
תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתַי אֵין אִישׁ עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים

לעד הק"בה: לאחיו הם בניו שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה: 46
יגר שהדותא תרגומו של גלעד (ע"כ קרא שמו). גלעד גל עד: והמצפה 48 49
אשר אמר וגו' והמצפה אשר בהר הגלעד, וכמו שכתוב ויעבר את מצפ' גלעד
(שופטים יא כט) ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו
יצף ה' ביני וביניך אם תעבור את הברית, כי נסתר, ולא נראה איש את רעהו
בנותי בנותי ב"פ אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש. אם תענה את בנותי 50

הבנת המקרא.

47 יגר שהדותא תרגומו של גלעד, ל' רש"י, ור"ל שלבן להיותו ארמי הי' מתרגם
גלעד בלשונו יגר שהדותא ובשמע מיניה כי מלת עד שבתיבת גלעד איננו
שם תאר כמו עד תגל הזה שא"כ הי' לו לתרגמו יגר שהדא אבל שהדותא בארמי
הוא כמו עדות בעברי ומלאכו עד בעברי שטעמו עדות כמו לא תענה ברעך
עד שקר ות"א סהדותא דשקרא, וככה כתב רד"ק בשרש עוד ע"ש, ודע כי
בתרגום התורה אשר בידינו בכתב ול' סוריא כל גל שבענין מתורגם בל' יגר
ואונקלוס תרגם כולם בל' דגור חוץ מן יגר שהדותא שלא תרגמו כלל להיות
שמו נקרא עליו ולא נשתנה, ואילו בל' ת"א הי' ראוי ללבן לקראו דגור שהדותא
וידוע מזה כי שפת לבן היתה שפת סוריא ות"א בל' כשדים, ומ"מ קשה שהרי
יונתן בתרגומו על נביאי' השתמש בשניהם בל' דגור גם בל' יגר כמו גל אבנים
גדול (יהושע ז כו) ת"י דגור וככה יתרגם דש"ב י"ח י"ז ושאר לשון גל אבנים
שבנביאים ת"י יגר בו"ל, וראיתי מי שאמר כי התרגום שבדניאל ועזרא הוא
שפת סוריא ולא יתכן כלל שהרי כל הפעלי' העתידים לשון נסתר הנמצאים
בדניאל ועזרא הם ביו"ד האית"ן בראשם וכן בת"א ות"י שבנביאים
ואין זה על מנהג ל' סוריא לכן אינם על דקדוק ל' סוריא.

51 עַד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב הִנֵּה׀ הַגַּל
52 הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ עֵד
הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אָנִי לֹא־אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ
אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל
53 הַזֶּה וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה׃ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
וֵאלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע
54 יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו יִצְחָק׃ וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר
וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ
55 לב בָּהָר׃ וַיַּשְׁכֵּם לָבָן בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו
1 וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ׃ וְיַעֲקֹב הָלַךְ
2 לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם׃ פ
3 וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו
4 אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם׃ וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה

51 למנוע מכן עונת תמים: ירית כמו ירה בים כזה שהוא יורה החץ, (אגל והמצבה נופל ירייתי שהרי בין יעקב ולבן הקימו אותן אבל יעקב כתאמן
52 תחלה כמו שכת' ויקח יעקב אבן ויש לומר שאף לבן סייע בגל, הגהה) : אם אני הרי אם משמש בל' אשר כמו עד אם דברתי דברי. לרעה אי אתה עובר
53 אבל אתה עובר לפרקמטיא: אלהי אברהם קדש, אלהי נחור, חול. אלהי
54 אביהם חול: ויזבח יעקב זבח שחט בהמות למשתה. לאחיו לאוהביו שעם לבן. לאכול לחם כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב (דניאל ה')
1 נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא): ויפגעו בו מלאכי אלהים מלאכים של
2 ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ: מחנים שתי מחנות של חוצה לארץ שבאו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו:
3 וישלח יעקב מלאכים מלאכים ממש. ארצה שעיר לארץ שעיר כל

תֹאמְר֔וּן לַֽאדֹנִ֖י לְעֵשָׂ֑ו כֹּ֤ה אָמַר֙ עַבְדְּךָ֣ יַעֲקֹ֔ב
עִם־לָבָ֣ן גַּ֔רְתִּי וָאֵחַ֖ר עַד־עָֽתָּה׃ וַֽיְהִי־לִי֙ שׁ֣וֹר 5
וַחֲמ֔וֹר צֹ֖אן וְעֶ֣בֶד וְשִׁפְחָ֑ה וָֽאֶשְׁלְחָה֙ לְהַגִּ֣יד
לַֽאדֹנִ֔י לִמְצֹא־חֵ֖ן בְּעֵינֶֽיךָ׃ וַיָּשֻׁ֙בוּ֙ הַמַּלְאָכִ֔ים אֶל־ 6
יַעֲקֹ֖ב לֵאמֹ֑ר בָּ֤אנוּ אֶל־אָחִ֙יךָ֙ אֶל־עֵשָׂ֔ו וְגַם֙ הֹלֵ֣ךְ
לִקְרָֽאתְךָ֔ וְאַרְבַּע־מֵא֥וֹת אִ֖ישׁ עִמּֽוֹ׃ וַיִּירָ֧א יַעֲקֹ֛ב 7
מְאֹ֖ד וַיֵּ֣צֶר ל֑וֹ וַיַּ֜חַץ אֶת־הָעָ֣ם אֲשֶׁר־אִתּ֗וֹ וְאֶת־
הַצֹּ֧אן וְאֶת־הַבָּקָ֛ר וְהַגְּמַלִּ֖ים לִשְׁנֵ֥י מַחֲנֽוֹת׃ וַיֹּ֕אמֶר 8
אִם־יָב֥וֹא עֵשָׂ֛ו אֶל־הַמַּחֲנֶ֥ה הָאַחַ֖ת וְהִכָּ֑הוּ וְהָיָ֛ה
הַמַּחֲנֶ֥ה הַנִּשְׁאָ֖ר לִפְלֵיטָֽה׃ וַיֹּ֙אמֶר֙ יַעֲקֹ֗ב אֱלֹהֵי֙ 9

תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה: גרתי לא 4
נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכו' אביך שברכני הוה
גביר לאחיך לא נתקיימ' בי, דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג כלומר עם לבן
הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים: ויהי לי שור 5
וחמור אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא
מן הארץ. שור וחמור דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור, אדם אומ'
לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים, ואשלחה להגיד
לאדני. להודיע שאני בא אליך. למצוא חן בעיניך שאני שלם עמך ומבקש
אהבתך: באנו אל אחיך אל עשו שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג 6
עמך כעשו הרשע עודנו בשנאתו: ויירא ויצר ויירא שמא יהרג, ויצר לו 7
אם יהרג הוא את אחרים: המחנה האחת והכהו מחנה משמש ל' זכר 8
ול' נקבה, אם תחנה עלי מחנה (תלים כז) הרי נקבה, המחנה הזה
(שם כ) ל' זכר, וכן יש שאר דברים משמשים ל' זכר ול' נקבה השמש יצא על
הארץ, ויקצה השמים מוצאו (שם יט) הרי ל' זכר, השמש זרחה על המים
הרי ל' נקבה, וכן רוח והנה רוח גדולה באה (איוב א) הרי ל' נקבה
ויגע בארבע פינות הבית (שם) הרי ל' זכר, ורוח גדולה וחזק מפרק
הרים (מלכי' א יט) הרי ל' זכר ול' נקבה, וכן אש ואש יצאה מלפני ה'
(במדבר טז) ל' נקבה, אש להבה (תלים קמ"ח) ל' זכר. והיה המחנה
הנשאר לפליטה על כרחו כי אלחם עמו, התקין עצמו לשלשה דברים לדורון

אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר
אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:
10 קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה
11 וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי
מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי
12 אֵם עַל־בָּנִים: וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ
וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר
13 מֵרֹב: וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא

לתפלה ולמלחמה, לדורון, ותעבור המנחה על פניו, לתפלה, אלהי אבי
9 אברהם', למלחמה, והיה המחנה הנשאר לפליטה: ואלהי אבי יצחק ולהלן
הוא אומר ופחד יצחק ועל מה אמר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר
אלי שוב לארצך וגו', אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני
אחת כשיצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה' אלהי אברהם' אביך ואלהי
יצחק וגם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך, ובבית לבן אמרת לי שוב אל
ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר
ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות אלו אני בא לפניך:
10 קטנתי מכל החסדים נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי
לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו.
ומכל האמת אמיתת דבריך שמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני. כי במקלי
לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי בלבד, ומדרש אגדה
11 נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן: מיד אחי מיד עשו מיד אחי שאין נוהג עמי
12 כאח אלא כעשו הרשע: היטב איטיב היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך.
ושמתי את זרעך כחול הים והיכן אמר לו כן והלא לא אמר לו אלא והיה
זרעך כעפר הארץ (שם כ"ח כ"ו), אלא שאמר לו כי לא אעזבך עד אשר אם
עשיתי את אשר דברתי לך (שם כד) ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך
13 ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים: הבא בידו ברשותו, וכן ויקח
את כל ארצו מידו (במדבר כא), ומ"א מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות
שאדם צר בצרור ונושאם בידו, ד"א מן הבא בידו מן החולין שנטל מעשר

14 בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃ עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים
15 עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃ גְּמַלִּים
מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים
וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃
וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־ 16
עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין
עֵדֶר׃ וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָשְׁךָ עֵשָׂו 17
אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי
אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה 18
הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ׃

כמה דלת אמר עשר אעשרנו לך והכל לקח מנחה: עזים מאתים ותישים 14
עשרים מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן כלם הזכרים כדי צרכן
הנקבות, ובבראשית רבה דרש מכאן לעונה האמורה בתורה הטיילי' בכל
יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום
הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון, אך נראה
בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו
שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה
דרכן להרבו' תשמיש ולעבר עשר נקבות ובהמה משנתעברה אינה מקבלת
זכר, ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות ולחמור
שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר, ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה
נקבה אחת לזכר: גמלים מניקות שלשים ובניהם עמהם, ומדרש אגדה 15
ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב.
עירים חמורים זכרים: עדר עדר לבדו כל מין ומין לעצמו. עברו לפני 16
דרך יום או פחות ואני אבוא אחריכם. ורוח תשימו עדר לפני חברו מלא
עין כדי להשביע עינו של רשע ולתווהו על רבוי הדורון: למי אתה של מי אתה 17
מי שולחך ותרגומו דילמאן את. ולמי אלה לפניך וגו' שלפניך של מי הם למי המנח'
האלה שלוח' למ"ד משמשת בראש התיב' במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי
הוא (בראשי' לא) שלי הוא, לה' הארץ ומלואה של ה' (תהי' כד): ואמרת 18
לעבדך ליעקב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ששאלת למי אתה לעבדך

19 וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־
כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה
20 תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם גַּם
הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו
בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי
21 יִשָּׂא פָנָי׃ וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־
22 הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי
נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו
23 וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל

ליעקב אני ותרגומו דעבדך ליעקב ושאל' ולמן אלה לפניך מנחה היא שלוחה
20 וגו'. והנה גם הוא יעקב: אכפרה פניו אבטל רוגזו וכן וכופר
בריתכם את מות (ישעיה כח), לא תוכלי כפרה (שם מז), ונראה בעיני שכל
כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן ל' קנוח והעברה הן ול' ארמי הוא
והרבה בגמ' וכפר ידיה בעי לכפורי ידיה בההוא גברא וגם בל' המקרא נקראים
המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק:
21 על פניו כמו לפניו וכן חמס ושד ישמע בה על פני תמיד (ירמיה ו) וכן
המכעיסים אותי על פני (ישעיה סה) ומדרש אגדה על פניו אף הוא שרוי
22 בכעס שהיה צריך לכל זה: ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה נתנה
בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו
23 שמא תחזירנו למוטב ונפל' ביד שכם. יבק, שם הנהר: את אשר לו הבהמה
והמטלטלים

פננת המקרא.

19 במצאכם אתו, כתב החכם רא"ע כפתח הגד"י בעבור אות הגרון ואם
אין כמוהו; גם הרד"ק במכלול בפתוחי פקוד אמר במוצאכם אותו בא שלא
כמנהג שהיה ראוי להיות ע"מ כְּשָׁמְעֲכֶם את הקול (יהוש' ו כ) ובא כן
להרחיב על האל"ף ולבאר ׃ ׃ ׃ המ' עכ"ל, וכבר באורתי טעם
20 לקחתי במפורש לתורת האלהים ע"ש. אכפרה פניו אבטל רוגזו וכו' ע"ש
שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק, לשון רשי' ז"ל, וכן איתא במס' זבחים
דף כ"ה א' וצ"ג ב' ומנחות דף ז' ב', וטעם פניו פנים של זעם שלו כמו פני
ה' בעשי רע (תהלים לד).

ויקח

24 וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק
25 אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל
לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ
26 עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
27 אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ
28 וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ
כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים
29 וַתּוּכָל׃ וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ

24 והמטלטלים עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן: ויותר יעקב שכח פכים קטנים וחזר עליהם. ויאבק איש (שמעתי מר' קלונימוס ויאבק ל' אבוק שהיו חבה לשרוף את זה המלאך בלשו ויעקב בלשו) ומנחם פירש ויתעפר איש ל' אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם ע"י נענועם, ול"נ שהוא ל' ויתקשר ול' ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואביק ליה מיבק ל' עניב' שכן דרך שני' שמתעצמי' להפיל איש את רעהו שחבקו ואובקו בזרועותיו ופיר' רבותינו שהוא שרו של עשו: (ויגע בכף ירכו קולית הירך התקוע בקלבוסית קרוי כף ע"ש שהבשר עליה
25 כמין כף של קדירה): ותקע נתקעקעה ממקום חברתה ודומה לו פן תקע נפשי ממך (ירמיה ו) ל' הסרה ובמשנה לקעקע בינתן לשרש שרשיהן: כי
26 עלה השחר וצריך אני לומר שירה ביום. ברכתני הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן, (בכאן קשה לרש"י ותברכני הנ"ל, אלא
28 אדיה, וכן איתה בהדיא בויהל פרשת תולדות עמוד ע"ח וזיק): לא יעקב לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזה שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו (הושע יב) בכה המלאך, ויתחנן לו ומה נתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו המתן לי עד שידבר עמכו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה. ועם אנשים עשו ולבן. ותוכל
29 להם. למה זה תשאל אין לנו שם קבוע משתני' שמותינו לפי מצות עבודת השליחות

הבנת המקרא.

25 ותקע נתקעקעה וכו' ל' רש"י ועיין בפירושו לירמי' ו' ק' ויותר בפירושו על ותקע נפשה מהם ביחזקאל כ"ג י"ז.

וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃
30 וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי
31 אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃ וַיִּזְרַח־לוֹ
הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־
32 יְרֵכוֹ׃ עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה
לג אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף
1 יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃ וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא
וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־
הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת׃
2 וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה
וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־
3 יוֹסֵף אַחֲרֹנִים׃ וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה
4 שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו׃ וַיָּרָץ עֵשָׂו
לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ
5 וַיִּבְכּוּ׃ וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־

31 הגליות שלנו משתלחים: ויזרח לו השמש ל' בני אדם הוא כשהגענו
למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו, ומ"א ויזרח לו לצרכו לרפאות את
צלעתו כמה דתימר שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג) ואותן שעות
שמיהר' לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע מיהרה לזרוח בשבילו. והוא צולע
32 היה צולע כשזרחה השמש: גיד הנשה ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי
שנש' ממקומו ועל' והוא ל' קפיצ' וכן נשתה גבורתם (ירמיה נא) וכן כי נשני
אלהי' את כל עמלי (בראשי' מא). על כף הירך פולפ"א בלע"ז כל בשר גבוה
2 ותלוי ועגול כמו על שתתמך הכף בסימני טרפות: ואת לא' וילדי' אחרוני'
3 אחרון אחרון חביב: עבר לפניה' אמר אם יבא אותו רשע להלח' ילח' בי תחל':
4 ויחבקהו נתגלגלו רחמיו כשראהו משתחו' כל השתחויות הללו. וישקהו נקוד
עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו

הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָּךְ וַיֹּאמַר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־
שני חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ׃ וַתִּגַּשְׁןָ הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה 6
וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ׃ וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וִילָדֶיהָ 7
וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וַיֹּאמֶר מִי 8
לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־
חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי 9
לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי 10
חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי
פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃ קַח־נָא אֶת־ 11
בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־

בכל לבו, א"ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא
שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו: מי אלה לך מי אלה 5
להיות שלך: נגש יוסף ורחל בכלן האמהות נגשות לפני הבנים 7
אבל ברחל יוסף נגש לפניה אמר אמי יפת תואר שמא יתלה בה עיניו אותו רשע
אעמוד כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן זכה יוסף לברכת עלי עין:
מי לך כל המחנה מי כל המחנה אשר פגשתי שהוא שלך כלומר למה הוא 8
לך פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה, ומדרשו כתות של מלאכים פגע שהיו
דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים להם של מי אתם והם אומרים להם של עשו
והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים הניחו בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים
עליו, בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחין, אחיו של יעקב הוא, אומרים
להם אם כן משלנו אתם: יהי לך אשר לך כאן הודה לו על הברכות: 9
אל נא אל נא תאמר לי כן. אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי 10
מידי כי על כן ראיתי פניך וגו', כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר
ראיתי פניך והן חשובין לי כראיי' פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שמחלת'
לאחול סורחני, ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה
מלאכים וניצול איני יכול לו מעת'. ותרצני נתפייסת לי וכן כל רצון שבמקרא
ל' פיוס אפייזמנ"ט בלע"ז, (בעזענפטיגונג) כי לא לרצון יהי' לכם (ויקרא
כ"ב) הקרבנות באות לפייס ולרצות, וכן שפתי צדיק ידעון רצון (משלי י')
יודעים לפייס ולרצות: ברכתי מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים 11
ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון

12 לרגל ויפצר־בו ויקח: ויאמר נסעה ונלכה ואלכה
13 לנגדך: ויאמר אליו אדני ידע כי־הילדים רכים
והצאן והבקר עלות עלי ודפקום יום אחד ומתו
14 כל־הצאן: יעבר־נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה
לאטי לרגל המלאכה אשר־לפני ולרגל הילדים

ויפצר יעקב את פניו, עשו אתי ברכה דבחירא (מלכים ב יח) יהן לשאול
לו לשלום ולברכו (שמואל א יב) ותרגומו מלך חייא כלם לשון ברכת שלום הן
שקורין בלע"ז שאלי"לר (גריסען) אף זו ברכתי מין שלו"ם (וויין גרוס). אשר
הובאת לך לא טרחת בה ואני יגעתי להגיע עד שבאה ליך. חננו נון
ראשונה חותמת לפי שהיא משמשת במקום שני נוכח שהיה לומר הנני שאין
חכן בלא שני נון והשלישית לשמות כמו עשני וכדומה. יש לי כל ... כל
12 ספוקי, ועשו אמר בל' גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי. נסעה כמו
שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע והנו"ן יסוד בתיבה
ותרגום של אונקלוס טול ונהך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך. ואלכה
לנגדך בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר
13 אתה צריך וזהו בנגדך בשוה לך: עלות עלי הצאן והבקר שהן עלות מוטלות
עלי לנהלן לאט. עלות מגדלות עולליהן ל' עולל ויונק (איכה ב) עול ימים
(ישעי' סה), שתי פרות עלות (ש"א ו) ובלעז אנפנטי"ש (געקינדערט)
ודפקום יום אחד, (ואם ידפקום יום אחד) לינעם בדרך במרוצה ומתו כל
14 הצאן, ודפקום, כמו קול דודי דופק (שיר ה') נוקש בדלת: יעבור נא אדוני
אל תאריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך, ואף אם תתרחק. אתנהלה
אתנהל ה"א יתירה כמו ארדה אשמעה. לאטי לאט שלי ל' נחת ההולכים
לאט (ישעי' ח) לאט לי לנער, (שמואל ב יח) לאטי, הל"מד מן היסוד ואינה
משמשת אתנהל נחת שלי. לרגל המלאכה לפי צורך הליכת רגלי המלאכה
המוטלת עלי להוליך. ולרגל הילדים לפי רגליהם שהן יכולין לילך. עד
אשר

הבנת המקרא.

12 נסעה ונלכה פי' רש"י נסעה כמו שמעה סלחה וכו', והנו"ן יסוד בתיבה
ות"א טול ונהך עכ"ל, הוצרך לפרש הנו"ן ליסוד ולשון ציווי כמו סלחה הנפעל
אתי (לקמן מ"ג ח') ולא לבי' המתדברים כנו"ן של ונלכה שאילו כן היה ראוי
הסמ"ך להתרגם כסמ"ך של ונסעה מנהר אהוא (עזרא ח' ל"א) שהוא דגש
ובציות הרד"ק נפרשו אף כי בכל חבירי הנו"ן שהם אי"ת הסמך רפה על
הבו"ת כמו תפשו יקשו ודשו כמו שכתב יהב"י ברים פ' תרומה.
ע"ש

עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו 15
אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה
זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו 16
לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת 17
וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
סֻכּוֹת׃ ס וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר 18
שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן

אשר אבא אל אדוני שעירה הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא
עד סוכות אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך
ואימתי ילך בימי המשיח שנ' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו
15 (עובדיה א) ומדרשי אגדה יש לפרשה זו רבים: **ויאמר למה זה** תעשה לי
טובה זו שאיני צריך לה, אמצא חן בעיניך ולא תשלם לי עתה שום גמול:
16 **וישב ביום ההוא עשו לדרכו** עשו לבדו וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו
מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנ' כי אם ד' מאות איש
17 אשר רכבו על הגמלים (שמואל א ל): **ויבן לו בית** שהה שם י"ח חודש קיץ
18 וחורף וקיץ, סכות קיץ, בית חורף, סכות קיץ: **שלם** שלם בגופו שנתרפא
מצלעתו, שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון, שלם בתורתו שלא
שכח תלמודו בבית לבן. **עיר שכם** כמו לעיר וכמוהו עד בואכה בית לחם
(רות א). **בבאו מפדן ארם** כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני

הבנת המקרא.

18 **שלם** שלם בגופו וכו' עכ"ל הכי איתא במדרש רבה פ' ע"ט ויחי' שלא תאמר,
ולא רצו לפרשו שם העיר ירושלים הנזכרת לעיל י"ד י"ח כי לא מצאנו שכם
בן חמור נשיא ירושלים בשום מקו', אבל הרשב"ם פי' ז"ל ויבוא יעקב שלם, אל
עיר ששמה שלם, כמו ותבואנה בית לחם, ומי שמפרש שלם שלם בתורתו שלם
בממונה טועה הוא לפי הפשט וכו', עיר שכם עירו של שכם כמו כי תשבון
עיר סיחון מלך האמורי היא כדכתי', וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא
הארץ, והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון עיר
ירושלי', אף העיר נקראת אחרי השם ואפילו אם זאת שכם שמא לזכרון גבורת
בני יעקב שמו את שמה שכם כדכתי' כלא שנקרא בית אל וכדכתי' ויקראו ללשם
ק כשם דן אביה' (יהושע יט מז) לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר, וכדכתי'
ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך, עכ"ל וכן פי' הרב חזקוני בא
לגלות שהיא אחת מערי שכם שהי' נשיא הארץ, וכן הוא לפי הפשט.

19 אֶת־פְּנֵי הָעִיר׃ וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה
20 קְשִׂיטָה׃ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי
לד 1 יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה
2 אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא
אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח
3 אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃ וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה
בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָ וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ׃
4 וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־
5 הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃ וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־
דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ
6 יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃ וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב
7 לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם

אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מכאן אחר מלבן ומעשו שנזדווגו לו
בדרך. ויחן את פני העיר, ערב שבת היה, בשאלתות דרב אחאי:
19 קשיטה מעה, אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה,
20 (ותרגומו חורפן טובים חריפים בכל מקו' כגון עובר לסוחר): ויקרא לו
אל אלהי ישראל לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה
עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס להיות שבחו של מקום נזכר בקריאת
השם כלומר מי שהוא אל הוא האלהים לי ששמי ישראל, וכן מצינו
במשה ויקרא שמו ה' נסי (שמות יז) לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס
קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' הוא נסי, ורבותינו דרשו שהקב"ה
קראו ליעקב אל, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים,
1 ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי: בת לאה ולא בת יעקב, אלא ע"ש
יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה שנ' ותצא לאה לקראתו,
2 (ועליה משלו המשל כאמ' בתה): וישכב אותה כדרכה. ויענה שלא כדרכה:
3 על לב הנערה דברים המתיישבים על הלב ראי אביך במלקת שדה קטנה

וְיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה
בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃
וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה 8
נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וְהִתְחַתְּנוּ 9
אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם׃
וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ 10
וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ 11
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן׃
הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ 12
אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה׃ וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב 13
אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר
טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל 14

כמה ממון בשבו אכי אשליך ויתקנה העיר וכל שחותיה: וכן לא יעשה לענות 7
את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי המבול: חשקה חפצה: 8
מהר כתובה: במרמה בחכמה. אשר טמא הכתוב אומ' שלא היתה רמיה 12 13
שהרי

תכנת המקלט.

8 חשקה נפשו, חפצה, ל' רש"י ז"ל ויורה לנו שמלת חשקה אף שניתקן על
מתכונת פעל עבר מ"מ טעם ענינו ל' הוה וכאילו אמר נפשו חושקת, ובעבור
של' חפץ בכל מקום שמשתמש בו הכתוב בל' עבר ענינו ל' הוה דיק ותמצא
לזאת פי' הרב מלת חשקה במלת חפצה בהורות שטע' שניהם אחד כי שניהם
בלתי מורים על עשיית שום מפעל כי אם על השתנות הנפש מתכונ' לתכונה
ומדרך הכתוב להוציא השינוי הזה בל' עבר מצד זמן השתנותו שכבר נתיישבה
התכונ' ההיא בנפש והרי היא קנויה לו ; ומה שאמרתי שטעם שניהם אחד
דמוני בעיקר הנחתם להיות שניהם מורים על אהב' עזה אבל ע"מ יש הבדל
ביניהם מחוק ואולם' כי נפש החושק דבוקה והמוקה בחשוקתו כאשר ידבק
האזור אל מתני איש ומקפת אותה כולה וזה לא יבוא ביניהם לכן הוא מל'
וחשוקיהם כסף (שמו' כז י) שהוא ל' חגורה כמו שפי' שם רש"י ז"ל.

לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ
15 אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ׃ אַךְ־בְּזֹאת
נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמֹּל לָכֶם כָּל־זָכָר׃
16 וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ
17 וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד׃ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ
18 אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ׃ וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר׃
19 וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־

14 שהרי טמאה את דינה אחותם: **חרפה היא** סימן פסול הוא אצלנו הבא לחרף
15 חברו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל, חרפה בכל מקו' גדוף: **נאות לכם**
נתרצה לכם ל' ויאותו (הכהנים ביהודע). **להמול** להיות נמול אינו לשון
16 לפעול אלא ל' להפעל: **ונתנו** נו"ן שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת
במקום שתי נונין ״ ונתננו. **ואת בנותיכם נקח לנו** אתה מוצא בתנאי
שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור שתלו החשיבו' בבני יעקב ליקח
בנות

הבנת המקרא.

15 **נאות לכם** נתרצה לכם ל' ויאותו הכהנים (מ"ב יב ט) עכ"ל, לדעת
רלב"ע ורד"ק הוא מגזרת יאת מן כי לך יאתה (ירמי' י ז) ושבעלי פ"א יו"ד
אלא שינוח העתיד במשקל יפעול כאות יאותו, ואיננו מסתבר כי אין ממנהג
בעלי פ"י לבוא במשקל יפעול ויותר מסתבר שהם מגזרת עלומי העי"ן ונכרר
האית"ן ע"מ יעורר (יואל ד יב) ויאור להם (ש"ב ב לג) בעבור אות הגרון
ולולי כן היו ״חרוקי׳ ע"מ נבון״ יכונו ימודו **להמול** וחביריהם
שבנין נפעל, ואין כן כי לך ״ יאתה ״ שהוא ״ משרש יאת ״ גם טעמו ל' כלה
כמו שפי' שם רש"י ז"ל ואין כן טעם נאות ויאותו שהם ל' התרצות ולכן כולם
מתורגמין נטפס ואטפסו וכמו שתורגם אם יפתוך חטאים אל תובא (משלי א)
אל תטפס, וידמה שיש הבדל בין ל' התרצות ובין ל' האותות כי התרצות הוא
לנחת נפש הרוצה לבד אבל ההאותות הוא לנחת נפש שניהם הרוצ' והמתרצה
וכמו שנראה מסימוש הל'. **להמול** פי' רש"י להיות נימול ואינו ל' לפעול
אלא ל' להפעל עכ"ל ורצונו שהוא מבנין נפעל מבעלי עלומי העי"ן וכמו
שכתבתי בלשון הקדוש ושני גזרות יש מול גם נמל ועיקר יסוד שניהם מל בן
שתי אותיות וכמו שהעירותי לעיל ג' ט"ו אבל ישוכך רלט.

יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו׃ וַיָּבֹא חֲמוֹר
20 וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם
21 לֵאמֹר׃ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ
בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם
לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ
22 נִתֵּן לָהֶם׃ אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת
אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר
23 כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים׃ מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם
הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ׃

בנות שכם את שיבחת להם ובנותיה' יתנו להם לפי דעתם דכתיב וכתנו את בנותינו לפי דעתינו ואת בנותיכם נקח לנו בכל אשר כחפון, וכשדברו חמור ושכם בנו על יושבי עירם הפכו הדברים את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו
21 נתן להם כדי לרצות אותו להמול: שלמים בשלום ובלב שלם. והארץ הנה רחבה ידים כלו' שיח רחב' ותרנית כלומר לא תפסידו כלום פרמקטיא
22 23 הרבה באה לכאן ואין לה קונים: בהמול בהיות נמול: אך נאותה להם לדבר

הבנת המקרא.

21 שלמים הם אתנו, בשלום ובלב שלם, כן פי' רש"י ויתר המפרשים וזה א קשה כי לא מצאתי ל' שלם על הכוונה הזאת כי אם בהיותו מקושר עם מלת לב דוק ותמצא גם אין טעם למאמר וישבו בארץ ויסחרו אותה וגו' ופי' רש"י כלומר לא תפסידו כלום ואין כן מדרך המפתה לומר עשה כך כי לא תפסיד כלום אבל מדרכו לומר עשה כך כי תרויח בו ועוד שלפי המובן הפשוט הי' מגמת שכם וחמור להשתדל אצל אנשי עירם שיאותו לבני יעקב לשבת אתם באמרם אך נאותה להם וישבו אתנו ומה טעם למאמרם אך בזאת יאותו לנו האנשים לשבת אתנו שנראה שבני יעקב הם המואנים לשבת אתם, ועוד והרי כבר קנה יעקב אחוזה כדכתיב ויקן את חלקת השדה וגו' ואין דרך בני אדם לקנות אחוזה במקום שממאנים לשבת, ועוד דקדוקים אחרים ימצאם המעיין, לכן נ"ל שאין שלמים ל' שלום ושלימות כי אם הקבוץ מן שלם שם העיר וכמו שתקרא לאנשי ציון ציונים ולאנשי גבעון גבעונים ולאנשי צור צורים כן תקרא לאנשי שלם שלמים וזהו טעם האנשים האלה שלמים הם אתנו ר"ל האנשים האלה כבר הם מתושבי שָׁלֵם עירנו כמונו היום ולהם כל
מסורות

24 וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר
25 עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ׃ וַיְהִי
בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־
יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ
26 עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃ וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־
שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית
27 שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ׃ בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ
28 הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם
וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר
29 בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃ וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־
30 נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ וַיֹּאמֶר

25 לאחר זה ועל ידי כן ישבו אתנו: **שני בני יעקב** בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשי' שאינם בניו שלא נטלו עצה הימנו. **אחי דינה** לפי שמסרו עצמן עליה נקראו אחיה. **בטח** שהיו כואבי', ומדרש אגד' בטוחים
27 היו על כחו של זקן: **על החללים** לפשט החללים וכן ת"א לחלצא קטיליא:
28 **חילם** ממונם, וכן עשה לי את החיל הזה (דברים ח) וישראל עושה חיל (במדבר כד), ועזבו לאחרים חילם (תלים מט). **שבו** ל' שביה לפיכך טעמו מלרע

הבנת המקרא.

האחוזות והזכיות לשבת בארץ ולסחור אותה ולקנות הן רב ואין מי מוחה בידם אבל לא יגיע לנו מכל עושרם וקנייניהם שום תועלת אם לא נתחתן בם והם יאמרו מה להיותנו ערלים ולכן הערל' אבן נגף היא לנו ולא נוכל להשיג הקניינים האלה אשר להם אם לא נהמול בשר ערלתנו ואז מקניהם וקניינם הלא לנו הם ונראה בזה ריוח גדול ולכן ראוי והגון לתועלת עצמנו להיות נאות להם בדבר קל כזה הלא מבער הוא וזהו אך נאותה להם וגו' ולהיותם כולם נבהלים להון כתפתו מיד וישמעו אל חמור ואל שכם וגו' וכאשר נביט בעין ההשקפה על סידור המאמר כולו נמצאהו בו כל שש חלקי המאמר ההלציי אשר מנאו בעלי ההלצה והם הפתיחה והספור והחלוק והקיום וההתרה והחתימה, ואין כאן מקום ביאורם.

29 שבו ל' שביה לפיכך טעמו מלרע, ל' רש"י והורה בזה ההבדל שבין שבו קמו

יעקב אל־שמעון ואל־לוי עכרתם אתי להבאישני
בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר
31 ונאספו עלי והכוני ונשמדתי אני וביתי: ויאמרו
הכזונה יעשה את־אחותנו: פ
לה
1 ויאמר אלהים אל־יעקב קום עלה בית־אל ושב־
שם ועשה־שם מזבח לאל הנראה אליך בברחך
2 מפני עשו אחיך: ויאמר יעקב אל־ביתו ואל כל־

30 אמלע: עכרתם לשון עכורים אין דעתי צלולה עכשיו, ואגדה, צלולה היתה החבית ועכרתם אותה מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ לפיכך היו שותקין. מתי מספר אנשים מועטים: הכזונה הפקר. את אחותינו ית
31 אחתנא: קום עלה לפי שאחרת בדרך נענשת ובא לך זאת מבתך:
1 הנבר

מנחת המקדש.

קמו ל׳ שיב׳ וקימ׳ מגזרת שב קם שטעמ׳ מלעיל ובין שבו בנו ל׳ שבי׳ ובכי׳ מגזל׳ שבה בנה שטעמם מלרע על היותם אף שמצאנו בהם זרים כמבואר במכלול.
31 הכזונה הפקר, את אחותינו ית אחתנא, ל׳ רש״י ז״ל ורבו הפירושים עליו הרב מזקוני אמר שבא ללמדנו שמלת אחותנו הוא ל׳ יחידה לא כ׳ רבות שאילו כן הי׳ מתורגם אחותנא ע״ש, וי״מ ע״פ מה שפי׳ רש״י ז״ל בפ׳ כי תצא (דברי׳ כד ה) ושמח את אשתו ישיח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טוע׳ הוא שאין זה תרגום של ושמח אלא של ושמח עכ״ל ואומרים שדעת רש״י גם כאן שאין לפרש את כמו עם אלא כפשוטו, והנראה לי יותר נכון הוא שבא להעמידנו על הגירסא האמתית שבת״א כמנהגו בכל מקום שמצא גירסות מתחלפות ללמדנו הגירסא הנכונה המסכמת עם הל׳ והדקדוק, והנה מצאנו כאן שלש גירסות מתחלפות, הא׳ הכנפקת בנוס׳ יעבד ית אחתנא וכן הוא בת״ג של רע״א ושל רפ״ו ואחרים קדמונים, הב׳ יתעבר לאחתנא והיא מצאתי במקרא כ״י ישן נושן וכן בתרגום הסוף המצא אתו בכתב יד׳ בוריא מתורגם איך זכיתא אתעבר לאחתן, והגירסא הג׳ המצאת בחומש קטן וויניציא של שנת ד״ש והפוסים אחרונים יתעבר ית אחתנא והיא מורכבת מן השנים הראשונים ולגירסא זאת אין לה שחר לא או יעבד ית אחתנא או יתעבד לאחתנא, ואולם המתרג׳ יתעבד לאחתנא חשב לתקן הל׳ בעבור שלא מצאנו בכל המקרא ל׳ עשיית האש׳ זולה כ״א במקו׳

חפ

אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם
3 וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה
בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם
4 צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃ וַיִּתְּנוּ אֶל־
יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־
הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת
5 הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים
עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי
6 יַעֲקֹב׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא
בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
7 וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו
8 הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃ וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת

2 הנכר שיש בידיכם משלל של שכם. והטהרו מע"א. והחליפו
4 שמלותיכם שמא יש בידיכם כסות של ע"ז: האלה מין אילן סרק. עם
7 שכם אצל שכם: חתת פחד: אל בית אל הקב"ה בבית אל גילוי שכינתו בבית
אל, יש תיב' חסרה בי"ת המשמשת בראשה כמו הנה הוא בית מכיר בן עמיאל
(ש"ב ט ד), שהי' אמנ' בית אביך כמו בבית מכיר בבית אביך. נגלו אליו האלהים
במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות בל' רבים כמו אדוני יוסף, אם בעליו
עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא ל' שופט ומרות נזכר בל' רבי' אבל אחד
8 מכל שאר השמות לא תמצא בל' רבים: ותמת דבורה מה ענין דבורה בבית
יעקב

הבנת המקרא.

הוה ולכן חשב לפרש מלת את כשימוש הלמ"ד ופירש הכתוב המוסקרת שאין
אדם מגניז בחרפת' יהא כעס' לאחותנו, וכנגד זה הורה לנו רש"י ז"ל שהכתוב
כפשוטו ותרגומו יעבד ית אחתנא ופירושו הבזונה יעשה שכם את אחותנו ולא
שלא מלאכו לו' עשיית זונה בזולת המקו' הזה מ"מ כבר מלאכונו במסכ' כאמרם
פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה והל' הזה מורגל בפי רז"ל
ולכן ל' עברי הוא ואין צורך להוציא מלת את מפשוטו ושפיר יתורגם ית אחתנ'

רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ ס
וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם 9
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־ 10
יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי 11
אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃ וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי 12
לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ
אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם 13
אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־ 14

יעקב אלא לפי שאמרה רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת משם ומתה בדרך, מדברי רבי משה הדרשן למדתיה. מתחת לבית אל העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר. תחת האלון בשפולי מישור שהיה מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה מלמטה ומישור של בית אל היו קורין לו אלון, ואגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה, ואלון בל' יוני אחר, ולפיכך העלימו את יום מותה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנו עשו אף הכתוב לא פרסמה: עוד פעם שני במקום הזה
9 אחד בלכתו ואחד בשובו. ויברך אותו ברכת אבלים: לא יקרא שמך
10 עוד יעקב ל' אדם הבא במרמה ועקבה אלא ל' שר ונגיד: אני אל שדי
11 שאני כדי לברך שהברכות שלי. פרה ורבה על שם שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ שכבר נתעבר' ממנו. גוי בנימין. גוים מנשה ואפרים שעתידים לצאת מיוסף והם במנין השבטי'. ומלכי' שאול ואיש בשת שהיו משבט בנימין שעדיין לא נולדו (ופסוק זה דרשו אבנר כשהמליך איש בושת ואף השבטי' דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה וחזרו ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטי' לא היה הקב"ה אומר ליעקב ומלכי' מחלציך יצאו גוי וקהל גוי' שנוי' עתידים בניו לעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שבעים, ד"א שעתידים בניו להקריב איסור במו' בגוים בימי אליהו, בכת"י כן): אשר דבר אתו איני יודע מה מלמדנו: 13

דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ
15 שָׁמֶן׃ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר
16 אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ
17 בְּלִדְתָּהּ׃ וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ
18 הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ וַיְהִי בְּצֵאת
נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־
19 לוֹ בִנְיָמִין׃ וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה
20 הִוא בֵּית לָחֶם׃ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ
21 הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל
22 וַיֵּט אָהֳלֹה מֵהָלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ וַיְהִי בִּשְׁכֹּן
יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־
בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל ס

16 כברת ארץ מנחם פירש ל' כביר רבוי מהלך רב, ואגדה בזמן שהארץ חלולה
ומנוקבת ככברה שהניר מצוי הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של
מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ (מלכי' ב ה) ואומר אני שהוא
שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתה אומר צמד כרם חלקת
שדה כך במהלך אדם נותן שם מדה (קרקע כמו מהלך מיל) כברת ארץ:
17 כי גם זה נוסף לך על יוסף, ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה
18 ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: בן אוני בן צערי. בנימין נראה בעיני
לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו
שנ' בנגב בארץ כנען הלך ונסוע הנגבה, בנימין, בן ימין ל' צפון וימין אתה
בראתם (תלים פט) לפיכך היה מלא (ד"א בנימין בן ימים שנולד לעת זקנתו
ונכתב בנון כמו לקץ הימין דניאל יב יג): 22 בשכן ישראל בארץ ההיא עד
שלא בא לחברון אצל יצחק אירעוהו כל אלה. וישכב מתוך שבלבל משכבו מעלה
עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב
מטתו שהיתה נתונה תדי' באהל רחל ולא בשאר אהלי' ונתנה באהל בלהה

ויהיו בני־יעקב שנים עשר: בני לאה בכור יעקב 23
ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון: בני 24
רחל יוסף ובנימן: ובני בלהה שפחת רחל דן 25
ונפתלי: ובני זלפה שפחת לאה גד ואשר אלה 26
בני יעקב אשר ילד־לו בפדן ארם: ויבא יעקב 27
אל־יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא
חברון אשר־גר־שם אברהם ויצחק: ויהיו ימי 28
יצחק מאת שנה ושמנים שנה: ויגוע יצחק 29
וימת ויאסף אל־עמיו זקן ושבע ימים ויקברו
אתו עשו ויעקב בניו: פ

בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות
אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל. ויהיו בני יעקב י"ב מתחיל לענין ראשון
משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות ומכאן ורבותינו דרשו
ללמדינו בא שכלן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן: בכור יעקב אפי' 23
בשעת הקלקלה קראו בכור. בכור יעקב בכור לנחלה בכור לעבודה בכור
למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים:
ממרא שם המישור, קרית ארבע, שם העיר, ממרא קרית הארבע אל מישור 27
של קרית ארבע, וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא
בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם, אבי עזר, בית אל, אם הוצרך
להטיל בו ה"א נותנה בראש התיבה השניה בית הלחמי בעפרת אבי העזרי
(שופטים ו) בנה חיאל בית האלי (מלכים א יו) : ויגוע יצחק אין מוקדם 29
ומאוחר בתורה מכירתו' של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי
כשנולד יעקב היה יצחק בן ששים שנה שנ' ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת
בשנת ק"כ ליעקב, אם תוציא ששים ממאה ושמוני' שנה נשארו ק"כ ויוסף
נמכר בן י"ז שנה ואות' שנה שנת מאה ושמנה ליעקב כיצד בן ששי' ושלש נתברך
ארבע עשרה שנה נטמן בבית עבר הרי ששים' ושבע וארבע עשרה עבד בלאה
ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנא' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי
תשעים ואחת, וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מא' ושמנה (עוד מפורש מן
המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנ' ויוסף בן שלשים

לו
1 וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ עֵשָׂו לָקַח אֶת־
2 נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־
3 אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ וְאֶת־בָּשְׂמַת
4 בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃ וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו
5 אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃ וְאָהֳלִיבָמָה
יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי
6 עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־
נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ
וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
7 יַעֲקֹב אָחִיו׃ כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו
וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי
8 מִקְנֵיהֶם׃ וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃

שנה וגו' ח' שנה שנגע ונכתים רעב תרי כ"ב יכתיב ימי שני מגורי שלשים
2 ומאה שנ' כמנין יעקב במכירתו ק"ח: עדה בת אילון היא בשמת בת אילון
ונקראת בשמת על שם שהית' מקטרת בשמי' לע"ז. אהליבמה היא יהודית
והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופר בע"ז כדי להטעות את אביו. בת
ענה בת צבעון אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנא' ואלה
בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה
3 מבין שניה' והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרו' היו: בשמת בת ישמעאל ולהלן
קורא לה מחלת מצינו באגדת מדרש ספר שמואל ג' מוחלים להן עונותיהן
גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה ולמד הטע' מכאן לכך נקרא' מחלת
שנמחלו עונותיו. אחות נביות על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקרא'
5 על שמו: ואהליבמה ילדה וגו', קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא
על אשת אביו של אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף
הענין: וילך אל ארץ לגור באשר ימצא: ולא יכלה ארץ מגוריהם
. להספיק מרעה לבהמות שלהם ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו מפני שטר חוב

וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר׃ אֵלֶּה 10
שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל
בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן 11
אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ וְתִמְנַע ׀ הָיְתָה פִילֶגֶשׁ 12
לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה
בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח 13
שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה 14
הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו
וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יעיש וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃
אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף 15
תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז׃ אַלּוּף־ 16
קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי
אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי 17
רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף
שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם
אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה 18

של נירות כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין
לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבוש'
שמכר בכורתו: ואלה התולדות שהולידו בניו משהלך לשעיר: ותמנע היתה 12
פילגש להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבי' לידבק בזרעו, תמנע
זו בת אלופי' היתה שנ' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן
החורים שישבו בה לפני' אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי ואהיה פילגש ובדברי
הימים מונה אות' בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצא' תמנע
מביניה' וכשגדלה נעשית פלגשו והו ואחו' לוטן תמנע ולא מנאה עם בני
שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: אלה אלופי בני עשו ראשי 15

אֵ֣שֶׁת עֵשָׂ֑ו אַלּ֤וּף יְע֙וּשׁ֙ אַלּ֣וּף יַעְלָ֔ם אַלּ֖וּף
קֹ֑רַח אֵ֣לֶּה אַלּוּפֵ֞י אָהֳלִֽיבָמָ֛ה בַּת־עֲנָ֖ה אֵ֥שֶׁת
19 עֵשָֽׂו׃ אֵ֧לֶּה בְנֵי־עֵשָׂ֛ו וְאֵ֥לֶּה אַלּֽוּפֵיהֶ֖ם ה֥וּא
20 אֱדֽוֹם׃ ס שביעי אֵ֤לֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר֙ הַֽחֹרִ֔י יֹשְׁבֵ֖י
21 הָאָ֑רֶץ לוֹטָ֥ן וְשׁוֹבָ֖ל וְצִבְע֥וֹן וַעֲנָֽה׃ וְדִשׁ֥וֹן וְאֵ֖צֶר
וְדִישָׁ֑ן אֵ֣לֶּה אַלּוּפֵ֧י הַֽחֹרִ֛י בְּנֵ֥י שֵׂעִ֖יר בְּאֶ֥רֶץ אֱדֽוֹם׃
22 וַיִּהְי֥וּ בְנֵי־לוֹטָ֖ן חֹרִ֣י וְהֵימָ֑ם וַאֲח֥וֹת לוֹטָ֖ן תִּמְנָֽע׃
23 וְאֵ֙לֶּה֙ בְּנֵ֣י שׁוֹבָ֔ל עַלְוָ֥ן וּמָנַ֖חַת וְעֵיבָ֑ל שְׁפ֖וֹ וְאוֹנָֽם׃
24 וְאֵ֥לֶּה בְנֵי־צִבְע֖וֹן וְאַיָּ֣ה וַעֲנָ֑ה ה֣וּא עֲנָ֗ה אֲשֶׁ֨ר
מָצָ֤א אֶת־הַיֵּמִם֙ בַּמִּדְבָּ֔ר בִּרְעֹת֥וֹ אֶת־הַחֲמֹרִ֖ים
25 לְצִבְע֥וֹן אָבִֽיו׃ וְאֵ֥לֶּה בְנֵי־עֲנָ֖ה דִּשֹׁ֑ן וְאָהֳלִיבָמָ֖ה
26 בַּת־עֲנָֽה׃ וְאֵ֖לֶּה בְּנֵ֣י דִישָׁ֑ן חֶמְדָּ֥ן וְאֶשְׁבָּ֖ן וְיִתְרָ֥ן
27 וּכְרָֽן׃ אֵ֖לֶּה בְּנֵי־אֵ֑צֶר בִּלְהָ֥ן וְזַעֲוָ֖ן וַעֲקָֽן׃ אֵ֥לֶּה בְנֵי־
29 דִישָׁ֖ן ע֥וּץ וַאֲרָֽן׃ אֵ֖לֶּה אַלּוּפֵ֣י הַחֹרִ֑י אַלּ֤וּף לוֹטָן֙
30 אַלּ֣וּף שׁוֹבָ֔ל אַלּ֥וּף צִבְע֖וֹן אַלּ֥וּף עֲנָֽה׃ אַלּ֥וּף

20 משפחות: יושבי הארץ שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ורבותינו דרשו, שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו
24 טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראוי' לו: ואיה וענה וי"ו יתירה והוא כמו איה וענה והרבה יש במקרא כמו יקלט ובצא מרמס (דניאל ח) כרמס ורכב וסוס (תלים עו) הוא ענה, האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה. את הימים פרדים הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה, (והלא קאמרינן דחיה א"א ומיה אלא ומתה כי המכה לא תרפא לעולם, גרס' ישן) ולא מזיק לבר

דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי
לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃ פ
וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי 31
מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־ 32
בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃ וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו 33
יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו 34
חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי׃ וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו 35
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב
וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה 36
מִמַּשְׂרֵקָה׃ וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל 37
מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל 38
חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ 39
תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל
בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו 40 שביעי

לכך משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפרשתי
למעלה: ואלה המלכים וגו'. שמנה היו וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות 31
עשו בימיהם ואלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט,
ובימי יורם בנו כתוב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך
ובימי שאול כתיב אין מלך באדום נצב מלך: יובב בן זרח מבצרה בצרה 33
מערי מואב היא שנא' ועל קריות ועל בצרה וגו, ולפי שהעמידה מלך לאדום
עתידה ללקות עמהם שנא' כי זבח לה' בבצרה: המכה את מדין בשדה 35
מואב שבאו מדין על מואב למלחמ' והלך מלך אדו' לעזור את מואב ומכאן
אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבי' זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר
על ישראל: בת מי זהב מהו זהב, עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום: 39
ואלה שמות אלופי עשו שנקראו על שם מדינותיהם לאחר מות הדד
ופסקה מהם מלכות והראשוני' הנזכרי' למעלה הם שמות תולדות' וכן מפורש 40

לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע
41 אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת: אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף
42 אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן: אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
43 מִבְצָר: אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀ אַלּוּפֵי
אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו
לז אֲבִי אֱדוֹם: פ
1 וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
2 אֵלֶּה ׀ תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה
שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־
בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף

43 בדברי הימי׳ וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו׳: מגדיאל היא רומי:
1 וישב יעקב וגו׳, אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החרי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקו׳ להאריך בהם, וכן אתה מוצא בי׳ דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו, וכן בי׳ דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברה׳ האריך בו, משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית, (ד״א וישב יעקב הפשתני הזה נכנסו גמלים טעוני׳ פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה היה פיקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולד׳ יעקב יוסף דכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש
2 ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף את כולם, ברש״י ישן): אלה תולדות יעקב ואלה של תולד׳ יעקב אלו ישוביה׳ וגלגוליה׳ עד שבאו לכלל ישוב, סבה ראשונה יוסף בן י״ז וגו׳ ע״י זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיו׳ דבר דבור על אופניו ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולד׳ יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, זה נשטם

אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם: וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־ 3
יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ
כְּתֹנֶת פַּסִּים: וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם 4
מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם:
וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא 5

מה שטעם זה אחיו מבקש להרגו מה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר, ועוד נדרש כי ישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף צדיקים מבקשי' לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעה"ב אלא שמבקשי' לישב בשלוה בעה"ז. והוא נער שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה. את בני בלהה כלומר רגיל אצל בני בלהה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והיה מקרבן. את דבתם רעה כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחו' לקרותן עבדים וחשודי' על העריות ובשלשתן לקה וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי כדי שילקה בשחיטה, ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף, ועל העריו' שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו'. דבתם כל ל' דבה פרלרי"ן בלע"ז (גיצפויטער, גערעדע, וכן במדבר י"ד ל"ו, ישעי' כ"ג ז' ויחזקאל ל"ו ג') כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר. דבה ל' דובב שפתי ישנים (שיר ז): בן
3 זקונים שנולד לו לעת זקנתו ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, ד"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. פסים ל' כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת פסים דתמר ואמנון, ומ"א ע"ש צרותיו שנמכר
4 לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים: ולא יכלו דברו לשלו' מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב. דברו לדבר עמו:

מאלמים

הבנת המקרא.

3 דבתם כל ל' דבה וכו' עכ"ל וכזה כתב הרב בפירושו לתילי' ל"א ויותר מבואר בפירושו על מוציאי דבת הארץ רעה בפ' שלח לך (במדב' יד לז) ע"ש.
4 דברו לדבר עמו, ל' רש"י ז"ל והור' בזה כי כינויי הפעלים לא יורו על ענין שימוש מלת את לבד אבל יורו גם על ענין שימושי המלות ואותיות הטעם מכללם כי יורו על שימוש הלמ"ד והבי"ת והמ"ם ומלת עם וזו ועל ודיעיכם וכמו שכתב בפירושו. לירמי' כ' י' ונגידנו כמו ונגיד לו ויש לנו דברים רבים במקרא אשר לא יכון פתרונן כי אם עד אשר ימלאון בשתי תיבות או בשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום דבר עמו בני יצאוני יצאו ממני, וכזה כתב גם בפירושו על ממלאכתו כפני (שמות ט"ז ט') ע"ש.

אתו: ויאמר אליהם שמעו־נא החלום הזה
אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים
בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם־נצבה
והנה תסבינה אלמתיכם ותשתחוין לאלמתי:
8 ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם־משול
תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על־חלמתיו
9 ועל־דבריו: ויחלם עוד חלום אחר ויספר אתו
לאחיו ויאמר הנה חלמתי חלום עוד והנה
השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים
10 לי: ויספר אל־אביו ואל־אחיו ויגער־בו אביו
ויאמר לו מה החלום הזה אשר חלמת הבוא
נבוא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה:
11 ויקנאו־בו אחיו ואביו שמר את־הדבר: 12 וילכו
13 אחיו לרעות את־צאן אביהם בשכם: ויאמר
ישראל אל־יוסף הלוא אחיך רעים בשכם

7 מאלמים אלמים כתרגומו מאסרין איסרן עמרין וכן נושא אלומותיו (תלים קכ"ו) ובגמרא בל' משנה והאלומות' כותל מכרז. קמה אלומתי נזקפה. וגם נצבה לעמוד על עומדה נזקפה:
8 ועל דבריו על דבתם רעה שהיה מביא לאביה':
10 ויספר אל אביו ואל אחיו לאחר שספר אותו לאחיו חזר וספרו לאביו בפניהם. ויגער בו לפי שהיה מטיל שנאה עליו. הבוא נבוא והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו, ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים, ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל:
11 שמר את הדבר היה ממתין ומצפה מתי יבא וכן שומר אמונים (ישעי' כו) וכן לא תשמור על חטאתי (איוב יד) לא תמתין:
12 לרעות את צאן נקוד

לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי: 14 וַיֹּאמֶר
לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם
הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן
וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: 15 וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה
וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ: 16 וַיֹּאמֶר
אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם
רֹעִים: 17 וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי
אֹמְרִים נֵלְכָה דֹּתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו
וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן: 18 וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב
אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ: 19 וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא: 20 וְעַתָּה

13 על את שלא הלכו אלא לרעות את עצמן: הנני ל' ענוה וזריזות נזדרז
14 למצו' אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: מעמק חברון והלא
חברון בהר שנ' ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק
הקבור בחברון לקיים מה שנ' לאברהם בין הבתרים כי גר יהיה זרעך. ויבא
שכמה מקום מוכן לפורענו' שם קלקלו השבטי' שם ענו את דינה שם נחלקה
15 מלכות בית דוד שנא' וילך רחבעם שכמה: וימצאהו איש זה גבריאל שנ'
17 והאיש גבריאל: נסעו מזה הסיעו עצמן מן האחוה. נלכה דותינה לבקש
לך נכלי דתות שימיתוך בהם ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי
18 פשוטו: ויתנכלו נתמלאו נכלים וערמומיות. אותו כמו אתו עמו כלומ'
אליו

הבנת המקרא.

18 ויתנכלו נתמלאו נכלים וערמומיות, אותו כמו אתו עמו כלומר אליו, ל' רשי', והוכרך לפרש כן בעבור שההתנכלות הוא ענין עומד בגוף האדם ובלתי יוצא לזולתו עד שיפול אחריו שימוש מלת את המורה על הפעול לכן העתיק מלת אותו למלת אתו שהוראתו בכמה מקומות הוראת מלת עם המתפרש כמו אל, ורצונו שמלת אותו כוחו ככח מלת אליו באמצעות הוראת מלת עם שיש בו, ויהיה טעם המאמר נתמלאו נכלים וערמומיות מועדות אליו, וככה מצאנו הרבה במקרא שישמש את במקום מלת עם ומלת אל כמבואר בשרשים בשרש את.

לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו׃
21 וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ
22 נָפֶשׁ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם ׀ רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם
הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד
אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ
אֶל־אָבִיו׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ
23 אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
24 עָלָיו׃ וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק
25 אֵין בּוֹ מָיִם׃ וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לֶחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם
וַיִּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד
וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים

20 בי: ונראה מה יהיו חלומותיו א"ר יצחק מקרא זה אומר דרשני רוח הקדש
אומרת כן, הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו
נראה דבר מי יקום או שלכם או שלי וא"א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו
21 שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו: לא נכנו נפש מכת נפש זו היא מיתה:
22 למען הציל אותו רוח הקדש מעידה על ראובן שלא אמר זאת אלא להציל
אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון
23 אלא בי: את כתנתו זה חלוק. את כתונת הפסים היא שהוסיף לו אביו
24 יותר על אחיו: והבור רק אין בו מים ממשמע שנ' והבור רק איני יודע
שאין בו מים מה ת"ל אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו:
25 ארחת כתרגומו שיירת על שם הולכי אורח. וגמליהם נושאים וגו', למה
פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים
לשא' אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמי' שלא יוזק מריח רע. נכאת
כל

הבנת המקרא.

25 נכאת כל מיני בשמים וכו' עכ"ל ר"ל כי נכאת איננו שם אל מין
ממיני הבשמים אבל הוא שם כלל כולל קיבוץ של מיני בשמים הרבה, וצרי
ולוט הם הפרטים.

וכמו

לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־ 26
בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ׃ לְכוּ 27
וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־
אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו׃ וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים 28
מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־
הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים בְּעֶשְׂרִים
כָּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה׃ וַיָּשָׁב רְאוּבֵן 29
אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו׃
וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אֲנִי־ 30
בָא׃ וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים 31

כל כנוסי בשמי׳ הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכות׳ (מלכי׳ ב׳ כ׳) מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם ל׳ שעוה. צרי שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סמני הקטור׳. ולוט לוטים שמו בל׳ משנה ורבותי׳ פירשו ל׳ שרש עשב ושמו אשטרולו״זיא״ה במסכת נדה (דף ח א): מה בצע מה ממון
26 כתרגומו. וכסינו את דמו ונעלים את מיתתו: וישמעו וקבילו מיניה וכל
27 שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו נעשה ונשמע מתרג׳ נקבל וכל שהיא שמיעת האזן כגון וישמעו את קול ה׳ אלהי׳ מתהלך בגן ורבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתרגם ושמעו ושמיעה ושמע שמיע קדמי: ויעברו אנשים מדינים זו היא שיירה אחרת והודיעך
28 הכתוב שנמכר פעמים הרבה (ר״ל הם מדינים הם ישמעאלים מדינים הי׳ יושבים בארץ ישמעאל). וימשכו בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים והמדינים למצרים: וישב ראובן
29 במכירתו לא היה שם שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו ד״א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו: אנה אני בא אנה אברח מצערו של אבי:
30 שעיר עזים דמו דומה לשל אדם, הכתנת, זה שמה וכשהיא דבוק׳ לתיבה 31

הבנת המקרא.

26 וכסינו את דמו, ונעלים את מיתתו עכ״ל כמו ונעלים דמתרגמינן ויהא מכסה שנצטרך לכסות ולהעלים מיתתו ולא נוכל להתפאר בה בשביל נקמת של אבא, ונוהג שבעולם כשהאדם מתנקם משונאו אין הנקמה נחשבת אם אינו מתפאר בה, כן פי׳ הרב חזקוני.

32 וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃ וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ
33 הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר
כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃
34 וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל
35 עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃ וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו
לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי
36 אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ וְהַמְּדָנִים מָכְרוּ
אֹתוֹ אֶל־מִצְרָיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים׃ רביעי פ

33 אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת: ויאמר כתנת בני היא זו. חיה רעה אכלתהו נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר ולמה לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמהם, אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה
34 אינו רוצה לגלות לו: ימים רבים כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרי' שנ' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' ובן שלשי' שנה היה בעמדו לפני פרעה ז' שני השבע ושנתי' הרעב כשבא יעקב למצרי' הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם, כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנה בדרך בשובו מבית לבן, שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל והיינו שאמר ללבן זה לי
35 עשרים שנה בביתך לי הן עלי ישופי ללקות כנגדן: וכל בנותיו רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום, רבי נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרא לחתנו בנו ולכלתו בתו. וימאן להתנחם אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזרה שישתכח מן הלב ולא על החי. ארד אל בני כמו על בני והרבה אל משמשין בל' על אל שחוז ואל בית המי' (שמואל ב כא) אל הלקח ארון האלהים (שמואל א כד) ואל מות חמיה ואישה. אבל שאלה כפשוטו ל' קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ימי ומדרשו גיהנם סימן זה היה מסור בידי מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם. ויבך אותו אביו יצחק בוכה היה מפני צרתו של יעקב אבל לא
36 היה מתאבל שהיה יודע שהוא חי: הטבחים שוחטי בהמות המלך.

וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט
2 עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה׃ וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה
בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃
3 וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר׃ וַתַּהַר עוֹד
4 וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן׃ וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בִכְזִיב בְּלִדְתָּהּ
6 אֹתוֹ׃ וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר׃
7 וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ
8 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ
9 וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ׃ וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹּא
לּוֹ יִהְיֶה הַזָּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו
10 וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו׃ וַיֵּרַע
11 בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵית־אָבִיךְ
עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא

1 ויהי בעת ההיא למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד
שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אילו
אמרת להשיבו היינו שומעים לך. ויט מאת אחיו. עד איש עדולמי נשתתף
5 עמו: כנעני תגרא: והיה בכזיב שם המקום ואומר אני על שם שפסקה
מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה כמו אכזב (ירמיה טו) אשר לא יכזבו מימיו
(ישעיה נח) ואם לאו כן מה בא להודיענו ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו'
7 פסקת: רע בעיני ה' כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן וימת גם
אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו כדי שלא
8 תתעבר ויכחיש יפיה: והקם זרע הבן יקרא ע"ש המת: ושחת ארצה
11 דש מבפנים וזורה מבחוץ: כי אמר וגו', כלומר דוחה היה אותה בקש שלא
היה בדעתו להשיאה לו. כי אמר פן ימות מוחזקת היא זו שימותו אנשיה:

12 כְּאָחִיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃ וַיִּרְבּוּ
הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם
יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ
13 הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃ וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ
14 עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ׃ וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ
מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח
עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאֲתָה כִּי־גָדַל
15 שֵׁלָה וְהִוא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה
16 וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָּנֶיהָ׃ וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־
הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע
כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִּי כִּי תָבוֹא אֵלָי׃
17 וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר
18 אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן
אֲשֶׁר אֶתֶּן־לָּךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ

12 13 ויעל על גוזזי צאנו ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו: עולה תמנתה ובשמשון הוא אומר וירד שמשון תמנתה (שופטי' יד) בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן, ד"א שמשון נתגנה בה כדאי' בסוטה:
14 ותתעלף כסתה פניה שלא יכירנה, ותשב בפתח עינים, בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברה' אבינו שכל עינים מצפות לראותו. כי ראתה כי גדל שלה וגו', לפיכך הפקירה
15 עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים: ויחשבה לזונה לפי שיושבת בפרשת דרכים. כי כסתה פניה ולא יכול לראות' ולהכיר ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה לפיכך לא
16 חשדה: ויט אליה אל הדרך מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובל' לעז דשטורני"ר (חויזווענקען). הבה נא הכיני עצמך ודעתך לכך, כל ל' הבה הזמנ' הוא חוץ ממקו' שיש לפרשו בל' נתינה ואף אותן של הזמנה
17 18 קרובים לל' נתינה הם: ערבון משכון: חותמך ופתילך עזקתך ושושיפך

אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ:
וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ 19
בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ: וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים 20
בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה
וְלֹא מְצָאָהּ: וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה 21
הַקְּדֵשָׁה הִוא בָעֵינַיִם עַל־הַדָּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־
הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה: וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא 22
מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה
בָזֶה קְדֵשָׁה: וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז 23
הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ: וַיְהִי 24
כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה
תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה

טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה. ותהר לו גבורים כיוצא בו צדיקים כיוצא בו: הקדשה מקודשת ומזומנת לזנות: תקח לה יהיה 21 22 שלה מה שבידה. פן נהיה לבוז אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי. הנה שלחתי את הגדי הזה לפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוה גם היא בגדי עזים: כמש"ש חדשי' רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי 24 שלם ול' כמשלש חדשים כהשתלש החדשים כמו ומשלשת תכות (אסתר ט) משלשת ימים וכן תרגום אונקלוס כתלתות ירחיא. הרה לזנונים שם דבר מעוברת

הבנת המקרא.

כמשלש חדשים, רובו של ראשון וכו' ול' כמשלש חדשים כהשתלש החדשים 24 וכו' ל' רש"י, ור"ל שאין המם לשימוש מלת מן כ"א לתיקון השם כי הוא שם הפעל כמו ומשלשת תכות, מקרא קדש, ודיעיהם ולכן כולן דגושין אחרי המם, וכל זה מבואר גם במכלול בפתוחי פקוד. הרה לזנונים, שם דבר מעוברת וכו' ל' רש"י, ורצונו שהתיבה מגזרת הכפולים לא מבעלי ל"ה והדין עמו וכמו שהוכחתי במפורש לת"א ע"ש.

25 הִ֣וא מוּצֵ֗את וְהִ֨יא שָׁלְחָ֤ה
אֶל־חָמִ֙יהָ֙ לֵאמֹ֔ר לְאִ֙ישׁ֙ אֲשֶׁר־אֵ֣לֶּה לּ֔וֹ אָנֹכִ֖י הָרָ֑ה
וַתֹּ֙אמֶר֙ הַכֶּר־נָ֔א לְמִ֞י הַחֹתֶ֧מֶת וְהַפְּתִילִ֛ים וְהַמַּטֶּ֖ה
26 הָאֵֽלֶּה׃ וַיַּכֵּ֣ר יְהוּדָ֗ה וַיֹּ֙אמֶר֙ צָֽדְקָ֣ה מִמֶּ֔נִּי כִּֽי־עַל־
כֵּ֥ן לֹא־נְתַתִּ֖יהָ לְשֵׁלָ֣ה בְנִ֑י וְלֹֽא־יָסַ֥ף ע֖וֹד לְדַעְתָּֽהּ׃
27 28 וַיְהִ֖י בְּעֵ֣ת לִדְתָּ֑הּ וְהִנֵּ֥ה תְאוֹמִ֖ים בְּבִטְנָֽהּ׃ וַיְהִ֥י
בְלִדְתָּ֖הּ וַיִּתֶּן־יָ֑ד וַתִּקַּ֣ח הַמְיַלֶּ֗דֶת וַתִּקְשֹׁ֨ר עַל־
29 יָד֤וֹ שָׁנִי֙ לֵאמֹ֔ר זֶ֖ה יָצָ֥א רִאשֹׁנָֽה׃ וַיְהִ֣י ׀ כְּמֵשִׁ֣יב יָד֗וֹ
וְהִנֵּה֙ יָצָ֣א אָחִ֔יו וַתֹּ֕אמֶר מַה־פָּרַ֥צְתָּ עָלֶ֖יךָ פָּ֑רֶץ
30 וַיִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ פָּֽרֶץ׃ וְאַחַר֙ יָצָ֣א אָחִ֔יו אֲשֶׁ֥ר עַל־יָד֖וֹ
ט 1 הַשָּׁנִ֑י וַיִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ זָֽרַח׃ ס חמישי וְיוֹסֵ֖ף

מעוברת כמו אשה הרה וכמו נרה כחמה. ותשרף אמר אפרים מקשאה
25 משום רבי מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה: היא
מוצאת לישרף. והיא שלחה אל חמיה לא רצתה להלבין פניו ולומר
ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה יודה מעצמו ואם
לאו ישרפוני ואל אלבין פניו, מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש
ואל ילבין פני חבירו ברבים. הכר נא אין נא אלא ל' בקשה הכר נא בוראך
26 ואל תאבד שלש נפשות: צדקה בדבריה. ממני היא מעוברת ורז"ל דרשו
שיצתה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית
חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל.
כי על כן לא נתתיה כי כדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני. ולא
יסף עוד י"א לא הוסיף וי"א לא פסק, (ודומה לו גבי אלדד ומידד ולא יספו
27 ומתרגמינן ולא פסקו): בעת לדתה ולהלן הוא אומר וימלאו ימיה ללדת
להלן למלאים וכאן לחסרים. והנה תאומים מלא ולהלן תומם חסר לפי
28 שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: ויתן יד הוציא האחד ידו לפנים ולאחר
29 שקשרה על ידו השני החזירה. פרצת חזקת עליך חוזק: אשר על ידו השני
ד' ידות כתובות כאן כנגד ד' חרמים שמעל עכן שיצא ממנו, וי"א כנגד ד'
דברים שלקח אדרת שנער וב' מאתים שקלים כסף ולשון זהב כ"ד.
1 ויקרא שמו זרח על שם זריחת מראית השני: ויוסף הורד חוזר לענין

הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה
שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים
2 אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה׃ וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי
3 אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׃ וַיַּרְא
אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה
4 מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃ וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת
5 אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׃ וַיְהִי
מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ
וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי
בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃
6 וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ
מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי
7 יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃ וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף
8 וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי׃ וַיְמָאֵן ׀ וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת
אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־

ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר
לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה
תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים' שראתה באצטרולוגין שלה
3 שעתיד' להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה: כי ה' אתו
4 שם שמים שגור בפיו: וכל יש לו הרי ל' קצר חסר אשר - ולא ידע אתו
מאומה לא היה נותן לבו לכלום. כי אם הלחם היא אשתו אלא שדבר בלשון
נקיה. ויהי יוסף יפה תאר כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה
ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה
בך את הדוב מיד ותשא אשת אדוניו וגו', כל מקום שנאמר אחר סמוך:

9 יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי׃ אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי
וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר
אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
10 וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים׃ וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם יוֹם
וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ׃
11 וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ
12 וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת׃ וַתִּתְפְּשֵׂהוּ
בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס
13 וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ
14 וַיָּנָס הַחוּצָה׃ וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם
לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא
15 אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל׃ וַיְהִי כְשָׁמְעוֹ
כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס
16 וַיֵּצֵא הַחוּצָה׃ וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו
17 אֶל־בֵּיתוֹ׃ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר
בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק

9 10 וחטאתי לאלהים בני נח נלטוו על העריות׃ לשכב אצלה אפילו בלא
11 תשמיש. להיות עמה לעולם הבא׃ ויהי כהיום הזה כלומר ויהי כאשר
הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כלם לבית ע"ז אמרה אין
לי יום הגון לזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך.
לעשות מלאכתו רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו
14 עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא במסכת סוטה׃ ראו
הביא לנו ה"ז ל' קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן
16 17 עברי מעבר הנהר מבני עבר׃ אדוניו של יוסף׃ בא אלי לצחק בי העבד

18 כִּֽי׃ וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי
19 וַיָּנָס הַחוּצָה׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ
אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי
20 עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ׃ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסוּרֵי הַמֶּלֶךְ
21 אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר׃ וַיְהִי יְהוָה אֶת־
יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־
22 הַסֹּהַר׃ וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־
הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים
23 שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה׃ אֵין ׀ שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה
אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־
הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ׃ פ שביעי מ
1 וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־
2 מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְצֹף
פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר

19 העברי אשר הבאת לנו: **ויהי כשמוע אדניו וגו'**, בשעת תשמי' אמרה לו
21 כן וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כאלה: **ויט**
22 **אליו חסד** שהיה מקובל לכל רואיו ל' כלה נאה וחסודה שבמסכה: **הוא**
23 **היה עושה** כתרגומו במימריה הוה מתעביד: **באשר ה' אתו** בשביל שה'
1 אתו: **אחר הדברים האלה** לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי
כלם לדבר בו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד
שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם. **חטאו** זה נמצא זבוב בפיילי פוטירי שלו
וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו. **אופה** את פת המלך ואין ל' אפייה אלא בפת
ובלעז פיסטור, (מלה כושית, והוא ידוע בל' רומי, ובל"א חיין קנעטער,
והוא שם תאר על הלש, ופעולת הלישה פיסטריר בלע"ז, קנעטען):

3 הָאֹפִים׃ וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃
4 וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֶת
5 אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ
הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר
6 אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃ וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר
7 וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃ וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי
פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר
8 מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם
חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף
9 הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי׃ וַיְסַפֵּר שַׂר־
הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי
10 וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי׃ וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא
כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים׃

4 ויפקד שר הטבחים את יוסף להיות אתם . ויהיו ימים במשמר י"ב חדש :
5 ויחלמו חלום שניהם ויחלמו שניהם חלום זהו פשוטו ומדרשו כל א' חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חברו, וזה שנ' וירא שר האופים כי טוב פתר . איש כפתרון חלומו כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד
6 לבא עליהם : זועפים עצבים כמו סר וזעף (מלכים ו) : שריגים זמורות
10 ארוכות שקורין וידין, (מלה נוספת לקוח מל' רומי, (איין רעבשטאקס), וכן בל' ספרד וידים). והיא כפורחת דומה לפורחת, והיא כפורחת נראה לי בחלומי כאלו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה נעשו סמדר אשכול בלע"ז (זייפטהאן אדער אויסשויסן אייניגער בלומען) ואח"כ הבשילו והיא כל אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגום של פורחת, כן גחל מפרח כדכתיב (ישעי' יח) ובוסר גומל יהי' נצה וכתיב (במדבר יז) ויוצא פרח ויצל ויצץ ציץ :

וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט 11
אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף
פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת 12
הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים 13
יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ
כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ
מַשְׁקֵהוּ׃ כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ 14
וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה
וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה׃ כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ 15
הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ
אֹתִי בַּבּוֹר׃ וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר 16
אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי
חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃ וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל 17
פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל
מֵעַל רֹאשִׁי׃ וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת 18
הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים 19
יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ

11 ואשחט כתרגומו ועצרית והרבה יש בל' משנה: שלשת ימים הם 12
סי' הם לך לג' ימים ויש מדרשי אגדה הרבה: ישא פרעה את ראשך 13
ל' חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעוד' ימנה אותך עמהם, כנך,
בסיס שלך ומושבך: אם זכרתני אתך אשר אם זכרתני אתך מאחר שייטב 14
לך כפתרוני ועשית נא עמדי חסד אין נא אלא ל' בקשה הרי אתה עושה עמי
חסד: סלי חורי סלים של נצרים קלופי' חורין חורין ובמקומנו יש הרבה
ורוכלי מוכרי פת כסנין שקורין אובלי"ש (היפפען קוכען) לתתם בתוך סלים:

20 עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ׃ וַיְהִי׀
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ
מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים
21 וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו׃ וַיָּשֶׁב אֶת־
שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֵהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף

20 יום הולדת את פרעה יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא, ול' הולדת לפי שאין הילד נולד אלא ע"י אחרים שהחי' מילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן ומולדתך ביום הולדת אותך (יחזקאל יו) וכן אחרי הוכבס את הנגע (ויקרא יג) שכיבוס על ידי אחרים. וישא את ראש וגו', מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו

תבנת המקרא.

20 יום הולדת כו' ול' הולדת לפי שאין הילד נולד אלא ע"י אחרי' וכו' עכ"ל, יש מן הקדמוני' שאמרו כי בעבור שבנין התפעל גם הוא יצא לפעמי' לכן יאות לו גם הוא בנין שלא נזכר שם פועלו והוא הותפעל הה"א בשורק או בק"ם מוזה לא התפקדו בתוכם (במדבר א מז) ואיכן ד' בויקרא שהה"א בהם בק"ח והם תולדות ההתפעל, ובחסרון התי"ו יתחש פ"א הפעל גם בהתפעל גם בהותפעל כמו ולאלה הטמאה (ויקרא יג) אחרי אשר הטמאה (דברי' כד ד) ולדעת' יהי' הלדת שם הפע' מן ההתפעל'
ובא בתוספת תי"ו במכתב שבת לדת לדעת ורעיהם מבעלי פ"י, והיה ראוי במלואו הילדת אלא שנתקצר, ולדעת אחרים ועמה' החכם ראב"ע כי הוכבס והטמאה ורעיהם מורכבים משנים בניינים מן ההופעל וההתפעל וכ"כ בסוף ס' צחות בשער המורכבים, גם בס' מאזנים דף כ' א' אמר הכבס שם הפעל מבנין התפעל והת"ו מובלע עם פעל שלא נזכר שם פועלו, ועל הולדת דעכינינו אמר שהוא שם הפעל מהבנין שלא נזכר שם פועלו, וכן דעת רד"ק במכלול ד"ק קף פ"ז ב' (ד"פ קף עו א) כי יש מלות מורכבות מבנין התפעל והופעל ע"ש יבקף קב"ה (הוא קף קד א ד"פ) אמרו ז"ל וכן יום הולדת את פרעה, ביום הולדת אותך התרגם תמורת הבנין והוא מקור מבנין הופעל עכ"ל ומה שהביא לדוגמא ביום הלדת אותך רבותו תכינא דיחזקאל י"ו פסוק ה' נגעל נפשך ביום הלדת אותך ולכן חבר אותו עם יום הלדת את פרעה, אבל קדמא דיחזקאל בפסוק ד' הולדת כתיב נוי"ו וכ"כ בהדיא בשרשו ביום הולדת אותך הראשון כתיב נוי"ו עם התרגם עכ"ל ולכן אין מונע בתפיסת החכם בעל מ"ס; וידמה לי שדעת רש"י ז"ל נוטה לשיטה הראשונה שהזכרתי בעבור שתבל יקל הזכבס עם הולדת.

22 פַּרְעֹה׃ וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר
23 לָהֶם יוֹסֵף׃ וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף
וַיִּשְׁכָּחֵהוּ׃ פ
1 וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד
2 עַל־הַיְאֹר׃ וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת
3 מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ׃ וְהִנֵּה
שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר
רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת
4 עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה
וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה
5 וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה׃ וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה
שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת׃
6 וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת

23 שאו את ראש ל׳ מנין: ולא זכר שר המשקים בו ביום. וישכחהו לאחר
מכאן מפני שתלה בו יוסף לזוכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים שנאמר
(תהלים מ) אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים ולא בטח על
מצרים הקרוים רהב:
1 ויהי מקץ כתרגומו מסוף וכל ל׳ קץ סוף הוא. על היאור כל שאר
נהרות אינם קרויין יאורי׳ חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים
בידי אדם ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים
2 תדיר כשאר ארצות: מן היאור עלות זהו עיקר של חלום לפי שהשביעתן
ורעיבתן מתוך גדלות הנהר ומתוך יבישותו. יפות מראה סימן הוא לימי
שבע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה. באחו
3 באגם מריש בלע״ז (זוּומפּ), כמו ישגא אחו: ודקות בשר טינב״ש בלע״ז
4 (גְּמַרט, דין), ל׳ דק: ותאכלנה סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי
5 הרעב: בקנה אחד טודי״ל בלע״ז (הַלְם). בריאות שיינש בלע״ז (פֵּריט,
6 קרוּפּטיג): שדופות השלי״ש בלע״ז (חויסגעטרוקנט), שקיפן קידום

אַחֲרֵיהֶן׃ וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֵת שֶׁבַע
הַשִּׁבֳּלִים הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה
8 חֲלוֹם׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא

חבוטות לי מקוף הקטע תמיד על ידי הדלת המכ׳ עליו. קדים רוח מזרחית
7 שקורין טסא (ריזער ווינר): הבריאות ע״ל כג בלע׳. והנה חלום וכו׳ כשלם
8 חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים: ותפעם רוחו ומטרפא רוחיה מקשקשת בתוכו כפעמון ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו (דניאל ב) לפי שהיו שם שתי
פעימות

הבנת המקרא.

8 ותפעם רוחו וכו׳ ובנבוכדנאצר אומר ותתפעם רוחו (דניאל ב) לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום ועעלמת פתרונו, ל׳ רש״י לקוח מבראשי׳ רבה פ׳ פ״ט ר׳ יהודה אמר כאן חלמא ידע ופתרוניה בעא גביה ולהלן חלמא ופתרוניה עכ״ל והוא לכאורה דרש רחוק מאד ומשמעות התיבות כי ההבדל שבין בנין נפעל לבנין התפעל כפי שהורונו רבותינו בעלי הל׳ הוא שהנפעל מקבל הפעולה ברצון זולתו והתפעל מתוכו, ועוד יש בהתפעל פעולה מיוחדת שאינה בנפעל כי הנפעל מורה על דבר שהוא כן באמת והתפעל מורה על חיקוי הדברים ודמוי הענינים בנפש יהיו כן אמן בנפש או לא יהיו כן כמו יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב (משלי יג ז) ופי׳ רש״י מראה עצמו עשיר, או שהוא מתעשר בגזל עניים, ולפני הפיקחים אין העושר כ״א לפי הדמיון לבד, וכן מתכבד וחסר לחם (שם יב ט) ופי׳ רש״י מתכבד בעיניו, וככה אם יתהלל במתת שקר (שם כה יד) שכב על משכבך והתחל (ש״ב יג ה) השכב אמנון ויתחל (שם) הראה עצמו חולה, ורבים כאלה ועוד מבנינו שהורה לפעמים על אמת הענין והתעקשות בו מה שלא יורה הנפעל, אבל מעולם לא עלה על דעת איש שיהי׳ בהתפעל כפל ענין הוראת הנפעל עד שיורה ותפעם פעימה אחת ותתפעם שתי פעימות? אכן כבר אמרו ח״ל דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר, וכל ענין חלום נבוכדנאצר הלא הוא כתוב בתנחומא בפ׳ זו ומשם נתברר כי גם בנבוכדנאצר לא היה שכחת החלום באמת כי אם לפי הראות שעש׳ עצמו כאילו שכחו כי אמר אם אומר להם החלום אולי יבדו מלבם פתרון שלא אוכל לעמוד על אמתתו כי אולי הוא לזמן רחוק כמו שפתר דניאל באמת, לכן בקש מהם שיגידו לו חלומו אשר חלם ואם יש בחכמתם כן אז ודאי ידעו גם פתרונו על נכון וזה שאמר להם להן חלמא אמרו לי ואינדע די פשריה תהחוונני, והיוצא מזה הספור כי הפעימ׳ של נבוכדנאצר פי שנים כרוחה פעימה ואינה פעימה, פעימה מצד העלמת הפתרון והיא פעימה באמת והיא נכונה לבנין בפעל ופעימה מצד שכחת החלום והיא אינה פעימה באמת כ״א לפי הדמיון לכן היא נכונה לבנין
הפפעל

אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם לְפַרְעֹה׃
וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה לֵאמֹר אֶת־ 9
חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם׃ פַּרְעֹה קָצַף עַל־עֲבָדָיו 10
וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֹתִי וְאֵת
שַׂר הָאֹפִים׃ וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי 11
וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ׃ וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר 12
עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־

פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו. חרטמי הנחרים בטימי מתים
שמולאים בעצמות, טימי הן עצמות בל' ארמי ובמסכה בית שהוא מלא טימיא
מלא עצמות. ואין פותר אותם לפרעה פותרים היו אותם אבל לא לפרעה
שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם שהיו אומרים
שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר: איש כפתרון חלומו חלום 11
הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו: נער עברי עבד ארורים הרשעים 12
שאין טובתם שלמה מזכיר בל' בזיון, נער שוטה ואין ראוי לגדולה, עבדי
אפילו

הבנת המקרא.

התפעל, ועתה ראה והפלא מחכמת בעל הטעמים ואמתת המסורה זה
שכבר אמרו הקדמונים שמדרך ההתפעל להגיה הדגוש בתיבתו מלרע אף
בבוא ו"ו הפתוחה בראש תיבתו כמו ויתנכר אליהם, ויתמודד על
הילד, ויתנגש ודומיהם ובנפעל שיכון התיבה מלעיל כגון כל "וינגף
וילחם " ויצמד וכן כל וינחם מלעיל בר מן ב' מלרע
ואמרו" שבני אלה הם "באמת מן ההתפעל" הקל כי כבר מצאנו התפעל קל
ויתפקדו התפקדו וכן נראה דעת רש"י שהרי הוא חבר יחד ותתכס
לעיל " כ"ד ס"ה " עם ויתקבר ויתעבר והורה בזה שגם הם מן ההתפעל
להיותם מלרע, וכן כל ויאסף ט עמיו שפתרונם גויעת המת כול' מלעיל כי
הם מהנפעל וכל ויאסף " ל' קיבוץ הדבר המפוזר הוא מלרע חוץ ותמצא
כי הם מההתפעל וכן " שיטת כל המתפעל ואין מל' זר' כי אם ותתפעם
רוחו דנבוכדנאצר שהוא גם מלעיל כמנהג הנפעל לכן הוא מורכב דו"
תשביה' להורו' על שני מיני הפעימ' שהזכרתי שהאח' היתה באמת והיא הנרמז'
בנפעל והאחרת לפי הדמיון והיא הנרמזת בהתפעל, ולכן בדברו עם חכמיו
לא אמר להם ותתפעם רוחי כי אם ותפעם רוחי לדעת החלום וכמו שאמרנו
והכל אריך וקים.

13 לנו את־חלמתינו איש כחלמו פתר: ויהי כאשר
פתר־לנו כן היה אתי השיב על־כני ואתו תלה:
14 וישלח פרעה ויקרא את־יוסף ויריצהו מן־
הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל־פרעה:
15 ויאמר פרעה אל־יוסף חלום חלמתי ופתר
אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום
16 לפתר אתו: ויען יוסף את־פרעה לאמר בלעדי
17 אלהים יענה את־שלום פרעה: וידבר פרעה
18 אל־יוסף בחלמי הנני עמד על־שפת היאר: והנה
מן־היאר עלת שבע פרות בריאות בשר ויפת
19 תאר ותרעינה באחו: והנה שבע פרות אחרות
עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות
בשר לא־ראיתי כהנה בכל־ארץ מצרים לרע:
20 ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע

אפילו לשוננו אינו מכיר, עבד וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים, (ס"א שרים וכן גרס רא"ס). איש כחלומו לפי החלום
13 והקרוב לענינו: השיב על כני פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פי' מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות
14 הם סותמים את הדבר: מן הבור מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא ל' גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוסי בלע"ז
15 (גריבע גרובע). ויגלח מפני כבוד המלכות: תשמע חלום לפתור אותו תאזין ותבין חלום לפתור אותו. תשמע ל' הבנה והאזנה כמו שומע יוסף
16 אשר לא תשמע לשונו אנטינדר"א בלע"ז (פערשטעהען): בלעדי אין החכמה
19 משלי אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה: דלות כחושות כמו מדוע אתה ככה דל (שמו' ב יג). ורקות בשר כל ל' רקות שבמקרא

הַפָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת הַבְּרִיאֹת׃ וַתָּבֹאנָה אֶל־ 21
קִרְבֶּנָה וְלֹא נוֹדַע כִּי־בָאוּ אֶל־קִרְבֶּנָה וּמַרְאֵיהֶן
רַע כַּאֲשֶׁר בַּתְּחִלָּה וָאִיקָץ׃ וָאֵרֶא בַּחֲלֹמִי וְהִנֵּה 22
שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלֹת בְּקָנֶה אֶחָד מְלֵאֹת וְטֹבוֹת׃
וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים צְנֻמוֹת דַּקּוֹת שְׁדֻפוֹת קָדִים 23
צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃ וַתִּבְלַעְןָ הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקֹּת אֵת 24
שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים
וְאֵין מַגִּיד לִי׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה 25
אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃
שֶׁבַע פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע 26
הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃
וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן 27
שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת
הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃ הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר 28
דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הֶרְאָה
אֶת־פַּרְעֹה׃ הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל 29
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן 30

לחתי בסר בלושא בלע״ז (כמו בלשון גרמ׳, טווחך) : צנומות צונמא בל׳ 23
ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקין נצן אין
בהן אלא הקנה לפי שנתרוקנו מן הזרע : שבע שנים ושבע שנים כלן 26
שנים הן שבע ואשר נשנה החלום פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף
ועל השנות החלום וגו׳, בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה
סמוך, ובשבע שלרעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק

וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב
31 אֶת־הָאָרֶץ׃ וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב
32 הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃ וְעַל הִשָּׁנוֹת
הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם
33 הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ׃ וְעַתָּה
יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ עַל־אֶרֶץ
34 מִצְרָיִם׃ יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־הָאָרֶץ
וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃
35 וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת
הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים
36 וְשָׁמָרוּ׃ וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע
שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־
37 תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה
38 וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו
39 הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר

שליש

30 31 נופל בו ל׳ מרלה: ונשכח כל השבע הוא פתחון יתלייעה: ולא יודע
32 33 34 השבע הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: נבון מזומן: וחמש
35 כתרגומו וזרתין וכן חמושים: את כל אכל אם דבר הוא לא יכך טעמו בתל״ף
ונקוד בפתח קטן והוכל אחות פועל בנוני כי כל אוכל הלב טעמו בב״ף
ונקוד קמץ קטן. תחת יד פרעה ברשותו ובאוצרותיו: והיה האוכל הנגמר
38 כאשר פקדון הנכת לקיו׳ הארץ: הנמצא כזה הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו
הנמצא

הגהת המקדל.

38 הנמצא כזה הנשכח כדין אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו, הנמצא ל׳
תמיה וכו׳ עכ״ל נעבור כי כבר מלאנו במקצת נוסחאות את״ה ישתכח כדין
ולכ״ז יהי׳ הנמצא פעל עבר ומנין כפעל וכפי׳ הרא״ע בפירושו הראשון לכן

פַּרְעֹה֙ אֶל־יוֹסֵ֔ף אַחֲרֵ֨י הוֹדִ֧יעַ אֱלֹהִ֛ים אוֹתְךָ֖
אֶת־כָּל־זֹ֑את אֵין־נָב֥וֹן וְחָכָ֖ם כָּמֽוֹךָ׃ אַתָּה֙ תִּהְיֶ֣ה 40
עַל־בֵּיתִ֔י וְעַל־פִּ֖יךָ יִשַּׁ֣ק כָּל־עַמִּ֑י רַ֥ק הַכִּסֵּ֖א אֶגְדַּ֥ל
מִמֶּֽךָּ׃ וַיֹּ֥אמֶר פַּרְעֹ֖ה אֶל־יוֹסֵ֑ף רְאֵה֙ נָתַ֣תִּי אֹֽתְךָ֔ 41
עַ֖ל כָּל־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וַיָּ֨סַר פַּרְעֹ֤ה אֶת־טַבַּעְתּוֹ֙ 42
מֵעַ֣ל יָד֔וֹ וַיִּתֵּ֥ן אֹתָ֖הּ עַל־יַ֣ד יוֹסֵ֑ף וַיַּלְבֵּ֤שׁ אֹתוֹ֙
בִּגְדֵי־שֵׁ֔שׁ וַיָּ֛שֶׂם רְבִ֥ד הַזָּהָ֖ב עַל־צַוָּארֽוֹ׃ וַיַּרְכֵּ֣ב 43
אֹת֗וֹ בְּמִרְכֶּ֤בֶת הַמִּשְׁנֶה֙ אֲשֶׁר־ל֔וֹ וַיִּקְרְא֥וּ לְפָנָ֖יו

הגמלא כמהו, הכמלא ל׳ תמיהה וכן כל ה״א המשמשת בראש תיבה ונקודה
בחטף פתח: אין נבון וחכם כמוך לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא מלא 39
כמוך: ישק יזון יתפרנס, כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו בן משק 40
ביתי (לעיל טו ב) וכמו נשקו בר (תלי׳ ב יב) גרניזון בלע״ז (וכמוהו בתלי׳
ב׳ י״ב, ונגזר מן גרניר, פערזארגען, פעריטהען). רק הכסא שיהיו
קורין לי מלך. כסא ל׳ של המלוכ׳ כמו ויגדל את כסאו מכסאך: נתתי אותך 41
שיתי ידך ואף על פי כן ל׳ נתינה היא כמו ולתתך עליון כן לגדולה כן
לשפלות נופל ל׳ נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים: ויסר את 42
טבעתו נתינ׳ טבע׳ המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה.
בגדי שש דבר חשיבות הוא במצרים. רביד ענק ועל שהוא רצוף בטבעו׳
קרוי רביד, וכן רבדתי ערשי (משלי ז יז) רצפתי ערשי מרבדים, כל׳ משנ׳
מוקף חבלין של אבן על החבל שבעורה והיא רצפה: במרכבת המשנה 43
הבניה

הבנת המקרא.

אמר הרב שעיקר תרגומו הנכבה כדין כי הנו״ן סימן המתדבים והם דברי
פרעה אל עבדיו הכמלא לכתנו נמה אף אם נבקשנו לא נמלא כמוהו איש אשר
רוח אלהים בו, ופי׳ זה עיקר שאלו לפי׳ הראשון יהיה הנמלא שאלת המציאות
והי׳ לו לומר היש כזה איש וגו׳ שאלת היש היא שאלת המציאות כל׳ עברי אבל
הנמלא מבעדך על החיפוש ור״ל אע״פ שנמלא בארצנו חכמים חכמי׳ ונבונים
מ״מ לא נמלא כזה איש אשר רוח אלהים בו והוא טוב לנו יותר לאין ערך,
וכנגד שאמר יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם בא״ה התשוב׳ הנמלא וגו׳.
וזה כעמו דברי החכם הר״מ קלאו אשר העתקתי בחומש עם תרגום אשכנזי
ופי׳ מנחה חדשה שהדפסתי ע״ש.

במרכבת המשנה השני׳ למרכבתו ההולכת אצל שלו, ל׳ רש״י ז״ל וכן 43
א״א

44 אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים
45 אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְרָא
פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת
בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־
46 אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ

השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו. אברך כתרגומו דין אבא למלכא, רך
בל' ארמי מלך, בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא, ובדברי אגדה דרש רבי
יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד
מתי אתה מעוות עלינו את הכתובים אין אברך אלא ל' ברכים שהכל היו
44 נכנסין לפניו ויוצאין תחת ידו כענין שנ' ונתון אותו וגו': אני פרעה שיש יכולת
בידי לגזור גזרת על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש ידו בלעדיך שלא ברשותך,
דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו' חהו דוגמת רק הכסא
שלא שהמלך לפרשה בשעת כתיבת הטבעת, את ידו ואת רגלו, כתרגומו:
45 צפנת פענח מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא. פוטיפרע הוא
פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שחמד את יוסף למשכב זכור:
ותעש

הבנת המקרא.

ת"א ברתיכא תנייתא וי"נ תניינא, וכן ת"י, ורצונו שאין משנה שם תאר לאיש
שהוא שני למלך וכמו שפירשו המפרשים אבל הוא שם לדבר של שניות וכפילות
כמו את שריה כהן הראש ואת צפניה כהן משנה (מ"ב כה יח) וכן ואת צפניה
כהן המשנה (סוף ירמי') וכן ואת כהני המשנה (מ"ב כג ד) כל אלה ינוקים
וסמוכים אל משנה ולא יסמך המתואר אל תארו ועוד שהרי כהני לשון רבים
ומשנה ל' יחיד לכן וודאי כי משנה הוא שם לדבר עומד בעצמו וגסמך אליו
כהני ופירושו הכהנים של המשנה ור"ל של המדרגה השניי' הנקראת משנה,
ובל"א דעם צווייטען ראַנגעס, גם כפל דבר או כפל ענין נקרא משנה
כמו והיה משנה על אשר ילקטו יום יום, לקטו לחם משנ' גם הוא סמוך כמו
לחם יומים, והמיכות משנה כבד"י משנה עווכם (ירמי' יו יח) ובקינון כפורי
כסף משנים (עזרא א י) גם שם פי' רשי' משנים שניים כלים אחרים של מין
אחד, וככה פירש על וירכיבהו על רכב המשנה אשר לו (דה"ב לה כד)
לפי שדרך המלך לרכוב על שתי מרכבות הראשונה עיקר ואם יצטרך יישב
בשנייה בראשונה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא וגו' ובשחלה הרכיבוהו על
רכב המשנה עכ"ל.

לפני פרעה מלך־מצרים ויצא יוסף מלפני
פרעה ויעבר בכל־ארץ מצרים: ותעש הארץ 47
בשבע שני השבע לקמצים: ויקבץ את־כל 48
אכל ׀ שבע שנים אשר היו בארץ מצרים ויתן
אכל בערים אכל שדה־העיר אשר סביבתיה
נתן בתוכה: ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה 49
מאד עד כי־חדל לספר כי־אין מספר: וליוסף 50
ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר
ילדה־לו אסנת בת־פוטי פרע כהן און: ויקרא 51
יוסף את־שם הבכור מנשה כי־נשני אלהים
את־כל־עמלי ואת כל־בית אבי: ואת שם השני 52
קרא אפרים כי־הפרני אלהים בארץ עניי:
ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ 53
מצרים: ותחלינה שבע שני הרעב לבוא 54
כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל־הארצות
ובכל־ארץ מצרים היה לחם: ותרעב כל־ארץ 55
מצרים ויצעק העם אל־פרעה ללחם ויאמר

ותעש הארץ כתרגומו, ואין הל' נעקר מל' עשייה. לקמצים קומץ על
קומץ יד על יד היו אוצרים: אוכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן 48
בתוכה שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום
ומעמיד את התבואה מלירקב: עד כי חדל לספור עד כי חדל לו הסופר 49
לספור וה"ז מקרא קצר. כי אין מספ' לפי שאין מספר, והרי כי משמש בל'
דהא: בטרם תבא שנת הרעב מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון: 50
ותרעב כל ארץ מצרים שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף. 55

פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרַיִם לְכוּ אֶל־יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֹאמַר
56 לָכֶם תַּעֲשׂוּ׃ וְהָרָעָב הָיָה עַל כָּל־פְּנֵי הָאָרֶץ
וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁבֹּר לְמִצְרַיִם
57 וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ
מב מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־
1 הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם וַיֹּאמֶר
2 יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי

אשר יאמר לכם תעשו לפי שהי' יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם שבשני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם א"כ כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות:

56 **על כל פני הארץ** מי הם פני הארץ אלו העשירים. **את כל אשר בהם** כתרגומו די בהון עיבורא. **וישבור למצרים** שבר ל' מכר ול' קנין הוא כאן משמש ל' מכר, שברו לנו מעט אוכל ל' קנין, ואל תאמר אינו כי אם בתבואה אלא ביין וחלב תמצא ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב (ישעי' נה):

57 **וכל הארץ באו מצרימה** אל יוסף לשבור ואם תדרשנו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף:

1 **וירא יעקב כי יש שבר במצרים** ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנ' הנה שמעתי וגו' ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו סבר במצרי' ולא היתה נבואה ממש להודיעו שזה יוסף. **למה תתראו** למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים באותה שעה עדיין היה להם תבואה, (ול"נ פשוטו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהי' בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם), ומפי אחרים שמעתי שהוא ל' כחישה למה תהיו כחושים ברעב, ודומ'

הבנת המקרא.

1 **למה תתראו** למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ועשו כאלו אתם שבעים וכו' ל' רש"י ז"ל, ועיקר כוונתו כי תתראו הוא מגזרת רוה שהוא ל' שביעה ורויה ועיקרו **תתרוו** אלא שבא האל"ף תמורת הו"ו כמלוק יהי"א כמנהג הלשון וכמוהו ¹ **גאה** גם גוה ודוגמת שניות ומנאות ורבים כאלה, וזה שאמר הכת' בסוף ² ומרוה גם הוא יורא (משלי יא כה) שגם זה כתיב באל"ף ומל' רויה כמו שפי' שם הרב ז"ל ואין מל' יורה ומלקוש בפי' רד"ק ומשמר שהניחו הכתוב בל' התפעל שמראיתו הענין שמראה האדם עצמו כמו

כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ
3 מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת׃ וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה
4 לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם׃ וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־
שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן׃
5 וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה
6 הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־
הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ
7 אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ וַיַּרְא יוֹסֵף
אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם
קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ

2 והוא' לו מרו' גם הוא יורא (משלי יא): רדו שמה ולא אמר לכו רמז למאתי'
3 ר"י שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו: וירדו אחי יוסף ולא כתב בני
יעקב מלמד שהיו מתחרטי' במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחו' ולפדותו
בכל ממון שיפסקו עליהם. עשרה מה ת"ל והלא כתיב ואת בנימין אחי
יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לי' שלא היתה אהבת כלם ושנאת
4 כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם (בבראשית רבה): פן
יקראנו אסון ובבית לא יקראנו א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג
5 בשעת הסכנה: בתוך הבאים מטמינין עצמן שלא יכירם לפי שצוה להם
אביהם שלא יתראו כולם בפתח א' אלא שיכנס כל א' בפתחו כדי שלא תשלוט
בהם עין הרע שכול' נאים וכולם גבורים. כי היה הרעב מוסב אל הבאים
6 כי היה הרעב בארץ כנען והיו באים הרבה שיירות משם: וישתחוו לו אפים
7 נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלי' הוא: ויתנכר

סבבת המקרא.

כמו שכתבתי לעיל אבל ותפעם רוחו לכן פירש לא תראו עצמכם שביעים, לכן
מה שכתו' במקצת נוסחאו' ול"כ פשוטו למ' יהיו הכל מסתכלין בכם וכו' אינגו
מל' רש"י ז"ל גם אין הפירוש הא' מיושב על ל' תתראו גם מה שפי' האב' כפורכו
ול"מ בלי למה תביטו זה אל זה בלתי מתיישב עליו שאין טעם הראי' בבנין
התפעל הבטת האחד את חבירו כ"א הבטת כל אחד עצמו, ולדעת האחרים
שהזכיר רש"י ז"ל יהי' תתראו הפך הרוי' ומן המלות המשמשות בבנין ומתירה
והפירוש הזה הזכיר תוס' במס' תענית י' ב' בשם המדרש, וגרא' שדוגמתו
יכל בשרו מרואי (איוב לג כא) שטעמו מרזון וכיחוש. . . .

8 מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל: וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו
9 וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ: וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר
חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת
10 אֶת־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי
11 וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל: כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד
12 נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים: וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ בָּאתֶם לִרְאוֹת:
13 וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים ׀ אֲנַחְנוּ בְּנֵי
אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ
14 הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא
15 אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם: בְּזֹאת

8 אליהם נעש' להם כנכרי בדברי' לדבר קשות: ויכר יוסף וגו', לפי שהניחם
חתומי זקן. והם לא הכירוהו שיצא מאצל' בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו
בחתימת' זקן, ומדרש אגדה ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם
9 אחיו וריחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה: אשר
חלם להם עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו. ערות הארץ גלוי
הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש, כמו את מקורה הערה (ויקרא כ) וכמו ערום
ועריה (יחזקאל יו) וכן כל ערוה שבמקרא ל' גלוי, (ות"א בדקא דארעא כמו
10 בדק הבית רעוע הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר ל' המקרא): לא אדוני
11 לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבור אוכל: כלנו בני איש א' נחנו
נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביה'. כנים אמתיים
כמו כן דברת, (במדבר כז) כן בנות צלפחד דוברות (ישעיה יו) ועבדתנו לא
12 כן בדיו: ערות הארץ באתם לראות שהרי נכנסתם בי' שערי העיר למה
13 לא נכנסתם בשער א': ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו', ובשביל אותו א'
14 שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו: הוא אשר דברתי הדבר אשר דברתי שאתם
מרגלי' הוא האמת והנכון זהו לפי פשוטו, ומדרשו א"ל ואלו מצאת' אותו ויפסקו
עליכם ממון הרבה תפדוהו, אמרו לו הן, א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו
בשו' ממון מה תעשו, אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג, אמר להם הוא אשר

תִּבָּחֵנוּ חֵי פַרְעֹה אִם־תֵּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם־בְּבוֹא
16 אֲחִיכֶם הַקָּטֹן הֵנָּה׃ שִׁלְחוּ מִכֶּם אֶחָד וְיִקַּח אֶת־
אֲחִיכֶם וְאַתֶּם הֵאָסְרוּ וְיִבָּחֲנוּ דִּבְרֵיכֶם הַאֱמֶת
17 אִתְּכֶם וְאִם־לֹא חֵי פַרְעֹה כִּי מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ וַיֶּאֱסֹף
18 אֹתָם אֶל־מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
19 אֲנִי יָרֵא׃ אִם־כֵּנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם אֶחָד יֵאָסֵר חמשי
בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶם וְאַתֶּם לְכוּ הָבִיאוּ שֶׁבֶר רַעֲבוֹן
20 בָּתֵּיכֶם׃ וְאֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן תָּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְנוּ
21 דִבְרֵיכֶם וְלֹא תָמוּתוּ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־אָחִיו אֲבָל אֲשֵׁמִים ׀ אֲנַחְנוּ עַל־אָחִינוּ אֲשֶׁר
רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְנוֹ אֵלֵינוּ וְלֹא שָׁמָעְנוּ
22 עַל־כֵּן בָּאָה אֵלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת׃ וַיַּעַן רְאוּבֵן
אֹתָם לֵאמֹר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם ׀ לֵאמֹר אַל־
תֶּחֶטְאוּ בַיֶּלֶד וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְגַם־דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ׃
23 וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃

15 דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם מכאן אני נשבע שלא יצאו מכם תחי׳נו
16 בקן גחלת של אבות: אם תצאו מזה מן המקום הזה: האמת אתכם אם אמת
אתכם׳ לפיכך ה״א נקוד פתח שהוא כמו בל׳ תימ׳, ואם לא תביאוהו חי פרע׳ כי
17 19 מרגלים אתם: משמר בית האסורים: בבית משמרכם שאתם אסורים בו עכשיו
ואתם לכו הביאו לבית אביכם, שבר רעבון בתיכם, מה שקניתם לרעבון אנשי
20 בתיכם: ויאמנו דבריכם תאמנו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו, יאמן נא דבריך כמ
21 (מלכים א׳ ח): אבל כתרגומו בקושט, וראיתי בב״ר לישנא דרמאה הוא אבל
ברם. באה אלינו טעמו בבי״ת לפי שהו׳ בל׳ עבר שכבר באה ותרגומו אתת
22 23 לנתנא: וגם דמו אתין ונמין דטין לשו וגם דס הקן: והם לא ידעו כי

24 וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם
וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃
25 וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם בָּר וּלְהָשִׁיב
כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ
26 וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם
27 וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי
28 אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם
הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־
29 אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה אֱלֹהִים לָנוּ׃ וַיָּבֹאוּ

שומע יוסף מבין לשונ' ובפניו היו מדברי' כן. כי המליץ בינותם כי כשהיו
מדברי' עמו הי' המליץ בינית' היודע ל' עברי ול' מצרי והי' מליץ דבריה' ליוסף
ודברי יוסף להם לכך היו סבורי' שאין יוסף מכיר בל' עברי. המליץ זה מנשה
24 בנו: ויסיב מעליהם נתרחק מעליה' שלא יראוהו בוכ'. ויבך לפי ששמע שהיו
מתחרטין. את שמעון הוא השליכו לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות
הלזה בא, ד"א נתכוון יוסף להפריד מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו.
ויאסר אותו לעיניהם לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו
27 והשקהו: ויפתח האחד הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו. במלון במקום
28 שלנו בלילה. אמתחת הוא שק: וגם הנה באמתחתי גם הכסף בו עם
התבואה. מה זאת עשה אלהים לנו להביאנו לידי עלילה זו שלא הושב אלא

הבנת המקרא.

27 ויפתח האחד הוא לוי וכו' ל' רש"י ודייק כן מדכתיב האחד בה"א הידיעת
ולא אמר אחד, ולפי הפשט נראה שהיה אחד מהם מיוחד אשר זאת עבודת
משמרתו לתת מספוא במלון לכל חמורים של בני החבורה להקל הטורח
מעליהם שלא יצטרך כל אחד ואחד לפתוח שקו במלון ולזאת הי' להם שק
מיוחד למספוא, ויוסף ידע בזה על כן היה בטוח שזה וודאי יפתח שקו וימצא
הכסף מונח בפיו; ומה שגם הכסף של האחד בפי האמתחת היה ולאחרים
בשולי האמתחת כנראה מן הכתובים עיין בפי' החכם הר"מ קאלין בחומש
עם מנחה חדשה שהדפסתי ותמצא דברי טעם ודעת יתירה.

אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־
הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר: דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ 30
אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ:
וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנָחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים: 31
שְׁנֵים־עָשָׂר אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ 32
וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיֹּאמֶר 33
אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים
אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־רַעֲבוֹן
בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ: וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן 34
אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם
אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ: וַיְהִי 35
הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ
בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם
וַיִּירָאוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי 36
שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן
תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה: וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו 37
לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ
תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ: וַיֹּאמֶר לֹא־ 38
יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר

להתעולל עליכו: ואת הארץ תסחרו תסובבו וכל לשון סוחרים וסחורה על 34
שם שמחזרי' וסובבים אחר הפרקמטיא: צרור כספו קשר כספו: אותי 35 36
שכלתם מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף. שכלתם כל מי שבניו
אבודים קרוי שכול: לא ירד בני עמכם לא קבל דבריו של ראובן, אמר 38

והרעב כבד בארץ: ויהי כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר אליהם אביהם שבו שברו לנו מעט אכל: ויאמר אליו יהודה לאמר העד העד בנו האיש לאמר לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם: אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה ונשברה לך אכל: ואם אינך משלח לא נרד כי האיש אמר אלינו לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם: ויאמר ישראל למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח: ויאמרו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר העוד

[illegible]

כאשר כלו [illegible]

[illegible]

הביאו

אֲבִיכֶם חַי הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם:
וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר 8
אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת גַּם־אֲנַחְנוּ
גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ: אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ 9
אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי
לְךָ כָּל־הַיָּמִים: כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ 10
זֶה פַעֲמָיִם: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן 11
אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם
וְהוֹרִידוּ לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת

על פי הדברי' הא' ע"פ שאלותיו אשר שאל החקקנו להגיד. כי יאמר אשר יאמר
בי משמש בל' אם, ואם משמש בל' אשר ה"ז שמש א' מד' לשונותיו שמשמש 8
כי והוא אי שהרי כי זה כמו אם כמו עד אם דברתי דברי. ונחיה בלכתנו
מן הקדש ע"י הליכה זו תחי ליוסף שב' ותחי רוח יעקב אביהם. ולא נמות
ברעב, בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך, 9
מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי. והצגתיו לפניך שלא אביאנו 10
אליך מת כי אם חי, וחטאתי לך כל הימים לעה"ב: לולא התמהמהנו 11
על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו: איפוא
כל ל' איפה ל' יתר הוא לתקן מלה בל' עברי אם כן אזדקק לעשות שאשלחנו
עמכם צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכ' ואומ' אני זאת
עשו. מזמרת הארץ מתרג' מדמשבח בארעא' שהכל מזמרים עליו כשהוא
בא לעולם. נכאת שעוה כ"ר. בטנים לא ידעתי מה הם, ובפירושי א"ב
של

הבנת המקרא.

הביאתיו אליך, כבר הבינותיך לעיל י"ד כ"ב אשר הרימותי ידי שאין
הל' הזה ל' עבר ודליכ"א תלוי ע"ג וכמוה' ואתה הסבות את לבם אחורנית
(מ"א י"ח ל"ז) לכן העיקר כפי' הגאון אשר הזכיר הרד"ק בפירושו, וזה
גונא קדמאים תנין ותשכיל ההבדל שבין והחרמתי והחרמתי,
והעלית והצלית, והחייתם והחייתם וזומיהם,
בחון בהם ותקיד בהם והעמד אותן על בוריס.

וכספא

...ט בטנים ושקדים: וכסף משנה קחו בידכם
...ואת־הכסף המושב בפי אמתחתיכם תשיבו
...אולי משגה הוא: ואת־אחיכם קחו וקומו
...שובו אל־האיש: ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח
...לכם את־אחיכם אחר ואת־בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי:
...ויקחו האנשים את־המנחה הזאת ומשנה־כסף לקחו בידם ואת־בנימן ויקמו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף:

וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־ 16
בֵּיתוֹ הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן
כִּי אִתִּי יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם׃ וַיַּעַשׂ הָאִישׁ 17
כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים
בֵּיתָה יוֹסֵף׃ וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף 18
וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה
אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ
וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־חֲמֹרֵינוּ׃ וַיִּגְּשׁוּ אֶל־ 19
הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת׃
וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ 20

16 בהכנת הדברים מתרגם וחבר: וטבוח טבח והכן כמו ולטבוח טבח ולהכן
ואין טבוח ל׳ צווי שהיה לו לומר וטבח. בצהרים זה מתורג׳ בשירותא שהוא
ל׳ סעוד׳ ראשונ׳ בל׳ ארמי ובלעז ד״זנר, ויש הרב׳ נגמ׳ שרא לבלבת שירותיה
18 בנע אכולת שירותיה, אבל כל תרגום של צהרים טיהרא: וייראו האנשים
כתוב הוא בשני יודי״ן ותרגומו ודחילו. כי הובאו בית יוסף ואין דרך שאר
הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר. וייראו שאינו
אלא לאספ׳ ה מאמר. אנחנו מובאי׳ אל תוך הבית הזה. להתגולל להיות
מתגלגל׳ עלינו עליל׳ הכסף ולהיות׳ נופל׳ עלינו ואנקלום שתרג׳ ולאסתקפא
עלנא הוא ל׳ להתעולל כלמתרגמין עלילות דברי׳ תסקופי מלין, ולא תרגמו
אחר ל׳ המקרא ולהתגולל שתרגם לאתרברבא הוא ל׳ גלת הזהב (קהלת יב)
20 והגבגלתה העלתה (נחו׳ ב) שהוא ל׳ מלכות: בי אדני ל׳ בעיא ותחנונים
הוא בל׳ ארמי ביא. ירוד ירדנו ירידה היא לנו, רגילי׳ היינו לפרנס אחרים

הבנת המקרא.

לפני התאר כמו כל דרים עמים, אחד קהש, אחד כהם וזול אחרים, גם
החכם רלב״ע בפי׳ תהילי׳ קי״ב אמר טוב איש כמו הפך איש טוב כמו כל דרים
עמים כי הכל נכון בלשונינו עכ״ל, אכן מפי׳ רשי׳ עליהם נראה שכול׳ שמות
לא תארים וכן ומשנ׳ כסף כפלות כסף ואם הוא בסגול יתכן שיאמר הבמין
חנמת אמרים אמת, סיגים כסף ואחרים שהזכיר במכלול נאמן י״א וכולם
נכונים ואין להאריך.

21 וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ
וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ
22 וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ׃ וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־
23 אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר
שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם
נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי
24 וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃ וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים
בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא
25 לַחֲמֹרֵיהֶם׃ וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף
26 בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃ וַיָּבֹא יוֹסֵף
הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה
27 וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃ וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר
הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃
28 וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ
29 וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ׃ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ
וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי
30 וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃ וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ רחמיו

23 עכשיו איני צריך לך: אלהיכם בזכותכם ואם אין זכותכ׳ כדאי אלהי אביכם
24 בזכות אביכם נתן לכם מטמון: ויבא האיש הבאה אחר הבאה לפי שהיו
דוחפים אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו
25 ובאו אחריו: ויכינו הזמינו עטרוהו בכלי׳ נאי׳. הביתה מפרוזדור לטרקלין:
28 ויקדו וישתחוו על שאלת שלום, קידה כפיפת קדקד השתחואה משתטח
29 לארץ: אלהים יחנך בני בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את
30 עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: כי נכמרו רחמיו

רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה
וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה: וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר 31
שִׂימוּ לָחֶם: וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים 32
הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל
אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם:
וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ 33
וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת 34
מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת
כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ: וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר 1
עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל
כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ:
וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת 2

שאין לך אח מאם א"ל אח היה לי ואיני יודע היכן הוא יש לך בנים אמר לו יש לי עשרה א"ל ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' א"ל מה טיבן של שמו' הללו אמר לו כלם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו. בלע שנבלע בין האומו', בכר, שהי' בכר לאמי, אשבאל, ששבאו אל, גרא, שנתגייר באכסניא, ונעמן, שהי' נעים ביותר, אחי וראש, אחי הי' וראשי הי', מפים, מפי אבי למד, וחופי' שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו, וארד, שירד לבין האומו' כדאית' במס' סוטה מיד נכמרו רחמיו. נכמרו נתחממו ובל' משנ' על הכומר של זיתים ובל' ארמי משום מכמר בשרא ותמקד' עורנו כתנור נכמרו נתחממו ונקמטו קמטי' מפני זלעפות רעב כן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונתכווץ. ויתאפק נתאמץ, והוא ל' (איו' יב) אפיקי מגיני' חוזק וכן (שם מא) ומזיח אפיקי' רפה: כי תועבה היא דבר שנאוי הוא למצרי' לאכול את העברי' ואונקלוס נתן טעם לדבר: הבכור כבכורתו מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהוד' יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהו' סדר תולדותיכ' וכן כלם, כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי: משאות מנות. חמש ידות חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת ומנש' ואפרי'. וישכרו עמו ומיו' שמכרוהו לא שתו יין ולא הוא שתה יין ואותו היו' שתו: גביעי כוס ארוך וקורין לו מדר"ינש (רטא"ר): ב

הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר
דִּבֵּר׃ הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃ 3
הֵם יָצְאוּ אֶת־הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר 4
לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים
וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם רָעָה
תַּחַת טוֹבָה׃ הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא 5
נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ וַיַּשִּׂגֵם 6
וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ 7
אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה
לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה׃ הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר 8
מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ מֵאֶרֶץ
כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב׃ אֲשֶׁר 9
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי
לַעֲבָדִים׃ וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא 10

7 חלילה לעבדיך חולין הוא לנו לשון גנאי, ותרגום חס לעבדיך חס מאת הקב"ה
8 יהי עלינו מעשות זאת והרבה יש בגמ' חס ושלום: הן כסף אשר מצאנו
זה אחד מעשרה קל וחומר האמורים בתורה, וכלן מנויין בבראשית רבה:
10 גם עתה כדבריכם אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא שכלכם חייבים
עבדים

הבנת המקרא.

10 גם עתה אף זו מן הדין כדבריכם כן הוא שכולכם חייבים בדבר אבל אני
אעשה עמכם לפנים משורת הדין וכו' כן פי' רשי' ורשב"ם, והחכם ר"י בן
שועב כתב בשם הגאון רבינו סעדיה ז"ל שמלת גם עתה אינכו נופל על הקנס
שקנסו על עצמם כי אם אל התנקות' באמרם הן כסף אשר מצאנו וגו' ואיך
נגנוב וגו' כזאת הפירוש גם בפעם הזאת כדבריכ' כן הוא שאתם בכללות נקיים
מן הגניבה הזאת כמו שאתם נקיים מן הכסף הגנ באמתחותיכם בתחלה
אבל האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא ואולי קייב ולכן הוא לבדו יהי' לי עבד
ואתם

אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם׃
וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ 11
אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃ וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן 12
כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃ וַיִּקְרְעוּ 13
שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃
וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם 14
וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־ 15

עשיה שכמצאת גנבה ביד א' מהם כלם נתפשים, אבל אני אעשה לכם לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו יהיה לי עבד: בגדול החל שלא ירגישו שהיה 12
יודע היכן הוא: ויעמס איש על חמרו בעלי זרוע היו ולא הוצרכו לסייע 13
זה את זה לטעון. וישבו העירה מטרופולין היתה והוא לומר העיר"ה העיר כל שהוא אלא שלא היתה חשובה בעיניהם אלא כעיר בינונית של י' בני אדם לענין המלחמה: עודנו שם שהיה ממתין להם: 14
הלא

הבנת המקרא.

ואתם תהיו נקיים, ועוד פירושים אחרים בפי המפרשים אכן בעל הטעמים מתנגד לכל הפירושים האלה שהרי הטעים כדבריכם בטפחא לחברו עם מלת עתה ולהפרידו ממלת כן הוא, ואילו לפירושם הי' לו להטעים עתה בטפחא ולחבר כדבריכם אל כן הוא במרכא, ועוד יקשה טובא ל' הפסוק שאמר יהיה לי עבד כמדבר בעד עצמו הי' לו לומר יהיה לי עבד, ועוד אחרי שהם בעצמם קבלו עליהם להיות כולם עבדים כפי הדין יו"ד שכמצאת גניבה ביד אחד מהם כולם נתפשים, מי הגיד אל האיש שאחיו יהי' נושא עון ופשע כ"כ לפטרם כולם לפנים משורת הדין, ואף אם היה יודע ומכיר בצדקת יוסף שהוא איש מוחל ומי התיר לו למחול על כבוד קונו? לזאת נראה שמלת הוא רמז על יוסף הצדיק אדונו ומלת כן הוא תאר לו כמו כן בנות צלפחד דוברות, כנים אנחנו, וכל מי שמעשיו מיושרים ומכוונים על נקודת האמת והיושר נקרא איש כן, וזה שהשיב להם האיש לאמר גם עתה כדבריכם ר"ל גם עתה אחרי דבריכם שפסקתם על עצמיכם כפי שורת הדין מ"מ יודע אני באמת כי כן הוא ולא יתנהג עמכ' בדינא דמלכות' כי אם ע"פ היושר והאמת הברור ואחרי שלא נתברר שחברי. גנבים כולכם לכן מובטחני בו שיאמר האי לכם אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים, והפירוש הזה מיוסד הוא על הנב אל המבין בל' המקרא כי מקרא קצר הוא וכיוצא שחתך ישראל כי בי בעזרך (הושע יג ט) וכמו שפי' שם רש"י ז"ל עיין עליו.

הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־
16 נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כָּמֹנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה־
נֹּאמַר לַאדֹנִי מַה־נְּדַבֵּר וּמַה־נִּצְטַדָּק הָאֱלֹהִים
מָצָא אֶת־עֲוֹן עֲבָדֶיךָ הִנֶּנּוּ עֲבָדִים לַאדֹנִי גַּם־
17 אֲנַחְנוּ גַּם אֲשֶׁר־נִמְצָא הַגָּבִיעַ בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר חָלִילָה
לִּי מֵעֲשׂוֹת זֹאת הָאִישׁ אֲשֶׁר נִמְצָא הַגָּבִיעַ
בְּיָדוֹ הוּא יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם עֲלוּ לְשָׁלוֹם אֶל־
18 אֲבִיכֶם׃ ס וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה
וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי
19 וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה׃ אֲדֹנִי
שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח׃

15 הלא ידעתם כי נחש ינחש וגו', הלא ידעת' כי איש חשוב כמוני יודע לנחש
16 ולדעת מדעת ומסברא ובינה כי אתם גנבתם הגביע: האלהים מצא יודעים
אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהית' להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום
לגבות שטר חובו. מה נצטדק ל' צדק וכן כל תיב' שתחלת יסוד' צדי והיא באה
לדבר בל' מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו ואינה נותנ' לפני אות
ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העקר כגון נצטדק מגזרת צדק
ויצטבע מגזרת צבע ויצטירו מגזרת ציר אמוני' הצטיידנו מגזרת צדה לדרך,
ותיבה שתחילתה סמך או שי"ן כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות
העקר כגון ויסתבל החגב (קהל' יב) משתכל הוית בקרניא (דניאל ז), וישתמר
חקות עמרי (מיכה ו) מגזרת שמר וסר מרע משתולל (ישעיה נט) מגזרת
הולך יועצי' שולל, מסתולל בעמי מגזרת דרך לא סלול' (ירמיה יח):
18 ויגש אליו דבר באזני אדני, יכנסו דברי באזניך. ואל יחר אפך מכאן
אתה למד שדבר אליו קשות. כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך זהו
פשוטו, ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ע"י זקנתי שרה
על לילה אחת שעכבה, דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים מבטיח ואינו
עושה אף אתה כן, וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו, דבר אחר
19 כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדוניך: אדוני שאל את
עבדיו מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היית

וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן 20
וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ׃
וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי 21
עָלָיו׃ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־ 22
אָבִיו וְעָזַב אֶת־אָבִיו וָמֵת׃ וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ 23
אִם־לֹא יֵרֵד אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אִתְּכֶם לֹא תֹסִפוּן
לִרְאוֹת פָּנָי׃ וַיְהִי כִּי עָלִינוּ אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וַנַּגֶּד 24
לוֹ אֵת דִּבְרֵי אֲדֹנִי׃ וַיֹּאמֶר אָבִינוּ שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ 25
מְעַט־אֹכֶל׃ וַנֹּאמֶר לֹא נוּכַל לָרֶדֶת אִם־יֵשׁ אָחִינוּ 26
הַקָּטֹן אִתָּנוּ וְיָרַדְנוּ כִּי־לֹא נוּכַל לִרְאוֹת פְּנֵי הָאִישׁ
וְאָחִינוּ הַקָּטֹן אֵינֶנּוּ אִתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר עַבְדְּךָ אָבִי 27
אֵלֵינוּ אַתֶּם יְדַעְתֶּם כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה־לִּי אִשְׁתִּי׃
וַיֵּצֵא הָאֶחָד מֵאִתִּי וָאֹמַר אַךְ טָרֹף טֹרָף וְלֹא 28
רְאִיתִיו עַד־הֵנָּה׃ וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מֵעִם פָּנַי 29
וְקָרָהוּ אָסוֹן וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּרָעָה
שְׁאֹלָה׃ וְעַתָּה כְּבֹאִי אֶל־עַבְדְּךָ אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ 30
אִתָּנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ׃ וְהָיָה כִּרְאוֹתוֹ כִּי־ 31

מבקשים או אחותנו אתה מבקש ואעפ״כ ונאמר אל אדוני לא כחדנו ממך דבר:
ואחיו מת מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו אמר אם אומר לו שהוא 20
קיים יאמר הביאוהו אלי. לבדו לאמו מאותו האם אין לו עוד אח: ועזב 22
את אביו ומת אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו
בדרך מתה: וקרהו אסון שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. והורדתם את 29
שיבתי וגו', עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות
זה דומה עלי שמתו כולם ביום א': והיה כראותו כי אין הנער ומת 31

אֵין הַנַּעַר וָמֵת וְהוֹרִידוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־שֵׂיבַת עַבְדְּךָ
32 אָבִינוּ בְּיָגוֹן שְׁאֹלָה: כִּי עַבְדְּךָ עָרַב אֶת־הַנַּעַר
מֵעִם אָבִי לֵאמֹר אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי
33 לְאָבִי כָּל־הַיָּמִים: וְעַתָּה יֵשֶׁב־נָא עַבְדְּךָ תַּחַת
34 הַנַּעַר עֶבֶד לַאדֹנִי וְהַנַּעַר יַעַל עִם־אֶחָיו: כִּי־אֵיךְ
מה אֶעֱלֶה אֶל־אָבִי וְהַנַּעַר אֵינֶנּוּ אִתִּי פֶּן אֶרְאֶה
1 בָרָע אֲשֶׁר יִמְצָא אֶת־אָבִי: וְלֹא־יָכֹל יוֹסֵף
לְהִתְאַפֵּק לְכֹל הַנִּצָּבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאוּ
כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע
2 יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו: וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ
3 מִצְרַיִם וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו
4 לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם
5 אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה: וְעַתָּה אַל־תֵּעָצְבוּ
וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה

32 אביו מכרתו: כי עבדך ערב את הנער ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כלם מבחוץ ואני נקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בשני
33 עולמות: ישב נא עבדך וגו׳, לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה
1 ולשמש: ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים לא היה יכול לסבול שיהיו
2 מצריים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם: וישמע בית פרעה ביתו של פרעה כלומר עבדיו ובני ביתו, ואין זה ל׳ בית ממש אלא
3 כמו בית ישראל, בית יהודה מיסנ״ה בלע״ז: נבהלו מפניו מפני הבושה:
4 גשו נא אלי ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם
5 בל׳ רכה ותחנונים והראה להם שהוא מהול: למחיה להיות לכם למחיה:

שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם׃ כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב 6
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ
וְקָצִיר׃ וַיִּשְׁלָחֵנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם 7
שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃
וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים 8
וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי 9
וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹהִים
לְאָדוֹן לְכָל־מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד׃
וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ 10
וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ וְכִלְכַּלְתִּי 11
אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב פֶּן־תִּוָּרֵשׁ
אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת 12
וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם׃ וְהִגַּדְתֶּם 13
לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
רְאִיתֶם וּמִהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה׃ וַיִּפֹּל 14
עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־

כי זה שנתים הרעב עברו משני הרעב: לאב לא לחבר אלא לפטרון: 6 8
ועלו אל אבי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: פן תורש לשון תתמסכן 9 11
ל' מוריש ומעשיר: והנה עיניכ' רואות בכבודי ושאני אחיכ' שאני מהול ככם 12
ועוד כי פי המדבר אליכם בל' הקודש. ועיני אחי בנימין השוה את כלם
יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתו כך אין
בלבי שנאה עליכם: ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך על שני מקדשות 14
שעתידין

הגהת המקרה.

ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך, פי' רש"י על שני מקדש' שעתידין להיות 14

צַוָּארָיו: וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן
דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ: וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר

שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופו ליחרב. ובנימין בכה על צואריו
15 על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו ליחרב: וינשק הוסיף
בכשיקה מנשק והולך, דיבייסר, (בעקיסען), בלע״ז ויסק פעם אחת ומשקל
רפה הוא, את בתקים ויבשק הוא מדגש כי דם עבדיו יקום (דברים לב מג)
וַיָּקֹב חור בדלתו (מ״ב י״ב י׳) והוא מגזרת ישכור ושכר, (גירסת רש״י כ״י).
ואחרי כן מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמה׳. דברו אחיו אתו שמתחלה
16 היו בושים ממנו: והקול נשמע בית פרעה כמו בבית פרעה והוא ל׳ בית

הגות המקלט.

בחלקו של בנימין וסופו ליחרב, ור״ל מקדש ראשון ומקדש שני וכן ת״י ובכא
דעתיד בית מוקדשא למהוי מתבני באחסנתיה דבנימין ועתיד למחרב תרתין
זמנין, והמאמר רומז למקדש כמו שפי׳ רש״י בשיר השירים על כמגדל דוד צוארך;
ובנימין בכה על צואריו, על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו
ליחרב, עכ״ל; והדברים תמוהים כי צוארי גם צואריו שניהם ל׳ רבים ולא
ידענו למה ירמוז זה על שנים וזה על אחד לבד, והרב מזרחי רצה ליישב באמרו
ז״ל בב״ר אמרו על צוארי בנימין וכי שני צוארים היו לו אלא אמר ר׳ אלעזר
בן פדת יוסף ראה ברוח הקדש ששני מקדשות עתידין לבנות בחלקו ועתידין
ליחרב, ובנימין בכה על צוארו כתיב ראה בנימין שמשכן שילה עתיד לעשות
בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב, פי׳ שינוי דקרא קאדרשי דלגבי בנימין כתיב
צוארי בל׳ רבים והוי לי׳ למיכתב צואר בל׳ יחיד כיון שאינו כנוי שמנהגו לבוא
בל׳ רבים כמו אליו ועליו ועדיו אמרו ש״מ לדרשה הוא דאתא, ולגבי יוסף דכתיב
על צוארו בל׳ יחיד וה״ל למכתב צואריו בל׳ רבים כיון שהוא כינוי שדרכו
בכך אמרו ש״מ לדרשה הוא דאתא וכו׳ ע״ש יותר ואנה נראה כי בכל הספרים
צואריו כתיב ביו״ד וכן הוא ע״פ המסורה וכבר הוכיחו על פניו שגגתו החכם
בעל מתנות כהונה ויפה תואר וגור אריה ומנחת שי, גם מה שהעתיק בשם
המדרש ובנימין בכה על צוארו כתיב ראה וכו׳ איננו כן בשום נוסחא כי אם
ובנימין בכה על צואריו ראה וכו׳ גם בפי׳ רש״י בדפוסים קדמונים וכ״י לא
גרס צוארו כתיב אלא שבדפוסים חדשים הוסיפו כן ע״פ הרא״ם ז״ל וכשל
עוזר ונפל עזור לכן המדרש תמוה מאד ויותר רש״י ז״ל שהכניסו בפירושו,
והחכם בעל מכתב מאלי׳ גם הוא אחר שהזכיר פירושי המפרשים בביטול פי׳
רש״י העתיר עלינו דברים ויגל במים אדירים ויחתור לבוא אל היבשה
ולא יכול; סוף סוף לא עלתה עוד ארוכה להמאמר הזה, והיותר תימה
שדברי רש״י נמס׳ מגלה מותרים דבריו בפירושו לרבות הא ל׳ המאמר במס׳
מגלה דף ט״ז ב׳ ויפל על צוארי בנימין אחיו כמה צוארין הוי ליה לבנימין אמר
ר׳ אלעזר בכה על שני מקדשים שהיו בחלקו של בנימין שעתידין ליחרב,
ובנימין

בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃
וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ
טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ וּקְחוּ
אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם
אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃

מיתן: טענו את בעירכם תבואה: את טוב ארץ מצרים ארץ גושן, כנה ולינו יודע מה נבא מופס לעתותיו כמגולה שאין בה תים. חלב הארץ כל

הבנת המקרא.

ובנימין בכה על צואריו בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף ועתיד ליחרב, ופי' רש"י כמ' צוארין היו לו לבנימין לא גרסינן שכן דרך המקרא לכתוב צואר ל' רבים על חלקת צואריו בכה על צואריו עכ"ל, ונ"בר סוף פ' נ"ג וכי שני צוארים היו לו לבנימין אלא אמר ר"א וכו' ובנימין בכה על צואריו אלה שמשכן שילה וכו' ופי' רש"י צוארו ל' יחיד הוא כמו בעליו אחניו אבל צוארי משמע שנים עכ"ל נדוק והרב מהרש"א לא דק בהעתקתו, ונשמע מדבריו אלה כי רק בגירסת כמה צוארין היו לו לבנימין לא היתה דעתו נוחה הימנה אבל בגירסת וכי שני צוארין היו לו לבנימין נחה שקטה דעתו כי צוארי משמע שנים ואת יותר תימה מן הראשון; ואחרי כל הכתובים האלה רעיוני העירוני לשות דעי אף אני וזה תורתי לי ולספר': ידענו כי צַוָּאר הוא ממשקל' הסגולי' ולכן הסמיכו יקדוק במשקל פַּעֲל שהפ"א פתוח "נגלל התש והע"ן קמוצ' כמו סֵבֶל סְלָח דֶּגֶל ואמ' גם כי צַוָּאר מזה המשקל והאלף נח' למשך ונפל מהמכתב "מן לא הביאו צַוָּרָם (נחמי' ג ה) וכפל המשך ואע"פ שכתב הא"נף על צַוְּארֵי בנימין "" ובפסוק צַוָּאר ירמי' וכו' וכל אלה קמוצי העי"ן לא "" ישתנו בקבוצם בכללם "" לא בסמיכות הקטן כי מן מֶלַח נאמר מַלְחֵיהֶם מַלָּחַיִךְ ומן חֵטְא חֲטָאִים וְחַטָּאֶיהָ כל חַטָּאֵי עמי (עמוס ט' י) חרשי ברזל וחרשי אמנות והחרשים על "וחרשי אבן, וכו' כן "בלי השתנו" וכן גאמ' גִּבֹּרֵי גִבֹּרֵי כמבואר שם ויתברר מזה כי לפי הדייקות אין צַוָּארֵי וצַוָּארָיו במורג אחד כמרגים שאילו כן הי' ראוי "" להנקד צַוְּארֵי בנימין הוי"ו נקמץ לא בשו"א, וכדי להבדיל מן הורות האחד קקרנו ידרשנו אחר סיבוי הניקוד בחלוצי הנערפת השמות, ואחר התפוש מצאנו כי יש למשקל הסגים ר"ל למשקל המורה על הוגות עוד מנהג מיוחד

מיוחדו

19 וְאַתָּה צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם
20 וּבָאתֶם׃ וְעֵינְכֶם אַל־תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־
21 אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן
לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי פַרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה
22 לַדָּרֶךְ׃ לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן
נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת שְׂמָלֹת׃

19 כל חלב ל׳ מיעב הוא: ואתה צויתה מפי לומר להם. זאת עשו כך לאמר

סגנת כעקרם.

בניקוד המבדיל ממשקל הקיבוץ מלבד הסגול המיוחד אשר לו, ושאר התנועות תכונעת עי״ן הפעל לבו״א מה שאין כן במשקל הקיבוץ והמשל במשקל סגולי מן רֶגֶל מֶלֶךְ עֶבֶד נַעַר וליעיהם נאמר בקיבוץ מְלָכִים עֲבָדִים נְעָרִים רְגָלִים וכן עם כל כינוייהם (זולת הֶם כֶם) כמו נְעָרַי נְעָרֵינוּ נְעָרֶיךָ נְעָרָיו נְעָרֶיהָ וכן תמיד אבל בסמוך נאמר רַגְלֵי רַגְלֵינוּ רַגְלֶיךָ רַגְלָיו רַגְלֶיהָ וכן בִּרְכַּיִם בִּרְכֵּי וכו׳ עי״ן הפעל בשו״א כמולם וכן בכל חבריה׳, והמשקלים הכבדים דגושי עי״ן הפעל בניקוד הקמץ כגון משקל פַּעָל ומשקל פֶּעָל לא יסור קמצות העי״ן בכל מיני הנערפי׳ ואפילו בכינויי הֶם כֶם וסמיכות התיבה, אם במשקל פַּעָל כמו שאמרנו ואם במשקל פֶּעָל כמו אִכָּר כִּכָּר כי מצאנו כַּבָּרִים אִכָּרִים אִכָּרֵיכֶם וכורמיכם (ישעי׳ סא ה) ובהפך ממנו הכינוי כֶם ישאר אִכָּרֵי והוא ניקוד סמיכות התיב׳ וכן דרך כל המשקלי׳ כולם בניקוד סמיכות הקיבוץ כן ניקוד התחברותו עם כינויי הֶם כֶם ואחר שמצאנו בדקדוק הענין ויצר כִּכָּרִים כסף (מ״ב ה כג) בְּכִכָּרִים כסף (מ״א י כד) בהשתנות הקיבוץ לבג״ה שפטנו בדקדוק זה ממנהג משקל השנים בדקדוק הענין ומכש״כ בסמיכות התיבה גם במשקלים הקלים גם במשקלים הכבדי׳, וכבר כתבתי במקום אחר כי עיקר משקל השנים הוא אִי בֵּי גֵי בסוף והעד שבהסיכך המ״ס מן יָדַיִם רַגְלַיִם וזולת ישארו ידי רגלי

וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים מִטּוּב
מִצְרָיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נֹשְׂאֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן
לְאָבִיו לַדָּרֶךְ׃ וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם 24
אַל־תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃ וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ 25
כְּנַעַן אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף 26
חַי וְכִי־הוּא מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי

לומר להם שבישותי היא: שלח כזאת כחשבון הזה, וזהו החשבון י' חמורים 23
וגו'. מטוב מצרים מצינו בגמ' ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו,
ומ"א גריסין של פול. בר ולחם ומזון כתרגומו, ומזון ליפתן: אל תרגזו 24
בדרך אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגז עליכם הדרך, ד"א אל תפסיעו
פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו
נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר
על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו: וכי הוא מושל 26
ואשר הוא מושל. ויפג לבו נחלף לבו והלך מלהאמין לא היה לבו פונה אל

פנכת סמקלא.

ידי רגלי ברכי ביו"ד נראית בסוף אף שהוצרכו להטיל בהם אות מ"ם בסוף שלא יתערב בהם היו"ד שהיא לתיקון השם עם היו"ד שהיא לכינוי המדבר וזה במקום אחד מצאנו שהכינו התיבה על מתכונתה ואמת על כל אחד ידי (יחזק' יג יח) במקו' ידים וללמוד הסתום מן המפורש, ולכן כל המשקל הזה מנוגנים מלעיל בפתח שהוא סוף תנועות התיבה ואין החירק כ"א לסימן שהיו"ד מפיק ואינו נעלם, וכן היה דרך הסופרים הקדמונים לרשום נקודת מפיק מתחת לאות כמו גבהה נגהה ודומיהם גם כתבו ידי רגלי בנקוד' תחת היו"ד לסימן מפיק יו"ד וככ' מצאנו ברוב מקראות כתובי יד הישנים; ובסמיכות השניות ישתנה הפתח לצר"י על המנהג ידי רגלי ודומיה' מבלי שום מה' ענין השני, וחבינו עכשו לדין כי צוארי בשו"א הוי"ו משמע שנים כי הוא הסמיכות מן צוארים אבל צואריו בקמצות הוי"ו הוא מקונן מן צואר על המנהג ול' רבי' הוא אך שכן דרך המקר' לכתוב בל' רבים כמו בעליו ואדוניו אע"פ שאין בפתרונם כי אם ל' יחיד את כלשה ראת' חכמת ר"א ולכן מאן דגרס וכי שני צוארים היו לו שלא כהוגן כי צוארי משמע שנים אבל כמ' צוארים היו לו היא שאלה שלא כהוגן לפי שאין במשמעות תיבת צוארי ענין ריבוי אף במשמעות תיבת צואריו ותמיה ליכא למידרש מידי שכן דרך המקרא לכתוב ולכן לא גרסינן ליה; הן זאת חקרתי כן היא שמענה ואתה דע לך.

לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם: וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי
יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־
שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם:
2 וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ
בְּטֶרֶם אָמוּת: וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא
בְּאֵרָה שָּׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק:
2 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ׀ לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר
3 יַעֲקֹב ׀ יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל
אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי־לְגוֹי
4 גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם: אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה
וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־עֵינֶיךָ:
5 וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת
6 אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ: וַיִּקְחוּ אֶת־
מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן

הדברים לו׳ מפיגין טעמן בל׳ מסכה, וכמו מאין הפגות (איכה ג) וריחו לא
27 נמר (ירמיה מח) מתרגמינן וריחי׳ לא פג: את כל דברי יוסף סימן מסר
להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפ׳ עגלה ערופה זהו שנ׳ וירא את העגלות
אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה. ותחי רוח יעקב שרתה עליו
28 שכינה שפירשה ממנו: רב לי רב לי עו׳ שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני
1 חי: בארה שבע כמו לבאר שבע ה״א בסוף תיבה במקום למ״ד בתחלה.
לאלהי אביו יצחק חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו לפיכך תלה
2 3 ביצחק ולא באברה׳: יעקב יעקב ל׳ חבה: אל תירא מרדה מצרימה
4 לפי שהיה מצר על שנזקק לצאת לחוצ׳ לארץ: ואנכי אעלך הבטיחו להיות
6 נקבר בארץ: אשר רכשו בארץ כנען אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל

וַיָּבֹאוּ מִצְרָיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ: בָּנָיו וּבְנֵי
בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ
מִצְרָיְמָה: ס וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב
רְאוּבֵן: וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי:
וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר 10
וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית: וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי: 11
וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר 12
וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל:
וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן: וּבְנֵי זְבֻלוּן 13 14
סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל: אֵלֶּה ׀ בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה 15
לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו
וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ: וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי 16
וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי: וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה 17
וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה

לפני בשביל חלקו במערת המכפלה אמר כבשי חובה לארץ אינן כדאי לי הכו אמר כריתי לי העמיד לו צבורין של זהב וכסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו: ובנות בניו סרח בת אשר ויוכבד בת לוי: הבאים מצרימה על שם השעה קורא להם הכתוב באים, ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו: בן הכנענית 10 בן דינה שנבעלה לכנעני, כשהרגו את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה ב"ר: אלה בני לאה ואת דינה בתו, הזכרים תלה 15 בלאה והנקבות תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה. שלשים ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושנים

הבנת המקרא.

ובני אשר וגו' ושרח אחותם לפי עדות הרמ"בן נפ' פינחס (במדב' כו מו) 17 וגם בת אשר סרח ת"אונקלוס בת אתת אשר כרמ"א"ב לא היתה בתו של אשר

בי

חֶ֖בֶר וּמַלְכִּיאֵֽל׃ אֵ֚לֶּה בְּנֵ֣י זִלְפָּ֔ה אֲשֶׁר־נָתַ֥ן לָבָ֖ן
לְלֵאָ֣ה בִתּ֑וֹ וַתֵּ֤לֶד אֶת־אֵ֙לֶּה֙ לְיַעֲקֹ֔ב שֵׁ֥שׁ עֶשְׂרֵ֖ה
נָֽפֶשׁ׃ בְּנֵ֤י רָחֵל֙ אֵ֣שֶׁת יַעֲקֹ֔ב יוֹסֵ֖ף וּבִנְיָמִֽן׃ וַיִּוָּלֵ֣ד
לְיוֹסֵף֮ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַיִם֒ אֲשֶׁ֤ר יָֽלְדָה־לּוֹ֙ אָֽסְנַ֔ת בַּת־
פּ֥וֹטִי פֶ֖רַע כֹּהֵ֣ן אֹ֑ן אֶת־מְנַשֶּׁ֖ה וְאֶת־אֶפְרָֽיִם׃ וּבְנֵ֣י
בִנְיָמִ֗ן בֶּ֤לַע וָבֶ֙כֶר֙ וְאַשְׁבֵּ֔ל גֵּרָ֖א וְנַעֲמָ֑ן אֵחִ֣י וָרֹ֔אשׁ
מֻפִּ֥ים וְחֻפִּ֖ים וָאָֽרְדְּ׃ אֵ֚לֶּה בְּנֵ֣י רָחֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר יֻלַּ֖ד
לְיַעֲקֹ֑ב כָּל־נֶ֖פֶשׁ אַרְבָּעָ֥ה עָשָֽׂר׃ וּבְנֵי־דָ֖ן חֻשִֽׁים׃
וּבְנֵ֖י נַפְתָּלִ֑י יַחְצְאֵ֥ל וְגוּנִ֖י וְיֵ֥צֶר וְשִׁלֵּֽם׃ אֵ֣לֶּה בְּנֵ֣י
בִלְהָ֔ה אֲשֶׁר־נָתַ֥ן לָבָ֖ן לְרָחֵ֣ל בִּתּ֑וֹ וַתֵּ֧לֶד אֶת־אֵ֛לֶּה
לְיַעֲקֹ֖ב כָּל־נֶ֥פֶשׁ שִׁבְעָֽה׃ כָּל־הַנֶּ֜פֶשׁ הַבָּאָ֧ה לְיַעֲקֹ֣ב

אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנ' אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים: בני רחל אשת יעקב ובכלן לא נאמר ברן אשת אלא שהיתה עיקרו של בית: כל הנפש הבאה ליעקב שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין תיבה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה (אסתר ב) וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה באלף לפי שבשיצאו לבא מארץ כנען לא היו אלא ששים וששה, והשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הוא לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בבית לפי שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות, ולדברי האומ' תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר שמתו לפני ירידתן למצרי' שהרי לא נמנו כאן, (מצאתי בעיקר' רבא

מנו

הבנת המקרא.

כי אם בתה של אשת אשר מבעל' הראשון ולכן הזכיר' הכתוב כאן וסרח אחותם שהיתה אחות' מן האם ולא מן האב, וכזה סופר גם' בס' הישר שהדור' בת אבישר בן עבר בן שם אשת אשר הביאה עמה מעבר הנהר את סרח בתה והיתה בת ג' שנים ותגדל הנערה בבית יעקב וכו' ע"ש.

ובני בנימן וגו' ואשבל הוא המוכר בשם ידיעאל בס' דה"א (ז'ו') ונעמן האמור כאן הזכיר שם בסי' ח' בבני בלע בן בנימן וכן בפ' פינחס, וכן עוד שינויים אחרים ועיין בל"ה בפי' רשי' ורל"ק.

מִצְרַיְמָה יֹצְאֵי יְרֵכוֹ מִלְּבַד נְשֵׁי בְנֵי־יַעֲקֹב כָּל־נֶפֶשׁ
שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ׃ וּבְנֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר־יֻלַּד־לוֹ בְמִצְרַיִם נֶפֶשׁ
שְׁנָיִם כָּל־הַנֶּפֶשׁ לְבֵית־יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה
שִׁבְעִים׃ ס ששי וְאֶת־יְהוּדָה שָׁלַח לְפָנָיו 28
אֶל־יוֹסֵף לְהוֹרֹת לְפָנָיו גֹּשְׁנָה וַיָּבֹאוּ אַרְצָה גֹּשֶׁן׃
וַיֶּאְסֹר יוֹסֵף מֶרְכַּבְתּוֹ וַיַּעַל לִקְרַאת־יִשְׂרָאֵל אָבִיו 29
גֹּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו
עוֹד׃ וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם 30
אַחֲרֵי רְאוֹתִי אֶת־פָּנֶיךָ כִּי עוֹדְךָ חָי׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף 31
אֶל־אֶחָיו וְאֶל־בֵּית אָבִיו אֶעֱלֶה וְאַגִּידָה לְפַרְעֹה
וְאֹמְרָה אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן
בָּאוּ אֵלָי׃ וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ 32
וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃ וְהָיָה כִּי־ 33
יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ וַאֲמַרְתֶּם 34

עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו ל' רבי' לפי שהיו עובדין
לאלוהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו
עובדים לאל אחד): להורות לפניו כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות 28
היאך יתישב בה. לפניו קודם שיגיע לשם, ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן
לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: ויאסר יוסף מרכבתו הוא עצמו אסר 29
את הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו. וירא אליו יוסף נראה אל אביו.
ויבך על צואריו עוד ל' הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד ל' רבוי
הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על חטאיו אף כאן הרבה והוסיף בבכי
יות' על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו
שהיה קורא את שמע: אמותה הפעם פשוטו כתרגומו ומדרשו כסבור הייתי 30
למות שתי מיתות בעה"ז ולעה"ב שנסתלקה שכינה ממני והייתי אומ' שיתבעני
הקב"ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: ואמרה אליו אחי 31

אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַּם־
אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־
תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן׃ וַיָּבֹא יוֹסֵף וַיַּגֵּד
לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־אֲשֶׁר
לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וּמִקְצֵה
אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה׃
3 וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־
פַּרְעֹה רֹעֵה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבוֹתֵינוּ׃
4 וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה
לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
5 וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
6 אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ אֵלֶיךָ׃ אֶרֶץ
מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב אֶת־
אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ
וְיֶשׁ־בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־

34 וגו', ועוד אומר לו יהא כנים רועי צאן וגו': בעבור תשבו בארץ גושן וכיא
צריכ' לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכה אחרת
ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם. כי תועבת מצרים כל רועה צאן לפי שהם
2 להם אלהות: ומקצה אחיו מן הפחותים שבהם לגבורה שאין נראים גבורים
שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו, ואלה הם ראובן שמעון לוי
יששכר ובנימין, אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן, אבל שמות הגבורי' כפל,
וזאת ליהוד' שמע ה' קול יהוד' ולגד אמר ברוך מרחיב גד ולנפתלי אמר נפתלי
ולדן אמר דן וכן לזבולן וכן לאשר וזהו ל' ב"ר שהיא אגדת א"י, אבל בגמ' בבלית
שלנו מצינו שאותן שכפל מש' שמותן הם החלשי' ואותן הביא לפני פרע' ויהודה
שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעם יש בדבר כדאי' בב"ק, וברייתא
6 דספרי שנינו בה כבוה' הברכ' כמו גמ' שלנו: אנשי חיל בקיאין באומנותן לרעו'

אֲשֶׁר־לִֽי׃ וַיָּבֵ֤א יוֹסֵף֙ אֶת־יַעֲקֹ֣ב אָבִ֔יו וַיַּֽעֲמִדֵ֖הוּ
לִפְנֵ֣י פַרְעֹ֑ה וַיְבָ֥רֶךְ יַעֲקֹ֖ב אֶת־פַּרְעֹֽה׃ וַיֹּ֥אמֶר פַּרְעֹ֖ה
אֶֽל־יַעֲקֹ֑ב כַּמָּ֕ה יְמֵ֖י שְׁנֵ֥י חַיֶּֽיךָ׃ וַיֹּ֤אמֶר יַעֲקֹב֙ אֶל־
פַּרְעֹ֔ה יְמֵי֙ שְׁנֵ֣י מְגוּרַ֔י שְׁלֹשִׁ֥ים וּמְאַ֖ת שָׁנָ֑ה מְעַ֣ט
וְרָעִ֗ים הָיוּ֙ יְמֵי֙ שְׁנֵ֣י חַיַּ֔י וְלֹ֣א הִשִּׂ֗יגוּ אֶת־יְמֵי֙ שְׁנֵי֙
חַיֵּ֣י אֲבֹתַ֔י בִּימֵ֖י מְגוּרֵיהֶֽם׃ וַיְבָ֥רֶךְ יַעֲקֹ֖ב אֶת־פַּרְעֹ֑ה 10
וַיֵּצֵ֖א מִלִּפְנֵ֥י פַרְעֹֽה׃ * וַיּוֹשֵׁ֤ב יוֹסֵף֙ אֶת־אָבִ֣יו וְאֶת־ 11
אֶחָ֔יו וַיִּתֵּ֨ן לָהֶ֤ם אֲחֻזָּה֙ בְּאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם בְּמֵיטַ֥ב
הָאָ֖רֶץ בְּאֶ֣רֶץ רַעְמְסֵ֑ס כַּאֲשֶׁ֖ר צִוָּ֥ה פַרְעֹֽה׃ וַיְכַלְכֵּ֤ל 12
יוֹסֵף֙ אֶת־אָבִ֣יו וְאֶת־אֶחָ֔יו וְאֵ֖ת כָּל־בֵּ֣ית אָבִ֑יו לֶ֖חֶם
לְפִ֥י הַטָּֽף׃ וְלֶ֤חֶם אֵין֙ בְּכָל־הָאָ֔רֶץ כִּֽי־כָבֵ֥ד הָרָעָ֖ב 13
מְאֹ֑ד וַתֵּ֜לַהּ אֶ֤רֶץ מִצְרַ֙יִם֙ וְאֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן מִפְּנֵ֖י הָרָעָֽב׃

כאן. על אשר לי על כאן שלי: ויברך יעקב היא שאילת שלום כדרך כל הנראי' 7
לפני המלכי' לפרקי' שלוד"יר (גריסטו) בלע"ז: שני מגורי ימי גרותי כל ימי 9
הייתי גר בארץ: ולא השיגו בטוב: ויברך יעקב כדרך כל הנפטרי' מלפני שרי' 10
מברכי' אות' ונוטלי' רשו' ומה ברכ' ברכו שיעל' נילוס לרגליו לפי שאין ארץ מצרי'
שותה מי גשמי' אלא נילוס עול' ומשק' ומברכתו של יעק' ואילך הי' פרע' בא על
נילוס והוא עול' לקראתו ומשק' את הארץ תנחומא: רעמסס מארץ גשן היא: 11
לפי הטף לפי הצריך לכל בני ביתם: ולחם אין בכל הארץ חוזר לענין 12 13
הראשון לתחלת שני הרעב. ותלה כמו ותלאה ל' עייפות כתרגומו ודומה לו
כמתלהלה

מנחת המקדש.

ותלה כמו ותלאה ל' עייפות וכו', כבר כתבתי בפ' בראשית ג' ע"ו אבל 13
הוא ישופך ראש דעת רש"י ז"ל מענין תבנית התיבו' שיש ביסוד' אחת מאותיות
אהו"י או כי"ן שיתחלפו סדר מצבם גם ימידו גם יתכפלו וכולם שוים בעיקר
פתרונם ונבדלים רק בהוראות טפליות לכן לאה ולהה שוים בעיקרם וכן
אכן ואון ואנה עיין פירושו במדבר י"א א' גם כ"א י"א עיה ויעה, גם שמות כ"ה
כ"ט נסך ונסך וסכ' גם ל"ג כ"ג בנקר וקיר וקרקר מגזר' אחת וכן במקומו' רבי'.

14 וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בְאֶרֶץ־
מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים
15 וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה: וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ
16 כִּי אָפֵס כָּסֶף: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה
17 לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף: וַיָּבִיאוּ אֶת־
מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים
וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם
18 בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא: וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה
הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־
נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה
אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ
19 וְאַדְמָתֵנוּ: לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־
אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה
אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה

14 כמתלהלה הירה זקים (משלי כו): בשבר אשר הם שוברים נותנין לו
15 16 17 את הכסף: אפס כתרגומו שלים: וינהלם כמו וינהגם ודומה לו אין מנהל לה
18 (ישעיה נא) על מי מנוחות ינהלני (תהלים כג): בשנה השנית לשני
הרעב. כי אם תם הכסף וגו', כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל
יד אדני. בלתי אם גויתנו כמו אם לא גויותינו ויה"ג רא"ם וכן בדפוס ישן
19 ועיין בנ"א מיושב נדפסא שנייה): ותן זרע לזרוע האדמה ואע"פ
שאמר יוסף ועוד ה' שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים
באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה.

וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־ 20
אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ
שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃
וְאֶת־הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־ 21
מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ׃ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה 22
כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר
נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם׃
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם 23
וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם
אֶת־הָאֲדָמָה׃ וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית 24
לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה
וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְּכֶם׃
שני וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ 25

20 לא תשם לא תהא שממ' לא תבור ל' אר' בור שאינו חרוש: ותהי הארץ לפרע'
21 קני' לו: את העם העביר יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ
והושיב של עיר זו בחברת', ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך שבחו של
יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים. מקצה
גבול מצרים וגו', כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים מקצה גבולה
22 ועד קצה גבולה: הכהנים הכומרים כל ל' כהן משרת לאלהות הוא חוץ
מאותן שהם ל' גדולה כמו כהן מדין כהן און. חק לכהנים חק כך וכך לחם
23 24 ליום: הא כמו הנה (כמו גם אני הא דרכך בראש נתתי): לזרע השדה
שבכל שנה. ולאשר בבתיכם ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם.
25 טפכם בנים קטני': נמצא חן לעשות לנו זאת כמו שאמר', והיינו עבדים

הבנת המקרא.

19 לא תשם לא תהא שממה וכו', ור"ל שהוא מגזרת שם ל' שממה, גם הוא
ל' ישימון וכן דעת רד"ק גם ל' אשם כמו תאשם שומרון וכן דעת ר"י קמחי
וכולם נכונים בו וכמו שכתבתי בדבור הקודם.

26 עֲבָדִים לְפַרְעֹה: וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת
27 הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ
28 מְאֹד: וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה
וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים
29 וּמְאַת שָׁנָה: וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא
לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת
30 אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי
וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר
31 אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ: וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ
וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה: פ

27 לפרעה, להעלות לו חמש הה׳ בכל שנה לחק שלא יעבור: וישב ישראל בארץ
28 מצרי׳ והיכן בארץ גשן שהיא מארץ מצרי׳. ויאחזו בה ל׳ אחוז׳: ויחי יעקב
למ׳ פרשה זו סתומ׳ לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניה׳ ולבם של ישרא׳
מצרת השעבוד שהתחילו לשעבד׳, ד״א שבקש לגלו׳ את הקץ לבניו ונסתם ממנו
29 בנ״ר: ויקרבו ימי ישראל למות כל מי שנאמר בו קריב׳ למות לא הגיע לימי
אבותיו. ויקרא לבנו ליוסף למי שהי׳ יכולת בידו לעשו׳. שים נא ידך והשבע.
חסד ואמת חסד שעושין עם המתי׳ הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום
גמול. אל נא תקברני במצרי׳ סופ׳ להיות עפר׳ כנים (ומרחשן מתחת גופי)
ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות ושלא יעשוני מצרים ע״א:
30 ושכבתי עם אבותי וי״ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא שים נא ידך תחת
ירכי והשבע לי ואני סופי לשכב עם אבותי, ואתה תשאני ממצרים ואין לומר
ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ונשאתני
ממצרים וקברתני בקבורת׳ ועוד מצינו בכל מקום ל׳ שכיבה עם אבותיו היא
הגויע׳ ולא הקבור׳ כמו וישכב דוד עם אבותיו (מלכי׳ א ב) ואח״כ ויקבר בעיר
31 דוד: וישתחו ישראל תעלא בעידני׳ סגיד לי׳. על ראש המטה הפך עצמו

מח

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ
חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־
אֶפְרָיִם׃ וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ 2
וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל 3
יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ
אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ 4
לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ
אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ 5
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם
אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי׃ וּמוֹלַדְתְּךָ 6
אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם

לצד השכינ' מכאן אמרו שהשכינ' למעל' מראשותיו של חול'. ד"א לראש המטה על
שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך היה ועוד שנשבה לבין
הגוים והרי הוא עומד בצדקו: ויאמר ליוסף אחד מן המגידי' והרי זה מקרא 1
קצר וי"א אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גשן הלך
אפרי' אצל אביו למצרים להגיד לו. ויקח את שני בניו עמו כדי שיברכם
יעקב לפני מותו: ויגד המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות קצרי 2
ל'. ויתחזק ישראל אמר אע"פ שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין
כבוד למלכו' וכן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו
וישנס מתניו וגו': ונתתיך לקהל עמים בשרני שעתידי' לצאת ממני עוד 4
קהל ועמי' ואע"פ שאמר לי גוי וקהל גוי' גוי אמר לי על בנימין קהל גוים הרי
שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי ליחלק ועתה
אותה מתנה אני נותן לך: הנולדים לך עד באי אליך לפני באי אליך 5
כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אצלך. לי הם בחשבון שאר בני הם
ליטול חלק בארץ איש כנגדו: ומולדתך וגו', אם תוליד עוד לא יהיו בחשבון 6
בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים
לענין הנחלה ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גלגלות' כדכתיב לרב תרבו נחלתו
ולכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים אלא

7 יִקָּרְאוּ בְנַחֲלָתָם: וַאֲנִי בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל
בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה
8 וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם: וַיַּרְא
9 יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף
אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר
10 קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם: וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן
לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק לָהֶם
11 וַיְחַבֵּק לָהֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ
לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ:
12 וַיּוֹצֵא יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו

7 ואני בבאי מפדן וגו'. ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני ליקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם. כברת ארץ מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי משה הדרשן, ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה. ואקברה שם ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתי' שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אות' נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנ' קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם, ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שעור חרישת יום (ס"א ארץ) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה אחת קורואד"א בלע"ז כדאמרינן כרב ותני כמה דמוסיק תעלא מני כרבא: 8 וירא ישראל את בני יוסף בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרי' ויהוא ובניו ממנשה. ויאמר מי אלה 9 מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכ': בזה הראה לו שטר אירוסין ושטר כתובה ובקש יוסף רחמי' על הדבר ונחה עליו רוח הקדש. ויאמר קחם נא אלי ואברכם זה שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרי' קחם על זרועותיו (הושע יא) 11 תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרועותיו: לא פללתי לא מלאני לבי לחשוב (ס"א לחקור) מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי לשון 12 מחשבה כמו הביאו עצה עשו פלילה (ישעיה טז): ויוצא יוסף אתם לאחר

אַרְצָה: וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ 13
מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין
יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת 14
עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־
רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:
וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ 15
אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה
אֹתִי מֵעוֹדִי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי 16
מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם
אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וַיַּרְא
יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם 17
וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל

שבמקום הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו
עליהם ולברכ'. וישתחו לאפיו כשחזר לאחוריו מלפני אביו: את אפרים 13
בימינו משמאל ישראל הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שהו'
הבכור מיומן לברכה: שכל את ידיו כתרגומו אחכמינון בהשכל ותכמה 14
השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואעפ"כ לא שת
ימינו עליו: המלאך הגואל אותי מלאך הרגיל להשתלח לי בצרותי כענין 16
שנ' ויאמר אלי מלאך האלהי' בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל. יברך את
הנערים מנשה ואפרים. וידגו כדגי' הללו שפרי' ורבים ואין עין הרע
שולטת בהם: ויתמוך יד אביו הרימה מעל ראש בנו ותמכה בידו: 17

הגהת המקדש.

המלאך הגואל אותי מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרותי וכו', ל' רש"י ז"ל 15
ז"ל שאמר הגואל בל' הוה ולא אמר גאל אותי בל' עבר על שם הרגילות,
ואין זה דומה לשל הבאים מנדימה לפעול מ"וח' לפי שהם קורא להם כן על שם
הפעה וכמו שפי' שם הרב ז"ל וכן מדרך הלשון אבל כאן אי אפשר לפרשו על
שם הפעה שהרי הוא נוטה לעת לבן פירש הרגיל להשתלח אלי.

18 רֹאשׁ אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה: וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־
אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־
19 רֹאשׁוֹ: וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא
יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל
20 מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם: וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים
כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה:
21 וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה
אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם:
22 וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי
מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ רביעי

19 ידעתי בני ידעתי שהוא הבכור. וגם הוא יהיה לעם ויגדל שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו. ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל. וזרעו יהיה מלא הגוים כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה
20 בגבעון וירח בעמק אילון: בך יברך ישראל הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. וישם את אפרים בברכתו להקדימו לפני מנשה בדגלים ובחנוכת
22 הנשיאים: ואני נתתי לך לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואיזו זו שכם שנ' ואת עצמות יוסף אשר העלו ממצרים קברו בשכם. שכם אחד על אחיך שכם ממש היא תהיה לך חלק א' יתירה על אחיך. בחרבי ובקשתי כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיה להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן, ד"א שכם א' היא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם ל' חלק הוא כתרגומו והרבה יש לו דומים במקר' אחלקה שכם (תלים כא) כי תשיתמו שכם תשית שונאי לפני לחלקים חלקים, (הושע ו) דרך ירצחו שכמה איש חלקו (צפניה ג) לעבדו שכם אחד. אשר לקחתי מיד האמורי מיד עשו שעש' מעש' אמורי, ד"א שהיה צד אביו באמרי פיו. בחרבי ובקשתי היא חכמתו ותפלתו.

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם
אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ הִקָּבְצוּ
וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם׃
רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת 3
וְיֶתֶר עָז׃ פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי 4
אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה׃ פ
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶם׃ בְּסֹדָם 5
אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם

(ועיין ברא"ם): ואגידה לכם בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה
3 והתחיל אומ' דברי' אחרים: ראשית אוני היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו. אוני כחי כמו מצאתי און לי (הושע יב) מרוב אונים (ישעיה מ), ולאין אונים: יתר שאת ראוי היית להיות לך יתר על אחיך בכהונ' ל' נשיאו' כפים. ויתר עז במלכו' כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה:
4 פחז כמים הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם לכך אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראוי' לך ומהו הפחז אשר פחזת, כי עלית משכבי אביך אז חללת אותו שעלה על יצועי (שם שכינה שהיה דרכו להיות עולה על יצועי), פחז שם דבר הוא לפיכך טעמו למעל' וכלו נקוד פתח ואלו היה ל' עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה. יצועי ל' משכב ע"ש שמציעים אותו ע"י לבדין וסדינין והרבה דומים לו אם אעל' על ערש יצועי (תהלי' קלב) אם זכרתיך על יצועי (שם סג):
5 שמעון ולוי אחים בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו ועתה לכו ונהרגהו מי הם אם תאמר ראובן או יהוד' הרי לא הסכימו בהריגתו אם תאמר בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה שנא' והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו' יששכר וזבולון לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולי' מהם על כרחך שמעון ולוי הם שקראן אביהם אחים: כלי חמס אומנות זו של רציחה חמס היא בידיה' מברכ' עשו היא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו. מכרותיהם ל' כלי זיין הסייף בל' יוני מכי"ר תנחומ', דבר אחר מכרתיהם בארץ מגורתם נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך (יחזקאל יו) וזהו תרגום של אונקלוס:
6 בסדם לא תבא נפשי זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעו' להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך אל יזכר שמי בדבר זמרי בן סלו' נשי' בית

הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שׁוֹר: אָרוּר אַפָּם כִּי
עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם
בְּיִשְׂרָאֵל: פ
8 יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף אֹיְבֶיךָ
9 יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף

אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב. ובקהלם כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי
את כל העדה על משה ועל אהרן, אל תחד כבודי שם אל יתיחד עמהם שמי
שנאמר קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים
כשנתייחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל.
אל תחד כבודי כבוד ל' זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפר' כמדבר אל הכבוד
ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אותם בקבור' (ישעיה יד):
כי באפם הרגו איש אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כלם אלא כאיש א'
וכן הו' אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד, וכן במצרים סוס ורכבו רמה
בים, זהו מדרשו, ופשוטו אנשי' הרבה קור' איש כל א' לעצמו. באפם הרגו
כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרף טרף אדם אכל. וברצונם עקרו שור
רצו לעקו' את יוסף שנקר' שור שנ' בכור שורו הדר לו, עקרו לשו' שרש בלע"ז
7 (יהושע יא) את סוסיהם תעקר: ארור אפם כי עז אפילו בשעת תוכחה
לא קלל אלא אפם והו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל. אחלקם ביעקב
אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם חלוקים, דבר אחר
אין לך עניים סופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו
של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשר' נתן לו תפוצתו דרך כבוד:
8 יהודה אתה יודוך לפי שהוכיח את הראשונים בקנטורים התחיל
יהודה לסוג לאחוריו (שלא יוכיחנו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רצוי
יהודה לא אתה כמותם. ידך בעורף אויביך בימי דוד ואויבי תתה לי עורף
(שמואל ב כב). בני אביך על שם שהיו מנשי' הרבה לא אמר בני אמך כדרך
9 שאמר יצחק: גור אריה על דוד נתנבא בתחלה גור בהיו' שאול מלך עלינו
אתה המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם והו
שתרגם אנקלוס שלטון יהא בשרוי' בתחלתו. מטרף מט' שחשדתיך בטרף טורף
יוסף

פנינא המקרא.

6 עקרו שור לשון את סוסיהם תעקר עכ"ל והוא מבואר במס' ע"א דף
י"ג א' היכו עיקר? מכשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה, יע"ש.
9 מטרף מה שחשדתיך וכו' בני עלית סלקת את עצמך וכו' עכ"ל
היאך לפרש בן בשביל שאלת מטרף בטעם תביר להפרידו מן בני ולאתר בני
פס

בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ׃ לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו

יוסף היה רע' אכלתהו ותה יהודה שנמשל לארי'. בני עליה סלקת את עצמך והמלת מה נבצע וגו', וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה איש תחת גפנו וגו': לא יסור שבט מיהודה מדוד ואילך אלו

הבנת המקרא.

מם עלית, ופי' עלית סלקת וכן ת"א סליקתא, ואין טענה להיותו שבנין הקל כי כיוצא בעלות גדם נעתי (איו' ה כו) וכפי' רש"י שם, גם אין טענה ממה שפי' הרב בעצמו בפ' בהעלותך (במדבר ט יז) אבל העלות הענן שלא יתכן לכתוב עלית הענן יעלה הענן שאין זה ל' סילוק שאין ל' נמוש ועליה? שזה דוקא בעליית הצב והענן אחרי שכבר שלא נראו בהם שכן מדרך הכתוב להשתמש בל' עלייה בבנין הקל לאריאת בעיותם ובבנין כפעל לסילוקם, וזה לדעת רש"י ז"ל, ולמפרשי' זולתו פירושים אחרי', אכן לדעתי אין צורך בזאת המלה מפשוטו אבל הוא ל' נמיק' וניחל ורבייה כמו ועלה שמיר ושית (ישעיה ה ו) ונפר עלה (יחזקאל לא ח) ותעל אחד מגוריה (יחזקאל יט ג) ות"י ורבייאת חד מבנהא ובפסוק שלפניו אמר בתוך כפירים רבתה גוריה סלם ל' גידול ורבייה, וככה טעם עלית כתגדלת ונתרבית, והמה יהודה לגורי אריות לתעצמו ועוזו והו מטרף בני עלית ור"ל כל כך אמץ לבך בגבורה כמו בתגדלת מטרף הגורים בתוך האריות, ולדעתי אין גור המתק של אריה אבל הוא ככל ענין במלות שוכות כדרך המליצה הכאותה וטעם גור ואריה לדגמת שמש ירח עמד זבלה, גם בני הוא כפלו של יהודה ומלת יהודה עונה על גור ומלת בני על אריה ומלת מטרף מוסב עם גור ואריה ומלת עלית שב על יהודה ועל בני וניתוח המאמר

ככה מטרף גור יהודה . . .	לא ככה גור אריה . . . . .
. . . אריה בני עלית	יהודה בני מטרף עלית

וכבר ידענו כי התהפכות כדר המלות אשר קראו בעלי הלצה בשם קליעה (חיאסטיסמוס) גם הוא מיופארי המליצה ובתנאי כשהיא נעשית לתכלית ותמקום כאות ואין כאן מקום נירורה; והחלק השני מן הכתוב כרע רבץ כאריה וכלביא גם הוא שוה למליצת החלק הראשון כי באו בו שנים פעלים ושנים נושאים וכל פעל מיוחד לנושא שלו וככה ביאורו כרע כאריה ורבץ כלביא ובא ע"ד כהרי נחלי נחלי דבש וחמאה (איוב כ יז) שביאורו נהרי דבש ונחלי חמאה; ולא תתמה על שראשית הכתוב בל' נוכח וסופו בל' נסתר כי באמת אין הדבור כרע רבץ וגו' כלפי יהודה אלא כלפי השומעים העומדים בסביבתו כי אחרי שאמר אל יהודה גור אריה וגו' הסב פניו אל העומדים שם לאמר לאות דמיתיו לגור אריה כי באמת למו כלב האריה אשר לא יקום אפבי כל כרע רבץ וגו' מי יקימנו ולכן שם אריה נאה לו.

עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃ אֹסְרִי לַגֶּפֶן
עִירֹה וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ

אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים על פי המלכות. ומחוקק מבין רגליו תלמידים אלו נשיאי א"י. עד כי יבא שילה מלך המשיח שהמלוכה שלו, וכן תרגמו אנקלוס, ומדרש אגדה שי לו שנ' יובילו שי למורא (תלי' עו). ולו יקהת עמים אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא כיסוד כמו יפעתך ופעמי' שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בל' זה והם נקראים עיקר נופל כגון נון של נונף ושל נושך ואלף שבאותי' באזניכ' (איוב יג, ושבאחת חרב (יחזקאל כא, ואסוף שמן, אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנ' אליו גוי' ידרושו ודומה לו (משלי ל, עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם לקטון קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמ' דיתני זמקהי אקהתא בשוקי דנהרדעא במסכת יבמות ויכול היה לומר קהיית עמים: אסרי לגפן עירה נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעיין איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטענו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד. שורקה זמורה ארוכ' קורי"ירא בלע"ז.

כבס

מנחת הסקרא.

יא ולו יקהת עמים אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא כיסוד וכו' ל' רש"י ז"ל יר"ל שהיו"ד מן השרש ונפרדו יקהה נפלם שמחה ונסמיכותו שמחת עולם, ואולם נדגש הקו"ף בעבור היותו מן המשקלים הכבדים וכמוהו בנות מלכים ביקרותיך מן יקרה תוס, וכן עקבות משיחך, ועוד דוגמתם ואת ענבי נזירך המו"ן תנוס ורבים תנוסים כמוהם, ואמר עוד ויכול היה לומר קהיית עמים ע"מ עליה קיר, שהרי היו"ד יסוד נופל.

ולשרקה פי' רש"י זמור' ארוכה עכ"ל וכזה פי' על ונגפן שלש שריגים, ולדעתי יהי' שורק כגימל ושורק בקו"ף ל' אחד בחילוף גיכ"ק, ובירמי' ב' כ"א פי' שורק הוא זמורת גפן טוב, ובישעי' ה' ב' פי' שורק הם זמורות היפות לנטיע' משאר זמורות, אכן האמת הברור הוא מה שכתב רד"ק בשרשו בשם הרב אבן גיאות שאמר כי השורק הוא מין הטוב מן הגפנים שהענבים לא ימצא בהם גרגן עכ"ל, ועדיין שמו עליו בנוקים מגילותו בארץ ערב גם במלכות מארוקה וכמו שספר לנו במשיח לפי תומו החכם האשט בספר הגזותיו על מארוקה ופים נאמרו שם בדף 303 מספרו ז"ל הגפנים הנקראים בלשונם דליליה וענבים הנקראים ענב מצויים שם לרוב ואהם שבעה מינים ואלה שמותם וכו', ועוד מצאתי שם מין אחד אשר יקראו לו בלשונם שורק ומסגולתו שאין בהם גרגן והמה היותר מתוקים וגדולי' מכל יתר המיני' ומראיהם שחור ותבניתם עגל, אכן הם יקרים מאד ובלתי נמצאים בכל מקום כ"א זעיר פה זעיר שם, כי בכל גבול ואכלע המכונך גפנים מיתר המקומות לא

גלא

וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתֹה: חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־
שִׁנַּיִם מֵחָלָב: פ
זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת
וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן: פ

כבס ביין כל זה ל' רבוי יין. סותה ל' מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא,
אוסרי כמו אוכל לתמת מקימי מעפר דל (תלי' קיג) היושבי בשמי' (שם קכג)
וכן בני אתונו כענין זה, ואונקלוס תרגם במלך המשיח, גפן הם ישראל,
עירה זו ירושלים, שורקה ישראל ואנכי נטעתיך שורק (ירמי' ב) בני אתונו
יבנון היכליה ל' שער האיתון בספר יחזקאל ועוד תרגמו בפנים אחרים, גפן
אלו צדיקים בני אתונו עבדי אורייתא בחולפן על שם רוכבי אתונות צחורות,
כבס ביין יהא ארגוון טב שכיתעו דומה ליין, וכבעונין הוא לש' סותה שהאשה
לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה, ואף רבותינו פירשו בגמ' ל'
הסתת שבריות במסכת כתובות ועל היין אמו תאמר איכו מחה ת"ל סותה:
12 חכלילי ל' אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים (משלי כג) שכן דרך שותי
יין עיניהם מאדימין. מחלב מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן,
וכן פי' המקרא אדו' עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב ולפי תרגומו
עינים ל' הרים שמשם צופים למרחוק, ועוד תרגמו בפני' אחרים ל' מעיינות
וקילוח היקבים, בעווהי יקבים שלו ול' ארמי הוא במסכת ע"א בעוה ארתיה,
13 יחוורן בקעתיה תרגום שנים ל' שני הסלעים: לחוף ימים על חוף ימים
תהיה ארצו, חוף כתרגומו ספר מרק"א בלע"ז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף
אניות במקום הנמל שאניו' מביאו' שם פרקמטיא שהיה זבלון עוסק בפרקמטי'
וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבלון
בצאתך ויששכר באהליך (דברים לג) זבולון יוצ' בפרקטמי' ויששכר עוסק בתור'
באהלי'. וירכתו על צידון סוף גבולו יהא סמוך לצידון ירכתו סופו כמו
ולירכתי

פננת המקדת.

מצאתי מהם כ"א שנים גם אכלתי מהם פעמים רבות וכו' עכ"ל, ונמצא
שראיתי בספר לאחד שהעיז פניו להכחיש עדות הרב אבן גיאת
ולהכחיש מציאות השורק הנזכר לזאת כתבתי כל אלה. סותה פי' רש"י ל'
מין בגד הוא ואין לו דמיון במקר' עכ"ל ר"א שהוא מגורת ויתן על פניו מסוה.
13 לחוף ימים על חוף הים תהי' ארצו וכו', ור"ל שיש הבדל בין חוף ים ובין
חוף אניות כי כל שפת הים יקרא חוף הים וכדכתיב ויהי כשמוע כל המלכים
אשר בעבר הירדן בהר ובשפלה ובכל חוף הים הגדול (יהושע ט א) אבל חוף
אניות לא יקרא כ"א הנמל, וכ"כ בעל הפרחון חוף הים הוא שפת הים מקום
שיפגשו שם גלי הים תמיד ל' גרירה וחיכוך כדתנן לא יחוף הנזיר את ראשו
כלומר

14 יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם: וַיַּרְא מְנֻחָה
כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי
16 לְמַס־עֹבֵד: ס דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד
17 שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־
18 אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר: לִישׁוּעָתְךָ
19 קִוִּיתִי יְהוָה: חמישי ס גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא

14 ולירכתי המשכן: יששכר חמור גרם תאו' בעל עצמו' סובל עול תור' כחמור חזק שמטעינין אותו משאוי כבד, רובץ בין המשפתי' כחמו' המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבי' וכשהו' רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירו' שהולך שם פרקמטיא: וירא מנוחה כי טוב ראה לחלקו ארץ מבורכ' וטובה להוציא
15 פירות. ויט שכמו לסבול עול תור' ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד לפסוק להם הוראו' של תורה וסדרי עבורין שנ' (ד"ה א יב) ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיה' מאתי' ראשי סנהדראו' העמיד וכל אחיהם על פיהם. ויט שכמו הטיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזניכם, ואונקלוס תרגמו בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם
16 יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד: דן ידין עמו ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה' עמו. כאחד שבטי ישראל כל ישראל יהיו כאחד עמו ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד
17 שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהוד': שפיפון הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהו' נושף ואתה תשופנו עקב (בראשית ג). הנושך עקבי סוס כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס. ויפל רוכבו אחור שלא נגע בו, ודוגמתו מצינו בשמשון ויל'פת את שני עמודי התוך וגו' (שופטים יו) ושעל הגג מתו, ואונקלוס תרגם כחוי חורמן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם וכפיתגמ
18 כמו פתן יכמן יארוב: לישועתך קויתי ה' נתנבא שינקרו פלשתים את
19 עיניו וסופו לומר זכרני ונקמני אך הפעם וגו'(שם): גד גדוד יגודנו כלם

בכנס המקרא.

בלמוה אי כמו לא תחוף אשה בגרה בע"ג ותתגול במ"ש, וכן כל חוף הים שבמקרא הוא מקום שיד הים חופפת ע"י גלים אבל חוף אניות בלבד הוא מסוכה מהם והוא הגמל לכן שני מינים הם עכ"ל וכן פי' הרמב"ם.
17 שפיפון הוא נחש ואומר אני וכו', עיין מ"ש לעיל ג' ט"ו על הוא ישופך ראש.
19 גד גדוד יגודנו כול' ל' נחת וכו' על סוף הפסוק; דע כי לדעת המדקדקי'

יָגֻד עָקֵב׃ ס מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ
וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃ ס נַפְתָּלִי

ל׳ גדוד הם וכן תכרו מנחם, ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין י״ל נחד הם דבר צריך שני דלתי״ן שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין כזה אלא שתי אותיות וכן אמר כצפור לנוד (משלי כו) מגזרת שנעתי נדים (איוב ז) שם כפל ש״ד מגזרת ישוד צהרי׳ אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בל׳ יפעל אינו כפול כמו יגור ינוד ירום ישוד ישוב וכשהו׳ מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתגולל ימותת, ובל׳ מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו משובב נתיבות יגודם האמור כאן אין ל׳ שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יאלוהי יצאו ממני, גד גדוד ינודנו גדודי׳ יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שכבשו׳ הארץ. והוא יגוד עקב כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלת׳ שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב בדרכן ובמסילותם שהלכו ישובו כמו עקבותיך לא נודעו (תלי׳ עז) וכן בעקבי הצאן בל׳ לעז טרצי״ש: מאשר שמנה לחמו מאכל הבא מחלקו של אשר יהיה שמן שיהיו זתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין, וכן בירכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות
פעם

הגהת המקרא.

שלשתן מפעלי הכפל את שבא יגֻדֶד בשורק תמורת יגוד בחולם גם יגודנו היה ראוי יגֻדֶנּוּ כדלת כדגש כמנהג פעלי הכפל את שבא בו הבא תמורת החתם, ולא כן דעת רש״י ז״ל ההולך בדרכי הקדמונים והנה הפרשי׳ במלאכת פעלים שניים שאין יסודם כ״א שתי אותיות נראות עם נוח נעלם בניים ואינכו את כלל ככתוב בס׳ מאזנים דף מ״א ב׳, והנה פעלים עומדים ופעלים יוצאים את שמדרך העברי להבדיל אחריתם בהבנות מהם שמות יחידים נכל המשלים שהזכיר רש״י ז״ל והשאירו גם זה הכפל בלבותם להשתמש בהם בל׳ מפעיל ר״ל שתהיה הפעולה יוצאה לזולת גם בל׳ מתפעל או התפעל ונתפעל הוא כפול ר״ל הוא עומד בכפלו ויכפל האות הראשונה בזמנם כמו כונן יכונן ית׳ יעורר ואחריהם כונס נכפל האות האחרונה ותחלה פ״א הפעל ובכולם אין האות האחרונה מן היסוד את שהתיבה בנויה על בנין מחד אשר קראו בשם נכן פיעל ערובע ויבואר ענינו להלן אבל ויחרחו ורתי ויתג לדעת רש״י בא בטעם יגֻדֶד בשורק גם יגודנו רפה וכמנהג הפעלים השניים בפעל קל כמו יצהדנה לאידחפות (תילי׳ קמ) מגזרת צד וכמו תעופה מגזרת יעף תשורפנה מן שף וכן אחז יהרישני (איוב כט כח) הגין רפה מן דש׳ ואינכו כמו יד קנו שבסוף הפסוק שהקו״ף תגוס כי הוא עומד במקום שנים ופעל עלי דרך והקוף הנחי גם הוא עיקר נפעל אך שאינכו מן היסוד; וא״ת מה נשתנה יגודנו שהוא רפה מן יגודנו על כפו
גדוד

אילה שלחה הנתן אמרי־שפר׃ ס בן
פרת יוסף בן פרת עלי־עין בנות צעדה עלי־שור׃

פעם אחת תזכרנו אנשי לוקיא לזמן וכו׳: אילה שלוחה זו בקעת גינוסר
שהיא קלה לבשל פירותי׳ כאילה זו שהיא קלה לרוץ: אילה שלוחה אילה
משולח׳ לרוץ. הנותן אמרי שפר כתרגומו, ד״א על מלחמת סיסרא נתנבא
ולקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו׳ (שופט׳ ד) והלכו שם בזריזות
כן נאמר שם ל׳ שלוח בעמק שלח ברגליו (שם ה). הנותן אמרי שפר
על ידם שרו דבור׳ וברק שירה, ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער
עשו על המערה במסכת סוטה, ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבליו והוא
יודה על חלקו אמורי׳ כאיש וסכח: בן פרת בן חן והוא ל׳ ארמי אפריון כמנויה
לרבי שמעון כמיק נבא מציעא. בן פורת עלי עין חנו נטוי על העין הרואה
אותו. בנות צעדה עלי שור בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל
ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. ד״א
עלי שור, על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב, ומ״א יש רבים וזה נוטה ליישב
המקרא, פרת ת״י שבו הוא תקון הל׳ כמו על דברת בני האדם. שור כמו
לשור עלי שור, בשביל לשור, ותרגום של אנקלוס בנות צעדה עלי שור
תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו׳ וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד
שנטלו חלק בשני עברי הירדן, ברי דיסגי יוסף פרת ל׳ פריה ורביה וים מ״א
בו המתיישבים על הל׳ כשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות
ללכת לפני בניהם להשתחוו׳ וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו, אמר יוסף
רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה
והוא שברכו אביו בן פרת הגדל׳ עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכ׳ זכית לגדול׳:
בנות צעדה עלי שור להסתכל בך כשאתך על מצרים, ועוד דרשוהו לענין
שלא ישלוט בזרעו עין הרע, ואף כשברך מנשה ואפרי׳ ברכם כדגים שאין הרע
שלט׳

שפתי חכמים.

צדיק (תילי׳ כד כא) שהיא תנוע אף כי שניהם מגורת אחת הם ? דע כי אף
יגודד־לי יפעיל את לי יפעיל וכמו שפי׳ רש״י ז״ל יאספו גדודים על צדיק
וזהו הוא׳ פעל יוצא וה״ו ראוי במלואו יגודדו ואת הדגש לתשלום האות
וכמנהג הל׳ ולכן הוא כתיב מלא וי״ו עפ״ה אע״פ שהגם אחריו זה כדי לקיים
תולם שבפ״א הפעל שהוא עיקר הבנין פועל המורגש והוא נכלל בזה מן
יוסף הדומה לו בניקודו ; ומה שכתב הרב עוד כי יגודנו האמור כאן פירושו
כמו יגוד הימנו וכו׳ כבר באורתיו לעיל ל״ז ד׳ אבל ולא יכלו דברו בשלום.
בן פירה יוסף בן חן והוא ל׳ ארמי אפריון נמטי וכו׳, והת״ו שבו הוא
תיקון ל׳ כמו על דברת בני אדם, ל׳ רש״י ז״ל : כבר נתחבטו המפרשי׳ כולם
במליצת הכתוב הזה שהוא זרה מאד, ויאמר החכם רד״ק בשרש בן ז״ל הסעיף
מקרא

יָגֻד עָקֵב׃ ס מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ

וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶלֶךְ׃ ס נַפְתָּלִי

ל' גדוד הם וכך תכח מכתם, ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתין י"ל גדוד גם דבר צריך שני דלתי"ן שכן דרך תיבה בת שתי אותיות לכפול בסופה ואין יכולה אלא שתי אותיות ויכן אמר ככפור לנוד (משלי כו) מגזרת שבעתי נדודים (איוב ז) גם כפל סיף מגזרת ישוד צהרי' אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בל' יפעל אינו כפול כמו יגוד יגוד ירום ישוד ישוב וכמו' מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתגולל יתפתח, ובל' מפעיל יתום ואלמנה יעודד לשובב יעקב אליו משובב נתיבות יגודנו יאמר כאן אין ל' שיפעלוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני יכלו ממני, גד גדוד יגודנו גדודי' יעברו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל אלין על שכבשו' הארץ. והוא יגוד עקב כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלת' שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב בדרכם ובמסילתם שהלכו ישובו כמו

20 עקבותיך לא נודעו (תהלי' עז) ומן נעקבי הצאן בל' לעז טרצי"ש: מאשר שמנה לחמו מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שזיתיו ותים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין, וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות

פעם

תכנת המקרא.

שלשתן מפעלי הכפל אף שבא יגוד בשורק תמורת יגודד בחולם גם יגדנו היה ראוי יגדדנו הדלת בדגש כמנהג פעלי הכפל אף שבא בו הבא תמורת התנם, ולא כן לדעת רש"י ז"ל ההולך בדרכי הקדמונים וחכם הסכימו במציאות פעלים שניים שאין יסודם כ"א שתי אותיות נראות עם נוח נעלם ביניהם ואינכו אות כלל בכתוב בס' מאזנים דף מ"א ב', וחכם פעלים עומדים וגלוים יגלוים עם שמלך העברי להכפיל אחריתם בבנות מהם שמות ותארים ככל המגלים שהזכיר רש"י ז"ל והשאירו גם זה הכפל ברצותם להשתמש בהם בל' מפעיל ר"ל שתהיה הפעולה יוצאה לזולת גם בל' מתפעל או התפעל ותתפעל הוא כפול ר"ל הוא עומד בכפלו ויקרא האות הראשונה בחולם כמו כונן יכינן יתגודד ישורפם כולם בכפל האות האחרונה ובחולם פ"א הפעל תבונם אין האות האחרונה מן היסוד אף שהתיבה בנויה על בנין מוזר אשר קראו בשם בנין פיעיר שיובע יבואו' עיניו יהלך אל' וימררוהו ורבו ותנה לדעת רש"י נא ניטוב יגוד בשורק גם יגדני רפה ויתכתב הפעלים השניים בפעל קל כמו יצודנה לנדחפות (תהלי' קמ) מגזרת צוד וכמו תעופינה מגזרת עוף תשורפני מן שוף וכן אחז יהדישנו (ישעי' כח כח) השין רפה מן דוש ואינכו כמו ידקנו שבסוף הפסוק שהקו"ף דגוש כי הוא עומד במקום שנים ופעל שנו דקק והקוף השני גם הוא עיקר בפעל אך שאינכו מן היסוד; וא"ת מה נעשה יגודנו שהוא רפה מן יגודנו על נש

גדיק

כא אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָׁפֶר׃ ס בֵּן
כב פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר׃

א פעם אחת סחרכו אכשי לתקיא לזמן יכו׳: אילה שליחה זו בקעת גינוס׳
שהיא קלה לבשל פירותי׳ כאיל׳ זו שהיא קלה לרוץ: אילה שלוחה אילה
משולח׳ לרוץ. הנותן אמרי שפר כתרגומו, ד״א על מלחמת סיסרא כתכבא
ונקחת עמך עשרת אלפי איש מבני נפתלי וגו׳ (שופט׳ ד) והלכו שם בזריזות
וכן כאמר שם לי שלח בעמק שלח ברגליו (שם ה). הנותן אמרי שפר
עליהם שרו לבור׳ וברק שירה, ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער
עשו על המערה במסכת סוטה, ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבלו והוא
כב יהיה על חלקו אמרי׳ נאים ושבח: בן פרת בן חן והוא לי ארמי אפריין כויטיה
לרבי שמעון כמוף נבת מציעא. בן פורת עלי עין חכו נטוי על העין הרואה
אותו. בנות צעדה עלי שור בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל
ביופיו בנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם. ד״א
עלי שור, על ראייתו כמו אשורכו ולא קרוב, ומ״א יש רבים חה נוטה ליישב
המקרא, פרת ת״ו שבו היא תקון הל׳ כמו על דברת בני האדם. שיר כמו
לשור עלי שור, בשביל לשור, ותרגום של אונקלוס בנות צעדה עלי שיר
תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו׳ וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד
שנטלו חלק בשני עברי הירדן, גרי דסגי יוסף פרת לי פריה ורביה ויש מ״א
ט המתישבים על הל׳ בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות
ללכת לפני בניהם להשתחו׳ וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחו, אמר יוסף
רשע הזה עיכו רמה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה
והוא שברכו אביו בן פרת הגדל׳ עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכ׳ זכית לגדול׳:
בנות צעדה עלי שור להסתכל בך בצאתך על מצרים, ועוד דרשוהו לענין
שלא ישלוט בזרעו עין הרע, ואף כשברך מנשה ואפרי׳ ברכם כדגים שאין הרע
שלט׳

הבנת המקרא.

נדיק (תהלי׳ כד כה) שהוא תוא אך כי שביהם מגזרת אחת הם? דע כי אין
יגודר לי יפיעל את לי יפייל וכמו שפי׳ רש״י ז״ל ואספו גדודים על נדיק
והנה היא פעל יונא והי״ ראוי במלואו יגודדן ובא הדגש לתשלום האות
וכמנהג הל׳ ולכן הוא כתיב מלא וי״ו עפ״ה אע״פ שדגש אחריו וזה כדי לקיים
החולם שבפ״א הפעל שהוא עיקר בבנין פועל המרובע והוא כבדל נזה מן
יסבב הדומה לו בניקוד: ומה שכתב הרב עוד כי ימדנו האומר כאן פירוש
כמו יגוד הימנו וכו׳ כבר באורתיו לעיל ל״ן ל׳ אבל ולא יכנו דברו לשלום.
כב בן פירת יוסף בן חן והוא לי ארמי אפריין כמעי וכו׳, והתי״ו שבו הוא
תיקון ל׳ כמו על דברת בני אדם, לי רש״י ז״ל: כבר כתחבטו המפרשי׳ כולם
במלית הכתוב הזה שהוא זרה מלה, ואמר החכם רד״ק בשרש בן ז״ל הפעיף
מקרא

וימררהו ורבו וישטמהו בעלי חצים: ותשב באיתן

שולט' בהם: וימררוהו ורבו וימררוהו אחיו, וימררוהו פוטיפר ואשתו לאסרו לו' וימררו את חייהם. ורבו נעשו לו אחיו אנשי ריב ואין הל' הזה ל' פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו', ואף אם ל' רביית חצים הוא כן היה לו לינקד אינו אלא ל' פועלו כמו שתו שמים שהוא ל' השתו וכן רמו מעט שהוא ל' הורמו אלא שב' הורמו והשמו על ידי אחרים ול' שתו כמו רבו מאליהם הוא משומשי' את עצמם נתרוממו מעצמם נעשו אנשי ריב, וכן רימו יושבי אי כמו נדמו, וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי. בעלי חצים שלשונם כחץ, ותרגמו מרי פלוגתא ל' ותהי המחצה אותן שהיו ראויים לחלק עמו נחלה: ותשב באיתן קשתו כתישבה בחוזק. קשתו 24

חוק

הבנת המקרא.

נקרא בן יעל בן אמתך לך (תיל' פ) בן פורת יוסף, ויהי' בן בל' נקנה לפי שיקרא ג"כ פארה וכן בנות צעדה עלי שור, ויפורת תאר לו (לבן) מן פרו ורבו ועניינו בן גדלה יוסף בן גדלה עלי עין ותי"ו פורת תמורת ה"א; ומה שכתב בו ר' יונה שפירש פורת מן ותארכנה פארותיו (יחזקאל לא) וכן כתב ר' יהודה אלא שלא נשתוו בשרשו (עיין בשרש פאר) טוב היה לולי כי לדעתם יהיה ענינו בן נטע שיש לו פארות וסעיפים כלומר אע"פ שהוא נטע יש לו פארות ואם כן הוא הפירוש יהיה בן סמוך לפורת וזה לא יתכן בעבור כי בן נקוד צרי ואלו הי' סמוך היה נקוד סגול כמשפט, ולדעתם לא יתפרש בן מבלי סמיכות שאם ירצה לומר בן ופורת אין לו טעם עכ"ל, וכנגד הזוי שבהם שתיבת בן זרה אם כדעת ר' יונה ורבי יהודה וכמו שתפסם הרד"ק אם לדעת עצמו שתהיה שם דבר בל' נקבה שלא כמשפט; אכן אחר התבוננות מצאתי הסכמת שני החכמי' האלה ר' יהודה ור' יונה נכונה וברורה ותפיסת הרד"ק בטילה כי לא מחשבותיהם מחשבותיו ומעולם לא עלה על לעתם שיהי' פורת שם דבר עד שנצטרך לפרש בן סמוך אלו אמנם הוא שם תאר לבן מגזרת פאר' ומבנין שלא נזכר שם פועלו מן הכבד הדגוש שהרי הרד"ק בעצמו הביאו בשרש פאר כי פארה גם פארות מבעלי ל"ה והאלף שבהם למשך תמורת הוי"ו כמבואר שם, גם הוא כתב שבנין פֻּעַל בשלמים שמצאנו בו תארים בקמץ כמו אם תרא' אותי לֻקָּח, והסג' אוכנו אֻכַּל וכ"כ הראב"ע על מקומו גם בנחות לבן יהי' כמוהם פּוּרָה או פּוּרַת נתי"ו מקום הה"א ע"מ צֻוָּה ואחריך לא זוּנָּה לא שבא בחולם בעבור הריש כמשפט הל' כמו הוּרָה גבר (איוב ג) לדעת ראב"ע ורד"ק, ואיבעת אימא שהוא מבנין פועל המרובע מבעלי ל"ה שהוא גם הוא פ"א הפעל בחולם והעי"ן בקמץ כמבואר במכלול וכן הורה גבר לדעת רש"י ור"י קיוג, וטעם בן פורת בֵּן מְפֹרֶה ר"ל בעל פארות, ועל דרך זה יבואר שטת רש"י ז"ל בֵּן מחונן ר"ל בעל חן לכן הבי"ת בצר"י על נכון.

23 ורבו נעשו לו אחיו אנשי ריב וכו' עד וכן ת"א ונקמוהי; בעבור כי שטת נאוני

הל'

קשתו ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב משם

קשתו. ויפזו זרועי ידיו זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה
לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עיקר
של ישראל לשון האבן הראשה לשון מלכות ואונקלוס אף הוא כך תרגומו. ותשב
ותבת בהון נביאותי' דקיימו' אשר קיים להם על דקים אורית' בסתרא תוקפא
הוא ולא מל' עברי שבמקרא וזהו תוקפא רחצנותיה תרגום של באיתן קשתו וכך
ל' התרגום על העברי ותשב נבואתו בשבי' שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת
ולמנשה

הבנת המקרא.

הל' הקדמונים נתעלמה מרוב מדקדקי זמנינו לכן לא רבים יחכמו בבאור
הדבור הזה אשר לרש"י ז"ל גם החכם רש"ד המבאר ז"ל הודה ולא בוש כי לא
ירד לסוף דעת רש"י והזכיר פי' הרשב"ם ז"ל ויתר גם עמו ושפטים גם בדעת
הרד"ק היותר נכונה לדעתו להיותו פעל יוצא מבנין הקל מנא חולשה מה
מלת כתיב ורבוהו וישב לתקנו באומרו כי הכינוי של וימררהו נופלת גם
על ורבו, ולא תקן מאומה שלפי המליצה הנאותה היה לו ליכתב וירבדה
גם כי ז"ו י"ד נראה חנמת וימררתהו שלפניו ויטעוהו שלאחריו שהרי גם הוא
פעל יוצא לדעתו כשני חביריו, לכן העיקר כדעת רש"י ז"ל והיא גם היא
לדעת ר"י חיוג ויתר הקדמונים שהתיבה מבנין פועל מרובע המיוכד גם בל'
עברי גם בל' ערב ויש בו תורה מיוחדת שאינה ביתר הבניינים יחכמו שאני
עתיד לבאר בעז"ה אבל ארמי אורבד אפי שהוא ממנו לדעת רז"ל ואונקלוס
ורש"י והסכמת בעלי הטעמי' והוא נותן בכל הגזרות כולם שלמים וחסרים
ונחים וכפולים ומאתיו יוצא נפעלי' השניי' כאשר בא בכפל אות ע"מ פיעל
יפועל כגר"י כמבואר לעיל אבל גד גדוד יגודנו, ומאתו עומד יתודד להוראת
כד התפעלות במשקל פועל יפועל בפתח, גם נעבר ליחידה ורבים
הבדלו ביניהם כי אמרו כוננו ידיך, הוללה יחד כשהפעולה יוצאת
ואמרו, רממו מעט, רבבו, זוררו רשעים נחסרון הכפל כשהפעולה
בלתי יוצאת, הוה הילך המרובע נפעלים השניים לדעת רשי' ז"ל כפי המתן
ופירושיו עליהם נמקומות מפוזרים במקראי קדש, ולזאת דקדק הרב נצדק
ויסר שאין לשון ורבו נקולם לשון פעלו יר"ל מבנין פעל הקל אלא לשון
פועלו ר"ל מבנין פועל המרובע והוכיח זאת בטענות נודקות כי לא
תמלט התיבה מהיות אלא או מן השניים ולשון רב או מכפלי ל"ה לשון רביית
חצים מגזרת ויהי רובה קשת ושתי התנוחות האלה מנהגם לנקד פ"א הפעל
בקמץ בעבר לנסתר כידוע, ולא מצאנו כלל לשון רביית מן משרש רבב, ואף
אם נמצאנו דרך סברא מ"מ היה לו לנקד רבו ע"מ סבו תמו
בפתח לא בחולם', ואין ראי' מן רמו דמו שהבי עליה' המריבה, לכן
הוטב יקר הרב שהם ל' פועלו אף שבאו בחסרון הכפל נעבור שהפעולה
עומדת ונודדת ונפעלת מאליה לא ע"י אחר ורבו כעשו לו אנשי ריב,
ומו

רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי
וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת
26 תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם׃ בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־
בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ
יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ ששי

ומנעה בכן יתרמת דהב על דרעוהי לכך ויפזו זרועי ידיו, ל"פ. אבן ישראל
25 ל' נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו: מאל אביך היתה לך זאת והוא יעזרך. ואת שדי ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדוניתך והוא יברכך. ברכות שדים ורחם נתברכ' לאבא ולאמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעין טפ' הראויה להריון והנקיבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן. שדים ירה ירה מתרגמינן אישתדאה ישתדי
26 קף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ: ברכות אביך גברו וגו', הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שברך את הורי. עד תאות גבעות עולם לפי שהברכו' שלי גברו עד סוף גבולי גבעו' עולם שנתן לי ברכה פרוצה בלי מצרי' מגעת עד ד' קצות העולם שנ' ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו וליצחק, לאברהם אמר לו שא עיניך וראה צפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד, ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו וזהו שאמר ישעיה והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברה'. תאות אשמו"ל כך פתרו מנחם בן סרוק. הורי ל' הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה

הגהת המגיה.

שמני כשתוממו, ד'מ"ז כדמו מעצמם, וכן כל דוגמתם, ואין תימה על הרב ממה שמצאנו בפירושו על מקומם שפירשם ל' ביזוי, כי לא כוונת הרב כאן לפתור אותם מצד ענינם כי אם מצד דקדוקם ומזה הצד כולם שוים; ומה שכתב"ע הרב מן התרגום באומרו וכן ת"א וכקמוהי ר"ל כי ל' נקמה וריב ודין ופורענות כולם קרובי הענין וכמה ל' ריב שמתורגמין מצות גם בל' תגרא גם בל' דין גם בל' פורענות כמו כל ל' ריב האמור אצל ירובעל בס' שופטים ו' ואחרים המתורגמים בל' פורענות, גם ל' נקמה ת"א בלשון פורענות ברוב ולפעמים בל' נקמה כמו לא תקום ולא תטור, גם בל' הכתוב מצאנו ריב ונקמה וכעדה נרדפים כמו נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו, לא לנצח יריב ולא לעולם יטור, וכולם קרובים במובנ' ויתורגמו לפי ענינם, אבל לא מצאנו בשום מקום ל' דביית הלים שיתורגם בל' נקמה, ולכן נראה שגם לאונקלוס הוא מגזון דיבי יכדעת רשי' ז"ל.

26 הורי ל' הריון שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר, עכ"ל, ר"ל שאין שם

אחד

בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד וְלָעֶרֶב
יְחַלֵּק שָׁלָל: כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים
עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ
אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם: וַיְצַו
אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ

גבר. עד תאות עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה תתאו לבא חמת. תהיין כלם לראש יוסף. נזיר אחיו פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל נזורו אחור, ור"ד ותשב באיתן קשתו על שכיבת יוסף באשת אדוניו וקוראו קשת על שם שהזרע יורה כחץ, ויפוזו זרועי ידיו כמו ויפצו שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו, מידי אביר יעקב, שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו
26 וכו' כדאיתא בסוטה, ואונקלוס תרג' תאות עולם ל' תאוה יחמדה וגבעות ל' מצוקי ארץ שחמדתו אמו והקיקתו לקבלם: בנימין זאב יטרף זאב הוא אשר יטרף. נבא על שיהיו עתידין להיות חטפנים וחטפתם לכם איש אשתו בפלגש בגבע' ונבא על שאול שיהי' נוצח באויביו סביב שנ' ושאול לכד המלוכה וילחם באדום ובמואב וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד ל' בזה ושלל המתורגם עדאה, ועוד יש לו דמיון בל' עברית אז חולק עד שלל ועל שאול הוא אומר שעמד בתחלת בקרן ופריחתן של ישראל. ולערב יחלק שלל אף משתשקע שמשן של ישראל ע"י נבוכדנצר שיגלם לבבל. יחלק שלל מרדכי
28 ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנ' הנה בית המן נתתי לאסתר, ואונקלוס תרגם על חלוק הכהנים בקדשי המקדש: וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם והלא יש מהם שלא ברכ' אלא קנטרן אלא כך פירושו וזאת אשר דבר להם אביה' מה שאמו' בענין, יכול שלא ברך לראובן שמעון ולוי ת"ל ויברך אותם כלם במשמע, אשר כברכתו, ברכה העתיד' לבא על כל א' ואחד ברך אותם לא הי' לו לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהוד' גבור' ארי ולבנימין חטיפתו של זאב ולנפתלי קלותו של איל
29 יכול שלא כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם: נאסף אל עמי על שם
שמכניסין

הבנת המקרא.

תאר מבנין פועל המרובע שהזכרתי שהוא יוצא לפעלים ולכן נופל בו ל' הריון גם על האיש הגורם ההריון ויאמר העבד לזכר הורה ועל משקלו גם התאר כמו שפירשתי לפעל אבל בן פורת יוסף: ויתכן לומר עוד כי התיבה מבנין הפעיל לדעתו ומפרש ירה בעבור שהזרע יורה כחץ וכמו שפי' על שדים, ואכן כבר מצאנו תבנית הורתם שהל' לנקב' לכן הפי' הראשון נראה יותר עיקר.

אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן
הַחִתִּי׃ בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־ 30
עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם
אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃
שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ 31
שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ
וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ מִקְנֵה הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה 32
אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת אֶת־ 33
בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל נ
עַמָּיו׃ וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ 2
וַיְצַו יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־
אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּמְלְאוּ־לוֹ 3
אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ
אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃ וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ 4
וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר אִם־נָא מָצָאתִי
חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃ אָבִי 5

שמכניסין הכבשות אל מקום גניזתן יש אסיפה בל' עברי שהיא ל' הכנסה
כגון ולא יאסף הביתה, ואספתו אל תוך ביתך באספכ' את תבוא'
הארץ, הכנסתם לבית מפני הגשמים, באספכם את מעשיכם, וכל אסיפה
האמורה במיתה אף היא ל' הכנס'. אל אבותי עם אבותי: ויאסף רגליו 33
הכני' רגליו. ויגוע ויאסף ומית' לא נאמרה בו ואמרו רבותינו יעקב אבינו
לא מת: לחנוט את אביו ענין מרקחת בשמים הוא: וימלאו לו השלים 2 3
לו ימי חניטתו עד שמלאו לו מ' יום. ויבכו אותו מצרים ע' יום מ' לחניטה
ול' לבכי' לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין:
אשר

השביעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר
כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ועתה
אעלה־נא ואקברה את־אבי ואשובה: ויאמר
פרעה עלה וקבר את־אביך כאשר השביעך:
ויעל יוסף לקבר את־אביו ויעלו אתו כל־עבדי
8 פרעה וזקני ביתו וכל זקני ארץ־מצרים: וכל
בית יוסף ואחיו ובית אביו רק טפם וצאנם
9 ובקרם עזבו בארץ גשן: ויעל עמו גם־רכב גם־
10 פרשים ויהי המחנה כבד מאד: ויבאו עד־גרן
האטד אשר בעבר הירדן ויספדו־שם מספד
גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת
11 ימים: וירא יושב הארץ הכנעני את־האבל בגרן
האטד ויאמרו אבל־כבד זה למצרים על־כן
קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן:
12 13 ויעשו בניו לו כן כאשר צום: וישאו אתו בניו

5 אשר כריתי לי כפשוטו כמו כי יכרה איש, ומדרשו עוד מתיישב על הל' כמו
אשר קניתי, א"ר ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה, ועוד
מדרשו ל' כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו
6 כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: כאשר השביעך אלא לא
בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר
א"כ אעבור על השבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על ל' הקדש שאני מכיר
10 עודף על ע' ל' ואתה אינך מכיר בו כדאי' במסכת סוטה: גרן האטד
מוקף אטדין היה, ורבותינו דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי
ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן
12 ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגרן המוקף סייג של קוצים: כאשר
13 צום מהו אשר צום? וישאו אותו בניו ולא בני בניו שכך צום לא ישאו מטתי

אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר
מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ וַיָּשָׁב יוֹסֵף 14
מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר
אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו׃ וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף 15
כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב
יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ׃ וַיְצַוּוּ 16
אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר׃
כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ 17

לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום
ג' למזרח וכן לד' רוחות והסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן, לוי לא
ישא שהוא עתיד לשאת את הארון ויוסף לא ישא שהוא מלך, מנשה ואפרים
יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותות' באות שמסר להם אביהם לישא מטתו:
הוא ואחיו וכל העולים אתו במחזרתן הקדים אחיו למצרים העולים אתו 14
ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר
כך כל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם
בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: ויראו אחי יוסף כי מת אביהם מהו 15
ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שלחנו של יוסף והיה
מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן. לו ישטמנו שמא ישטמנו
לו מתחלק לענינים הרבה' יש לו משמש בל' בקשה ול' הלואי כגון לו יהי כדברך
לו שמעני ולו הואלנו לו מתנו, ויש לו משמש בלשו' אם ואולי כגון לו חכמו לו
הקשבת למצותי, ולו אנכי שוקל על כפי, ויש לו משמש בל' שמא, לו ישטמנו
ואין לו עוד דומה במקרא והוא ל' אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון
שמא הוא, ויש אולי ל' בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי, אולי ישיב ה' אותי
הרי הוא כמו לו יהי כדברך, ויש אולי ל' אם אולי יש נ' צדיקים: ויצוו אל 16
יוסף כמו ויצום אל בני ישראל צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני
ישראל, אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן, ואת
מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה.
אביך צוה שנו בדבר השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו:

וְהַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע
עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו:
וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ
לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אַל־תִּירָאוּ כִּי הֲתַחַת
אֱלֹהִים אָנִי: וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים 2
חֲשָׁבָהּ לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֹׂה כַּיּוֹם הַזֶּה לְהַחֲיֹת עַם־
שביעי רָב: וְעַתָּה אַל־תִּירָאוּ אָנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־ 2
טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם: וַיֵּשֶׁב יוֹסֵף 2
בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר
מפטיר שָׁנִים: וַיַּרְא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שִׁלֵּשִׁים גַּם בְּנֵי 2

שא נא לפשע עבדי אלהי אביך אם אביך מת אלהיו קיים והם
עבדיו: וילכו גם אחיו מוסף על השליחות: כי התחת אלהים אני
שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול
והלא אתם כלכם חשבתם עלי רעה והקדוש ברוך הוא חשבה לטובה
21 והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: וידבר על לבם דברים המתקבלים

הבנת המקרא.

23. **בני שלשים** בעבור היות מלת בני סמוכה הנה יהיו הבנים רבעי', לדעת החכם ראב"ע ז"ל, ויאמר רמ"ד המבאר ז"ל כ"ל כי פירשו בני' של שלשים והם רבעים כי הסמיכות יורה על הקנין לדעת המדקדקי', אבל המתואר לא יסמך אל התאר, ולכן אם הי' שלשים תאר אל בני ראוי להיות בנים שלשים, ולדעת רד"ק בפסוק בני רבעים הוא כמו בנים רביעי', וכל הסמיכות במקום תפארת והענין אחד, כי נכדי האדם הם הדור השלישי לו ויקראו בני השלשים שהם בני הדור השני או בנים שניים שבניו הם הבנים הראשונים, וכן בני נכדיו הם הדור הרביעי לו ויקראו בני השלישיים או בנים שלשים, ואין מקום לתפיסת בעל אהל יוסף על הראב"ע מן פסוק הנ"ל בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל, ואלדבה זכריה הי' הדור החמישי ליהוא כי מלכו אחריו יהואחז ויואש וירבעם וזכריה, והיה א"כ זכריה אחד מן בני הדור הרביעי לדעת הראב"ע או אחד מבנים רבעים לדעת הרד"ק ז"ל, והנ' בני שלשי' בנ"א הורה עקרו עכ"ל, ופטפוטי דברים הם וכל זה אין בהם שלפי דעתו אם יהיו כאן

מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה יֻלְּדוּ עַל־בִּרְכֵּי יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם

על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד על ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורי'

הבנת המקרא.

ג' כתות עדים הכת האחת מעיד' על האנשים האלה שהם בני שלשי' והאחרת מעיד' שהם בני רבעי', והשלישית אומרת לא כי אלא בנים רביעים עדיין קיימת כי ל' שלשתם יתכן להתפרש על הענין האחד בעצמו כי אין קפידא בשינוי הל' זה מעוכב מאד ואין בגבול לשונות גדול מזה; אכן לעיקר מדקדק ל' ענין שלשת הלשונות הא' כולם נזכרים ומגבלים ואין אחד יורה נכנס בתחום של חבירו, והבדל גדול יש בין שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים וכן שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים לא מצד המושכל לבדו כי

אם גם מצד המובן מהם, וזה כי שלישי ורביעי וחביריהם אחרי שהם תארים יתוארו בם המנויים על הסדר מצד יכולם שהוא האחד ובעבור שהוא היה כאומות היסוד והראשון לכן בניו הם שניים לו ובני בניו יקראו שלישים ובני השלישים יקראו רביעים בהצטרף אל הראשון שהוא האב ויסוד המספר, אבל שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים הם תארי' יתוארו בם המנויים על הסדר לא מצד יסוד המספר שהוא האחד כי אם מצד המספר שתחלתו בבנים,

והסבה לזה לפי שהם לא הוכחו בענם כי אם על המשפחה ואין משפחה באב כי אם בבנים לכן הבנים הם התולדה הראשונה ובני בנים השנית ובני בני בנים הם הנקראים שִׁלֵּשִׁים ותולדתם רִבֵּעִים וכן כתוב פוקד עון אבות על בנים ועל בני ״״ בנים על שלשי' ״״ ועל רבעים, ואין טענה ממה שכתוב במקום אחר על בנים ועל שלשים ועל רבעים, כי בנים במקום ההוא כולל בנים ובני בנים וכמו שפי' עליו הרא"בע ז"ל, ואולם לא יתואר בתאר המספר הזה לא משפחת הבנים ולא משפחת בני הבני' כי אם מן שִׁלֵּשִׁים ולמעלה בעבור שבאלה הוסד היסוד מראש לא בבנים ולא בבני בנים ״״ וגם תיוחס המשפחה על שם אביהם הזקן הראשון כי אם בהיותה אחר רביעי או הנקראי' שִׁלֵּשִׁים וכמו שהזכיר החכם בעל מקנה אברם בשם החכם רמ"ק ז"ל כי ״״ לא יאמר ראובן הישראלי בהיות ראובן בן ישראל אך מרביעי והלאה ירצו לכנות את עצמם בשם אביהם הראשון כמו אהרן הלוי כי

כי

וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה׃ וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה
וָעֶשֶׂר שָׁנִים וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם׃

חזק׃

בחורי' ריזה ונשמנם נהן ויאמר אתי הם ולבסוף הת' לות' יש לך לום אחות את אחיו, ד"א עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו': על ברכי יוסף כתרגומו גדלן בין נרכיו:

פנינת המחקק.

כי הוא רביעי ללוי, והטעם הוא יחמות וכו' ע"ש טעם נכון, ובעבור שהמשפחה השלישית היא הקובעת לה שם היחוס התשתף עמה גם המשפחות הקודמות לעבותה משולשת וכן המשפחה הרביעית מרובעת היא וזה הגד לוחת נכנו בשמות התארים המורים עליהם במשקל הכבד שִׁלֵּשִׁים רִבֵּעִים כי כן מדרך המשקל הזה להורי' על ענין קבוע וקיים ומתחזק במתואר בו, כמו חוֹנֵן וְחַנּוּן פּוֹסֵחַ וּפִסֵּחַ וכן גּוֹנֵב וְגַנָּב כי לא יסב' הגונב גנב כי אם כשהוחזק נגנב', וזה טעם כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישרא' והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא (דברי' כד ז') כתוב בגונב ומסיים בגנב וזה בעבור והתעמר בו ומכרו ותלתה פעמים הוי חזקה כי גם ההתעמרות גניבה גם המכיר', כי אין גניבה אלא בהעלמה וכיסוי כידוע, ואין כאן מקום להאריך יותר; והיוצא מכל הדברים האלה כי בני רביעים ישבו לך על ככה דבני יהוא היה סמוך כמשפטו וכן הם בעצמם בני שִׁלֵּשִׁים ויוציאם הכתוב בל' רביעים כשהמכוון בו לאחרים במנין לבד, ויוציאם בל' שלשים כשהמכוון בו הנטרפות היחוס, והמסק' חמיה, והכתובי' ברורים. ועיין מ"ש לעיל ט' ט' אבל עגלה משולשת.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין פנויין ויתחיל הספר שלאחריו בתחלת השטה החמישית ויכתוב על הסדר הנרשם למעיו בתקון זה אלה על שורה ויצאו הפתוחות והסתומות כולן כתיקונם מבלי שיצטרך להרחיב או לצמצם בשטה מן השיטין או באות מן האותיות ואם יעשה כל עמודיו מן מ"ב שיטין גם ווי העמודים גם כיה שמו על מקומו' בראשי הדפין יבואו בשלום. וסימן של ג"ה שמ"ו הוא ב' של בראשית ברא אלהים. י' של יהודה אתה יודוך בפ' ויחי. ה' של הבאים אחריהם בפ' בשלח. ש' של שני השעירים גרלות בפ' אחרי מות. מ' של מה טבו אהליך בפ' בלק.

* * *

ד' של ולמעלה גם בס' אלוני וכ"ק בס"ם המובהקים וכן כתבו א"ת ומ"ב. ויש שנוהגים ש' של שמר לך בס' כי תשא. מ' של מוגה שפתיך בס' כי תבא ויש סופרים אחרים שנוהגים ש' של שמר ושמעת בס' ראה.

ודאיתי להעתיק בשל מס"א שאמר ז"ל:

יהודה אתה יודוך אחיך, כתב הרמ"א בי"ד סי' רע"ג יש סופרים מדקדקים לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמוד וכו', וכתב הט"ז והש"ך בשם הגהות הסמ"ק והמיימוני אותיות בי"ה שמ"ו הם סי' ר"ת ב' בראשית. י' יודוך אחיך וכו' עכ"ל, והנה כל סופרי ספרדים ואשכנזים נוהגים לכתוב תיבת יהודה אתה וגו' בראש הדף, וכן נרשם בגליון תיקוני סופרי' ותומשים שבכתב ונדפסים גם היו לפלא' עיני הרבה והרבה ס"ת ישנים מבנה מאות שנים ולא נמצא בשום א' מהן שיהיה בתוב יודוך אחיך בראש העמוד, ושאלתי ע"ז הרבה סופרים מאיזה טעם נהגו כן, ואין אתם יודע על מה, ואמרתי באמת שספרים הקדמונים שנהגו לכתוב כן טעמם וכימוקם עמם דבהגהות מיימוני שמעתיק יו"ד יודוך אחיך, ויג"ו קורא תגל וכתב דבכל ס"ת הנעשו כן מפני שבדי פרשת יהודה אתה היא פתוח' וצריך להתחיל הפ' בראש הם דה ובבשתבין יודוך אחיך בראש העמוד במלא אין בשיר' האחרונ' כ"א שתי תיבות או יהודה אתה שאין כאן ב"א ח' אותיו' וכו' ונ"ם, והנה מ"ש דיש בזה פסול וכו' משמע קצת מדבריו אם אין בשור' ט' אותיות אפילו בדיעבד פסול. בכ"ד פוסקים לא משמע כן וכאן אין מקום להאריך, ע"מ שמעינן מינ' דאין נכון לכתוב יודוך אחיך בראש העמוד שטעם זה נהגו לכתוב יהודה אתה וגו' בראש העמוד ומי ימלא לבו לחדש דבר זה שלא נמצא בשום ספר קדמון, והב"י כתב בשם הגהות מרדכי שמ"כ בי"ה שמ"ו אתי' בדייעבד מתכב וכו' וע"ש ובש"ך מ"ם רע"ג. ולפי דעתי זו עדיין לא הוציאו סופרים הקדמונים בתקנתם מידי אמנם כן במלא בבעל הטורים שבתב וז"ל יהודה אתה, בי"ה שמ"ו צריך לכתוב בראש העמוד ב', בראשית, יו"ד יהודה אתה וכו' ע"ש, מעתה בזה הקשה דעתי בדאי הוא רבינו בעה"ט לסמוך עליו. ומנהגן של סופרים הקדמונים תורה היא ותו לא מידי.

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה אך ל"ד סימן: וחציו ועל חרבך תחיה ופרשיותיו י"ב. זה שמי לעולם סימן: וסדריו מ"ג. גם ברוך יהיה סימן: ופסקותיו כ"ט. ופרקיו נ'. יי חננו לך קוינו סימן: מניין הפתוחות שלשה וארבעים. והסתומות שמנה וארבעים הכל תשעים ואחת פרשיות. צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן:

או"ה רבים וכן שלמים נתקשו בביאור הסימנים האלה תפרש במאמר וסדריו מ"ג כי לא ידעו הכרנה בסדרים האלה שלא מצאנום בשום ספר, וככה בסוף כל ספר וספר מצאנו כרשם

* * *

ומספר סדריו ואין אחד מהם שנבדר ע"פ סימניו לכן ראיתי כי טוב להודיע אל המעיין מה זה ועל מה זה; כבר כתב המדקדק ר' אליה הלוי בהקדמת ספרו המסורת כי חלוקת הקאפיטולי הנמצאת היום במקראות הדפוס והנרשמה כאן באות ופרקים איננה מקובלת אלינו מבעלי המסורה אבל היא מהמצאת המעתיק הראשון אשר העתיק תנ"ך מלשון עברי אל לשון רומי גלחי מן הנוצרים לחלק הספרים לפסוקה פסוקה ויחלקם לפי סברתו וקראם בשם קאפיטולא, וכאשר בא החכם ר' יצחק נתן בשנת קנ"ח לאלף הששי לחבר ספר הנכבד מאיר נתיב הנקרא בלע"ז קאנקארדאנץ הוכרח להשתמש בחלוקת הקאפיטולי אשר כבר נתפשטה בימיו גם לא מצא חלוקה אחרת טובה הימנה לפי שחלוקת בעלי המסורה נתעלמה ממנו, וכאשר נגלתה מלאכת הדפוס והתחילו להדפיס ספרי קדש אחזו גם הם בחלוקה הנזכרת המפורסמת, והתנצל בזה המגיה החכם ר' יעקב בן חיים בהקדמתו למ"ג דפוס ראשון של וויניציאה משנת רפ"ו באומרו ז"ל ואלולי ספר אחד הנקרא שמו קונקורדנציא חברו חכם אחד קרוב לזמנינו זה בכמו מ' שנה שמו ר' יצחק נתן זצ"ל שכבר נדפס פה וויניזיאה בבית דפוסינו לא היה באפשר שהייתי יכול להגיה והוא כלי יקר וכו' והוצרכתי להשתמש בחלוקת הפרשיות שהביא בספרו ר' יצחק נתן זצ"ל ואילו הייתי מוצא חלוקת הפרשיות שחלקו בעלי המסורה בכל המקרא הייתי יותר חפץ להשתמש ממנה מזולתה, ואח"כ הגיעה לידי לאחר שכבר במעט השלמתי אמרתי להדפיסה גם היא לבל תשתכח ותאבד מישראל עכ"ל, גם שלם את אשר נדר לרשום שם אלין סדרי התורה על פי המסורה, בראשית סדריו מ"ג וזה פרטן א' בראשית, ב' אלה תולדות השמים, וכו' והולך ומסדר שם כל התורה והנביאים והכתובים עפ"ה אלא שבס' בראשית כשמנו סדר אחד שבפרטן לא מנה כ"א מ"ב סדרים והשמיט סדר ויזכור אלהים את נח השייך בין סי' ה' לסי' ו' ומצאתיו במקרא

* * *

כ"י; וזהו הגרסה כאן באומר וסדריו מ"ג וכן ניתר הספרים, לכן מה שאמר כאן ופרקיו כ' שהרגון בו על מספר הקאפיטולי איננו בשום דפוס קדמון גם לא במקראות כ"י כי החלוקה הזאת בלתי מקובלת אצלינו ולא יפה עשו המדפיסים האחרונים להכניס חולין בקדש:

אותיות רבתי ואותיות זעירי שבתורה·

אין בס' בראשית מאותיות רבתי כי אם הב"ת של **בראשית** לבדה, ואין מאותיות זעירי בס' בראשית כ"א שלש וסי' ה' של בהבראם אלה תולדת השמים והארץ בפ' בראשית. כ' של ולבכתה, לספד לשרה ולבכתה בפ' חיי שר'. ק' של קצתי בחיי מפני בנות חת בפ' תולדת; ויש סופרים שכותבין רבה גם הנ"ן של הכונה יעשה והפ"א פטוטה של ובהעטיף הצאן והמ"ם סתומה של בני שלשים והחי"ת של חכלילי עינים ואין דעת הדייקנים נוחה מהם, ומכש"כ שאין לשנות שום צורה מצורת האותיות מכמות שהיא רקוה אם לא ע"פ המסרה והקבלה האמתית וע"פ הסכמת הדייקנים המובהקים.

אותיות הנקודות שבתורה·

אין בס' בראשית כי אם חמש תיבות שהם נקודות כולן ומהם מקצתן ואלה הם: **וביניך** נקוד יוד בתראה דשפט ה' ביני וביניך קדמאה בפ' לך לך. **אליו** נקוד על אותיות איו דויאמרו אליו איה שרה אשתך בפ' וירא. **ובקומה** נקוד וי"ו בתראה דותשכב את אביה קדמאה בפ' וירא. **וישקהו** נקוד כולו דירץ עשו לקראתו בפ' וישלח. **את** נקוד כולו דוילכו אחיו לרעות את בפ' וישב.

סדר
ההפטרות
לכל שבתות ה׳
לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון ז"ל היידנהיים

רעדלהיים

שנת תקעח לפ"ק

ברפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל.

Rödelheim,
verlegt u. gedruckt von W. Heidenheim
1818.

אמר בנימין המכונה וואלף ב"ר שמשון ז"ל איש הידנהיים:

בתחלה עלתה במחשבתי לעשות חבור מיוחד גם על ההפטרות ולהגביל בו כל תיבה ותיבה גם מצד מלואה וחסרונם גם מצד ניקודה וטעמה וכמו שעשיתי בחומשים עין הסופר ועין הקורא שהדפסתי, אכן אחרי ראותי כי ארכו הדברים למדי נחמתי וגמרתי בדעתי להדפיס הכתובים מתוקני' ומדויקים עפה"מ והס"מ וכ"י המאוחרים וע"פ החכם היש"ן בעל מנחת שי מבלי שום הערה, רק במקום שמצאתי מחלקת גם באותן הספרים המוחזקים לבדוקים והחכם היש"ן לא העיר עליו או שנדד בהכרעתו או שנתעלמה ממנו הלכה, שם שמתי דברתי וכתבתי את אשר שם העיון בפי וגם זאת במילין מעטים כפי האפשרות והמשכיל יבין.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

ישעיה סימן מ"ב.

כֹּה־אָמַר הָאֵל ׀ יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃ אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃ אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם׃ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃ יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ׃ יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃ יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃

יְשַׁבָּה הנו"ן לגוש בס"ם כ"י במבול המתבדלות בתים אותיות דומות לנגמת כל יהושע בן־נון וכמ"ש יהב"י בז' הלוינו, וכן וכל־לשון תקום אתנו, לאבל־לחם ולא לא תשימו על־לבו, כי אינכם שמים על־לב וכן אשר נהפך להם שיגון לשמחה.

הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה
אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל
עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים
אוֹבִישׁ: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת
לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר
וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא
עֲזַבְתִּים: נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל
הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ
וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי
וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר
כְּעֶבֶד יְהוָה: רָאִית רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם
וְלֹא יִשְׁמָע: יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה
וְיַאְדִּיר: כאן מסיימין הספרדים וק"ק פ"פ דמיין.

וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי
כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין
אֹמֵר הָשַׁב: מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע
לְאָחוֹר: מִי־נָתַן לִמְשׁוֹסֶה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים
הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ
וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז

עשיתם ח"ת. יה' גורים כל במיה פתחין ולפויים. פקוח בס"מ מ"ו גם בנו"י תמד
עליו לית ומלא. יקשב בס"מ ח"י גם עסיר עליו לית חסר גם במס"ג סוף פ' קדושים מה
יאיה בכלל מילין מיימדין ח"ו. ולא אבו בנו"ו ברלא וביצלות מב"ג ריש פ' הקים.

מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ
וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ
יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ
קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃ כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ־
אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא
תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ
וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי
אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת
נַפְשֶׁךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא
זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן
אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה
הָאָרֶץ׃ כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו
אַף־עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים
וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ
לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ
יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ אַתֶּם
עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ
וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר
אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַד

בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל דבריו אמת וצדק: נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

הפטרת תולדת נח

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

בישעיה סימן נ"ד.

רני עקרה לא ילדה פצחי רנה וצהלי לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר יהוה: הרחיבי ׀ מקום אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי:

שוממה בס"מ מ"ו גם בכ' כ"י ומסר' עלין מ"ו ובמ"ל פומס' כ"כ' ספר זק' שלא כמי שוטם'.

כִּֽי־יָמִ֥ין וּשְׂמֹ֖אול תִּפְרֹ֑צִי וְזַרְעֵךְ֙ גּוֹיִ֣ם יִירָ֔שׁ וְעָרִ֥ים
נְשַׁמּ֖וֹת יוֹשִֽׁיבוּ׃ אַל־תִּֽירְאִי֙ כִּי־לֹ֣א תֵב֔וֹשִׁי וְאַל־
תִּכָּלְמִ֖י כִּ֣י לֹ֣א תַחְפִּ֑ירִי כִּ֣י בֹ֤שֶׁת עֲלוּמַ֙יִךְ֙ תִּשְׁכָּ֔חִי
וְחֶרְפַּ֥ת אַלְמְנוּתַ֖יִךְ לֹ֥א תִזְכְּרִי־עֽוֹד׃ כִּ֤י בֹעֲלַ֙יִךְ֙
עֹשַׂ֔יִךְ יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁמ֑וֹ וְגֹאֲלֵךְ֙ קְד֣וֹשׁ יִשְׂרָאֵ֔ל
אֱלֹהֵ֥י כָל־הָאָ֖רֶץ יִקָּרֵֽא׃ כִּֽי־כְאִשָּׁ֧ה עֲזוּבָ֛ה וַעֲצ֥וּבַת
ר֖וּחַ קְרָאָ֣ךְ יְהוָ֑ה וְאֵ֧שֶׁת נְעוּרִ֛ים כִּ֥י תִמָּאֵ֖ס אָמַ֥ר
אֱלֹהָֽיִךְ׃ בְּרֶ֥גַע קָטֹ֖ן עֲזַבְתִּ֑יךְ וּבְרַחֲמִ֥ים גְּדֹלִ֖ים
אֲקַבְּצֵֽךְ׃ בְּשֶׁ֣צֶף קֶ֗צֶף הִסְתַּ֨רְתִּי פָנַ֥י רֶ֙גַע֙ מִמֵּ֔ךְ
וּבְחֶ֥סֶד עוֹלָ֖ם רִחַמְתִּ֑יךְ אָמַ֥ר גֹּאֲלֵ֖ךְ יְהוָֽה׃ כִּי־מֵ֥י
נֹ֙חַ֙ זֹ֣את לִ֔י אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֗עְתִּי מֵעֲבֹ֥ר מֵי־נֹ֛חַ ע֖וֹד עַל־
הָאָ֑רֶץ כֵּ֥ן נִשְׁבַּ֛עְתִּי מִקְּצֹ֥ף עָלַ֖יִךְ וּמִגְּעָר־בָּֽךְ׃ כִּ֤י
הֶֽהָרִים֙ יָמ֔וּשׁוּ וְהַגְּבָע֖וֹת תְּמוּטֶ֑ינָה וְחַסְדִּ֞י מֵאִתֵּ֣ךְ
לֹא־יָמ֗וּשׁ וּבְרִ֤ית שְׁלוֹמִי֙ לֹ֣א תָמ֔וּט אָמַ֥ר מְרַחֲמֵ֖ךְ
יְהוָֽה׃ כאן מסיימין הספרדי' גם האשכנזי' בפ' כי תצא אבל בפ' נח גומרין.
עֲנִיָּ֥ה סֹעֲרָ֖ה לֹ֣א נֻחָ֑מָה הִנֵּ֨ה אָנֹכִ֜י מַרְבִּ֤יץ בַּפּוּךְ֙
אֲבָנַ֔יִךְ וִיסַדְתִּ֖יךְ בַּסַּפִּירִֽים׃ וְשַׂמְתִּי֙ כַּֽדְכֹד֙
שִׁמְשֹׁתַ֔יִךְ וּשְׁעָרַ֖יִךְ לְאַבְנֵ֣י אֶקְדָּ֑ח וְכָל־גְּבוּלֵ֖ךְ
לְאַבְנֵי־חֵֽפֶץ׃ וְכָל־בָּנַ֖יִךְ לִמּוּדֵ֣י יְהוָ֑ה וְרַ֖ב שְׁל֥וֹם

כִּי לֹא תַחְפִּירִי כ"ה בס"מ בבבי מוכמים מברתים לאתנח ובן העיד בן בלעם עיין משפטי הטעמים דף ע' ב' גם דף י"ב ב'. גדלים אינבו מן מזה המלאים בליבנה.
כַּדְכֹד כ"ה בס"מ וכ"כ יהב"י בבעל המתגי' וכ"כ הבלשבי עיין משפטי הטעמים' דף כ"ב א.

בָּנָיִךְ: בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ: הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס
מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל: הֵן אָנֹכִי בָּרָאתִי
חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי
בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל: כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא
יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי
זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה:
הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ
שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר
יַיִן וְחָלָב: לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם
בְּלוֹא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב
וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי
שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם
חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד
וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים: הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־
יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם
שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים
דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ
נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

חם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע
הרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:
שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד
שיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא
ילו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו
לא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:
על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה
שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על־
הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך
בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

הפטרת לך לך

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה
עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק:

בישעיה סימן מ׳.

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה
דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת
אם־לא שמעת אלהי עולם יהוה בורא קצות
הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו: נתן
ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ויעפו נערים
ויגעו ובחורים כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו

ויגעו הוא״ו רפה בכל ס״ס וכ״ה גם הרד״ק במכלול ואמר שכן בס״ד הא״ן לבד
מוד הכת נעלם. וקוי בא״ד בגל״י ווי״ו הבינים כתלמם.

כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגָעוּ יֵלְכוּ וְלֹא
יִיעָפוּ׃ הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אִיִּים וּלְאֻמִּים יַחֲלִיפוּ כֹחַ
יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ יַחְדָּו לַמִּשְׁפָּט נִקְרָבָה׃ מִי הֵעִיר
מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם
וּמְלָכִים יַרְדְּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ׃
יִרְדְּפֵם יַעֲבוֹר שָׁלוֹם אֹרַח בְּרַגְלָיו לֹא יָבוֹא׃ מִי
פָעַל וְעָשָׂה קֹרֵא הַדֹּרוֹת מֵרֹאשׁ אֲנִי יְהוָה רִאשׁוֹן
וְאֶת־אַחֲרֹנִים אֲנִי־הוּא׃ רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ קְצוֹת
הָאָרֶץ יֶחֱרָדוּ קָרְבוּ וַיֶּאֱתָיוּן׃ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ
וּלְאָחִיו יֹאמַר חֲזָק׃ וַיְחַזֵּק חָרָשׁ אֶת־צֹרֵף מַחֲלִיק
פַּטִּישׁ אֶת־הוֹלֶם פָּעַם אֹמֵר לַדֶּבֶק טוֹב הוּא
וַיְחַזְּקֵהוּ בְמַסְמְרִים לֹא יִמּוֹט׃ וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל
עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אַבְרָהָם אֹהֲבִי׃
אֲשֶׁר הֶחֱזַקְתִּיךָ מִקְצוֹת הָאָרֶץ וּמֵאֲצִילֶיהָ
קְרָאתִיךָ וָאֹמַר לְךָ עַבְדִּי־אַתָּה בְּחַרְתִּיךָ וְלֹא
מְאַסְתִּיךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי עִמְּךָ־אָנִי אַל־תִּשְׁתָּע כִּי
אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אִמַּצְתִּיךָ אַף־עֲזַרְתִּיךָ אַף־תְּמַכְתִּיךָ
בִּימִין צִדְקִי׃ הֵן יֵבֹשׁוּ וְיִכָּלְמוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בָּךְ יִהְיוּ

ירוצו מ"ו תפ"ה. כֶּעָפָר כ"ה בס"י הכף בגעי ומסר מלין לית וכן זהוא מ"מ הנקון בספרו בנדפס נגליון קמתרבת שזה לבד בגע"י וכתב גם טעמו עיין שם. הו"ם ס"י תת"ה והלנ"ד בגעל בספרינו וכ"כ רד"ק בכלכו ובמכלל בחלק הדקדוק אבן בגי" הֹלֵם בגעי והגהה כן לבן הוא גם חלף בחבירו ויצין בספרי מספעי הטעמים כ"ע נְאֻמַּר כ"ה בס"י וכן מבתגר בכל ספריו המדויקים.

כְּאַיִן וְיֹאבְדוּ אַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃ תְּבַקְשֵׁם וְלֹא תִמְצָאֵם
אַנְשֵׁי מַצֻּתֶךָ יִהְיוּ כְאַיִן וּכְאֶפֶס אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֶּךָ׃
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מַחֲזִיק יְמִינֶךָ הָאֹמֵר לְךָ אַל־
תִּירָא אֲנִי עֲזַרְתִּיךָ׃ אַל־תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב
מְתֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי עֲזַרְתִּיךְ נְאֻם־יְהוָה וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל׃ הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל
פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃
תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה
תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק׃ נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו׃

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה׃

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד׃

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מקדש השבת׃

מצתיך כ"ה בכי"י ומצר לי' וכ"ב. עזרתיך תבינה הכ"ף בס"א בניזול. למרג כ"ה בכי"י קמ"ץ וכן נראה מן הנדפים. תפיץ אתם בס"מ וכ"י ח"ו.

קודם קריאת ההפטרה ולאחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה ז.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכי׳ ב׳ סימן ד׳.

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְּשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־
אֱלִישָׁע לֵאמֹר עַבְדְּךָ אִישִׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי
עַבְדְּךָ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה וְהַנֹּשֶׁה בָּא לָקַחַת אֶת־
שְׁנֵי יְלָדַי לוֹ לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע מָה
אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֶּשׁ־לָכִי בַּבָּיִת וַתֹּאמֶר
אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹל בַּבַּיִת כִּי אִם־אָסוּךְ שָׁמֶן: וַיֹּאמֶר
לְכִי שַׁאֲלִי־לָךְ כֵּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׁכֵנָיִכְי
כֵּלִים רֵקִים אַל־תַּמְעִיטִי: וּבָאת וְסָגַרְתְּ הַדֶּלֶת
בַּעֲדֵךְ וּבְעַד־בָּנַיִךְ וְיָצַקְתְּ עַל כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה
וְהַמָּלֵא תַּסִּיעִי: וַתֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ
וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מיֹצָקֶת: וַיְהִי
כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד
כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן: וַתָּבֹא
וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן
וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי וְאַתְּ בָּנַיִכִי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר: וַיְהִי
הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה

לָקַחַת בכי״י לקחת   בניכי כתי׳ ובָנַיִךְ ק׳ והוא מן י״ב מילין דחסרין ו׳ בריש תיבות וקרין וסי׳ במערכת אות ו׳.

ותחזק־בו לאכל־לחם ויהי מדי עברו יסר שמה
לאכל־לחם: ותאמר אל־אישה הנה־נא ידעתי
כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד:
נעשה־נא עלית־קיר קטנה ונשים לו שם מטה
ושלחן וכסא ומנורה והיה בבאו אלינו יסור
שמה: ויהי היום ויבא שמה ויסר אל־העליה
וישכב־שמה: ויאמר אל־גיחזי נערו קרא
לשונמית הזאת ויקרא־לה ותעמד לפניו: ויאמר
לו אמר־נא אליה הנה חרדת ׀ אלינו את־כל־
החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר־לך
אל־המלך או אל־שר הצבא ותאמר בתוך עמי
אנכי ישבת: ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי
אבל בן אין־לה ואישה זקן: ויאמר קרא־לה
ויקרא־לה ותעמד בפתח: ויאמר למועד הזה
כעת חיה אתי חבקת בן ותאמר אל־אדני איש
האלהים אל־תכזב בשפחתך: ותהר האשה
ותלד בן למועד הזה כעת חיה אשר־דבר אליה
אלישע: ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל־אביו אל־
הקצרים: ויאמר אל־אביו ראשי ראשי ויאמר
אל־הנער שאהו אל־אמו: וישאהו ויביאהו אל־

חרדה בס"ם קדמונים וכ"י בחולם וכבן הוא עיין טעמי המעמים דף י"ו ד"ה ואם
ישרתי שנים מגרשים טרקה.

אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל
וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ
וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי
אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ
הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי הֹלַכְתִּי אֵלָיו
הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ כאן מסיימין הספרדים וק״ק פ״פ דמיין׃
וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־
תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא
אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת
אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ
הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ
וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם
לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ
וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי׃ וַתֹּאמֶר
הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי לֹא תַשְׁלֶה
אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי
בְיָדֶךָ וָלֵךְ כִּי תִמְצָא־אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ
אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר׃
וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ

וְקַח מִשְׁעַנְתִּי במרכא כס״מ וכן נכון עיין משפטי הטעמים דף י״ו.

ויקם וילך אחריה: וגחזי עבר לפניהם וישם
את־המשענת על־פני הנער ואין קול ואין קשב
וישב לקראתו ויגד־לו לאמר לא הקיץ הנער:
ויבא אלישע הביתה והנה הנער מת משכב על־
מטתו: ויבא ויסגר הדלת בעד שניהם ויתפלל
אל־יהוה: ויעל וישכב על־הילד וישם פיו על־
פיו ועיניו על־עיניו וכפיו על־כפו ויגהר עליו ויחם
בשר הילד: וישב וילך בבית אחת הנה ואחת
הנה ויעל ויגהר עליו ויזורר הנער עד־שבע
פעמים ויפקח הנער את־עיניו: ויקרא אל־גיחזי
ויאמר קרא אל־השנמית הזאת ויקראה ותבא
אליו ויאמר שאי בנך: ותבא ותפל על־רגליו
ותשתחו ארצה ותשא את־בנה ותצא:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק: נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו:

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו

שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד: על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

הפטרת חיי שרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק:

במלכי' א' סימן א'

והמלך דוד זקן בא בימים ויכסהו בבגדים ולא יחם לו: ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדני המלך נערה בתולה ועמדה לפני המלך ותהי לו סכנת ושכבה בחיקך וחם לאדני המלך: ויבקשו נערה יפה בכל גבול ישראל וימצאו את אבישג השונמית ויבאו אתה למלך: והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה: ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלך ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו: ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע

יחם בצ"מ כחידק וכן בכ"י ומסר עליו לית וכן הגהה המ"א וכן מוכח מן המסורה לית פ' שמסר מ"ב מן חד וחד חד פתח וחד קמץ וסי' מן יחם לנו ספת ולחמו אין יחם קמ"ן א"מ שאין דעגיכם מידק.

כָה עָשִׂיתָ וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאַר מְאֹד וְאֹתוֹ יָלְדָה
אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם׃ וַיִּהְיוּ דְבָרָיו עִם יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה
וְעִם אֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וַיַּעְזְרוּ אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה׃ וְצָדוֹק
הַכֹּהֵן וּבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא וְשִׁמְעִי וְרֵעִי
הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר לְדָוִד לֹא הָיוּ עִם־אֲדֹנִיָּהוּ׃ וַיִּזְבַּח
אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר־
אֵצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת־כָּל־אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל־
אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ׃ וְאֶת־נָתָן הַנָּבִיא
וּבְנָיָהוּ וְאֶת־הַגִּבּוֹרִים וְאֶת־שְׁלֹמֹה אָחִיו לֹא קָרָא׃
וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־בַּת־שֶׁבַע אֵם־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר הֲלוֹא
שָׁמַעַתְּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ בֶן־חַגִּית וַאדֹנֵינוּ דָוִד לֹא
יָדָע׃ וְעַתָּה לְכִי אִיעָצֵךְ נָא עֵצָה וּמַלְּטִי אֶת־נַפְשֵׁךְ
וְאֶת־נֶפֶשׁ בְּנֵךְ שְׁלֹמֹה׃ לְכִי וּבֹאִי ׀ אֶל־הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא־אַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲמָתְךָ לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא
יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי וּמַדּוּעַ מָלַךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ הִנֵּה עוֹדָךְ
מְדַבֶּרֶת שָׁם עִם־הַמֶּלֶךְ וַאֲנִי אָבוֹא אַחֲרַיִךְ
וּמִלֵּאתִי אֶת־דְּבָרָיִךְ׃ וַתָּבֹא בַת־שֶׁבַע אֶל־הַמֶּלֶךְ
הַחַדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית
מְשָׁרַת אֶת־הַמֶּלֶךְ׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחוּ

ולכל־אנשי יהודה בן סול כהוכחת פני מיכי מסרת. הלוא בטעם מ"ו.
ועתה ס"א ועתה.

לַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנִי
אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בַּיהוָה אֱלֹהֶיךָ לַאֲמָתֶךָ כִּי־שְׁלֹמֹה
בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה
אֲדֹנִיָּה מָלָךְ וְעַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעְתָּ׃ וַיִּזְבַּח
שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ
וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וּלְיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ
לֹא קָרָא׃ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל
עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ
אַחֲרָיו׃ וְהָיָה כִּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו
וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה
מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ
לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ
לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ
אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־
כִּסְאִי׃ כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב
וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר
הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי
הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן
וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ אִם
מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא

ועתה אדני המלך, ב"ק ועתה מנוקד ואתה אדני לא דמסיק. שור ומריא
ב"א בב"ע תלן בח' ב' וכן תכירו בנסמך ועיין מנשאי הטעמים דף ס"ו ע"א ותן נ"ח

הודעת את־עבדיך מי ישב על־כסא אדני־המלך
אחריו: ויען המלך דוד ויאמר קראו־לי לבת־שבע
ותבא לפני המלך ותעמד לפני המלך: וישבע
המלך ויאמר חי־יהוה אשר־פדה את־נפשי
מכל־צרה: כי כאשר נשבעתי לך ביהוה אלהי
ישראל לאמר כי־שלמה בנך ימלך אחרי והוא
ישב על־כסאי תחתי כי כן אעשה היום הזה:
ותקד בת־שבע אפים ארץ ותשתחו למלך
ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק: נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו:

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

מי ישב כ"א נס"מ וכ"י.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בתרי עשר במלאכי סימן א׳.

מַשָּׂא דְבַר־יְהוָֹה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָֹה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָֹה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר: כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָֹה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָֹה עַד־עוֹלָם: וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָֹה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר יְהוָֹה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָֹה נִבְזֶה הוּא: וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָֹה צְבָאוֹת: וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ

תגשון פ׳ וח״ו. וחֹלֶה לית וחסר וכל חלה דכו׳ כמ״ש.

מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ
מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃ כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־
מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ
לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם
הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם
אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃
וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת
לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי
נוֹרָא בַגּוֹיִם׃ וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃
אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת
כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־
הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי
אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃ הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע

אותו ע"ו בס"מ גם נמסר נהדי ב"ד דכתיבין מ"י במתלבנת יבן והפחתם אותו דבסמוך.
שלחן אדני מגאל הוא, דין כתיב באלדנות והוא מן קל"ד ודאין בשתלבנת.
מָשְׁחָת החי"ת נקמץ בס"מ וכ"י גם מסור עליו ב' קמץ, גם הרד"ק במכלול בבנין
הפעול הזכירו בקמץ. על־לב הלמ"ד דגש בס"מ כ"י ובמ"ס ליגיל ריש הפטרת בראשי'.

זֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם
אֵלָיו׃ וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
בְּרִיתִי ׀ הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ
מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא׃ תּוֹרַת אֱמֶת
הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם
וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ כִּי־שִׂפְתֵי
כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ
יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק׃ נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו׃

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה׃

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד׃

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מקדש השבת׃

וְזֵרִיתִי לית כותי׳ מלעיל וכן היגיד רד״ק חבל בכ״י וזריתי וזה מה שמצאנו במקצת כ״י גם הת״י בשלדיך ור״ל פלגתא וכמ״ש בנימוק למען הקורא בדחסי׳ מ״ו ל״ם.

נק"ן ספר"ם ורוב אשכנז מפטירין בפ' ויצא ויברח יעקב עבמוך
ואין אומרין כלל ועמי תלואים ·

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בהושע סימן י"א.

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד
לֹא יְרוֹמֵם: אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל
אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי
לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי: לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא
אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־אִישׁ
בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר: אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ
כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם:
יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה: סְבָבֻנִי בְכַחַשׁ
אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־
אֵל וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף
קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר
יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל: וְרִיב לַיהוָה עִם־
יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו יָשִׁיב

כִּצְבֹאיִם האלף נחה והחירק תחת היו"ד. ולא אבוא ליה דמפיבי ובעלה לא חטא.
כִּי־הוּא יִשְׁאַג קמץ נוקף, סגול בלבן כ"ד.

לו: בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים:
וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל
יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
יְהוָה זִכְרוֹ: וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט
שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי
מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי
מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֹן אֲשֶׁר
חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד
אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־
הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים
אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים
זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

כאן מתחילין האשכנזים הפטרת וישלח אבל בק"ק פפד"מ ורוב אשכנז מפטירין בפ' וישלח חזון עובדיה דלקמן.

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה
וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר: הִכְעִיס אֶפְרַיִם
תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ
אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ
לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה
חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים *

* קתבי ר' כ"כ. וזֹבְחֵי אָדָם בן הניגון כבי"ש.

יַשָּׁקוּ: לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ
כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: וְאָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע
וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי: אֲנִי יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ
תַּלְאֻבוֹת: כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם
עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי: וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־
דֶּרֶךְ אָשׁוּר: אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר
לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם:
שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ: אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא
וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תְּנָה־
לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים: אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח
בְּעֶבְרָתִי: צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ: חֶבְלֵי
יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד
בְּמִשְׁבַּר בָּנִים: מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם
אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם יִסָּתֵר
מֵעֵינָי: כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ
יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא
יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה: תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי
מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ
וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

תַּלְאֻבוֹת ל׳ וכ״כ. אָשׁוּר ל׳. אַחִים יכבי׳ ו גם נמ׳ ו כל ר׳ ח אַחִים קמ״
במלעיל זה נידפת רש״י ורד״ק. אחים ר׳ קמץ וכל ספ״ק רמו׳.

כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃ קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־
יְהֹוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה
פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃ אַשּׁוּר ׀ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא
נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־
בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃ אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה
כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃ אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח
כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי
כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ
דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי
עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן
מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן
וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהֹוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם
וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת וישלח כמנהג ספרדים וק"ק פפד"מ.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שנגמר הגלל יברך המפטיר כברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

כתרי עשר בנביאים סימן א׳

חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָֹה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ: אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָֹה: אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי

מֵאֵת יְיָ כ"ה בספרים אבל בכ"י גם בכל כ"ד מאֵת יְיָ וכן מסתבר. אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ לְךָ כ"ה בכ"י וכן נדפסת דל"ת ועיין מ"ש. יוֹרִדֵנִי פתח בכ"מ ובהי בחת מס"ג. מצפניו ובכי כ"י מצפוניו בלי[illegible] בלובכם וכן נראה מלסתק בגל המסרה.

בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ
יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ הֲלוֹא בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם
וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן
יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב
תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד
בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו וְעַל־
יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃ וְאַל־
תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי
יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃
אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־
אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם
אֵידוֹ׃ וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו
וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה
עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב
בְּרֹאשֶׁךָ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ
כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃ וּבְהַר
צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וְיָרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב
אֵת מוֹרָשֵׁיהֶם׃ וְהָיָה בֵית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף
לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא־
יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב

את־הר עשו והשפלה את־פלשתים וירשו את־
שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את־
הגלעד: וגלת החל־הזה לבני ישראל אשר־
כנענים עד־צרפת וגלת ירושלם אשר בספרד
ירשו את ערי הנגב: ועלו מושעים בהר ציון
לשפט את־הר עשו והיתה ליהוה המלוכה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק: נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו:

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

החל־הזה, סה"ל במתג לפי המ"ח וכ"כ מ"ג ועיין משפטי הטעמים דף ...
בספרד הרים נפת"ח בס"מ וכ"י ובתנדות המכלול בשער השמות בני ד' ...
... הוא כסנה בכלל פתחין דספרא. מושעים חיי קדמא בס"מ גם בכ"י ...
... כ' דין חסרא, גם בספרינו ממר עלל תבידו דכאסי' ב' חד ח"י קדמא ...
במכלית כ"י שטה חדא מן מלין דמחלין ח"ע קדמא וכנגן ועלו מושעים ...

ואם חל בו שבת ראשון דחנוכה מפטירין רני ושמחי ככתוב לקמן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בתרי עשר בעמוס. סימן ב׳.

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־
אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן
בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ
דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה
לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים
יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית
אֱלֹהֵיהֶם: וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם
אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים
וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: וְאָנֹכִי
הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם
בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי:
וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים
הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: וַתַּשְׁקוּ
אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא
תִּנָּבְאוּ: הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק
הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק

לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: וְתֹפֵשׂ
הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב
הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם
יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה: שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־
הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:
רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן
אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם: הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם
יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף
אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד:
הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־
פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: אִם־יִתָּקַע
שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר
וַיהוָה לֹא עָשָׂה: כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי
אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: אַרְיֵה שָׁאָג
מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק
בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם
שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים
דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ
נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

התפל ת"ו בס"ם וכ"י וכן עפ"ה. שָׁאָג לָ׳ וכ"כ נרית מכלול.

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:
שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:
עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת מקץ

ואם היה שבת ראשון של חנוכה מפטירין רני ושמחי דלקמן ואם היה שבת ב׳ דחנוכה מפטירין ויעש חירום דלקמן ואפילו אם היה ר״ח או מחר חדש.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכי׳ א׳ סימן ג׳.

וַיִּקַץ שְׁלֹמֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם וַיָּבוֹא יְרוּשָׁלַםִ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית־אֲדֹנָי וַיַּעַל עֹלוֹת וַיַּעַשׂ שְׁלָמִים וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו: אָז תָּבֹאנָה שְׁתַּיִם נָשִׁים זֹנוֹת אֶל־הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹדְנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחַת בִּי אֲדֹנִי אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יֹשְׁבֹת בְּבַיִת אֶחָד וָאֵלֵד עִמָּהּ בַּבָּיִת: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי

ויקץ ג׳ ח״ו וכולהון דפויי הקו״ף כמסכם. עלות כל נביאי׳ כ״ב כמ״ב עולות.

לְלִדְתִּי וַתֵּלֶד גַּם־הָאִשָּׁה הַזֹּאת וַאֲנַחְנוּ יַחְדָּו אֵין
זָר אִתָּנוּ בַּבַּיִת זוּלָתִי שְׁתַּיִם־אֲנַחְנוּ בַּבָּיִת׃ וַיָּמָת
בֶּן־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָיְלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עָלָיו׃
וַתָּקָם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת־בְּנִי מֵאֶצְלִי
וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת
הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי׃ וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי
וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה
בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי
בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת
וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת
לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי
חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ
אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת
וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ
הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ
וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת
אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה
גְּזֹרוּ׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי

אֵין זָר כ״ה בכ״י   ישנה ב׳ דין מ״י ומבידו לפי ישיבה מ״י וכ״כ מכלול ד״ק פ״ו ח״ב
קחו־לי וכן בכ״י של כ״ד אבל בכ״י קחו־לי וי״מ קחו לי. וַיָּבִאוּ ח״י בס״מ
וכ״י וכן עס״ה.   וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי כ״ה בכ״י גם בסל ו״ד וכן וְזֹאת אומרת.

והמת לא תמיתהו היא אמו: וישמעו כל־ישראל את־המשפט אשר שפט המלך ויראו מפני המלך כי ראו כי־חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט: ויהי המלך שלמה מלך על־כל־ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל־הדורות האל הנאמן האומר ועשה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק: נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו:

רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו. כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

הפטרת ויגש

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק:

ביחזקאל בסימן ל"ז.

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: ואתה בן־אדם קח־
לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה ולבני ישראל
חברו ולקח עץ אחד וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים
וכל־בית ישראל חברו: וקרב אתם אחד אל־
אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך: וכאשר
יאמרו אליך בני עמך לאמר הלוא־תגיד לנו מה־
אלה לך: דבר אליהם כה־אמר אדני יהוה הנה
אני לקח את־עץ יוסף אשר ביד־אפרים ושבטי
ישראל חברו ונתתי אתם עליו את־עץ יהודה
ועשיתם לעץ אחד והיו אחד בידי: והיו העצים
אשר תכתב עליהם בידך לעיניהם: ודבר
אליהם כה־אמר אדני יהוה הנה אני לקח את־
בני ישראל מבין הגוים אשר הלכו־שם וקבצתי
אתם מסביב והבאתי אותם אל־אדמתם: ועשיתי
אתם לגוי אחד בארץ בהרי ישראל ומלך אחד
יהיה לכלם למלך ולא יהיה־עוד לשני גוים ולא
יחצו עוד לשתי ממלכות עוד: ולא יטמאו עוד
בגלוליהם ובשקוציהם ובכל פשעיהם והושעתי

את־עץ יוסף אשר ביד כ"ה כמ"ו. ונתתי אתם עליו גם זה מ"ו בכ"י ומכל
עליו כ"ה מכל כמפלת. ועשיתי אתם לגוי אחד, גם הוא מ"ו בכ"י גם מנח
יוסף גם בגלל כ"ה מ"ו בניסוס. ולא יטמאו כ"ה בס"מ וכו"א ו"ם ולא
יטמאו־עוד. והושעתי אתם מ"ו וגם נלפום גם בכ"י ומוסרי גם עליו כ"ה מ"ו בניסוס'

אֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃ וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ

שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:
עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה
שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־
הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ
בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הפטרת ויחי

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכים א' בסימן ב'.

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ
לֵאמֹר: אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ
לְאִישׁ: וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְעֵדְוֺתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת
כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם: לְמַעַן
יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־
יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־
לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל
כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי

חקתיו מצותיו כ"ה בס"מ וכ"י בלא וי"ו וכן עיקר כהוכחת הממ"ג במסרכת אות וי"ו שמסר י"ל פסוקין מייחדין דאית בהון ד' מילין ב' קדמאין לא כתבין וי"ו וב' בתראין כתבין וי"ו ומי' וכו' וזה חד מנהון גם יונתן תרגם קיימוהי פקודוהי בלא וי"ו לכן מה שמצאנו במקצת נוסחאות ומצותיו סיבוש הוא.

יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת
יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם
וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה
בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃
וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃
וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי
שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם
אָחִיךָ׃ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי
מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי
מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ
בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃ וְעַתָּה אַל־
תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃
וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃ וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ שְׁלֹשִׁים
וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד
אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃

ברוך אתה וכו'.

גֵּרָא במלעיל עיין בספרי משפטי הטעמים דף י"ח סוף ע"א. וַתִּכֹּן נ' תכל של מלכות שלמה. מַלְכֻתוֹ נ' ח"ו.

בשבת וחנוכה קורין בפ' נשא ·

וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃
וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם
נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ
אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי עָשָׂר
בָּקָר עֲגָלָה עַל־שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ
אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל
מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃
וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם
אֶל־הַלְוִיִּם׃ אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת
הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ וְאֵת ׀ אַרְבַּע
הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי
עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וְלִבְנֵי קְהָת
לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃
וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח
אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד
לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס

וַיְהִ֗י הַמַּקְרִ֛יב בַּיּ֥וֹם הָרִאשׁ֖וֹן אֶת־קָרְבָּנ֑וֹ נַחְשׁ֥וֹן
בֶּן־עַמִּינָדָ֖ב לְמַטֵּ֥ה יְהוּדָֽה׃ וְקָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־
כֶּ֣סֶף אַחַ֗ת שְׁלֹשִׁ֣ים וּמֵאָה֮ מִשְׁקָלָהּ֒
מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֔סֶף שִׁבְעִ֥ים שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל
הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֗ים סֹ֛לֶת בְּלוּלָ֥ה
בַשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃ כַּ֥ף אַחַ֛ת עֲשָׂרָ֥ה זָהָ֖ב
מְלֵאָ֥ה קְטֹֽרֶת׃ פַּ֣ר אֶחָ֞ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֧יִל
אֶחָ֛ד כֶּֽבֶשׂ־אֶחָ֥ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ שְׂעִיר־
עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃ וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִים֮
בָּקָ֣ר שְׁנַ֒יִם֒ אֵילִ֤ם חֲמִשָּׁה֙ עַתֻּדִ֣ים
חֲמִשָּׁ֔ה כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה חֲמִשָּׁ֑ה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן נַחְשׁ֖וֹן בֶּן־עַמִּינָדָֽב׃

ביום ב׳

בַּיּוֹם֙ הַשֵּׁנִ֔י הִקְרִ֖יב נְתַנְאֵ֣ל בֶּן־צוּעָ֑ר נְשִׂ֖יא יִשָּׂשכָֽר׃
הִקְרִ֤ב אֶת־קָרְבָּנוֹ֙ קַֽעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן נְתַנְאֵ֖ל בֶּן־צוּעָֽר׃

ביום ג׳

בַּיּוֹם֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י זְבוּל֑וּן אֱלִיאָ֖ב בֶּן־חֵלֹֽן׃
קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן אֱלִיאָ֖ב בֶּן־חֵלֹֽן׃

ביום ד׳

בַּיּוֹם֙ הָֽרְבִיעִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י רְאוּבֵ֑ן אֱלִיצ֖וּר בֶּן־
שְׁדֵיאֽוּר׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן אֱלִיצ֖וּר בֶּן־שְׁדֵיאֽוּר׃

ביום ו׳

בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃

ביום ז׳

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־
עַמִּיהוּד׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף וגו׳ עד בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

בזכריה סימן ב׳.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה׃ וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ׃ וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם׃ הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ׃ וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ׃

וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי
הַמַּלְאָךְ׃ וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה
הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת׃
וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף
הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה
עֹמֵד׃ וַיָּעַד מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין אֶת־בֵּיתִי וְגַם
תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה
כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה
עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם
הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־
תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃ וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמַר רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ

לָבֻשׁ כל נביאים ח"ן גמ"ב ס"ג וסי' קמקמים (ב"א ח ב) הגלה (מ"ב י' ב"ב)

שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ:
וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־
שְׂמֹאלָהּ: וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא
אֲדֹנִי: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־
זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: מִי־אַתָּה הַר־הַגָּדוֹל לִפְנֵי
זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה
תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בשבת ב׳ דחנוכה קורין ביום השמיני

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־
פְּדָהצוּר׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר
אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק
אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים סלת
בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה׃ שעיר עזים אחד לחטאת׃ ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה

זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃

בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם מלאים
סלת בלולה בשמן למנחה׃ כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת׃ פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו

לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי:
בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
בֶּן־עָכְרָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן:
בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־ כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כף אחת עשרה זהב מלאה
קטרת: פר אחד בן בקר איל אחד כבש אחד בן שנתו
לעלה: שעיר עזים אחד לחטאת: ולזבח השלמים בקר
שנים אילם חמשה עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה
זֶה קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן:

זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מִזְרְקֵי־כֶסֶף
שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה: שְׁלֹשִׁים

וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק
הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת
קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב
הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים
עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר
לְחַטָּאת׃ וְכֹל בְּקַר ׀ זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי
הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ
וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר
עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃
וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל
פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן
אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב
עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר
הֶרְאָה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

במלכים א׳ סימן ז׳:

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: עַמֻּדִים
שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים
שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים: וְאֶת־
הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־
טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: וְאֶת־
הַמְּכֹנוֹת עָשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת:
וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם: וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן
יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין
צָרְתָן: וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד

ואת־הַכִּירֹת תגוכה לי׳ חל״מ. כתרת הכתרת כל מלכים ח״ו.

מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָֹה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב׃ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

משמאל חד מן ד' ס"ו בר מן כלהים. ודלתות לג' חסר נכ"ן.

קריאה למפטיר בשבת ר"ח.

וביום השבת שני־כבשים בני־שנה תמימם
ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו:
עלת שבת בשבתו על־עלת התמיד ונסכה:
ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני־
בקר שנים ואיל אחד כבשים בני־שנה שבעה
תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה
בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה
בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת
מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח
אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת
ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת
חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד
לחטאת ליי על־עלת התמיד יעשה ונסכו:

בשבת ור"ח מפטירין השמי' כסאי, ונדחית הפטרה זו מפני הפטרת שבת
חנוכ' ופ' שקלי' ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה
ר"ח מפטירין השמי' כסאי ואח"כ מפטירין רני עקר' בסיום עני' סוער'.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה
עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

בישעיה סימן ס"ו.

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי

(Anh. zu Tom B.)

וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַ‍ִם אָמַר יְהֹוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהֹוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהֹוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהֹוָה כֵּן־יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהֹוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו׳ עד לפני אמר יהוה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃ נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד׃

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד׃ ברוך אתה יי מקדש השבת׃

בשבת וערב ר״ח מפטירין ע״ל מחר חדש, ודוחין הפטרה זו מפני פ׳ שקלים ופ׳ החדש, וברוב קהלות פולין ובוהמן דוחין גם מפני עניה סוערה בש׳ ר״ח, אבל בק״ק פפ״ד ורוב אשכנז מפטירין ע״ל מחר חדש בש׳ ר״ח וער״ח ומחברין עניה סוערה עם רני עקרה בפ׳ כי תצא •

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

בשמואל א׳ סימן כ׳.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר

קחנו׳ ובאר בפסק ביניהם ומנה במירכא בכלל פסקין דהברא וכן עיקר במגוד מתקני שנים וכו׳ן כמבואר במספרי הטעמים בשער הפסק.

מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ
אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו

בֶּן־נַעֲוַת בסגול ומקף לא כדין ומרכא בהוכחת שני שינוי מסורת ח"ל ורד"ק בספר
ז"ק דף יג' א' (והוא דף ס"א ב' מדפוס פירדא) בן נעות המרדות שרשו עוה וכו'
ולפי לומר בן עוות בעבור המרדות שלמה מוליד וּבֵן נקוד בצירי לפי שהוא נפסק
ונסמך בענינו ואינו סמוך לנעות כמו בֵּן חכם ישמח אב כי אם היה סמוך לנעות
כאשר חשבו חכמים ואומרים כי נעות אמר על אמו ושרשו עוה הי' ראוי להיות בן
נקוד סגול כמו בן הישראלית מבן עמרים שבהם וי"א כי נעות לנקבה ושרשו נוה ים
היה סמוך לנעות ולפרו זה בעבור שמצאו בן נקוד בסגול וכדרך הסמוכים אע"פ
שאינם נמקף וכו' בן הנירבה במכלול כ"י ומסכים עם מה שכתב בשרש עוה
והדפוס הלזון מקולקל ומשובש.

וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל
אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה
הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה
יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא
הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ

בְּיוֹם־ה״א קָטֹן. נֶעְצַב הע״ן בשו״א לבד ברוב ס״ס ולא כן חמו״ו ס״ב י״מ ג׳
המסרת מסייעת. הַחֵצִי מלרע וכ״כ יהב״י בדרכי הניקוד שלו כל חצי לבין קשת
מלרע וכל לבין חֵצִי כמו חצים יֶרֶצִי מלעיל עכ״ל וכ״כ בעל מקנה אברם.

שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהֹוָה לֵאמֹר יְהֹוָה יִהְיֶה
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קודם שיכנס לבה"כ ישהה מעט בעזרת בה"כ ויאמר:

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ:

ואז ילך בנחת ולא בפתע פתאום ויאמר:

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ:

כשיכנס לבה"כ יאמר: נאך דעם איינטריטט זאגט מאן:

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי
בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ
בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן
כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ
עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־
חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע
אִמְרָתִי: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ
תְּמוּנָתֶךָ: וַאֲנִי עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי
אָתָּה: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי
אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי:
אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי* אֶתְחַנָּן: הָאִירָה פָנֶיךָ
עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי
אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי: ** שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ

*) אדני, כ"ה בכל כ"י וגם במנ"כבדי קל"ד ווילין, וכן העיד הגאון בן חפני הובא גם באבודרהם וכן בעל המ"ש. **) שמעה כל לו יוסף עליו יי.

וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־
יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאוֹמְרִים לִי בֵּית
יְיָ נֵלֵךְ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ
אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ
וַאֲצַפֶּה: אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־
אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר
בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

שיר מן כ׳ תנועות ויתד וכ׳ תנועות ויתד וכ׳ תנועות בדלת וכן בסתו, ובתוכו רמוז י״ג העיקרים על סדר י״ג כתובים הנרשמים.

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־ אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

*) גומל לאיש וגו׳ פירושו גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל רשע, כרשעתו, ור״ל בנ״ק שלו העושר דברים ללא הועיל.

שיר מורכב מיוחד וכ' תנועות ויתד וכ' תנועות בדלת וזה נסוגר:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא:
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה:
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

בכל הברכות והתפלות צריך שיכוין פי' המלות מה שמוציא בשפתיו, ובהזכירו השם הוי' ב"ה יכוין פי' קריאתו באדנות שהוא אדון הכל יכוין בכתיבתו שהוא הי' הו' ויהי' ובהזכירו שם אלהי' יכוין שהוא התקיף ובעל היכולות ובעל הכוחו' כולם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

בברכה קהלות הגכה מתחילין כאן אלהי נשמה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ (וצאצאי צאצאינו) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וְהַלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה

מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

הנשים אומרת בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בק"ק מיץ מוסיפין ב"א י"א מלך העול' מגביה שפלי' (עיין א"ח סי' מ"ו)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּ"אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה
מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ
וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא
לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע
וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר
הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד
לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים
בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי
הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם
רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן
הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין
שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה
עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ
מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים.
מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ

מה־יְשׁוּעָתֵנוּ מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ׃ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ · בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב־הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן׃

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת־שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ׃ אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

יש"ל הי'כוהג לומר כאן כל הפרש'הראשונ'של ק"ש,משום שלפעמי' כשאומרי' קרובות מתעכבין בקריאת שמע עד אחר זמנה וכזה הוא יוצא ידי חובת ק"ש.

אַתָּה־הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא

מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ בָּא״יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים׃ אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים׃ קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

בהרבה קהלות אשכנז אומרין כאן ברכות התורה, יברכך, אלו דברים, ויש שח״א הפסוקים והמשנה.

שמות ל

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו

מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד
יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל
הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:
וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה
הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה
בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה:
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה
וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב:
אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את
קטרת הסמים בזמן שבית המקדש קים · כאשר
צוית אותם על ידי משה נביאך ככתוב בתורתך:
ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף
ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה:
ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח
טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה
לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה
קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו
אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את
הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת
בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני
יהוה לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטורת, הצרי והציפורן החלבנה והלבונה
משקל שבעים שבעים מנה· מור וקציעה שבולת נרד וכרכום,
משקל ששה עשר ששה עשר מנה· הקושט שנים עשר, וקלופה
שלשה, וקנמון תשעה, בורית כרשינה תשעה קבין· יין
קפריסין, סאין תלתא וקבין תלתא, ואם אין לו יין קפריסין,
מביא חמר חורין עתיק, מלח סדומית רובע הקב, מעלה עשן
כל שהוא· רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה
דבש פסלה· ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הצרי אינו אלא שרף, הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן, כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפורן, כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה, אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה, מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים, פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו. אמר רבי יהודה זה הכלל, אם כמדתה, כשרה לחצאין, ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה.

תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין. עוד תני בר קפרא, אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

תפלת רבי נחוניא בן הקנה

אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה. אבג"יתץ
קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא. קרע"שטן
נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם. נגד"יכש
ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם. בטר"צתג
חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך. חקב"טנע
יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדשתך. יגל"פזק
שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות. שקו"צית
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת מוסף [illegible]

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם
ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו:
עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

[illegible] חדש

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני
בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה
תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה
בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה
בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת
מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח
אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת
ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת
חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד
לחטאת ליי על עלת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן הל׳ במס׳ [illegible]

איזהו מקומן שלזבחים קדשי קדשים שחיטתן
בצפון פר ושעיר שליום הכפורים שחיטתן בצפון
וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על
בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה
אחת מהן מעכבת שירי הדם היה שופך על יסוד
מערבי שלמזבח החיצון אם לא נתן לא עכב:
פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן

בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן
הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת
מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל־יְסוֹד
מַעֲרָבִי שֶׁלַּמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב
אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר
וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי
חֳדָשִׁים וְשֶׁלְּמוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל
אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב
וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית· מִזְרָחִית צְפוֹנִית·
צְפוֹנִית מַעֲרָבִית· מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית· שְׁיָרֵי הַדָּם
הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי· וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־
הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה
עַד־חֲצוֹת: הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן
וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל
לָאִשִּׁים· זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת· אֵלּוּ הֵן
אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה
חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי·
שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע· וְנֶאֱכָלִין

לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם
וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים
שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם
בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם
כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים
לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים
קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם
בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם
כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים
לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר
וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם
בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן
כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל
לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר
בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ
נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת
וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:
רַבִּי יִשְׁמָעֵא׳ אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה
נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב

כָּתוּב אֶחָד · וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים · מִכְּלָל
וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל · כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה
דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט · מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט ·
וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל · כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל
וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא
אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא · כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה
בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא
לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר · כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא
לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר
כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי
אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב
לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ · דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ · וְדָבָר הַלָּמֵד
מִסּוֹפוֹ : וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה
עַד שֶׁיָּבֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם :

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה
בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת :

ברוך שאמר יש לענגו בקול נעים. וצריך לאומרו בעמידה, וידקדק בקריאתו כמו בבי ק"ש. ואסור להפסיק מתחילת ב"ש עד לאחר י"ח, ואפילו לצורך מצוה, אבל לקדושה ולברכו דהיינו לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולהיבות מודים אנחנו לך, ולקדיש דהיינו לומר יהא שמי' רבא עד יתברך, וגם לענות אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה, מפסיק אבל לשאר אמן לא יפסיק.

אם בא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי דזמרא יאמר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה, ואח"כ הללו את

לאחר כשיגיע עד עסקרתו הללוי', ואח"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמ' תהלל יה הללוי', ואח"כ ישתבח, ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' עד והוא רחום ויצלנו עד יהוא רחום שקודם אשרי יושבי כדי שיתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד וישתבח, ואם הצבור התחילו יוצר אור ואין שהות לומר אפילו בדילוג יתחיל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותיו ויתפלל י"ח עם הצבור ואחרי י"ח יתחיל הודו לה' וכו' עד ישתבח ולא יאמר ישתבח, ויש אנשים כשבאים לבית הכנסת והצבור מתחילין יוצר אור המה ג"כ מתחילים ישתבח עמהם וזה איסור גמור כי ישתבח נתקן להיות סוף פסוקי דזמרה וצריך שאמר הוא הפתחלה וא"כ אם לא אמר קודם פסוקי דזמרה האיך יאמר ישתבח, לכן טוב ונכון להתחיל יוצר אור מסבת לבה"כ וכתיב שיבדוק הגבאות מתחיל הצבור יוצ' אור טוב שיתפלל עם הצבור ולא יבדוק הגבאי וימעד על הדוב וזוקקתו בדוק. ויאחז בג' ציצי' שלפניו בידו הימנית בשעת אמירת ב"ש וכשמסיים בתשבחות ינשקם וינשקם ויניחם

כתוב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר נפש מלא

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם· בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית· בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה· בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת· בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו· בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח· בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם· הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו· וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים· מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו: שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו: הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו: זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲלֹז
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
יְיָ כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי
קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא־יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ
לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹתֵן עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:
יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ
צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ

יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־
נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה
לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם
קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ
לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה
לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי:

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־
אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר
וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה
תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן
יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה
הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר
מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ
נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־
לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה
עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו:

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

*) לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ:
אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי:
בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ:
גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:
דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי:
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ:
זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ:
חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ:
יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב:
לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם:
מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:

*) יראו יהי"ה נקודות בשלמות והאל"ף נעלם.

סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם:
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
צָעֲקוּ וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם:
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ:
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה:
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ:
פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:
צ תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה
הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל
אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל: תָּשֵׁב
אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף
שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה
בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף:
בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ
בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ
עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ
כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים
שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל
וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ

עֲבָדֶֽךָ: לִמְנוֹת יָמֵֽינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָֽה: שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶֽיךָ: שַׂבְּעֵֽנוּ בַבֹּֽקֶר חַסְדֶּֽךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־יָמֵֽינוּ: שַׂמְּחֵֽנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָֽנוּ שְׁנוֹת רָאִֽינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶֽיךָ פָעֳלֶֽךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹֽעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵֽינוּ עָלֵֽינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵֽינוּ כּוֹנְנָה עָלֵֽינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵֽינוּ כּוֹנְנֵֽהוּ:

צא יֹשֵׁב בְּסֵֽתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּֽבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָֽסֶךְ לָךְ וְתַֽחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא מִפַּֽחַד לָֽיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּֽבֶר בָּאֹֽפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּֽטֶב יָשׁוּד צָהֳרָֽיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶֽלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶֽךָ אֵלֶֽיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶֽיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַֽׂמְתָּ מְעוֹנֶֽךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶֽיךָ רָעָה וְנֶֽגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶֽךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶֽיךָ: עַל־כַּפַּֽיִם יִשָּׂאֽוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶֽבֶן רַגְלֶֽךָ: עַל־שַֽׁחַל וָפֶֽתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵֽהוּ אֲשַׂגְּבֵֽהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵֽנִי וְאֶעֱנֵֽהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵֽהוּ

וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי׃

קי״ה הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־
יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר
לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא
רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם
לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ
מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

קי׳ הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

ולעוג

לְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל

גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה
וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו
לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא:
כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ:
יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:
צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהוֹדוֹת לַייָ
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה
גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר
לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:
וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים
קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח
כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים
יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:
צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹּדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

בל״נ ה׳ קדש הס״ן בקמץ והזין בח״ם ונקוד דגש בב״י סדורים ח״י וכן עיקר וכ״ב רד״ק.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־
מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדוֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת

יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ׃ אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן
אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ
בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב
בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ אֱלֹהָיו׃ עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־
הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ
מַתִּיר אֲסוּרִים׃ יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ
אֹהֵב צַדִּיקִים׃ יְיָ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה
יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

קמז הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה
תְהִלָּה׃ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ הָרוֹפֵא
לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃ מוֹנֶה מִסְפָּר
לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא׃ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־
כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃ מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל
רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ׃ עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ
בְכִנּוֹר׃ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר
הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר׃ נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי

עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־
בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־
הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלִַם אֶת־יְיָ הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי
וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־
צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי
אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל
הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה
וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:
הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:
אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל

לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־
בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:
וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָ׳
עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

קמט הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָ׳ בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ
בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ
לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ
חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת
אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

קנ הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ
בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף
וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־
שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ ה ת י ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

יְרוּשָׁלָֽםִ הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָֽרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

צריך לעמוד קודם שיתחיל ויברך ויעמוד עד אתה הוא וכו'.

דה"א ל' כ"ט

וַיְבָֽרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּֽאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִֽינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶֽרֶת וְהַנֵּֽצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַֽיִם וּבָאָֽרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹֽשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶֽיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּֽחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵֽינוּ מוֹדִים אֲנַֽחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּֽךָ: נחמי' ט' אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּֽךָ אַתָּה עָשִֽׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַֽיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַֽיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָֽרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶֽיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַֽיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַֽרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַֽׂמְתָּ שְּׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָֽאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶֽיךָ וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶֽרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּֽקֶם אֶת־דְּבָרֶֽיךָ כִּי צַדִּיק אָֽתָּה: וַתֵּֽרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵֽינוּ

במצרים ואת זעקתם שמעת על־ים־סוף: ותתן
אתת ומפתים בפרעה ובכל־עבדיו ובכל־עם
ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש־לך שם
כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך־
הים ביבשה ואת־רדפיהם השלכת במצולת
כמו־אבן במים עזים:

ויושע יהוה ביום ההוא את־ישראל מיד מצרים
וירא ישראל את־מצרים מת על־שפת הים:
וירא ישראל את־היד הגדלה אשר עשה
יהוה במצרים וייראו העם את־יהוה ויאמינו
ביהוה ובמשה עבדו:

שירת הים צריך לומר מעומד בנעימה׳ ובכונה׳ ובניגון הטעמי׳ כמו שכ׳ ...

אז ישיר־משה ובני ישראל את־השירה הזאת
ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי־גאה גאה
סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי־לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו:
יהוה איש מלחמה יהוה שמו: מרכבת פרעה
וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים־סוף:
תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו־אבן: ימינך
יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב
גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש:

וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ
תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:
נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ
בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז
יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר
עַמְּךָ יְהֹוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהֹוָה
מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו
בים וישב יי עלהם את מי הים · ובני ישרא׳ הלם ביבשה בתוך הים:

כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם· וְעָלוּ מוֹשִׁעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ
הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ · וְרוּחַ
כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד · מִן
הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל . וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ
מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם
בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה: אֱלֹהֵי
הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים · אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל־
תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ
בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים . וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן ·
הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים · וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים
הַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים ·
לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים · אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה
כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח
כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ · וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ ·
וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם · וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת
כָּאַיָּלוֹת : אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · וּלְבָרֵךְ אֶת־שְׁמֶךָ · עַל־אַחַת מֵאֶלֶף

אלף

*) ברוב התשבחות, טעמו ברוב התשבחו', כלומר בכל התשבחו' ולפי שהם רבים, וזה שימוש מלת רוב בלשון עברי להורות על ריבוי הכלל, וזה טעם ורוב עצמותי הפחיד (איוב ד יד). כבוד עשרו ורוב בניו (אסתר ה יא) ריבוי בניו, ואמנם חז"ל הרגילו להשתמש בו בענין אחר באמר' רובו ככולו, והוצרכתי להעיר כאן על הענין הזה להביא דעת המתקנים סבנה.

**) המנהג המ"ם רפה כמו המטהר (ויקרא יד יא) וכן משפט הלע הרפות המ"ם בבנין הפעל בפתח. *) והמקיץ נ"י המעיר.

אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי* רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ • מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ • בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע
כִּלְכַּלְתָּנוּ • מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ • וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ
וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ׃ עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ
רַחֲמֶיךָ • וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ • וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
לָנֶצַח׃ עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ • וְרוּחַ וּנְשָׁמָה
שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ׃ הֵן הֵם
יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ
וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ׃ כִּי כָל פֶּה לְךָ
יוֹדֶה וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע • וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע •
וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה׃ וְכָל לְבָבוֹת יִירָאוּךָ •
וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ • כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב
כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ • מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק
מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ׃ מִי יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה
לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ • הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן
קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ
אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ • כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ
וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ׃ הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ׃
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ׃ הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא
בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא׃

*) ורבי כ״ל ורבו רבבות רבבות הטובות.

חז"ן יתחיל שוכן עד עד תתקדש והקהל עונה ובמקהלות

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ· וְכָתוּב רַנְּנוּ
צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי
יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ· וּבִלְשׁוֹן
חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם· וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ·
וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה
יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת
כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר
לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת
וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל
וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה
נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת
בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת
הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: חצי קדיש.

*) ולקלס הל' הזה קשה טובא שאין בנוסחת הקדיש אמרו ויתעלה ויתקלס והסירוהו נעבי' שיש בו ל' גנאי כמו שכתב רד"ק בשרשים, וכן כתב הרב א"בן הירחי בספרו המנהיג סי' כ"ח שאין נכון לומ' ויתקלס אלא להכריע בשבח הגדול יתברך אך ויתהלל יתכן יותר שאינו מוכרע עכ"ל, והנה הקהלות שלא הגירסתו בנוסח הקדיש להסיר ויתקלס ולומ' תמורתו ויתהלל, ותמה אם הסירוהו כאן? והרי ולקלס יתכן יותר שאינו מוכרע.

כשעה שהש״ץ סגן ברכו.   לוסר הקהל יתברך.

בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:
ק״ה בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל:

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

כשאומרים יוצר מוסיפין אוֹר עוֹלָם בְּאוֹצַר חַיִּים אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי:

הַכֹּל יוֹדוּךְ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךְ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךְ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח: וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ: וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ:

ואין דומה לך מושיענו לתחית המתים:

אל אדון על כל המעשים· ברוך ומבורך בפי כל נשמה: גדלו וטובו מלא עולם· דעת ותבונה סובבים אותו: המתגאה על חיות הקדש ונהדר בכבוד על המרכבה: זכות ומישור לפני כסאו. חסד ורחמים לפני כבודו: טובים מאורות שברא אלהינו· יצרם בדעת בבינה ובהשכל: כח וגבורה נתן בהם· להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נגה· נאה זיום בכל העולם: שמחים בצאתם וששים בבואם· עושים באימה רצון קונם: פאר וכבוד נותנים לשמו· צהלה ורנה לזכר מלכותו· קרא לשמש ויזרח אור· ראה והתקין צורת הלבנה· שבח נותנים לו כל צבא מרום· תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש:

לאל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו תפארת עטה ליום המנוחה ענג קרא ליום השבת: זה שבח שליום

ז) כל נשמה הג"ה מ"י כי הוא שם דבר [illegible]

השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו: ויום השביעי
משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב
להודות ליי׳ · לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו
שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל
מנוחה לעמו ישר׳ בקדושתו ביום שבת קדש:
שמך יי׳ אלהינו יתקדש · וזכרך מלכנו יתפאר ·
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך
מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור
שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים
ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר
משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים
ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם:
כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם
עשים באימה וביראה רצון קונם וכלם פותחים
את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה
ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים
ומקדישים וממליכים: את שם האל המלך
הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים
עליהם עול מלכות שמים זה מזה ונותנים רשות
זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה

ברורה

בטהרה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה: קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

כשאומרים לופן יאמר זה.

והאופנים וחיות	והחיות ישוררו וכרובים יפארו
הקדש ברעש	ושרפים ירנו ואראלים יברכו
גדול מתנשאים	פני כל חיה ואופן וכרוב

לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו · למלך אל חי וקים זמירות יאמרו ותשבחות ישמיעו · כי הוא לבדו פועל גבורות עשה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית: כאמור לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה אהבתנו יי אלהינו חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו: אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו ותלמדנו: אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמע ללמד וללמד

לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד
תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק
לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ
וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ:
וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ
קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ
בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
סֶלָה בֶּאֱמֶת· לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: יחיד יאמר
אל מלך נאמן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ
וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת
בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:
וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי

מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־
בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי
בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל
תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים

אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: יש לגרוף אלהיכם לאמת [illegible]

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר: וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ: לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל־כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל־הָרִאשׁוֹנִים וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חוֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים לְעוֹלָם וָעֶד חוֹק וְלֹא יַעֲבוֹר אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ אָתָּה· לְמַעַן שִׁמְךָ מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ כַּאֲשֶׁר גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ

אֱמֶת מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ
לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ
וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ
שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ:
אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם:
אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ
וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים
זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ
אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים
וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים
וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו:
תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבוֹרָךְ מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא· שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים
לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ
וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה

בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל גאלנו
צבאות שמו קדוש ישראל ברוך אתה יי גאל ישראל

בלחש אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:
ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל
עליון גומל חסדים טובים וקנה הכל וזוכר חסדי
אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:
בעשי"ת זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו
בספר החיים למענך אלהים חיים:
מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה יי מגן אברהם:
אתה גבור לעולם יי מחיה מתים אתה רב
להושיע. בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:
מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים
סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים
ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות
ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה:
בעשי"ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים:
ונאמן אתה להחיות מתים: ב"א יי מחיה המתים:
אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום
יהללוך סלה. ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:
ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת
לו. כליל תפארת בראשו נתת. בעמדו לפניך
על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו.
וכתוב

כָּתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת: וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ·
וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת
לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת
הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: וְלֹא נְתַתּוֹ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ
לְעוֹבְדֵי פְסִילִים· וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים·
כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה· לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר
בָּם בָּחָרְתָּ· עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ
חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת
וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ
וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:
רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב
אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם
בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת
יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ·

בר״ח מוסיפין אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה
וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו
וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון
כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד
ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש החדש הזה. זכרנו יי
אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים.
ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו.
כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך. על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך. והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

בחנכה מוסיפין על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל

תשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן
זה: בימי מתתיהו בן־יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו
שעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם
תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת
להם בעת צרתם רבת את־ריבם דנת את־דינם נקמת את־
נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים
ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך
עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה
גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו
את־היכלך וטהרו את־מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך
וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל־כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד
לעולם ועד: בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל־בני בריתך:
וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת
האל ישועתנו ועזרתנו סלה· ברוך אתה יי הטוב
שמך ולך נאה להודות:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על
ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך
כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי
פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים
עלינו ועל כל־ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו
כאחד באור פניך כי באור פניך נתת־לנו יי
אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה
ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את־

עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: (ברוך אתה יי עושה השלום:)

ברוך אתה יי המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם. עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי. עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש.

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר

קו"ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

ח' אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: קו"ח ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך:

קו"ח ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

ח' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:

בר"ח ושאר ימים האחרונים של פסח אומרין הלל בדילוג.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל:*

קי"ג הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קי"ד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

לא

*ההלל כנעיקר כה"א הידיעה בה"א וכן הוא בתלמוד בכל מקום וכן כרמב"ם בי"ב מי"א לברכו' וכן בס' המנהיג לאב"ן הירחי ובס' המפוא' בדיני ל"מ ובאבודר' וכ"ה בכל סידורי הספרדי' גם בכל סידורי האשכנזי' הקדמוני' וכ"י וכן בסידור של ר"ה ג"ן ובשבת ג"כ גם במחזור מ"א דפוס וויניצי' של שנת ש"ס ובאחרי' זולת אלו שהמדפיסי' האחרוני' השתבשו ונשתרבב השיבוש בכל הסידורי' קדשי'.

דלג
קט״ו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־
נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:
יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא
יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־
בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־
בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים:
יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם
לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ
נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי
דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
דלג
קט״ז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־
הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־
מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא:

*) אף לפי עדר רש״י ז״ל בתילי׳ קל״ה ולפי מה שמסר שם בגליון השס״ק נ״ל כאן אף בקמץ.

וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּא יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל
עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא
לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה
יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:
נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

קי הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ק׳ הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ק׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ק׳ יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ק׳ יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו

*) פתאים, האל״ף נעלם והחירק נקראת תחת היו״ד.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָה: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק
אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אוד
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת

---

*) ה"א של קראתי יה במפיק וה"א של במרחביה רפ', וז"ה בנ"מ שלו שקר ענה במסרת דסוף פ' בגלא וכבר ענה בו כמו הבאן דמ"ד בקונטרס הבאות שלג, ולא הי' מן הגורך להכחישו שבית לולא שראיתי להסכם רא"ש כעל ויגתר יצחק שהעתיק שבית דברי רז"ה המוחזים כי לא ראה דברי רמ"ד ולא המסרת דסוף בגלא וכהדי"א במסרס במרחביה בהדי מילין דלא מפקין ה"א ותמילא שסיא מל' אחת וכדע' רבא ורב במס' פסחי' דף קי"ז א' דוגמת מסריו שלהבתי', וארץ מאפליה שהן תיבה אחת ובעדות רד"ק בשרשו, ועל שלהבתי' במסר בהדי' מל' אחת לדעת בן אשר וא"כ מסרה דסוף בגלא אתא כבן אשר דק"ל כוותי' לכן במרחביה מל' אחד והה"א רפ' וכן במקר' כ"י ישן ומדוייק כתיב במרחבי' מלס אחד והסי"ת בפתח והבי"ת בשו"א וזה"א רפה וכן עיקר, ודע כי עני' בטעם גדש רביע לכן כדגש אחריו. (*) נפלאת הט"ף כעל' דוגמת וחטאת עמך (שמות ה' טז) והדומים לו, והסמון קיבוץ הלב"ף בחולם ושינוס הוא.

ת הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

חזן מכנן אנא וקהל עונה. חזן חוזר ומכנן אנא והקהל עונה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: א

הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ· וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

נקנה קולות לומרים.*

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

וַיְהִי

*) בסידורי הספרדים גם בסידורי האשכנזים וכ"י ודפוסי' ישני' ליתא מלת על וגם הרב אבודרהם' והרב רמ"ד וגאוני' אחרי' לא גרסו לה.

פותחין ארון הקודש ומוציאין ס״ת ואומרין:

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים:

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחין תרעי דשמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ויבעי ליה לבר נש למימר הכי:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטבותא. ולהוא אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל דילי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אוריתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואוריתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבי באוריתא ותשלים משאלין דלבי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

המוציא ס״ת נוטלו ביד ימינו ומקבלו בב׳ ידיו ומחזירו לימינו ועומד לפני הה״כ ואומר בקול רם גדלו ונפילו״ק אמכנו אומ׳ הש״ץ שמע ישראל ואחריו הקהל

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש (ונורא) שמו:

הש״ץ נוטל ס״ת ואומר גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:

עונה
לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים
ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו
והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו
להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

[illegible]

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא: שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך
הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא
כרצוננו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור
העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב
במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדושתו על
החיות וקדושתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך
בנו יי אלהינו לעיני כל חי: ונאמר לפניו שיר חדש
ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות
ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין בעין בשובו אל
נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר
ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

בדרך הליכתו אומרין אב הרחמים.

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל
נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים
ויחון אותנו לפליטת עולמים וימלא משאלותינו במדה
טובה ישועה ורחמים:

כשמגיע החזן על הבימה מניח הס״ת על השלחן ופותחו ואומר

ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו ונאמר אמן: הכל
הבו גודל לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב. יעמוד
(פלוני בר פלוני הכהן): ברוך שנתן תורה לעמו ישראל

מקים אותה: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה
מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה
מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל
תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ:

קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

מקדינן ז׳ גברי ואם רצה להוסיף מוסיף ומפטיר מינייהו, ואחר שבירך השביעי ברכה אחרונה אומר הש״ץ ח״ק וכותבין מי שברך לשביעי ואח״כ קורא למפטיר ג׳ פסוקים שבסוף הפרשה. ואם מי שבא להתחיל אם מתחיל קורא כל אשר השביעי.

אם לא נמצא מי שיוכל להפטיר לא אחד מאותן שבעה שעלו כבר וכבר אחר מהן קדיש אחר קה״ת וזה שרוצה להפטיר לפי׳ הוא אותו שעלה בשביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף. אבל אם עדין לא אמר הש״ץ קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה. בשבת שיש ב׳ ספרים מוצאות נוהגין הקורות לרביעי ממקום סדרה לתפלת סדרה, ומפטירין בהפטרה של שני שם יזהו, אין מן אחרי וקדושים שמפטירין בכל אחרי, אם טעה הש״ץ ומסיים הפרשה עם השני ואמר קדיש לאחר שיקרא עד אחר לא יקרא עם המפטיר מאה שקרא השני, דמפטיר על לשון נקבה.
ר״ח שחל בא׳ בשבת מפטירין מחר חדש, אין אין עניי סוערה אלא בר״ח.
כשמוציאין ב׳ ס״ת לשון קורין ז׳ גברי בסדר השבוע ולאחר שבירך השביעי ברכה אחרונה מניחין ס״ת ב׳ אצל הראשון ואומר ח״ק על שניהם, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ופותחין ס״ת ב׳ וכותבין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר כס״ת שני.
בשבת ור״ח קורין בס״ת ב׳ וביום השני. ומפטירין השמים כסאי, אם מקרים אנ בשבת שבתוני במדינות אלו להפטיר שמעו. ולעולם מזכירין ר״ח בברכת הפטרה.
בפ׳ שקלים קורין למפטיר מתחלת פ׳ כי תשא עד סוף פסקא. ובפ׳ זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ׳ כי תצא, ובפ׳ פרה מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף פסקא, ופ׳ החדש בסדר בא מן ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן עד סוף פסקא.
כשמוציאין ג׳ ס״ת כגון בשבת ר״ח וחנוכה קורין בראשון ו׳ בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ופותחין ס״ת ב׳ וכותבין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ר״ח, ומניחין ס״ת א׳ אצל השני וס״ת ב׳ אצל השלישי ואומרים קדיש על כולם ואומרין ח״ק על שלשתן ומוציאין ס״ת א׳ למקומו, ומגביהין וגוללין ס״ת ב׳ ופותחין ס״ת ג׳ וכותבים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם אירע ר״ח בשבת של פרשיות לשלש קורין בשל [illegible] בסדר השבוע ומפטירין בשל פרשה.

[illegible] יתן [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו ונושק הס״ת ואומר
[illegible] עץ חיים היא למחזיקים בה והופך פניו לצד [illegible]

בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:

[illegible] בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: [illegible]

[ב]רוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר [בָּ]נוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בנחת עם הקורא [illegible]. ואחר הקריאה נגלל [illegible]

[ב]רוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן [לָ]נוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ [ב]רוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[בָּרוּךְ] א״י אֱ״מ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים (נ״א לִרְשָׁעִים) טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל [ט]וֹב: [illegible] מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוֹב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוֹב סֶלָה:

[illegible]
[illegible] בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁל זֶה:

[illegible]
וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד [מֹ]שֶׁה: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ [דַ]רְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ [ע]שֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרין יקום פורקן.

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי [וְחַיֵּי] אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת [גּוּ]פָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא

דִּי לָא יִפְסוּקוּן דִּי לָא יִבְטֵל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא
למרנן ורבנן חבורתא קדישתא. די בארעא
דישראל ודי בבבל. לרישי כלי ולרישי גלותא
ולרישי מתיבתא ולדיני דבבא: לכל תלמידיהון
ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מן דעסקין
באוריתא. מלכא דעלמא יברך יתהון יפיש חייהון
ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון
וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די
בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

התפלל ביחידות אין אומר יקום פורקן זה ולא מי שברך

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי
אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא וברית גופא
ונהורא מעליא: זרעא חיא וקימא. זרעא די לא
יפסוק ודי לא יבטל מפתגמי אוריתא: לכל
קהלא קדישא הדין. רברביא עם זעריא. טפלא
ונשיא מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון
ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון. ויתפרקון
ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין מרן די
בשמיא יהא בסעדכון. כל זמן ועדן. ונאמר אמן:

נהגו קהלו' נוהגים להזכיר נשמות המתי' בשב' ואומרי' אב הרחמים
ואכן אין מזכירין בשום שתוכה מילה ולא בשבת שמברכין החדש
בחנוכה ור"ח. ולא בשושן פורים, וכללא הוא בכל שבת
ואומרין. אין מזכירין מן מצבת תשובה שאין
ואח"כ מברכים מי שברך לקהל ולאדרה.

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא
יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות
הקדש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל
אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה.
ומי שבאים בתוכם להתפלל ומי שנותנים נר
למאור ויין לקדוש ולהבדלה. ופת לאורחים
וצדקה לעניים וכל מי שעוסקים בצרכי צבור
באמונה הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר
מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל
עונם וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם
עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים
מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד
עבדו מחרב רעה. הנותן בים דרך ובמים עזים
נתיבה. הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם
ויגדל וינשא למעלה את אדונינו פלוני ירום הודו.
מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו
ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו ויהדר עמים תחת
רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח:
מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל
יועציו ושריו רחמנות לעשות טובה עמנו ועם

כל ישראל· קהלי הקודש הבאים יהודה וישראל
אשר לבם לבא לציון וכן יהי רצון ונאמר אמן:

ומברכין החדש סמוך לאחר תפלת ראש חדש [illegible] ר״ח [illegible]

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש
עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה ותתן לנו
חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים
של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות
חיים שיש בהם יראת חטא חיים
שאין בהם בושה וכלמה חיים של עושר וכבוד
חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים
שימלא משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

בשבת שלפני ר״ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטובה ואומר הש״ץ מי שעשה
[illegible] שאין מתפללין בשמונה ואין אומרים אב הרחמים [illegible]

מי שעשה נסים לאבותינו וגאל אותם מעבדות
לחרות הוא יגאל אותנו בקרוב ויקבץ נדחינו מארבע
כנפות הארץ· חברים כל ישראל ונאמר אמן:

[illegible] לוקח ספר תורה בידו ואומר ר״ח פלוני יהיה ביום [illegible]
פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה·

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל כל
עמו בית ישראל· לחיים ולשלום· לששון
ולשמחה· לישועה ולנחמה· ונאמר אמן:

[illegible] אומרים בכל שבת אב הרחמים [illegible]
[illegible] ולא כשמברכים החדש [illegible]
[illegible] לפתוח [illegible]
[illegible] ולפני השעה [illegible]

אב הרחמים שוכן מרומים. ברחמיו העצומים. הוא יפקוד
ברחמים. החסידים והישרים והתמימים. קהלות הקדש
שמסרו נפשם על קדשת השם. הנאהבים והנעימים בחייהם
ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו ומאריות גברו. לעשות
רצון קונם וחפץ צורם. יזכרם אלהינו לטובה. עם שאר צדיקי
עולם. וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך: ככתוב בתורת
משה איש האלהים. הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום
ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו: ועל ידי עבדיך הנביאים
כתוב לאמר: ונקיתי דמם לא נקיתי. ויי שכן בציון: ובכתבי
הקדש נאמר: למה יאמרו הגוים איה אלהיהם. יודע בגוים
לעינינו. נקמת דם עבדיך השפוך: ואומר כי דורש דמים
אותם זכר לא שכח צעקת ענוים: ואומר ידין בגוים מלא
גויות מחץ ראש על ארץ רבה: מנחל בדרך ישתה על
כן ירים ראש:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה:
אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו:
תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך ואברכה
שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה
שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו
אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו:
הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ועזוז
נוראותיך יאמרו וגדלותך אספרנה: זכר רב
טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך
אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל

מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה
כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע
לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר מלכותו:
מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור
ודר: סומך יי לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים:
עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם
בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:
צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב
יי לכל קוראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון
יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר
יי את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת
יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד:
ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

החזן לוקח ס״ת בידו ומוליכו עד הבימה ולכשיעבור הכל אומר :

יהללו את שם יהוה כי נשגב שמו לבדו
הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה
לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:
מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים הבו ליהוה
כבוד ועז: הבו ליהוה כבוד שמו השתחוו ליהוה
בהדרת קדש: קול יהוה על המים אל הכבוד
הרעים יהוה על מים רבים: קול יהוה בכח קול

יְהֹוָה בֶּהָדָר: קוֹל יְהֹוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהֹוָה
אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן
כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהֹוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ:
קוֹל יְהֹוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהֹוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ:
קוֹל יְהֹוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ
כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהֹוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהֹוָה
מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהֹוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהֹוָה יְבָרֵךְ
אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשמכניסין הספר תוך ההיכל אומרים.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהֹוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל:
קוּמָה יְהֹוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ
יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ
אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם
תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ
וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־
נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהֹוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה
חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר תפלת מוסף

כל יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. זמן תפלת מוסף
אחר תפלת שחרית ואין לאחר' יותר מסוף ז' שעות. אם התפלל אות' קודם
ק"ש יצא. עבר ולא התפלל בזמנה אין לה תשלומין, היו לפניו שתי תפלות
אחת של מנחה ואחת של מוסף, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שם נמשכה צריך
להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, אע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה
קודם תפלה הכא שאני היון שצריך להתפלל של מוסף, מיהו אם קדמה...

לשבת

יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ
בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ·
וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ
אֶת־קָרְבְּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ· תְּמִידִים
כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם· וְאֶת־
מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת

ר״ח

הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ
עָלֵינוּ מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה
בְּמִקְדָּשֶׁךָ· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה
לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם
הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת
רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ:
עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת
וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי·
כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה

...תְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ
...שְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ
...קִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
...מִים אוֹתוֹ קָרָאתָ
...כֶר לְמַעֲשֵׂה
...רֵאשִׁית:
...אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
...אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה
...בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
...בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן
...חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
...שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
...שַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ
...וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ
...בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ
...אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
...בְרָצוֹן שַׁבַּת
...קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בָהּ
...יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי
...שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה
...מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱ"וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת. וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּא"י מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ׃ אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃ נחנוכ׳ על הנסים

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ׃ בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת׃

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרֵךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בעשי״ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל

יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב
וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אֱבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה
הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ
ךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ם שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל
שְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי
ר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד
קָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בְסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם)

רוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

הַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם
י כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל
בִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. עֲשֵׂה לְמַעַן
עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ לְמַעַן
ן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי
יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי. עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
רָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות·
ערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות.

ש"ץ אחר התפלה ואומר קדושה נערצך.

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ · כְּסוֹד (*שִׂכֵּל) שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ק"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק' בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: ק"ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ח' אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ · וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָל חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ק"ח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

ק"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

*)כתב הרב חזקוני בפ' האזינו ז"ל כי שם ה' אקרא מתורגם בתרגום ירושלמי אמר משה נביא ה' וכו' ומכאן יליף משה דלא הוי מדכר שמא מפרש עד זמן דהוי מחנך פומי' בעשרין ותרין מילין דאינון תמנין וחמש אתין פי' מן האזינו עד הזכרת השם יש עשרים ושתי תיבות מן שמוני' וחמש אותיו' והכי איתא בספרי אמר משה די לי וכו' לפיכך תקנו חכמי' כ"ח תיבות בקדושה שבכל יום קודם הזכרת השם והם סדרן נקדש וכו' וקדושת יוצר שבת פ"ה אותיות והם פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שיח וכו' עכ"ל והדברי' תמוהי' שהרי כל בקית למנינא איכן כ"ח פ"ב אותיו'? ועתה הקרה ה' לפני ס' חזקוני כתב יד ומצאתי בו נ"ל וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שבכל שיח וכו' והוא פלא

לדוד

יְיָ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעש״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

בשבת ש״ש אופן לומרין אלהיכם ·

לשבת תשובה. חתום שם המחבר שמואל חזק ·

אֱלֹהֵיכֶם שׁוֹפֵט צֶדֶק וּבְמִישׁוֹר לְאֻמִּים. מִדַּת הַדִּין יַהֲפוֹךְ לְרַחֲמִים. וִיכַפֵּר זְדוֹנוֹת וּשְׁגָגוֹת עֲוֹנוֹת וַאֲשָׁמִים · אָדוֹן חֲטָאִים הַצַּחֵר וְהַלְבֵּן כְּתָמִים · לְכַפָּרָה מְקַוִּים לֵילוֹת וְיָמִים · חֲזֵה עַמְּךָ מִתְעַנִּים וְצָמִים. זְכוֹר בְּרִית רִאשׁוֹנִים הַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים · קַיֵּם לִבְנֵיהֶם שְׁבוּעַת קְדוּמִים · וְיִמְלוֹךְ מַלְכָּם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: ובדברי קדשך

לשבת חול המועד סוכות. חתום שם המחבר יהודה.

אֱלֹהֵיכֶם יָשִׁיב בְּשָׁלֵם סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ · הָקֵם יָקִים דְּבִירוֹ וְחֶדֶר מִטָּתוֹ. וָעֶד סֶלָה יַשְׁכֶּן־שָׁם הוֹד שְׁכִינָתוֹ · דִּירַת סֻכָּה תִהְיֶה לְצֵל לְשׁוֹמְרֵי סֻכָּתוֹ · הָעֵת יַעֲמִיד עַל אֶרֶץ אֲגֻדָּתוֹ · יִמְלוֹךְ עַל־כָּל הָאָרֶץ הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלָתוֹ · ובדברי קדשך ·

לשבת ראש חודש. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יַזְרִיחַ שִׁמְשׁוֹ. שִׁבְעָתַיִם כִּגְבוּרָתוֹ. הַיָּרֵחַ בְּהִתְחַדְּשׁוֹ. כַּשֶּׁמֶשׁ זְרִיחָתוֹ: וְהַחֹדֶשׁ בְּהִתְקַדְּשׁוֹ · לְחַדֵּשׁ כַּפָּרָתוֹ: הַיּוֹם לְשַׁמְּשׁוֹ · חֲזוֹת קְדֻשַּׁת שְׁכִינָתוֹ: מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ: ובדברי קדשך ·

לשבת בראשית · חתום שם המחבר יהודה חזק ·

אֱלֹהֵיכֶם יַשְׂכִּיל עַבְדּוֹ יִכּוֹן כִּסְאוֹ כְּמֵרֵאשִׁית. הָעִיר עַל תִּלָּהּ בְּנוּיָה וְאַרְמוֹן יֵשִׁית · וּמִזְבְּחוֹ יְרַפֵּא וּמְקוֹם נְסוּךְ לְהָשִׁית. דְּרוֹר קְרָא לַעֲבָדָיו הָיְתָה חָפְשִׁית. הִנֵּה חָזָק וְעִמּוֹ קָמָיו יַפְרִין רֵישִׁית. יִמְלוֹךְ עַל עַם שׁוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית: ובדברי קדשך ·

לשבת חנוכה · חתום שם המחבר יהודה חזק.

אֱלֹהֵיכֶם יִשְׁלַח מְשִׁיחוֹ אוֹר צֶדֶק וֶאֱמוּנָה יַגְבִּיר · הָרֶשַׁע

ימית בשבט פיו אויב יאליד. ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד. רעה חדשה יחדש המות אנן מהכביד. חמדת זבול קדש יקומם ויזביד. ונשיר מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום שם המחבר יהודה בר שמואל חזק.

אלהיכם יוסיף ידו לקבץ נפוצותיכם. העת יחיש לאמר צאו מאסיריכם. ומלאך בריתו ישלח להשיב לבבכם. הדרכו פנו והיה העקוב למישור ולעירו יקבצכם. השומרים שבת ברית היא בינו וביניכם. ברכו שמו ואל תתנו דמי לכם. חי נדר קדשו נחמו יאמר אלהיכם כי אני הוא מלכבם ואמלוך עליכם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שבנו שם כם עילמו. מלאכיו רוחות רז לאלמו. ואיה מקום כבודו הולמו. אומרים ברוך כבוד יי ממקומו. לעת ימלוך ליום קומו. תחזה ציון נגון במקומו. זה יראו וידעו כל יקומו. קרוא לירושלים כסא מקומו: . ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אלהיכם אני זוכר הברית. הנה שולח לשארית. את נפתרי בנחל ברית. מבשר טוב ושלום באחרית. ידעו זאת כל כורתי ברית. אומר לציון מלך אלהיך והורית: ובדברי קדשך.

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין במלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו: נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו.

אתה

אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ· אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ· אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה· מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר· וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה· וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה· בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין· יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא· וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין, מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע (הַקָּב)· מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ· אִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר· הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים, לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא· לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא· תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם: שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרָא בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ

ככל

בְּכָל הֲמוֹנָם. וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ
(נ"א וכסא כבודו) בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי
מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד (נ"א אַחֵר). אֱמֶת
מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם
וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:
עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת
עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת
יִכָּרֵתוּן. לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר
יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ. לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ.
יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ
תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ.
וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ. וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל
מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי
הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד:
כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר
וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ
אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

לומרין היום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים במקדש מזמור שיר ליום השבת וגו' תמצאהו לעיל דף 13, ואומרין ק"י.

אָז כַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל פּוֹעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חֲסִידֶיךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:

בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

וּבְמִצְרַיִם הֶחֱלוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:
עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם. שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:

בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. יָד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:

וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:

תַּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת.
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמַרְעֶה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:

בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמַר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ. יָמִים צִוָּה בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:

כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:
הֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:

יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵטִיב. וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:

יְיָ תִּבָּנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:

זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָנָיו עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

וברצונך תעשה חפצנו. הבט נא עמך כלנו:
בחרתנו היות לך לעם סגלה. ועל עמך ברכתך סלה:
ותמיד נספר תהלתך. ונהלל לשם תפארתך:
ומברכת עמך יבורך. כי את כל אשר תברך מבורך:
ואני בעודי אהללה בוראי. ואברכה כל ימי צבאי:
יהי שם יי מבורך לעולם: מן העולם ועד העולם:
כתוב ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ויאמרו כל
ם אמן והלל ליי: ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן
מא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא די לה היא: ונאמר ויאמרו הלוים
ע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו
יי אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל
ה ותהלה: ונאמר ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר
עם אמן הללויה: ונאמר ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר
. ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם:

שיר הכבוד

כשפותחין הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד׳ פסוקים אלו.
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה:
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:
נפשי חמדה בצל ידיך. לדעת כל רז סודך:
מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:
על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:
ז״כ אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:
ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:
גדלתך וגבורתך. כנו לתוקף פעלתך:

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ. וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:

הִמְשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֶזְיוֹנוֹת. הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:

וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:

זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:

חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:

יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:

כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה. אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:

מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:

נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:

סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:

עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:

פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:

צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדוֹם. פּוּרָה בְּדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:

קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:

רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:

רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:

שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:

תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:

תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:

בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:

וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:

יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

on the front cover.

מודע לבינה

ספר שמות

שני לתורת אלהים

הוא

ספר היציאה הוא EXODUS בלע"ז

יכיל

משמת יוסף עד שהוקם המשכן

מאה וארבעים שנה.

מדויק בתכלית הדיוק ומסודר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמחה היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקע"ח לפ"ק.

ברפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל.

Rödelheim,

verlegt und gedruckt von W. Heidenheim

1818.

1 וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת
2 יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי
3 וִיהוּדָה׃ יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃
5 וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף
6 הָיָה בְמִצְרָיִם׃ וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר
7 הַהוּא׃ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ
בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם׃ פ
8 וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־
9 יוֹסֵף׃ וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב
10 וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה
כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ
11 וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ׃ וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי
מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת

1 ואלה שמות בני ישראל אף על פי שמנאן בחייהם בשמותם חזר ומנאם
במיתתם להודיע חיבתם שנמשלו לכוכבים שמוציאם ומכניסם במספר ובשמותם
5 שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא (ישעיה מ): ויוסף היה
במצרים והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ומה בא ללמדנו וכי לא היינו
יודעים שהוא היה במצרים, אלא להודיעך צדקתו של יוסף הוא יוסף הרועה
7 את צאן אביו, הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו: וישרצו
8 שהיו יולדות ששה בכרס אחד: ויקם מלך חדש רב ושמואל חד אמר חדש ממש
10 וחד אמר שנתחדשו גזרותיו. אשר לא ידע עשה עצמו כאלו לא ידעו: הבה
נתחכמה כל הבה ל' הכנה והזמנה לדבר הוא כלומר הזמינו עצמכם לכך.
נתחכמה לו לעם נתחכמה מה לעשות לו, ורבותינו דרשו נתחכם למושיען
של ישראל לדונם במים שכבר נשבע שלא יביא מבול לעולם. ועלה מן הארץ
על כרחנו, ורבותינו דרשו כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים,
11 והרי הוא כאלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה: עליו על העם. מסים
לשון מס שרים שגובין מהם המס, ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה:
למען ענותו בסבלותם של מצרים.. ערי מסכנות כתרגומו, וכן לך בא

לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס: וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ יב
אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ: וַיְמָרְרוּ יג יד
אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־
עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם
בְּפָרֶךְ: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת טו

א הסוכן הלז (ישעי׳ כב) שבר הממונ׳ על האוצרו׳. את פיתם ואת רעמסס
שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ובצורות לאוצר: וכאשר יענו יב
אתו בכל מה שהם נותנין לב לענות כן לב הקב״ה להרבו׳ ולהפרין. כן ירבה
כן רבה וכן פרץ, ומדרשו רוח הקודש אומרת כן, אתם אומרים פן ירבה
ואני אומר כן ירבה. ויקוצו קצו בחייה׳, ורבותינו דרשו כקוצים היו בעיניה׳:
בפרך בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו: למילדות הוא לשון יד
מולידות

הבנת המקרא.

למילדות הוא ל׳ מולידות אלא שיש ל׳ קל ויש ל׳ כבד וכו׳, בילדכן כמו טו
שהולידכן עכ״ל: הורה לנו הרב בזה כי מדרך הכתוב להשתמש בבנין הדגוש
במקום שהיה יכול להשתמש בבנין פעל והפעיל כדי להורות בו מה מתכונת
המפעל ההוא, כמו מוליד ומילד ששניהם פעלים יוצאים וכן שובר ומשבר
שניהם יוצאים ומ״מ יש הבדל ביניהם שהראשון ל׳ קל והשני ל׳ כבד, ולא
יפול ל׳ כבד כי אם על ענין שהאדם רגיל לעשותו או שעסקו בכך כמו האשה
החיה שנקראת מילדת בעבור שזאת עסקה, וכן השובר אבן דרך ארעי יקרא
שובר ולא יקרא משבר אלא הרגיל בשביר׳ או שעסקו בכך, וכן המתעסק בדבר
בענין מה יקרא מדבר, וכן האוחז אחר דבר מה יוציאו הכתוב בל׳ כבד וזה
שפי׳ רש״י ז״ל ורדפה את מאהביה (הושע ב׳ ו׳) ורדפה משקולת ל׳ כבד
הוא זה כמו ומרדף ריקים (משלי י״ב י״א) כלומר תמיד אחריהם ולא תשיגם
עכ״ל, וככה פירש ופתחו שעריך תמיד (ישעי׳ ס׳ י״א) ל׳ פיתוח משקולת ל׳
כבד על שם שפתיחתן פתיחת תמיד כמו שִׁבֵּר מל׳ שבירה
כן פִּתְּחוּ מלשון פתחו עיי״ש אומי׳ רש״י ז״ל ע״ש עכ״ל, וכן בכל מקום
שהשתמש הכתוב בל׳ כבד במקום שהיה יכול להשתמש בל׳ קל
ואם הרב לתקן הענין אחר הל׳ על אחת מן הדרכי׳ הנ״ל ואף שהחכם ראב״ע
בפירושו להושע ב׳ בפסוק ורדפה את מאהביה ימאן בשטה זאת בעבור אחד
קושיות מ״מ השטה הזאת מסתברת יותר וגם קושיותיו אינן כ״כ חזקות עד
שאי אפשר להתירם, ואף רש״י ז״ל מודה לו בזה שבל׳ כבד מוציא מה
שבעול

אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה:
16 וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־
הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא
17 וָחָיָה: וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־

שליחות, אף שיש לו קל ויש לו כבד שובר ומשבר חובר ומחבר, כך מוליד ומילד.
שפרה יוכבד על שם שמשפרת את הולד. פיעה זו מרים, שפוע ומדבר והוגה
לולד כדרך הנשי׳ המפייסות תינוק הבוכה, פוע׳, ל׳ נעק, כמו כיולדה אפעה
16 (ישעי׳ מב): בילדכן כמו כהולידכן. על האבני׳ מושב האשה היולדת, ובמ״א
קוראו משבר, וכמוהו עוד מלאכ׳ על האבני׳ ׳ ירמי׳ יח), מושב כלי אומנות יוצר
חרס. אם בן הוא וגו׳, לא הי׳ מקפיד אלא על הזכרים שאמרו לו אצטגניניו
17 שעתיד לאלד בן המושיע אותם. והי ותחי׳: ותחיין את הילדים מספקות
להם

הבנת המקרא.

שמוש בקל וכמו לַמֵּד וּלְמַד חִזְקִי הַזְקֵן ודני׳ כמוה׳ כמבואר בפירושו
לישעי׳ א׳ י״ז גם ילד ג׳ ונמקומו אולתם אך שנמקו׳
שאין הבדל ביניהם בענין הפעולה והעדדה תיקנם על הדרך הנ״ל והוא טבע
הל׳ וכמו שכבר העירותי בפ׳ חקי (בראשית כ׳ כ״ג) אצל בני עלמים ע״ש.
16 אם בת היא וחיה מל׳ ורה וקם׳ בלקחתך שהי׳ ראוי׳ וחית׳ ע״ד נחי ל״ה או
וחיה, נתנו׳ היו׳ ע״ד בעלי הכפל, והחכם רש״ד בביאורו לחומש
נתיבות השלום האריך לפלפל בה והעתיד דברים בקונטרס עלים לתרופה
אלו ולא מצא תרופה למחלתה, אכן לעיקר מתקדק ל׳ עברי אין פה שום ורות
כלל שהי׳ לדעת כל המדקדקים עי״ן הפעל יו״ד והנה הוא כדין כבעלי עלומי
עי״ן יו״ד כמו דיב ודין שנאמר מהם דָּן דָּנָה רַב רָבָה, כמו שנאמר גם
נבעלי עלומי עי״ן וי״ו שָׁב שָׁבָה כמבואר במכלול
בשער פעלי נחי העי״ן, וככה מן חיי נאמר בעבר חַי וְחָיָה
ונהפסק וְחָיָה נקמצות הי״ו גם נכפולים גם בנחי העי״ן בין
שהוא לעבר בין שהלשון לעתיד כמו הנישה המשנג וְחָתָה (ירמי׳
מ״ח א׳) מלכים ירא׳ וְקָמוּ (ישעי׳ מ״ט ז׳), ואין והרפכשד חַי וריעו
על גורות הכשלים כ״א על גורות נחי העי״ן ולולי החי״ת הי׳ נקמן
אף שבראש על אות הגרון וכן כי מַח מראות עיניהם (ישעי׳ מ״ד י״ח) גם
בלא אות הגרון מצאנו פתוחים כמו מי בַז ליום קטנות (זכרי׳ ד׳ י׳), וזו הי׳
שטת הרב ר״שב״ם וְחָיָה טעמו למעלה כמו מן שָׁב שָׁבָה מן וארפכשד חַי
יאמר לנקב׳ חָיָה וכו׳, ודבריו נכונים ויצא כדין תפסו רש״ד ז״ל.
17 ולא עשו כאשר דבר איהן מלך מצרים ותחיין וגו׳, הל׳
הוא

הַיְלָדִים׃ וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר 18
לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־
הַיְלָדִים׃ וַתֹּאמַרְןָ הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא 19
כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹּת הָעִבְרִיֹּת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם

להם מזון תרגו' הראשון וקיימא והשני וקיימתון לפי של' עבר לנקבו' רבות
תיב' זו וביוצא בה משמשת ל' פעלו ול' פעלתם, כגון ותאמרנ' איש מצרי (שמ' ב)
ל' עבר כמו ויאמרו לזכרי', ותדברנה בפיהם (ירמי' מד) ל' דברתם כמו ותדברו
לזכרים וכן ותחללנה אותי אל עמי (יחזקאל יג) ל' עבר, חללתם כמו ותחללו
19 לזכרים: כי חיות הנה בקיאות כמילדות, תרגום מילדת חייתא. ורבותינו
דרשו הרי הן משולו' כחיות השדה שאינן צריכות מילדת, והיכן משולות לחיות,
גור אריה יהודה זאב יטרף (בראשית מט), בכור שורו (דבר' לג), אילה שלוחה
בראשי'

הבנת המקרא.

הנה קש' שהנה אחרי בכל ספור הדברי' שבין פרעה' למילדות לא מצאנו ל' דבור
כלל כ"א ל' אמיר' ויאמר מלך מצרים למילדות ויאמר בילדכן ולכן גם
כאן היה ראוי לכתוב ולא עשו כאשר אמר להן מלך מצרים מהו כאשר
דבר? ועל כרחינו צריכין אנו לומר שלשון דבור האמור כאן הוא לשון גזירה
שלא עשו כאשר גזר עליהן שגם זה אחד משימושי לשון דבור כמו אני ה'
דברתי (במדבר י"ד ל"ה) ות"א גזרית במימרי וכן כי ה' דבר (מ"א יד יא)
וה' דבר עליך (מ"א כ"ב כ"ג) ות"י גזר, וכמוהם בשם דבר כי דבר אשר כדבר
ה' (מ"א י"ג י"ז) ות"י גזירה, וכן כדבר המלך (אסתר א' י"ב) שמתורגם
בגזירת מימר מלכא, ודתים דכוותהן, שאם א"כ היה לו ליכתב כאשר דבר
להן המתפרש כלשון על לפי הנחת הכלל המבואר בפ' וירא (בראשית כ"א
ט"ז) אבל את אשר דברתי לך, מאי אליהן שמשמע שנתייחד הדבור עמהם
בדברים הנוגעים לעצמם ואין לוריס אתם, כי כן במשמעות לשון אל כמו
שפי' רש"י מטעם רז"ל ברים פ' ויקרא וידבר ה' אליו משה שמע וכל ישראל
לא שמעו, לכן יפה דקדקו רז"ל במס' סוטה דף י"א ב' כאשר דבר אליהן
להן מבעי ליה? אמר ר"בח מלמד שתבען לדבר עבירה ולא נתבעו;
ואין המאמר הזה סותר כללו של רש"י ז"ל כמו שכתב הרב מהרש"א ואדרבא
הוא סיוע לו'. ומ"מ על דרך הפשט יש לפרש כאשר דבר אליהן כאשר גזר
עליהן, ואמר אליהן לא להן בעבור שהגזירה הזאת בתחלה שיהן לבדנה
לעשות הדבר הזה בסתר ובצנעא לבלתי תגלה חרפתו לעיני העם וכמו שפי'
הרמב"ן ז"ל ולכן נופל בו שימוש מלת אל וכמוהו כדבר הנבואה כי דבר אשר
כדבר ה' (מ"א י"ג י"ז) ולא כתיב לי. ותחיין את הילדים מספקות להן
מזון וכו', ל' רש"י ז"ל לקוח ממאמרם ז"ל במס' סוטה י"א ב' וגם פי' רש"י דהתם
ליה

20 תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ׃ וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים
21 לַמְיַלְּדֹת וַיִּרֶב הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ
22 הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ וַיְצַו
פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה
תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ

(נחמי׳ מט), ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כללן (ס״א ויברך אותם ועוד
כתיב) מה אמך לביאה (יחזקאל יט): וייטב הטיב להן זה תלוי בתיבה שיסודה
שתי אותיות ונתן לה וי״ו יו״ד בראשה כשהיא באה לדבר לי׳ ויפעיל באו נוקד
ה״ת בציר״י שהוא קמץ קטן, כגון וייטב אלהים למילדות, וירב בבת יהודה
(איכה ב) הרבה תאניה, וכן ויגל את השארית הנבחר אכן (ד״ה ב׳ לו),
תגלה את השארית, ויפן זנב אל זנב (שופטי׳ טו), הפנה הזנבות זו לזו, כל אלו
ל׳ הפעיל את אחרים, וכשהוא מדבר בל׳ ויפעל הוא נוקד היו״ד בחיר״ק,
כגון וייטב בעיניו (ויקרא י) ל׳ מטב, וכן וירב העם (שמואל ב׳ יח), נתרבה
העם, ויגל יהודה (מלכי׳ ב׳ כה) הגלה יהודה, ויפן כה וכה (שמות ב)
הפנה לכאן ולכאן, ואל תשיבני וילך וישב וירד וירא לפי שאינן מגזרתן של
20 אלו שהרי היו״ד יסוד נקן ירד יצא ישב ילך י״ה אות שלישית בו. וייטב אלהים
לסילדות מהו הטובה, ויעש להם בתים, בתי כהונה ולויה ומלכות שקרויין
בתים, ויבן את בית ה׳ ואת בית המלך (מלכי׳ א׳ ט), כהונ׳ ולויה מיוכבד,
22 ומלכות ממרים, כדאיתא במסכת סוטה: לכל עמו אף עליהם גזר יום
שנולד משה אמרו לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין אנו יודעי׳ אם ממצרים
אם מישראל ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך גזר אותו היום אף על
המצריים שנאמר כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים והם לא היו יודעים
שסופו

מנחת המקרא.

ליה למכתב ולא המיתו הילדים, ותחיין משמע שהיו מסייען להחיותן שהיו
עושות אותן בבתיהם ומגדלות אותם עכ״ל ותמה עליו הרא״ם ז״ל ואמר
וקשה בעיני אחד מאי דהוי לי׳ למכתב ולא המיתו דקאמר הרי כבר כתיב ולא
עשו כאשר דבר אליהן ומה היה צריך ליכתב עוד ולא המיתו וכו׳, ע״כ, והנה
שכח שהם ז״ל דרשו ולא עשו לענין אחר כנ״ל, ושאלת פרעה מדוע עשיתן
הדבר הזה מסייעת לדרשתם שהיו מספקות להם דאל״כ הוי לי׳ למימר
מדוע לא עשיתן כאשר דברתי אליכן וכדכתיב ולא עשו וגו׳ כי הם לא עשו
מעשה אבל נמנעו מעשות, אכן תשובת המילדות צריך ישוב כי אין כי חיות
הנה תבעדם תבא המילדת וגו׳ התנצלות על שטמנו אותם בבתיהם.

ב
1 2 וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי׃ וַתַּהַר
הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא
3 וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ
וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת
וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת
4 הַיְאֹר׃ וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה
5 לוֹ׃ וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ
הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ
6 הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ וַתִּפְתַּח
וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו

1 שסופו ללקות על מי מריב': **ויקח את בת לוי** פרוש היה ממנה מפני גזרת
פרעה והחזירה ועשה בה ליקוחין שניים, ואף היא נהפכה להיות נערה,
ובת ק"ל שנה היתה שנולדה בבואה למצרי' בין החומות, ומאתים ועשר נשתהו
שם, וכשיצאו היה משה בן פ' שנה, אם כן כשנתעברה ממנו היתה בת מאה
2 ושלשים וקורא אותה בת לוי: **כי טוב הוא** כשנולד נתמלא הבית כלו אורה:
3 **ולא יכלה עוד הצפינו** שמנו לה המצריי' מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה
חדשים ויום אחד שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין והם בדקו אחריה לסוף
תשעה. **גמא** גמי בל' משנה ובלעז יונ"ק ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני
קשה. **בחמר ובזפת** זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק
ריח רע של זפת, ותשם בסוף, הוא ל' אגם רוזי"ל בלעז, ודומה לו קנה
5 וסוף קמלו (ישעיה יט): **לרחוץ על היאור** מקרא מסורס ופרשהו ותרד בת
פרעה על היאור לרחוץ בו. **על יד היאור** אצל היאור כמו ראו חלקת יואב
על ידי (שמואל ב' יד) והוא ל' יד ממש שיד האדם סמוכה לו ורבותינו אמרו
הולכות ל' מיתה כמו הנה אנכי הולך למות (בראשית כה) הולכות למות לפי
שמיחו בה, והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכו'. **את אמתה**
את שפחתה, ורבותינו דרשו ל' יד, אבל לפי דקדוק ל' הקדש היה לו לינקד
אמתה מ"ם דגושה, והם דרשו את אמתה את ידה ונשתרבבה אמתה
6 אמות הרבה: **ותפתח ותראהו** את מי ראתה את הילד זהו פשוטו,
ומדרשו שראתה עמו שכינה. **והנה נער בוכה** קולו כנער:

יונ"ק Jonc בינזע. רוזי"ל Roseau שילפרהר.

7 וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֶל־
בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן
8 הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־אֵם
9 הַיָּלֶד׃ וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד
הַזֶּה וְהֵינִקִהוּ לִי וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח
10 הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃ וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַתְּבִאֵהוּ
לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה
11 וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם מְשִׁיתִהוּ׃ וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם

7 מן העבריות שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם
השכינה: ותלך העלמה הלכה מהירות ועלמות כעלם: הילכי נתנבאה ולא ידעה
10 מה נתנבאה הי שליכי: משיתהו שלפתיה הוא לשון הוצאה בלשון ארמי כמשחל
בניתא מחלבא, ובלשון עברי משיתיהו לשון הסירותיו כמו לא ימיש (יהושע א) לא

תכנת המקבל.

10 משה כי מן המים משיתהו, שלפתיה, הוא לשון הוצאה וכו' ודעתו שהוא
כמו משיתי אותו לא כמו משית אותו כדעת הרב רבנו שאמר כי אם
הילד [illegible] קראה אותו משה [illegible] ואמר לבת פרעה לאות קראתיו משה כי
את משית אותו מן המים, והחזיק פירושו מדקדוק הדקדוק כאומרו בלשון
[illegible] כל לשון עבר ידבר נסתר המחובר עם הכינוי לנעלם כתיב מלא
יו"ד כמו פקדתיהו ירדתיהו (במדבר י"א י"ב) כי הם מן פקדתי
ילדתי וכן כל דומיהם אבל כל לשון עבר לנקבה נוכחת המחובר עם הכינוי
לנעלם הוא חסר יו"ד כמו אוי לי אמי כי ילדתני (ירמי' ט"ו י') לפי שהוא
מן ילדת ועוד הלשון נוה אבל לא יאמנו דבריו כי גם אלה נמצאים
[illegible] מלאים וחסרים כמו כל עשיתם שבכל המקרא חוץ אחד שנעשם
עשיתי אותם, וכן כל צויתם [illegible] שבתורות חוץ ובמקרא קריא מ"י
ורבים כמותהן, והפסוק [illegible] מלאכו מ"י מלא נוכחת כמו מצאתים (ירמי'
ב' ל"ד) את נשאתים (יחזקאל י"ו כ"ח) ונתתיהו [illegible] לפניהם
(יחזקאל י"ו י"ט) [illegible] והם מן מצאת [illegible] נשאת נתת ל"כ
ועוד יותר ככה' וגם משה הערך [illegible] הרב"א [illegible] ואלמחה [illegible] נחלה
עם היהם הרא"בע על אמרו ז"ל שם משה מתורגם מלשון מצרים בלשון הקדש

וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא
אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ־עִבְרִי מֵאֶחָיו: וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה 12

מה כך חברת מכת' ולפי לומר שאינו מתחבר' עם וימים את מגר' משה ול' המלאה
הוא, וכן ימשני ממים רבים (שמואל ב' כב), שאלו היה ממחברת עם לא יתכן
לומר משי תיהי אלא המשיתיהו כאשר יאמר מן קם הקימותי ומן שב השיבותי
ומן בא הביאותי או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ (זכרי' ג), אבל משיתי
אינו אלא מגזרת תיבה שפעלה שלה מיוסד בה"א בסוף התיבה כגון משה בנה
עשה צוה פנה כשיבוא לומר בהם פעלתי תבא היו"ד במקום ה"א כמו עשיתי
11 בניתי צויתי: **ויגדל משה** והלא כבר כתב ויגדל הילד, אמר רבי יהודה
ברבי אלעזר הראשון לקומה והשני לגדלה שמינהו פרעה על ביתו. **וירא
בסבלותם** נתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם. **איש מצרי** נוגש היה ממונה
על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר למלאכתם. **מכה איש עברי**
מלקהו ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ונתן עיניו בה ובלילה העמידו
והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו כסבורה שהוא בעלה וחזר
האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו
כל היום: **ויפן כה וכה** ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה, ולפי
פשוטו

הבנת המקרא.

ושמו בל' מצרי' היה מוניוס וכן כתוב בספר עבודת האדמ' הנעתק מל' מצרים
אל ל' קדמים גם ככה בספרי חכמי יון אולי למדה בת פרעה לשונינו או שאלה
עכ"ל הרא"בע, והוא הר"א אחרי שהאריך להוכיח שאין מדרך כל ל' גם
לא מדרך התורה לתרגם שום שם עצם פרטי אמר ואחר שהדבר כן איך נאמר
אנחנו בשם אדונינו משה שהעתיקה התורה שמו המצרים שנקרא בו מלידתו
אשר לא נדע אם היה שמו מוניוס כדברי הרא"בע, גם הרב המבאר נתיבות
השלום העתיק את דבריו וקלסו, ולדעתי כל הענינים האלה לא היו נעלמים
מעיני חכמת הרא"בע ז"ל אך שהם לא כוונו דעתו יפה ומעולם לא עלה על
דעתו שתיבת משה מתורגמת מתיבה אחרת מצרית כמוהו אבל כוונתו שבת
פרעה קראה שמו משה בל' עברי כי העתיקה ענין המקרה של הוצאת המים
מל' מצרי ותרגמה הענין ההוא בשם דבר משה, ותדע שכן כוונתו שהרי אמר
בסוף אולי למדה בת פרעה לשונינו או שאלה, ואילו היתה כוונתו כמו שהבינו
החכמים הנ"ל לא היה צריך לבת פרעה לא ללמוד ולא לשאול, ומה שאמר
עוד ושמו בל' מצרים היה מוניוס, בזה רצה להודיענו כי זה משה האיש הוא
הידוע לסופרי מצרים בשם מוניום וכמו שכתב הרמ"בן בפ' מקץ אצל צפנת
פענח באורח, ואל תתמה בעבור שקראוהו סופרי מצרים מוניום כי ישנו
השמות לל' יונן או יורגל להם כאשר יעשה התרגום בקצתם כגון בין קדש
ובין שור בין רקם ובין חגרא, וכן בהרבה מן השמות וקצתם לא ישנה דבר
כאשר עשה בסיחון מלך חשבון ועוג מלך הבשן ואולתם הרבה וזה לפי מה שהיו
נקראים

וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל׃
13 וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים
14 וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ
לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר
כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן
15 נוֹדַע הַדָּבָר׃ וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ
לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב
16 בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע

13 פשוטו כמשמעו. וירא כי אין איש עתיד לצאת ממנו שיתגייר: **שני אנשים**
עברים דתן ואבירם הם שהותירו מן המן. נצים מריבים. **למה תכה** אע"פ
14 שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד: רעך רשע כמותך: **מי שמך לאיש**
והנה עודך נער. **הלהרגני אתה אומר** מכאן אנו למדים שהרגו בשם
המפורש. **וירא משה** כפשוטו, ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים
דלטורין אמר ועתה שמא אינם ראויין ליגאל. **אכן נודע הדבר** כמשמעו,
ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות
15 להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך: **וישמע פרעה**
הם הלשינו עליו. **ויבקש להרוג את משה** מסרו לקוסטינר להרגו ולא
שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה (שמות יח). **וישב בארץ
מדין** נתעכב שם כמו וישב יעקב (בראשית לז). **וישב על הבאר** ל' ישיבה
16 למד מיעקב שנזדווג לו זיווגו מן הבאר: **ולכהן מדין** רב שבהן ופירש לו מע"א
ונדוהו

הבנת המקרא.

נקראים בל' ארמית בחוח, וכן עשו הכותבי' המעתיקי', עכ"ל הרמב"ן ז"ל.
גם מצאתי בספר חיי משה להחכם הקדמון פילון היהודי אשר היה מתושבי
אלכסנדריא של מצרים שיין בית שני גם בספר יוסיפון בקדמוניות שלו ספר
ב' פרק ט' שאמר שם משה מורכב מן מו שהוא מים בל' מצרי כמו מוֵי בל'
ארמי ומן ושה שהוא ל' הוצאה והמלטה בל' מצרי ומן שניהם נתהוה משה
להורות על מקריו, לכן שמו נאה לו גם בלה"ק גם בל' מצרי. **וירא כי אין**
12 **איש** עתיד לצאת ממנו שיתגייר עכ"ל, בעבור שלא היה כאן ראיה כ"א שלילת
ראיה והיה לו לכתוב ולא ראה איש מאי וירא? לכן פירשוהו על ראיית הלב.
15 **ויבקש להרג את משה** מסרו לקוסטינר וכו', דרש כן מדלא כתיב ויבקש
את משה להרגו, כי ל' ויבקש להרג משמע שהיה בידו ולא היה מחוסר כ"א
הריגה

בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־הָרְהָטִים
לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם 17
וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ וַתָּבֹאנָה אֶל־ 18
רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃
וַתֹּאמַרְןָ אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה 19
דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ 20
לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃
וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה 21

ינחוהו מאכלם. את הרהטים את בריכות מרוצות המים העשויות מארץ:
ויגרשום מפני הנדוי: למה זה עזבתן הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב שהמים
20 עולים לקראתו. ויאכל לחם שמא ישא אחת מכם, כד"א כי אם הלחם אשר
הוא אוכל (בראשי' לט): ויואל כתרגומו, ודומה לו הואל נא ולין (שופטים יט),
21 ולו הואלנו (יהושע ז), הואלתי לדבר (בראשית יח), ומדרשו ל' אלה נשבע

הריגה לבד. ויואל משה כתרגומו וכו', ומדרשו ל' אלה נשבע לו וכו' עכ"ל
21 כתב הרד"ק בשרש יאל ו"ל הואל נא ולין (שופטים י"ט ו') ויאל ללכת כי לא נסה
(ש"א י"ז ל"ט) ויואל משה לשבת את האיש, ענין שלום הרצון והחפץ, ופירוש
ויאל ללכת רצה ללכת לנסות בעבור כי לא נסה מימיו ללכת באלה וכאשר ראה
כי היו כבדים עליו הסיר' מעליו, וענין אחר ויאל שאול את העם (ש"א י"ד כ"ד)
פירוש השביע אותם, ויהיה יאל ואלה בענין אחד ע"כ ור"ל כי כל אחד
ל' שבועה הוא כמו"א בשרש אלה כמו ותת אליות ויחדיהם לכן הם שני
שרשים בענין אחד, אכן לדעת רש"י עיקר יסודי' שניהם שתי אותיות עם
נח נעלם כמו שכ' לעיל אצל וייטב אהים למילדות, ואנכי זכרתי בו בפ' ויגש
(בראשית מ"ו י"ג) גם בפ' ויחי מ"ט י"ט ע"ש, ודע כי ויואל משה ת"א וצבי
משה למיתב רצון וחפץ ויאל שאול את העם ת"י ואומי שהוא לשון אלה ושבועה,
אבל ויאל ללכת ת"י ולא אבה למיזל, ולפ"ז תשמש התיבה הזאת בגזרה אחת
בעינה בבין ושתיהם הרצון והעדר הרצון, אכן לדעת רש"י אין בה שום זולת
כי עיקר יסודה אל וממנו כנוי ואל גם אלה ונתרכבו הענינים גם יחד,
והוראת מלת ... הגלילה נכח האלה כי העדר הישות הוא נגד הרע, וכל
דבר אשר הוא לשון רצון כלומר הסכמה מוחלטת וקיימת ובלתי משתנה והוא
לשון שבועה ת"א קיים ושבועת האלה מומתא דלוט, ויאל ללכת הוא פעל
עוד

22 בִּתּוֹ לְמֹשֶׁה׃ וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי
אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ פ
23 וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־
24 הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃ וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם
וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק
25 וְאֶת־יַעֲקֹב׃ וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע
ג אֱלֹהִים׃ ס רביעי וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה
אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר
ב הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה׃ וַיֵּרָא
מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא

23 לו שלא יצא ממדין כי אם ברשותו: (ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים והוצרכו ישראל לתשועה ומשה היה רועה ובאת תשועה על ידו לכך נסמכו פרשיות הללו). וימת מלך מצרים נצטרע והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: 24 נאקתם צעקתם, וכן מעיר מתים ינאקו 25 (איוב כד). את בריתו את אברהם עם אברהם: וידע אלהים נתן
ו עליהם לב ולא העלים עיניו: אחר המדבר להתרחק מן הגזל שלא ירעו
ב בשדות אחרים. אל הר האלהים על שם העתיד: בלבת אש בשלהבת
אש

הבנת המקרא.

כמו מלת השלול' אל חנית והיינו לצלות שהיא נגזר ממלת הן, ויש שאול מורכב מן לא הוא ומן מלת השלילה אל כי הנביעם שלא יוכלו בחזור הליס אשר יוכל וגו' כי מן לא הוא בנגד יאמר ויואל, ועתה הט אזנך ושמע דברי בעלי המסורת ולכן תמצא לקבלתם האומרת כל ויואל כתיב א"ו בר מן תרין ח"ו ויואל שאול, וחד ויואל ללכת, וחד ויש לה ויואלתי ח"ו ונלרע עכ"ל והיא פלא, ולמדנו עד מאת כי ויואל לא ויואלתי (איוב ו' ט') איננו מגזרתו של לא כי אם מגזרת יש לאל: ידי שטעמו עזת וכח וככה טעם ויש לה ויגביר לא מכתו ויואלתי; ויגיד עליו ריעו יתר יתר והבעני שטעמו יגדל יותר מכתו וכפי' רש"י ז"ל וכמו שתאמר מן יצב יצב גבולות עמים, ומן יצג ויצג את המקלות כן תאמר מן יתר יתר.
אבל

והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל: ויאמר 3
משה אסרה נא ואראה את המראה הגדל הזה
מדוע לא יבער הסנה: וירא יהוה כי סר לראות 4
ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה

אש לבו של אש כמו לב השמים (דברי' ד), בלב האלה (שמואל ב' יח), ואל תתמה על התי"ו יש לבו כיוצא בו וזה אמולה לבתך (יחזקאל יו). מתוך הסנה ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה (תהלים צא). אכל נאכל כמו לא עבד בה (דברי' כא), אשר לקח משם (בראשי' ג): אסורה נא אסור' מכאן להתקרב 3

סכנת המקרא.

אכל כמו נאכל כמו לא עבד בה, אשר לקח משם, לשון רשי' ז"ל, ופי' 2 הרא"ם כלומר שהוא יובן פעל כאותם לא שהוא עבר כי מלת איננו אינה נופלת על העבר עכ"ל, וככה כתב הרב המבאר רש"ד ז"ל ומדקדקי' אחרים, וכולם לא עמדו על כוונו שלפי פירושם לא בא הרב ללמדנו לא שום ידיעה ולא שום חידוש כי אם שהתיבה היא בניקודה של עבר ולקח וכל מי שיש לו עינים לראות יראה, ועוד והרי למאות במקרא שמנוקדים כאותם כמו קבר פקד נתן חבר צוה ילד וכהנה רבות ומדוע בחר הרב להגמ' בשני' אלה יחקא עבד' ולקה הלא דבר הוא? אכן היודע שטת זקני' לו' הקדש בענין חלוקת הפעלים למיניהם יבין כוונת רש"י ז"ל לאשורו, וזה שכל גאוני הלו' הקדמונים ה"ה הר"י חיוג ור' יונה אבן גיאנח ור' משה הכהן ור' שמואל הנגיד ואחריהם החכם ראב"ע ז"ל כולם הסכימו כי מספר הבנינים הם חמשה בגד, הקל והנפעל והפיעל והתפעל והתפעל, ולא הכניסו במספרם לא הפעל ולא ההפעל להיותם לעול' בלתי מורים על האנשות הענין מצד הפעל' כ"א מצד ההפעלות, וכן דעת חז"ל באמרם (קידושין דף נט ב) וכי יותן מים ממילא משמע לפי קריאתו וכן (פסחים כו ב) אשר לא עבד בה לפי הקריאה ממילא משמע, לכן באמת אינם בנינים לעצמם אבל נלקחי' מאחרים המורים על הפועל ולזאת קראו להם הבנינים הנלקחים מאחרים גם הבנינים שלא נזכר שם פועלם, ובעבור שמצאנו תיבות מעטות במקרא שבאו ע"מ פעל והופעל כמו עבד לקח נטש עזב יתן ולא מצאנו להם פועל כי לא נמצ' במקרא לא עבד לקח נטש עזב גם לא התן לזאת החליטו כי אלה נלקחי' מבנין הקל שהוא נמצא יותר בתיבות האלה, וזאת דעת הגאון ר' שמואל הנגיד ור' מש' הכהן ז"ל, גם הראב"ע ז"ל עמד על הדעת הזאת בפירושו נב' ישעי' כי כן פירש שם על כי ארמון נטש המון עיר עזב (ישעי' לב יד) ז"ל עזב גם נטש מהבנין הקל שלא נקר' שם פועלו עכ"ל ובספת שפתים קף ל"ג א' (דפוס א"ב) אמר ר'

5 מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל־תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־
נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד
6 עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃ וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר
7 מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם
וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־
8 מַכְאֹבָיו׃ וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ
מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
9 וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ וְעַתָּה הִנֵּה
צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־

5 שם: של בלוף והנ"א, כמו ונשל הברזל (דבר' יט), כי ישל זיתך (דבר' כח)׃

ארמת

הבנת המקרא.

אמר המגיה ז"ל חבר ספר וכ"א כי יתן יקח מהבנין הקל וכו', ועוד שם ק' נ"א ב' אמר ר' משה הכהן כי [illegible] לקח מהבנין הקל וכו' וכב' כתב בסוף נחות בשער הבנינים הנלקחים מאחרים ע"ש והיתרים עתיקים ואם תרצה לעמוד על עיקרם עיין בספרו במקומות הנ"ל ועוד במכלול דף מ"ח א' גם בנחות נרים אשר הפעלים, ומי שכונו בזה להבנת דברי רש"י ז"ל ודעתו גם הוא כי אכל ולקח ועבר נלקחו מהבנין הקל והו שאומר אבל כמו גדל ור"ל מבנין הקל ובדי אלא תתנה על זאת הוסיף ואמר יצרי כמו לקח [illegible], אמר לא יעבר נח אנם לא לוקחו מן הקל כי הפועל נחם ונעדר ולזאת הוכרח הרב לבאור נמשלים כל' יוקח לא בזולתם. וידעתי גם אני כי אהיה כמתעתע בעיני המדקדקים המתגדלים בין פרקי ספרי המדקדקים האחרונים ושנת תלמודם בידם ועל דרכיה' לא נגה אור המאורות הגדולים גאוני הל' הקדמונים לזאת חשבתי למשפט לפקוח עינים עורות ולהראותם מקום יוצא הדברים למען יראו ויבינו וישכילו כי ישרים דרכי רבינו רש"י ז"ל וכל עולה לא נמצא בשפתיו.

הַלַּחַץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם׃ וְעַתָּה לְכָה 10
וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי 11
כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת 12
כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם
תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר 13
מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם
וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם׃ וַיֹּאמֶר 14
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה
תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ וַיֹּאמֶר 15
עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אדמת קודש הוא המקום: **ועתה לכה ואשלחך אל פרעה** ואם תאמר 10
מה תועיל והוצאת את עמי יועילו דבריך ותוציאם משם: **מי אנכי** מה אני 11
חשוב לדבר עם המלכים. **וכי אוציא את בני ישראל** ואף אם חשוב אני
מה זכו ישראל שיעשה להם נס ואוציאם ממצרים: **ויאמר כי אהיה עמך** 12
השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה
לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לך
האות כי אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי
ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק, וששאלת מה זכות יש לישראל
שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על
ההר הזה לסוף ג' חדשים, ד"א כי אהיה עמך זה שתצליח בשליחותך לך האות
על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר
הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל ודוגמת ל' זה מצינו
(ישעי' לז) וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנחריב תהיה לך אות
על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים: **אהיה** 14
אשר אהיה אהיה עמם בצרה זו אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות,

יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם
16 וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃ לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל חמישי
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי
17 אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ וָאֹמַר אַעֲלֶה
אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת
18 חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא
דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה
19 אֱלֹהֵינוּ׃ וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם

אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו,
15 אמר לו יפ' אמרת כה תאמר וגו': זה שמי לעלם חסר ו"ו לומר העלימהו
שלא יקרא ככתבו. וזה זכרי למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך
16 לעולם ה' זכרך לדור ודור (תהלים קלה): את זקני ישראל מיוחדים
לישיבה, ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ששים רבוא:
18 ושמעו לקולך מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור
בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים, יעקב אמר להם ואלהים פקד
יפקד אתכם, יוסף אמר להם פקד יפקד אלהים אתכם (בראשית נ):
נקרה עלינו לשון מקרה, וכן ויקר אלהים, ואנכי אקרה כה (במדבר כג),
19 אהיה נקרה מאתו הלילה: לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך אם לא אני
מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם
להלוך. לא יתן לא ישבוק, כמו על כן לא נתתיך (בראשית כ) לא נתנו
אלהים

כבנא מפקרא.

19 כי לא יתן אתכם לא ישבוק כמו על כן לא נתתיך, ולא נתנו אלהים להרע
עמדי

לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ 20 וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי
אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ
21 וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה
בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃
22 וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף
וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־
ד 1 בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃ וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר

אלהים להרע עמדי (בראשית לא) וכלן ל' נתינה הם, וי"מ ולא ביד חזקה אלא בשביל שידי חזקה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו ולא מן קדם דחיליה תקיף משמו של רבי יעקב ברבי מנחם כאמר לי:
22 ומגרת ביתה מאות' שהיא גרה אתה בבית. ונצלתם כתרגומו ותרוקינון, וכן וינצלו את מצרים (שמות יב) ויתנצלו בני ישראל את עדים (שמות לג), והנו"ן בו יסוד ומנחם חברו במחברת צ"די עם ויצל אלהים את מקנה אביכ', אשר הציל אלהים מאבינו (בראשית לא), ולא יאמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחירק לא תהא משמשת בל' ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם, כמו ונסחתם מן האדמה (דברים כח) ונתתם ביד אויב, ונגפתם
לפני

הבנת המקרא.

עמדי וכולן ל' נתינה הם עכ"ל ורוצה בזה כי ל' נתינה משמש לכמה ענינים אלכן גם אונקלוס תרגמו בכמה לשונות יש שמתורגמין בל' נתינ' ממש ויש בל' יהיבה ויש בל' מסיר' יש בל' שביקה כמו כאן ובדומיו שהזכיר רשי' וגם במקומות אחרים רבים כי שלילת הנתינה האמורה בהם הרצון בו המניעה והמחאה כי לא יתן אתכם לא ישבוק יתכון אבל ימחה בידכם וימנע אתכם, וכמו שהדרך הל' להוציא המניעה והמחאה בשלילת הנתינה כן מדרכו להוציא שלילת המניעה והמחאה בל' נתינ', וכל מי שיש סיפק בידו למחות דבר מה ולא מחה אותו נופל עליו לומר שהוא נתן הדבר ההוא והרצון בו שבק ולא מיחה אותו, וזה טעם הכתוב ביחזקאל כ' כ"ה וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים וגו' שהרצון בו אחרי שהם סרו ממצות השם ית' שנאמר בהם חקים טובי' ומשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ובחרו בחקים ומשפטים של עע"ז שבגולתם הפך בגולת מצות הש"י ית' לכן גם אני שבקתי להם חוקים לא טובים וגו' וזה כדי להענישם למען ישמו ויאבדו, ולכן אין בכתוב הזה שום זרות ולא שום עול ונגלו לפי מהלך מליצת ל' עבר.
22 ונצלתם את מצרים כתרגומו ותרוקינון וכו' עכה"ד, דע כי אין מחלקת בין רשי' ובין מנחם בעיקר שרש
המלה

וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ
2 לֹא־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה
3 בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה
וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃
4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ
5 וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק־בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ לְמַעַן
יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי
6 אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה

לפני אויביכם (ויקרא כו) ונתכתם בתוכה (יחזקאל כב) ואמרתם נגזלנו
(ירמיה ז) ל׳ נפעלנו, וכל כ״ן שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה
כנו״ן של נונף נושא נותן נוסך כשהיא מדברת ל׳ ופעלת׳ תנקד(בשבא)בתוכה,
כגון ונשאתם את אביכם (בראשית מה), ונתתם להם את ארץ הגלעד
(במדבר לב) ונמלתם את בשר ערלתכם (בראשית יז), לכך אני אומר שזאת
הנקודה בחירק מן היסוד היא ויסוד שם דבר כגון והוא מן הלשונות הכבדים
כמו דבור כפור לימוד כשידבר בל׳ ופעלתם ינקד בחירק, כמו ודברתם אל
הסלע (במדבר כ), וכפרתם את הבית (יחזקאל מה), ולמדתם אותם את
2 בניכם (דברים יא): מזה בידך לכך נכתב תיבה אחת לדרוש מזה שבידך
אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים, ופשוטו כאדם שאומר לחברו מודה אתה
3 שזו שלפניך אבן היא אמר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ: ויהי לנחש
4 רמז לו שסיפר ל׳ הרע על ישראל ותפש אומנותו של נחש: ויחזק בו
ל׳ אחיזה הוא והרבה יש במקרא, ויחזיקו האנשים בידו (בראשית יט),
והחזיקה במבושיו (דברים כה), והחזקתי בזקנו (שמואל א יז), כל ל׳ חיזוק
הבנת המקרא.
התיבה כי אם נגזרתו, והנה לדעת מנחם שחברה במחברת גל תהיה מגזרת
התיבות שהבין בהם ליסוד הגופל בהם לפרקים ולא יקרה זה כ״א בבנין הקל
והנפעל כי בבנין הפעיל והופעל לא יפול בהם נו״ן לעול׳ בכל מיני המטרפם,
ובבנין הכבד התום והתפעל הנו״ן כתובה בכל מיני הנטרפם ולא יפול
מהם לעולם, ולכן אם נחבר ונגלתם במחברת גל לא יתכן להתפרש כ״א או
בבנין הקל או בבנין כפעל ושניה׳ לא יתכנו אם מצד ניקודו ואם מצד היותו
פועל יוצא בראיית מלת את וכמו שהוכיח רשי׳ ז״ל בצד היטב ולזאת אמר
ולא יאמינו דבריו.

לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ
וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃ וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ 7
אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־
8 שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא
יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת
9 הָאַחֲרוֹן׃ וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת
הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי
הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח
10 מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל
גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־

6 הכתוב לבית ל' אחיה יאח: **מצורעת כשלג** דרך צרעת להיות לבנה אם
בהרת לבנה היא (ויקרא יג) אף באות זה רמז שלשון הרע ספר באמרו לא יאמינו
7 לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לה"ר: **מחיקו שבה כבשרו**
מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר
8 מחיקו: **והאמינו לקול האות האחרון** משתאמר להם בשבילכם לקיתי
על שספרתי עליכם ל' הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם
9 לוקים בנגעים כמו פרעה ואבימלך בשביל שרה: **והיו המים וגו'**, והיו
והיו ב' פעמים, נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם
ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשירדו לארץ יהיו בהוייתן, אבל
10 עכשו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשת: **גם מתמול וגו'**, למדנו שכל
ז' ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו מתמול שלשום מאז
הרי ג' ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום השביעי
כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו, וכל זה שלא
היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר
הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים (ש"א ב) הוא אהרן, וכן ביחזקאל (כ)
ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה
לאהרן נאמרה. **כבד פה** בכבדות אני מדבר ובל' לעז בלב"ו (שטאממלער):

מי

11 פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם
פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ
12 אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה: וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה
13 עִם־פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי
14 שְׁלַח־נָא בְּיַד־תִּשְׁלָח: וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר
יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ
15 וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ: וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ אֶת־הַדְּבָרִים
בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי
16 אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם
וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים:
17 וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ
אֶת־הָאֹתֹת: פ ששי

11 מי שם פה וגו', מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי:
או מי ישום אלם מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו
חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא
ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת: הלא אנכי שמי ה' עשיתי כל זאת:
13 ביד תשלח ביד מי שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן. דבר אחר ביד אחר שתרצה
לשלוח אין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה:
14 ויחר אף רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא
נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש ע"י אותו חרון, אמר לו רבי יוסי אף זה
נאמר בו רש', הלא אהרן אחיך הלוי, שהיה עתיד להיו' לוי ולא כהן והכהונה
הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה הלוי
שנאמר ומשה איש האלהי' בניו יקראו על שבט הלוי. הנה הוא יוצא לקראתך
כשתלך למצרים. וראך ושמח בלבו לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך
16 שאתה עולה לגדולה, ומשם זכה אהרן לעדי החשן הנתון על הלב: ודבר
הוא לך בשבילך ידבר אל העם וזה יוכיח על כל לך ולו ולכ' ולהם הסמוכים
דבור שכול' ל' על. הם: יהיו לך לפה למליץ לפי שאתה כבד פה. לאלהים

וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב ׀ אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה־ 18
נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה
הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־ 19
מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ וַיִּקַּח 20
מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר
וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים
בְּיָדוֹ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה 21
רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם
לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־
הָעָם׃ וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי 22
יִשְׂרָאֵל׃ וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי 23

לות ולשר: וישב אל יתר חותנו ליטול רשות שהרי נשבע לו, ח' שמות 18
היו לו רעואל יתר יתרו קיני וגו': כי מתו כל האנשים מי הם דתן 19
ואבירם חיים היו אלא שירדו מנכסיהם והעני חשוב כמת: על החמור חמור 20
המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח
לגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור (זכריה ט). וישב ארצה מצרים
ויקח משה את מטה אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא: בלכתך 21
לשוב מצרימה וגו', דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות
כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו. אשר שמתי בידך לא על שלש
אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל
שיאמינו לו, ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך
במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו' (שמות ז), ואל תתמה על אשר
כתיב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתי בידך: ואמרת אל פרעה 22
כששמע שלבו חזק ויאמן לשלוח אמור לו כן. בני בכורי ל' גדולה כמו אף
אני בכור אתנהו (תהלי' פט) זהו פשוטו, ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת
הבכורה שלקח יעקב מעשו: ואומר אליך בשליחותו של מקום שלח את בני.
הנה

וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃
24 וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃
25 וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע
26 לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי׃ וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ
אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת׃ פ
27 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה
28 וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיַּגֵּד
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ
29 וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
30 וַיַּאַסְפוּ אֶת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ
31 הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃ וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד
יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ

הנה אנכי הורג וגו', היא מכה אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא
קשה, וזה הוא שאמר (איוב לו) הן אל ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה,
בשר ודם המבקש להנק' מחבירו מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל הקב"ה
ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא מורהו
24 ומתרה בו לשוב: ויהי בדרך במלון ויבקש המיתו לפי שלא מל
את אליעזר בנו ועל שנתרשל נענש מיתה, תני אמר רבי יוסי חס ושלום לא
נתרשל אלא אמר אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד שלשה ימים אמול
ואשהה ג' ימים הקב"ה צוני לך שוב מצרימה ומפני מה נענש לפי שנתעסק
במלון תחלה, במסכת נדרים, והיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו
ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד אותו מקום הבינה צפורה שבשביל המילה
25 הוא: ותגע לרגליו השליכתו לפני רגליו של משה. ותאמר על בנה:
חתן דמים אתה לי אתה היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך הורג
26 אישי אתה לי: וירף המלאך ממנו. אז הבינה שעל המילה בא להורגו:
אמרה חתן דמים למולות חתני היה נרצח על דבר המילה. למולות על
דבר המולות שם דבר הוא והלמ"ד משמש' בל' על כמו ויאמר פרעה לבני ישרא'

ה 1 וַיִּשְׁתַּחֲווּ: וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־
פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־
2 עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה
אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי
3 אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ: וַיֹּאמְרוּ
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת
יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ
4 בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו
5 לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים עַתָּה
6 עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם: וַיְצַו פַּרְעֹה
בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר:
7 לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים

1 (שמות יד), ואנקלוס תרגם רזים על דם מילה: ואחר באו משה ואהרן
וגו', אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם
שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו (שמות כד)
3 והם לא יגשו והזקנים לאחוריהם: פן יפגענו פן יפגעך היו צריכים לומר
4 אלא שחלקו כבוד למלכות פגיעה זו ל' מקרה מות הוא: תפריעו את העם
ממעשיו תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שהם שומעין לכם וסבורים לנוח
מן המלאכה, וכן פרעהו אל תעבור בו (משלי ד) רחקהו, וכן ותפרעו
כל עצתי (משלי א), כי פרוע הוא (שמו' לב) נרחק ונתעב. לכו לסבלותיכ'
לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם, אבל מלאכת שעבו' מצרים לא
5 היתה על שבטו של לוי, תדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים: הן רבים
עתה עם הארץ שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם
6 הפסד גדול הוא זה: הנוגשים מצריים היו והשוטרים היו ישראלים הנוגש
7 ממונה על כמ' שוטרי' והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: התבן אשטו"בלא
היו גובלין אותו עם הטיט. לבנים טי"ולש בלעז (ציעגעלשטיינע) שעושים

עשים

כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן׃
8 וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל
שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים
הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ׃
9 תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ
10 בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר׃ וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׂי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ
אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם

מטיט ועושין אותו בחמה ויש שגורסין אותו בתבן. כתמול שלשום כאשר
8 הייתם עושים עד הנה. וקוששו ולקטו: ואת מתכונת הלבנים סכום
חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום
תשימו עליה' גם עתה למען תכבד העבודה עליהם. כי נרפים מן העבודה
הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו'. מתכונת ותוכן
לבנים, ולו נתכנו עלילות (שמואל א' ב), ואת הכסף המתוכן (מלאכי' ב יב)
כלם ל' חשבון הם. נרפים המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים
9 ממנה לשר"יע בל"ז (גודעו־האמפט): ואל ישעו בדברי שקר ואל יהגו וידברו
תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה, ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד (תהלים
קיט), למשל ולשנינה ומתרגמינן לשועין ויספר ואשתעי ואי אפשר לומר
ישעו ל' וישע אל הבל ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד) ולפרש אל
ישעו אל יפנו שאם כן היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר
כי כן גזרת כלם ישעה האדם אל עושהו (ישעיה יז) לא שעו על קדוש ישראל
(ישעיה לא), ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז), ולא מצאתי שמוש של
בי"ת סמוכה לאחריהם אבל אחר ל' דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל ל' שמוש
בי"ת כגון הנדברים בך (יחזקאל לג), ותדבר מרים ואהרן במשה (במדבר יב),
המלך

פנינת המקרא.

8 ואת מתכנת הלבנים סכום חשבון לבנים וכו' עד פה"ד כלם ל' חשבון
הם עכ"ל, ולקמן בפסוק י"ח שינה הרב לשונו ופי' ותוכן לבנים חשבון
הלבני' וכו' והור' לנו בזה שיש הבדל בין ל' מתכנת ובין ל' התכן והוא כי התכן
הוא גם טפל על החשבון לבד כפי שהוא מושג במחשב' (ניחהו), אבל מתכנ"ת
ישל על כמות התוכן ר"ל שהוא שם תואר על ענין המתואר בחשבון אם במדה
או במשקל או במנין ידוע (ורלאחדו) וכמו שתאמר ד"ת שלם ותרבע על חשבון
ימסוים ותאמר משלם או מרובע על ענין כיסא השלם והמרובע ככה תאמר תכן
על חשבון בלתי מסוי' ותאמר מתכו' על כמות החשבון ההוא והוא סכו' החשבון;
ומ"ן

תֶּבֶן: אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי 11
אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר: וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ 12
מִצְרָיִם לְקֹשֵׁשׁ קַשׁ לַתֶּבֶן: וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר 13
כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן:
וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי 14
פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹּן
כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם: וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי 15
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה
כֹה לַעֲבָדֶיךָ: תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים 16

המלאך הדובר בי (זכריה ד), לדבר בם (דברים יא), ואשתעה בחקיך (תהלים קיט), אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי:
11 אתם לכו קחו לכם תבן וצריכים אתם לילך בזריזות כי אין נגרע דבר מכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום בהיות התבן נתן לכם מזומן מבית המלך:
12 לקושש קש לתבן לאסוף אסיפה ללקוט לקט לצורך תבן הטיט, קש ל' לקוט על שם שהדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומו':
13 אצים דוחקים. דבר יום ביומו חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן:
14 ויכו שוטרי בני ישראל השוטרים ישראלים היו וחסים על חבריהם מלדחקם וכשהיו משלימים הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה, לפיכך זכו אותם שוטרי' להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנא' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו (במדבר יא) ויכו שוטרי בני ישראל אשר שמו נוגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם לאמר מדוע וגו', למה ויכו שהיו אומרים להם מדוע לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני אתמול והוא היה בהיות התבן נתן להם. ויכו ל' ויופעלו הוכו מיד אחרים הנוגשי' הכום:
16 ולבנים אומרים לנו הנוגשים עשו כמנין
הראשון

שפתי חכמים.

ועיין מ"ש בפ' לך לך (בראשית ט"ו ט) אגל עגלה משולשת, ולהלן בפ' כי תשא ל"כ ה אגל רקח מרקחת.
14 ויכו ל' ויופעלו וכו', רצונו שהוא ל' הכאה ומבנין פועל נקרא שם פועלו הנלקח מן הפעל כי הנוגשים הכו אותם והם המוכים ונראו ככה לא שהטון יכול הנופל בו לפרקים, ועיין לקמן ט' ל"א
והפשתה

17 לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר
נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה
18 נִזְבְּחָה לַיהוָה׃ וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם
19 וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃ וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם

הראשון. **וחטאת עמך** אלו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק והדבר זה חטאת עמך הוא עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו והדבר זה מביא חטאת על עמך כאלו כתוב ולחטאת לעמך כמו כבואכה בית לחם (רות א) שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה:
18 **ותכן לבנים** חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמור בענין דמורו וימנו את הכסף (מלכים ב יב):
19 **ויראו שוטרי בני ישראל את חבריהם הנרדים על ידם. ברע** ראו אותם ברעה וצרה המוצאת אותם בהכבידם העבודה עליהם לאמור לא תגרעו וגו':

ריסגער

מנחת המקרא.

16 והפשתה והשער' נוכתה. **וחטאת עמך** אלו הי' נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק הדבר זה חטאת עמך הוא וכו' עכ"ד, כן הגירסא בכל הדפוסים שראיתי וגם ברשי' כ"י ישן לא שהוסיף מלה וגרס הייתי אומר שהוא דבוק לומר הדבר זה חטאת עמך וכו', וכל הדבור הזה קשה מאד בין מצד הענין בין מצד הדקדוק, אם מצד הענין כי לא פורש בדבריו אם עמך עונה על המצרים וכמו שפירשו הרא"בע והר"דק או על בני ישראל וכמו שפירשו אחרי', ואם מצד הדקדוק אין הבדל בין אם הוא נקוד קמץ או פתח כ"א מצד הסמיכות והמוכר' לא מצד עצמות התיבה ומה זה שאמר עכשו שהוא קמץ שם דבר הוא שמשמע מכיה שאם הוא פתח והדבוק איננו שם דבר אבל תימה, ועוד שלא מצאנו בכל המקרא שם דבר של חטא נקוד רפה לא תגם החטאת וכל חטאת רפה הוא פועל עבר לנקבה נסתרת וכן כתב רשי' ז"ל בעצמו בפירשו לס' הושע ט' בעבור שמצא נקוד ימימי הגבעה חטאת ישראל לכן פי' ז"ל חטאת זה נקוד רפה שהוא ל' נקבה ולשעבר כמו ועשת באת אזלת יד מיוזי נבעת בניין חטאה ישראל וכו', הרי לך כי חטאת רפה איננו שם כ"א פעל לכן דברי רשי' תמוהים ומופלאי', ואחר שלא מצאתי מענה בפי אחד מן מפרשיו יגעתי ותפשתי בחפש מחופש ונתברר לי שהתיבה הזאת נשתלשלת שגגה ויש מן המעתיקים הקדמוני' שכתבו חטאת חטא ועל זה רמו הרב גם באמרו וחטאה עמך אם דגש וקמץ הוא (חטאת) כן צריך לפרשו אבותו מוכי' והרי חטא' עוש' עמך, אבל אילו הי' חטאת פתח היה פתרונו חטאת של עמך הוא עכ"ל ודברי הזקן כן הם בעצמם דברי הרב בשינוי לי ונתברר מדברי שניהם כי בעיקר הענין אין הבדל בין שני מיני הניקוד ולשניהם יהיה חטאת עמך חטאת מצרים והבדל

כמו

בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
20 וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם
21 בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה
עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי
פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃
22 וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה
23 לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃ וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה
לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ

20 ויפגעו אנשים מישראל את משה ואת אהרן וגו׳, ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנא׳ בהם יצאו נצבים (במדבר יו)׃ 22 למה הרעותה לעם הזה ואם תאמר מה אכפת לך קובל אני על ששלחתני׃ 23 הרע ל׳ הפעיל

פענח סמקרא.

הוא רק במלעיל הה׳ שאם תנקד הַטָּאת פתח יהי׳ דגוש ויתפרש ודבר זה חטאת של עמך הוא, ואם יהא נקוד קמץ אינגו דגש ויתפרש בחסרון הלמ״ד ודבר זה מביא חטאת לעמך והכוונה שיה בשביכם גם החכם ראב״ע כבר רמז על המחלקת אשר בתיבה זאת באמרו ז״ל ואלת וחטאת פעל עבר והוי״ו השיבו לעתיד כמשפט כי היא כמו וחטאה וכאשר השלימו הה״ק כאשר היא במלת תטא ולא יכלו לשום בעל ד׳ ד׳ אחד אל״ף על כן החליפו הה״א בתי״ו, ואין צורך לשום רגש בט״ית וכמוהו וקראת אתכם הרעה, והעם במקום הזה ל׳ נקבה כמו העם אשר בקרבה יושבת לבטח, מחוץ שתנבה בעם הזה, והטעם כי החטא יהיה עליך וכינה אותו דרך מוסר כי החטא יהיה על עמו, וכמוהו והייתי אני ובני שלמה חטאים, ואורינו ילעגו למו, דימירו את כבודם עכ״ל, ודי בזה להבין כוונת רשי׳ על טריה אף שעדיין צריכין אנו לתודעת שכן ידרוך רשי׳ ז״ל שלא לקרות השמות בשם דבר כתם כי אם כשהשם ההוא הוא שם ישר המתפרש בעצמו אבל כשהוא שם נוטה ולא יתפרש כ״א בהצטרפות אל שם אחר זולתו לא יקראנו שם דבר אבל יכנהו בלשונות אחרות וכרוב יאמר שהתיבה דבוקה חוק ותמוה, והו שפירש הרב בקהלת ה׳ י״ט ויאמר מַעֲנֶה נקוד פתח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים עכ״ל ואין מקו׳ לתפיסת החכם בעל קול
23 יהוד בפירושו לם׳ כתרי מאמר ב׳ סי׳ פ׳. הרע ל׳ הפעיל וכו׳ ותרגמו ואבאיש עכ״ל, בעבור שמצא בנוסח הת״א שתרג׳ הרע איתבאיש בל׳ איתפעל לכן אמר שהוא ל׳ הפעיל וצריך להתרגם ואבאיש חגמת הרעות שת״א אבאשתא.

1 אֶת־עַמֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה
אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד
2 חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ ס וַיְדַבֵּר
3 אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ וָאֵרָא
אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי
4 וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־
בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ
5 מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־

1 הוא התחיל רעה עליהם, ותרגומו אבאישא: עתה תראה וגו', הרהרת על
מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא) ואחר
כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי, לפיכך עתה תראה, העשוי
לפרעה תראה ולא העשוי למלכי ז' אומות כשאביאם לארץ. כי ביד חזקה
ישלחם מפני יד חזקה שתחזק עליו ישלחם. וביד חזקה יגרשם מארצו
על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צידה, וכן הוא אומר ותחזק
מצרים על העם וגו' (שמות יב):
2 וידבר אלהים אל משה דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות
לעם הזה. ויאמר אליו אני ה' נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני, ולא
לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשוני', ובל' הזה מצינו
שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע כשהוא אומר אצל עונש כגון
וחללת את שם אלהיך אני ה' (ויקרא יט) וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון
3 ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' (ויקרא כב), נאמן ליתן שכר: וארא
אל האבות באל שדי הבטחתים הבטחות ובכולן אמרתי להם אני אל שדי.
ושמי ה' לא נודעתי להם לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא
נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי
4 הבטחתים ולא קיימתי: וגם הקמתי את בריתי וגו', וגם כשנראיתי להם
באל שדי הבטחתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם לתת להם את ארץ כנען,
לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את
ארץ מגוריך (בראשי' יז), ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל
והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם (בראשי' כו) ואותה שבועה
שנשבעתי לאברהם בא' שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' את הארץ
5 אשר וגו' (בראשי' לה) הרי שאמרתי להם ולא קיימתי: וגם אני כמו שהצבתי
והעמדתי

נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם
6 וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי: לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי
יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם
וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ
7 נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי
לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:
8 וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־
יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי
9 אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה מִקֹּצֶר
רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה: פ

והעמדתי הברית יש עלי לקיים לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנאנקים
אשר מצרים מעבידים אותם. ואזכור אותו הברית, כי בברית בין הבתרים
אמרתי לו גם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי (בראשית טו): לכן על פי אותה 6
השבועה. אמור לבני ישראל אני ה' הנאמן בהבטחתי. והוצאתי אתכם
כי כן הבטחתי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו). סבלת טורח משא
מצרים: נשאתי את ידי הרימותיה לישבע בכסאי: ולא שמעו אל משה 8 9
לא קבלו תנחומין. מקוצר רוח כל מי שהוא מיצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו
יכול להאריך בנשימתו, קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מרבי ברוך ברבי
מאיר והביא לי ראיה ממקרא זה בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי
וידעו כי שמי ה' (ירמיה טז) למדנו כשהקב"ה נאמן את דבריו אפילו לפורענות
מודיע שהוא ה' וכל שכן האמנה לטובה, ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה
שאמר משה למה הרעתה (שמות ה) אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין
יש לי להתאונן על מיתת האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם באל שדי ולא אמרו
לי מה שמך ואתה אמרת מה אומר אליהם (שמות ג) וגם הקימותי וגו', וכשבקש
אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק
ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן יעקב ויקן את חלקת השדה (בראשית לג)

לנאות

10 11 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בֹּא דַבֵּר אֶל־
פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
12 מֵאַרְצוֹ׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה
וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ פ
13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־
14 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שני אֵלֶּה
רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ

לגנות אלו ולא הראה אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעות, ואין המדרש
מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה׳ לא שאלו לי
ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים
נאמר אני ה׳ אשר הוצאתיך מאור כשדים (בראשית טו), ועוד היאך המשכה
נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו׳ לכן אמור לבני ישראל,
לכך אני אומר יתישב המקר׳ על פשוטו דבר דבור על אפניו והדרשה תדרש
שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע (ירמי׳ כג) מתחלק
12 לכמה ניצוצות: ואיך ישמעני פרעה זה אחד מעשר׳ קל וחומר שבתורה.
ערל שפתים אטום שפתים, וכן כל ל׳ ערלה אני אומר שהוא אטום, ערלה
אזנם (ירמי׳ ו) אטומה משמוע, ערלי לב (ירמי׳ ט) אטומים מהבין, שתה גם
אתה והערל (חבקוק ב) והאטם מעבדי׳ כוס הקלל׳, ערלת בשר (יחזקאל יח)
שהגיד אטום ומכוסה בה, וערלתם ערלתו (ויקרא יט) עשו לו אטום וכיסוי
איסור שיבדל בפני אכילתו, שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט) אטום
13 ומכוסה ומובדל מלאכלו: וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן לפי שאמר משה אני
ערל שפתים צירף לו הקב״ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ. ויצום אל בני
ישראל צום עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם. ואל פרעה מלך מצרים
צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זהו מדרשו, ופשוטו צום על דבר ישראל
ועל שליחות׳ אל פרעה, ודבר הצווי מהו מפורש בפרש׳ שניה לאחר סדר היחס,
אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין כאלה ראשי בית אבותם ללמדנו
14 היאך נולדו משה ואהרן ומתי נולדו: אלה ראשי בית אבותם מתוך שהוזקק
ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם
מראובן

וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן: וּבְנֵי 15
שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל
בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת 16
בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי
לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי 17
וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם: וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר 18
וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים
וּמְאַת שָׁנָה: וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה 19
מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם: וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־ 20
יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה:
וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי: וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל 21 22
וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי: וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־ 23
עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־

ורמזון, וס"א ובפסיקתא רבתי ראיתי לפי שקנטרם יעקב אביהם לג' שבטים
16 הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם): ושני
חיי לוי וגו', למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן
שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך
18 ויקם מלך חדש (שמות א), ולוי האריך ימים על כולם: ושני חיי קהת ושני
חיי עמרם וגו', מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה
שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק, שהרי קהת
מיורדי מצרים היה תשוב כל שנותיו ושנות עמרם ופ' של משה לא תמצא' ארבע
20 מאות שנה והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: יוכבד דודתו אחות
23 אביו בת לוי אחו' קהת: אחות נחשון ומכאן למדו הנושא אשה צריך לבדוק
באחיה

הגהת המקרא.

20 יוכבד דודתו אחות אביו בת לוי אחות קהת, לי' רש"י ז"ל, בשעור שלא
מצאנו בכל המקרא שיקרא כשם דוד כי אם אחי האב חוקא וכמו שפי' הרב
בירמי'

24 נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וּבְנֵי
קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
25 הַקָּרְחִי׃ וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל
לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת
26 הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
27 מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם
28 הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
29 מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שלישי וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־

25 פוטיאל: מבנות פוטיאל מזרע יתרו שפטם עגלים לע"ז ומזרע יוסף שפטפט
26 בי"ח: הוא אהרן ומשה יש שהוכות למעלה שילדה יוכבד לעמרם. הוא
אהרן ומשה יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה
לאהרן לומר ששקולין כאחד. על צבאותם כל צבאם לשבטיהם, יש על
שאינו אלא במקום אות אחת, על חרבך תחיה (בראשית כז) כמו בחרבך,
27 עמדתם על חרבכם (יחזקאל לג) בחרבכם: הם המדברים וגו', הם שנצטוו
הם שקיימו. הוא משה ואהרן הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף:
28 ויהי ביום דבר וגו' מחובר למקרא שלאחריו וידבר ה', הוא הדבור עצמו
האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים, אלא מתוך שהפסיק הענין כדי
29 ליחסם חזר עליו להתחיל בו: אני ה' כדי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי:
ויאמר

הבנת המקרא.

בירמי' ל"ב אבל מכאן דודי, לבן אחות אבי היא נקראת דודה ותרגמת חותן
ותרגמת בנירוש אל יחתן וכו' ותאות בנירוש אל הכלה וככה טעם חדתך היא
הכתיב גבי ערוה' ות"א אתת אח אבוך וכן אשר ישכב את דודתו אתת אח אבוהי
ולא' היכן לומר כי דודתו האמור כאן הוא מטעם אחר ותרגומו אחת אבוהי.
26 על צבאותם בצבאותם כל צבאם לשבטיהם וכו' עכ"ל, בעבור שלא
הוציאו על צבאותם משמע שבני ישראל היו הנשואי' על צבאותם הנושאים אותם
לזאת פירש שמלת על כאן היא משמשת שימוש בי"ת הענין והביא לו דמיו',

פרעה מלך מצרים את כל־אשר אני דבר
30 אליך: ויאמר משה לפני יהוה הן אני ערל
שפתים ואיך ישמע אלי פרעה: פ
1 ויאמר יהוה אל־משה ראה נתתיך אלהים
2 לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך: אתה תדבר
את כל־אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל־
3 פרעה ושלח את־בני־ישראל מארצו: ואני
אקשה את־לב פרעה והרביתי את־אתתי ואת־

30 ויאמר משה לפני ה' היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו
אלי ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכן היא השיטה כאדם האומר
1 נחזור על הראשונות: נתתיך אלהים לפרעה שופט ורודה לרדותו במכות
ויסורין. יהיה נביאך כתרגומו מתורגמנך וכל ל' נבואה אדם המכריז ומשמיע
לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים (ישעי' נז) ינוב חכמה (משלי יו"ד)
2 וכל מהתנבו' (שמוא' יוד) ובלעז קורין לו פרי"דיכר (פרעדיגער): אתה
תדבר פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי ואהרן אחיך ימליצנו
3 ויטעימנו באזני פרעה: ואני אקשה מאחר שהרשיע והתרים כנגדי וגלוי
לפני שאין נחת רוח באומות עו"א ליתן לב שלם לשוב טוב שיתקשה לבו למען
הרבו' בו אותותי, ותכירו אתם גבורתי, וכן מדתו של הקב"ה מביא פורענות
על האומות ע"א כדי שישמעו ישראל וייראו שנאמר הכרתי גוים נשמו פנותם
אמרתי אך תיראו אותי תקחו מוסר (צפניה ג), ואעפ"כ בחמש מכות
הראשונות

באור המלות.

והרבה לשוני' משמש מלת על כמבואר בבראשי' וכולם אינם זזים מעיקר' כי כל
דבר הנגלה אחר דבר אחר ומתחבר אליו ידמה כאילו הוא נשא עליו בין שהיה
מלפניו או מלאחריו או מן הצדדים ותמיד נופל עליו שימוש מלת על, ובעבור
שיולדות בני ישראל וגביעתם ותנייתם היו על סדר התולדות לנבואתם לכן נופל
עליהם לומר שיצאו על נבואתם כ"ל על סדר הנבואות ובעבור שאמר צבאותם
בל' רבים ולא אמר על צבאם לכן אמר הרב כל צבאם לצבאותיה' כי מכל השבטים
1 שהיו רבים אמר צבאותם ל' רבים כי כל שבט היה צבא לבדו. נביאך
כתרגומו מתורגמנך וכו' והוא מגזרת ניב שפתים וכו' עכה"ד, גם הרמב"ם
פירש נביאך דבר תחתיך, וכבר כתבתי בפ' בראשית ג' ט"ו גם בפ' וישב מ"ז
י"ג שפת הקדמוני' שזה לכן אין יסוד כתוב' נביא כ"א נב והאף מיסוד הנופל

4 מֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה
וְנָתַתִּי אֶת־יָדִי בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי
אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בִּשְׁפָטִים
5 גְּדֹלִים׃ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בִּנְטֹתִי אֶת־יָדִי
עַל־מִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם׃
6 וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כֵּן
7 עָשׂוּ׃ וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה׃ פ רביעי
8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי יְדַבֵּר
אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־
אַהֲרֹן קַח אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי לְתַנִּין׃
10 וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה
11 וְלִפְנֵי עֲבָדָיו וַיְהִי לְתַנִּין׃ וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים
וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם
12 כֵּן׃ וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־
13 אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע
14 אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר

4 הראשונות לא כאמר ויחזק ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרע': את ידי יד
9 ממש להכו' בהם: מופת אות להודיע שיש צרך במי ששולח אתכם, לתנין,
11 נחש: בלהטיהם בלחשיהן ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט החרב
12 המתהפכת (בראשית ג) דומה שהיא מתהפכ' ע"י לחש: ויבלע מטה אהרן
מאחר
הכנם הפקדה.

ט לפרקים ויקשר לפעמים כמו ויכל מהתכנות שהכיר רשו' לחנוה ועוד
אחרים

יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח
15 הָעָם: לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה
וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־
16 נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ: וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה
אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־
עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה:
17 כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה

מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן: כבד תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני
14
15 שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר (שמות יח): הנה יוצא המימה
לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס
16 ועושה שם צרכיו: עד כה עד הנה והמדרש עד שתשמע ממני מכת בכורות
17 שאפתח בה בכה אמר ה' כחצות הלילה (שמות יא): ונהפכו לדם לפי שאין
גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס

הבנת המקרא.

14 אחרים כמוהו, ונעשה זאת מחוורת יותר. כבד תרגומו יקיר ולא אתיקר
מפני שהוא ש"ד וכו' עכ"ל ור"ל שלא כדעת אחרים ועמה' הרא"בע שאמר שהוא
פעל עבר ע"מ כי זָקֵן יצחק, לו חָפֵץ ה', כאשר אָהֵב שאלו כן היה לו
לאונקלוס לתרגמו אתיקר כמו "שתא' להלן וכבד" לב פרעה ואתיקר
אבל יקיר שם דבר הוא וכן דעת הרד"ק שהוא שם תאר לא פעל עבר והדין
עמהם שאלו היה פעל עבר היה לו לינקד כָּבַד בפתח כמו וְכָבַד עליה
פשעה (ישעי' כ"ד כ) כי אין מדרך הל' להשתמש במשקל פָּעֵל כ"א שלא
בסמיכו' התאור אבל בסמיכו' התאר ישתמש במשקל פָּעֵל בפתח כמו כי
אָהֵב את אבותיך, כי את אשר יאהב, וכן שָׂמֵחַ מצרים, והדין יורן
ושָׂמֵחַ, ואם הם נמצאים בצרי אף נסמיכות התאר אינם
פעלי' באמת אבל יורו על דבר אשר קבל תכונה זה ועדיין הוא עומד
עליה וז' היה הם לכן אין כבד לב פרעה פעל עבר כ"א שם תאר וזה א"ל
הש"י למשה כבד לב פרעה כלומר לבו של פרעה הוא כבד מצד תכונתו וטבעו
ולא יתפעל בקלות מן המקרים אשר יקרהו ולזאת מאן לשלח את העם ולא
שת לבו אל האות הראשון לכן לך ואמרת אליו כי איסרנו ביסורים עד שירך לב
האבן אשר בקרבו וידע כי אני ה, והנה הרמב"ם ז"ל טוען על ת"א בעבור
שלא מאן שהוא פעל עבר לדעתו ונתעלם ממנו המאנים לשמוע את דברי
(ירמי' יג י) שהוא תאר והיחיד ממנו מָאֵן כמו שאמר בגרשים גם במכלל
במקור

אָנֹכִי מַכֶּה ׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר
18 בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם׃ וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת
וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־
19 הַיְאֹר׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־
נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה
מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
20 וּבָעֵצִים וּבָאֲבָנִים׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀
צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר
לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־
21 בַּיְאֹר לְדָם׃ וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ

לפיכך הלקה אותם: ונלאו מצרים לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין
19 לשתות: אמור אל אהרן לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך
לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן. נהרתם הם
נהרות המושכים כעין נהרות שלנו. יאוריהם הם בריכות נגרים העשויות
בידי אדם משפת הנהר לשדות, ונילוס מימיו מתברכים ועולה דרך היאורים
ומשקה השדות. אגמיהם קטנת מים שאינן נובעין ואין מושכין אלא עומדין
במקו' אחד וקורין לו אשטנ"ק. בכל ארץ מצרים אף במרחצאו' ובאמבטיאות
שבבתים

[illegible]

כמקור מבנין פעל הדגש גם כמשקלי השמות כמשקל פָּעָל, ואף אם
נתה לו שכאן הוא פעל עבר מ"מ לא קשה מידי וכמ"ש.
18 והדגה אשר ביאור כתב החכם ריב"ע והדגה שם המין כולל לכל מין
מיני עב"ל ורש"י בירמי' סי' ו' כתב ז"ל כריש עצה הוא ל' הדגה עצים כמו
תה ל' הדגה תי', וכבה פי' בנחום ב' י"ד רִכְבָּהּ חנ רכב שב', ה"א יתירה
הוכן הל' לכמה מרכבות וכן פיר אשר הרֹאֲתָה נה (יחזק' כד ו) וזהם
רב, וככ'פי' ביחזק' מ"ז' רִמְיָנָה תה' תתם ל' רוב מינים כמו והת' אשר
ביאור, כל אַנְחָתָה השבתי (ישעי' כא ב), ועלין פי' אנחתה לא מפיק ה'
לפי שאלה כמו כל אנחות שבעולם והוא ל' אנחה מרובה של אנשים רבים.
ואם

הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר
וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי 22
מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע
אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־ 23
בֵּיתוֹ וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃ וַיַּחְפְּרוּ כָל־מִצְרַיִם 24
סְבִיבֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת
מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃ וַיִּמָּלֵא שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־ 25
יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ 26
אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ וְאִם־ 27
מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ

22 אגמתי׳. ובעצי׳ ובאבנים מים שבכלי עץ ושבכלי אבן: בלטיהם לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי, ורבותינו אמרו בלטיה׳ מעש׳ שדי׳ בלהטיה׳ מעשה כשפי׳. ויחזק לב פרע׳ לומר על ידי מכשפו׳ את׳ עושין כן, תבן את׳ מכניסין לעפריי׳
23 עיר שכולה תבן, אף אתם מביאין מכשפות למצרי׳ שכולה כשפים: גם לזאת
25 למופ׳ המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם: וימלא תכין שבעת ימים שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה מעמם׳ רביע חדש וג׳ חלקים היה מעיד
27 ומתרה בהם: ואם מאן אתה ואם סרבן אתה, מאן כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל, כמו שלו ושקט סר וזעף (מלכי׳ א׳ כ)· נוגף את כל גבולך מכה וכן כל ל׳ מגפה אינו ל׳ מיתה אלא ל׳ מכה וכן ונגפו אשה הרה (שמות כא) אינו מיתה, וכן בטר׳ יתנגפו רגליכ׳ (ירמיה יג), סן

הבנת המקרא.

27 ואם מאן אתה ואם סרבן אתה וכו׳ כמו שלו ושקט סר וזעף עכ״ל הרה סה שנעיקר הענין אין הבדל בין מאן ובין ממאן כי אם במליצת הל׳ לבד כי ממאן הוא ל׳ בינוני פועל ומאן הוא שם תאר יתואר בו האיש הממאן וטעמו בעל מיאון וזה שאמר אלא כינוי האדם על שם המפעל ור״ל ע״ש שהוא פועל פעולת המיאון נקרא איש מאן וככה כנה לאיש שלו בעבור ישבתי בשלוה והשקט וכן זעף למי שהוא אעף וכולם שמות תארים, וכ״כ הרב״ע שהוא תאר יבא כמו ושבח אני את המתים שלא שלדעתו הוא מהשקלים הכבדים.
ובכה

28 בַּצְפַרְדְּעִים׃ וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ
בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ
29 וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ׃ וּבְכָה וּבְעַמְּךָ
ח 1 וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־
הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־
2 הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ
עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ
3 מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־
4 הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה
וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים
מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃
5 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי אַעְתִּיר

28 פן תנוף בלשן תרגום (תהלים נח), ילשן כנף (ישעיה ח) : ועלו מן היאור. בביתך ואחר כך בבית עבדיך, הוא התחיל בעצה תחלה ויאור עמו וממנו התחלה הפורענות : 29 ובכה ובעמך בתוך מעיהם נכנסין ומקרקרין:
2 ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו, ופשוטו י"ל שרין הצפרדעים קורא לי יחידות וכן ותהי הכנם הרמשה בחלי"רה בלעז, אף ותעל הצפרדע גרינולי"רה בלעז :
5 התפאר עלי כמו המתפאר הגרזן על החוצב בו (ישעי' י) משתבח לאמר אני גדול

תבנית המקלל.

29 ובכה ובעמך בתוך מעיהם נכנסים וכו'; דרש כן מדכתיב ובכה ובעמך בנ"ת הביאום ולא כתיב ועליך ועל עמך כמוכתב לי' עליו' לכתוב עלית מלת על.
2 ותעל הצפרדע צפרדע אחת היתה וכו' עכה"ד, ר"ל כי צפרדע הוא שם על המין כלו בל' יחידות ולכן נופל עליו מלת ותעל בל' יחידות וכן יאמר הלשון האשכנזי דהי געפרעט, וככה ותהי הכנם הרמשה ונרשי' כ"י גרם ובלע"ז פיד"ולירא והוא שם הקטן על רמשות כנגד בלשונ' מן פי"ד שפתרונו תל וכן יאמר בל"א דהי גיזקריך. למתי אעתיר לך את אשר אעתיר לך היום

לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ
וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה: וַיֹּאמֶר לְמָחָר 6
וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ:

גדול ממך וכפ"ר כלענו, וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולמשל דבר גדול ולומר שלא אוכל לעשותו. למתי אעתיר לך את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ותראה אם אוכל לעשות דבר למועד שתקבע לי, לא כאומר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו אעתיר העתירו והעתרתי ולא נאמר אעתר ועתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבוי פעל הוא וכאשר יאמר הרבו ארבה והרביתי לשון הפעיל כך יאמר אעתיר העתירו והעתרתי הרבים וכן לכלם העתרתם עלי דבריכם (יחזקאל לה) הרביתם: ויאמר למחר התפלל היום שיכרתו למחר: 6

סבנת הסקרם.

היום וכו' עכ"ד, ותדקדק שאחריו ויאמר למחר התפלל היום שיכרתו למחר עכ"ל, והרמב"ן טען עליו ואמר ועל דרך הפשט בעת תפלתו היו סרות המכות כי כתוב ויצעק משה אל ה' ויעש ה' כדבר משה וגו' ואין כתוב ויעש ה' ממחרת, ואין לפ"ד למתי רש"י שהתפלל מיד כי הוא כמו מתי וכו', וכתב עוד ז"ל ויאמר למחר יחשב כי מכת כל האדם לבקש שתסור רעתו מיד ופי' בשם הגאון רב שמואל בן חפני שפרעה חשב אולי מערכת השמים הביאה הצפרדעים על מצרים ומשה ידע כי הגיע עת סורם ולכן אמר שיו התפאר עלי בחשבו שיאמר לו עתה להכריתם מיד ועל כן האריך למחר, והנכון בעיני כי בעבור שאמר למתי אעתיר לך חשב פרעה כי בקש זמן וע"כ נתן לו זמן קצר ויאמר למחר ומשה ענה לו כדברך כן יהיה כי אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר עכ"ל, ולדעתי אין בכל דבריו שה תפיסה על רש"י ז"ל כי כפי הנראה מדקדוק ל' רש"י לא היתה כוונת משה בשאלתו למתי שיקבע לו זמן מתי ימותו אחר זמן התפלה, גם כוונת פרעה בתשובתו למחר לא היתה שיתקיימו ולא ימותו עד מחר אבל אמר משה לפרעה התפאר עלי לבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו בשום תחבולה בעולם ולא ע"י לחשים ומעשה כשפים והיינו למתי אעתיר לך להכרית הצפרדעים וגו' כלומר אני אתפלל שימותו מיד ואתה תקבע הזמן אשר במשך הזמן ההוא ימותו ותבוקו הזמן אשר קבעת יהיו תמו ונכרתו כלם, וזה יותר נפלא ממה שהי' אילו היו כולם מתי' ברגע אחד, ויאמר פרעה למחר ר"ל התפלל שימותו מיד ויהיו נכרתים עד למחר, וזש"ה ויעש ה' כדבר משה וימותו הצפרדעים וגו' שמתו מיד ונכרתו עד למחר, וכן מדרך ל' עברי להפיל למ"ד על היעוד המיועד לזמן וכן כי לימים עוד שבעה, וכן למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד בואכם וגו' ויורה על המשך הענין ותמידתו מזמן לזמן. אעתיר העתירו והעתרתי וכו' יבואר לקמן פסוק כ"ו.
והכבד

7 וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ
8 וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
9 הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה
כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־
10 הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃ וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם
11 וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה
וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
12 יְהוָה׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר
אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה
13 לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־
יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ
14 מִצְרָיִם׃ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא
אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃

8 ויצא ויצעק מיד שיכרתו למחר: 10 חמרים חמרים צבורים צבורים כתרגומו דגורין דגורין: 11 והכבד את לבו ל׳ פעול הוא כמו הלוך, וכן והכות את מואב (מלכים ב׳ ג׳), ושאול לו באלהים (שמואל א׳ כב) הכה ופצוע (מלכים א׳ כ׳). כאשר דבר ה׳ והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: 12 אמור אל אהרן לא היה העפר כדאי ללקות ע״י משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה ע״י אהרן: 13 ותהי הכנם הרחישה פולי״ש בלעז (לעיל פסוק ג): 14 להוציא את הכנים לבראותם ולהוציאם ממקום אחר. ולא יכולו שאין השד שולט כבנת המקרא.

11 והכבד את לבו ל׳ פעול וכו׳, ר״ל שהיבנו ל׳ צווי כמו קח את מטך והשלך לפני פרעה שהוא ל׳ פעול שנקרא מקור בפי המדקדקים דוגמת כתוב והשלך (ירמיה כב יט), וכולם מבנין הפעיל.

15 וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא
וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה׃ ס 16 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא
הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי
17 וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ
בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ
בָּתֵּי מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם
18 עָלֶיהָ׃ וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר
עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע
19 כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי
20 וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן

15 על כרחה פתוח' מכשעור': אצבע אלהים היא מכה זו אינה על ידי כשפים
17 אלא מאת המקום היא. כאשר דבר ה' ולא ישמע אליכם פרעה: משליח בך
מגרה בך, וכן ושן בהמות אשלח בם (דברים לב) ל' גירוי אנגיע"ר בלעז
(חנריינען): את הערוב כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים
בערבוביא והיו משחיתים בהם, ויש טעם בדבר באגדה בכל מכה ומכה למה
זו ולמה זו, בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות כשצרה על
עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין בשופרות
ליראם ולבהלם, וכן הצפרדעים מקרקרים והומים וכולי כדאיתא במדרש
18 רבי תנחומא: והפליתי והפרשתי וכן והפלה ה' (שמות ט) וכן לא
נפלאת היא ממך (דברים ל) לא מובדלת ומופרשת היא ממך. למען
תדע כי אני ה' בקרב הארץ אף על פי ששכינתי בשמים גזרתי
19 מתקיימת בתחתונים: ושמתי פדות שיבדיל בין עמי ובין עמך:
תשחת

כונת המקרא.

17 משליח בך מגרה בך וכו' ל' גירוי עכ"ל זה הכלל כל ל' שליחו' שתבניתו
השלישי יבוא בבנין הקל, וכל שימצא לשלוח יבוא בבנין הכבד והיוצא מבנין
ל' גירוש ומבוא ל' גזירה, ואם אחריו כ"ת יהי' ל' גירוי יגיחי בן בבנין
הערב

וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־
21 אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃ וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם
22 בָּאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת
מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח אֶת־תּוֹעֲבַת
23 מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא יִסְקְלֻנוּ׃ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים
נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר וְזָבַחְנוּ לַיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר
24 אֵלֵינוּ׃ וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם
לַיהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא־תַרְחִיקוּ
25 לָלֶכֶת הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי יוֹצֵא
מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהֹוָה וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה
מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר רַק אַל־יֹסֵף פַּרְעֹה הָתֵל
26 לְבִלְתִּי שַׁלַּח אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהֹוָה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה
27 מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהֹוָה׃ וַיַּעַשׂ יְהֹוָה כִּדְבַר

21 22 תשחת הארץ כנשחתת הארץ ותתקלק' מרעה: זבחו בארץ במקומכ' ולא תלכו
במדבר : תועבת מצרי' יראת מצרי' כמו ולמלכם תועב' בני עמון (מלכי' ב כג)
ולכל ישראל קורא אותה תועב', ועוד יש לומר כל' אחר תועבת מצרי' דבר שאוי
הוא למצרי' זבחי' שאנו זובחי' שהרי יראת' אנו זובחי'. ולא יסקלונו בתמיה:
25 26 התל כמו להתל: ויעתר אל ה' כתאמן בתפל', וכן אם בא לומר ויעתיר היה
יכול לומר ומשמע ויעת' בתפל', וכשהוא אומר כל' רפעל משמע וירב' להתפלל:
ויסר

סבנת המקרא.

22 הוטע בין בנין הפעיל. תועבת מצרים יראת מצרים וכו' ועוד י"ל וכו'
עכ"ל לפי פירושו הראשון יהיה תועבת מצרים תיקון ל' על מה שרבינו בכתבו
התור', ולפי פירושו השני הוא כמשמעו, ושני הפירושי' הזכיר גם הרא"בע ז"ל.
25 התל כמו להתל עכ"ל ורצונו שהוא מקור בחסרון למ"ד בכל"ם תנועת השוא
לבם דכ' לך לך י"ז וכמו שפי' שם, ודקדוק ל' התל כבר כתבתי בפ' וירא י"ל ע"ב.
26 ויעתר אל ה' כתאמן בתפלה וכו' עסה"ד, כבר פי' הרב לעיל פסוק ה'
בו

מֹשֶׁה וַיָּסַר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא
28 נִשְׁאַר אֶחָד׃ וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם
הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ

ט
1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי

ויסר הערוב ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים שאם מתו היה להם הנאה בעורותם

הבנת המקרא.

כי כל ל' עתר הרבות פלל הוא את שהוסיף כאן לפרש ההבדל שבין ל' עתר הבא בבנין הקל ובין ל' עתר הבא בבנין הפעיל ותריו נראים כתותי יחתומים ולכן האריך בביאור' הרב מזרחי ז"ל והעולה מדבריו כי ענין הריבוי שבל' עתר איננו כי אם בל' העתר' בבנין הפעיל לא בל' עתר הבא בבנין הקל ובסייע מל' הרב שאמר ויעתר לה' כתאמין בתפלה ולא אמר הרבה בתפלה וכו' והנה שבח ל' רשי' ז"ל אבל ויעתר יצחק לה' שפי' שם הרבה והפציר בתפלה, גם הוא מזרחי באר שם דברי רשי' בהדרים ומתנגדים לבאורו כאן, ועוד יקשה לביאורו שהרי רשי' אמר בדרך כלל כל ל' עתר ל' הרבות פלל הוא ולא אמר כלל ל' העתרה עד שיהי' נשמע מזה ל' הפעיל דוקא אבל אמר כל ל' עתר ומשמעו בין בקל בין בהפעיל כולם הם ל' הרבות פלל, אכן לעיקר מדקדק ל' עברי כל דברי רשי' מבוארים וברורים מבלי שום דופי, וזה שבתחלה ראה הרב לבחר ל' עתר לדעת מה הוא ואמר שגדרו הוא הרבות פלל והיא באמת גדר מכוון מאד כי מלת הרבות הוא בא בו במקום הסוג ומלת פלל במקום ההבדל דוגמת שבאומר בגדר האדם שהוא חי מדבר, וכמו שעצמות הסוג הוא בכל חלקי המוגדר ככה עצמות הריבוי הוא בכל חלקי העתר בין בל' קל בין בל' הפעיל, אלא שבענין הרבות פלל נוכל להוציא בשתי לשונות אם בל' הרבות התפלל או בל' הרבות תפלה, והנה האומר ראובן הרבה להתפלל דבר כוונה על ל' הכתוב והיה כי הרבת' להתפלל (ש"א א' י"ב ומשמעו ריבוי התאמצות בתפלה, והאומר ראובן הרבה תפלה גם הוא דבר כוונה על ל' הכתוב גם כי תרבו תפלה (ישעי' א' ט"ו) ומשמעו ריבוי דברים בתפלה כי תרבו דברי תפלה, ובעבור שבמשמעות ל' עתר כלולים שתי הלשונות האלה לכן נשתמש בו על שניהם אך בהבדל הבנינים כי ויעתר בבנין הקל ענינו הרבה להתפלל כלומר נתאמץ בתפלתו אמנם ויעתיר בבנין הפעיל ענינו הרבה דברים בתפלתו, וזהו שדקדק רשי' בלשונו ואמר ויעתיר משמעו וירבה בתפלה ויעתר משמעו וירבה להתפלל והיינו התאמצות בתפלה והדברי שבו הוא מצד אמון איכות התפלה.

2 וַעֲבָדֻנִי: כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃
3 הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים
בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃
4 וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם
5 וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃ וַיָּשֶׂם יְהוָה
מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃
6 וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה
7 מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃ וַיִּשְׁלַח
פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד
וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ
8 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא
חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃
9 וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ
10 מִצְרָיִם׃ וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה

2 בעוחתם: מחזיק בם אוחז בם כמו והחזיקה במבשיו (דברי' כה): הנה
3 יד ה' הויה ל' הוה כי כן יאמר בל' נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה
4 ועל העומד הויה כמו עושה רוצה רועה: והפלה והבדיל: מלא חפניכם
ילוי"ם בלעז* (הנדפֿללי). פיח כבשן דבר הנפח מן הגחלים עוממים
הנשרפים בכבשן ובלעז אוולבים (־קהלענשטויב, פיח ל' הפח' שפורח ומפיחן
ומפריחן. וזרקו משה וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת הרי
נסים הרבה, אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן, ואחד
9 שהלך האבק על כל ארץ מצרים: לשחין פורח אבעבועות כתרגומו לשחין
סגי אבעבועין שעל ידו נומחין בקבועות. שחין ל' חמימות, והרבה יש בל' משנ'

*) ילוי"ם וכ"י ילווי"ם והוא Javeles הנדפֿללי.
*) אוגבי"ם ונראה שצ"ל פולבי"ם Pulvis סטויב, חטע.

וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת
פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים 11
לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין
בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב 12
פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל
מֹשֶׁה׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה 13
הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי׃ כִּי בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפֹתַי 14

שבה שחונה: באדם ובבהמה ואם תאמר מאין היו להם החרטומי' והלא כבר 10
נאמר וימת כל מקנה מצרים לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד
שנאמר במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה' הכניס את מקנהו אל הבתים,
כן שנויה במכילתא אבל ויקח שש מאו' רכב בחור (שמו' יד): את כל מגפותי 14
למדנו מכאן שמכת בכורות (ס"א בכורות) שקולה כנגד כל המכות:
כי

סבנה ספקבא.

14 את כל מגפותי למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל
המכות עכ"ל ויאמר הרא"ם ז"ל לא ידעתי מאין דבר שמי' של מכת
בכורות ולמה לא יתפרש על מכת הברד עצמו שכתוב בו, אבל אמת
מפס ר"ת מאורליינש שהגירסא היא מכת בכורות בפתח המ"ם ובשורק
הה"ו והיא מכת הברד ונקראת כך ע"ש שלא היתה המכה הזאת רק
בבתי האלבים כדכתיב והפשתה והשעורה נוכתה כי השעורה אביב
והחטה והכוסמת לא נוכו כי אפילות הנה עכ"ל אבל אין הדעת נוחה בפירוש
זה ולא ידענו שום מוקף שהכריח הרב לפרשתם בל' מוכרע מכת בכורות במקום
מכת ברד ולהכניס אותנו במבוכה, ועוד שהרי כבר פי' הרב על הנה אנכי
הורג את בנך בכורך שהיא המכה האחרונה והיא הקשה שבכולן, ועוד שהרי
הרב רבינו יהודה בר"י הלוי ז"ל בספרו פענח רזא הזכיר עדותו של מהר"ר
אברהם ז"ל שראה בפירוש רשי' בכתב יד והיה כתוב בו מכאן שמכת מיתת
בכורות וכו' וזוה תנרא על פי' מהר"ר משה שרוצה לפרש ענין מכור כמו
בכיר ולקיש עכ"ל לכן ברור כשמש שמכת בכורות כפשוטו, והלא רשי' ז"ל שלא
אפשר לפרש את כל מגפותי על מכת ברד מדכתיב כיה אל לבך ובעבדיך
ובעמך

אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין
15 כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ

15 כי עת׳ שלחתי את ידי וגו׳, כי לו רציתי כשהית׳ ידי מתקנן שהכיתים בדבר
שלחתיה והכיתי אותך ואת עמך עם הבהמות ונכחדת מן הארץ אבל בעבור זאת
העמדתיך

הנהגת המקרא.

ובעמך והנה לא הכה כ״א הבהמות והנ״א אשר היו בשדה חוקא ולא בעיר
ולא בא ע לגו של פרעה כלל ולא בעבדיו, לכן הוכרח רש״י לפרשו על מכת
בכורות דוקא ועליו שפיר לומר ש לבך ובעבדיך ובעמך, וקריאה הכתות בשם
כל מגפותי ללמדך שהיא שקולה כנגד כולם, וטעם בפעם הזאת כמו את״א
במגלה היא ור״ל בהתנה הזאת המוזמנת מעכשיו ולהבא, וכן כל מקרה וכל
ענין וזמן והזדמנות יכונה בל׳ עברי בשם פעם, חה טעם זאת הפעם עצם
מעצמי (בראשי׳ ב׳ כ״ג) ההזדמנו׳ הזאת והמזומנת לי עתה היא עצם מעצמי,
וכן כל ל׳ פעם הוא ל׳ זמן חיזון והתנה והזדמנות, וכן הוא ל׳ בני אדם מי
שיש לו עירעורים עם חבירו יאמר בפעם הזאת אודיענו כחי וגבם ידי ואין
מכוונתו לומר לכנו פעם אחת ולא אשנה לו כמאמר אבישי אבל מכוונתו שלא
ישקוט ולא ינוח עד כלותו וסוף מעשה במחשבה תחלה והוא מכת בכורות
בעניננו, ועוד יש לפרש טעם בפעם הזאת ע״פ מה שסבר הכירו קדמונינו
כי עשר המכות נחלקות לשלש מחלקו׳ גם הרב חזקוני אמר כי המכו׳ משולשות
הן אשר לזאת היה ר׳ יהודה נותן בהם סימנים דצ״ך עד״ש באח״ב והנה הן
שלש מחנות, והרב החכם מהר״א אשכנזי באר הענין הזה במיעצות ודעת
ישיין עליו בספרו, ועל יעידת המחנה השלישית הזאת שהיא באח״ב אמר כי
15 בכע׳ הזא׳, אבל הפי׳ הראשון יראה יותר נכון לפי הפשט. כי עתה שלחתי
וגו׳ כי אלו רציתי וכו׳ עכה ד, המעיין במקראי קדם ישכיל ויבין כי כל פעל
עבר שאחר כי עתה אינגו פעל עבר מוחלט ומושלם כ״א תלוי ומקושר, כי
עתה שלחתי את ידי וגו׳ פירושו כשהיתה ידי מתקנן להכותם במכת הדבר
אילו הייתי שולח אותה גם כן ובעמך להכותכם בה הנה כבר נכחדתם ואולם
בעבור זאת העמדתיך וגו׳, וכן כי עתה הכין ה׳ (ש״א י״ג י״ג), פירושו הי׳
מכין, וכן כי עתה ריקם שלחתני (בראשי׳ ל״א מ״ב) כי עתה שבנו (שם מ״ג י׳)
כי עתה הרגתיך (במדבר כ״ב כ״ט) כולם יתפרשו בדרך תלוי ונקשר היית
שולח אותי, היינו שבים, הייתי הורג אותך, ובמקומות רבים נוכל לפרש כי
עתה כמו אם עתה לפי שמלת כי תשמש בד׳ לשונות ואחד מהם שימוש ל׳ אם
וגם היא מתחלק עוד ללשונו׳ אחרות כמבואר בפי׳ רש״י בפ׳ חיי שרה (בראשית
כ״ד ל״ג) גם בפ׳ מקץ (בראשי׳ מ״ג י׳) גם בפ׳ משפטים (שמות כ״ג ל״ג, והאריך
הרב למעגו במס׳ ר״ה דף ג׳ א׳ ותמס׳ גיטין דף צ׳ א׳ וכדר שם אם ל׳ אשר
הוא בלשונות מלת אם או בלשונות מלת דהא, ואין קפידא בדבר ורי לנו
בזאת

אֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃ וְאוּלָם 16
בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי
וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל 17
בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר 18
בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם

העמדתיך וגו׳: עודך מסתולל בעמי כתרגומו כבישת ניה בעמי והא 17
מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבישא תלגנו קלקי״ר (טרעטען), וכבר
פירשתי בפסוק ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ״ך והיא באה לדבר בל׳
מתפעל נותן התי״ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל
החגב (קהלת יב) מגזר׳ סבל, כי תשתרר עלינו (במדבר יו) מגזר׳ שר הנגיד,
משתכל הוית׳ (דניאל ז): כעת מחר כעת הזאת למחר שרט לו שריטה בכותל 18
למחר

הבנת המקרא.

שהיא משמש בל׳ לשמות אי דלמא לא דהא, ולדעתי כי עתה ידעתי כי ירא
אלהים (בראשית כ״ב י״ב), יפורש כמו אם עתה ידעתי בתמיה והלא כבר ידעתי
כי ירא אלהים אתה ולא נרתק על כבה למעני כדי לדעת מחשבתך כי אני
בוחן כליות ולב אבל נסיתיך כדי להוציא מחשבתך אל הפועל ולהראות שכרך
כי אין שכר המחשבה כשכר המעש׳ ועתה יען אשר עשית הדבר הזה ר״ל עשית
אותו בפועל לזאת ברך אברכך וגו׳, וכן כל כי עתה נוכל לפרש כשיב בדיק
תלוי ומוקשר על אחת מלשונו׳ הא׳. עודך מסתולל כתרגומו וכו׳ עכ״ה, 17
דבריו מבוארין ובא להורות שאיתן התיבות אשר פ״א הפעל שלהם מאותיות
השריקה שהם זס״שן אם הם מתפעלים יבוא סימן ההתפעל בהם אחר אות
השריקה בכל המשנים שהזכיר כאן ולעיל בפ׳ מקץ לא שנרמין אנו להיבין
על דבריו וכשתהיה תחלת יסודה ז״ן יבוא אות דל״ת אחריה לסימן ההתפעל
כמו מן זמן הזדמנתון ומן זקר הזדקר וכן מצאנו בדברי ח״ל וכן מנהג הל׳,
והכלל כי ג׳ אותיו׳ שהם דט״ת יבואו בתיבה לסימן ההתפעל הדל״ת אחר הזי״ן
והטי״ת אחר הצד״י והתי״ו אחר הסמ״ך ואחר השי״ן ובכל שאר האותיות לעולם
תקדם תי״ו ההתפעל לפ״א הפעל, וכשיתרמה תיבה שתחלת יסודה אחת
מאלו אותיות האלה דט״ת והיא באה לדבר בל׳ מתפעל לא תבוא בה אות
ההתפעל כלל אבל תדגש פ״א הפעל תמורת התי״ו כמו מן דבר מִדַּבֵּר מן
טמא לא יִטַּמָּא ומן תם תִּתַּמָּם והם תמורת מתדבר יתטמא לתתתמם
וכן מנהג הל׳ ולבן יָרַדְהוּ (ירמי׳ כ״ג י״ב) מהתפעל לא מהנפעל.

19 לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃ וְעַתָּה שְׁלַח הָעֵז
אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה
20 וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה
מֵעַבְדֵי פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־
21 הַבָּתִּים׃ וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב
אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ
22 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם
וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה
23 וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־
מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ
24 אֵשׁ אָרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְהִי
בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר
לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃

למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד. **הוסדה** שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הו"ו במקום היו"ד כגון הוסדה הולדה ויודע ויולד ליוסף (בראשית מו), בדברים לא יוסר עבד
19 (משלי כט): **שלח העז** כתרגומו שלח כנוש וכן יושבי הגבים העיזו (ישעיה
20 י) העיזו בני בנימין (ירמי' ו). **ולא יאסף הביתה** ל' הכנסה הוא: **הניס**
22 הבריח: **על השמים** לצד השמים, ומדרש אגדה הגביהו הקב"ה למשה
24 למעלה מן השמים: **מתלקחת בתוך הברד** נס בתוך נס האש והברד מעורבין
והברד

הגהות המקרא.

18 **הוסדה** שנתיסד', וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד וכו', דקדוקו מבואר והתב' מבנין נפעל שתורגם כתוב בל' מתפעל וגם המקור תמורת פעל עבר ביונתן והה"א למ' ל' נקב' ונרפ' ורבים כמוהם ככתו' במכלול בפתוחי פקד.

וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה 25
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד
וְאֶת־כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃ רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם 26
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד׃ וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא 27
לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה
הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה 28
וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם
וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־ 29
הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן
וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃
וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה 30
אֱלֹהִים׃ וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה 31

והברד מים היה ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם׃ ורב די לו במה שהוריד 28
כבר׃ כצאתי את העיר מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה 29
מלאה גלולים׃ טרם תיראון עדיין לא תיראון, וכן כל טרם שבמקרא עדיין 30
לא הוא ואינו ל׳ קודם כמו טרם ישכבו (בראשית יט) עד לא שכבו טרם יצמח
(בראשית ב) עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים ומשתהיה
ההוחה תעמדו בקלקולכם׃ והפשתה והשעורה נכתה נשברה ל׳ פרעה 31
נכה, נכאים, וכן לא נכו (יואל א) ולא יתכן לפרשו ל׳ הכאה שאין נו״ן
במקום ה״א לפרש נוכתה כמו הוכתה נכו כמו הכו אלא הנו״ן שרש בתיבה
והדי

כונת המקרא.

טרם תיראון עדיין לא תיראון וכן כל טרם שבמקרא וכו׳ עכ״ה ורצונו 30
שמלת טרם מלת העבר ואיננה תורה לא על שם כנוי ולא על שם ומקרה
כנושא ולכן לא יתכן לבנות ממנו פעל ולומר הטרים כי אין נהוראות לא שם
פועל ולא שם הפעלה וכבר הרכתי זה במשרש לתור׳ האה בס׳ בראשית ב׳ה׳.
והפשתה והשעורה נכתה נשברה ל׳ פרעה נכה וכו׳ עכ״ה, יפה דייק 33
הרב שאין או נ׳ הכאה כ״א ל׳ שבירה כי כל ל׳ הכאה שבכל המקרא אם הוא
על בנין הפעל יתוקן בבנין הפעיל הכה ואם על בנין הפעול
יתוקן

32 אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל׃ וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ
מפטיר 33 כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר
וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד
34 וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃ וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר
וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃
35 וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃　　　　פ

והדי היא מגורת ושפו עצמותיו (איוב לג). כי השעורה אביב כבר בכרה ועומד' בקשי' ונשתברו ונפלו, וכן הפשת' גדלה כבר ועומד' לעמוד בגבעוליה.
32 השעורה אביב עמדה באביה ל' באבי הנחל (שיר ו): כי אפילות הנה מאוחרות ועדין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה, ואף על פי שנאמר את כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו על מקרא בעשבי' העומדים בקלחם הראוים ללקות בברד, ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת
33 ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: לא נתך לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה האמורה (דניאל ט) ותגיע עלינו, ומנחם בן סרוק חברו במחלק כהתוך כסף ל' יציקת נתכת, ואני אומר את דבריו כתרגומו ויפק ואתיך לבקת לאתכא, אף זה לא נתך לארץ לא הגיע לארץ:

ויאמר

פנינת המקרא.

יתוקן בבנין הפועל הכבד ואין אחד מהם שבא בבנין הכבד הדגש ואחרי שמלת נוכתה גם נוכו (בנוי מבנין הכבד פֻּעַל והנו"ן יסוד בהם לכן אינם ל' הכאה, וכמ"ש לעיל נ' כ"ב אבל ונגלתה' אתמגרים כי כל התיבות שעיקר יסוק אחד דבאו על נורות בכינוי' שונים הנה גם עיקר פתרונם אחד ונשוכים בגדר הוראותיהם, ויבל שבירה הכאה את שהם שונים מצד החוק והחולשה ולכן ל' שבירה ניתקן בבנין הכבד וכמ"ש לעיל א' ס"ו אבל למילדות.
33 לא נתך לא הגיע וכו' עכ"ל, דע כי בין לדעת רש"י בין לדעת מנחם יהי' נתך מבנין נפעל ע"מ נגש נתן אף שלדעת רש"י הוא פעל עומד בבנין נפעל כמו בבנין הקל ולדעת מנחם יהי' נתך מקבל פעולת היתוך וטעמו כמו הותך הונק דימות ואחר נגש יובק ותגל, ונקרב בעל הבית אל האלהי' שהם מקבלים מקרה המגש והמקריב כמבואר במכלול בשער השני בבנין נפעל, ולדעת מנחם כהתוך כסף גם הוא מקור מבנין נפעל ובתשלומו כהנתוך ע"מ כהנדוף עשן תנדוף ואינם מבנין הפעיל גם הרד"ק במכלול בדר נתם.

שיתי

1 ויאמר יהוה אל־משה בא אל־פרעה כי־אני
הכבדתי את־לבו ואת־לב עבדיו למען שתי אתתי
2 אלה בקרבו: ולמען תספר באזני בנך ובן־בנך
את אשר התעללתי במצרים ואת־אתתי אשר־
3 שמתי בם וידעתם כי־אני יהוה: ויבא משה ואהרן
אל־פרעה ויאמרו אליו כה־אמר יהוה אלהי
העברים עד־מתי מאנת לענת מפני שלח עמי
4 ויעבדני: כי אם־מאן אתה לשלח את־עמי הנני
5 מביא מחר ארבה בגבלך: וכסה את־עין הארץ
ולא יוכל לראת את־הארץ ואכל את־יתר
הפלטה הנשארת לכם מן־הברד ואכל את־כל
6 העץ הצמח לכם מן־השדה: ומלאו בתיך ובתי
כל־עבדיך ובתי כל־מצרים אשר לא־ראו אבתיך
ואבות אבתיך מיום היותם על־האדמה עד היום

1 ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה והתרה בו. שיתי זומי שלשית אלכי:
2 התעללתי שחקתי כמו כי התעללת בי (במדבר כב) הלא כאשר התעולל בהם (שמואל א ו) האמור במצרים ואינו ל׳ פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב
3 עוללתי כמו ועולל למו, כאשר עוללת לי, אשר עולל לי (איכה א): לענות
4 כתרגומו לאתכנעא והיא מגזרת עני אלכת להיות עני ושפל מפני: את עין
הארץ את מראה הארץ. ולא יוכל הרואה לראות את הארץ ול׳ קצרה דבר:
הסרם

הגהת המקרא.

1 שיתי זומי שלשית אלכי עב״ל ור״ל שהוא מקור המשמש על העתיד והוא״ר איננו לשי׳ הפעול כ״א לשי׳ הפיעל וכמו לבלתי הפכי (בראשי׳ יט כא) וכמפורש שם, ובדקדוק המל׳ הוא את נחלקו הקדמונים י״א שהוא מן ההפעיל וי״א הבנין חסר וי״א שהוא מבנין הקל ושפעלי נחי ע״י וכבה לין דין ריב בין כמבואר כאן בפי׳ הרלב״ע ז״ל וכן נראה דעת רש״י שפירש שיתי שומי נו״י, אבן בכיסה אחרת יוכלתי שיתי שומי בי״ד, ועיין מה שכתבתי בתפלה לתורת אלהי׳ בראשי׳ כ״ד ס׳.

ז הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה: וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה
אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־
הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע
ח כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם: וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־
פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
ט מִי וָמִי הַהֹלְכִים: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ
נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי
10 חַג־יְהוָה לָנוּ: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם
כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה
11 נֶגֶד פְּנֵיכֶם: לֹא כֵן לְכוּ־נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־
יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת
12 פְּנֵי פַרְעֹה: ס שני וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל עַל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר

ז הטרם תדע העוד לא ידעת כי אבדה מצרים: ט ויושב הושבו ע"י שליח ששלח
10 אחריהם והשיבום אל פרעה: כאשר אשלח אתכם ואת טפכם אף כי
אשלח גם את הצאן ואת הבקר כאשר אמרתם. ראו כי רעה נגד פניכם
כתרגומו ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה
אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם
והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה
יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם (שמות לב) זו היא שאמר להם ראו כי רעה
נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה
שמל יהושע אותם וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרי' מעליכ' (יהושע ה)
11 שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכ' במדבר: לא כן כאשר אמרת' להוליך
הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה'. כי אותה אתם מבקשים
כי אותה בקשתם עד הנה נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח. ויגרש אותם
12 הרי זה ל' קצר ולא פירש מי המגרש: בארבה בשביל מכת הארבה:
ורוח

הַשְׁאִיר הַבָּרָד׃ 13 וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם וַיהוָה נִהַג רוּחַ־קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם
הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא
14 אֶת־הָאַרְבֶּה׃ וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה
15 כֵן אַרְבֶּה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃ וַיְכַס אֶת־עֵין
כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב
הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד
וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־
16 אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
17 וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם׃ וְעַתָּה
שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה
18 אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת הַזֶּה׃ וַיֵּצֵא
19 מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה רוּחַ־
יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקָעֵהוּ יָמָּה
סּוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם׃

13 ורוח הקדים רוח מזרחית נשא את הארבה, לפי שבא כנגדו שמצרים בדרומית
14 מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: ואחריו לא יהיה כן ואותו שהיה
בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב) למדנו שהיה כבד משל
משה לפי שעל ידי הרבה מינין היתה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל
15 של משה לא היה אלא מין אחד וכמוהו לא היה ולא יהיה: כל ירק עלה ירוק
19 ור"דור בלעז (גרינע:): רוח ים רוח מערבי. ימה סוף אומר אני
שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחו של ארץ ישראל
לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו וכן מצינו לענין תחומין שהיה
פונה לצד מזרח שנאמר מים סוף ועד ים פלשתים (שמות כג) ממזרח למערב
ע"ם

20 וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

21 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם
22 וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ: וַיֵּט
מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה

שם פלשתי' כמערב היה שכלאמר בפלשתי' יושב חבל הים גוי כרתי' (צפניה ב).
21 לא נשאר ארבה אחד אף המלוחים שמלחו מהם: **וימש חשך** ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וחשך של לילה יאמש ויחשך עוד. **וימש** כמו ויאמש יש לכו תיבות הרבה חסרות האל"ף לפי שאין הברת האל"ף נכרת כל כך אין הכתוב מקפיד על חסרונה כמו לא יהל (ישעיה יג) שם ערבי כמו לא יאהל לא יטה אהלו וכן ויאזרני חיל (שמואל ב כב) כמו ותאזרני, ואונקלוס תרגם ל' הסרה כמו לא ימוש בתר דיעדי קבל ליליא כשיעבר ממך לאור היום אבל אין הדבר מיושב על תיקונו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך, ומדרש אגדה פותרו ל' ממשש בצהרים (דברי' כח) שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה
מ

הבנת המקרא.

21 **וימש חשך** ויחשך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה וכו', וימש כמו ויאמש וכו' עכ"ה, נתקלה פי' הרב ענין התיבה ואח"כ דקדוקו, ופי' כי ויאמש טעמו ויחשך ור"ל שיהי' החשך הזה כ"כ חזק בחשיכותו עד שיאמש ויחשיך חשכת הליל' כי החשך הטבעי יהיה אור כנגדו בהצטרפו אליו ויקנה שלימותו מן החשך הזה, והוא מליצ' נאה על הפלג' החשך, וכמוהו עטישותיו תהל אור (איוב מא ט) כל עטוש' ועטוש' שלו תהיה כל כך מאיר עד שתאיר האור שהוא חשך בהצטרפו אל אור עטישותיו; ואולם לדקדוקו הוא מן הפעלי' שתחלת יסודם א' הנקראים פעלי פ"א כמו **אכל אמר אסף**, ומדרך הפעלים האלה כשמיתוסף בראשם אחת מאותיו' אית"ן לסימן ל' עתיד להעלי' גם להחסיר אל"ף השרש לפעמים בין בבנין הקל כמו **אמר יאמר תאכל** ולאמתא **תמרו** (ש"ב יט יד) בין בבנין הפעיל כמו **ויאצל** מן הרוח (במד' יא כה) שהוא' כמו **ויאצל** וכמוהו **וירב** בנחל (ש"א טו ה) **אזין** עד תבונותיכם (איוב לב יא) שהם כמו ויארב **אאזין** ומשפט **ויארב אאזין**, וככה **וימש** כמו **ויאמש** מקום **ויאמש** לא **יהל** שם ערבי (ישעי' יג כ) כמו **יאהל** ע"מ יגדיל **ויאדיר** ועוד רבים כמוה, ושם בישעי' פי' הרב ביתר ביאור נאמרו כי הרבה מקומות יש שהבר' קול האות בינוקיה אות וכו' ע"ש, ומ"ם עוד ומ"א פותרו ל' ממשש בצהרים גם כן דעת הרא"בע נאמנו ולפי דעתי ויהם מגזרת ימשש ואין טענה בעבור שהוא מפעלי
הכפל

בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ לֹא־רָאוּ אִישׁ 23
אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים
וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃ וַיִּקְרָא 24
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק
צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת 25
וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ 26
לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־

22 בו ממש: **שלשת ימים** שלוש של ימים טרטי"נא בלעז (דרייחהייט) וכן שבעת ימים בכל מקום שטי"נא של ימים. **ויהי חשך אפלה שלשת ימים** חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אותן שלשת ימים ועוד שלשה ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, יושב אין יכול לעמוד, ועומד אין יכול לישב, ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקים כמונו, ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני
24 הוא: **יוצג** יהא מוצג במקומו: **גם אתה תתן** לא דייך שמקננו ילך עמנו
26 אלא גם משלך תתן: **פרסה** פרסת רגל פלנט"א בלעז (פוססאהלע):

פרשת המקרא.

הכפל כי כמוהו שם הענין ידיהם ולא ימושון, ויתכן כ"ל שב על מצרים כי ימצא ל' יחיד כמו ויאמר מצרים אנוסה והנה הטעם שימששו בידם החשך שבל כך יהיה עב כי האור של אש לא ידלק וכו', ולפ"ז יהיה ויתם ע"מ וימשו מצלי מעלומי הענין ומבנין הפעיל.
22 **שלשת ימים** שילוש של ימי' וכו' עכ"ה, הורה לנו בזה ההבדל שבין ל' שלש' ימי' ושלשת ימי', והוא כי ל' שלשה יפול על המספר מצד כמות האחדים הנפרדים שהם שלש', וכבה ארבעה וחמש' וכל הבאי' עד"ז, אבל שלשת יפול על המספר מצד כמות האחדי' המתדבקי' בשילוש להיותו כמו אחד במספר, וכבה ארבעת וחמש' וכל הבאים על משקלם, ולכן כשאמרך שלשה ימים הכונה ימים המנויים בשלשה והנה המספר שלשה בימי', וכשאמרך שלשת ימים הנה הימי' במספר השילוש המאוחד שילוש של ימים, ולכן לא יפול ל' זה על הפיחנן כי אם על הרציפה שלשת ימים רצופין וכן פי' רש"י לקמן כ"ט ל' שבעת ימים רצופין.

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה
27 עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא
28 אָבָה לְשַׁלְּחָם׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה לֵךְ מֵעָלָי הִשָּׁמֶר
לְךָ אַל־תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי תָּמוּת׃
29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא־אֹסִף עוֹד רְאוֹת
פָּנֶיךָ׃ פ

1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֶגַע אֶחָד אָבִיא
עַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם
2 מִזֶּה כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה׃ דַּבֶּר־
נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה
3 מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב׃ וַיִּתֵּן יְהוָה
אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל
מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
4 הָעָם׃ ס רביעי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר
5 יְהוָה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃ וּמֵת

לא נדע מה נעבוד כמה תכבד העבודה שמא ישאל יותר ממה שיש בידינו׃
29 כן דברת יפה דברת ובזמנו דברת אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך׃ כלה
ב גמירה כליל כולכ' ישלח׃ דבר נא אין נא אלא ל' בקשה בבקשה ממך הזהירם
על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן
יצאו ברכוש גדול (בראשית טו) לא קיים בהם׃ ויאמר משה כה אמר ה'
בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות
4 פניו׃ כחצות הלילה כהחלק הלילה כחצות כמו בעלות מנחת אפס כנו

הבנת המקרא.

4 כחצות הלילה כהחלק הלילה וכו' וזה כפשוטו של מקרא וכו' עס"ה,
והנה לדעת רז"ל יהי' חצות שם דבר כמו חצי ושני מפרשים הסוכ"ב רד"ק

כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם

(תהלים קכד) זהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי, ורבותינו דרשוהו כמו כחצי הלילה ואמרו שאמר משה כחצות שמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא. עד בכור השבי למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכור השפחה כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל ולמה לקו בני

השפחות

מנחת המקרא.

נשרשו, אבל לדעת רש"י אין חצות שם דבר כי אם המקור מגזרת חצה כמו כעלות מן עלה, בחרות מן חרה, לעשות מן עשה ודומיה', ושתי הדעות הזכיר גם הרד"ק במכלול בשימושי הכ"ף באומרו ויש כ"ף לאמתו' הדב' כמו **כחצות** הלילה **באלפים** אמה במדה, ויש אומרים כי כ"ף כחצות כ"ף השיעור והקירוב' כמו כשש מאות איש, כעשרים איש, כאיפה שעורים, וכן כחצי מענה צמד שדה כי על הודאי יאמר בחצי והוסיף עליו כ"ף השיעור ואמר כבחצי, וכן דעת ח"ל כי כ"ף כחצות כ"ף השיעור שאמרו כי לפיכך אמר משה כחצות ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא עכ"ל, אכן מל' רש"י שאמר זהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות ש"ד של חצי נראה שהוא חולק על עיקר הענין שיהיה חצות וחצי שניהם ש"ד על ענין אחד, ודעת רשב"ם גם הוא כדעת רש"י כי כן פירוש הוא ז"ל כחצות מן חצה כמו בעשות מן עשה כעלות המנחה מן עלה כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשתחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה, זהו לפי פשוטו כי כשאמר מש' לפני המן של מכת בכורות לא ראוי לומר כחצות כלומר כשיגיע אותו זמן שיחצה הלילה עכ"ל, והרב רש"ד המבאר טען על הרשב"ם ואמר כי כבר מצאנו המקור עם הכ"ף גם על העבר כמו ויהי כראות את הנזם וגו' וכשמעו את דברי רבקה אחותו (בראשית כד ל) כשמוע עשו את דברי אביו (שם כז לד) ודומיהם, ונתעלם ממנו מנהג מליצת העברי כי כן דרכו ברצותו לספר המאורעות הקדומות להעמיד עצמו בזמן מוקדם להם ולספר המאורעות כאלו הוא עומד עליהם ורואה אותם באים ובאים לפניו, אף שלעולם יקדים בהתחלת הספור מלת ויהי להודיע שהדברים כבר עוברים ובאופן זה המאמר מורכב מעבר ועתיד, וזה טעם כל ויאמר וידבר ויקם וילך וכן ודומיהם שכולם מורכבים מעבר ועתיד, ואין כאן מקום בירור הענין הזה: ונחזור לענינו, הנה הרשב"ם ורש"י ז"ל שניהם לדבר אחד כיוונו שמלת כחצות הוא מקור עם כ"ף הזמן בראש אך גזרת הם נבדלים שרש"י תרגמו בלשון כהחלק והרשב"ם תרגמו בל' כאשר יחצה, ואף שאתי הלשונות כוונות מ"מ ל' רש"י ז"ל נראה יותר מדוקדק מל' הרשב"ם ז"ל לפי של' רש"י מקיף כל

המשמעות

6 וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף׃

הבהמות שאף הם היו משתעבדים בהם ואוחזים בגרתם. וכל בכור בהמה
לפי

הבנת המקרא.

מחשבות ל' כחצות וכ' רשב"ם אינו מקיים כ"א מחקנת שאלו ה' אומר הכתוב כאשר יחצה הלילה אני יוצא היה משמעו לאחר חצות הלילה וקוד' עלות השחר, אבל כחצות הלילה משמע כשיגיע הזמן שנופל עליו לומר שהוא שעת התחלק הלילה אז כהתחלק הלילה; וכדי להעמיד המעיין על סוד הענין הזה אצריך טעם בבאור השם והפעל כפי שהזכירו גאוני הל' הקדמוני', והם אמרו במהות השם שהוא תיבה מורה בהסכמה על ענין מופשט מן הזמן, ואמרו במהות הפעל שהוא תיבה מורה בהסכמה על העשות ענין מה בגבול זמן העשותו ולכן גם תמול גם היום גם מחר אף שיורו על הזמן אשר עבר ואשר הוה ואשר עתיד להיות מ"מ הם נכנסים בגדר השם לפי שאינם כ"א קריאות שם לזמנים ההם ובלתי מורים על שום עשייה בזמן, וכבר ידענו כי הזמנים שלשה חולף והוה ועתיד אף שההוה באמת איננו כ"א בהנחה לא בטבע מ"מ בעלי הלשון הניחו פעלים הוים שיורו על פעול' הנעשית בזמן ההו', והניחו גם המקורים והבינונים בפעלים ואמרו בגדר המקור שהוא תיבה מורה על העשות ענין מה בשתם מבלי שיגביל זמן העשותו בעבר או בעתיד והנה יש בו דרך אחד לשם ויש בו דרך אחד לפעל כי מצד שהוא מורה על עשייה מה הוא נכנס בגדר הפעל, ומצד שאינו מורה על עשייה בזמן מוגבל ואינו כ"א קריאת שם העשייה הנה מזה הצד הוא נכנס בגדר השם ולזאת קראוהו שם הפעל והשתמשו בו מקום השם גם מקום הפעלים כולם עוברים ועתידים ואין הבדל בטעם בין אמרו מיום הֵעָלֹתִי אותם מארץ מצרים ועד היום הזה (ש"א ח ח) ובין מן היום אשר הֶעֱלֵיתִי את ישראל עד היום הזה (דה"א יז ה) ואין הבדל בין כְּבוֹאֲךָ אל העיר ובין כי תבוא אל העיר, ובין בְּבוֹאֲכֶם אל הארץ וכי תבואו אל הארץ, כל הלשונות האלה שוות בענין ; בשלוש אף שיש ביניהם הבדל דק לפי מחשבת המדבר, כי השימוש בפעל עתיד יורה על השלמת זמן הענין והשימוש במקור הוא מורכב כמו שאמרנו, ואם תמיל את ב"ת בראשו יורה על התחלת זמן הענין, ועם כ"ף בראשו יורה על תוך זמן הענין, ואמשול לך משלים ותבינהו ; הנה באומרך לחברך כי תבוא אל העיר תעשה כך וכך הרצון בו אחר כלות ביאתו שהוא ר"ל אחר שסר מעליו שם ביאה, ובאומרך בְּבוֹאֲךָ העיר ועשית וכו' הרצון בו בכניסתו לעיר מיד ולאחר, ובאומרך כְּבוֹאֲךָ העיר וכו' הרצון בו בתוך זמן הביאה כל עוד ששם ביאה עליו לא מיד ולאחר ולא אחר זמן, וזהו טעם כחצו' הלילה כהתחלק הלילה וכמו שאמרנו, ואולם בשעת מעשה אמר ויהי בחצי הלילה שהוא שם דבר ולא היה יכול לומר בחצות הלילה בל' מקור המורה על עשי' בזמן ההתחלקות לפי

שבמעשה

7 וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ
וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין
8 מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי
וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה בָּחֳרִי־
9 אָף׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע
אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
10 וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה
לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שִׁלַּח
יב
1 אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃

לפי שהיו עתידין לה, כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה: 7 לא יחרץ כלב לשונו אומר אני שהוא ל' שנון לא ישנן וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו (יהושע י) לא שנן, או תחרץ (שמואל ב' ה) תשתנן, למורג חרוץ (ישעיה מ"א) שנון, מחשבות חרוץ (משלי כא) אדם חריף ושנון, ויד חרוצים תעשיר (משלי יד) חריפים כיורים שנוני': אשר יפלה יבדיל: 8 וירדו כל עבדיך חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי. אשר ברגליך ההולכים אחר עצתך והליכך. ואחרי כן אצא עם כל העם מארצך. ויצא מעם פרעה כשגמר דבריו יצא מלפניו: בחרי אף, על שאמר לו אל תוסף ראות 9 פני: למען רבות מופתי שני', רבות שלש, מכת בכורות וקריעת 10 ים סוף ולנער את מצרי': ומשה ואהרן עשו וגו', כבר כתב לנו זאת בכל 1 המופתי' ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה של אחריה: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במכה הראשונה שכללו עם משה בדבור. בארץ מצרים חוץ לכרך או אינו אלא בתוך
פרחת ספקרה.
שהמעשה היה ברגע חצי הלילה באמת ולא בזמן האמות כלל כי העתה האמתי אינבו זמן ויחסו אל הזמן הוא יחס הנקודה אל הקו.
7 לא יחרץ אומר אני שהוא ל' שנון וכו', הענין הזה פי' הרב ביתר ביאור בס' יהושע י' כ"א ובס' ש"ב ה' כ"ד ע"ש.

2 הַחֹ֧דֶשׁ הַזֶּ֛ה לָכֶ֖ם רֹ֣אשׁ חֳדָשִׁ֑ים רִאשׁ֥וֹן הוּא֙ לָכֶ֔ם
3 לְחָדְשֵׁ֖י הַשָּׁנָֽה׃ דַּבְּר֗וּ אֶֽל־כָּל־עֲדַ֤ת יִשְׂרָאֵל֙ לֵאמֹ֔ר
בֶּעָשֹׂ֖ר לַחֹ֣דֶשׁ הַזֶּ֑ה וְיִקְח֣וּ לָהֶ֗ם אִ֛ישׁ שֶׂ֥ה לְבֵית־
4 אָבֹ֖ת שֶׂ֥ה לַבָּֽיִת׃ וְאִם־יִמְעַ֣ט הַבַּיִת֮ מִהְי֣וֹת מִשֶּׂה֒
וְלָקַ֣ח ה֗וּא וּשְׁכֵנ֛וֹ הַקָּרֹ֥ב אֶל־בֵּית֖וֹ בְּמִכְסַ֣ת נְפָשֹׁ֑ת
5 אִ֚ישׁ לְפִ֣י אָכְל֔וֹ תָּכֹ֖סּוּ עַל־הַשֶּֽׂה׃ שֶׂ֥ה תָמִ֛ים זָכָ֥ר

בתוך הכרך ת"ל כצאתי את העיר וגו', ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך
דבור חמור לא כ"ש ומפני מה לא דבר עמו בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה
2 גלולים: החדש הזה הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה
לך ראש חדש, ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש
לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי. הזה נתקשה משה על
מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש והראה לו באצבע את
הלבנ' ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש, וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו
אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' (שמות ו), ביום צותו (ויקרא ז), מן היום
אשר צוה ה' והלאה (במדבר טו), אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה
3 זו והראהו עם חשכה: דברו אל כל עדת וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר
אתה תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין
שניה' כאלו שניהם מדברים. דברו אל כל עדת ישראל בעשור לחודש
דבר היום בראש חדש שיקחוהו בעשור לחודש. הזה פסח מצרים מקחו בעשור
ולא פסח דורות. שה לבית אבות למשפחה אחת הרי שהיו מרובין יכול שה
4 אחד לכולן ת"ל שה לבית: ואם ימעט הבית מהיות משה ואם יהיו מועטים
מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו
משמעו לפי פשוטו ועוד יש בו מדרש ללמד שאח' שנמנו עליו יכולין להתמעט
ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנו' על שה אחר אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט
מהיות משה יתמעט בעוד השה קיים בהיותו בחיים ולא משנשחט. במכסת
חשבון וכן מכסת העירכך (ויקרא כז). לפי אכלו הראוי לאכילה פרט לחולה
5 ולזקן שאינו יכול לאכול כזית. תכסו תתמנו: תמים בלא מום. בן שנה
כל

סכנת סמקרא.

4 מכסת חשבון וכן מכס' הערכך עכ"ל, לדעת הרא"בע ז"ל דק יהי' מכס'
ותכסו שניהם מפעלי הכפל אלא שהכפל חסר מאלת נמכס' וככה מאלת ויהי
המכס לה' והוא על משקל ומחר ליולדתו (משלי יז כה) וגם הוא מפעלי הכפל
לדעתם ואין דקדוקם עולה יפה כי המעיין במקראי קדש ימצא כי כל משקלי
בעלי הכפל בבניינוסן בהם אות בראשם לעולם הניגון בהם כאות הסרם לא
בא ה

בן־שנה יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים
6 תקחו: והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום
לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת־ישראל בין
7 הערבים: ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזת
ועל־המשקוף על הבתים אשר־יאכלו אתו בהם:

כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו. מן הכבשים ומן העזים או
6 מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים (דברים יד): והיה לכם
למשמרת זהו ל' בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני
מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה
רבי מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת
דודים (יחזקאל טז) הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו
בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה (יחזקאל טז)
ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת
בדמיך (יחזקאל טז) בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור
אין מים בו (זכריה ט) ושהיו שטופין באלילים אמר להם משכו וקחו לכם
משכו ידיכם מאלילים וקחו לכם צאן של מצוה. ושחטו אותו וגו', וכי כלן
שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו. קהל עדת ישראל קהל ועדה
וישראל, מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו נכנסה כת
ראשונה ננעלו דלתות העזרה כו' כדאיתא בפסחים. בין הערבים משש
שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ול' בין
הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת
היום בתחלה ז' שעות מכי יכנו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה,
7 ערב ל' נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה (ישעיה כד): ולקחו מן הדם זו
קבלת הדם יכול ביד ת"ל אשר בסף. המזוזות הם הזקופות אחת מכאן
לפתח

הבנת המקרא.

באות התוספת כמו מנח מגן. מכר מוסך השנת כולם מנוגים מלרע חוץ משני
המשקלים האלה מפל ומפל. כמו ממר מכם וכמו והצאתי מתוך
בלבנם (ויקרא כו') במעל ידיהם (נחמי' ח ו)
לכן מבתבר כי כל שה אינ' מבעלי' הכפל כ"א מבעלי ל"ה או שהמ"ם בהם
יסוד, וכן פי' רשי' במס' חולין דף מ"ה כי מוך ל' נתמך והמ"ם מן היסוד,
ועל במעל ידיהם פי' רשי' בנשיאות ידיהם והוא מגזרת עלה, וכן ימאר
ליולדתו היא מגזרת אשר ימרה את פיך ובכה מכם ומכסת מגזרת כסה
או שהמ"ם שרש בהם וכן השתמשו בו רז"ל באמרם המוכסים על הנתי' המכס
וכן פי' הרשב"ם כאן והאריך בדקדוקים ויפה דק עיין עליו.

במים

8 וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת
9 עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל
מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו
10 וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר
11 מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ
מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם
בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃
12 וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־

לפתח ואחת מכאן. המשקוף הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין
אותו לינט"ל בלע"ז (אבערשוועלע), ול' שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף
(ויקרא כו) דשקיף, חבורה משקופי. על הבתים אשר יאכלו אותו בהם
8 ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובית הבקר שאין דרין בתוכו: את הבשר
ולא גידים ועצמות. ומצות על מרורים כל עשב מר נקרא מרור וצוה לאכול
9 מר זכר שמררו את חייהם (שמות א): אל תאכלו ממנו נא שאינו צלוי
כל צרכו קוראו נא בל' ערבי. ובשל מבושל כל זה באזהרת אל תאכלו.
במים מנין לאחר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום. כי אם צלי אש
למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו
כי אם צלי אש. ראשו על כרעיו צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו
ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן, ול' על קרבו כל' על צבאותם
10 (שמות ו) כמו בצבאות' כמות שהוא כל בשרו משלם: והנותר
ממנו עד בקר מה ת"ל עד בקר פעם שנייה ליתן בקר על בקר שהבקר
משמעו משעת הנץ החמה ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה מעלות השחר
וזה לפי משמעו, ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביום טוב אלא ממחרת
11 וכך תדרשנו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: מתניכ'
חגורים מזומנים לדרך. בחפזון ל' בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז
ללכת (שמואל א כג) אשר השליכו ארם בחפזם (מלכים ב ז). פסח הוא לה'
הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל מבין
בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו
12 דרך דלוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח וגם פס"קה ל' פסיעה: ועברתי
כמלך

הגהות המקרא.

9 במים מנין לאחר משקין ת"ל ובשל מבושל מ"מ עכ"ל, עיין בפי' הרב בעל תי"ט סוף פ"ב דפסחים.

בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־
13 אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם
לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־
הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית
14 בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם
לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת
15 עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם

כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת ובהכאה אחת כולן לוקים. כל
בכור בארץ מצרים אף בכורות אחרים והם במצרים, ומנין אף בכורי
מצרים שבמקומו' אחרים תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריה' (תהלים קלו).
מאדם ועד בהמה מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחלת הפורענות. ובכל
אלהי מצרים של עץ נרקב' ושל מתכ' נמסת ונתכ' לארץ. אעשה שפטים
13 אני ה אני בעצמי ולא ע"י שליח: והיה הדם לכם לאות לכם לאות ולא
לאחרים לאות מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים. וראיתי את הדם הכל
גלוי לפניו אלא אמר הקב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי
ופוסח אני עליכם. ופסחתי וחמלתי וחמה לו פסוח והמליט (ישעיה לא),
ואני אומר כל פסיחה ל' דלוג וקפיצה ופסחתי מדלג היה מבתי ישראל לבתי
מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה, וכן פוסחים על שתי הסעיפי' (מלכים א' יח)
וכן כל הפסחי' הולכי' כקופצי' וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתי'.
ולא יהיה בכם נגף אבל הוה הוא במצרים הרי שהיה מצרי בביתו של ישרא'
יכול ימלט ת"ל ולא יהיה בכם נגף אבל הוה במצרים שבבתיכם, הרי שהיה
14 ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו ת"ל ולא יהיה בכם נגף: לזכרון
לדורות. וחגותם אותו יום שהוא לך לזכרון אתה חוגגו ועדיין לא שמענו אי
זהו יום הזכרון ת"ל זכור את היום הזה אשר יצאתם (שמות יג) למדנו שיום
היציאה הוא יום של זכרון ואי זה יום יצאו ת"ל ממחרת הפסח יצאו (במדבר לג)
הוי אומר יום חמשה עשר בניסן הוא של יום טוב שהרי ליל חמשה עשר אכלו
את הפסח ולבקר יצאו. לדורותיכם וגו', שומע אני מעוט דורות שנים ת"ל
15 חקת עולם תחגהו: שבעת ימים שמ"כ של ימים. שבעת ימים מצות
תאכלו ובמקום אחר הוא אומר ששת ימים תאכל מצות (דברים יז), למד על
שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ, מנין אף ששה
רשות ת"ל ששת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא
ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששה
רשות

הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן
16 עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ
17 הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת
כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם
18 חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים

רשות יכול אף הלילה הראשון רשות ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חוב'.
אך ביום הראשון תשביתו שאור מערב יום טוב וקרוי ראשון לפי שהוא
לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון כמו הראשון אדם תולד (איוב טו)
הלפני אדם נולדת או אינו אלא ראשון של ז' ת"ל לא תשחט על חמץ (שמות לד)
לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. הנפש ההיא כשהיא בנפשו' ובדעת' פרט
לאנוס. מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר
16 מלפני בכל מקום שהוא רשותי: מקרא קדש מקרא שם דבר קרא אותו קדש
לאכילה ושתייה וכסות. לא יעשה בהם אפילו על ידי אחרים. הוא לבדו
הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב. לכל נפש אפילו לבהמה
יכול אף לנכרי' ת"ל לכ' (כ"א אך). ושמרת' את המצות שלא יבואו לידי חמוץ
מכאן אמרו תפח תלטוש בצונן, רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות
אלא את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה
אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. ושמרתם את היום הזה ממלאכה.
לדורותיכם חקת עולם לפי שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא
על החגיגה לכך חזר ושנאו כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא
18 לחג' נאמרה אלא לאותו היום: עד יום האחד ועשרים למה נאמר והלא

הבנת המקרא.

16 מקרא קדש שם דבר קרא אותו קדש וכו'. דע כי מדרך רש"י ז"ל
בכמה מקומות לומר על המקור שהוא שם דבר זה להיותו שם הפעל
וכמ"ש לעיל י"א ד' ולכן פירש אותו כל' פעל קרא אותו קדש וכו'.

לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא 19
בְּבָתֵּיכֶם כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃
כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם 20
תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ חמישי
וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם 21
מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ
הַפָּסַח׃ וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם 22
אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־שְׁתֵּי
הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ
אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃ וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף 23

כבר נאמר שבעת ימים לפי שנאמר ימים לילות מנין ת"ל עד יום האחד וגו':
19 לא ימצא בבתיכם מנין לגבולין תלמוד לומר בכל גבולך, מה תלמוד לומר
בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של נכרי שהוא אצל
ישראל ולא קבל עליו אחריות. כי כל אוכל מחמצת לענוש כרת על השאור
והלא כבר ענש על החמץ אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור
שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו, ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ
הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים לא
יענש עליו לכך נאמרו שניהם. בגר ובאזרח הארץ לפי שהנס נעשה לישראל
20 הוצרך לרבות את הגרים: מחמצת לא תאכלו אזהרה על אכילת שאור.
כל מחמצת להביא את תערובתו. בכל מושבותיכם תאכלו מצות זה בא
ללמד שתהא ראויה ליאכל בכל מושבותיכם פרט למעשר שני וחלות תודה:
21 משכו מי שיש לו צאן ימשוך משלו. וקחו מי שאין לו יקח מן השוק. למשפחותיכ'
22 שה לבית אבות: אזוב מין ירק שיש לו גבעולין. אגודת אזוב שלשה קלחין
קרויין אגוד'. אשר בסף בכלי כמו ספות כסף (מלכים ב יב). מן הדם
אשר בסף למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר
עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה מן הדם אשר בסף על כל הנגעה
טבילה. ואתם לא תצאו וגו', מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל
אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלי' הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו
יער

אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל
שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן
הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־ 24
הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם׃ וְהָיָה כִּי־ 25
תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת׃ וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ 26
אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם׃ וַאֲמַרְתֶּם 27
זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ
הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי 28
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן
עָשׂוּ׃ ס ששי וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיהוָה 29
הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב

23 יער (תהלים קד): ופסח וחמל ויש לומר ודלג. ולא יתן המשחית ולא
25 יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשית לא): והיה
כי תבואו אל הארץ תלה הכתוב עבודה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר
אלא פסח אחד שעשו בשנה השני' ועל פי הדבור. כאשר דבר והיכן דבר
27 והבאתי אתכם אל הארץ וגו' (שמות ו): ויקד העם על בשורת הגאולה
28 וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: וילכו ויעשו בני ישרא' וכי כבר
עשו והלא מר"ח נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם כאלו עשו.
וילכו ויעשו אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה:
כאשר צוה ה' את משה ואהרן להגיד שבחן של ישרא' שלא הפילו דבר מכל
29 מצות משה ואהרן ומהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: וה' כל מקום שנ' וה'
הוא ובית דינו שהוי"ו לו' תוספת הוא כמו פלוני ופלוני. הכה כל בכור אף
של אומה אחרת והוא במצרי'. מבכור פרעה אף פרעה בכור היה ונשתייר
מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור הראותך את כחי (שמות ט) בים סוף.

עד

עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל
בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ 30 וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו
וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין
בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת׃ 31 וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ 32 גַּם־צֹאנְכֶם
גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־
אֹתִי׃ 33 וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם
מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ 34 וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־
בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם

עד בכור השבי שהיו שמחין לצר׳ של ישרא׳, ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה
הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות
30 ובכור השפחה חשוב מבכור השבי: ויקם פרעה ממטתו. לילה ולא כדרך
המלכי׳ בשלש שעות ביום. הוא תחלה ואחר כך עבדיו מלמד שהיה הוא מחזר
על בתי עבדיו ומעמידן. כי אין בית אשר אין שם מת יש שם בכור מת
אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר גם אני בכור אתנהו (תהלי׳ פט),
דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדו׳ מרווקי׳ פנויי׳ והיו להם בכורות
31 הרבה פעמים הם חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו: ויקרא למשה
ולאהרן לילה מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי היכן
אהרן שרוי. גם אתם הגברי׳. גם בני ישראל הטף. ולכו עבדו כדברכם
הכל כמו שאמרתם ולא כשאמרתי אני בטל לא אשלח בטל מי ומי ההולכים
בטל רק צאנכם ובקרכם יצג (שמות י) גם צאנכם גם בקרכם קחו, ומה
כאשר דברתם גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות (שמות י) קחו כאשר דברת׳:
32 33 וברכתם גם אותי התפללו עלי שלא אמות שאני בכור: כלנו מתים אמרו
לא כגזרת משה היא שהרי אמר ומת כל בכור (שמות יא) וכאן אף הפשוטים
34 מתים חמשה או עשרה בבית אחד: טרם יחמיץ המצריים לא הניחום לשהות
כדי חמוץ. משארותם שירי מצה ומרור. על שכמם אע״פ שבהמות הרבה
פולים

הבנה ממקום.

34 משארותם שירי מצה ומרור, פי׳ רש״י ז״ל והלא אותא במכילתא והוא מתיישב
יותר על פי׳ משארותם ממה שפירשו בו המפרשים, וכן ת״י ודמשתייר להון
ספירי

35 עַל־שִׁכְמָם׃ וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה
וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃
36 וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם
וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃ פ
37 וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת
38 אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ וְגַם־עֵרֶב רַב
39 עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ וַיֹּאפוּ
אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי

35 הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה: כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו (שמות י"א). ושמלות אף הן היו חשובות להם מן
36 הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב: וישאילום אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך. וינצלו ורוקנו:
37 מרעמסס סכתה מאה ועשרים מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר ואשא
38 אתכם על כנפי נשרים (שמות יט). הגברים מבן עשרים ומעלה: ערב רב תערובת אומות של גרים: עוגות מצות חררה של מצה שבצק שלא החמיץ קרוי מצה

מבנה מחקרא.

פטירי ומרירי כתוב כרך בלבושיהן על כתפיהן ולכן כתיב משארותם בל׳ רבים ואי היה גם על העריכה או על העיסה עצמה היה לומר משאריתם בל"י, גם אין טעם לקריאת שם העיסה בשני שמות נבדלים בצק ומשארת בפסוק אחד, ומפשטות הכתובים נראה שבשבת להם הנביא לאכול מצות עם הפסח בליל ט"ו הנה ביום י"ד מלאו עריבה קמח ומים כדי שיעור אפיית תנור מלא, ולקחו ממנו מיד קודם שהחמיץ שיעור אכילה אחת או שתים לאפותו מצות לצורך הליל' והשאר יהא מוכן למחר עד שיחמיץ, כי פסח מצרים לא היה חמוצו נוהג רק יום אחד, לא שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה וגאלם, וזה טעם בצקו עם וי"ו הכינוי כלומר הבצק שהיה מוכן להם כבר, כי חמץ אכילת הפסח עד שיגאלו לא הי׳ להם שהות כ"כ ועוד שהיו טרודים בשעת היציאה מכל כלי חמדה וכמ"ש הראב"ע, וזה טעם ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ ר"ל שלא הספיק להחמיץ במצרים כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה עד שיחמיץ, ואח"כ היה להם להמתין בדרך עד יחמיצו לאפות אחר כך ניכר לא עשו להם ר"ל גם צדה יותר מזה לא היה להם ולכן הוכרחו לאפותו מצה לשבר רעבון בתיהם ; ואונקלוס תרגם

משארותם

לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ
40 וְגַם־צֵדָה לֹא־עָשׂוּ לָהֶם׃ וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע
41 מֵאוֹת שָׁנָה׃ וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָה
42 מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שִׁמֻּרִים
לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם׃ פ

מזה. וגם צדה לא עשו להם לדרך מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך
נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו, הוא שמפורש בקבלה זכרתי לך חסד
נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה, מה שכר מפורש
40 אחריו קדש ישראל לה' וגו' (ירמי' ב): אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות
שישבו גרים בארץ לא להם. שלשים שנה וארבע מאות שנה בין הכל
משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי
גר יהיה זרעך ושלשים שנה היה משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק,
ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא
וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל
כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרי' והרבה משנות עמרם נבלעים
בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא
ארבע מאות לביאת מצרי' והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו
גרות ואפילו בחברון שנא' אשר גר שם אברהם ויצחק (בראשית לה) ואומר את
ארץ מגוריהם אשר גרו בה (שמות ו) לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך
משהיה לו זרע, וכשתמנה ת' שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד
41 יציאתן ר"י זה אחד מן הדברים ששנו לתלמי המלך: ויהי מקץ שלשים
שנה ויהי בעצם היום הזה מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף
עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו בט"ו בניסן נולד יצחק
42 ובט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים: ליל שמורים שהיה הקב"ה שומר
ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים. הוא הלילה הזה ליי' הוא
הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך. שמרים לכל בני ישראל
לדורותם

הבנת המקרא.

משארותם מותר אכילתן שפירשו שארית בצקם נראה שלדעתו משארותם
הוא ביאור של בצקם איזה בצק? משארותם הנשאר להם.

43 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח
44 כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף
45 וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ׃ תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל
46 בּוֹ׃ בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־
47 הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ כָּל־עֲדַת
48 יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה
פֶּסַח לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ
וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃
49 תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃
50 וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה

לדורותם משומר הוא מן המזיקין כענין שנא' ולא יתן המשחית וגו': זאת חקת
הפסח בי"ד ניסן נאמר להם פרשה זו. כל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו
44 שבשמים ואחד הגוי ואחד ישראל משומד במשמע: ומלתה אתו אז יאכל בו
רבו, מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע, רבי אליעזר
אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול פסח, א"כ מה ת"ל אז יאכל בו, העבד:
45 תושב זה גר תושב. ושכיר זה גוי ומה ת"ל והלא ערלים הם ונאמר כל ערל
46 לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר: בבית אחד
יאכל בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויאכלוהו, אתה אומר
בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים
בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית תלמוד לומר על הבתים אשר יאכלו אותו
בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות. לא תוציא מן הבית מן החבורה.
ועצם לא תשברו בו הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת
47 עצם אין עליו כזית בשר אין בו משום שבירת עצם: כל עדת ישראל יעשו
אותו למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו
48 למשפחות יכול אף פסח דורות כן ת"ל כל עדת ישראל יעשו אותו: ועשה
פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ מה
אזרח בי"ד אף גר בארבעה עשר. וכל ערל לא יאכל בו להביא את שמתו
אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו למד מכן כבר לא יאכל בו:
49 תורה אחת וגו' להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה:

וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ס וַיְהִי 51
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יג מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ פ שביעי
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר 2
פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי
הוּא׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה 3
אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק
יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃
הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ וְהָיָה כִי־ 5
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת

2 פטר כל רחם שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון (משלי יז)
וכן יפטירו בשפה (תהלים כב) יפתחו שפתים. לי הוא לעצמי קניתים על
3 ידי שהכיתי בכורי מצרי׳: זכור את היום הזה למד שמזכירין יציאת מצרים
4 בכל יו׳: בחדש האביב וכי לא היו יודעין באיזה חדש יצאו אלא כך אמר להם
ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמ׳ ולא צנה ולא
גשמ׳, וכן הוא אומר מוציא אסירי׳ בכושרות (תהלי׳ סח) חדש שהוא כשר לצאת:
5 אל ארץ הכנעני וגו׳ ואעפ״י שלא מנה אלא חמש׳ עממין כל שבעה גוים במשמע
שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא
כנעני. נשבע לאבותיך וגו׳ באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה׳ את
אברם וגו׳ (בראשית טו) ביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וגו׳ (בראשי׳ כו)
ביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו׳ (בראשית כח). זבת חלב
ודבש חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים. את העבודה
הזאת של פסח והלא כבר נאמר למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳, ולמה
חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה, בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו
אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם (שמות יב) בבן רשע הכתוב מדבר
שהוציא עצמו מן הכלל, וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול,
והכתוב

6 בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום
7 השביעי חג ליהוה: מצות יאכל את שבעת
הימים ולא־יראה לך חמץ ולא־יראה לך שאר
8 בכל־גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר
בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים:
9 והיה לך לאות על־ידך ולזכרון בין עיניך למען

והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:
8 בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו. עשה ה' לי
רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל:
9 והיה לך לאות יציאת מצרים תהיה לך לאות. על ידך ולזכרון בין עיניך
שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע. על ידך יד שמאל לפיכך ידכה
מלא

כנכת המקלט.

8 בעבור זה בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו עשה ה' לי וגו', כ' רשי ז"ל, וצריך ביאור, ח"ל החכם ראב"ע ז"ל אמר ר' מרינוס (הוא ר' מרון הוא ר' יונה המדקדק הקדמון) כי פי' בעבור זה היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור שעשה ה' לי, והביא רבים כמוהו לדעתו (שהם הפוכים ולפי דעתי אין אחד מהם נכון כי איך נהפוך דברי אלהי' חיים, וטעם הפסוק הפך מחשבתו כי אין אנו אוכלי' מצות בעבור זה רק פי' בעבור זה בעבור זאת העבודה שהיא אכילת מצה ולא יאכל חמץ שהיא תחלת המצות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרי', והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבוד ככתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וכתוב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהי', עכ"ל, והרמ"בן העתיק ל' ראב"ע בשינוי ל' קצת ואמר עליו שאין פירושו נכון ולכן פי' הוא ז"ל בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרי', וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה, אשר ילכו בה, ורבים כן, ויאמר כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת עכ"ל וכזה פי' הרשב"ם ז"ל, והנה שלש מחלקות בדבר ויבן חובה עלינו לחקור הדין עם מי, ואחר העיון נתברר לנו כי עיקר חלישת הכתוב עם פתרון תיבותיו הוא מסכים עם פי' רשי' והרא"בע ומתעגד על יתר הפירוש', הנה שידענו מן הרשום שדרך הכתוב להשתמש במלת בעבור ובמלת בגלל בזה אחר זה להורות על התקשרות הסבה עם המסובב ממנה, פעמים יאמר בגלל הדבר הזה ופעמי' בעבור הדבר הזה, וכן למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך (בראשי' יב יג) ויברכני ה' בגללך (שם ל כז) ובמקו' אחר

תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ
יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת 10
לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ
וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר 11
נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־ 12
רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ
הַזְּכָרִים לַיהוָה׃ וְכָל־פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־ 13
לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃

אלא בפרשה שנייה לדרוש בה יד שהיא כהה: מימים ימימה משנה לשנה: 10
נשבע לך והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' (שמות ו). 11
ונתנה לך תהא בעיניך כאלו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות:
והעברת אין והעברת אלא ל' הפרשה, וכן הוא אומר והעברתם את נחלתו 12
לבתו (במדבר כז). שגר בהמה נפל שהשגירתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך
הכתוב שהוא קדוש בבכור לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו
שגר אלפיך (דברי' ז) אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל
פטר רחם, וא"ת אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופירש במ"א בבקרך
ובצאנך (דברי' ט"ו) ל' אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם
הכתוב מדבר: פטר חמור ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא 13
לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים
טעונים מכספם וזהבם של מצרים. תפדה בשה נותן שה לכהן ופטר
חמור מותר בהנאה והשה חולין ביד כהן. וערפתו עורפו בקופיץ מאחוריו
והורגו, הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסד ממונו. וכל בכור אדם תפדה
חמש

הבנת המקרא.

בעבור תברכני נפשך (שם כז יט) ונשאתי לכל המקום בעבורם (שם יח כו)
ומ"מ יש הבדל ביניה' בעיקר ההורא' עד שלא נוכל להשתמש בהם בערבוביא,
וזה שמלת בגלל מתקשרת לעול' עם הסבה הגורמת להבנת דבר אחר זולתה,
ומלת בעבור מתקשרת עם הדבר האחר ההוא המושג ולכן מלת בגלל נופלת
על הקודם ומלת בעבור על המתאחר, ול' בגלל מל' התגלגלות רומזת שאו"ל
בשביל כתנת פסים שעשה יעקב ליוסף נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים
ועל זה תאמר בגלל כתנת פסים ירדו אבותינו למצרים ואילו תאמר בעבור
כתנת פסים ירדו וכו' יהי' נמשמעו שבשביל שירדו למצרים כדי שישיגו כתנת פסים
והיא

14 וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ   מפטיר
אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
15 עֲבָדִים׃ וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג
יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־
בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם
16 הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ וְהָיָה לְאוֹת עַל־
יָדְכָה וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ

14 חמש סלעים פדיונו קבוע במקום אחר: כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא
עכשיו ויש מחר שהוא לאח' זמן כגון זה וכגון כי יאמרו בניכ' מחר לבנינו דבני
גד ודבני ראובן (יהושע כב). מה זאת זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק
שאלתו וסתם ושאל מה זאת ובמקו' אחר הוא אומר מה העדות והחקי' והמשפטי'
וגו' (דברי' ו), הרי זאת שאלת בן חכם, דברה תורה כנגד ארבעה בנים רשע
16 ושאינו יודע לשאול והשואל דרך סתומה והשואל דרך חכמ': ולטוטפת תפילין
ועל שם שהם ארבע' בתים קרויין טטפת טט בכתפי שתים פת באפריקי שתי',
ומנחם חברו עם הטף אל דרום (יחזקאל כא) ואל תטיפו (מיכה ב) ל' דבור כמו
לזכרון שהרואה אותם קשורי' בין העיני' יזכור הנס וידבר בו:

ויהי

תכנת המקרא.

והוא הפך המכוון, והנה הכוונה פשוטה לעיני מתבונן לכן על נתינת הצדקה נופל ל' בגלל וכדכתיב כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהים (דברים טו י) ר"ל בגלל הצדקה ועל קבלת הברכה נופל ל' בעבור דוגמת בעבור תברכני נפשך בעבור אשר יברכך (בראשית כז י) לכן תאמר תן צדקה בעבור יברכך ה', ולכן לא תמצא לעולם מלת בגלל מקושר ומחובר עם פעל עתיד כמו שמצאנו מקושר עמו מלת בעבור, וזה לפי שהדבר ההוא אשר נופל עליו ל' בגלל הוא מוקדם לעולם להיותו כמראית הסבה וכלי להשגת דבר אחר שהוא המכוון, וכאמרנו בעבור זה או בעבור זאת יהי' מלת זה ואת רומזת על המכוון הנרצה אשר בעבורו ולתכליתו נתקדם או יתקדם ענין אחר זולתו, והנה בעבור זאת העמדתיך (שמו' ט טז) וביאור אותה זאת אשר בעבורו העמדתיך בעבור הראותך את כחי, וכן בכל דומיה', וכן בנדון דידן אילו היה אומר בגלל זה עשה ה' לי וגו' הי' אפשר לפרש מלת זה על המעשה הנזכר' אשר עשה ה' לי במצרים והי' מקום לפי' רשב"ם ורמב"ן, עכשו דכתיב בעבור זה ע"כ מלת זה רומזת על התכלית אשר בעבורו עשה ה' לי וגו' ולכן פי' רשי' ורא"בע עיקר ומיוסד

בתוקף

יְהוָה מִמִּצְרָיִם: ס וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה 17
אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים
כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם
בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה: וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ 18
אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת 19
יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי
מִזֶּה אִתְּכֶם: וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה 20
הַמִּדְבָּר: וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן 21

17 ויהי בשלח פרעה ולא נחם ולא נהגם כמו לך נחה את העם (שמו' לב) בהתהלכך תנחה אותך (משלי ו). כי קרוב הוא ונוח לשוב באותו הדרך למצרי' ומדרשי אגדה יש הרב'. בראות' מלחמה כגון מלחמ' ויירד העמלקי והכנעני וגו' (במדבר יד), אם הלכו דרך ישר היו חוזרי' מה אם כשהקיפ' דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשוב' מצרימ' (במדבר יד) אם הוליכ' בפשוטה על אחת כמה
18 וכמה. פן ינחם יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב: ויסב הסיבם מן הדרך הפשוט' לדרך העקומ'. ים סוף כמו לים סוף וסוף הוא ל' אגם שגדלים בו קנים, כמו ותשם בסוף (שמות ב) קנה וסוף קמלו (ישעי' יט). וחמושים אין חמושים אלא מזויינ', וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים (יהושע א), וכן תרגמו אונקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזרזינון (בראשי' יד), דבר אחר חמושים
19 מחומשים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקי' מתו בשלשת ימי אפלה: השבע השביע השביעם שישביעו לבניה', ולמה לא השביע בניו שישאוהו לארץ כנען מיד כמו שהשביע יעקב, אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה בפק בידי לעשו' אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו. והעליתם את עצמותי מזה אתכם לאחיו השביע כן למדנו שאף
20 עצמות כל השבטים העלו עמהן שנאמר אתכם: ויסעו מסכות ביום השני
אסרי

הבנת המקרא.

17 בעותק הל' והמליצה. ולא נחם נהגם כמו לך נחה וכו' עכ"ד, הורה סה אין נחם מגזרת פן ינחם העם שנפסוק שמ"ס יכר נתיב' אבל היא כינוי על יהם נכתרי' ושרש התיבה נחה ופירושו נחה אותם ע"מ ראם ישם
מן

לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם
22 לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם
יד וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם: פ
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי
3 בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם: וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר:
4 וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה

21 שהרי בראשון באו מרעמסס לסוכות: לנחותם הדרך נקוד פתח שהוא כמו להנחותם כמו לראותכם בדרך אשר תלכו בה (דברי' א) כמו להראותכם, אף כאן להנחותם על ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקב"ה בכבודו מוליכו לפניה', ומכל מקו' את עמוד הענן הכין לנחות' על ידו שהרי ע"י עמוד הענן הם הולכי', עמוד הענן אינו לאורה אלא להורותם הדרך: 22 לא ימיש הקדוש ברוך הוא את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן, שעד שלא ישקע זה עולה זה: 2 וישובו לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו' (שמות יד). ויחנו לפני פי החירות הוא פיתום ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעי'. לפני בעל צפון הוא נשאר מכל אלהי מצרים כדי להטעותן 3 שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש (איוב יב) משגיא לגוים ויאבד': ואמר פרעה כשישמע שהם שבים לאחוריה'. לבני ישראל על בני ישראל, וכן ה' ילחם לכם עליכ', אמרי לי אחי הוא (בראשית כ) אמרי עלי. נבוכים הם כלואים ומשוקעים ובלעז שירי"ד (חיינגעצוואנגט), כמו נבכי ים (איוב לח) עמק הבכא (תהלים פד) מבכי נהרות (איוב כח), נבוכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעי' לצאת ממנו ולהיכן ילכו: ואכבדה בפרעה כשהקב"ה מתנקם
מרשעים

הגהת המקלה.

22 מן רלה עשה. לא ימיש הקב"ה את עמוד הענן וכו' עם"ה ור"ל דהוי לי' למכתב ימיש מבנין הקל דוגמת לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח) ולא הוי דהל' נופל על העמיד שלא סר ועכשו דכתיב ימיש מבנין הפעיל לכן הוא קאי על הקב"ה שהוא לא הסיר העמודים.

בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה
5 וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ
לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת
6 עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ: וַיֶּאְסֹר
7 אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ: וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת
רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ:
8 וַיְחַזֵּק יְהֹוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף
אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה:

כרשעים שמו מתגדל ומתכבד, וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגו' ואחר כך
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' (יחזקאל לח), ואומר שמה שבר רשפי קשת
ואחר כך נודע ביהודה אלהים (תהלים עו) ואומר נודע ה' משפט עשה (תהלים ט).
בפרעה ובכל חילו הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות. ויעשו כן
להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו אנו צריכים
5 לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם: ויגד למלך מצרים איקטורין
שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבע לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין
למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי ובחמישי ובששי רדפו אחריהם וליל
שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח, לכך אנו קורין
השירה ביום השביעי. ויהפך נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך
עמי (שמות יב) ונהפך לב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה
זה לנו למוקש (שמות י) ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום.
6 מעבדנו מעבוד אותנו: ויאסור את רכבו הוא בעצמו. ואת עמו לקח
עמו משכם בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנו, באו עמי ואני לא אתנהג
עמכם כשאר מלכים, דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים
לפניכם שנאמר ופרעה הקריב הקריב עצמו ומהר לפני חילותיו, דרך שאר
מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר ואני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל
7 (שמות טו): בחור נבחרים. בחור ל' יחיד כל רכב ורכב שבענין זה היה בחור.
וכל רכב מצרים ועמהם כל שאר הרכב, ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר
משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים (שמות ט), ואם משל ישראל והלא
נאמר גם מקננו ילך עמנו (שמות י), משל מי היו מהירא את דבר ה' מכאן היה
רבי שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג טוב שבנחשים רצוץ את מוחו. ושלישים
8 על כלו שרי צבאות כתרגומו: ויחזק ה' את לב פרעה שהיה תולה אם
לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף. ביד רמה בגבורה גבוהה ומפורסמת:

9 וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־
הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי
10 הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃ וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם ׀ נֹסֵעַ
אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־
11 יְהוָה׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים
בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ
12 לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם׃ הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה

10 ופרעה הקריב היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם. נוסע אחריהם בלב אחד כאיש אחד, דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים, תנחומא. ויצעקו תפשו אומנות אבותם, באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם (בראשית יט), ביצחק לשוח בשדה (בראשית כד), ביעקב ויפגע במקום (בראשית כח): המבלי אין קברים וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם, שי"פור פליינ"ש די"כון פוס"יש:
12 אשר דברנו אליך במצרים והיכן דברו ירא ה' עליכם וישפוט (שמות ה):
ממותנו

הבנת המקרא.

11 המבלי אין קברים וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים וכו' עם"ה כבר ידענו מה שאז"ל אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והטעם בזה לפי שהמיעוט האחד ממעט המיעוט השני וככה אמרו חכמי ההגיון כי כל שלילה שאחר שלילה היא מחייבת ובתנאי שתהיה השלילה הראשונה תורה על איכות המשפט והשלילה השנית תורה על ענין הנשואות כי לא תהיה השלילה אשר בנשוא נעדרת מכח השלילה אשר באיכות המשפט, אבל אם השלילה השנית איננה כ"א ביאור לשלילה הראשונה אז ישאר המשפט להיות משפט שולל, והנה פי' רש"י ז"ל וכי מחמת חסרון וכו' ור"ל שאין קברים איננו כ"א ביאור של תיבת המבלי וה"א התימה שבראשה פתרונו וכי והמ"ם היא מ"ם הסבה ופתרונה מחמת ומלת בלי טעמה חסרון ופירוש הכתוב וכי מחמת חסרון שאין קברים במצרים, וכן דקדק מליצת לשונו שהזכיר רש"י ז"ל וכן דקדק מליצת לשון אחרונו
ובמו

אֶת־מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ
13 בַּמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ
הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא
14 תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם: יְהוָה יִלָּחֵם
לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן: פ שלישי
15 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־
16 בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ: וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה
אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ
17 הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה: וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ

ממותנו מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפו' היה כמו ממיתתנו, עכשו שנקוד
בשורק כמו מאשר נמות וכן מי יתן מותנו (שמות יו) שכמו' וכן מי יתן מותי
תחתיך (שמו"ב יט) שלישית, כמו ליום קומי לעד (צפניה ג) עד יום שובי
13 בשלו' (ד"ה ב יח) שלקים שלשה: כי אשר ראיתם את מצרים מה שראיתם
14 אותו אינו אלא היום, היום הוא שראיתם אותם ולא תוסיפו עוד: ילחם לכם
בשבילכם, וכן כי ה' נלחם להם, וכן אם לא תרינון, (איוב יג), וכן אמר
15 דבר לי (בראשית כ), וכן האתם תריבון לבעל (שופטים ו): מה תצעק אלי
למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, אמר לו הקב"ה לא עת עתה להאריך שישראל
נתונין בצרה, ד"א מה תצעק אלי עלי הדבר ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני
ועל פעל ידי תצוני (ישעי' מה). דבר אל בני ישראל ויסעו אין להם אלא ליסע
שאין הים עומד בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו

הכנת המקרא.

12 וכמו שתרגמו דמיתתנא באשבני. ממֻּתֵנוּ מאשר נמות ואם היה נקוד
תלאפום וכו' עם"ה, כבר ידענו שניקוד השורק הקל בפעלים השניי' הנקראים
נחי ע"ו הוא בחולם כמו שוב אשוב, קום יקומו, מות תמות, שוש
אשיש בה' וזולתו', ובהצטרפו עם הכנויים גם נקודתו ישתנה החולם לשורק
עד יום שובי בשלו', שובי מני אחך וכן בכל מיני הצטרפו ובזה לא נבדל
מן שמות דבר' הבאים על משקלו בהסמכם כמו אָוֶן תּוֹךְ מוֹת כי נטה
ישאר החולם בסמיכתם גם בהצטרפותם כגון מחשבות
אונך

אחריהם ואכבדה בפרעה ובכל־חילו ברכבו
18 ובפרשיו: וידעו מצרים כי־אני יהוה בהכבדי
19 בפרעה ברכבו ובפרשיו: ויסע מלאך האלהים
ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע
20 עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם: ויבא בין
מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך
ויאר את־הלילה ולא־קרב זה אל־זה כל־הלילה:
21 ויט משה את־ידו על־הים ויולך יהוה ׀ את־הים
ברוח קדים עזה כל־הלילה וישם את־הים לחרבה

19 לקחת לחם הים: וילך מאחריהם להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל
ולקבל חצים ובליסטראות של מצרי׳, בכל מקום הוא אומר מלאך ה׳ וכאן מלאך
האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה
אם להנצל אם להאבד עם מצרים. ויסע עמוד הענן כשחשכה והסליק
עמוד הענן את המחנ׳ לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק
20 ערבית לגמרי אלא נסע והלך לו מאחריה׳ להחשיך למצרי׳: ויבא בין מחנה
מצרים משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו
ונתנו לאחריו בא זאב מאחריו נתנו לפניו, באו לסטי׳ לפניו וזאבים מאחריו
נתנו על זרועו ונלחם בהם כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו
(הושע יא). ויהי הענן והחשך למצרי׳. ויאר עמוד האש את הליל׳ לישראל
והולך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה והחשך של ערפל לצד מצרי׳. ולא קרב
21 זה אל זה מחנה אל מחנה: ברוח קדים עזה ברוח קדים שהיא עזה שברוחות
הים

הגהת המגיה.

אופן, בתוך העיר, בתוככם, עד יום מותה (ש״ב ו כג) מלעם
כחולם לכן וכעת מותה (ש״א ד כ) שנקוד שורק ואיננו בסתר של ויית׳
כ״א המקור עם הכינוי וכן כל הפעלים מקורים הם ויתפרשו כל׳ פעל לפי
הענין עבר או עתיד, וזהו שפי׳ הרד״ק, ואם הי׳ נקוד מלאפום הי׳ נבאר ממיתתנו
עכשו וכו׳, והנך הרב כדרך בעלי המסורה לקרא בשם מלאפום מה שאנו קוראי׳
בשם חולם ולקרות בשם שורק מה שאנו קוראים בשם מלאפום ובשם שורק כי
דעתו בדעת כל הקדמונים שאין הבדל בין השורק והקבוץ, וכזה תמצא לו
בכל מקומות הגהותם.

22 וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם׃ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה
23 וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ וַיִּרְדְּפוּ
מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ
24 וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃ וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף
יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֵת
25 מַחֲנֵה מִצְרָיִם׃ וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ
בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי
יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם׃ פ רביעי
26 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם
וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו׃

היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעי' שנאמר ברוח קדים אפיצ' (ירמי' יח), יבא קדים רוח ה' (הושע יג), רוח קדים שברך בלב ימים (יחזקא' כז), הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כז). ויבקעו המים כל מים שבעולם:
23 כל סוס פרעה וכי סוס אחד היה מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד:
24 באשמורת הבוקר שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורות ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבקר, ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר מלאכי השרת כת אחר כת לג' חלקים לכך קרוי אשמורת והו שתרגם אנקלום מטרת. וישקף וַיַבֵּט כלומר פנה אליהם להשחיתם, ותרגומו ואסתכי אף הוא ל' הבטה כמו שדה צופים (במדבר כג) חקל סכותא. בעמוד אש וענן עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד האש מרתיחו וטלפי סוסיהם משתמטות. ויהם ל' מהומ' אשטור"דישן בלעז (בעטייבו:ג), ערבבם נטל סגניות שלהם ושנינו בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא ומה אב לכלן וירעם ה' בקול גדול על הפלשתים ויהמם (שמוא' א ז):
25 ויסר את אופן מרכבותיו מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואבריהן מתפרקי'. וינהגהו בכבדות בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות. נלחם להם במצרים במצריים, דבר אחר במצרי' בארץ מצרים שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים:
26 וישובו המים שזקופין ועומדים כחומה ישובו למקומם ויכסו על

27 ויט משה את־ידו על־הים וישב הים לפנות
בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער
28 יהוה את־מצרים בתוך הים: וישבו המים ויכסו
את־הרכב ואת־הפרשים לכל חיל פרעה

(א"ה נוסח בתיבת הבאים עם הסמוכים לפניה ולאחריה הרשבתי בסוף הספר ומשם יעתיקה המעיין.)

הבאים אחריהם בים לא־נשאר בהם עד־אחד:
29 ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם
30 חמה מימינם ומשמאלם: ויושע יהוה ביום ההוא
את־ישראל מיד מצרים וירא ישראל את־מצרים
31 מת על־שפת הים: וירא ישראל את־היד הגדלה
אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את־יהוה
ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו: פ
15
1 אז ישיר־משה ובני ישראל את־השירה הזאת

27 מצרים: לפנות בקר לעת שהבקר פונה לבא. לאיתנו לתקפו הראשון.
נסים לקראתו שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים. וינער ה'
כאדם שמנער את הקדרה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין
ויורדין ומשתברין בים ונתן הקב"ה בהם חיות לקבל היסורין, וינער ושכיק
28 הוא ל' טרוף בל' ארמי והרבה יש במדרשי אגדה: ויכסו את הרכב לכל
חיל פרעה כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת,
וכן לכל כלי המשכן לכל עבודתו ויתדותיו ויתדותיהם לכל כליהם (שמות כז)
30 ואינה אלא תקון ל': וירא ישראל את מצרים מת שפלטן הים על שפתו כדי
שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולין מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו
31 וירדפו אחרינו: את היד הגדולה את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקב"ה
והרבה לשונות נופלין על ל' יד וכולן ל' יד ממש הן והמפרשו יתקן הל' אחר
1 ענין הדבור: אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה, וכן

הבנת המקרא.

1 אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה וכן וכו' עס"ה,
דע כי מלת אז היא תיבה קושרת הענינים כמאמר מכד התאחדם בזמן על
לדך

ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי גאה גאה

או יחבר יהושע (יהושע י) וכן תבית יעשה לבת פרעה (מלכים א ח) ושב בלמ שיעשה לה אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמור אשירה לה׳ וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל (יהושע י) וכן שירת הבאר שפתח בה או ישיר ישראל פירש אחריו עלי באר ענו לה (במדבר כא) או יבנה שלמה במה (מלכים א יא) פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו״ד על שם המחשבה נאמרה וזהו ליישב פשוטו אבל מדרשו אמרו רז״ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה אין לומר וליישב ל׳ הזה כשאר הדברים הנכתבים בל׳ עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב (איוב א), על פי ה׳ יחנו, ויש אשר יסכן הענן (במדבר ט) לפי שהן דבר ההוה תמיד ונופל בו בין ל׳ עתיד בין ל׳ עבר אבל זה שלא היה לא לשעה אינו יכול ליישבו בל׳ הזה. כי גאה גאה כתרגומו, דבר אחר כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש בו

הבנת המקרא.

דרך שנה ומשנה בין בדברים העוברים בין בדברים העתידים להיות, והכי אמרו במכילתא יש או לשעבר ויש או לעתיד לבוא, או החל לקרא, או אמרה חתן דמים, או ישיר משה, או ישיר ישראל, או יחבר יהושע, או אמר דוד, או אמר שלמה הרי אלו לשעבר; או תראי ונהרת, או יבקע כשחר, או ידלג כאיל, או תפקחנה, או תשמח בתולה, או ימלא שחוק פינו, או יאמרו בגוים הרי אלו לעתיד לבוא עכ״ל, ויאמר החכם ראב״ע ז״ל משפט ל׳ הקדש לומר ל׳ עתיד תחת עבר עם מלת או, או יבנה שלמ׳, או יחבר יהושע, או יבדיל משה, וככה בל׳ ישמעאל עכ״ל, אכן מן המשלים הנ״ל נראה בעליל שהמשפט הזה איננו משפט אמת וקטוע כל׳ עברי שהרי או החל, או אמר דוד, או אמר שלמה נאמרו בל׳ עבר עם מלת או וכמוהם או דברת בחזון לחסידך (תהי׳ פט כ) או עלה חירם מלך גזר לעזור את לכיש (יהושע י לג) ואחרים רבים בספורי מעשים שעברו נאמרו בל׳ עבר וכמשפטם ומה כשתו או מאז, לכן נאמנים דברי רש״י ז״ל שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה ונראה בזה שכן מדרך ל׳ הקדש לספר לפעמים מעשים שעברו בל׳ עתיד מגד מחשבת עושהו אשר חשב לעשות בין שהוציא מחשבתו מן הכח אל הפעל בין שלא הוציאה אל הפעל, וזה שדקדק רש״י ואמר או יבנ׳ שלמ׳ במה פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה, ור״ל שמן הקבל׳ נתברר זה שהרי שלמה לא בנה במה ואיך יאמר בו או יבנה שלא ש״מ שהיו״ד ע״ש המחשבה נאמרה וכמוהו כל חביריו במקו׳ שלא נתפרש המעש׳ בהדיא בקרא אין במשמעות הל׳ כ״א המחשב׳ אשר חשב לעשות, וזה שדייק הרב עוד ואמר אף כאן או ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה׳ וגו׳ ור״ל שכאן מפורש בקרא בפירוש שכן עשה, וכן ביהושע מפורש ויאמר לעיני כל ישראל וגו׳ וכן בבאר מפורש עלי באר

2 סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃

תופשו' ולא כמדת מלך בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו. סוס ורוכבו שניהם
קשורים זה בזה ומים מעלין אות' לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין.
רמה השליך וכן ורמו לגו אתון נורא (דניאל ג), ומדרש אגדה כתוב אחד אומר
רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו או מי
ב ירה אבן פנתה (איוב לח) מלמעלה למטה: עזי וזמרת יה אונקלוס תרגם עזי
(בתוקף, כמו עזי(בשורק) וזמרת כמו וזמרתי ואני תמה על ל' המקרא שאין לך
כיוצא בנקודתו במקרא את בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר
מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי (ירמיה טז), עזי אליך אשמורה (תהלי' נט),
וכן כל תיבה בת שתי א' תיות הנקודה מלא פום כשהיא מארכת באות שלישית
ואין השלישית ה"א) בחטף הראשונה נקוד בשורק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי
עול עולו יכיר עולו כל כולו ושלישים על כלו ויש שלשה עזי וזמרת של כאן ושל
ישעיה ושל תהלים נקודים בחטף קמץ ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא
וזמרת וכלם סמוך להם ויהי לי לישועה לכך אני אומר ליישב ל' המקרא שאין
עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים
(תהלים קכג) שוכני בחגוי סלע (עובדיה א) שוכני סנה (דברים לג), ואתה
הסמך עם אמר' יה הוא היה לי לישוע' ואמר' דבוק הוא לתיבת השם כמו לעזרת
השם (שופטים ה) בעברת השם, על דברת בני האדם (קהלת ג), ול' וזמרת
ל' לא תזמור, וזמיר עריצי' (ישעי' כה) ל' כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו
היה לנו לישוע' ואל תתמה על ל' ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים
בל' זה את דנתנתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב
(מלכים א ו) היה לו לומר עשה צלעות סביב וכן בדברי הימים ובני ישראל
היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם (דה"ב י) היה לו לומר מלך
עליהם רחבעם, מבלתי יכולת ה' וישחטם (במדבר יד) היה לו לומר שחטם,
והאנשים אשר שלח משה וימותו (במדבר יד) מתו היה לו לומר, ואשר לא שם
לבו אל דבר ה' ויעזב (שמות ט) היה לו לומר עזב. זה אלי בכבודו נגלה עליהם
והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאי', ואנוהו
אונקלוס תרגם ל' נוה, נוה שאנן (ישעיה לג), לנוה צאן (ישעיה סה), דבר
אחר ואנוהו ל' נוי אספר נויו ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח
ואדום (שיר ה) וכל הענין. אלהי אבי הוא זה וארוממנהו, אלהי אבי לא אני
תחלת

הבנת המקרא.

מטו לה, אבל גבי שלמה אין הדבר מפורש לכן פירשו בו נקט לשבות ולא נגה
כראוי' כמש' שבת נ"וכ', כי מל' או יבנה איכנה הוכחה כלל שבנה כי כן מדרך
הלשון להשתמש בלשון עתיד ע"ש המחשבה וזה משפט לשון הקדש.
2 עזי וזמרת יה א"ת עָזִי כמו עֻזִי וזמרת כמו וזמרתי וכו' עש"ה, רש
כי

3 4 יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה
וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃
5 6 תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃ יְמִינְךָ

תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי:
3 ה' איש מלחמה בעל מלחמה כמו איש נעמי (רות א) וכל איש ואישך מתורגמין בעל וכן חזקת והיית לאיש לגבור (מלכי' א ב): ה' שמו מלחמותיו לא בכלי זין אלא בשמו הוא נלחם כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות (שמואל א יז), דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי האדמ' כשהוא עסוק במלחמה פונה עצמו מכל עסקים ואין בו כח לעשות זו וזו:
4 ירה בים שדי ביאה של ירייה וכן הוא אומר או ירה יירה (שמות יט) או אשתדאה ישתדי וית"ו משמשת בלו במקום יתפעל. ומבחר שם דבר כמו מרכב ומשכב מקרא קדש. טבעו אין טביעה אלא במקו' טיט כמו טבעתי ביון מצולה (תהלי' סט), ויטבע ירמיהו בטיט (ירמיה לח) מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם שמשעבדו את ישראל בחמר ובלבנים:
5 יכסיומו כמו יכסום והיו"ד האמצעית יתירה ודרך מקראו' בכך כמו מחלב יתרון (תהלי' קלט) ירוין מדשן ביתך (תהלי' לו) והיו"ד ראשונה שמשמעה ל' עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותם, יכסימו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות נקוד יכסיומו מלא פום. כמו אבן ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין בינונים כאבן והכשרים כעופרת
6 שנחו מיד: ימינך ימינך שני פעמי' כשישראל עושין את רצונו של מקום השמא

נעשית

פננת המקרא.

כי עז הוא שם דבר והוא מגזרת הכפולים לדעת המדקדקים בעלי השלישיים לכן אמרו שמשקלו פל כי יחסר ממנו עי"ן הפעל והכה כל חבריו מבעלי הכפל וכ"כ הרד"ק במכלול בשער דקדוק השמות בפעלי הכפל: ל' פ"ל תם עז קר ח"ם וע"ל שלא נתחברו עם הכינויים רגושים כמו עזו קרו (כי לקרו נחלם בעבור הרי"ש) חמו ועלו תמו וכן שלם יפ"א הפעל באורך או בקמץ חטף וכו' עכ"ל וכל"י וה' כתבו כל המשכים אחרי שנתחברו עם הכנויים כלם רגושים וזה הכלל צריך לפרט חוץ מן חקקה הקבם שכולם רפויי', ונראה הטעם שלכן הרפו זה כדי שלא יתחברו ג' ד' אותיות ממוצא אחד שזה קשה על הל' לכן השמיטו הדגש והשיגו השו"א שהי' נע להיות נח ובזה הקלו הקריא' ולכן בשאר התיבות אם אין שם התחברו' ב' אותיות ממוצא אחד שהראשונה בשו"א הניחו הדגש על מכונו כמו נהלת בעזך, ה' בעזך ישמח מלך, אתה פוררת בעזך ים כולם רגושים בין שפ"א הפעל בק"מ כמו זה שסברנו בין שהוא בקמץ כמו עזכם עזה כלכם

7 יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב
גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ:

כעשית ימין. ימינך ה' נאדרי בכח להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב, וכי כרא' אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכו' ביד אחד ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויבך ה' כי הנה אויבך יאבדו (תהלי' צב) עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלזו (תהלים צד) נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם (תהלי' צג), לא לנו ה' לא לנו (תהלי' קטו, ועב' כאם ה' אענה את השמים (הושע ב), אנכי לה' אנכי אשירה (שופטים ה), לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם (תהלים קכד), עורי עורי דבור' עורי עורי דברי שיר (שופטי' ה), תרמסנ' רגל רגלי עני (ישעי' כו), ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו (תהלים קלו). נאדרי כמו רבתי עם שרתי במדינו' (איכה א) גנובתי יום (בראשית לא). תרעץ אויב תמיד היא רוצצת ומשברת האויב ודומה לו וירעצו וירוצצו את ישראל בשופטי' (שופטי' י):
7 תהרוס תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמי' כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויבך יהמיון ומה היא ההמיה על עמך יעריםו

סוד

עבנת המקדש.

ולכן מה שאמר הרד"ק עוד כי בכלם כ"א הפעל בשורק או נק"ת גם זה בלתי מדוקדק כי לא ימצא הפ"א נק"ת כ"א כשלמ"ד הפעל בשו"א אבל כשהוא מנוקד נאחת מן התנועות לעולם פ"א הפעל בשורק ואפילו כשהוא מנוקד בשו"א יתכן הפ"א בשורק כנרא' מן המשלים שהזכרנו, לכן נ' רש"י ז"ל יותר מדוקדק באומרו כל תיבה בת שתי אותיות הנקוד' במלאפום (כמו עז חק ע"ל שהוא נקרא מלאפום בפירש"י ז"ל) כשהיא מארכת צאות שלישית (ר"ל כשניתוסף נסופה אות הכינוי) ואין השנית בחטף הראשונה נקודה בשורק וכו' הרי שהכיר בתנאי כשאין השנית בחטף או לעולם הראשונה בשורק, וזה לאות ומדוקדק וכולל כל התיבות הנכנסות במשקל פל וזה הוכיח הרב במישור שאין היו"ד של עזי לכינוי המדבר שאלו כן היה ראוי העי"ן להנקד בשורק אבל היו"ד נוסף לתיקון השם וזה ממנהג הל' בכמה מקומות כמו יושבי שוכני ואחרים שהכיר הרב וכן שהם של רמי לך שהוא לי' שתיקה ומגורת דומיה לדעת כל המפרשים לא שנרדפה "ד' הא"ס וניתקן ע"ד בעלי ל"ה דוגמת אל ראי (בראשית י"ו י"ג) ע"ש פירש' לכן אין שום זרות במלת עזי לשיעתו גם וזמרת היא כהלכתו כי הוא תוקף השם והדביקות סבית מלת של במאמר לכן טעמו העוז ונקיתו של אהינו וכו' גם לקמצות הרי' שהלאנו "אחרים רבים כמו ה' מנת חלקי, מנת שועלים יהיו ולמקצת הימים ואחרים ככתוב "' במכלול "' בשער דקדוק הפעלי' "ד מבנין ע"ו לכן גם הוא כמשפטו, ומה שהוכיח הרב לדוגמא לעזרת ה'

8 וּבְר֤וּחַ אַפֶּ֙יךָ֙ נֶ֣עֶרְמוּ מַ֔יִם נִצְּב֥וּ כְמוֹ־נֵ֖ד נֹזְלִ֑ים קָֽפְא֥וּ
9 תְהֹמֹ֖ת בְּלֶב־יָֽם׃ אָמַ֥ר אוֹיֵ֛ב אֶרְדֹּ֥ף אַשִּׂ֖יג אֲחַלֵּ֣ק

8 סוד (תהלים פג) ועל זה קורא אות' אויביו של מקום: וברוח אפיך היוצא משני נחירי' של אף דבר הכתוב כביכול במושל מלך בשר ודם כדי להשמיע לאזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו (תהלים יח) וכן ומרוח אפו יכלו (איוב ד) והוא שאמר למען שמי אאריך אפי (ישעיה מח) כשזעפו נחה נשימתו ארוכ' וכשהוא כועס נשימתו קצרה ותהלתי אחטם לך (ישעי' מח), ולמען תהלתי אשים חטם באפי לסתום נחירי בפני האף והרוח שלא יצא, לך בשבילך אחטם כמו נאקה נחטם בחטם שנת כך נראה בעיני, וכל חרון אף שבמקרא אני אומר כן חרה לו כמו ועצמי חרה מני חורב (איוב ל) ל' שרפה ומוקד שהנחירים מתחממים ונחרים בעת הקצף וחרון מגזרת חרה כמו רצון מגזר' רצה וכן חמה ל' חמימות על כן היא אומר וחמתו בערה בו (אסתר ד) ובנוח החמה אומר נתקררה דעתו. נערמו מים אנקלוס תרגם ל' ערמימות ול' כזות הנוק"א כמו ערמת חטים (שיר ז) ונצבו כמו נד יוכיח. נערמו ממוקד רוח שיצא מאפך יבשו המים ונעשו כמין גלים וכריות של ערמה שהם גבוהים. כמו נד כתרגומו כשור כחומה. נד ל' צבור וכנוס כמו נד קציר ביום נחלה (ישעיה יז) כונס כנד לא כתב כונס כנאד אלא כנד ואלו היה כנד כמו כנאד וכונס ל' הכנסה היה לו לכתוב מכנים כנאד מי הים אלא כונס ל' אוסף וצובר הוא וכן קמו נד אחד ויעמדו נד אחד (יהושע ג) ואין ל' קימה ועמידה בנאד' אלא בחומות וצבורי' ולא מצינו נאד נקוד אלא במלא פום כמו שימה דמעתי בנאדך (תהלי' נו) את נאד החלב (שופטי' ד). קפאו כמו וכגבינה תקפיאני (איוב י), שהוקשו ונעשו כאבנים והמים ורקי' את המצריי' על האבן בכח ונלחמו' גם בכל מיני קושי. בלב ים בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן עד לב השמים (דברים ד), בלב האלה
9 (שמו"ב טו), ל' עקרו ותקפו של דבר: אמר אויב לעמו כשפיתם בדברים
ארדף

הבנת המקרא.

ה' נעברת ה' לא לאחרים שהתי"ו מורה על הדקיקות אזה פשוט וידוע לכל משכיל אבל חבירים לדוגמא שכן מדקדק המקרא לסמוך התיב' של הפועל ואיננה כמו ברכת אברהם ואהבת חסד וכמו שאנו אומרים קומה בעזרת ישראל עזרת אבותינו והמיה' שדבקים של הפעול לא כן חמרת יה שהוא דבוק של הפועל דוגמת לעזרת ה' וחבריו שהזכיר, ואמר עוד ואל תתמה על הוי"ו של ויהי וגו' ר"ל שגם הוי"ו של ויהי איננה זרה כי גם לה יש חברים רבים במקרא ולכן לפי שמתו אין שום זרות בכתוב הזה כמו שהוא לשטת האונקלוס והרא"בע, והחכם בעל מקנה אברם בשימושי הוי"ו תיקן גם שימוש הוי"ו הנ' לשטת רש"י ז"ל ע"ש, ועדיין אנו צריכין למודעא כי כל קמץ שאיננו רחב הוא אשר קראו הרב בשם חטף קמץ בכל מקום ולכן אמר עזי נקוד חטף קמץ וכן אמר לקמן י"ט כ"ד
יפרוץ

שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃
10 נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם

ארדוף ואשיגם ואחלק שלל עם שרי ועבדי. תמלאמו תמלא מהם נפשי רוחי
ורצוני ואל תתמה על תיבה המדברת בשתים תמלאמו תמלא מהם יש הרבה
כל' הזה כי ארץ הנגב נתתני (שופטים א) כמו נתת לי, ולא יכלו דברו לשלום
(בראשית לז) כמו דבר עמו, בני יצאוני (ירמי' י) כמו יצאו ממני, מספר צעדי
אגידנו (איוב לא) כמו אגיד לו, אף כאן תמלאמו תמלא מהם. אריק חרבי
אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער בשליפתו ובאחרדיך נופל בו ל' הרק'
כמו מריקים שקיהם (בראשית מב), וכליו יריקו (ירמיה מח), ואל תאמר אין
ל' ריקות נופל על היוצא אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא ממנו אבל לא
על החרב ועל היין ולדחוק ולפרש אריק חרבי כל' וירק את חניכיו (בראשי' יד)
אודין נתרבי מצינו הל' מוסב אף על היוצא שמן תורק, לא הורק מכלי אל כלי
(ירמ' מח), לא הורק הכלי אין כתיב כאן אלא לא הורק היין מכלי אל כלי,
מצינו הל' מוסב על היין וכן והריקו חרבות על יפי חכמתך (יחזק'
10 כח). תורישמו ל' רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר (שמואל א ב): נשפת
ל' הפחה וכן וגם נשף בהם (ישעי' מ). צללו שקעו עמקו ל' מצול'. כעופרת
אבר

הבנת המקרא.

יפרין נקוד חטף קמץ וכן להלן כ"ה ב' מראה נקוד חטף קמץ וכן בראשית י"ד י"ו י"נ ט' ראי נקוד חטף קמץ וכן ׳׳ בכל מקום לא הבדיל כלל בין חטף קמץ לקמץ חטף ושניהם שוים אצלו וכן שטת קדמוני הקדמונים והיא עיקרית ואין כאן מקום בירור השטה הזאת.

8 נערמו מים א"ת ל' ערימות וכו' עכ"ה, וככה מצאנו לח"ל במכילתא ויונת בילקוט ברמז רמ"א נערמו מים במדה שמדדה בה מדדת להם הם אמרו הבה נתחכמה לו אף אתה נתתה ערמה במים והיו המים נלחמים בהם בכל מיני פורעניות, ד"א עשאן כמין ערימות וכו' עכ"ל, וכן מדקדק ח"ל לפרש התיבות בכל מיני ההוראות העצמיות והנגדיות אשר להם לפי שזה מאמות המלינ' הכאותה להשתמש במלות רבות המובן לומר שכולהי איתנהו ביה בענין אם נעכס או במקרה; ומצאתי לבעל הפריזון בשרש ערם שאמר, ערימות פי' גדישים, ויזה נערמו מים פי' נעשו ערימות כמו נעשו כמו כד, והתתם עשאהו מל' ערמה ותכונה שתרגם תכימו מיא, ומי יודע כי התרגום יבית לפעמים הדבר היודע וסומך על שהוא גלוי ותפס ענין אחר נסתר כדי שיגדיל תורה ויאדיר, והטפשין תופסין אותו על כך ואמרו לא הבין לומר כך ולולי שיכלו להבין דבריו אבל עניות דעתם ישים להם גאות לתפום את החכמים כי גאות יתר לעניות ואינן נפרדים לעולם בין בדעת בין בממון.

9 תורשמו ל' רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר, ל' רש"י ז"ל, דע כי לפי הקדקוק אין לגזור תורישמו גם לא מוריש ומעשיר מגזרת עני ורש שא"כ היה
דמויים

אַדִּירִים׃ מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר 11
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃ נָטִיתָ יְמִינְךָ 12
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ 13
בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃ שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז 14

אמר פל"ים בלע"ז (בויית): באלים בחזקים, כמו ואת אילי הארץ 11
לקח (יחזקאל יז), אילותי לעזרתי חושה (תהלים כב). נורא תהלות יראוי
מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמו שכתוב לך דומיה תהלה (תהלים סה):
נטית ימינך כשהקב"ה נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו 12
ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור (ישעי' לא)
משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברים.
תבלעמו ארץ מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק (שמות ט): נהלת 13
ל' מנהל ואונקלו' תרגם ל' נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר ל' עברי: ירגזון 14
מתרגזין. יושבי פלשת מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ויצאו

סבנא ספקדא.

לאוים תורישמו מוריש ומעשיר אם לא שנאמר שהם שני שרשים בענין אחד * ירש ורוש וכ"כ רד"ק במכלול כי כן דרך העברים לאמר בענין אחד הפעל שדומו אותיותיו לאותיות פעל אחר אע"פ שהם הפוכים בסדר אותיותיהם יאמרו שניהם בענין אחד יבש בוש, יטב טוב, יגר גור, יצר צור, ירע רוע, יקץ קוץ, ירב ריב, ירש רוש וכו' ע"ש מגלים הרמה, והרא"בע פי' תורישמו תשמידם וכן ת"א תשיצינון, והרד"ק בשרשו אמר שיתכן להיות ל' גירושין, אכן האמת כי ירש ורשה ורשם עיקר יסוד כולם רש ב' אותיות וממנו נאצלים כל אלה, ול' רש הונח בעצם על ענין העתקת הקנינים מרשות לרשות לכן יש במשמעו קנין והעדר והיינו הרשות והירשה כי הרשות העדר והירשה קנין ותנו העברי' מזה פעלים מתחלפים על נחת שונות לרמוז בהם על הנגדים המתחלפים המכוונים בענין ההוא, ואמרו ל' ירש ויורש ואורש ותירש וכו' בבנין הקל להורות על קניית הירשה, ואף * שמצאנו "לרשת אותם מפניך (דברי' י"ב כ"ט) כבר פי' הרד"ק שמלת מפניך שב על כי יכרית לא על לרשת. ואמרו רישו רישי ירשם ותרשם על העדרת הצלת הירש' והוא הרישו' אלא שהקל "עומד" והמרובע יוצא, ואמרו הוריש ומוריש ויורש להגמיד ההעדר והקנין הרישו' והירוש' בפעל אחד כמו והורשתם את הארץ וישבתם בה ותנירו, ומגד הצלילה שנו יתפרש בל' גירושין בהיות הבעלים מגורשים מנחלתם ומזה המין כל ל' הורשה שבתורה שבבנין הפעיל ולכן כולם ת"א בל' גירושין חוץ מן תורישמו ידי דעגינא שתרגמו בל' השמדה לפי עיקר כוונת הדרש וע"ע לשון גירושין הוא והיינו גירוש מארצות הגויים,

וס

15 ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב
16 יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם
אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר
17 עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית: תבאמו
ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יהוה

15 בחזקה כמפורש בד"ה (א' ז' כ"א) והרגום אנשי גת: אלופי אדום אילי
מואב והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכי' אלא מפני אנינות
שהיו מתאוננים ומצטערים על כבודם של ישראל. נמוגו נמסו כמו ברביבים
תמוגגנה (תהלים סה), אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו:
16 תפול עליהם אימתה על הרחוקים. ופחד על הקרובים כענין שנאמר
כי שמענו את אשר הוביש וגו' (יהושע ב). (ס"א) (אימתה על הקרובי' ופחד
על הרחוקים). עד יעבר עד יעבר כתרגומו. קנית חבבת מאשר
17 אומות כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם: תביאמו נתנבא משה
שלא יכנס (ס"א יכנסו) לארץ לכך לא נאמר תביאנו. מכון לשבתך מקדש
שלמטה

הבנת המקרא.

זה שפי' רשי' ותרגו יורשנה (במדבר י"ד כ"ד) כתרגומו יתרכינה יורישו את
הענקים ואת העם אשר בה, ואין לתרגמו ירתינה שא במקום יורשנה עכ"ל,
אבל תורישמו ריאה רשי' ז"ל יותר טוב לפרש ל' רישות כמו מוריש ומעשיר
שטעמו מגרש הבעלים מירושתם לכן הם דלים ורשים, ומצאנו עוד מל' רש
כי תאמר אדום רוששנו (מלאכי א' ד) שנבנה על דרך השלימים ולא יאמר
הרששנו והו' כי לפרק הרישות והדלות יחד שהם אחים ורעים בכל
מקום כי הרשות גם היא ל' כתישה והכאה וכן או"ל כל שמעלה רשושין
(נדה דף ח' ב') ויהיה רשש ורצץ ורסס שרש בעיקר פתרונם ובגלים רק
בחוזק ובחלשה ובהוראות טפילי', כמו נתש נתץ נתם וכמו שאגה צעקה
זעקה וכמו שריון סריון ודומים כמוהם, ומצאנו עוד כל עצך ופרי אדמתך
יירש הצלצל (דברי' כ"ח מ"ב) שענין האבד הוא לפי שאין קנייני פרי האדמ'
וד' מקרי' בלתי עצמותיי' כקנייני נכסי האדם אבל הם עצמותי' וטבעי' לכן
נאות להביא רישות שלהם בל' כבד וכמו שכתבתי לעיל א' ע"ז אבל למלחות,
גם כפי' ריי אבל בני שלשים (בראשית נ' כג) ועוד אדבר בו במקומו בהגיעי לשם
16 בעז"ה. תפל עליהם אימתה על הרחוקים ופחד על הקרובי' כענין שנאמ'
את אשר הוביש וגו' עכ"ל והבי' אותה במכילתא ולמדנו מזה כי היראה המסבבת
רחוקה אם ברחוק מקום או ברחוק זמן תכונה בשם אימה, והיראה המסבבת
קרובה תכונה בשם פחד, ומה שאמר הרב כענין שנאמר את אשר הוביש ר"ל
שמע

מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ 18
19 כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב
יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ
בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃ פ
20 וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ
וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃
21 וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה

שלמטה מכוון כנגד כסא שלמעל' אשר פעלת. מקדש הטעם עליו זקף גדול
להפרידו מתבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה' חביב בית המקדש
שהעולם נברא ביד אחת שנאמר אף ידי יסדה ארץ (ישעיה מח) ומקדש בשתי
ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד, לעתיד לבא שכל
18 המלוכה שלו: לעולם ועד ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה
19 אבל אנכי היודע ועד (ירמיה כט) שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא: כי בא סוס
20 פרעה כאשר בא: ותקח מרים הנביאה וגו', היכן נתנבאה כשהית' אחות
אהרן, קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה,
דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו.
את התף כלי של מיני זמר. בתפים ובמחולות מובטחות היו צדקניות
21 שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים: ותען להם מרים
משה אמר שירה לאנשים הוא אומר והם עונין אחריו ומרים אמרה שירה לנשי':
ויסע

הבנת המקרא.

ומן הכתוב הזה ראי' של' אימה נופל על הרחוקים שהרי אמרה וכי נפלה
אימתכם עלינו כי שמענו את אשר הוביש ה' וגו' וזה הי' ברחוק מקום ומגד
השמועה ולכן אמרה אימתכם ולא אמרה פחדכם, ועוד יש להביא ראי' מן את
אימתי אשלח לפניך (לקמן כ"ג כ"ז) שמשמעו טרם בואך אשלח אימתי חוגית
ושלח יעקב מלאכי' לפניו, ואת יהודה שלח לפניו גשנה, ויאמר הרא"בע
את אימתי וגו' הוא פחד בנשמה והנה תבוא לגוף חולשה מיד וכו'.

18 לעלם ועד ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה וכו' עכ"ל,
י"מ שכוונת רפי' בפתח וקמץ הפעול שנקרא פתח קטן והשני שנקרא קמץ קטן
אבל משמעות לשונו אינכו סובל הפי' הזה, ויותר עיקר שכוונת רש"י ורא"בע
היתה וָעֶד בפתח הוי"ו וכן הוא במ"ג של רמ"ע וכל רפ"ו וכתוב בגליונו לית
פתח ... לרש"י ולא"בע ודומה שרש"י הי' גורס העי"ן בצר"י בשניהם, אכן בכי"י
גם

21 סוס ורכבו רמה בים: ס ויסע
משה את־ישראל מים־סוף ויצאו אל־מדבר
שור וילכו שלשת־ימים במדבר ולא־מצאו
23 מים: ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים
ממרה כי מרים הם על־כן קרא־שמה מרה:
24 וילנו העם על־משה לאמר מה־נשתה: ויצעק אל

22 ויסע משה הסיען בעל כרחם שעטרו מצרים סוסיהם בזהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שיר א) לפיכך הוצרך להסיעם בעל כרחם:
23 ויבאו מרתה כמו למרה ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה ותי"ו היא במקו' ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהיא מוסף במקו' הלמ"ד תהפך הה"א של שרש לתי"ו וכן כל ה"א שהיא שורש בתיבה תהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חמה אין לי (ישעיה כז), וחמתו בערה בו (אסתר א), הרי ה"א של שורש נהפכ' לתי"ו מפני שנסמכת אל הו"ו הנוספת וכן עבד ואמה, הנה אמתי בלהה (בראשית ל), לנפש חיה (בראשית ב), ותהיתו חיתו לחם
24 (איוב לג) בין הרמה ותשובתו הרמתה (שמואל א ז): וילנו לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעלו הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם מתלונן מתרעם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר הלועז דקו'מפליינט ש"י
שבר

הבנת המקרא.

גם נשל כ"ד ונמצינו של רמ"ה נקוד ועד וכן העיד רד"ק במכלול בשקל פעל ובשקל פע"ל גם בשרשי' שלו, ובמע"כ ל"ד התוספה בעיבך קמץ מגלגו כ"ה ילין מיוחדן קמצין ועמהם ולכבי היודע ועל פ"מ שזה לבד נבר"י הענין נס
23 על תקויו מסר עליו ר'. מרתה כמו למרה וכו' והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה וכו' עכ"ה, דקדוקו מבואר, ומה שאמר ה"א הנשרשת בתיבה ר"ל שכפלה בסוף התיבה ולפניה קמץ לפי לי כקנה והנה היא נשרשת בו והיא תהפך לתי"ו ולכן בכל המשלים שהזכיר רש"י ז"ל לחנוגו אין גם אחד בהם שהה"א יסוד ושרש בהם כ"א לפי ל"כ, וכל ה"א שהיא יסוד ושרש בתיבה או שהיא נוספת ואיננה לפי ל"כ זה כשהכינוי מלעיל לא תהפך לתי"ו לעולם כמו שדה תאמר שדי שדך שדו או שדהו וכן בכל
הנמצתו
24 וילנו לשון נפעלו הוא וכו' עכ"ה, והוא מן הפעלים הכפולים ובתא הלמ"ד לאפרון בין נפעל כמשפט, ומה שאמר וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם וגו' אין מבוכתו שלעולם יבוא לשון תלונה עומד בבפעל דיקא שהרי
ויל

יְהוָ֗ה וַיּוֹרֵ֤הוּ יְהוָה֙ עֵ֔ץ וַיַּשְׁלֵךְ֙ אֶל־הַמַּ֔יִם וַיִּמְתְּק֖וּ
הַמָּ֑יִם שָׁ֣ם שָׂ֥ם ל֛וֹ חֹ֥ק וּמִשְׁפָּ֖ט וְשָׁ֥ם נִסָּֽהוּ׃ וַיֹּאמֶר֩ 26
אִם־שָׁמ֨וֹעַ תִּשְׁמַ֜ע לְק֣וֹל׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֗יךָ וְהַיָּשָׁ֤ר בְּעֵינָיו֙
תַּעֲשֶׂ֔ה וְהַֽאֲזַנְתָּ֙ לְמִצְוֺתָ֔יו וְשָׁמַרְתָּ֖ כָּל־חֻקָּ֑יו כָּֽל־
הַמַּחֲלָ֞ה אֲשֶׁר־שַׂ֤מְתִּי בְמִצְרַ֙יִם֙ לֹא־אָשִׂ֣ים עָלֶ֔יךָ כִּ֛י
אֲנִ֥י יְהוָ֖ה רֹפְאֶֽךָ׃ ס חמישי וַיָּבֹ֣אוּ אֵילִ֔מָה 27
וְשָׁ֗ם שְׁתֵּ֥ים עֶשְׂרֵ֛ה עֵינֹ֥ת מַ֖יִם וְשִׁבְעִ֣ים תְּמָרִ֑ים
וַיַּחֲנוּ־שָׁ֖ם עַל־הַמָּֽיִם׃ וַיִּסְעוּ֙ מֵֽאֵילִ֔ם וַיָּבֹ֜אוּ כָּל־עֲדַ֤ת 1
בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ אֶל־מִדְבַּר־סִ֔ין אֲשֶׁ֥ר בֵּין־אֵילִ֖ם וּבֵ֣ין
סִינָ֑י בַּחֲמִשָּׁ֨ה עָשָׂ֥ר יוֹם֙ לַחֹ֣דֶשׁ הַשֵּׁנִ֔י לְצֵאתָ֖ם
וילינו מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וַיִּלּ֜וֹנוּ כָּל־עֲדַ֧ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֛ל עַל־ 2

מסה הדבר אין נאמר א״י: שם שם לו במרה נתן להם מקצת פרשיות של 25
תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ודינין. ושם נסהו לעם וראה קשי
ערפו שלא נמלכו במשה בל׳ יפה בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות אלא
נתלוננו: אם שמוע תשמע זו קבלה שיקבלו עליהם. תעשה היא עשייה. 26
והאזנת תטה אזנים לדקדק בהם. כל חקיו דברים שאינן אלא גזירת מלך
בלא שום טעם ויצר הרע מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון
לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם. לא אשים אליך
ואם אשים הרי היא כלא הושמה כי אני ה׳ רופאך, ולפי פשוטו כי אני ה׳ רופאך
ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל
דבר זה פן יביאך לידי חולי זה וכן הוא אומר רפאות תהי לשרך (משלי ג):
שתים עשרה עינות מים כנגד שנים עשר שבטים נזדמנו להם. ושבעים 27
תמרים כנגד ע׳ זקנים: בחמשה עשר יום נתפרש היום של חנייה זו לפי 1
שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי
הבצק ששים ואחת סעודות וירד להם מן בששה עשר באייר ויום אחד בשבת היה

הבנת המקרא.

וילן העם על משה הוא עומד בקל לבינוני רש״י וכאשר בסמוך אלא שכוונתו
שכן מדרך העברים לפעמים להפך התלונה אל האדם המתלונן וכן מדרך
הלשון גם הוא לפעמים בלשון דקו׳ מפליצנט אי״י (זיך מוגווויליג בעניגען).

3 משֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע
כִּי־הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־
4 כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב׃ ס וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם
וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ
5 הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ
אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ
6 יוֹם׀ יוֹם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
7 מִצְרָיִם׃ וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ

3 כדאיתא במסכת שבת: וילונו לפי שכלה הלחם: מי יתן מותנו שנמות
ואינו שם דבר כמו מיתתנו אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו לעשות אנחנו לחנות
אנחנו לשוב אנחנו, ותרגום הלואי דמיתנא. לו מתנו הלואי והיינו מתים:
4 דבר יום ביומו צורך אכילת יום ילקטו ביומו ולא היום לצורך מחר. למען
אנסנו בו (ס"א כי) אנסנו הילך בתורתי אם ישמרו מצות התלויות בו שלא
5 יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקט: והיה משנה ליום ולמחר'. משנה
על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע אומר אני אשר יביאו
והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום
וזה ולקטו לחם משנה בלקיטתו היה כמנא לחם משנה, וזהו על כן הוא נותן
לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה' פרש"ן בבית למלאו' העומר פעמי'
6 לחם יומים: ערב כמו לערב. וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ
מצרים לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים
7 אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו: ובקר וראיתם לא על הכבוד
שנאמר

הגהה מפקדת.

3 מותנו שמות וכו', עיין מ"ש לעיל י"ד י"ב אבל ממותינו במדבר, והורה
עוד כי הכינוי נך אינו לפי' הפעול שהוא אותנו כי אם לפי' הפועל שהוא
אנחנו חוגמת לבלתי הפכי בראשית י"ט כ"ט ע"ש.

אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלּוֹנוּ עָלֵינוּ׃
8 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל
וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם
אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ
9 תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן

שנאמר והנה כבוד ה' נראה בענן כלומר לא כך אמר להם ערב וידעתם כי
היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא
כהוגן שאלתם אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו
את כבוד אור פניו שמורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו ועל
מלמעלה ועל מלמטה כמונח בקופסא. את תלונותיכם על ה' כמו אשר על ה'.
ונחנו מה מה אנחנו חשובין. כי תלינו עלינו שתרעימו עלינו את הכל את
בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב, ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו כל' תפעילו
מפני דגשותו וקרייתו שאלו היה רפה הייתי מפרשו כל' תפעלו כמו וילן העם
על משה (שמות יז) או אם היה תגש יאין בו יו"ד ויקריא תלונו הייתי מפרשו
ל' תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל
8 העדה (במדבר יד): בשר לאכול ולא לשבוע, למדה תורה דרך ארץ שאין
אוכלין בשר לשובע ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו
כהוגן שאי אפשר לו לאדם בלא לחם אבל בשר ששאלו שלא כהוגן שהרב' בהמות
היו להם ועוד שהיו אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא
כהוגן. אשר אתם מלינים עליו את האחרים השומעים אתכם מתלוננים׃
קרבו

הבנת המקרא.

7 כי תלינו עלינו שתרעימו עלינו את הכל וכו' עס"ה, כבר כתבנו
ביקומות רבים כי הכפולים והנחים וחסרי הנו"ן כולם עיקר יסודם שתי
אותיות ומדרך העברים להשתמש בהם על שלשת התכונות האלה לכן הם
נלוים במעגלותם וכמ"שכ לעיל ט"ו ט' אמלא תורישמו ידי, וככה שוף שפה
ספף וכסף, עיקר יסוד כולם שף ב' אותיות, וככה שג שגה שגג, שור שרה
שרר, שוק שקה שקק נשק זכן מול ומלל חתת ומתת כסס סבב גלל גלם
שמם, וכמו שכתב רשי ז"ל נתילים לא"ח ע"ש וכן יכת נכת כתת והנה תלינו
מלינים בדגשות הלמ"ד להורות על נו"ן שהיא יסוד הנופל בהם לפרקים
ובתשלומם הנה הם תלינו מלינים ושוים הם במבטא אל תפקידו מפקידים
לכן הם לשון הפעיל ולא כן אלין ילין וילן שהם לשון קל והיו"ד שבהם למשך
לא לבני' לשון הפעיל וככה * אשיר ישיר אדין ידין אריב יריב ואחריהם
כולם מהקל והעד שבלשון נומי * תאמר שירו לינו רינו בלא ה"א ברתם ואילו
בלשון

אמר אל־כל־עדת בני ישראל קרבו לפני יהוה
10 כי שמע את תלנתיכם: ויהי כדבר אהרן אל־
כל־עדת בני־ישראל ויפנו אל־המדבר והנה
כבוד יהוה נראה בענן: פ ששי
11 וידבר יהוה אל־משה לאמר: שמעתי את־
תלונת בני ישראל דבר אלהם לאמר בין
הערבים תאכלו בשר ובבקר תשבעו־לחם
13 וידעתם כי אני יהוה אלהיכם: ויהי בערב
ותעל השלו ותכס את־המחנה ובבקר היתה
14 שכבת הטל סביב למחנה: ותעל שכבת
הטל והנה על־פני המדבר דק מחספס דק

9 קרבו למקו׳ שהענן ירד: השלו מין עוף ושמן מאד. היתה שכבת הטל הטל שוכב על המן ובמקו׳ אחר הוא אומר וברדת הטל וגו׳ (במדבר יא) הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא:
14 ותעל׳ שכבת הטל כשהחמ׳ זורחת עול׳ הטל שעל המן לקראת החמ׳ כדרך טל עולה לקראת חמה אף, אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר, ורבותינו דרשו שהטל עולה מן הארץ באויר ונגלו׳ שכבת הטל נתגל׳ המן וראו והנ׳ על פני המדבר דק יתר דק. מחוספס מגול׳ ואין דומה לו במקרא, ויש לומר מחספס ל׳ חפיסה ודלוסקמא שבל׳ משנה בבנתנל׳

מבנת המקרא.

בלשון הפעיל היו ראויי׳ השירו הדינו הרגו ע״מ השיבו נא להם, דקימו אמרים, ועוד שהרי בלשון עבר אמרו לעולם שרדן רב ולא אמרו השיר הדין הרג ע״מ השיב הקים, ואין טעם לומר שהאתחנו בלשון עבר בקל תעתיד בהפעיל לכן כולם מהקל וכבר רמזתי על זה בכרם פ׳ בא אלל אי בן ביתי אותותי, והו שאמר הרנו ז״ל שאילו היה רפה תרינו הייתי מפרשו בלשון תפעלו, ור״ל בלשון קל, כמו וילן העם על מנה, או אם היה דגש ואין בו יו״ד ונקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו, ר״ל לשון נפעל חוגמת וילונו לעיל, עכשו ה א

כַּכְּפֹר עַל־הָאָרֶץ׃ וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ 15
אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
16 לָכֶם לְאָכְלָה׃ זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוּ
מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר
17 נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ׃ וַיַּעֲשׂוּ
18 כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ וַיָּמֹדּוּ
בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר

כשנתגל' מסכב' הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות הטל,
ואנקלוס תרג' מקלף ל' מחשוף הלבן. ככפור כפור יליד"א בלעז (רייף, גע־
פרורען) דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כבוי הדם
תאיר, ואתרנך, לעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר ושוכב מגלד
כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שטוח קלוש ומחובר כגליד, דק ט"ג בם
בלעז (דיננע) שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אנקלוס
15 תוספת היא על ל' העברית ואין לו תיבה בפסוק: מן הוא הכנת מזון הוא
כמו וימן להם המלך (דניאל א). כי לא ידעו מה הוא שיקראוהו בשמו:
16 עמר שם מדה. מספר נפשותיכם כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו
17 עומר לכל גלגלת: המרבה והממעיט יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט
וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף
על עומר לגלגל' אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגלת

ויש

הכנת המקרא.

משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה, ור"ל וגם
על כרחך לשון מפעיל היא בראיית את כל העדה שאחרי לכן גם כי תלינו
עלינו ההבא לשון מפעיל היא שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם
וכו, והו שפי' הרב בדבור שלאחריו אשר אתם מלינים עליו את האחרים
השומעים אתכם מתלוננים, ור"ל אתם הגורמים שגם האחרים יתלוננו
בשמעם את תלונותיכם, לא שהלכו להסית את העם לתלונה אבל הם הגרם
15 בנזקין ונופל עליהם ל' הפעיל. מן הוא הכנת מזון וכו' ושיעור הכתוב
להם כפי שלא ידעו מה הוא ולא היו יכולין לקראו בשם הפרטי הראוי לו לכן
קראוהו בשם הכולל לכל מזון והוא מן, ועיין מה שבארתי על וימן ה' את
דגל (יונה ב א) תמצאהו בהפטרה למנחה י"כ.

והם

19 אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ
20 אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר: וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה
וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים
21 וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה: וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר
22 בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: וַיְהִי ׀
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר
לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה:
23 וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן
שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ
וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ
24 לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר: וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־
הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה

20 תחו כם גחל שנעשה בו: ויותירו אנשים דתן ואבירם. וירם תולעים
ל' רמה. ויבאש הרי זה מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין
21 שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים: וחם השמש
ונמס הנשאר בשדה נעשה נחלים ושותין ממנו אילים וצבאים ואומות
העולם צדין מהן וטועמים בהם טעם מן ויודעים מה שבחן של ישראל, פשר
ל' פושרין על ידי השמש מתחמם ומפשיר וכמוהו דישטב"פריר ותרגומו בסנהדרין
22 בסוף ארבע מיתות: לקטו לחם משנה כשמדדו את לקיטתן באהליהם מצאו
כפלים שני העמר לאחד, ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח
בריחו וטעמו. ויגידו למשה שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדין
לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטוה לומר להם והיה ביום הששי והכינו
וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך
23 ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: את אשר תאפו
אפו מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום הכל לשני ימים ומה שאתם
צריכים

הבנת המקרא.

21 וחם השמש ונמס הנשאר בשדה וכו' ר"ל שאין וחם השמש ונמס קאי על
ויותירו אנשים שהותירו כמש כי אם על וילקטו אותו ומה שנשאר בשדה אחר
הלקיט'

25 לא־הָיְתָה־בּוֹ׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת
26 הַיּוֹם לַיהֹוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ שֵׁשֶׁת
יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־
27 בּוֹ׃ וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא
28 מָצָאוּ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה
29 עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֺתַי וְתוֹרֹתָי׃ רְאוּ כִּי־
יְהֹוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם
הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ ׀ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא
30 אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם
31 הַשְּׁבִעִי׃ וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא

צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום ל' אפייה נופל בלחם ול' בישול בתבשיל.
25 להשמרת לגניזה: ויאמר משה אכלוהו היום שחרית שהיו רגילין לצאת
וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו אמר להם את שבידכם אכלו לערב חזרו
לפניו ושאלוהו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם תמהים שמא פסק המן ולא
ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר
26 תמצאוהו: וביום השביעי שבת שבת הוא המן לא יהיה בו, ולא בא הכתוב
28 אלא לרבות יום הכפורים וימים טובים: עד אנה מאנתם משל הדיוט הוא בהדי
29 הוצא לקי כרבא על ידי הרשעים מתגנין הכשרים: ראו בעיניכם כי ה' בכבודו
מזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת לתת לכם לחם יומים.
שבו איש תחתיו מכאן סמכו חכמים ארבע אמות ליוצא חוץ לתחום. אל יצא
איש ממקומו אלו אלפים אמה ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים
31 ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר: והוא כזרע גד לבן עשב ששמו
קליי"אנדרי וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא
לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן. כצפיחית בצק שמטגנין אותו בדבש
ותורגמו אטריין

כבנת המקרא.

הלקיט' והם השמש וכמס ומה שאמר פסר ל' שמרן הוא פירוש על ת"א שתרגם
ו.מס פסר ופירוש הוא ו"ל שע"י השמש הוא מתחמם ומפשיר וכמס דיסטמ"פריר
(ובל"י דיסטרימפ"א destrempet בוי"ו ו"יצן) והגנותו בסנהדרין בסוף
ד' מיתות (דף סו ב) כי מטה לאשקוי' מיא פשר ופי' בסרס"י פשר כמוב, וכן בפ'
שמיני (ויקר' יא ג) פי' מעלת גר' תרגומו מסקא שע"י הגר' האוכל נפשר ונמוח.

32 כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ: וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר
מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן ׀ יִרְאוּ אֶת־
הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי
33 אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן
וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:
34 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי
35 הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן
אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־

32 ויקירין לו אשקדישין בל' משנה והוא תרגום של אנקלוס: למשמרת לגניזה.
לדורותיכם בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיח' למה אין אתם עוסקין בתורה
והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס, הוציא להם
צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' (ירמיה ב) שמעו לא נאמר אלא ראו
33 בזה נתפרנסו אבותיכ' הרבה שלוחין יש לו למקו' להכין מזון ליראיו. צנצנת
צלוחית של חרס כתרגומו. והנח אותו לפני ה' לפני הארון ולא נאמר מקרא
34 זה עד שנבנ' אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: ארבעים שנה והלא
חסר שלשי' יום הם שהרי בחמש' עשר באייר ירד להם המן תחלה ובחמש' עשר
בניסן פסק שנאמר וישבת' המן ממחרת (יהושע ה) אלא מגיד שהעוגו' שהוציאו
ישראל ממצרי' טעמו בהם טעם מן. אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן
(ס"א, שאותה שבעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את
הארץ הטובה אשר וגו' (דברים ג) ותרגום של נושבת יתבתא מיושבת).
אל·

הבנת המקרא

35 אל ארץ נושבת לאחר שעברו את הירדן; אל קצה ארץ כנען בתחלת
התנחל קודם שעברו את הירדן והם ערבו' מואב כמ"ש' מבחוץ אלו וכו' עם"ה,
ידענו כי קצות כל דבר הם שנים והם התחלתו וסופו ושניה' יקראו קצה והענד
אל שני קצותיו, על שני קצות החשן, לכן יתכן לפרש קצה ארץ כנען תחלת
התנחל והיינו בעבר הירדן שזה קודם שעברו, וקרא הירדן קצה ארץ כנען
כי הוא חלק ממנה וכמו שפירשתי בהפטרת יונה למנחה י"כ, לכן פירוש אלו
פה

הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְהָעֹמֶר 36
עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי

יז

וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם 1
עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃
וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה 2
וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן
אֶת־יְהוָה׃ וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־ 3
מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית
אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא׃ וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־ 4
יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט
וּסְקָלֻנִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם 5
וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ

א קצה ארץ כנען בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והיא ערבות מואב
נמצאו מכחישין זה את זה. אלא בערבות מואב כשמת משה בשבעה באדר פסק
המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בט"ז בניסן
שנאמר ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח (יהושע ה): עשירית האיפה 36
האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ששה ביצים נמצא עשירית
האיפה ארבעים ושלש ביצים וחומש ביצה והוא שיעור לחלה ולמנחות: מה 2
תנסון לומר היוכל לתת מים בארץ ציה: עוד מעט אם אמתין עוד מעט 4
וסקלוני: עבור לפני העם וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני. 5
וקח אתך מזקני ישראל לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא
יאמרו מעינות היו שם מימי קדם. ומטך אשר הכית בו את היאור מה
ת"ל אשר הכית בו את היאור, אלא שהיו ישראל אומרי' על המטה שאינו מוכן
אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר

כונת המקרא.

את המן ארבעי' שנה שנסתפקו במן ארבעים שנה כי המן שירד בשבעה באדר
נסתפקו עד י"ו בניסן, ופירוש את המן אכלו עד בואם את המן שירד להם
יום ביומו, ולכן אין הכתובים מכחישין זה את זה.

6 אֶת־הַיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ: הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ
שָּׁם עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ
מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי
7 יִשְׂרָאֵל: וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־
רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם אֶת־יְהוָה לֵאמֹר
הֲיֵשׁ יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן: פ
8 וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם: וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֵם
בַּעֲמָלֵק מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה
10 הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר־לוֹ
מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ

אשר הכית בו את היאור וכן אומרים עליו שהוא לפורענות יראו עתה שאף
6 לטובה הוא מוכן: והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה
8 היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו: ויבא עמלק. סמך
פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים
היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו
היכן אני, משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה
חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שני' וכן שלישי' פגעו באדם
אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו
9 מעליו ובא הכלב ונשכו: בחר לנו. לי ולך השוהו לו מכאן אמרו יהי כבוד
תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך מנין שנאמר ויאמר אהרן אל משה
בי אדוני (במדבר יב) והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו,
ומורא רבך כמורא שמים שנאמר אדוני משה כלאם (במדבר יא) כלם מן העולם
חייבין הם כלייה המורדין בך כאלו מרדו בהקב"ה. וצא הלחם. צא מן הענן
והלחם בו. מחר. בעת המלחמה אנכי נצב. בחר לנו אנשים גבורים
ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן, דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל
10 כשפים לפי שבני עמלק מכשפין היו: ומשה אהרן וחור. מכאן לתענית
שצריכים ג' לעבור לפני התיבה שבתענית היו שרויים. חור בנה של מרים
היה

רֹאשׁ הַגִּבְעָה׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר 11
יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃ וִידֵי מֹשֶׁה 12
כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ
וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד
וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ 13
אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ פ מפטיר
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר 14
וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר
עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא 15
שְׁמוֹ יְהוָה נִסִּי׃ וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה 16
לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃ פ

היה וכלב נעלה: כאשר ירים משה ידו וכי ידיו של משה מנצחו' היו המלחמ' 11
כו' כדאיתא בר"ה: וידי משה כבדים בשביל שנתעצל במצוה ומנה אחר 12
תחתיו נתייקרו ידיו. ויקחו אהרן וחור. אבן וישימו תחתיו ולא ישב לו
על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער. ויהי
ידיו אמונה ויהי משה ידיו אמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ונכונה.
עד בא השמש שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרולוגיאה באיזה
שעה הם נוצחי' והעמיד להם משה חמה וערבב את השעו': ויחלוש יהושע 13
חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלם מכאן אנו
למדי' שעשו על פי הדבור של שכינה: כתוב זאת זכרון שבא עמלק והזדווג 14
לישראל קודם לכל האומות. ושים באזני יהושע המכניס את ישראל לארץ
שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את
ישראל לארץ. כי מחה אמחה לכך אני מזהירך כן כי חפץ אני למחותו:
ויקרא שמו של מזבח. ה' נסי הקב"ה עשה לנו כאן נס, לא שהמזבח קרוי 15
ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו:
ויאמר משה. כי יד על כס יה ידו של הקב"ה הורמה לישבע בכסאו להיות 16
לו

הגהת המקרא.

ויהי ידיו אמונה ויהי משה ידיו אמונה פרושות השמי' וכו', וכן הגירסא 12
בפירש' כ"י, ומלת ויהי שב על משה ומלת אמונה תאר לתפלה ואמר אמונה
ולא

יח

1 וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־הוֹצִיא
2 יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
3 אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ וְאֵת שְׁנֵי
בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי

לו מלחמ' ואיבה בעמלק עולמי' ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנא' האויב תמו חרבות לנצח (תהלי' ט) זהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה נצח (עמוס א) וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב (תהלי' ט) הרי השם שלם, כונן למשפט כסאו (תהלי' ט) הרי כסאו שלם:

1 וישמע יתרו מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמ' עמלק: יתרו שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קני פוטיאל, יתר על שם שיתר פרשה אחת בתור' ואתה תחזה, יתרו לכשנתגייר וקיים המצו' הוסיפו לו אות, חובב שחבב את התור', וחובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטי' ד), ויש אומרים רעואל אביו של יתרו היה ומהו אומ' ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב) שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא, בספרי. חותן משה כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנא' וישב אל יתר חותנו (שמות ד). למשה ולישראל שקול משה כנגד כל ישראל. את כל אשר עשה להם בירידת המן ובבאר ובעמלק. כי הוציא
2 ה' וגו' זו גדולה על כולם: אחר שלוחיה כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרימה ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' (שמות ד) ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרי' אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני
בניה

הבנת המקרא.

ולא באמונה כי כמוה ואני תפלה (תהלים ק"ט ד') ולא אמר בתפלה, גם אונקלוס תרגם אמונה בכלו, אכן הרב מוקיני פי' על שהיו ידיו כבדים להרים ויטה האלהים כל שעה תקנו להיות תומכים אהרן וחור בידיו מזה אחד ומזה אחד שלא ימס לב העם אם ישפלם ודבר זה גרם שהיו ידיו אמונ' עד בא השמש, כי דבר העומד בחזקו ובעמדו ואינו מתליע ואינו נחסר מכמות שהיה קרוי אמונה כמו ותקעתיו יתד במקו' נאמן (ישעי' כ"ב כ"ג) שתרגומו באתר קיים ועוד הרבה אף כאן ויהי ידיו אמונה קיימות ועומדות מורמות מטה האלהים

בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי 4
אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה: וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן 5
מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־
הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה 6
אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ
עִמָּהּ: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־ 7
לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה:
וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה 8
לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־
הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה:
וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה 9

בניה והלכה לה: **ויצילני מחרב פרעה** כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי 4
ובקשו להרוג את משה נעשה צוארו כעמוד של שיש: **אל המדבר** אף אנו 5
יודעים שבמדבר היו אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של
עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: **ויאמר** 6
אל משה על ידי שליח. **אני חותנך יתרו וגו'**, אם אין אתה יוצא בגיני צא
בגין אשתך ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה: **ויצא משה** 7
כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא
ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא. **וישתחו וישק לו** איני יודע מי השתחוה
למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה: **ויספר משה לחותנו** 8
למשוך את לבו לקרבו לתור'. **את כל התלאה** שעל הים ושל עמלק. **התלא'**
למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו היא תיקון ויסוד הנופל ממנו לפרקים
וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: **ויחד יתרו** וישמח יתרו זהו פשוטו ומ"א 9
נעשה בשרו חדודין חדודין מצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא
עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה. **על כל הטובה** טובת המן והבאר
והתורה

הבנת המקרא.

עד כא השמות ודבר זה גרם להחליש יהושע את עמלק וכו', ויאמר עוד, אמונה
ל' רבות כמו שאומרין לרבים אמוני' כן יאמר לרבות אמונה כתמת בנות צעדה
עלי שור, ועיניו קמה (ש"א ד' ט"ו) אלה היו ערי המועדה (יהושע כ' ט').

10 לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ וַיֹּאמֶר
יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד
מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם
11 מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם׃ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה
12 מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃ וַיִּקַּח
יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא
אַהֲרֹן וְכֹל ׀ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן
13 מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה

והתורה, ועל כלן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח
10 ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא: **אשר הציל אתכם מיד מצרים** אומה קשה. **מיד פרעה** מלך קשה. **מתחת יד מצרים**
11 כתרגומו לי' רדוי ומרות היד שהיו מכבידים עליה' את העבודה: **עתה ידעתי** מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר. **מכל האלהים** מלמד שהיה מכיר בכל ע"א שבעולם שלא הניח ע"א שלא עבדה. **כי בדבר אשר זדו עליהם** כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים. **אשר זדו** אשר הרשיעו, ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד (בראשי' כה) בקדירה אשר בשלו בה נתבשלו:
12 **עולה** כמשמעה שהיא כולה כליל. **זבחים** שלמים. **ויבא אהרן וגו'**, ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם. **לפני האלהים** מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים
13 מסובין בה כאלו נהנה מזיו השכינה: **ויהי ממחרת** מוצאי יום הכיפורי' היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת, למחרת רדתו מן ההר, ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכיפורי' שהרי קודם מתן תורה אי אפשר לומר והודעתי את חקי וגו', ומשנתנה תורה עד יום הכפורי' לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בשבעה עשר בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביום הכפורים, ואין פרשה זו כתובה כסדר שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא שלוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו', אל נא תעזוב אותנו (במדבר י) ואם זו קודם מתן תורה משלחו והלך היכן מצינו שחזר, ואם תאמר שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתוב מבני חובב חותן משה (שופטי' ד). **וישב משה וגו'**

ויעמוד

לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־
14 הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ
15 וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃
16 כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ
וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־
17 תּוֹרֹתָיו׃ וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר
18 אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל
19 עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃ עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי
אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים
וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃

ויעמוד העם, יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל
בכבודן של ישראל והוכיחו על כך שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים.
מן הבקר עד הערב אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמתו אפילו
שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף
15 להקב"ה במעשה בראשית שנאמר בו ויהי ערב וגו' (בראשית א): כי יבא
כי בא לי' הוה. לדרוש אלהים כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי
16 17 הגבורה: כי יהיה להם דבר בא מי שהיה לו הדבר בא אלי: ויאמר חותן
18 משה דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך: נבול תבול כתרגומו, ולשונו
ל' כמישה פלייש"ט כמו והעל' נבל (ירמי' ח) כנבול עלה מתאנ' (ישעי' לד)
שהוא כמוש על ידי חמה ועל ידי קרח וכחו תש ונלאה. גם אתה לרבות אהרן
19 וחור ושבעים זקנים. כי כבד ממך כובדו רב יותר מכחך: איעצך ויהי
אלהים עמך בעצה אמר לו צא המלך בגבור'. היה אתה לעם מול האלהים
שליח ומליץ ביניהם למקו' ושוא' משפטי' מאתו. את הדברים דברי ריבות':

20 וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת
וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה
21 אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃ וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל
יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ
עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים
22 וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה
כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן
23 יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ אִם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד
וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃
24 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃
25 וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם
רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי
26 חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־
עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־

21 ואתה תחזה ברוח הקדש שעליך. אנשי חיל עשירים שאין צריכין להחניף
ולהכיר פנים. אנשי אמת אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם
שעל ידי כן יהיו דבריה' נשמעין. שונאי בצע ששונאין את ממונם בדין כההיא
דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא. שרי אלפים
הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף. שרי מאות שש אלפים היו. שרי
22 חמשים שנים עשר אלף. שרי עשרות ששים אלף: ושפטו ויהיו דנין.
והקל מעליך דבר זה להקל מעליך, והקל, כמו והכבד את לבו (שמות ח)
23 והכות את מואב (מלכים ב ג) ל' הויה: וצוך אלהים ויכלת עמוד המלך
בגבורה אם מצוה אותך לעשות כן תוכל עמוד, ואם יעכב על ידך לא תוכל
לעמוד. וגם כל העם הזה אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה
26 עמך: ושפטו ודיינין ית עמא. יביאון מייתין. ישפוטו הם כמו ישפטו
יכן

27 הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם: וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ
וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ: פ רביעי
יט
1 בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
2 מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: וַיִּסְעוּ
מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר
3 וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־
הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר
כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
4 אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וָאֶשָּׂא
אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי:

וכן לא תעבורי (רות ב) כמו לא תעברי, ותרגומו דינון אינון, מקראות
העליוני' הם ל' צווי לכך מתורגמין וידונון יתהון ומקראו' הללו ל' עשייה:
27 1 וילך לו אל ארצו לגייר בני משפחתו: ביום הזה בר"ח. קדש לא היה צריך
לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו
2 היום נתנו: ויסעו מרפידים למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא
כבר כתב שברפידי' היו חוני' בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים
לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים
בתשובה. ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות
בתרעומות ובמחלוקת. נגד ההר למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים
3 למזרח: ומשה עלה ביום השני וכל עליותיו בהשכמה היו שנא' וישכם משה
בבקר (שמות לד). כה תאמר בל' הזה, ובסדר הזה. לבית יעקב אלו
הנשים תאמר להם בל' רכה. ותגיד לבני ישראל עונשין ודקדוקין פירש
4 לזכרי' דברים הקשין כגידין: אתם ראיתם לא מסורת היא בידכם הדברים
אשר עשיתי מצרים על כמה עבירות היו חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא
נפרעתי מהם אלא על ידכם. ואשא אתכם זה יום שבאו ישרא' לרעמסס
שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו
כלם לרעמסס ואונקלוס תרגם ואטלית יתכון כמו ואשיא אתכם ותיקן
את הדבור דרך כבוד למעל'. על כנפי נשרים כנשר הנושא גוזליו על כנפיו
שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראים מעוף אחר
שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ
לפי

5 ועתה אם־שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את־
בריתי והייתם לי סגלה מכל־העמים כי־לי
6 כל־הארץ: ואתם תהיו־לי ממלכת כהנים וגוי
קדוש אלה הדברים אשר תדבר אל־בני
7 ישראל: ויבא משה ויקרא לזקני העם וישם
לפניהם את כל־הדברים האלה אשר צוהו
8 יהוה: ויענו כל־העם יחדו ויאמרו כל אשר־
דבר יהוה נעשה וישב משה את־דברי העם
9 אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה הנה אנכי בא
אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי
עמך וגם־בך יאמינו לעולם ויגד משה את־דברי
10 העם אל־יהוה: ויאמר יהוה אל־משה לך אל־העם

רביעי

לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא
בבני, אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו', ויבא בין מחנה מצרים וגו',
והיו מצרי' זורקים חצי' ואבני בליסטראות והענן מקבל'. ואביא אתכם אלי
5 כתרגומו: ועתה אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל
התחלו' קשות. ושמרתם את בריתי שאכרות עמכם על שמירת התורה.
סגלה אוצר חביב כמו וסגלת מלכי' (קהלת ב) כלי יקר ואבני' טובו' שהמלכי'
גונזים אותם, כך אתם תהיו לי סגלה משאר אומו' ולא תאמרו אתם לבדכם
שלי ואין לי אחרים עמכם ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ
6 והם בעיני ולפני לכלום: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים שרים כמה דאת
אמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב ח). אלה הדברים לא פחות ולא יותר:
8 וישב משה את דברי העם וגו', ביום המחרת שהוא שלישי שהרי בהשכמה
עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ ממשה שלא
9 אמר הואיל ויודע מי ששלחני איני צריך להשיב: בעב הענן במעבה הענן
וזהו ערפל. וגם בך גם בנביאים הבאים אחריך. ויגד משה את דברי
וגו', ביום המחרת שהוא רביעי לחדש. את דברי העם וגו', תשובה על דבר
זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי
המלך

וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ וְהָיוּ נְכֹנִים 11
לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה
לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃ וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם 12
סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ
בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת׃ לֹא־תִגַּע בּוֹ 13
יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־
אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ וַיֵּרֶד 14
מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ
שִׂמְלֹתָם׃ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת 15
יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי 16

10 המלך רצוננו לראות את מלכנו: וקדשתם הזמנת' שיכינו עצמם היום ומחר:
11 והיו נכונים מובדלים מאשה. ליום השלישי שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה
משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת
ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה. לעיני כל העם מלמד שלא
12 היה בהם סומא שנתרפאו כול': והגבלת קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו
מן הגבול והלא'. לאמר הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן ולהלן ואתה
13 האתרה על כך. ונגע בקצהו אפילו בקצהו: ירה יירה מכאן לנסקלין
שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה שתי קומות. יירה ישלך למטה
לארץ כמו ירה בים (שמות טו). במשוך היובל כשימשוך היובל קול ארוך
הוא סימן סלוק שכינה והפסקת הקול וכיון שמסתלק הם רשאין לעלות.
היובל הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר אילו של יצחק
14 היה: מן ההר אל העם מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל
15 העם: היו נכונים לשלשת ימים לסוף שלשת ימים הוא יום רביעי שהוסיף
משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי ולדברי האומר בששה בחדש נתנו
עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום ולשלשת ימים כמו ליום השלישי:
אל תגשו אל אשה כל שלשת ימים הללו כדי שיהו הנשים טובלות ליום
השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך שלשה ימים שמא
תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל מששהתה שלשת
ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת:

בהיות

בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־
הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר
17 בַּמַּחֲנֶה׃ וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים
18 מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר׃ וְהַר סִינַי
עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ
וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃
19 וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר
20 וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי
אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ

16 בהיות הבקר מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא
הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו (יחזקאל ג) קום צא אל הבקעה ואקום ואצא אל
17 הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד: לקראת האלהים מגיד שהשכינה יוצאה
לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה וזה שנא' ה' מסיני בא (דברים לג) ולא
נאמר לסיני בא. בתחתית ההר לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר
18 ממקומו ונכפה עליהם כגיגית: עשן כולו אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד
השי"ן פתח אלא ל' פעל כמו אומר שמר שמע לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם
תננא וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר. כבשן של סיד יכול
ככבשן זה ולא יותר תלמוד לומר בוער באש עד לב השמ' (דבר' ד) ומה תלמוד
לומר כבשן לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר
להם כיוצא בו כאריה ישאג (הושע יא) וכי מי נתן כח בארי אלא הוא והכתוב
מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן מה
שיכולה לשמוע, כיוצא בו וקולו כקול מים רבים (יחזקאל א) וכי מי נתן קול
19 למים אלא הוא ואתה מכנה אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן: הולך
וחזק מאד מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוה' אבל
כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע.
משה ידבר כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי
הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקב"ה מסייע לתת בו כח להיות קולו מגביר
ונשמע. יעננו בקול יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש (מלכים א ח)
20 על דבר הבא להוריד: וירד ה' על הר סיני יכול ירד עליו ממש תלמוד
לומר כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ), מלמד שהרכין שמים העליונים

הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד 21
בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃
וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל־יְהוָה יִתְקַדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ 22
בָּהֶם יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם 23
לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעֵדֹתָה בָּנוּ לֵאמֹר
הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לֶךְ־ 24
רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־
יֶהֶרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־יִפְרָץ־בָּם׃ וַיֵּרֶד מֹשֶׁה 25
אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר כ 1
אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

והתחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם:
העד בעם התרה בהם שלא לעלות בהר. פן יהרסו וגו', שלא יהרסו את 21
מצבם על ידי שתאות'ם ה' לראות ויקרבו לצד ההר. ונפל ממנו רב כל מה
שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב. פן יהרסו כל הריסה מפרדת
אסיפת הבנין אף הנפרדין ממצב אנשים הורסי' את המצב: וגם הכהנים 22
אף הבכורות, שהעבודה בהם. הנגשים אל ה' להקריב קרבנות אף הם
אל יסמכו על חשיבותם לעלות. יתקדשו יהיו מזומנים להתיצב על עמדן.
פן יפרץ ל' פרצה יהרוג בהם וישחה בהם פרצה: לא יוכל העם איני צריך 23
להעיד בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות שאין
להם רשות: לך רד והעד בהם שניה שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין 24
וזוזרין אותו בשעת מעשה. ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים יכול אף
הם עמו תלמוד לומר ועלית אתה אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן
מח' לעצמו והכהנים מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן
הכהנים, והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה'. פן יפרץ בם
אע"פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודת' מלא פום
כשהיא באה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: ויאמר אליהם התראה זו: 25
וידבר אלהים אין אלהים אלא דיין וכן הוא אומר אלהים לא תקלל (שמות כב) 1
ותרגומו דיינא לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו
אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין
ליפרע. את כל הדברים האלה מלמד שאמר הקב"ה כל עשרת הדברות
בדבור

2 לֵאמֹר׃ ס אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
3 לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ לֹא
תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
5 מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד
עֲוֺן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים

בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן, אם כן מה ת"ל עוד אנכי ולא יהיה
לך שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו. לאמר מלמד שהיו עונין על
2 הן הן ועל לאו לאו: אשר הוצאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה
שתהיו משועבדי' לי, דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ונגלה כאן כזקן
מלא רחמים, שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר (שמות כד) זו היתה
לפניו בשעת השעבוד וכעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל
תאמרו שתי רשויות הם אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים, דבר
אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מארבע
רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן, ולמה אמר ל' יחיד
אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמר
למה ה' יחרה אפך בעמך (שמו' לב) לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים
אלא לי לבדי. מבית עבדים מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר
אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד
פרעה מלך מצרי' (דבר' ז) אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדי':
3 לא יהיה לך למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי
כבר מנין שלא יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך. אלהים אחרים שאינן אלהות
אלא אחרים עשאום אלהים עליהם ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי
הוא כלפי מעלה לקרותם אלוהות אצלו, ד"א אלהים אחרים שהם אחרים
לעובדיה' צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו
מעולם. על פני כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"א אלא אותו
4 הדור: פסל על שם שנפסל. וכל תמונה תמונת דבר אשר בשמים: אל קנא
מקנא לפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון ע"א כל ל' קנא אנפרינמ"נט
בלעז

לְשֹׂנְאָֽי׃ וְעֹ֤שֶׂה חֶ֨סֶד֙ לַאֲלָפִ֔ים לְאֹהֲבַ֖י וּלְשֹׁמְרֵ֥י 6
מִצְוֺתָֽי׃ ס לֹ֥א תִשָּׂ֛א אֶת־שֵֽׁם־יְהוָ֥ה 7
אֱלֹהֶ֖יךָ לַשָּׁ֑וְא כִּ֣י לֹ֤א יְנַקֶּה֙ יְהוָ֔ה אֵ֛ת אֲשֶׁר־יִשָּׂ֥א
אֶת־שְׁמ֖וֹ לַשָּֽׁוְא׃ פ

בלבם (חייפר) נותן לב ליפרע. לשונאי כתרגומו כשאוחזין מעשה
אבותיהם בידיהם, ונוצר חסד שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור 6
נמצאת מדה טובה יתרה על מדת פורענות אחת על חמש מאות שזו לארבעה
דורות וזו לאלפי': לשוא חנם להבל ואי זו היא שבועת שוא נשבע לשנות 7
שם

בנין המקרא.

לשנאי כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם ונוצר חסד שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור וכו' עכ"ה וכולו לשון אחד והוא רבותא בנמצאת מדה טובה וכו' שזה עיקר כוונת הרב בפירושו, לא שהמדפיסים השתבשו והפרידו הוי"ו מן מלת ונוצר ועשאוהו לפי' בין המקרא והטעו בזה המעיינים עד שהוכרחו קצת מפרשי הרב להגיה או ללכת בדרך עקום, ודייק הרב לומר לאלפים דור כדי להשוות הכתוב הזה עם רעהו שבסוף פ' ואתחנן שאמר לאלף דור והורה כי לאלפים טעמו לבנים אלפים כי הבנים דור ראשון ובני בנים דור שני ובני בני בנים נקראי' שלשים ואחריה' רבעים ואין האבות חשובים וכבר הוכחתי הענין הזה בסוף פ' ויחי אצל בני שלשים (בראשי' נ כג).

7 לשוא חנם להבל, ואיזה שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב עכ"ל. וכן הגירסא בכ"י ובדפוסים קדמונים גם הרא"מ העתיק כן ופי' ז"ל הוצרך לפרש שוא בשתי לשונות חנם להבל מפני שאונקלוס תרגם שוא לשגגא שפי' חנם כי תרגום חנם בכל מקום מגן ולהיות שלשון חנם ילשון חנן ואין ל' הן כופל בזה הוצרך לומר להבל להורות שהענין הנרצה בשבועתו הוא להבל שאין בו תועלת כלל, ומה שאמר ואיזהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע, לאו דוקא לשנות אלא אף אם נשבע על עמוד של אבן שהוא של אבן, לא שתפס ל' המשנה בשבועות (דף כט) ושבועת שוא נחלקת לד' חלקים זו אחת מהם עכ"ל, והנה הרמב"ם בפי' המשנ' שם אמר הנה נתבאר לך בכאן שמיני שבועות שוא נ' האחד שישבע על שהוא חייב המציאות שהוא נמצא מה שהוא מצוי, או שישבע על מה שהוא נמנע המציאות שהוא נמצא, או שישבע על דבר שאין צריך בו לאמת הספור בשבועה כגון שישבע על האיש שהוא איש ועל האשה שהיא אשה עכ"ל, וכלשון זה כתב גם בס' המצות שלו באזהרה ס"ב לא שגם הוסיף או ישבע לבטל דבר מצוה, וענין זה יש להוסיף גם בפי' המשנה שלו ולולי כן לא יהיו כ"א ג' מינים כי המחויב והנמנע שניהם מין אחד והוא ההכרחי כמבואר בהגיון שלו שער ד' כי כל מה שתחייב דבר לענין מה או

מבטל

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד
10 וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ
עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ:
11 כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת

8 את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו
וכן מחלליה מות יומת (שמות לא) וביום השבת שני כבשים (במדבר כח) וכן
לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך (דברי כב) וכן ערות אשת אחיך (ויקרא יח)
יבמה יבא עליה (דברי כה) הוא שנ' אחת דבר אלהי' שתים זו שמענו (תהלי' סב),
זכור ל' פעול הוא כמו אכול ושתה (משלי כג) הלוך ובכה (שמואל ב ג) וכן
פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו
9 לשבת: ועשית כל מלאכתך כשתבא שבת יהא בעיניך כאלו כל מלאכתך
10 עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה: אתה ובנך ובתך אלו קטנים או אינו
אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על
שביתת הקטני' וזהו ששנינו קטן שבא לכבו' אין שומעין לו מפני ששביתתו עליך:
וינח ביום השביעי כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו קל וחומר
לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהיה נח בשבת. ברך ויקדשהו ברכו במן
לכופלו

הבנת המקרא.

תשלול אותו ממנו לא יחסר הדבר ההוא אשר תחייבהו או תשלול אותו מהיותו
הכרחי אלא או אפשר לו או נמצא (כנ"ל ועל שלשה אלה באו מלי במשך
דבריו והם מועתקים מדברי בן רש"ד שאמר בהדיא כי הנגדים הראשונים
שלשה הכרחי ואפשרי ומציאותי) ושלשת המינים הנזכרים נחלקים לארבע
מחלקות ולכן בס' יד החזקה שלו בהלכות שבועות פ"א הלכה ד' דק הרב
לקחתם בשם מחלקות לא בשם מינים כלשון הלכה א' ד' מיני שבועות וכו' כי
החלוקה הרביעית היא נכנסת במין הראשון להיותה ממין הנמנעות, ואולם
רש"י ז"ל שפי' שוא בשתי מיניות חנם והבל הוא לישב לשון תרגום
אונקלוס שתרגם לשוא הראשון למגנא והשני לשקרא והוא' כוה ש"ם במשמעות
לשוא לי' חנם ולשון שקר והעד על זה שבדברות הראשונות כאמר לא תענה
ברעך עד שקר ובדברות אחרונות אמר תמורתו עד שוא ושלמה אמר אל תהי
עד חנם ברעך (משלי כד כח) הרי לך כי חנם ושקר שניהם בשוא וכל חנם שוא
וכל

יְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ 12
לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ ס לֹא תִרְצָח׃ ס לֹא 13
תִנְאָף׃ ס לֹא תִגְנֹב׃ ס לֹא־
תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס לֹא 14
תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ . ס לֹא־
תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ
וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי
וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם 15
וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ

לכופלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד בו: למען יאריכון ימיך 12
אם תכבד יאריכון ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל
הן לאו ומכלל לאו הן: לא תנאף אין ניאוף אלא באשת איש שנאמר מות יומת 13
הנואף והנואפת (ויקרא כ) ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים
(יחזקאל יו). לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר לא תגנובו (ויקרא יט)
בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון ולהלן בגונב נפשות אמרת דבר למד
מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף
לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין: וכל העם רואים מלמד שלא היה 15
בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם ת"ל ויענו כל העם (שמות יט)
ומנין שלא היה בהם חרש תלמוד לומר נעשה ונשמע (שמות כד). רואים את
הקולות רואין את הנשמע שא"א לראות במקום אחר. את הקולות היוצאין

הבנת המקרא

וכל שקר שוא אבל של׳ שם נופל ביחוד על דבר ש"א מגד שאין בו שום תועלת
לא תועלת ממון ולא תועלת ידיעה כגון הנשבע על זהב שהוא זהב ועל עץ
שהוא עץ ועל איש שהוא איש, ול׳ שקר נופל ביחוד על דבר שוא מגד שאין בו
שום העמדה וקיום וכאמרם ז"ל קושטא קאי שיקרא לא קאי ומזה הצד הוא
הבל כי אין הבל כ"א ל׳ דבר בלה וכלה ובטל כמעט רגע כהבל היוצא מפי
האדם, כגון הנשבע על זהב שהוא עץ ועל האיש שהוא אשה ואין אדם שיאמין
לשמועתו, וכאשר יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת הנה מגד שאיננו
מקנה לנו בעדותו זה שום ידיעה שאין דין על פיו אין שמען לו כהתבקרש
של

16 וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה
עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃
17 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר
נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ
18 עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃ וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק
וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם
19 הָאֱלֹהִים׃ ס שטיר וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן

מפי הגבור'. וינועו אין נוע אלא זיע. ויעמדו מרחוק היו נרתעין לאחוריה'
שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזיר'
17 שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון (תהלים סח): לבעבור נסות אתכם
לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכ'. נסות
ל' הרמה וגדולה כמו הרימו נס (ישעיה סב) הרים נסי (ישעיה מט) וכנס על
הגבעה (ישעי' ל) שהוא זקוף. ובעבור תהיה יראתו על ידי שראיתם אותו
18 יראוי ומאוים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו: נגש אל הערפל לפנים משלש
מחיצו' חשך ענן וערפל שנאמר וההר בוער באש עד לב השמי' חשך ענן וערפל
ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן (תרגום ד):
19 כה תאמר בל' הזה. אתם ראיתם יש הפרש בין מה שאדם רואה למה
שאחרים

באור המקרא.

עד הנה וכהולך רכיל ישבע אף שאפשר כי אמת בפיו, ועבר אמירת הקיום
הנה הוא עדות שקר, ושניהם עדות שוא, ויפה פי' הרב חזקוני באומרו לא
תשא את שם ה' אלהיך לשוא לחנם כתרגומו למגנא אל תרגיל עצמך לישא את
שמו בחנם אפילו באמת שמתוך הרגילות תבא לישא את שמו לשקר ולא לא
תנקה כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא לשקר.
17 נסות ל' הרמה וגדולה כמו הרימו נס וכו' עפ"ה, לדעת המדקדקים אין
נסות מגזרת נס כ"א מגזרת נסה הנקראים נחי ל"ה והוא מקור מבנין הקל
הדגש כמו יום ענות אדם נפשו (ישעיה נח ה) מגזרת ענה ל' עינוי ואילו
נס היה מגזרת הכפולים והמקור בבנין הדגש היה נוסס לדעתם כמו
עולל יעוללו (ירמי' ו ט), אכן כבר מצאנו הסכה חנות אל יתילם
ע"ז, מגזרת חנן לדעת הרד"ק עצמו בשרשו ומה גם לרש"י ז"ל שעיקר יסוד
שניהם גם שתי אותיות וכמו שכתבתי לעיל ע"ז פ' אבל תורישמו ימי.

הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם׃ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי 20
כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׃ מִזְבַּח אֲדָמָה 21
תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ
אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר
אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃ וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים 22
תַּעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ

שאחרים מעידין לו מה שאחרים מעידין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין. כי
מן השמים דברתי וכתוב אחר אומר וירד ה' על הר סיני (שמות יט) בא
הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ועל הארץ הראך
את אשו הגדולה (דברים ד) כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ, ד"א הרכין
שמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר ויט שמים וירד (תהלים יח):
לא תעשון אתי לא תעשון דמות שמשי המשמשי' לפני במרום. אלהי כסף 20
בא להזהיר על הכרובי' שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם
לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוה'. ואלהי זהב בא להזהיר שלא יוסיף
על שנים שאם עשית ארבעה הרי הן לפני כאלהי זהב. לא תעשו לכם לא
תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה
בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם: מזבח אדמה מחובר באדמה שלא 21
יבננו על גבי עמודים או על גבי בסיס, דבר אחר שהיה ממלא את חלל מזבח
הנחש' אדמה בשעת חנייתן. תעשה לי שתהא תחלת עשייתו לשמי. וזבחת
עליו אצלו כמו ועליו מטה מנשה (במדבר ב) או אינו אלא עליו ממש תלמוד לומר
הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך (דברים יב) ואין שחיטה בראש המזבח. את
עולותיך ואת שלמיך אשר מצאנך ומבקרך. את צאנך ואת בקרך פירוש
לאת עולותיך ואת שלמיך. בכל המקום אשר אזכיר את שמי אשר אתן
לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבוא אליך וברכתיך אשרה שכינתי עליך
מכאן אתה למד שלא נתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה
באה שם וזהו בית הבחירה שם נתן רשות לכהני' להזכיר שם המפורש בנשיאות
כפים לברך את העם: ואם מזבח אבנים רבי ישמעאל אומר כל אם ואם 22
שבתור' רשות חוץ משלש' ואם מזבח אבני' תעשה לי הרי אם זה משמש בל' כאשר
וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות
מזבח אבנים שנאמר אבנים שלמות תבנ' (דברים כז) וכן אם כסף תלוה
(שמות כב) חובה היא שנאמר העבט תעביטנו (דברים טו) ואף זה משמש בל'
כאשר וכן אם תקריב מנחת ביכורים (ויקרא ב) זו מנחת העומר שהיא חובה
ועל כרחך אין אם הללו תלויין אלא ודאין ובל' כאשר הם משמשים. גזית לשון
גזיה

23 עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃ וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי
אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו׃ פ
1 2 וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃ כִּי תִקְנֶה

גזיזה שפוסלן ומכתתן בברזל. כי חרבך הנפת עליה הרי כי זה משמש בל׳
כן שהוא דלמא כן תניף חרבך עליה. ותחלליה הא למדת שאם הנפת עליה
ברזל חללת שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של
אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך, ועוד שהמזבח מטיל שלום בין
ישראל לאביה׳ שבשמי׳ לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל והרי דברים קל וחומר
ומה אבנים שאינן רואות ולא שומעת על ידי שמטילות שלום אמרה תורה לא
תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם
23 לחברו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות: ולא תעלה במעלות
כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות אשקלי״ש בלע״ז (שטופן,
שטאפפעלן) אלא חלק יהא ומשופע. אשר לא תגלה ערותך שעל ידי המעלות
אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואף על פי שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב
ועשה להם מכנסי בד (שמות כח) מכל מקום הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי
ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים קל וחומר ומה אבנים
הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך
לא תנהג בהם מנהג בזיון חברך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על
אחת כמה וכמה:
1 ואלה המשפטים כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשוני׳ ואלה מוסיף
על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני, ולמה נסמכה פרשת דינין
לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס״א המזבח). אשר
תשים לפניהם אמר לו הקב״ה למשה לא תעלה על דעתך לומר
אשנה להם הפרק וההלכ׳ ב׳ או ג׳ פעמי׳ עד שתהא סדור׳ בפיה׳ כמשנת׳ ואיני
מטריח עצמי להבינ׳ טעמי הדבר ופירושו לכך נאמר אשר תשים לפניהם
כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם. לפניהם ולא לפני ארמיים ואפילו
ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאו׳ שלהם שהמביא׳
דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר שם האלילים להשביחם
(ס״א להחשיבם) שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים (דברים לב)
2 כשאויבינו פלילי׳ זהו עדות לעילוי יראת׳: כי תקנה עבד עברי עבד שהוא
עברי או אינו אלא עבדו של עברי עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר

הבנת המקרא.

2 כי תקנה עבד עברי עבד שהוא עברי או אינו וכו׳ עכ״ה, כבר ידענו
כי כל השמות הבאים על משקל פֶּעֶל פַּעַר כמו מלך נער לא ישתנו
משקלם בסמיכתם בלשון יחיד ואין ... הנגל בניקוד כי נִזְבַּד אגרה׳

עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי
3 חִנָּם: אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא
4 וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ: אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־
לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ
5 וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ: וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי
אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:
6 וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת

שש שנים יעבוד ושמא אני מקיים והתנחלתם אותם (ויקרא כה) בלקוח מן הנכרי
אבל בלקוח מישראל יצא בשש תלמוד לומר כי ימכר לך אחיך העברי (דברי' טו)
לא אמרתי אלא באחיך. כי תקנה מיד בית דין שמכרוהו בגנבתו כמו שנאמר
ואם אין לו ונמכר בגנבתו (שמות כב) או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו
אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך
(ויקרא כה) הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה
בנמכר בבית דין. לחפשי לחירות: אם בגפו יבא שלא היה נשוי אשה 3
כתרגומו אם בלחודוהי ול' בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך
לבושו בכנף בגדו. בגפו יצא מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר
לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. אם בעל אשה הוא ישראלית.
ויצאה אשתו עמו וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי
חייב במזונות אשתו ובניו: אם אדוניו יתן לו אשה מכאן שהרשות ביד רבו
למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדי', או אינו אלא בישראלית ת"ל
האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף
היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנא' אחיך העברי
או העבריה (דברי' טו) מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: את אשתי השפחה: 5
אל האלהים לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו. אל הדלת או אל 6
המזוזה

הבנת המקרא.

אנכי שהוא סמוך וטעמו עבד של אברהם וכן עֶבֶד משכיל (משלי יז ב)
שהוא נפרד וטעמו עבד שהוא משכיל, ובכה"י עבד עברי יתכן להיות
סמוך ולהתפרש עבדו של עברי ויתכן להיות נפרד ועברי תואר לעבד ויתפרש
עבד שהוא עברי כמו ושם אתנו נער עברי (בראשי' מא יב) ולזאת הוכרח רש"י
ז"ל להוציא מן הכתובי' שאינו סמוך וטעמו עבד שהוא עברי. לחפשי לחירות
ר"ל שתיבת לחפשי הוא שם דבר של דרור כמו לחכם והיו"ד יתירה כמנהג הל'
בכמה שמות דברים וכמו שפי' לעיל ט ב', ולא רצה הרב לפרשו שם תואר וכיון
שם א

אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ
ז וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ
ח אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים׃ אִם־

המזוזה יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל ונתת באזנו ובדלת (דברים טו), בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד. ורצע אדניו את אזנו במרצע הימנית או אינו אלא של שמאל ת"ל אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימני' (שמות כט) מה להלן הימנית אף כאן הימני', ומה ראה אזן לירצע מכל שאר אברים שבגוף אמר רבן יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע, ואם מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדי' (ויקרא כה), והלך וקנה אדון לעצמו תרצע, ר' שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר (ר"ל קשר נרדר מגוס' שתולין באוצר לתבשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הב"ה דלת ומזוז' שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה) עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע בפניה'. ועבדו לעולם עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו (ויקרא כה) מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל חמשים שנה אלא עובד עד היובל בין סמוך בין מופלג:
ז וכי ימכר איש את בתו לאמה בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימני' אמרת ק"ו ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאינו אדנים אותו לסימני נערות שאינו מכורה אינו דין שלא תמכר. לא תצא כצאת העבדים כיציאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה ונותן לה דמי עינה או דמי שנה, או אינו אלא לא תצא כצאת עבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים טו) מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה העברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצא' בשש וביובל מהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי אברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי אברים אף הוא אינו יוצא בראשי אברים:
אם

פנבת ספקרא.

שת"א לבר חורין שאילו בן היה הלמ"ד ראוי להנקד בגו"א, וי"א כי הלמ"ד נוסף כלמ"ד והשליכו לאבשלום, הרני לאבנר, והיו"ד ליחס כיו"ד של נכרי אכזרי וקדמוני ודומיהם, וזו"מ קשה פתחות הלמ"ד, והראב"ע אמר כי בלו שנים עשרתים והאחד היה מקפיק כמו בתוך האהלי (יהושע כא) וכן הערכך
ויקרא

רָעָ֞ה בְּעֵינֵ֧י אֲדֹנֶ֛יהָ אֲשֶׁר־לֹ֥א יְעָדָ֖הּ וְהֶפְדָּ֑הּ
לְעַ֥ם נָכְרִ֛י לֹא־יִמְשֹׁ֥ל לְמָכְרָ֖הּ בְּבִגְדוֹ־בָֽהּ׃
9 וְאִם־לִבְנ֖וֹ יִֽיעָדֶ֑נָּה כְּמִשְׁפַּ֥ט הַבָּנ֖וֹת יַעֲשֶׂה־לָּֽהּ׃

8 אם רעה בעיני אדוניה שלא נשאה חן בעיניו לכונסה. אשר לא יעדה
שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא כסף קדושיה וכאן רמז
לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים. והפדה
יתן לה מקום להפדו' ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ומה הוא מקום שנותן
לה שמגרע מפדיונה במספר השנים שעשתה אצלו כאלו היא שכורה אצלו,
כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים אומרים לו יודע היית שעתידה
לצאת לסוף שש נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך
שתי שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישית המנה ותצא מאצלך. לעם
נכרי לא ימשול למכרה שאינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ולא האב.
בבגדו בה אם בא לבגוד בה שלא לקיים בה מצות ייעוד וכן אביה שבגד בה
9 ומכרה לזה: ואם לבנו ייעדנה האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם
ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת
לי בכסף שקיבל אביך בדמיך. כמשפט הבנות שאר כסות ועונה:

אם

הבנת המקרא.

8 (ויקרא כו כג) והוא תואר השם. והפדה יתן לה מקום להפדות וכו'
עס"ה, בעבור שלשון פדה בבנין הקל הוא פועל יוצא לשני כמו כי פדה ה'
את יעקב, והפודה מכית עבדים ונופל על הפודה מיד זולתו ואלו היה הרצון
שהאב או אחד מקרוביה יפדה אותה הי' לו ליכתב ופדה או ופדה אותה,
עכשו דכתיב והפדה בבנין הפעיל והוא פעל יוצא לשנים פעולים ע"כ
שבא הציווי על האדון שהוא יתן לה מקום להפדות. בבגדו בה אם בא
לבגוד בה וכו' עס"ה, כבר כתב רד"ק נחלקו בי המקור על ג' פנים פְּעוֹל
פְּעוֹל או פְּעֹל והתחבר' עם הכינויי' אותן שהם ממשקל פְּעֹל
בחולם יקמץ פ"א הפעל בק"ח או בשורק כמו לְעָבדה ולשמרה,
לחמלה עליך ודומיהם ואותן שהם ממשקל פְּעַל בפתח ינקד
פ"א הפעל בחירק כמו לְרִבְעָה אותה, בשברי לכם, ודומיהם
ע"ש בשער דקדוק הפעלים בלשון י"ח וכפתחי המקור, ואחרי שמצאנו
בלשון בגידה המקור ע"מ פְּעוֹל בחולם כמו בגוד תבגד (ישעי' מ"ח ח')
בגוד בגדו (ירמי' ה' י"א), כנלותך לבגוד (ישעי' ל"ג א'), מסתברא שאין
בבגדו בה לשון בגידה שאילו כן היה ראוי לנקוד בְּבָגְדוֹ הבי"ת בק"ח, אם
לא שנא' שבלשון בגידה השתמשו העברים במקור ע"ש שני המשקלים בח לם
תפתח אע"פ שלא מצאנו בכתוב כ"א האחד ואין זה מן התימה כי מצאנו
רבים כאלה ובלשון בגידה עצמו מצאנו העתיד על שני המשקלים יבגוד בחולם

גם

10 אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא
11 יִגְרָע׃ וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם
12 אֵין כָּסֶף׃ ס מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת
13 יוּמָת׃ וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי

10 אם אחרת יקח לו עליה. שארה כסותה ועונתה לא יגרע מן האמה שייעד
11 לו כבר. שארה מזונות. כסותה כמשמעו. עונתה תשמיש: ואם שלש
אלה לא יעשה לה אם אחת משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש ייעדנה
לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא והא לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היתה
בידה לפדות את עצמה. ויצאה חנם ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה
לעבדים ומה היא היציאה למדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד שתביא סימנין
ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנאמר העברי או העבריה
ועבדך שש שנים (דברים טו) מהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים
לשש שנים תצא בהן, או אינו אומר שתצא אלא בבגרות תלמוד לומר אין כסף
לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות
12 לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: מכה איש ומת
כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש.
מכה איש ומת למה נאמר לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויקרא כד)
שומע אני הכאה בלא מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה,
ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה
איש הכה את האשה ואת הקטן מנין תלמוד לומר כי יכה כל נפש אדם אפילו
קטן ואפילו אשה ועוד אלו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שהכה והרג
יהא חייב תלמוד לומר ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם
אפי' נפלים במשמע תלמוד לומר מכה איש שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי
13 להיות איש: ואשר לא צדה לא ארב לו ולא נתכוון. צדה לשון ארב וכן הוא
אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל א כד) ולא יתכן לומר צדה לשון הצד
ציד

הבנת המקרא.

גם כנגד בפתם בס' מלאכי סי' ב' פ' י' וט"ו, ובמס' קידושין דף י"ח ב' מבואם
פלגתא דתנאי אם היא לשון בגידה או לשון בגד ע"ש פי' רש"י ותוס', ואין
טענה למ"ד יש אם למקרא והוא מלשון ותתפשהו בבגדו א"כ היה הל"ל ראוי
להדגש? שזה ליתא שהרי גם הל"ד של ותתפשהו בבגדו רפה ושקר ענה בו
א"ה ביסוד הניקוד בשער הבינויים אות ע"ו גם בצהר התיבה בתיבת השמות
אות ל"ג, וכן כל בגדי בגדו שבכל המקרא' כולם רפויים, לכן דברי רז"ל באמת
יסבר עמוקים, ומלדעיהם על אדני המדע בנויים, ואף ההגדות התלויים,
13 ראויים ומוטים. ואשר לא צדה לא ארב לו ולא נתכוון, צדה לשון ארב
וכן'

לְךָ֙ מָק֔וֹם אֲשֶׁ֥ר יָנ֖וּס שָֽׁמָּה׃ ס וְכִֽי־ 14
יָזִ֥ד אִ֛ישׁ עַל־רֵעֵ֖הוּ לְהָרְג֣וֹ בְעָרְמָ֑ה מֵעִ֣ם מִזְבְּחִ֔י
תִּקָּחֶ֖נּוּ לָמֽוּת׃ ס וּמַכֵּ֥ה אָבִ֛יו וְאִמּ֖וֹ 15

צדה, שצידת חיות אין נופל ה"א בפעל שלה ושם דבר בה ציד וזה שם דבר בו
צדייה ופעל שלו צודה והוא פועל שלו צד ואומר אני פתרונו כתרגומו ולא כמן
ליה, ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת
ממחלוקת של צד נחברנו בחלק על צד תכשלו (ישעי' סו) צדה אותה (שמואל
א כד) ומלין לצד עילאה ימלל (דניאל ז) אף כאן אשר לא צדה לא צדד למוצאו לו
שום צד מיתה ואף זה יש להדהר עליו מכל מקום ל' אורב הוא. והאלהים
אנה לידו זמן לידו ל' לא תאונה אליך רעה (תהלי' צא) לא יאונה לצדיק כל
און (משלי יב) מתאנה הוא לי (מלכי' ב ה) מזדמן למצוא לי עילה. והאלהים
אנה לידו ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני
מרשעים יצא רשע (שמואל א כד) ומשל הקדמוני היא התורה שהיא משל הקב"ה
שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעי' יצא רשע והאלהים אנה
לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו
בהם עדים שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג
שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים
אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג. ושמתי לך
14 מקום אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו זה מחנה לויה: וכי יזיד
איש למה נאמר לפי שנא' מכה איש וגו' שומע אני אפי' עו"ג ורופא שהמית ושליח
ב"ד שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג
ת"ל וכי יזיד ולא שוגג על רעהו ולא על עו"ג להרגו בערמה ולא שליח בית דין
והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין. מעם
15 מזבחי אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: ומכה אביו ואמו
לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על
החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה. אביו ואמו
או

הבנת המקרא.

וכו' עכ"ה, דע כי וארב לו (דברים יט יא) תרגם אונקלוס ויכמן ליה, וככה
תרגם ואשר לא צדה ודלא כמן ליה ילמדנו מזה כי צדה וארב ל' אחד הם,
ודקדק הרב בלשונו לחזור ולומר צדה ל' ארב ולא היה מספיק במה שאמר
מתחלה לא צדה לא ארב להורות לנו שאין צדה שוה ממש ל' ארב בכל הצדדים
עד שנוכל להשתמש בשניהם על כוונה אחת בענינה שזה ליתא בגזרת אותיות
השמות שאחריהם כי אחר ל' ארב ישמש אות למ"ד ואחר ל' צדה ישמש מלת את
לכן על כרחך שהם נבדלים ואינם כי אם ל' אחד בעיקר פתרונם ונבדלים
בצד אחת מצדי הוראתם והוא שפירש הרב בתחלת דבריו לא צדה לא ארב ולא
נתכוין

16 מוֹת יוּמָת׃ ס וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ
17 וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת׃ ס וּמְקַלֵּל
18 אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ ס וְכִי־יְרִיבֻן
אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף
19 וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ
בַּחוּץ עַל־מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן

16 או זה או זה. מות יומת בחנק: וגונב איש ומכרו למה נאמר לפי שנאמר
כי ימצא איש גונב נפש מאחיו (דברים כד) אין לי אלא איש שגנב נפש אשה או
טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין תלמוד לומר וגונב איש ומכרו, ולפי שנאמר
כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש אשה מנין ת"ל גונב נפש (דברי' כד) לכך
הוצרכו שניה' מה שחסר זה גלה זה. ונמצא בידו שראוהו עדים שגנבו ומכרו
ונמצא כבר בידו קודם מכירה. מות יומת בחנק כל מיתה האמורה בתורה
סתם חנק היא והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין מכה אביו ואמו למקלל אביו
ונ"ל היינו פלוגת' דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומר סבר לא מקשינן:
17 ומקלל אביו ואמו למה נאמר לפי שהוא אומר כי איש איש אשר יקלל את אביו
(ויקרא כ) אין לי אלא איש שקלל את אביו אשה שקללה את אביה מנין ת"ל
ומקלל אביו ואמו סתם בין איש ובין אשה א"כ למה נאמר איש כי יקלל להוציא
את הקטן. מות יומת בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב
לכלם באבן ירגמו אות' דמיה' בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (ויקרא כ):
18 וכי יריבון אנשים למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי
איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו לכך נאמרה פרשה זו. ונפל למשכב
19 כתרגומו ויפול לבטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: על משענתו על בוריו וכחו.
ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא ללמדך כאן
שחובשי' אותו עד שנרא' אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והלך על משענתו
אז נקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה. רק שבתו בטול
מלאכתו

כונת המקרא.

נתכוון, ולא היה מסתפק במה שפירש לא ארב עד שהוסיף ולא נתכוון לומר
כי לא נדה הוא הפסו של וארב לו וקם עליו שנפ' שופטים ועוד נוכח עליו
שהוא שלל גם הכוונה מכל וכל שלא היה שם שום כוונה להמית לא לזה ולא
לאחר וכמשל שהזכיר בסוף שהיה עולה בסולם ונפל על אדם והרגו בלי שום
כוונת מיתה בכגון זה חוקא הוא גולה לאפוקי בשנתכוון להרוג את זה והרג
את זה שאיננו גולה, ואחר שבאר הרג המכוון בלי לא נדה שב לבאר לנו דקדוקי
ואמר כי נדה פעל עבר ונוחה פועל בינוני והדיה שם דבר ממחברת אחת הם
וה"א

וְרַפֹּא יְרַפֵּא׃ ס שני וְכִֽי־יַכֶּה֩ אִ֨ישׁ 20
אֶת־עַבְדּ֜וֹ א֤וֹ אֶת־אֲמָתוֹ֙ בַּשֵּׁ֔בֶט וּמֵ֖ת תַּ֣חַת יָד֑וֹ
נָקֹ֖ם יִנָּקֵֽם׃ אַ֥ךְ אִם־י֛וֹם א֥וֹ יוֹמַ֖יִם יַעֲמֹ֑ד לֹ֣א יֻקַּ֔ם 21
כִּ֥י כַסְפּ֖וֹ הֽוּא׃ ס וְכִֽי־יִנָּצ֣וּ אֲנָשִׁ֗ים 22
וְנָ֨גְפ֜וּ אִשָּׁ֤ה הָרָה֙ וְיָצְא֣וּ יְלָדֶ֔יהָ וְלֹ֥א יִהְיֶ֖ה אָס֑וֹן

מלאכתו מחמת החולי אלא קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאלו הוא שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל. ורפא
ירפא כתרגומו ישלם שכר הרופא: וכי יכה איש את עבדו או את אמתו 20
בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי ת"ל כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור. בשבט כשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אפילו אין בו כדי להמית ת"ל בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה או בכלי עץ אשר ימות בו הכהו (במדבר לה) והלא דברים קל וחומר מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כל שכן. נקום ינקם מיתת סייף וכן הוא אומר חרב
נוקמת נקם ברית (ויקרא כו): אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם אם 21
על יום אחד הוא פטור על יומים לא כל שכן אלא יום שהוא כיומים ואי זה זה מעת לעת. לא יוקם כי כספו הוא הא אחר שהכהו אף על פי שהיה מעת לעת קודם שמת חייב: וכי ינצו אנשים זה עם זה ונתכוין להכות את חבירו
והכה את האשה. ונגפו אין נגיפה אלא ל' דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן 22
(תהלים צא) בטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג) ולאבן נגף (ישעיה ח). ולא יהיה אסון באשה. ענוש יענש לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה

שמם

סכנת סמקרא.

והה"א שנוספת יסוד הנופל בהם לפרקים כמו עלה ועולה ועליה וחמיו ממה שקראו המדקדקים נעלי ל"ה, ואינם מתחברת ניד במנוחה הנופל על ניד חיה ועוף שבל' זה פעל עבר ופועל בינוני שלו צד וסם לנד שלו צייד כמו רש ודיש ופתחנם נבדל מפתרון ל' נדה לכן אין לחברם יחד במחבר' אחת, ועיקר יסוד שניהם צד כ' אותיות יסודיות וממנו כאלים נדה גם ניד זה בתוספת אות בסוף הה עם כמו נעלם נאמנע להורות על כוונת ענין כל אחת מהם נגד מתחלפת וכמו שכבר העירותי על הענין הזה לעיל ג' כ"ב אבל ונבלתם גם ט"ו ט' אבל תורישמו ידי תמקוממו' זולת' מתגורתו

עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה
23 וְנָתַן בִּפְלִלִים׃ וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ
24 תַּחַת נָפֶשׁ׃ עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת
25 יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃ כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת
26 פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס וְכִי־

היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה. **ענוש יענש** יענש ממון ממנו כמו וענשו אותו מאה כסף (דברים כב). **כאשר ישית עליו** וגו', כשיתבענו בבית דין להשית עליו עונש על כך. **ונתן** המכה דמי וולדות.
23 **בפלילים** על פי הדיינים: **ואם אסון יהיה** באשה. **ונתתה נפש תחת נפש** רבותינו חולקים בדבר י"א נפש ממש וי"א ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר
24 בשוק: **עין תחת עין** סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל:
25 **כויה תחת כויה** מכות אש ועד עכשו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים ועכשו בשאין בה פחת דמים אלא צער כגון כואו בשפוד על צפרנו אומדים כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך. **פצע** היא מכה המוציאה הדם שפצעו את בשרו נפר"ט בלעז (ואֶ‏ואֶונע ווּונדע) הכל לפי מה שהיא אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובושת וצער ומקרא יתר הוא והתחכמו לדרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו להתכות בכל מה שירצה אלא אומרי' יש לו להתכות בסם שאינו מצטער כל כך וזה התכה בברזל וצערו. **חבורה** היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שאודים הבשר כנגדו ול' חבורה טק"א בלעז (ענוק) כמו ונמר חברברותיו (ירמיה יג) ותרגומו משקופי ל' חבטה בשת"ח בלעז, (עובג) וכן שתשת קדים (בראשית מא) שקיפן קדים חבוטות ברוח וכן על המשקוף סכנת המקרא.

זה, וזה שכתב הרב בסוף באומרו ואם יש לחברו באחת ממחלקת של כל (ולהשגת הכוונה הנזכרת בלשון נדה) נמצרנו בחלק על כל תנאיו וכו' אף כאן לא נדה לא נכד למנוח לו שום נכד מיתה וכו' רצונו שיהיה פתרון נדה לקוח מעיקרו ונל' נכד אלא שאף על זה יש להרהר, וגם כאן לדקדק בלשונו אחד לומר למנוח לו שום צד מיתה לשלל כוונת מיתה מכל הנדדים לאפוקי בשנתכוין להרוג את זה וכו' וכמו שכתבנו, לכן כל דברי הרב מתוקנים ומדוקדקים בתכלית הדיוק.

יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ
27 וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ וְאִם־שֵׁן
עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת
שִׁנּוֹ׃ פ
28 וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל
יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר
29 נָקִי׃ וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד
בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה
30 הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃ אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת
עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃

26 (שמות יב) על שם שהדלת נוקש עליו: את עין עבדו כנעני אבל עברי אינו
יוצא בשן ועין כמו שאמרנו לא תצא כצאת העבדים. תחת עינו וכן בכ"ד
ראשי אברים אצבעות הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם וראש הגויה שהוא
גיד האמה, ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה
עין שנבראת עמו אף כל שנברא' עמו והרי שן לא נבראת עמו ואם נאמר שן ולא
נאמר עין הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין:
28 וכי יגח שור אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהוה.
ולא יאכל את בשרו ממשמע שנאמר סקול יסקל השור איני יודע שהוא
נבלה ונבלה אסור' באכיל' אלא מה ת"ל ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר
שנגמר דינו אסור באכיל', בהנאה מנין תלמוד לומר ובעל השור נקי כאדם
האומר לחבירו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום זהו מדרשו,
ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל
29 השור נקי: מתמול שלשום הרי שלש נגיחות. והועד בבעליו לשון התראה
בעדים כמו העד העיד בנו האיש (בראשי' מג). והמית איש וגו', לפי שנ' כי
יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיח' המיתו בנשיכ' דחיפה בעיטה מנין תלמוד לומר
והמית. וגם בעליו יומת בידי שמים, יכול בידי אדם תלמוד לומר מות יומת
המכה רוצח הוא (במדבר לה) על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציח'
30 שורו: אם כופר יושת עליו אם זה אינו תנאי והרי הוא כמו אם כסף תלוה
(שמות כב) לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו בית דין כפר. ונתן פדיון נפשו

דמי

31 אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ: אִם־
עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף | שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים
33 יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל: ס וְכִי־
יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא
34 יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: בַּעַל הַבּוֹר
יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־
35 לּוֹ: ס וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ
אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ

31 דמי ניזק דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר דמי מזיק: או בן יגח בן שהוא
קטן. או בת שהיא קטנה לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא
על הגדולים תלמוד לומר או בן יגח או בת יגח לחייב על הקטנים כגדולים:
32 אם עבד או אמה כנעניים. שלשים שקלים יתן גזרת הכתוב הוא בין
שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ארבעה זהובים שהם
33 חצי אונקיא למשקל העשר של קולוני״א: וכי יפתח איש בור שהיה מכוסה
וגלהו. או כי יכרה לכך נאמר אם על פתיחה חייב על הכרייה לא כל שכן
אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב. ולא יכסנו הא אם כסהו פטור
ובחופר ברשות הרבים דבר הכתוב. שור או חמור הוא הדין לכל בהמה וחיה
ועוף, שבכל מקום שנאמר שור או חמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנאמר
למען ינוח שורך וחמורך (שמות כג) מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר
במקום אחר וכל בהמתך (דברים ה) אף כאן כל בהמה וחיה כשור ולא נאמר
34 שור וחמור אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים: בעל הבור בעל התקלה אף על פי
שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו להתחייב עליו בנזקיו.
כסף ישיב לבעליו ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין. והמת יהיה לו
לניזק, שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו:
35 וכי יגוף ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשיניו כולן בכלל
נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה. שור איש שור של איש. ומכרו את השור
וגו', בשוים הכתוב מדבר שור שוה ר' שהמית שור שוה ר' בין שהנבל' שוה הרבה
בין שהיא שוה מעט בשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא
כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה, למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן
הסתם אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר או
יכול אף בשאינן שוין כדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב וחצו את שניהם אם אומרת

כן

אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ 36 אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר
נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה
לּוֹ׃ ס 37 כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה
וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת
כב הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃ 1 אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃ 2 אִם־זָרְחָה

כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה למכור לנכרים הרבה יותר
מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר לו פעמי' שהניזק
נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור
הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין
ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שאין שמשתלם חצי נזקו
שאין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך
ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא
מגופו ואם נגח ומת אין ניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגע' לחצי נזקו יפסיד
או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות זה אינו נוטל אלא את השור שלא
36 נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה: או נודע או לא היה תם אלא
נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול משלשום הרי שלש נגיחו'. שלם ישלם שור
נזק שלם. והמת יהיה לו לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתל' ניזק כל נזקו:
37 חמשה בקר וגו', אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריו' שור
שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה שה שנושאו
על כתפו משלם ארבע' הואיל ונתבז' בו אמר ר' מאיר בא וראה כמה גדולה
כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה.
תחת השור תחת השה שנה הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ארבע' וחמשה
1 נוהגת אלא בשור ושה בלבד: אם במחתרת כשהיה חותר את הבית. אין
לו דמים אין זו רציח' הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להורגך
השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה
שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון
2 כנגדו יהרגנו: אם זרחה השמש עליו אין זה אלא כמין משל אם ברור לך
הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא
להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע

שרחמי

הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין
3 לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃ אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ
הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנָיִם
4 יְשַׁלֵּם׃ ס שלישי כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־
ק' כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
5 שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס כִּי
תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ

שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות. דמים לו כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית. שלם ישלם הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה ואונקלס תרגם אחרת' ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי לקח לו שטה אחר לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית נגדו הרגו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא
3 על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: אם המצא תמצא בידו ברשותו שלא טבח ולא מכר. משור עד חמור כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה על כל אבד' ישלם שני' לרעהו. חיים שני' ישלם ולא ישלם לו מתי' אלא חיים או
4 דמי חיים: כי יבער את בעירה, ובער, כולם ל' בהמה כמו אנחנו ובעירנו (במדבר כ). כי יבער יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח בעירה או בבעור ופרשו רבותינו שלוח הוא נזקי מדרך כף רגל ובער הוא נזקי השן האוכל' ומבערת. בשדה אחר בשדה של איש אחר. מיטב שדהו ישלם שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעדית שיש לו למדך
5 הכתוב שהנזקין שמין להם בעדית: כי תצא אש אפילו מעצמה. ומצאה קוצים קרדו"ן בלעז (דיסטעלן). ונאכל גדיש שליחכה בקוצים עד
שהגיעה

תקון סופרים.

4 כי יבער, את בעירה, ובער כולם ל' בהמה וכו' עס"ה, ידענו כי ביעור הוא ל' כליון והשחתה באחד מן אופני ההשחתה, כמו ובערתי אחרי בית ירבעם כאשר יבער הגלל (מ"א יד י) ובערת הרע מקרבך והדומים, ובעבור שהוציאו הכתוב בל' ביעור ובל' הפעיל שטעמו יבעיר באמצעות הבעיר' לכן פי' הרב יבער יוליך בהמותיו ויזיק וכו' ויהיה לדעתו כי יבער מאמר כולל פרטים שנים והם ישלח ובער והראשון נושא נזקי מדרך כף רגל שהם יוצאים מן הדרכ' שאינה מבערת כיוצא בו, והשני מבער נזקי השן האוכלת ומבערת
בהפלא

36 אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר
נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו
שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־
37 לּוֹ׃ ס כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה
וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת
כב
1 הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃ אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת
2 יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃ אִם־זָרְחָה

כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה למכור לנכרים הרבה יותר
מחצי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמי' שהניזק
נשכר הרבה יותר מדאי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור
הניזק ואם תאמר כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין
ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שמשתלם חצי נזקו
שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך
ולמה אמר הכתוב כל זה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא
מגופו ואם נגח ומת ואין הניזק נוטל את הנבלה ואם אינה מגע' לחצי נזקו יפסיד
או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש סלעים וזו אינו נוטל את השור שלא
כתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העלייה: או נודע או לא היה תם אלא 36
נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול מלשום הרי שלש נגיחות'. שלם ישלם שור
נזק שלם. והמת יהיה לו לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישתלם ניזק כל נזקו:
חמשה בקר וגו', אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריו' שור 37
שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה שה שנושאו
על כתפו משלם ארבע' הואיל ונתבז' בו. אמר ר' מאיר בא וראה כמה גדולה
כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו חמשה שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה.
תחת השור תחת השה שנאן הכתוב לומר שאין מדת תשלומי ארבע' וחמשה
נוהגת אלא בשור ושה בלבד: אם במחתרת כשהיה חותר את הבית. אין 1
לו דמים אין זו רציח' הרי הוא כמת מעיקרו כאן למדתך תורה אם בא להורגך
השכם להורגו וזה להורגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה
שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון
כנגדו יהרגנו: אם זרחה השמש עליו אין זה אלא כמין משל אם ברור לך 2
הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהיא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא
להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב החותר לגנוב ממון הבן בידוע

שרחמי

הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין
3 לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃ אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ
הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם
4 יְשַׁלֵּם׃ ס שלישי כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־
כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב
5 שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס כִּי־
תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ

שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות. דמים לו כחי הוא חשוב
ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית. שלם ישלם הגנב ממון שגנב ואינו חייב
מיתה ולהקלים אותו' ואם עיכב לסהדיא כפלת עליה לקח לו עטה אחר לומר
שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית ובשבא בעל הבית נגלה הדבר בו שלא
יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא
3 על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון: אם המצא תמצא בידו
ברשותו שלא טבח ולא מכר. משור עד חמור כל דבר בכלל תשלומי כפל בין
שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה
על כל אבדה ישלם שני' לרעהו. חיים שנים ישלם ולא ישלם לו מתים אלא חיים או
4 דמי חיים: כי יבער את בעירה, ובער, כולם ל' בהמה כמו אנחנו ובעירנו
(במדבר כ). כי יבער ילך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת
משתי אלו או בשלוח בעירה או בבעור ופרשו רבותינו שלוח היא נזקי מדרך כף
רגל ובעור היא נזקי השן האוכלת ומבערת. בשדה אחר בשדה של איש אחר.
מיטב שדהו ישלם שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו ישלם
לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו שלמדך
5 הכתוב שהנזקין שמין להם בעדית: כי תצא אש אפילו מעצמה. ומצאה
קוצים קרדו"נש בלעז (ריסטעון). ונאכל גדיש שליחכה בקוצים על
שבגדיש

הבנת המקרא.

4 כי יבער, את בעירה, ובער כולם ל' בהמה וכו' עכ"ל, ידענו כי
בשער הוא ל' כליון והשחתה באחד מן אופני ההשחתה, כמו ובערתי אחרי
בית ירבעם כאשר יבער הגלל (מ"א יד י) ובערת הרע מקרבך והמיהם,
ובעור שהוציא הכתוב בל' ביעור ובל' הפעיל שטעמו יבעיר באמצעות הבעיר'
לכן פי' הרב יבער ילך בהמותיו ויזיק וכו' ויהיה לדעתו כי יבער מאמר כולל
שתים שנים והם ישלח ובער והרבון נשלח נזקי מדרך כף רגל שהם יוכלים
מן הדרך' שאינה מבערת כיוצלע, והדבון מבער נזקי השן האוכלת ומבערת
בשלע

הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר
אֶת־הַבְּעֵרָה׃ ס כִּֽי־יִתֵּן אִישׁ 6
אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ
7 אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם׃ אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְנִקְרַב בַּֽעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח
8 יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃ עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר
עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה
אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־

שהגיעה לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע. או השדה שליחכה את נירו
והצריך לניר אותו פעם שניה. שלם ישלם המבעיר אף על פי שהדליק בתוך
שלו והיא יצאה מעצמה על ידי קוצים שמצאה חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו
6 שלא תצא ותזיק: וגונב מבית האיש לפי דבריו. אם ימצא הגנב ישלם
7 הגנב שנים לבעלים: אם לא ימצא הגנב ובא השומר הזה שהוא בעל הבית
8 ונקרב אל הדיינין לדון עם זה ולישבע לו שלא שלח ידו בשלו: על כל דבר פשע
שימצא שקר בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי
העדים. ישלם שנים לרעהו למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב
הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל. ואימתי בזמן שנשבע ואחר
כך באו עדים שכך דרשו רבותינו. ונקרב בעל הבית אל האלהים קריבה
זו שבועה היא אתה אומר לשבוע' או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר
שנגנבה מיד יתחייב כפל אם באו עדים שהוא בידו, נאמר כאן שליחות יד ונאמר
למטה שליחו' יד שבועת ה' תהיה בין שניה' אם לא שלח ידו, מה להלן שבועה
אף כאן שבועה. אשר יאמר כי הוא זה לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא
זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניה' ויחקרו את העדות
ואם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים
שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר, ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין
מחייבין

הבנת המקרא.

בהאלגט, ושימש המי"ו שבתיבת ושלח ובער לחלק הכללים הפרטים כי גם זה
אחד משימושי המי"ו כידוע וכענין הו"ו של ושתי ענעות דלקמן כ"ה י"ב כמו
שפירשתי שם. בשדה אחר בשדה של איש אחר; ר"ל שהוא סמוך של תיבת
אחר שהוא תאר של איש אחר ואיננו תאר לשדה שאילו כן הי' לו לנקוד
בְּשָׂדֶה כמו אל תלכי ללקט בְּשָׂדֶה אחר (רות ב ח).

שניהם אשר ירשיען אלהים ישלם שנים
9 לרעהו: ס כי־יתן איש אל־רעהו
חמור או־שור או־שה וכל־בהמה לשמר ומת
10 או־נשבר או־נשבה אין ראה: שבעת יהוה
תהיה בין שניהם אם־לא שלח ידו במלאכת
11 רעהו ולקח בעליו ולא ישלם: ואם־גנב יגנב
12 מעמו ישלם לבעליו: אם־טרף יטרף יבאהו
עד הטרפה לא ישלם: פ
13 וכי־ישאל איש מעם רעהו ונשבר או־מת בעליו

מחייבין אותו שבועה אלא א"כ הודה במקצת לומר כך וכך אני חייב לך והשאר
9 נגנב ממני: כי יתן איש אל רעהו חמור או שור פרשה ראשונה נאמרה
בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתב וגונב מבית האיש, אם לא
ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה ופרשה זו
נאמרה בשומר שכר לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שכתוב אם גנוב יגנב
מעמו ישלם אבל על האונס כגון מת מעצמו או נשבר או נשבה נחוקה על ידי
10 לסטים. אין רואה שיעיד בדבר: שבועת ה' תהיה ישבע שכן הוא כדבריו
והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב
12 באונסי'. ולקח בעליו השבוע' ולא ישלם לו השומר כלום: אם טרף יטרף
על ידי חיה רעה. יביאהו עד יביא עדים שנטרפ' באונס ופטור. הטרפה
לא ישלם אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש
טרפה שאינו משלם טרפת חתול ושועל ונמיה משלם טרפת זאב ארי ודוב ונחש
אינו משלם ומי לחשך לומר כן שהרי כתוב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין
13 יכול להציל אף שבר ושביה שאינו יכול להציל: וכי ישאל בא ללמדך על השואל

כבנם םמקרם.

12 יביאהו עד יביא עדים שנטרפה וכו', והכינוי הנ"ך ככינוי ותראהו את
הילד (לעיל ב ו) יביאה את תרומת ה' (לקמן לה ה) ויתים כשה שיקדים בהם
הכינוי להידיעה, וי"מ שהכינוי שב על הנטרף שהנשאר ממנו יביאהו להיות לו
לעדות שנטרפה ונאנסה ממנו ומנינו כגון זה שהרועים דרכם לחזוק עצמם
עד שיצילו מעט מן הטרפה להביא לפני הבעלים ופטורים וכן כתיב בעמוס
ג' י"ב כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל אזן וגו' שיש לתמוה מה
יש לרועה להציל כל כך דבר מועט אלא חללי בשביל כך הוא.

אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃ אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם 14
אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ׃ ס וְכִי־ 15
יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב
עִמָּהּ מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה׃ אִם־מָאֵן 16
יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר
הַבְּתוּלֹת׃ ס מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה׃ כָּל־ 17
שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס זֹבֵחַ 19
לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ׃ וְגֵר לֹא־ 20

שחייב באונסין. בעליו אין עמו אם בעליו של שור אינו עם השואל במלאכתו:
14 אם בעליו עמו בין שהיה באותה מלאכה בין שהיה במלאכה אחרת היה עמו
בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה. אם שכיר הוא אם
השור אינו שאול אלא שכור בא בשכרו ליד השוכר היה ולא בשאלה ואין כל הנאה
שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסים ולא פירש מה
דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד
15 משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: וכי יפתה
מדבר על לבה עד ששומעת לו וכן תרגומו ארי ישדל, שדול בל' ארמי כפתוי בל'
עברי. מהר ימהרנה יפסוק לה מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה
16 וישאנה: כמהר הבתולות שהוא קצוב חמשי' כסף אצל התופס את הבתולה
ושוכב עמה באונס שנא' ונתן האיש השוכב לאבי הנער' חמשי' כסף (דבר' כב):
17 מכשפה לא תחיה אלא תומת בבית דין ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר
18 הכתוב בהווה שהנשי' מצויו' מכשפו': (ס"א כל שוכב עם בהמה מות יומת
19 בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהם דמיהם בם) (ויקר' כ): לאלהים
לע"א שאלו היה נקוד לאלהים היה צריך לפרש ולכתוב אחרי' עכשיו שאמר לאלהים
אין צריך לפרש אחרי' שכל למ"ד ובי"ת המשמש' בראש התיב' אם נקודה בחטף
כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזו עיר וכן למלכי'
ולתלים צריך לפרש לאי זה ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים
כל אלהים במשמע אפילו קדש אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר
נודע באי זה מלך מדבר וכן לעיר נודע באי זו עיר מדבר וכן לאלהים לאותן
שהוזהרתם עליהם ממקום אחר כיוצא בו אין כמוך באלהים (תהלים פו) לפי
שלא

סבנה ספקרא.

19 · לאלהים לע"א אלו היה נקוד לאלהים וכו' עס"ה, ידענו כי אותיות בכ"ל
משמשות

תּוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
21 מִצְרָיִם׃ כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃ אִם־
עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי
23 שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי
אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם
יְתֹמִים׃ פ

שלא פירש הכתוב לינקד פתח. יחרם יומת, ולמה נאמר יחרם כבר נאמרה בו מיתה במקום אחר והכית את יושבי העיר ההיא וגו' (דברים יג) אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל העבודות במיתה ופירש לך כאן זובח לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהן עבודות בפנים וחייבים עליהם לכל ע"א בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמנשק והמגפף אינו במיתה אלא אם כן לע"ז שדרכה בכך:
20 וגר לא תונה אונאת דברים קונטר"ליר בלע"ז (רחוהגען) כמו והאכלתי את מוניך את בשרם (ישעיה מט). ולא תלחצנו בגזילת ממון. כי גרים הייתם אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמר לחברך, כל ל' גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא
21 בא ממדינה אחרת לגור שם: כל אלמנה ויתום לא תענון הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהוה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם:
22 אם ענה תענה אותו הרי זה מקרא קצר שם ולא פירש עונשו כמו לכן כל הורג קין (בראשית ד) גזם ולא פירש עונשו אף כאן אם ענה תענה אותו ל' גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' אשמענו ולנקמתו:
23 והיו נשיכם אלמנות ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו:
אם

בבנת המסקרת.

המשמשות על שם דבר ואינם מבררים אותו נגקדים בשו"א כמו בְּבַיִת אחד יאכל כְּאָדָם לְעִיר חומיהם וינקדו בחירק כשהם משמשין על תיבה שתחלתה ש"ו"א כגון לִבְנוֹת יפה כמו לִגְבָרִים וינקדו פתח כשאחריהם ח"פ כמו לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת למ"ד לעבדים בפתח בעבור הח"פ שבאות אחריו ולולי כן הי' גם היא נקוד חירק כלמ"ד לשפחות, תרגון

24 אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־
25 תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ אִם־
חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ
תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כִּי הִוא כְסוּתֹה לְבַדָּהּ הִוא ק׳ היא
26 שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי
27 וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס רביעי אֱלֹהִים
28 לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ מְלֵאָתְךָ

24. אם כסף רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתור׳ רשות חוץ משלש׳ וזה אחד מהן. את עמי עמי ונכרי עמי קודם עני ועשיר עני קודם עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין וזה משמעו אם כסף תלוה, את עמי תלוהו ולא לנכרי ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך (ד״א את העני שלא תנהג בו מנהג בזיון בהלואה שהוא עמי. את העני עמך הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה העני). לא תהיה לו כנושה לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאלו הלויתו אלא כאלו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו. נשך רבית שהיא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו, כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה:
25 אם חבל תחבל כל ל׳ חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ואינו פורע. עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו עד בא השמש וכבא השמש תחזור ותטלנו עד שיאיר בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה:
26 כי היא כסותה זו טלית. שמלתו זו חלוק. במה ישכב לרבות את המצע:
27 אלהים לא תקלל הרי זו אזהרה לברכת השם ואזהרה לקללת דיין:
28 מלאתך חובה המוטלת
עליך

הבנת המקרא.

וכן בשהן משמשות על ל׳ אדנות כמו לאדני באדני כי האל״ף היה ראוי להנקד בח״פ כא״ף של באנשים (ש״א י׳ י״ג) כארזים עלי מים (במדב׳ כד ו) אלא בעבור רוב השתמשם בתיבה זאת השמיטו הח״פ להקל על הקריאה, וככה עשו כשהם משמשין על ל׳ אלהות, ואמרו לאלהים באלהים והיו ראויים בֶּאֱלֹהִים לֶאֱלֹהִים כמו לֶאֱלִיטֶרְךָ

אלא שאפילו הח״ם להקל עוד הקריאה והחליפו הסגול בצרי בעבור נחת הש״ה וכמשפט, וכל זה דוקא כשאינם מנגדים התיבה כי באמרך ראובן בבית לא יקעו בחוה בית וכל בית במשמע, אבל כשהן מנגדים התיבה
ינקדו

29 וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃ כֵּן
תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה
30 עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ
תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ
לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ ס לֹא

עליך כשתתמלא תבואתך להתבשל והם בכורי'. ודמעך התרומה ואיני יודע
מהו ל' דמע. לא תאחר לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים
את המאוחר שלא יקדים תרומ' לבכורי' ומעשר לתרומ'. בכור בניך תתן לי
לפדותו בחמש סלעים מן הכהן ולהלן כבר נוה עליו במקו' אחר אלא כדי לסמוך
לו כן תעשה לשורך מה בכור אדם לאחר שלשים יום פודהו שנאמר ופדויו מבן
חדש תפדה (במדבר יח) אף בכור בהמה דקה מטפל בו שלשים יום ואחר כך
29 נותנו לכהן: שבעת ימים יהיה עם אמו זו אזהרה לכהן שאם בא למהר
את קרבנו לא ימהר קודם שמנה לפי שהוא מחוסר זמן. ביום השמיני תתנו
לי יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה
ירצה (ויקרא כב) מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני
האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביו' השמיני אתה ראוי ליתנו לי:
30 ואנשי קדש תהיון לי אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות
הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי. ובשר בשדה טרפה אף בבית כן אלא
שדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי יהיה בך' מגלה (דברי' כג)
וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כג) הוא הדין למקרה יום אלא
שדבר הכתוב בהווה, ובשר תלוש מן חיה חייא בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או
ארי מן חיה כשרה או בהמה כשרה בחייה. לכלב תשליכון אותו אף הגוי
ככלב או אינו אלא כלב כמשמעו תלמוד לומר בנבילה או מכור לנכרי (דברי' יד)
קל וחומר לטרפה שמותר בכל הנאות אם כן מה ת"ל לכלב ללמדך שהכלב
נכבד ממנו ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני
ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא) אמר הקב"ה תנו לו שכרו: לא
תשא

הגהת המקרא.

ינקד כ"ל בפתח ומלעיט אחריו כמו לגברים, ואם יש אחריו אחת
מאותיו' הבלתי מתדגשים ינקדו קמץ תמורת הפתח כמו לאנשים האל
(בראשית יט ח) כאור כארזים (שיר ה טו) וככה באמרך לאלהים
כל שהם במשמע בין קדש בין חול אבל באמרך לאלהים משמעו
המיוחד ונזכר כבר, וזה מטעם רש"י ז"ל אלא שכן דרכו בכמה מקומות
לקרוא גם הקמץ בשם פתח.

כג
תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע 1
לִהְיֹת עֵד חָמָס׃ לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת 2
וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת׃
וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃ ס כִּי 3 4

תשא שמע שוא כתרגומו לא תקבל שמע דשקר אזהרה למקבל ל' הרע 1
ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חברו. אל תשת ידך
עם רשע הטוען את חבירו תביעת שקר שתבטיחהו להיות לו עד חמס:
לא תהיה אחרי רבים לרעות יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין 2
ל' המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין
אחד וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות שאם יש שנים במחייבין יותר על
שמזכין הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא
דרשו לא תענה על ריב על רב שאין חולקין על מופלא שבבית דין לפיכך מתחילין
בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שאין תחילה שיאמרו את דעתם ולפי
דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה
בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו
ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו כן. אחרי רבים להטות ויש רבים שאתה נוטה
אחריהם ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין ומשמע
שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן
אמרו דיני נפשות מטין על פי א' לזכות ועל פי שנים לחובה, ואונקלוס תרגם
לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא ול' העברי לפי התרגו' כך הוא נדרש
לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד א'
ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו, ואני אומר ליישבו על אופניו
כפשוטו כך פתרונו, לא תהיה אחרי רבים לרעו' אם ראית רשעים מטין משפט
לא תאמר הואיל ורבי' הם הנני נוטה אחריה' ולא תענה על ריב לנטו' וגו' ואם
ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תענהו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים
להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא וקולר יהא תלוי
בצואר הרבים: ודל לא תהדר לא תחלוק לו כבוד לזכות בדין ולומר דל הוא 3
אזכנו

סגנת המקרא.

אל תשת ידך עם רשע הטוען את חבירו תביעת שקר וכו' עכ"ה, רצונו 1
שאין זאת אזהר' שלא יעיד שקר שהרי כבר הזהיר עליו, אלא אזהרה על הבטחת
עדות שקר ופי' אל תשית ידך אל תבטיח ועל זה נופל ל' שימת יד לא על העדות
עצמו, והתיב' מבנין הקל לבן הפעל העבר שָׁת שָׁתָה שָׁתָם והציווי שִׁית
שִׁיתִי כלם בלא ה"א כראו וכמ"ש לעיל ע"ו ז' אבל כי תלינו עלינו.

תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ
5 לוֹ: ס כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ
רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב
6 עִמּוֹ: ס חמישי לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ
7 בְּרִיבוֹ: מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג

5 מוכנו ולשכנו: כי תראה חמור שונאך וגו', הרי כי משמש ל' דלמא שהוא
מארבע לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו
וחדלת מעזוב בתמיה. עזב תעזב עמו עזיבה זו ל' עזרה וכן עזור ועזוב
(מלכים א' יד) וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג) מלאוה עפר לעזור
ולסייע את חוזק החומה כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני
וגו' (דברים ז) שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרש כך דרשו רבותינו
כי תראה וחדלת פעמי' שאתה חודל ופעמי' שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי
כבודו וחדלת או בהמת נכרי ומשאו של ישראל וחדלת, מלמשבק ליה מלעזוב
6 משאו ממנו עזב תעזב עמו לפרק המשא: אביונך ל' אובה שהוא מדולדל ותאב
7 לכל טובה: ונקי וצדיק אל תהרג מנין ליוצא מן הדין חייב ואמר אחד יש לי
ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי אל תהרג ואע"פ שאינו צדיק שלא
נצטדק בבית דין מכל מקום נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו ומנין ליוצא
מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לבית דין
ת"ל

סבנא ספקרא.

5 כי תראה וגו' הרי כי משמש ל' דלמא שהוא מארבע לשונות של שימושי כי
וגו' כבר הזכרתי לעיל פ' ט"ו על אחות שימושי כי ע"ש, ויאמר הרב שאי אפשר
לפרש כי שבכאן בל' אם וכל' אשר ויהיה טעמו כאשר תראה וכו' כי אין טעם
לומר כאשר תראה חמור שונאך רובץ והיית חודל עזוב מלעזרו עזור תעזור לו
כי יאמר שחדל עצמו איך יעזור לו, לזה פירש שאלת כי טעם שמא ועל
שסבב וחדלת ור"ל שמא תראה ותרצה לחדל לא תעשה כן אבל עזוב תעזוב
עמו, אבן ח"ל פירשו כי תרא' כאשר תראה ולפעמים אין וחדלת מנוסח המאמר
אבל מבואר שפעמים אתה חודל ולפעמים עזוב תעזוב עמו; ומה שכתב הרב
עוד מלמשבק ליה מלעזוב משאו ממנו הוא פירוש על ל' ת"א שתרגם לפי גירסתו
וחדלת מעזוב לו ותתמנע מלמשבק ליה שפירושו מלעזוב משאו ממנו, אבן בבל
ספרינו גם בכ"י ישן אשר לי הגירסא ותתמנע מלמשבק ליה שפירושו וחדלת
מלשאול לו לא תעשה כן אבל עזוב תעזוב שנאתך ותהיה עמו בעזרתו וזהו
שתרגם משבק תשבק מה דבלבך עלוהי ותפריק עמיה ולפ"ז אין צורך להגיה
כ'

8 כִּי לֹא־אַצְדִּיק רָשָׁע: וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי הַשֹּׁחַד
9 יְעַוֵּר פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים: וְגֵר לֹא תִלְחָץ

ת"ל ונקי וצדיק אל תהרוג חזה צדיק הוא שנצטדק בבית דין. כי לא אצדיק רשע
אין עליך להחזירו כי לא אצדיקנו בדיני אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה
8 להמיתו במיתה שנתחייב בה: ושחד לא תקח אפילו לשפוט אמת וכל שכן
כדי להטות הדין שהרי להטות את הדין כבר נאמר לא תטה משפט. יעור
פקחים אפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו
ויכהה מאור עיניו. ויסלף כתרגומו ומקלקל. דברי צדיקים דברים
9 המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים: וגר לא תלחץ
בהרבה

סבכת סמקרא.

8 ל' שונה ממשמעתו. כי לא אצדיק רשע אין עליך להחזירו וכו' עס"ה,
בעבור שלפי המובן הפשוט אין כי לא אצדיק רשע מתחבר בטוב עם ונקי וצדיק
אל תהרג והפך היה לו לומר כי לא ארשיע צדיק לזאת פי' הרב מטעם רז"ל
ונקי וצדיק אל תהרג למי שיצא זכאי מב"ד ואמר אחד יש לי לומר עליו זכות
שאין מחזירין אותו והסבה בזה כי לא אצדיק רשע ממקום אחר.
9 דברי צדיקים דברים המצודקין וכו' עס"ה, וכל' זה פי' גם בפ' שופטים,
ואמר החכם ראב"ע ז"ל אמר הגאון כי צדיקים תאר לדברים ולא יתכן זה כי
דברי סמוך וטעם צדיקים כדין לא צדיקים במכות עכ"ל, ומה שאמר ולא יתכן
זה לאו חוקא שהרי כבר מצאנו רבים שבאו במשקל הסמוך ואינם סמוכים
כבתות במכלול בשער י"א ובשער ט"ז גם הוא כתב כן במאזנים דף כ"ט ע' כמו
במזרקי יין (עמוס ו) את שפירשו בחסרון מלה, גם ככה כתב בצחות אות יו"ד
גם בתהלים ע"ח מ"ט ואמר מלאכי רעים מלת מלאכי אינה סמוכה וכמו כתוב
מלאכי השם וכו', ויהיה דברי צדיקים כמוהם, והנה בהשקפה ראשונ' נראה
שדעת רש"י כדעת הגאון ולכן פי' דברי' המצודקין ור"ל כי צדיקים תאר לדברי
אכן אחר העיון נראה שדעתו לא כדברי זה ולא כדברי זה ואין צדיקים תאר
לדברי גם לא של האנשים הצדיקים בדינם אבל הוא תאר של משפטי ה' הנאמנים
והצדיקים וכדכתיב חוקים ומשפטים צדיקים (דברים ד ח) ודברי סמוך אליו
ולכן הוסיף הרב ואמר משפטי אמת ור"ל מה שאמרתי דברים המצודקין אין
מכוונתי שצדיקים תאר לדברי אבל תאר למשפטי אמת שהם מתוארים צדיקים
וישרים ודברי הצדיקים הם דברים מצודקין בעצמם דברים ישרי' וגם א"ת לפי
הכונה הזאת, וגם עיקר משמעות הכתובים יורה על אמתת הפירוש הזה
כי שתים רעות עושה השוחד שהוא מעור והוא מסלף, והכונה במעור פקחים
נלו' לעינים שהוא יעור עיני הדיינים שלא יראו הזכות שבטענות הזכאי ולא
החוב שבטענות החייב, והרעה השנית שהוא מסלף דברי צדיקים ואילו כפירוש
הראב"ע שהוא מקלקל ומסלף טענתם או משפטם של הצדיקים לא ימלט
מהחלוקה אם שהדיינים מעותים אותם בדעת או שלא מדעת ואם הוא מדעת
הנה

וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
10 מִצְרָיִם: וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ
11 אֶת־תְּבוּאָתָהּ: וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ
וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה
12 כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה
מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ

בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו רע. **את נפש הגר**
10 כמה קשה לו כשלוחצים אותו: **ואספת את תבואת'** ל' הכנסה לבית כמו
11 ואספתו אל תוך ביתך (דברי' כב): **תשמטנה** מעבודה. **ונטשתה** מאכילה
אחר זמן הביעור, ד"א תשמטנ' מעבוד' גמורה כגון חרישה וזריע'. **ונטשתה**
מלזבל ומלקשקש. **ויתרם תאכל חית השדה** להקיש מאכל אביון למאכל
חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר, מכאן אמרו
אין מעשר בשביעית. **כן תעשה לכרמך** ותחלת המקרא מדבר בשדה הלבן
12 כמו שאמור למעל' הימנו תזרע את ארצך: **וביום השביעי תשבות** אף בשנ'
השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומ' שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה
שבת לא תנהג בה שבת בראשי'. **למען ינוח שורך** וחמורך תן לו נייח להתיר
שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת
אין זה נייח אלא צער. **בן אמתך** בעבד הערל הכתוב מדבר. **והגר** זה גר תושב:

הבנת המקרא.

הנה הם רשעים ואכן לא ברשעים עסקינן כ"א בטועים מסבת השוחד, ואם
שלא מדעת אבל מסכלות כי טח מראות עיניהם הנה היא בכלל יעור פקחים,
אמנם לפי' רש"י כיון שהוא מסלף לדין דברי התורה לעות הכתובים בשיקול
דעתו הבלתי כלולה זאת רעה אחרת נבדלת מן הראשונה ועליה נופל לשון
סלוף שהוא מעשה האולת כדכתיב אולת אדם תסלף דרכו (משלי יט ג) לא
ל' עורון שהוא מעשה סכלות וכדכתיב עם סכל ואין לב עינים להם ולא יראו
9 (ירמי' ה כא). **וגר לא תלחץ** בהרבה מקומות וכו' מפני שסורו רע עכ"ל
והוא מדברי חז"ל במס' ב"מ דף נ"ט ב' וגם לא פי' רש"י מהו ל' סורו אבל במס'
קידושין דף ע' א' פירשו וגם במס' סנהדרין דף נ"ב סוף ע"ב גם הערוך בשרש
סר הד' ובערך סאור פירשו וכל זה נתעלם מעיני הגאון ר"א מזרחי לכן
11 פירשו בדרך רחוקה ודחוקה. **כן תעשה לכרמך** ותחלת המקרא בשדה
הלבן וכו', ר"ל שדה של תבואה וירקות שהוא לבן לפי שאין בו אילן שיעשה צל.

כל

וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ וּבְכֹל אֲשֶׁר־ 13
אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא
תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי 14
בַּשָּׁנָה׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים 15
תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ
הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי
רֵיקָם׃ וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע 16
בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־
מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה 17
כָּל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ 18

13 ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקו' לאו. לא תזכירו שלא יאמר לו שמור לי בצד ע"ז פלונית או תעמוד עמי ביום ע"ז פלונית, ד"א ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך שקולה ע"ז כנגד כל המצות כלן והנזהר בה כשומר את כלן. לא ישמע מן הנכרי. על פיך שלא תעשה שותפות עם נכרי וישבע לך בע"ז שלו נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך:
14 רגלים פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים (במדבר כב):
15 חדש האביב שהתבואה מתמלאת בו באביה, אביב ל' אב בכור וראשון לבשל פירות. ולא יראו פני ריקם כשתבאו לראות פני ברגלים תביאו לי עולות:
16 וחג הקציר הוא חג שבועות. בכורי מעשיך שהוא זמן הבאת בכורים שהשתי הלחם הבאין בעצר' היו מתירין החדש למנחו' ולהביא בכורי' למקדש שנאמר וביום הבכורי' בשבועותיכ' וגו' (ויקרא כח). וחג האסיף הוא חג הסוכות. באספך את מעשיך שכל ימות החמה התבואה מתיבש' בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים:
17 שלש פעמים וגו' לפי שהענין מדבר בשביעית הוצרך לומר שלא יפתרסו שלש רגלים ממקומן. כל זכורך הזכרים שבך:
18 לא תזבח על חמץ וגו', לא תשחט את הפסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ.
ולא

הגהת המקרא.

17 כל זכורך הזכרים שבך עכ"ל ויאמר הרב רא"ם אומר הזכרים להורות שאמר כמו זכר אלא שזה על משקל פעול וזה ע"מ פעל ומשקלי השמו' משתני', ואמר שבך ** להורות שכינוי זכורך הוא במקום בך ולא במקום לך כי אין
הזכרים

19 דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ רֵאשִׁית
בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־
תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ ששי
20 הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ
21 וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו

ולא ילין חלב חגי וגו', חוץ למזבח. עד בקר יכול אף על המערכה יפסל
בלינה ת"ל על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר (ויקרא ו). ולא ילין
אין לינה אלא בעמוד השחר שנאמר עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן
19 הרצפה למזבח: ראשית בכורי אדמתך אף השביעית חייבת בביכורים לכך
נאמר אף כאן בכורי אדמתך, כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה
כורך עליה גמי לסימן ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין
בשבח הארץ חטה ושעורה וגו' (דברים ח). לא תבשל גדי אף עגל וכבש
בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך ממה שאתה מוצא בכמה מקומו' בתורה שכותב
גדי והוצרך לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים (בראשי' לח) את גדיי
העזים שני גדיי עזים (בראשית כז) ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף
עגל וכבש במשמע וג' מקומו' נכתב בתורה אחד לאיסור אכילה ואחד לאיסור
20 הנאה ואחד לאיסור בישול: הנה אנכי שולח מלאך כאן נתבשרו שעתידין
לחטוא ושכינ' אומר' להם כי לא אעלה בקרבך (שמו' לג). אשר הכינותי אשר
זמנתי לתת לכם זהו פשוטו ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר מקומו כנגדו
זה אחד מן המקראות שאומרי' שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה:

סננת סמקרא.

הזכרים קנויים לו עד שיאמר עליהם הזכרים שלך אבל פירשו החכמים שאף
שפירשו המפרשים כך נעתק עכ"ל, והנה מה שאמר שהכינוי משמשת במקום
כך אמת הוא כי הכינויים עומדים במקום מלות הטעם וכמו שהורונו רשי' ז"ל
בכמה מקומות, אבל מה שאמר כי זכורך זה אל זכרך אלא שהם שני משקלים
לא דבר נכונה ויש הבדל ביניה' כי זכורך הוא שם ענם לאותו אבר שאוהל
לפעמים על האדם כולו וכמנהג הל' בהרבה מקומות לקרוא הגוף כולו בשם
חלק ממנו להיותו הגדל בנגד שלו, אבל זכר שם תואר לאיש ע"ש הזכור, וזה
שפי' רשי' ז"ל בסנהדרין דף נ"ד ב' כי לא יקרא זכור כ"א נקב המשכב ולכן
נרם הנא על הזכור והביא זכר עליו, גם בדף נ"ח א' ותנן ולא בזכר גרם הוא
ולא בזכור לאיכא דנוק וכו', ועוד שם בשורה אחרונה בפי' רשי' היינו ותנן ולא
בזכור ותרוייהו וכו', ולכן בכל מקום שהכונה הענין הזה כינהו בשם משכב
זכור לא זכר, וגם אונקלוס תרגמו בכל מקום בל' דכור ואמר זכר תרגם דכר.

וְשָׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ כִּי אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ 22
וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי
אֶת־צֹרְרֶיךָ׃ כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־ 23
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי
וְהִכְחַדְתִּיו׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא 24
תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס
תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ וַעֲבַדְתֶּם אֵת 25
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ
וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס שביעי לֹא תִהְיֶה 26
מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃

אל תמר בו ל' המראה' אשר ימרה את פיך (יהושע א). כי לא ישא לפשעכם 21
אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא
שליחותו. כי שמי בקרבו מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף
בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו מטטרון בגימטריא שדי: וצרתי 22
כתרגומו ואעיק: הרס תהרסם לאותם אלהות. מצבותיהם אבנים שהם 24
מציבין להשתחוות להם: לא תהיה משכלה אם תעשה רצוני, משכלה 26
מפלת

הגהת המגיה.

אל תמר בו ל' המראה אשר ימרה את פיך עכ"ל, אין כוונתו שהוא מגזרת 21
אשר ימרה את פיך שא"כ הי' לו לכתב אל תמרה או אל תֶמֶר רפה ומלעיל כמו
ותֶמֶר את משפטי (יחזקאל ה ו) אבל כוונתו שהוא ל' המראה וטעם אחד
לשניהם אלא שזה מפעלי הכפל וזה מפעלי ל"ה וכבה כתב הרשב"ע ויהיה
לו תנאי שורר בביתו עם כי שרית עם אלים שהם שני שרשים וטעמם אחד,
ודומה שהרשב"ם מצא נקוד במקצת ספרים אל תַּמֵּר ובשקל אל תַשְׁמֵאת ישת
ויהיה מגזרת עלומי העי"ן ולכן אמר אל תמר מגזרת ואם המר ימיר
(אם היה רפה) ואם היה דגש הרי היא מן וראוי לאמר (מחטופי פ"א הפעל
כי"ן) כמו אל תַּפֵּר דבר מגזרת כפל, אבל אינו מגזרת סרבנות מן מרה
מריתם שא"כ הי' לו לומר אל תמרה כמו כל איש אשר ימרה את פיך עכ"ל,
אכן לדעת רש"י ואונקלוס היא ל' המראה אע"פ שאיננו מגזרתו.

והמותי

27 אֶת־אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃
28 וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי
29 אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה
30 וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ
מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ׃

27 מפלת כפלים או קטרת את בניה קריה מסכלת : והמותי כמו והממתי
ותרגומו ואשגש, וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשתהפך לדבר
בל' פעלתיים מקימות שבוטל אות הכפולה ומדגיש את האות וכוקרו במלאפום
כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח). וסבותי מגזרת וסבב בית
אל (שמואל א ז) לבלתי מגזרת דללו וחרבו (ישעי' יט) על כפים חקותיך (ישעי' מט)
מגזרת חקקי לב (שופטים ה). את מי רצותי (שמואל א יב) מגזרת רצץ עזב דלים
(איוב כ), והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא, שאלו מגזרת מיתה הית' אין
הה"א שלה בפתח ולא תי"ו שלה מודגשת ולא נקודה מלא פום, אלא והמתי כגון
והמתה את העם הזה (במדבר יד) והתיו מודגשת לפי שתבא במקום ב' תוי"ן
האחת נשרשת לפי שאין מית' בלא תי"ו, והאחרת משמשת כמו אמרתי הלכתי
עשיתי, וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך
שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה' (יהושע י) ועת לחים היא (קהלת ג)
28 והשלישית לשמש. עורף שינוסו לפניך ויהפכו לך ערפם : הצרעה מין שרץ
העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים, והצרעה
לא עבר' את הירדן, והחתי והכנעני הסיחון סיחון ועוג, כדיכך מכל שבעה
אומות לא מכה כאן אלא שו. וחוי אף על פי שהוא מעבר הירדן והצרעה שבו
29 רבותינו במס' סוט' על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מר' : שממה ריקנית
מבני אדם לפי שאתם מעט ואין כדי נכם למלאות אותה. ורבה עליך ותרבה
30 עליך : עד אשר תפרה תרבה ל' פרי כמו פרו ורבו (בראשית א) :
ושתי

הבנת המקרא.

27 ההמותי כמו והממתי וכו' עס"ה, דבריו מבוארים שהתיבה מגזרת
הכפולים ומבנין הקל והה"א יסוד בתיבה ואיננה מגזרת עלומי העי"ן ל' מיתה
וה"א לשי' בנין הפעיל שא"כ הי' לו לנקד והמתי הה"א בצרי והמ"ם רפה
בפתח והתי"ו דגש וככל המשלים שהזכיר.

31 וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים
וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי ׀ אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי
32 הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃ לֹא־תִכְרֹת לָהֶם
33 וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית׃ לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ
אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ
לְמוֹקֵשׁ׃ פ כד
1 וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן
נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
2 מֵרָחֹק׃ וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ
3 וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם
אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן
כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־
4 דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי

31 ושתי ל' השתה והתי"ו מתגלגלת מפני שנאמר תחת שתים שאין שיתה בלא תי"ו
והאחת לנוח. עד הנהר פרת. וגרשתמו ותגרשם: 33 כי תעבוד וגו'
הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות והוא ל' אי שהוא א' מד'
לשונות שהכי משמש, וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בל' אשר, כמו אם
1 תקריב מנחת בכורים (ויקרא ב) שהיא חובה: ואל משה אמר פרשה זו
2 נאמרה קודם עשרת הדברות בד' בסיון נאמרה לו: ונגש משה לבדו אל
3 הערפל: ויבא משה ויספר לעם בו ביום. את כל דברי ה' מצות פרישה
והגבלה. ואת כל המשפטים שבע מצות שנצטוו בני נח, ושבת וכבוד אב
4 ואם ופרה אדומה ודינין שנתנו להם במרה: ויכתוב משה מבראשית ועד
מתן

הגהת המקרא.

31 ושתי ל' השת' וכו', ר"ל מבעלי עלומי העי"ן מבנין הקל והתי"ו תנוע' בדגש
חזק להשלים תי"ו השרש החסרה מן התיבה וכמו שפירש לעיל אצל והמותי,
ותשקלו ומתי (בראשי' יט יט) אך שנקמץ התי"ו שם ומתי נעבור שהטע' סמוך לו.
1 ואל משה אמר פ' זו נאמרה קודם עשרת הדברות וכו', כבר פירשתיו בפ'
בראשי'

יהוה וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר
ושתים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי
5 ישראל: וישלח את־נערי בני ישראל ויעלו
6 עלת ויזבחו זבחים שלמים ליהוה פרים: ויקח
משה חצי הדם וישם באגנת וחצי הדם זרק על־
7 המזבח: ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם
ויאמרו כל אשר־דבר יהוה נעשה ונשמע:
8 ויקח משה את־הדם ויזרק על־העם ויאמר
הנה דם־הברית אשר כרת יהוה עמכם על

5 מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה. וישכם בבקר כתמשה נכסין: את נערי
6 הבכורות: ויקח משה את חצי הדם מי חלקו מלאך בא וחלק. באגנות
שתי אגנות אחד לחצי דם עולה וא' לחצי דם שלמים לזרוק אותם על העם,
ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין
7 הזאה בלא טבילה: ספר הברית מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו
8 במרה: ויזרוק ענין הזאה ותרגומו וזרק על מדבחא לכפרה על עמא:

בינת המקרא.

5 בראשית ד' א'. את נערי הבכורות עכ"ל נכתוב האה מצאנו לרז"ל מחלוקת
שתים שהם ארבע והוא אם העבודה היתה בבכורות או בכהנים ומחלוקתם זה
במס' זבחים דף קט"ו ב', אם נחלקו במס' יומא דף נ"ב ב' וחגיגה דף ו' ב' אם
העולות היו כבשים או פרים ונפקא מני' לפסוקי טעמי לפי חלוף הפירושים
האלה, לכן יתכנו בו ד' מיני טעמים שאם היתה העבודה בבכורות והעולות
היו כבשים יתכנן ויעלו עולות בזאתנא ושאר הטעמים גם הם כמו שהם לפנינו,
ואם היו העולות פרים המצוארים בסוף הכתוב לא יתכן להפסיק ויעלו עולות
בזאתנא כ"א בטעם רביע המריץ הדבור עד סוף הפסוק, ולא יתכן להטעים
פשטא כי אחר הזקף לא יתכן פשטא מבלי היות אחריו עוד זקף שני כמבואר
במשפטי הטעמים דף ל"ו א' ואין מקום אצל ויזבחו זבחים להפסיקו שנית בזקף,
ואם נטעים ויעלו עולו' בגרים שאחו כבר התעיני כבגון זה וכמ"ש בענין הקורא
ריש פ' יתרו גם זה יתכן אך שלא נוכל לקיים שוב הגרש על ויזבחו כי הטרם מן
הטעמים הבלתי מתהפך כמבואר במשפטי הטעמים דף ח' ב' וע"כ שנשוב
תגריש על ויזבחו לאזלא, הן אלה שני מיני הטעמים לפי החלוקה האחת, ולפי
החלוקה

9 כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב
10 וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּרְאוּ אֵת
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת
11 הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ וְאֶל־אֲצִילֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים
12 וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ
אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי
13 לְהוֹרֹתָם׃ וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל

10 ויראו את אלהי ישראל נסתכלו והציצו ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב"ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן, ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה (במדב' י"א) בקצינים שבמחנ'. כמעשה לבנת הספיר היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישרא' שהיו משועבדים במעש' לבנים. וכעצם השמים לטוהר משנגאלו היה אור וחדוה לפניו. וכעצם כתרגומו ל' מרא'. לטוהר ל' ברור
11 וצלול: ואל אצילי הם נדב ואביהוא והזקנים. לא שלח ידו מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד. ויחזו את האלהים היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא ואונקלוס לא תרגם כן. אצילי ל' גדולים כמו ומאציליה קראתיך (יש' מ"א), ויאצל מן הרוח (במדבר י"א), שש אמות
12 אצילה (יחזקא' מ"א): ויאמר ה' אל משה לאחר מתן תור'. עלה אלי ההרה והיה שם ארבעים יום. את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם כל שש מאות ושלש עשרה מצות בכלל עשרת הדברות הן, ורבינו
13 סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: ויקם משה ויהושע משרתו לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהי' התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם
ויעל

הבנת המקרא

המחלוקה השנית שהעבודה היתה בכהנים על כרחך בני ישראל באתנח להפריש מן ויעלו עולות וכמו שפי' רש"י ז"ל, ואם היו העולות כבשים על כרחך ויעלו עולות נזקק להפרידו מן פרים שבסוף הכתוב, ואם היו העולות פרים ע"כ ויעלו עולות בפשיטא להרבות אל פרים, ומתוך דברינו נתבררו ד' מיני טעמים
שהכים

מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃ וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ
14 לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן
15 וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃ וַיַּעַל
16 מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃ וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־ מפטיר
יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים
וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃
17 וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר
18 לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן
וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ פ

ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה אהלו ונתעכב שם כל ארבעים יום
שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה (שמות לב) למדנו
14 שלא היה יהושע עמהם: ואל הזקנים אמר בצאתו מן המחנה. שבו לנו בזה
והתעכבו כאן עם שאר העם במחנ' להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו. חור
בנה של מרים היה ואביו כלב בן יפנה שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו
את חור (ד"ה א ב), אפרת זו מרים כדאי' בסוטה. מי בעל דברים מי שיש
16 לו דין: ויכסהו הענן רבותינו חולקין בדבר, יש מהם אומרים אלו ששה ימים
אחר ראש חדש על עצרת יום מתן תורה, ויכסהו הענן להר. ויקרא אל משה
ביום השביעי לומר עשרת הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק
הכתוב כבוד למשה, וי"א ויכסהו הענן, למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברות
והם היו בתחלת ארבעים יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס
18 למחנה שכינה טעון פרישה ששת ימים: בתוך הענן ענן זה כמין עשן
הוא ועשה לו הקב"ה למשה שביל (נ"א חופה) בתוכו.

ויקחו

בינת המקרא.

שהניח רש"י ז"ל במשנה זו והיינו בהשקפה גם על מחלוקתם בגמ', ומבלי השקפה
על המחלוק' ההיא ר' בשני מיני הטעמי' שהזכיר רש"י בחומש ולכן אין כאן סתירה
בפירושיו כמו שחשב רמ"ד בעל ת"ם כי גם שניהם נכונים בנגדים מתחלפים.
14 ואל הזקני' אמר בצאתו מן המחנ' עכ"ל גם זה כבר הזכרתי בפ' בראשי' ד' א'.

ועזים

כה
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 2
וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ
תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ 3
מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן 4
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים 5

ויקחו לי תרומה לי לשמי, תרומה, הפרשה יפרישו לי מממונם נדבה. 2
ידבנו לבו ל' נדבה והוא ל' רצון טוב פרישנ"ט בלעז (געטיגקייט).
תקחו את תרומתי אמרו רבותינו שלש תרומות אמורות כאן, אחת תרומת
בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי, ואחת תרומת
המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור, ואחת תרומת המשכן
נדבת כל א' וא' שהתנדבו, י"ג דברים האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת
המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: זהב וכסף ונחשת וגו' כולם באו 3
בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד
ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנא' וכסף פקודי העדה
וגו' בקע לגלגלת וגו' (שמו' לח) ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת:
תכלת צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק. וארגמן צמר צבוע מין צבע ששמו 4
ארגמן. ושש הוא פשתן. ועזים נוצה של עזים לכך ת"א ומעזי הבא מן
העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזיא: מאדמים צבועות היו אדום 5
לאחר

סבנא המקרא

ועזים נוצה של עזים לכך ת"א ומעזי הבא מן העזים וכו' עכ"ה, 4
ויאמר עליו הרב בעל תקוני לפיכך טועה המתרגם ומעזי עכ"ל וכוונתו לכך
טועה המפקד המ"ס של ומעזי בשו"א וכ"ל בצר"י, ואחר מחילת כבוד חכמתו
ותורתו אומר אני שהוא שגה בכוונת רשי' ז"ל ותירכת כל הספרים בשו"א היא
נכונה ודעת רשי' כי מעזי שם דבר הוא ויורה על דבר הבא מן העזים וכן
מהדק ל' ארמי גם ל' עברי להוסיף אות מ"ם על אחד השמות ולהפילו על
ענין שיש לו נירוף עם השם הראשון על אופן מה כגון מחמנת דבר שיש לו שום
נירוף עם חמן, וכגון מעשר מפתח מטה ורבים כמוה, והעד הנאמן טוו את
העזים (לקמן לה כו) ות"א עזלן ית מעזיא וכו לא יתכן כלל לנקד המ"ס
בצר"י כי לא יפול עליו מלת ית כמו שלא יתכן בל' עברי לומר טוו את מן
העזים; וראיתי לבעל הכרמון שאמר ז"ל עז משולשת, עזים מאתים ל' נקבה
כולם, ולא יקשה לך ויאם עז קרבנו והקריבו את קרבן קרי, ומשקל אחר יריעות
עזים פי' צמר יזוע הוא נקרא כך, ואין היו"ד והמ"ם של רבים אלא כך שמו,
וכן ואת כביר העזים פי' כר מלא מזה הצמר והוא רק עכ"ל, ותרי טעם הם
וכבר

6 וְעֹרֹ֥ת תְּחָשִׁ֖ים וַעֲצֵ֥י שִׁטִּֽים׃ שֶׁ֖מֶן לַמָּאֹ֑ר בְּשָׂמִים֙
7 לְשֶׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֔ה וְלִקְטֹ֖רֶת הַסַּמִּֽים׃ אַבְנֵי־שֹׁ֕הַם
8 וְאַבְנֵ֖י מִלֻּאִ֑ים לָאֵפֹ֖ד וְלַחֹֽשֶׁן׃ וְעָ֥שׂוּ לִ֖י מִקְדָּ֑שׁ
9 וְשָׁכַנְתִּ֖י בְּתוֹכָֽם׃ כְּכֹ֨ל אֲשֶׁ֤ר אֲנִי֙ מַרְאֶ֣ה אוֹתְךָ֔
אֵ֚ת תַּבְנִ֣ית הַמִּשְׁכָּ֔ן וְאֵ֖ת תַּבְנִ֣ית כָּל־כֵּלָ֑יו וְכֵ֖ן
10 תַּעֲשֽׂוּ׃ ס וְעָשׂ֥וּ אֲר֖וֹן עֲצֵ֣י שִׁטִּ֑ים
אַמָּתַ֨יִם וָחֵ֜צִי אָרְכּ֗וֹ וְאַמָּ֤ה וָחֵ֨צִי֙ רָחְבּ֔וֹ וְאַמָּ֥ה וָחֵ֖צִי

לאחר עשייתן. תחשים מין חיה ולא היתה אלא לשעה והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו. ועצי שטים ומאין היו להם במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטל' עמהם כשיצאו
6 ממצרים: שמן למאור שמן זית זך להעלות נר תמיד. בשמים לשמן המשחה שנעשה למשוח כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא. ולקטרת הסמים שהיו מקטירין בכל בקר ובקר כמו
7 שמפורש בואתה תצוה ול' קטורת העלא' קיטור ותמרות עשן: אבני שהם שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור בואת' תצוה. מלואים על שם שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנים האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת. לאפוד ולחשן אבני השהם לאפוד ואבני המלואים לחשן וחשן ואפוד מפורשים בואתה תצוה והם מיני תכשיט:
8 ועשו לי מקדש ועשו לשמי בית קדושה: ככל אשר אני מראה אותך
9 כאן את תבנית המשכן המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך. וכן תעשו לדורו' אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שלחנות ומנורות וכיורות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם ואם לא היה המקרא מחובר למעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשה והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו:
10 ועשו ארון כמין ארונות שעושין בלא רגלי' עשוים כעין ארגז שקורין אישק"רין* יושב

הבנת המקרא

וכבר מצאנו בל' עברי תינו' שסופם יו"ד מ"ם לא לפי ל' רבים כמו חיים קדים זרים כמבואר בשרשים וכן במשקל הכבד כמו צמים שהוא ע"מ אביר כביר.
מאדמים צבועות היו אדום לאחר עבודן, ל' רש"י ז"ל ור"ל שאין מאדמים
7 תאר לאילם ויתפרש עורות של אילים אדומים שאילו כן הי' לו ליכתב אדמים

*) escrin שריין, שרחַנק.

קֹמָתוֹ׃ וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ 11
תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב׃ וְיָצַקְתָּ לּוֹ 12
אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו
וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת
עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ 13
אֹתָם זָהָב׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל 14
צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ בְּטַבְּעֹת 15
הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ וְנָתַתָּ אֶל־ 16
הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ וְעָשִׂיתָ שני
כַפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה 17

יושב על שוליו: מבית ומחוץ תצפנו שלש ארונות עשה בצלאל שנים של זהב 11
ואחד של עץ ארבע כתלי' ושולי' לכל אחד ופתוחי' מלמעל', נתן של עץ בתוך של
זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונ' בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ.
זר זהב כמין כתר מוקף לו סביב למעל' משפתו שגבה הארון היה גבוה מן
הפנימי עד שעל' למול עובי הכפור' ולמעל' משהו כשהכפור' שוכב על עובי
הכתלי' עולה הזר למעל' מכל עובי הכפור' כל שהוא והוא סימן לכתר תורה:
ויצקת ל' התכה כתרגומו. פעמותיו כתרגומו זויתיה ובזויות העליונות 12
סמוך לכפורת היו נתונות שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו של ארון והבדים
נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו
שני בני אדם הנושאים את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות פרק
שתי הלחם. ושתי טבעות על צלעו האחת הן הן הארבע טבעות שבתחלת
המקרא ופירש לך היכן היו והוי"ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות וכן
לישנא כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת. צלעו צדו: בדי מוטות: 13
לא יסורו ממנו לעולם: ונתת אל הארון כמו בארון. העדות התורה 15 16
שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: כפורת כסוי 17
על הארון שהיה פתוח מלמעל' ומניחו עליו כמין דף. אמתים וחצי ארכה
כארכו

הגהת המדקדק.

חונמת פרה אדומה (במדבר יט ב) סוסים אדומים (זכרי' א ח) אבל מאדמים
הוא ל' בינוני פעול מבנין הכבד הדגש היוצא מן הפועל המאדם וכמו שתאמר
מְכַבֵּד וּמְכֻבָּד כן תאמר מאדם ומאודם אלא שבא ק"ח תמורת השורק.

18 וְחֶצִי רָחְבָּהּ׃ וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה
19 תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃ וַעֲשֵׂה כְּרוּב
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־
הַכַּפֹּרֶת תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו׃
20 וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים
בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו
21 אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים׃ וְנָתַתָּ אֶת־
הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן
22 אֶת־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם

כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים ארבעתם,
18 ואף על פי שלא נתן שיעור לעוביה פי' רז"ל שהיה עוביה טפח: כרובים דמות
פרצוף תינוק להם. מקשה תעשה שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי
הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין סולדי"ן את הטיל זהב הרבה
בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע וראשין בולטין למעלה
וצייר הכרובים בבליטת קצותיו. מקשה בטדי"ן בלעז (געהאממערט) כמו
19 דא לדא נקשן (דניאל ה). קצות הכפרת ראשי הכפר': ועשה כרוב אחד
מקצה שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה, לכך הוצרך לפרש כרוב
אחד מקצה מזה. מן הכפרת עצמה תעשה את הכרובים זהו פירושו של
20 מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחבר' לכפר': פורשי כנפים
שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא
21 עשרה טפחים בחלל שבין הכנפי' לכפר' כדאיתא בסוכ': ואל הארון תתן את
העדות לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש
לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר
כך יתן הכפורת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות
22 אל הארון ואחר כך וישם את הכפר' על הארון מלמעל' (שמות מ): ונועדתי
כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אתך.

הבנת המקרא.

22 ונועדתי כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבוא
שם לדבר אתך עכ"ל, הור' לנו בזה שאין פירוש ונועדתי יעידת זמן קבוע וכדעת
המפרשים כי באמת לא קבע לו שום זמן לדבר עמו אבל בכל עת ובכל שעה
כשהי'

וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים
אֲשֶׁר עַל־אֲרוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה 23
רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר 24
וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת 25
טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב:
וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת 26
עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו: לְעֻמַּת 27
הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת

ודברתי אתך מעל הכפורת ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (ויקרא א), זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישין זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובבא משה אל אהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' (במדבר ז), משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד. ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הרי ו"ו זו יתירה וטפלה וכמוה הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר
23 24 אצוה אותך אל בני ישראל הוא: קומתו גובה תלוי עם עובי השלחן: זר זהב סימן לכתר מלכות שהשלחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים:
25 מסגרת כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר יש אומרי' למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל מארבע רוחות השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב הוא זר האמור למעלה ופירש לך כאן שעל המסגרת היתה.
27 לעמת המסגרת תהיין הטבעות ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת. לבתים לבדים אותן טבעות יהיו בתים להכנים בהן הבדי', לבתים לצורך
בתים

הכנת המקרא.

כשהי' חפצו לדבר עמו היה מדבר עמו עד שהגביל לו מקום הוועד וזהו פירוש ונועדתי כשאקבע מועד כלומר מקום הוועד לדבר עמך שם אקבענו לכן מלת שם הוא הנשוא של ונועדתי, ובעבור שמלת ודברתי אתך עומד על ונועדתי לכן פירשו נכ"ף התלוי' כשאקבע מועד ופירש ודברתי אתך לדבר עמך כלמ"ד
התכנית

28 אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים
29 וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ וְעָשִׂיתָ
קְּעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹּתָיו אֲשֶׁר יֻסַּךְ

28 בתים, לבדי, כתרגומו אתרא לאריחיא: ונשא בם ל' נפעל יהיה נשא בם
29 את השלחן: ועשית קערותיו וכפותיו קערותיו זה הדפוס שהיה עשוי
כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולי' לו
למטה וזוקף מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים
שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה נותן ארכו לרחבו של שלחן
וכותליו זקופים כנגד שפת השלחן והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל בשל
ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו
על השלחן ואותו דפוס קרוי קערה. כפותיו בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים
היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנא' ונתת על המערכת
לבונה זכה (ויקרא כד). וקשותיו הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין
לארכן דוגמתן עושה של זהב ומסדר שלשה על ראש כל לחם שיהא לחם האחד
על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא
יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קסוה. ומנקיותיו תרגומו ומכילתיה
הן סניפי' כמין יתדו' זהב עומדין בארץ וגבוהי' עד למעלה מן השלחן הרבה
כנגד גובה מערכ' הלחם ומפוצלים ששה (ס"א חמשה) פצולי' זה למעלה מזה
וראשי הקנים שבין לחם ללח' סמוכים על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא
הלח' העליוני' על התחתוני' וישברו ול' מכילתיה סובלותיו כמו נלאיתי הכיל
(ירמי' ו) אבל ל' מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין יש מחכמי ישראל
אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר, ומנקיותיו
אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אנקלוס שתרגם מכילתיה סובר
כדברי האומר מנקיות הן סניפין. אשר יסך בהן אשר יכוסה בהן ועל
קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו כמין סכך וכסוי וכן במקום אחר הוא
אומר ואת קשות הנסך (במדבר ד) הנה הוא יוסך והנסך ל' סכך וכסוי הם:
לחם

הבנת המקרא.

התכלית, ולקמן בסוף פ' תצוה כ"ט מ"ב אשר אועד לכם ובתנור שאקרא
ונועדתי שמה פירש הרב כוונתו ביתר בירור וכמו שכתבתי ע"ש. ומה שכתב
הרב עוד ואת כל אשר וגו' הרי וי"ו זו יתיר' וכו' כל הדבור הזה ליתא ברש"י
כ"י אשר לי ותמורתו כתיב גם את כל אשר אצוה את כתיב בלא וי"ו עכ"ל וגם
28 ברש"י כ"י שהי' ביד החכם רש"ד ז"ל גרס כן. ונשא בם ל' נפעל יהיה נשא
בם את השלחן עכ"ל רצונו שאין התיבה מבנין הכבד הדגש והנו"ן יסוד דוגמת
ונשא אתכם בצנות (עמוס ד ב) כ"א מבנין נפעל והנו"ן לסימן הבנין ודגשות
השי"ן לתשלום נו"ן השרש דוגמת ונשא כל אשר בביתך (ישעי' לט ו) וא"ת ויהיו
השלחן

בָּהֵן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן 30
לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד׃ פ
וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה 31
הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ
מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה 32
קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה

לחם פנים שהיו לו פנים כמו שפירשתי ומכין הלח' וסדר מערכותיו מפורשים 30
באמור אל הכהנים: מקשה תיעשה המנורה שלא יעשנו חוליות ולא יעשה 31
קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידבקם כדרך הצורפים שקורים
סולדי"ן אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות
ומפריד הקנים אילך ואילך. מקש' תרגומו נגיד ל' המשכ' שממשיך את האברים
מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ול' מקשה מכת קורנס בט"דין בלעז
(געהאמערט) כמו דא לדא נקשן (דניאל ה) תיעשה המנורה מאיה לפי
שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית
מאליה לכך לא נכתב תעשה. ירכה היא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה
ושלשת הרגלים יוצאין הימנה ולמטה. וקנה הקנה האמצעי שלה העולה
באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך ליצוק השמן
לתוכו וליתן הפתילה. גביעיה הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים
וקצרים וקורין להם מדי"רנש ואלו עשויין של זהב ויוצאין מכל קנה וקנה
כמכין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי. כפתוריה כמין תפוחים היו
עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני
השרים וקורין להם פומיל"ש ומכין שלהם כתיב בפרשה כמה כפתורים בולטין
ממנה וכמ' חלק שבין כפתור לכפתור. ופרחיה ציורין עשוי' בה כמין פרחים.
ממנה יהיו הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשה לבדם וידבקם:
יוצאים מצדיה לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנור' 32
שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך האמצעי זה למעלה מזה התחתון ארוך ושל
מעל' קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי שהיה גובה ראשיהן שוה לגובהו של
קנס

כבנם סמקרם.

נטלין לפי הכוונה לא לפי הכתיב'. תיעשה המנורה מאיה לפי שהי' משה 31
מתקשה וכו' לפיכך לא כתיב תעשה עכ"ל ר"ל מדכתיב תיעשה ביו"ד יתיר' שלא
על המנהג עד שאפילו לפי הכתיב מזולת הניקוד אי אפשר לקרותו באופן אחר
ב"א בנפעל לכן פירשוהו בל' נפעל מאולל הפועל מכל וכל הנדיה.

33 מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי: שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה
הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
34 הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים
35 מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ: וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים
36 הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה: כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה

33 קנה האמצעי שממנו יוצאים הששה: **משוקדים** כתרגומו מצויירים
היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניאל"ר. **שלשה גביעים** בולטין
34 מכל קנ' וקנ'. **כפתור ופרח** הי' לכל קנה וקנ': **ובמנור' ארבעה גביעים**
בגופה של מנורה ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והשלשה
למעל' מן יציאת הקנים היוצאים מצדיה. **משקדים כפתריה ופרחיה** זה
אחד מחמש' מקראות שאין להם הכרע אין ידוע אם גביעים משוקדים או
35 משוקדים כפתוריה ופרחיה: **וכפתור תחת שני הקנים** מתוך הכפתור
היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך כך שנינו במלאכת המשכן גובהה
של מנורה י"ח טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים הוא הפרח האמור ביריך שנא'
עד ירכה עד פרחה (במדבר ח) וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבעה
גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורים במנורה עצמה
שנא' משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים
לבד מן השלש' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנא' וכפתור תחת שני הקנים
וגו' וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים
ועולים כנגד גובהה של מ' ורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו
(וטפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו, ונמשכים ועולין כנגד גובה'
של מנור' וטפחיים חלק נשתיירו שם שלש' טפחים שבהם שלש' גביעים וכפתור
ופרח נמצאו גביעים כ"ב י"ח לששה קנים שלשה לכל אחד וארבעה בגופה
של מנורה וי"א כפתורים ששה בששת הקנים ושלשה בגופה של מנור' שהקנים
יוצאים מהם ושנים עוד במנור' שנא' משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים
שני' האחד למט' אצל הירך והאחד בשלש' טפחים העליונים עם שלש' הגביעים
ותשע' פרחים היו לה שש' לששת הקנים שנא' בקנ' האחד כפתור ופרח ושלשה
למנור' שנא' משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים והאחד האמור

יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־ 37
נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־
עֵבֶר פָּנֶיהָ׃ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ 38
כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ אֵת כָּל־הַכֵּלִים 39
הָאֵלֶּה׃ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה 40
מָרְאֶה בָּהָר׃ ס שלישי וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה כו 1
עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת

כפ' בהעלתך עד ירכה עד פרחה (במדבר ח) ואם תדקדק במשנ' זו הכתובה
37 למעלה תמצא כמכוון איש איש במקומו: את נרותיה כמו בזיכין שנותנים
בתוכן השמן והפתילות. והאיר על עבר פניה עשה פי ששת הנרות שבראשי
הקנים היוצאים מצדיה מסובים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשמדליקים
מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל נגד פני הקנה האמצעי שהוא גוף המנור':
38 ומלקחיה הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן ליתנן ולמושכן
בפי הנרות ועל שם שלוקחין בהם קרוים מלקחים, ותרגומו צ"א ל' צבת
שלו"יש בלעז (טנגי"ן). ומחתותיה הם כמין בזיכין קטנים שחותה
בהן את האפר שבנר בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות
שדלקו הלילה וכבו ול' מחתה פוסי"דריא בלעז (עשפאלעפפאן) כמו לחתות אש
39 מיקוד (ישעי' ל): ככר זהב טהור שלא יהי' משקלה עם כל כליה אלא ככר לא
פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק"ך מנה והמנה
היא ליטרא שמוקלין בה כסף למשקל קולוני"א והם ק' זהובים כ"ה סלעים
40 והסלע ד' זהובים: וראה ועשה ראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך
מגיד שנתקשה משה במעשה המנור' עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש. אשר
אתה מראה כתרגומו דאת מתחזי בטורא אלו היה נקוד מראה בפתח היה
פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי
1 שאחרים מראים לך: ואת המשכן תעשה עשר יריעות להיות לו לגג
ולמחיצות יחוץ לקרשים שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן. שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני הרי ד' מינין בכל חוט וחוט אחד של פשתן
ושלש של צמר וכל חוט וחוט כפול ששה הרי ארבעה מינין כשהן שזורין יחד כ"ד
כפלים

הבנת המקרא.

40 אשר אתה מראה כתרגומו וכו' עכ"ה, דבריו מבוארין כי מָרְאֶה נגזר
מִמַרְאֶה שניה' בינונים מבנין הפעיל אלא שהראשון פ' פעל והשני ל' פועל.

2 שְׁנֵי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: אֹרֶךְ
הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב
אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־
3 הַיְרִיעֹת: חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־
אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ:
4 וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת
מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה
5 הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית: חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה
בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת

כפלים לחוט. **כרבים מעשה חשב** כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא בריקמה שהוא מעשה מחט אלא באריגה בשני כתלים פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן ארי מצד זה ונשר מצד זה כמו שאורגין חגורי של משי שקורין בלעז
3 פיישי"ש (גיבווירקט): **תהיין חוברות** תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד. **אשה אל אחותה** כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא ל' נקבה ובדבר שהוא ל' זכר אומר איש אל אחיו כמו שנא' בכרובים ופניהם איש אל אחיו
4 (שמות כה): **ללאת** לנזל"ש בלעז (שלייפען) וכן ת"א ענובים ל' עניבה. **מקצה בחברת** באותה יריעה שבסוף החבור קרויה חוברת. **וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית** באותה יריעה שהיא
5 קיצונה ל' קצה כלומר לסוף החוברת: **מקבילות הללאות אשה אל אחותה** שמור שתעשה הלולאות ביריעה אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה זו כן יהא בחברתה כשתפרוש חוברת אצל חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו וזהו ל' מקבילות זו כנגד של זו תרגומו של כנגד לקבל. היריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן עשרים וכן החוברת השנית, והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנא' עשרים קרשים לפאת נגב תימנה (שמות לו) וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב, רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו' ושני קרשים למקצעות הרי עשר ובמקומם אפרשם למקראות הללו נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות האמצעיות לגג

הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי 6
זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ
בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים 7
לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה
אֹתָם׃ אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה 8
וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת
לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת 9
לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה
הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל׃ וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים 10
לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה בַּחֹבָרֶת

חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה
כשתיירו י"ו אמה שמונ' לצפון ושמונ' לדרום מכסות קומות הקרשים שגבהן
עשר כשתמצא שתי אמות התחתונות מגולות, רוחבן של יריעות מ' אמה כשהן
מחוברות עשרי' אמ' לחוברת שלשי' מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמ' כנגד עובי
ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים
במזרח אלא ארבע' עמודים שהמסך פרוס ותלוי בהן כמין וילון נשתיירו
שמונ' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונות מגולות
זו מצאתי בבריית' דמסכת מדות, אבל במסכת שבת אין היריעות מכסות את
עמודי המזרח ותשעה אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב מסייענו ונתת את
הפרכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרכת משוכה מן
הקרסים ולמערב אמה: קרסי זהב פירמ"ילש בלעז (טפחנגען) ומכניסין 6
ראשן אחד בלולאו' שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן:
יריעות עזים מנוצה של עזים. לאהל על המשכן לפרוס אותן על היריעות 7
התחתונות: שלשים באמה שכשנותן ארכן לרוחב המשכן כמו שנתן את 8
הראשונות נמצאת אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אחת משתי
אמות שנשארו מגולות מן הקרשי' ואמה התחתונ' של קרש שאין היריעה מכסה
אותו היא האמה התחתונה בנקב האדן שהאדנים גבהן אמה: וכפלת את 9
היריעה הששית העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות. אל מול
פני האהל חצי רחבה היה תלוי וכפול על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה

וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת
11 הַשֵּׁנִית׃ וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ
אֶת־הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה
12 אֶחָד׃ וְסֶרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה
13 הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְהָאַמָּה מִזֶּה
וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה
14 סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃ וְעָשִׂיתָ
מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה
עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃ פ רביעי
15 וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃

12 לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה׃ וסרח העודף ביריעות האהל
על יריעות המשכן יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו
שנאמר בהם לאהל על המשכן (שמות לו) וכל אהל האמור בהן אינו אלא ל׳ גג
שמאהילות ומסככו׳ על התחתונו׳ והן היו עודפות על התחתונות חצי היריעה
למערב שחצי של יריעה אחת עשרה היתירה היה נכפל אל מול פני האהל
נשארו שתי אמות יתר תליה עודף על רוחב התחתונו׳. תסרח על אחורי
13 המשכן לכסות שתי אמות שהיו מגולו׳ בקרשי׳׃ והאמה מזה והאמה מזה
לצפון ולדרום. בעודף באורך יריעת האהל שהן עודפות על אורך יריעת
המשכן שתי אמות. יהיה סרוח על צדי המשכן לצפון ולדרו׳ כמו שפירשתי
למעלה למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה. אחורי המשכן
הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין
14 ולשמאל׃ מכסה לאהל לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחר של
עורות אילים מאדמים ועוד למעל׳ ממנו מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות
לא היו מכסין אלא את הגג אורכן שלשים ורחבן עשר אלו דברי ר׳ נחמיה ולדברי
ר׳ יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות
15 תחשים׃ ועשית את הקרשים היה לו לומר ועשית קרשים כמו שנאמר בכל
דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך, יעקב אבינו נטע
ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלות׳ עמהם כשיצאו ממצרי׳ ואמר להם
שעתיד הקב״ה לצוות אותן לעשו׳ משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים
בידכם הוא שיסד הפייטן בפיוט שלו טס מטע מורים קורות בתינו ארזים

16 עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה
17 רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי
18 הַמִּשְׁכָּן׃ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים
19 קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה׃ וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף
תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־
20 הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן
21 הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ וְאַרְבָּעִים
אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד

שעודהו להיות מוכני' בידם מקודם לכן. **עצי שטים עומדים** אישטנט"בש
בלעז (אויפרעכט שטעהן) שיהא אורך הקרשים זקוף למעל' בקירות המשכן
ולא תעש' הכתלים בקרשים שוכבים להיות רחב הקרשים לגובה הכתלים קרש
16 על קרש: **עשר אמות ארך הקרש** למדנו גבהו של משכן עשר אמות.
ואמה וחצי האמה רחב למדנו ארכו של משכן לעשרים קרשים שהיו בצפון
17 ובדרום מן המזרח למערב שלשים אמה: **שתי ידות לקרש האחד** היה
חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה מניח רביע רחבו מכאן ורביע
רחבו מכאן והן הן הידות והחרץ חצי רוחב הקרש באמצע ואותן הידות מכניס
לאדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים ארבעים זה אצל
זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשה צדיהן רוחב החריץ
כעובי שפת האדן שיכס' הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין
קרש לקרש כעובי שפת שני האדני' שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים
מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה. **משלבות**
עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל
האדן כשליב' הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסל'. **אשה אל אחותה** מכוונות
זו כנגד זו שיהיו חריציהם שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכ' לצד
פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי
18 שדומות לצירי הדלת הנכנסי' בחורי המפתן: **לפאת נגבה תימנ'** אין פאה
א"ל מקצוע אלא כל הרוח קרוי' פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא:

22 וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וּלְיַרְכְּתֵי
23 הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ וּשְׁנֵי
קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃
24 וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ
אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
25 הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם

22 ולירכתי ל' סוף כתרגומו ולסופי ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פני' והמערב
אחורי' והו סוף שהפני' הן הראש. תעשה ששה קרשי' הרי ט' אמו' רוחב:
23 ושני קרשים תעשה למקצעות אחד למקצוע צפוני' מערבי' ואחד למערבי'
דרומית כל שמנה קרשים בסדר אחד הן אלא שאלו השתים אינם בחלל המשכן
אלא חצי אמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלי' רחבו לעשר והאמה מזו
והאמה מזו באות כנגד אמת עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא
24 המקצוע מבחוץ שוה: ויהיו כל הקרשים תואמי' זה לזה מלמטה שלא יפסיק
עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן זו מזו כמו שפירשתי שיהו ידי היחות
חריצים מצדדין שיהא רוחב הקרש גולע לצדדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת
האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תואמים זה לזה. ויחדו יהיו תמים כמו תואמי'.
על ראשו של קרש. אל הטבעת האחת כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה
ברחבו שני חריצין בשני צדדיו כמו עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא
מתאי' לקרש שאצלו, אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן אם
מטולטלות ובקרש שבמקצוע היתה טבעת בעובי הקרש הדרומי והצפוני וקרש
המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של גג קרש הצפוני
והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניה', וראש קרש המקצוע שבסדר מערב
נכנס לתוכו נמצאו שני הכתלי' מחוברי'. כן יהיה לשניהם לשני הקרשים
25 שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש המערבי וכן לשני המקצועות: והיו
שמונה קרשים הן האמורות למעלה תעשה ששה קרשים ושני קרשים תעשה
למקצעות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי כך שנויה במשנת מעשה סדר
הקרשים במלאכת המשכן היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש
מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע ועשה לו שתי ידיו כמין
שני חמוקין, ול"נ שהגרס' כמין שני חווקין כמין שני שליבות סולם המובדלות
זו מזו ומשופות ליכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא
ל' משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים
שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנן לתוך
טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמי' מלמטה

כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ
26 הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד: וְעָשִׂיתָ
בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע
27 הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד: וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע
הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע
28 הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה: וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ
29 הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה: וְאֶת־
הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה
זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב:

26 כך היא המשנה והפירוש שלה הנעתי למעלה בסדר המקראות: בריחים
כתרגומו עברין ובלעז אשפ"רש (קווערריגעל). חמשה לקרשי צלע
המשכן או חמשה שלשה הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות
זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד
זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שפוגעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים
שהן ארבעה אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל ועד
קצה שנאמר והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצ' אל הקצ' העליוני' והתחתוני'
יש להן טבעות בקרשים ליכנס לתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך
עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד
מן התחתונה ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת
לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונו' זו כנגד זו אבל לבריח התיכון אין טבעות
אלא הקרשים נקובין בעוביין והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה
מול זה וזהו שנאמר בתוך הקרשי', והבריחים העליונים והתחתונים שבצפון
ושבדרום אורך כל אחת ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה וזהו מן הקצה אל הקצה
מן המזרח ועד המערב וחמשה בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים
שש אמות והתיכון ארכו שתים עשרה כנגד רחב ח' קרשים כך היא מפורש'
29 במלאכת המשכן: בתים לבריחים הטבעו' שתעש' בהן יהיו בתים להכניס
בהן הבריחי'. וצפית את הבריחים זהב לא שהיה הזהב מחופה על הבריחים
שאין עליהם שום כסוי אלא בקרש היה קובע כמין ב' פיות של זהב כמין ב' בדקי
קנה חלוק ויקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן ארכן ממלא את רחב הקרש מן
הטבעת לכאן וממנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת

30 וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ
31 בָּהָר׃ ס חמישי וְעָשִׂיתָ פָרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יַעֲשֶׂה
32 אֹתָהּ כְּרֻבִים׃ וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי
שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־
33 כָסֶף׃ וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ
שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְהִבְדִּילָה
הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃
34 וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ
35 הַקֳּדָשִׁים׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת

לפי שהכי נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרסי' והבריחים הללו
מבחוץ היו בולטות הטבעות והכיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל
30 הכותל חלק מבפני': והקמות את המשכן. לאחר שיגמר הקימהו. הראית
31 בהר קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: פרכת. ל' מחיצה
היא ובל' חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם. תכלת וארגמן
כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ששה חוטין. מעש' חושב כבר פירשתי שזו
היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומי' זה לזה. כרובים
ציורין של בריות יעשה בה. ארבעה עמודים תקועים בתוך אדנים ואונקליות
קבועים בהם עקומים למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרכת כרוך בו
והאונקליות הן הווין שהדי כמין ווין הן עשויים והפרכ' ארכה עשר אמות לרחבו
של משכן ורחבה עשר אמות כגובה של קרשים פרוסה בשליש של משכן שיהא
הימנה ולפני' עשר אמות והימנה ולחוץ עשרים אמה נמצא בית קדשי הקדשים
עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי
חוברות של יריעות המשכן רוחב החוברת עשרים אמה ובשפרס' על ג' המשכן
מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של
35 משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: ושמת את השלחן שלחן
בצפון משוך מן הכותל הצפוני שתי אמות ומחצה, ומנורה בדרום משוכה מן
הכותל הדרומי שתי אמות ומחצה, ומזבח הזהב נתון כנגד אויר שבין שלחן
למנורה משוך קמעא כלפי המזרח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפני', כיצד

וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל צֶלַע הַמִּשְׁכָּן
תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־צֶלַע צָפוֹן: וְעָשִׂיתָ 36
מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם: וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ חֲמִשָּׁה 37
עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ כז
לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי נְחֹשֶׁת: ס ששי וְעָשִׂיתָ 1
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ
אַמּוֹת רֹחַב רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת
קֹמָתוֹ: וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ 2
תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת: וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו 3
לְדַשְּׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־

ארך המשכן מן הפתח לפרכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנור' משוכים
36 מן הפתח לצד מערב עשר אמות: ועשית מסך וילון שהוא מסך כנגד הפתח
כמו סכת בעדו (איוב א) ל' מגין. מעשה רוקם הצורות עשויות בו מעשה
מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה. רוקם שם האומן ולא שם
האומנות ותרגומו עובד צייר ולא עובד ציור מדת המסך כמדת הפרכת עשר'
1 אמות על עשר אמות: ועשית את המזבח וגו', ושלש אמות קומתו, דברים
ככתבן דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר נאמר כאן רבוע ונאמר בפנימי רבוע
מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו, ומה אני מקיים
2 שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: ממנו תהיין קרנותיו שלא יעשם
לבדם ויחברם בו. וצפית אותו נחשת לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך
3 נחושה (ישעי' מח): סירותיו כמין יורות. לדשנו להסיר דשנו לתוכם וזהו
שת"א למספי קטמי' לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בל' עברית מלה אחת
מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה (תהלי' פ) אויל
משריש (איו' ה) וחלופו ובכל תבואתי תשרש (איו' לא), וכמוהו בסעיפי' פוריה
(ישעי' יז) מסעף סעיפי' וכמוהו וזה האחרון עצמו (ירמי' נ) שבר עצמותיו וכמוהו
ויבקעהו

כונת המקרא.

36 רוקם שם האומן וכו' עס"ה, ורצונו כי רוקם שם תאר של האומן העושה
מעשה רקמה לכן הכינוי בו מלרע ובגל"י ואלו היה שם האומנות הי' ראוי
להיות

4 כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃ וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת
נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת
5 עַל אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃ וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב
הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃
6 וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ

ויסקלוהו באבנים (יהושע ז) וחלופו סקלו מאבן (ישעיה סב) הסירו אבניה
וכן ויעזקהו ויסקלהו (ישעי׳ ה) אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלעז אנטשנדרי״ר
(גו ענטאַשען). ויעיו כתרגומו מגרפות שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי
הקדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלעז ווידי״ל (שויפעל). מזרקותיו
לקבל בהם דם הזבחים. ומזלגותיו כמין אונקליות כפופים ומכ׳ בהם נבשר
ונתחבים בו ומהפכין בהן על גחלי המערכה שהיא ממהר שריפתן ובלעז
קרוצ״ש (גאָבעלן). ובל׳ חכמים צנוריות. ומחתותיו בית קבול יש להן
ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם חתייתן
קרויס מחתות כמו לחתות אש מיקוד (ישעי׳ ל) ל׳ שאיבת אש ממקומה וכן
4 היחתה איש אש בחיקו (משלי ו). לכל כליו כמו כל כליו׃ מכבר ל׳ כברה
שקורין קריבל״ש (זיב) כמין לבוש עשה לו למזבח עשוי חורין חורין
כמין רשת ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחושת מעשה רשת׃
5 כרכב המזבח סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכוב כמו ששנינו
בהכל שוחטין אלו הן גלמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא שעושי׳ חריצין
עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו בדפנו
לנוי והי׳ לסוף שלשי׳ ס״א שבו אמות של גובהו כדברי האומר גבהו פי שנים כרחבו
הא מה אני מקיי׳ שלש אמות קומתו משפת סובב ולמעלה אבל סובב להלוך
הכהנים לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפני׳ מקרנותיו וכן שנינו
סובבים אי זהו כרכוב בין קרן לקרן ולפנים מקן אמה של הלוך רגלי הכהנים
שתי אמות הללו קרויים כרכוב ותקדקש שם והכתיב תחת כרכבו מלמטה
למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו, ותירץ המתרץ תרי הוו חד
לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו זה שבדפן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר
והגיע רחבו עד חצי המזבח והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים
העליוני׳ לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים חוט הסקרא
באמצעו

הבנת המקרא.

להיות מלמעל והקו״ף בסגול וכמוהו רוקח מרקחת מעשה רוקח לקמן ל׳ כ״ה
ע״ש, וכן אונקלוס תרגמו צייר אבל רקמה מתורגם ציור, וכבר פי׳ רש״י
לעיל כ״ו א׳ ההבדל שבין מעשה חושב ומעשה רוקם.

אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ 7
הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת אֹתוֹ׃ נְבוּב 8
לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן
יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן 9
לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר
מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים 10
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם
כָּסֶף׃ וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה 11
אֹרֶךְ וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת

באמצעו וכבש שהיו עולין בו אף על פי שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפרשת
מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות (שמו' כ) לא תעשה לו מעלות כבש
שלו אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש כך שנינו במכילתא, ומזבח אדמה הוא
מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה במקום חנייתן והכבש היה בדרום
המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ותליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי
החצר שבדרום כדברי האומר עשר אמות קומתו, ולדברי האומר דברי' ככתבן
שלש אמות קומתו לא הי' ארוך הכבש אלא עשר אמות כך מצאתי במסכת ארבעים
ותשע מדות וזה שהי' מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדוהו מן
7 המקרא: בטבעות בארבע טבעות שנעשו למכבר: נבוב לוחות כתרגומו
חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע ולא יהא כלו עץ אחד
9 שיהא עביו חמש אמות על חמש אמות כמין סדן: קלעים עשויין כמין קלעי
ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגומו סרדין כתרגום
של מכבר המתורגם סרדה לפי שהן מנוקבין ככברה. לפאה האחת כל
10 הרוח קרוי פאה: ועמדיו עשרים חמש אמות בין עמוד לעמוד. ואדניהם
של העמודים נחשת, האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועים לתוכן היה
עושה כמין קונדסין שקורין פל"ש ארכן ש' טפחים ורחבן שלש' וטבעת נחשת
קבוע בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד
ותולה הקונדס דרך טבעתו באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף
למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאותן שעושין להציב דלתות שקורין גונז"ש
ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר. ווי העמודים הם
האונקליות. וחשוקיהם מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע

12 וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר
לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה
13 וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃ וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה
14 מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה
קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃
15 וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם
16 שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ ׀
עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה
17 מפטיר וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה׃ כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב
18 מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כָּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ אֹרֶךְ
הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב ׀ חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה

אם על פני כולן אם בראשם ואם באמצעם, אך ידע אני שחשוק ל' חגורה שכך
מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורים חבושים (שופטי' יט) תרגומו חשוקים:
13 לפאת קדמה מזרחה פני המזרח קרויה קדם ל' פנים, אחור ל' אחורים
לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כמה דאת אמר הים
האחרון (דברים יא) ימא מערבא. חמשים אמה אותן חמשים אמה לא היו
סתומים כלם בקלעים לפי שבהם הפתח אלא חמש עשרה אמה קלעים לכתף
הפתח מכאן וכן לכתף השנית כשאר רחב חלל הפתח בנתים עשרים אמה הוא
שנא' ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח עשרים אמה
14 אורך כרוחב הפתח: עמודיהם שלשה חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד
שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן השלשה
שבמזרח חמש אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן
לכתף השנית וארבעה עמודים למסך הרי עשר' עמודים למזרח כנגד עשרה
17 למערב: כל עמודי החצר סביב וגו' לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני
נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני
18 נחשת לכך בא ולמד כאן: ארך החצר הצפון והדרום שמן המזרח למערב
מאה באמ'. ורחב חמשים בחמשים חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים

חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: לְכֹל 19
כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת
הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת: ס וְאַתָּה 20
תְּצַוֶּה ׀ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ
כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: בְּאֹהֶל מוֹעֵד 21

על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת חמשים החיצונים של אורך החצר נמצא כולו בחמשים הפנימים וכל' ארכו לסוף שלשים נמצאו עשרים אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורוחב המשכן י' אמות באמצע רוחב החצר נמצא לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו. וקומה חמש אמות גובה מחיצות החצר והוא רוחב הקלעים. ואדניהם נחשת להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר כך נרא' בעיני שלכך חזר ושנאן:

19 לכל כלי המשכן שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות לתקוע יתדות ועמודים. יתדות כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן כדי שלא תהא הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעות שלא ינועו ברוח ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועים בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח (ישעי' לג).

20 ואתה תצוה. זך בלי שמרים כמו ששנינו במנחות מגרגרו בראש הזית וכו'. כתית הזיתים הי' כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהא בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה מכניסן לריחים וטוחנן והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנא' כתית למאור ולא כתית למנחות. להעלות נר תמיד מדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד כמו

שאמר

שפתי חכמים.

זך בלי שמרים וכו' עס"ה, יש מפרשים שדעת רש"י כי מלת זך תואר לזית שלא יהיו בשמן שמרים מצד עורב אחר מיתים מן העלין וכיוצא בזה, וככה דעת הראב"ע שהוא תואר לזית לא לשמן והביא ראי' בעבור שהקדים מלת זך לפני כתית ור"ל שאילו יהי' זך תואר לשמן הי' לו ליכתב שמן זית כתית זך שהרי כתית תואר לזית והי' לו לסמוך עם זית, אכן בפי' רש"י בפ' אמור כ"ד ב' מבואר בהדיא שדעתו כי זך תואר לשמן כי כן אמר ג' שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכו' והוא מבואר במס' מנחות דף פ"ו, וטענת הראב"ע איננה טענה כי מן הכתובים נראה שמלת כתית גם הוא תואר לשמן לא לזית והעד

שמצאנו

מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן
וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם
כח לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ס וְאַתָּה
1 הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
2 אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ
3 לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: וְאַתָּה תְּדַבֵּר
אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה
4 וְעָשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי: וְאֵלֶּה
הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת

שאתה אומר עולת תמיד (במדבר כח) ואינה אלא מיום ליום וכן במנחת חביתין
נאמר תמיד ואינו אלא מחציתו בבקר ומחציתה בערב (ויקרא ו, אבל תמיד
21 האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא: מערב עד בקר תן לה מדתה שתהא
דולקת מערב ועד בקר, ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל
1 הלילות ואם יותר אין בכך כלום: ואתה הקרב אליך לאחר שתגמור
3 מלאכת המשכן: לקדשו לכהנו לי לקדשו להכניסו בכהונה ע"י הבגדים
4 שיהא כהן לי ול' כהונה שירות הוא בלעז שרוינטי"ה (דיענסטהייונג): חשן
תכשיט כנגד הלב. ואפוד לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פירוש תבניתו
ולבי אומר לי שהוא חגור לו מלאחוריו רחבו כרחב גב איש כמין סינר שקורין
סורצי"נא

הכנת המקרא.

שנאמר כמ' פעמים בלול בשמן כתית, וכן ועשרים כר שמן כתית (מ"א ה כה)
ופי' רש"י שמן נקי שאין זיתים נטחנין ברחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה
שמרים כ"כ כמו הטחון עכ"ל וא"כ כתית גם הוא תואר לשמן והקדים זך שר"ל
שמן זית זה נ"ל זך כלומר השמן הראשון היוצא מן הזית והוא הנקרא זך
והוסיף כתית לומר שאף השמן הראשון הזה צריך שיוציאנו בכתישה דוקא לא
בטחינה וכלשו' שם במשנה מגרגר בראש הזית וכותשו וכו' אלא שעל הזית
עצמו הנכתש נופל לומר כתות בל' פעול כמו ומעוך וכתות אבל על השמן
היוצא מזית כתוש נופל ל' כתית. ולכן יש לתרגמו דעם ריינסטען
3 געשטאססענן בויאהל. לקדשו לכהנו לי לקדשו להכניסו בכהונה
ע"י הבגדים שיהא כהן לי, ול' כהונה שירות הוא עכ"ל, דע כי לכהנו הוא
מבנין

תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְעָשׂוּ בִגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן
אָחִיךָ וּלְבָנָיו לְכַהֲנוֹ־לִי: וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב 5
וְאֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי
וְאֶת־הַשֵּׁשׁ: פ
וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי 6

פורצינ"ט (טורן) שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים כך מעשהו מלמטה שנא' ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב ו) למדנו שהאפוד חגורה היא, ואי אפשר לומר אין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואחר כך ויחגר אותו בחשב האפוד (ויקרא ח) ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שעל שם שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מט' קרוי אפוד על שם שאופדו ומקשטו בו כמו שנא' ויאפד לו בו (ויקרא ח) והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועו' בו, ועוד אומר לי לבי שיש ראי' שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד (שמואל ב ו) כרדוט דבוץ, ותרגם כמו כן מעילים כרדוטין במעש' תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים (שמואל ב יג). מעיל הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון. תשבץ עשוין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעות אבני' טובות ומרגליות כמו שנא' באבני האפוד מוסבות משבצות זהב (שמו' לט) ובלעז קורין אותו קשטו"נש (קאַסטען). מצנפת כמין כיפת כובע שקורין קופי"א שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן כובעין. ואבנט היא חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתנת ויחגר אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד (ויקרא ח). בגדי קדש מתרומה המוקדשת לשמי יעשו אותם:
5 והם יקחו אותם חכמי לב שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים את הזהב ואת
6 התכלת לעשות מהן את הבגדים: ועשו את האפוד אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים ויראה הקורא בנתיים לכך אני כותב מעשהו כמות שהוא למען ירוץ קורא בו ואחר כך אפרש על סדר

המקראו'

הגהת המקלף.

מכין הכבד הדגוש ע"מ לטהרו, והנה הרלב"ג פי' שהוי"ו מוסף ויהיה טעמו לכהן לי, אכן רש"י ז"ל אחז בפירוש זה שלפי זה יהי' לכהן ל' עשיית פעולה ממש ולא יצדק אחריו שימוש מלת לי כי אין מדקדק הל' לומר ראובן יעבוד לשמעון על הכוונה שיעשה לו עבודה מה, כ"א יעבוד את שמעון, ובאמרך

יעבוד

7 וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב: שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֹבְרֹת

המקרא', האפוד עשוי כמין סינר של נשי' הרוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו
כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רוחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו
והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעשה אורג ומאריך לכאן
ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב אחד לימין ואחד לשמאל
מרוחקות זו מזו שיעור הבדלות כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר
וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד
ארוכות כדי שיעור לזוקפן אצל צוארי מכאן ומכאן ונקפלו' לפניו למט' מכתפיו
מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל
והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי
טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי
השרשרות תקועים במשבצת לימין וכן שני ראשי השרשרות השמאלית תקועין
במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד
שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות
האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב וטבעות החשן ש מול טבעות
האפוד שוכבים זה על זה ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעות האפוד והחשן
שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפוד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר. זהב
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר חמשת מינים הללו שזורין בכל חוט
וחוט היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין וקוצצין פתילים מהם וטווין אותן
חוט של זהב עם ששה חוטים של תכלת וחוט של זהב עם ששה חוטין של ארגמן וכן
בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט זהב עם כל אחד ואחד
ואחר כך שזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול עשרים ושמנה וכן מפורש
במסכת יומא ולמד מן המקרא' הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות
את פתילי הזהב בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו' (שמו' לט) למדנו שחוט של
זהב שזור עם כל מין ומין. מעשה חשב כבר פירשתי שהיא אריגת שתי קירות
7 שאין נראית שני עבריה דומות זו לזו: שתי כתפות וגו' הסינר מלמטה והחשב
האפוד היא החגורה במודה לו מלמעלה חגמת סינר הנשים ונגמו של כהן
הי מחוברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף
וכתף וזוקפן על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן
לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלות כמו שמפורש בענין והיו
זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני השהם קבועות בהן אחת בכל אחת.

אל

פננת ספקרם.

יעבוד לשמעון הכוונה שיהי' עבד לו ויתפרש יעבוד על דרך התאר לא על דרך
הפועל ולכן דק הרב לפרש לכהנו להכניסו בכהונ' שיהא כהן לי, וכה' לכהן
לי יתפרש להיות כהן לי, וככה וכהנו לי טעמו ויהיו כהנים לי;
כולם ישולו ע"ד התאר לא ע"ד הפועל.

מעשה

יְהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ 8
אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־ 9
שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־ 10
שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית
כְּתוֹלְדֹתָם׃ מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם 11
תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

אל שני קצותיו אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן ועבית
עד כנגד האצילים שקורין קוד"ש שנאמר לא יחגרו ביזע (יחזקאל מד) אין
חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד
אציליהם. **וחבר** האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט
8 למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואחר כך מחברם: **וחשב אפודתו**
וחגור שעל ידו היה מאפדו ומתקנו לכהן ומקשטו. **אשר עליו** למעלה בשפת
המכנס היא החגורה. **כמעשהו** כאריגת הסינר מעשה חושב ומחמשת מינין
כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת מינין. **ממנו יהיה** עמו יהיה ארוג ולא
10 יארגנו לבד ויחברנו: **כתולדותם** כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן
נפתלי על האחת, ועל השנית גד אשר יששכר זבולון יוסף בנימין מלא שכן הוא
11 כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: **מעשה חרש אבן**
מעשה אומן של אבנים, חרש זה דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד
פתח בסופו. וכן חרש עצים נטה קו (ישעי' מד) חרש של עצים, וכן חרש
ברזל מעצד (ישעי' מד) כל אלה דבוקים ופתוחים. **פתוחי חותם** כתבתם
כתב מפרש כגלף דעוקא חרוטות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי
טבעות שהם לחתום אגרות כתב ניכר ומפורש. **על שמות** כמו בשמות.
מוסבית

תבנת המקרא.

11 **מעשה חרש אבן** מעשה אומן של אבנים וכו' עפ"ה, ורצונו כי **חרש**
שם תאר של האומן העושה במלאכת עץ או אבן או ברזל ונחשת והוא שם
ממשקלים הסגולים כמו **גַּנָּב טַבָּח דַּיָּן צַוָּאר** ובעבור הרי"ש שלאחריו שלא

תתחזק לכן נשתנה הפתח לקמץ כמשפט הל' וכל המשקלים האלה בהסמכם
אל התיבה שלאחריהם ישוב קמצות עי"ן הפעל לפתח כמו דַּיַּן אלמנות
(תהל' סח ו) מעל **צַוַּאר** ירמיה (ירמי' כח י) וככה **חָרַשׁ** בפתח
בפתח
אמ"ש

12 מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־
שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־
13 שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃ ס שני וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת
14 זָהָב׃ וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה
אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת
15 עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת׃ ס וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן
מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה

מוסבות משבצות מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב
כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצת נמצאת המשבצת סובבת את האבן
12 סביב ומחבר המשבצות בכתפות האפוד: **לזכרון** שיהא רואה הקב"ה השבטים
13 כתובים לפניו ויזכור צדקתם: **ועשית משבצות** מיעוט משבצות ב' ולא פי'
14 לך עתה בפ' זו אלא מקצת צרכן ובפר' החשן גומר לך פירושן: **שרשרות זהב**
שלשלאות. **מגבלות** לסוף גבול החשן תעשה אותם. **מעשה עבות** מעשה
קליעת חוטין ולא מעש' נקבים וכפלים כאותן שעושין לבורות אלא כאותן שעושי'
לעדשקאות שקורין אינשינשיי"ש (...).ונתת את שרשרת של עבותו'
העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום נתינת עשייתן של
שרשרות ולא נתינת קביעתן ואין תעשה האמור כאן ל' צווי ואין ונתת האמור
כאן ל' צווי אלא ל' עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוהו על עשייתן ועל קביעתן
ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד
וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות
15 על החשן תתקעם על המשבצות הללו: **חשן משפט** שמכפר על קלקול הדין,
דבר אחר משפט שמברר דבריו והבטחתו אמת דריסנ"מנט בלעז(...)
שהמשפט משמש שלש לשונ' דברי טענות בעלי הדין וגמר הדין ועונש הדין אם
עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון וזה משמש ל' בירור דברים שמפרש
ומברר

כונת הספרה.

הרי"ש בהיותו סמוך של התיבה שאחריו, והוצרך להסמיכו בעבור כי תרם בעצמו
בלתי מגבל אם היה של עץ או אבן או ברזל.

16 אֹתוֹ׃ רָבוּעַ יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃
17 וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן
18 טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ וְהַטּוּר
19 הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם
20 שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם
21 וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם׃ וְהָאֲבָנִים
תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־
שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי
22 עָשָׂר שָׁבֶט׃ וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת
23 מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר׃ וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן

16 ושבר דבריו. כמעשה אפוד מעשה חשב ותערובת מינין: זרת ארכו וזרת
רחבו כפול וחוטל לו לפניו כנגד לבו שנא' והיו על לב אהרן תלוי בכתפות
האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו וכפולות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי
17 בהן בשרשרות בטבעות כמו שמפורש בענין: ומלאת בו על שם שהאבנים
ממלאות גומות המשבצות המתוקנות להן קורא אותן בלשון מלואים:
20 משובצים זהב יהיו הטורים במלואותם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור
שיתמלא בעובי האבן וזהו ל' במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהי' עומק
21 המשבצות לא פחות ולא יותר: איש על שמו כסדר תולדותם סדר האבנים
22 אודם לראובן, פטדה לשמעון וכן כלם: על החשן בשביל החשן לקבעם
בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין. שרשות ל' שרשי אילן המאחזין לאילן
להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן
שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן
סרוק ל' שרשו' ואומר שהרי"ש יתיר' כמו מ"ם שבשלשום ומ"ם שבריקם ואיני רוא'
את דבריו אלא שרשרת כל' עברית כשלשלת בל' משנה. גבלות הוא מגבלת
האמור למעל' שתתקעם בטבעות שיהיו בגבול החשן שבל' גבול ל' קצ' מתרגמי"ל
23 בלעז (זוין). מעשה עבות מעשה קליעה: על החשן לגוף
החשן כדי לקבעם בו, ולא יתכן לומר שהיא תחלת עשייתן עליו אלא כן מה
הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר כתובים בו היה לו לכתוב
בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן שתי טבעות זהב ואף בשרשרות נצרך

שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־
24 שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב
25 עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי
קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת
26 וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וְעָשִׂיתָ
שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת
הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃
27 וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי
כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת

אתה לפתור כן. על שני קצות החשן לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית
24 ולשמאלית העולים מול כתפות האפוד: ונתת את שתי עבותות הזהב הן
הן השרשרות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קביעתן בחשן עכשיו מפרש שיהא
תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודי לא
25 הוכפלו: ואת שתי קצות של שתי עבותות שני ראשיהם של כל אחת. תתן
על שתי המשבצות הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד
ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות
התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרת הימנית
תוקע במשבצת של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרת השמאלית. ונתת
המשבצות על כתפות האפוד אחת זו ואחת זו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין
את החשן שלא יפול ונקבע החשן תלוי ועדין שפת החשן התחתונה הולכ' ונוקש'
ונוקש' על כריסו ואינה תקוע' לו יפה לכך הולך עוד שתי טבעות לתחתיתו
כמו שמפרש והולך: אל מול פניו של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות
שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי חוץ והוא קרוי מול פניו של אפוד כי
26 אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: על שני קצות החשן הן שתי פאותיו
התחתונות לימין ולשמאל. על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה הרי לך
שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו
אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן
סימן שלא יקבעם בעבר החשן שכלפי חוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר
ביתה ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חגור לכהן ונקפל הסינר
לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו
27 שוכבין עליו: על שתי כתפות האפוד מלמטה שהמשבצות נתונות בראשי

מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃ וְיִרְכְּסוּ אֶת־ 28
הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל
תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן
מֵעַל הָאֵפוֹד׃ וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 29
בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לְזִכָּרֹן
לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃ וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־ 30
הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ
לִפְנֵי יְהוָה וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

כתפות האפוד העליונות הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר לאפוד והוא שנא' לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן באפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת לעמת החגור' ואלו כתובים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנא' ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכבן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה. ממול פניו בעבר החיצון:

28 וירכסו ל' חבור וכן מרוכסי איש (תהלי' לא) חבורי חבלי רשעים, וכן והרכסים לבקעה (ישעי' מ) הרים הסמוכי' זה לזה שא"א לירד לגיא שביניהם שלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוק' יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך. להיות על חשב האפוד להיות החשן דבוק בחשב האפוד. ולא יזח ל' ניתוק ול' ערבי הוא כדברי דונש בן לברט:

30 את האורים ואת התומים הוא כתב שם המפורש שהי' נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שא"א לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנאמר ושאל לו במשפט האורי' (במדבר כז). את משפט בני ישראל דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר או לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר

על

סבנת המנקה.

28 ולא יזח ל' ניתוק ול' ערבי הוא כדברי דונש בן לברט עכ"ל, כבר אמרו רז"ל במס' מגלה י"ח א' לא הוו ידעי רבנן מאי וסלסלתיה במטאטא השמד שמעוה לאמתי' דר' וכו', לא הוו ידעי מאי השלך על ה' יהבך שמעוהו לאחי טייעי וכו' גם במס' ר"ה כ"ו א' הביאו כמה תיבות שלמדו פירושם מל' ארמי וערבי ע"ש וכן אז"ל בבראשית רבה סוף פ' ע"ט ולמדו עוד למדין ל' מל', ויתן

מכוונתם

31 עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ ס שלישי וְעָשִׂיתָ
32 אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ
בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי
33 תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ׃ וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו
רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו

31 על משפטי הדין נקרא משפט על שם סליחת המשפט: את מעיל האפוד שהאפוד נתן עליו לחגור׳. כליל תכלה כלו תכלת שאין מין אחר מעורב בו:
32 והיה פי ראשו פי המעיל שבגבהו הוא פתיחת בית הצואר. בתוכו כתרגומו כפיל לגויה כפול לתוכו להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט. כפי תחרא למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול. לא יקרע כדי שלא יקרע והקורעו עובר בלאו שהמכוין לאין שבתורה וכן לא יזח החשן
33 וכן לא יסורו ממנו (שמות כה) שנאמר בבדי הארון: רמוני עגולים וחלולים היו כמין רמונים העשויים כביצת תרנגולת. ופעמוני זהב זגין עם ענבלין שבתוכם. בתוכם סביב ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון א׳ דבוק ותלוי
בשולי

סגנת הספרים.

מכוונתם שהעברית לוקחה מל׳ ארמי או ערבי שהרי היא הקדומה שבלשונות כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת וא״ל ל׳ הקדש והיא היתה ל׳ עבר ונעבדו נקראת עברית מפני שנשאר עליה עת הפלגה ובלבול הלשונות, וכבר היה אברה׳ מדבר בארמית באור כשדי׳ שהארמית היא ל׳ כשדים, והית׳ לו העברית ל׳ הקדש והארמית ל׳ חול, וכבר נשא אותה ישמעאל אל הערב, והיו או שלש לשונו׳ משותפות מתחלות הארמי׳ והערבית והעברית בשמותיה׳ ובהלכותיה׳ ובשמושיה׳, והיתה ל׳ עברית לבדה המעולה שבהם ולא היתה חסרה שום מלינה בעת שהיו צריכים לדבר כאשר תחסר לנו היום בעבור שאבד הל׳ ממנו ולא נשאר בידינו כ״א הנמצא במקרא קדש כמו אר כל זה נאריכה במאמר המחבר לכוזרי מאמר ב׳ סי׳ ס״ח ואחריו החוק החכם הרא״בע בפירושו לשיר ת׳ י״א באמרו ז״ל והעומד על זה הספור אולי יתמה למה אומר כאן בל׳ ישמעאל בעבור קוצר דעתנו כי לא נדע מל׳ הקדש כי אם הכתוב במקרא שהצרכו הנביאים לדבר ומה שלא הצרכו לא נדע שמו, ובעבור היות ל׳ ישמעאל קרוב מאד של׳ הקדש כי בניניו ואותיות יהו״א והאשרתי׳ ונפעל והתפעל והכמיכות דרך אחת לשתיהן, וכן בחשבון ויותר מזני הל׳ כמוהו בלה״ק על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא רם לה דומה בל׳ ישמעאל נאמר אולי פירושה כן ואע״פ שהדבר בספק עכ״ל, והנה לדעת רד״ק בשרש ושם יהי׳ ולא יזח מפעלי הכפל ע״ש ולא ישים את לבב אחיו (דברים כ ח) אשר לא יסר ולא יספר
הזפע

סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב׃ פַּעֲמֹן זָהָב 34
וְרִמּוֹן פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב׃
וְהָיָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ 35
אֶל־הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא
יָמוּת׃ ס וְעָשִׂיתָ צִּיץ זָהָב טָהוֹר 36
וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וְשַׂמְתָּ 37
אֹתוֹ עַל־פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנָפֶת אֶל־מוּל
פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה׃ וְהָיָה עַל־מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא 38
אַהֲרֹן אֶת־עֲוֺן הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בשולי המעיל: פעמון זהב ורמון אצלו: ולא ימות מכלל לאו אתה שומע 34 35
הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב
מיתה בידי שמים: ציץ כמין טס של זהב היה רוחב ב׳ אצבעות מקיף על המצח 36
מאזן לאזן. על פתיל תכלת ובמקו׳ אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת 37
(שמות לט) ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת, ולמטה הוא אומר והיה על
מצח אהרן ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם
מניח תפילין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה
כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו נקובים ותלויין בו בשני
ראשים ובאמצעו שהם בשלשה מקומות הללו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ ואחד
מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך
הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם
ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעל׳ ונמצא עשוי כמין כובע ועל
פתיל האמצעי הוא אומ׳ והי׳ על המצנפ׳ והי׳ נותן הציץ על ראשו כמין כובע על
המצנפ׳ והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו
כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה:
ונשא אהרן ל׳ סליח׳ ואף ע״פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון 38
נמצא מסולק העון מן הקדשים. את עון הקדשים לרצות על הדם ועל החלב

שקרב

סבנת הפקרא.

(תשע ב א) ויהיה מבכין כפעל או עומד מן הקל ול׳ ארמי הוא כמו שמצאנו
בדברי רז״ל מסרתו וחיזי הלב פי׳ גבוה לב תמי רוח וכן ולא יזח ולא יגבה כלומר
לא יסור, וכן דעת הערוך בערך זח, אכן דעת רש״י מתיבנת יותר על הל׳

כי

לְכָל־מַתְּנֹת קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד
39 לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ
וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה
40 רֹקֵם׃ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם
אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד
41 וּלְתִפְאָרֶת׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם

שקרבנו בטומאה כמו שכתבנו אשר עון הוא נושא, אם עון פיגול הרי כבר נאמ' לא
ירצ' (ויקר' יט) ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב (ויקר' ז) ואין לומר שיכפר על
הכהן שהקריבם טמאים שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו
מרצה אלא להכשיר הקרבן. והיה על מצחו תמיד א"א לומר שיהא על מצחו
תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו
על מצחו שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו
מכפר ומרצ' ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד שממשמש בו בעודו
39 על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: ושבצת עש' אות' משבצות משבצות וכולה של
40 שש: ולבני אהרן תעש' כתנות ד' בגדי' הללו ולא יותר כתונ' ואבנט ומגבעו'
41 היא מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה: והלבשת אתם את אהרן
אותם האמורים באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתנת תשבץ מצנפת ואבנט וכן
ומכנסים הכתובים למטה בכולם. ואת בניו אתו אותם הכתובים בהם.
ומשחת אותם את אהרן ואת בניו בשמן המשח'. ומלאת את ידם כל מלוי
ידים ל' חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה הוא מלוי
ובלשון לעז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין

סכנת הפקדה.

כי כן מדרך הל' להחליף הוי"ן בכמ"ך והסמ"ך בוי"ן בכמה תיבות וכמו שכתבתי
לעיל ט"ו ע' אל תורישמו, ושתי הלשונות שרש בעיקר פתרונם ונבדלים רק
בגדמה מגדי הוראתם, ואחרי שמצאנו בית גאים יסח ה', תנודים יסחר
ממנו ונסחתם מעל האדמ' וכולם ל' נתיקה לכן: מסתבר כי ולא ... יזח
בוי"ן גם הוא כמוהם וכולם מורה נסח אלא שמלת יזח בוי"ן הוא ל' נתיקת
החלק מן הכל ולכן ת"א ולא יתפרק חושנא, ויסח בסמ"ך הוא ל' נתיקה עם
הריסה ועקירה וטלטול וכן הם מתורגמין כולם לא בל' פריקה אף שפתרון
שניהם הוא ניתוק בעיקרם, ואחרי שנשארה הוראת התיבה הזאת בעצמה
בל' ערבי ידענו כי מללי העברים הוא.

וקדשת אתם וכהנו לי: ועשה להם מכנסי 42
בד לכסות בשר ערוה ממתנים ועד־ירכים
יהיו: והיו על־אהרן ועל־בניו בבאם ׀ אל־אהל 43
מועד או בגשתם אל־המזבח לשרת בקדש
ולא־ישאו עון ומתו חקת עולם לו ולזרעו
אחריו: רביעי ס וזה הדבר אשר תעשה כט 1
להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן
בקר ואילם שנים תמימם: ולחם מצות וחלת 2
מצת בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים
בשמן סלת חטים תעשה אתם: ונתת אותם 3
על־סל אחד והקרבת אתם בסל ואת־הפר
ואת שני האילם: ואת־אהרן ואת־בניו תקריב 4
אל־פתח אהל מועד ורחצת אתם במים: ולקחת 5

נותלו"ש (הכנדסודע) ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותה מסירה
ריוו"סטיר והוא מלוי ידים: ועשה להם לאהרן ולבניו. מכנסי בד הרי ח׳ 42
בגדים לכהן גדול וד׳ לכהן הדיוט: והיו על אהרן כל הבגדים האלה על אהרן 43
הראוין לו. ועל בניו האמורין בהם. בבואם אל אהל מועד להיכל וכן
למשכן. ומתו הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה. חקת עולם לו
כל מקום שנאמר חקת עולם היא גזירה מיד ולדורות לעכב בו:
לקח כמו קח ושתי גזרות הן אחת של קיחה ואחת של לקיחה ולהן פתרון 1
אחד. פר אחד לכפר על מעשה העגל שהוא פר: ולחם מצות וחלות 2
מצות ורקיקי מצות הרי ג׳ מינין רבוכה חלות ורקיקי לחם מצות
היא הקרויה למטה בענין חלת לחם שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד
החלות והרקיקין וכל המין בא עשר עשר חלות. בלולות בשמן
כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן. משוחים בשמן אחר אפייתן מושחן
כמין כ״י כף יונית שהיא עשויה כנו״ן שלנו סה נ׳: והקרבת אותם 3
אל חצר המשכן ביום הקמתו: ורחצת זו טבילת כל הגוף: 4

אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת
וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן
6 וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־
רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת׃
7 וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ
8 וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת׃
9 וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם
מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ
10 יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל
מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
11 הַפָּר׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל
12 מוֹעֵד׃ וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת
הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־
13 יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־
הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת

5 ואפדת קשט ותקן החגורה והסינר סביבותיו: נזר הקדש זה הציץ.
על המצנפת כמו שפירשתי למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין
שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע:
7 ומשחת אותו אף משיחה זו כמין כ"י נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו
9 ומחברן באצבעו: והיתה להם מלוי ידים זה לכהונת עולם. ומלאת על
11 ידי הדברים האלה. יד אהרן ויד בניו במלוי ופקודת הכהונה: פתח אהל
12 מועד בחצר המשכן שלפני הפתח: על קרנות למעלה בקרנות ממש.
ואת כל הדם שירי הדם. אל יסוד המזבח כמין בליטת בית קבול עשוי
13 לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: החלב המכסה את הקרב
הוא הקרום שעל הכרס שקורין טיל"א. ואת היותרת היא טרפשא דכבדא

וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה׃
14 וְאֶת־בְּשַׂר הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף
15 בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא׃ וְאֶת־הָאַיִל
הָאֶחָד תִּקָּח וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
16 רֹאשׁ הָאָיִל׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאָיִל וְלָקַחְתָּ אֶת־
17 דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ
לִנְתָחָיו וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ עַל־נְתָחָיו
18 וְעַל־רֹאשׁוֹ׃ וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה
עֹלָה הוּא לַיהוָה רֵיחַ נִיחוֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הוּא׃ פ
19 וְלָקַחְתָּ אֵת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־
20 יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל
וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן
וְעַל־תְּנוּךְ אֹזֶן בָּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־
21 הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְלָקַחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר

שקרין לו"ז (רקטפוייט). על הכבד אף מן הכבד נוטל עמ': תשרף באש 14
לא מצינו חטא' החיצונה נשרפת אלא זו: וזרקת בכלי אוחז במזרק וזורק כנגד 16
הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד
אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה
ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק. סביב כך מפורש בשחיטת קדשים
שאין סביב אלא שתי מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת שכנגדה
באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בארבע
רוחות סביב לכך קרוי סביב: על נתחיו עם נתחיו מוסף על שאר הנתחי': 17
ריח ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני. אשה ל' אש והיא הקטרת 18
אברים שעל האש: תנוך הוא הסחוס האמצעי שבתוך האזן שקורין טנ"רוס 20

עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־אַהֲרֹן
וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ
וְקָדַשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃
22 וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב׀
הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֵת׀
שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֵת
23 שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ וְכִכַּר לֶחֶם
אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד
24 מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשַׂמְתָּ הַכֹּל
עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה
25 לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ
הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה

22 בהן ידם הגדול ובפרק האמצעי: החלב זה חלב הדקים או הקיבה.
והאליה מן הכליות ולמטה כמו שמפורש בויקרא שנאמר לעמת העצה יסירנה
(ויקרא ג) מקום שהכליות יועצות ובאימורי הפר לא נאמר אליה שאין
אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה. ואת שוק
הימין לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האימורים אלא זו בלבד. כי איל
מלואים הוא שלמים ל' שלמות שהושלם בכל מגיד הכתוב שהמלואים שלמים
שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלי' ס"א שלם עם המזבח והעובד
והבעלים, לכך אני מצריכו החזה להיות לו לעובד העבודה למנה וזהו משה
23 ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: ובכר
לחם מן החלות. וחלת לחם שמן ממין הרבוכה. ורקיק מן הרקיקין אחד
מעשר שבכל מין ומין לא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד
שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק וזה לא היה
24 למשה למנה אלא חזה בלבד: על כפי אהרן והנפת שניה' עסוקין בתנופה
הבעלי' והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן
ובניו בעלים ומשה כהן. תנופה מוליך ומביא למי שארבע רוחות העולם שלו
ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות, תרומה מעלה ומוריד למי
25 שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: על העולה על האיל הראשון

אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל 26
הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ לְמָנָה׃ וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה 27
הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף
וַאֲשֶׁר הוּרָם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו׃ וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחָק־ 28
עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הוּא וּתְרוּמָה
יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם
תְּרוּמָתָם לַיהוָה׃ וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן 29
יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמָשְׁחָה בָהֶם וּלְמַלֵּא־בָם
אֶת־יָדָם׃ שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו 30

שהעלית עולה. לריח ניחוח לנחת רוח למי שאמר ונעשה רצונו. אשה
לאש נתן. לה' לשמו של מקום: וקדשת את חזה התנופה ואת שוק 27
התרומה וגו', קדשם לדורות להיות נוהגת תרומתם והנפתם כזה ושוק
של שלמים אבל לא להקטרה אלא יהיה לאהרן ולבניו לאכול: חק עולם 28
מאת בני ישראל שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן.
תנופה לשון הולכה והובאה ווינט"ליר בלעז (טווינגען). הורם לשון מעלה
ומוריד. כי תרומה היא החזה ושוק הזה: לבניו אחריו למי שבא בגדלה 29
אחריו. למשחה להתגדל בהם שיש משיחה שהיא לשון שררה כמו לך נתתים
למשחה (במדבר יח) אל תגעו במשיחי (ד"ה א' יו). ולמלא בם את ידם
על ידי הבגדי' הוא מתלבש בכהונ' גדול': שבעת ימי' רצופין. ילבשם הכהן 30
אשר יקום מבניו תחתיו לכהונ' גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול. אשר יבא
אל אהל מועד אותו כהן המוכן ליכנס לפני ולפנים ביום הכפורים והוא כהן
גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו. (תחתיו מבניו מלמד שאם יש
לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו ימנוהו כהן גדול תחתיו. הכהן תחתיו
מבניו

הבנת המקרא.

שבעת ימים רצופים, כבר פירשתיו לעיל י' כ"ב אבל שלשת ימי', והוראה 30
עוד כי שבעת ימים איננו לשון שבוע ממש משבת לשבת כ"א שבעת ימים רצופים
ויתחילו מתי שיתחילו. ילבשם הכהן אשר יקום מבניו תחתיו לכהונה
גדול'

מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ׃
31 וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ
32 בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃ וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל
וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
33 וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם
34 לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ וְאִם־
יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר
וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ
35 הוּא׃ וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־

מבניו מכאן ראיה כל ל' כהן ל' פועל עומד ממש ולפיכך כינון תביר כמשך
31 לפניו:) במקום קדש וגו', בחצר אהל מועד שהשלמי' הללו קדשי קדשים היו:
32 33 פתח אהל מועד כל החצר קרוי כן: ואכלו אותם אהרן ובניו לפי שהם
בעלים'. אשר כופר בהם כל זרות ותעוב. למלא את ידם כנ"ל ולאם
הללו. לקדש אותם שעל ידי המלואי' הללו נתמלאו ידיה' ונתקדשו לכהונה.
כי קדש הם קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדשי קדשים שנתן
35 המקרא טעם לדבר משו' דקדש הם: ועשית לאהרן ולבניו ככה שנה
הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלא ידיהם
לעולם

סבבת המקרא.

גאל', וגו' עס"ה, כבר פי' הרב לעיל כי כל ל' כהונה עבודה ושירות הוא,
והנה מלת כהן לפי נקודו אי אפשר לעמוד עליו אם הוא בינוני קל או' פועל
עומד ממש או' אם הוא שם תאר למי שעבודת הכהונה עליו דוגמת אורג
וזוקם שהם תארים, ונפקא מניה לפרושי קרא, שאם הוא תאר צריכין להוסיף
בקרא מלת אשר יקום לברר באיזה כהן הוא מדבר דוגמת השני אשר יעמוד
תחתיו (קהלת ד טו) כי מלת תחתיו לאחרא בלתי מברר דבר כי כל מי שהוא
כהן אחריו הוא תחתיו. ואם הכהן הוא ל' פועל עומד ממש שפיר נופל אחריו
מלת תחתיו בלי תוספת כי יכול לומר בטוב הא"ש העומד תחת פלוני, ומה
שהקדים הרב תיבת מבניו ואמר אשר יקום מבניו תחתיו הוא בעבור שתיבת
מבניו היא התיבה המבררת הכהן באמת ומלת תחתיו לא באה כ"א ללמדנו
שבנו קודם לכל אדם וכמו שכתב הרב בסמוך, ומה שהכריח הרב לפרשו בל'
תאר לא בל' פעל עומד ממש הוא לפי שלא מצאנוהו בכל המקרא בל' פועל

צִוִּיתִי אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ וּפַר 36
חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃
שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ 37
וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ
יִקְדָּשׁ׃ ס ששי וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ 38
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ 39
הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה
בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע 40

להיות כהנים ועבודת' פסולה. **אותכה** כמו אותך. **שבעת ימים תמלא**
36 בענין הז' ובקרבנות הללו בכל יום: **על הכפורים** בשביל הכפורים לכפר
על המזבח מכל זרות ותיעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא את ידם אין לי אלא
דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא
לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך מקרא זה, ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח
הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזל במלאכת המשכן והמזבח. **וחטאת** ותדכי
ל' מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי. **ומשחת אותו** בשמן המשחה
37 וכל המשיחות כמין כ"י: **והיה המזבח קדש** ומה היא קדושתו כל הנוגע
במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מעליו
שנאמר כל הנוגע יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה
פסולו בקדש כגון הרובע והנרבע והמוקצה והנעבד והטרפה וכיוצא בהן תלמוד
לומר זה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראוי שנראה' לו כבר
ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשב' חוץ לזמנו וחוץ
40 למקומו וכיוצא בהן: **ועשרון סלת** עשירית האיפה מ"ג בצים וחומש ביצה.
בשמן כתית לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור

שמות

הבנת המקרא.

כ"א בל' תאר, ועוד שאלו הוא ל' פועל עובד ממש היו צריכין להשתמש בו בקל
גם בפעל עבר ועתיד ואנחנו לא מצאנו שימושו בכל המקרא כ"א בבנין הכבד
הדגוש לכן נראה שהוא תאר לא פועל עובד ממש, ולכן גם נפ' לו (ויקר' ו טו)
והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו' פירש הרב ל' המקרא לפרשו ע"ד שפירשו כאן
ע"ש, ולכן נראה שזה שכתב הרב לקיון הכהן תחתיו מבניו שכאן ראוי' כל ל'
כהן

41 הַהִין וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃ וְאֵת
הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר
וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃
42 עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה
43 אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ וְנֹעַדְתִּי
44 שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ וְקִדַּשְׁתִּי

(שמות כו) ומשמע למחור ולא למנחות יכול לפסלו למנחות ת"ל כאן כתיב
ולא נאמר כתיב למחור אלא למעט מנחות שאין צריך כתיב שאף העמין
נריחי' כשר בקן. רבעית ההין שלשה לוגין. ונסך לספלים כמו ששנינו במסכת
סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמין דקים
נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד
41 לשיתין במזבח בית עולמי' ובמזבח הנחוש' יורד מן המזבח לארץ: לריח ניחוח
על המנחה נאמר שמנחת נסכים כולה כליל וסדר הקרבת האיברי' בתחלה
42 ואחר כך המנחה שנאמר עולה ומנחה (ויקרא כג): תמיד מיום אל יום לא
יפסיק יום בנתיי'. אשר אועד לכם כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו
לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקדוש ברוך הוא
מדבר עם משה משהוקם המשכן ויש אומרים מעל הכפרת כמו שנאמר ודברתי
אתך מעל הכפרת (שמות כה. ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על
43 המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: ונועדתי שמה אתועד עמם בדבור
כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם. ונקדש המשכן בכבודי
שתשרה שכינתי בו, ומ"א אל תקרי בכבודי אלא במכובדי במכובדין שלי כאן
רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר
בקרובי

הבנת המקרא.

כאן ל' שעל שתד ממנו וכו' איננו מפי' הרב כ"א תוספת איזה תלמיד, וכבר
העיד הרב בעל יוסף דעת כי נהרבה נוסחאות קדמוניות הדבור הזה ליתא,
וגם בראב"ם ליתא, גם בפי' רש"י כ"י אשר לי איננו, גם רש"ד המנחר לא מצאו
בפי' רש"י כ"י שלו, ובמה טרחות טרח ליישבו ולא עלה בידו, גם לא שם על
לב שהדבור הזה מתנגד אל הדבור הקודם ובנ"ל, ועיין מ"ש לעיל כ"ח ג' על
לקדשו לכהנו לי. והעד הנאמן שאין תיבת המזביר נמשך לפניו על זה האופן
הוא וגנב איש ומכרו ונמצא בידו (לעיל כא יז) כי ונמצא בידו מחובר עם
וגנב איש לא עם ומכרו הסמוך.
43 אשר אועד לכם כשאקבע מועד וכו', כבר פירשתיו לעיל כ"ה כ"ב.
ורייה

את־אהל מועד ואת־המזבח ואת־אהרן ואת־בניו
אקדש לכהן לי: ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי 45
להם לאלהים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם 46
אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני
בתוכם אני יהוה אלהיהם: פ שביעי

ל

ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה 1
אתו: אמה ארכו ואמה רחבו רבוע יהיה ואמתים 2
קמתו ממנו קרנתיו: וצפית אתו זהב טהור את־ 3
גגו ואת־קירתיו סביב ואת־קרנתיו ועשית לו זר
זהב סביב: ושתי טבעת זהב תעשה־לו מתחת 4
לזרו על שתי צלעתיו תעשה על־שני צדיו והיה
לבתים לבדים לשאת אתו בהמה: ועשית את־ 5
הבדים עצי שטים וצפית אתם זהב: ונתתה 6
אתו לפני הפרכת אשר על־ארן העדת לפני

בקרבי אקדש (ויקרא י ג) והיכן דבר ונקדש בכבודי: לשכני בתוכם על 46
מנת לשכון אני בתוכ׳: מקטר קטרת להעלות עליו קיטור עשן סמים: 1
את גגו זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה 3
בכל חנייתם. זר זהב סימן הוא לכתר כהונה: צלעותיו כאן הוא ל׳ זויות 4
כתרגומו לפי שנא׳ על שני צדיו שתי זויותיו שבשני צדיו. והיה מעש׳ הטבעות
הללה. לבתים לבדים בית תהיה הטבעת לבד: לפני הפרכת שמא תאמר 6
משוך מכנגד הארון לצפון או לדרו׳ ת״ל לפני הכפר׳ מכוון כנגד הארון מבחוץ:
בהישיבו

כונת המקרא.

4 והיה מעשה הטבעות הללה · בעבור שהי׳ לו ליכתב והיו בל׳ רבים אחרי
על הטבעות הוא קרי לזאת פי׳ מעשה הטבעות הללה, וכן ממנהג הל׳
להשתמש בל׳ יחי׳ מבלי אמירת המין והמספר וכן והיה הנער׳ (בראשי׳ כד יד)
וכן ויהי השמש באה (שם טו יז) ויהי אנשים (במדבר ט ו) כי יהיה נערה
דברים

הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃
7 וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
8 בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן
אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד
9 לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת
10 זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו׃ וְכִפֶּר
אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת
הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם
קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ פ
11 12 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כִּי תִשָּׂא אֶת־

7 בהיטיבו ל' נקוי הסיכין של המנור' מדשן הפתילות שנשרפו בליל' והי' מטיבן בכל בקר ובקר. הנרות לוצ"ש בלעז (לאמפען) וכן כל נרות האמורי
8 במנורה אינן מקומות שבה' גם העלאה שהיא ל' הדלקה: ובהעלו' כשידליקם להעלות להבתן. יקטירנה בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס בין הערבים:
9 לא תעלו עליו על המזבח זה. קטורת זרה שום קטורת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו. ועולה ומנחה ולא של' ומנח' עולה של בהמ' ועוף, ומנח' היא
10 של לחם: וכפר אהרן מתן דמים אחת בשנה ביום הכפורים הוא שנא' באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו (ויקרא יו). חטאת הכפורים הם פר ושעיר של יום הכפורים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו. קדש קדשים המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת.
12 כי תשא ל' קבלה כתרגומו כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמ' הם אל תמנם לגלגלות אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מנינם

הגהת ספקרא.

(דברים כב כג) ולא בל' חוי' לבד כ"א גם בתיבות אחרות מצאנו שמשמש הכתוב בל"י על רבים כמו ולא נמצא נשים יפות (איוב מב טו) וגם שם הוסיף רש"י מלת מעשה ולא נמצא מעשה נשים יפות, ועוד חמים אחרים תמצא במכלול בלבן הרביעית, ורובן יתפרשו בתוספת מלה.
12 כי תשא ל' קבלה כתרגומו וכו' עס"ה, תיבת ראש דייק שהוא ל' חשיבות וראשות ולאות הנה על סכום החשבון הכולל מנין הפרטים שהסכום הכולל

רָאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ
כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם
13 נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם: זֶה ׀ יִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־
הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים

מניכם. ולא יהיה בהם נגף שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם
13 כמו שמצינו בימי דוד: זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית
השקל ואומר לו כזה יתנו. העובר על הפקודים דרך המונין מעבירין את
הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כז) וכן תעבורנה
הצאן על ידי מונה (ירמי' לג). מחצית השקל בשקל הקדש במשקל
השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקודש כגון שקלי' האמורי' בפרשת ערכין
ושדה

כונת המקרא.

הוא כדמות הרועה כמשמע, ויכון שכן על כרחך יהי' כי תשא ל' קבלה לא ל' מנין כי לא יוכל ל' מנין על הסכום הכולל כי לא נאמר שמנה ראובן את מאה או אף כמות מאה או אף, רק נאמר שהוא מנה את הפרטים שסכום וכולל את מספר המאה' או מספר האלף, לכך אמנם הרבין במלת תשא ל' קבלה שתקבל הסכום והכלל שכולל את מניינם, ור"ל תוספו כשתחפץ לקבל סכום ולא אמר כשתקבל סכום ותלה הענין בענין חפץ, לפי שאם אמר כשתקבל לא יצדק עליו מה שאמר הש"י אח"כ ש תמנם לגלגלת רצוני מלת תמנם שהורה ל' מנין פרטים, כי איך יאמר שכאשר תקבל הסכום אשר זה מורה שכבר נמנו אשר לאחר המנין הוא מקבל הסכום שכולל אותו המנין שאז לא ימנם לגלגלת כי בזמן הקבל' כבר נמנו ונגמרו, אך הרצון בו שכאשר תחפוץ לקבל הסכום לדעת כמה הם הנה אותו הענין לא תמנם כאשר תמנה פרט מניינם, ומה שהצריך רש"י באומרו לדעת כמ' הם והי' די באמרו כשתחפוץ לקבל סכום מניינם יתן כל אחד מחצית השקל, הנה אמר לדעת כמה הם שלא תחשוב שמה שהצריך הכתוב מחצית השקל שזהו כאשר ימנם לצורך מה כגון לצאת למלחמה או אל שיתנו שקלים לקרבנות נכור וכיוצא בזה שיהי' לצורך, אבל אם ימנם אחד מלך כמו דוד לדעת כמה הם שלא יצטרכו למחצית השקל, לז"א לדעת כמה הם, כי אין הכוונ' במחצית השקל שלא משום המנין עצמו שלא תשלוט בהם עין הרע וכמו שאמר ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם, ומה שאמר אל תמנם לגלגלת וכו' להורות שיתנו מחצית השקל לפני המנין לא אחר המנין, ולזה אמר אל תמנם לגלגלת כ"א לשקלים; מדברי החכם אלמושנינו.

13 זה יתנו הראה לו כמין מטבע וכו', מגיד הוראת מלת זה על הדבר אשר
ירמוז עליו המדבר ולכן אמר הראהו לו כמין מטבע של אש, ומה שאמר ומשקלה
מחצית השקל להורות שאין מה שאמר הכתוב מחצית השקל שב ש תיבת יתנו

כשיתנו

גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃
14 כֹּל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
15 וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה׃ הֶעָשִׁיר לֹא־יַרְבֶּה
וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשָּׁקֶל לָתֵת אֶת־
16 תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־
כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל־

ומלה אחרת. עשרים גרה השקל עכשיו פי' לך כמה הוא. גרה לשון מעה
וכן (בשמוא' א ב) יבא להשתחוות לו לאגורת כסף וככר לחם. עשרים גרה
השקל שהשקל הלם ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות לא נאו והוסיפו עליו
שתות והעלוהו לכ' מעה כסף ומחצית השקל הא' שאמרתי לך יתנו תרומ' לה':
14 מבן עשרים שנה ומעלה למדך כאן שאין פחות מבן כ' יוצא לצבא ונמנה
15 בכלל אנשי': לכפר על נפשותיכם שלא תנגפו על ידי מנין, ד"א לכפר על
נפשותיכם לפי שרמז להם כאן שלש תרומות שנכתב כאן תרומת ה' שלש פעמים
אחת תרומת אדני' שמכאן כשהתחילו בנדבת המשכן נתנו כל א' ואחד מחצית
השקל ועלו למאת הככר שנא' וכסף פקודי העד' מאת ככר ומהם נעשו האדני'
שנא' ויהי מאת ככר הכסף וגו' (שמות לח) והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן
משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני
בשנ' השנית (במדבר א) ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות
צבור של כל שנה ושנה והשוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמר
לכפר על נפשותיכ' שהקרבנות לכפר' הם באים והשלישית היא תרומת המשכן
16 כמו שנא' כל מרים תרומת כסף ונחשת (שמות לה) ולא היתה יד כולם שוה
בה אלא איש מה שנדבו לבו: ונתת אותו על עבודת אהל מועד למדת
שנצטוה למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם
מגפה כמו שנא' ויגוף ה' את העם (שמות לב) משל לצאן החביבה על בעליה
שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בבקשה ממך מנה את צאני ודע כמה
נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו, וא"א לומר שהמנין הזה הוא האמור
בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני (במדבר א) והמשכן הוקם
באחד לחדש הראשון שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש וגו' (שמו' מ)
והמנין הזה כשנעשו האדנים משקלים שלו שנא' ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו'

שמש

סכנת ספקות.

לשיתנו כמחצית השקל ממש, כי השקל איננו מטבע אבל הוא דבר ששוקלין
בו, אך הכוונה שהמטבע שהראהו היה משקלו מחצית השקל, וכמוהו יתנו,
וזה שאמר הרב ואמר לו כזה יתנו כלומר כמו זה, והרי הוא כאלו אמר הכתוב
זה המטבע שמשקלו מחצית השקל יתנו; מהנ"ל. שוב מצאתי כפי' רש"י כ"י

עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן
לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר 18
נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל
מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן 19
וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־ 20

(שמות לח) הא למדת שתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן, ואם תאמר וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים (במדבר א) והלא בשתי שנים היו ואי אפשר שלא היו בשעת מנין הראשון בני תשע עשר' שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני עשרים, תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין מניסן כמו ששנינו במסכת ראש השנ' ונבנ' המשכן בראשונה והוקם בשנייה שנתחדש' שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מונין למנין שנות עולם המתחלין מתשרי נמצאו שני המנינים בשנה אחת המנין לראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורים שנתרצה המקום לישראל למחול להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר.
18 על עבודת אהל מועד הן האדנים שנעשו בו: כיור כמין דוד גדול ולו דדים המריקים בפיהם מים. וכנו כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור. לרחצה מוסב על הכיור. ובין המזבח מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיים משום שנא' ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד (שמות מ) כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד
19 משוך קימעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים: את ידיהם ואת רגליהם בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וידו השמאלית ע"ג רגלו השמאלית ומקדש:
20 בבאם אל אהל מועד להקטיר שחרית ובין הערבים קטורת או להזות מדם

שפתי חכמים.

תוספ' ת"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אני הבנתי של ל' כן הוא שהדבר שהוא רוצה לפרש יאמר זה הדבר אשר אני מצוה, והולך ומפרש, כמו זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו, וכן זה אשר תעשה אותה שלשם, וזה אשר תעשה על המזבח, אף כאן זה יתנו.

אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם
אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה:
21 וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם
חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: פ
22 23 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְאַתָּה קַח־לְךָ
בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן
בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־בֹשֶׂם
24 חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם: וְקִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל
25 הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין: וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־
קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־

פר כהן המשיח ושעירי ע"ז. ולא ימותו הא אם לא ירחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן. אל המזבח החיצון שאין כאן ביאת
21 אהל מועד אלא בחצר: ולא ימותו לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רחוץ
23 ידים ורגלים שמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: בשמים
ראש חשובים. וקנמן בשם לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש
בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב.
מחציתו חמשים ומאתים מחצית הבאתו תהא חמשים ומאתים נמצא כולו
חמש מאות כמו שיעור מר דרור א"כ למה נאמר בו חצאין גזירת הכתוב היא
להביאו לחצאין להרבות בו ב' הכרעות שאין שוקלין עין בעין וכך שנויה בכריתות.
וקנה בשם קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בושם הוצרך לומר בשם.
24 חמשים ומאתים סך משקל כולו: וקדה שם שורש עשב ובל' חכמים קציעה.
הין שנים עשר לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל ר"מ אומר בו שלקו את העקרין
אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו ספק אלא שראוס במים שלא
יבלעו את השמן ואחר כך הציף עליהם השמן עד שקלט הריח וקפחו לשמן מעל
25 העקרין: רקח מרקחת רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעל' והרי

הגהת המקדש.

25 רקח מרקחת רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח וכו' עכ"ה, במחלו'
דקדק הכת' לפרש התיבות וא"כ פירש הענין, ואמר כי רקח מלעיל שם
דבר הוא כמו רֹקַח ונא ע"מ פעל כמו הרש קֹדֶשׁ ונפתח הקו"ף
להכריע

26 קֹדֶשׁ יִהְיֶה׃ וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת
27 אֲרוֹן הָעֵדֻת׃ וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
28 הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ וְאֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃
29 וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ
30 בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח
31 וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר
לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם׃

הוא כמו רקח רגע ואינו כמו רוגע הים (ישעי' נא) וכמו רוקע הארץ (ישעי' מב)
שהטעם לחוץ' וכל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופץ מזה או ריח או טעם
קרוי מרקחת. רוקח מרקחת רקח העשוי על ידי אומנות תערובות.
26 מעשה רוקח שם האומן בדבר: ומשחת בו כל המשיחות כמין כ"י חוץ משל
29 מלכים שהן כמין נזר: וקדשת אותם משיחה זו מקדשתם להיות קדש קדשים
ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש
קדושת הגוף ליפסל ביוצא וליגה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר
שאינו ראוי להם אין מקדשן. וזהו' היא משנה שלימה אבל מזבח מתוך שנא' כל
הנוגע במזבח יקדש (שמות כט) שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים
מה כבשים ראויים אף כל ראוי, כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם ל'
רבוי לפי שאין נוהג משיחתן אלא לגדולה כי כן דרך המלך שזה חנוך גדולתן
ושאר משיחות כגון רקיקין משוחין ראשית שמנים ימשחו ל' תרגום בכן כלשון
31 עברית: לדורותיכם מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא. זה
בגימטריא

כונת המקרא.

להרחיב על הזי"ת שאחריו, אבל רֶקַח מלרע הוא שם תאר ע"מ אורג
ורוֹקֵם לא שביתופך בסופו פתח גנוב בעבור אות הגרון כמור וצֹחַק צוֹלֵעַ
וזה בנפרד רוקח אבל בסמוך יאמר רוֹקַע הארץ בפתח ולעולם מלרע,
ובעבור שאמר הכתוב רקח מרקחת ושניה' שמות דברים לכן הבדיל ביניהם
ואמר כי כל דבר המעורב בחבירו עד שזה קופץ מזה ריח או טעם קרוי מרקחת
כי שם מרקחת נופל על נושא הרקח ר"ל על הדבר המתוקן מדברים נבדלים,
ושם רקח הוא שם הפעל ונופל על עירוב דברים הקופצים זה מזה, וזה שפי'
רקח מרקחת רקח העשוי ע"י אומנות תערובות, מעשה רוקח מעשה של
רוקח, ועיין לעיל ה' ח' ואת מתכנת הלבנים.

32 עַל־בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ
33 כָּמֹהוּ קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם׃ אִישׁ אֲשֶׁר
יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת
34 מֵעַמָּיו׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים

32 בגימטריא · תריסר לוגין הוו: לא ייסך בשני יודין ל' לא יפעל כמו למען
ייטב לך (תרגו'). על בשר אדם לא ייסך מן השמן הזה עצמו. ובמתכנתו
לא תעשו כמוהו בסכום סמניו לא תעשו אחר כמוהו במשקל סמנין הללו
לפי מדת הין שמן אבל אם פחת או רבה סממנין לפי מדת הין שמן מות' ואף
העשוי במתכנתו על זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו. מתכנתו ל' חשבון
33 כמו מתכנת הלבנים (שמות ה) וכן במתכנתה של קטרת: ואשר יתן ממנו
34 מאותו של משה. על זר שאינו צריך כהונה ומלכות: נטף הוא צרי ועל שאינו
אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלעז גו"מא (גוומי) והצרי
קורין לו טריא"קה (טהעריאַק). שחלת שורש בשם חלק ומזהיר כצפורן
ובל' המשנה קרוי צפורן וזה שתרגם אונקלוס וטופרא. חלבנה בשם שריחו
רע וקורין לו גלב"נא (גאַלבאַן) ומנאה הכתוב בין סמני הקטורת ללמדנו
שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלותינו את פושעי ישראל
להיות נימנין עמנו. סמים אחרים. ולבונה זכה מכאן למדו רבותינו י"א
סימנים נאמרו לו למשה בסיני מיעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה שלש
הרי חמש. סמים לרבות עוד כמו אלו הרי עשר ולבונה הרי אחת עשרה ואלו הן
הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי שמנה
שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת הקשט והקלופה והקנמון הרי אחד
עשר, בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה:

בר

הבנת המקרא.

32 לא ייסך ל' לא יפעל וכו', רצונו שהתיבה מבנין הקל ומן הפעלי' שעיקר
יסודן שתים אותיות נראות לכן היא מגזרת סך וכן למען ייטב לך מגזרת טב
ואינם פעלים יוצאים כמו שחשב רש"ד המיאור כ"א עומדים יבודדים וטעם לא
ייסך לא יהא סך וכן למען ייטב לך יהיה טוב לך והם שים בטעם של יוסך יוטב,
וזה שפי' רשי' לא ייסך מן השמן הזה וכבר לעיל ריש פ' שמות אבל וייטב אלהים
למילדות פי' הרב וייטב בעיני היא ל' הוטב ורצונו שהפעולה בלתי יוצאת
לזולתו אבל עומדת בעצמו והוא ל' הפעלות, וכמוהם ויישם בארון דסוף פ'
ויחי כמבואר ברשי, וי"א כי החירק בכל אלה תמורת השורק והם מבנין הופעל
נאמת וכ"כ רד"ק בשרשים גם בגזרם פתח, והרמ"בע כאן גם בפי' ריש מיכה

בג

35 וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת
36 רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ וְשָׁחַקְתָּ
מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
37 תִּהְיֶה לָכֶם׃ וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ
38 לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה׃ אִישׁ
אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת לא
1 מֵעַמָּיו׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
2 לֵּאמֹר׃ רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר
3 לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה

בד בבד יהיה אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ול' בד נראה בעיני שהוא ל' יחיד אחד באחד יהיה זה כמות זה:
35 ממלח כתרגומו מעורב' שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים (יונ' א) מלחיך וחובליך (יחזקאל כז) על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצ' לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכנף.
36 ממולח טהור קדש ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה: ונתתה ממנו וגו' היא קטרת שבכל יום ויום שעל מזבח הפנימי שהוא באהל מועד. אשר אועד לך שמה כל מועדי דבור שאקבע לך אני קובעם לאותו מקום:
37 במתכנתה במנין סממניה. קדש תהיה לה' שלא תעשנה אלא לשמי:
38 להריח בה אבל עושה אתה במתכנתה משלך כדי למוסרה לצבור:
2 קראתי בשם לעשות מלאכתי את בצלאל: 3 בחכמה מה שאדם שומע

דברים

תקנת המעתיק.

על מלתמן זכה קנבה אמר כי כן דעת המאן ע"ש, והמדקדק ל' רש"י ז"ל נראה שלדעתו אינם מן ההופעל עד שיתפרשו בל' התפעלות דוקא מצד המתפעל, אבל הם עומדים בבנין הקל ויתפרשו בל' הפעלות מצד התחלפות פעולתם בין הפועל והמתפעל, וכבר הכירו חכמי התגין ההבדל שבין ל' הפעלות ול' התפעלות.

4 וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
5 לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן
לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃
6 וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ
7 אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ׃ אֵת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת
8 כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃ וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־
הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח
9 הַקְּטֹרֶת׃ וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
10 וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־

מאחרים ולמד. ובתבונה מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד. ובדעת
5 רוח הקדש: לחשב מחשבות אריגת מעשה חשב: חרשת ל' אומנות כמו
חרש חכם (ישעי' מ), ואונקלוס פירש ושנה בפירושו שאומן אבנים קרוי אומן
וחרש עץ קרוי נגר. למלאות להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת
6 למדת מושב האבן ועביה: ובלב כל חכם לב וגו' ועוד אחר כל חכמי לב
7 שבכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתך: ואת הארון
8 10 לעדות לצורך לוחות העדות: הטהורה על שם זהב טהור: ואת בגדי
השרד אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר
לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו
בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות
ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד תולעת שני
(במדבר ד) ונראין דברי שנאמר ומן התכלת והארגמן ותולעת שני עשו בגדי
שרד

הבנת המקרא.

5 חרשת ל' אומנות כמו חרש חכם וכו', כבר כתבתי לעיל כ"ח י"א כי בל'
עברי יקרא האומן חרש בין שאומנתו בעץ או באבן או בברזל ונחשת, ושם
האומנות של כולם הוא חרשת, אבל בל' ארמי יבדילו ביניהם כי חרש אבן קרוי
אומן, וחרש עצים קרוי נגר, וחרש ברזל קרוי נפח וכן באומנות ולכן הוצרך
אונקלו' לשנות בפירושו ותרג' חרשת אבן אומנות אבנא וחרשת עץ נגרות אעא.

בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ 11
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאַתָּה דַּבֵּר 12 13
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי
אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי 14
קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־
הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם 15
הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה

שרד לשרת בקדש (שמות לט) ולא הזכר שש עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר
לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש. בגדי השרד יש מפרשים
לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמשא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר
שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר שהיו ארוגים במחט
עשויים נקבים נקבים לניד"יקבלעז(טו׳יגנבוועדק): ואת קטרת הסמים 11
לקדש לצורך הקטרת היכל שהוא קדש: ואתה דבר אל בני ישראל ואתה 13
אף על פי שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את
השבת מפני אותה מלאכה. אך את שבתותי תשמרו אף על פי שתהיו
רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניהם כל אכין ורקין מיעוטין
למעט שבת ממלאכת המשכן. כי אות היא ביני וביניכם אות גדולה היא
ביניכו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוח. לדעת האומות כי
כי אני ה' מקדשכם: מות יומת אם יש עדים והתראה. ונכרתה בלא
התראה. מחלליה הנוהג בה חול בקדושתה: שבת שבתון מנוחת מרגוע 15
ולא מנוחת עראי (שבת שבתון לכך כפלו הכתוב לומר שאסור בכל מלאכה
אפילו אוכל נפש וכן יום הכפורים שנא' בו שבת שבתון היא לכם (ויקרא כג)
אסור בכל מלאכה אבל יום טוב לא נאמר בו כי אם ביום הראשון שבתון
וביום השביעי שבתון (ויקרא כג) אסורים בכל מלאכת עבודה ומותרים
במלאכת אוכל נפש). קדש לה' שמירת קדושתה לשמי ובמצותי:

16 מלאכה ביום השבת מות יומת: ושמרו בני
ישראל את־השבת לעשות את־השבת
17 לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל
אות הוא לעלם כי־ששת ימים עשה יהוה
את־השמים ואת־הארץ וביום השביעי שבת
18 וינפש: ס שני ויתן אל־משה ככלתו
לב לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן
1 כתבים באצבע אלהים: וירא העם כי־בשש
משה לרדת מן־ההר ויקהל העם על־אהרן

17 וינפש כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ) וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לשבר האוזן מה שהיא יכולה
18 לשמוע: ויתן אל משה וגו' אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן. ככלתו ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה, ד"א מה כלה מתקשטת בכ"ד קישוטין הן האמורים בספר ישעיה אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים. לדבר אתו החקים והמשפטים שבואלה
1 המשפטים. לדבר אתו מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין את ההלכה שניהם יחד. לוחות לחת כתיב שהיו שתיהן שוות: כי בושש משה כתרגומו לשון איחור וכן מדוע בושש רכבו (שופטים ה). ויחילו עד בוש (שופטים ג) כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף מ' יום אני בא בתוך שש שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלמים מ' יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בשבעה בסיון עלה נמצא יום מ' בי"ז בתמוז בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו שש שעות ולא בא וכו' כדאי' במסכת שבת וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנא' וישכימו ממחרת ויעלו עולות. אשר ילכו לפנינו אלהות

הרבה

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ
לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ
2 מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן
פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם
3 וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃ וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־
4 נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן׃ וַיִּקַּח
מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה

הראה אתו להם. כי זה משה האיש כמין דמות משה הראה להם השטן
שנושאין אותו באויר רקיע השמים. אשר העלנו מארץ מצרים והי' מורה
2 לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: באזני
נשיכם אמר אהרן בלבו הנשי' והילדי' חסים בתכשיטיהם שמא יתעכב הדבר
ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן. פרקו ל' צווי מגזרת
3 פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת ברך: ויתפרקו ל' פריקת משא כשנטלום
מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקר"ייר בלע"ז (ענטלאסטעט).
4 את נזמי כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר (שמות ט) מן העיר: ויצר אותו
בחרט יש לתרגמו בשני פנים האחד ויצר ל' קשירה בחרט ל' כיס כמו
המטפחות והחריטים (ישעיה ג) ויצר ככרים כסף בשני חריטים (מלכים ב ה)
והב' ויצר ל' צורה בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורתין בו צורות בזהב
כעט סופר החורת אותיות בלוחות ופנקסין כמו וכתוב עליו בחרט אנוש
(ישעיה ח) וזהו שת"א וצר יתיה בזיפא ל' זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב
אותיות וציורים שקורין בלע"ז ניי"ל (גריפפעל) ומזייפין על ידו חותמות.
עגל מסכה כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרי'
ועשאוהו בכשפים וי"א מיכה הי' שם שיצא מתוך דמוסי בנין שנתמעך בו במצרי'
והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף
מתוך נילוס והשליכו לתוך הכור ויצא העגל. מסכה ל' מתכת, ד"א קכ"ה
קנטרין

סכנת מסקדל.

כי זה משה האיש כמין דמות משה וכו', עיין מ"ש לעיל ל' י"ג זה יתנו.
2 פרקו ל' צווי וכו' רצונו ל' צווי מבנין הכבד הדגש כמו ברך אף שנקמץ הפ"א
בעבור הרי"ש שלא תתדגש, והוא פעל יוצא לשני פעולי' שיצוו לנשיה' ובניהם
3 שיפרקו מעליהם נזמיה' ולכן הוא נח בל' כבד. ויתפרקו ל' פריקת משא וכו',
בעבור שאין מנהג נ' התפעל להיות יוצא לזולתו לכן תיקנו באומרו נמצאו
4 הם מפורקים ופי' את כמו מן. ויצר אותו בחרט יש לתרגמו בשני פנים
וכו'

וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ
5 מִצְרָיִם: וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא
6 אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר: וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת
וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל
וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק: פ
7 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ

קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה. אלה אלהיך ולא נאמר אלה אלהינו מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם שעשאוהו ואחר כך
5 הטעו את ישראל אחריו: וירא אהרן שהיה בו רוח חיים שנא' בתבנית שור אוכל עשב (תהלי' קו) וראה שהצליח מעשה שטן ולא הי' לו פה לדחותם לגמרי. ויבן מזבח לדחותם. ויאמר חג ליי מחר ולא היו' שמא יבא מש' קוד' שיעבדוהו זהו פשוטו, ומדרשו בויקרא רבה דברים הרבה ראה אהרן ראה חור בן אחותו שהי' מוכיחם והרגוהו וזהו ויבן מזבח לפניו ויבן מזובח לפניו ועוד רא' ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם ועוד רא' ואמר אם הם בונים אותו המזבח זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן נעשית בבת אחת מתוך שאני בונ' אותו ומתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא. חג ליי בלבו היה לשמים בטוח היה שיבא משה ויעבדו
6 את המקום: וישכימו השטן זרזם כדי שיחטאו. לצחק יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי (בראשית לט) ושפיכות דמים כמו שנא' יקומו נא
7 הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב ב) אף כאן נהרג חור: וידבר ל' קושי הוא כמו וידבר אתם קשות (בראשית מב). לך רד מגדולתך לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם באותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה. שחת עמך שחת

פנים המקרא.

וכו' עכ"ה, לשני הפירושים התיב' מבנין הפעיל לא שלפירושו הראשון היא מגזרת מי צרר מים בשמלה (משלי ל ד) ל' צרורות כבפיהם והבי"ת של בחרט כנית של בשמל', ולהפירוש השני הוא ל' צורה וכמו ויצר את שני העמודים (מ"א ז טו) והבי"ת בי"ת הכלי כבי"ת בחרבי ובקשתי, והכינוי הוי"ו של אותו קאי על הזהב לא על הנזמים, ולשני הפירושים קצר הכתוב בלשונו ולא הזכיר ההשלכה באש, אך שלפירושו הראשון אפשר שהשלכה באש היא מובן בכח ויעשהו עגל מסכה והיינו ע"י ההתכה באש, אבל לפירושו השני שהוא ל' צורה על כרחך שעשה כן לאחר שהתיך ונעשה גולם אחד כי בנזמים נפרדים אי אפשר לצייר צורה אחת לכן ההשלכה באש מוקדמת ולא הזכירה הכתוב.
5 וירא אהרן וכו' ומדרשו ראה חור בן אחותו שהי' מוכיחם והרגוהו וזהו ויבן

8 אשר העלית מארץ מצרים: סרו מהר מן
הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה
וישתחוו־לו ויזבחו־לו ויאמרו אלה אלהיך
9 ישראל אשר העלוך מארץ מצרים: ויאמר
יהוה אל־משה ראיתי את־העם הזה והנה עם
10 קשה־ערף הוא: ועתה הניחה לי ויחר־אפי בהם
11 ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול: ויחל משה
את־פני יהוה אלהיו ויאמר למה יהוה יחרה
אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים
12 בכח גדול וביד חזקה: למה יאמרו מצרים
לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים
ולכלתם מעל פני האדמה שוב מחרון אפך
13 והנחם על־הרעה לעמך: זכר לאברהם ליצחק

העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת
9 טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו: קשה עורף מחזירין קשי ערפם
10 לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: הניחה לי עדיין לא שמענו שהתפלל משה
עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם
11 יתפלל עליהם לא יכלם: למה ה' יחרה אפך כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור
12 בגבור: והנחם התעשת מחשבה אחרת להטיב להם. על הרעה אשר חשבת
13 להם: זכור לאברהם אם עברו על עשרת הדברות אביהם נתנסה
בעשר נסיונות ועדין לא קבל שכרו תנהו לו ויצאו עשר בעשר. לאברהם
ליצחק ולישראל אם לשרפה הם זכור לאברהם שמסר עצמו לישרף עליך באור
כשדים אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה אם לגלות זכור ליעקב
שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול
אם

הגהת המגיה.

מזבח לפניו יתכן שמזבח לפניו וכו' עכ"ל וכן הוא בכתוב תבין מן המזבח לפניו,
רדפו וכן ל' הגהה בעבור שעיקר יסודו בן ב' אותיות כלומר ואחת נעלמת
לכן הוא נדרש לכאן ולכאן.
קול

וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ
וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמָיִם וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
14 לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם׃ וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה
אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ׃ פ
15 וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ
לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם
16 כְּתֻבִים׃ וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב
17 מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת׃ וַיִּשְׁמַע
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה
18 קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה׃ וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת
גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי

אם כסא של שלש רגלי' אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד. אשר נשבעת להם בך לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנאמר בי נשבעתי נאם ה' (ירמי' כב) ליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך (בראשית כו) וליעקב נאמר אני אל שדי פרה
15 ורבה (בראשי' לה), נשבע לו בשדי: משני עבריהם היו האותיו' נקראות
16 ומעשה נסים היה: מעשה אלהים המה כמשמעו הוא בכבודו עשאן, ד"א כאדם האומר לחבירו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית כך כל שעשועו של הקב"ה בתורה. חרות לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אנט"ליר
17 בלעז (ווייהויזן): ברעה בהריעו שהיו מריעים ושמחים ושוחקים:
18 אין קול ענות גבורה אין קול זה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי אוי ניסה. קול ענות קול חרופין וגדופין המענין
את

הבנת המקרא.

18 קול ענות קול חרופין וגדופין המענים וכו' עכ"ל, ור"ל כי ענות גם ענות שניהם משרש אחד ומבעלי ל"ה אלא שהראשון מקור מבנין הקל ע"מ ביום עשות ה' ארץ ושמים, והוא לשון עניי' וצעקה, והשני מקור מבנין
הכבד

שֹׁמֵעַ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־ 19
הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־ ידיו ק'
הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: וַיִּקַּח אֶת־ 20
הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־
דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה 21
כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה: וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן 22

19 את נפש שומען כשמתרין לו: וישלך מידיו וגו' אמר מה פסח שהוא אחד
מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב) התורה כלה כאן
20 וכל ישראל משומדים ואתננה להם. תחת ההר לרגלי ההר: ויזר ל' נפוץ
וכן יזרה על נוהו גפרית (איוב יח) וכן כי חנם מזורה הרשת (משלי א) שזורין
בו תבן וקטנית. וישק את בני ישראל נתכוין לבודקם כסוטות שלש מיתות
נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת שהן מרובין,
עדים בלא התראה' במגפה שנא' ויגוף ה' את העם, לא עדים ולא התראה
21 בהדרוקן שבדקום המים ונפחו בטניה': מה עשה לך העם הזה כמה יסורים
סבלת

הבנת המקרא.

הכבד התגום כמו יום ענות אדם נפשו (ישעי' נח ה) ל' עינוי לכן פירשו קול
חרופין וגדופין המענין את נפש שומען, והנה אונקלוס תרגם קל דמחייכין
והוא ל' שחוק ומחוק בל' ארמי גם ל' לעג ובזיון, והרלב"ג פירשו ל' נגינות וגם
הרד"ק בשרשו פירשו ל' הגבהת קול בשיר בין לשמחה בין לאבל, והמסרת
מסיעת לפירושם שנמס"ג במערכת אות א' חבר קול ענות עם יום ענות
אדם נפשו בטע"ק בי"ת וק ב' ב' מלין ותרויהון בתרי לישנא, גם על שניהם מסיר
במס"ק ב' בתרי לישנא וכשמע מני' שאין פתרונן שוה, והמסור' הזאת לא היתה
נעלמת מעיני רמ"ין ז"ל שהרי בפירושו לתילים סי' מ"ב אבל ובלילה שירה עמי
הביר' ופירש הל' על פיה, וכרא' שלשת יקדין הוה לפרשו תחלה ל' חרופין
וגדופין להבדילו מחבירו שהוא ל' עינוי ובעבור ששניהם מיסוד אחד הם לכן
הוסיף ואמר המענין את נפש שומען כשמתרים לו, ור"ל אף שהם נבדלים
בפתרונן שזביה ל' עינוי וזה ל' חירוף מ"מ גם הוא אינו זז מעיקר גזרתו,
וכן מדרך הרב בכל מקום להעמיד התיבות על עיקר יסודם אשר לוקחו משם
אף שהם מתחלפי הפתרון נגד מה, ואת דרך סללה ידרכו בה חכמי כל ל'.
20 ויזר ל' ניפוץ וכן יזורה וכו' עס"ה, הורה כי שלש תיבות אלו כלם ל' נפוץ
ומן הפעלים שסוף פעלתם ה"א אלא שמלת ויזר הוא מהקל ע"מ ויבן ויקן ,
יזורה

אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע
23 הוּא׃ וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ
לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ
24 מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ וָאֹמַר לָהֶם לְמִי
זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא
25 הָעֵגֶל הַזֶּה׃ וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא
26 כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ וַיַּעֲמֹד
מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי
27 וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־
יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה
וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ

22 מגלת שמסיך עד שלא תביא עליהם חטא זה: כי ברע הוא בדרך רע הם
24 הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום: ואומר להם דבר א' (למי זהב לבד, והם
מהרו והתפרקו (ויתנו לי). ואשליכהו באש ולא ידעתי שיצא העגל הזה ויצא:
25 פרוע מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה). לשמצה
26 בקמיהם להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם: מי לה' אלי
27 יבא אלי. כל בני לוי מכאן שכל השבט כשר: כה אמר וגו' והיכן אמר
זובח לאלהים יחרם (שמות כב) כך שנויה במכילתא. אחיו מאמו והוא ישראל:
כלאר

הבנת המקרא.

חורה שאמר לא נקרא שם פועלו הנקרא פָּעַל היוצא מבנין הכבד הדגש ולולא הריש שלא תתדגש היה הוי"ו רפויה לשורק חנמת לא יאנה לצדיק (משלי יב כא) את אשר יצוה (שמות לד לד) ובעבור הרי"ש נשתנה נקוד' כמו כי כן יבורך גבר, אבל מזורה הוא בינוני פועל לנקבה מבנין הכבד הדגש ונמלאו הוא מזוריה בשקל מאורשה אלא שכפל למ"ד הפעל כמשפט בעלי ל"ה ונעשה הרי"ש נחלש הוי"ו כמשפטו.

28 אֶת־קְרֹבוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל
מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃
29 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי
אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה׃
30 וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם
חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי
31 אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם׃ וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה
32 וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב׃ וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא
חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ׃
33 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ
34 מִסִּפְרִי׃ וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־
דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי

29 מלאו ידכם אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום.
30 כי איש מכם ימלא ידו בבנו ובאחיו: אכפרה בעד חטאתכם אשים כופר
31 וקנוח וסתימה לנגד חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא: אלהי זהב אתה
הוא שגרמת להם שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך
שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח
32 בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: ועתה אם תשא חטאתם הרי טוב
איני אומר לך מחני. ואם אין מחני זה מקרא קצר וכן הרבה. מספרך
מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים:
34 אל אשר דברתי לך יש כאן לך אצל דבור במקום אליך וכן לדבר לו על אדוניהו
(מלכים א ב). הנה מלאכי ולא אני. וביום פקדי וגו' עתה שמעתי אליך
מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט
מן

הבנת המקרא.

34 אל אשר דברתי לך יש כאן לך וכו', כבר פירשתיו בטוב בפ' ויצא אצל
את אשר דברתי לך (בראשית כח טו), גם בפ' שמות לעיל ס' י"ג.

אכלך

35 וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם׃ וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־
הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה לג
1 אַהֲרֹן׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ
עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃
2 וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי
3 הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ אֶל־אֶרֶץ
זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־
4 קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ׃ וַיִּשְׁמַע הָעָם
אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ
5 עֶדְיוֹ עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־

מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת
35 מפרעון עון העגל: ויגף ה' את העם מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה:
1 לך עלה מזה ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה. ד"א כלפי
שאמר לו בשעת הכעס לך רד אמר לו בשעת רצון לך עלה. אתה והעם כאן
2 לא נאמר ועמך: וגרשתי את הכנעני וגו' שש אומות הן והגרגשי עמד ופנה
3 מפניהם מאליו: אל ארץ זבת חלב ודבש אני אומר לך להעלותם. כי לא
אעלה בקרבך לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך. כי עם קשה ערף
אתה וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם. אכלך
4 ל' כליון: הדבר הרע שאין השכינה שורה ומהלכת עמם. איש עדיו
כתרים

מסורת המקרא.

3 אכלך בה' כליון עב"ל ור"ל שהתיבה מגזרת כלה ול' כליון ומבין הכבד
התנועה והי' ראוי הכ"ף בפתח ובדגשות הלמ"ד כמו אֲצַוֶּה אלא שנרפה כמו
אֲחַוְּךָ שמע לי (איוב טו יז) ונשתנ' פתח גדול לפתח קטן, וכן דעת
הרד"ק וזע"ק שמלעיל רק קל"ד אל' גם בפרשי, וי"א כי שהתיב' מגזרת
כול מבעלי עלומי הנו"ן והי' ראוי אכילך ובשתנה, ואע"פ כי הוא ל' כליון
והשתנה ואמרו כי כמוהו להכיל למען ברק (יחזקאל כא לג) וכן דעת יהב"י
נתין

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד
אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ
6 מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי
7 יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת
הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה
וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא
8 אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וְהָיָה
כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ
אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־בֹּאוֹ

5 כתרים שנתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע: רגע אחד אעלה בקרבך
וכליתיך אם אעלה בקרבך ואתה ממרים בי בקשיות ערפכם ואזעום עליכם
רגע אחד שהוא שיעור זעמו שנא' חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעיה כו)
ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך. ועתה פורענות זו תלקו מיד
שתורידו עדיכם מעליכם. ואדעה מה אעשה לך כפקידת אשר העון אני
6 יודע מה שבלבי לעשות לך: את עדים מהר חורב את העדי שהיה בידם
7 מהר חורב: ומשה מאותו עון והלאה. יקח את האהל לו היה הוא לוקח
אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב מנודה לתלמיד. הרחק אלפים
אמה כענין שנא' אך רחוק יהי' ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה (יהושע ג).
וקרא לו והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה. כל מבקש
ה' מכאן למקבל פני זקן כמקבל פני שכינה. יצא אל אהל מועד כמו יוצא
ד"א והיה כל מבקש ה' אף לו מלאכי השרת כשהיו שואלים מקום שכינה
8 חביריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה: והיה לו הוה. כצאת
משה מן המחנה ללכת אל האהל. יקומו כל העם עומדים מפניו ואין
יושבין עד שנתכסה מהם. והביטו אחרי משה לשבח אשרי ילוד אשה שכך
מובטח

סגנת הסקרא.

בעין הקורא שלו וכמ"ש בחומש מאור עינים שלי, ומדברי הרמ"בם נראה שלדעתו התיבה נגזרת משרש אבל, והאמת כי אבל וכול וכלה כולם מיסוד אחד הם ל' כל להיות שעיקר מובנם הגמירה וההשלמה והתמות אלא שהם נבדלים בנגדי הוראותם שדבר זה יסוף נאכלה וזה בכללות וזה בכלין והנה הכוה שנתם שפט תמו יחזו.

דבר

9 הָאֹֽהֱלָה׃ וְהָיָה כְּבֹא מֹשֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד
הֶֽעָנָן וְעָמַד פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־מֹשֶֽׁה׃
10 וְרָאָה כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶֽעָנָן עֹמֵד פֶּתַח
הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִֽשְׁתַּחֲווּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלֽוֹ׃
11 וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר
יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַֽמַּחֲנֶה

9 מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: ודבר עם משה כמו ומדבר עם משה תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) ואיני קורא מדבר אלא מדבר כשהוא קורא מדבר פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר משמע שהמלך
10 11 מדבר עם ההדיוט: והשתחוו לשכינה: ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ומתמלל עם משה. ושב אל המחנה לאחר שנדבר עמו ה' משה שב אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנא' ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' (שמו' לב) ועשה שם מ' יום ובקש רחמים שנא' ואתנפל לפני ה' וגו' (דברי' ט) ובר"ח אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני (שמות לד) לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' (דברי' יוד) מה ראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמח' ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי ומסר לו לוחות אחרונו' וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד א' בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד. ושב אל המחנה תרגומו ותאיב למשריתא לפי שהוא ל' הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן וסגדין וקיימין
וסגדין

הבנת המקרא.

9 ודבר עם משה כמו ומדבר עם משה ותרגומו ומתמלל עם משה וכו' עס"ה, כבר הפרש הרב לעיל ט"ו א' אבל אם יפיר גם בראשית כ"ד ס"ה אבל טרם אכלה ועוד במקומות זולתם כי כל דבר הוה ורגיל להיות נופל בו בין ל' עבר בין ל' עתיד ויכילנו הכתוב פעמי' בל' עבר ופעמי' בל' עתיד ופעמים ל' הוה, וככה כל הפעלים העתידים והעוברים שבענינינו כמו יקח ונטה וקרא יצא יקומו וכל חבריהם כולם ל' הוה הם ועוד ז פירשם הרב ז"ל גם אונקלוס תרגם כולם בל' בינוני וכמו שאכיר הרב עוד להלן אצל ושב אל המחנה, ועל ההקש הזה גם ודבר עם משה הי' לו לתרגם וממלל עם משה כמו שתרגם מְדַבֵּר עם עמו (נחמי' כ"ו ו) ועתה מְדַבֵּר עמם

וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ
הָאֹהֶל׃ פ שלישי
12 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי
הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת
אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם
13 וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי׃ וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ הוֹדִעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן
אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃

והבינו ומסתכלין והשתחוו וסגדין. ומדבר דבר ה' אל משה שישוב אל המחנה
12 אמר לו אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי יקרבם: ראה אתה אומר אלי
ראה תן עיניך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו' ואשר
אמרת לי הנה אנכי שולח מלאך (שמות כג, (כ"א ושלחתי לפניך מלאך) אין זו
הודעה שאין אני חפץ בה. ואתה אמרת ידעתיך בשם הכרתיך משאר בני
אדם בשם חשיבות שהרי אמרת לי הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך
13 יאמינו לעולם (שמות יט): ועתה אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא
את דרכיך מה שכר אתה נותן למוצאי חן בעיניך. ואדעך למען אמצא חן
בעיניך ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך ופתרון
למען אמצא חן למען אכיר כמה שכר מציאת החן. וראה כי עמך הגוי הזה
שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם
בהם

הבנת המקרא.

(שם כט ט) ממלל, וכן אשר אני מדבר אליך (יחזקאל ב ח) ת"י ממלל
יהב' מדבר אותך (שם מד ה) ת"י ממלל ולכן גם ודבר עם מש' דעבינא
שהוא ל' הוה הי' לו לתרגמו גם הוא בל' בינוני לזאת אמר הרב שתרגמו
ומתמלל בל' מתפעל לפי שהוא ל' כבוד לשכינה שהקול מדבר בינו לבין עצמו
כהוראת ל' מתפעל והעדיף שומע מאליו, ואמר הרב עוד כמו וישמע את הקול
מדבר אליו וכו', ור"ל כי כן הדין גם בל' עברי, וכן כתב הרב ביחזקאל ב' ב'
ז"ל את מדבר אלי. את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי
מעלה שהאומר מדבר נשמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל
פני', והאומר מדבר משמעו שהשכינה מדבר בפני עצמו ככבודו והדיוט ישמעו
עכ"ל, ואין טענה מן כל וידבר ה' אל משה ואין אחד מהם ומדבר ה' אל
מש' גם אונקלוס תרגם כולם ומלל לא ומתמלל שלא חש הכתוב לדקדק בזה
כ"א

14 וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־
16 אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע
אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא
בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ רביעי
17 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה
אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי
18 וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃

בהם תמלא אני סומך על הגואלים מאלני שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי
בעם הזה תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני לישב המקראות על
14 אופניהם ועל סדרם באתי: ויאמר פני ילכו כתרגומו לא אשלח עוד מלאך
15 אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב (שמואל ב יז): ויאמר אליו בזו אני
16 חפץ כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה: ובמה יודע איפה יודע מציאת החן הלא
בלכתך עמנו ועוד ר״ל אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך עוד על אומות העולם.
ונפלינו אני ועמך וגו׳, ונהיה מובדלים בדבר זה מכל העם כמו והפלה ה׳
17 בין מקנה מצרים וגו׳ (שמות ט): גם את הדבר הזה שלא תשרה שכינתי
עוד על ע״א אעשה ואין דבריו של בלעם על ידי שריית שכינה אלא כופל וגלוי
18 עינים כגון ואלי דבר יגונב (איוב ד) שומעין על ידי שליח: ויאמר הראני
נא את כבודך ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים והוסיף לשאול להדיוט

הבנת המקרא.

כ״א בל׳ הזה וכינוי שמשמעו שהשכינה רגיל אצלו ומדבר עמו כדבר איש אל
אחיו ואין זה דרך כבוד למעלה כי אין חברותא כלפי שמיא, אבל בל׳ עבר
כשבא אתה נייי או לאוהרה מן הש״י לשעתו אין צורך להוציא בל׳ מתפעל,
ואפילו בל׳ בינוני אין קפידא כשאין מקושר עמו מלת אל או עם שיורה על
אשר עליו הדבור ולכן לא כתוב ותשמע קול מדבר (יחזקאל א כח) ולא
אמר מתדבר, ואע״פ שיונתן תרגם גם אותו מתמלל היינו לפי שכן מנהג
התרגומים לתקן הל׳ דרך כבוד למעלה אפילו באותן המקומות שלא חש בהם
העברי והניחם על פשוטן וכמו שפי׳ רש״י להלן בפסוק כ״ב ושכותי כפי,
וכ״כ בכמה מקומו׳, ואין טענה מן אשר אני מדבר אליך ומן כל אשר אני
מדבר אותך שהזכרנו לעיל ולא כתיב מתדבר גם יונתן תרגם
במלל לא מתמלל, לפי שהקפידא אינה בדבור ההדיוט ומכח אין זה
דרך

19 וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי
בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי
20 אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־
21 פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה
22 מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי
וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־

להראותו מראית כבודו: ויאמר אני אעביר וגו', הגיעה שעה שתראה 19
בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה
שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם
תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה
נתון במערה. וקראתי בשם ה' לפניך ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם
תכלה זכות אבות וכסדר שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד
את ישראל לעשות כן ועל ידי שיזכירו לפני רחום וחנון (יהיו נענין) כי רחמי
לא כלים. וחנותי את אשר אחון אותן פעמים שארצה לחון. ורחמתי
עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה
אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם:
ויאמר לא תוכל וגו', אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות 20
לראות את פני: הנה מקום אתי בהר אשר אני מדבר עמך תמיד יש מקום 21
מוכן לי לצורכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו
ומדרשו על מקום שהשכינ' שם מדבר ואומר המקו' אתי ואינו אומר אני במקום
שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו: בעבור כבודי כשאעבור לפניך. 22
בנקרת הצור כמו העיני האנשי' ההם תנקר (במדבר יז) יקרוה עורבי נחל
(משלי ל) אני קרתי ושתיתי מים (ישעיה לז) נקרה אחת להם. נקרת הצור
כריית הצור. ושכותי כפי מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו
ואגין במימרי כנוי הוא לדרך כבוד של מעל' שאינו צריך לסוכך עליו בכף ממש:
והסרתי

כננת המקרא.

דרך כבוד למעלה שיאמר ההדיוט שהשכינה מדברת עמו אבל ראוי לו לומר
שהיא נתדברת, אבל בדבור הש"י הק' כשהוא המדבר הוא נאות מאד ויורה על
רוממותו ית' כי במקום גדלתו שם ענותנותו, וע"פ הדברים האלה אין שום 22
זר אתנו ולשיטת המקרא עם התרגומים כולם על מקומם ינוחו בשלום.
בנקרת הציר כמו העיני האנשים וכו' עמ"ה, לדעת המדקדקים אין
אני קרתי מגזרתן של זה כ"א מגזר קור ומפעלי עלומי העי"ן כי הוא ל'
מקור

23 עֲבָרִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי
לֹא יֵרָאוּ׃ פ חמשי
1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת
אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר
2 שִׁבַּרְתָּ׃ וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר
3 סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ וְאִישׁ לֹא־
יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־
הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃
4 וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם
מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

23 והסירותי את כפי ואעדי ית דברת יקרי כשאסלק הנהגת כבודי מנגד פניך ללכת משם ולהלן. וראית את אחורי הראהו קשר של תפילין:

1 פסל לך הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהי' שלך משם נתעשר משה הרבה. פסל לך אתה שברת הראשונות אתה פסל לך אחרות משל למלך שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחות מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינ' וקרע כתובתה אמר אם יאמר המלך להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך בדק המלך ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו המלך אתה קרעת אות' אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כך המלך זה הקדוש ברוך הוא השפחות אלו ערב רב והשושבין

2 זה משה ארוסתו של הקב"ה ישראל לכך נאמר פסל לך: נכון מזומן:

3 ואיש לא יעלה עמך הראשונות על ידי שהיו בתשואות וקולות וקהלות שלטה
בהן

סבנת המקרא.

מקור, גם רש"י ז"ל בעצמו פירשו כן בישעי' ומ"מ אמר כאן כי גזרה אחת לכולן חה לפי שטתו ושטת כל קדמוני הקדמונים כי כל התיבות שיסודן שתים אותיות נראות לעולם ואחת נעלמת או נופלת לפעמים כולן מגזרה אחת הן והם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק בבדי הוראתם, והשטה הזאת עיקרית וכבר העירותי עליה בכמה מקומות חזק ותמצא.

5 אִתּוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן
6 וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה׃ וַיַּעֲבֹר יְהוָה׀
עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ
7 אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים
נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד׀
עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים
8 וְעַל־רִבֵּעִים׃ וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ׃
9 וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא
אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֺנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי
10 כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר

5 בהן עין רעה אין לך יפה מן הצניעות: ויקרא בשם ה׳ מתרגמינן וקרא
6 בשמא דה׳: ה׳ ה׳ מדת רחמים היא אחת קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא
וישוב. אל אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני (תהלי׳ כב)
ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא. ארך אפים מאריך
אפו ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה. ורב חסד לצריכים חסד שאין
7 להם זכיות כל כך. ואמת לשלם שכר טוב לעושי רצונו: נוצר חסד שהאדם
עושה לפניו. לאלפים לשני אלפים דורות. עונות אלו הזדונות. פשעים אלו
המרדים שאדם עושה להכעיס. ונקה לא ינקה לפי פשוטו משמע שאינו
מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט ורבותינו דרשו מנקה הוא
לשבים ולא ינקה לשאינו שבים. פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה׳
אבותיהם בידם שכבר פירש במקרא אחר לשונאי. ועל רבעים דור רביעי
נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש מאות שבמדה טובה
8 הוא אומר נוצר חסד לאלפים: וימהר משה כשראה משה שכינה עוברת ושמע
9 קול הקריאה מיד וישתחו: ילך נא ה׳ בקרבנו כמו שהבטחת מאחר שאתה
נושא עון ואם עם קשה עורף הוא ימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך
(שמות לג) אתה תסלח לעונינו וגו׳ יש כי במקום אם. ונחלתנו ותתננו לך
לנחלה (ס״א שתתן לנו נחלה) מיוחדת זו היא בקשת ונפלינו אני ועמך שלא
10 תשרה שכינתך על האומות ע״א: כורת ברית על זאת. אעשה נפלאות

לֹא־נִבְרְאוּ בְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה כָל־
הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה כִּי־
11 נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ׃ שְׁמָר־לְךָ אֵת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־
הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
12 הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר
13 אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃ כִּי אֶת־
מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־
14 אֲשֵׁרָיו תִּכְרֹתוּן׃ כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר
15 כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃ פֶּן־תִּכְרֹת
בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ
16 לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃ וְלָקַחְתָּ
מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ
17 אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא
18 תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים
תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב
19 כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם׃ כָּל־פֶּטֶר

ל' ונפלינו שתהיו מובדלים בזו מכל האומות ע"א שלא תשרה שכינתי עליהם:
11 12 את האמורי וגו' שש אומות יש כאן כי הגרגשי עמד ופנה מפניהם: אשריו
14 הוא אילן שעובדים אותו: קנא שמו מקנא ליפרע ואינו מוותר וזהו כל ל'
15 קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו: ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין עונש
באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו
18 19 לבניך: חדש האביב חדש הבכיר שהתבואה מתבכרת בבישולה: כל פטר
רחם

רֶחֶם לִי וְכָל־מִקְנְךָ תִּזָּכָר פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃ וּפֶטֶר 20
חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ
כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃
21 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת
22 בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה
לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת

רחם לי בלא'. וכל מקנך תזכר וגו' וכל מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה אשר יפטור זכר את רחם. פטר ל' פתיח' וכן פוטר מים ראשית מדון (משלי יז) תי"ו של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת: ופטר חמור ולא שאר בהמ' טמא'.
20 תפדה בשה נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ויפטר חמור מותר בעבודה לבעלי'. וערפתו עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יפסד ממונו. כל בכור בניך תפדה חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה (במדבר יח). ולא יראו פני ריקם לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין מצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכ' להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת
21 קדושין: בחריש ובקציר תשבות למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרי' על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ובעבוד' ששת הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור וא"צ לומר חריש וקציר של מוצאי שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' (ויקרא כה) ויש אומרים שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשו' יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה' את השבת:
22 בכורי קציר חטים שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים. בכורי שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא. וחג האסיף בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה זו ל' הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב). תקופת
השנה

הגהת מסקרא.

19 פטר ל' פתיחה וכו' תי"ו של תזכר ל' נקבה היא מוסב על היולדת עכ"ל, ור"ל שהתיב' מבנין נפעל והתי"ו לסי' נסתרת הנפעלת כתי"ו של תחת שנוא' כי תבעל (משלי ל כג) וטעמה שיהא רחמה נפטר מן הזכר, ואונקלוס לא חש לתרגם אחר התיבה.

כל

23 הַשָּׁנָה: שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ
24 אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי־אוֹרִישׁ
גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ
אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה
25 אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה: לֹא־תִשְׁחַט עַל־
חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח:
26 רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ   שביעי
27 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ

השנה שהיא בחזרת השנה בתחילת השנה הבאה. תקופת ל' מסיבה והקפה:
23 כל זכורך כל הזכרים שבך הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו ויש מהם שלש
פעמים וארבע לחייב ולענוש על מבין לאוין שבהם ועל מבין עשה שבהם:
24 אוריש כתרגומו אתריך וכן החל רש. דברי' ב', וכן ויורש את האמורי (במדבר
לב) ל' גרושין. והרחבתי את גבולך ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול
25 לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך שלש רגלים הללו: לא תשחט וגו',
לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני
חבורה. ולא ילין כתרגומו אין לינה מועלת בראש המזבח ואין לינה אלא
בעמוד השחר. זבח חג הפסח אמוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים
26. ואברים: ראשית בכורי ארמתך משבעת המינין האמורים בשבח ארצך
ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' (דברים ח), ודבש הוא דבש תמרי'. לא תבשל
גדי אזהרה לבשר בחלב ושלשה פעמי' כתוב בתורה אחד לאכיל' ואחד להנאה
ואחד לאיסור בישול. גדי כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהוצרך
לפרש בכמה מקומות גדי עזים למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע. בחלב
אמו פרט לעוף שאין לו חלב שאין איסורו מן התורה אלא מדברי
27 סופרים: את הדברים האלה ולא אתה רשאי לכתוב תורה שבעל פה:

הבנת המקרא.

23 כל זכורך כל הזכרים שבך וכו', כבר פירשתיו לעיל כ"ג י"ז.
24 אוריש כתרגומו אתריך וכו, עיין מ"ש לעיל ט"ו ט' אצל תורישמו.

28 בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא
שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית
29 עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׃ וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי
וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר
וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ׃
30 וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה
31 קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו׃ וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם
מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה
32 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְּשׁוּ כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיְצַוֵּם אֵת כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אִתּוֹ
33 בְּהַר סִינָי׃ וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אִתָּם וַיִּתֵּן עַל

מַסְוֶה

29 ויהי ברדת משה כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים. כי קרן ל׳ קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקב״ה ידו על פניו שנא׳ ושכותי כפי (שמו׳ לג):
30 ויראו מגשת אליו בא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת בראש ההר לעיני כל ישראל (שמות כד) ולא יראים ולא מזדעזעי׳ ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעי׳ ומזדעזעי׳:
31 הנשיאים בעדה כמו נשיאי העדה. וידבר משה אליהם שליחותו של מקום ול׳ הווה הוא כל הענין הזה:
32 ואחרי כן נגשו אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל, תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה למד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הם וישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם נמצא ביד כל העם אחד ביד הזקנים שנים ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכולי כדאיתא בערובין:
33 ויתן על פניו מסוה כתרגומו בית אפי ל׳ ארמי הוא בגמרא סחי לבא ועוד בכתובו׳ זהו קא מסוה לאפה ל׳ הבטה

פָּנָיו מַסְוֶה: וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אִתּוֹ 34
יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר יְצֻוֶּה: וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל 35
אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב
מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ לְדַבֵּר
לה אִתּוֹ: ס וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים
2 אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם: שֵׁשֶׁת יָמִים
תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם

היה מסתכל בה אף כאן מסוה נגד היתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהי' מדבר עם ישראל ובשע' שהמקו' נדבר עמו עד צאתו ובבאתו יצא בלא מסוה:
34 ודבר אל בני ישראל וראו קרני ההוד בפניו וכשהוא מסתלק מהם והשיב את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו, וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו:
1 ויקהל משה למחרת יום הכפורים כשירד מן ההר והוא ל' הפעיל שאינו אוסף אנשים בידים אלא הם נאספים על פי דבורו ותרגומו ואכניש: ששת
2 ימים הקדי' להם אזהר' שבת לצווי מלאכ' המשכן לומר שאינו דוחה את השבת:
לא

בינת מקרא.

1 ויקהל משה למחרת יוה"כ כשירד מן ההר, והוא ל' הפעיל וכו' עס"ה הרב הרא"ם ז"ל נתקשה אלו בביאור דבור זה ושקל וטרי ונלאה על כל הנדדים ולבסוף הניחו בתימה, ולי נרא' שדברי הרב ז"ל ברורים ונכוחים, ואין מכוונתו להודיענו שהתיב' מבנין הפעיל כי מי לא ידע זאת וכל הפעלים הבאים על משקלו הם מהפעיל כמו כל וישכם וישלך ויחזק ויסתר ויקטר ויקרב וירכב ורבים כמוהם ואין גם אחד מהם שאמר הרב בו של' הפעיל הוא כי אין לו צורך, אבל בל' הקהלה מצא הרב מקום ביאור בעבור הורות הבנין' בו חה שכל ל' הקהלה שבמקרא רבוי כשהדבור על הפועל ימצאנו הכתוב בל' הפעיל, וכל ל' הקהלות רבוי כשהדבור על הפעול ימצאנו הכתוב בלשון נפעל חה שלא על המנהג, לזאת ראה הרב לתת טוב טעם באומרו והוא ל' הפעיל וכו' ורצונו שלזאת יוצא הכתוב ל' הקהלה בל' הפעיל ואין לא בבנין הקל לפי שאין אוסף אנשים בידים וכו' ולכן מטבע הפעול' הזאת שלא תשתמש כ"א בשנים פעלים הדבור והעם ואזות לזה ל' הפעיל, ואנס על הפעלים
נפעל

קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בוֹ
3 מְלָאכָה יוּמָת: לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: פ
4 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
5 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר: קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת
6 יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
7 שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
8 תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים
9 לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: וְאַבְנֵי־שֹׁהַם
10 וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן: וְכָל־חֲכַם־לֵב

3 לא תבערו אש יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו יצאת ויש אומרים לחלק
4 5 יצאת: זה הדבר אשר צוה ה' לי לאמר לכם: נדיב לבו על שם שלבו
נודבו קרוי נדיב לב, כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם:

ככנת המקרא.

נופל לדבר בל' כפעל כי הוא בנין לעצמו אף כשאין מציאות לבנין הקל כמבואר בנחות ובמאזנים, וזהו שאמר ותרגומו ואתכנש רצונו כי כן המנהג גם בל' ארמי להוציאו בל' הפעיל ותרגומו הנכון ואכנש ולא וכנש כגירסת ספרינו, ואם תשאלני מה נשתנה ל' הקהלה מל' אסיפה וקבוץ בטעם אחד לשלשתן ומ"מ מצאנו ל' אסיפה וקבוץ גם בבנין הקל? דע והבן שיש הפרש גדול ביניהם, כי ל' קבוץ נופל על הבאת אישים מפוזרים אל מקום אחד יהיו דוממים או בעלי חיים או בני אדם, ואין במשמעו כ"א הקבוץ לבד לא אופן הקבוץ, ול' הקהלה בלתי נופל כ"א על קבוץ אישי בני אדם ויקרא ואופן הקבוץ הזה הוא בדבור כנ"ל, אכן ל' אסיפה בלתי נופל על הקבוץ כלל כי אם על ההכנסה מן החוץ אל תוך הבית וקרוב הוא אל ל' הטמנה וזהו הדבר הוא נופל בין על אישים רבים המתכנסים בין על איש אחד לבד כמו אסף אלהים חרפתי (בראשי' ל כג) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל וככה פי' אני נאסף אל עמי (בס-מט כט) ע"ש דברי טעם, וכנגה דבריו אכל ואחר תאסף (במדבר יב יד), ואע"פ של' אסיפה ול' כניסה שוים בעיקר פתרונם מ"מ הם נבדלים כנדמה כי ל' כניסה מורה על

ההסתרות

11 בכם יבאו ויעשו את כל־אשר צוה יהוה: את־
המשכן את־אהלו ואת־מכסהו את־קרסיו ואת־
12 קרשיו את־בריחו את־עמדיו ואת־אדניו: את־ חיד ק׳
הארן ואת־בדיו את־הכפרת ואת פרכת המסך:
13 את־השלחן ואת־בדיו ואת־כל־כליו ואת לחם
14 הפנים: ואת־מנרת המאור ואת־כליה ואת־נרתיה
15 ואת שמן המאור: ואת־מזבח הקטרת ואת־בדיו

11 את המשכן יריעות התחתונות הנראות בתוכו קרוי משכן. את אהלו הוא אהל יריעות עזים העשוי לגג. ואת מכסהו מכסה עורות אילים והתחשים:
12 ואת פרכת המסך פרכת המחיצה כל דבר המגין בין למעלה בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן שכת בעדו (איוב א) הנני שך את דרכך (הושע ב):
13 לחם הפנים כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים לכאן ולכאן שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה: ואת כליה מלקחים ומחתות. נרותיה לוצי״ש בלעז (לאמפען) בזיכין שהשמן והפתילות נתונין בהן. ואת שמן המאור אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמני׳ כמו שמפורש במנחות מגרגרו

באור המקרא.

ההתלמדות באומר במקום מוכנע ומשתור שלא תהא יד כל אדם שולטת בו, אם לחשיבות הדבר ההוא או להיותו מזומן לדבר חשוב, וקרוב הוא אל ל׳ גניזה בהתחלפות הכ״ף והסמ״ך בגימ״ל וזי״ן וכמנהג הל׳, וסדר האורכתי ביותר בדבר שלא מעניננו כדי להעיר המעיין על אופני שימוש הל׳ בתיבות נרדפות.
12 ואת פרכת המסך פרכת המחיצה, כל דבר המגין וכו׳ עס״ה, דבריו מבוארין כי פרכת המסך טעמו וילון המחיצה כלומר וילון לתכלית המחיצ׳, ואולת פרכת היא ומשקלים הכבדים ע״מ כפרת ולולי הרי״ש שלא תתדגש היה הפ״א פתוחה ככ״ף של כפרת, ומנהג המשקלים האלה להיות שיש בסמיכות תפרד לכן היא סמוך אל המסך ואין מסך תואר לפרכת שאילו כן הי׳ לו לומר הפרכת המסך, לכן הוא שם דבר מגזרת סך ל׳ סכך ונופל על כל דבר המגין בין מלמעל׳ בין מלמט׳ והמ״ס שבו לתיקון השם ולכן בסמיכתו לא ישתנה כי אם קמצו׳ הסמ״ך לפתח אבל קמצו׳ המ״ם לא ישתנ׳ כמו את מסך הפתח ואילו היה המ״ם שרש הי׳ ראוי בסמיכותו להנקד מסך כמו מן בקר בשר בקר בשר.

וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ
הַפֶּתַח לְפֶתַח הַמִּשְׁכָּן׃ אֵת ׀ מִזְבַּח הָעֹלָה 16
וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל
כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־ 17
עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃
אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־ 18
מֵיתְרֵיהֶם׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־ 19
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃
וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה׃ וַיָּבֹאוּ 20 21
כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה
רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָֹה לִמְלֶאכֶת
אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃ וַיָּבֹאוּ 22
הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל ׀ נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח
וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר
הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָֹה׃ וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא 23

כדלת הבית והוא כתית תך׃ מסך הפתח וילון שלפני המזרח שלא היו שם 15
קרשים ולא יריעות׃ את עמודיו ואת אדניה הרי חצר קרוי כאן ל׳ זכר 17
ול׳ נקבה וכן תכרי׳ הרבה. ואת מסך שער החצר וילון פרוס לצד המזרח
כ׳ אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים ויתר וסתומין הימנו לצד צפון
ט״ו אמה וכן לדרום שנאמר חמש עשרה אמה קלעים לכתף (שמות לח)׃
יתדות לתקוע ולקשור בם סופי היריעות בארץ שלא ינוע ברוח. מיתריהם 18
חבלים לקשור׃ בגדי השרד לכסות הארון והשלחן והמנור׳ והמזבחו׳ בשעת 19
סילוק מסעות׃ על הנשים עם הנשים וסמוכין אליהן. חח הוא תכשיט 22
של זהב עגול נתון על הזרוע והוא הצמיד. כומז כלי זהב הוא נתון כנגד אותו
מקום לאשה ורבותינו פירשו שם כומז כאן מקו׳ זמה׃ וכל איש אשר נמצא 23

אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים
וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ׃
24 כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת
תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים
25 לְכָל־מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ׃ וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־
לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־
26 הָאַרְגָּמָן אֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ וְכָל־
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ
27 אֶת־הָעִזִּים׃ וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם
28 וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ וְאֶת־
הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
29 וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב
לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
נְדָבָה לַיהוָה׃ פ שלישי (שני כשהן מחוברין)
30 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה
בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃

אתו תכלת או ארגמן או תולעת שני או עורות אילים או תחשים כולם הביאו:
26 טוו את העזים היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים טווין אותו:
27 והנשיאים הביאו אמר רבי נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח
בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו
צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את
הכל שנאמר והמלאכה היתה דים (שמות לו) אמרו נשיאים מה עלינו לעשות
הביאו את אבני השהם וגו׳ לכך התנדבו בחנכת המזבח תחל׳ ולפי שנתעצלו
30 מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: חור בנה של מרים היה:

וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת 31
וּבְכָל־מְלָאכָה׃ וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב 32
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת 33
עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ וּלְהוֹרֹת נָתַן 34
בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃
מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת 35
חָרָשׁ ׀ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת
הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי
מַחֲשָׁבֹת׃ וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל ׀ אִישׁ 1
חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה
לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ
לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל 2
וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ
לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ 3
מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ
וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃
וַיָּבֹאוּ כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת 4
הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה

אהליאב משבט דן מן הירודין שבשבטי׳ מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל 34
למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטי׳ לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל

5 עֹשִׂים: וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַרְבִּים הָעָם
לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
6 לַעֲשֹׂת אֹתָהּ: וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה
לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה
7 לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא: וְהַמְּלָאכָה
הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ
8 וְהוֹתֵר: ס רביעי וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה
9 חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם: אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה
וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה
10 הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת: וַיְחַבֵּר אֶת־
חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר
11 אַחַת אֶל־אֶחָת: וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת

ה (איוב לד): מדי העבודה יותר מכדי צורך העבוד': ויכלא ל' מניעה:

ז והמלאכה היתה דים לכל המלאכה ומלאכת ההבאה היתה דים על עושי המשכן לכל המלאכ' של משכן לעשות אותה ולהותר. והותר כמו והכבד את לבו (שמות ח), והכות את מואב (מלכים ב ג):

כונת המקרא.

ז והותר כמו והכבד את לבו, והכות את מואב על כ"ל דעתו שהתיב' מגזרת יתר וההא לסי' בנין הפעיל והוא מקור הנמצא והכבד והכות ואינם ל' צווי כלל אף שהם על משקל הצווי, ועיין לעיל ח' י"א והכבד את לבו, גם י"ח כ"ב והקל מעליך, גם בפירושו לישעי' ה' ד' ובראו בער, ועוד שם ו' י' השמן לב העם הזה, ומתוך כל אלה תבין דעתו ביתר בירור.

12 הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ חֲמִשִּׁים
לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת
עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
13 מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃ וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים
קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת
בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ פ
14 וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־
15 עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם׃ אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה
16 הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ וַיְחַבֵּר
אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃
17 וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה
בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה
18 הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים
19 לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד׃ וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל
עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים
20 מִלְמָעְלָה׃ ס חמישי וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים
21 לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ
הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
22 שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת
23 כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים

לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה׃
24 וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו
וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃
25 וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה
26 עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃ וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף
שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים
27 תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה
28 עָשָׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה
29 לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ וְהָיוּ תוֹאֲמִם
מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־
הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי
30 הַמִּקְצֹעֹת׃ וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף
שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת
31 הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה
32 לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
33 לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ וַיַּעַשׂ אֶת־
הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה
34 אֶל־הַקָּצֶה׃ וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־
טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־

הַבְּרִיחִ֖ם זָהָֽב׃ וַיַּ֙עַשׂ֙ אֶת־הַפָּרֹ֔כֶת תְּכֵ֥לֶת וְאַרְגָּמָ֖ן 35
וְתוֹלַ֣עַת שָׁנִ֑י וְשֵׁ֖שׁ מָשְׁזָ֑ר מַעֲשֵׂ֥ה חֹשֵׁ֛ב עָשָׂ֥ה
אֹתָ֖הּ כְּרֻבִֽים׃ וַיַּ֣עַשׂ לָ֗הּ אַרְבָּעָה֙ עַמּ֣וּדֵי שִׁטִּ֔ים 36
וַיְצַפֵּם֙ זָהָ֔ב וָוֵיהֶ֖ם זָהָ֑ב וַיִּצֹ֣ק לָהֶ֔ם אַרְבָּעָ֖ה
אַדְנֵי־כָֽסֶף׃ וַיַּ֤עַשׂ מָסָךְ֙ לְפֶ֣תַח הָאֹ֔הֶל תְּכֵ֥לֶת 37
וְאַרְגָּמָ֛ן וְתוֹלַ֥עַת שָׁנִ֖י וְשֵׁ֣שׁ מָשְׁזָ֑ר מַעֲשֵׂ֖ה
רֹקֵֽם׃ וְאֶת־עַמּוּדָ֤יו חֲמִשָּׁה֙ וְאֶת־וָוֵיהֶ֔ם וְצִפָּ֛ה 38
רָאשֵׁיהֶ֥ם וַחֲשֻׁקֵיהֶ֖ם זָהָ֑ב וְאַדְנֵיהֶ֥ם חֲמִשָּׁ֖ה
נְחֹֽשֶׁת׃ פ

לז

וַיַּ֧עַשׂ בְּצַלְאֵ֛ל אֶת־הָאָרֹ֖ן עֲצֵ֣י שִׁטִּ֑ים אַמָּתַ֨יִם 1
וָחֵ֜צִי אָרְכּ֗וֹ וְאַמָּ֤ה וָחֵ֙צִי֙ רָחְבּ֔וֹ וְאַמָּ֥ה וָחֵ֖צִי
קֹמָתֽוֹ׃ וַיְצַפֵּ֛הוּ זָהָ֥ב טָה֖וֹר מִבַּ֣יִת וּמִח֑וּץ וַיַּ֥עַשׂ 2
ל֛וֹ זֵ֥ר זָהָ֖ב סָבִֽיב׃ וַיִּצֹ֣ק ל֗וֹ אַרְבַּע֙ טַבְּעֹ֣ת זָהָ֔ב 3
עַ֖ל אַרְבַּ֣ע פַּעֲמֹתָ֑יו וּשְׁתֵּ֣י טַבָּעֹ֗ת עַל־צַלְעוֹ֙
הָֽאֶחָ֔ת וּשְׁתֵּי֙ טַבָּעֹ֔ת עַל־צַלְע֖וֹ הַשֵּׁנִֽית׃ וַיַּ֥עַשׂ 4
בַּדֵּ֖י עֲצֵ֣י שִׁטִּ֑ים וַיְצַ֥ף אֹתָ֖ם זָהָֽב׃ וַיָּבֵ֤א אֶת־הַבַּדִּים֙ 5
בַּטַּבָּעֹ֔ת עַ֖ל צַלְעֹ֣ת הָאָרֹ֑ן לָשֵׂ֖את אֶת־הָאָרֹֽן׃
וַיַּ֥עַשׂ כַּפֹּ֖רֶת זָהָ֣ב טָה֑וֹר אַמָּתַ֤יִם וָחֵ֙צִי֙ אָרְכָּ֔הּ 6
וְאַמָּ֥ה וָחֵ֖צִי רָחְבָּֽהּ׃ וַיַּ֛עַשׂ שְׁנֵ֥י כְרֻבִ֖ים זָהָ֑ב מִקְשָׁה֙ 7
עָשָׂ֣ה אֹתָ֔ם מִשְּׁנֵ֖י קְצ֥וֹת הַכַּפֹּֽרֶת׃ כְּרוּב־אֶחָ֤ד 8

ויעש בצלאל לפי שנתן נפשו על המלא׳ יותר משאר חכמים נקראת על שמו: 1

מִקָּצָה֙ מִזֶּ֔ה וּכְרוּב־אֶחָ֥ד מִקָּצָ֖ה מִזֶּ֑ה מִן־הַכַּפֹּ֛רֶת
9 עָשָׂ֥ה אֶת־הַכְּרֻבִ֖ים מִשְּׁנֵ֥י קְצוֹתָֽו׃ וַיִּהְי֣וּ הַכְּרֻבִ֡ים תיו ק׳
פֹּרְשֵׂ֣י כְנָפַיִם֩ לְמַ֨עְלָה֜ סֹכְכִ֤ים בְּכַנְפֵיהֶם֙ עַל־
הַכַּפֹּ֔רֶת וּפְנֵיהֶ֖ם אִ֣ישׁ אֶל־אָחִ֑יו אֶל־הַכַּפֹּ֔רֶת
הָי֖וּ פְּנֵ֥י הַכְּרֻבִֽים׃ פ
10 וַיַּ֥עַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָ֖ן עֲצֵ֣י שִׁטִּ֑ים אַמָּתַ֤יִם אָרְכּוֹ֙
11 וְאַמָּ֣ה רָחְבּ֔וֹ וְאַמָּ֥ה וָחֵ֖צִי קֹמָתֽוֹ׃ וַיְצַ֥ף אֹת֖וֹ זָהָ֣ב
12 טָה֑וֹר וַיַּ֥עַשׂ ל֛וֹ זֵ֥ר זָהָ֖ב סָבִֽיב׃ וַיַּ֨עַשׂ ל֥וֹ מִסְגֶּ֛רֶת
13 טֹ֖פַח סָבִ֑יב וַיַּ֧עַשׂ זֵר־זָהָ֛ב לְמִסְגַּרְתּ֖וֹ סָבִֽיב׃ וַיִּצֹ֣ק
ל֔וֹ אַרְבַּ֖ע טַבְּעֹ֣ת זָהָ֑ב וַיִּתֵּן֙ אֶת־הַטַּבָּעֹ֔ת עַ֚ל
14 אַרְבַּ֣ע הַפֵּאֹ֔ת אֲשֶׁ֖ר לְאַרְבַּ֥ע רַגְלָֽיו׃ לְעֻמַּת֙
הַמִּסְגֶּ֔רֶת הָי֖וּ הַטַּבָּעֹ֑ת בָּתִּים֙ לַבַּדִּ֔ים לָשֵׂ֖את
15 אֶת־הַשֻּׁלְחָֽן׃ וַיַּ֤עַשׂ אֶת־הַבַּדִּים֙ עֲצֵ֣י שִׁטִּ֔ים וַיְצַ֥ף
16 אֹתָ֖ם זָהָ֑ב לָשֵׂ֖את אֶת־הַשֻּׁלְחָֽן׃ וַיַּ֜עַשׂ אֶת־
הַכֵּלִ֣ים ׀ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַשֻּׁלְחָ֗ן אֶת־קְעָרֹתָ֤יו וְאֶת־
כַּפֹּתָיו֙ וְאֵת֙ מְנַקִּיֹּתָ֔יו וְאֶ֨ת־הַקְּשָׂוֺ֔ת אֲשֶׁ֥ר יֻסַּ֖ךְ
בָּהֵ֑ן זָהָ֖ב טָהֽוֹר׃ פ ששי (שלשי כשהן מחוברין)
17 וַיַּ֥עַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָ֖ה זָהָ֣ב טָה֑וֹר מִקְשָׁ֞ה עָשָׂ֣ה
אֶת־הַמְּנֹרָ֗ה יְרֵכָהּ֙ וְקָנָ֔הּ גְּבִיעֶ֛יהָ כַּפְתֹּרֶ֥יהָ
18 וּפְרָחֶ֖יהָ מִמֶּ֥נָּה הָיֽוּ׃ וְשִׁשָּׁ֣ה קָנִ֔ים יֹצְאִ֖ים מִצִּדֶּ֑יהָ
שְׁלֹשָׁ֣ה ׀ קְנֵ֣י מְנֹרָ֗ה מִצִּדָּהּ֙ הָֽאֶחָ֔ד וּשְׁלֹשָׁה֙ קְנֵ֣י

מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים 19
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת
הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה 20
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ וְכַפְתֹּר 21
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה׃ כַּפְתֹּרֵיהֶם 22
וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃
וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ 23
זָהָב טָהוֹר׃ כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת 24
כָּל־כֵּלֶיהָ׃ פ
וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה 25
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ
הָיוּ קַרְנֹתָיו׃ וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־ 26
קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב
סָבִיב׃ וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב עָשָׂה־לוֹ ׀ מִתַּחַת 27
לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים
לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי 28
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ וַיַּעַשׂ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה 29
קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה

לח

1 רֹקֵחַ׃ ס שביעי (רביעי) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה
עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת רָחְבּוֹ
2 רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל
אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃
3 וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־הַיָּעִים
וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַמַּחְתֹּת
4 כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת׃ וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר
מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְּמַטָּה
5 עַד־חֶצְיוֹ׃ וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע
הַקְּצָוֹת לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃
6 וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם
7 נְחֹשֶׁת׃ וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת
הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב לֻחֹת עָשָׂה
8 אֹתוֹ׃ ס וַיַּעַשׂ אֵת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וְאֵת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ

7 נבוב לחת נבוב הוא חלול וכן ועוביו ארבע אצבעות נבוב (ירמי' נב).
8 נבוב לחת הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: במראות הצובאות בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשויי' ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהן יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם, ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך

הגהת המפקח.

7 נבוב לחות נבוב הוא חלול וכו' עכ"ה, רצונו כי נבוב הוא תואר אל המזבח שהיה עשוי חלול ע"י הלוחות ולכן נבוב סמוך אל לוחות.

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס וַיַּעַשׂ אֶת־ 9
הֶחָצֵר לִפְאַת ׀ נֶגֶב תֵּימָנָה קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ
מָשְׁזָר מֵאָה בָּאַמָּה׃ עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם 10
עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃
וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים 11
וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים 12
בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה
וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ וְלִפְאַת קֵדְמָה 13
מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה 14
אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה׃ וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר 15
הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר 16
סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת 17
וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם
כֶּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי הֶחָצֵר׃

ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאו' ונזקקות להם ומתעברו' ויולדו' שם שנא' תחת התפוח עוררתיך (שה"ש ח), וזה שנא' במראות הצובאות ונעש' הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות ממי' שבתוכו לאשה שקנא לה בעל' ותדע לך שהן מראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם למדת שלא הי' נחשת של כיור מנחשת התנופ' כך דרש ר' תנחומא וכן ת"א במחזן נשיא וכן תרגום של מראות מירא"ש בלעז (ספיגלו), וכן מכנו (ישעי' ג) והגליוני' מתרגמינן מחזייתא. אשר צבאו

וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
18 וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ
וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי
19 הֶחָצֵר׃ וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה
נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם
20 כָּסֶף׃ וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב
21 נְחֹשֶׁת׃ ס אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן
מִשְׁכַּן הָעֵדֻת אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת
22 הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ וּבְצַלְאֵל בֶּן־
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־
23 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן
24 וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ׃ ס כָּל־

18 להניא כתנתן: לעומת קלעי החצר כמדת קלעי החצר:
21 אלה פקודי בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו. המשכן משכן שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל. משכן העדות עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם. עבודת הלוים פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שאמור בפרשת נשא. ביד איתמר הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו:
22 ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה ה' את משה אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר למשה בסיני (כי מש' צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן אמר לו בצלאל מנהג העול' לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמר לו משה בצל אל היית כי בודאי כך צוה לי הקב"ה וכך עשה

הַזָּהָב הֶעָשׂוּי לַמְּלָאכָה בְּכֹל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ
וַיְהִי ׀ זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר
וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
25 וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
26 בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים
27 וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף
לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת
28 מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ וְאֶת־
הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה
וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃
29 וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־
30 מֵאוֹת שָׁקֶל׃ וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל

24 המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים): ככר ששים מנה ומנה של קדש כפול
היה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש ג' אלפים
שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין מג' אלפים שאין
26 מגיעין לככר: בקע הוא שם משקל של מחצית השקל. לשש מאות אלף
וגו', כך היו ישראל וכך עלה מניינם אחר שהוקם המשכן ובספר וידבר אף
עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין חצאי השקלים של שש מאות אלף עולה מאת
ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים, כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן שלש
מאות אלף שלמים הרי מאת ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין
27 עולין אלף ושבע מאות וע"ה שקלים: לצקת לאתכא. את אדני הקדש
של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני הפרכ' ד' הרי ק' וכל
28 שאר האדנים נחשת כתיב בהם: וצפה ראשיהם של עמודים מהם שבכולן

מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת
31 אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר
סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת לט
1 הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃ וּמִן־הַתְּכֵלֶת
וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שני (חמישי)
בשהן מחוברין.
2 וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
3 שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ וַיְרַקְּעוּ אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצֵּץ
פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן
וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃
4 כְּתֵפֹת עָשׂוּ־לוֹ חֹבְרֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָו חֻבָּר׃
5 וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוּ
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
6 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־אַבְנֵי הַשֹּׁהַם מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב מְפֻתָּחֹת

1 כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף: ומן התכלת והארגמן וגו', שש לא
נאמר כאן מכאן אני אומר שאין בגדי שרד הללו בגדי כהונה שבבגדי כהונה
היה שש אלא הם בגדים שמכסין בהם כלי הקדש בשעת סלוק מסעות שלא היה
3 בהם שש: וירקעו כמו לרקע הארץ (תהלים קלו) כתרגומו ורדידו טסים
היו מרדדין מן הזהב לשטוח נדרים בלעז (...) טסין דקות כאן היא
מלמד היאך היו טווין את הזהב עם החוטין מרדדין הטסין דקין וקוצצין
מהם פתילים לתוך העם לעשות אותן פתילים מעורבות עם כל מין ומין
כמו שאמר שנאמר בהן זהב חוט אחד של זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם
כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול ששה והזהב חוט שביעי עם כל אחד ואחד:

פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ 7 וַיָּשֶׂם אֹתָם
עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
8 וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב
9 תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ רָבוּעַ
הָיָה כָּפוּל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ
10 כָּפוּל׃ וַיְמַלְאוּ־בוֹ אַרְבָּעָה טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם
11 פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ
12 סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃
13 וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת
14 מִשְׁבְּצֹת זָהָב בְּמִלֻּאֹתָם׃ וְהָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם
פִּתּוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבֶט׃
15 וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת
16 זָהָב טָהוֹר׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי
טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי
17 קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי
18 הַטַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי
הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֻם עַל־
19 כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת
זָהָב וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ

20 אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה: וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת
זָהָב וַיִּתְּנֻם עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת הָאֵפֹד מִלְּמַטָּה
מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד:
21 וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת
הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפֹד
וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: פ שלישי (ששי כשהן מחוברין)
22 וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּלִיל תְּכֵלֶת:
23 וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב
24 לֹא יִקָּרֵעַ: וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת
25 וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר: וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב
טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־
26 שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים: פַּעֲמֹן וְרִמֹּן
פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר
27 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־
28 הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֵג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: וְאֵת
הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־
29 מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר: וְאֶת־הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר
וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר
30 צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס וַיַּעֲשׂוּ אֶת־

28 ואת פארי הגבעות תפארת המגבעות, המגבעות המפוארות:

צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב
31 פִּתּוּחֵי חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה: וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל
תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
32 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס וַתֵּכֶל כָּל־עֲבֹדַת
מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ רביעי
33 וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־
34 כֵּלָיו קְרָסָיו קְרָשָׁיו בְּרִיחָו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו: וְאֶת־

31 **לתת על המצנפת מלמעלה** ועל ידי הפתילים הי' מושיבן על המצנפת כמין
כתר ואי אפשר לומר הציץ על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה
נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין והציץ הי' נתון על המצח הרי המצנפת
למעלה והציץ למטה והוא על המצנפת מלמעלה ועוד הקשיתי בה כאן הוא
אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצואה הוא אומר ושמת אותו על פתיל
תכלת (שמות לח) ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשור בהן במצנפת
לפי שהציץ אינו אלא מאזן לאזן וכמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת
לשני ראשיו ובאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהיא בראשו ושני חוטין
היו בכל קצה וקצה אחת מעל ואחת מתחת לנגד מצחו וכן באמצעו שכך היא
נית לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת
ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיה' השנים כלן יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו
על המצנפת ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת האמור ומרובין הן שהרי
מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' ועל כרחך פחות משנים לא היו שהרי
בשתי קצות החשן היו שתי טבעות ובשתי כתפות האפוד היו שתי טבעות
האפוד שכנגדן ולפי דרך קשיר' ארבע' חוטין היו ומכל מקום פחות משני' א"א:
32 33 **ויעשו בני ישראל** את המלאכה ככל אשר צוה ה' וגו': **ויביאו את המשכן**
וגו' שלא היו יכולין להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו
הקמתו

הבנת המקרא.

33 **ויביאו את המשכן** וגו' והוא נוקף יקום מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן
הוקם מאליו מדרש ר"ת, עכ"ל; אחר נתקשו המפרשים בביאור דיבור זה,
והחכם ר' אהרן אבלקבי התרים אחר כבנה באומרו כי הוקם בכל מקום הוא
ע"י אחר שהוא מהבנין שלא נזכר שם פועלו לכן הוא דרש, וכבר לא היו כל כך
כבדים הקרשים והעמודים שלא היו יכולים להקים' והיו משא בני מררי עכ"ל,
והדג

מִכְסֵה עוֹרֹת הָאֵילִם הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה עֹרֹת
35 הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת
36 וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת הַכַּפֹּרֶת׃ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
37 וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃ אֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה אֶת־
נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן
38 הַמָּאוֹר׃ וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
39 וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֵת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל׃ אֵת ׀
מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־

הקדוש ברוך הוא הקימו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא איך אפשר הקמתו על ידי אדם אמר לו עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן הוקם מאליו מדרש ר' תנחומא:

ויברך

הכנת המקרא.

והנה בעל דקדוקי רש"י ז"ל כתב על הדבור הזה ז"ל: טעו בו רבים תלמידים להתפים על דברי הגדולים באמרם הוקם מאליו המשכן נזקף מעצמו וזה א"א כי שרשו קם והוא מבנין הופעל וקראוהו רבותינו המדקדקים ז"ל בספריהם שלא הוזכר שם פועלו ר"ל לעולם הבנין הזה בא מאחר ולא מעצמו כלל ואיך יתכן לומר נזקף מעצמו, וכי הוא רוח חיים בו לקום על רגליו ולהזקף מעצמו, ואם ע"י גם היינו ע"י אחר והוא הקב"ה לא כן אמר רש"י הפעל היוצא לשלשה כמו הירדף כגון המרדיף פי' הגורם בעצם או במאמר או במעשה, והרודף פי' העושה המעשה, והנרדף מהם, וכשרצה לדבר מן הנרדף זה נ"ל הורדף והוא הופעל ותולדת ההפעיל הוא, וכן הוקם הוא הופעל והוא בא מן שלשה מן המקים ההפעיל הוא השם ית' כמו הנבור' בלא נפרדי', והמקים העושה המעשה הוא משה העוסק בידו, והנזקף מאליו ע"י נפלאות השם ית' הוא המשכן אשר א"א בידים מחמת כובד כדברי' הוא ז"ל וזהו פי' הוקם מאליו ע"י נפלאות הש"י ולא ע"י משה עכ"ל, ודבריו בלתי מוסכמים כלל, אכן כבר כתבתי לעיל ג' ב' אבל והסבה אינני יוכל כי הבנינים הנלקחים מאחרים בלתי מורים על הפעולה מצד הפועל כלל כ"א מצד ההפעלות לחודא מבלי שום השקפה על הפועל וכאלו הפעול' נעשתה מאליה מבלי שום סבה פועלת כי אין לנו עסק בה, ולכן הונח עליהם שלא נזכר שם פועלם כי לא פורש בהם הפועל, ומדרך הכתוב שלא להשתמש בבנינים אלה כי אם במקום שלא

פרש

40 בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ אֶת־קַלְעֵי
הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־הַמָּסָךְ לְשַׁעַר
הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת
41 הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד׃ אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי
42 בָנָיו לְכַהֵן׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן
43 עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃ וַיַּרְא מֹשֶׁה
אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי (שביעי)

43 ויברך אותם משה אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' (תהלי' צ) והוא מי"א מזמורים שבתפלה למשה:

הקמת המקדש.

פירש נהם הסנה הפועלת או במקום שלא חש הכתוב להזכירה מבלי תועלת בהודעתה לפי שהעיקר בספור הוא ענין ההפעלות לבד, ולכן אם המנא תמצא לפעמים שישתמש הכתוב בבנין שלא נזכר שם פועלו אע"פ שהפועל מפורש בהדיא הוא על דרך זחת ולסבה נסתרת הצריכ' דרישה, והנה בבנין דין נהקמת המשכן מפורש המקים בקרא וידבר ה' אל משה לאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד וגו' ואחריו כתיב ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן, הא ודאי מיותר לגמרי שהרי תיכף אחריו ויקם משה וגו' והי' די באומרו ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש ויקם משה וגו' הוקם המשכן למה לי? לכן וודאי לדרשא בא ולהודיענו כי באמת הוקם המשכן והיינו שהוא נזקף וקם מאליו כמשמעות הוראת מלת הוקם המורה על ההפעלות מאליה כאמור ומשה לא היה כ"א כדמה כמקימו ונתקיימו בזה שתי הלשונו' הוקם המשכן ויקם משה, וכן מדרך הכתובים בכמה מקומות להורות לנו אגב מלותיהם ענינים נסתרים בלתי מפורשי', וכן מדרך הנבואה וכן מדרך החכמה וכמאמר שלמה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, ומצאנו לחז"ל כמה מאמרים מתיחסים לבנין דין ויתפרשו בטוב על הדרך הנ"ל כמו במס' מגילה דף י"ג א' אשר הגלה מירושלים אמר רבא שגלה מעצמו ע"ש פי' רש"י ועיקר הדרשה בעבור שהמגלה כתיב בקרא בהדיא אשר הגלה נבוכדנאצר לכן אשר הָגלה לדרשא,

וכלקוט

מ
2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל
3 מוֹעֵד׃ וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־
4 הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ
אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵיתָ אֶת־
5 נֵרֹתֶיהָ׃ וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי
אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃
6 וְנָתַתָּה אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־
7 מוֹעֵד׃ וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין
8 הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם׃ וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
9 וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃
10 וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
11 אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃ וּמָשַׁחְתָּ
12 אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ׃ וְהִקְרַבְתָּ

3/4 וסכות על הארון ל׳התג׳ שתי מחו׳ ה׳ת׳: וערכת את ערכו את׳ מערכו׳

הבנת המקרא.

ויליקוט מבואר כי תרי גלות הוו וגלות הראשונה כשגלה נבוכדנאצר את יכניה המלך יצאו עמו כל החרשים והמסגרים ולכן גם אשר הגלתה מעצמו כי אין הבדל בטעם בין הגלה ובין הגלתה אלא שזה לז׳ וזה ל״נ ורבא כיקט הגלה והה״ד הגלת׳, אלא שמרדכי שב לירושל׳ וגלה שנית עם הגלות האחרון כמבואר שם, ולזאת דקדק הכתוב אשר הגלה ולא אמר אשר היה עם הגולה לומר אשר הגלה כבר ושב והגלה שנית, ואין להאריך.

3 וסכת על הארון לשון הגנה וכו׳, פירשתיו לעיל ל״ה י״ב.

אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֵת 13
בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן
לִי׃ וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת׃ 14
וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ 15
לִי וְהָיְתָה לִהְיֹת לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתָם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ 16
כֵּן עָשָׂה׃ ס ששי וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ 17
הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם
הַמִּשְׁכָּן׃ וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו 18
וַיָּשֶׂם אֶת־קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־
עַמּוּדָיו׃ וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם 19
אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־ 20
הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן
וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה׃ וַיָּבֵא 21
אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ
וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ ס וַיִּתֵּן אֶת־הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל 22
מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת׃

19 20 על למס הכני׳: ויפרש את האהל הן יריעת העזי׳: את העדות הלוחו׳: על
22 ירך המשכן צפונה בחצי הצפוני של רוחב הבי׳: ירך כתרגומו כלו׳ כירך הזה

23 וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
24 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה׃
25 וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
26 מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל
27 מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וַיַּקְטֵר עָלָיו קְטֹרֶת סַמִּים
28 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי וַיָּשֶׂם
29 אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה
שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
30 אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּשֶׂם
אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן
31 שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃ וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
32 וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה

27 שהיה נגדו של ארון: ויקטר עליו קטרת שחרית וערבית כמו שנא' בבקר
29 בבקר בהטיבו את הנרות וגו' (שמות ל): ויעל עליו וגו' אף ביום השמיני
למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן
שנצטוו בו ביו' שנא' קרב אל המזבח וגו' (ויקר' ט). את העולה עולת התמיד.
ואת המנחה מנחת נסכים של תמיד כמו שנא' ועשרון סלת בלול בשמן וגו'
31 (במדב' כח): ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו יום שמיני למלואים השוו כולם
32 לכהונ' ותרגמו ומקדשין מיניה בו ביום קדש מש' עמהם: ובקרבתם כמו
ובקרבם

הגהת המסדר.

32 ובקרבתם כמו ובקרבם כשיקרבו, רצונו שהוא שם הפעל ומנהגו לבוא
מבלי סמיכות בתוספת ה"א לקרבה אל המלאכה, ולקרבה בו, ויפתח
הכ"א

33 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר
סָבִיב לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר
וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ ספטיר
34 וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא
35 אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃
36 וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
37 בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃ וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ
38 עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם
וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃

חזק·

35 תקרתם כמיקרתו: כתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וכתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד (במדבר ז) בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבא נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו:
38 לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם: בכל מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן במקום אשר יחנו שם, מקום חנייתן אף הוא קרוי מסע וכן וילך למסעיו (בראשית יג) וכן אלה מסעי (במדבר לג) לפי שממקום החנייה חזרו ונסעו לכך נקראו כולן מסעות.

הגהה המקרא.

הה"א לתי"ו בסמיכות תרתות התיבה באחת מאותיות הבינויים כידוע, וזוה הוא בטעם בה"א ובלא ה"א, ואמר כשיקרתו ר"ל שהמקור משמש בל' עתיד עם בי"ת בראשו ומטעם שכתבתי לעיל י"א ד' אבל בחנות הליל' ע"ש.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין פנויין ויתחיל הס' שלאחריו בתחלת השטה החמשית ויכתוב על הסדר המבואר בסוף ס' בראשי'.

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה אר"ט סימן: וחציו אלהים לא תקלל· ופרשיותיו י"א· אי זה בית אשר תבנו לי סימן: וסדריו כ"ט· ולילה ללילה יחוה דעת סימן: ופסקותיו י"ד· ופרקיו מ'· תורת אלהיו בלבו סימן: מנין הפתוחות תשע וששים· והסתומות חמש ותשעים הכל מאה וששים וארבע פרשיות ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' שמות אותיות רבתי כי אם שתים והם הנו"ן של נצר חסד לאלפים והרי"ש של לא תשתחוה לאל אחר וסימ' בפ' כי תשא. ואותיות הזעירות גם אותיות הנקודות אין גם אחת מהם בס' שמות, ואע"פ שיש סופרים שכותבין זעיר הקו"ף של לגמלא בקמיהם וכותבין רבא הטי"ת של כי טוב הוא והגד"י של צא אתה וכל העם והגד"י פשוטה של ועשית ציץ זהב אבל אין דעת הדייקנין נוחה מהם.

שירת הים צריכה להיות כתובה על התמונה המרשמת למנין לכל חקותיה ומשפטיה וכבה היא כמ"כ בחומש עזרת הסופר.

הבאים אחריהם בים לא נשאר בהם עד אחד ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם ויושע יהוה ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יהוה במצרים וייראו העם את יהוה ויאמינו ביהוה ובמשה עבדו *

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליהוה ויאמרו

לאמר   אשירה ליהוה כי גאה גאה   סוס

ורכבו רמה בים   עזי וזמרת יה ויהי לי

לישועה   זה אלי ואנוהו   אלהי

אבי וארממנהו   יהוה איש מלחמה יהוה

שמו   מרכבת פרעה וחילו ירה בים   ומבחר

שלשיו טבעו בים סוף   תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו

אבן   ימינך יהוה נאדרי בכח   ימינך

יהוה תרעץ אויב   וברב גאונך תהרס

קמיך   תשלח חרנך יאכלמו כקש   וברוח

אפיך נערמו מים   נצבו כמו נד

נזלים   קפאו תהמת בלב ים   אמר

אויב ארדף אשיג   אחלק שלל תמלאמו

נפשי   אריק חרבי תורישמו ידי   נשפת

ברוחך כסמו ים   צללו כעופרת במים

---

*) כן הוא כתוב בעזרת הסופר וכתב עליו החכם הר"ר יהודה פיזא ז"ל: בספרים הישנים מלת עברו בסוף שיטה כדי לשמור כמנהג שהשירה דכ"ט, וכן מלת

* * *

אדירים מי כמכה באלם יהוה מי

כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה

פלא נטית ימינך תבלעמו ארץ נחית

בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה

קדשך שמעו עמים ירגזון חיל

אחז ישבי פלשת אז נבהלו אלופי

אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו

כל ישבי כנען תפל עליהם אימתה

ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד

יעבר עמך יהוה עד יעבר עם זו

קנית תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון

לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו

ידיך יהוה ימלך לעלם ועד כי

בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יהוה עלהם את מי

הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך

הים *

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת ותען להם מרים שירו ליהוה כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים ויסע משה את ישראל מים סוף ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה

הים בשירה ל"ח. ואף כי נחלה יש מחלקים ודם כמו לפי הדעות עכ"ל כבר כיוונו רבני ונאוני ארץ והודו כלבה למסורה לתשובתה כאשר וגבם. עכ"ל.

הקריאה בטעם התחתון.

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָיַ׃ לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאָי׃ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

הקריאה בטעם העליון.

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀
מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת
עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים
לְשֹׂנְאַי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָי׃ לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ׃
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ׃ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה ׀ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ
וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה

יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃
כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ
עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃

לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃

לֹא תִרְצָח׃ לֹא תִנְאָף׃ לֹא תִגְנֹב׃
לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃

לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ
וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

* * *

הערה על קריאת הדברות לפי חלופי נקודותיהם וטעמיהם ·

א"ה. רצוני העירותי לבאר כוונת השינויים הרבים הנמצאים בעשרת הדברות ולהעמיד המעיין על יסודי הדברים אחרי ראותי כי רבים וכן שלמים בתורה ובחכמה העתירו באורים, ויתעצמו בדין הדבר, בלתי הרב' ויגיעת בשרים, זה בונה והוא סותר, זה מקיים וזה סותר, ובפלפולם רפשו המעיינים והרבו מנהג הקדמונים, ובלאו המעיינים, לעמוד על תוכן הענינים, לזאת אמרתי עת לעשות לה' חיים לגבר, ואת הדבור בכתב אמת על ספר לחבר, כי עת לחשות ועת לדבר, וה' הטוב יכפר.

ואחרי התבונני בחלופי השינויים הרבים אשר בדברות מצאתי כי מהם דברים הנוגעים אל האותיות ומהם הנוגעים אל הנקודות ומהם הנוגעים אל הטעמים, לכן ראיתי כי טוב לחלקם לשלשה מינים ולדבר על כל מין ומין מהם ביחוד להבין ולהורות על מה אדניהם הטבעו.

המין הא' באותיות והוא שידענו כי כל אות מאותיות לשון הקדש לא יכון בל' כי אם או דגש או רפה וסימן הדגשות הוא נקוד' בתוך האות וסימן הרפיון הוא קו שוכב על האות, ואין כח בל' לבטא האות דגש ורפה יחד. לכן הלמ"ד שלא תעש' לְךָ פסל והכ"ף שלכה מלאכתך, והתו"ין של לא **תרצח** לא **תנאף** לא **תגנב** כולם זרים הם כי נמצא בהם הדגש והרפה יחד מה שאין כח בלשון לדבר.

המין הב' בנקודות והוא שידענו כי לא יתכן לנקד שום אות בשני מלכים מנוגדים יחד כי אין כח בל' לבטא האות כי אם באחד מתנועת המלכים או קמץ או פתח וריעיה' כל אחד נבדל מחבירו ולא יתחברו שנים יחד באות אחת לעולם לכן זר הוא ניקוד הנון של על פני בקמץ ופתח יחד גם ניקוד התי"ו של אשר בארץ מתחת בקמץ ופתח גם יחד גם ניקוד הצד"י של לא תרצח בקמץ ופתח מלרע.

המין הג' בטעמים כי רוב פסוקי הדברות נרשמים בשני מיני טעמים בכל הדפוסים הקדמונים וכ"י, ומהם תיבות שהם במקף גם במסורת כמו

לֹא־יִהְיֶה־לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל, לֹא־תַעֲשֶׂה
כָל מְלָאכָה, ומהם בשלשה טעמים והוא תיבת עֲבָדִים שהוא באתנח ובסילוק וברביע עד שיתכנו בה שלשה מיני קריאה ורק בדבור אנכי במחציתו האחרון מצאנו שנחלקו הספרים והסופרים הקדמונים, ושלא מחלקת בדבר, כי במקרא כ"י ישן אין בו שני טעמים כלל כי אם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים בנגינת תביר מרכא טפחא מרכא וסילוק לאחרית, וככה בחומש סונצינו של שנת רמ"ח, וככ"י של נ"ד
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כולו בתרי טעמי עליוני'

ומחוכים, וככה במ"ג ויניציאה של שנת רצ"ח גם כחוא ועם ספר ואחרים,
ובמ"ג של רפ"ו אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בטעם תחתון לאודו אבל
מִבֵּית עֲבָדִים בתלשא ט. ומי כי הוסיף עליהם אתנח והשמיט התלשא
זהקדמ' ואו"' ואחריו החזיקו מ"ק ד"ב גם קומו קטן ד"ג והדפוסים אחרים,
והדפוסים שאחריהם חברו כל הטעמים כולם יחד ואם לא נעדר, אולם ביתר
תרי טעמי שבתברות אין בהם שום מחלקת ומה שיש בזה יש בזה (ורק במקרא
כי"י שנה ונקד שֵׁשֶׁת יָמִים הָעֶבֶר בהשמטת מהפך פשטא ח"ק והנהגתו
מרכא טפחא אתנח תמורתם, ולאחרות עוד שבנינן תורקא תוקף מלת ששת
ואין כן בכל ספרינו גם הר"מ הנקדן בשער הנגינות שלו הזכיר ששת ימי' תעבד
לאתנחא לשימוש שני מוכחים לורקא) וכל הענינים האלה הם זרים ותמוהים.
אכן חלופי המין הראשון והשני אינם מן הקושי כלל כי ענין התחלפות הטעם
ברפה גם ענין התחלפות הנקודה בנקודה ואותה אין יכולתי בעצמו אבל הוא
תלוי ועומד במאמרי הטעמים והנה האותיות והתיבות במאמר הם כדמות
הגוף והנקודות כדמות הרוח והטעמים כדמות הנשמה, וכמו שנשמת
האדם היא נורתו ועל פיה יתנהג הגוף והרוח כן הטעמים הם צורות המאמר
ועל פיהם יתנהגו האותיות עם הנקודות וכבר ידענו מדרכי הדקדוק כי מכתב
הל' שיתנג' הפתח לקמץ באתנחתא וס"פ גם בזקף לפעמים, ותנאי האתנח
וס"פ שלא יתקיימו כי אם בהקדמת טעם טפחא לפניהם כמבואר במשפטי
הטעמים. ועוד ידענו תנאי חק יהו"א ובג"ד כפ"ת כי כל תיבה שסופה אחת
מאותיות יהו"א נעלמת בין בכח בין בפעל והיא רהוטה במקף או במשרת אל
תיבה שתחלתה אחת מאותיות בג"ד כפ"ת יהיה בג"ד כפ"ת רפה חוץ מדחיק
ואתי מרחיק, והמשל בזה לא תרצח אם נטעימנו באחד מן הטעמים זולת
אתנח וס"פ יהיה הצד"י בפתח ומלת לא במשרת הטעם ההוא והתי"ו רפויה
נכתבת כמות האל"ף כגון לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב, ואם
נטעים תרצח באתנח או ס"פ ישתנה הפתח לקמץ בעבור ההפסק ונצטרך
להטעים מלת לא בטפחא שגם היא טעם המפסיק בין יהו"א לבג"ד כפ"ת
לכן התי"ו צריכה להתחזק בדין כל בג"ד כפ"ת שבראש התיב' ואין תיבת יהו"א
שלפניו מחוברת אליו כגון לֹא תִּרְצָח: וככה לֹא תִּנְאָף: לֹא תִּגְנֹב:
וככה מלת פני אם נטעימנו בטעם העליון שהוא רביע יהיה הנו"ן בפתח
ואם בס"פ יהיה בקמץ כמשפטו וככה מלת מחמה התי"ו בפתח בטעם גריש
ובקמץ בטעם אתנח, וככה ועשית כל מלאכתך הכ"ף של כל רפה אם מלת
ועשית במוכח משרת לסגולתא שאחריו, והכ"ף דגושה אם נטעים ועשית בטעם
טפחא המפריד ממלת כל שאחריו, וככה לא תעשה לך פסל הת"ו של
תעשה רפה בין שמלת לא במוכח בין שהיא במקף, אבל הלמ"ד של לך רפה

היה כמלת פסל בפשטא כי לא יתנגן מלת תעשה בקדמא המשרת הראשון לפשטא והנה הה"א נעלמת ותרפה אחריה בדין תק יה"א, ולא כן כשמטעים מלת פסל במונח לגרמיה כי לא יהיה מלת תעשה נמקף ואו כן זה יתדגש הלמ"ד של לך בדין דחיק או אתי מרחיק כידוע מדרך הדקדוק ומשפטי הטעמים דוגמת תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד ו) ודבריו מוקפים.

הנך רואה בעיניך כי שני המינים הראשונים שהזכרנו נכונים ואין בהם נפתל ועקש כי ילדי המין השלישי המה ורוחו הוא אשר נוח עליהם, והמה על משמרתם יעמודו לעשות ככל אשר יורו להם משפטי הטעמים כי לא יוכלו לשנות את תפקידם.

לכן חובה עלינו לחקור אחר המין השלישי לדעת ולתור על מה זה ולמה הונחו שני מיני נגינות ברוב פסוקי הדברות ועל מה זה ולמה הונחו ג' מיני נגינות במתנית האחרון של דבור אנכי דוקא אם לקריאה או לכונה אחרת, ואם לקריאה אם בזמנים מתחלפים והיינו בשבועות ובשבת פ' יתרו וכעדות הרב תקוני והרב בעל מסורת בכימין כי רק בשבועות קורין בניגון העליון ולא בשבת פ' יתרו או במקומות מתחלפי' והיינו בצבור וביחיד בכל זמן וכמנהג שנוהגין עתה ברוב הקהלות, ולשני המנהגים יש קושיא עצומה על מה זה הונחו שלשה מיני נגינות בדבור אנכי אף שלעולם אין נקראין מהם כי אם שנים א"כ השלישי למה זה.

ואמרתי אלכה נא אל ספרי החכמים האחרונים אשר דברו על אודותם ואדרשה מהם מענה לשון, וניגותי בדבריהם וירדתי לסוף דעתם וראיתי כי רפואת תעלה אין להם ותחת מבוא מזור מצאתי תוספת מכאוב תבלבל העניינים לאין מרפא.

וטרם אחלי להתוכח בעיקר הדרוש אדבר על אודות הטעמים העליונים והתחתונים ולמה נקראו בשמות הללו, בעבור שמצאנו בספרי האחרונים שגם הענין הזה הכניסו בתוך מבוכתם אף שהוא מבואר בעצמו במעט עיון. ואין צריך להשיב על דברי הרב ח"ה בשערי תפלה שאמר כי לזאת נקראו הנגינות שקורין בהם הדברות בצבור טעמים עליונים לפי שכן נאמרו למשה מפי הקב"ה שהוא עליון, ונקראו טעמים תחתונים בבחינת מה שאמר משה לישראל למטה, וזה דברי רוח וכל השומע יצחק לו, וכן אין צריך להשיב על שאר דבריו שכבר הם מושבים מאליהם. והאמת הברור כי לא נקראו טעמים עליונים ותחתונים ב"א אותן הנגינות השוכבים על גב האות מלמעלה, וכנגדם התחתונים אשר בשפל ישבו מתחת לאות, והנה מזה הלך נקראו עליונים ותחתונים במאמר המגב, גם במאמר האלה נאה לקריאתם עליונים ותחתונים מצד מקום שימושם בכתובים, כי התחתונים כמו התביר והטפחא לא ישמשו באמצע המאמר לעולם כי אם בסוף המאמר אצל האתנח והסילוק שהוא סוף פסוק ולא ישמשו לעולם למעלה מהם כי התביר צריך לטפחא והטפחא לאתנח וסילוק ולא ישנו את תפקידם, וכל הנגינות המשמשות למעלה מסוף המאמר

והיינו למעלה מתביר ופשטא הם לעולם ממין הנגינות העליונות, וכבר
ידענו כי כן מדרך בעלי המסרה והדקדוק להשתמש בלשון מלרע כשהניגון
בסוף התיבה כמו **בָּרֵךְ מֹשֶׁה** ובל׳ מלעיל כשהוא למעלה מסופה כמו
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ ועל השתמש הזה הפילו גם לשון למטה על הנגינות
המשמשות בסוף המאמר ולשון למעלה על המשמשות למעלה ממנו. ויש מן
הקדמונים שקורין של העליונות נגינות גדולות ושל התחתונות נגינות קטנות,
ושמות האלו גם הם נאותים לעניניהם, וזה שכבר ידענו כי אותן הנגינות
הנקראות בשם טעמים ביחוד הם אשר להם כח להפריד בין התיבות ולהפסיק
בין המאמרים אם הפסקה קטנה או גדולה, ועיקר הידיעה הנצרכת בחילוק
הכתובים למאמרים קטנים היא ידיעת הבדל הטעמים וכאשר נדע הטעמים
נדע המשרתים כי הם אדוקים בטעמיהם נתלים משולים, ומתוך דברינו
נתברר, כי הטעמים התחתונים בלתי מספיקים כי אם למאמרים קטנים
וקצרים בעלי הפסק׳ אחת או שתים, וכל מאמר גדול וארוך המצטרך לחלקות
רבות ולהפסקות ממוצעות מראשו עד האתנח או מן האתנח עד הסילוק
בהכרח שנשתמש להתחלקותו בנגינות עליונות שיש בהם די לחלק הכתוב
לחלקות רבות ולהפסקות שונות מעטות ורבות, ולזאת נאות להם להקרא
בשם נגינות גדולות כי הם מיוחדים לפסוקים גדולים, ולחבריהם המיוחדים
לפסוקים קצרים וקטנים נגינות קטנות וכתברר עוד מתוך דברינו כי בין
בצבור בין ביחיד אין הדברות נקראות כולן בנגינות עליונות וגדולות גם לא
כולן בנגינות תחתונות וקטנות אלא שבעבור רובם נקראות בנגינות גדולות
ומיעוטם בקטנות והפך ביחיד, וזה שבקריאת הצבור אנו עושים פסוק אחד
מאנכי לא יהיה לך ומחברים ד׳ פסוקים ממוצעים לפסוק אחד ארוך וגדול
והנה עושים מן ד׳ פסוקים שבזכור זכור פסוק אחד והנה יצטרכו להפסקות
רבות ושונות ולא אפשר לעשות כן כי אם באמצעות הנגינות העליונים, וקורין
ד׳ דבורים לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה בד׳ פסוקים והנה הם
קצרים בעלי ב׳ תיבות ולא אפשר לקרותם כ״א בניגון התחתון, והפך זה
בקריאת היחיד שהוא מחלק הדבור לא יהיה לך והדבור זכור לד׳ פסוקים
ונתמעטו ההפסקות האמצעיים ונתמעטו הנגינות העליונות, ותמורת זה
הוא מחבר ד׳ הדברות הקטנות לא תרצח לא תנאף וגו׳ לפסוק אחד ונתרבו
ההפסקות ולא הספיקו בו הנגינות הקטנות והוצרך להשתמש בו בנגינות
גדולות, ודבר זה בפירוש איתמר בדברי רבי יון קמחי הוא הרב חזקוני ראש
המחברים בענינינו ראשם במעלה וראשם בזמן שהרי הרב רבינו יהודה ב״ר
אליעזר תלמידו של רבינו אליקים בחיבורו מנחת יהודה אשר חבר בשנת ע״ג
כמבואר בהקדמתו כבר הזכיר מפירושי הרב חזקוני בצירוף פירושי רבותינו
בעלי התוספות, ולא כאשר חשב רש״ד בעל ת״ם שהראשון אשר התעורר על
זה הוא בן חביב בשנת רכ״ב שהרי בעל חזקוני קדם מניה כמה מאות שנים וכל
דבריו מדוקדקים בתכלית הדיוק וכה אמר:

* יש בתוך הדברות שתי נגינות ללמד שבכל״ת שהיה דומה מתן תורה ומפרשינן הדברות קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברות וזכור בנגינות הגדולות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שבכל אחת מהן דבור אחד לעצמה, ודברות לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה קורין בנגינות קטנות לעשותן ד' פסוקים שהם ד' דברות, אבל בחדש שבט כשקורין בס' יתרו בשחר שבתות השנה קורין לא יהיה לך וזכור בנגינות הקטנות לעשות שכל אחת מהן ד' פסוקים, ודברות לא תרצח גם תנאף לא תגנב לא תענה קורין בנגינות הגדולות לעשותן פסוק אחד לפי שאלו מאלו בכל המקרא פסוק מן ב' תיבות חוץ מאלו ובטעמותות דוחק כמו שפירשתי למעלה גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד נוכרון שבדבור אחד נאמרו כולל בתיבות אנכי פסוח ובתיבת אלהיך נקוד קמץ ובתיבת אלהיך תלשא ובתיבת מארץ סגולים קדמא ואזלא ובתיבת עבדים רביע, תכ״ל.

הרי לך מבואר בבירור כי בקריאת הצבור אין קורין בטעם העליון כ״א הדבור לא יהיה לך והדבור זכור אבל הדבורים הקטנים לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה קורין בטעם התחתון. ובהפך בקריאת היחיד שקורא לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה בטעם העליון והדבור לא יהיה לך חבור קורא בטע' התחתון לכן דברי הרב בעל משאת בנימין תמוהים חרים שאמר:

* יתכן ב' טעמים בייד לדברות אע״פ שיש להם סוף פ״ס יש ליתן טוב טעם ודעת גם ע״ד רמז הנגלה הגם כי הרב בעל חזקוני ז״ל התחיל לדבר בענין זה הוא דלא חספא ואכלא שבכתבא מרגניתא תותיה ואומר כי הטעם התחתון הוא נגינות קטנות כאשר הוא בכל הפרשיות שבתורה ובפרשה זו בטעם התחתון תמצא בפסוק אנכי אתנחתא תחת תיבת אלהיך וסוף פסוק תחת תיבת עבדים ובפסוק לא יהיה לך וגו' לא תמצא אתנחתא רק פ״ס תחת תיבת פני וכבדהו בכל אחר הפסוקים, ובפסוק לא תרצח עד תיבת שקר הוא פסוק אחד האתנח' תחת תיבת תנאף, עד שקר הוא פ״ס וזהו הנקרא טעם התחתון או נגינות קטנות, והטעם העליון (שקורין בו בעצרת דיקא כמבואר בבק דבריו) הוא נגינות גדולות שמדמו מקום עבדת הדברות הפסוק והדבור הראשון מתחיל אנכי ומסיים לשמרי מצותי והאתנח' תחת לשנאי ומעלין אותן הפסוקין ועושין מהן פסוק אחד להודיע אע״פ שיש בהן כמה לאוין לא תעשה לך וגו' אעפ״כ כולן דבור אחד, ומה שמעלבין אנכי עם לא יהיה לך אע״פ שהן ב' דברות משום שאו״ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום הפסוק השני לפי טעם העליון הוא פסוק לא תשא והוא דבור שלישי הפסוק הג' זכור והוא הדבור הד' וגו'.

ע״ש כי האריך מאוד בדברי' יחוסי' לכל מי שהבין ועמד בספרי בעלי הל' ובלאותי להעתיקם, אכן מה שאמר כי בטעמו' קורין לא תרצח וכן לא תנאף וחביריהם בטעמים עליונים וגדולים הוא הפך דברי הרב חזקוני והפך האמת כמבואר לעיל, אך שלא חש לדקדק כלל בדברי הרב חזקוני לכן אמר עליו שהוא דלה חספא וכו', ובאמת יש זהב ורב פנינים בפירוש הרב חזקוני להמשכילי' בו כראוי להשכיל בדברי קדמונינו ז״ל אשר כל דבריהם בחיים ומזוקקים, ועל אדני האמת ינוקים, ודברי רוב האחרוני' מחוקים ורחוקי', ועל מעלות רום חקוקים.

והדברים היותר זרים ומופלאים הם דברי הרב בעל א״ת כפי שהם כתובי' על ספרו ומועתקים גם בחבורו של החב' בעל מנחת ש', כי לא לבד שדבריו סותרי' שולחת אל אבל גלו בתוכם ענינים שהם מן הנמנעות בעצמן, ואלה תוכן דבריו:

אמר מנחם מרס אני יו"ל הדברות אגיד כי פעם אחת הייתי בסוד ישרים חכמים ונבונים ושאל השואל למה לא יהיה לך אלהים אחרים על פני יו"ד שני נקוד' בפתח? והם אמרו כה תשובות ובאחד ראיתי שנתפייסו בתהו ובהו אני תניתי שמיני חכמים עלי גם אני אגדיל המלודיה ואוסיף בקושיא ולמ' פני ברביע כיון שהוא ס"פ הדאיתם בכל המקרא מנה בס"פ ועימה דביע וולתי בזה המקום? אבל אין זאת כי אם בזה ליו"ד הדברות שני אופני קריאה בענין הטעמים, הקריאה האחת ליחיד הקורא והקריאה האחרת לקורא בצבור, ולכן ברוב פסוקי הדברות יש שני טעמים אחד ליחיד ואחד לקורא בצבור כמו מלת פני יש בה רביע וס"פ היחיד קורא בס"פ והקורא בצבור קוראה ברביע ולכן הוצרכו לנקד הנו"ן של פני בקמץ ובפתח הקמץ לקורא בס"פ והפתח לקורא ברביע אבל לא שיהיה ליו"ד של פני נקודה בלא, ומטעם זה יש קמץ ופתח לתי"ו של כארץ מתחת ולדל"ת של לא תרצח, והמדפיסים כתבו על מלת פני כן דינו למתן דיליק רזא ודברי רזא הן וז"ל הרל"י בן חביב ז"ל גם תמן יעקב בספרי מקלים ירושלמיי, מצינו בספרי הסופרים והנקדנים המובהקים שרוב עשרת הדברות נקודים בשני נקודות ובשני טעמים כמו נו"ן פני שנקודה בקמץ ובפתח ויש בפסוק ב' טעמים גבוהים ושפלים, וכן לא תרצח לא תנאף הנקודות והטעמים כפולים, ועוד חידוש אחר שכל תי"ו מכן יש בה דגש ורפה חה כפי הנראה הוא סותר זה לזה, והטעם האמתי לכל זה שפירשתם שיש שני קריאות בדברות האחת כשקורא היחיד ביתו לבין עצמו אינו מדקדק לקרות כל דבור ודבור בפני עצמו לא עתלק הפסוקים כסדר כיון קריאתו ולכן לא יהיה לך שהוא ארוך יעשה ממנו פסוקים רבים וכן זכור את את יום השבת, ולארבע דברות האחרונים שהם קטנים יעשה מכולם פסוק אחד אבל הקורא בצבור צריך שיקרא כל דבור ודבור בפני עצמו כין שיהיה הדבור גדול ר"ל גדול בכתב ובין שיהיה קטן ומתחייב מזה שינוי בטעמים ובנקודות ובדגש ורפ' להבדיל בין ב' הקריאות כפי סדר הנקודה, ודאי' לזה שבדבור אנכי אין בו ב' נקודות וב' טעמים כי הוא דבור אחד קצר וראוי לקרותו בפסוק אחד עכ"ל, ובמחיל' אגב שיטפיה לא דק במה שכתב שרוב הדברות בשני נקודות כי אין בכל הדברות רק ג' אותיות שנקודות בשתי נקודות אלו הן נון של פני ותי"ו של כארץ מתחת ודל"ת של תרצח (אין זה קושיא שהרי הוא חבר יחד הנקודות והטעמים ואמר שכיהם רובם כפולים ואמנם כי הכלל ליחשב וליזול), גם מה שאמר בסוף דבריו שבדבור אנכי אין שני טעמים אינו אמת וכי כיים ובכיב אמרה שהרי אנכי נפסקת ובטרחא, אלריך בו"ק ובאתנח מכ"ית בס"פ ומאריך עבדים באתנח ובסוף פסוק, לא כי במלאת טעמי ברביע ובאתנח וכס"פ וכן במ"נ של רפ"נ ובכל הדפוסים שנדפסו אחר רפ"י גם במ"נ דפוס שני של נומבידנו וקשן ד"ש אשר עליהם עשה הרב הגהותיו ובכל הדפוסים שקודם רפ"נ אין בו אתנח כלל כ"א רביע וס"פ אלא שהרב ז"ל בהגהותיו מחק הרביע המקיימת בכל הספרים וב"י וקיים האתנח המסופקת ובכימר לקמי? והנה קושייתי הסכית היא כפולה (אין לה אפילו דגל אחת וכמו שיתבאר עוד) ר"ל כי נלבד שנתבטל ס"פ שאין בדבור אנכי שני טעמים (אמת הוא שאין בדבור אנכי שני טעמים לקריאה כאשר אבאר) גם נתבטל הטעם שנתן לכפל הטעמים ביו"ד דברות כי הצד שהביא לפייתו הכתיםי והעיד הפך דבריו שאמר שהקורא בצבור צריך שיקרא כל דבור בפני עצמו והנה דבור אנכי שהוא קצר ונאה לקרותו בפסוק אחד (וכן הוא נקרא באמת לפי עדות החומשי וכן חביב) ועב"ז יש בו ב' טעמים (ליכא למשמע מזה מידי) והקורא בצבור קורא עבדים באתנח (לפי שעתו ומבדלתו) מכל עשרה תורה ברביע ואינו מפסיק בו לקרא עבדים בס"פ אלא מחבר מן מלת אנכי עד ולשומרי מצותי ושם מפסיק וקורא מצותי בסוף פסוק (כל זה לפי כבדתו

הפך עדות החזקוני ובן חביב) . ואומר אני כי לעולם הטעם האמתי להכפל הטעמים בדברות הארוכים מאד וקצרים מאד הוא להיות בהם שני אופני קריאה אחד לקורא ביחיד ואחד לקורא בצבור כאמור והדברות הבינונים לא הוצרכו לכך כי כיון שאינם ארוכים ביותר ולא קצרים ביותר קריאתם שוה בין לקורא ביחיד בין לקורא בצבור, ולכן לא הוכפלו הטעמים בהם כדבור לא תשא ובדבור כבד ובדבור לא תחמד ר', והקשה לך מדבור אנכי תרין הכי שאני תרי דבורי קמאי דדמיין שניא להדדי דאנכי ולא יהיה לך מפני תנטרה שטעמם זהו בהא תליא דמאן דמקיים אנכי ה' אלהיך בדקא חזי מקיים לא יהיה לך אלהים אחרים ומאן דמקיים לא יהיו לך אלהים אחרים הוא מקיים אנכי ה' אלהיך ומאן דלא מקיים האי לא מקיים האי וכי תימא אפשר נגד גם למסבר בע"ח כלהו וכו' והלכך מאן דקרי בצבורא קרי להו בתרויהו כחדא ולא מפסיק בינייהו כלל והיינו טעמא דאית בדבור אנכי תרי טעמי עכ"לו ז"ל.

ואחר שהכין שטתו זאת ליסוד קיים וראה כי עוד לא עלתה ארוכה אל ג' מיני הטעמים הנמצאים בפסוק הדבור של אנכי ומתי יתקיימו שלשתם, לזאת חגר בעוז מתניו להעביר עליהם בתער הסבירה ולהפיל חבלו בנעימות למחוק מקצתן ולקיים מקצתן ויפול הגורל על הנגינות העליונות וימחק התלשא מן אנכי אלהיך והקדמא והאזלא מן מארץ מצרים והרביע מן עבדים וקיים תמורתו האתנח.

ובמה מן הזרות והספירות בשטתו זאת שהרי מלת לשנאי היא באתנח בלי שום מחלקת ואם נקיים האתנח במלת עבדים הנה יתחברו ב' אתנחות בפסוק אחד וזה מן הנמנעות כי לעולם לא יתכנו ב' אתנחות בפסוק אחד בכל המקרא וככ' כתב בן בלעם בטעמי המקרא שלו והעתקתי לשונו במשפטי הטעמים דף י"ב א', ויותר טוב הי' לו למחוק האתנח ממלת עבדים ולקיים הרביע המקוים מפי ספרים וסופרים קדמונים שהרי האתנח לא מצאנו כ"א במ"ג של רפ"ו והמעתיקים אחריו מדפוסי ויניציא האחרונים ובפ' יתרו לבד ולא בפ' ואתחנן, ובכל הדפוסים הקודמי' לרפ"ו כמו בחומש סונצינו של רמ"ח ובמ"ג ויניציא של רע"ח גם בב"י של כ' דאין אתנח כלל במלת עבדים כ"א רביע וסילוק, גם הרב חזקוני לא הכיר האתנח כ"א הרביע והסילוק לכן יותר טוב לקיים הרביע מן האתנח, ובעבור שלא מצא האתנח כ"א בפ' יתרו ולא בפ' ואתחנן לכן אמר שרק בפ' יתרו קורין בצבור באתנח אבל בפ' ואתחנן קורין ברביע, מבלי נתינת שום סבה על השינוי הזה אף שלא ידענו למה לא שבפ' ואתחנן הלך ביה וגם אמר עבדים באתנח לא ברביע והנה הוסיף מה שאינו ונגרע מה שישנו וזה סתירה עצומה ותימה כפולה, ומכל זה נראה בעליל שלא היתה לו שום קבלה אלא אומדנות וסברות ליישב גם הטעמים שבדבור אנכי ולכן שקל וטרי ונ"ד ואוסיף ונגרע ולבסוף אין כל מאומה בידו כ"א תמיהות וסתירות והפכים.

וכאשר קמו החכמים אחריו ומצאו הסתירות והנמנעות שבשטתו הזכרתו לזאת מעקבותיו לקיים מה שביטל הוא ולבטל מה שקיים הוא ומחקו האתנח המקויים ממנו וקיימו הרביע המבוטל ממנו וככה עשה גם הרב הגאון מוהר"ר יעב"ץ ז"ל והחכם רש"ד בעל מ"ס, אך טעות יאותו לו כי שני הדבורים אנכי

ולא יהיה לך צריכים להיות נקראים בפסוק אחד כדי לקיים שניהם משלשת הטעמים שנמלת עבדים ולולי כן יהיה גם הטעם השני גם הטעם השלישי שניהם למותר וצריכים למחוק שניהם ולשבש כל הספרים וכן לא יעשה.

וכמה מן הלמן והגנות גם בשטה הזאת כי מלבד שהיא מתנגדת אל מציאות הספרים הנקודים רביע ואתנח ומתנגדת אל הדעת לעשות מעשר' הדברים רק ט' דברים גם היא סותרת המכתב שהיו נוהגים בו מקדם קדמתה לקחת דבור אנכי פסוק לעצמו וכעשות בן חביב ואחרים כנזכר לקמי', לא שלי' הדב תקוני הטעמים שאמר בסוף דבריו גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד וכו' וחשבו שזה מחובר עם מה שאמר לפניו ובשבועות דוקא כמו שפירשתי ורצונו שבשבועות עושין משתיהן פסוק אחד, ומצד זה הבינו גם הרב הש"ך החכם בעל מנחת שי כנראה מהעתקתו, אבל מעולם לא עלתה כן על דעתו שהרי כבר בתחלת מאמרו כפל ושינה ושילש.

בדקדוק אמרו ללמדינו שדבור אנכי לעולם נקרא לבדו אף בשבועות ולזאת אמר שבעצרת שהוא דוגמת מתן תורה ומתרגמינן הדברות (כי בימיו עדיין לא נתבטל מנהג המתורגמן מכל וכל וכנראה גם מלשון התוס' בגמ' מגילה דף כ"ד א'), קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות העליונות לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחת מהן דברה אחת לעצמה, ודברות לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה קורין בנגינות קטנות לעשותן ד' פסוקים שהן ד' דברות אבל בחדש שבט וכו', הרי לך שנשמר מאד בלשונו והם מלהזכיר דבור אנכי בכלל הקריאה אבל יאמר קורין כל דברות לא יהיה לך וכו' כי חזקת כל דברות לא יהיה לך קורין בנגינות העליונות לעשות ממנה פסוק אחד לפי שהיא דברה אחת לעצמה אף שהיא גדולה בשיעורה, ולא כן דברת אנכי שהיא פסוק לעצמה ובלתי מתחברת עם לא יהיה לך, ולכן דקדק ואמר קורין כל דברות לא יהיה לך וכל דברת זכור בנגינות הגדולות להורות כי בדברות האלה נעשו הנגינות הגדולות לקריאה באמת לא כמו הנגינות העליונות שבדבור אנכי שאינם נעשו לקריאה כלל כי אם לסבה אחרת כאשר יבאר בסוף דבריו, ודקדק עוד בלשונו לומר לעשות כל אחת מהן פסוק אחד שכל אחת מהן דברה אחת לעצמה להורות שיש קפידא בדברות לעשות מכל דברה ודברה פסוק אחד לעצמו לפי שכל אחת מהן דברה לעצמ', וכזה דקדק גם בדברות לא תרצח לא תנאף לא תגנב לא תענה שקורין אותן בנגינות קטנות לעשותן ד' פסוקים לפי שהן ד' דברות, ואמר עוד ובשבועות דוקא כמו שפי' למעלה, ר"ל שסדר הקריאה הזה הוא רק בשבועות ולא בפ' יתרו, ובעבור שחכמת הרב היתה רואה את הנולדות ושפטה שמא יקום המערער על אופן הקריאה הזאת ולהוכיח שדבור אנכי אינו נקרא לעצמו בהוכחת שני מיני הנגינות שבו נואת הקדים לו תשובה ואמר גם בדברות אנכי ולא יהיה לך יש נגינה גדולה לעשותן שתיהן פסוק אחד לזכרון שבדבור אחד נאמרו וכו' ור"ל כי הנגינה הגדולה שבאנכי המחברת אנכי עם לא יהיה לך אינה נעשה לקריאה כלל כי אם לזכרון לבד שבדבור אחד נאמרו ואינה

נקראת כלל בשום זמן, ולזאת דקדק גם פה לומר לעשותן שתיהן פסוק אחד, ולא אמר לקרותן שתיהן פסוק אחד וכו' שאמר כיתר הדברות שקורין אותן אבל אמר לעשותן לא לקרותן לפי שאיננה לקריאה כלל כ"א לזכרון בעלמא.

ועתה פקח עיני שכלך וראה כי מנהג הקדמונים תורה ושיטתם מיוחדת מבלי שנצטרך להניח או למחוק אף ניגון אחד, כי הסילוק שבתלת עבדים הוא לקריאה, והרביע עם התלשא וקדמא ואזלא שלפניו לזכרון שבדבור אחד כאמרו כאחד, והסופרים שקבלו לנקד גם האתנח גם הוא לרמוז כי רק אנכי ולא יהיה הראשונה של לא יהיה לך לאחד מפי הגבורה שמענו וכשטת הרמ"בם לדעת בעל מגלת אסתר. לכן נהכרח על פני הסילוק והאתנח בעבדים.

ועפ"ז הרבינו יתיישב עוד זרות אחר לא הכירו הרב בעל א"ת והוא שבמ"ג רפ"ו ואחרים שהעתקו ממנו תלת עבדים ברביע וסילוק ואתנח מבלי הקדמת שביני הרביע שהם התלשא והקדמא ואזלא וידענו כי אי אפשר לנגן עבדים ברביע אם לא נגנן תחלה אשר הוצאתיך מארץ מצרים בתלשא וקדמא ואזלא ומ"מ השמיטום כדי למנוע הקריאה מהם ולהורות שלא נעשו לקריאה כלל כ"א לזכרון ומספיק שם הרביע לבד.

והנה לפי עדות הרב בעל משאת בנימין והרב בעל נחלת יעקב חולתם כן הי' מנהג בני אשכנז מעולם לקרות בטעם העליון בשבועות דוקא וכדעת הרב חזקוני לא בשבת פ' יתרו ולא בשבת פ' ואתחנן, ועכשיו רובם תפשו במנהג ספרד אשר החזיקו בשטת הרב א"ת לקרות לעולם בטעם העליון בצבור ובטעם התחתון ביחיד, ויאמר החכם רש"ד בעל ת"ם כי לזאת החזיקו הספרדי' בדעת בעל א"ת בעבור שני מיני הנגינות המצואים גם בדברות אחרונות בפ' ואתחנן שאנו קוראין לעולם בשבוע', וע"ז מתעצמים הספרדים בחזנם שאין להתירו בשום אופן, ויאמר הוא רש"ד ז"ל בהתירתי שאפשר שאין החייב לקרות בשבועות הדברות הראשונות דוקא אבל הרשות נתונה לבחור איזו מהן שירצו, והאחרונים נחת כראשונות והטעמים הכפולים של האחרונות לא זזו ממקומם, עכ"ל, וזה שיבוש גמור שאין קריאת הדברות הראשונות בשבועות ממנהגא כ"א מדינא וכדאי' במס' מגילה דף ל"א א' בשבועות קורין בחדש השלישי וכו', אכן לשטת הרב חזקוני האמתית אין משם שום ראי' כלל כי הוצרכו לנקדם גם שם בטעם עליון להורות שכל הדברים האלה אע"פ שהם נקראים בשלש עשרה פסוקים מ"מ הם הם בעצמם הדברים ככתיבתם שנא' עליהם ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברי', ולזאת נקדם גם בטעם עליון להורות אופן התחלקם לעשרה לא שהם נקראים בעשרה.

ולשון ומתרגמינן הדברות שהביא הרב חזקוני העירני לתור אחר המנהג הקדום הזה, ואחר החקירה והדרישה נתברר לי גם מתוך הענין הזה כי הדבור אנכי הוא נקרא מעולם פסוק לעצמו בכל מקום ובכל זמן, כי דקדקתי במחזור כ"י אשר לי אשר נכתב בשנת י"ח לאלף הששי ומצאתי ולא מצאתי בו הקריאה בשום מועד ממועדי ה' זולתי של א' דשבועות ושביעי

דפסח, ובשני לא היתה כתוב גם המקרא עם התרגום כי בזמן ההוא עדיין
היה המנהג קיים להעמיד מתרגם אצל הקורא בימים השנים האלה וכמבואר
בתוס' במס' מגילה דף כ"ד א', ואופן כתיבתו המקרא עם התרגום היא על
זה הסדר, תחלה כתב פסוק בחדש השלישי וגו' ואח"כ אקדמות מילין וכו'
ושמא רשות ופתיחה למתורגמן מעבירא דיומא, ובסוף אקדמות כתב בירחא
תליתאה וגו' שהוא תרגומו של בחדש השלישי, ואח"כ כתב פסוק ויסעו
מרפידים ואח"כ תרגומו ועד"ז כותב והולך מקרא ותרגום מקרא ותרגום עד
פרשת וידבר אלהים שהקדים לפניה פיוט ארוך ע"ס א"ב תחלתו ארכין ה'
שמיא לסיני וכו' ואח"כ כתב פסוק וידבר אלהים ואחריו תרגומו ומליל ה' וגו'
ובסוף פיוט ארוך מענין הפסוק תחלתו ארעא רקדת שמיא זמרו וכו', ואח"כ
כתב פסוק אנכי עד מבית עבדים ואחריו תרגומו דבירא קדמאה כד הוה נפק
וכו' עם פיוט ודרוש ארוך מענין הפסוק ע"פ קבלת חז"ל, ואח"כ כתב לא
יהיה לך עד ולשמרי מצותי ותרגומו דבירא תניינא וכו', ועד"ז כתב עשרת
הדברים בעשרה פסוקין ובעשרה תרגומים עד גמירה. וגם הפסוקים שאחר
הדברות עד סוף פ' יתרו כתב פסוק ותרגום, וכל התרגומים הנזכרים
לקוחים מתרגום ירושלמי המכונ' אצלנו בשם ת"י עם קצת שנויים ותיקונים;
וכל הפיוטים האלה שנתוך הקריאה מתוקנים בלשון ארמי וחתום בתוכם
מאיר ברבי יצחק (עיין עליו במאמרי על הפיוטים) ולמדנו מזה אגב גררא כי
הדרשות היתה כתובה לכל מתרגם לדרוש בכל פסוק מענין הפסוק לפי
חכמתו ובקיאתו בקבלת חז"ל ואין זה בכלל הפסקה בתורה.

ומכלל הדברים האלה גלוי לעינים כשמש בצהרים שמעולם לא נהגו לקרות
אנכי ולא יהיה לך בפסוק אחד שאילו כן לא היה רשאי למתרגם להפסיק
ביניהם בתרגומו שהרי אסור לקורא לקרות למתורגמן יותר מפסוק אחד
ואסור למתורגמן לתרגם עד אחר שכלה הפסוק מפי הקורא כדאי' במס'
מגילה כ"ד א' וברמב"ם פ' י"ב מהלכות תפלה.

ועכשו אע"פ שכבר נתבטל המנהג הזה דהאידנא לא נהגו לתרגם כדאי'
בש"ע א"ח סי' קמ"ה מ"מ השאירו לנו שמץ דבר מן המנהג הקדום הזה בקיום
פיוט אקדמות אחר פסוק בחדש הראשון לזכרון המתורגמן, ובעבור שאין
הקורא רשאי לתרגם בעצמו שלא יאמרו תרגום כתוב בתורה לכן נראה בעיני
המנהג שנוהגין באיזה מקומות שאין הש"ץ הקורא בתורה מנגן אקדמות כי
אם איש אחר מן הצבור שהוא כדמות המתורגמן.

ועוד לאלה מילין כענין זה מקבלת בעלי המסרת האומרת ח' פסוקין
דאית בהון לא לא לא וסימניהן לא תרצח לא תנאף לא תגנוב
לא תענה דאלה שמות וכו' והנה דנו ד' דברות לפסוק אחד, ועוד במסרת
במערכת גם בליקוטי המסרת להרמ"ה ז"ל ג' פסוקים באורייתא את ואת
את ואת את וסי' שמה קברו את אברהם, כי ששת ימים עשה ה', ומנחה
אדמה תעשה לי עכ"ל ונתברר מזה שלפי קבלתם אין זכור את יום השבת
מחובר עם כי ששת ימים בפסוק אחד שאילו כן יהיה בפסוק זה את את

ואת וכו', המסרה אחריתא יש עדות לניגון העליון שהרי במערכת אות פ' כמנו פסוקין דכל ספר וספר ומסר י"ד פסקין בס' שמות ועמהם הפסק שאחר לא תעשה לך פסל ושאחר אשר בשמים, וזה לפי הניגון העליון שהרי לפי הניגון התחתון מלת פסל ומלת בשמים שניהם בטעם פשטא ואין מקום לפסק אחריהם כי לעולם לא תמצא פסק כי אם אחר המשרת לא אחר הטעם וכמבואר במשפטי הטעמים דף ז' ב', ועוד שבסוף הפרשה מסר מספר הפסוקים של פ' יתרו ע"ב יונדב סימן, והמספר הזה מכוון לטעמים העליונים שמחלקין הדברות לעשרה פסוקים חזקא וקורין דבור אנכי פסוק לעצמו מבלי לחברו עם לא יהיה לך שאילו כן לא יהיו כ"א ע' פסוקים בדברות ולא יעלה מספר פסוקי פ' יתרו אל ע"ב רק ע"א דוק ותמצא.

ומכל זה נתברר שהטעמי' העליונים והתחתונים שניהם היו מקובלים ביד בעלי המסרה ומסרום לנו בכל סימניהם וסימני סימניהם לדעת אופני חלוקתם לעשרה ולשנים עשרה, ועוד שלישית טעמים מזכירים סוד הקבלה.

גם מספר הפסוקים הרשום בסוף כל פרשה ומתנגד אל הסכום הכולל הרשום בסוף הספר וגם אמר מספר הפסוקים של כל ס' שמות אלף ומאתים ותשעה אר"ט סימן, ואם נצרפם יחד לפי מנינם הרשום בסוף כל פ' ופ' לא יעלו כי אם אלף ומאתים ושש וכל זה צריך ביאור, ובדברות אחרונות בהגיעי לשם אשוב לדבר בו בעז"ה, ודי לצורך ענינינו במה שכתבנו ולהיישיר המעיין אל האמת, והאלהים אמת ינחנו בדרך אמת.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידנהיים

רעדלהיים

שנת תקע״ח לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר רנ״ל

Rödelheim,

verlegt und gedruckt von W. Heidenheim

1818.

1 א (Tom 2. B)

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך ברכות אלו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו: רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ: שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד: עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

כמנהג הספרדים.

ירמיה סימן א׳.

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצָּורְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם
תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־
נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי
כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃
רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־
אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל

אֲצַוְּךָ כ״ב יתיר ו״ו והלוי מק״מ. אֲהָהּ ב״ל מפיק. להצלך ו׳ חסר גע״י.

דְּבָרִי לַעֲשׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו
מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח
הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־
מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ
אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ
סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם
עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ
וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ
אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה
נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת
נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ
לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ
לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלַםִ
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ

לעשתו ה׳ וח״ו. לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת הכ״ף במתג בס״ס וכ״י וכן העיד ס״ס והוא במשפטי המסורת בספרי משפטי הטעמים דף כ״ו וכן בדומיו שהעיד בתל ס״ס בס׳ ראה אלנ כל הככור. תְּאֹזֵר כ״ה בס״מ וכ״י. וְלֹא־יוּכְלוּ לך ס״א וְלֹא יוּכְלוּ־לך. הָלֹךְ כל בפרא ס״ו בס״ד. וְקָרָאתָ אין הקו״ף במתג כי התיבה מלעיל וכ״כ במכלול בבנין הסגית ושער למ״ד הפעל כמה כתם מן הקל כולם מלעיל עם וא״ו החלפה ונשאתי לכל המקום, ומלאת בני אנשים, ונשאת המשל הזה וכו׳. זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד ס״א זָכַרְתִּי לְךָ חסד.

אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא
זְרוּעָה׃ קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה
כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

הפטרת שמות כמנהג האשכנזים.

בישעיה סימן, כ"ז.

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ
פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־
כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה
הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר
עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ ׀ כָּל־
אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים
וְחַמָּנִים׃ כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב
כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ׃
בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת
אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ
עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט
יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם
תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא

תבואתה כתיב בה"א וקרי וי"ו חולם. יֶאְשָׁמוּ האל"ף בנו"א לבד. ופרח בן
למקדמוני לכל למדפיסי יפרח כתיב ופרח קרי. הכמכת הכ"ף דגש בס"פ
ובמסורת ראב"ע נמצאים רק כ"ד א'. בְּסַאסְּאָה הָסִר חירק ומ"י. בשומו
כ"ה בכל ספרינו אלא ב"י דכתיב בשי"ן וקרי בשומו אכן במסורת אות י"ד
מכל א"ב מן חד חד כתיב יו"ד בלישנא תיבותא וקריין וי"ו ומי' וכו' בלים דין סימן.
יִרְבָּץ קמץ בס"פ וכ"כ מכלל מזבן כ"ד. אותה ג' מ"ו בכפר.

יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַר
הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־
שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן׃ הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם
בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ
לָאָרֶץ בְּיָד׃ בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת
שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ
אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי
וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט
לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה
שָׁעְרָה׃ וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא
שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ
בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא
צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי יָבִין

שִׁכֹּרֵי חסרים, ב' ובענין קדמה מ"ו ותביעא מ"ו. וְאַמִּץ ל' ח"ו. כַּבִּירִים כ"ה בס"מ נסרכה לא כדרגא וכן נכון דוגמת הראה אֹתְךָ (שמות כו ל) אשר הֹלְכִים (יחזקאל יח ג) ושמתי שֹׁמְרוֹן (מיכה א ו) וכן כל דומיהם חוץ מאותן שהוגיה כמגל המסלת, ועיין מה שכתבתי בחומש מאור עינים הנ"ל ואשר תאמרו אלי אתן (בראשית לד יא). וְהָיְתָה ציצת חד מן ג' בטעם אזלא וגריש בנביאים עפ"ה עיין מבמטי הטעמים דף כ"א א'. כבכורה לית מפיק ה'. אותה ג' מ"ו בספר.

שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו
צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי בְּלַעֲגֵי
שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר׀
אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת
הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהֹוָה
צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם
לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהֹוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־
אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו
יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ
יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

הפטרת וארא

ביחזקאל סימן כ״ח.

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהֹוִה בְּקַבְּצִי׀ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי
הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי
לְיַעֲקֹב׃ וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ
כְרָמִים וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכֹל
הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהֹוָה
אֱלֹהֵיהֶם׃ בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם שִׂים

פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־
מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה
הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל
הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי
עֲשִׂיתִנִי׃ וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־ דגת ק׳
יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת
כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק׃ וּנְטַשְׁתִּיךָ
הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לְחַיַּת הָאָרֶץ
וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי
מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהֹוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּפְךָ תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־ כנפי
כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־ ק׳
מָתְנָיִם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי מֵבִיא
עָלַיִךְ חָרֶב וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְהָיְתָה
אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה
יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־
יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב
שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ לֹא תַעֲבָר־

כֻּלָּה כ״ה נכתב ס״מ וציין מ״ש שמסתפק בו אבל יש הכרע מן כ׳ מסרות האומרת
לומרת כֻּלָּה נ׳ כ״ב וסי׳ כלה יגיל (ישעיה עו ג) ותבוח (שם י״ו ג) ועל ישראל כלה
(ע״כ כ ט) ונגד מסרה אחריתא לומרת כֻּלָּה ד׳ וסי׳ וזה כלה (ישעי׳ מח ו) ועל
כלה (איוב לג יג) ידעת כלה (שם לח יח) ועל מצרים כלה. סְוֵנֵה ס״א סְיֵנֵה.

בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה
בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת
תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם
בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה
מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם
וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם
וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃ מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה
שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים
לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל
לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
אֲדֹנָי יֱהוִֹה׃ וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה
גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה
וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־
עָבַד עָלֶיהָ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִֹה הִנְנִי נֹתֵן
לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא
הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃

וזריתים ל' מלא. לְמִבְטָח ל'. העבדה מ"ו עפ"ה הנומרת כ"ל ח"ו כ"מ ל"ם
וזכל מ"ג מ"ב. ובזו בזה לא מפיק ה' [illegible]

פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ
קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָֹה:

הפטרת בא אל פרעה

בירמיה סימן מ״ו.

הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָֹה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם:
הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ בְמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף
וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לָךְ כִּי־אָכְלָה
חֶרֶב סְבִיבֶיךָ: מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי
יְהוָֹה הֲדָפוֹ: הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ
מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה: קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם
שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד: חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָֹה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא:
כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי־לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף
לְשַׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב: עֶגְלָה יְפֵה־
פִיָּה מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא: גַּם־

· הֶעֱבִיר תכ״י הֶעֱבִיר וכתב בגליונו בן נקוד מהללים ועיין מ״ש. וּכְכַרְמֶל בַּיָּם
כב״י וּכְבַרְמֶל בַּיָּם. עֲשִׂי־לָךְ כנוקף נב״מ וכ״י במספר כל עֲשִׂי עֲשׂוֹה עשי
הדקדוקים על תיבה שטעמה בדלגה בבאם מוקפים וכן כל דומיהם ובתגלי הספר

שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ
נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת
פְּקֻדָּתָם: קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ
וּבְקַרְדֻּמּוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים: כָּרְתוּ יַעְרָהּ
נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם
מִסְפָּר: הֹבִישָׁה בַּת־מִצְרָיִם נִתְּנָה בְּיַד עַם־צָפוֹן:
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־
אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ
וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ: וּנְתַתִּים
בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל
וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה:
וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל
כִּי הִנְנִי מוֹשִׁעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם
וְשָׁב יַעֲקוֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד: אַתָּה אַל־
תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה
כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ שָׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־
אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ:

בספרי משפטי הטעמים דף כ״ג. שְׂכִרֶיהָ כ״ה נלת מסריט ומקומם גם בספי
כ״י שכיריה מלא דמלא וכן מסתבר כי כל ליבנא דסביר מ״י והוי לו׳ לבעל המסדה
להכירו ולהוציאו מכללם. מוֹשִׁעֲךָ ל׳ מ״י. ושב יעקוב ס׳ מ״ז.

בשופטים סימן ד׳ וכסימן ה׳. והכפרדים מתחילין לקמן ותשר.

וּדְבוֹרָה֙ אִשָּׁ֣ה נְבִיאָ֔ה אֵ֖שֶׁת לַפִּידֽוֹת הִ֛יא שֹׁפְטָ֥ה
אֶת־יִשְׂרָאֵ֖ל בָּעֵ֥ת הַהִֽיא׃ וְהִ֣יא יוֹשֶׁ֣בֶת תַּֽחַת־תֹּ֤מֶר
דְּבוֹרָה֙ בֵּ֧ין הָרָמָ֛ה וּבֵ֥ין בֵּֽית־אֵ֖ל בְּהַ֣ר אֶפְרָ֑יִם וַיַּעֲל֥וּ
אֵלֶ֛יהָ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לַמִּשְׁפָּֽט׃ וַתִּשְׁלַ֗ח וַתִּקְרָא֙ לְבָרָ֣ק
בֶּן־אֲבִינֹ֔עַם מִקֶּ֖דֶשׁ נַפְתָּלִ֑י וַתֹּ֨אמֶר אֵלָ֜יו הֲלֹ֥א־
צִוָּ֣ה ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל לֵ֤ךְ וּמָֽשַׁכְתָּ֙ בְּהַ֣ר תָּב֔וֹר
וְלָקַחְתָּ֣ עִמְּךָ֗ עֲשֶׂ֤רֶת אֲלָפִים֙ אִ֔ישׁ מִבְּנֵ֥י נַפְתָּלִ֖י
וּמִבְּנֵ֥י זְבֻלֽוּן׃ וּמָשַׁכְתִּ֨י אֵלֶ֜יךָ אֶל־נַ֣חַל קִישׁ֗וֹן אֶת־
סִֽיסְרָא֙ שַׂר־צְבָ֣א יָבִ֔ין וְאֶת־רִכְבּ֖וֹ וְאֶת־הֲמוֹנ֑וֹ
וּנְתַתִּ֖יהוּ בְּיָדֶֽךָ׃ וַיֹּ֤אמֶר אֵלֶ֙יהָ֙ בָּרָ֔ק אִם־תֵּלְכִ֥י
עִמִּ֖י וְהָלָ֑כְתִּי וְאִם־לֹ֥א תֵלְכִ֛י עִמִּ֖י לֹ֥א אֵלֵֽךְ׃ וַתֹּ֜אמֶר
הָלֹ֧ךְ אֵלֵ֣ךְ עִמָּ֗ךְ אֶ֚פֶס כִּי֩ לֹ֨א תִֽהְיֶ֜ה תִּֽפְאַרְתְּךָ֗ עַל־
הַדֶּ֙רֶךְ֙ אֲשֶׁ֣ר אַתָּ֣ה הוֹלֵ֔ךְ כִּ֣י בְֽיַד־אִשָּׁ֔ה יִמְכֹּ֥ר יְהוָ֖ה
אֶת־סִֽיסְרָ֑א וַתָּ֧קָם דְּבוֹרָ֛ה וַתֵּ֥לֶךְ עִם־בָּרָ֖ק קֶֽדְשָׁה׃
וַיַּזְעֵ֨ק בָּרָ֜ק אֶת־זְבוּלֻ֤ן וְאֶת־נַפְתָּלִי֙ קֶ֔דְשָׁה וַיַּ֣עַל
בְּֽרַגְלָ֔יו עֲשֶׂ֖רֶת אַלְפֵ֣י אִ֑ישׁ וַתַּ֥עַל עִמּ֖וֹ דְּבוֹרָֽה׃ וְחֶ֣בֶר
הַקֵּינִ֔י נִפְרָ֣ד מִקַּ֔יִן מִבְּנֵ֥י חֹבָ֖ב חֹתֵ֣ן מֹשֶׁ֑ה וַיֵּ֣ט אָהֳל֗וֹ
שופטים ד׳ עַד־אֵל֥וֹן בְּצַעֲנַנִּ֖ים אֲשֶׁ֥ר אֶת־קֶֽדֶשׁ׃ וַיַּגִּ֖דוּ לְסִֽיסְרָ֑א

אשר אתה כ״ה בס״מ וכ״י. כי־ביד־אשה במקף בס״מ וכ״י וכן ככתוב בס׳ מסמפי הטעמים לך כ״ה. קֶדְשָׁה המקף בג״ר וכ״כ הר״ם הנקדן כאחיו כל קדשה קדמה נראים בלא טעם גדול ועיין מ״ש. וְחֶבֶר בה׳ נקודות בכ״י וכן כל הבירש אגמדשה. נִפְרָד בכ״י נִפְרָד בפתח ומסר ל׳ ועיין מ״ש. עַד־אֵלוֹן כ״ה בכתב

כי עלה ברק בן־אבינעם הר־תבור: ויזעק סיסרא
את־כל־רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת־כל־
העם אשר אתו מחרשת הגוים אל־נחל קישון:
ותאמר דברה אל־ברק קום כי זה היום אשר נתן
יהוה את־סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד
ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו:
ויהם יהוה את־סיסרא ואת־כל־הרכב ואת־כל־
המחנה לפי־חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל
המרכבה וינס ברגליו: וברק רדף אחרי הרכב
ואחרי המחנה עד חרשת הגוים ויפל כל־מחנה
סיסרא לפי־חרב לא נשאר עד־אחד: וסיסרא
נס ברגליו אל־אהל יעל אשת חבר הקיני כי שלום
בין יבין מלך־חצור ובין בית חבר הקיני: ותצא
יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני
סורה אלי אל־תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו
בשמיכה: ויאמר אליה השקיני־נא מעט־מים
כי צמאתי ותפתח את־נאוד החלב ותשקהו
ותכסהו: ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה
אם־איש יבא ושאלך ואמר היש־פה איש ואמרת

הספרים המוגהים אילון מלא דמלא ושתי הגירסות מתנגדות על המס"ג במערכת ערך אילון כי מלת מלמט שנ"ל אלון חסר דחסר. השרפה היו"ד בנקוד כמ"ש אלי וכן מצאתי ובמו שכתבתי בחומש מאור עינים ... היש לכם אב בפ' ויגש

אָיִן׃ וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם
אֶת־הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע
אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח בָּאָרֶץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא
יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֶךָּ אֶת־הָאִישׁ
אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל
מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃ וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֵת
יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל הָלוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר
הִכְרִיתוּ אֵת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנָעַן׃ כאן מתחילים הספרדים.
וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא
לֵאמֹר׃ בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם
בָּרְכוּ יְהוָה׃ שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ רֹזְנִים אָנֹכִי
לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
יְהוָה בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ
רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃
הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרָחוֹת
וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת יֵלְכוּ אֳרָחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃ חָדְלוּ
פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי
אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם

וַתָּשַׁר. אֳרָחוֹת בק"ח זבן נראה מן המכלול בשקל פְּעֻל. חֲדָלוּ. לָחֶם ב' מלרע.

שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף
בְּיִשְׂרָאֵל׃ לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם
בָּרְכוּ יְהוָה׃ רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין
וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין
מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ
בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה׃ עוּרִי עוּרִי
דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשֲׁבֵה
שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם׃ אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם
יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים׃ מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם
בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ
מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר׃ וְשָׂרַי
בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק
שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב׃
לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת
עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב׃ גִּלְעָד
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב
לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן׃ זְבֻלוּן עַם חֵרֵף
נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה׃ בָּאוּ מְלָכִים
נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ

עוּרִי עוּרִי דבורה עוּרִי עוּרִי כולהון מלרע והמדוייקים מלעיל וכ"כ במכלול ד"ק דף קל"ו גם בלוחות ד"ב דף מ' ע"ד גם במקנים ר"א דף ל"ו ע"א. בְּתַעְנַךְ כ"ה בספרים גם בכ"י לבד הס"ם כעיר פסוק בס"ם בְּתַעֲנָךְ ע"ש.

בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ׃ מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים
מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם־סִיסְרָא׃ נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם
נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ אָז הָלְמוּ
עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ אוֹרוּ מֵרוֹז
אָמַר מַלְאַךְ יְהֹוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ
לְעֶזְרַת יְהֹוָה לְעֶזְרַת יְהֹוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ תְּבֹרַךְ
מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל
תְּבֹרָךְ׃ מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים
הִקְרִיבָה חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ
לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ
וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב
בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד
הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי
מַרְכְּבוֹתָיו׃ חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא
תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל
רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא

מְּמְּסִלּוֹתָם במתג ודפה בכ"י וכן ממתנה. עִקְּבֵי סקוף דגש בס"ס וכ"י ובמחזם חלק כר"ש ס' מכלול. מִדַּהֲרוֹת הס"ס גם הוא בגעיא בכ"י וכמן הוא כמכלול במכסף המעמים דף ל"ו ב'. כִּי לֹא־בָאוּ ס"א כִּי לֹא בָאוּ. כָּרַע נָפַל וכ"י כָּרַע נָפָל. נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע כ"ה בכל ספרינו וכ"י אבן נמצאת בר"ש ס' ויקרא שכב שכיה' בכלל הקמוצין בוקף. אַף־הִיא וכ"י הִיא. תַּעֲנֶינָּה בחב בתליתי גם בב' כ"י ס"י ומסרה לר"ש ס' גם מסייע לכון גם ל' המכלול לכן ל"ב. רַחֲמָתַיִם כדפוסים

שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃
כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת
הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה׃

הפטרת וישמע יתרו

בישעיה סימן ו'

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב
עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל׃
שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם
לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו
וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף׃ וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ
קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃
וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא
עָשָׁן׃ וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־
שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי
יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי׃ וַיָּעָף
אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם
לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע
זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר׃
וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי

קדשנים גם בבני כ"י התי"ו פתוחה כמצפט. עֻזִּיָּהוּ בכ"י פעין כמתג והוי"ו רפה
מה ונבל חבירו. עֹמְדִים בטפל וַיְּעָף. רִצְפָּה ל' דגש וכל שום לתחת דכו.
נָגַע זֶה כ"ה כס"י מלעיל והיצפדה בגיעל גם בכ"י של כ"ד הוא מלעיל ועיין בספרי
שבטפטי הטעמים דף נ"ט ל'.

יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי׃ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ
לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־
תֵּדָעוּ׃ הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו
הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין
וָשָׁב וְרָפָא לוֹ׃ וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד
אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין
אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה׃ וְרִחַק יְהוָֹה אֶת־
הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ וְעוֹד בָּהּ
עֲשִׂרִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר
בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ׃

כאן מסיימין הספרדים אבל האשכנזים מוסיפין ויהי בימי.

וַיְהִי בִּימֵי אָחָז בֶּן־יוֹתָם בֶּן־עֻזִּיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
עָלָה רְצִין מֶלֶךְ־אֲרָם וּפֶקַח בֶּן־רְמַלְיָהוּ מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁלַםִ לַמִּלְחָמָה עָלֶיהָ וְלֹא יָכֹל לְהִלָּחֵם
עָלֶיהָ׃ וַיֻּגַּד לְבֵית דָּוִד לֵאמֹר נָחָה אֲרָם עַל־אֶפְרָיִם
וַיָּנַע לְבָבוֹ וּלְבַב עַמּוֹ כְּנוֹעַ עֲצֵי־יַעַר מִפְּנֵי רוּחַ׃
וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־יְשַׁעְיָהוּ צֵא־נָא לִקְרַאת אָחָז
אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל־קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה
הָעֶלְיוֹנָה אֶל־מְסִלַּת שְׂדֵה כוֹבֵס׃ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי

עַד אשר׳ וכו׳ עַד. עשיריה למדנחאי עשריה. ורבה מלעיל. וכאלון
בגעיא בס״ם וכ״י ונכון הוא. השמר ל׳ מלרע. לכן הוא לבין שמרים.

זנבות האודים העשנים האלה בחרי־אף רצין
וארם ובן־רמליהו: יען כי־יעץ עליך ארם רעת
אפרים ובן־רמליהו לאמר: נעלה ביהודה
ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה
את בן־טבאל: כי־ילד ילד־לנו בן נתן־לנו ותהי
המשרה על־שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור
אבי־עד שר־שלום: לםרבה המשרה ולשלום
אין־קץ על־כסא דוד ועל־ממלכתו להכין אתה
ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד־עולם
קנאת יהוה צבאות תעשה־זאת:

הפטרת משפטים

אבל כש׳ שקלים מפטירין בש׳ שקלים אפילו אם הוא ר״ח או מחר חדש •
בירמי׳ סימן ל״ד.

הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה אחרי
כרת המלך צדקיהו ברית את־כל־העם אשר
בירושלם לקרא להם דרור: לשלח איש את־
עבדו ואיש את־שפחתו העברי והעבריה חפשים
לבלתי עבד־בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו

ונבקיענה לית וחסר. טבאל כ״ה בס״מ גם בכי״ו ונספר עליו לי׳ וחד טבאר. פלא
יועץ בשם נקודות בכל הדפוסים גם בכי׳ כ״י אשר לי אכן הרד״ק במכלול בשקל
פלא הביא זה בשם נקודות לך שבספרי כתב במתנגד לו בכל הביא החכם בעל
מנחת שי בשיטות כפל בספרים ועיין עליו גם אנכי מצאתי בספרים כ״י אשר לי
בשמך ומשקל אחר פלא יועץ והוא כל בשם נקודות. לםרבה מ״ם בתוספות באמצע
וקרי למרבה ועיין מ״ש והכי״ת כלר״י בצדות סבדה ומכלול. ולסעדה הוי״ו
נגעיה בס״מ כ״י ובצדות מ״ש והוא כשבטו המש רב במשפטי הטעמים כ״ו כ׳.

כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי
עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ׃ וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן
וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ
חָפְשִׁים וַיִּכְבִּישׁוּם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ וַיְהִי דְבַר־ ויכבשום ק׳
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר׃ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ
אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם
אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם׃ וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם
וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ
וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃
וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ
וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים
לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים

וַיָּשׁוּבוּ מ״ג בס״ס וכ״י והוא חד מן ששה מ״ו בנביאים וסי׳ בס׳ מ״ח סי׳ כ״ב. וַיָּשִׁבוּ ח״ס בכ״י וכן כתוב בו ואת חד מן ו׳ דכתיבין ח״ס וסימנו בס״ג בס׳ שלח לך גם בתה״ל סי׳ ל״ה. הוֹצִאִי ג׳ ס״ה. שֶׁבַע שנים ובכ״י שֶׁבַע. תְּשַׁלְּחוּ. שֵׁשׁ שָׁנִים ס״ן שנים דגש בכ״י וכן בכל מקום שיתחברו שתי אותיות דומות זו בסוף התיבה וזו בתחלת התיבה שאחריה וכמ״ש בהפטרה לפ׳ בראשית, ולפ״ז צריך בספרינו לא חבו לגלות גם יהבכ״י כעין הקודם בלא לא דקדק עניהם בכל מקום מ״מ דאיתי מן הנודע להעיד עליו בדרך כלל וכמו שיתבאר גם כאן הנעיל עליו בס׳ הלזוכו.

וְלִשְׁפָחוֹת: לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם
אֵלַי לִקְרֹא דְּרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי
קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר
וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת [illegible]
הָאָרֶץ: וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי
אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ
לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו:
שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל
עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל: וְנָתַתִּי אוֹתָם
בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם
לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: וְאֶת־
צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם
וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים
מֵעֲלֵיכֶם: הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־
הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ
וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב: כֹּה אָמַר
יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם
וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי: גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי
אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם
יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוֹב אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים: אשיב ק׳

בְּרִתִי לית מבר. זרע יעקוב חד מן ה׳ מ״ו. וָלָיְלָה חד מן ד׳ דכתיבין של.

במלכים א׳ סימן ה׳.

וַֽיהוָ֗ה נָתַ֤ן חָכְמָה֙ לִשְׁלֹמֹ֔ה כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּר־ל֑וֹ וַיְהִ֣י
שָׁלֹ֗ם בֵּ֚ין חִירָם֙ וּבֵ֣ין שְׁלֹמֹ֔ה וַיִּכְרְת֥וּ בְרִ֖ית שְׁנֵיהֶֽם׃
וַיַּ֨עַל הַמֶּ֧לֶךְ שְׁלֹמֹ֛ה מַ֖ס מִכָּל־יִשְׂרָאֵ֑ל וַיְהִ֣י הַמַּ֔ס
שְׁלֹשִׁ֥ים אֶ֖לֶף אִֽישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵ֣ם לְבָנ֗וֹנָה עֲשֶׂ֨רֶת
אֲלָפִ֤ים בַּחֹ֙דֶשׁ֙ חֲלִיפ֔וֹת חֹ֚דֶשׁ יִהְי֣וּ בַלְּבָנ֔וֹן שְׁנַ֥יִם
חֳדָשִׁ֖ים בְּבֵית֑וֹ וַאֲדֹנִירָ֖ם עַל־הַמַּֽס׃ וַיְהִ֧י לִשְׁלֹמֹ֛ה
שִׁבְעִ֥ים אֶ֖לֶף נֹשֵׂ֣א סַבָּ֑ל וּשְׁמֹנִ֥ים אֶ֛לֶף חֹצֵ֖ב בָּהָֽר׃
לְבַ֞ד מִשָּׂרֵ֤י הַנִּצָּבִים֙ לִשְׁלֹמֹה֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַמְּלָאכָ֔ה
שְׁל֥שֶׁת אֲלָפִ֖ים וּשְׁלֹ֣שׁ מֵא֑וֹת הָרֹדִ֣ים בָּעָ֔ם הָעֹשִׂ֖ים
בַּמְּלָאכָֽה׃ וַיְצַ֣ו הַמֶּ֗לֶךְ וַיַּסִּ֜עוּ אֲבָנִ֧ים גְּדֹל֛וֹת אֲבָנִ֥ים

שָׁ֗לֹם ה׳ מסר כו׳. וַֽאֲדֹנִירָם כ״ה בכ״מ גם בכ״י ה״ו גם הגדלת אביהם מתיגים הכיהם כמשפטם המטולד במשפטי הטעמים רק מ״ו וכבר כתבתי שם שדברי החכם בלמשי נתג מקנה אברם בלתי נכונים בזה, לא אבינת כתבי חיבורי מבמטי הפעמים בשנת תקס״א לא זכיתי עוד לכללי הניקוד אשר להחכם יהב״י ז״ל ועתה החדי אשר הקרה ה׳ לידי את הספר הנכבד הזה נתברר לי כי כל כללי הניקוד והנגינה אשר לבלמשי כולם לקוחים מספר זה לא בחכם בלתי מועתקים בשלימות אם לבננת הביפר אז הספר שהיה לו לפניו, ודברי יהב״י כמות שהם ברורים ונכונים ומשפטיו מדוקים בכל מקום גם בכוון לידו, ואלה דבריו בשער המתיגות הקלות הפשוטות: גם יש מתיגות עם תנועת בפתח בהיותו שליש לניגון על המנלי שהתגינו כגון יַֽעַמְרוּ, וַֽאֲהַרְגֵהוּ, וַֽיַּהַרְגֵנוּ, וְהִתְנַֽהֲלְכָה, אם תַֽאֲרִיכִי, תֵֽאָסֵפוּ וכל דומיה׳. בְּיָ֣ד בְּיַ֣ד וְיָ֣ד לְיָ֣ד לַֽאֲדֹנִי וַֽאֲרָצִי וכל דומיהם מתוגים כי תנועותיהם שליטות לניגון גם הבו״א כגל לפניהם ובשביבה מקומות בעקרה יוצא האלף ע״פ הנגודה, וכל שום בר גם מפיק א״ף כגון וַֽאֲרוּגִיהַ וַֽאֲרוּגִירֵם עכ״ל וכ״כ במכלל ד״ק רף מ״ט ואחל מלפום פילדא דף ס״ה ע״, וכ״ה במברת דילן כפי מאב (בראשית מט א) והן הן דברי יהב״י כי בבינה נקוטות מפיק א׳ יעפ״ה ולא כמל הבו״א לפניהם וכן כל שום בר גם מפיק א׳ ולכן אין מתיגתם פשיטה בתורת הכלל הזה כ״א בתורת כלל המתגים התמוכים. רָבִּים כולן פתחין אף כל״ב״ף וכ״כ במכלול בחקל עָלֵ׳.

יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה
וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים
לִבְנוֹת הַבָּיִת׃ וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה
הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ
שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת
אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־אַמָּה
אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃
וְהָאוּלָם עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ
עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי
הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן
עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוּעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב
לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ הַיָּצוּעַ
הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ
בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי
מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז
בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃ וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע
נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע
בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף
הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־
הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ

וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃ וַיִּבֶן אֶת־ היציע ק׳
הַיָּצוּעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז
אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־
שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־
תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־
כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי
אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃ וְשָׁכַנְתִּי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃

הפטרת תצוה

לכל בפ׳ זכור מפטירין על פ׳ זכור׳

ביחזקאל סי׳ מ״ג

אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת
וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ וְאִם־
נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ
וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו תיו ק׳
וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב תיו ק׳
לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו
וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר
כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב ׀ סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת
תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה
אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־

ואם־נכלמו כו׳ת מ׳ע. ומובאיו: כל בשבק. חקתיו וכל־צורתו כו׳
שעמי עיין מכמי המעמים דף כ״ז ח׳. גבלו ג׳ ח׳ וה׳ חסר גלי׳. וגבולה מ״ל

שפתה סביב זרת האחד וזה גב המזבח: ומחיק
הארץ עד־העזרה התחתונה שתים אמות ורחב
אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד־העזרה
הגדולה ארבע אמות ורחב האמה: וההראל
ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות
ארבע: והאראיל שתים עשרה ארך בשתים
עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו: והעזרה
ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל
ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי האמה
והחיק לה אמה סביב ומעלתהו פנות קדים:
ויאמר אלי בן־אדם כה אמר אדני יהוה אלה
חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה
ולזרק עליו דם: ונתתה אל־הכהנים הלוים
אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם אדני
יהוה לשרתני פר בן־בקר לחטאת: ולקחת
מדמו ונתתה על־ארבע קרנתיו ואל־ארבע

רבוע אל ובכ"י רבעת אלי. אל ארבעת ובכ"י אל־ארבעת. והחיק
בן בכ"י ונראה שזה לנ"א יציין מ"ש. העשותו כ"מ בס"ס ובכ"י וכמשפט יציין
מספרי המדויקים דק ס"ס א'. על־ארבע קרנתיו ח"ו בכ"ס ובן עיקר בעזרת
מכ"ק על תהיינה קרנתיו (שמות כו ב) בולהן חסר, ויאמר כהבס בעל מנחת
שי בכתי מקראות יכנות כ"י כתוב ונתתה אל־ארבע ובן הוא בפי' רש"י אבל
בספרי בפרד כתוב על עב"ל ולא הבריע, והלשון הזה מתלקת יען בין מדנחאי
ומערבאי וכפי גירסת חלופים שלנו במערבת למדנחאי אל ארבע ולמערבאי על

פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ
וְכִפַּרְתָּהוּ׃ וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת וּשְׂרָפוֹ
בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ׃ וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי
תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא
תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תָּמִים׃
וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם
מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ שִׁבְעַת יָמִים
תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל
מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ׃ וִיכַלּוּ (ידיו)
אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ
הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־
שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

ואל פנות בי מדנחאי כותבין על קריאה בן אשר כמבואר במנחת שי ריש ס׳ בראשית
ובלוח המקומות סבירין לן כותבי׳ עיין מנחת שי בדה"ב סי׳ ע"ו ב׳, ותרין מסרות
מוכיחות כדעת מעדנאי הא׳ המסרת הלא היא כתובה בס׳ יתרו סי׳ י"ט במנה פסוק זה
בכלל י"ד פסוקין דאית בהון חד על ותרין אל וסי׳ וכו׳, והמסרה המדויקת במערכת
אות אל"ף א"ב מן חד חד אֶל דלג וסי׳ וכו׳ ומנה בכלל מיחלפין אֶל ארבע
בפסוק וארבע כתבות בס׳ מלכים א׳ ו׳ ל"ד גם שם מסור עליו לית דכתיב ב"מ
דמנינה על ארבע. ואל־הגבול בש"ק ומזי׳ ובכ"י גם במ"ג בלי רע"מ ורפ"ו וכמספר.
פַּר בֶּן־בָּקָר ובכ"י בֶּן־מקף עֹלָה ה׳ חסר בספ׳ תמימים לית מלא בטעירה.
וְרָצָאתִי כתיב אלף במקום יו"ד וכבר הובירו הבל"ג בדים ב׳ נחות.

לבני נק"ק ספ"ד מתחילין לקמן וישלח אחאב וכמנהג ספרדים.
במלכים א' סימן י"ח.

וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ
בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב
וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ
לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃ וַיִּקְרָא
אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה
יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת
נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִאִים וַיַּחְבִּיאֵם
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃ וַיֹּאמֶר
אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם
וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי ׀ נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס
וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־
הָאָרֶץ לַעֲבָר־בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ
וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד לְבַדּוֹ׃ וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ
בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו
וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי

הֵרָאֵה לֵ׳ וסן כ״ה מלין פיחדין קמצין כלי׳ וסי׳ במערכת ערך קמץ. והרעב חזק ובבי״י והרעב חזק. ויחביאם כן הוא בס״מ וכ״י ונוקד כסגול במקצתי הטעמים רק ב׳ בגין הטעם. בהכרית כ״ה בס״מ גם בכ״י וכ״כ פ״ת, חס הכרית מן המסלה במערכת חות מ״ם בשנת זה בכלל כ״ב דבל חד וחד לית דכו׳ מסמין פה מריזיהון. ויחלקו הוי״ו בלא געיא בהדי התיבה בספרים.

כִּי־אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד־אַחְאָב לַהֲמִיתֵנִי׃
חַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־
שָׁלַח אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־
הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא יִמְצָאֶכָּה׃ וְעַתָּה אַתָּה
אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ וְהָיָה אֲנִי ׀
אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה ׀ יִשָּׂאֲךָ עַל אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע
וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ
יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃ הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא
מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ
בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי
הַיּוֹם אֵרָאֶה אֵלָיו׃ וַיֵּלֶךְ עֹבַדְיָהוּ לִקְרַאת אַחְאָב
וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת אֵלִיָּהוּ׃ וַיְהִי כִּרְאוֹת
אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה זֶה
עֹכֵר יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי
אִם־אַתָּה וּבֵית אָבִיךָ בַּעֲזָבְכֶם אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים׃ וְעַתָּה שְׁלַח קְבֹץ אֵלַי

אֹמֵר תנ׳ כ״י אֹמֵר. יִשָּׂאֲךָ [illegible] כס״ם [illegible] יִמְצָאֲךָ [illegible]
[illegible] הֲלֹא־הֻגַּד [illegible]

אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי
הַבַּעַל אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה
אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי שֻׁלְחַן אִיזָבֶל׃

כאן מתחילין הספרדים והאיטליאני וק"ק פפ"ד.

וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־
הַנְּבִיאִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל׃ וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־
הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים עַל־שְׁתֵּי
הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־
הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר׃ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַיהוָה לְבַדִּי
וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ׃ וְיִתְּנוּ־
לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד
וִינַתְּחֻהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי
אֶעֱשֶׂה׀ אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ
לֹא אָשִׂים׃ וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא
בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא
הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב הַדָּבָר׃ וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ
רִאשֹׁנָה כִּי אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ׃ וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם
וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר וְעַד־הַצָּהֳרַיִם

לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם
אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא
כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא
וְיִקָץ׃ וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם
בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם׃ וַיְהִי
כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין
קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם
גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־מִזְבַּח
יְהוָֹה הֶהָרוּס׃ וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים
כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָֹה
אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ׃ וַיִּבְנֶה אֶת־
הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָֹה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית
סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ׃ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים׃ וַיֹּאמֶר מִלְאוּ
אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים
וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ׃ וַיֵּלְכוּ
הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה מִלֵּא־מָיִם׃
וַיְהִי ׀ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר
יְהוָֹה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע

ויפסחו כ"ה בבני כ"י נגעיא יבה"ו קמה כי היקהמל מבגור הנביא מתחתיו במבוחר
במזמפי השתפים. ויקץ לית. כלאו רפה. ויצקו היו"ד במלעיל והלדי רפה.

כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ
עָשִׂיתִי אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי
וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה
הֲסִבֹּתָ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית: וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל
אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר
וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה: וַיַּרְא כָּל־הָעָם
וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים
יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

הפטרת ויקהל

כמנהגי הספרדים.

במלכים א׳ סי׳ ז׳.

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר:
בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־
צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־
הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת
וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ:
וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה
אַמָּה יָסֹב אֶת־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי: וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה
לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים מֻצָק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ
אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת

מֻצָק דגש וסמא לפי שהוא בנון, רד"ק.

הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים
מַעֲשֵׂה שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי טוּרִים סָבִיב
עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃
וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן
בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃ וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים
גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לְעֵבֶר שְׂבָכָה
וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל הַכֹּתֶרֶת
הַשֵּׁנִית׃ וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם
אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־
הָעַמּוּד הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ וְעַל רֹאשׁ
הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃
וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַל־
שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקוה שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים
אֶת־הַיָּם סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים
בִּיצֻקָתוֹ׃ עֹמֵד עַל־שְׁנֵי עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀
צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀ פֹּנִים נֶגְבָּה

ויקם את העמדים י״א מ׳. לְאֻלָם נ׳ ח׳ן וכל צורת הבית דכו׳.

וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה
וְכָל־אֲחֹרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה
שְׂפַת־כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃

הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים

והיא הפטרת פקודי כמנהג הספרדים ודאיטליאני ואם הוא פ׳ שקלים מפטירין של שקלים בן שבת ׳נגים אפילו בר״ח או מחר הרש ואז מפטירין ויעש חירום לפ׳ פקודי ינק״ק פפ״ד ויעש חירום הוא הפטרת ויקהל בספרדים.

במלכי׳ א׳ סימן ז׳:

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים
שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים
שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־
הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־
טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי
גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־
הַמְּכֹנוֹת עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃
וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת
הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת
האלה וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן
יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין

עמדים שנים ו״א מ״ו. ואת הסירות כל ס׳ מלכי׳ הסירות כתי׳ מלא דמלא פמ״ם.

צרתן: וינח שלמה את־כל־הכלים מרב מאד
מאד לא נחקר משקל הנחשת: ויעש שלמה
את כל־הכלים אשר בית יהוה את מזבח הזהב
ואת־השלחן אשר עליו לחם הפנים זהב: ואת־
המנרות חמש מימין וחמש משמאל לפני הדביר
זהב סגור והפרח והנרת והמלקחים זהב:
והספות והמזמרות והמזרקות והכפות והמחתות
זהב סגור והפתות לדלתות הבית הפנימי
לקדש הקדשים לדלתי הבית להיכל זהב:

הפטרת פקודי

כמנהג האשכנזים בין נפרד בין נמחבר, אבל אם חל פ׳ שקלים בפ׳ ויקהל
או מפטירין לפק ז׳ ויעש חירום של פ׳ ויקהל.

במלכים א׳ סי׳ ז׳.

ותשלם כל־המלאכה אשר עשה המלך שלמה
בית יהוה ויבא שלמה את־קדשי ׀ דוד אביו את־
הכסף ואת־הזהב ואת־הכלים נתן באצרות בית
יהוה: אז יקהל שלמה את־זקני ישראל את־כל־
ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל־
המלך שלמה ירושלם להעלות את־ארון ברית־
יהוה מעיר דוד היא ציון: ויקהלו אל־המלך

בשמואל [illegible] את־כל־ראשי כ״ה את באל״ף בפתח [illegible]
[illegible] כבד [illegible] מ״ש, ועוד [illegible] את [illegible] ואת כל
[illegible] ומי׳ וכו׳ [illegible] ואת כל [illegible] יקהל [illegible] ועוד שם ואת
[illegible] ואת כל [illegible] יקהל דה״ס (ג׳ ה׳ ב׳) [illegible] במסרה כ״.

שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא
הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן׃ וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ
אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם׃ וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים
צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ וַיָּבִאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־
דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי
הַכְּרוּבִים׃ כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם
הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו
מִלְמָעְלָה׃ וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים
מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ
שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת
הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת
יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־
בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי
הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה׃ אָז אָמַר
שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל׃ בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית

וַיָּבֹאוּ כל ישאו וישאו תשאו תשאי הסי"ן רפ'. ויסכו הכרבים ד' פ"ו נסים'.

זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־
פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃
מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת
עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת
בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת
לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה
לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־
יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר
דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא
יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן
אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ
בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

זְבֻל כל לישנא דזבל חד נס"ם וכי"י. יַעַן וכבי"י יָעַן. רק אַתָּה כן מלא בספרים גם בכ"י של כ"דו אבל בכי"י אַתָּה וכתב בגליונו ס"א אַתָּה עכ"ל. אכן ע"פ המסורה הוא מלרע כי איננו בכלל הפתוחין הקמוצין מלעיל וכמו שבארתי כל זה באריכות בסוף ספר לתורת אלהים מסורת אבל עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כ"ב י"ב).
וָאָקֻם חד מן ב' ח"ו עפ"ה וחבירו ואקם בבקר להניק את בני (מ"א ג' כ"א).

למפטיר קורין מתחלת פ' כי תשא עד לכפר על נפשותיכם.

כאן מתחילין הספרדים. במלכים ב' סימן י"א.

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ
וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם:
וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־
מִזְבְּחֹתָו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן
הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת
עַל־בֵּית יְהוָה: וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי
וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית
הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים: וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־
הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב
בֵּית מֶלֶךְ: המלך ק'. כאן מתחילין האשכנזים.

בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: בִּשְׁנַת־שֶׁבַע
לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלָם
וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע: וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן:
רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים
בַּבָּמוֹת: וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף
הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ
כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־

ויבואו דרך ג' מ"ו. עובר פ' מ"ו וכל יחזקאל דכו' פ"ו במ"ש עבד וכו.

אִ֕ישׁ לְהָבִ֖יא בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ יִקְח֤וּ לָהֶם֙ הַכֹּ֣הֲנִ֔ים אִ֖ישׁ
מֵאֵ֣ת מַכָּר֑וֹ וְהֵ֗ם יְחַזְּקוּ֙ אֶת־בֶּ֣דֶק הַבַּ֔יִת לְכֹ֛ל אֲשֶׁר־
יִמָּצֵ֥א שָׁ֖ם בָּֽדֶק׃ וַיְהִ֗י בִּשְׁנַ֨ת עֶשְׂרִ֧ים וְשָׁלֹ֛שׁ שָׁנָ֖ה
לַמֶּ֣לֶךְ יְהוֹאָ֑שׁ לֹֽא־חִזְּק֥וּ הַכֹּהֲנִ֖ים אֶת־בֶּ֥דֶק הַבָּֽיִת׃
וַיִּקְרָא֩ הַמֶּ֨לֶךְ יְהוֹאָ֜שׁ לִיהוֹיָדָ֤ע הַכֹּהֵן֙ וְלַכֹּ֣הֲנִ֔ים
וַיֹּ֣אמֶר אֲלֵהֶ֔ם מַדּ֛וּעַ אֵינְכֶ֥ם מְחַזְּקִ֖ים אֶת־בֶּ֣דֶק
הַבָּ֑יִת וְעַתָּ֗ה אַל־תִּקְחוּ־כֶ֙סֶף֙ מֵאֵ֣ת מַכָּרֵיכֶ֔ם כִּֽי־
לְבֶ֥דֶק הַבַּ֖יִת תִּתְּנֻֽהוּ׃ וַיֵּאֹ֖תוּ הַכֹּהֲנִ֑ים לְבִלְתִּ֤י
קְחַת־כֶּ֙סֶף֙ מֵאֵ֣ת הָעָ֔ם וּלְבִלְתִּ֥י חַזֵּ֖ק אֶת־בֶּ֥דֶק
הַבָּֽיִת׃ וַיִּקַּ֞ח יְהוֹיָדָ֤ע הַכֹּהֵן֙ אֲר֣וֹן אֶחָ֔ד וַיִּקֹּ֥ב חֹ֖ר
מימין ק׳ בְּדַלְתּ֑וֹ וַיִּתֵּ֣ן אֹת֡וֹ אֵ֣צֶל הַמִּזְבֵּחַ֩ בַּיָּמִ֨ין בְּבוֹא־אִ֜ישׁ
בֵּ֣ית יְהוָ֗ה וְנָֽתְנוּ־שָׁ֙מָּה֙ הַכֹּהֲנִים֙ שֹׁמְרֵ֣י הַסַּ֔ף אֶת־
כָּל־הַכֶּ֖סֶף הַמּוּבָ֥א בֵית־יְהוָֽה׃ וַיְהִי֙ כִּרְאוֹתָ֔ם כִּי־
רַ֥ב הַכֶּ֖סֶף בָּאָר֑וֹן וַיַּ֨עַל סֹפֵ֤ר הַמֶּ֙לֶךְ֙ וְהַכֹּהֵ֣ן הַגָּד֔וֹל
וַיָּצֻ֙רוּ֙ וַיִּמְנ֔וּ אֶת־הַכֶּ֖סֶף הַנִּמְצָ֥א בֵית־יְהוָֽה׃ וְנָֽתְנוּ֙
ידי ק׳ אֶת־הַכֶּ֣סֶף הַֽמְתֻכָּ֔ן עַל־יַ֖ד עֹשֵׂ֣י הַמְּלָאכָ֑ה
הפקדים ק׳ הַמֻּפְקָדִ֖ים בֵּ֣ית יְהוָ֑ה וַיּוֹצִיאֻ֞הוּ לְחָרָשֵׁ֤י הָעֵץ֙ וְלַבֹּנִ֔ים
הָעֹשִׂ֖ים בֵּ֥ית יְהוָֽה׃ וְלַגֹּֽדְרִים֙ וּלְחֹצְבֵ֣י הָאֶ֔בֶן וְלִקְנ֥וֹת
עֵצִים֙ וְאַבְנֵ֣י מַחְצֵ֔ב לְחַזֵּ֖ק אֶת־בֶּ֣דֶק בֵּית־יְהוָ֑ה וּלְכֹ֛ל
אֲשֶׁר־יֵצֵ֥א עַל־הַבַּ֖יִת לְחָזְקָֽה׃ אַךְ֩ לֹ֨א יֵעָשֶׂ֜ה בֵּ֣ית
יְהוָ֗ה סִפּ֥וֹת כֶּ֙סֶף֙ מְזַמְּר֤וֹת מִזְרָקוֹת֙ חֲצֹ֣צְר֔וֹת כָּל־

כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה: כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

קריאה למפטיר פרשת זכור בסוף פ׳ כי תצא.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח:

הפטרת פרשת זכור

בשמואל א׳ סימן ט״ו.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה: כאן מתחילין האשכנזים

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם

לִמְשָׁחֳךָ השי״ן בקמץ רחב והמ״ם בק״ח וכן כתב במכלול ובשרשים ובפירוש. וכן הוא נקוד בכ״י של ב״ד וכתב בגליונו כן עשה הר״ר שמשון בנקודו ולא מצאתי כן בספר אחר עכ״ל גם במקומות אחרים מוכיח מה הנקוד של הר״ר שמשון ומפתברם בפוח כוח בעל ס׳ השמשוני.

אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ
עַד־אִשָּׁה מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל
וְעַד־חֲמוֹר׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־
אִישׁ יְהוּדָה׃ וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי
פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי
וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל שָׁאוּל
וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים
וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי
דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי
אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא
הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד
לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב
לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה

ס״ו לית סבר. אספך ג׳ וחסרים.

הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם
עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן ויאמר
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ
יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ
וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק
וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג
מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם
מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת
וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב

הקימתי חד מן ג׳ דכתיבין ס״י וח״ו וכו׳ כת׳ במקומו יו״ד בכל ס״ם וכ״י, גם אות פלשתי בדינו וכן מסור עליו ג׳ ומלעיל, לכן אין אתנח בנגדי ר׳ אליהו בחו׳ בספרו מברת המסורת דבור ח׳ ולא לפקן בס. ונלחמת בו וכ״ה בכ״י אבל בס״ד ונלחמת מלעיל.

לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן
וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהֹוָה וַיִּמְאָסְךָ
מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי
אֶת־פִּי־יְהֹוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב
עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהֹוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהֹוָה וַיִּמְאָסְךָ
יְהֹוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת
וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהֹוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם
וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא
יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר
חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי־עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל
וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל
אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהֹוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג
מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגָג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל
מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהֹוָה
בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־
בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ ⁘

כי מאסתה את דבר ה׳ דין כתיב מלא ה׳ בסוף פס״א.

מתחלת פ׳ זאת חקת התור׳ עד סוף פסק׳.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה
אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃
וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה
אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה
לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח
הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת
הַפָּרָה׃ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־
הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם
וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר
הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר
הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר
הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא
שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃
כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן
יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק
עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת
בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃
וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל
אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם
אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת
הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם
אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר
הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה

הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־
יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־
מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָּהֶם
לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה
יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ
הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

הַפְטָרַת פָּרָשַׁת פָּרָה

ביחזקאל סימן ל״ו

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם
וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃
וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־
הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם
וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃
וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם
קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃
וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית
יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם
אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל
הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם

אֱמֹר לבית׃ וכ״י אמר׃ לְבֵית. כִּי אם־לשם׃ וכ״י כִּי אם־לשֵׁם.

כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם
לְעֵינֵיהֶם: וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם:
וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי
לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי
אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:
וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי
תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־
אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב
בַּגּוֹיִם: וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם
אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם
וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם: לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם

בכם לעיניהם כן הוא בנוסחאות ספרד וכן הגיה המ״ש, ומנחת ש״י כתב בספרי
בהם לעיניכם ונמצאו בכם לעיניהם. גלוליכם חד מן ח׳ מלות שתמצא
המדגש במלת שמתחלת עיין מסורת הטעמים דף כ״ג ב׳.

מכל עונותיכם והושבתי את־הערים ונבנו
החרבות: והארץ הנשמה תעבד תחת אשר
היתה שממה לעיני כל־עובר: ואמרו הארץ הלזו
הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות
והנשמות והנהרסות בצורות ישבו: וידעו הגוים
אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי
הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי
ועשיתי: כאן מסיימין הספרדים כה אמר אדני יהוה עוד
זאת אדרש לבית־ישראל לעשות להם ארבה
אתם כצאן אדם: כצאן קדשים כצאן
ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות
מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה:

הפטרת פרשת החדש

קורין למפטיר בפ׳ בא מתחלת פ׳ החדש הזה לכם עד סוף פסקא.
ומפטירין ביחזקאל סימן מ״ה.

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי
בית ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־
המנחה ואת־העולה ואת־השלמים לכפר
בעד בית־ישראל:

הנשמה הס״ן רפה והח״א נגעיא כנלן יכן הנשמות. כן וכו׳ וכבי״י
כן תהיינה הערים. לכפר וכבי״י לכפר בעד.

כאן מתחילין הספרדים.

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח
פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע
פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה
וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים
מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד
כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה
עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם
לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃
וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג
יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה
וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי
הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃
וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־
מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־
שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר
לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח

בראשון ס״א בראשון. עולתו ג׳ ע״ג.

השער ההוא בשבתות ובחדשים לפני יהוה:
והעלה אשר־יקרב הנשיא ליהוה ביום השבת
ששה כבשים תמימם ואיל תמים: ומנחה איפה
לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו ושמן הין לאיפה:
וביום החדש פר בן־בקר תמימם וששת כבשים
ואיל תמימם יהיו: ואיפה לפר ואיפה לאיל יעשה
מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן הין
לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם השער יבוא
ובדרכו יצא: ובבוא עם־הארץ לפני יהוה
במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא
דרך־שער נגב והבא דרך־שער נגב יצא דרך־
שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר־בא בו כי
נכחו יצאו: והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצא ק׳
יצאו: ובחגים ובמועדים תהיה המנחה איפה לפר
ואיפה לאיל ולכבשים מתת ידו ושמן הין לאיפה:
וכי־יעשה הנשיא נדבה עולה או־שלמים נדבה
ליהוה ופתח לו את־השער הפנה קדים ועשה
את־עלתו ואת־שלמיו כאשר יעשה ביום השבת
ויצא וסגר את־השער אחרי צאתו: וכבש בן־
שנתו תמים תעשה עולה ליום ליהוה בבקר
בבקר תעשה אתו: ומנחה תעשה עליו בבקר

פר בן בקר תמימם עיין מנחת ש״י.

בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס
אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ
אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
עוֹלַת תָּמִיד׃ ע״כ לספרדים כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־
יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת
הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם
תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם
לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֹצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

שלישית חד מן ט׳ מלא דמלא בלי׳. לרס ח״ס. עולת תמיד חד מן
ג׳ מ״ו בקרי׳. להונתם כ״כ מ״ו קדמא וח״ו תנין. ינחל חד מן ג׳ מ״ו
בליטנא. יפצו לית מ״ו.

קריאה למפטיר בשבת ר"ח.

וּבְיוֹם֙ הַשַּׁבָּ֔ת שְׁנֵֽי־כְבָשִׂ֥ים בְּנֵֽי־שָׁנָ֖ה תְּמִימִ֑ם
וּשְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֧לֶת מִנְחָ֛ה בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן וְנִסְכּֽוֹ׃
עֹלַ֥ת שַׁבַּ֖ת בְּשַׁבַּתּ֑וֹ עַל־עֹלַ֥ת הַתָּמִ֖יד וְנִסְכָּֽהּ׃
וּבְרָאשֵׁי֙ חָדְשֵׁיכֶ֔ם תַּקְרִ֥יבוּ עֹלָ֖ה לַיהוָ֑ה פָּרִ֨ים בְּנֵֽי־
בָקָ֤ר שְׁנַ֙יִם֙ וְאַ֣יִל אֶחָ֔ד כְּבָשִׂ֧ים בְּנֵי־שָׁנָ֛ה שִׁבְעָ֖ה
תְּמִימִֽם׃ וּשְׁלֹשָׁ֣ה עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה
בַשֶּׁ֔מֶן לַפָּ֖ר הָאֶחָ֑ד וּשְׁנֵ֣י עֶשְׂרֹנִ֗ים סֹ֤לֶת מִנְחָה֙
בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לָאַ֖יִל הָאֶחָֽד׃ וְעִשָּׂרֹ֣ן עִשָּׂר֗וֹן סֹ֤לֶת
מִנְחָה֙ בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֔מֶן לַכֶּ֖בֶשׂ הָאֶחָ֑ד עֹלָה֙ רֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ
אִשֶּׁ֖ה לַיהוָֽה׃ וְנִסְכֵּיהֶ֗ם חֲצִ֣י הַהִין֩ יִהְיֶ֨ה לַפָּ֜ר וּשְׁלִישִׁ֧ת
הַהִ֣ין לָאַ֗יִל וּרְבִיעִ֥ת הַהִ֛ין לַכֶּ֖בֶשׂ יָ֑יִן זֹ֣את עֹלַ֥ת
חֹ֙דֶשׁ֙ בְּחָדְשׁ֔וֹ לְחָדְשֵׁ֖י הַשָּׁנָֽה׃ וּשְׂעִ֨יר עִזִּ֥ים אֶחָ֛ד
לְחַטָּ֖את לַיהוָ֑ה עַל־עֹלַ֤ת הַתָּמִיד֙ יֵעָשֶׂ֖ה וְנִסְכּֽוֹ׃

בשבת ור"ח מפטירין השמי' כסאי, ונדחית הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכ' ופ' שקלי' ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה ור"ח מפטירין השמי' כסאי ולא מפטירין בכי תצ' רני עקר' נדחית עני' סוער'.

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר
בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים
בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה
עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

בישעיה סימן ס"ו

כֹּ֚ה אָמַ֣ר יְהוָ֔ה הַשָּׁמַ֣יִם כִּסְאִ֔י וְהָאָ֖רֶץ הֲדֹ֣ם רַגְלָ֑י

אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ

ואל־זה אביט בגעיא בכ"י גם בגל כ"י וגם בס"ג של דפ"ח. שוחט זובח עורף בלבתן מ"ו עיין מס"ג ריש פ' מקן, ויתר תורף גם מכתן שלפניל ובמצמד"י ברש עיין בספרי מספסי הטעמים דף כ"א ב'.

וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ אחת ק׳
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀

נטה ת"ו עפ"ה ובכו"י כמונח לא מקף. באיש ובכו"י באיש. וּבְחַרְבּוֹ.
אחיכם: מכל במסרת כ"י אסר בהליא שם בפסוק זה ג' פסקין אבל לא מכיימי
יתהון ונראה יגיקר בין אחים למכל ובין הגוים למנחה בעבור התקבר תרין טמי"ן
שהוא עלה לפסק כמבואר במשפטי הטעמים בבעל הפסק.

מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר
בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר
יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה
כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ
וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים
הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשבת וערב ר"ח מפטירין על מחר חדש, ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, ובהם קהלות פולין ובוהם נידחת גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, אכן בק"ק פפ"ד ורוב אשכנז מפטירין על מחר חדש בפ' ראה וער"ח ומזכירין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.

בשמואל א' סימן כ'

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל
הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה

לִשְׁלַח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה
הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ אֶל־
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל

הִנֵּה. קחנו ו͏ובאה בפסק ביניהם ונסגל במתרבת בכלל פסקין לספרד וכן עיקר נתמור המחבר שנים וע״ן כמבואר במשפטי הטעמים בשער הפסק. על־מושבו כ״כ בכי״י ועיקר עיין משפטי הטעמים דף כ״ה.

בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ
אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל
אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה
הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה

בֶּן־נַעֲוַת כפעל ומקף הוא לדי ומרכא בהוכחת ספרי מסרת ונ"ל דר"ק במכלול ד"ק דף פ' ע"א (והוא דף ס"א כ' מדפוס פירדא) בן נעות המרדות שרשו עות וכו', ודוג' לומר בן פעות בעבור המרדות שאתה מולד ובֶן נקוד בצר"י לפי שהוא כסמך ועומד כענינו ואיננו סמוך לנעות כמו בֵּן חכם ישמח אב כי אם היה סמוך לנעות כאשר סברו חכמים ואומרים כי נעות אמר על אמו ושרשו עוה הי' ראוי להיות בֶּן כחוק הפעל כמו בן הישראלית מבן העברים שב', וי"ח כי נעות לנקב' ושרשו עוה וכן הוא סמוך לנעות ואמרו זה בעבור שמלאו בן נקוד כפעל ויכולין הכתובים אע"פ שאינם נסמך וכו' בן הישראלית במכלול ב"י ומסכים עם מה שכתב בשרש עוה, ובדפוס הנ' מקולקל ומשובש.

ב"ה ב"א בַיּוֹם. נֶעְצַב הנו"ן בצו"א לבד בדות ס"ם ולא כן חבירו ש"ב ד"ס נ' והעברת סביבתו. הַחֵצִי מלרע וכ"ב יהבלי בדברי המיקוד שלו כל חצי ל' קמץ מלרע וכל ל' חֵצִי כמו אתחיה יָחֵצִי מלעיל עכ"ל וכ"כ בעל מקנה אברם.

יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה (החצים ק')
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא
הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ
שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

הָבִיא ג' ב' חסר וחד מלא. ביני ובינך חד מן י' פסוקים דאית בהון
ביני וביניך ובין ובין וסי' כמסר בס' לך לך / במלאכת ש"נ פ'.

קודם שיכנס לבה"כ ישהה מעט בעזרת בה"כ ויאמר:

ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל־היכל קדשך ביראתך:

ואז ילך בנחת ולא בפתע פתאום ויאמר:

בבית אלהים נהלך ברגש:

כשיכנס לבהכ"נ יאמר: נאך דעם איינגעטרעטן זאגט מאן:

מה־טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל: ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל־היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני־יי עשי: ואני תפלתי־לך יי עת רצון אלהים ברב־חסדך ענני באמת ישעך:

אני קראתיך כי־תענני אל הט־אזנך לי שמע אמרתי: אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך: ואני עליך בטחתי יי אמרתי אלהי אתה: שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל־דביר קדשך: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: אליך יי אקרא ואל־אדני אתחנן: האירה פניך על־עבדך הושיעני בחסדך: כי־לך יי הוחלתי אתה תענה אדני[1] אלהי: [2]שמעה תפלתי יי

---

[1]) אדני, כ"ה בכל כ"י וגם במנ' נהדי קל"ד וולוין, וכן העיד הגאון בן חפני הובא בס' אבודרהם ובן העל' המ"ש. [2]) שמעה בכ"ל ומקור עלי' לי"ק"ת.

וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־
יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה עֹזֵר לִי:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית
יְיָ נֵלֵךְ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ
אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ
וַאֲצַפֶּה: אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־
אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר
בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

שיר מן כ' המצות ויחד וכ' תפלות וייחד וכ' המתות כלות וכן במנורה
ונקובו לניוך י"ג העיקרים על סדר י"ג במובים הנדפסים.

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח   נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ   נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף   לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא   רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר   יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־   אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד   נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל   עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר   דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ   מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
*גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ   נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ   לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ   בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

*) גומל לאיש וכו', פירושו גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל
רשע, כרשעתו, וח"ו בא"ת שלו העתיד דברים ללא הועל.

שיר מורכב מיתד וב' תנועות ויתד וב' תנועות גדולה וכן בסוגר :

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא :
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא :
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא :
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה :
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה :
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה :
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה :
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא :
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה :
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא :

בכל הברכות והתפלות צריך שיכוין פי' המלות מה שמוציא בשפתיו · וכשמזכיר השם הוי' ב"ה יכוין פי' קריאתו באדנות שהוא אדון הכל וגם יכוין בכתיבתו שהוא הי' הוה ויהי' ; וכשמזכיר שם אלהי' יכוין שהוא התקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת : כמנהג קהלו' אשכנז שמתחילין כאן אלהי נשמה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר

קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה: והערב־נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפי עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו (וצאצאי וצאצאינו) וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל׃ ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר־בנו מכל־העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי נותן התורה:

יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום: אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה: אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא: ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת אורחים ובקור חולים והכנסת כלה והלוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם:

אלהי נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לטלה ממני

וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

הנשים אומרת בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

נק״ק מיץ מוסיפין ב״א י״א מלך העול׳ מגביה שפלי׳ (עיין א״ח סי׳ מ״ו)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּא״י אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן־בְּרִית:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים· מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקוֹתֵינוּ

מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך· ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אבל אנחנו עמך בני בריתך· בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה· זרע יצחק יחידו שנעקד על גב המזבח עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישרון:

לפיכך אנחנו חייבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתת שבח והודיה לשמך: אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

רש״ל הי׳ נוהג לומר כאן כל הפרש׳ הראשונ׳ של ק״ש, מפני שלפעמי׳ כשאומרי׳ קרובות מתעכבין בקריאת שמע עד לאחר זמנה ובזה הוא יוצא ידי חובת ק״ש.

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא

משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה
הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי
שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים
ותגביה קרננו ב״א יי מקדש את־שמך ברבים:

אתה הוא יי אלהינו בשמים ובארץ ובשמי
השמים העליונים· אמת אתה הוא ראשון ואתה
הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים· קבץ קויך
מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל־באי עולם
כי אתה־הוא האלהים לבדך לכל ממלכות
הארץ אתה עשית את־השמים ואת־הארץ
את־הים ואת כל־אשר בם ומי בכל־מעשה ידיך
בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה־תעשה
אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך
הגדול שנקרא עלינו וקים־לנו יי אלהינו מה
שכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי
אתכם כי־אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי
הארץ בשובי את־שבותיכם לעיניכם אמר יי:

בהרבה קהלות אשכנז אומרין כאן ברכות התורה, יברכך, או דברי', ויש
אח״כ הפסוקים והמשנה
שמות ל׳

וידבר יהוה אל־משה לאמר: ועשית כיור נחשת
וכנו נחשת לרחצה ונתתה אתו בין־אהל מועד
ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו

מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד
יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל
הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃
וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה
הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם׃ וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין׃ עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה
בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה׃
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

ויקרא א וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם׃ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃

שמות ל וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם׃ וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃

תנו רבנן פטום הקטורת, הצרי והציפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה׃ הקושט שנים עשר, וקלופה שלשה, וקנמון, תשעה, בורית כרשינה תשעה קבין׃ יין קפריסין, סאין תלתא וקבין תלתא, ואם אין לו יין קפריסין, מביא חמר חורין עתיק, מלח סדומית רובע הקב, מעלה עשן כל שהוא׃ רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהיא ואם נתן בה דבש פסלה׃ ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה׃

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הצרי אינו אלא שרף, הנוטף מעצי הקטף· בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן, כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפורן, מפני שהיא עזה· והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה· מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים, פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו· אמר רבי יהודה זה הכלל, אם כמידתה, כשרה לחצאין, ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין׃ ועוד תני בר קפרא, אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

תפלת רבי נחוניא בן הקנה.

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדוּלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה· אבג״יתץ
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא· קרע״שטן
נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם· נגד״יכש
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם· בטר״צתג
חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ· חקב״טנע
יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ· יגל״פזק
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת· שקו״צית

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת מוסיפין

במדבר כ״ח ט׳ וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

בר״ח אומר.

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עלת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן הוא משנה לימוד ובן ברייתא דר׳ ישמעאל לכן נהגין לאמרו אחר הפס׳.

איזהו מקומן שלזבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר שליום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי שלמזבח החיצון אם לא נתן לא עכב: פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן

בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן
הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת
מֵהֶן מְעַכֶּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד
מַעֲרָבִי שֶׁלְּמִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב
אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדֶּשֶׁן׃ חַטֹּאת הַצִּבּוּר
וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי
חֳדָשִׁים וְשֶׁלְּמוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל
אַרְבַּע קְרָנוֹת׃ כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב
וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית · מִזְרָחִית צְפוֹנִית ·
צְפוֹנִית מַעֲרָבִית · מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית · שְׁיָרֵי הַדָּם
הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־
הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה
עַד־חֲצוֹת׃ הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן
וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל
לָאִשִּׁים׃ זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת · אֵלּוּ הֵן
אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה
חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי ·
שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין

לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע׃ וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת׃ וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד׃ הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה׃ מִבִּנְיַן אָב

מִכָּתוּב אַחֵר· וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים· מִכְּלָל וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל· כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט· מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט· וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ· דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ· וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

ברוך שאמר יש לנגן בקול נעים. וצריך לאומרו בעמידה, וידקדק בקריאתו כמו גבי ק"ש. ואסור להפסיק מתחלת ב"ש עד לאחר י"ח, ואפילו לצורך מצוה, אבל לקדושה ולברכו דהיינו לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולתיבות מודים אנחנו לך, ולקדיש דהיינו לומר יהא שמי' רבא עד יתברך, וגם לענות אמן אחר דאמירן בעלמא ולענות אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה, מפסיק אבל לשאר אמן לא יפסיק.

אם בא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי זמר' אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות' ואח"כ תהלה לדוד עד מעת' ועד עולם הללוי', ואח"כ הללו את

ה' מן השמים עד עם קרובו הללויה, ואח"כ הללו אל בקדשו כל הנשמה תהלל יה הללויה, ואח"כ ישתבח, ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי יושבי כדי שיתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד וישתבח, ואם כבר התחילו יוצר אור ואין שהות לומר אפילו בדילוג יתחיל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותיו ויתפלל י"ח עם הצבור ואחר י"ח יתחיל הודו לה' וכו' עד ישתבח ולא יאמר ישתבח, ויש אנשים כשבאים לבית הכנסת והצבור מתחילין יוצר אור המה ג"כ מתחילים ישתבח עמהם וזה איסור גמור כי ישתבח נתקן להיות סוף פסוקי דזמרה וברוך שאמר הוא ההתחלה וא"כ אם לא אמר קצת פסוקי דזמרה היאך יאמר ישתבח, לכן טוב ונכון להתחיל יוצר אור.

אם בא לבה"כ ובתוך שיבדוק הציצית מתחילין הצבור יוצר אור טוב שיתפלל עם הצבור ולא יבדוק הציצית ויסמוך על הרוב וחזקתו בדוק. ויאחז הב' ציצית שלפניו בידו השמאלית בשעת אמירת ב"ש וכשיגיע לתשבחות ינשקם ויניחם בכנפות טליתו,

כתוב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר נוסח זה

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת. בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו. בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים. מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

ד"ה א' י"ו

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו׃
שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו׃
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ׃ דִּרְשׁוּ
יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃ זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר
עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ׃ זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי
יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃ הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃
זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר׃ אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק׃ וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃ לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן
אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃ בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר
כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃ וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה
אֶל־עַם אַחֵר׃ לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃ אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־
תָּרֵעוּ׃ שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם
יְשׁוּעָתוֹ׃ סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו׃ כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל
כָּל־אֱלֹהִים׃ כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם
עָשָׂה׃ הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ׃ הָבוּ
לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז׃ הָבוּ לַיְיָ
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ׃ חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי
קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ
לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹתֵן עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:
יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ
צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ

יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את
נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה
ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם
קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו
לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה
עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך
המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו:
אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו:
ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה
ליי כי גמל עלי:

יט למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד
א ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אמר
ולילה ללילה יחוה דעת: אין אמר ואין דברים
בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום ובקצה
תבל מליהם לשמש שם אהל בהם: והוא כחתן
יצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ ארח: מקצה
השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר
מחמתו: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי
נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי
לב מצות יי ברה מאירת עינים: יראת יי טהורה
עומדת לעד משפטי יי אמת צדקו יחדו:

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ:
אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי:
בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ:
גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:
דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי:
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ:
זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ:
חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ:
יְראוּ* אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב:
לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם:
מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:

---

*) יראו הרי"ש נקודה בשלשה והאל"ף בנחת.

סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם:
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
צָעֲקוּ וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם:
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ:
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה:
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ:
פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה
הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם׀ הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל
אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל: תָּשֵׁב
אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף
שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה
בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף:
בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ
בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ
עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ
כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים
שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת׀ שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל
וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ

עֲבָדֶיךָ׃ לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב
חָכְמָה׃ שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ׃
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־
יָמֵינוּ׃ שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃
יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם׃
וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ׃

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַייָ
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ כִּי הוּא יַצִּילְךָ
מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת
כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ לֹא־תִירָא
מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה
מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ׃ לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ׃ כִּי־מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־
דְּרָכֶיךָ׃ עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃
עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי
בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃
יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ

וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:
הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־
יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר
לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא
רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם
לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ
מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

יו הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה   כִּי לְ׳ חַ׳:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:
הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ:
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל

גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה
וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו
לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא:
כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ:
יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־
גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר
לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:
וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים
קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח
כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים
יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן

תבל

הֲדַל כָּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת׀ יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת׀ מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־
יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ׀ נֶאֶמְנוּ מְאֹד
לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־*קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם
יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־
מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם׀ יְיָ עַל
הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר:
יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ:
יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם
וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא
מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת
יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ
לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי
בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ
יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי׀ לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ
לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

*) נאוה קדש הנו"ן בקמץ והאל"ף בח"פ והקוף דגוש בב"י מדויק וד"י וכן עיקר וכ"כ רד"ק.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל
מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת

תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן
אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ
בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב
בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־
הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם:
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ
מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ
אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה
יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
קמז הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה
תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא
לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר
לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־
כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל
רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ
בְּכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר
הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי

עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ׃ לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־
בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה׃ רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־
הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְיָ הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן׃ כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ׃ הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ׃
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ׃ הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר׃ מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד׃ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם׃ מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל׃ לֹא עָשָׂה כֵן ׀ לְכָל־גּוֹי
וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ׃

קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים׃ הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־
צְבָאָו׃ הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי
אוֹר׃ הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל
הַשָּׁמָיִם׃ יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה כִּי הוּא צִוָּה
וְנִבְרָאוּ׃ וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר׃
הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת׃
אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ׃
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים׃ הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף׃ מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־

לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ׃ בַּחוּרִים וְגַם־
בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים׃ יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם׃
וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ׃
קמט הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים׃ יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ
בְמַלְכָּם׃ יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ
לוֹ׃ כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה׃ יַעְלְזוּ
חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם׃ רוֹמְמוֹת
אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם׃ לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים׃ לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל׃ לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ׃
קנ הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ׃
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ׃ הַלְלוּהוּ
בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר׃ הַלְלוּהוּ בְּתֹף
וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב׃ הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־
שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה׃ כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ׃ כ ה ת י ה׃
בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן׃ בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל
עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם
וימלא כבודו את־כל־הארץ אמן ואמן:

צריך לעמוד קודם ויברך ויעמוד עד אתה הוא וכו׳.
ד״ה א׳ כ״ט

ויברך דויד את יי לעיני כל־הקהל ויאמר דויד
ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד
עולם: לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח
וההוד כי־כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה
והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד מלפניך
ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל
ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך
ומהללים לשם תפארתך: נחמיה ט׳ אתה הוא יי
לבדך את עשית את־השמים שמי השמים וכל־
צבאם הארץ וכל־אשר עליה הימים וכל־אשר
בהם ואתה מחיה את־כלם וצבא השמים לך
משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת
באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו
אברהם: ומצאת את־לבבו נאמן לפניך וכרות
עמו הברית לתת את־ארץ הכנעני החתי האמרי
הפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את
דבריך כי צדיק אתה: ותרא את־עני אבתינו

במצרים

בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְהוָֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָֹה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָֹה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָֹה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

שירת הים צריך לומר מעומד בשמחה ובכוונה, ובניגון הטעמים כמו בספר תורה.

אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָֹה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָֹה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְהוָֹה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָֹה שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן: יְמִינְךָ יְהוָֹה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָֹה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ:

וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ
תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:
נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלֲלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָֹה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ
בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז
יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר
עַמְּךָ יְהוָֹה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָֹה
מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָֹה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים
וישב יי עלהם את מי הים · ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:

כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם· וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ
הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ ׃ וְרוּחַ כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד ׃ מִן הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל ׃ וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה ׃ אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים ׃ אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל *בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת **הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים ׃ וַיְיָ לֹא־יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן ׃ הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים ׃ וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים ׃ וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים ׃ לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים ׃ אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ ׃ וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ ׃ וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם ׃ וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת ׃ אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ ׃ וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ ׃ עַל־אַחַת מֵאָלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי

---

*) ברוב התשבחות פירשו ברינוי המשבחות ׃ כלומר בכל משבחות [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] להודות על ריבוי הכלל, וזה פירוש [illegible] [illegible] (איוב ל' י"ד) , כנגד [illegible] (תהלים ב' י"ח) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] המקובלים [illegible]. **) המנהג קמ"ס [illegible] (ויקרא יד [illegible]) [illegible] [illegible] להרמות המ"ס [illegible] נפתח. †) והמקיץ כ"י והפעיל.

●) ורבי כ"י [illegible] [illegible] [illegible] לשונות.

רִבְבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ
וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים
פְּדִיתָנוּ · בְּרָעָב זַנְתָּנוּ · וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ · מֵחֶרֶב
הִצַּלְתָּנוּ · וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים
דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ · וְלֹא־עֲזָבוּנוּ
חֲסָדֶיךָ · וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן
אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ · וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ
וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ: הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ
וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ
אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ
תִשָּׁבַע · וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע · וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ
תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ · וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת
יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ · כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה
יְיָ מִי כָמוֹךָ · מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ ·
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ ·
כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־
שֵׁם קָדְשׁוֹ: הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ:
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ: הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא
בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

הא"ז מנהג שוכן עד עד תתקדש והקהל עונה וכמקהלות.

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ· וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ· וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם· וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ·

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ *) מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: הא"ז אומר חצי קדיש.

---

*) לקלס הל' הזה קצה עולה בדלי בנוסחת הקדיש לספרו ויתהלל ויתקלס וספרדים כתבוד כיה בול' נכתי כמו שכתב דל"ק בהדיא וכן כתב הרב א"כן הידוע בספרו הטהית בי' כ"ח שאין נכון לומר ויתקלס שלא לאבדית בשבח הבורא יתברך אך ויתהלל יתכן יותר שהיא מוכרת עכ"ל והנה הקהלות אתו בנידבאו בנוסח הקדיש להסיר ויתקלס נלום' תם דתו ויתהללומה לא הבירותו בה, והרי ול נשא ויתבר ות' שהיא מוכרת.

בשעה שהש"ץ אומר ברכו

ח' ברכו את יי המברך:

ק"ה ברוך יי המברך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

אומר הקהל יתברך.

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

במקומות יו"ט מוסיפים זה אור עולם באוצר חיים אורות מאופל אמר ויהי:

הכל יודוך והכל ישבחוך· והכל יאמרו אין קדוש כיי: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל· האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח: ובוקע חלוני רקיע· מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה: ומאיר לעולם כלו וליושביו שברא במדת רחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים· ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: המלך המרומם לבדו מאז המשבח והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים· רחם עלינו אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אין כערכך ואין זולתך· אפס בלתך ומי דומה לך: אין כערכך יי אלהינו בעולם הזה· ואין זולתך מלכנו לחיי העולם הבא: אפס בלתך גואלנו לימות המשיח·

וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה: גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה: זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל: כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם: שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה* וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ: קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה. עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: זֶה שֶׁבַח שֶׁלְּיוֹם

*) צהלה, [illegible]

הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ: וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיָי: לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל־יְצוּרָיו שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל־שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל־מְאוֹרֵי־אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת־פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים: אֶת־שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה

ברורה

ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים
ואומרים ביראה: קדוש קדוש קדוש יי צבאות
מלא כל־הארץ כבודו:

כשאומרים איסן יאמר זה.

והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים	והחיות ישוררו וכרובים יפארו ושרפים ירנו ואראלים יברכו פני כל־חיה ואופן וכרוב

לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים:
ברוך כבוד־יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו· למלך אל חי וקים זמירות
יאמרו ותשבחות ישמיעו· כי הוא לבדו פועל
גבורות עשה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות
מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון
הנפלאות המחדש בטובו בכל־יום תמיד מעשה
בראשית: כאמור לעשה אורים גדלים כי לעולם
חסדו: אור חדש על־ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה
לאורו· ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה אהבתנו יי אלהינו חמלה גדולה
ויתרה חמלת עלינו: אבינו מלכנו בעבור
אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו
ותלמדנו: אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו
ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמע ללמוד וללמד

לשמור ולעשות ולקים את־כל־דברי תלמוד
תורתך באהבה: והאר עינינו בתורתך ודבק
לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה שמך
ולא־נבוש לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול
והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך:
והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ ותוליכנו
קוממיות לארצנו: כי אל פועל ישועות אתה ובנו
בחרת מכל־עם ולשון וקרבתנו לשמך הגדול
סלה באמת· להודות לך וליחדך באהבה: ברוך
אתה יי הבוחר בעמו ישראל באהבה: יחיד אומר אל מלך נאמן

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך
ובכל־מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי
מצוך היום על־לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם
בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך
ובקומך: וקשרתם לאות על־ידך והיו לטטפת
בין עיניך: וכתבתם על־מזזות ביתך ובשעריך:
והיה אם־שמע תשמעו אל־מצותי אשר אנכי
מצוה אתכם היום לאהבה את־יהוה אלהיכם
ולעבדו בכל־לבבכם ובכל־נפשכם: ונתתי

מטר

מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם׃ וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
נֹתֵן לָכֶם׃ וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־
בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי
בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל
תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים

אחריהם: למען תזכרו ועשיתם את־כל־מצותי והייתם קדשים לאלהיכם: אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים אני יהוה אלהיכם: יש לצרף אלהיכם לאמת ·

אמת ויציב ונכון וקים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר: ומתקן ומקבל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו לעולם ועד אמת אלהי עולם מלכנו צור יעקב מגן ישענו: לדור ודור הוא קים ושמו קים וכסאו נכון ומלכותו ואמונתו לעד קימת ודבריו חיים וקימים נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים על־אבותינו ועלינו על־בנינו ועל־דורותינו ועל כל־דורות זרע ישראל עבדיך: על־הראשונים ועל־האחרונים דבר טוב וקים לעלם ועד: אמת ואמונה חוק ולא יעבור: אמת שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו מלכנו מלך אבתינו גואלנו גואל אבותינו יוצרנו צור ישועתנו פודנו ומצילנו מעולם שמך· אין אלהים זולתך:

[illegible]

אמת ויציב ונכון וקים וישר ונאמן וטוב ויפה הדבר הזה על אבותינו ועלינו על בנינו ועל דורותינו ועל כל־דורות זרע ישראל עבדיך: על הראשונים ועל האחרונים לעולם ועד חוק ולא יעבור אמת שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד: אתה הוא מלכנו מלך אבותינו אתה. למען שמך מהר לגאלנו כאשר גאלת את אבתינו אמת מעלם שמך הגדול עלינו נקרא באהבה אין אלהים זולתך:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ
לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ
וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ
שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ:
אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם:
אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל־בְּכוֹרֵיהֶם הָרָגְתָּ
וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם־סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
עַל־זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים
זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ
אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים
וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים
וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו:
תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבוֹרָךְ מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים
לְשִׁמְךָ עַל־שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ
וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה

בעזרת

בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל ברוך אתה יי גאל ישראל:

בלחש אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

בי״ת זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן· ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם יי מחיה מתים אתה רב להושיע· בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה·

בעשי״ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

ונאמן אתה להחיות מתים: ב״א יי מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה· ברוך אתה יי האל (בי״ת המלך) הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו· כליל תפארת בראשו נתת· בעמדו לפניך על הר סיני· ושני לוחות אבנים הוריד בידו·

וכתיב

וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת· וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ·
וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת
לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת
הִיא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: וְלֹא נְתַתּוֹ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת· וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ
לְעוֹבְדֵי פְסִילִים· וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים·
כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה· לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר
בָּם בָּחָרְתָּ· עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ
חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת
וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ
וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם
וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל
וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן
תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בר״ח מוסיפין אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו. זכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש החדש הזה. זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך. על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

בחנוכה מוסיפין ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות

התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך. ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את־

7 G

עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

כעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו
וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: (ברוך אתה יי עושה השלום):

ברוך אתה יי המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננִי: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגאלי. עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושה נקדש

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר

ק"ו קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

ח' אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: ק"ו ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך:

ק"ו ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

ח' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:

* בר"ח ושבת וימים האחרונים של פסח אומרין הלל מדלג.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל:

קיג הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קיד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

*) ההלל כן עיקר כה"א הידיעה כלא וכן הוא בתלמוד בכל מקום וכן ברמב"ם בי"ב מי"א לברכות וכן בס' המנהיג לאב"ן הירחי ובס' המפואר נדני ר"א ובאגודותיהם וכ"ה בכל סידורי הספרדים גם בכל סידורי האשכנזים הקדמונים וכ"י וכן בסידור של ר"ה ש"ן של שנת ש"ך גם במחזור מ"א דפוס וויניציא של שנת ש"ם ובאחרים אלתם לא שהמדפיסים האחרונים השתבשו ונשתרבב השבוש בכל הסידורים החדשים.

הלל
קטו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־
נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:
יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא
יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־
בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־
בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים:
יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם
לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ
נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי
דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ:
הלל
קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ׀ יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי
הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־
מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא:

---

*) אף לפי עדות רמ״י ז״ל בתילים קל״ה ולפי מה שאמ׳ גם בגליון
הסס״ק נ״ל כלן אף בקמ״ץ.

וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאיִם* יְיָ דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל
עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא
לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה
יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:
נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת׀
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

קי׳ הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ח׳ הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו

---

*) פתאים, האל"ף נעלם והחירק נקודה תחת הת"ו.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק
אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת* בְּעֵינֵינוּ: מאת

°) ה"א על קראתי יה נפסיק הי"א על במרחב יה רפה, וה"ה בכ"מ שלא אחר תנא במסורת דפוק מ' בנלא ובכל פנה בו כתבו הגאון רמ"ד בקונטרס הבינות שלו, ולא היה מן הנורך להביאו שנית לולא שראיתי להחכם רוח"ם כתב ויתר ילמה שהפסיק שבית דברי רח"ה הפוסקים כי לא ראה דברי רמ"ד ולא המסורת דפוק כנלא ובהדיא כמבד שם במרחב יה בהדי מילין דלא מפסקין ה"א ומסילא שהיא מל' אחת ובדעת רבא ורב נחמ' פסחי' דף קי"ו א' דוגמת חבריו שלהבתי', ואך מפלגים שהן תיבה אחת ובעדות רד"ק בשרשיו על שלהבתיה נמסר בהדי' מל' אחת לדעת בן אשר וא"כ מסרה דפוק כנלא אחת כבן אשר דקיימא לן כוותי' לכן במלחמיה מל' מלה והה"ל לפ' וכן בסקד' ב"ייסן ומלויים כתיב בספרבי' מלה אחד והמי"ת במתח והבי"ת בגו"ל וסג"ל רפה וכן עיקר, ודע כי עוני כמהם גדש דבינו לכן כתבו אחריו.

*) נפלאת באל"ף כמלא דוגמת וחטאת עמך (שמות ה טז) ובדומים לו, והמבין קורא באל"ף נעלם הכיוני הוא.

זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

החזן מכנן אנא והקהל עונה. — החזן חוזר ומכנן אנא והקהל עונה.

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא ·
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך
אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ: א אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: א
הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו
יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל*) כָּל מַעֲשֶׂיךָ · וַחֲסִידֶיךָ
צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה
יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ
וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב
לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם
אַתָּה אֵל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

בקלה קהלות אומרים.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת
כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:
אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם:
כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

---

*) בסדורי הספרדים גם בסדורי האשכנזים וכ"י ודפוסים ישנים ליתא מלת על וגם הרב אבודרהם והרב רמ"ד ונאונים אחרים לא גרסו לה.

פותחין ארון הקדש ומוציאין ס"ת ואומרין.

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים:

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחין תרעי רחמים דלעילא ומעוררין את האהבה לעילא ואצטריך לבר נש למימר הכי:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא. ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אורייתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואורייתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבי באורייתא ותשלים משאלין דלבי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

נוטל ס"ת כשהוא ביד ימין וש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם גדלו, וכשאין וקהלת קהלות לשבת אומר הש"ץ שמע ישראל ואחריו הקהל.

(שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש (ונורא) שמו:)

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר.

גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:

והקהל עונה

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מגביה הספר בידו למעלה והולך ועולה עמו למגדל שקורין בו ובדרך הליכתו אומרים.

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא: שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא: כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדשתו על החיות וקדשתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי: ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

כש"ץ מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר.

ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו ונאמר אמן:

הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה כֹּהֵן קְרָב. יַעֲמוֹד (פלוני בר פלוני הכהן) בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ: ק׳ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם:

וקורין ז׳ גברי ואם רצה להוסיף מוסיף ומפטיר אינו מהמנין, ואחר שברך השביעי כדב׳ אחרונ׳ אומר הש״ץ ק״ק ונותן מי שברך לשביעי ואח״כ קורא למפטיר ג׳ פסוקים מסוף הפרשה, ואם מי שמסגל להתחיל גם מתחיל וקורא כל שקרא השביעי.

אם לא נמצא מי שיודע להפטיר רק אחד מאותן שכבר עלה כבר, והכי אמר הש״ץ קדיש אחר קה״ת, וזה שרוצה להפטיר אפילו הוא א׳ מי שעלה בשביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף, אבל אם עדיין לא אמר הש״ץ קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם ירצה ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה.

· בשבת שיש ב׳ סדרות אם נראה נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדר׳ ראשונ׳ ומתחילין בהסדר׳ כל שני׳ בהייתו, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין בהל׳ אחרי.
אם טעה הש״ץ וסיים הפרשה עם השני ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחר רק יקרא עם המפטיר שהוא שקרא השני, למפטיר תולה למנין שבעה.

ר״ח שחל בו׳ בשבת מפטירין מחר חדש, חוץ מן שני׳ שהיא שלובה כהאת.
כשמוציאין ב׳ ס״ת לעולם קורין ז׳ גברי בסדר השבוע ולאחר שברך השביעי מגביהין ס״ת ב׳ אצל הראשון ואומר ח״ק על שניהם, וזה מניחין וגוללין ס״ת א׳ ומוציאין ס״ת ב׳ ונותנין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בס״ת שני.

· בשבת ור״ח קורין בס״ת ב׳ וביום השבת ומפטירין השמים כסאי, חוץ מן ר״ח אב בשבת שנוהגים במדינות או להפטיר שמעו ולעולם אין מזכירין ר״ח בברכת הפטר׳.

· בפ׳ שקלים קורין למפטיר מתחלת פ׳ כי תשא עד סוף הפסוק, ובפ׳ זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ׳ כי תצא, ופ׳ פרה מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף הפסוק, ופ׳ החדש בסדר בא מן ויאמר יי אל משה ואל אהרן עד סוף הפסוק.
כשמוציאין ג׳ ס״ת כגון בשבת ר״ח וחנוכה קורין בראשון ו׳ בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ומוציאין ס״ת ב׳ ומברכין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ר״ח ומגביהין ס״ת א׳ מצד הימין וס״ת ב׳ מצד השמאל ואומרים הש״ץ ח״ק על שלשתם, ולוקחין ס״ת א׳ לשמאלו, ומגביהין וגוללין ס״ת ב׳ ומוציאין ס״ת ג׳ ונותנים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם אירע ר״ח באחד מן ד׳ פרשיות לעולם קורין בשלישי בסדר הפרש׳ ומפטירין בשל פרש׳.

· התפלה לאמר׳ יאמרו בעתי ידיו בשעת הוצאת התורה ע״י מפה של ס״ת, וקודם כשלוקח פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק בס״ת ויאמר ברכת עץ חיים

היא למחזיקים בה ותומך פניו לצד בתא ומברך בקול בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך כ״ה ואו׳.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן־לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

והמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר ידו השמאלית מהס״ת ויאחז יד ימינו לבדו אוחזת בס״ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה.

ואחר הקריאה גולל ומברך בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

גרסינן בפ״ק דברכות, ועתניה ה׳ יכלו, זה המניח ס״ת כשהיא פתוחה ויוצא, אבל בין גברא לגברא מותר לצאת ע״י דוחק ואונס, אבל בלאו הכי אין לצאת:

מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא, יאמר כרב׳ צ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים (נ״א לְרַשָּׁעִים) טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוּב:

וקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוּב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוּב סֶלָה:

מי שבנו הגיע לכלל מצוה דהיינו שהוא בן י״ג שנה ויום אחד אומר בשעה שקורין לבנו לס״ת או בשעה שמתפלל בנו בצבור ברכה זו: בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

מי שברך. ומגביהין וגוללין. כשמגביהי הס״ת מראין כנגד העם הכת׳ של ס״ת ואומרים.

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרין יקום פורקן.

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא: זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא

יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא· די בארעא דישראל ודי בבבל· לרישי כלי ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדיני די בבא· לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מן דעסקין באוריתא· מלכא דעלמא יברך יתהון יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון· ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

המתפלל ביחידות אין לומר יקום פורקן זה ולא מי שברך·

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא: זרעא חיא וקימא· זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: לכל קהלא קדישא הדין· רברביא עם זעריא· טפלא ונשיא מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון· ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין· מרן די בשמיא יהא בסעדכון· כל זמן ועדן· ונאמר אמן:

בהרב' קהלות נוהגים להזכיר נשמות המתים בשבת ואומרי' אב הרחמים, אכן אין מזכירין בשבת חתונה ומילה ולא בשבת שמברכין החדש וק"ו בחנוכה ור"ח, ולא בניסן ופורים, וכללא הוא בכל שבת שיש יוצר ואיכן אין מזכירין ואין אומרים תפלה שמזכירין, ואח"כ מברכים מי שברך לקהל ולעדה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה· עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ· הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר־לָהֶם· וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה· וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה· וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן׃

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה· הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה· הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵינוּ פלוני יָרוּם הוֹדוֹ· מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם

כָּל יִשְׂרָאֵל· בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמברכין החדש נוהגין לומר תפלת רב בתר צלותא, (ברכו' דף טז ב).

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל טוֹבָה חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בשבת שלפני ר"ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטוב' ואומר הש"ץ מי שעשה. ואם אין מזכירין נשמות ואין אומרים אב הרחמים אין מניחי' הספירה.

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת· הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ· חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר ר"ח פלוני יהי' ביום פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ק"ה יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל· לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה· לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה· וְנֹאמַר אָמֵן:

בהרבה קהלות פולין אומרין בכל שבת אב הרחמי' אין מניחים אא"כ יש ואם כשיש חתונה ומילה, ואם כשמברכים החדש אין מניחין הכפיר', וכשמברכין חדש אב נוהגין בק"ק פראג לאומרו ובהרבה קהלות אשכנז א"א אותו כ"א בשבת שלפני שבועות ושלפני תשעה באב.

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר: וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:

קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־

מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת
יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו להוליכו מן התיבה ולהכניסו בהיכל ואומר.

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:
הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

כ"ט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה
כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד
הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל

יְהוָה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשמחזירין הספר תוך ההיכל אומרים.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְהוָה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר תפלת מוסף

כל יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. זמן תפלת מוסף אחר תפלת שחרית ואין לאחר' יותר מסוף ז' שעות. אם התפלל אות' קודם תה"ש יצא. שכח ולא התפלל בזמנה אין לה תשלומין, היו לפניו שתי תפלות אחת של מנח' ואחת של מוסף, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שש ומחצה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, אע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה לכתחלה הכא שאני כיון שצריך להתפלל של מוסף, ואיהו אם קורין לגיה"כ

אין צריך להקדים של מנח' אם עדיין לא קרא השמש למנח', אבל משהגיע זמן מנח' קטנה צריך להקדימה למוסף, ובציבור לא יעשו כן, ואם היה סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן הורה במ"ע שיתפלל מוסף וישלים של מנחה בערבית שתי'. טע' והחליף של מוסף באחרת, אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשל שבת בלבד, התפלל של חול ולא הזכיר של שבת לא יצא, ואם אמר רק ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. טעה ולא התפלל שחרית אינו משלים במוסף אלא במנח', כך כ"כ שהיא קרוי' כשמנ'. מותר לטעום קוד' תפלת מוסף אבל סעוד' אסור' אלא למען החלש לבי'.

הש"ץ אומר ח"ק.

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר
זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרַךְ. וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

בלחש אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם.

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ. בסוכ' מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים

סומך

סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה·

בעשי״ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

ונאמן אתה להחיות מתים: ב״א יי מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל־יום יהללוך סלה· ברוך אתה יי האל (בע״ש המלך) הקדוש:

לשבת

תכנת שבת רצית קרבנותיה· צוית פרושיה עם סדורי נסכיה· מענגיה לעולם כבוד ינחלו· טועמיה חיים זכו· וגם האוהבים דבריה גדלה בחרו· אז מסיני נצטוו עליה· ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי· יהי רצון מלפניך

לר״ח

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל־הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת· ותתן־לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה· ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו· ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית

יי		הגדול

לר"ח	לשבת
הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ · יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ	יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ · וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ · תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם · וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה	יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי · כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ

ויתענגו

עשרנים

בשבת

וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ
וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ
וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ
זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה
בְרֵאשִׁית׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה
בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן
חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ
וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ
בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
וּבְרָצוֹן שַׁבַּת
קָדְשֶׁךָ · וְיָנוּחוּ בָהּ
יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי
שְׁמֶךָ · בָּרוּךְ אַתָּה
יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

לר״ח

עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ
וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים
כְּהִלְכָתָם׃ יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי · כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי
רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ · זֵכֶר
לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית׃

א״וֵאֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ
וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה
וְלִבְרָכָה · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה ·
לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · לְפַרְנָסָה
וּלְכַלְכָּלָה · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם
לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן
בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת ·
וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ ·
וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם
קָבָעְתָּ׃ בָּ״א יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת
וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים׃

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ · אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ · בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ · עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם · הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ: בחנוכה על הנסים·

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל

האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

או"א ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך. ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך:

בעשי"ת בספר חיים ברכה שלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום (ברוך אתה יי עושה השלום):

ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי. עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נעריצך*

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ · כְּסוֹד (שֹׂכֶל) שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ק"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק' בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: ק"ה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ח' אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ק"ה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

ק"ה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לדור

---

*) כתב הרב חזקוני בפ' האזינו וז"ל כי שם ה' אקרא מתורגם בתרגום ירושלמי אמר משה נביא וכו' ומכהין ילי"ף משה דלא הוי מדכר שמא מפרשא עד זמן דהוי מחנך פומי' בעשרין וחד מילין דאינון תמנין וחמש אתין פי' מן האזינו עד הזכרת השם יש עשרים ואחת תיבות ת"ן שמיני' וחמש אותיו' והכי אית' בסיפרי אמר משה לי לי וכו' לפיכך תקנו חכמי' כ"א תיבות בקדושה שבכל יום קודם הזכרת השם וזה סדרן נקדש וכו' ובקדושת יוצר שבת פ"ה אותיו' וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שיח וכו' עכ"ל והדברי' תמוהי' שהרי כד כתית למנינא אינן כ"א פ"ב אותיו'? ועתה הקרה ה' לפני ס' חזקוני כתב יד ומצאתי בו וז"ל וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שבל שיח וכו', והוא פלא.

יי׳ לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי״ת המלך) הקדוש:

בשבת שיש אופן אומרין אלהיכם.

לשבת תשובה. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שופט צדק ובמישור לאמים. מדת הדין יהפוך לרחמים. ויכפר זדונות ושגגות עונות ואשמים. ארון חטאים הצהר והלבן כתמים. לכפרה מקוים לילות וימים. חוה עמך מתענים וצמים. זכור ברית ראשונים הישרים והתמימים. קים לבניהם שבועת קדומים. וימלך עליכם לעולמי עולמים: ובדברי קדשך

לשבת חול המועד סוכות. חתום שם המחבר יהודה.

אלהיכם ישיב כשלם סכו ומעונתו. הקם יקים דבירו ותחדר מטתו. ועד סלה ישכן שם הוד שכינתו. דירת סכה תהיה לצל לשוכני סכתו. העת יעמיד על ארץ אגדתו. ימלוך על כל הארץ הבונה בשמים מעלותו. ובדברי קדשך.

לשבת ראש חודש. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם יזריח שמשו. שבעתים כגבורתו. הירח כהתחדשו. בששת זריחתו: והחודש בהתקדשו. לחדש כפרתו: דת היים ליקדשו. חזות קדשת שכינתו: עדי תחדש כחדשו. ומדי שבת בשבתו: ובדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישכיל עבדו יכון כסאו כמבראשית. העיר על תלה יבנה וארמון ישית. ומזבחו ירפא ומקום נסוך להשית. דרור יקרא ליגבריה היתה חפשית. הנה חוה ועמו הטיו יפיץ חרישית. ימלוך על עם שומר שבת בראשית: ובדברי קדשך.

לשבת חנוכה. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישלח משיחו אור צדק והאמונה ירביד. הרשע

ימית בשבט פיו אויב יאביד. ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד. רעה חריפה יחדש הטות אזן מהכביד. הדר חמדת זבול קדש יקומם יזביד. ונשיר מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום שם המחבר יהודה בר שמואל חזק.

אלהיכם יוסיף ידו לקבץ נפוצותיכם. הנה יחיש לאמר צאו ממאסוריכם. ומלאך בריתו ישלח להשיב לבבכם. דרכו פנו והיה העקוב למישור ולעירו יקבצכם. השומרים שבת ברית היא ביני וביניכם. ברכו שמו ואל תתנו דמי לכם. חי זכר קדשו נחמו יאמר אלהיכם כי אני הוא מלככם ואמלוך עליכם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שכנו שם כם עילמו. מלאכיו רוחות רז לא למו. ואיה מקום כבודו הולמו. אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. לעת ימלוך ליום קומו. חוה ציון גנון כמקומו. זה יראו וידעו כל יקומו. קרוא לירושלים כסא מקומו: ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אלהיכם אני זוכר הברית. הנה שולח לשארית. את נספר בנחל כרית. מבשר טוב ושלום באחרית. ידעו זאת כל כורתי ברית. אומר לציון מלך אלהיך והורית: ובדברי קדשך.

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו. נודה לאלהינו: נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו.

אתה

אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ · אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ · אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה · מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר · וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה · וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה · בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין · יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא · וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע (הַקָּב) · מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ · אִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה · רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר · הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן · כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן · כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים, לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

תבל

תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ׃ בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים׃

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם׃ שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ אַל תִּקְרָא בָּנַיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ׃ שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃ יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃ לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ

ככל

בְּכָל הֲמוֹנָם · וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ
(נ"א וכסא כבודו) בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי
מְרוֹמִים : הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד (נ"א אַחֵר) · אֱמֶת
מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם
וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד :
עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת
עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת
יִכָּרֵתוּן · לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר
יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ · לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ ·
יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ
תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן : לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ ·
וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ · וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל
מַלְכוּתֶךָ · וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד · כִּי
הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד :
כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : וְנֶאֱמַר
וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד :

ואח"כ אומרין היום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים במקדש מזמור
שיר ליום השבת וגו' תמצאהו לעיל דף 13, ואומרין ק"י ·

אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל פָּעֳלְךָ תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חַסְדְּךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:
בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֹּלָם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:
וּבְמִצְרַיִם הֶחִלּוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:
עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם. שְׁפָטִים גְּדוֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם
בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. יָד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:
וְהִכִּיתָ עֵצִים בֵּין הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:
תַּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וּבֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:
בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמִרְעֶה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:
בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמַר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:
כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמְּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:
בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:
הֲטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:
יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:
יְיָ תְּכוֹנֵן עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:
וְזִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבַּח. וּבִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

וכרצונך תעשה חפצנו · הבט נא עמך כלנו:
בחרתנו היות לך לעם סגלה · ועל עמך ברכתך סלה:
ותמיד נספר תהלתך · ונהלל לשם תפארתך:
ומברכתך עמך יבורך · כי את כל אשר תברך מבורך:
ואני בעודי אהללה בוראי · ואברכנה כל ימי צבאי:
יהי שם יי מבורך לעולם · מן העולם ועד העולם:

ככתוב ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא די לה היא: ונאמר ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את יי אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ונאמר ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: ונאמר ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד. ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם:

שיר הכבוד

כשפותחין הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד׳ פסוקים אלו.

שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד:
מי זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה:
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

אנעים זמירות ושירים אארוג · כי אליך נפשי תערוג:
נפשי חמדה בצל ידיך · לדעת כל רז סודך:
מדי דברי בכבודך · הומה לבי אל דודיך:
על כן אדבר בך נכבדות · ושמך אכבד בשירי ידידות:
עים א״ב
אספרה כבודך ולא ראיתיך · אדמך אכנך ולא ידעתיך:
ביד נביאיך בסוד עבדיך · דמית הדר כבוד הודך:
גדלתך וגבורתך · כנו לתוקף פעלתך:

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ · וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:
מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת · קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ · יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת · וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם · מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו · וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדוֹם · פּוּרָה בְּדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו · תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר · יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ · דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ · וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת · וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ · כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר · מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ · וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ · כִּי נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ:

ע"ס א"ב ובסוף חתום אליעזר ברבי נתן.

אפוני אימיו כטל חיים לטללה · שמרי אמרתו עולם להגבילה · באומר אם לא בריתי יומם ולילה: באות ברית קדש חתומים בקרץ · משותתים מוסרי תבל בלי פרץ · חקות שמים וארץ: נם כדם ברית משלחי מלהנתן · כבור אין בו מים אסיריהם מלתן: זאת אות הברית אשר אני נותן: אל יספור בכתוב עמים מחבלו · עם זו רשום ברית לעלו · כל הכתוב לחיים יאמר לו · קדוש דבר קדשו כזכור לזרז חניכיו · הקדים לבשרו משרתיו ומבורכיו · מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו: הלא לפניו צוהו ערלה לעבור · הוליד בטהרה ידיד ויחיד ונבור · חגור חרבך על ירך גבור: ואז נפקד כנעקד פרי בטנו · ולשמונה חתמו וכרמים חתנו · וימל אברהם את יצחק בנו: זמורתו חקוקה בכם אל אלים · נולד מהול וחבב קוצת תלתלים · ויעקב איש תם ישב אהלים: חניטיו בבא שפי לקוב · אז ראה ספוני חול ופץ מה אקוב . מי מנה עפר יעקב: טמון כחול חוק נדרש ומושלם · חול גבול לים שם חוק עולם. ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: יושבי נוף חדלו ברית עם הן תמי · זמן פקודתם לצאת

לְחַדְּי· אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי: כַּאֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים
בֵּרְכוֹ לַהֲלוֹם· וְנָבִיא קִלְּסוֹ לְכַל לְעוֹלָם· בְּרִיתִי
הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: לְאֻמָּל בְּכוֹרוֹ וְנִתְבַּקֵּשׁ
בִּמְעוֹנָהּ· לוּלֵי לָקְחָה הַצּוּר וְרִיָּה וּמְשׁוּנָה·
וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ: מִסֶּרֶךְ הַדְרָרָתַיִךְ
בְּכוֹשֶׁר הוֹרַיִךְ תְּמִימַיִךְ· כְּנָתְנוּ רֵיחַ דּוּדַיִךְ
וּסְמָדָרוּ כְּרָמַיִךְ וָאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת
בְּדָמָיִךְ: נַפְשֵׁךְ הֶחֱיֵיתִי כָּל בְּכוֹר בְּמַחְיִי· בְּתָוִיתִי
עַל פִּתְחַיִךְ תָּיו תִּחְיִי· וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי· שְׁבַר
שֶׁעָמַד תּוֹרִים וּנְקֻדַּת הַכֶּסֶף· בְּנִין אֶבְרוֹתֶיהָ
חֲרוּצֵי יְרַקְרַק לְחוֹסֶף· כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף:
עֶלְיוֹן בִּבְרִית לְשׁוֹנָם הֶחֱרִים· וּמִקְרָא מָלֵא הֵן
הֵן הַדְּבָרִים· לְגוֹזְרֵים סוּף לִגְזָרִים: פַּסּוּ וְחָדְלוּ
מִפְּנֵי טוֹרַח הַדֶּרֶךְ· מִלָּמוּל הוֹלְכֵי יְשִׁימוֹן עֲלֵי
דֶרֶךְ· כָּל הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ: צָלְחוּ יַרְדֵּן
מְשָׁרֵת תַּעַם אֵ׳· צִוָּה לַעֲשׂוֹת חַרְבוֹת צוּרִים כְּהָאֵל·
וְשׁוּב מוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: קְצִין עָם כְּנִכְנָם לְמֶרְחָץ
מוּשְׁלָל· פֶּן אֵין פָּתִיל וְלֹא רָאשֵׁי מוּכְלָל· חָנֵּנִי יְיָ
כִּי אֻמְלָל: תְּנָה שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לַעֲלוֹתֶיךָ· וְאָמַר
עֲלֵי חֲתִימַת בְּרִיתֶךָ· שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ: שָׁר
כִּי שְׁמִינִית שְׁמָמִית לְזָמוֹר וְהִשְׁמִיעַ לְכָל תְּהִלָּתֶךָ

לאמר. למנצח על השמינית מזמור: תשבי קנא
קפץ לפני האל· קנא קנאתי לך מושיע וגואל· כי
עזבו בריתך בני ישראל: אבן בבן עשן שתי
כסאות· לו ולבעל הברית לישב ולראות· לפני
העדות למשמרת לאות: לרפאתו שלשה כספא
מתקן לכן· רמז ביום השלישי להקימכם
ולהחיותכם· כהנה אנכי שלח לכם: יחיש יבא
לגאל עבטו מלעכוב· וזו עבטו לעדות ביעקב·
וזכרתי את בריתי יעקוב: עמי בחירי מעל שלחני
נדחק ארחם ואזכור בזכות ברית הוחק· ואף את
בריתי יצחק: זרים לארבע כרוי בלתך וכור·
אשרוק ואקבץ עוד לבלי למכור· ואף את בריתי
אברהם אזכר: ברית שבת ותורה חברו להתאים·
כנינם נוסדו הרום וגבוהים· בראשית ברא
אלהים: בקיום שלשתן תגאלו עמיתי· שמרי
משמרתי מצותי חקתי ותורתי· אך אשר ישמרו
את שבתתי: יד ושם אתן לכם בביתי· טוב הצפון
אשביעכם עמי ונחלתי· בחרו באשר חפצתי
ומחזיקים בבריתי: נופשי עונג ושמרי שבת
מחולליו· תנו עוז לאלהים בגודל מפעליו· רוממו יי
אלהינו והשתחוו להדום רגליו· קדוש הכל יודוך

בלשוני ספרדים מורכב עם מספר ...

אֲזוּרֵי אֵימָה בְּרוּאֵי יִרְאָה · אַמִּיצֵי כֹחַ כְּמוֹ לְנַשְּׂאָה · אֵימִים רֹעֲדִים וְעוֹבְדִים בְּיִרְאָה · אוֹמְרִים לְמַלְכָּם תְּהִלָּה נָאָה: וְעַמּוֹ כּוֹרְתֵי בְרִית · מְהַלְלִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: לְמֶלֶךְ הַמְהֻלָּל מִי לֹא יְהַדֵּר · לְמֶלֶךְ הַמְשֻׁבָּח מִי לֹא יְאַדֵּר · לְמֶלֶךְ הַקָּדוֹשׁ לְעַלֵּה וּלְהַדֵּר · לְסַלְסֵל וּלְפָאֵר שִׁבְחוֹ לְסַדֵּר: וְעַמּוֹ עַרְבִית וְשַׁחֲרִית · מְיַחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּרוּ מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן · יִתְנַשְּׂאוּ יִתְעַלּוּ בַּעֲלֵי חִזָּיוֹן · יְפָאֲרוּ יְבָאֲרוּ לְהַלְלוֹ כִּצְבְיוֹן · יִשְׂאוּ כִּנּוֹר עֲלֵי הִגָּיוֹן: וְעַמּוֹ כְּטַל שְׁאֵרִית · מְפָאֲרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: עִירֵי גְבוּרָה מִפַּעֲמֵי שְׁכִינָה · עוֹטְרֵי כְתָרִים לֵאלֹהֵי מְעוֹנָה · עֶלְיוֹן מְרַנְּנִים בְּגִילָה וְרִנָּה · עֹשִׂים מְלַאכְתָּם בְּאוֹמֶן אֱמוּנָה: וְאוֹם בַּת עִבְרִית · מְהַדֶּרֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית: זִמְרָה וּבְרָכָה שֶׁבַח וְהוֹדָאָה וְהַלֵּל · זַקֵּי חַשְׁמַלִּים פּוֹצְחִים לְמַלֵּל · זוֹהֲרֵי מַעְלָה מַכְתִּירִים לְכַלֵּל · זְהִירִים זְרִיזִים גַּדְּלוֹ לְסַלֵּל: וְאוֹם נָאָה שְׁחַרְחוֹרִית · מְשַׁבְּחִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית: רֶכֶב אֱלֹהִים אַלְפֵי רִבּוֹתַיִם · רוֹגְשִׁים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ בִּמְתַנּוֹתַיִם · רוֹחֲשִׁים בָּרוּךְ בְּלִי עַצְלְתַיִם · רוֹעֲשִׁים וּמְנִיעִים סִפֵּי אַמּוֹתַיִם: וְאוֹם חֲתוּמָה בִּבְרִית · מְבָרֶכֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית:

והחיות

פ"ס ז"ל ובסוף חתום אליקים.

אוֹת בְּרִית שִׁלַּשְׁתִּי לְמַרְפֵּא עוֹלָם· כְּעֵנַיִת קֶשֶׁת לִזְכּוֹר בְּרִית עוֹלָם. גְּזֵרָה וְחֹם נוֹפֶשׁ נָתַן בִּגְבוּלָם. בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעוֹלָם:
הוֹרֵי כָּם· מְעֻטָּרִים בַּחוּרֵי בְּחוּנָי· הַמְסוּמָּנִים וּמְאֻתָּתִים לְהִנָּצֵל מֵרִשְׁפֵּי כִּיּוּנָי· וְכָל רוֹאֵיהֶם יַכִּירוּם· מוּתְמָמִים לְפָנַי· כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ:
זָכְרוּ צוּרִים חֲמִשָּׁה לַבְּרִית בְּשָׂרִים· חָצַב אָבוֹת שְׁנַיִם הֵמָּה הַיּוֹצְרִים· טְהוֹרָה שְׁלֹשָׁה וּבָנִינוּךְ שְׁתַּיִם הָרִים· וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צוּרִים:
יִסְּבוּ צְרִים לַחֲרָמוֹת כְּמוֹ לְהִמּוֹל· כַּאֲשֶׁר מָלוּ בְּצוּר שִׁלְשׁוֹם וּתְמוֹל. לָכֵן סִמְּכָם בְּצִוּוּי מְשָׁרֵת לָמוֹל· עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צְרִים וְשׁוּב מֹל: מֵטִיב לְנַגֵּן אִישׁ הַבֵּינַיִם כְּפַלְחוֹ· נִזְדַּמְנוּ חֲמִשְׁתָּן וְנַעֲשׂוּ אַחַת לְצַלְחוֹ· סִלֵּק הַבַּרְזֶל עַצְמוֹ כְּזָכַר אָרְחוֹ· וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ: עֵסֶק מִילָה שַׁבָּת דּוֹחָה עֲשִׂיָּתָהּ· פְּרִיעָתָהּ וּמְצִיצָתָהּ רְחִיצָתָהּ וְאִיסְפְּלָנִיתָהּ· צוֹרֶךְ מְלָאכָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר מִבָּעֶרֶב לַעֲשׂוֹתָהּ· לְקָרְבָה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂת אֹתָהּ: קָנִיתָ קֶדֶם נַחֲלָתֶךָ מִבֵּין חֲמוֹרִים· רְאוֹתְךָ תְּבוּסַת דָּם בְּהַכּוֹתְךָ בְּכוֹרִים· שַׁדַּי תִּפְדֵּנוּ וְאוֹיְבֵינוּ תְּפַסֵּנוּ גְּזָרִים. כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרַיִם יָחִילוּ צָרִים: אֵל

יָקִים בְּחַסְדּוֹ נְאֻם שְׁנוֹת לְמַלְאוֹת · יָחִישׁ לְרַחֲמֵנוּ
לְמַלְּטֵנוּ מִתְּלָאוֹת · כִּימֵי קֶדֶם יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת
גֹּאֲלֵנוּ קָדוֹשׁ ׃ שְׁמוֹ יְיָ צְבָאוֹת ׃ עזרת וכו׳

יוצר לשבת וראש חודש

ע״ס א״ב תכוף חתום בנימין ·

אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים אֱמֶת · וְתוֹרָתוֹ אֱמוּנַת אֱמֶת · אָמְנָם רֹאשׁ דְּבָרוֹ אֱמֶת · וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ עַל הָאֱמֶת · וּמַעֲמִיד יְסוֹד הָעוֹלָם עַל הַדִּין וְעַל הַשָּׁלוֹם וְעַל הָאֱמֶת ׃ בָּן מִקַּדְמֵי קֶדֶם עַל עֲצַת תּוּשִׁיָּה · הָיְתָה כְּתוּבָה בִּזְרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה · כִּי לֹא נִבְרֵאת טַס וְזָהָב וְלֹא עוֹד בְּהֵמָה וְחַיָּה ׃ גָּלַל אוֹפֶל וְחוֹשֶׁךְ מִפְּנֵי בְּקִיעַת הָאוֹר · כְּשֶׁר כִּי נִתְעַלָּה עַל כָּל נֹגַהּ וּמָאוֹר · גְּנָזוֹ וְהֶאֱסִימוֹ לְעוֹסְקִים בְּתוֹרַת אוֹר ׃ דּוֹק וְחֶלֶד צִוָּה כְּמֶלֶךְ עַל עֲבָדָיו · וְנִבְרְאוּ בְּבַת אַחַת כְּהַבְרִיעַ נָשִׂיא בְּתַלְמִידָיו · וּרְאָיָה לַדָּבָר קוֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם יַעַמְדוּ יַחְדָּו ׃ הִתְרַחֲמוּ לְאֵין דֵּי רְקִיעֵי הוֹדוֹ וִידָתוֹ · קָשְׁשׁוּ דַּיָּיכֶם וּרְהוּ עַל אֲמִירָתוֹ · עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפְפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ ׃ וָאוֹ פִּלֵּג וְהֶחֱצָה שֶׁעוֹלִים הַמְּדוּרִים · מֶחֱצִיתָם הִשִּׂיא וְעָלָם לִכְבוּדִים · הֵם הַמַּיִם הַטְּהוֹרִים אֲשֶׁר לִזְרֹק עֲתִידִים ׃ זָר יִתְרֵם וְנָח בִּבְדֵי לִבְלִימָה עַל מָה · אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב

וְלַעֲמָתִי אֲדָמָה וַתְּלַחֲטֵהוּ אֵשׁ אֲכָלַתּוּ וְנִכְבַּשׁ הוּא
הַחוֹמָה: חֵרֵשׁ פְּנֵי אֲדָמָה בַּעֲצֵי פְּרִי וּדְשָׁאִים·
וְגָזַר עַל הָעֵץ לְמִינֵהוּ וְלֹא עַל הַדְּשָׁאִים· וְנָשְׂאוּ
בְּעַצְמָן קַל וָחוֹמֶר וְיָצְאוּ מִינֵי דְשָׁאִים: טֶבַע שְׁנֵי
מְאוֹרוֹת בְּתַגּוּדְרִיקָן הַשָּׁוֶה. וּבְתַבְנִית יָצַר כַּפַּיִם
לָמוֹ תִקֵּן וְשָׁוָה· וְיָצָאת בְּחַלּוֹן אֶחָד לָמוֹ פָּקַד וְצִוָּה:
יִסַּר הַסַּהַר וְנִתְמַעֵט לְשַׁעְתּוֹ· כִּי הֵטִיחַ כְּלַפָּיו וְלֹא
בֵן אֱמוּנַת עִתּוֹ· וְנִחֲמוֹ בְּתַנְחוּמֵי קוֹטֶן וְלֹא
נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ: כּוֹפֶר עָלַי קֹדֶשׁ לָכֵן מַקְרִיבִין
הֲמוֹנַי· בְּכָל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים כְּדַת עִנְיָנַי· שְׂעִיר
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַייָ: לְמָרִים מֵהֶם פִּרְחֵי
שׁוֹשַׁנִּים· זְמַנִּים וְקִצִּים חֳדָשִׁים גַּם שָׁנִים· וְהָיוּ
לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: מַחֲזוֹר הַלְּבָנָה
אוֹתִיּוֹת מוֹדִיעוֹת. בְּשֵׁשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת סְפוּרוֹתֶיהָ
יְדוּעוֹת· בְּהוֹסִיפְךָ שְׁבִיעִית לַתְּמָה מַגִּיעוֹת:
נוֹתָרוֹת שְׁתַּיִם מִשִּׁטָּה רִאשׁוֹנָה· וּמִשְּׁנִיָּה
לִשְׁלִישִׁית אַרְבָּעָה בֶּאֱמוּנָה· וְזַיִן וְעַיִן וְנוּן פְּשׁוּטָה
מַכְרִיעוֹת לְכֻלָּנָה: סְחַיִּים הִשְׁרִיץ שֶׁבַע מֵאוֹת מִינֵי
טְהוֹרִים· וְכוֹשֶׁר עָפִים לֹא יֵחָקֵר מִסְפָּרִים· וְעוֹפוֹת
שְׁקָצִים אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים: עֵץ תּוֹצִיא אֲדָמָה חַיָּה
וּבְהֵמָה· שֶׁקֶץ וְרֶמֶשׂ לְהַשְׁרִישׁ וּלְהַעֲצִימָה·
וְרַחֲשָׁה בְּחוּשָׁן וְכֻלָּם לְצוֹרֶךְ הֵמָּה: פּוּזוּ וּמְכַרְבֵּר
לְכַמָּה שָׁנִים קְבוּעוֹת. שָׁאַל לָמָּה נִבְרְאוּ שְׁטִים
וְשַׁוִּיּוֹת וְצִרְעוֹת· הֱשִׁיבוּ תִצְטָרֵךְ לָמוֹ לְיוֹם בְּרִיחָה

לתשועות: צורי פועל כגמר ושכלל. נעשה אדם
בצלמנו מלל. גבלו והנשימו ועזר לו כלל. קלה
בנצטוה והטהו לב הותל. ורנו כרין סנהדרין
כגבר נעקש ונפתל. לקיים עליו עם עקש
תתפתל: רשם אזכרות שלו שבעים ואחד
בפרשה. מבראשית ועד נוצר ומשנוצר ועד
גרישה. כנגד סנהדרין בעלי חקירה ודרישה:
שנים חטאו ונתחיבו בתורה. ונחש עמם שלא
טען כשורה. במקום רב ותלמיד הרב ראוי
למורא: תר שביעי עלי יציר כי נתן למהומה.
ועמד כגבור להגן כחומה. וחנן מול פני מוחל
ושכך כעס וחימה: י׳כבן ינפש בו יושב מכון
פרוסים. נחלו לעמו אשר בצלו חוסים. משבחים
לשמו כי בו שבת מכל המעשים. קדוש: הכל יודוך

פ"ם ח"ב מטוס. אופן

לך אלים אלפי אלפים אומרים קדוש. לך ברקים בראי בקרים
אומרים ברוך: לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש
וברוך: לך גועים גדודי גבוהים אומרים קדוש. לך הזבבים
הטסה דקה אומרים ברוך. לך קהלות בשבתות ובחדשים
אומרים קדוש וברוך: לך הזמים הומי המולה אומרים קדוש.
לך ויעודים ועודי ותיקים אומרים ברוך. לך קהלות בשבתות
ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך זועקים זכי זכולים אומרים
קדוש. לך חלים חיילי חשמלים אומרים ברוך. לך קהלות
בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך טסים טפסרי
טפוחים אומרים קדוש. לך יקראון יהודון יהודו אומרים ברוך.
לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: החיות

ע"ס א"ב ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק נתורה ובמעשים טובים.

אֱמוּנָתְךָ אֲמִתִּי רַבָּה בְּסוֹד קְדוֹשִׁים׃ מִתְקַדֵּשׁ·
בְּהַצִּיבְךָ צִיּוֹן יֶשַׁע כְּעַמּוּד הַשַּׁחַר הַמִּתְחַדֵּשׁ·
גְּאוּלִים יַאֲמִירוּךָ וְיֹאמְרוּ מִדֵּי שַׁבָּת וְחוֹדֶשׁ·
עֵדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קוֹדֶשׁ׃ הֲדַרְךָ פְּרִי
תוֹאַר תֵּת כְּנֵר לְמָאוֹר· הִלּוּךְ הַשְּׁמָשׁוֹת הַמְּנוֹרוֹת
כָּבוּ גְבוּל וּלְתְאוֹר· וְסָמוּךְ לַבּוֹקֶר אֶעֱרוֹךְ וַאֲצַפֶּה
לְךָ נָאוֹר· כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר׃
זוֹהַר מְקוֹם כְּבוֹדְךָ יֵרָאֶה לִבְחִירְךָ כְּפָעֳלָם· חַלּוֹנוֹת
מַקְטִינוֹת וּמַרְחִיבוֹת כָּזֶה וְכָזֶה לְעָלָם· טַעַם חִכֶּךָ
יֶאֱמַן צַר וָאוֹר לְהִתְעַלָּם· כִּי יְיָ יִהְיֶה לְּךָ לְאוֹר
עוֹלָם׃ יוֹף מִכְלַל דְּבִירְךָ יֵשֵׁב יַחַד שְׁתִיּוֹת· כֵּס
וְשֵׁם הַשָּׁלֵם׃ מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת· לַעֲבָדֶיךָ
שֵׁם חָדֵשׁ כַּחֳדָשִׁים וַחֲדָשָׁה אוֹתִיּוֹת· רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת׃ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְלִפְנִים
גָּלְיוֹת מִשְׁבָּיִם כְּהַשְׁחֵל· נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר פֶּרֶק
שִׁיר נַחַל· סוֹד נִיהוּג עֲלָמוֹת בַּעֲלָמוֹת תּוֹפֵפוֹת
אַחַר חֵיל· עִיר עָז לָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל׃
פֶּה פְּקִידָה בְּחָנֵּס הֵעִירָה בְּרִית יְשֵׁנֵינוּ· צֶמַח צַדִּיק
קֶרֶב שָׁנִים תְּחַדֵּשׁ׃ שָׁנֵינוּ· תְּהִלּוֹךְ מוֹרָא כְּמֶלֶךְ
וְהָרִים נְטִיל שְׁנֵינוּ· אָז יִמָּלֵא רִנָּה וּשְׂחוֹק פִּינוּ
וּלְשׁוֹנֵנוּ׃ בְּרַבִּיצַת פִּיךְ וְסַפִּיר חִקָּה חַזֵּק עֶזְרָתִי·

ברוש תדהר ותאשור רהיטי ברותי חורתי.
ובמען שיר מטיבים כאז בים גזרתי. החזק מגן
תנה וקומה בעזרתי: עזרה

גאולה לפ׳ בשלח יום ליבשה תמצא לעיל דף 43.

מאורה לפ׳ **יתרו** תכל פעם אקרין אנכי, תנק״ק פפ״ד ס״א.

לר׳ יהודה הלוי ושמו חתום בראשי החרוזים והוא שיר שקול במשקל השירים.

אמרות האל טהורות, כפנינים דם יקרות, כלבבות הם
צרורות, בנפשות הם קשורות: יגעו כל הדברים, מדלוק אחר
שבחיו. מה לבן ימים ספורים, אחרי נצח נצחיו. כשחקים
מעפרים, נבהו מנו ארחיו: מה לדעות החסרות, ותבונות
הקצרות, לאחוז דרכי גבורות, הגבוהות הבצורות: הט לפגיד
כל מדבר, כו ואבד רעיונו. אך בספעליו יחבר, קול ורהיב
את גרונו. ובדברי שיר נבר, פיו ויאריך את לשונו: הראשונות
מאמירות. מעריצות מעטירות. הנשמות מאדירות. בין להבין
ולהורות: גבמה אכף אקדם, ואדבר ליי. בית אלהים אדדם,
בעגלים קרבני. משאול יאמר אפדם. אהיה כאב לבני: הן
ארצות כל לזרות. מבלי הקריב טהורות. תבנה ראשית
עירות. תהפרץ שי בעזרות: דללו חכמו ותרבו, מלבב כלבל
וחדדע. כל אשר יזמו וחשבו, לא כמו חשב וידע. מעשיו
עצמו ורבו, מחקור חכמה ומדע: נפלאותיו לא ספורות, יום
ליום רבות ופרות. ותנו תכייד זמירות. לו ולא ידעו ספורות:
הא לך עדים ברורים, מלאו כל הר וגבע. כי בכל צורות
יצורים, יש לאל חותם וטבע. והרי כל המאורים, והרי שבע
לשבע: כאשר שבע מאורות. כן לשבע המנורות. שם
לעינים מאירות. לחזות את המאורות: אור חדש

אֵל מִתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ · בָּחַר בְּאוֹם דַּלַּת רֹאשׁ · כְּבִכּוּרָה בִּתְאֵנָה בְּרֹאשׁ : כִּימָה וְאוֹתָהּ דָּרוֹשׁ · מִכָּל אוֹם לִפְרוֹשׁ · לְנַשְּׂאָהּ עַל כָּל רֹאשׁ : גּוֹעֲלָהּ תָּשִׁית לְמָנֵד רֹאשׁ · וְהִיא תָּרִים רֹאשׁ · בְּכִסֵּא כָבוֹד מֵרֹאשׁ : כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי · עַתָּה יַעֲבוֹר בְּרֹאשִׁי · וְיִדְרְשִׁי וִיבַקְשִׁי · קָדוֹשׁ :

דָּבָר כָּזֶה סֵפֶר · וְקִיֵּם בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר · לִמְשׁוּלֵי עָפָר וָאֵפֶר : חֶיוֹתָם נוֹתְנִים כּוֹפֶר · בְּלִי דוֹפִי וְחֵפֶר · בְּעַד עֲוֹנָם לְכַפֵּר : וְצִדְקָתָם תִּכְתּוֹב בַּסֵּפֶר · בְּזִכְרוֹן הַסֵּפֶר · לִמְנוֹתָם עִם גַּם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר : זֶה אֵלִי נָם לַאֲבִי חוֹזֶה · וְהֶרְאָהוּ כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ בְּמַחֲזֶה · וְגַם הַכֹּל יִתְּנוּ כָּזֶה : חֲסָדִים יוֹשַׁת כָּזֶה · וְאֶחָד מֵהֶם אַל יִתְבַּזֶּה · וְצָרָם יֵרָזֶה : טוֹבוֹת יוּטְבוּ עַל זֶה · וּשְׁכִינָה יִזְכּוּ לֶחֱזֶה · וְגוֹי לְגוֹיִם רַבִּים יַזֶּה : יָחִיד שׁוֹכֵן רוּמָה · הִתְנָה בַּתּוֹרָה תְּמִימָה · לְיוֹנָה שֶׁהִיא תַמָּה : כָּל הָעוֹבֵר בַּיָּמָה · יִשְׁקְלוּ שֶׁקֶל בְּלִי מְהוּמָה · מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה : לְטוֹבָתָם בְּלִי לְעַלְמָה · וְתִהְיֶה לָהּ כְּחוֹמָה · תּוֹלֶה אֶרֶץ עַל בְּלִימָה : מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה · יִתְנַדְּבוּ בַּחֲנִינָה · פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנָה : נְשִׂיאִים וְדַכִּים בְּמִשְׁעֲנָה · כֻּלָּם יִשְׁווּ בְּנְתִינָה · בְּלִי עוֹד

לְהִתְמַתְּנָה: סֶלָה יַסְכִּית תְּחִנָּה · בְּכָל עֵת וּבְכָל
שָׁנָה · וְיִתְקַיְּמוּ בְּרִנָּה: עַל נַפְשׁוֹתֵיהֶם יְכַפֵּרוּ ·
וְחַטֹּאתֵיהֶם יוּפֵרוּ · וּבְחֵלֶק טוֹב יְסַפֵּרוּ: פְּאֵרָם
הַכֹּל יְסַפֵּרוּ · וְשֶׁבַח יִתְּנוּ וְיִגְמוֹרוּ · וְהוֹדָיָה לְצוּר
יְשׁוֹרֵרוּ: צָרֵיהֶם יוּמְעֲטוּ וְיוּחְסָרוּ · וְעַל צַוְּארֵיהֶם
יוּגְבָּרוּ · וּבְשׂוֹבַע שְׂמָחוֹת יְחֻבָּרוּ: קְהָלָם לְהִתְחַזֵּק
בִּתְעוּדָה · בְּלִי עוֹד לְמְעָדָה · בְּהַקְרִיבָם זֶה לַעֲבוֹדָה:
דָּם עַמָּם הַמְּעֻדָּה · בְּאַהֲבָה וּבְחֶמְדָּה · בִּישִׁיבָה
וּבַעֲמִידָה: שָׂמָם בְּחַיִּים הַתְמִידָה · בְּכָל כְּלוּל
חֶמְדָּה · לְזָר בְּלִי לְעַבְדָה: תָּמִיד תִּהְיֶה לְזִכָּרוֹן:
לַחֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן · בְּכִפּוּר וְיִתְרוֹן · לִפְנֵי מָרוֹם:
קָדוֹשׁ · הכל יודוך ואם היה ר״ח אומרין אופן של ר״ח.

לפי מנהג פולין.

אופן כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמָם וְיִתְנַשֵּׂא · בְּנוֹי אֲשֶׁר לְפָנָיו
מַתְמִידִים וְהוּא לָהֶם מַחֲסֶה · עַל פְּשָׁעֵיהֶם אַהֲבָה
מְכַסֶּה · וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּסוֹבְבִים כִּסֵּא: והחיות

אל אַתָּה אָהַבְתָּ עַמֶּךָ · בַּעֲבוּרָם רַדְתָּ מִמְּרוֹמֶךָ ·
גָּזַרְתָּ לָהֶם יָמֶּךָ · דִּבַּקְתָּם בְּאַהַב לִשְׁמֶךָ · הֵם
נַחֲלָתֶךָ וְעַמֶּךָ · וּמַתְמִידִים לְרוֹמְמֶךָ · זְכוֹר בְּרִית
נוֹאֲמֶךָ · חֲמוֹל וְקָרֵב לָהֶם יוֹמֶךָ: טוֹב נָתַתָּ
לְאַדִּירִים · יִשְׁקְלוּ כֶּסֶף כִּפֻּרִים · כּוֹפֶר עָוֹן מְכַפְּרִים ·
לְשַׁד יְהוּ מְשֻׁמָּרִים · מִנְיַן מָעוֹת עֶשְׂרִים · נְתִינַת

עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים · סְמִיכַת כָּל הַנִּסְפָּרִים · עוֹלְצִים
בְּכָל עֲבָרִים: פְּקֻדֵיהֶם וּשְׁמוֹתָם · צְבָאָם וְרִבְבוֹתָם ·
קוֹמֵם בְּמַחֲנוֹתָם · רָם הַשּׁוֹכֵן אִתָּם · שִׁבְטֵי
שְׁאֵרִיתָם · תְּהֵא תִקְוָה לְאַחֲרִיתָם · תְּפַן לְבִרְכָתָם ·
בִּקְרִיעַת יַם סוּף וּבְמַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְאֵיהֶם
לְהַכּוֹתָם: עזרת ומתפללין שבע.

קרובות. הש״ץ אומר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

. מְסוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי
בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אָז מֵאָז זַמּוֹתָ בְּכָל פּוֹעַל · בְּמִסְפָּר בְּמִשְׁקַל כְּלִי
לְקַהֲלָהּ עַל · נָדַתָּ כְּבֵן לְמָשׁוֹי מִמֵּי שַׁעַל · דַּעַת מְפַקֵּד
יוֹפִי פַּעֲמֵי נָעַל: הַעַל הֵמִירוּ כְּבוֹד רֵיעַ בְּבַעַל · חָזֵה
לְלוֹא זֶה פִּצְחוּ בְּמַעַל · זָנְחוּ בַּחֲרוֹן אַף לְנֶגֶף וְגַעַל ·
חָל כְּעֵרֶם חֶבֶר וְהַצָּרִי תַעַל: טוֹרַח מַשָּׂאָם הֲגַד
לוֹ שְׂאֵת · יְשָׁרִם לְהָלִיץ תְּלוּי רֹאשׁ לָשֵׂאת ·
י׳ כָּפְרָם פִּזָּן תֵּת לְאֻמִּים מַשְׂאֵת · לְנַטְּלֵם
לְנַשְּׂאֵם כְּכִי תִשָּׂא אֶת:

רֹאשִׁי עַל כָּל רֹאשׁ נִשֵּׂאתָ · גֵּוִי עַל מְרוֹמֵי קֶרֶת
הִתְנַשֵּׂאתָ · י׳ אַהֲבַת עַל כָּל פֶּשַׁע כִּסִּיתָ · בְּגִין צֵל
יְמִינְךָ לְגוֹנְנֵי הִתְנַשֵּׂאתָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:
אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים.

מַעְתִּיק פְּלוּסִים צָר וּבוֹרֵא רוּחַ · מְמַהֵד וּמִשְׁקָל

גזלעם רוח· נגף לבל יזיק לנדכאי רוח· נובבתם
תת פדיון לכל רוח: שריג זר שעיר טרם עמד·
סקרת כי למוקש ולצנין יעמד· עצתה זה לזה
שמע במעמד· עתוד שקלים מראש חדש ללמד:
פרשה זאת להנות בקץ זה· פלסיה להקדים
לפלס צר ובוזה· י׳ צורת מטבע כחז אבי חוזה·
צוה צור לציר כן תת מתן זה:

שמו משתף בעם לו עמותים· ועליו כל היום הם
ממתים· י׳ יעיר ויחשוף זרוע ויד ממתים· כזיל
נטפי לקש להחיות מתים: ב״א יי מחיה המתים:

קצובה היא זאת לשועים וקלים· קצינים ורשים
יחד בה שקולים· קצין לכל יעח מול מקהלים·
קרא לומר הוני פדאני מעקולים: רוב עם אשר
לא יספר· רב עם צעיר מעשרים להספר· ראוים
לעונש וזהר בסדר להתפר· רשע וכל פשע לכפר
ולהפר: שעורים בזה שיעור במפקד להגבר·
שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר: י׳ שקלי
כסף כפורים כפרם להדבר· שמורים לזכרון
תת כל העובר:

תמדו מאז כל עדת קדושים· תרום בשלשה
פרקים תרומת קדשים· י׳ תכונה לבדק הבית

וְכָל אִשִּׁים · תֵּת בְּיַד הַכֹּהֲנִים כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים:

תֵּפֶן בְּאוֹן פִּיד טִיט רִפְשֵׁנוּ · תַּבִּיט בְּדָכְיֵנוּ וְעוֹד
בַּל תַּכְפִּישֵׁנוּ · י׳תִּקְרָא דְּרוֹר כְּמֵאָז כּוֹ לְהַחְפִּישֵׁנוּ ·
תֵּת הֲמוֹן לְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ:

תִּזְכּוֹר לְהַעֲלוֹת נְשׂוּאֵי רַחַם מִדְּכָיִם · תְּמוּכִים
גְּזוּרִים בְּהוֹד טוּב עֲדָיִם: י׳תּוֹקֶף עוֹז אַדִּירְךָ
עַל יָם · תִּזְכּוֹר לְעַם מִסְפָּרָם כְּחוֹל הַיָּם:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

מִי יוּכַל לְשַׁעֵר כָּל הַפְּקוּדִים · אֲשֶׁר בְּחֶבֶל וּבְחֶלֶשׁ
לֹא נִפְקָדִים · בְּרִית כְּרוּתָה לָמוֹ מֵאָז בִּפְקוּדִים ·
לְבַל יֶחְסַר הַמָּזֶג מֵחוּמֶשׁ פְּקוּדִים · וְאִם בְּתוֹכֶן
וְכֵנִּם יִשְׂרְדוּ מוּפְקָדִים: לֹא יוּמְעֲטוּ מִשִּׁשִּׁים
רִבּוֹא מְנֻקָּדִים · וְאִם לְנֶגֶף וְאֶנֶף בְּאַף מוּפְקָדִים ·
כֶּסֶף תֵּת כּוֹפֶר הֵם מוּפְקָדִים · וּבְכָל עֶרֶב נִשְׁמָתָם
בְּיָדְךָ מַפְקִידִים · וּבְכָל רִגְעֵי בוֹקֶר נִבְחָנִים
וְנִפְקָדִים · וְלִי מַה יָּקְרוּ עָלַי הַפְּקוּדִים · אֵלֶּה
הַפְּקוּדִים וְהַמִּתְפָּקְדִים: שְׁמוֹר פְּקוּדִים וְנִפְקָדִים ·
וְשׁוֹקְדִים הֱיוֹת מְשׁוּקָּדִים · וּלְךָ קוֹדִים:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

לאבי חתני אלעזר בירבי קליר.

אוֹמֵן בְּשָׁמְעוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ · חָל וַיִּחַת אַף

אותם דרוש: לעם אשר לא ימד ולא יספר· איככה אספרם ולא נתנו להספר: עקרם כנאמר לו הבט וספור· שב וישב אם תוכל לספור: זרעם כחול ימים וכוכבים ספורים· ואני איך אספרם ולעד פרים: רם חזה לו אות מספרם· איך למנותם ולעמוד על ספרם: בקור ראשי שמותם לחשבון תעלה· ומדת מנינם בידך אז תעלה: יקר שלישי בתוכם לא הופקד· כי לגיון מלך לבדו נפקד: רשום מבטן להפקד במשמרת הקדש· וצבאו ופקדיו נמנים מבן חדש: בשמעו אומר ונתנו איש כפר· פן במה יתרצה אשכול הכפר: יעיד מה יתן פדיון נפשו· וימצא חנינה פני שם נפשו: קדוש כחפץ להצדיק עם זה· כמין מטבע אש הראהו במחזה: למדו זה יתנו ולא יתמהמהו· ולכל יתנו את אשר נתנו: יה לא מצאנוך שגיא כח· כאשר נקית חטא גבורי כח: רחום כרחמת נשואך בכסף כפורים· בן שעה שפתינו בשלום פרים:

אל נא· לעולם תוערץ· ולעולם תוקדש· ולעולמי עולמים· תמלוך ותתנשא· האל מלך· נורא מרום וקדוש· כי אתה הוא מלך מלכי המלכים·

מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו יָשִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ פְּאֵרוּהוּ
צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח·
תּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

ק"יק עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ· כְּמוֹ מֵרֹאשׁ· לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ·
ק"יק עַד בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק· יַכְרִיעֵנִי לְצֶדֶק· נוֹרָא וְקָדוֹשׁ·

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה אֶת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה· בִּהְיוֹתִי בֶּטַח וְשָׁקֵט בְּנָכוֹן וְנִשָּׂא· גּוֹעַלְתִּי בְּעֵבֶר וְשִׁקְלֵי אֵיךְ אֶשָּׂא: דֵּי שִׁקְלֵי עַד לֹא שָׁקַלְתִּי· הִנָּם לְמַס עוֹבֵד הַיּוֹם שָׁקַלְתִּי· וּבְחֵטְא עָוֶל שֶׁקֶל לְרָשָׁע נִשְׁקַלְתִּי: וַי לְלֹא תַתִּי לְשָׁכְנִי בְּגִילָה· חִכִּיתִי לְתַשְׁלוּם דַּרְכְּמוֹן לְעוֹלֵי גוֹלָה· טֻבְּעוּ גַּם הֵם וְהוּעַרְמְתִּי מְגֻלָּה: יוֹשֶׁר שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת מְשֻׁלָּשׁוֹת סְאִים· כְּנוּסוֹת לְמֶקַח שֵׁי מְרִיאִים וְשֵׂיִם· לְקָחוּ וְאֵין עוֹד בִּצְעִי נוֹשְׂאִים: מִדַּת שׁוֹפָרוֹת תִּקְלִין חַדְתִּין וְעַתִּיקִין· נְדָבוֹת אֲשֶׁר בָּם הָיוּ מְעֻתָּקִין· סָרוּ כַּמֶּה מִנִּי הַדְּבָרִים עַתִּיקִין: עוֹצֶם הֶמוֹן חוֹגֵג שׁוֹטֵף כְּנָהָר· פּוּר· וְנוֹתַרְתִּי כְּתֹרֶן בְּרֹאשׁ הָהָר· צֶדֶק מְלוֹנִי שׁוֹעֲרַר כְּתֵל הַר: קֵן צִפּוֹר קָרָא לִמְרוֹם הָרִים· רֹאשׁ נְשׂוּאֵיךְ כְּמֵאָז כּוֹ לְהָרִים· שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ תָּרִים: עד אשא וכו'

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אָז רָאִיתָ וְסִפַּרְתָּ · וַהֲכִינוֹתָ וַחֲקַרְתָּ · וּמָדַדְתָּ וְשָׁקַלְתָּ
וְכַלְתָּ וְאָמַרְתָּ וְצָבַרְתָּ · וּפָקַדְתָּ וְחָשַׁבְתָּ וְסִכַּמְתָּ ·
וּמָנִיתָ וְסָפַרְתָּ · וְקָצַבְתָּ וְחָרַצְתָּ וְגָזַרְתָּ · וְטִפַּחְתָּ
וְשִׁעַרְתָּ · וְהִבַּטְתָּ וְהֵבַנְתָּ וְהִשְׂכַּלְתָּ וְיִשַּׁרְתָּ · וְסִקַּרְתָּ
וְכָתַבְתָּ וְחָרַטְתָּ · וְחָקַקְתָּ וְצִיַּנְתָּ וְחִרַתָּ · וְלִמַּדְתָּ
וְהוֹדַעְתָּ · וְחִוִּיתָ וְהוֹרֵתָ וְגָזַרְתָּ · וְצִוִּיתָ וְקָרָאתָ וְעָנִיתָ ·
וְדִבַּרְתָּ וְאָמַרְתָּ: כָּל מִנְיָן וּמִפְקָד וְחֶשְׁבּוֹן וּמִסְפָּרָיו ·
כָּל מִשְׁקָל וּפֶלֶס וְכִיס וְגִזּוּרָיו · כָּל כַּיִל לַח וְיָבֵשׁ
וּמְשׂוּרָיו · כָּל קָו וְקֶצֶב מֶדֶד וְשִׁיעוּרָיו: הֵיךְ לְדַקְדֵּק
חֶשְׁבּוֹן לְכָל דָּבָר · לְכַל יוּגְלַם חֶשְׁבּוֹנוֹ וְיִשְׂתַּפְּרוּ וְיֶעְבָּר:
מַתְחִיל בִּמְדִידָה מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה · עַד שֶׁהוּא
מְכַלֶּה בְּאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה: דֶּרֶךְ יוֹם הוּא בַּעֲשָׂרָה
פַּרְסָה · וְאַרְבַּעַת מִיל הִיא כָּל פַּרְסָה: וּמִדַּת הַמִּיל
שִׁבְעָה וּמַחֲצָה רִיס · וּבִשְׁלֹשִׁים קָנִים הוּא קֶצֶב
הָרִיס: וְשִׁיעוּר הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת זֶרֶת · וְכָל אַמָּה
מוֹדֶדֶת שְׁלִישׁ בְּזֶרֶת: וְהַזֶּרֶת מוֹתַחַת עַד שְׁנַיִם
בְּסִיט · וְאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת הוּא הַטֶּפַח וְהַסִּיט: וּכְמוֹ
נִתְּנָה מִדָּה לִמְדִידַת הָאָרֶץ · כֵּן נִתַּן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת
הָאָרֶץ: מַתְחִיל מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה · עַד
שֶׁהוּא מְכַלֶּה בִּשְׁתוּת אֶצְבַּע הַקְּטַנָּה: זֶה הַיָּם
הַגָּדוֹל בִּשְׁלִישׁ יוֹשֵׁב · בְּמֵאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ וְעוֹד

מִתְחַשֵּׁב: וְעָמְקוֹ בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְמֶתַח סוּף·
וְסוּף בְּשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם לְעוּגֶל גִּיחוֹן· וְגִיחוֹן מַכְפִּיל
שִׁשִּׁים כְּמִדַּת פְּרָת· וְהַפְּרָת תָּקְפּוֹ כְּנֶגֶד שְׁנֵי
הַנְּהָרוֹת· וּשְׁנֵי הַנְּהָרוֹת מַעֲדִיפִים בְּאוֹרֶךְ הַיַּרְדֵּן·
וְהַיַּרְדֵּן מַרְחִיב חֲמִשָּׁה כְּיַם הַזְּבוּל· וְיַם הַזְּבוּל מֵאָה
וַחֲמִשִּׁים מִקְוָאוֹת: וּמִדַּת הַמִּקְוָה כִּשְׁנֵי חוֹמָרִים
כְּיָבֵשׁ· וְשִׁיעוּר כָּל חוֹמֶר כִּשְׁנֵי לְתָכִים· וְכָל לֶתֶךְ
יָכִיל חָמֵשׁ אֵיפוֹת· וְכָל אֵיפָה עוֹשָׂה עֲשָׂרָה
עוֹמָרִים: וְכָל עוֹמֶר שִׁבְעַת רֶבַע וּכְלָה· וְהַכְּלָה
אֶחָד מִמֵּאָה וְעוֹד בִּסְאָה· וּסְאַת יָבֵשׁ חֲסֵירָה
שְׁלִישׁ בְּלַח· וּסְאַת הַלַּח אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה בְּבַת· וְכָל
בַּת מַחֲזֶקֶת שִׁשָּׁה בַּהִין· וְהַהִין כֻּלּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר לוֹג·
וְעוֹד הַלּוֹג מִתְחַלֵּק לְאַרְבַּעַת רְבָעִים· וְרֶבַע מוּכָן
לְרִבּוּעַ כּוֹס יְשׁוּעוֹת· וְהַכּוֹס סוֹבֵב אֶצְבָּעַיִם עַל
אֶצְבָּעַיִם· וְעַל גּוֹבַהּ חָסֵר שְׁתוּת מֵאֶצְבָּעַיִם: וּכְמוֹ
נָתַן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ· כֵּן נָתַן קֵץ לִימֵי הָאָרֶץ:
מַתְחִיל לִמְנוֹת מִשֵּׁשֶׁת אַלְפֵי עֶרֶץ· עַד שֶׁהוּא
מְכַלֶּה בְּרִגְעֵי אָרֶץ: כִּי הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֵׁשֶׁת אֲלָפִים·
עוֹשִׂים חֲמִשָּׁה וּשְׁתֵּי יָדַיִם מַחֲזוֹרוֹת· וּמִנְיַן הַמַּחֲזוֹר
בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת· וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁבַע
שַׁבָּתוֹת שָׁנִים· וְשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה

תְּקוּפוֹת· וִימוֹת הַתְּקוּפָה תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם
וּשְׁלִישׁ· וְעוֹנוֹת הַיּוֹם חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁבְעִים וָשֵׁשׁ·
וְרִגְעֵי הָעוֹנָה כְּעוֹנוֹת כָּל הַיּוֹם· וְהַמְדַקְדֵּק מְחַלֵּק
הָרֶגַע לְכַמָּה רְגָעִים: וּכְמוֹ נָתַן חֶשְׁבּוֹן עַל כֹּל· כֵּן
נָתַן מִשְׁקָל וָפֶלֶס לַכֹּל: מַתְחִיל מִכִּכָּר עַד פְּרוּטָה
הַקְּטַנָּה· כִּכָּר הַגָּדוֹל כְּגוֹדֶל שְׁנֵי מָנֶה· וְהַמָּנֶה
עוֹלֶה עַד שִׁשִּׁים שֶׁקֶל· וְהַשֶּׁקֶל מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים
וְחָמֵשׁ סָלַע· וְהַסֶּלַע חֶצְיוֹ בֶּקַע וְרִבְעוֹ זוּז· וְהַזּוּז
מִתְחַלֵּק לְפֶלֶג וְחוּמְשׁוֹ מָעָה· נִמְצָא הַזּוּז חָמֵשׁ
מָעוֹת כֶּסֶף· וְהַמָּעָה שְׁנֵי פוּנְדְּיוֹנוֹת וְאִיסָר כְּדַת·
וְהָאִיסָר עוֹלֶה עַד שְׁמוֹנֶה פְּרוּטוֹת· נִמְצָא הַבֶּקַע
בְּאַרְבַּע מֵאוֹת פְּרוּטוֹת· וְהֵם בִּכְתָב חֲרוּטוֹת·
וּבְפֶה מְפוֹרָטוֹת: וְעַד מָקוֹם שֶׁאֱנוֹשׁ יָכוֹל לִמְנוֹת·
נִמְסַר לוֹ לִמְדוֹד וְגַם לִמְנוֹת: לְפִי כֹחוֹ וּלְפִי מִיעוּט
חֵילוֹ· הוּקְצַב לוֹ מִיעוּט הוֹן שִׁקְלוֹ: וּלְפִי שִׂכְלוֹ
כֵּן יְהֵא הִלּוּלוֹ· גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ חֵילוֹ· עַל כֵּן
אוֹחִיל לוֹ· כִּי מִדָּתוֹ וְשִׁקְלוֹ לְפִי גָדְלוֹ· כָּל אוֹצְרוֹת
רוּחַ פִּלֵּס בְּמִשְׁקָלוֹ· וּמֵי בְרֵאשִׁית מָדַד מְלֹא שָׁעֳלוֹ·
וּשְׁמֵי רוּם תִּכֵּן זַרְתוֹ מְלֹא· וְכָל הַרְרֵי קֶדֶם בְּאֶצְבָּעוֹ
שְׁקָלוֹ· וְגִבְעוֹת עוֹלָם תָּמַךְ בְּהוֹד אֲגֻדָּלוֹ· גַּיְא וְכָל
עֲפָרָהּ בְּעַרְדָּה הֵכִילוֹ· לְחוֹלֵל תַּנִּין מְיוּמֶּנֶת הֲכִילוֹ:

נִמְצֵאת כָּל מִדַּת יְצִירַת עוֹלָמוֹ · כִּמְלֹא פִּיסַּת יָד הִיא רְשׁוּמוֹ · וּכְקָמִיץ בְּיַד גִּבּוֹר בְּזֶרוֹעַ חוֹתָמוֹ · וְאֵין לְקִצּוּב רוֹב מֶחְקְרֵי תַעֲצוּמוֹ · אֲשֶׁר מָדַד וְקָצַב וְשִׁיעֵר בִּמְרוֹמוֹ · עַל כָּל מִדַּת כִּסְאוֹ וַהֲדוֹמוֹ : מִדַּת בַּת מֶלֶךְ בְּכָל מְעוּלָּה · בְּאוֹרֶךְ בְּרוֹחַב בְּעוֹמֶק בְּגוֹבַהּ מִתְעַלָּה · כִּי יֵשׁ קֵץ לְכָל תִּכְלָה · וְאִמְרָה רְחָבָה לָעַד לֹא כָלָה : מִדַּת עוֹלָם כִּמְלֹא פִּיסַּת יָד · וּמִדָּתָהּ נְתוּנָה בִּימִין וּזְרוֹעַ יָד : מִדַּת עוֹלָם כִּמְאוּרַת וְעַד אֲגַדֵּל · וּמִדָּתָהּ בְּקַו אֲשֶׁר מְאוֹד גָּדַל : מִדַּת עוֹלָם נִמְדֶּדֶת בִּשְׁלִישׁ אַמָּה · וּמִדָּתָהּ עוֹלָה וְנוֹסֶבֶת בְּאַלְפַּיִם אַמָּה : כְּמַרְאֶה הַמִּדָּה אֲשֶׁר צִיר רָאָה · מְגִלָּה עֶשְׂרִים עַל עֶשֶׂר אַמָּה · עָשָׂה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה · וְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּשְׁלִישׁ אַמָּה : נִמְצֵאת דַּת בְּמִדּוֹתֶיהָ רְחָבָה וַאֲרֻכָּה · אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת בְּעוֹלָם מַאֲרִיכָה : הִיא נָתְנָה לְעוֹלָם מַרְפֵּא וַאֲרוּכָה · וּבִימִינָהּ קוֹצֶבֶת כָּל יְמֵי אַרְכָּא · וּבִשְׂמֹאלָהּ שׁוֹקֶלֶת עוֹשֶׁר וְכָבוֹד וּבְרָכָה : וְהִיא הוֹדִיעָה אֶת כָּל הֶבְיוֹן סְתוּרוֹת · וְהִיא קָצְבָה כָּל מִדּוֹת סְפוּרוֹת · וְהִיא פָּתְחָה אֶת כָּל חֲגוּרוֹת · וְהִיא שָׁקְלָה וְצָרְרָה אֶת כָּל אוֹצָרוֹת : וְהִיא חָקְרָה הָמוֹן מִפְקַד תַּחְתּוֹנִים · וְהִיא נָתְנָה

מִסְפַּר גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים · וְהִיא שִׁעֲרָה קוֹמַת אַלְפֵי
שִׁנְאַנִּים · אֲשֶׁר זֶה מִזֶּה בְּקוֹמָתָם מְשׁוּנִים : יֵשׁ
כְּמִדַּת הַיָּם הַגָּדוֹל קוֹמָתָם · וְיֵשׁ כַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם
הֲקָמָתָם · וְיֵשׁ כִּמְלֹא כָל הָעוֹלָם תְּקוּמָתָם : יֵשׁ
לִשְׁתֵּי טִיסוֹת טָסִים עוֹלָם · וְיֵשׁ לְטִיסָה אַחַת עָפִים
עוֹלָם · וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּמַחֲנֵהוּ נֶעֱלָם · וּבִמְחִיצָתוֹ
צָג וְחָשׁ וְדוֹמֵם וְנֶאֱלָם · עַד יִתֵּן רְשׁוּת מֶלֶךְ עוֹלָם ·
וְחָשִׁים עַד יַמְלִיכוּהוּ עִם עוֹלָם · וְאָז יְפַצְּחוּ לְפָאֵר
אֱלֹהֵי עוֹלָם : וּמִשֶּׁהֵם מְפָאֲרִים עוֹד לֹא שׁוֹנִים ·
כִּי בִנְהַר דִּינוּר שָׁחִים וְנִתָּנִים · וְעוֹד מִנּוּ נֶחְצָבִים
וּמִתְחַדְּשִׁים כָּרִאשׁוֹנִים · שֶׁבַח וְהַלֵּל וָרוֹן לָאֵל
מְשַׁנְּנִים · וְכִפֵּי קֶשֶׁת עִם כְּנַף רְנָנִים · זֶמֶר וְשִׁיר
וָעוֹז וָרֶנֶן מְרַנְּנִים · וּשְׂרָפִים הַמְּעוּלִּים עַל כָּל
שִׁנְאַנִּים · שֵׁשׁ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם בִּגְוִיָּם חֲנוּנִים · מִמַּעַל
לְיוֹשֵׁב עֲרָבוֹת לָכֵם נְתוּנִים · וּלְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא
בְּחִילָה מְנַגְּנִים · מְצוֹא חֵן בְּנִגּוּנָם הֵם מְחַנְּנִים ·
וְקוֹדֶם לְכָל צְבָא מַעַל עוֹנִים · וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לָרָם
וְנִשָּׂא נוֹתְנִים · כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים הֲמוֹנִים
הֲמוֹנִים · לְנַעֲרָץ בְּסוֹד הֲמוֹן גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים · וְנִקְדָּשׁ
בְּאַלְפֵי רִבְבוֹת תַּחְתּוֹנִים · כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאָךְ
וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קדוש

הש"ץ חוזר התפלה עד עוזר ומושיע ומגן ואומר:

אשכול אורי תאות כל נפש· בצלו חמדתי שבת מצא נופש· בקשתיו ולא מצאתיו ופצתי בטפש· חמק עבר מלהדריר לי חופש· גלתי שקלי מתת כופר נפש· וטבעתי במי צול בטיט ורפש: אור פניך עלינו אדון נשא· ושקל אשא בבית נכון ונשא· ובצדק הגה ערך כי תשא· גוננינו במגן אל רם ונשא: ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם וגו׳ עד להחיות מתים:

הכופר דעו דרשו מעל ספר· כמו הוא חרות באמרי שפר· התשירו בו פני גדמה לעופר. ויזכור לכם זכות גם אנכי עפר ואפר· ולא יהיה בכם נגף ויחפר· בתתכם מתן זה לשם כופר: ח׳אור פניך עלינו אדון נשא· ושקל אשא בבית נכון ונשא· ובצדק הגה ערך כי תשא· החיינו בגשם אל רם ונשא: ברוך אתה יי מחיה המתים:

נעריצך וגו׳ עד וקדוש אתה

דודי זכור לי שקלי עפרון· אשר שקל אב במכפל חברון· חקר שקלי יבום משביתי חרון· זכרה לי עד לדור אחרון· טעם חין אשר אקרא בגרון· שעה מני אל בשובי לבצרון: ח׳אור פניך עלינו

אָדוֹן נִשָּׂא · וְשֶׁקֶל אִשָּׁא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק
הֶנֶּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא · וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

תכנת שבת וגו' עד מקדשי שמך, וכל״ח אתה יצרת עד קבעת·

לִי יִשָּׂא עַל אֶבְרַת נֶשֶׁר · כִּי יַגִּיד מֵלִיץ עָלַי שִׁיחַ
יוֹשֶׁר · כּוֹפֶר מִשֶּׁלּוֹ אֶתֵּן לוֹ תֵּשֶׁר · כִּי מִלְּפָנָיו הוֹן
וְכָבוֹד וְעוֹשֶׁר · לְהַצְדִּיק אֱנוֹשׁ לְהַמְצִיא לוֹ כּוֹשֶׁר·
שָׁת לוֹ פִּדְיוֹן לִמְצוֹא אוֹשֶׁר: פ׳אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן
נִשָּׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶנֶּה
עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא · עַנֵּנוּ בְנוֹפֶשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (וישראל ור״ח)

רצה וגו' עד בשוכך לציון ברחמים·

בְּכַרְמֵי מְלוֹן בֵּין שְׁנֵי שָׁדַי · אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר
הֲלִינוֹתִי שַׁדַּי · נָח בְּשָׁכְנָם וְגַם יֶשׁ דַּי · וּבְכֵם וַהֲדוֹם
לֹא גַם שֵׁדַי · סָע וְעָף בְּבֶצַע שִׁקְלֵי חֲשָׁדַי · וְנָשְׂאוּ
אֶת רְדִידַי מֵעַל שׁוֹדְדַי: פ׳אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן
נִשָּׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק
הֶנֶּה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא · רְצֵנוּ כְּשַׁי אֵל רָם וְנִשָּׂא:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם
ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר
תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל
נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב

ובוקר וצהרים הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת הא׳ ישועתנו ועזרתנו סלה:

עֵין עוֹצֶם הֲמוֹן מִסְפָּר שְׁנֵי עֳפָרִים· מִי מָנָה
וּפָקַד בְּחֶלֶשׁ וּפוּרִים· פְּקָדָם פּוֹקֵד בְּחוּמַשׁ
סְפָרִים· וְגַם עוֹד חָמֵשׁ בְּכָל הַסְּפָרִים· צָחוֹת נִיב
שְׂפָתֵינוּ יְשַׁלֵּם פָּרִים· כִּי אֶפֶס כְּסֶף שִׁקְלֵי כִפּוּרִים:
אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן
וְנִשָּׂא· וּכְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְכְּךָ כִּי תִשָּׂא· וְתֵיטִיב לָנוּ
בְּטוּבְךָ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ
וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדשך כאמור: יברכך יי וישמרך. יאר יי פניו אליך ויחנך· ישא יי פניו אליך וישם לך שלום: שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישרא׳ עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי׳ אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך:

גְּדֵי קְשׁוּר יָדַיִם בְּרָכוֹת לָשֹׂא· כְּאַהַב עוֹר גְּדָיָו
שְׁכִינָה נִתְעַלְּסָה· רְעֵה גְּדִיּוֹתָיו עַל אֶבֶן מַעֲמָסָה·
צֹאנוֹ עַל שֶׁכֶם חוֹצֶן נֶעֱמָסָה· שׁוֹחַ בְּנֵי מְעַנֶּיהָ
בְּאַף מְעַשָּׂה· תִּלְבּוֹשֶׁת הוֹד עֲדִי עֲדָיִים טְכוּסָה:
י׳אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא· וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן

וְתִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרֶךְ כִּי תִשָּׂא · בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם אָ
דָם וְנִשָּׂא · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל
בַּשָּׁלוֹם: ק"ש, אין כאלהינו, עלינו, ק"י, יגדל. תמנח' א"א צדקתך·

יוצר להפסקה ראשונה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר·

אוֹר זָרוּעַ זוֹרֵהַ כְּבוֹדוֹ · אָצַר וְנָצַר לַאֲשֶׁר עֲבָדוֹ ·
אֲהֵבוֹ זֶבֶד טוֹב זְבָדוֹ: בֵּן בְּיוֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה
מֵרֵאשִׁית · בְּטֶרֶם יָרָה פִּנָּה וּבָרָא שִׁית · מְצוּקֵי
אֶרֶץ עֲלֵיהֶם תֵּבֵל הֵשִׁית: גִּלָּה סוֹדוֹ לִישָׁרָיו
וְלִירֵאָיו · לָחוֹק מוֹעֲדָיו קָרָא מִקְרָאָיו · בָּרוּךְ שֶׁחָלַק
מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו: ח׳מֵנִיחַ מְכַבְּדָיו בְּיוֹם קָדְשׁוֹ ·
מְכַבֵּד יְרוּשַּׁת עַם קְדוֹשׁוֹ · שְׁמוֹר שַׁבָּתוֹ וּמוֹרָא
מִקְדָּשׁוֹ · קָדוֹשׁ: דַּעַת לִמֵּד חֶבֶר אֶת הָעָם · וְאִזֵּן
וְתִקֵּן לִקְרוֹא בְּכָל פַּעַם · וְלִשְׁאוֹל וְלִדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן
טַעַם: הוֹסִיפוּ לֶקַח שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִים · וְהִתְקִינוּ
לְהַקְדִּים שְׁלֹשִׁים נִמְנִים · לִהְיוֹת שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת
זְמַנִּים: וּבַשַּׁבָּת יוֹצְאִים שְׁלוּחִים בְּעָרִים · עַל נִיסָן
וְעַל תִּשְׁרֵי יְהוּ נוֹעָדִים · שֶׁבָּהֶם מְתַקְּנִים אֶת
הַמּוֹעֲדִים: זִכָּרוֹן סֵפֶר נִדְבָּרִים לְהִכָּתֵב
וּלְהֵחָתֵם · הָאֱמֶת אִתָּם לְשַׁתֵּק חוֹלֵק וּלְסַתֵּם ·
מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם אַתֶּם: חָכְמוּ לִקְבֹּעַ

רִאשׁוֹן וּלְיַסְּדוֹ · כְּאַגְּהַז לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ ·
זֵכֶר לְדָבָר הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא בְּדוֹ: טוֹרֵד וְגוֹעֵר שׁוֹטֵן
בְּאֵיתָן הָהוּא אֲצַל · בַּעֲבוּר אֲדוֹ וַיַּגִּיעוּ בְּנֵהוּ אֶל אָצַל ·
סֶמֶךְ לְמִקְרָא הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל: יָסְפוּ לְהַצִּיב
צִיּוּנִים לָשׂוּם תַּמְרוּרִים · לֵיל הַלֵּל וְיֵלֵל בְּשֶׁוֶה
גְּרָרִים · יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים: כּוֹנְנוּ יוֹם
חִנּוּךְ וְיוֹם בְּכוֹר לִתְאוֹר · בְּסִדְרָן וְחֶסְרִין וְלֹא שְׁלֵמִין
לְבָאוֹר · כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר: לְאַרְבַּעַת זְמַנִּים
צוֹרֵף רֶצֶף מִלְּסוֹר · אֵת כֶּשׁ גַּר דַּק הַץ זֶה לָזֶה
אָסוּר · מִפְּנֵי כִּפּוּר וַעֲרָבָה חוֹק וְזֶה מָסוּר: מַשְׂכִּילִים
בְּשָׁמוֹר חֹדֶשׁ הָאָבִיב רִאשׁוֹנָה · וְחַג הָאָסִיף
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה כְּחֻקָּה יְשָׁנָה · מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה
וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: נִמְסַר בְּיָדָם לְמַלְאוֹת וּלְחַסֵּר
פְּעָמִים · לִקְבּוֹעַ וְלִדְחוֹת וְלִפְשׁוֹט וּלְעַבֵּר
מְטֻעָמִים · כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי
הָעַמִּים: סֵדֶר יְסוֹד עוֹלָם לְבָרָה וּלְלְבָנָה · מוֹנִים
אֱמוּנִים יוֹדְעֵי לְעִתִּים בִּינָה · תְּקוּפוֹת מִנִּיסָן
לְחַמָּה וְשָׁנִים מִתִּשְׁרֵי לַלְּבָנָה: עֵרֶךְ פָּרָשִׁיּוֹת הוֹרוּ
יְשִׁישֵׁי עִקָּרִים · שְׁתַּיִם לִפְנֵי מְגִלָּה וּשְׁתַּיִם
לְאַחֲרֶיהָ קוֹרִים · לַעֲלוֹת זְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן לְעַם
יְקָרִים: פּוֹתְחִין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בִּשְׁקָלִים · וּבַשְּׁנִיָּה

זָכוֹר מְחַיַּית מְעֻקָּלִים מְקֻלְקָלִים · לְהַקְדִּים
וּלְהַכְרִיעַ בֶּקַע לְמֵאָה זוּזִים קַלִּים : צִוּוּי פָּרָה
בַּשְּׁלִישִׁית לְהִתְרַגֵּל · וּבָרְבִיעִית פָּרָשַׁת הַחוֹדֶשׁ
לְהִתְחַבֵּר עִם סֶגֶל · בְּזֵרוּז קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה לָרֶגֶל :
קָבוּעַ אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן · זַבְּרוּ סִימָן מִזָּמָן וּמֵחֶסֶן ·
לִסְמוֹךְ גְּאֻלָּה לִגְאֻלָּה בְּמִצְוֹת יִתְחַסֵּן : רָאוּי לָבֹא
בְּשַׁבָּת רֹאשׁ מְנָיָנוּ · (וְקוֹרִין בְּיוֹמוֹ) וּבִשְׁמוֹנָה בּוֹ
בְּפָרָשַׁת עִנְיָנוֹ · וּמַפְסִיקִין אַחַר מְגִלָּה וְטוּ סִימָנוֹ :
שֵׁנִי חַל בּוֹ מַקְדִּימִין לְשֶׁעָבַר · וּמַפְסִיקִין לְשַׁבָּת
הַבָּאָה וְסִימָן בּוֹ יְדֻבָּר · וְהַשָּׁלֹשׁ בְּשָׁלֹשׁ רְצוּפוֹת
עִנְיָנָם יְחֻבָּר : תָּר לָבֹא בָּרְבִיעִי מַקְדִּימִין · וּמַפְסִיקִין
לְשַׁבָּת הַבָּאָה מְסוּרֶת דָּד מְסַיְּמִין · וְהַשָּׁלֹשׁ
מְשֻׁלָּבוֹת זוֹ אַחַר זוֹ מַשְׁלִימִין : מְהֵי בוֹא בַּשִּׁשִּׁי
שְׁתֵּי הַפְסָקוֹת יִהְיוּ · לְמָחָר וּלְאַחַר פּוּרִים בְּצִיּוּן
וּבְיוֹ · וְהַשְּׁנִיּוֹת לְבַד כְּמִשְׁפָּטָן לְחַבֵּר יְבַעְיוּ :
נְדִיבִים מַשְׁמִיעִים עַל הַשְּׁקָלִים מֵרֹאשׁ חוֹדֶשׁ ·
חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לִתְרוֹם רִאשׁוֹן בְּהִתְחַדֵּשׁ ·
מִצְוָה לְהָבִיא קָרְבָּן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה בַּקּוֹדֶשׁ :
בְּרִית עוֹלָם לְעַמּוֹ יִשְׁמְרֶנָּה וִיגַבִּירֶנָּה · בְּעִתָּהּ
יָחִישׁ כָּל מוֹטָה יְנַתֵּק וְיִשְׁבְּרֶנָּה · וְיֵיטִיב צִיּוֹן וִיחַזֵּיר
שְׁלֵם בְּרִנָּה : מָתַי לְהִתְרָאוֹת פָּנִים בַּקּוֹדֶשׁ יְקַהֵלוּ ·

כִּימֵי עוֹלָם מִנְחָתָם יוֹבִילוּ וִיהַלְלוּ · רָנּוּ שִׂמְחָה לְיַעֲקֹב תְּהַלָּלוּ: הִנֵּה צוֹפוֹת עֵינַי לְמוֹעֲדֵי עֲדָנַי · יָמִים עַל יָמִים אֲחַכֶּה כְּסוֹד סוֹדָנַי · רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ: מַנְחִיל חֶמְדַּת יוֹם מִיָּמִים · בְּרִית שָׂם בֵּינוֹ לִגְדוֹלֵי מֵעַמִּים · מִי כָמוֹךָ נוֹרָא חַי הָעוֹלָמִים קָדוֹשׁ: הַכֹּל יוֹדוּךָ ·

בק"ק פפ"ד ויתר קהלות אשכנז א"א לא אופן ולא זולת.
חתום בראשי החרוזים מנחם ברבי מכיר.

אופן מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת בְּעֶלְצוֹן · מֵהֶן שִׁנְאַן גְּדוּדֶיךָ · מְאַזְרֵי זִקּוֹת חֲלָצוֹן · מַרְאֵה בָזָק כִּידוּדֶיךָ · נְגִידֵי פָּנִים וְחִיצוֹן · נִצּוּחַ עוֹז יְדִידֶיךָ · נוֹעָדִים לְשַׁעַר קִיצוֹן · נוֹעַם שִׁיר סוֹדֶיךָ · וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ: חָלִים וָעִים כֻּלָּם · חֲרֵדִים מִבְּלִי עָקוֹב · חַיָּלִים מְזִיעִים בְּחִלָּם · חַלּוּצִים חוֹשְׁשִׁים מִלַּעֲקוֹב · מַחֲשִׁים וּמְמַלְּלִים בְּקוֹלָם · מַבְקִיעִים רְקִיעִים לִקּוֹב · מַזְכִּירִים תָּם בְּסֻלָּם · מְבָרְכִים בִּשְׁמוֹ לִנְקוֹב · וַאֲנִי אַגִּיד לְעוֹלָם · אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בָּרוּךְ זִכְרְךָ אֲמִתִּי · בָּרוּךְ דְּבָרְךָ וְחוֹתָמֶךָ · רִבְבוֹת הֲמוֹנֵי וְכִתֵּי · רָצוֹא וָשׁוֹב בְּטַעְמֶךָ · בִּגְבוּרָה וְלֹא בְשִׁתִּי · בָּאִים לְהַקְדִּישׁ שְׁמֶךָ · יַחַד כָּל עִתִּי · יְצַפּוּר יָרִיעַ לְרוֹמְמֶךָ · וַאֲנִי אֵלֶיךָ יְיָ שִׁוַּעְתִּי · וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ: מְרַצִּים כְּדוֹרוֹן מֵבִיא · מְרַנְּנִים

מְתַנְּנִים בְּקוֹלָם· מְכַסִּים פָּנִים לְהַחְבִּיא· מִפַּחְדְּךָ
מִסְתַּתֵּר וְנֶעֱלָם· כְּמוֹ חָזָה נָבִיא· כְּבוֹד גַּלְגַּלִּים
וְאֶרְאֶלָּם· כְּרוּב נֶשֶׁר וְלָבִיא· וּבֶן אָדָם לְמוּלָם·
וַאֲנִי בְּתֻמִּי תָּמַכְתָּ בִּי· וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם:
יְהוּדוּךָ בְּנֵי עֲלִיָּתִי· יַחְדָּו חֵיל מְשָׁרְתֶיךָ· יְדַמּוּ לְמוֹ
תְּהִלָּתִי· וִיחַלּוּ אֱלֵי קָדְשֶׁךָ· רוֹעֲשִׁים אָז לְעֻמָּתִי·
רַחֲמִים דְּרוֹשׁ וְחֶמְלָתֶךָ· רְווּי רִבּוּי רִנָּתִי· רָצוֹן
הֱיוֹת לִקְרָאתֶךָ: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי· יָגֵל לִבִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ: והחיות

נא"ק פס"ר ויוצ קהלות אשכנז ח"ח לא אופן ולא זולתי
זולת. ע"ס א"ב ונמוך חתום מנחם ברבי מכיר.

אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּהּ· אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָהּ· בִּלְעָדַי
כִּמְעַט בַּצָּרָתָהּ· לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָהּ: גְּאַלְתַּנִי מֵרֹאשׁ
מִמִּסְתּוֹלְלִי· גָּדַעְתָּ שֵׁבֶט מִשְׁתּוֹלְלִי· דִּכִּיתָ תַּגִּין
מֵהַתֵּלִי· הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִי: הֵצִיר הִגְבַּרְתּוֹ כְּאַרְיֵה·
הוֹדַעְתּוֹ עַתָּה אֶהְיֶה· וּכְשִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת אֶהְיֶה·
וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: זוּלָתְךָ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנָי· זֵדִים
עִדּוּנִי מֵעֲדָנַי· חָזִיר כִּרְסֵם מַעֲדַנַּי· עֶזְרִי מֵעִם יְיָ:
טוֹב לְכָל יְצוּרֶךָ· טוֹב וּמֵטִיב לְמַאֲמִירֶךָ· יַעֲרִיף
טוּבְךָ כְּאָמְרֶךָ· כִּי בִי בְּעֶזְרֶךָ: כּוֹרַתִּי בְּרִיתְךָ
בְּנֵזֶר· כָּאֵזוֹר לְמָתְנַיִם אוֹזֵר· לְךָ הִדְבַּקְתָּם
מִלְּהִנָּזֵר· הִנֵּה אֱלֹהִים עוֹזֵר: מְרִימֵי עוֹל לְיִסְרָם

משוכי בחבלים לאסרם· נרתקים בעבותות
שזורים· בטחו ביי עוזרם: סוקר בעינו ליצירו· סוב
בעבי כחדרו· עד וישן מנצרו· של יעקב בעזרו:
פונה לדל לראותו· פלל כהבינו לקראתו· צעקתו
ישמע בקריאתו· מלך עוזר אותו: קמים באפר
פאר· קדושים העגר בנזר· רגדם בשלוש זר· יי
היה עוזר: שוקקה נפשי תוהי· שואלים בחסדך
משתהי· תפן לפנות מבלהי· עזרני יי אלהי:
מרודים בעוטי כעט· נחרת סוסים ושעט·
מתלעות כפירים ולעט· יעזרו עזר מעט: בריתך
עדינה כחשה· בקשה קשה כנחשה· יקוד להבה
הכחישה· אילותי לעזרתי חושה: מהר ישעך
תבשרני· כתם התם מבסרני· ירושלים נוך
החזירני· תהי ידך לעזרני: חזיון צופיך שחרתיך·
קראתיך בשם בהרתיך· ובימיני תמכתיך
אזרתיך· אמצתיך אף עזרתיך: אמונת ברית
הגברתה· סגב בעזך בנחרתה· להשיב מבקשן
ומפרתה· הבה לנו עזרתה: עזרת

מיוסד ע"פ א"ב סלת שבראש כל סדר יקדים לו תיבת זכור.

זכור את אשר עשה · ויהי לבו ולמשיסה · וגזו
יעקר בכעיסה · בישה אל חטאו אל תשא · כי קהלך
עסה · בכל צרה ודריסה · גם בך לא חסה · ובעזות
הדליל עמוסה · בתוך אבן מעמסה : ק׳ אתה זוכר
נשכחים · זכור אום לך משבחים · וקדשה לך
מפציחים · קדוש : זכור דבר עתק בכל ערך ·
על חמוקי ירך · לדרורי מפרך · הקדים ויצא
בדרך · לזנב כל ברך · לדוש בגאות ולהדרך ·
וכבודך צץ מחרך · בכל רוחב ואורך · ותמך
בטובך להארך : זכור ומורה שהשליך למעלה ·
ואהובך אין לחללה · עשותם כמעי מסלה · חוק
לשיתם כלה · אותם להפילה · בהכנעה
ובהשפלה · טוב שומע תפלה · הפלתו בבהלה ·
ואחריתו לקלקלה : זכור יהיר רשע · כי למאוד
פשע · והציק בן משעשע · כבד חטא ורשע ·
ואזניו הכבד ועיניו השע · ולראתך לא שע ·
למענך צדיק ונושע · חיש לנושעים ישע · עובר
על פשע : זכור מלולו למולך · ומאס בפעלך ·
לבחורי קהלך · נא זכור יום זכולך · וישלם לו
משלך · גמול רע מהילך : סערהו בשצף עלך ·

וכל פה יהללך · על פלא מפעלך: זכור עמך ונחלתך · אשר הם אהבתך · ומקוים לישועתך · פנה בתהלתך · ורחם על עדתך · ההוגים בשעשוע דתך · צהלם ביראתך · ותטעם בקריתך · ושם תצמצם שכינתך: זכור קרית חנה · ועדת מי מנה · המפוזרת בכל פנה · רוממה כחנינה · כי געה עונה · ועת לחננה · שכח שם עדינה · מכל צד ומכל פנה · והמלכות לבעליה השב נא: תפקוד עתה ברחמים · ותופיע ממרומים · להושיע מעוטי עמים · קדוש: הכל יודוך

למי שנא סלין.

אופן כבודו יתרומם בפי כל הנשמה · וישמיע למקדישיו המקדישים שמו בנעימה · ויתפאר להתרוממה · במעלה ובמטה שוכן רומה: והחיות

זולת. סימן פ"ם א"ב.

אתה מלא רחמים · ברחמיך שמח עגומים · גאלם כי הם יתומים · דתך בהגיון נואמים · הם מובדלים מעמים · ואותך בהתמד מרוממים · זכור שלשת קדומים · חפוף בבנוי כמו רמים: טוב וזכור ידידיך · יחד שמחם כרוב חסדיך · כי הם עבדיך · למודים לעבדך · מהרה קומם נגידך · נהלם בחוזק ידך · סמכם בשם יחודך · עגרם

במאדך: פרה תפדה מזכירך · צועקים בכל לב לשחרך · קים עלימו דברך · רבצם בבית בחירך · שובבם לחדריך · שכנם בעירך · תשתבח בהדריך · תפרם כבקריעת פלג עדריך: עוזת

קרובות. הש"ץ אומר התחלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אזכיר סלה זכרון מעשים · בימים האלה נזכרים ונעשים · נחון גח מבין עכסים · הראונו להזכיר לרקב כעסים: החוח הנץ מגלגל ודרדר · ומדור לדור גולגל ודורדר · זכר עון אבותיו הקדר · חטאת אמו בלי להעדר: טרף אף וישחת רחם · יחומתו מקלוט בהריק יחם · כהופקד לשלישו בחטו נחם · לבט להלחם בלוחמי לחם: מהלך ארבע מאות פרסה · נע ונד מכמורת לפרסה · סע משעיר והכמין פרוסה · עיף ויגע מבושיו לסרסה: פועל שטימת בכורה לעכור · צמיתות צאן קדשים למכור · קלונו הותרט כעט לזכור · ראשית גוים לגלע בזכור: שדי זכר לילה חולק · שורש תענף בחלקלק להחלק · פ' תמור כי השליו המלק · תבע להזכר מעש עמלק:

לאחרונה יסעו שבם שלט · כי הענן מטם פלט ·

י' לעת ימחה ולא יומלט· יגונן עם גנון ומופלט:
ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור עד להחיות מתים·

ע"ס תשר"ק.

תמימים בעודם בסין רפידים· שבון עדי עדים אפודים· רצו שלול מתן לפידים· קפצו ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל אספסוף· פושע סכיבות מחנם אסוף· עלות פעמימו ממצולות סוף· סבר לקמלם כקנה וסוף: נגד ויעף שלש פעמים· מחזר בניני חמשה עממים· לץ הכה ופתי העמים· כלל להתיחס נדיבי עמים: יהר לץ והעמיד מסלה· טכוס בחורי בזמה סלה· חמוקי ירכי בם לפסלה· זרע להרביע ולהתעיב סגלה: וישטום שטימת ישישו המחבא· החל לבא מראש במחבא· דגר שנית בחרב להובה: גש בשלישי בעליל בחובה: במשלו ששכי באום מושלים· בפרק עמד מסור גשולים· י' אמרו לכו ונכחיד נכשלים· אז כמאז זנב כל הנחשלים:

שונאיך הם ילבשו בושת· כמו כצלעי שמחו ביבשת· י' בעטותך עטרת עדיי תלבושת: להגשים תחי לצולעת תחבושת· ברוך אתה יי מחיה המתים:

ע"ס א"ת ב"ש ונכון חתום יהודה.

אצילי מרעי נכד שעיר· תולדות אלה בני שעיר·

בְּקַשָּׁם אָצוּ אִשֵּׁי לְהַבְעִיר · שֶׁאוֹנָם חָרְשׁוּ כְּשָׂדֶה עִיר: גּוֹי גָּדוֹל שֶׁלֹּא זָבַרְתָּ · רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז זָבַרְתָּ · דְּגָלִים בְּלֹא הוֹן מָכַרְתָּ · קְדוֹשִׁים בְּאוֹנָה וּבַיָּין הַמְכַרְתָּ: הַזָּכֵר לְעָרִים נָוֶה נִיאֲרוּ · צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עִרְעֲרוּ · וְעַד הַיְסוֹד עָרוּ עָרוּ · פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְּגֵיאוּת וּפָעֲרוּ: זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה · עֶבְרָתָם שְׁמָרָהּ נֶצַח מִלְשַׁכְּחָה · חֵלֶף לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה · סְפָרִם חָתוּם לְיוֹם תּוֹכָחָה: טַעַם חוֹק כְּרַת מוּכַח · נִזְכַּר כִּי לֹא תִשָּׁכַח: פ׳ יוֹם בּוֹא עַמִּים לְהִתְוַכַּח · מִכֵּן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכַּח:

יַקֵּשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת · הַחֲתוּמִי בְּרִית בְּצָבָא וָאוֹת · וְהוּפְקַד מִדָּה בְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת: פ׳ דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת · הוּא יִפָּקֵד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶךָ זְכוֹר · בּוֹ בְּלָשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר · וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלִּזְכּוֹר · אַתָּה יְיָ וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר · בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר · אֲבָל תָּשׁוּחַ נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר · וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר · וּמַה קִּצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר · אִם לֹא

למעני תזכור · למענך ולמען ירושלים זכור · חוק
כי לא תשכח עדות זכור · ואומר אם אשכחך
עתה לה זכור · ותפקוד ותזכור · כאב צר לעכור ·
פיהו לזכור · לנוע כשכור · ועוד כל תמכור ·
נקובי בן בכור · י׳ נכורי בלתך זכור · ופארך
אזכור · וארצך לזכור · בפרשת זכור :

חי וקים נורא ומרום וקדוש :

סס המחבר אלעזר בירבי קליר חתום בדלתי החרוזות

אץ קוצץ בן קוצץ · קצותי לקצץ · כדבור מפוצץ ·
רצותי לרצץ · לץ כבוא ללוצץ · פלץ ונתלוצץ ·
כעץ מחצצים לחצץ · כנץ על צפור לנצץ : עב
בקע מראש · יחידים מנו גרוש · חל חלך ויפרוש ·
וישב על גבי חרוש · זמן והונקב לראש · ראשית
גוים לרע לדרוש · היות לכל בוגדים ראש · תפשו
תלות במבחר ברוש : רץ והקרה בדרך · עייפי
טרחות דרך · ופץ לא זו הדרך · תעו במדבר
בישימון דרך · כנחש עלי דרך · שלח יד בחמוקי
ירך · ועל כל ראש דרך · וזנב כל עוברי דרך :
שף ועף וחש · ומחור פתן רחש · ונודע כי הוחש ·
משורש נחש · רגש ולחש · ועת לידתו ניחש ·
ובכשפיו הוכחש · ובחלש נחלש · ולא חש :

:

בכשפיו הללו · ובקסמיו חללו · יום העמיד חללו · שמש הדמים חללו · יגע ולא הונה לו · ולחרפות גחלו · עד בא השמש הזחילו · להמחות הוא וכל חילו : קט ושן חרק · ונאצות שרק · ומורה באפו הרק · וחרבו הברק · למילה פרק · ובלפי מעלה זרק · ולשם שמן תורק · בעזות ירוק ירק : יה אשכול הכופר · צו אל משול עופר · זכרון משלי אפר · כתוב זאת זכרון בספר · רושם בזה ספר · בתורה ובנביאים ובכתובים להחפר · להמחות מספר · ולא יכתב עם כל הכתוב לחיים בספר :

אל נא · לעולם תוערץ · ולעולם תוקדש · ולעולמי עולמים · תמלוך ותתנשא · האל מלך נורא מרום וקדוש · כי אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיחו · ספרו עזו פארוהו צבאיו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבח · תוקף תהלות תפארתו :

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק :

מ״פ ומת שמו חברו · תמח זכרו · טלהזכיר · בזכרון קדוש :

מ״פ יען אשר לא זכר · ונחשב בנכר · טלהזכר · בזכרון קדוש :

פ״ס אב״ג בג״ר גר״ה.

זכור איש אשר הגיע אב ללא עתו · ברצותו ונגוב ונאוף בעתו · גרע חמש שנים ממחיתו : זכור

בוזה על גמילות חסד· גועל אח עש לזקנו חסד·
דומה למס מרעהו חסד: זכור גלה ערות מצואת
שדה· דם שפך בבואו מן השדה· הפך לב אב
בשדה: זכור דחוי באזן הערלה· הבוזה בכורה
בכוס התרעלה· ופרק ממנו עול ומשך לו ערלה:
זכור הפכפך דרך איש חר· והכהה מאור אב
בעשן עבודת זר· וזמם כלב היות לאח לאכזר:
זכור ונתעולל לרבע באשה· זדון לבו השיאו
באשה· חתו גבוריו להיות כלב אשה: זכור זרע
מרעים נתעב ונאלח· חלק להשחית ולומר האח·
טמנו גאים פח לחבל אח: זכור חנט ממנו עמלקי·
טס כילק לאבד חלקי· ירוע כבירים לעין כל
ללוקקי: זכור טפש מהעריםה· ירד וכתת עמי
עד חרמה· כמו כן חיב להחרימה: זכור יושב
נגב בלי עול כערד· כסות ולשון שנה היות מלך
ערד· לשבות שבי מרד וחרד: זכור כסיל שונה
באולתו· לתערובת מדין בעלותו· מהר ירבשת
וגלה נבלותו: זכור לקעקע בצרתו משורש·
מלעזוב לו ענף וגם שורש· נענש קישי כי השאיר
לו שורש: זכור מעשה אגג מעדנות· נשים
כשכלה חרבו לענות· סורס שארו לשסוף ישנות:

זָכוֹר נָגִיד לְהָמְלוֹ הַסְּבִים· סָר מִמְּלוּכָה מִבֵּין
נְסִיכִים· עוֹלֵל הַנּוֹתָר עָמַד לְשַׁכִּים: זָכוֹר סָבַב
צִקְלַג וְנֶגֶב· עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב· פִּגְרוֹ טוֹב
רוֹאִי מְנַשֵּׁף בְּעֶגֶב: זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא·
פֶּרֶץ כַּרְמֵי עֵין גֶּדִי כְּהוֹבָא· צוֹרְבוּ אִישׁ בְּאָחִיו
בְּחֶרֶב לְהוּבָה: זָכוֹר פְּלִטִּים אֲשֶׁר בְּאַף הַסְּעִיר·
צְבָאַי בְּלֶכְתָּם אֶל הַר שֵׂעִיר· קִנֵּא לִנְקוֹם עֲיָרוֹת
שֵׂעִיר: זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידַי· קָם בְּרֹאשׁ
דְּרָכִים לִסְעוֹד אֶת רוֹדַי· רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי
רְפוּדַי: זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם· רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי
לִי בַּשָּׁמַיִם· שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמַיִם: זָכוֹר רָדְ׳
חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת· שִׁמְשִׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ
מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת· תַּמָּה הַלָּשׁוֹן לְרַפּוֹתָהּ
מִמְּלָאכֶת: זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה· שְׁתִילִים
מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבְּרָה· שִׁיעֵר מֵהֶם עֲשָׂרָה
לְשָׂרְרָה: זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֲמִשִּׁים· תְּמִימָה קָצַב
לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים:
וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:
ס ליק אֱלֹהִים יְ׳ דָּמִי לָךְ· כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע
קוֹלָךְ· מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמָּךְ בְּקָנוּן פָּעֳלָךְ· זָכוֹר
אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ· אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְחַשִּׁילָךְ· וְהָיָה

בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ· תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלָךְ·
וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ· וּמִשֶּׁלָּךְ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ· אָנָּא
הָקֵם אֶת דְּבַר מִלּוּלָךְ· עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הַזָּכֵר
לָךְ· אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ· זְכוֹר יְיָ אֶת
יוֹם זְבוּלָךְ· הַמִּתְגָּאִים וְנוֹאֲמִים פֹּה מַה לָּךְ·
הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלְּלָךְ· זְכוֹר כִּסֵּא כְּבוֹד
גָּדְלָךְ· אֲשֶׁר מִגְּרוּ וְנִאֲצוּ לְמוּלָךְ· וְשִׁלְּחוּ בָּאֵשׁ
הֵיכָלָךְ· וַיְשִׁימוּ כָּל גְּבוּלָךְ· וְשִׁדְּדוּ וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת
אָהֳלָךְ· אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בִּקְהָל לָךְ· אָמְרוּ לְכוּ
וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי בְּגָלְלָךְ· וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הִלּוּלָךְ· עָלֶיךָ
יַעֲזוֹב חֵילָךְ· וְיוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ· אִתָּנוּ
בַּמִּדְבָּר נִלְחָמוּ· וְאִתָּךְ בַּיִּשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ: אִתָּנוּ
חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ· וְאִתָּךְ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נָהָמוּ·
אִתָּנוּ פְּלִיטֵי עָנָן זָמָמוּ· וְאִתָּךְ כַּפּוֹרֶת עָנָן גָּמָמוּ·
אִתָּנוּ לַחֲשׁוּלֵי עָב דָּמוּ· וְאִתָּךְ עֲלוֹת עַל בָּמֳתֵי עָב
דָּמָמוּ· אִתָּנוּ חוּץ מִמְּחִיצָה קָמוּ· וְאִתָּךְ לִפְנַי
וְלִפְנִים קִדְּמוּ· אִתָּנוּ בְּרָחוֹק מָקוֹם אִשְּׁמוּ· וְאִתָּךְ
בְּקֶרֶב מְקוֹמָךְ שִׁמְּמוּ· אִתָּנוּ חוּץ מִישִׁיבָתֵנוּ דָּמוּ·
וְאִתָּךְ בִּמְכוֹן שִׁבְתָּךְ דִּמּוּ· אִתָּנוּ אוֹת בְּרִית
מִשְּׁאָר הֵרִימוּ· וְאִתָּךְ עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְּרִית
הֶחֱרִימוּ· אִתָּנוּ בְּרוּם יְדֵי עָנְיוֹ הֶחְרָמוּ· וְאִתָּךְ

תְּלוֹת יַד לְמוֹלְכָךְ הֵרִימוּ · אוֹתְנוּ נִתְיָעֲצוּ וְסוֹד
הֶעֱרִימוּ · וְאוֹתָךְ כְּרוּבֵי סוֹדָךְ לְחָרְפוֹת הִגְרִימוּ :
וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב · וְהוּא נֶגְדְּךָ כְּמַטָּה יוֹשֵׁב ·
תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב · אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד בְּלֵב
מִתְחַשֵּׁב · אִם לֹא עַתָּה תָּקוּם וְתַקְשֵׁב · בְּשָׁלשׁ
עֶשְׂרֵה קִימוֹת נְקָמוֹת לְחַשֵּׁב · בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח
לִפְקֹד עַל הַיּוֹשֵׁב · וְאִם אֵין כַּגֵּר תֵּחָשֵׁב · וְכָל
הַמּוֹנֶה וְסוֹפֵר וְחוֹשֵׁב · קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב ·
נָשְׁתָה גְבוּרָתוֹ מִמְּחַשֵּׁב · וְלֹא יִמְצָא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב ·
וְיֶחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב · וּבֶאֱמוּנָה כְּסָלָיו יְיַשֵּׁב ·
וְזֹאת עַל לִבּוֹ יָשֵׁב · וְיֹאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב :
וְנֶחֱשַׁבְתִּי כְּעַד זוֹמֵם · כָּל הַיּוֹם מְדַמֵּם · וְנַפְשִׁי
נִבְהֲלָה מְאֹד וּמִשְׁתּוֹמֵם · וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה
וְדוֹמֵם · זְכוֹר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם · כָּל עוֹבֵר
עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם · מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם · הֱכֵר
אוֹמֵר פִּיךָ קוֹמֵם · בְּשָׁלשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם ·
בְּשָׁלוֹשׁ מִיתוֹת זִכְרָם לְהַדְמֵם · בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי
אֲפֵלָה נָגְהָם לְהַעֲמֵם · בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה
לְהַרְשִׁימֵם . בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי שְׁמַד לְהַאֲשִׁימֵם :
וּכְמוֹ מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים עִקְּבוֹ עָם מְעֻנּוֹת · וּמִשִּׁבַע
מִצְוֹת הַמְּיֻשָּׁנוֹת · כֵּן בְּעֶשֶׂר וְשֶׁבַע יוֹשְׁבָרוּ לְעַנּוֹת ·

וּבַת קוֹל תֵּצֵא מִמְּעוֹנוֹת · וְתִפּוֹצֵץ בְּכָל הַמַּחֲנוֹת ·
זִכְרוֹן דְּבָרִים לְהַגִּיד וְלַעֲנוֹת · אַל תִּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת ·
בִּינוּ נָא יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת · וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר רְנָנוֹת ·
עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֵּת מַחֲנוֹת · וְהֵקַר אֶתְכֶם כִּפְנֵי
בָנוֹת · וְיָצָא לוֹ שֵׁם בְּכָל הַמְּדִינוֹת · רְאוּ עַתָּה
זֹאת לְתַנּוֹת · אֵיךְ נִמְחָה כְּחֶתֶף בְּכָל פִּנּוֹת ·
וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת · אֲשֶׁר הוּסְמַךְ
עֲלֵיהֶם כְּמַשְׁעֵנוֹת · יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת הָעֲוֹנוֹת ·
לְרוֹב יָמִים לְהִמָּנוֹת · לַחֲשׁוֹב לָהֶם חֶשְׁבֹּנוֹת ·
לְהַפִּילָם לְתוֹפֶת דֵּרָאוֹנוֹת · וְהֵמוֹן לְאֻמִּים וְכָל
הַלְּשׁוֹנוֹת · עַל עוֹזֵר וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת · וְכָשַׁל עוֹזֵר
וְנָפַל עָזוּר מְקוֹנְנוֹת : וְיֵדַע כָּל פּוֹעַל כִּי לֹא שָׁכַחְתָּ ·
וְיָבִין כָּל יְצוּר כִּי שְׁמָם שָׁכַחְתָּ · וְשֵׂעִיר וְשָׂרָיו אָז
וִכַּחְתָּ · וַעֲמָלֵק וְטַפְסְרָיו הוֹכַחְתָּ · וְאִתָּם בְּמִשְׁפָּט
נִתְוַכַּחְתָּ · וְיִזָּכְרוּ עִם אֲשֶׁר זָכַרְתָּ · כִּי לְטוֹבָה אֹתָם
הִזְכַּרְתָּ · וּבְזִכְרוֹן טוֹב אֹתָם נִזְכַּרְתָּ : פ׳ וְהַמַּזְכִּירִים
אֶת יְיָ · יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְיָ · וְיֹאמְרוּ גְאוּלֵי יְיָ · כֵּן
יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ יְיָ · וְהָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ · וְהַבּוֹטְחִים
בַּיְיָ · וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ · יֶחֱזוּ בְּנוֹעַם יְיָ · וְיַגִּידוּ כִּי
אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ · כִּי אֵל רַחוּם יְיָ · אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ ·
טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ · טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ · רַנְּנוּ צַדִּיקִים

בַּיְיָ׃ קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ׃ כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ׃
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ׃ כִּי גָדוֹל יְיָ׃ בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ׃
שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ׃ ע״כ וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְּטֵלִים
יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים· וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנְּטָלִים·
וְיִזָּכְרוּ לָעַד גְּאוּלִים· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים·
מִפְּעָלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים· וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו מַגְדִּילִים·
וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים· בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים·
בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים· בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי הַלֵּל מְהַלְלִים·
בַּעֲשֶׂרֶת לְשׁוֹנוֹת שִׂמְחָה צוֹהֲלִים· וְשַׂרְפֵי הַקּוֹדֶשׁ
הַמְּעֻלִּים· כְּתַלְמִיד לָרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים· מַה פָּעַל
אֵלִים׃ כִּי אֵלֶּה יִהְיוּ מִבִּפְנִים· וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם
מִפָּנִים· וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים· וְאֵלֶּה לִפְנֵי
וְלִפְנִים· בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים· וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת
הַצְּפוּנִים· קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מַצְפִּינִים· בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים צְפוּנִים· הַהוֹגִים בִּיקָרָה מִפְּנִינִים· וְקַדְמוֹנִים
שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים· לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְגִנִּים·
בְּגַאֲוַת אֲפִיקֵי מָגִנִּים· בְּצַלְמָם הֱיוֹת גְּנוּנִים·
וּבְאֶבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים· וְעַל חוֹמוֹתָם מִתְמַנִּים·
לְשׁוֹעֲרִים וּלְשׁוֹמְרִים מְמוּנִים· כָּל הַיּוֹם וְכָל
הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים· לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים·
לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים· וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל

מִתְכַּנִּים • וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים • שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מַשְׁכִּימִים • וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים • וּבְשָׁלְשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים • כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם בָּם מְכִינִים • וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשַּׁת עֲנוֹת כְּאָז מְכִינִים • קְרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכַוְּנִים • וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים ⁘ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ וגו'.

יוצר להפסקה שניה

שיסד ע"פ א"ב מסולג ונם המחבר מאיר חתום אחר אות ז"ך ואחר אות תי"ו.

אוֹרוֹת מֵאוֹפֶל הִזְרִיחַ מֵהוֹדוֹ • מִצִּיּוֹן יוֹפִיעַ אֶל עֲבָדָיו גִּלָּה סוֹדוֹ • וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ: אֶדֶר יִפְעָתוֹ וְקַרְנֵי הוֹד עֲטִיָּתוֹ • הֵאִירוּ בְרָקָיו דּוּמִיָּה תְהִלָּתוֹ • כִּסּוּתוֹ לְבָנָה הִיא שִׂמְלָתוֹ: אִתְּךָ חֲתוּמִים בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ כְּמוּסִים • בְּשֶׁאֵין הָעוֹלָם בְּרֵאִי הֱיוֹת בָּם מִתְעַלְּסִים • צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לְחוֹסִים: מֵאַיִן חֵשֶׁק כְּחֶשְׁקֶךָ לְזִכְרְךָ תַּאֲוָה • רְשָׁפֶיךָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת אַחֲוָה • רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה • קָדוֹשׁ: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ בִּמְרוֹם רָמִים • וְאִוִּיתָ מִקְדָּשׁ מְעַט מִמְּעוּטֵי עַמִּים • מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּחֶלְקַת טוֹרֵף פְּנִינֵי • מִשְׁעֶנֶת זָקֵן בֶּן זְקוּנַי • לְבִנְיָמִין אָמַר

יְדִיד יְיָ: בְּשֶׁלְּךָ יִכַּבְּדוּךָ בָּנֶיךָ חֲמוּדַי· כִּי לְךָ תֵּבֵל
וּמְלוֹאָהּ מִכָּל דַּי· כָּל עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדָי: גַּע זְמַן
תְּרוּמָה מַשְׁמִיעִין עַל הַחֲדָשָׁה· בְּאֶחָד בַּאֲדָר
שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי הַפָּרָשָׁה· תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה: גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל עָרֵי·
אִישׁ אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ לְהַחֲלִיף לְכָל עוֹבְרֵי· תַּעֲרוֹךְ
לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי: גָּמְרוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
בּוֹ עֵת לַחֲקֹר· לִקְנוֹת וְלִבְדּוֹק אַרְבָּעָה תְּמִיד הַבֹּקֶר·
לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר: דּוֹרֵשׁ עֲתִידוֹת חָשׁ
לְהַשְׁמִיעַ קוֹל· לְהַקְדִּים שִׁקְלֵנוּ אֶל שִׁקְלֵי כֹּל·
אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל: דְּבַר הַמֶּלֶךְ נָחוּץ הַכָּרוֹז
הוֹלֵךְ· הֶחֱלוּ מְמַשְׁכְּנִין כָּל הַנִּמְצָא בִּפְלֶךְ· לָכֵן
לֹא בָא אֶל שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: דָּתוֹ אַחַת לְנֶעֱצַל שִׁקְלוֹ
מִלְּשַׁגֵּר· מְמַשְׁכְּנִין כְּסוֹד מוֹרִים הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר·
תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר: הַכֹּל מַעֲבִיטִין אַךְ
לֹא מִכְּדֵנַי· הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי· וְגַם הַכֹּהֲנִים
הַנִּגָּשִׁים אֶל יְיָ: הִדָּבֵק בְּדַרְכֵי הַיּוֹצֵר וַעֲשֵׂה בְּרָכוֹת
לְעוֹלָם· דְּרָכָיו דַּרְכֵי נֹעַם כֶּתֶר נוֹרָא יַהֲלוֹם·
דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם: הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי לֹא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה· אִם יִשְׁקְלוּ אֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָם
מְאוּמָה· אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ תְּרוּמָה: וְלֹא מֵהֶם

וּמֵהֲמוֹנָם יִהְיוּ לְשָׁמִיר וָשַׁיִת · מִגָּדִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת · לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת בַּיִת : וַאֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה וְלֹא יִתְעָרֵב זָר בֵּינוֹתַיִם · בְּשֶׁכְּבָר רָפוּ יְדֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָיִם · לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדָיִם : וְהַכֹּהֲנִים וְהַקְּטַנִּים לִשְׁקוֹל בְּהִתְנַדְּבָן · כָּל נְדִיב לֵב עוֹלוֹת לְלִשְׁכַּת הַקָּרְבָּן · וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן : זָרְזוּ מִפְּרוֹס הַפֶּסַח לְסַלֵּק הַיְשָׁנָה · תְּרוּם בְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הָאַחַת אָלֶף סִימָנָהּ · לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשׁוֹנָה : זָהֲרוּ הַמַּשְׂכִּילִים אַבְנֵי נֵזֶר נוֹסְסוּ · לְקֻפָּה שְׁנִיָּה יַד פֵּרְשׂוּ · וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ : זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת בְּאוֹת גִּימֶל מוּכְרַעַת · כָּל אַחַת שָׁלֹשׁ סְאִים בְּלִי מִגְרַעַת · הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמוֹעֵצוֹת וָדָעַת : חָזְרוּ לַעֲשׂוֹת פּוּמְבִּי הוֹרוּ נְבוֹנָי · בִּפְרוֹס הָעֲצֶרֶת כְּמִשְׁפָּט רִאשׁוֹנָי · כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוּמַת יְיָ : חִדְּשׁוּ עוֹד תְּרוּמָה אַחַת בָּאַחֲרוֹנָה · לְבַד מִשְׁתַּיִם אֵלֶּה כָּל אַחַת בִּזְמַנָּהּ · וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה : חִפּוּ שִׁירֵי שְׁתַּיִם רִאשׁוֹנוֹת בְּקַטְבְּלָאוֹת · שֶׁלֹּא לִתְרוֹם מֵהֶם עוֹד לְעִתִּים הַבָּאוֹת · לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת : טְהוֹר יָדַיִם חָלוּץ הַנַּעַל לְלִשְׁכָּה קָדַם · וְלֹא בְּפַרְגּוֹד הֶחָפוּת פָּנִים

מהתאדם · ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים
ואדם: טבוע בתורה ובנביאים ובכתובים הוא ·
לצאת ידי שמים וידי עם אל · והייתם נקים מיי
ומישראל: טרוד אם יקראו יאמרו משך לשבה
לוקה · וכי ירבה כבוד ביתו מחשד לא יזדבה ·
ואין להעשיר לא ינקה: יספו מעלה תרום לשם
ארץ צבי תחלה · והשניה לשם כרכים המקפין
לה · אלהים יכוננה עד עולם סלה: יפרישו
השלישית שירי שירים · לשם בבל ומדי
והרחוקות מירושלים · אשר ישאר מאשור
וממצרים: יזהירו תורם מלתרום שלא ברצון
חכמים · שלא לטול שרדה עד ירשה שלש
פעמים · כי רבים חללים הפילה ועצמים: כל
אורחות חכמים חסד ונתיבם · לשונם מרפא
עושר וברכה בניכם · כי ישרים דרכי יי וצדיקים
ילכו בם: כנכנס תורם גוברים מדברים עמו עד
שיצא · מפשפשים צפוניו כבושת גנב כי ימצא ·
פגול הוא לא ירצה: כן גם קוץ מלתרום החדלתי ·
לכל יטמין בקליעות קוציו הזהרתי · קולע אל
השערה ולא יחטיא: להגדיל שקל טהורי לב
יסדו · פונדיון להכריע דעת את העם למדו · אשר

חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ: לְמִינֵי מַטְבְּעוֹת שׁוֹקֵל
וְחוֹבֵר· יַכְרִיעַ חֲצִי מָעָה לָצֵאת בְּכָל עֲבֵר· שֶׁקֶל
כֶּסֶף עוֹבֵר: לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים וְלֹא יַעֲלוּ גֵּרוֹמִים·
הַשּׁוֹקְלִים חֲצָאֵי שְׁקָלִים שְׁלֵמִים· הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע
דִּבְרֵי חֲכָמִים: מְצָרֵף שִׁקְלוֹ וְשֶׁל חֲבֵירוֹ יַחַד·
חֲכָמִים יַגִּידוּ בְּלִי כַחַד· מִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
הָאָחְז אֶחָד: מַצְדִּיק מִשֶּׁלּוֹ עַל יַד עָנִי בֶּן עִירוֹ אוֹ
שְׁכֵנוֹ· נִפְטַר מִן הַקּוֹלְבּוֹן וְאִם הִלְוָן נוֹתְנוֹ· אֶל פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ: מִשְׁפָּט אֶחָד אֶל
דְּבַר הַשֵּׁם חֲרֵדִים· לְהַכְרִיעַ כַּף מִשְׁקוֹלֶת כַּחֲצָאֵי
שְׁקָלִים כְּבֵדִים· לִשְׁקוֹל אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִים:
נִפְטְרוּ עֶבֶד וְקָטָן הוֹרוּ חַכְמֵי חֲרָשִׁים· בֵּין שֶׁשָּׁקַל
אַחֵר עֲלֵיהֶם אוֹ הֵם בְּעַצְמָם מַפְרִישִׁים· וְנֶפֶשׁ
אָדָם מִן הַנָּשִׁים: נִשְׁתַּתְּפוּ הָאַחִים אַחַר שֶׁחָלְקוּ·
חַיָּבִין בְּקוֹלְבּוֹן וּבִתְפוּשַׂת הַבַּיִת נִקּוּ· כִּי אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבָּקוּ: נוֹתֵן סֶלַע בְּשֶׁקֶל יָד לֹא תִקְצָר·
מִלְּהַכְרִיעַ מָעָה שְׁלֵמָה בְּלִי מַעֲצָר· אֶל הַלְּשָׁכוֹת
לְבֵית הָאוֹצָר: סֹלֶת לַחְמֵי אִשֵּׁי יְיָ וְשַׁמְנֵי· וְכָל
נִחְחֵי צִבּוּר יַסְפִּיקוּ מִמֶּנָּה כֹּהֲנֵי· עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
הַמֻּפְקָדִים בֵּית יְיָ: סְפִיחֵי שְׁבִיעִית נוֹטְרִים
לְמִנְחַת בִּכּוּרִים עֲתִידִים· שֶׁכָּךְ מֵהוֹרָה

וְהַמְגַדְּלוֹת לְפָרָה יְלָדִים · חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר הֵם
עֹבְדִים׃ סְפָרִים מַגִּיהִים וּמְבַקְּרֵי מוּמִים · וּכְלֵי
הַקֹּדֶשׁ לְשָׁרֵת בְּבֵית עוֹלָמִים · שֶׁמֶן הַמָּאוֹר
וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ עוֹד מִמֶּנָּה שְׂכַר מְלַמְּדֵי הֲלָכוֹת·
שְׁחִיטָה וּקְמִיצָה וּשְׂכַר אוֹרְגוֹת בְּפָרֹכוֹת · לֹא
נַעֲשָׂה כֵן לְכָל מַמְלָכוֹת׃ עַל עוֹבֵי קִירוֹת הַבַּיִת
רָצוּף חֲשׁוּקֵי כְבוּשִׁים · פַּחֵי זָהָב מִמּוֹתַר תְּרוּמַת
אִשִּׁים · אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׃ עֹשִׂים
מְשִׁירֵי לִשְׁכָּה צָרְכֵי עִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ · גּוּי
טַטְפְּרָאוֹתֶיהָ וְלִצּוּי בִּירָנִיּוֹתֶיהָ · חוֹמוֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ׃
פַּסּוּ סָפוּ תַּמּוּ אָפְסוּ חָדְלוּ קָרְבָּנַי · מֵעֵת הוּסַר
הַתָּמִיד לָתֵת שִׁקּוּץ מוֹנַי · וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ יְיָ׃
פֶּתַח מִקְדָּשׁ מְעַט אֶת יְיָ דָּרַשְׁתִּי · וְהִנֵּה כְּבוֹד יְיָ
עוֹמֵד וּצְבָא גְדוּדָיו לְעֻמָּתִי · לְךָ כָּל הַמַּחֲנֶה הַזֶּה
אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי׃ פִּלַּגְתָּ לְבָבִי עָבַרְתָּ בֵּין בְּתָרַי · פָּסַחְתָּ
עַל פְּתָחַי בְּדַם בְּרִית שָׁלַחְתָּ אֲסִירַי · לִי אָבִי אַלּוּף
נְעוּרָי׃ צִיּוֹן הִשְׁלַחְתָּ בְּסֵפֶר כְּרִיתוּת גֵּרוּשַׁיִךְ · אוֹ
הַמְכַּרְתָּ לִצְמִיתוּת אֶל מִי מְנוּשָׁיִךְ · אַךְ אֹסִיף לְהַבִּיט
אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃ צָמְאָה לִתְשׁוּעָתָהּ נַפְשִׁי וְתוֹחַלְתִּי
מְמֻשָּׁכָה · אֲסִירַת הַתִּקְוָה בְּקִוּוּי אַחַר קִוּוּי חוֹכָה ·
כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה׃ צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם מַהֲמַד

לִבִּי וְעֵינַי · תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי
בְּרֹאשׁ זִכְרוֹנַי · נְנַגֵּן כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ עַל בֵּית יְיָ: קוֹלִי
שְׁמַעְתָּ הָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ אֶל חֵיקָם · חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר
חֵרְפוּךָ יְיָ מְנַת חֶלְקָם · שְׁנַת רָצוֹן לַייָ וְיוֹם נָקָם:
קְרָא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסִירִים פְּקַח קוֹחַ · תַּנְחֶה
אֶל מְחוֹז חֶפְצָם הוֹלְכֵי שְׁחוֹחַ · וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ:
קֶדֶם קִנְיָנֶךָ וּסְגֻלָּתֶךָ · לֹא יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה צֹאן
מַרְעִיתֶךָ · וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ: רַצִּיתִי מֵעֲבָדְתִּי
מַרְעִיד אֶל עֲבֹדָתֶךָ · פָּנִיתִי הַבַּיִת לְחֶשֶׁק נֶשֶׁק
תֶּשֶׁק תְּשׁוּקָתֶךָ · וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ:
רְאוּת עַיִן לֹא נִרְאֲתָה לִבְרִיּוֹתֶךָ · צְפִיַּת לֵב בְּמִקְצַת
הַמֶּמְשַׁלְתָּ אַךְ לֹא כָּל תִּפְאַרְתֶּךָ · עַיִן לֹא רָאֲתָה
אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ: רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי בְּאֵין לַהֲבִיאֲךָ
תְּשׁוּרַי · בְּזָכְרְךָ חִבַּת יְרוּשָׁלַיִם וּתִיסַּד שְׁמָמוֹת
עָרַי · אָבֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי: שִׁוִּיתִיךָ
לְנֶגְדִּי הִנְנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ לְרוֹמְמֶךָ · הַהִטִּית לָאָרֶץ
שָׁמֶיךָ אוֹ הֶעֱלִיתָנִי לִמְרוֹמֶיךָ · אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל
קָדְשְׁךָ וְאוֹדֶה אֶת שְׁמֶךָ: שָׁמָּה פָּנַי מוֹעֲדוֹת וְאֵלֶיךָ
תְּשׁוּקוֹתַי · לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת מֶשֶׁק תְּשׁוּקוֹתַי ·
כָּמוֹס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתַי: שֵׁינָה לְעֵינַי לֹא אֶתֵּן
לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה · אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָה מִכָּל

גֶּעֱלָמָה · מֵחֶזְיוֹנוֹת לַיְלָה כִּנְפוֹל תַּרְדֵּמָה: תַּחֲנֶה
עָלַי מַחֲנֶה לִקְרָאתְךָ קִדַּמְתִּי · לֹא אַרְפְּךָ עַד
שֶׁאֲבִיאֲךָ אֶל יְשׁוּעָתִי · אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר
הוֹרָתִי: תַּשְׁלוּם פָּרִים חֲשׁוֹב שִׂיחַ שְׂפָתַי · מַעַרְכֵי
דַל שָׂפָה חֻקּוֹתַי וְתוֹרוֹתָי · נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת
תְּרוּמוֹתָי: תֶּאְשַׁר מִשְׁלָךְ פִּי יְהַלֶּלְךָ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים ·
בְּהֵטִיבְךָ צִיּוֹן אַתְשִׁיר עַל מִזְבַּחֲךָ עוֹלִים · עוֹלוֹת
מֵחִים אַעֲלֶה לָּךְ עִם קְטֹרֶת אֵילִים: מֵישָׁרִים
אֲהֵבוּךָ יְדִידֶיךָ לְיִשְׁעֲךָ כְּמֵהִים · רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ
גָּבוֹהַּ מֵעַל גְּבוֹהִים · יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים ·
קָדוֹשׁ: האל יודוך

יוצר לפרשת פרה

פ"ס א"ב.

אוֹם אֲשֶׁר בָּךְ דְּבוּקָה · חָפַצְתְּ וְרָצִיתָ לְצַדְּקָה ·
לְהַנְחִילָהּ מִדְּבַשׁ מְתוּקָה: בְּאוֹר אֲרוּכָה וַעֲמוּקָה ·
בָּהֶם בְּאַהַב לְחָשְׁקָהּ · כְּרָבִיד לְצַוָּאר לְחַבְּקָהּ: גַּם
הִיא בִּמְאוֹד מְחֻזָּקָה · בְּתוֹקֶף וּבִתְנַאי נֶחֱקָקָה ·
מֵעַמּוֹ בְּלִי לְסַלְּקָהּ: אַשְׁרֵי מִי זֹאת · בְּהִתְחַזְּקָם
בְּתוֹרָה זֹאת · בְּפִתְחֵי מְזוּזוֹת · קָדוֹשׁ: דָּרַשׁ בְּעַד
נוֹטֵרָה · וְנָם לְהָבִיא פָּרָה · בַּעֲדָם עֲבוּר לְכַפָּרָה:
הֲלֹא כְּחָטְאוּ כְּבֶן פָּרָה · חָרַת עֲלֵיהֶם גְּזֵירָה · וְהִנָּם
בַּאֲמִירָה סוֹרֵרָה: וְזֶה הַמְקַבֵּל עֲתִירָה · חָשַׂךְ מֵהֶם

עברה· וכל צוקה וצרה: זכרון פרה אדמה· בפי
יונה תמה· לעד בלי לעלמה: חסד דת תמימה·
יעטו בה להתרוממה· לפני יוצר נשמה: טועמיה
בטוב נעימה· בלי היות לשמה· בהושיבך הארץ
הנשמה: זאת חקת התורה· ערוכה בכל
ושמורה· בה להקדיש לנורא· קדוש: יקרה
והרבה תמימה· ומכל מום שלימה· ובנקיות
ובטהרה מסימה: כתב חקוק רשומה· לשמח
נפש עגומה· למעלה לזקוף ולרוממה: לטהר
חטא ואשמה· ולמחול עון ועומה· עוד בלי
להאשימה: מטהרת גוי אחד· לרצות לשם
המיוחד· אשר בכל פה מתיחד: נפשם תוהשך
מפחד· והגיונם בל יתכחד· בהתפללם בלב אחד:
שונאיהם ידשו כאחד· בפחת ופח ופחד· בעברם
לצור שכם אחד: על יד כהן נתינתה· לכבודו
מתנתה· דקדק בכל פנתה: פעלתה והקרבתה·
הוא יקריב אותה· והוא יוציא אותה: צופים הכל
בטובתה· ומתנים את ברכתה· כל קהל תעיתה:
קדושה ולא פסולה· בלי מום ועולה· כקרבן כליל
ועולה· רם אותה עלה· בחפץ ולא בגעילה· קהלו
בה להועילה: שומריה יונצרו מחלחלה· ומכל

גֶּנַע וּמַחֲלָה · בְּשׁוֹרְרָם שִׁיר וּתְהִלָּה: תְּפֵן בְּכֻלָּם בְּרוּרִים · אֲשֶׁר שִׁמְךָ מַזְכִּירִים · תִּזְרוֹק עֲלֵימוֹ מַיִם טְהוֹרִים · קָדוֹשׁ: הכל יודוך

לפי מנהג פולין.

אופן כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמָם וְיִתְהַדָּר. וְהוּא כַּעֲרָבוֹת דָּר · עֻטּוּי הוֹד וְהָדָר. וְהַכֹּל יְגַדְּלוּהוּ בְּתָמִיד וּבִתְדִיר: והחיות

פיוטל ע״ס א״ב.

זולת אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בָךְ · בְּאַהֲבָה יְאֵהָבָךְ · גּוֹי אֲשֶׁר אֲהֵבָךְ · דְּבֵקְתֶּם בָּךְ · הֲלֹא אַתָּה תָּרִיב רִיבָךְ · וּתְיַסֵּד אֶת נְוָךְ · זְכוֹר בִּנְךָ וַאֲהוּבְךָ · חֲתוּמֵי עַל לִבָּךְ: טַהֲרֵם מִכָּל טֻמְאוֹתָם · יָהּ כַּפֵּר אַשְׁמָתָם · כּוֹשֶׁר תֶּהֱא אַחֲרִיתָם · לָעַד יִתְקַיֵּם שְׁמוֹתָם · מַהֵר עַתָּה תְּשׁוּעָתָם · נָאוֹר כִּי אַתָּה תִּקְוָתָם · שַׂמְּחֵם בְּשׁוֹבַע שִׂמְחָתָם · עוֹד תְּפָאֵר אוֹתָם: פְּנֵה אוֹתָם לְצַדְּקָם · צְמֵאֵי צֶמַח לְחַבְּקָם · קָדוֹשׁ מִכָּל עָוֹן נַקֵּם · רָם בְּטוּב חַזְּקֵם · שָׁמְרֵם וּבְצִלְּךָ דַּבְּקֵם · שַׁכְּנֵם וְכָאֵזוֹר תַּדְבִּיקֵם · תֹּאמַר בְּדָתְךָ לְהַמְתִּיקֵם · כִּקְרִיעַת יַם סוּף וּכְמַכַּת בְּכוֹרִים שׂוֹנְאֵיהֶם לְהַבְקִיקָם: עזרת

קרובות. הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אֲצוּלַת אוֹמֶן בְּצֵרוּף זְקוּקָה · בְּנִבְכֶיהָ זֹאת פַּלֶּט פְּקוּקָה · גְּלוּמָה עֲלוּמָה וּנְקוּקָה · דְּבוּרָה עַל אוֹפַן

חֲקוּקָה· הַמְּסֻקָּלָה וְהַמְּעֻקָּה· וְרִשׁוּנָהּ רִשּׁוּן
לְמִשְׁמָר חֻקָּה· זַר שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקָה· חוֹק טָהוֹר
מִטָּמֵא מְחֻזָּקָה· טְבוּעָה בְּלֹא רְחוּקָה וְהִיא רְחוּקָה·
יְחוּסָה אֲטוּרָה וּרְחוּקָה· ק׳ כְּתַמַּת חֲמוּקָה כָּהּ
מְחֻקָּה· לְטַהֲרַת חֲשׁוּקָה יְנֻחְקָקָה זֹאת חֻקַּת:

מְקוֹמָהּ יִגְלֶה· מַעֲמַקֶּיהָ יִדְלֶה· ק׳ לְעֵת יִגָּלֶה·
גְּבוֹנָיו יַעֲלֶה: בָּ״א יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים.

מִמָּרָה חֻקָּה גָּזָר· מִגַּבְנוֹן אִמְרָהּ נִגְזָר· נֶאֱמָן
לְאָזְנָהּ נִתְאַזָּר· נֶצַח עֲדֵי כֵן בִּגְזֵרָהּ גָּזָר· סְלוֹל
צְפוּנֶיהָ חֵלֶץ אָזָר· סָקַר בְּאֵבֶיהָ וְנֶחְשַׁב לְמַחָר·
עָרַךְ בָּהּ חוֹק לְעַם מְפֻזָּר· עֲבוּר מִלְּפַתֵּל עִקֵּשׁ כְּמִין
זָר· פֵּאֵר בְּקוֹרֶיהָ בְּאֵגֶד מְשֻׁזָּר· פְּעֻלָּתָהּ בְּסֶגֶן
בַּעֲדֵי מְשֻׁזָּר· ק׳ צְפוּנָה לְטָהֳרַת עַם אֵל עָזָר· צִוָּה
צוּר לְצִיר· צוּר צְרוּרָה לְאֶלְעָזָר:

עוֹלָם וּמְלֹאוֹ שֶׁלָּךְ· חָפַצְתָּ לְהַצְדִּיק קְהָלָךְ·
ק׳ עַל כֵּן אוֹחִיל לָךְ· לְהַגְשִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פָּעֳלָךְ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קִפְאוֹן חוֹק אֶלֶפֶת הַיְקָר· לוּטָה בְּאוֹר יְקָר·
חָשׂוּף לְעַם מְיֻקָּר· לַעֲמֹד עַל עִקָּר: רְעֵבִים לְפַעְנֵחַ
דָּתֶיהָ· פַּעֲנַח מִדּוֹתֶיהָ· צְמֵאִים גְּמוּת חִדּוֹתֶיהָ·
גַּלֵּה לָהֶם עֵדוֹתֶיהָ: שֶׁמֶן דְּגָלִים טַהֵר· מְצָרֵף

ומטהר· הרב לכבסם תמהר· מעויים אותם
לטהר: תקרא כהן בחטאך באזוב מתכהן·
טהורים זרוק כמכהן· תמור דם מקח אפר הכהן:

ימלך יי לעלם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

אמרתי אחכמה והיא רחוקה· שח איתיאל עדי
זאת חקה· כלא נפלאת היא ולא רחוקה· זאת
פליאה היא ומרוחקה· מלפניה משפט וחקה·
ומאחריה תורה וחקה· בחרות חקוקה· ובלתי
לב מחקה· מדוק תלולה ומשאול עמוקה· ומדרי
ארקא· מסלתה חמוקה: כבן אין לעמד בסודה·
ואין להגיע יסודה: ואין לחקור חקה·
ואין להחליש חלקה· ואין לידע ערכה· ואין
להבין דרכה· אלהים הבין דרכה:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

סילוק. ולפי המחזור אלעזר בירבי קליר.

אצורה ומפורשה· עצורה ולא מפורשה· זאת
חקת הפרשה· בכל שנה מתפרשה: לבעלי
אספות· חרותיה חשופות· וכל צרורות כסופות·
דקדוקיה ספות· ערוכה ושמורה· קצובה וגמורה·
דרושה ואמורה· בקלה וחמורה: זנה לעניו·
כפניני מעוניו· והגיה עיניו· כפוץ מעיניו: רעד

בְּהַסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ· פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם
עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ· בְּצַר צִיר תָּחַן כְּקָשַׁב שְׁמוּעָתָהּ·
נָא מֶנִּי יִפְרֶה מוֹרֶה הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ: יָדְעוּ בָהּ
הֲלִיכוֹת· וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת· אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת· וְאֵלֶּה
הַמִּתְהַלְּכוֹת: רְאִיָּתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת· דָּמָה אֵיךְ
לְהַזּוֹת· בְּיֵאוּרָהּ מִלְּהַבְזוֹת· לְחַוּוֹת לְמִי זֹאת:
בְּדִבּוּר אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שִׁנָּה עוֹז פָּנָיו· שָׁב וַיַּעֲרֹךְ
זֹאת לְפָנָיו· וְהֵאִיר עֵינָיו: יַעַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא· פִּלְצוּת בְּעֶתַתְהוּ וְשָׂח מִי יִתֵּן טָהוֹר
מִטָּמֵא: קֹשְׁטְ אִמְרֵי פָרָה· כָּל טָהוֹר מְטַמְּאָה·
וְאֵיךְ הִיא תַּעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה: לוֹ הִגִּיד אֵל חֻקָּה
חַקֹּתִי· וּמַה תִּיגַּע לֵידַע· עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע:
יָבֹא אֵפֶר פָּרָה· לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן פָּרָה· הֱיוֹת כַּפָּרָה·
לְסוֹרֵרָה כְּפָרָה: רָמַז בְּחִקְקוֹ אֵלֶיךָ· הֱיוֹת פָּרָתוֹ
מִתְמַדֶּת· שֶׁכָּל הַפָּרוֹת כָּלוֹת· וְשֶׁלְּךָ לָעַד עוֹמֶדֶת:
אֵל נָא· לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ· וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ· וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים· תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא· הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם
וְקָדוֹשׁ· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים·
מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ פָּאֲרוּהוּ
צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח·
תּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

לְטַהֵר טְמֵאִים · לְטַמֵּא טְהוֹרִים · כְּאוֹמֶר קָדוֹשׁ:

אִמְרָה סְנוּנָה וּצְרוּפָה · גְּדוּלָה בְדָתָהּ מְעֻרְפָּה ·
גְּדֵלָה כְּרַעֲנָן לִתְרוּפָה: דְּרוּשָׁה בְּזִקּוּק שִׁבְעָה
מִשִּׁבְעָה · הַזָּיוֹת טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים שִׁבְעָה · וּפָרוֹת
וְכֹהֲנִים טְהוֹרִים וּטְמֵאִים שִׁבְעָה: זִקְנֵי גְזֵרַת
תְּמִימִים מִמּוּם · חֲבוּאֶיהָ יְבַקְּרוּ לְכָל הֱיוֹת בָּהּ
מוּם · טְהוֹרָה תִהְיֶה לַאֲדֻמּוֹת כְּמִמּוּם: יַעֲשֶׂה מֵהוֹן
כֹּהֵן כֶּבֶשׂ פָּרָה · כִּפָּה מוּל אוֹטֶם בְּהוֹד תִּפְאָרָה ·
לְהוֹצִיא בָהּ תְּמִימָה חֵטְא תַּמָּה מְסִירָה: מְסַעֲדָיו
אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה · נָחַץ טְבוּל שֵׁנִית עֲבוּר
כּוֹרָה שׁוּחָה · סִדֵּר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה: עָמַד מִקֶּדֶם
וּפָנָיו לְמַעֲרָב · פָּרָה שָׁחַט וְדַם לֹא עֵרַב · צַת בָּהּ
חֲרִיוֹת וּמוֹקְדָהּ הֵרַב: קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְדַם
שֶׁבַע יַזֶּה · רַעֲנָן אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי יְחַזֶּה · שְׁמַע לְכֹל
עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה: תִּרְגֵּל וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה
חֲלָקִים · כָּל מִשְׁמָרוֹת מִמֶּנָּה מְחַלְּקִים · תְּכוּנָה
לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יְקִים:

זֹאת הוּקְשָׁה מְאֹד בְּעֵינֵיהֶם · אֵיךְ לְטַהֵר בֵּית
מְעוֹנֵיהֶם · טָהוֹר וְקָדוֹשׁ הֵאִיר עֵינֵיהֶם: קָדוֹשׁ:

אֲצִילֵי עַם עוֹלֵי גוֹלָה · כְּחַשׁ בּוֹא קֵץ גְּאֻלָּה · עָלוּ
בְּנוֹת בַּיִת בְּגִילָה: לְחַגַּי זְכַרְיָה וּמַלְאָכִי נִגְלָה ·

וְלָהֶם אֵל בְּמַחֲזֶה גִּלָּה · קֵץ וּזְמַן פָּרָה וְעֶגְלָה: עָרוּךְ
מוּל גּוֹרֶן עֲגוּלָּה · זֹאת עֲשׂוֹת בְּחוֹק מְגִלָּה · לְטַהֵר
טֻמְאַת סוֹרָה וְגוֹלָה: וְדָמְמוּ בְּנוֹת בָּתֵּי חֲצֵרִים ·
עַל צְחִיחַ סֶלַע מְבֻצָּרִים · מִפְּנֵי טֻמְאַת תְּהוֹם
מְאֻצָּרִים · רַגְלוּ בָם מְלֵאוֹת עֻבָּרִים · בְּתוֹכָם נוֹלָדִים
וְשָׁם בָּרִים · עַד יִגְדְּלוּ בְּכֹחַ כַּגִּבּוֹרִים: בְּעֵת יַפְרִיחוּ
כְּבַעֲלֵי דְבָרִים · יַגִּישׁוּ לָמוֹ אֵיתָנֵי שְׁוָרִים · מַרְפִּינִים
לְהַחֲזִיק יְלָדִים גִּבּוֹרִים: יַרְכִּיבוּ עַל גַּבָּם דְּלָתוֹת ·
כְּאִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת · עַל דֶּרֶךְ שְׁלוֹחַ לֶאֱתוֹת:
רֶגֶל מִלְּהוֹצִיא חוּץ מִדְּלָתוֹת · בְּלִי לְהַאֲהִל
בְּטֻמְאַת מִיתוֹת · דִּקְדּוּק טָהֳרוֹת שָׁמוּר בְּדָתוֹת:
בְּיָדָם כּוֹסוֹת אֶבֶן לְמַלְאוֹת · מַיִם קְדוֹשִׁים בָּם
לִדְלוֹת · מֵי נִדָּה לְקִצָּם לְהַעֲלוֹת: יַעֲלוּ מִשָּׁם לְבֵית
עֲזָרָה · זַכִּים מִשְּׁגִיאוֹת הַרְהוּר זָרָה · לְהוֹצִיא דֶשֶׁן
הַשָּׁמוּר לַעֲזָרָה: קַנְקַן הַחָבוּי שָׁם בַּחֲפִירָה · מָלֵא
מֵאָז אֵפֶר פָּרָה · לְתֵשַׁע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים לְתִפְאָרָה:
יָבִיאוּ אַיִל מוּקְרָן בְּמַטָּרָה · בְּרֹאשׁוֹ חֶבֶל וְשׁוֹט
טְהָרָה · לְטַהֶרֶת זֹאת כְּרָמִים נוֹטֵרָה: לְקְחוּ מֵעָפָר
אֲשֶׁר בִּכְלִי · וְטִהֲרוּ וְקִדְּשׁוּ הוֹד הֵיכָלִי · מִפִּי דַעַת יְיָ
תַּכְלִילִי: יָדְעוּ כֹּחַ נִצּוּחַ נְחִילִי · רָחֲצוּ וְהוּזְכּוּ כָּל
קְהָלִי · וְחִתְּלוּ חוֹבֵשׁ עֹצֶב מַחֲלִי: רֶגֶל מָהִיר עוֹד

לְאֵילִי · וּפָרַח שְׁנָיָה עָשׁ חֵילִי · תִּתְקַדֵּשׁ אֱלֹהִים חֵילִי:
וּבְכֵן וּלְךָ תַּעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֵין לְשׂוֹחֵחַ עוֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ · אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר
דָּתוֹתֶיךָ · אֵין לְהָבִין תּוֹקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ · אֵין לְפַעְנֵחַ
עוֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ · אֵין לַעֲמוֹד עַל סְפָן מִדּוֹתֶיךָ ·
אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ · אֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל
תְּהִלּוֹתֶיךָ · אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ : הַמְפוֹרָשׁוֹת
סְתוּמוֹת · הַנִּגְלוֹיוֹת עֲלוּמוֹת · הַמְבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת ·
הַמְשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת · הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת · הַחֲסֵרוֹת
מְיֻתָּרוֹת · הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת · הַשְּׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת ·
הַחֲשׁוּשׁוֹת אֲטוּרוֹת · הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת · הַכְּלוּלוֹת
עֲצוּרוֹת · הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת · מוֹצִיא מַזָּלוֹת יְקָרוֹת ·
מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת · נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת:
מִן הַחֵלֶב · שׁוּמֶן הַלֵּב: וּמִן הַדָּם · טְחוֹל וְכָבֵד הַדָּם:
וּמִבָּשָׂר בְּחָלָב · כְּחַל הֶחָלָב: מִכִּלְאֵי בְגָדִים · תְּכֵלֶת
בְּסָדִין: מֵאֵשֶׁת אָח · יִבּוּם הָאָח : מֵאֵשֶׁת אִישׁ ·
יְפַת תֹּאַר לָאִישׁ : מִטְּמְאַת נִדָּה · טָהֳרַת בְּתוּלֵי
אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אִסּוּר · וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר : מִטָּמֵא
טָהוֹר · וּמִטָּהוֹר טָמֵא : בַּהֶרֶת מִמּוּעָט תְּטַמֵּא ·
פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד כָּל תְּטַמֵּא : הַמֵּת בַּבַּיִת אֵינוֹ
טָמֵא · יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא : שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר

מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא · וְכָל מַעֲסִיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא׃
פָּרָה אֲרֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה · וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר
כָּל טֻמְאָה׃ וְאֶפְרָהּ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה · וְהִיא
מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה׃ בְּכֵן אֵין לְהָבִין
סוֹד תּוֹרָתֶךָ · וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ · וְלֹא צֵרוּף
גְּזֵרוֹתֶיךָ׃ בְּכֵן אֵין לְהָמִיר וְלֹא לְהַתְמִיד · אֵין
לְהַרְהֵר וְלֹא לְהַרְהֵר · אֵין לֵידַע וְלֹא לֵידַע · עֲמֻקָּה
מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע · נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע׃ זוֹ
בַּאֲמִירָה · וְזוֹ בִּגְזֵרָה׃ זוֹ בַּאֲסִיפָה וְזוֹ בַּחֲסִיפָה׃
זוֹ בִּנְשִׁיקָה וְזוֹ בִּתְשׁוּקָה · זוֹ בִּכְבִישָׁה וְזוֹ כְּהַפְרָשָׁה ·
זוֹ בִּדְרִישָׁה · וְזוֹ בַּחֲרִישָׁה׃ וְכָל אִמְרָה הֶחָקוּק
בָּהּ חֻקָּה · אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל מַה נֶחְקְקָה ·
שֶׁכָּךְ נִתְּנָה בִּנְשִׁיקָה׃ וְכֻלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין · וְכָל
הַמַּשְׂכִּיל יָבִין · חוּץ מִטַּעֲמֵי פָּרָה שֶׁאֵין לְהָבִין ·
וְכָל חֲכַם לֵב יַדַּל מֵבִין · חֲפָצֶיהָ אֵין לְהָבִין׃ וּבִשְׁמוֹת
תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה · לְכָל קָרְבַּן שַׁי לֹא שָׁוָה · שֶׁהֵם
זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה · לְטַהֵר שִׁמְצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה׃
הֵם הֵמִירוּ כָבוֹד בְּבֶן פָּרָה · וְסָדְרוּ בוֹ כַּפָּרָה ·
תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא פָּרָה · וּתְהִיֶה לָעָם כַּפָּרָה׃
הֵם הֶאֱדִימוּ בוֹ פָנִים · וְאָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים · תָּבֹא
אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אֲדֻמַּת פָּנִים · וּבָהּ צַח וְאָדוֹם יִשָּׂא

פנים: הם חרטוהו היות צג כתמים· ובו חיבו
מהיות תמימים· תבא אמו תמימת תמימים·
ובה יטהר תמה הצור תמים: הם שחתו לפסל
כל מום· ונענשו בו היות בעלי מום· תבא אמו
אשר אין בה מום· להדיח דמי יפה ואין בה מום:
הם זממו בעגל למעול· ויזבחו לו ויפרקו עול·
תבא אמו אשר לא עלה עליה עול· ותנתן על
שכמם כעול: הם נקהלו עבורו אל כהן· ואנף
בהשמיד איש מכהן·תבא אמו ותנתן לכהן·ויכפר
בה עון כהן: וכמו באש נשרף· כן באש תשרף:
וכמו טחן והדק עד עפר· כן תדק ותעשה עפר:
וכמו הושלך עפרו אל המים· כן תושלך אפרה אל
המים: וכמו נפלו בו שלשת אלפי יושר· כן יפלו
בה שלשת מיני כושר: וכמו טנף עם טהור· כן
תטמא במגע כל טהור: וכמו טיהר עם בו נטמא·
כן תטהר איש אשר נטמא· וכמו פזר פשעו לכל
דור שמור לחטאת· כן תהא למשמרת למי
חטאת: להדיח דמים· לכבס כתמים· לנקות
טנופים· להרחיץ צואים· להלבין חטאים· לטהר
טמאים· לקדש קדושים· להצדיק עמוסים· בעץ
ארז· לענופים כארז· באזוב· לנדכאים כאזוב·

בַּשָּׁנִי · לְשִׁפְחוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי · כְּתוֹלַעַת · לָא תִּירְאִי
תּוֹלַעַת · לְכָל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כָּאֶרֶז · שֶׁאִם לֹא
יָמַךְ כָּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת · לֹא יִטַּהֵר בְּאֵזוֹב
וּבִשְׁנִי תּוֹלַעַת: וְאִם לֹא יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם · לֹא
יִטַּהֵר בִּזְרִיקַת מַיִם: וּמַה יִּתְגָּאֶה חָצִיר יָבֵשׁ · נוֹכַח
אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ: וּמַה יָּעוּז צִיץ גֵּאָה · נוֹכַח אֵל גָּאֹה
גָּאָה · וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה · גֵּאֶה עַל גֵּאִים ·
מִתְנַשֵּׂא עַל נְשִׂאִים · וּמִתְגָּאֶה כָּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים ·
וְעָנָיו כְּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים · וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי
גֵּאִים · שׁוֹר בַּבְּהֵמָה · אַרְיֵה בַּחַיָּה · נֶשֶׁר בִּמְעוֹפְפִים ·
אֶרֶז בָּעֵצִים · וְאָדָם בְּכֻלָּם · וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל
כֻּלָּם · לָבַשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם · חֲקָקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ ·
אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה · וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה · כִּי כֵס
מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה · וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה
יֵשׁ בְּמַטָּה · כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא · הֵיכָל מוּל הֵיכָל ·
מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ · זְבוּל מוּל זְבוּל · מִזְבֵּחַ מוּל
מִזְבֵּחַ · בָּנִים מוּל בָּנִים · מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים ·
מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים · עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים ·
צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת · כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים · אֲלָפִים
מוּל אֲלָפִים · רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת · קְדוֹשִׁים מוּל
קְדוֹשִׁים · מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת · מַעֲרִיצִים מוּל
מַעֲרִיצִים · מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים · וּקְדֻשָּׁה
לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים · כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאָךְ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וגו׳.

ע"ס א"ב
אות זה החדש · אצת מכל לקדש · וכו ישע לחדש: בוחריך תובעים אותך לקדש · ואתה אותם מקדש · צ' בערץ בקדש: גאלתם עתה תחדש · ושנאיך פתאום להרש · וכל פה ירוממ ויקדש: י' החדש הזה לכם · בכל מושבותיכם · נחלה בכל קהלכם · קדוש: דרשתו מכל חדשים · והנחלתו לקדושים · היות בו מקדשים: הזמנתו לשלישים · לאפרתים מוגלשים · למנות בו עד שלשים: וכו תפיל קדשים · ותחמול על צאן קדשים · בבית קודש הקדשים: זכרון שבועת ברוכים · הנחלת למבורכים · להושיעם מיד מפריכים: חונן דלים ודכים · חמלת על גמוכים · אשר אחריך משוכים: טוב טעם מאריכים · ולפניך לב שופכים · בראש ירח ממליכים: יקבצו עתה מקהלים · ביופי תואר מכלולים · ושם תשמע פלולים: כבוד שמך מעלים · בשיר ובתחן מתפללים · בחשבון ראש רגלים: לפניך יהו מסגלים · כל גועי רגלים · משוררים ומהללים: מה גדלו מעשים · לעושה נפלאות ונסים · לבנים אהובים ועמוסים: נצלו מיד פתרוסים · אשר אותם מעשים · והתעמתו היות ששים: שונאיהם

בַּיָּם דּוֹרְסִים · וְכַנַּת רָאשֵׁימוֹ רוֹפְסִים · כִּי בְּגוֹתָם
הָיוּ חוֹסִים: עוֹלְצֵי בִשְׂמָחוֹת · יָשִׁישׂוּ בְּרֹב הַצְלָחוֹת ·
וְיִתְמַלְּטוּ מִכָּל אֲנָחוֹת: פּוֹדֶה אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת ·
הַמְעֻלֶּה בְּכָל שְׁבָחוֹת · יַטֶּה אֹזֶן לְשִׂיחוֹת:
צוֹרְרֵיהֶם יַפִּיל בְּשׁוּחוֹת · וְנַפְשׁתָם תִּהְיֶינָה שָׁחוֹת ·
בְּכָל רַע מוּכָחוֹת: קָדוֹשׁ יְקַבֵּץ עֲדָרִים · וְיִזְכּוֹר
בְּרִית אַבִּירִים · אֲשֶׁר לְפָנָיו הָיוּ בְרוּרִים: רָצָה
בָּנִים מוּבְחָרִים · בְּכָל צַד וַעֲבָרִים · לְפָנָיו הֱיוֹת
מְשֻׁמָּרִים · שָׁקַד עֲלֵיהֶם בְּלֵיל שִׁמֻּרִים · וְקָטַל
לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים · וְהוֹצִיאָם בִּפְדוּת מוּדְרָרִים:
י׳ תֶּפֶן כְּאַבְנֵי יְשֵׁנָה · וְתַצִּילֶנָּה מִמְּעַדִינָה · כְּרִאשׁוֹן
לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה · קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכר״ם לומרין אופן של ר״ת

נסי סנת פולין ·

אופן כְּבוֹדוֹ מְשַׁבְּחִים בְּכָל הָעוֹלָם · וְהוּא מֵעִין כָּל נֶעְלָם ·
וּבָאֵי בְּפִתְחֵי אוּלָם · וְהַכֹּל יְדוֹמְמוּהוּ כְּאוֹפַנִּים לְעוֹלָם: והחיות

זולת אֵל עוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת · בַּעֲבוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת ·
גִּלִּיתָ בְּרִבְבֵי צְבָאוֹת · דִּגְלֵימוֹ לְהוֹצִיא מִתְּלָאוֹת ·
הֵם כַּנְּשָׁרִים נְשׂוּאוֹת · וּמִשְׁאֲרוֹתָם נוֹשְׂאוֹת ·
וְכַד טוֹב מְלֵאוֹת · חֶסֶד בְּעֵינֵיהֶם רוֹאוֹת: טוֹב
בָּנִים כִּלְּלָם · יוֹדֵעַ פְּרִי מַעַלָּלָם · כָּל הַדֶּרֶךְ נִהֲלָם ·
לִפְנֵי כָל הִתְלִילָם · מִלֵּא כָּל מִשְׁאֲלָם · נוֹאֲמֵי
רִשְׁעָתָם הִפִּילָם · שׁוֹבַע מִן הָאֱבִילָם · עַל כָּל אוֹם

עָלָם: פָּצוּ פֶּה בְּשִׁירָה· צַדְּקוּ לְאָיוֹם וְנוֹרָא· קוֹל תּוֹדָה חֲמָרָה· רַנְּנוּ לְשׁוֹרְרָה· שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא· שַׁבְּחוּ לְהָעִיד בְּמוֹרָא· תָּקְפוּ כֻלָּם לְהִתְאַזְּרָה· תְּגוּת קְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּכוֹרִים לְהַגְבִּירָה:

עזרת וגו׳

קרובות. הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אֲתִיַּת עֵת דּוֹדִים כְּנָגְעָה· בְּאַחַת וְעֶשֶׂר פּוּט נִגְּעָה· גִּישַׁת צִקּוּן מַכְתֵּל כְּפָגְעָה· דִּלְקְפַעַם חָאה רְגָעָה: הִשְׂגִּיתָ עוֹפֶר מֵהֶרֶךְ אֲרֻבּוֹת· וְהִתֵּל אֶרֶךְ בְּתֵבֵם תַּעֲרוּבוֹת· זְמַן קָפֵץ עֲשׂוֹת רַבּוֹת· חֳדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת: טָס וַיֵּדֶא וְעִדֵּן שָׁנָה· יָקֵן כְּיָשֵׁן וָעֵר כְּמִשְׁנָה: י׳ כָּסֵף יְדַפֵּק בְּפִתְחֵי יְשֵׁנָה· לְחַפְּשָׂהּ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

לִי עוֹד תִּגְּנוּן· בְּפֶסַח וְגָנוּן· י׳ בְּגוֹנְנְךָ לְבָנוּן· בְּמָגִנַּת יִנּוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים.

מְרִימֵי עוֹל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת· מִכְאֵב הַגִּתָּה לְהַרְאוֹת אוֹת· נְאָקָה הֶחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת· נְחָצוּ לְמָאתַיִם (וְעֶשֶׂר) אַרְבַּע מֵאוֹת: שֶׂה הַמְסֻבָּךְ לְעֵקֶד צוּר· סִימָן זָכְרוּ בְּפֶקֶד נָצוּר· עֲמוּסִים כְּאֶתְיוּ לְעֵת

בְּצוּר· עֲדֵימוֹ לְשַׁי יְהֵא עָצוּר: פֶּלֶא עֲשׂוֹת נֶגֶד
אָבוֹת· פֶּן מִבֶּעָשׂוֹר לְאָסְרוֹ בֶּעָבוֹת: ס׳ צְלִיחַת
יַרְדֵּן בּוֹ לְהִתְווֹת· צְפִיַּת שֶׂה לְבֵית אָבוֹת:
לָךְ עוֹד נַקְשִׁיבָה· מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה נִשְׁאָבָה·
ס׳ שָׂשׂוֹן יִשְׁעֲךָ הָשִׁיבָה· וּבִתְחִיַּת גֶּשֶׁם נֶחֱשָׁבָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
קִיחַת עֲלִיַּת עֶקֶד· הִיא נִצְּבָה בְּפֶקֶד· תְּוִיכַת
בְּתָרֵי שָׁקֵד· רִשְׁפָּה לוֹד לְיַקֵּד: רַחַשׁ יְשֵׁנִים כְּעֶרֶב·
דַּם הַבּוּסָה כְּעוֹרַב· קֵץ חָשׁ וְקָרַב· לְעוֹרֵר בְּתַגִּין
קְרָב: שֵׁמַע מִכְסַת פְּסָחִים· אֲשֶׁר כַּסּוּ פְּסוּחִים·
הִיא צִמְּתָה כַּסְּלוּחִים· לְהַצִּיתָם בְּקוֹצִים כְּסוּחִים:
תְּרָפִים כְּדֵי לַמְעַט· מְנוּיֵי מְתֵי מְעַט: ס׳(תּוֹקֶף)
הֲדָרַת מֶלֶךְ מִלְּהַמְעַט· הוּרְשַׁב לְהִמָּנוֹת
בְּוֹאָם יִמְעַט:
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמוֹר· בְּסֶכֶם אֲסוּפֵי הַר מוֹר
ס׳ וְאִתָּם אֵל יִגְמוֹר· שְׁלֹשֶׁת אוֹתוֹת בּוֹ לִשְׁמוֹר:
דּוֹרֵשׁ זֶה חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ· לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קִדְּשׁוֹ·
ס׳ יְדִידֵיעַם קְדוֹשׁוֹ· הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
הֲדוֹם מְגַר נְזוֹר עֶרֶשׂ· כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחַדֵּשׁ בְּגֶרֶשׂ·
ס׳ וְנוֹבִיל שַׁי בְּקֹדֶשׁ· בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ:
יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחָשַׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ · מִמִּפְעֲלוֹתֶיךָ פְּעוֹל
בְּסַהַר סִפַּרְתָּ · לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֲבָלוֹ שִׁפַּרְתָּ ·
לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צִפַּרְתָּ · לַאֲלָפִים וְאַרְבַּע
מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ · וּבִתְשַׁע
מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ · וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לְעַם
אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ · לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ ·
סִפְּרוֹ בְּקַרְתָּ · קִצְבּוֹ חָקַרְתָּ · מַזָּלוֹ הִקַּרְתָּ · פִּלְאוֹ
סָקַרְתָּ · מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ · וּבוֹ יָקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אֲבִי כָּל חוֹזֶה · חַל בּוֹ בְּמַחֲזֶה · כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה ·
תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ ·
מִתְּחִלָּתוֹ וְאֹרֶךְ מְלֵאָתוֹ · עַד תַּכְלִיתוֹ: עִמְּתוֹ
לְהַרְאֵהוּ · וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ · עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ ·
אָז בָּן וְרָאָהוּ: זוֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ · תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ ·
פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ · כָּל עַיִן יְעַשֵּׁשׁ: רָאוּי לְבַקֵּר · עָדָיו
לַחֲקֹר · מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר · מְמִירָיו לְעַקֵּר: בְּמֶדֶד
לוֹ שַׁעַר · עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר · עַד שְׁטִיפַת שֵׂעָר ·
יְקַבְּלוּ יוֹשְׁבֵי שָׁעַר: יָדְעוּ תְּבוּנָה · לְחַוּוֹת לְאוֹם
נְבוֹנָה · לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה · עֶרֶךְ לְבָנָה: רְגָלִים
לְיַשֵּׁב · וְזַמַּנִּים לְחַשֵּׁב · בְּעִבּוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב · וְסוֹד מָה
לְהַקְשֵׁב: בְּפָנָיו צִוָּה אֵילֵי קֹדֶשׁ · לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ ·

וְאֵל נֶעֱרָץ נִתְעַטֵּף בַּקֹּדֶשׁ · כִּמְקַדְּשֵׁי חֹדֶשׁ: יָהּ בְּדָקָם לְעֵינוֹ · וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בִּמְעֹנוֹ · וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ · מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ: קֵץ מוֹלָדוֹ חָל לְהַקְצוֹת · בְּיוֹם רְבִיעִי בְּחֲצוֹת · וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת · לֹא נִבָּר בַּחוּצוֹת: לָאָה צִיר וּפָחַד · וְיָתֵר מֵעֵת לְעֵת סִפּוּר אֶחָד · וְצוּר פָּץ לוֹ וַיִּחַד · מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד: יַלְדוּת חֶרֶס וְסַהַר בּוֹ כַּיּוֹם חֶשְׁבּוֹן מְצוּ · וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחַלּוֹן אֶחָד נִמְצְאוּ · רֵעִים כְּבִנְתָּן לָמוֹ מְסוּרֶת אָמְצוּ · לְחַשֵּׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת כְּמָצְאוּ:

אֵל נָא · לְעוֹלָם תּוּעֲרָץ · וּלְעוֹלָם תּוּקְדָּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים · תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מַלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ · סַפְּרוּ עֻזּוֹ פְּאֵרוּהוּ צְבָאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח · תּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

א״ק רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם · לִפְסֹחַ עֲלֵיכֶם · לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם · קָדוֹשׁ:
ח״ק לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן · נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן · לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן · קָדוֹשׁ:

מסכד פ״ם א״ב לרבי אלעזר הקליר.

אָרוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ · כִּינּוֹ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ · גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ · דּוֹרֵשׁ

לְהַשְׁווֹת בּוֹ גִּיהַ וְאִישׁוֹן · הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן ·
וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן : זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בְּשָׂרָה ·
חָתוּם לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה · טַפֶּיהָ בְּכֵן בּוֹ בְשָׂרוֹ
בְּשׂוֹרָה : יֶרַח אֲשֶׁר לֹא פֻּעֲנַח לָרִאשׁוֹנִים · כָּמוּס
לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים · לְרֹאשׁ הֻשָּׂם לְאַרְבָּעָה
רָאשֵׁי שָׁנִים : מוֹעֲדִים מְזֻמָּן לִנְדָּגָלִים · נוֹעֲדִים
בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים · סָפוּר הוּא לִמְדָלְּכִים
וְלִרְגָלִים : עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ · פֶּרַח
וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ · צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יִצְרְפוּ
לְסַעֲדוֹ : קִדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ וְחֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמֹר ·
לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לְחָגֵג לִקְצוֹר יִגְמֹר · רְשָׁם בְּכָל דּוֹר ·
שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר : שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ
בַּיַּרְדֵּן עָמְדָה · שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הִשְׁמִידָה ·
תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה :
וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ
סילוק הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוֹאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאִוּוּיוֹ נִקְרָא
רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוֹחֲלָיו נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאֹיְבָם
נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וְגֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לַעֲבוֹר

בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְקַעְקַע שְׂרִידֵי אַדְמַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְעוֹרֵר צוּרִים הַחֲצוּבִים מֵרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְרַצּוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן : וְעוֹד כָּל יוּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנִים · כִּי יְחֻדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים · פְּלָאִים מְפֻלָּאִים מְשֻׁנִּים · וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים · מְהַלְלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשִׁירִים מְשַׁנְּנִים : וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה בִּנְבִיא · כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא · וְאָז אֶל יִשְׁאַג כְּלָבִיא · לַעֲרוֹךְ קְרָבִי · חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא · בְּיַד אִישׁ נָבִיא · מִשֵּׁבֶט לֵוִי · לְהָשִׁיב לְבָבִי · לְחַדֵּשׁ קְרָבִי : וְיַצְמִיחַ צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה · וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוֹעִים שִׁבְעָה · וְיִחַדְּשׁוּ לְאוֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה · וְיִתְכַּסֶּה מֵהֶם שָׁבְעִים שִׁבְעָה : וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים · אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקֻדָּשִׁים · וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קָדָשִׁים · עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים · עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים · וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים · הַנִּשְׁאָרִים מֵעוֹל קֳדָשִׁים · וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים · לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים · לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים · לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים · בְּשַׁבָּתוֹת וּבְחֳדָשִׁים : וְאָז יְצַוֶּה

חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ · מַה לְּהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ ·
עֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חֹדֶשׁ · הִיא תַקְדִּים תְּחִלָּה לְכָל
חֹדֶשׁ · כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ · כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ
לְכָל חֹדֶשׁ : וְתֵעָשֶׂה בּוֹ חֲדָשָׁה לִבְרֹאת אֶרֶץ
חֲדָשָׁה · לְהִנָּתֵן דַּת חֲדָשָׁה · לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה ·
לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה · לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה ·
לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה : וְחַמָּה וּלְבָנָה
הִתְחַדֵּשׁ · וְאוֹרָם שִׁבְעָתַיִם יְחֻדָּשׁ · שְׁתַּיִם בְּשָׁנָה
יִתְחַדָּשׁ · וִיצַמְצֵם שְׁבִינָתוֹ בְּתוֹךְ שַׁעַר הֶחָדָשׁ ·
וְיִקָּרֵא לוֹ שֵׁם חָדָשׁ · בְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמִּקְדָּשׁ ·
וְיִנָּתֵן לָעָם לֵב חָדָשׁ · לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חָדָשׁ ·
שִׁיר מְפוֹאָר וּמְחֻדָּשׁ · עַל כָּל שִׁיר מְהֻלָּל וּמְקֻדָּשׁ :
כִּי שִׁירֵי אֶרְאֶלִּים · אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְהַלְּלִים ·
לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא חָלִים : וּנְצוּחַ אֵלִים · אֲשֶׁר קוֹל
הַמּוּלָּה צוֹהֲלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְמַלְּלִים : וְרֶכֶב
גַּלְגַּלִּים · אֲשֶׁר אִם הוֹרְשׁוּ כָּל גּוֹלְלִים · לִפְנֵי שִׁיר
זֶה לֹא כּוֹלְלִים : וְאֵימַת כְּרוּבִים · אֲשֶׁר הֵם צָגִים
כְּמוֹ רוֹכְבִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַרְבִּים : וְהַדְרַת
אוֹפַנִּים · אֲשֶׁר הֵם מְרֻבְּעֵי פָנִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה
לֹא סוֹפְנִים : וַהֲמוֹן גְּדוּדִים · אֲשֶׁר הֵם הוֹד אֵל
מַגִּידִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא נֶאֱגָדִים : וְסוֹד עִירִין ·

אֲשֶׁר בְּעֵין קַלָּל בֹּעֲרִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאֲרִים: וְרֶגֶשׁ קְדִישִׁין· אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים· וְנֵהֶם שַׁאֲנַנִּים· אֲשֶׁר טַעְמָם לֹא מְשַׁנִּים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים: וּפַחַד שְׂרָפִים· אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׂוֹרְפִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים: כִּי כָל מַחֲנוֹת מְשָׁרְתִים קְדוֹשִׁים· מְשָׁרְתָיו יַחַד מַקְדִּישִׁים· וְגַם הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים· מִנְּעִימָיו יַחַד מַמְלִיכִים· וּמְרוּצוֹת חַיִל זִקִּים· כֹּחָם יַחַד מַחֲזִקִים· וְזִיו מִשְׁלַח בְּרָקִים· פְּנֵיהֶם יַחַד מַבְרִיקִים· חוּצָה לָמוֹ הוֹמִים· מִתְעַלְּסִים בְּאֲהָבִים: וְעַד מְחִיצָתָם לֹא בָאִים· כְּאִשָּׁם נִלְהָבִים· וּבְנַחֲלָתָם נִבְוִים· וּבִפְאֵרָם הֵם נֶאֱלָמִים: וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ יָחִישׁוּ· וְעֵת כִּי יַתְכִּילוּ יָחִילוּ· וְעֵת כִּי יִגְמוֹרוּ יַעֲרִיצוּ· וְעֵת כִּי יֶחֱשׁוּ יַקְדִּישׁוּ· וְעֵת כִּי יִשְׁתּוֹקוּ יְשַׁלְּשׁוּ· קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת:

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש וגו'.

מוסף לפרשת החדש

הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ואומר:

רִאשׁוֹן אִמַּצְתָּ לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים· אָמוּץ לְעוֹרֵר מֵרְדָם יְשֵׁנִים· בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשׁוֹנִים· בְּצָפוּן

חדשים גם ישנים· גלותו בדת שטנים· גזר ראש
לארבעה ראשי שנים: ק׳ ארבעה ראשי שנים
במחזה· בארת זה מזה לחזה· כאשר שמענו
כן עוד נחזה· נגננו במגן בחדש הזה: ברוך
אתה יי מגן אברהם: אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים:

לציון דרור חשתה בו קפות· דבר אור יקרות
לקפות· החדש אשר ישועות בו מקיפות· החוסים
בו מתקיפות· ומנו מתחילות ותוקפות· ועד
ראש לארבע תקופות: ק׳ ארבע תקופות בשנה·
תחדש אורם כבראשנה· כאשר שמענו כן עוד
חיש נא· החיינו בגשם בראשון לחדשי השנה:
ברוך אתה יי מחיה המתים: נעריצך וגו׳ עד וקדוש אתה:

הנה זה בא לפרקים· זמן לגאול רצוצי
ארקים· החדש אשר רביבים בו מריקים· חשרת
מים למלאות רקים· טיעות לרוות וירקים·
טלאים בו להקים בארבעה פרקים: ק׳ ארבעה
פרקים כבמחזה· בארת זה מזה לחזה· כאשר
שמענו כן עוד נחזה· ונקדישך קדוש בחדש
הזה: ברוך אתה יי האל הקדוש:

תכנת שבת עד מקדשי שמך, וכראש חדש אתה יצרת עד קבעת:

הנם ימים המבורכים· יורה ומלקוש באבם

פורכים· כחתת באביבים רבים· כרמל להקלי
אביב פרוכים· לשנן מפעלות מציץ מחרכים·
לפניו קוראים. ענין ארבעה ערכים: ק׳ארבעה
ערכים אשננה· ספור מסות פרחי שושנה·
כאשר שמענו כן עוד חיש נא· ענגנו בנופש
בראשון לחדשי השנה: ברוך אתה יי מקדש
השבת: (וישראל וראשי הרשים)

רצה וגו׳ עד בשוכך לציון ברחמים·

ולירושלם מופת הותק בו כסות· מעין כל הי
להתכסות· נקמות אשר בלב מכסות· נתכנו
במועד זה היות טכוסות· שה לבית אבות מנות
במכסות· סבות עליו עסים ארבעה כוסות:
ק׳ ארבעה כוסות כבמחזה· בארתה זה מזה לחוזה·
כאשר שמענו כן עוד נחזה· רצנו כשי בחדש
הזה· ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מורים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואהי אבותינו לעולם ועד
צור חיינו מגן ישענו· אתה הוא לדור ודור נורה לך ונספר תהלתך
על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל
יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים הטוב
כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך·
ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: וכל
החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת הא׳ ישועתנו ועזרתנו סלה:

מבשר עם זכיות· עצורים להעלות מצול דכיות

פְּרוּיִם חִבָּה בְּמַשְׂכִּיּוֹת · פְּצוּחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת ·
צְבָאוֹת כָּל חֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת · צֶאֱנָן יַצִּיעַ לְרוֹשֵׁשׁ
אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת: ס׳ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת נָדוּשׁ נָא ·
בִּמְרוֹתֶךָ פְּעָלְתָם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן
עוֹד חִישׁ נָא · וְתֵטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ כָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה: בָּא יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת ·

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי
משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור:
יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום
שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל
עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי
אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום
וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך:

אֶתֵּן קוֹל כְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים · קְרוֹא בְּגָרוֹן בְּגֵיא
הַחֳרָשִׁים · רָאשֵׁי תַּגִּינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי חוֹרָשִׁים ·
רְאוֹתָם בְּזֶה חֹדֶשׁ מְגוֹרָשִׁים · שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶא
מְדֻרָשִׁים · תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי בְּשׁוֹרִי אַרְבָּעָה חֳרָשִׁים:
ס׳ אַרְבָּעָה חֳרָשִׁים כְּבְמַחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לְחוֹזֶה ·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַזֶּה: בָּא יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

קדיש תתקבל, אין כאלהינו, עלינו, קדיש יתום ·
למנחה אומרים צדקתך רק אם היה ר״ח או מחר חדש א״א צדקתך ·

מודע לבינה.

ספר ויקרא

שלישי לתורת אלהים

הנק

תורת כהנים הוא LEVITICUS בלעז

יען

משהוקם המשכן בשנה השנית באחד לחדש הראשון

עד אחד לחדש השני

קדג ימים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון היידנהיים

רעדלהיים

שנת תקעט לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1819.

סימן על

כבש כשב כבשה כשבה כבשים כשבים דאורית׳.

כל אורית׳ כבש כבשים כבשה כבשת כתיבין ב״ת קדם לשי״ן בר מן תריסר בלישנא דקדם שי״ן לבי״ת, שתה מנהון בלישנא דכשב וסי׳ אם כשב הוא מקריב (ויקרא ג ז) כאשר יוסר חלב הכשב (שם ד לה) כל חלב שור וכשב ועז (שם ז כג) אשר ישחט שור או כשב (שם יז ג) שור או כשב או עז (שם כב כז) אך בכור שור או בכור כשב (במדבר יח יז) ושבעה בלישנא דכשבים וסי׳ וכל שה חום בכשבים (בראשית ל לב) וחום בכשבים (שם ל לג) וכל חום בכשבים (שם ל לה) והכשבים הפריד יעקב (שם ל מ) מן הכשבים או מן העזים (ויקרא א י) בבקר בכשבים ובעזים (שם כב יט) שה כשבים ושה עזים (דברים יד ד) וחד כתיב כשבה וסי׳ נקבה מן הצאן כשבה (ויקרא ה ו). הלין תריסר דכתיבין בלישנא כשב שי״ן קדם לבי״ת ובכל שאר אורי׳ כבש כבשים כבשה כבשת כתיבין, ותימה על הרמ״ה ז״ל שכתב שלא מצא אלא תליסר והשמיט מהכינס כשבה.

שני השערים גדולות דפ׳ אחרי נ״ל בראש העמוד כמ״ש בסוף ס׳ בראשית.

א

1 וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל
2 מוֹעֵד לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן

1 ויקרא אל משה לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמ' קריא' זו ל' חבה ל' שמלאכי השרת משתמשין בו שנא' וקרא זה אל זה (ישעי' ו) אבל לנביאי האומ' עכו"ם נגל' עליהן בל' עראי ובל' טומא' שנא' ויקר אלהים אל בלעם (במדב' כג). ויקרא אל משה' הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעי' יכול אף להפסקות הית' קריא' ת"ל לומר וידבר לדבור הית' קריא' ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרש' ובין ענין לענין ק"ו להדיוט הלומד מן ההדיוט. אליו למעט את אהרן רבי יהוד' אומר י"ג דבו' בתורה נאמ' למש' ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למש' שיאמר לאהרן ואלו הן י"ג מיעוטין לדבר אתו, מדבר אליו וידבר אליו (במדב ז פט), ונועדתי לך (שמות כה) כולן בתורת כהנים, יכול ישמעו את קול הקריא' (י"נ יכול ישמעו את קול הדבור) תלמוד לומר קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו. מאהל מועד מלמד שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר את הקול (במדב' ז) מהו הקול הוא הקול המתפרש (בתהלי' כט) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים אם כן למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק, כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונ' (יחזק' י) יכול מפני שהקול נמוך תלמוד לומר כקול אל שדי בדברו (שם) אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם הי' נפסק. מאהל מועד לאמר יכול מכל הבית תלמוד לומר מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כול' תלמוד לומר מבין שני הכרובים (במדב' ז). לאמר צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל"ח שנ' שהיו ישראל כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנא' ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמ' למות וידבר ה' אלי לאמר (דברי' ב) אלי הי' הדבור, ד"א צא ואמור להן דברים והשיבני אם
2 יקבלום כמה שנא' וישב משה את דברי העם וגו' (שמו' יט): אדם כי יקריב מכם כשיקריב, בקרבנות נדב' דבר הענין. אדם למה נאמ' מה אדם הראשון

סבנא ספרא.

1 ויקרא אל משה לכל דברות וכו' עכ"ה. כל דברי בפסוק זה לקוחים מן הספרא והכי איתא התם ויקרא וידבר הקדים קריא' לדבור, יכול לא הי' קריא' אלא לדבור זה ומנין לכל הדברות שבתורה? ת"ל מאהל מועד כל שהיא מאהל מועד הקדים קריאה לדבור, יכול לא הית' קריאה אלא לדברות בלבד ומנין אף לאמירות ולצוויין? אמר ר"ש ת"ל דבר וידבר לרבות אף לאמירות ולצווין שב"ל, ועוד שם ומנין שכל הקריאות היו משה משה? ת"ל ויקרא אליו

ואם

הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־
קָרְבַּנְכֶם׃ אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר 3
תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ
לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה 4
וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר 5
לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־

לא תקריב מן הגזל שהכל הי' שלי ואף אתם לא תקריבו מן הגזל. הבהמה יכול
אף חיה בכלל ת"ל בקר וצאן. מן הבהמה ולא כול' להוציא את הרובע ואת
הנרבע. מן הבקר להוציא את הנעבד. מן הצאן להוציא את המוקצה, ומן
הצאן להוציא את הנוגח שהמית, כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין
ת"ל להוציא את הטרפה. תקריבו מלמד ששני' מתנדבי' עול' בשותפו'. קרבנם
מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבא' מן המותרו': זכר ולא 3
נקב', כשהוא אומר זכר למט' שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. תמים
בלא מום. אל פתח אהל מועד מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב
יקריב אפילו נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא
וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצורכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל
אחד לשם מי שהוא, יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת"ל יקריבנו.
יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין
אותו עד שיאמר רוצה אני. לפני ה' וסמך אין סמיכ' בבמה: על ראש 4
העלה להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן. העלה פרט לעולת
העוף. ונרצה לו על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות בית דין או
מית' בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל
לאו שנתק לעשה: ושחט והקריבו הכהנים מקבל' ואילך מצות כהונ' לימד 5
על השחיט' שכשרה בזר. לפני ה' בעזרה. והקריבו זו קבלה שהיא תחלת עב'
ומשמעה ל' הולכ' למדנו שתיהן (ס"א שתיהן בבני אהרן). בני אהרן יכול
חללים

הגהת המפרש.

שהיה מתוך הסנה ויאמר מש' משה שאין ת"ל ויאמר ומה ת"ל ויאמר מלמד שכל
הקריאות היו משה משה, ועוד שם משה מש', אברהם אברה', יעקב יעקב,
שמואל שמוא' ל' חבה ול' זרוז עכ"ל, ועוד שם אליו למעט את אהרן, אמר ר"י ב"ר
י"ג דברות וכו', יכול לא היו שומעין את הדבר אלא יהו שומעין את הקול ת"ל
קול לו וכו', מאהל מועד מלמד שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ מאהל
מועד יכול וכו' עכ"ה ככל ל' רש"י ז"ל. והדברים צריכים ביאור וכבר האריך
בביאורם הרב הרא"ם ז"ל אלא שהרב נגע קוטן אהרן ז"ל בדק אחריו ומצא
תפיסות

הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־
6 פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח
7 אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃ וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל־
8 הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֵצִים עַל־הָאֵשׁ׃ וְעָרְכוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵת הַנְּתָחִים אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־
הַפָּדֶר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־
9 הַמִּזְבֵּחַ׃ וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְטִיר
הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחוֹחַ

חללים תלמוד לומר הכהני'. את הדם וזרקו את הדם מה תלמוד לומר דם
דם שני פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו, יכול אף בפסולים
או בחטאות הפנימיו' או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה ואלו למטה תלמוד
לומר במקום אחר דמו. וזרקו עומד למט' וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה
מחוט הסיקרא כנגד הזוית לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות
המזבח או יכול יקיפנו כחוט ת"ל וזרקו וא"א להקיף בזריק', אי וזרקו יכול
בזריק' אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע. אשר פתח
6 אהל מועד ולא בזמן שהוא מפורק: והפשיט וגו', מה ת"ל העולה לרבות
את כל העולות להפשט ונתוח, אותה לנתחיה ולא נתחיה לנתחים:
7 ונתנו אש אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצו' להביא מן ההדיוט. בני
אהרן הכהן כשהוא בכהונתו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה:
8 בני אהרן הכהנים כשהם בכהונתם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים
עבודתו פסול'. את הנתחים את הראש לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר
הותז בשחיט' לפיכך הוצרך למנותו לעצמו. את הפדר למה נאמר ללמדך
שמעלהו עם הראש ומכס' בו את בית השחיט' וזהו דרך כבוד של מעל'. אשר
9 על המזבח שלא יהיו העצים יוצאין חוץ למערכ': עולה לשם עולה יקטירנו.
אשה כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה ל' אש פאיי"ר בלעז.
ניחוח

פנים במקרא.

תפיסות בתריו לכן נמר לו דרך אחרת גם היא ארוכה ורחבה מני ים, וגם
היא דרך לא סלולה כי יפגעו בה ספרא וספרי ותנחומא ורבות ואיש את אחיו
ידחקון ולא יוכלו לשבת יחדיו והוכרחו לומר כי מדרשות חלוקות יש זה קם זה
נופל וכל זה איננו שוה לי וגם אין צורך לו כי לדעתי כל דברי רז"ל מיוסדים על
עומק פשוטו של מקרא אלא שהם דקדקו ומצאו מליצת הכתוב הזה וזה וזה יקשה
אלו

לַיהוָֽה׃ ס וְאִם־מִן־הַצֹּאן 10
קָרְבָּנ֞וֹ מִן־הַכְּשָׂבִ֛ים א֥וֹ מִן־הָעִזִּ֖ים לְעֹלָ֑ה זָכָ֥ר
תָּמִ֖ים יַקְרִיבֶֽנּוּ׃ וְשָׁחַ֨ט אֹת֜וֹ עַ֣ל יֶ֧רֶךְ הַמִּזְבֵּ֛חַ 11
צָפֹ֖נָה לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְזָרְק֡וּ בְּנֵי֩ אַהֲרֹ֨ן הַכֹּהֲנִ֧ים
אֶת־דָּמ֛וֹ עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃ וְנִתַּ֤ח אֹתוֹ֙ לִנְתָחָ֔יו 12
וְאֶת־רֹאשׁ֖וֹ וְאֶת־פִּדְר֑וֹ וְעָרַ֤ךְ הַכֹּהֵן֙ אֹתָ֔ם עַל־
הָעֵצִים֙ אֲשֶׁ֣ר עַל־הָאֵ֔שׁ אֲשֶׁ֖ר עַל־הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וְהַקֶּ֥רֶב 13
וְהַכְּרָעַ֖יִם יִרְחַ֣ץ בַּמָּ֑יִם וְהִקְרִ֨יב הַכֹּהֵ֤ן אֶת־הַכֹּל֙
וְהִקְטִ֣יר הַמִּזְבֵּ֔חָה עֹלָ֣ה ה֗וּא אִשֵּׁ֛ה רֵ֥יחַ נִיחֹ֖חַ
לַיהוָֽה׃ פ שני
וְאִ֧ם מִן־הָע֛וֹף עֹלָ֥ה קָרְבָּנ֖וֹ לַיהוָ֑ה וְהִקְרִ֣יב מִן־ 14

ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: ואם מן הצאן וי"ו מוסיף על 10
ענין ראשון ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה. מן הצאן
מן הכשבים ומן העזים הרי אלו מיעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם:
על ירך המזבח על צד המזבח. צפונה לפני ה' ואין צפון בבמה: 11
מן העוף ולא כל העוף לפי שנא' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות 14
וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר תלמוד לומר
מן העוף. תורים גדולים ולא קטנים. בני יונה קטנים ולא גדולים. מן
התורים

כסא משכיל.

ואל כי לפי מנהג המליצה הפשוטה הי' לו לכתב ויקרא ה' אל משה מאהל מועד
וידבר אליו לאמר ולכן אמרו בעלי הפשט כי הפסק הכתוב אחר וידבר עונה על
ראש הכתוב וכן מאהל מועד הוא מחובר עם ויקרא לא עם וידבר אלא שהכתוב
מסורס, ולא ידענו טעם הסירוס הזה, וכל חכמי לב יודו כי אין מדרך התורה
והחכמה לסרס ולעות המליצה הנאותה אם לא לצורך ולכוונה מיוחדת כדי
להעמידנו על רמז סוד ענין מה לא עמדנו עליו ע"פ דרך המליצה הפשוטה,
וכבר העירותי על הענין הנכבד הזה בכמ' מקומות מחבורי זה בקצ' ותמלא.
ועתה אפרש על הסדר; אמרו ז"ל לכל דברות ולכל אמירות ולכל ציווים קדמה
קריאה לחבה וכו', והמפרשים נתקשו מאד במאמר זה לפי שאין בכתוב הזה
שום זכר לאמירה וציווי רק דבור ומניין להם לרבות אף אמירות וציווים?
ולדעתי

15 הַתֹּרִ֔ים א֛וֹ מִן־בְּנֵ֥י הַיּוֹנָ֖ה אֶת־קָרְבָּנֽוֹ׃ וְהִקְרִיב֤וֹ
הַכֹּהֵן֙ אֶל־הַמִּזְבֵּ֔חַ וּמָלַק֙ אֶת־רֹאשׁ֔וֹ וְהִקְטִ֖יר
16 הַמִּזְבֵּ֑חָה וְנִמְצָ֣ה דָמ֔וֹ עַ֖ל קִ֥יר הַמִּזְבֵּֽחַ׃ וְהֵסִ֥יר
אֶת־מֻרְאָת֖וֹ בְּנֹצָתָ֑הּ וְהִשְׁלִ֨יךְ אֹתָ֜הּ אֵ֤צֶל הַמִּזְבֵּ֙חַ֙
17 קֵ֔דְמָה אֶל־מְק֖וֹם הַדָּֽשֶׁן׃ וְשִׁסַּ֨ע אֹת֥וֹ בִכְנָפָיו֮ לֹ֣א

התורים או מן בני היונה פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול
15 שגדול הוא אצל בני יונ' וקטן אצל תורים: והקריבו אפילו פרידה אחת יביא.
הכהן ומלק אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף
וחותך מפרקתו עד שמגיע לסימנין וקוצצן. ונמצה דמו ל' מין אפיס(מצלי ל)
כאפס המץ (ישעי' ט) כותש בית השחיט' על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד.
ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה
הקטר' הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא
16 ומלק והקטיר וקודם הקטר' ונמצא דמו כבר: מראתו מקום הרעי זה
הזפק. בנוצתה עם בני מעיה ונוצה ל' דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו
(איכ' ד) ואני שתרגם אונקלוס באוכליה אלו מדברי של אבא יוסי בן חנן שאומר
נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו ז"ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארוב'
ונוטלו עם הנוצה שעל העור, בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעליה
נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר, ובעוף שנזון מן הגזל נאמר
והשליך את המעים שאכל מן הגזל. אצל המזבח קדמה במזרחו
של כבש. אל מקום הדשן מקום שנותנים שם תרומת הדשן בכל בקר
17 והדשן מוצאי הפנימי והמנור' וכולם נבלעים שם במקומן: ושסע אין שיסוע
אלא ביד וכן הוא אומ' בשמשון וישסעהו כשסע הגדי וגו' (שופטי' יד). בכנפיו עם
כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו. בכנפיו נוצה ממש והלא בלע"ז והלא
אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפי' ואין נפשו קצה עליו ולמ' אמר
הכתוב

סכנת ספקרא.

ולדעתי אין זאת קושיא כלל כאשר נשום לב על משמעות ל' דבור והבדלו מיתר
הלשונות התמורות לו כגון אמיר' והגדה וחומיהם, וכבר הורנו רבינו הרמב"ם
ז"ל בפרק י"ד מחבורו שלו כי השם דבר הונח על המליצה בל' מהענין ההוא
הנדרש בנפש, לכן הוא שם כלל' "גנוה כולל כל מיני התמורי' הרבים שאחה
אופן שיהיו אם אמירות או הגדות או שיחות או ציווים וחומיהם כי כולם
נכנסים בכלל דבור והם מיניו, ואילו הי' אמר הכתוב ויקרא אל משה ויאמר
אליו לא הי' במשמעו כ"א אמירות חקא, וכן אילו הי' כתוב ויצו אליו לאמר
לא הי' במשמעו כ"א ציווים לבד, עכשו דכתיב וידבר אליו בולל הכל כל
מיני הדבור ואף אמירות וציווים במשמע.
ומה

יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים
ב אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
א לַיהוָה׃ ס וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן
מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן
ב וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃ וֶהֱבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים
וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ

שכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני. לא יבדיל
אינו מפרקו לגמרי לשתי חתיכות אלא קורעו מגבו, כאמר בעוף ריח ניחוח
ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין
א את לבו לשמים: ונפש כי תקריב לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא
במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו
כאלו הקריב נפשו. סלת יהיה קרבנו האומר הרי עלי מנחה סתם מביא
מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין
לפי שנאמר כאן חמש מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו
לכך קרויה מנחת סלת. סלת אין סלת אלא מן החיטין שנאמר סלת חטים
ואין מנחה פחותה מעשרון שנאמר ועשרון סלת למנחה (ויקרא יד) (ס"א
ועשירית האיפה סלת למנחה) עשרון לכל מנח'. ויצק עליה שמן על כולה.
ונתן עליה לבונה על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית
לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט, ד"א שמן על כולה מפני
שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנאמר מסלתה ומשמנ' ולבונ' על מקצתה
שאינו נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ
מלקט את הלבונ' כולה מעליה ומקטיר'. ויצק ונתן והביאה מלמד שיציקה
ב ובלילה כשרים בזר: הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה. וקמץ
משם ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה
אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל. מלא קמצו יכול מבורץ ומבצבץ
יוצא לכל צד תלמוד לומר במקום אחר והרים ממנו בקמצו (ויקרא ו) לא יהא
בשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה שלש
אצבעותיו

סבבם ספקים.

ומה שאמת עוד כי ויקרא אל משה הוא ל' חבה ול' זירוז, גם הוא מיוסד
בל' המליצה ויתבאר כשנדע ההבדל שבין ל' ויקרא אל פלוני בשימוש מלת אל
ובין ויקרא לפלוני בלמ"ד השימוש, וכבר בקש לדעת זאת החכם הרב ר"ה וויזל
ז"ל בביאורו לפסוק זה שלא שגה בראיה ופקה פליליה, והוא אמר כי כל אותן
שאחריהן למ"ד השימוש כשהקריאה רחוק ממנו ושלא לאחריו שיטלו אין כמו ויקר'
נגל

עַל־כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ
3 הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי
4 יְהוָה׃ ס וְכִי תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה
מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס וְאִם־
5 מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה

אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית. על כל לבונתה
לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא. לבונתה והקטיר אף הלבונה בהקטר'.
מלא קומצו מסלתה ומשמנה הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט
לבונה פסול'. אזכרתה הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר
3 בעליה לטובה ולנחת רוח: לאהרן ולבניו כהן גדול נוטל חלק בראש שלא
במחלוקת וההדיוט במחלוק'. קדש קדשים היא להם. מאשי ה' אין להם
4 חלק בה אלא לאחר מתנות האשים: וכי תקריב וגו', שאמר הרי עלי מנחת
מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין
משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י"א מושחן וחוזר ומושחן עד שכלה כל השמן
שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן וי"א מושחן כמין כ"י ושאר השמן
נאכל בפני עצמו לכהנים מה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני
ושלישי היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנור' שנאמר בו זך (שמו' כז)
ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן וקמצן על ידי פתיתה
5 כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין: ואם
מנחה על המחבת שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש
שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשי המנחה
שבתוכו קשין שמתוך שהוא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות שלש מתנות
יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן. סלת בלולה בשמן מלמד
שבלולן

פרשת המקרא.

לכל עבדיו (בראשי' כ ח) ויקרא למשה ולאהרן לילה (שמות יב לא) ויותן
הסמוכין למלת זו הם פנים ש' פנים או קרוב לו ויקרא' היא דרך כבוד לחכמו
וכו' ובסוף דבריו אמר ז"ל כי בכל מקום שקראו לבוא כאמר אחריו שבא אל
המקום ההוא ויותן שהם לחכם נכתבו סתם כי כבוד הי' שם, ולכן אחר שירד
הכבוד על הר סיני וקראו לעלות אל ההר נאמר וירד ה' על הר סיני ויקרא
ה' למשה אל ראש ההר (שם י"ט כ) נאמר אחריו ויעל משה, וכן נכוף פ'

בשמן מצה תהיה: פתות אתה פתים ויצקת 6
עליה שמן מנחה הוא: ס שלישי ואם־ 7
מנחת מרחשת קרבנך סלת בשמן תעשה:
והבאת את־המנחה אשר יעשה מאלה ליהוה 8
והקריבה אל־הכהן והגישה אל־המזבח:
והרים הכהן מן־המנחה את־אזכרתה והקטיר 9
המזבחה אשה ריח ניחח ליהוה: והנותרת 10
מן־המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי
יהוה: כל־המנחה אשר תקריבו ליהוה לא 11
תעשה חמץ כי כל־שאר וכל־דבש לא־תקטירו

שבוללן כעוקן סלת: פתות אותה פתים לרבות כל המנחות הנאפות קודם 6
קמיצה לפתיתה. ויצקת עליה שמן מנחה היא לרבות כל המנחות
ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור כן תלמוד לומר עליה אוציא את החלות
ולא אוציא את הרקיקין תלמוד לומר היא: מרחשת כלי היה שהיה במקדש 7
עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה
העשויין לתוכה רוחשין, כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומרחש:
אשר יעשה מאלה מאחד מן המינים הללו. והקריבה בעליה אל הכהן. 8
והגישה הכהן אל המזבח. (והגישה אל המזבח מגיש לקרן דרומית מערבית
של מזבח): את אזכרתה היא הקומץ: וכל דבש כל מתיקת פרי קרוי דבש: 9 11

קרבן

סכנת המקדש.

משפטים וישכן כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים (שם כ"ד ט"ז) ויקרא ה' למשה ביום השביעי מתוך הענן (שם שם) כלומר אחריו ובוא משה בתוך הענן וכו' עכ"ל, וזה ראי' לסתור כי שם כתיב ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן וגו' ולא כתיב ויקרא ה' למשה כלשון שהעתיק הוא ומ"מ. כתיב אחריו ויבוא משה בתוך הענן לכן הוא ראי' לסתור, ואולם ההבדל האמתי שבין שתי הלשונות הוא את אשר אומר אליך, והוא כבר ידענו הת[illegible] לשון בני אדם כי כל הרוצה לכנס עם חבירו ביתו אם לצוותו או להודיעו או להגיד דבר מה לא יתחיל דבורו בעיקר הענין כי אם בהקדמת קריאת שמו או תאר מתארי שמו המורים אהבה וחבה לו ויאמר ד"מ ראובן! הנה שמעתי עליך וכו' או יאמר אחי או רעי או אהובי ובחמה הנה שמעתי עליך וכו', ואין הבדל

בין

12 מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ
אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ׃
13 וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית
מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ
תַּקְרִיב מֶלַח׃ ס וְאִם־
14 תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ

12 קרבן ראשית תקריבו אותם מה יש לך להביאן מן השאור ומן הדבש, קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאי' מן השאור שנאמר חמץ תאפינה (ויקרא כג)
13 וביכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: מלח ברית שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג. על כל קרבנך על עולת בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים
14 כלן: ואם תקריב הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו' (במדבר לו).
מנחת בכורים במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבוא' ומן השעורי' היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב (שמות ט). קלוי באש שמיבשין אותה על האור בכלי של קלאים שאלולי
מן

מנחת · מקרא.

בין שהוא ברחוק מקום או בקרוב מקום או שהוא עומד לפניו לעולם הוא מקדים בקריאת שמו כדי לחבבו ולזרזו ולעשותו מאזין ומקשיב אל דבריו וכוון לרצונו, והיא היושב במסבת בניו והוא רוצה לצוותם להשמיע את דברו לא יפתח פיו בצווי שהוא לאמר: שמעו נא דברי, אבל יקדים קריאה לדבור לאמר: בני! שמעו נא דברי וכו', דוגמת שאמר יעקב, ראובן! בכורי אתה וגו', יהודה אתה יודוך אחיך וגו', מה ברי ומה בר בטני וגו', אל למלכים למואל! אל למלכי' וגו' (משלי לא) והענין הו' שלא אמר מתוך הכתובי' להוכיח כל' קריא' אל ר"ל בשימוש מלת אל אין שיהם אלי ורעיהם, ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם וגו' הרנה בו שהקדים קולו ואמר: בני! האספו ואגידה וגו', ויקרא אל משה הרבין בו שהי' קורא אם' בשמו, וכן ויקרא אל אברהם ודומיהם אין במשמעותם כי אם קריאת השם, ומזולת נשמע שמדרך המוסר שהנקרא צריך להתקרב ולבוא אל הקורא כשהוא במקום רחוק לעמוד ולשמוע מה יצוה עליו, ובכן אנו לכלל המסיפר בשמואל א' סי' ג' ויקרא ה' אל שמואל ויאמר הנני וירץ אל עלי וגו' ולא כתיב ויקרא ה' אל שמואל ויאמר שמואל ויאמר הנני וגו' כי אין צורך לו לפי שהאמירה שמואל היא במשמעות ויקרא אל שמואל, והעד המפורש בסוף הענין ויבוא ה' ויתיצב ויקרא כפעם בפעם שמואל שמואל וגו', וזה מטעם ל' הספרא הנ"ל
ספסר

גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׃ וְנָתַתָּ 15
עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הִוא׃
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ 16
עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה פ רביעי

כן מנה כעותכת בריכים לפי שהיא לחה. גרש כרמל גרוסה בעודה לחה גרש ל' שבירה וטחינה גורסה גריסים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ (איכה ג) וכן גרסה נפשי (תהלי' קיט). כרמל נעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן כרמל בצקלונו (מלכי' ב ד):

שלמים

סגנת המקרא.

שאמר ומניין שכל הקריאות היו משה משה? ת"ל ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה' שאין ת"ל ויאמר ומה ת"ל ויאמר? מלמד שכל הקריאות היו משה משה; ור"ל אחרי שהאמירה היא במשמעות ויקרא אין אם ס וא"כ מה ת"ל ויאמר? אלא ללמד שכל הקריאות היו משה משה ר"ל בכפל השם וזה לפי שחבה יתירה נודעת לו, ומשמעות ויקרא אל לא ידעינן כ"א קריאת השם לא כפל השם ולזאת הוצרך הכתוב לפרש ויאמר משה משה, וזה שמביים הספרא משה משה, אברהם אברהם, יעקב יעקב, שמואל שמואל ל' חבה ול' זרוז עכ"ל, והכלל היוצא מדברינו כי כל קריא' בשימוש מלת אל היא קריאת שמו של הנקרא וככה ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם וגו' הכונ' שפתיחת דבורו היתה בני ישראל! ואח"כ ויאמר אליהם וגו' וכן ויקרא יהושע אל כל איש ישראל ויאמר וגו' (יהושע י כד) שהי' קורא כל איש ישראל! קראו שמו את רגליכ' וגו', ומה שאמר הכתוב ויאמר אל קציני אנשי המלחמ' ההלכוא אתו היא תוספת ביאור למאמרו כל איש ישראל שהרכון בו קציני אנשי וגו' וכמו שבארתי בטוב בהפטרה ליום שני של סוכות על ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל ע"ש, ולעול' היא לשון אהבה וחבה כי כן נטבע האדם להיות שמח בזכרון שם אוהבו לכן הוא משתדל לישא את שמו על שפתיו בכל מקום שאפשר, ובהפך היא כענג בזכרון שם דבר השנוא עליו לכן הוא משתדל להרחיקו בכל האפשר וכמו שאמר דוד ובל אשא את שמותם על שפתי, והתורה הזהירה וגם שם אלהים אחרים לא תזכירו ולא ישמע על פיך, ואמרה ואבדתם את שמם וא"ל לכנות לגנאי בית גליא קורין בית כריא וכו' כדאי' בתמורה דף כ"ח, וידמה שזה שדקדקו רז"ל במס' מגילה דף ט"ז א' לא כעשה עמו דבר לאמר רעה לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאין את המן, ודקדקו כן על שלא השיבו לא נעשה עם מרדכי דבר אבל הכחידו שמו תחת לשונם והסתירוהו בכינוי מלת עמו לפי שלא רצו לישא את שמו על שפתם.

אמנם כל קריאה לפלוני עם למ"ד השימוש היא ל' זימון והזמנה (ואחרעו,

ג
1 וְאִם־זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא
מַקְרִיב אִם־זָכָר אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי
2 יְהוָה׃ וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם
3 עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים
אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב
וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי
4 הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־
הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת
יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־
5 הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה
רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ

1 שלמים שמטילים שלום בעולם שלמים שיש בהם שלו' למזבח ולכהני' ולבעלי':
3 ואת כל החלב וגו', להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא
4 אומר להביא חלב שעל הדקין: הכסלים פלא"קין בלע"ז (ריח ווייכע)
שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה היא בגובה הכסלים למטה והוא החלב
שתחת המתנים שקורין בלעז לונבי"לש (לענדען) לתן הנראה למעלה
בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר מופח. היותרת הוא דופן המסך שקורין
איב"ריש ובלשון ארמי חצר' דכבדא. על הכבד שיטול מן הכבד עמה מעט
ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד (ויקרא ט׳). על הכבד על
5 הכליות לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנ' לזו: על העולה מלבד העולה
למדנו

סכנת המקדש.

מיינואחרען חוגר פאחרואחרען) כאחד מן הלבושות הנאותות אל הענין, והנה כן
בעצמו בין נבלאיו, ואין במשמעותו כלל קריאת שמו אל פלוני לכן אין במשמעותו
לא אתב' ולא יהבה ולא דרוה, ויקרא פרעה למשה ולאהרן המינס לפניו
כאחד מלבושות ההמנה אשר נתן הענין בפיו (פארגעאחרען) ולא חס הכתוב
להכיר ל' הקריא', ולא כן ויקרא פרעה אל משה ולאהרן שהמכן מל' זה הוא
שקרא בשמו אל משה וגם לאהרן האמין לפניו, ויקרנו יחי ישרא' למות ויקרא
לבנו

6 ואם־מן־הצאן קרבנו לזבח שלמים ליהוה
7 זכר או נקבה תמים יקריבנו: אם־כשב הוא־
מקריב את־קרבנו והקריב אתו לפני יהוה:
8 וסמך את־ידו על־ראש קרבנו ושחט אתו
לפני אהל מועד וזרקו בני אהרן את־דמו
9 על־המזבח סביב: והקריב מזבח השלמים
אשה ליהוה חלבו האליה תמימה לעמת
העצה יסירנה ואת־החלב המכסה את־
10 הקרב ואת כל־החלב אשר על־הקרב: ואת
שתי הכלית ואת־החלב אשר עלהן אשר
על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד על־

7 למזבח שתקריב שלא תמיד לכל קרבן על המערכ': אם כשב לפי שיש באימורי
הכשב מה שאין באימורי העז שהכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות:
8 וזרקו שתי מתנות שהן ד' ועל ידי הכלי הוא זורק ואינו נותן כאצבע את חטאת:
9 חלבו המובחר שבו ומהו זה האליה תמימ'. לעמת העצה למעל' מן הכליות
היועצות

הבנת המקרא.

לבנו ליוסף (בראשי' מו כט) הזמינו לבוא לפניו, קראן לו ויאכל לחם (שמות
ב כ) הוא ויזמן לסעודה (חייכו אחרנו) וכן ולי אני עבדך ולצדק הכהן ולבניה
בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא (מ"א א כו), ובפסוק שלאחריו ויען המלך
דוד ויאמר קראו לי לבת שבע, ואילו הי' אומר קראו לי את בת שבע הי' המובן
ממנו שיקראו אחרי' בקול בת שבע בת שבע! ולא הי' זאת מכוונת המלך כי
אם להזמינה שתבוא לפניו, והנמתם יתפרש כל לי קריאה לפלוני.
ומן מגלה הדברים תבין ותשכיל כי שני מיני הקריא' הנ"ל הם שוות בעיקר
הכונ' ונבדלת כל' הקריאה לבדה היא מצד הקורא לבד לא מצד הנקרא, וזה
שאמר הכתוב וירץ אל עלי ויאמר הנני כי קראת לי (ש"א ג ד) ואע"פ שבאמת
לא היתה הקריא' לו כי אם אין ככתוב ויקרא ה' אל שמואל, אלא שמצד הקריאה
אין היה כמו הקריאה לו שהרי הקורא לא גלה דעתו שיש לו דברים עמו ולכן
יש לו לבוא אל הקורא לשמוע מה בפיו, וכן בסוף פ' משפטים (שמות כד טז)
ויקרא אל משה ביום השביעי וגו' ויבוא משה בתוך הענן ויעל אל ההר.
ויבא

11 הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם
אִשֶּׁה לַיהוָה׃   פ
12 13 וְאִם עֵז קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ וְסָמַךְ אֶת־
יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
14 וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב
הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־
15 הַקָּרֶב׃ וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר

11 היעצות: לחם אשה לה' לחמו של אש לשם גבוה. לחם ל' מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו (ירמיה יא), עבד לחם רב (דניאל ה) לשחוק עושין לחם

קולם

הבנת המקרא.

והנה לפי דעת כל המפרשים ויקרא אל משה דעכינא הוא מחובר אלמעלה וכן דעת חז"ל וכן איתא במדרש תנחומא ז"ל ויקרא אל משה למה אמר ויקרא אלא בשביל שאמר למעלה ולא יכול משה לבוא אל א"מ כששרתה השכינה בא"מ לא יכול לבוא לפי ששכן עליו הענן לפיכך קראו הקב"ה עכ"ל, ואין זה מתנגד למדרש של הספרא כי הדרש ממי עלה ל' ויקרא אין שאלו לא בא הכתוב כי אם ללמד פשוטו לקורא הי' לו ליכתב ויקרא למשה, עכשו דכתיב ויקרא אל משה תרתי משמע כדאמרן, והודיענו היתר' הענין הזה בכאן בעבור שהוא הדבור הראשון אשר הי' אליו מאהל מועד והוא בנין אב לכל דברות אהל מועד שכך הי' משפטם כל הימים, ולכן סמך מאהל מועד אל וידבר ללמד שכל דברות א"מ שוים וכולם היתה קריאה מוקדמת כי הקריאה לא היתה כ"א ההשראה של הדבור ולזאת סמך ויקרא וידבר וכמנהג הלשון להכיר שתים פעולות תכופות והתלשונה הישרה לשני'.

ומה שאז"ל עוד ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין וכו' הוא אחד מן המאמרים שהטעים והרעים המפרשי' כולם, והרא"ם ז"ל אחר שהאריך בקושיות ותירוצים וכריכתות בשלשה וארבעה דפים חשב למשפט שאמלת של קאדרשי כן דה"ל ליכתב ויקרא למשה וכתב אל משה ש"מ לדרשא מאה שמע לבדו, והטעים הענין באומרו כי מלת אל מיחד הדבור יותר מלמ"ד השימוש, ואחריו במשכו המפרשים כולם יעוין עליהם, ואין דבריהם נכונים כלל כי מלבד הדחוקים והלחוצים שבדברי הרא"ם הנ' עומדים למולו דברי ח"ל, שהרי אין הבדל כלל בין ויקרא אל משה לעכינא ובין ויקרא

אל

עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד
עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה 16
לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה: חֻקַּת 17
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב
וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ: פ חמישי

ד
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי 2
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל
מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת

ד ב (קהל' יח): חקת עולם יפה מפורש בת"כ כל הפסוק הזה: מכל מצות ה' פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת (ושגגתו חטאת). מאחת מהנה ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן

כונת המקרא.

א א אל משה ביום השביעי מתוך הענן דסוף פ' משפטים ובהדיא אמרו עליו חז"ל במס' יומא דף ד' ב' משה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה, הרי לך מפורש שגם ישראל שמעו ואע"פ דכתיב ויקרא אל משה; ואמנם האמת הברור הוא שלא דרשו כן מחלת אל אבל הדרשה מיוסדת על משמעות לשון ויקרא אל משה שהי' לו ליכתב ויקרא ה' אל משה כי השם הוא נושא הקריאה, ולא הוכת לח"ל דבר המפרשים שהשם האמור אחר וידבר שנה על ויקרא כי אין טעם לפרש הזה, אלא פירשו ויקרא על הקול שהוא נושא הקריאה וכאילו כתיב ויקרא קול אל משה, וכן מדרך הל' לייחס הקריאה אל הקול שהוא נושאו כדכתיב קול קורא במדבר (ישעי' מ) וינועו אמות הספים מקול הקורא (שם ו) ודומיהם, וידענו שאין קול כ"א הנלוה המקשקש באזן השומע, לכן באמרו אל משה הרצון שהנלוה הזה הי' הולך ומקשקש באזנו של משה לא באזן זולתו, וזה היה המובן ממשמעות הל' ויקרא אל משה, וזהו שדייק רש"י באמרו הקול הי' הולך וכו', לכן אין להשוות הכתוב הזה אל ויקרא אל משה ביום השביעי דסוף משפטים לפי שגם בהדיא כתיב וישכון כבוד ה' ויקרא אל משה והנה מבואר שכבוד ה' הוא נושא הקריאה, משא"כ ויקרא אל משה דענינא שהוא תחלת הספר.

ואמר עוד יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר וכו', רצונו יכול אף בכל מקום שהפסיקה הנבואה בענין אחד והתחילה שנית בענין אחר כגון פרשת ואם מן העוף קרבנו שהיא שפסקת בסימן סתומה וככה הפרשיות

פתוחים

3 מֵהֵנָּה: אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת
הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן
4 בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת: וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ
עַל־רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה:

3 קן מדכיא: אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר באשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו, ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא זה שהם תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל. פר יכול זקן ת"ל

ס

סגנת הפקרה.

שאחרי' מפסקות בסימן פתוחה, יכול גם אם היתה קריאה בהתחלת הפרשה האחרת ת"ל ויקרא' וידבר לדבור היתה קריאה וכו' ור"ל דיקא מקום דכתיב בי' וידבר שם היתה קריאה מוקדמת, אבל בהפסקו' שאין כתיב בהם לא וידבר ולא ויאמר לא קיימה בהן קריאת משה משה, כי בעודו תוך הנבואה הקודמת נאמרה לו גם הפרשה שאחרי', וכן פי' רש"י בסמוך אבל ואם מן הכאן ע"ש, ומה שאמר לדבור היתה קריאה ר"ל כל הנכנס בכלל דבור ואף אמירות וציווים במשמע וכנ"ל.

ויאמר עוד, שלא למעט את אהרן, ר"י אומר י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדם י"ג מיעוטין וכו'; יתורא דמלת שיו קא דריש, כי אחר שאמר ויקרא אל משה הי' די לומר וידבר ה' מאהל מועד לאמר וידענו שהדבור הי' למשה הנזכר בקריאה, ואם אינו ענין לגופא תנהו לענין אחר למעט אהרן מן הדבור אפילו במקום דכתיב וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, או וידבר ה' אל אהרן או ויאמר ה' אל אהרן בכולם הי' הדבור למשה שיאמר לאהרן, ואין זה מן התימה כי כן מדרך הל' לומר ויאמר או וידבר ה' אל פלוני והכוונה ע"י שליח כגון ויוסף ה' דבר אל אחז (ישעי' ז י) ע"י ישעי' הנביא, וככה ויאמר ה' לו דבני נדעון (שופטים ו) פירושו ע"י המלאך, וכן ויאמר ה' אל דוד (ש"א כג ב) באמצעות האורים, וכן פי' רש"י ז"ל על ויאמר ה' לה (בראשי' כה כג) ע"י שליח, לשם נאמר ברוח הקדש והוא אמר לה עכ"ל, ורבים כמוהם.

אכן עיקר המאמר הזה של ר"י ב"ב הוא נאמת זר ותמוה ומופלא מאד כי לא י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן כי אם שבעה עשר דברות, וכבר התעורר על זה החכם בעל קרבן אהרן בפרק א' פסקא ד' לא שהוא חשב כי רק בשבעה עשר מקומות מצאנו שנתייחד הדבור גם עם אהרן ולכן הוצרך ממעיכם השלשה בנאמרים קודם פ' החדש הזה ויצאו י"ג, אבל אין תירוצו מספיק שאפילו אם

5 וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ
6 אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם
וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי
7 פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת
מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת ׀ כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח

בן אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד זה פר בן ג': אל אהל מועד למשכן, 5
ובבית עולמים להיכל: את פני פרכת הקדש כנגד מקום קדושתה מכוון 6
כנגד בין הבדים ולא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: ואת כל דם 7

הבנת המקרא.

כוונת אותם השלש' שקודם פ' החדש מ"מ יתארו י"ד ובעל המסרה הזכיר כולם במנין; ועוד דבר תמוה מצאתי במכילתא ריש פ' בא והובא גם בילקוט פ' וארא ברמז קע"ט וז"ל: ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, שומע אני שהי' הדבור לאהרן ולמשה, כשהוא אומר ויהי ביום דבר ה' אל מש', למשה הי' הדבור ולא לאהרן, א"כ מה ת"ל אל משה ואל אהרן? אלא מלמד שכשם שהי' משה כלי (כדאי) לדברות כך הי' אהרן כלי לדברות, ומפני מה לא הי' מדבר עמו? מפני כבודו של משה, נמצא מיעט אהרן מכל הדברות שבתורה חוץ משלשה מקומות מפני שאי אפשר, עכ"ל; ולא נתפרשו השלשה מקומות, ופי' הרב המחבר בעל מגן אברהם בספרו זית רענן שהשלשה מקומות הן פ' שתוי יין בפ' שמיני, ופ' ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך תשאו את עון המקדש, ושלאחריו ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל, שכולם בפ' קרח, ומה שאמר לפי שאי אפשר הכי פירושו שג' דברים הללו הוצרך לומר לאהרן לעצמו לפי שהביאו לו לבוא וכו' עכ"ל, ופירוש זה אי אפשר שהרי בהדיא פי' רש"י בפ' קרח שפ' אתה ובניך תשאו את עון המקדש למשה נאמר שיאמר לאהרן ולאשנו לקיים מן האירוס והזהירו גם הילקוט וז"ל ויאמר ה' אל אהרן הא למדת מכל הדברות שנאמרו לאהרן ע"י משה נאמרו לו, ומה ת"ל לאהרן? אלא כדי שיהי' הדבור לאהרן שלא שנחלת משה גחלה, אתה ובניך הכהנים, ובית אביך הלויים וכו' עכ"ל, ומדרש זה נתעלם גם מעיני הרב רא"מ ז"ל כנראה מפלפולו בדבור זה בפ' קרח; גם פ' שתוי יין ושכר למשה נאמר שיאמר לאהרן כדאי' בספרא בפ' אחרי מות פ' א' פסקא ה', וא"כ איך יאמר המכילתא שהשלשה אלה לאהרן נאמרו לפי שאי אפשר יהיא אפשר ואמת ויציב, ועוד קשה שהרי' כאן סותרים לדבריהם בפ' החדש הזה לכם ושם אמרו שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור, וכן פי' גם רש"י
ז"ל

הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֶת־כָּל־חֵלֶב
פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן
אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד

פרי הדם: ואת כל חלב פר חלבו היה לו לומר מה ת"ל פר לרבות פר של י"ה לכליות ולחלבים ויותרת. החטאת להביא שעירי ע"א לכליות ולחלבים וליותרת. ירים ממנו מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו, ת"כ:
באשר

הבנת המקרא.

ז"ל, לכן כל דבריהם בענין זה הם סתומים וחתומי', ואין כאן מקום להאריך יותר, ובהניעי לסוף פ' נשא אבאר דבריהם באופן יתיישבו כל הקושיות והספקות בעז"ה.

ויאמר עוד, יכול ישמעו את קול הקריאה, ת"ל קול לו קול אין משה שומע וכל ישראל לא שומעי, עכ"ל, ופי' הרא"ם ז"ל אדלעיל קאי אהא דאמר ויקרא אל משה הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין, שפירושו הקול של משה משה עם מתוך האותיות הי' הולך ומגיע לאזניו, וכל ישראל לא שומעין, ולפיכך אמר עכשיו יכול אם לא ישמעו הקריא' של משה משה עם מתוך האותיו', ישמעו קול הברת הקריאה ההיא בלי מתוך האותיות ת"ל קול לו קול אליו אפילו קול הברה בעצמה לא שמעו, ויש לתמוה שבת"כ לא אמרו זה אלא בדבור של ענין זה וכו' ועוד למה לא כתב זה במקומו לעיל מיד אחר מאמר הקול הולך ומגיע לאזניו, ולמה הפסיק ענינו ופירש תחלה על וידבר אליו למעט את אהרן והאריך בהבאת דברי ר"י ב"ב ואח"כ חזר לענין הראשון? לכן נ"ל שטעות נפל בספרים ובמקום יכול ישמעו נ"ל יכול ישמע ובמקום קול הקריאה נ"ל קול הדבור וקאי על וידבר אליו למעט את אהרן הסמוך לו לומר שאפילו אהרן עצמו לא הי' שומע הדבור וכש"כ שאר כל ישראל, ואמר יכול אם לא ישמע הדבור עצמו עם מתוך האותיו' ישמע את קול הברת הדבור, ת"ל קול לו קול אליו שאף קול הברתו לא שמע, ע"כ ל' הרא"ם ז"ל, ולדעתי אין צריך לכל זאת דברי רש"י ז"ל שהם ל' הספרא הולכות על הסדר כי ממאמר ר"י ב"ב למדנו שהצריכ' התור' לשלש עשרה מיעוטי' כמנין שלש עשרה הדבורים שנאמרו לו לאהרן, וכבר הפרשנו לעיל ויקרא וידבר לכל דברות ולכל ציווים קדמה קריאה לדבור ולא מצאנו שום מיעוט למעט אהרן וכל ישראל מקול הקריא' הקודמת כי אם במקום הזה שהי' תחלת דברות א"מ והקול הי' יוצא וכו' לא"מ ומיעטם הכתוב בשני ל' ויקרא אל משה כדאמרן לעיל, לזאת יכול
ישמעו

10 עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח
הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח הָעֹלָה׃
11 וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־
12 כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ
הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ
הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף׃ פ
13 וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי

10 **כאשר יורם** מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פי' בזבח
השלמים אלא פירש כאן לא להקישו לשלמי' מה שלמים לשמן אף זה לשמו ומה
שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם ובשחיטת קדשי' מגריעו ללמוד הימנו
11 שאין למדין למד מן הלמד בקדשי' בפרק איזהו מקומן: **על ראשו ועל כרעיו**
12 כמו על הכבד על הכליו', כולן ל' תוספות הן כמו מלבד: **אל מקום טהור**
לפי שיש חוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבני' מנוגעו' לבית הקברות
הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור. **מחוץ
למחנה** חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו
במסכת יומא וסנהדרין. **אל שפך הדשן** מקום ששופכין בו הדשן המסולק
מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה (ויקרא ו). **על שפך
13 הדשן ישרף** שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: **עדת ישראל** אלו
סנהדרין. **ונעלם דבר** טעו להורו' באחת מכל כריתות שבתור' שהוא מותר.
[illegible]

[illegible]

וישמעו את קול הקריאה הקודמת לכל אמר תורות א"מ? ת"ל קול לו קול
אליו וכו' שלעולם לא הי' קול כ"א אליו לבדו ולכל זולתו אין קול ואין קשב, וזה
בנין אב לכל מיני הקולות שלא הי' שום קול בתחיות לא באהל ולא חוץ לאהל
לא בקריא' ולא בדבור כי אם אליו לבדו ולא לשום בריאה זולתו, וזה שדייק
רש"י ז"ל בפי' יומא דף ד' ב' כאמרו קול לו קול אליו, וישמע את הקול מדבר
אליו (סוף פ' נשא) לו הי' יכול לומר וכתב מדבר אליו ללמדך שאליו לבדו
הי' נמשך הקול עכ"ל ור"ל שעיקר הלימוד הוא במשמעות קול אליו שהקול
והיינו הבלבול המורגש כאשר הי' נמשך לאזנו לבדו לא לאזן זולתו, ומה שאמר
לו הי' יכול לומר, היינו כמו שפי' בחומש כי מדבר הוא כמו מתדבר
ל' מתפעל שהי' מדבר בינו לבין עצמו ואינו יוצא לזולתו עד שיפול אליו ל'
אליו

הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר
14 לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃ וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת
אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן־
בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃
15 וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר
16 לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהֵבִיא
הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃
17 וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים
18 לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ וּמִן־הַדָּם יִתֵּן עַל־

יג הקהל ועשו שגגו כנור על פיהם: את פני הפרכת ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימ' אף כאן כשחטא כהן עדיין שם קדושת המקו' על המקדש משחטאו כולם ח"ו נסתלק' הקדש:

יאמר

פנים במקרא.

אליו, ואין לומר שהכתוב דנה לומר מה שהי' מדבר בינו לבין עצמו לצורך משה התנועות, שא"כ הי' לו ליכתב מדבר לו כי כן כלל לי לו ולהם הסמוכים אל הנחה מפורשין בל' על כמבואר בפ' חיי שרה כ"ד' גם בפ' ויצא כ"ח ט"ו, לכן אלא שלא היה דבק עם הקול שאליו לבדו הי' נמשך ולא לזולתו; ודוגמת זה אמרו ז"ל במאמר רבה פ"ב וירא אליו מלאך ה' בלבת אש, מהו אש? אלא מלמד שהיו אנשים עמו ולא ראו אלא משה לבד כמו שכתוב בדניאל וראיתי אני לבדי את המראה, עכ"ל, ורצונם שמלת אליו לא יתחבר עם וירא שאז לא כפעל וטעמו כמו ויתראה, ולא יתכן לומר ד"מ הבית הזה הוא מתראה של פלוני כי באמת הוא מתראה לכל מי שיש לו עינים לראות, וכן כל דבר מוחש כמו קול ומראה הנה מצד היותם מוחשי' של השמע והראו' ימושו בם כל בעלי חוש השמע וחוש הראו' ולא יתכן לומר שהוא מוחש של זה ואינכו מוחש של זה אבל יתכן לומר שהמוחש הזה הושם לזה ולא לזה והיינו מצד בעל החוש ההוא שזה חס בו וזה לא חס בו, והענין הזה ילין כי העברי בקשור הלמ"ד כמו מרחוק ה' נראה לי (ירמי' לא ג) כנגע נראה לי בבית (ויקרא יד לה) לכן וירא אליו ממעט המראה מכל זולתו, וכב' שהי' אבותינו' נראה לו, כי נראה אליך ה' ותמיה' כולם מעוטי' הם, וכן ונראה' של הכהן מיעוט הוא שהכהן חוקא ראה' הנגעי' ואין החכם רוא' אותם

אע"פ

קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל
מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה
אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ 19
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה 20
לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן
וְנִסְלַח לָהֶם׃ וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ 21
לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר
הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ

יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד זה יסוד מערבי שהוא כנגד 18
הפתח: ואת כל חלבו ירים אף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות 19
למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי
ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: ועשה לפר זה 20
כאשר עשה לפר החטאת כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי
כליות שפירש שם מה שלא פירש כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר
אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה
אחת

הבנת המקרא.

אע"פ שהוא ידע בטיב טומאה וטהרה אין ראייתו לא מעלה ולא מוריד לטמא או לטהר עד שיצא מפי הכהן כדאי' בספרא.

ויאמר עוד, מאהל מועד, מלמד שהי' הקול נפסק ולא הי' יוצא חוץ לאהל וכו', ודבריו אלה הם ממש ל' הספרא, ויאמר הרב רא"מ ז"ל, ואע"ג דמאהל מועד מור' על מה שממנו יצא הקול לא על מה שאליו הגיע הקול כדתניא בת"כ ומייתי לה רש"י לקמן מאהל מועד יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת וכו', מכל מקום מבמיכות מאהל מועד למלת אליו הוא דקא דייק וכו' עיין עליו, וכבר תפסו הרב בעל קרבן אהרן והרא' לו כמ' קושיות חזקים שבפירושו זה, לכן יצא הוא בשטה אחרת, יעויין עליו; ולדעתי גם הענין הזה הוא מבואר ומיוסד בל' הכתוב והת"ס של מאהל מועד דרשינן שלפי המליצ' הנהוגה הי' לו ליכתב וידבר ה' אליו באהל מועד לאמר כמו שנא' וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד (במדבר א א) ולא אמר מאהל מועד לפי שא"מ הוא המקום שבו הי' הדבור ונופל עליו שימוש הבי"ת לא שימוש המ"ם, אך שאם הי' אומר וידבר ה' אליו באהל מועד לא הוי שמעינן מידי לדרשא לכן שינה וכתב מאהל מועד ללמדנו שאהל מועד שבו הי' הדבור לא הי' הגבול מה שבו לאוזן אבל הי'

בו

22 אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃
23 אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא

22 אחת כפר הנכך לומר כאן שמתנה אחת מעכב'. אשר נשיא יחטא ל' אשרי
אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט
23 על זדונותיו: או הודע כמו אם הודע הדבר, הרבה או יש שמשמשין בל' אם
ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא (שמו' כא). הודע אליו כשחטא

פיס

הבנת המקרא.

גם הגבול מה שממנו נגד מה וכמשמעות שימוש המ"ס להורות אם על הגבול שממנו יצא הענין או על הגבול שממנו מוקף הענין מבלי בואת חוצה לו, ובעבור שהכתובים מוכיחים שהכתובים הם הוי הגבול שממנו יצא הדבור לא אהל מועד לכן פירש מאהל מועד על הגבול שממנו מוגדר הדבור, והוא שסמך לו המאמר מאהל מועד יכול מכל הבית וכו' ור"ל ואף אתה אל תתמה מה שפירשנו שימוש המ"ס מא"מ על הגבול שממנו מוקף הדבור דלמא הוא בא להורות על הגבול שממנו הי' יוצא ובא הדבור והיינו מאהל מועד ממש מכל הבית? ת"ל מעל הכפרת וגו' וכמבואר בסוף פ' נשא: ומה שאמר עוד כיוצא בו וקול כנפי הכרובים וכו', ר"ל שאין זה מן התימה שימוש הכתוב להורות לנו מקום פיסוק הדבור כי כיוצא בו מצאנו וקול כנפי הכרובי' נשמע עד החצר החיצונה שכיון שהי' מגיע לשם הי' נפסק, וככה מאהל מועד לענינא בא להורות על מקום הפיסוק.

והכלל היוצא מכל הדברים האלה הוא שלעולם לא הי' שום קול כ"א למשה לבדו ולא לשום ברי' זולתו, ובעבור שאין הראיה בלא קול ואין דבור בלא קול והכתוב אמר קול לו וקול אין לכן לימדנו אהרן וכל ישראל בין מקול הקריא' בין מקול הדבור, ולמדנו עוד שקול הקריא' הי' יוצא לפעמים מחוץ לאהל כשהי' משה חוץ לאהל אף שלא שמעו הקול כ"א משה לבדו, אבל קול הדבור מעולם לא יצא מחוץ לאהל כי הדבור לא הי' כ"א באהל מועד והקול לא הי' נכנס כ"א באזן משה לבדו ולא שמע אהרן אפילו כשהי' עומד גם הוא בא"מ ובנגד מש', ולמדנו עוד כי מעולם לא הי' הדבור בא"מ עם אהרן בעצמו (חוץ מג' מקומו') ואפילו במקום דכתיב ויאמר או וידבר ה' אל אהרן, ויאמר או וידבר ה' אל משה ואל אהרן, למשה הי' הדבור שיאמר לאהרן, ולזאת כתבה התורה י"ג מעוטים כנגד י"ג דבורים שנכתב בהם שנאמרו לאהרן, אבל כל אותן הדבורים שנאמרו למשה מבלי זכר לאהרן דבר ברור הוא שלמש' לבד נאמרו ולא לאהרן לכן אין צורך למעט אהרן מהם. הא למדנו שכל דברי רז"ל אגודים אחודים יחד וכל דבור ודבור על מקומו יבוא בשלום.

23 או הודע כמו אם הודע וכו' כשחטא הי' סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע

לו

24 את־קרבנו שעיר עזים זכר תמים: וסמך ידו
על־ראש השעיר ושחט אתו במקום אשר־
ישחט את־העלה לפני יהוה חטאת הוא:
25 ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על־
קרנת מזבח העלה ואת־דמו ישפך אל־יסוד
26 מזבח העלה: ואת־כל־חלבו יקטיר המזבחה
כחלב זבח השלמים וכפר עליו הכהן מחטאתו
ונסלח לו: פ ששי
27 ואם־נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ
בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא־תעשינה
28 ואשם: או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא
קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על־חטאתו
29 אשר חטא: וסמך את־ידו על ראש החטאת
30 ושחט את־החטאת במקום העלה: ולקח הכהן
מדמה באצבעו ונתן על־קרנת מזבח העלה

היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: 24 במקום אשר ישחט את העולה. בצפון שהוא מפורש בעולה. חטאת הוא. לשמו כשר שלא 25 26 לשמו פסול: ואת דמו. שירי הדם: כחלב זבח השלמים. כאותן אימורים המפורשים

הגהת המקרא.

לו שאיסור הי' עכ"ל, ורלוי לו ס לב על ל' הרב ז"ל שאמר נודע לו שאיסור הי' שמשמעו נודע לו מעצמו, והכתוב הוציאו בלשון הפעיל או הודע אליו שמשמעו ע"י אחרים, וככה פירשוהו הרא"בם והרלב"ג או הודע אליו ע"י אחרים, והי' לו לרש"י ז"ל לפרש ולאחר מכאן הודיעוהו שאיסור הי', ולמה העתיק הרב מלת הודע אל מלת נודע, ויותר תמוהים הם דברי רז"ל במס' יבמות דף פ"ז סוף ע"ב שאמרו או הודע אליו חטאתו ולא שידיעוהו אחרים, יכול אע"פ שאינו מכחישו יהא פטור, ת"ל או הודע אליו מ"מ, ועיין' המאמר הזה במס'.

31 וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־
חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
32 וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ לְחַטָּאת נְקֵבָה תְמִימָה
33 יְבִיאֶנָּה׃ וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת
וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־
34 הָעֹלָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ
35 יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ יָסִיר
כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב־הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא
וְנִסְלַח לוֹ׃ פ

31 המסורה' כמו האמור אצל שלמי': כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים
33 באימורי עז האמורים בשלמים: ושחט אתה לחטאת שתהא שחיטתה לשם
35 חטאת: כאשר יוסר חלב הכשב שנתרבו אימוריו באליה אף חטאת כשהיא
באה כבשה טעונה אליה עם האימורין. על אשי ה' על מדורו' האש העשויות
לשם

מנחת המקדש.

מס' כריתות דף י"א סוף ע"ב וגם פי' רש"י בהדיא הודע אליו משמע מעצמו
ולא שהודיעוהו אחרים עכ"ל, וזה תימה שהרי הודע לשון הפעיל הוא ומשמעו ע"י
אחרים וכפי' רמב"ם ורא"בע, לכן דע והבן כי כבר נחלקו גאוני הלשון הקדמוני'
בדקדוק התיבה הזאת, ויאמר החכם רא"בע דקדוק הודע אין פעל עבר כמו
הגיד והגד לך (ר"ל שבפתח הפ"א) ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי
ויאמר ר' משה הכהן כי הוא מהבנין שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק
יתחלפו והוא ע"מ ויוסף הורד מצרימה עכ"ל, והרד"ק בשרשו גם במכלול ד"ק

ה
1 וְנֶפֶשׁ כִּֽי־תֶחֱטָא וְשָֽׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד
2 אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ אוֹ
נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל־דָּבָר טָמֵא אוֹ בְנִבְלַת חַיָּה
טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת
שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם׃
3 אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר
4 יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם׃ אוֹ
נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ אוֹ
לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה
וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה׃
5 וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר
6 חָטָא עָלֶיהָ׃ וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל

1 לשם מה"ילג כלעז (פייערונג): ושמעה קול אלה כדבר שהיה עד בו
2 שהשביעוהו שבועה שאם ידע לו עדות שיגיד לו: או נפש אשר תגע וגו',
ולאחר הטומאה יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת
שבועות נדרש כן. ונעלם ממנו הטומאה. ואשם באכילת קדש או בביאת
3 מקדש: בטומאת אדם זו טומאת מת. לכל טומאתו לרבות טומאת מגע
זבין וזבות. אשר יטמא לרבות הנוגע בבועל נדה. בה לרבות בולע נבלת
עוף טהור ולא ידע שסבת הטומאה. ואשם באכילת קדש או בביאת מקדש:
4 בשפתים ולא בלב. להרע לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל
אישן ולא אישן. לכל אשר יבטא לרבות לשעבר. ונעלם ממנו ועבר על
שבועתו, כל אלו בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת
ממון

תכנת המקדש.

דף קי"ז ב' (הוא דף נ"ז נ' מדפוס פירדא) הסכים לדעת ר' משה הכהן, וכן
דעת רמ"ל, וכבר כתבתי בסוף פ' פקודי אלה יביאו את המשכן (שמו' לט לג)
איך זיבן ין התפעל הפעולה הנעשית מאליה ע"ש ; ולא"ת סוף סוף מה
הכריח לרז"ל להוציא התיבה ממשקלה הנהוג ולמה לא הניחוה על מתכונתה
ולפרשו בל' הפעיל כרמב"ם ורלב"ע ? דע והבן שזה מה שהרה על שלימותם
כשיכ

חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה
אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
7 מֵחַטָּאתוֹ: וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא
אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי
בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה:
8 וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר
לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל
9 עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל: וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר
הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
10 חַטָּאת הוּא: וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח
11 לוֹ: ס שביעי וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי
תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר
חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים
עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִוא:

8 ממון אינה נקרבן זו אלא באשם: והקריב את אשר לחטאת ראשונה חטאת קודמת לעולה לה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו. ולא יבדיל אינו מולק אלא סימן אחד, עורף היא גובה הראש המשפיע לצד הצואר, מול עורף מול הרואה את העורף והיא אורך כל אחורי הצואר:
9 והזה מדם החטאת בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח. חטאת היא לשמה כשרה שלא לשמה
11 פסולה: כמשפט כדת האמור בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה: כי חטאת היא ואין בדין שיהא קרבנו מהודר. חטאת היא נקמצה ונקטרה לשמה

כוונת המקרא.

בעת חכמת הל' ושהם היו בקיאים במלינת ל' עברית יותר מכל החכמים הבאים אחריהם, זה שכבר דקדקנו בכל המקרא ולא מצאנו בשום מקום פיוט

12 וֶהֱבִיאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀ מִמֶּנָּה מְלוֹא
קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי
13 יְהוָה חַטָּאת הִוא׃ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־חַטָּאתוֹ
אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה
14 לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה
15 אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה
בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְהוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ
לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־

13 לשמה כשרה שלא לשמה פסולה: על חטאתו אשר חטא כאן שנה הכתוב שהרי בעשירו' ובדלי' נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעיר' והעני יביא ממקצתן שתי תורים (לכך נאמר מחטאתו) הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו. מאחת מאלה מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות, ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידם ואת החמורים לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות. והיתה לכהן כמנחה ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין וזהו לפי פשוטו ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא (לו) כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל:
15 כי תמעול מעל אין מעילה (בכל מקום) אלא שנוי וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ (ד"ה א ה) וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל (במדבר ה). וחטאה בשגגה מקדשי ה' שנהנה מן ההקדש ואיכן הזהיר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא (ויקרא כב) מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל ת"ל תמעול מעל ריבה. קדשי ה' המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים. איל ל' קשה כמו ואת אילי הארץ לקח (מלכים ב כד) אף כאן קשה בן שתי שנים

בערכך

הבנת המקרא.

שימוש מלת אל אחר לשון הודעה אבל מצאנו אחריו שימוש הלמ"ד כמו והודעת להם את הדרך, ואת שבת קדשך הודעת להם, יודיע דרכיו למשה, להודיע

לבני

16 שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ וְאֵת אֲשֶׁר
חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף
עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל
הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
17 וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת
יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא

16 בערכך כסף שקלים שיהא שוה שתי סלעים: ואת אשר חטא מן הקדש
17 ישלם קרן וחומש להקדש: ולא ידע ואשם והביא הענין הזה מדבר במי
שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו
וכסבור ששתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם
זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי
חטא ואם נודע לו לאחר זמן יביא חטאת. ולא ידע ואשם ונשא עונו
רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה
שיענש את שידע רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד
מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה
מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מד' מרובה של טובה או של פורענות הוי
אומר מד' טוב' אם מדת פורענות מעוטה ראה' כמ' מיתות נקנסו לו ולדורותיו
מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה בי"ה על אחת
כמ' וכמה שיזכה לו ולאחרותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורו', רבי עקיבא
אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה וגו' (דברי' יז) אם מתקיימת
העדות בשנים למה פרט לך הכתוב שלשה אלא להביא שלישי להחמיר עליו
ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש וחומר אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי
עבירה כעוברי עבירה על אחת כמ' וכמה שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה
כעושי מצוה רבי אלעזר בן עזריה אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר
בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו' (דברי' כד) קבע הכתוב ברכה למי
שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה
ממנו

הבנת המקרא.

לבני האדם גבורותיו וחמיה' ולכן ה' לו ליכתב או הודע לו חטאתו, ומדכתיב
או משמע שאיננו לשון הודעה כ"א לשון התודעות שאלו כופל שימוש מלת אל
כדכתיב בהתודע יוסף אל אחיו, במראה אליו אתודע, ולכן הלשון הודע
אליו סותר קצתו את קצתו, ועל כרחנו אנו צריכין לומר שבכוונה השתמשה
התורה במליצה סותרת להעמידנו על ב' כוונות מתחלפות ומתאחדות ולהורות
שלא די בהודעה גרידא אבל צריך שתהא עמה התודעות לאפוקי הכוונה הזו
במסלו

18 עֲוֹנוֹ: וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ
לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ
19 אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ: אָשָׁם הוּא
אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה: פ
20 21 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא
וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן
אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ:
22 אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֶשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר
עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה הָאָדָם לַחֲטֹא
23 בָהֵנָּה: וְהָיָה כִּי־יֶחֱטָא וְאָשֵׁם וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה
אֲשֶׁר גָּזָל אוֹ אֶת־הָעֹשֶׁק אֲשֶׁר עָשָׁק אוֹ אֶת־

הימנו ומלא׳ העני ונתפרנס בה הרי הקב״ה קובע לו ברכ׳: 18 בערכך לאשם בערך האמור למעלה. אשר שגג והוא לא ידע הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופ׳ שנתערפ׳ ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: 19 אשם הוא אשם הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא ל׳ פעל וא״ת מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת״כ. אשם אשם להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן ב׳ שנים (שיהא בכסף שקלים) יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת״ל הוא: 21 נפש כי תחטא אמר רבי עקיבא מה ת״ל ומעלה מעל בה׳ לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמ׳ אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם. בתשומת יד ששם בידו ממון להתעסק או במלוה. או בגזל שגזל מידו כלום. או עשק הוא שכר שכיר: 22 וכחש בה שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטוא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: 23 כי יחטא ואשם כשיכיר

בעצמו

הגהת המקרא.

שאמר או הודע אליו ולא שיודיעוהו אחרים, או הודע אליו מ״מ; וחכמתו או״ל וכי יתן רשות דכי יתן, וכן רדכם ז״ל להעמידנו על מנת הענינים האמתיים המיוסדים בלשון הגליה.

הַפִּקָּדוֹן אֲשֶׁר הָפְקַד אִתּוֹ אוֹ אֶת־הָאֲבֵדָה
24 אֲשֶׁר מָצָא: אוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִשָּׁבַע עָלָיו לַשֶּׁקֶר
וְשִׁלַּם אֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִשִׁתָיו יֹסֵף עָלָיו לַאֲשֶׁר
25 הוּא לוֹ יִתְּנֶנּוּ בְּיוֹם אַשְׁמָתוֹ: וְאֶת־אֲשָׁמוֹ
יָבִיא לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ
26 לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן: וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי
יְהוָה וְנִסְלַח לוֹ עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
לְאַשְׁמָה בָהּ: פ

ו
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־אַהֲרֹן
2 וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה
עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר
3 וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד
וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־

24 בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי חטא ואשם: בראשו הוא הקרן ראש הממון (ממון המשתלם בראש מוסיף חומש פרט לתשלומי כפל). (וחמשיתיו רבתה התור' חמישיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בחומש ונשבע וחזר והודה מוסיף חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה פרוטה). לאשר הוא לו למי שהממון שלו.

2 צו את אהרן אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. זאת תורת העולה וגו', הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין אי זה אם עלה ירד ואי זה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו. היא העולה למעט את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש

3 שנפסלו קודם שבאו לעזרה: מדו בד היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו. על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בנתים. והרים את הדשן היה תותה מלא מחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש. הדשן

אשר

הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
4 וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃ וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ
בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ
5 לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃ וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים
בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר
6 עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים׃ אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־
7 הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה׃ ס וְזֹאת
תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי
8 יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ

אשר תאכל האש את העולה ועשאתה דשן מלותו דשן ירים תרומה ושמו
4 אצל המזבח׃ ופשט את בגדיו אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת
הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבשל בהם קדרה לרבו אל ימזוג בהם
כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם. והוציא את הדשן המצובר
בתפוח כשהוא רבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום
5 אבל התרומה חובה בכל יום׃ והאש על המזבח תוקד בו רבה כאן יקידות
הרבה על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד
תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא שנחלקו רבותינו במנין המערכות
שהיו שם. וערך עליה העולה עולת תמיד היא תקדים. חלבי השלמים
אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל
6 הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים׃ אש תמיד
אש שנאמר בו תמיד היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר בה להעלות נר תמיד
(שמות כז) אף היא מעל המזבח החיצון תוקד. לא תכבה המכבה אש על
7 המזבח עובר בשני לאוין׃ וזאת תורת המנחה תורה אחת לכולן להטעינן
שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל
שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין ת"ל תורת. הקרב אותה היא
הגשה בקרן דרומית מערבית (ס"א מערבית דרומית). לפני ה' הוא מערב
שהוא לצד אהל מועד. אל פני המזבח הוא הדרום שהוא פניו של מזבח
8 שהכבש נתון לאותו רוח׃ (והרים ממנו מן המחובר שיהא עשרון
שלם בבת אחת בשעת קמיצה). בקמצו שלא יעשה מדה לקומץ.
מסלת

מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה
אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ
9 אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה׃ וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר
10 אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם
נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת
11 וְכָאָשָׁם׃ כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־
עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע
בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ פ שני
12 13 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן
וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ
עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ
14 בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן

מסלת המנחה ומשמנה מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה. (המנחה
שלא תהא מעורבת באחרת). ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר
שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן
9 המנחות צריך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: במקום
קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד: לא תאפה חמץ חלקם אף השירים
אסורים בחמץ. כחטאת כאשם מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה
שלא לשמה פסול' מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה:
11 כל זכר אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו
מקדשי הקדשים וגו' (ויקרא כא) אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת. כל אשר
יגע וגו', קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה. יקדש להיות כמוה
13 שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה: זה קרבן אהרן ובניו
אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהם מתחנכין לעבודה אבל כהן
גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו':

תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים
תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ 15
תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה
כָּלִיל תָּקְטָר׃ וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא 16
תֵאָכֵל׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן 17 18
וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם
אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי

14 מרבכת חלוטה ברתחין כל צרכה. תופיני אפויה אפיות הרבה שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת. מנחת פתים מלמד שטעונה
15 16 פתיתה: המשיח תחתיו מבניו המשיח מבניו תחתיו: כליל תקטר אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל
תהיה

הבנת המקרא.

14 תופיני אפויה אפיות הרבה וכו' עס"ה, והורה לנו הרב כי תופיני הוא שם דבר כמו תופינים לר"ר ומגזרת אפה לשון אפיי' ואין יסוד בתי"ו כי אם הפ"א לבדה, והתי"ו והנו"ן נוספים הם לתיקון השם, והנל"ך הקמי' מהמכתב הוא בכח מסך הטורך ובחילוף או"י כמבואר בריש ס' נחות גם בפי' רש"י ז"ל בפ' נא י' כ"א אבל ויש חנך וכמו שהבינותך שם, וככה כתב הרד"ק במכלול בשער דקדוק השמות בנוי הקבוצות כי תופין משקלו העינן והקנין תופינים ונסמך תופיני שרשו אפה וכהכפ' האף בתנועת הוי"ו השרוק' ואע"פ שאינה כתובת, והאנכו שתי אותיו' קמותיו עכ"ל, ובמרשי הוסיף ואמר תופיני כל' רבים לפי שהיתה אפוי' אפיות הרבה וכו' וכפי רש"י ז"ל, אכן מה שאמר הרד"ק שהוא כמוך לא ידעתי מה הכריחו לזה שהרי הוא בעצמו כתב במכלול בשער הפעלים באנן י"ט כי מצאנו הריני גם נמצרון המ"ם ואינם סמוכים כמו חרוני שקופים. נמצי נעמנים, וכו' גם בפירושו בספ' מ"א י' ט"ו אמר מאנשי התרים אינה לסמיכות אלא נא ביו"ד הרתי' לבד ונגרעה המ"ם וכמוהו אנשי מחוקה על הקיר, אנשי בני בליעל חלוני שקופים והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הראשון מן הספר עכ"ל, לכן גם תופיני יהיה כמוהם בלתי סמוך וכן מסתבר כי אין לאפיי' כפול' שום טעם ולא ריח דביקות למנחת פתים.
15 המשיח תחתיו מבניו וכו' עכ"ל, כבר זכרתי מה בפ' תצו' (שמו' כט ל) אבל ילבשם הכהן תחתיו, ע"ש.

ואשר

19 יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא
אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר
20 אֹהֶל מוֹעֵד׃ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ
וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ
21 תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ׃ וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־
בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק
22 וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם׃ כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ
23 קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא
מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל
בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ פ

19 תהיה כליל סלה שיה לגבוה: המחטא אותה העובד עבודתיה שהיא
נעשית חטאת על ידו. המחטא אותה יאכלנה הראוי לעבודה יצא טמא
בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר וא״א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה
נב שהן מן חולק יהיה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהני׳ יאכל אותה: כל אשר
יגע בבשרה כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה. יקדש להיות כמוה אם
פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה. ואשר יזה מדמה על
הבגד ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם הבגד (ס״א שבבגד) אשר
יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יזה יהא נזה כמו לא יטה לארץ מנלם
21 (איוב טו) יהא נטוי: ישבר לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר והוא הדין
לכל הקדשי׳. ומורק לשון תמרוקי הנשים (אסתר ב) אסקורי״מנט (שייחרן)
בלעז. ומורק ושוטף לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן
22 שאינו יוצא מידי חפיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה הא למדת
שהמחטא אותה האמור למעל׳ לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינה
23 ראוי לחטוי: וכל חטאת וגו׳, שאם הכניס מדם חטאת החיצונ׳ לפנים פסול׳:
וכל

בבנת המקדש.

20 ואשר יזה מדמה על הבגד, ואם הוזה מדמה על הבגד אותו וכו׳ עכ״ל,
וכבר העיד הרב נעל יוסף דעת כי ישנו בכאן ג׳ גירסות מוגכות בפי׳ רש״י ז״ל
האחת היא גירס ספרי הדפוס ואם הוזה מדמה על הבגד אותו מקום הדם
הבגד אשר יזה עלי׳ תכבס וכו׳, והשנית היא ברש״י קלף ודפוס ישן (והיא גם
היא בפי׳ קלף כ״י אשר לי) ואם הוזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם
אשר

ז
וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: בִּמְקוֹם 2
אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם
וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ 3
יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב: וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב 4
אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת
עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה: וְהִקְטִיר אֹתָם 5
הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא: כָּל־ 6
זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא: כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה 7

1 (וכל לרבות שאר קדשים): קדש קדשים הוא הוא קרב ואין תמורתו
3 קרבה: ואת כל חלבו וגו׳, עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך
לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרשה בה בפרשת ויקרא. את האליה לפי
5 שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל וכבש נתרבו באליה: אשם הוא עד שינתק
שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע״פ שעומד להיות
דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעייה ואינו
בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת לפי
שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו
6 אמוריו כשר: קדש קדשים הוא בתורת כהנים הוא נדרש: תורה אחת
7 להם

מנחת שי

אשר יהיה עליה תכבס וכו׳, והשלישית היא בס״א אותו מקום הדם שנגנד
תכבס וכו׳, וכן היא גירסת הרא״ם ז״ל עכ״ל, ואין הבדל ביניהם בעיקר
הענין כ״א בתיקון המליצה לבד, ופי׳ הרב תחלה עיקר כוונת הכתוב ואח״כ
פי׳ דקדוק התיבה, ויאמר כי ואשר פירושו כמו ואם והתיבה יש כמוהו במקרא
כמו אשר נשיא יחטא (לעיל ד כב) ות״א אם רבא יחוב, את הברכה אשר
תשמעו (דברי׳ יא כז) ות״א אם תקבלון, ועוד רבים, וכן מלת אם תשמש
לפעמים בלשון אשר כמו שפי׳ רש״י בראשית כ״ט י״ט אבל עד אם כלו לשתות,
גם כ״ד כ״ג אבל עד אם דברתי, ועוד במקומות זולתם, ואין הרבה בזה שתהי׳
מלת אשר ומלת אם שוים בכל מכל כל עד שנוכל להשתמש בהם בערבוביא
שאין

ז אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ וְהַכֹּהֵן
הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר
9 הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה
בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת
10 לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ וְכָל־מִנְחָה
בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה
אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ שלישי
11 וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃
12 אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב ׀ עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה

להם בדבר זה. הכהן אשר יכפר בו הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול
8 יום ומחוסר כפורים ואונן: אשר הקריב לכהן לו יהיה פרט לטבול יום
9 ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקים בעורות: לכהן המקריב אותה וגו',
יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה יכול לכולם תלמוד לומר לכהן המקריב
10 הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה: בלולה בשמן זו מנחת נדבה.
12 וחרבה זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן: אם על תודה יקריבנו
אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי
בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהם יודו לה' חסדו
ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה (תהלים קז) אם על אחת מאלה נדר
שלמים הללו שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין ואינן נאכלין אלא ליום
ולילה כמו שמפורש כאן. והקריב על זבח התודה ארבעה מיני לחם חלות
ורקיקין ורבוכה שלשה מיני מצה, וכתוב על חלות לחם חמץ ותומר וכל מין ומין
עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות
עשרים

הבנת המקרא.

שאין זאת מתפארת הל', אך הדבר כי שהם שיש בעיקר פתרונם וגבולים רק
באחד מגדרי הוראותיהם והמפרש יכול לתקנם בכל מקום לפי הענין, ואין
כאן מקום בירור ענין זה; ואמר ואם הוזה מדמה וכו' ר"ל הוזה מאליו שלא
בכוונת המזה, ואמר עוד אותו מקום הדם וכו' ר"ל שמלת אשר השני' שבכתוב
מיוחד המקום אשר יזה עליה כונמת ל אשר דברתי לך (שמות לב לד) ל אשר
תלכי אלך (רות א יז) באשר כרע שם נפל (שופטי' ה כז) ל אשר תבלנה הבאן
(במדב' [illegible] לט) כולם ענינם במקום אשר; ואמר שהכלים הרב לפרש כוונת
הבנת יב

חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת
מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת
13 בַּשָּׁמֶן׃ עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־
14 זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־
קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם
15 הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו
בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃
16 וְאִם־נֶדֶר ׀ אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ
אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃
17 וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ
18 יִשָּׂרֵף׃ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו

13 עשרים עשרון. מרבכת לחם חלוט ברותחין כל צרכו: יקריב קרבנו על
זבח מגיד שאין הלחם קדש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ולצאת
14 לחולין בפדיון עד שישחט הזבח: אחד מכל קרבן לחם אחד מכל מין ומין
יטול תרומה לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשר לבעלים חוץ
מחזה ושוק שבו כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתוד' קרויה
15 שלמים: ובשר זבח תודת שלמיו יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם
ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה. ביום קרבנו יאכל
וכמו בשרה זמן לחמה. לא יניח ממנו עד בקר אוכל הוא כל הלילה א"כ
16 למה אמרו עד חצות כדי להרחיק האדם מן העבירה: ואם נדר או נדבה
שלא הביא' על הודאה של נס אינה טעונ' לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש
בענין. וממחרת והנותר ממנו בראשון יאכל (ס"א והנותר ממנו יאכל),
וי"ו זו יתירה היא ויש כמותו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה
18 (בראשי' לו) תת וקדש וצבא מרמס (דניאל ח): ואם האכל יאכל וגו', במחשב
[illegible]

הגהת המקדש.

הכתוב שב לפרש דקדוקי ואמר אשר יזה יהא נזה כמו לא יטה לארץ מנלם
יהא נטוי, ור"ל שמלת יזה היא פעל עומד תמיד ויתפרש יהא נזה מאליו כמו
לא יטה שפירושו יהא נטוי מעצמו, כי יזה גם יטה שניהם מן הפעלי'
שלאחם נו"ן ונחסם ה"א מן נזה נטה לכן נכתב היו"ד גם הפת"ח להתבלע הנון
[illegible]

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא
יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ
19 עֲוֺנָהּ תִּשָּׂא׃ וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא
יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל
20 בָּשָׂר׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח
הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה
21 הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא
בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ
טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה
22 וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וַיְדַבֵּר יְהוָה
23 אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר

במחשבה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע
תלמוד לומר המקריב לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי וכן
פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה. והנפש
19 האוכלת ממנו אפילו בתוך הזמן עונה תשא: והבשר של קדשים שלמים אשר
יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר.
כל טהור יאכל בשר מה תלמוד לומר לפי שנאמר [illegible] והבשר
[illegible] יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור
20 יאכל בשר: וטומאתו עליו בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל
את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרת והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת
טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה
שלש כריתות אמורות באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשום רבותינו בשבועות
אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על
טומאת

הבנת המקרא.

המסדרה, ושניהם פעלים נולדים מבנין הקל לכן היו"ד חרוקה כי היו אים
יצא מבנין הפעיל ויזה ויטה הא'ת נפת'ח, וכב' מצאנו בבני שמו ויטו:
אחרי הבצע ויטו: משפט (ש"א ח ג) ופי' רש"י ויטו: הם עצמם
ויטו דבר אחר את המשפט, וזה ההבדל שבין ויו מלה אל הקור
וס נ

24 כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ׃ וְחֵלֶב
נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה
25 וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כִּי כָּל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־
הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהוָה
26 וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ וְכָל־דָּם לֹא
27 תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כָּל־
נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ פ
28 29 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו
לַיהוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃
30 יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־

24 טעונות מקדש וקדשין: יעשה לכל מלאכה בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות. ואכל לא תאכלהו אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין
26 איסור חל על איסור: לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבים. בכל מושבותיכם לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות
30 ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: ידיו תביאנה וגו', שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן. את אשי ה' ומה הן האשים. את החלב על החזה יביאנו כשמביאו מבית המטבחי' נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' (ויקרא י') ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבח'
לשתג

הבנת המקרא.

(מ"ב ט' ל"ג) שפירושו הדם נזה מעצמו, וכן ויז ממנו על המזבח (לקמן ח' י"א) שפירושו הזה דבר אחר, מזה הזה מן הדם, ובבנין הפעל תאמר יזה כמו ויהי יבכה על ירושלים (זכרי' ט"ח) כי ינשה בלי עת (ירמי' ו' י"ד)
תנקה

הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה
31 לִפְנֵי יְהוָה׃ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה
32 וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין
33 תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃ הַמַּקְרִיב
אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן לוֹ
34 תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה׃ כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו
35 לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ זֹאת מִשְׁחַת
אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב
36 אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃ אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם
בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת

(ויקרא ט) למדנו שגלשה כהני' זקוקין לה כך מפורש במנחות. את החלב
על החזה יביאנו ואת החזה למה מביא להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא
הוא מן האישים לפי שנאמר את אישי ה' את החלב על החזה יכול שיהא אף
31 החזה לאישים לכך נאמר ואת החזה להניף וגו': והקטיר הכהן את החלב
ואחר כך והיה החזה לאהרן למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה
32 מן המזבח: שוק מן הפרק של ארכובה הנמכרת עם הראש עד הפרק
33 האמצעי שהוא סובך של רגל: המקריב את דם השלמים וגו', מי שהוא
ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר
34 חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה ותרומה מוליך ומביא מעלה ומוריד:
ולמלואים

הגהת המקרא.

הגיה יפקה ולא יתכן להשמיע הנו"ן מהם, ומוצאו ויז נגחם (ישעיה סג ג) שהיו"ד בנחי גם הוא מבנין הקל ... כמו ויזן
מלמה כי שני משקלים יש לפעלים שסופם אות ה' מהם שהאל"ף נראה ...
ומהם שהאל"ף נחירק ומהם שלפעמים הם נראים ולפעמי' חריקים כמבואר
במכלול בשער דקדוק פעלי ל"ה, אבל הבלים מגזרת נטה לעולם הם נראים
מבנין הקל ויט ותט ויט, ומדברינו אלה תבין בטוב דברי ר' משה הכהן
שהוגיה

עוֹלָם לְדֹרֹתָם: זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה 37
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים:
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ 38
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה
בְּמִדְבַּר סִינָי: פ רביעי

ח
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: קַח אֶת־אַהֲרֹן 1 2
וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל
הַמַּצּוֹת: וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל 3
מוֹעֵד: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ 4
וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: וַיֹּאמֶר 5
מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת: וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו 6
וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם: וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר 7

37 ולמלואים ליום חנוך הכהונה: קח את אהרן פ' זו נאמרה שבעת ימי
2 קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה. קח את אהרן קחנו
בדברים ומשכהו. ואת פר החטאת וגו', אלו האמורי' בענין צואת המלואים
בואלה תצוה (שמות כט) ועכשיו יום ראשון למלואים חזר והזהירו בשעת מעשה:
3 הקהל אל פתח אהל מועד זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה:
5 זה הדבר דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקב"ה לעשות
ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה, כל הענין הזה פירשתי בואתה

הגהת המקרא.

שהזכיר הרלב"ע ואמר עליו שיפה דקדק, וכדעתו כן דעת רש"י ז"ל לכל
משפטיו וחקותיו; וראיתי להחכם הר"ר' הירץ ווייזל ז"ל בביאורו לנתיבות
השלום שאמר כי לדעת רש"י ז"ל יהיה מבנין נפעל, גם אמר שלדעת ר' משה
הכהן ז"ל הוא פעל יוצא ובב על' המוה, והנה שגה בדעת שניהם והוציא
משפטו מעוקל.

אתו באבנט וילבש אתו את־המעיל ויתן
עליו את־האפד ויחגר אתו בחשב האפד
8 ויאפד לו בו: וישם עליו את־החשן ויתן אל־
9 החשן את־האורים ואת־התמים: וישם את־
המצנפת על־ראשו וישם על־המצנפת אל־
מול פניו את ציץ הזהב נזר הקדש כאשר צוה
10 יהוה את־משה: ויקח משה את־שמן המשחה
וימשח את־המשכן ואת־כל־אשר־בו ויקדש
11 אתם: ויז ממנו על־המזבח שבע פעמים וימשח
את־המזבח ואת־כל־כליו ואת־הכיר ואת־
12 כנו לקדשם: ויצק משמן המשחה על ראש
13 אהרן וימשח אתו לקדשו: ויקרב משה את־
בני אהרן וילבשם כתנת ויחגר אתם אבנט
ויחבש להם מגבעות כאשר צוה יהוה את־
14 משה: ויגש את פר החטאת ויסמך אהרן חמישי
15 ובניו את־ידיהם על־ראש פר החטאת: וישחט
ויקח משה את־הדם ויתן על־קרנות המזבח
סביב באצבעו ויחטא את־המזבח ואת־הדם

צוה (שמות כט): את האורים כתב של שם המפורש: וישם על המצנפת
פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת:
ויז ממנו על המזבח לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: ויצק וימשח,
בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה:
ויחבש ל' קשירה: ויחטא את המזבח חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה.
ויקדשהו

יָּצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃
16 וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת
יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן
וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה׃ 17 וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ
וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ 18 וַיַּקְרֵב אֵת
אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל
רֹאשׁ הָאָיִל׃ 19 וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ 20 וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר׃
21 וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־
נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ 22 וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים
וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
23 וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־
אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן
רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ 24 וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־

ויקדשהו בעבודה זו. לכפר עליו מעתה כל הכפרות: על הכבד לבד 16
הכבד שהי' נוטל מעט מן הכבד עמה: איל המלואים איל השלמים שמלואים 22

25 הַדָּ֖ם עַל־הַמִּזְבֵּ֥חַ סָבִֽיב׃ וַיִּקַּ֞ח אֶת־הַחֵ֣לֶב וְאֶת־
הָֽאַלְיָה֮ וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב֒ אֲשֶׁ֣ר עַל־הַקֶּ֔רֶב וְאֵ֗ת
יֹתֶ֤רֶת הַכָּבֵד֙ וְאֶת־שְׁתֵּ֥י הַכְּלָיֹ֖ת וְאֶת־חֶלְבְּהֶ֑ן
26 וְאֵ֖ת שׁ֥וֹק הַיָּמִֽין׃ וּמִסַּ֣ל הַמַּצּ֗וֹת אֲשֶׁ֣ר ׀ לִפְנֵ֣י יְהֹוָ֗ה
לָ֠קַח חַלַּ֨ת מַצָּ֤ה אַחַת֙ וְחַלַּ֨ת לֶ֥חֶם שֶׁ֛מֶן אַחַ֖ת
וְרָקִ֣יק אֶחָ֑ד וַיָּ֙שֶׂם֙ עַל־הַ֣חֲלָבִ֔ים וְעַ֖ל שׁ֥וֹק הַיָּמִֽין׃
27 וַיִּתֵּ֣ן אֶת־הַכֹּ֔ל עַ֚ל כַּפֵּ֣י אַהֲרֹ֔ן וְעַ֖ל כַּפֵּ֣י בָנָ֑יו וַיָּ֧נֶף
28 אֹתָ֛ם תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהֹוָֽה׃ וַיִּקַּ֨ח מֹשֶׁ֤ה אֹתָם֙ מֵעַ֣ל
כַּפֵּיהֶ֔ם וַיַּקְטֵ֥ר הַמִּזְבֵּ֖חָה עַל־הָעֹלָ֑ה מִלֻּאִ֥ים
29 הֵם֙ לְרֵ֣יחַ נִיחֹ֔חַ אִשֶּׁ֥ה ה֖וּא לַיהֹוָֽה׃ וַיִּקַּ֤ח מֹשֶׁה֙
אֶת־הֶ֣חָזֶ֔ה וַיְנִיפֵ֥הוּ תְנוּפָ֖ה לִפְנֵ֣י יְהֹוָ֑ה מֵאֵ֣יל
הַמִּלֻּאִ֗ים לְמֹשֶׁה֙ הָיָ֣ה לְמָנָ֔ה כַּאֲשֶׁ֛ר צִוָּ֥ה יְהֹוָ֖ה
30 אֶת־מֹשֶֽׁה׃ וַיִּקַּ֨ח מֹשֶׁ֜ה מִשֶּׁ֣מֶן הַמִּשְׁחָ֗ה וּמִן־הַדָּם֮
אֲשֶׁ֣ר עַל־הַמִּזְבֵּחַ֒ וַיַּ֤ז עַל־אַהֲרֹן֙ עַל־בְּגָדָ֔יו וְעַל־
בָּנָ֛יו וְעַל־בִּגְדֵ֥י בָנָ֖יו אִתּ֑וֹ וַיְקַדֵּ֤שׁ אֶת־אַהֲרֹן֙ אֶת־
31 בְּגָדָ֔יו וְאֶת־בָּנָ֛יו וְאֶת־בִּגְדֵ֥י בָנָ֖יו אִתּֽוֹ׃ וַיֹּ֨אמֶר
מֹשֶׁ֜ה אֶֽל־אַהֲרֹ֣ן וְאֶל־בָּנָ֗יו בַּשְּׁל֣וּ אֶת־הַבָּשָׂר֮
פֶּ֣תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵד֒ וְשָׁם֙ תֹּאכְל֣וּ אֹת֔וֹ וְאֶת־הַלֶּ֕חֶם
אֲשֶׁ֖ר בְּסַ֣ל הַמִּלֻּאִ֑ים כַּאֲשֶׁ֤ר צִוֵּ֙יתִי֙ לֵאמֹ֔ר אַהֲרֹ֥ן

26 לשון שלמים שממלאים ומשלימים את הכהנים בכהונתם: וחלת לחם שמן
היא רבוכה שהי' מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות:
28 ויקטר המזבחה משה שמש כל שבעת ימי המלואים בחלוק לבן. על העולה
אחר

וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃ וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ 32
תִּשְׂרֹפוּ׃ וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת 33
יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים
יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה 34
יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד 35
תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם
אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה 36
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס וַיְהִי בַּיּוֹם ט 1
הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר 2
לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב לִפְנֵי

34 אחר העגל׳ ולא מצינו שוק אל שלמי׳ קרב בכל מקום חוץ מזה: צוה ה׳ לעשות כל שבעת הימים ורבותינו דרשו לעשות זה מעשה פר׳, לכפר זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפר׳: 36 ולא תמותו הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה: ויעש אהרן ובניו להגיד שבחן שלא השו ימין ושמאל.

1 ויהי ביום השמיני שמיני למלואים הוא ואוא חדש ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם. ולזקני ישראל להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס:
2 קח לך עגל להודיעו שכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעש׳ העגל שעשה.

הבנת המקרא.

1 ויהי ביום השמיני, למלואים הוא ר״ח ניסן וכו׳ עס״ה; והחכם ראב״ע אמר ז״ל, הי׳ נראה לנו כי ביום השמיני אמיני לניסן כי המשכן הוקם באחד לחדש, רק המעתיקים אמרו שהי׳ ר״ח ניסן ובשבעת ימים המלואים הי׳ משה מקים את המשכן בכל יום ומפרקו כדי להרגיל בו וללמד עכ״ל, והחכם הר״מ אלמושנינו אמר שחז״ל דקדקו כן מהכתוב השמיני בה״א הידיעה ועדיין לא הכיר מספר שמונה ש צדק לומר השמיני בה״א הידיעה כי לא הכיר אלא מספר

3 יְהוָה׃ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־
עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
4 לְעֹלָה׃ וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה
וּמִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה
5 אֲלֵיכֶם׃ וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי
אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי
6 יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
7 תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ
וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה

4 שמ׳: כי היום ה׳ נראה אליכם להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך
7 קרבנות הללו צריך חובה ליום זה: קרב אל המזבח שהי׳ אהרן בוש וירא
לגשת אמר לו משה למ׳ את׳ בוש לכך נבחרת. את חטאתך עגל בן בקר. ואת
עולתך איל. קרבן העם שעיר עזים ועגל וכבש, כל מקום שנא׳ עגל בן שנה
הפ

הבנת המקרא.

מספר שבעה כ״ש ופתח א״מ תשבו שבעת ימים, לזה הוצרך לפרש שעם כל זה
אינו שב אל מספר אחר והרי הוא כאלו אמר ויהי ביום שמיני ללא ה״א הידיעה כי
פירוש שמיני למלואים, ואולם רצה לתקן רש׳ ה״א הידיעה באמר הוא ר״ח
ניסן שהוקם המשכן בו כי לפי שהי׳ היום ידוע בענינים אחרים לזה כתבנו ה״א
הידיעה לא מצד המספר רצוני מצד מספר הח׳, עכ״ל, והנה לדעת כל
המפרשים הקריא׳ לאהרן ולבניו הית׳ ביום השמיני, ואין כן משמעות ל׳ הכתוב
לעיקר מדקדק ל׳ עברי, שאילו כדבריהם הי׳ לו ליכתב ויהי ביום השמיני
ויקרא משה לאהרן ולבניו וגו׳ בתוספת וי״ו יו״ד בראש פעל הקריאה כי כן
דרך המליצ׳ העברית בספורי הענינ׳ אשר נפלו על הסדר כמו שהיו סדורים
במחשבת הגוזר האומר והעושה, וכבר דברתי מזה בפ׳ בראשית ד׳ א׳ אבל
והאדם ידע, גם בפ׳ בשלח ט״ו א׳ אבל אז ישיר משה, ולזאת הי׳ לו ליכתב
ויקרא משה לאהרן ולבניו, אבל קרא משה לאהרן וגו׳ משמע קרא כבר קודם
יום השמיני, ולכן כאמנו דברי הח״ל שהי׳ שמיני למלואים והכתוב מחובר עם
ופתח א״מ תשבו שבעת ימים ושיעור הכתוב ויהי ביום השמיני הוא היום אשר
כבר קרא ויעד משה לאהרן ולבניו להיות נועדים ליום הזה כמה שאמר להם
ופתח

אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה׃ וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־ 8
עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־ 9
הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ וְאֶת־ 10
הַחֵלֶב וְאֶת הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־
הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף 11
בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה 12
וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ אֵלָיו 13
לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ וַיִּרְחַץ 14
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה
הַמִּזְבֵּחָה׃ וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־ 15
שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ

ד"א ומכאן אתה למד: ואת הבשר ואת וגו' לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת 11
אלא זו ושל מלואים וכולן על פי הדבור: וימציאו ל' הושטה והזמנ': ויחטאהו 12 15
עשהו

כונת המקרא.

זפתח א"מ תשנו שבעת ימים ויהיו נכונים ליום הזה, ולכן כתיב לאהרן ולבניו בל"מ ד' הימים שהרלין בו המזמ' כמו שכירשתי גרים פ' ויקר'; ולמדנו עוד מזה הכתוב שגם לזקני ישרא' כבר קרא להיות עתידים ליום השמיני הזה, אלא שקריאת אהרן ובניו לא היתה ממין קריאת הזקנים, כי לאהרן ולבניו היתה באמצעות הימי' ופתח א"מ תשנו, ולזקנים היתה נתמנה, לכן היעיד אתכה במלת ולבניו להפריח מן ולזקני ישראל ולהורות שתי מיני הקריאות שבלית באיכותם.

16 ראשון: ויקרב את־העלה ויעשה כמשפט:
17 ויקרב את־המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר
18 על־המזבח מלבד עלת הבקר: וישחט את־
השור ואת־האיל זבח השלמים אשר לעם
וימצאו בני אהרן את־הדם אליו ויזרקהו
19 על־המזבח סביב: ואת־החלבים מן־השור
ומן־האיל האליה והמכסה והכלית ויתרת
20 הכבד: וישימו את־החלבים על־החזות ויקטר
21 החלבים המזבחה: ואת החזות ואת שוק
הימין הניף אהרן תנופה לפני יהוה כאשר
22 צוה משה: וישא אהרן את־ידו אל־העם ויברכם
וירד מעשת החטאת והעלה והשלמים:
23 ויבא משה ואהרן אל־אהל מועד ויצאו
ויברכו את־העם וירא כבוד־יהוה אל־כל־העם:

16 עשאה כמשפט עולה. כראשון כעגל שלו: ויעשה במשפט
17 המפורש בעולת נדב' בויקר': וימלא כפו היא קמיצה. מלבד עולת הבקר
19 כל אלה עשה אחר עולת התמיד: והמכסה חלב המכסה את הקרב:
20 וישימו את החלבים על החזות לאחר התנופ' נתנו כהן המניף לכהן אחר
22 להקטירם נמצאו העליונים למטה: ויברכם ברכת כהנים יברכך יאר ישא.
23 וירד מעל המזבח: ויבא משה ואהרן למה נכנסו מצאתי בפרשת מלואים
בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה
הקטורת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה ועליה טעונה ברכ' מה
ירידה מעין עבוד' אף עליה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן
ללמדו על מעשה הקטרת, ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו
כל המעשים ולא ירדה שכינ' לישראל הי' מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה
עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל, אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי

24 וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־
הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ
1 עַל־פְּנֵיהֶם׃ וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא
אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ
קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא
2 צִוָּה אֹתָם׃ וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל
3 אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי
אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃
4 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל

שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל.
(ויבא משה ואהרן לאחר שירד אהרן מעל המזבח באו משה ואהרן ל אהל
מועד שכל העדה היו עומדים על פתח אהל מועד). ויצאו ויברכו את העם
אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו (תהלי' צ) יהי רצון שתשרה שכינה במעשה
ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל
יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה רבינו כל הטורח
שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמ' להם זה
הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל
ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: וירונו 24
כתרגומו: ותצא אש רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו 2
הלכה בפני משה רבן רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר
מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש משל למלך שהי' לו בן בית
וכו' כדאי' בויקרא רבה: הוא אשר דבר וגו' היכן דבר ונועדתי שמה לבני 3
ישראל ונקדש בכבודי (שמו' כט) אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן
אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או
בך עכשיו רוא' אני שהם גדולים ממני וממך. וידם אהרן קבל שכר על שתיקתו
ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין. בקרובי
בבחירי. ועל פני כל העם אכבד כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא
מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר נורא אלהים
ממקדשך

דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם הקורא ? יטעיב הרבי הוריש קו"ם
5 מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְרְבוּ התנינש ובניכם על הנ"ת
וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר
6 דִּבֶּר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר
וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם
לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף
וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־הַשְּׂרֵפָה
7 אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה: וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ
פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ
כִּדְבַר מֹשֶׁה: ס
8 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: 9 יַיִן וְשֵׁכָר אַל־
תֵּשְׁתְּ ׀ אַתָּה ׀ וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל

4 מקדשך (תהלי' סח) אל תקרא ממקדשיך אלא ממקודשיך: דוד אהרן עזיאל אחי עמרם הי' שנא' ובני קהת וגו' (שמו' ו). שאו את אחיכם וגו' כאדם האומר לחברו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה. 5 בכתנותם של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמת' כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם: 6 אל תפרעו אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום. ולא תמותו הא אם תעשו כן תמותו. ואחיכם כל בית ישראל מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: 9 יין ושכר יין דרך שכרותו. בבאכם אל אהל מועד

סבנת ספקדת.

8 וידבר ה' אל אהרן לאמר יין ושכר וגו', פי' הרא"בע נאסר י"א על ידי מש' כו', והראית' בספר' ריש פ' אחרי משום ר' ישמעאל אמרו הואיל ונאמרו שני דברות זה כנגד זה אחד פתוח ואחד סתום ילמד פתוח על הסתום מה פתוח דבר ביד משה שיאמר לאהרן על ביאת הקדש אף סתום דבר ביד משה שיאמר לאהרן על ביאת הקדש ואיזה? זה דיבור של יין ושכר וכו' עכ"ל, ויתברר מזה של"ר' ישמעאל אין למנו פ' שתויי יין בכלל שלשת הדבורי' שהיו לאהרן בעצמו אלא ע"י משה שרמז עליהם במכילת' דר' ישמעאל ריש פ' בא, ע"ל ריש פ' ויקרא', ומה שפי' רש"י לעיל על ודים שהכן הוא לשמש הרא"בע שנה דלך הרב בפירושו ריש פ' אחרי.

מוֹעֵד וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
10 וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא
11 וּבֵין הַטָּהוֹר׃ וּלְהוֹרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ פ חמישי
12 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀
בָּנָיו הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה הַנּוֹתֶרֶת
מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי
13 קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ כִּי חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה
14 כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק
הַתְּרוּמָה תֹּאכְלוּ בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ

אין לי אלא בבואכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר
בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד (שמות ל) מה להלן עשה גישת מזבח
10 כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד: ולהבדיל כדי
שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה:
11 ולהורות למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה תלמוד לומר ואתה
ובניך אתך ולא תמותו (במדב' יח) כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים
12 בהוראת' במיתה: הנותרים מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על
עון העגל הוא שנא' ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו (דברים ט) ואין השמד'
אלא כלוי בנים שנא' ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב) ותפלתו של משה בטלה מחצה
שנא' ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (דברים ט). קחו את המנחה אף
על פי שאתם אוננין (ואף על פי) שהקדשים אסורים לאונן. את המנחה זו
מנחת שמיני ומנחת נחשון. ואכלוה מצות מה תלמוד לומר לפי שהיא מנחת
צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות:
13 וחק בניך אין לבנות חק בקדשים. כי כן צויתי באנינות יאכלוה:
14 ואת חזה התנופה של שלמי צבור. תאכלו במקום טהור וכי את הראשונים
אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם במקום
קדוש

וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי
15 שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה
הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם
16 כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת דָּרֹשׁ
דָּרַשׁ מֹשֶׁה וְהִנֵּה שֹׂרָף וַיִּקְצֹף עַל־אֶלְעָזָר
17 וְעַל־אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן הַנּוֹתָרִם לֵאמֹר׃ מַדּוּעַ
לֹא־אֲכַלְתֶּם אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא וְאֹתָהּ ׀ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת
18 אֶת־עֲוֹן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ הֵן

קדשים אבל אין נריכים תוך הקלעים אבל נריכין הם ליאכל תוך מחנה ישראל
שאין טהור מליכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר.
אתה ובניך ובנותיך אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו
להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד
15 לומר כי חקך וחק בניך כתוב חק לבנים ואין חק לבנות: (שוק התרומה
וחזה התנופה ל׳ אשר הונף ואשר הורם (שמו׳ כט). (על אשי החלבים
כמו שנתני השלמים) (ויקר׳ י). על אשי החלבים מכאן שהחלבים למטה
בשעת תנופ׳ ויישב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן
16 בצו את אהרן: שעיר החטאת שעיר מוספי ר״ח וג׳ שעירי חטאות קרבו בו
ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ר״ח ומכולם לא נשרף אלא זה ונחלקו בו
חכמי ישראל י״א מפני טומאה שנגעה בו נשרף וי״א מפני אנינות נשרף, לפי שהוא
קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות.
דרש דרש שתי דרישות (הללו) מפני מה נשרף זה ומפני מה (לא) נאכלו אלו כך
היא בת״כ. על אלעזר ועל איתמר בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד
17 הבנים וכעס. לאמר אמר להם השיבוני על דברי: מדוע לא אכלתם את
החטאת במקום הקדש וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקו׳
הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה. כי קדש קדשים היא
ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לא, אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע
לא אכלתם אותה. ואותה נתן לכם לשאת וגו׳ שהכהנים אוכלים ובעלים
מתכפרים. לשאת את עון העדה מכאן למדנו ששעיר ר״ח הי׳ שהוא מכפר
על

לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל
תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃ וַיְדַבֵּר 19
אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם
וְאֶת־עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה
וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃
וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ פ ששי 20
יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃ 1
דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר 2

על עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו:
18 הן לא הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' (ויקרא ו). אכל תאכלו. אותה היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים. כאשר צויתי לכם במנחה:
19 וידבר אהרן. אין ל' דבור אלא ל' עז שנאמר וידבר העם וגו' (במדבר כא) אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד, אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול שלא היה באלעזר להשיב ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' (במדב' לא) הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים זו מצאתי בספרי של פנים שני. הן היום הקריבו מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננים שהאונן שעבד חלל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן. ותקראנה אותי כאלה אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מיטמא להם. ואכלתי חטאת ואם אכלתי חטאת היטב וגו'. היום אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה.
20 הייטב בעיני ה' אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות:
וייטב בעיניו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי:
1 אל משה ואל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן. לאמר אליהם אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר, או אינו אלא לומר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבנים לאלעזר ולאיתמר:
2 דברו אל בני ישראל את כלם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהשוו בדממה וקבלו עליהם גזרת המקום באהבה'. זאת החיה ל' חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראוין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם

3 תֹּאכֵלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: כֹּל ׀
מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת
4 גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ: אַךְ אֶת־זֶה לֹא
תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־
הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס
5 טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא
6 וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם: וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת
כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה
7 הִוא לָכֶם: וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא
וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא
8 הוּא לָכֶם: מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא

עליהם מצות ולאומות ע״א לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החול'
וכולי כדאי' במדרש ר' תנחומא. זאת החיה מלמד שהי' משה אוחז בחי' ומראה
אותה לישראל זאת תאכלו ואת לא תאכלו. את זה תאכלו וגו' אף בשרצי
המים אחז מכל מין ומין והראה להם, וכן בעוף את אלה תשקצו מן העוף,
וכן בשרצים וזה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה מלמד שהבהמ' בכלל
3 חיה: מפרסת כתרגומו סדיקא. פרסה פלא״נטה בלעז (פלאנטה).
ושוסעת שסע שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפורנין כתרגומו ומטלפן
טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעל' ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמט'
מחוברות. מעלת גרה מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך
פיה לכתשו ולטחנו הדק. גרה כך שמו ויתכן לתתו מגזרת מים הנגרים
(שמואל ב יד) שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שעל ידי הגרה האוכל נפשר
ונימוח. בבהמה תיב' יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי
אמו. אותה תאכלו ולא בהמ' טמא' והלא באזהר' היא אלא לעבור עליה בעשה
8 ולא תעשה: מבשרם לא תאכלו אין לי אלא אלו שאר בהמה טמא' שאין לה
שום סימן טהר' מנין אמרת קל וחומר ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה
אסורות וכו'. מבשרם על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידים וקרנים
וטלפים. ובנבלתם לא תגעו יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבל' ת״ל
אמור אל הכהנים וגו' (ויקרא כא), כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל
וחומר

תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל 9
אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם
בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ׃ וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ 10
סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ
הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם
לָכֶם׃ וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ 11
וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ׃ כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר 12
וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ וְאֶת־אֵלֶּה 13
תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר
וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעָזְנִיָּה׃ וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאַיָּה 14
לְמִינָהּ׃ אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃ וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־ 15 16
הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ׃ וְאֶת־ 17

והאומר מעתה ומה טומאת המת חמורה לא הוזהרו בה אלא כהנים טומאת נבלה
קלה לא כל שכן ומה ת"ל לא תגעו ברגל: סנפיר אלו ששט בהם. קשקשת 9
אלו קליפין הקבועים בו כמו שנא' ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז ה):
שרץ בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: ושקץ יהיו לאסור 10 11
את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם. מבשרם אינו מוזהר על הסנפירים ועל
העצמות. ואת נבלתם תשקצו לרבות יבחושין שסיננן, יבחושין מושי"לונש
בלע"ז: כל אשר אין לו וגו' מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר 12
אלא המעלה סימנין אלו ליבשה השירן במים מנין ת"ל כל אשר אין לו סנפיר
וקשקשת במים הא אם היו לו במים אף על פי שהשירן בעלייתו מותר:
לא יאכלו לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך 13
או אינו אלא לאסרן בהנאה ת"ל לא תאכלום (דברי' יד) נאכל' אסורין בהנאה
מותרין. כל עוף שנא' בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאינן דומין זה
לזה לא במראיהם ולא בשמותם וכולן מין אחד: הנץ אישפרוי"ר: 16

---

12) מושילי"ש, ובכ"י מושי"לונש mouscherons איקקען.
16) אישפרוי"ר esprevier ספערבער, ובכ"י אוטו"ור vautour גייער

18 הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף: וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת
19 וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם: וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה

17 שלך פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים והו ת"א ושלי נונא. כוס
וינשוף הם צואיט"ש (שָׁבֿטחיואן) הצועקים בליל׳ ויש להם לסתות כאדם
18 ועוד אחר דומה לו קאוואן: תנשמת היא קלב"א שורי"ץ ודומה לעכבר
הפורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים ויקורין
19 לה טלפ"א: החסידה זו דיה לבנה ציגונ"יה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה
חסידות עם חברותיה במזונות. האנפ׳ היא דיה רגזנית ונרא׳לי שהיא שקורין
לה

פתנת המקרא.

16 בת היענה ת"א בת נעמיתא וכן ת"י ועדיין שמו עליו בל׳ ערב והוא הידוע
בשם שטרויז, ואמר הרד"ק היענים הם עופות שוכני מדבר ומשמיעים קול
יללה עכ"ל, ובעל הפרחון אמר הן עופות גדולים כגובה האדם הולכים על
שתי רגלים ואינם פורחים באויר ומישור נשארים לארץ קומה ויקראו נעמיות
עכ"ל, והרמב"ן בפירושו לאיוב ל׳ כ"ט כתב כי בנות יענה לא ישאו קולם ולא
יצעקו כלל אף כי יכו אותם לא ינוחו ואין בכל העופות כמותם בשתיקה
והוא ענין הגדל לשתוק ולידום.

17 ינשוף chouettes הייוען. ירבך, ונכ"י היא hibou קויגויין.
18 קלבא שורץ chauvesouris פֿלעדערמויז, ודע כי אונקלוס תרגם
תנשמת לשופות ובותא בכ"ף וכ"ל ובותא גבי"ת וכראיתא בחולין דף ס"ג א׳
צואת שבעופות קיפוף וע"ש פי׳ רש"י ותוס׳. טלפא taulpe & taupe
מויולוואורף, ועיין פי׳ רש"י לישעי׳ ב׳ כ׳. ואת הקאת ואת הרחם לא פתר
לנו רש"י ז"ל לא כאן ולא בפ׳ ראה, ות"א קאתא, ות"י קקא וכן בחולין שם
קאת זה הקיק, ובשבת דף כ"א א׳ אמר שמואל עוף אחד יש בכרכי הים וקיק
שמו, ולא איתפרש לנו, וראיתי בספר השרשים לר"א פרחון שאמר קאת עוף
של מים ויש כמוהו בינשה שנא׳ דמיתי לקאת מדבר, ולא איתפרש לנו יותר,
ואמרו עליו שדרכו להקיא מאכלו ועל זה נקרא קאת. ואת הרחם ת"א
ירקרקא ולכן עלה על דעת החכם המתרגם האשכנזי רמ"ד ז"ל לתרגמו
גריין שפעכט, והוא בלתי מתחבר כלל כי כמ׳ עופות טהורים שמראיהן ירוק
ואך יכנה כל׳ העוף על שם מראהו ויש כמוהו לאלפים, גם מיני שפעכט
רבים מהם שחורים ומהם לבנים ומהם אדומים ולמה יזכיר רק הירוק שבמינו,
ומצאתי לבעל הפרחון שאמר ז"ל הרחמה עוף לבן הוא וכנפיו שחורים כשיעור
עוף העורב ולא ינפנף ואין לו קול כלל, חוטמו ירקרק וכן רגליו ואין בראשו
נוצה, ומי שלוקח נוצה מכנפיו ומשליכה בין רגלי האשה המקשה ללדת מיד
היא יולדת עכ"ל, ואם דבריו דברי קבלה נקבל אבן לא משמע כן מגמרא
דחולין דף ס"ג א׳ שאמ"ל רחם זו שרקרק (וכן ת"י שרקרק והוא ירקרק
דאונקלוס) וכיון שבא רחם בא רחמים (משר) לעולם אמר רב ביבי והוא דיתיב

לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף׃ כֹּל שֶׁרֶץ כ
הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ אַךְ אֶת־ כא
זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע
אֲשֶׁר־לֹא כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־ לו ק׳

לה הירו"ן. הדוכיפת תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות והוא כרבלתו ונגר טורא נקר' על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין פרק מי שאחזו: שרץ העוף הם הדקים 20
הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים. על ארבע
על ד' רגלי': ממעל לרגליו סמוך לצוארו יש לו כמין ב' רגלים לבד ד' רגליו 21
וכשהוא רוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן ב' כרעים ופורח ויש מהן הרבה
כאותן שקורין לנגו"שטא אבל אין אנו בקיאין בהן שד' סימני טהר' נאמרו בהם
ד' רגלי' וד' כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו
וכל מינין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם
זנב

הבנת המקרא.

אמרי ועכ"ז שרקרק ופי' רש"י בשם אומר מנפנף נשמע כאומר שרקרק וכו' עכ"ל
ונשמע מזה שיש לו קול וגם הוא מנפנף זה הפך עדות הפרחין, לכן דע כי
העוף הזה עדיין הוא במדינ' ועדיין שמו עליו שרקרק זה ראיתי ומצאתי בספר
החכם הקושט בסיפוריו על העופות אשר מצא במדינת אפריקא בעת היותו
מתגורר שם במלאכות מלך רעגנאמארק, ויאמר שם בדף 297 לפי קומו:
ועוד מצאתי שם עוף אחד שאינו מצוי במדינתינו והערבים יקראו לו בלשונם
שרקראק והוא בגדלו ממוצע בין היונה (טויבע) ובין העוף הנקר' אצלינו
שטאהר ומראה התוך וכנפיו כצבע הלא ירוק ויצבה שלו שחורית
וקרוב למראה התכלת (רונקיבלויה) ומראה גבו הוא חום (ברוין) וחוטמו
עקום מעט, וידמה לי שהוא מין אמצעי בין המין הנקרא פאפאגייא ובין המין
הנקרא עלסטערן עכ"ל, והוא שרקרק והוא ירקרק והוא כרקרק.
ציגוניא cicocne & cigogne שטארך. היירין heron&bairon 19
רייהער. הדוכיפת huppe ווידעהאפף, ותפ' דלא לעז הירופא והוא מלה
נוספת בל"נ herupé גם herrise וטעמו הודו כפות, וכן פי' הרב אוקסי
חביפת הרחפ"ן שהוא כפות כפי' רש"י עכ"ל וכן איתא במס' חולין ס"ג א' וגם
לעז רש"י פאון שלבייא שטעמו תרנגול הבר ע"ש והוא שאנו קורין אויערהאן
וכולם מין אחד הם. לכן מה שתרגם המתרגם האשכנזי את הדוכיפת
אויערהאן ואת העטלף דיא ווידעהאפף כראו' מטעה כי שניהם מין אחד וכפ'
כלה תרגם העטלף דיא שוואלבע ושכח כי כבר תרגם לעיל מיני' התחמס
דיא שוואלבע. לנגוסטא langouste הייטרעקקען. 21

ארבה

22 הָאָרֶץ׃ אֶת־אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ
וְאֶת־הַסָּלְעָם לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ
23 וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־
24 לוֹ אַרְבַּע רַגְלָיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ וּלְאֵלֶּה
תִּטַּמָּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
25 וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־
26 הָעָרֶב׃ לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִוא מַפְרֶסֶת
פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה
מַעֲלָה טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם
27 יִטְמָא׃ וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו בְּכָל־הַחַיָּה
הַהֹלֶכֶת עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ
28 בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה

23 זכו וצריך שיהי' שמו חגב ואנו אין אנו יודעים להבדיל ביניה': וכל שרץ העוף
24 וגו' בא ולמד שאם יש לו חמש טהור: ולאלה העתידין לאמר למט' בענין תטמאו
25 כלומר בנגיעתה יש טומאה: וכל הנושא מנבלתם כל מקום שנאמרה
26 טומאת משא חמור' מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדי': מפרסת פרסה
ושסע איננה שוסעת כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא
מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש
27 על בהמ' טהור': על כפיו כגון כלב ודוב וחתול. טמאים הם לכם למגע:
וזה

כנגד הספרים.

22 חרגל וסלעם וחתול וחגב כולם מיני ארבה ולא איתפרש לנו גם שמם
הלועזי בת"א ות"י לא נודע לנו, ומה שת"י החגב וית כרובא דהיא כחכה לגניה
ר"ל כי החגב היא הנודע בשם כרובא והיא הנקרא גם כרובא ולמדנו חגב
נראה כי מה שא"ל במס' חולין דף ס"ה א' חגב זה גדיין היא טעות סופר
וצ"ל כדיאן כנון ותם הערוך הביאו גלות ט"ן כארבה, גם מה שאמרו וז"ל
סלעם זה רשון עיין בערוך ערך רשון ובמס' נדה דף כ"ה א' בתום'.
סוכסילה

לָכֶם׃ ס וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ 29
הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר וְהַצָּב
לְמִינֵהוּ׃ וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט 30
וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ 31
כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל 32
אֲשֶׁר־יִפֹּל עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־
עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב
וְטָהֵר׃ וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ 33
כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃ מִכָּל־ 34
הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא

וזה לכם הטמא כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש 29
להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש׃ החלד
מושטי״לה. והצב פויי״ט שדומה לצפרדע׃ אנקה הרי״צן(היגעל). הלטאה 30
לי״סרדה. חומט לימ״צה. תנשמת על״פה׃ במים יובא ואף לאחר 32
טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואח״כ וטהר בהערב השמש׃ אל תוכו 33
אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו. כל אשר בתוכו יטמא הכלי חוזר ומטמא
מה שבאוירו. ואותו תשברו למד שאין לו טהרה במקוה׃ מכל האוכל 34
אשר יאכל מוסב על מקרא העליון כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אשר
בא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא (וכן כל משקה אשר ישת׳ בכל
כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא) למדנו מכאן דבר׳ הרבה למדנו שאין
אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומא׳ עד שיבואו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו
מים

סכנת במקרא.

מושטילה mustela לד״ר וכל״א וויזעל. פויט ובכ״י פרוים וכן לעז הרד 29
קוקוני ובכ״י קרואפוט crapaut קרוטע ובעל מנחה בלולה לעז בלשון
איטלייא רוסט rospo והיינו יק. ליזרדא laisarde איידעקס, ודע כי
בנוסח ת״א שלנו כתיב והלטאה בה״א וכ״ל והלטאה בחי״ת וכן מצאתיו בת״א 30
כי״ וכ״כ בעל כתר כהונ׳ באות חי״ת גם בעל מוסף הערוך בערך הלט לכן לא
טוב כת׳ המתורגמן בערך לטא. לימצא limace שנעקקע. טלפא,ע״ל י״ח.
ורע

וְכָל־מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל־כְּלִי יִטְמָא׃
35 וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל מִנִּבְלָתָם ׀ עָלָיו יִטְמָא תַּנּוּר
וְכִירַיִם יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם׃
36 אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה־מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ
37 בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃ וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־
38 זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃ וְכִי יֻתַּן־

מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם אפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא
משקה מכשיר זרעים לטומא' כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים
או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין
ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאים מאויר כלי
חרס תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל מטמא מאויר כלי
חרס ואין כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי
שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד
שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת
שניה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם
אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה
עצמה נגעה בהן מגבן, ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא
אם כן נפלו עליהן משנתלשו שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך
שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא
אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנא' אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו
35 חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: תנור וכירים כלים
המטלטלים הם והם של חרס ויש להן תוך ושופת את הקדרה על נקב החלל
ושניהם פיהם למעלה. יתץ שאין לכלי חרס טהרה בטבילה. וטמאים יהיו
לכם שלא תאמר מצוה אני לנותצם ת"ל וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן
36 בטומאתן רשאי: אך מעין ובור מקוה מים המחוברים לקרקע אין מקבלים
טומאה ועוד יש לך ללמוד יהי' טהור הטובל בהם מטומאתו. ונוגע בנבלתם
יטמא אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומא' יטמא, שלא תאמר קל וחומר
אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהורים מלטמא
37 לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: זרע זרוע זריעה של מיני זרעונין. זרוע
שם דבר הוא כמו ויתנו לנו מן הזרעים (דניאל א). טהור הוא למדך הכתוב
38 שלא הוכשר ונתקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים: וכי יותן
מים

הגהת המקרא.

37 זרע זרוע זריעה של מיני זרעונים, זרוע שם דבר כמו ויתנו לנו מן
הזרעים

מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא
לָכֶם: ס וְכִי יָמוּת מִן־הַבְּהֵמָה 39
אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא
עַד־הָעָרֶב: וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו 40
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ 41
עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל: כֹּל הוֹלֵךְ עַל־ 42

מים על זרע לאחר שנתלש שאם תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא
הוכשר. מים על זרע בין מים בין שאר משקים בין הם על הזרע בין זרע נפל
לתוכן הכל נדרש בתורת כהני'. ונפל מנבלתם עליו אף משניגבן מן המים
שלא הקפידה תור' אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה
פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: בנבלתה ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים
39 וטלפים ולא בעור: והאוכל מנבלתה יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר
40 נבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה (ויקרא כב) בה אתה
מטמא בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא
כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה אם כן מה תלמוד לומר האוכל ליתן
שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית. וטמא עד הערב אף על פי
שטבל צריך הערב שמש. והנושא את נבלתה חמורה טומאת משא מטומאת
מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו:
השורץ על הארץ להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת התולעין שבעדשי'
41 שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי
נאסרו. לא יאכל לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך
קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד: הולך על גחון זה נחש ולשון גחון
42 שחייה שהולך שח ונופל על מעיו. כל הולך להביא השלשולין ואת הדומה
לדומה

פנים ממקרא.

הזרעים (דניאל א יב) עכ"ל ור"ל כי זרע סמוך אל זרוע וטעמו זריעה של מין
זרוע כי זרע שם כלל אל כל דבר אשר יזרע אף שאיננו ראוי לאכילה אבל זרוע
שם פרט אל מיני קטניות הראוים לאכילה, והקבוץ מן זרוע הוא זרועים
והוא ממשקלים הכבדים כמו צפור קבוץ ובעבור הרי"ש הוסף החירק
לגרי"י ותקים גם בקבוצו ואלו הי' ממשקל קל כמו אבוס הי' הגרי
ראוי להשתנות לשו"א בקבוצו כמשפט הלשון, הזרעים חרעונים הם שני
משקלי' ועניינם אחד ויהי נותן להם זרעוני' (שם יז) ואפי' הרבה מיני קטניו'.

הולך

גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה
רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ
לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ 43 אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ
בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ 44 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

לחומה. הולך על ארבע זה עקרב. כל להביא את החפושית אשקר"בוט
בלעז ואת הדומה לדומה. מרבה רגלים שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו
לכאן ולכאן וקורין ציינט"פידש:
43 אל תשקצו באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם
ואין שיקוץ נפש במגע וכן לא תטמאו באכילתם. ונטמתם בם אם אתם מטמאים
44 בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: כי אני ה'

מנחת המקדש.

43 הולך על גחון זה נחש ול' גחון שחייה וכו' עפ"ה, כבר כתבנו בכמה
מקומות כי לא מתשבות רש"י מתשבות המדקדקים המרבים בשרשים ועושים
גה ן שרש לעצמו ולרש"י היא נגזר מן גח וגחה וכמו שפי' הרב במיכה ד' י'
חולי וגחי בת ציון, כרעי ושחי על גחונך, וכן בל' משנה כותל הנוטה לרשות
הרבים עכ"ל, ולכן אין הנו"ן מעיקר יסוד התיבה אבל היא יסוד הטפל בו
לפרקים כט"ן של רצון ושל חזון מגזרת רצה וחזה וכמו של זדון ושל שאון מגזרת
זד ושא, וכל המרבה להוסיף תיבה מתיבה ולהמעיט בשרשים הרי זה משובח,
וכן עשו חכמינו ז"ל במדרשיהם, וכן דעת חשובי המדקדקים הקדמונים, גם
החכם ראב"ע בפ' כי תשא לד ז' אמר ויקוד ארנה מפעלי הכפל מגזרת
קדקד שהם קודקוד לארץ, על משקל ויתם הכסף, ויקרך כמו
ויתמהו ימי בכי אבל משה, ואל תשמע אל דברי המוסיפין שרשי' מלבם
בעבור המשקל, ועל זה הדרך ירמוז כאן עכ"ל, ובדברים האלה כתב בפ'
שמות ויקדו ויתמו ידמו כאן מבעלי הכפל והאומרים כי הם
מבעלי הנו"ן (ר"ל מחסרי פ"א נו"ן) מי יתן וידמו כאן כי יוסיפו שרשים שאינם
בלה"ק בעבור המשקל, והלא יראו כי רדף על משקל בנו לכם בתים והם
שני שרשים כי כל מה שיוכל שלא נעשה שרשים רבים בעבור המשקל היא
הנכון. כל הולך להביא השלשולים ואת הדומה לדומה, הולך על ארבע
זה עקרב, כל להביא את החפושית אישקר"בוט בלעז (escarbet קעפער)
ואת הדומה לדומה, מרבה רגלים זה כל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד
זנבו לכאן ולכאן וקורין לו ציינטפי"דש (centpieds הונדערט פיסער)
עכ"ל, ובסוף פרק אלו טרפות פי' הרב שלשול תולעת ארוכה כנחש ויש מן
הנמצאין באשפה, חיפושית אישקר"בוט, גדול מאד רגלים קורין לו.

וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם֙ וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָ֑נִי
וְלֹ֤א תְטַמְּאוּ֙ אֶת־נַפְשֹׁ֣תֵיכֶ֔ם בְּכָל־הַשֶּׁ֖רֶץ
45 הָֽרֹמֵ֥שׂ עַל־הָאָֽרֶץ׃ כִּ֣י ׀ אֲנִ֣י יְהוָ֗ה הַֽמַּעֲלֶ֤ה
אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְיֹ֥ת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים
46 וִהְיִיתֶ֣ם קְדֹשִׁ֔ים כִּ֥י קָד֖וֹשׁ אָֽנִי׃ זֹ֣את תּוֹרַ֤ת
הַבְּהֵמָה֙ וְהָע֔וֹף וְכֹל֙ נֶ֣פֶשׁ הַֽחַיָּ֔ה הָֽרֹמֶ֖שֶׂת בַּמָּ֑יִם
47 וּלְכָל־נֶ֖פֶשׁ הַשֹּׁרֶ֥צֶת עַל־הָאָֽרֶץ׃ לְהַבְדִּ֕יל בֵּ֥ין
הַטָּמֵ֖א וּבֵ֣ין הַטָּהֹ֑ר וּבֵ֤ין הַֽחַיָּה֙ הַֽנֶּאֱכֶ֔לֶת וּבֵ֣ין
הַֽחַיָּ֔ה אֲשֶׁ֖ר לֹ֥א תֵאָכֵֽל׃ פ

יב

וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י 2
יִשְׂרָאֵל֙ לֵאמֹ֔ר אִשָּׁה֙ כִּ֣י תַזְרִ֔יעַ וְיָלְדָ֖ה זָכָ֑ר

אלהיכם כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם
למטה והייתם קדושים לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא. ולא
תטמאו וגו'. לעבור עליהן בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו נמרא
45 אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: כי אני ה'
המעלה אתכם על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם (ד"א כי אני ה' המעל'
אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא
לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים כשאר אומות
47 דיים ומעליותא היא גביהו וזהו לשון מעלה): להבדיל לא בלבד השונה אלא
שתהא יודע ומכיר ובקי בהן. בין הטמא ובין הטהור (ואין) צ"ל בין חמור
לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו
של קנה לנשחט רובו. ובין החיה הנאכלת צריך לומר בין צבי לערוד והלא
כבר מפורשים הם אלא בין שנולדו בה סימני טריפה כשרה לנולדו בה
סימני טרפה פסולה.

2 אשה כי הזריע אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה
חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרש' אחר תורת בהמה חיה ועוף.
כי תזריע לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה.
כימי

וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֺתָהּ תִּטְמָא׃
3 וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ וּשְׁלֹשִׁים
יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־
קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־
5 מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה
שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים
6 תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ
לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־
יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד
7 אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ
וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת

כימי נדת דותה תטמא כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם. דותה לשון דבר הזב מגופה, ל' אחר ל' מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואיבריה כבדין עליה:
4 תשב אין תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש (דברים א), וישב באלוני ממרא (בראשי' יג). בדמי טהרה אף על פי שרואה טהור'. בדמי טהרה לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר. ימי טהרה מפיק ה"א ימי טוהר שלה. לא תגע אזהרה לאוכל וכו' כמו שאמרו ביבמות. בכל קדש לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה:
7 והקריבו למד שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואיזה זה חטאת שנא' וכפר עליה וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלוי'. וטהרה מכלל
שעד

הבנת המקרא.

4 בדמי טהרה לא מפיק ה"א וכו', ימי טהרה מפיק ה"א ימי טוהר שלה עכ"ל, והרצה בזה כי שני משקלים הם טהר ל' זכר גם טהרה ל"נ כמו עצם גם עצמה לכן בדמי טהר' הוא שם דבר בלשון זכר נקבה ועצמו' בדמי טוהר, אבל ימי טהרה שהה"א במפיק הוא מן טוהר ועצמו טוהר שלה.

לְזָכָר א֖וֹ לַנְּקֵבָֽה׃ וְאִם־לֹ֨א תִמְצָ֣א יָדָהּ֮ דֵּ֣י 8
שֶׂה֒ וְלָקְחָ֣ה שְׁתֵּֽי־תֹרִ֗ים א֤וֹ שְׁנֵי֙ בְּנֵ֣י יוֹנָ֔ה אֶחָ֥ד
לְעֹלָ֖ה וְאֶחָ֣ד לְחַטָּ֑את וְכִפֶּ֥ר עָלֶ֛יהָ הַכֹּהֵ֖ן
וְטָהֵֽרָה׃ פ

יג
1 וַיְדַבֵּ֣ר יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃
2 אָדָ֗ם כִּֽי־יִהְיֶ֤ה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ֙ שְׂאֵ֤ת אֽוֹ־סַפַּ֙חַת֙ א֣וֹ
בַהֶ֔רֶת וְהָיָ֥ה בְעוֹר־בְּשָׂר֖וֹ לְנֶ֣גַע צָרָ֑עַת וְהוּבָא֙
אֶל־אַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵ֔ן א֛וֹ אֶל־אַחַ֥ד מִבָּנָ֖יו הַכֹּהֲנִֽים׃
3 וְרָאָ֣ה הַכֹּהֵ֣ן אֶת־הַנֶּ֣גַע בְּעוֹר־הַ֠בָּשָׂ֠ר וְשֵׂעָ֨ר
בַּנֶּ֜גַע הָפַ֣ךְ ׀ לָבָ֗ן וּמַרְאֵ֤ה הַנֶּ֙גַע֙ עָמֹק֙ מֵע֣וֹר בְּשָׂר֔וֹ

8 שעד כאן קרויה טמאה: אחד לעולה ואחד לחטאת לא הקדימה הכתוב
אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל
2 התדיר: שאת או ספחת וגו', שמות נגעים הם ולבנות זו מזו. בהרת
חברבורות טי"א בלעז (פעקקען) ובן בהיר הוא בשחקים (איוב לז). אל
אהרן וגו', גזירת הכתוב היא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן:
3 הפך לבן מתחלה שחור והפך ללבן בתוך הנגע ומיעוט שער שנים. עמוק
מעור בשרו כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל. וטמא
אותו

פננת הספקל.

3 ושער בנגע וגו' ראז"ל מיעוט שער שנים עכ"ל, והבי"א בת"כ, והרא"ם
תמה ואמר לא ידעתי מנ"ל לחז"ל שסם שיער מור' על רבוי שערות עד שיאמרו
מיעוט שער שנים ולמה לא יהי' שם המין יאמר על רבים ועל יחיד כמשפט כל
שמות המין, כי ויהי לי שור וחמור מורה על רבים, ובפל שמה שור או חמור
מורה על יחיד וכו' עכ"ל, ולהנה קושיא כלל לעיקר מדקדק לשון עברי כי
הפרש גדול יש בין שמות המינים (נאַמען דעס גאַטטונג, גאַטטונגסנאַמען)
ובין שמות הקיבוץ (נאַמען דעס קאָללעקטיוום, זאַממעלנאַמען), כי שמות המינים
הונחו על הפרטים מצד טבעם והצורה אחת בעין כולו ובכל אחד ואחד מאישיו
לכן יתכן להפיל השם על הכלל ועל כל פרט מפרטיו, ולא כן שמות הקיבוץ
שעיקר הנחתם על דבר אחד המקובץ מאישים רבים לכן הם יורו על רבוי של
אחדים מצד הרבוי לא מצד היותם אחדים רבי'. ומזה המין הוא שם דבר שֵׂעָר
שהונח על ריבוי של שערות (האַהר) לא על קוץ שערה אחת, וזה
ראי

4 נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ וְאִם־
בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־
מַרְאֶהָ מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר
5 הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־
פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים
שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית
6 וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ

4 אותו יאמר לו טמא אתה שער לבן כיון שמלה הוא נגרר הכתוב: ועמוק אין מראה לא ידעתי פירושו. והסגיר יסגירנו בבית אחד ולא יראה עד סוף
5 השבוע ויוכיחו סימנים עליו: בעיניו במראהו ובשיעורו הראשון. והסגירו
6 שנית הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: כהה הוכהה ממראיתו הא

מנחת הקדש.

דבר החכם בעל מקנה אברם בשער השמות במשקל פִּעֵל שאמר ז"ל: ותיבת שְׂעָרוֹת נחלקו המדקדקים יש אומרים שהוא מן שֵׂעָר וי"א שהוא מן שְׂעָרָה ונמצא זה בשופטים סי' כ' ז"ו קולע אל הַשַּׂעֲרָה ולא יחטיא, וכראין דברי האומרים כי כן מתרגמינן דשק[illegible] אבנא בקלעא ומחין בבינת שערא ולא משנן, שיורה על חוט שער, אבל שֵׂעָר יורה דימוי שערות כדכתיב ויחל שְׂעַר ראשו לצמח (שופטי' יו כב) ומתרגמינן ושרי שער רישיה למצמח, ולכן נראה תמהני לרבות שְׂעָרוֹת מן שְׂעָרָה כי הריבוי הוא קיבוץ חוטי שער, אבל מן שֵׂעָר שהוא מורה על רבוי שנצחת לא נמצא הרבוי אבל שערות הוא רבוי סס שערה כי הרלתם ל' אחד כמו שכתוב בתזור מ' עצמו משערות ראשי ומתרגמינן מן בינתי רישי, הרי שהיחיד שערה שיורה חוט של שער, והרבוי שערות שיורה חוטי שער, ומה שכתב באיוב סי' ד' תסמר שערת בשרי אינו מזה הענין אחרי אין תרגומו חוטה שתרגמו עלעולי בשרי (והוא מל' רוח סערה כמו לא כרשב"ס אבל עוד חמרת יה נכ' בשלח ט"ו ב' לא שהוא חסיר תרגם רב יוסף שתרגמו שלהביתא), ולכן יעלה מזה כי שֵׂעָר אין לו רבוי ואינו יחיד של שערות אבל היחיד שלו הוא שערה שהוראתם ענין אחד עכ"ל.
6 והנה כהה הנגע, הוכהה ממראיתו וכו' עכ"ל, והורה מזה כי מלת כהה אינה תואר לנגע שאלו כן הי' לו לינקד כֵּהָה בסגול הה"א ע"ח גֵּאָה ירם, רעה

הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר: וְאִם־ 7
פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ
אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן:
וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר 8
וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא: פ
נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן: 9
וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא 10
הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת:
צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן 11
לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא: וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח 12
הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר

אם עמד במראיתו או כהה טמא. מספחת שם נגע טהור. וכבס בגדיו
וטהר הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: וטמאו הכהן ומשטמאו 8
הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה.
צרעת היא המספחת הזאת. צרעת לשון נקבה: נגע לשון זכר: ומחית 10
שיכמ"יכט בלעז (פריש) שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר
אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואע"פ שלא נאמרה
מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: צרעת 11
נושנת היא מכה ישנה היא תחת המחיה ונראית זו כלקית בריאה מלמעלה
ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה לטהרנה:

סנכם סמקרא.

ראה זה שהוי נגע לשון זכר הוא, אבל כהה נקמץ הוא תואר לנקבה
כדכתיב בנהרת ושפלה איננה מן העור והיא כהה, וכן גאה וגאון
לבן אין כהה תואר השם אבל הוא פעל עבר מבנין הכבד הדגש ואיננו
יונח אבל הוא עומד ונחד בעצמו, ולולא כי' הרב הכהה ממראיתו וכן
מנהגו לפרש הפעלים העומדים כלשון הפעל מצד שהם כפעלים מעצמם לא
ע"י אחר וכמו שכבר באר הרב הענין הזה בפ' רקי מ"ט כ"ב אבל ויתירתו
וזהו וכמו שבארנוהו שם.

הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־מַרְאֵה עֵינֵי
13 הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־
כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנָּגַע כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר
14 15 הוּא׃ וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא׃ וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֶת־הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר הַחַי
16 טָמֵא הוּא צָרַעַת הוּא׃ אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר
17 הַחַי וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא׃ פ שלישי
18 19 וּבָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בוֹ־בְעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא׃ וְהָיָה
בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה
20 אֲדַמְדָּמֶת וְנִרְאָה אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה מַרְאֶהָ שָׁפָל מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ הָפַךְ
לָבָן וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע־צָרַעַת הִוא בַּשְּׁחִין

12 מראשו של אדם ועד רגליו. לכל מראה עיני הכהן פרט לכהן שחשך מאורו:
13 14 (כולו הפך לבן שאין נראה בכל העור בשר חי טהור הוא.: וביום הראות בו
בשר חי אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה אלא שהיה
הנגע באחד מכ"ד ראשי אברים שאין מטמאין משום מחיה לפי שאין נראה הנגע
כולו כאחד שמשופע אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון
שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא. וביום מה ת"ל
וביום ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן
נותנים לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו (ולביתו) וכן ברגל
15 נותנין לו כל ימי הרגל: צרעת הוא הבשר החי. בשר לשון זכר:
18 שחין לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור.
ונרפא השחין העלה ארוכה ומקומו העלה נגע אחר: או בהרת לבנה
אדמדמת שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם:
20 מראה שפל ואין ממשו שפל אלא מתוך לבנונתו הוא נראה שפל ועמוק כמראה
חמה

21 פָּרָֽחָה׃ וְאִ֣ם ׀ יִרְאֶ֣נָּה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֤ה אֵֽין־בָּהּ֙ שֵׂעָ֣ר
לָבָ֔ן וּשְׁפָלָ֥ה אֵינֶ֛נָּה מִן־הָע֖וֹר וְהִ֣יא כֵהָ֑ה
22 וְהִסְגִּיר֥וֹ הַכֹּהֵ֖ן שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ וְאִם־פָּשֹׂ֥ה תִפְשֶׂ֖ה
23 בָּע֑וֹר וְטִמֵּ֧א הַכֹּהֵ֛ן אֹת֖וֹ נֶ֥גַע הִֽוא׃ וְאִם־תַּחְתֶּ֜יהָ
תַּעֲמֹ֤ד הַבַּהֶ֙רֶת֙ לֹ֣א פָשָׂ֔תָה צָרֶ֥בֶת הַשְּׁחִ֖ין
24 הִ֑וא וְטִהֲר֖וֹ הַכֹּהֵֽן׃ ס רביעי (שני כשהן מחוברין) א֣וֹ
בָשָׂ֔ר כִּֽי־יִהְיֶ֥ה בְעֹר֖וֹ מִכְוַת־אֵ֑שׁ וְהָיְתָ֞ה מִחְיַ֣ת
הַמִּכְוָ֗ה בַּהֶ֛רֶת לְבָנָ֥ה אֲדַמְדֶּ֖מֶת א֥וֹ לְבָנָֽה׃
25 וְרָאָ֣ה אֹתָ֣הּ הַכֹּהֵ֡ן וְהִנֵּ֣ה נֶהְפַּךְ֩ שֵׂעָ֨ר לָבָ֜ן
בַּבַּהֶ֗רֶת וּמַרְאֶ֙הָ֙ עָמֹ֣ק מִן־הָע֔וֹר צָרַ֣עַת הִ֔וא
בַּמִּכְוָ֖ה פָּרָ֑חָה וְטִמֵּ֤א אֹתוֹ֙ הַכֹּהֵ֔ן נֶ֥גַע צָרַ֖עַת
26 הִֽוא׃ וְאִ֣ם ׀ יִרְאֶ֣נָּה הַכֹּהֵ֗ן וְהִנֵּ֤ה אֵֽין־בַּבַּהֶ֙רֶת֙
שֵׂעָ֣ר לָבָ֔ן וּשְׁפָלָ֥ה אֵינֶ֛נָּה מִן־הָע֖וֹר וְהִ֣וא כֵהָ֑ה
27 וְהִסְגִּיר֥וֹ הַכֹּהֵ֖ן שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ וְרָאָ֥הוּ הַכֹּהֵ֖ן
בַּיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י אִם־פָּשֹׂ֤ה תִפְשֶׂה֙ בָּע֔וֹר וְטִמֵּ֤א
28 הַכֹּהֵן֙ אֹת֔וֹ נֶ֥גַע צָרַ֖עַת הִֽוא׃ וְאִם־תַּחְתֶּ֜יהָ
תַעֲמֹ֨ד הַבַּהֶ֜רֶת לֹא־פָשְׂתָ֤ה בָעוֹר֙ וְהִ֣וא כֵהָ֔ה

22 23 חמ' עמוקה מן הכל: נגע הוא השאת הזאת או הבהרת: תחתיה במקומה.
צרבת השחין כתרגומו רשם שיחנא אינו אלא רושם החמום הנכר
בבשר, כל צרבת ל' רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו ונצרבו בה כל
פנים (יחזקאל כא) ריי"ערד בלעז (חייטרוושען) . צרבת רייטרי"שמנט
בלעז (ריית חייטרוושגונג) : מחית המכוה סני"מנט (היילונג) 24
כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה
וסימני שחין שוים הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם
זה

שְׂאֵת הַמִּכְוָה הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־צָרֶבֶת
הַמִּכְוָה הִוא׃ פ חמישי
29 וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בוֹ נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃
30 וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־
הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן
31 נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא׃ וְכִי־יִרְאֶה
הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק
מִן־הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן
32 אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־
הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־
הָיָה בוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־
33 הָעוֹר׃ וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ וְהִסְגִּיר
34 הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה
הַנֶּתֶק בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְטִהַר
35 אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ וְאִם־פָּשֹׂה יִפְשֶׂה
36 הַנֶּתֶק בָּעוֹר אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ׃ וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה

29 זה מלמד שני נגעים בשחין ושני נגעים במכוה לא יהיו כנגעים : בראש או בזקן
בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער
30 לבן וזה סימנו בשער צהוב : ובו שער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב.
31 נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער : ושער שחור אין בו הא אם היה
בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים
32 כמו שנא׳ ושער שחור צמח בו וגו׳: והנה לא פשה וגו׳ הא אם פשה או היה
33 בו שער צהוב טמא: והתגלח סביבות הנתק. ואת הנתק לא יגלח מניח
35 שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה: אחרי טהרתו אין לי

פָּשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר
הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃ וְאִם־בְּעֵינָיו עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר 37
שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא וְטִהֲרוֹ
הַכֹּהֵן׃ ס וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה 38
בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן 39
וְהִנֵּה בְעוֹר־בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא
פָּרַח בָּעוֹר טָהוֹר הוּא׃ ס ששי (שלישי מחוברין) וְאִישׁ 40
כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ וְאִם 41
מִפְּאַת פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃
וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ בַגַּבַּחַת נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם 42
צָרַעַת פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ וְרָאָה 43
אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת
בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר בָּשָׂר׃

אם פושה לאחר הפיטור מנין אף בנתק שבוע ראשון ובנתק ב' ת"ל פשה יפשה:
ושער שחור מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת"ל ושער וגו' (ס"א ולמה) 37
צהוב דומה לתבני' הזהב צהוב כמו זהוב אור"בלא בלעז (גאונ"ש). טהור
היא וטהרו הכהן הא טמא וטהרו הכהן לא טהור: בהרות חברבורות: 38
כהות לבנות שאין לובן שלהן עז אלא כהה. בהק כמין לובן המראה בבשר 39
אדם אדום שקורין ר"ב"ו (רקטה) בין חברבורות אדמימותו קרוי בהק
כאיש שלבן פניו עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח: קרח הוא טהור הוא 40
טהור מטומאת נתקין שאינו נידון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא
בסימני נגע עור בשר (שער לבן) מחיה ופשיון: ואם מפאת פניו משפוע 41
קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד
כלפי אחוריו קרוי קרחת: נגע לבן אדמדם פתוך מנין שאר המראות ת"ל 42
כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהי'
בעור בשרו, מה האמור בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא
כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נידון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין

44 אִישׁ־צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן
45 בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃ וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו
יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם
46 יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע
בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
47 מוֹשָׁבוֹ׃ ס וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ נֶגַע
48 צָרָעַת בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים׃ אוֹ בִשְׁתִי
אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־
49 מְלֶאכֶת עוֹר׃ וְהָיָה הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד
אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר
50 נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן
51 אֶת־הַנָּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ וְרָאָה
אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר לְכֹל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טָמֵא הוּא׃

של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות (שאת ותולדתה בהרת ותולדתה):
44 בראשו נגעו אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר המנוגעים ת"ל טמא יטמאנו
לרבות את כולן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו': פרומים קרועים.
45 פרוע מגודל שער. ועל שפם יעטה כאבל. שפם שער השפתים גרנו"ן
בלעז (...). וטמא טמא יקרא משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו:
46 בדד ישב שלא יהיו טמאים יושבים עמו, ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר
טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בל' הרע בין איש לאשתו בין איש לרעהו
48 אף הוא יבדל. מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות: לפשתים ולצמר של
פשתים או של צמר. או בעור זה עור שלא נעשה בו מלאכה'. או בכל מלאכת
49 עור עור שנעשה בו מלאכה': ירקרק ירוק שבירוקין. אדמדם אדום שבאדומים:
51 צרעת ממארת ל' סילון ממאיר (יחזקאל כח) פוינ"טא בלעז (...)

52 וְשָׂרַף אֶת־הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב
בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר
אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ הַנָּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא
53 בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־
פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־
54 כְּלִי־עוֹר׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע
55 וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃ וְרָאָה הַכֹּהֵן
אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע
אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ
תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃

ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: 52 בצמר או בפשתים של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה ד"א עמה, אם כן מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האמריות שבו שהן ממין אחר, אמריות ל' שפה כמו אימרא: 54 את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת"ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: 55 אחרי הכבס ל' העשות. לא הפך הנגע את עינו לא הוכהה ממראיתו. והנגע לא פשה שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואצ"ל לא הפך ופשה. הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת"ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכ"א כולי כדאי' בתורת כהנים ומשמעות מקרא לישב המקרא על אופניו. פחתת היא ל' גומא כמו באחת הפחתים (שמואל ב יז) כלומר שפלה היא נגע שמראיו שוקעין. בקרחתו או בגבחתו כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה. קרחתו שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה הוכן לפריחה בבגדים שהיא טהור' נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב ל' קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת ל' ישנים וגבחת ל' חדשים כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת ל' אחורים והגבחת ל' פנים כמו שכתוב ואם מפאת

הגהת הספקלר.

55 הכבס ל' העשות עכ"ל, כבר בארנוהו בפ' ויצא מ"ב ל' קבל יום הולדת את פרעה.

56 וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הַכַּבֵּס
אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־
57 הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃ וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת
58 הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ וְהַבֶּגֶד
אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר
59 תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ זֹאת
תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ
הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ
לְטַמְּאוֹ׃ פ

מפטיר

יד
1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת תִּהְיֶה
תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־
3 הַכֹּהֵן׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה
הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃
4 וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת

מפלת פניו וגו' והקרחת כל שנופל ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בת"כ:
56 57 וקרע אותו יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: פורחת היא דבר החוזר
58 וצומח. באש תשרפנו את כל הבגד: וסר מהם הנגע אם כשכבסוהו
בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי. וכבס שנית ל' טבילה תרגום
של כבוסין שבפרשה זו ל' לבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך
תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע:
2 3 זאת תהיה תורת וגו' מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: אל מחוץ למחנ'
4 חוץ לשלשה מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: חיות פרט לטרפות. טהורות
פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים
לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטים תמיד בצפצוף קול. ועץ ארז

5 טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃ וְצִוָּה
הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־
6 חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח
אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־
הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם
7 הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃ וְהִזָּה עַל
הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
8 וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ וְכִבֶּס
הַמִּטַּהֵר אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב
9 מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־
זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס
10 אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה
אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים

לפי שהנגעים באים על גסות הרוח. ושני תולעת ואזוב מה תקנתו ויתרפא
ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב. עץ ארז מקל של ארז. ושני תולעת
5 לשון של צמר צבוע זהורית: על מים חיים נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא
6 דם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית: את הצפור החיה יקח אותה
מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה בעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד
בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה
אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל
8 אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה: וישב מחוץ לאהלו
9 שאסור בתשמיש המטה: את כל שערו וגו' כלל ופרט וכלל להביא כל מקום
10 כנוס שער ונראה: וכבשה אחת לחטאת. ושלשה עשרונים לנסכי שלשה

סֹ֥לֶת מִנְחָ֖ה בְּלוּלָ֣ה בַשֶּׁ֑מֶן וְלֹ֥ג אֶחָ֖ד שָֽׁמֶן׃
11 וְהֶֽעֱמִ֞יד הַכֹּהֵ֣ן הַֽמְטַהֵ֗ר אֵ֛ת הָאִ֥ישׁ הַמִּטַּהֵ֖ר
12 וְאֹתָ֑ם לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה פֶּ֖תַח אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וְלָקַ֨ח
הַכֹּהֵ֜ן אֶת־הַכֶּ֣בֶשׂ הָֽאֶחָ֗ד וְהִקְרִ֥יב אֹת֛וֹ לְאָשָׁ֖ם
וְאֶת־לֹ֣ג הַשָּׁ֑מֶן וְהֵנִ֥יף אֹתָ֛ם תְּנוּפָ֖ה לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃
13 וְשָׁחַ֣ט אֶת־הַכֶּ֗בֶשׂ בִּמְק֨וֹם אֲשֶׁ֧ר יִשְׁחַ֛ט אֶת־
הַֽחַטָּ֥את וְאֶת־הָעֹלָ֖ה בִּמְק֣וֹם הַקֹּ֑דֶשׁ כִּ֡י
כַּֽחַטָּאת֩ הָֽאָשָׁ֨ם הוּא֙ לַכֹּהֵ֔ן קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים
14 הֽוּא׃ וְלָקַ֣ח הַכֹּהֵן֮ מִדַּ֣ם הָאָשָׁם֒ וְנָתַן֙ הַכֹּהֵ֔ן
עַל־תְּנ֛וּךְ אֹ֥זֶן הַמִּטַּהֵ֖ר הַיְמָנִ֑ית וְעַל־בֹּ֤הֶן יָדוֹ֙
15 הַיְמָנִ֔ית וְעַל־בֹּ֥הֶן רַגְל֖וֹ הַיְמָנִֽית׃ וְלָקַ֥ח הַכֹּהֵ֖ן
מִלֹּ֣ג הַשָּׁ֑מֶן וְיָצַ֛ק עַל־כַּ֥ף הַכֹּהֵ֖ן הַשְּׂמָאלִֽית׃
16 וְטָבַ֤ל הַכֹּהֵן֙ אֶת־אֶצְבָּע֣וֹ הַיְמָנִ֔ית מִן־הַשֶּׁ֕מֶן
אֲשֶׁ֥ר עַל־כַּפּ֖וֹ הַשְּׂמָאלִ֑ית וְהִזָּ֨ה מִן־הַשֶּׁ֤מֶן

כבשים הללו חטאתו ואשמו של מצורע טעונים נסכים. ולוג אחד שמן
11 לתת עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: לפני ה' בשער
12 נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים: והקריב אותו לאשם
יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם להניף שהוא טעון תנופה חי. והניף אותם
13 את האשם ואת הלוג: במקום אשר ישחט וג' על ירך המזבח בצפון ומה
ת"ל והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה
בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום
העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו'. כי כחטאת האשם כי
ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן השוה אשם זה
לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך והבהונות
לא יהא טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא
14 לכהן יכול יהא דמו נתן למעלה כחטאת ת"ל וכולי בתורת כהנים: תנוך גדר
אמצעי שבאוזן ול' תנוך לא נודע לי והפותרים קורין לו טנד"רון (קנתריפגו)

17 בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ וּמִיֶּתֶר
הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן
הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
18 בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ וְהַנּוֹתָר
בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר
19 וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵן
אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ
20 וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ וְהֶעֱלָה הַכֹּהֵן אֶת־
הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
21 וְטָהֵר׃ ס שלישי (חמישי כשמחוברין) וְאִם־דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ
מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר
עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה
22 וְלֹג שָׁמֶן׃ וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר
תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃
23 וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן
24 אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן
אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם
25 הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ
הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־

בהן גדל׃ לפני ה׳ כנגד בית קדשי הקדשים׃ ואת המנחה מנחת נסכים 18 20
של כתף׳: ועשרון סלת אחד לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו. 21
ולוג שמן לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב
לפרש׃ ביום השמיני לטהרתו שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני 23
תולעת

תְּנוּךְ אֹֽזֶן־הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
26 הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ וּמִן־הַשֶּׁמֶן
27 יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ וְהִזָּה
הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־
כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃
28 וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַשֶּׁמֶן ׀ אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם דַּם הָאָשָׁם׃
29 וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן
עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃
30 וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה
31 מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ׃ אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ אֶת־
הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה
32 וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ זֹאת
תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר לֹא־תַשִּׂיג
יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ רביעי (ששי כשהן מחוברין)
33 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כִּי
34 תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה
35 וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃ וּבָא

28 תולעת: על מקום דם האשם אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם
אלא המקום גורם: 34 ונתתי נגע צרעת בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם
לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה

בבית

אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה
36 לִי בַּבָּיִת׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־הַבַּיִת בְּטֶרֶם
יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־
37 הַבָּיִת׃ וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת
שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן
38 שָׁפָל מִן־הַקִּיר׃ וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח
39 הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ וְשָׁב
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע
40 בְּקִירֹת הַבָּיִת׃ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־הָאֲבָנִים
אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ
41 לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת

35 שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: כנגע נראה לי בבית
אפילו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה
36 לי אלא כנגע נראה לי: בטרם יבא הכהן וגו' שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין
בו תורת טומאה. ולא יטמא כל אשר בבית שאם לא יפנהו ויבא הכהן
ויראה הנגע נזקק להסגר יטמא כל מה שבתוכו ועל מה חסה תורה אם על
כלי שטף יטבילם ויטהרו ואם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא
37 חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: שקערורות שוקעות
40 במראיהן: וחלצו את האבנים כתרגומו וישלפון יטלום משם כמו וחלצה
נעלו (דבר' כה, ל' הסרה. אל מקום טמא מקום שאין טהרות משתמשות
41 שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: יקציע רדי"ר
בלעז (אבקראטצען) ובל' משנה יש הרבה. מבית מבפנים. סביב סביבות
הנגע

כונת המקרא.

41 מבית מבפנים, סביב סביבות הנגע וכו', בעבור שלשון ואת הבית
יקציע משמע הבית כולו מכל צדדיו מבפנים ומבחוץ לכן הוצרך לומר מבית
דיקא, ועדיין הי' במשמע שצריך לקלף הבית כולו מבפנים לכן אמר סביב ור"ל
סביבות

סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ
42 לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת
וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח
43 וְטָח אֶת־הַבָּיִת׃ וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת
אַחַר חִלֵּץ אֶת־הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־
44 הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃ וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה

הנגע כת"ב כדרס כן שיקלוף הטיח שסביב לאבני הנגע . הקצו ל' קצה אשר
43 קצעו בקצות הנגע סביב: הקצות ל' העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים
מוסב הל' על האדם שחלצן והוא משקל ל' כבד כמו כפר דבר. ואם ישוב
הנגע ת"יכול חזר בו ביו' יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישב מה שיב' האמו' להלן
44 בנסוף שבוע אף שיבה האמור' כאן בסוף שבוע : ובא הכהן וראה והנ' פשה

סכנת המקרא.

סביבות הנגע לא כל שטח הפנים. הקצו ל' קצ' אשר קצעו בקצות הנגע סביב
עכ"ל ובתרגו' המיוסדות. וי"ג בקצוע הנגע סביב, ותירגם' זאת משובשת, ואין
ל' הקציע נופל על הנגע כלל גם לא על מה שקלף רק על הכותל שמקלפין.
43 הקצות ל' העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הל' על האדם
וכו' עכ"ה. והורה לנו כי הקצות והקצו שלפניו אינם שוים בדקדוקם כי
הקצו הוא ל' הפעיל ונופל על האדם העושה המעש', אבל הקצות ל' נפעל
ונופל על העשות המעש' דוגמת מניחו הטוח שגם הוא מקור מבנין נפעל
ושניה' מורים על ההפעלות, וכן מדרך רש"י ז"ל בתיבות שמורות על ההפעלות
לומר עליהם שהם ל' העשות, וכ"כ לעיל על הוכבס שהוא ל' העשות. אבל
חלץ ל' כבד הוא ומוסב על האדם החולץ; ודע כי רש"י ז"ל לא יקרא ל' כבד
כי אם הפעלים שעי"ן פעליהם דגש לפי שהמובן מן תיבות כאלה הוא כבידות
הפעול' על אחת מן האופנים שהזכרתי בפ' שמות א' ט"ו לכן אין ההפעיל ל'
כבד אע"פ שהמדקדקים יקראו לו הבנין הכבד הנוסף, והדין עם רש"י כי
אין בל' הפעיל שום ענין כבדות הפעולה והכבדות שבו איננו במובן ממנו רק
בתנועה לכן מיליד ל' קל ומיליד ל' כבד כמבואר במקומו בפ' שמות ; והנה
לדעת הרד"ק הקצות הוא מקור מבנין הפעיל, אבל דעת רש"י מסתברת
יותר כי אין מנהג הל' לנקד הה"א במקור ההפעיל כ"א בפתח כמו הגלות
הרבות אבל במקור הנפעל מנהגו להנקד בחירק כמו הגלות הבנות
אף שבשתנ' הקמץ לצו"א בעבור הדגשות ובתרפה הקו"ף בעבור הנד"י
שאחריו וכן כל מקצה מקציהם מקצותם מקצת כולם רפויי
הקו"ף המוא"ת נכל ליסניהן.

פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת
טָמֵא הוּא׃ וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו 45
וְאֵת כָּל־עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר
אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר 46

יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אם כן מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתץ את הבית הי' לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ופרח' והנה פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעל' כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפסוק זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ לא חזר טהור' ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ת"ל (ובא) ואם בא יבא במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשון הרי כבר אמור אם בפושה בשני הרי כבר אמור הא אינו אומר (ובא) ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנ' לא פשה, זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוא' מה יעשה לו ביא' אמורה למעלה וביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תמר לה ואם שנה ואם ביאה אף בתחתונה כך וכולי' כדאי' בתורת כהני', גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר קליפה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פסיון וסדר המקראות כך הוא ואם ישוב. ונתץ. והבא אל הבית. והאוכל בבית ובא הכהן וראה והנה פשה ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלשה שבועות. ואם בא יבא לסוף שבוע שני. וראה והנה לא פשה מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה ונטוח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצ' וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא כסדרו ואם בא יבא בשני וראה והנ' לא פשה יפשנו ואין טיחה בלא חלוץ וקיצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה:
46 כל ימי הסגיר אותו ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא המוחלט

47 אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס
אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃
48 וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע
בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת־הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־
49 הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע׃ וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת
שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב׃
50 וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם
51 חַיִּים׃ וְלָקַח אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת ׀ שְׁנִי
הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם
הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת
52 שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר
וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב
53 וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת׃ וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־
מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־הַבַּיִת
54 וְטָהֵר׃ זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק׃ חמישי
55 56 וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת׃ וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת
57 וְלַבֶּהָרֶת׃ לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר
זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת׃ פ

המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי. יטמא עד הערב מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס יכבס ריבה א"כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס: להורות ביום הטמא וגו' איזה יום מטהרו ואיזה יום מטמאו:

טו

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר:
2 דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ
אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא: 3 וְזֹאת
תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־
הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא: 4 כָּל־הַמִּשְׁכָּב
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי
אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא: 5 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע
בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
עַד־הָעָרֶב: 6 וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו
הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב:
7 וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם

2 כי יהיה זב יכול זב מ"מ יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו אחר שחלק
הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא
מטמאה טומאה קלה נד' מטמא' טומא' חמורה זיבה אף הזב ממקום שמטמא
טומא' קלה קרי מטמא טומאה חמור' זיבה. זובו טמא למד על הטפה שהיא
מטמא', זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומ' ללובן ביצה המוזרת, שכבת
3 זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: רר ל' ריר שזב את בשרו. את זובו
כמו ריר שיוצא צלול. או החתים שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם
בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקראו
טמא שנא' זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא
שנא' טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא
4 כיצד שתים לטומאה והשלישי' מזקיקתו לקרבן: כל המשכב הראוי למשכב
יכול אפילו מיוחד למלאכ' אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר
ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו. אשר
5 ישב ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב במיוחד תמיד לכך: ואיש אשר
יגע במשכבו ללמד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומא' לטמא
אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומא' ואינו מטמא אלא
6 אוכלין ומשקים: והיושב על הכלי אפילו לא נגע אפי' עשרה כלים זה על
זה

8 וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס
9 בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־
10 הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא׃ וְכָל־
הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב
וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
11 עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־
שָׁטַף בַּמָּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא
12 עַד־הָעָרֶב׃ וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר
13 וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃ וְכִי־יִטְהַר הַזָּב
מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס
14 בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ וּבַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה
וּבָא ׀ לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם
15 אֶל־הַכֹּהֵן׃ וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת

8 זה כולם מטמאים משום מושב וכן במשכב: וכי ירוק הזב בטהור ונגע בו או
9 נשאו שהרוק מטמא במשא: וכל המרכב אף על פי שלא ישב עליו כגון התפוס
של סרגא שקורין ארצו"ן ([illegible]) טמא משום מרכב והאוכף שקורין
10 אלוי"ש ([illegible]) טמא טומאת מושב: וכל הנוגע בכל אשר יהיה
תחתיו של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס
בגדים והוא חומר במשכב ממרכב. והנושא אותם כל האמור בענין הזב
זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב מטמא אדם לטמא
11 בגדים: וידיו לא שטף במים בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו
וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת
גופו של זב בל' שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא
12 אבר הגלוי כמו הידים: וכלי חרש אשר יגע בו הזב יכול אפילו נגע בו
מאחוריו וכו' כדאי' בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה
13 הסטו: וכי יטהר כשיפסוק. שבעת ימים לטהרתו שבעת ימים טהורים

וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
16 מִזּוֹבוֹ׃ ס ששי (שביעי כשמחוברין) וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ
שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא
17 עַד־הָעָרֶב׃ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו
שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
18 וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ
בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ פ
19 וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ
שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא
20 עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא
21 וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ
בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־

18 מטומאת זיבה אלא יראה זוב וכולן רטופין: ורחצו במים גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית
19 הסתרים הוא: כי תהיה זבה יכול מאחד מכל איבריה ת"ל והיא גלתה מקור דמיה (ויקרא כ) אין דם טמא אלא הבא מן המקור. דם יהיה זובה בבשרה אין זובה קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום. בנדתה כמו ומתבל ינדוהו (איוב יח) שהיא מנודה ממגע כל אדם. תהיה בנדתה אפילו לא

ראתה
סבנת ספקרנ.

19 בנדתה כמו ומתבל ינדוהו שהיא מנודה ממגע כל אדם עכ"ל, ור"ל כי נדה מגזרת נדה לשון מנידה והוא תאר בינוני כפעל והנון הכתובה לפי' התכין ובמלואו הי' ראוי נדדה אלא שמדרך הלשון להחסיר נון הארס כמו לבלתי ידח ממנו נדח (ש"ב י"ד י"ד) ונקראת כן לפי שבני אדם מרחיקין וממאסין אותה בעת ההיא, וכן נדה היא דלקמן כ' כ"א, וכבר כתבנו בכמה מקומות כי לדעת רשי' ז"ל הכפולים והנחים והחסירים כולן בנות אם אחת הם לפי שאין מעיקר יסודם כ"א ב' אותיות נראות, והכה כתב גם בפירושו למיכה א' כי שולל, ומשתולל, ויכתו גם על חשל, לא תשלה אותי, ויימר שלו כלם לשון אחד הם.

22 הָעָרֶב׃ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
23 וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא
24 יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם
שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא
שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו
25 יִטְמָא׃ ס וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב
דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־
נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה
26 טְמֵאָה הִוא׃ כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו
כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי
אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃
27 וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם

23 דלתה אף רגליה לתוכה: ואם על המשכב הוא השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים. על הכלי לרבות את המרכב. בנגעו בו אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי. בנגעו בו יטמא ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים (אבל משאו מטמא אדם
24 לטמא בגדים): ותהי נדתה עליו יכול יעלה לרגלה שאם באה עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא
25 אדם וכלי חרס: ימים רבים שלשה ימים. בלא עת נדתה אחר שיצאו שבעת ימי נדתה. או כי תזוב את שלשת הימים הללו, על נדתה מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת שבעה נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו בפרשה (זו) אחד עשר יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין בתוכן אחד עשר יום הללו תהא זבה

והזרתם

וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה 28
לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי 29 שביעי
תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה
אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה 30
הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה
וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃
וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא 31 מפטיר
יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר
בְּתוֹכָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ 32
שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב 33
אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־
טְמֵאָה׃ פ

31 והזרתם אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור (ישעי' א) וכן נזיר אחיו (בראשית מט). ולא ימתו בטומאתם הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: 32 זאת תורת הזב בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: 33 והזב את זובו בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורש' למעלה:

סכנת המקרא.

31 והזרתם אין נזירה אלא פרישה וכן נזורו אחור וכו', אין מכוונתו נמה שאמר וכן נזורו אחור שיהיו שניהם לשון אחד אך הכוונה בו ששניהם מיסוד אחד הם מגזרת נזר לשון פרישה אלא שזירת והזרתם הוא מבנין הפעיל ע"מ הגישתם ויזנת נזורו מבנין הקל ע"מ ולא יכולו, ואיננו ע"מ נכונו : ימבעלי הכפולים שהנו"ן בו לסימן בנין נפעל אבל הנו"ן של נזורו מיסוד הנופל בו לפרקים כנו"ן של נושך ושל נודר וריעיהם, ועיין בשרשים לרד"ק שרש זור ושרש נזר. גם החכם ראב"ע בפירושו לישעי' אמר: נזורו אחור מגזרת והזרתם מקדשי בני ישראל ע"מ ולא יכולו, ואם איננו במקום מוכרת, ודנים אמת שהוא מבנין נפעל כמו נכונו ללצים מגזרת זר.

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי
2 אַהֲרֹן בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי־יְהוָה וַיָּמֻתוּ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאַל־יָבֹא
בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֶל־פְּנֵי
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן וְלֹא יָמוּת כִּי בֶּעָנָן
3 אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת׃ בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל־
הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה׃
4 כְּתֹנֶת־בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי־בַד יִהְיוּ עַל־
בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף
בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם׃
5 וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקַּח שְׁנֵי־שְׂעִירֵי עִזִּים

1 וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו' מה ת"ל (ס"א אין אנו
יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) הי' רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל
לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר
ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה
2 זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: ויאמר ה' אל משה
דבר אל אהרן אחיך ואל יבא שלא ימות כדרך שמתו בניו. ולא ימות שאם
בא הוא מת. כי בענן אראה כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי
שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו, ומדרשו לא יבא כי אם בענן
3 הקטרת ביום הכפורים: בזאת גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית
ראשון. בזאת יבא אהרן וגו' ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו
4 שמפורש בסוף הפרש' בחדש השביעי בעשור לחדש: כתנת בד וגו' מגיד שאינו
משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין
קטיגור נעשה סניגור אלא בארבע' ככהן הדיוט וכולן של בוץ. קדש ילבש
שיהי' משל הקדש. יצנף כתרגומו יחית ברשיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו
(בראשי' לט) ואחתתיה. ורחץ במים אותו היו' טעון טבילה בכל חליפותיו
וחמש פעמי' הי' מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי
זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טביל' ושני קדושי ידים

6 לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד לְעֹלָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן
אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־ל֑וֹ וְכִפֶּר בַּעֲד֖וֹ וּבְעַד
7 בֵּיתֽוֹ׃ וְלָקַח אֶת־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם וְהֶעֱמִיד אֹתָם
8 לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־
שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם גֹּרָלוֹת גּוֹרָל אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל
9 אֶחָד לַעֲזָאזֵל׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר
עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת׃
10 וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל
יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ
11 לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה׃ וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט
12 אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ׃ וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה
גַחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא

6 ותלים מן הכיור: את פר החטאת אשר לו האמור למעלה ולמדך כאן
שמשלו הוא בא ולא משל צבור. וכפר בעדו ובעד ביתו מתודה עליו עונותיו
8 ועונות ביתו: ונתן אהרן על שני השעירים גורלות מעמיד אחד לימין
ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם
את שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל. עזאזל
9 הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנא' ארץ גזרה חתוכה: ועשהו חטאת כשמניח
10 הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: יעמד חי כמו יועמד חי על ידי
אחרים ותרגומו יתקם כד חי, מה ת"ל לפי שנא' לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע
שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן
ששילוחו למיתה. לכפר עליו שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו':
11 וכפר בעדו וגו' וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהן כלן קרויים ביתו שנא'
בית אהרן ברכו את ה' וגו' (תהלים קלה) מכאן שהכהנים מתכפרין בו וכל
כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כ"ש וכפר על הקדש מטומאות וגו':
12 מעל המזבח החיצון. מלפני ה' מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי.
רקה

חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת׃
13 וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀
עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת
14 וְלֹא יָמוּת׃ וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ
עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה
15 שֶׁבַע־פְּעָמִים מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ׃ וְשָׁחַט אֶת־
שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר לָעָם וְהֵבִיא אֶת־דָּמוֹ
אֶל־מִבֵּית לַפָּרֹכֶת וְעָשָׂה אֶת־דָּמוֹ כַּאֲשֶׁר
עָשָׂה לְדַם הַפָּר וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי
16 הַכַּפֹּרֶת׃ וְכִפֶּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל
17 מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ וְכָל־אָדָם
לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ
עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־

דקה מה ת"ל דק' והלא כל הקטרת דק' היא שנא' ושחקת ממנ' הדק (שמו' ל)
אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכיפורים הי' מחזירה למכתשת:
13 על האש שבתוך המחת'. ולא ימות הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה:
14 והזה באצבעו הזאה אחת במשמע. ולפני הכפרת יזה שבע הרי אחת
15 למעלה ושבע למט': אשר לעם מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר
על ישרא' והוא השעיר שעל' עליו הגורל לשם. כאשר עשה לדם הפר אחת
16 למעל' ושבע למט': מטמאות בני ישרא' על הנכנסין למקדש בטומאה ולא
נודע להם בסוף שנא' לכל חטאתם וטומאה היא חטא. ומפשעיהם אף
הנכנסין מזיד בטומא'. וכן יעשה לאהל מועד כשם שהזה משניהם בפנים
אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרכת מבחוץ משניהם אחת למעלה
ושבע למט'. השוכן אתם בתוך טומאתם אף על פי שהם טמאים שכינה

ביניהם

18 פ קְהַל יִשְׂרָאֵל׃ וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי־
יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם
19 הַשָּׂעִיר וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ וְהִזָּה
עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
20 וְקִדְּשׁוֹ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכִלָּה מִכַּפֵּר
אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ
21 וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־
שְׁתֵּי יָדָו עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו
אֶת־כָּל־עֲוֺנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם
לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר
22 וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃ וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר
עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־
23 הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ וּבָא אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל־

18 ביניהם: אל המזבח אשר לפני ה' זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל ומה
ת"ל ויצא לפי שהיה הזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והז' ומתנות
המזבח הקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית. וכפר
עליו מה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה:
19 והזה עליו מן הדם אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות
21 על גגו. וטהרו ממה שעבר. וקדשו לעתיד לבא: איש עתי המוכן לכך מיום
23 אתמול: ובא אהרן אל אהל מועד אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא
זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת' יומא ואמרו כל הפרש' כולה נאמרה על
הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקרבת אימורי פר
ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן. ובא אל
אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים.
ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאה ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים.
וזהו סדר העבודות, תמיד של שחר בבגדי זהב, ועבודת פר ושעיר הפנימיים
וקטרת

24 הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם
בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד
25 הָעָם׃ וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃
26 וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־
27 הַמַּחֲנֶה׃ וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־
28 בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס
בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא

וקטורת של מחתה בבגדי לבן, ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב,
והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן, ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת
ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא,
ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו', ויצא ועשה את
עולתו וגו', ואת חלב החטאת וגו', וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל
המחנה ואחרי כן ובא אהרן. והניחם שם מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש
24 באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר: ורחץ את בשרו וגו' למעלה
למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה
(שמאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהם עבודת תמיד של שחר ולבש בגדי
לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה:
במקו' קדוש המקודש בקדושת עזר' והיא היתה בגג בית הפרוה וכן (ס"א והן)
ד' טבילות הכתובות שבו ביום אבל הראשונה היתה בחול (ס"א בחולין): ולבש
את בגדיו ח' בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנ'. ויצא מן ההיכל אל החצר
שמזבח העולה שם. ועשה את עולתו איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא
אהרן וגו'. ואת עולת העם ואיל אחד לעול' האמור למעלה ומאת עדת בני
25 ישראל וגו': ואת חלב החטאת אמורי פר ושעיר. יקטיר המזבח
על מזבח החיצון דאלו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה
27 ומנחה (שמות ל'): אשר הובא את דמם להיכל לפני ולפנים:
וכבר

29 אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר
30 בְּתוֹכְכֶם׃ כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר
אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃
31 שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
32 חֻקַּת עוֹלָם׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ
וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ
33 אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ׃ וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ
הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר
34 וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר׃ וְהָיְתָה־
זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִכָּל־חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ רביעי
יז 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם

32 וכפר הכהן אשר ימשח וגו' כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו. ואשר ימלא את ידו (שיכול) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו וגו' והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשח'. לכהן תחת אביו ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם:
34 ויעש כאשר צוה וגו' כשהגיע יו' הכפורים עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא הי' לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזרת המלך:

אשר

3 זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ אִישׁ אִישׁ
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב
אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃
4 וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב
קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב
לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא
5 מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה
וֶהֱבִיאֻם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־
6 הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם׃ וְזָרַק
הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל
7 מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְלֹא־
חמישי יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים
אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם׃
8 וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־
הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃
9 וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ

3 אשר ישחט שור או כשב במוקדשין הכתוב מדבר שנא' להקריב קרבן.
4 במחנה חוץ לעזרה: דם יחשב כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו. דם שפך
לרבות את הזורק מים בחוץ: אשר הם זובחים אשר הם רגילים לזבוח:
7 לשעירים לשדים כמו ושעירים ירקדו שם (ישעי' יג): אשר יעלה
עולה לחייב על המקטיר איברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד
9 והעלה חבירו שניהם חייבין: ונכרת זרעו נכרת וימיו נכרתין:
כל

10 לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃ וְאִישׁ אִישׁ
מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל
כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת־הַדָּם
11 וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי־נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר
בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר
12 עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר׃ עַל־
כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־
תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃
13 וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם
אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ
14 אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר׃ כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ
בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר
לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־
15 אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה
וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם

כל דם לפי שנא' בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל 10
דם. ונתתי פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: כי נפש הבשר 11
של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו (על המזבח) לכפר על נפש האדם
תבא נפש ותכפר על נפש: כל נפש מכם להזהיר גדולים על הקטנים: 12
אשר יצוד אין לי אלא ציד, אווזין ותרנגולים מנין ת"ל ציד מכל מקום (אם כן 13
למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת). אשר יאכל פרט
לטמאים: דמו בנפשו הוא דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו. 14
כי נפש כל בשר דמו היא הנפש היא הדם, דם ובשר ל' זכר, נפש ל' נקבה:
אשר תאכל נבלה וטרפה בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה 15
אלא בשע' שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה ואינה מטמא'
במגע וטרפה האמורה כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת
עוף

16 וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ
לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ פ
יח
1 2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
3 כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא
תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃
4 אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת
5 בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי

פיק׳ טמא מטמאה בבית הבליעה ת״ל טרפ׳ מי שיש במינו טרפ׳ יצא עוף טמא
16 שאין במינו טרפ׳: ונשא עונו אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומא׳
זו ככל שאר טומאות. ובשרו לא ירחץ ונשא עונו על רחיצת גופו ענוש
2 כרת ועל כבוס בגדים במלקות: אני ה׳ אלהיכם אני הוא שאמרתי
בסיני אנכי ה׳ אלהיך (שמות כ) וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי
רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם
בגזרה אני ה׳ אלהיכם דעו מי גוזר עליכם דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר:
3 כמעשה ארץ מצרים מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים
מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל. אשר אני מביא
אתכם שמה מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים יותר מכולם.
ובחוקותיהם לא תלכו מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נימוסות שלהן
דברים החקוקים להם כגון טרטיאות ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי
4 האמורי שמנו חכמים: את משפטי תעשו אלו דברים האמורים בתורה
במשפט שאלו לא נאמרו היו כדאי לאומרן. ואת חקתי תשמרו דברים שהן
גזרת המלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם היו משיבין
עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני ה׳
גזרתי עליכם אי אתה רשאי ליפטר. ללכת בהם אל תפטר מתוכם שלא תאמר
5 למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת האומות: ושמרתם את חוקתי וגו׳
לרבות שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט הכתוב בהם. ד״א ליתן שמירה ועשייה
לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה במשפטים ושמירה

Go gle

וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם
אֲנִי יְהוָה׃ ס ששי אִישׁ 6
אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה
אֲנִי יְהוָה׃ ס עֶרְוַת 7
אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה
עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא 8
תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת 9
אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ
מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן׃ ס עֶרְוַת 10
בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ
הֵנָּה׃ ס עֶרְוַת בַּת־ 11
אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה
עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא 12
תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת 13

לאוקים. וחי בהם לעולם הבא שאם תאמר לעולם הזה והלא סופו הוא מת.
אני ה' נאמן לשלם שכר: לא תקרבו להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר ל"ר. 6
אני ה' נאמן לשלם שכר: ערות אביך זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו 7
נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה (ויקרא כ) מה להלן אשת
אביו אף כאן אשת אביו. וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו: ערות 8
אשת אביך לרבות לאחר מיתה: בת אביך אף בת אנוסה במשמע. מולדת 9
בית או מולדת חוץ בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו
הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו' בבתו מאנוסתו 10
הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנא' בהן לא
תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר. ערות בת בנך ק"ו ואומר לבתך
אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במס' יבמות: ערות בת 11
אשת אביך למד שאינו חייב על אחותו משפחה ונכרית לכך נאמר בת אשת
אביך

אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ
14 הִוא׃ ס עֶרְוַת אֲחִי־
אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ
15 הִוא׃ ס עֶרְוַת כַּלָּתְךָ
לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה
16 עֶרְוָתָהּ׃ ס עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה
17 עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס עֶרְוַת אִשָּׁה
וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ
לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃
18 וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת
19 עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת
20 טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ וְאֶל־
אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־
21 בָהּ׃ וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא
22 תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ וְאֶת־זָכָר

14 אביך בראויה לקידושין: ערות אחי אביך לא תגלה ומה היא ערותו אל
15 אשתו לא תקרב: אשת בנך היא לא אמרתי אלא כשיש לבנך אישות בה פרט
17 לאנוסה ושפחה ונכרית: ערות אשה ובתה לא אסר הכתוב אלא על ידי
נשואי הראשונה לכך נאמר לא תקח ל' קיחה וכן לענין העונש אשר יקח את
אשה ואת אמה (ויקר' כ) ל' קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה. שארה
הנה קרובות זו לזו. זמה עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא:
18 אל אחותה שתיהן כאחת. לצרור ל' צרה לעשות את זו צרה לזו. בחייה
21 למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: למולך ע"א היא
ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות
ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש. לא תתן זו היא מסירתו

לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ וּבְכָל־ 23
בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה
לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא׃
אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ 24
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃ וַתִּטְמָא 25
הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־
מפטיר יֹשְׁבֶיהָ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי 26
וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח
וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל 27
עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃
וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ 28
כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם׃ כִּי כָּל־ 29
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ
הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־ 30
מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר

לכומרים להעביר למולך זו העברת האש: תבל הוא ל' קדש וערוה 23
וניאוף וכן ואפי על תבליתם (ישעי' י), ד"א תבל הוא ל' בלילה וערבוב זרע
אדם וזרע בהמ': ולא תקיא הארץ אתכם משל לבן מלך שהאכילוהו דבר 28
מיאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה
ותרגומו ולא תריקון ל' ריקון מריקה עצמה מהם: הנפשות העושות הזכר 29
והנקבה במשמע: ושמרתם את משמרתי להזהיר בית דין על כך. ולא 30
תטמאו

הבנת המקרא.

תבל הוא ל' קדש וכו' וכן ואפי על תבליתם, ד"א ל' בלילה וכו'; לפי 23
פירושו הראשון התי"ו של תבל ושל תבליתם יסוד עיקר כתיב' ושני משקלים הם
תבל ותבלית ע"מ תחת ותחתית, ועניינם לפי מקומם ל' גנאי וחרפ'
ועח' וזמה' ולפירושו השני אין יסוד נתינה כ"א הבי"ת והלמ"ד
לבדם

נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים
3 תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אִישׁ אִמּוֹ
וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה
4 אֱלֹהֵיכֶם׃ אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה

תטמאו בהם אני ה' אלהיכם הא אם תטמאו אינו אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

2 דבר אל כל עדת בני ישראל מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. קדושים תהיו הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה. אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם, ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו, קדושים יהיו, אשה זונה
3 וחללה (ויקר' כא): איש אמו ואביו תיראו כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו, ומדרשו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרים עליה. אמו ואביו תיראו כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים. את שבתותי תשמרו סמך שמירת שבת למורא אב לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצות. אני ה' אלהיכם אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו, ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל
4 מכניס ומוציא: אל תפנו אל האלילים לעבדם. אלילים לשון אל כלא הוא חשוב. ואלהי מסכה תחלתן אלילים הם ואם אתה פונה אחריהם סופך לעשותן אלהות.

לא

הבנת המקרא.

לנפש, והיתה ליסוד הכולל בו לפרקים לתיקון האדם, והוא לי בליה תלונו ותרגום ימשכלו תמים יהלך (תהלי' כח) שגם בו אין התוי מעיקר היסוד כ"א המ"ם והכמ"ף והוא לי מסיבה ולי מכיה וממנו המם יומם (ש"ב ח י) וחבירו הנוטים על דרך הכפולים, גם ערשי אמללה (תהלי' ו ו) וחבירו הנוטים על דרך נעלי למ"ד ה"א, וכמ"ש לעיל ט"ו י"ט ובמקומות זולתו.

5 לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וְכִי תִזְבְּחוּ
6 זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ בְּיוֹם
זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם
7 הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל
8 בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ וְאֹכְלָיו
עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
9 הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם
לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ
10 לֹא תְלַקֵּט׃ וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ
לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה

לא תעשו לכם לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם
אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהי' לך (שמות כ) לא שלך ולא של
אחרים: וכי תזבחו וגו' לא נאמר' פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא 5
על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאני קובע להם ומן אכילה הרי כבר נאמר
ואם נדר או נדב' זבח קרבנו וגו' (ויקר' ז). לרצונכם תזבחהו תחלת זביחתו
תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא
ירצה עליכם לפני. לרצונכם אפיי"מינטו (בלע"ז) וזהו לפי פשוטו,
ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: ביום 6
זבחכם יאכל כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר:
ואם האכל יאכל וגו' אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל 7
יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' (ויקר' ז) תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבים
כרת על אכילתו ת"ל והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (ויקר' ז) ממנו ולא
מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו. פגול מתועב כמו ומרק פגולים
כליהם (ישעי' סה): ואוכליו עונו ישא בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו 8
ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר
ובמסכת' כריתות למדוהו מגזרה שוה: לא תכלה פאת שדך שיניח פאה 9
בסוף שדהו. ולקט קצירך שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל
שלש אינן לקט: לא תעולל לא תטול עוללות שבה והן ניכרות אי זו היא עוללות 10
כל שאין לו לא כתף ולא נטף. ופרט כרמך גרגירי ענבים הנושרים בשעת
בצירה. אני ה' אלהיכם דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנא' אל תגזל

11 אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ
12 אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר
13 וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ לֹא־תַעֲשֹׁק
אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ
14 עַד־בֹּקֶר׃ לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן

11 כל תע' כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כב): לא תגנבו אזהר' לגונב ממון אבל
לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר
שחייבין עליו מיתת בית דין. לא תכחשו לפי שנא' וכחש בה (ויקר' ה, משלם
קרן וחומש למדנו עונש אזהר' מנין ת"ל לא תכחשו. ולא תשקרו לפי שנא'
ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מניין ת"ל ולא תשקרו.
לא תגנובו לא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו אם גנבת סופך לכחש
12 סופך לשקר סופך לישבע לשקר: ולא תשבעו בשמי למה נאמר לפי שנא' לא
תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמו' כ) יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין
13 לרבות כל הכנויין ת"ל ולא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: לא תעשוק זה
הכובש שכר שכיר. לא תלין לי' נקבה מוסב על הפעולה. עד בקר בשכיר יום
הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום
אחר הוא אומר לא תבא עליו השמש (דברי' כד) מדבר בשכיר לילה שהשלמת
פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היו' לפי שנתנ' תור' זמן
14 לבעל הבית עונה לבקש מעות: לא תקלל חרש אין לי אלא חרש מניין לרבות
כל אדם ת"ל בעמך לא תאור (שמות כב) אם כן למה נאמר חרש מה חרש
מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים. ולפני עור
לא תתן מכשול לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר
מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו. ויראת מאלהיך
[illegible] המקרא [illegible]

13 לא תלין לי' נקיבה מוסב על הפעולה עכ"ל. כבר כתבתי במקומות רבים
בפרט בפ' בשלח ט"ז ז' אבל כי תלינו עלינו כי כל אלין תלין ילין
מבנין הקל ופעלים עומדים הם ובלתי יוצאים לכן על
כיוצא ת"ו של תלין לשו' נקבה נסתרת ומוסב על הפעולה כתי"ו של אתי
תלין משוגתי (איוב יט ד) לא תלין נבלתו על העץ (דברי' כא כג), גם ערום
ילינו מבלי לבוש (איוב כד ז) הוא פעל עומד וטעמו העניים הנזכרים ילינו
ערום מחוסר הלבוש שגזלו הרשעים מהם, ואין ערום תאר השם כ"א תאר
הפעל והוא שוה ליחיד וליחידה ולרבים ולרבות כמו בדד ובטח שתאמר ישב
בדד ואיכה ישבה בדד ולא תאמר בדודה, וכן ישכון בטח וישבתם בטח
ולא תאמר בטוחים ורבים כמוהם.

שנמכשל ויראת מאלהיך אני יהוה: לא־תעשו 15
עול במשפט לא־תשא פני־דל ולא תהדר פני
גדול בצדק תשפט עמיתך: לא־תלך רכיל 16
בעמיך לא תעמד על־דם רעך אני יהוה: לא־ 17
תשנא את־אחיך בלבבך הוכח תוכיח את־

לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה
ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר
מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות
בו נאמר בו ויראת מאלהיך: לא תעשו עול במשפט מלמד שהדיין המקלקל 15
את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנא' כי
תועבת ה' כל עושה עול (דברי' כה) והתועבה קרויה שקץ וחרם (וכאמור)
שנא' ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' (דברי' ז)
וכתיב כי כל תועבת ה' אשר שנא (דברי' יב): לא תשא פני דל שלא תאמר
עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות. ולא
תהדר פני גדול שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו
ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול. בצדק תשפוט
עמיתך כמשמעו, ד"א הוי דן את חברך לכף זכות: לא תלך רכיל אני אומר 16
על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל
מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה
אשפי"מנט בלע"ז (אוישפיהען), וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין
כתוב בל' הליכה לא תלך רכיל הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמי' ו) ושאר לשון
הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו (תהלי' קא), ל' רמיה (תהלי' קכ)
ל' מדברת גדולות (תהלי' יב) לכך אני או' שהלשון הולך ורגיל שהכ"ף נחלפת
בגימ"ל שכל האותיו' שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו בי"ת בפ"א וגימ"ל
בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונו"ן בלמ"ד וזיי"ן בצד"י וכן וירגל בעבדך (ש"ב יט) רגל במרמה
לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו (תהלי' טו) וכן רוכל הסוחר ומרגל
אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשי' על שם שמחזר תמיד
בעיירות נקרא רוכל ל' רוגל ותרגומו לא תיכול קורצין כמו ואכלו קורציהון
דיהודאי (דניאל ג) אכלו קורצא די מלכא נרא' בעיני שהי' משפטם לאכול
בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם
על האמת ואותה הלעטה נקרא' אכילת קורצין ל' קורץ בעיניו (משלי ו) שכן
דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר
השומעים. לא תעמוד על דם רעך לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון
טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו. אני ה' נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע:

18 עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא: לֹא־תִקֹּם וְלֹא־
תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי

ולא תשא עליו חטא לא תלבין את פניו ברבים: לא תקום א"ל השאילני מגלך
א"ל לאו למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא
נקימה ואיזו היא נטיר' א"ל השאילני את קרדומך א"ל לאו למחר אמר לו השאילני
מגלך א"ל הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטיר' שנוטר האיבה בלבו
אע"פ שאינו נוקם. ואהבת לרעך כמוך אמר רבי עקיב' זה כלל גדול בתור':

את

הבנת המקרא.

18 לא תקום אמר לו השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך
א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ; ואיזה נטירה ? א"ל
השאילני קרדומך וכו' עס"ה, והכי איתא' בספרא עד היכן היא כחה של נקימ'?
א"ל השאילני מגלך ולא השאילו למחר א"ל הלא השאילני קרדומך א"ל איני
משאילך כשם שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר לא תקום ; לא תטור, עד
היכן כחה של נטירה ? א"ל השאילני קרדומך ולא השאילו, למחר א"ל השאילני
מגלך א"ל הא לך וכו' לכך נאמר לא תטור עכ"ל ובמס' יומא דף כ"ג א' איזו
היא נקימה ואיזו היא נטירה ? א"ל השאילני מגלך וכו' זו היא נקימה, ואיזה
היא נטירה ? א"ל השאילני קרדומך וכו', ורשי' ז"ל עזב כאן לשון הספרא
שלא כמנהגו ותפס בלשון התלמוד זו היא נקימה ואו היא נטירה ללמדנו אגב
נראה שהגירסא המאוחרת במשל הנקימה היא שהראשון שאל מגל והשני שאל
קרדום, ובמשל הנטירה הדבר הפוך שהראשון שאל קרדום והשני שאל מגל, ולא
כגירסת אותן הספרים שהזכיר בעל עין יעקב שגרסו כראשון גם בשני השאילני
קרדומך גם לא הבדילו כלל במשל הנקימה והנטיר' רק שזה נקם וזה לא נקם
שגירסא זאת בלתי נכונ', ודבר זה ודאי מן הדברים הראויים לשום עליהם
עינינו על מה זה ולמה שינו שאלת הראשון מן השני במשל הנקימ' והפכו הסדר
במשל הנטירה הלא דבר הוא ? אכן אמת יורה דרכו שרצו רז"ל ללמדנו עד
היכן כחה של נקמה כלומר לדעת איזהו המעט' אשר יעשה האדם שאי אפשר
לייחסו לו לגרות עין כי אם לנקמה חקאת, והעמידונו על זאת במשל המגל
והקרדום, וזה שידענו כי המגל חשוב יותר מן הקרדום וההפסד בשימוש המגל
הוא כפים עפי מן ההפסד שבשמוש הקרדום אשר על כן אז"ל במס' ב"מ דף פ"ב
ב' ואף אבא שאול לא אמר אלא במר פסל וקרדום הואיל ויכפא אגרייהו וזוטר
פסידייהו, ולכן כשראובן מונע מלהשאיל לשמעון קרדומו לפי ששמעון כבר
מנע מלהשאילו מגלו היא ודאי מחמת נקמה שהרי אין פחת הקרדום כפחת
המגל, ושמעון גם הוא לא הי' ממאן לו קרדומו אילו הי' רוצה בו ולא מנע
ממנו כ"א המגל דנפיש פסידי' לא הקרדום דזוטר פסידי', לכן מעשה ראובן
היא נקימ', ואילו הי' הדבר בהפך דהוני אילו הי' ראובן ממאן מלהשאיל לשמעון
יעלו לפי ששמעון כבר מנע ממנו קרדומו אין זה נקימה שבדין יאמר לו ראובן

שמו

יְהוָה׃ אֶת־חֻקֹּתַי֮ תִּשְׁמֹרוּ֒ בְּהֶמְתְּךָ֙ לֹא־תַרְבִּ֣יעַ 19
כִּלְאַ֔יִם שָׂדְךָ֖ לֹא־תִזְרַ֣ע כִּלְאָ֑יִם וּבֶ֤גֶד כִּלְאַ֙יִם֙
שַֽׁעַטְנֵ֔ז לֹ֥א יַעֲלֶ֖ה עָלֶֽיךָ׃ וְאִ֡ישׁ כִּֽי־יִשְׁכַּ֨ב אֶת־ 20
אִשָּׁ֜ה שִׁכְבַת־זֶ֗רַע וְהִ֤וא שִׁפְחָה֙ נֶחֱרֶ֣פֶת לְאִ֔ישׁ
וְהָפְדֵּה֙ לֹ֣א נִפְדָּ֔תָה א֥וֹ חֻפְשָׁ֖ה לֹ֣א נִתַּן־לָ֑הּ בִּקֹּ֧רֶת
תִּהְיֶ֛ה לֹ֥א יוּמְת֖וּ כִּי־לֹ֥א חֻפָּֽשָׁה׃ וְהֵבִ֤יא אֶת־ 21
אֲשָׁמוֹ֙ לַֽיהוָ֔ה אֶל־פֶּ֖תַח אֹ֣הֶל מוֹעֵ֑ד אֵ֖יל אָשָֽׁם׃

את חקותי תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו׳ חקים אלו גזרות 19
מלך שאין טעם לדבר. ובגד כלאים למה נאמר לפי שנא׳ לא תלבש שעטנז
צמר ופשתים יחדיו (דברים כב) יכול לא ילבש גזי צמר ואניצי פשתן ת״ל בגד,
מניין לרבות הלבדים ת״ל שעטנז דבר שהוא שוע טוי ונוז ואומר אני נוז ל׳ דבר
המנולל ושזור זה עם זה לחברו מי״טיר בלעז (וועבען) כמו חוין לכאוי דאית
כהן שאנו מפרשים ל׳ כמוש פלי״ש ערא (פערוועלקען) ול׳ שעטנז פירש מנחם
מחברת צמר ופשתים: נחרפת לאיש מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון 20
במקרא והשפחה כנענית שחציה שפחה וחציה בת חורין המאורסה לעבד עברי
שמותר בשפחה הכתוב מדבר. והפדה לא נפדתה פדויה ואינה פדויה
ופתח פדיון בכסף. או חפשה נשטר. בקרת תהיה יש על בית דין לבקר
את הדבר שלא לחייבה מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין ורבותינו למדו
מכאן שמי שהיא במלקות תהא נקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם
לא תשמר לעשות וגו׳ והפלא ה׳ את מכותך וגו׳ (דברי׳ כח). תהיה היא
לוקה ולא הוא. כי לא חפשה לפיכך אין חייב עליה מית׳ שאין קדושיה קדושין
פא

כבנת ספקים.

אתה תסת על דבר נרוע דוחר פסידי׳ ואני לא אחום על דבר תטוב דכפים
פסידי׳, והכלל כי לא יקרא נקימה כ״א תשלום הרעה במדה נחשבה חזקה לא
במדה מחוקה אף כי במדה פחותה, ואולם בנטירה הפכו סדר המשל להורות
כי הנטירה יתכן אפילו במתחבר עם חבירו לשלם לו טובה תחת רעה מ״מ
באמירה קלה אני כמותך הוא עובר בלא תעשה וצריך להשמר מזנו ולהסיר
התרעומת מלבו מכל וכל; ואף שמלשון הרמב״ם בסוף הלכות דעות נראה
שהי׳ לו נירסא אחרת במאמר זה אין נבק כלום; ואולם הארכתי מעט בענין
זה כדי להבין דברי חכמים וחידותם וכמו שאחז״ל אפילו שיחת חולין של ת״ח
צריכה לימוד. ובגד כלאים למה נאמר וכו׳ כמו חוין לכאוי 19
דאית כהן וכו׳, והוא במס׳ מועד קטן דף י״ב ב׳, וע״ע פירושו שם.
כא

22 וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יהוה
על־חטאתו אשר חטא ונסלח לו מחטאתו
אשר חטא: פ שלישי
23 וכי־תבאו אל־הארץ ונטעתם כל־עץ מאכל
וערלתם ערלתו את־פריו שלש שנים יהיה
24 לכם ערלים לא יאכל: ובשנה הרביעת יהיה
25 כל־פריו קדש הלולים ליהוה: ובשנה החמישת
תאכלו את־פריו להוסיף לכם תבואתו אני
26 יהוה אלהיכם: לא תאכלו על־הדם לא תנחשו
27 ולא תעוננו: לא תקפו פאת ראשכם ולא

22 הא אם חופשה קדושיה קדושין יחייב מית׳: ונסלח לו מחטאתו אשר חטא
23 להביא את המזיד כשוגג: וערלתם ערלתו ואטמתם אטימתו יהא אטום
ונכסה מליהנות ממנו. שלש שנים יהיה לכם ערלים מאימתי מונה לו
משעת נטיעתן יכול אם הבריעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת״ל יהיה בהוויתו
24 יהא: יהיה כל פריו קדש כמעשר שני שכתוב בו וכל מעשר הארץ וגו׳
(ויקר׳ כז). קדש לה׳ מה מעשר אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון
25 אף זה כן ודבר זה הלולים לה׳ הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: להוסיף
לכם תבואתו המצוה הזאת שתשמרו תה׳ להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני
מברך לכם פירות הנטיעה ה׳ רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע
שלא יאמר אדם הרי ארבע שני׳ אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם
26 תבואתו. אני ה׳ אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: לא תאכלו
על הדם להרבה פנים נדרש בסנהדרין ואזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני
זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה ועוד הרב׳. לא
תנחשו כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך:
לא תעוננו ל׳ עונות ושעות שאומר יו׳ פלוני יפה להתחיל מלאכ׳ שע׳ פלונית
27 קש׳ לצאת: לא תקיפו פאת ראשכם זה המשוה צדעיו לאחורי אזניו ולפדחתו

שבנת המקדש.

26 לא תעוננו ל׳ עונות ושעות וכו׳, זה לדעת ר״ע בסנהדרין דף ס״ה ב׳
אבל חכמים אומרין זה האוחז את העינים ודעת שניהם הזכיר הרב בפירושו
על מעונן ומכתב דדברים י״ח נ׳, ודע כי אחיזת עינים הוא הנקרא בל׳ ארמי
אחידת עינין בחילוף הזי״ן בדל״ת כמכתבו וזה שת״י בפ׳ שופטים מעונן אחידי

תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ: וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ 28
בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי
יְהוָה: אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה 29
הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה: אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ 30
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת 31
וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן 32

ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקר שערו למעלה מצדעיו הרבה.
פאת זקנך סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש
שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד:
ושרט לנפש כך דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת. 28
וכתובת קעקע כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט
והוא משחיר לעולם. קעקע לשון והוקע אותם (במדבר כה) והוקענום
(שמואל ב כא) תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליה ונמצאו מחוקין ותחובין
בקרקע פורשי"ייכט בלעז (פייגראבענד): אל תחלל את בתך להזנותה 29
במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין. ולא תזנה הארץ אם אתה עושה
כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר
וימנעו רבבים וגו' (ירמי' ג): את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אע"פ 30
שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו שאין בנין בית המקדש דוחה
שבת. ומקדשי תיראו לא יכנס במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל
רגליו: אל תפנו אל האובות אזהר' לבעל אוב וידעוני, בעל אוב זה פיתום 31
המדבר משחיו. וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר.
אל תבקשו להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב
אתכם. אני ה' אלהיכם דעו את מי אתם מחליפין במי: מפני שיבה תקום 32
יכול זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה. והדרת פני זקן איזהו
הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו
לכך

הגהת המגיה.

עיניו, אל מעוכבים לאחורי עיני, גם הך דעבינא צריך להגיהם ולא יחודי
עיינין אלא שמעתיק אחד רשם מקום מלת התרגום הזה וכתב בגליונו סנהדרין
והמעתיקים שאחריו הכניסו הכתיב' הזאת בפנים וכתבו אחורי סנהדרין עיינין
וזהו נשתרבב הטעות בנוסח ת"י שלנו וצריך למחקו, שוב מצאתי בערוך ערך
סד השני שאמר בהדיא לא תעוכבו תרגם ירושלמי יחודי עיינין.

33 ויראת מאלהיך אני יהוה: ס רביעי (ששי) וכי־
34 יגור אתך גר בארצכם לא תונו אתו: כאזרח
מכם יהיה לכם הגר ׀ הגר אתכם ואהבת לו
כמוך כי־גרים הייתם בארץ מצרים אני
35 יהוה אלהיכם: לא־תעשו עול במשפט במדה
36 במשקל ובמשורה: מאזני צדק אבני־צדק
איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני יהוה
אלהיכם אשר־הוצאתי אתכם מארץ מצרים:
37 ושמרתם את־כל־חקתי ואת־כל־משפטי
ועשיתם אתם אני יהוה: פ חמישי
כ
2 וידבר יהוה אל־משה לאמר: ואל־בני ישראל
תאמר איש איש מבני ישראל ומן־הגר ׀ הגר
בישראל אשר יתן מזרעו למלך מות יומת

לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו
33 אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: לא תונו. אונאת דברים
לא תאמר לו אמש היית עובד ע"א ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי
34 הגבורה: כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך. אני ה' אלהיכם. אלהיך
35 ואלהיו אני: לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול
במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד
נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ
חרם ותועבה וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את
השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם. במדה
36 זו מדת הארץ. במשקל כמשמעו. ובמשורה היא מדת הלח והיבש: אבני
צדק הם המשקולות ששוקלין כנגדן. איפה היא מדת היבש. הין זו היא מדת
הלח. אשר הוצאתי אתכם על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרים בין
טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע ממי שטומן משקלותיו
2 במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם: ואל בני ישראל תאמר. עונשין
על האזהרות. מות יומת. בבית דין ואם אין כח לבית דין עם הארץ מסייעין

3 עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן׃ וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי
בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי
מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי
4 וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ
עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ
מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ׃ 5 וְשַׂמְתִּי אֲנִי
אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי
אֹתוֹ וְאֵת כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ
מִקֶּרֶב עַמָּם׃ 6 וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת
וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי
בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃
7 וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה
8 אֱלֹהֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
9 אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל

אותו. עם הארץ עם שבגינו נבראת הארץ (ד"א עם) שעתידין לירש את
3 הארץ ע"י מצות הללו: אתן את פני פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק
בו. באיש ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין. כי מזרעו נתן למולך לפי
שנא' מעביר בנו ובתו בלא בן בנו ובן בתו מניין ת"ל כי מזרעו נתן למולך זרע
פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו למולך. למען טמא את מקדשי את כנסת
4 ישראל שהיא מקודשת לי כל' ולא יחללו את מקדשי (ויקר' כא): ואם העלם
יעלימו אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו
5 סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה: ובמשפחתו אמר רבי שמעון
וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם
מוכסים שכולן מחפין עליו. והכרתי אותו למה נאמר לפי שנאמר
ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תלמוד לומר אותו אותו בהכרת
ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין. לזנות אחרי המלך, לרבות
7 שאר ע"א שעבדה בכך ואפילו אין זו עבודתה: והתקדשתם זו פרישות ע"א:

אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל
10 דָּמָיו בּוֹ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ
אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף
11 וְהַנֹּאָפֶת׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו
עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם
12 בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ
13 שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ
14 שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ
אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃
15 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת
16 וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב

9 אביו ואמו קלל לרבות לאחר מיתה. דמיו בו זו סקילה וכן כל
מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם
באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בנפשו (ויקרא יז)
(פ״א בראשו) אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג:
10 ואיש פרט לקטן. אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן
למדנו שאין לקטן קידושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך. אשר ינאף את אשת
רעהו פרט לאשת ארמאי למדנו שאין קדושין לארמאי. מות יומת הנואף
12 והנואפת כל מיתה האמורה בתורה סתם איננה אלא חנק: תבל עשו גנאי
13 ל״א מבלבלין זרע האב בזרע הבן: משכבי אשה משכיב כמכחול בשפופרת:
14 ישרפו אותו ואתהן אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה
בהיתר ולא נאסרת עליו אלא אשה ואמה הכתובות כאן שתיהן לאסור שנשא
חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת
15 מהן ולשון יוני הוא הן אחת: ואת הבהמה תהרגו אם אדם חטא בהמה
מה חטאה אלא מפני שבאת לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל וגו׳
ואומר

אֶל־כָּל־בְּהֵמָה לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־
הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם
17 בָּם׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ
בַת־אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת־
עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת
18 אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־
אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה
וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם
19 מִקֶּרֶב עַמָּם׃ וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ
לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ׃
20 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה

ותומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע ותורם רעה לחבירו לעבור עבירה
כיונא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות (דברים יב) הרי דברים
קל וחומר ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה
תורה השחת שרוף וכלה המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת
17 כמה וכמה: חסד הוא לשון ארמי חרפה חסודא, ומדרשו אם תאמר קין נשא
אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר עולם חסד יבנה (תהלים פט):
18 הערה גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוא״ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו צוה
מגורת ולא קם ולא זע (אסתר ה) וכן אחוה מגורת אח והערואה זו נחלקו
בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש (ס״א העטרה) ויש אומרים זו הכנסת
19 עטרה: וערות אחות אמך וגו׳, שנה הכתוב באזהרתן לומר שאוזהר עליהן
בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי
20 אביו (מן האם) לא הזהיר אלא על אשת אחי אביו מן האב: אשר ישכב את
דודתו המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהוא בעונש הליכת
עדירי

הגהת כספרים.

18 הערה גלה, וכן כל לשון ערוה וכו׳ עס״ה, ותורה לנו הדבר כי לשון הערה
וכל לשון ערוה אין נעיקר יסודם כ״א ער ב׳ אותיות והשתמשו בו העברים על
תכונות שונות ואמרו בפועל עבר הערה והה״א שבסוף הוא מיסוד הנופל בו
לפרקים ואינו מעיקר היסוד, ועשו שם דבר ערוה והנה הוי״ו שבו הוא
למיון

21 חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח
אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה
22 עֲרִירִים יִהְיוּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־
כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת
23 בָּהּ׃ וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ
מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃
24 וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי
אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־
25 הָעַמִּים׃ וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה
לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר

20 ערירי: ערירים כתרגומו בלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי (בראשית טו) יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות לא ערירים ימותו ערירים יהיו, ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו, ערירים יהיו שאם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו. נדה היא הטנופת הזאת מנודה היא ומאוסה, ורבותינו דרשו
23 לאמור הערוה בה כנדה שהערוה מפורשת בה את מקורה הערה: ואקוץ
25 לשון מאוס כמו קצתי בחיי (בראשית כז) כאדם שהוא קץ במזונו: והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן
לנשחט

הגהת המקדש.

לתיקון השם והה"א לספי' לשון נקבה, וכן זעוה ואחוה, וכן בן נעות המרדות (ש"א כ ל) וכמוהו שפי' שם הרב ז"ל, וכבר דברתי בענין זה בפ' בשלח ט"ו ט' אצל תורישמו ידי, גם במקומות זולתו והארכות בו אך למותר.
21 נדה היא הטנופת הזאת וכו', כבר פירשתי לעיל ט"ו י"ט.

תרמש האדמה אשר־הבדלתי לכם לטמא:
והייתם לי קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל 26
אתכם מן־העמים להיות לי: ואיש או־אשה 27
כי־יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו באבן
ירגמו אתם דמיהם בם: פ

כא

ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־הכהנים בני 1
אהרן ואמרת אלהם לנפש לא־יטמא בעמיו:
כי אם־לשארו הקרב אליו לאמו ולאביו ולבנו 2
ולבתו ולאחיו: ולאחתו הבתולה הקרובה אליו 3
אשר לא־היתה לאיש לה יטמא: לא יטמא 4
בעל בעמיו להחלו: לא־יקרחה קרחה בראשם 5

לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה. אשר הבדלתי לכם לטמא
26 לאסור: ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי אם אתם מובדלים מהם הרי
אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר
מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר
אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות
לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבי' ומקבל עליו עול מלכות שמי':
27 כי יהי' בהם אוב וגו' כאן נאמ' בהם מית' ולמעל' כרת עדים והתרא' בסקיל'
מזיד בלא התרא' בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנא' בהם כרת:
1 אמר אל הכהנים אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. בני אהרן
יכול חללים ת"ל הכהנים, בני אהרן אף בעלי מומין במשמע, בני אהרן ולא
בנות אהרן. לא יטמא בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה:
2 3 כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו: הקרובה לרבות את הארוסה. אשר
4 לא היתה לאיש למשכב. לה יטמא מצוה: לא יטמא בעל בעמיו להחלו
לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו וכן פשוטו של מקרא לא
יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה
5 והיתה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל מכהונתו: לא יקרחה
קרחה

כבנה במקום.

4 להחלו להתחלל שהוא מכהונתו עכ"ל, ור"ל שאין התיב' מקור מהתפעל
תר

וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ
6 שָׂרָטֶת: קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ
שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם
7 הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה
לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ
8 כִּי־קָדֹשׁ הוּא לֵאלֹהָיו: וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם
אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ
9 אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם: וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי

קרחה בראשם על מת והלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנא' בישראל
בין עיניכם (דברים יד) יכול לא יהא חייב על כל הראש ת"ל בראשם ולמדו
ישראל מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל
הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת
אף כאן על מת. ופאת זקנם לא יגלחו לפי שנא' בישראל לא תשחית (ויקר' יט)
יכול ליקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי
גלוח ויש בו השחתה וזהו תער. ובבשרם לא ישרטו שרטת לפי שנאמר
בישראל ושרט לנפש לא תתנו (ויקרא יט) יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב
אלא אחת ת"ל לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה
היא נדרשת שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: קדשים יהיו
6 על כרחם יקדישום בית דין בכך: זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון
7 חייבי כריתות או נתין או ממזר. חללה שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון
בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן
8 הכהונ' על ידי ביאת אחד מן הפסולים לכהונ': וקדשתו על כרחו שאם לא
רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש. קדוש יהיה לך נהוג בו קדושה לפתוח
ראשון

הבנת המקרא.

עד שתפרשה לחללו אותו אכל הוא מקור כפעל ויה"ו מורה על המתחלל
כהתחלל היא כלומר כשהי' אתו כאופן שהי' מחולל בה בעודו עמה, ולולי
הוי"ו שלא תתדגש הי' הה"א ראוי לחירק ע"מ הִמֵּס ימס (ש"ב יז) ונגדר
לתגלים הרבה כמו כי אך יהל (ישעי' יג י), "האהל" כתוכם (איוב' כה ה)
, וטעם הכתוב אע"פ שאמרתי כי אם לשארו שהוא אשתו
שמותר לטמא לו זה דוקא בשאר כשר לאפוקי בשאר פסול שהוא מתחלל על
ידו שאסור לו ליטמא כשאינו מת מצוה.

תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ
10 תִּשָּׂרֵף׃ ס וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ
11 לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃ וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת
12 מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ וּמִן־
הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו
כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃
13 14 וְהוּא אִשָּׁה בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה
וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה
15 מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ וְלֹא־יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי
16 אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ׃ ס שני וַיְדַבֵּר

ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה:
9 כי תחל לזנות כשתתחלל על ידי זנות שהית' בה זיקת בעל וזנתה או מן הארוסין או מן הנשואין ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה. את אביה היא מחללת חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל:
10 לא יפרע לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר מל' יום:
11 ועל כל נפשות מת וגו' באהל המת. נפשות מת להביא רביעית דם מן המת שמטמאה באהל. לאביו ולאמו לא יטמא לא בא אלא להתיר לו מת מצוה:
12 ומן המקדש לא יצא אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכך משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה. ולא יחלל את מקדש שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל:
14 15 וחללה שנולדה מפסולי כהונה: ולא יחלל זרעו הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה:

פננת המקרא.

9 כי תחל לזנות כשתתחלל ע"י זנות וכו'. גם התרג' הולך מגזרת הכפולים ומבין כפעל לשון חילול כאשר להחלו לעיל ובעבור שטעם התיבה בלתי יובן מולתו עד שיפול אחריו לומר לזנות כשימש הלמ"ד לכן פי' ע"י זנות.

17 יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר
אִישׁ מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא
18 יִקְרַב לְהַקְרִיב לֶחֶם אֱלֹהָיו: כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־
בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם
19 אוֹ שָׂרוּעַ: אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל
20 אוֹ שֶׁבֶר יָד: אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ
21 אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ: כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־
בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־
אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ
22 לְהַקְרִיב: לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־

17 לחם אלהיו מאכל אלהיו כל סעוד' קרוי לחם כמו עבד לחם רב (דניאל ה):
18 כי כל איש אשר בו מום לא יקרב אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א): חרום שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת. שרוע שאחד מאבריו גדול מחבירו עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו
20 אחת ארוכה מחברתה: או גבן שורי"ניל"ש בלעז (חויגענברויינע) שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב. או דק שיש לו בעיניו דוק שקורי' טי"לה (פעלל) כמו הנוטה כדוק (ישעי' מ). או תבלול דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסיר' שהיא עוגל המקיף את השחור שקורים פרונ"ילא (חויגענשטערן) והחוט הזה פוסק את העיגול ונכנס בשחור ותרגום תבלול חילז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אף החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש עינב. גרב וילפת מיני שחין הם גרב זו החרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ. ילפת היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנא' ובגרב ובחרס (דברים כח) כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות. מרוח אשך לפי התרגום מרס פחדין שפחדיו מרוססין
21 שביצים שלו כתותין פחדיו כמו גידי פחדיו ישורגו (איוב מ): כל איש אשר בו מום לרבות שאר מומין. מום בו בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו
22 כשר. לחם אלהיו כל מאכל קרוי לחם: מקדשי הקדשים אלו קדשי הקדש'.

הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל 23
הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־
מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־ 24
אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כב

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן 2
וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ
אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃
אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ ׀ אֲשֶׁר־יִקְרַב 3
מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ

ומן הקדשים יאכל אם קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו
קדשים קלים אם לא נאמ' הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו
שהותרו לזר שאכל משה בבשר המלואים אבל בקדשים קלים לא
יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים כך מפורש בת"כ:
23 אך אל הפרכת להזות שבע הזאות שעל הפרכת. ואל המזבח החיצון ושניה'
הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים. ולא יחלל את מקדשי שאם עבד
24 עבודתו מחוללת ליפסל: וידבר משה המצוה הזאת. אל אהרן וגו' ואל
2 כל בני ישראל להזהיר בית דין על הכהנים: וינזרו אין נזירה אלא פרישה
וכן הוא אומר וינזר מאחרי (יחזקאל ד) נזורו אחור (ישעי' א), יפרשו מן הקדשי'
בימי טומאתן. וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא
יחללו את שם קדשי סרס המקר' ודרשהו. אשר הם מקדישים לי לרבות
3 קדשי כהנים עצמן: כל איש אשר יקרב אין קריבה זו אלא אכיל' וכן מצינו
שנאמר' אזהרת אכילת קדשים בטומא' בל' נגיעה בכל קדש לא תגע (ויקר' יב)
אזהר' לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (ס"א מהיקש) וא"א לומר שחייב על
הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכיל' בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם
על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש נוגע
חייב אם כן מה ת"ל יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבין עליו משום טומאה אלא
אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו
במסכת' שבועות אחת לכלל ואחת לפרט וכו'. וטומאתו עליו וטומאת האדם
עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא

4 הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃ אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן
וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר
יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־
5 תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע׃ אוֹ־אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־
שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־
6 לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ׃ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה
עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי אִם־
7 רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם׃ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר
8 יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא׃ נְבֵלָה
9 וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה׃ וְשָׁמְרוּ
אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ
10 כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ וְכָל־זָר לֹא־
יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ׃

הכתוב מדבר על כרחך מטמאתו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב
מדבר והוא הטהור שיש לו טהרה בטבילה. ונכרתה וגו' יכול מצד זה לצד זה
4 יכרת ממקומו ויתישב במקום אחר ת"ל אני ה' בכל מקום אני: בכל טמא
5 נפש במי שנטמא במת: בכל שרץ אשר יטמא לו בשיעור הראוי לטמא
בכעדשה. או באדם במת. אשר יטמא לו בשיעורו לטמא והוא כזית.
6 לכל טומאתו לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: נפש אשר תגע בו באחד
7 מן הטמאים הללו: ואחר יאכל מן הקדשים נדרש ביבמות בתרומה
8 שמותר לאכלה בהערב השמש, מן הקדשים ואת כל הקדשים: נבלה וטרפה
לא יאכל לטמאה בה לענין הטומאה הזהיר כהן שאם אכל נבלת עוף טהור
שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול
בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין
9 במינו טרפה: ושמרו את משמרתי מלאכול תרומה בטומאת הגוף. ומתו
10 בו למדנו שהיא מיתה בידי שמים: לא יאכל קדש בתרומה הכתוב מדבר
שכל הענין דבר בה. תושב כהן ושכיר תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב
זה

11 וְכֹהֵ֗ן כִּֽי־יִקְנֶ֥ה נֶ֙פֶשׁ֙ קִנְיַ֣ן כַּסְפּ֔וֹ ה֖וּא יֹ֣אכַל בּ֑וֹ
12 וִילִ֣יד בֵּית֔וֹ הֵ֖ם יֹאכְל֥וּ בְלַחְמֽוֹ׃ וּבַת־כֹּהֵ֔ן כִּ֥י
תִהְיֶ֖ה לְאִ֣ישׁ זָ֑ר הִ֕וא בִּתְרוּמַ֥ת הַקֳּדָשִׁ֖ים לֹ֥א
13 תֹאכֵֽל׃ וּבַת־כֹּהֵ֡ן כִּי֩ תִהְיֶ֨ה אַלְמָנָ֜ה וּגְרוּשָׁ֗ה
וְזֶ֘רַע֮ אֵ֣ין לָהּ֒ וְשָׁבָ֞ה אֶל־בֵּ֤ית אָבִ֙יהָ֙ כִּנְעוּרֶ֔יהָ
מִלֶּ֥חֶם אָבִ֖יהָ תֹּאכֵ֑ל וְכָל־זָ֖ר לֹא־יֹ֥אכַל בּֽוֹ׃
14 וְאִ֕ישׁ כִּֽי־יֹאכַ֥ל קֹ֖דֶשׁ בִּשְׁגָגָ֑ה וְיָסַ֤ף חֲמִֽשִׁיתוֹ֙ עָלָ֔יו
15 וְנָתַ֥ן לַכֹּהֵ֖ן אֶת־הַקֹּֽדֶשׁ׃ וְלֹ֣א יְחַלְּל֔וּ אֶת־קָדְשֵׁ֖י בְּנֵ֣י
16 יִשְׂרָאֵ֑ל אֵ֥ת אֲשֶׁר־יָרִ֖ימוּ לַֽיהוָֽה׃ וְהִשִּׂ֤יאוּ אוֹתָם֙
עֲוֺ֣ן אַשְׁמָ֔ה בְּאָכְלָ֖ם אֶת־קָדְשֵׁיהֶ֑ם כִּ֛י אֲנִ֥י יְהוָ֖ה
מְקַדְּשָֽׁם׃ ס שלישי
17 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ דַּבֵּ֨ר אֶֽל־אַהֲרֹ֜ן 18
וְאֶל־בָּנָ֗יו וְאֶל֙ כָּל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְאָמַרְתָּ֖ אֲלֵהֶ֑ם

זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק ואותו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל
ואותו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו
11 קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: וכהן כי יקנה נפש עבד כנעני שקנוי לגופו
ויליד ביתו אלו בני השפחות ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף
היא קנין כספו ועוד למד ממקר' אחר כל טהור בביתך וגו' (במדב' יח) בספרי:
12 13 לאיש זר ללוי וישראל: אלמנה וגרושה מן האיש הזר. וזרע אין לה ממנו.
ושבה הא אם יש לה זרע ממנו אסור' בתרומ' כל זמן שהזרע קיים. וכל זר לא
14 יאכל בו לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומ', זרות אמרתי לך ולא
15 אנינות, כי יאכל קדש תרומ': ונתן לכהן את הקדש דבר הראוי להיות קדש
16 שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה: ולא יחללו וגו'
להאכילם לזרים. והשיאו אותם את עצמם יטענו עון כשאכלם את קדשיהם
שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם, ואונקלוס שתרגם במיכלהון
בסואבה שלא לצורך תרגמו כן. והשיאו אותם זה אחד משלשה אתים שהי'
רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן ביום מלאת ימי נזרו

אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם
19 אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ לִרְצֹנְכֶם תָּמִים
20 זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ
מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃
21 וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־נֶדֶר
אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן
22 כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ
אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה
לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ

18 יביא אותו (במדב' ו) הרי יביא את עצמו וכן ויקטר אותו בני אהרן (לקמן ג) הרי קטר את עצמו כך נדרש בספרי: נדריהם הרי עלי. נדבותם הרי זו.
19 לרצונכם הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנט בלעז (כ״ב בית בפסיגגג) ואיזהו הראוי לרצון, תמים זכר, בבקר בכשבי' ובעזים, אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר:
21 22 לפלא נדר להפריש בדבורו: עורת שם דבר של מום עורון בל' נקבה שלא יהא בו מום של עורון. או שבור לא יהיה (ס"א שלא יהי' שבור). חרוץ ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה. יבלת ורוא"ה בלעז (ווארי"ש). גרב מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו וילפת שמשון (שופטי' טז) שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה. לא תקריבו שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן. ואשה לא תתנו
אזהרת

הבנת המקרא.

22 עורת שם דבר של מום עורון בל"נ וכו' עכ"ה, דע כי לו' הכתיב היה הוא נאמת קשה בדקדוק כי עורת הוא שם בלשון נקבה וכן יבלת וילפת שאות נקבות הם בראיות התי"ו והם ע"מ בהרת יבשת, לכן אי אפשר לומר שהם תוארים של הקרבן שהזכיר שהרי "קרבן" לז' הוא והכתוב השתמש בו בל"ז כל אשר בו מום וגו', כל מום לא יהי' בו, תמים יהי', ואין לומר כי עורת יבלת וילפת הם תוארים לבהמת הקרבן שבהמ' היא ל"נ שהרי אין זכרון לבהמה כלל בזה המקרא, ועוד או שבור או חרוץ יוכיחו שהם שמות

לַיהוָֹה׃ וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה 23
אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק 24
וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַיהוָֹה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃
וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם 25
מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ
לָכֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה 26

אוהרת הקטרתן׃ שרוע אבר גדול מחבירו. קלוט פרסותיו קלוטות. 23
נדבה העשה אותו לבדק הבית. ולנדר למזבח. לא ירצה אי זה הקדש
בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח׃ ומעוך וכתות ונתוק וכרות בביצים 24
או בגיד. מעוך ביציו מעוכין ביד. כתות כתושים יותר ממעוך. נתוק
תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהם אבל נתונים הם בתוך הכיס
והכיס לא נתלש. וכרות כרותין בכלי ועודן בכיס. ומעוך תרגומו ודימרים
זהו לשונו בארמית ל׳ כתושה. וכתות תרגומו ודילכים כמו הבית תהיה
רסיסים (עמוס ו) בקיעות דקות וכן קנה המרוסס. ובארצכם לא תעשו
דבר זה לסרס שום בהמ׳ וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל
אשר בארצכ׳ שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת
הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ׃ ומיד בן נכר 25
ארמי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואף ע״פ
שלא נאסרו בעלי מומין לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת
בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבו׳ אבל תמימ׳ תקבלו מהם
לכך נאמר למעל׳ איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל.

הבנת המקרא.

תארים בלשון זכר, ועוד שהרי גם נמוסי הכהנים הזכיר ילפת והכתן זכר הוא
ואין לתארו בתאר ילפת, לואת דקדק רש״י ז״ל שאין עורת שם תאר אבל הוא
שם דבר של מום עורון בל״כ והוא מחובר עם לא יהי׳ בו שלא יהי׳ בו בקרבן
מום של עורת וכן יבלת וגרב וילפת כולם שמות המום הם שלא יהי׳ בו בקרבן
מום של יבלת או גרב או ילפת, אבל שבור שהוא תאר השם נופל על הקרבן
וכן חרוץ ולכן דקדק הרב ופירש או שבור לא יהי׳, ולא פי׳ לא יהי׳ בו כי אין
שבור שם על המום עד שיתפרש לא יהי׳ בו אבל הוא תאר לקרבן ויתפרש או
שבור לא יהי׳ הקרבן, אכן מה שפי׳ רש״י ז״ל במס׳ עירובין דף ק״נ א׳ במשנה
חיתכין יבלת במקדש כי יבלת הוא שם לתמיד שחוה את השבת כדכתיב או
חרוץ או יבלת, יבלת דקרא קרבן יבלת שאין שם דבר אלא כמו תוארת חרוץ
דשבור ולא כתיב שבר, עורת נמי לא כתיב עורון, אבל יבלת דמתניתין הוא

27 לֵאמֹר׃ שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת
יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה
28 לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ
29 לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׃ וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה
30 לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־
31 תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ וּשְׁמַרְתֶּם
32 מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־

27 משחתם חטלהון. לא ירצו לכם לכפר עליכם: כי יולד פרט ליוצא דופן
28 אותו ואת בנו נוהג בנקב' שאסור לשחוט האם והבן ואינו נוהג בזכרי'
29 ומותר לשחוט האב והבן, אותו ואת בנו, אף בנו ואותו במשמע: לרצונכם
תזבחו תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון בי' היום יאכל
לא בא להזהיר אלא שתהא שחיט' על מנת כן שתשחטוהו על מנת לאכלו למחר
שאם תחשבו בו מחשבת פיגול לא יהא לכם לרצון, ד"א לרצונכם לדעתכם
מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואף ע"פ שפרט בנאכלים לשני ימים
30 חזר ופרט בנאכלים ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: ביום
ההוא יאכל לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לו זמן
אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגו' (ויקר' ז). אני ה' דע מי גזר
31 על הדבר ואל יקל בעיניך: ושמרתם זו המשנה. ועשיתם זה המעשה:
32 ולא תחללו לעבור על דברי מזידין ממשמע שנא' ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי

הבנת המקרא.

שם יתר על המום עכ"ל, ונראה מדבריו כי עורת ושבור ויבלת וכל המומין הנזכרים במקרא כולם שמות תוארים הם של הקרבן וזה לא יתכן שהרי עורת ויבלת הם שמות בל"נ ושבור שם בל"ז ואי אפשר להפיל שניהם על עצם אחד בענין אם לא ע"ד זרות כמו זרוע נטויה וחזק ולא מצאנו ככ' אבל קרבן שכולם זכרים בכל המקרא, ואין לומר שמוכחת רש"י כי עורת שם תואר לענין שהוא שם בל"נ ויבלת שם תואר לבומא שצמחה בבשר, ושבור תואר לאבר שנשבר ויבלת תואר לבעין וכולם מוסבות על לא יהי' בו שלא יהי' בקרבן עין שנסמא ולא בומא ולא אבר שבור, שאלו כן אין צורך להוציא יבלת דמתניתן מן יבלת דקרא ושפיר נופל לשון חותכין על היבלת, לכן דברי הרב נ"ע, גם דברי הרב בעל תי"ט שם במשנה בלתי ברורים; וראיתי לרד"ק בשרשים שאמר גם הוא בשרש יבל כי יבלת דקרא הוא תואר לבהמה שיש לה יבלת כמו חרוץ שהוא תואר, והכתוב במשנה הוא שם דבר ליבלת עצמו עכ"ל, ונראה גם הוא נמשך הכרסורים כנ"ל, אבל דברי רש"י ז"ל בחומש כאן כולם מדוקדקים וברורים.

שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה
33 מְקַדִּשְׁכֶם׃ הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
כג לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ פ רביעי
2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם
3 מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה
מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל
מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ
4 אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ
5 אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃
6 וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה
7 שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

מסור עצמך יקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו
ימסור על מנת למות שכל המוסר עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכך
מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנא' והן לא ידיע
להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו' (דניאל ג): המוציא 33
אתכם על מנת כן. אני ה' נאמן לשלם שכר: דבר אל בני ישראל מועדי ה' 2
עשה מועדות שיהיו ישראל מלמדין בהם שמעברין את השנה על גליות שנעקרו
ממקומן לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: ששת ימים וגו' מה ענין 3
שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את
השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות:
אלה מועדי ה' למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש: 4
בין הערבים משש שעות ולמעלה. פסח לה' הקרבת קרבן ששמו פסח: 5

8 וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ׃ פ
9 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ 10 דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ
וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־
11 הַכֹּהֵן׃ וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם
12 מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם
הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ
13 לְעֹלָה לַיהוָה׃ וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה ונסכו ק׳

8 והקרבתם אשה וגו׳ הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה. והקרבתם אשה לה׳ מ״מ אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים. שבעת ימים כל מקום שנא׳ שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים שטי״נא בלעז (איין זיבענוינג) וכן כל ז׳ שאומר שבת חמשת שלשת. מלאכת עבודה אפילו מלאכות החשובו׳
10 לכם עבוד׳ וצורך שיש חסרון כיס בבטל׳ שלהם כגון דבר האבד כך הבנתי מת״כ
11 דקתני יכול אף חה״מ יהא אסור במלאכת עבוד׳ כו׳. ראשית קצירכם שתהא ראשונ׳ לקציר: עומר עשירית האיפ׳ כך הית׳ שמה כמו וימדו בעומר (שמ׳ יו). והניף כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעל׳ ומוריד לעצור טללי׳ רעים. לרצונכם אם תקריבו כמשפט זה יהי׳ לרצון לכם. ממחרת השב׳ ממחרת י״ט הראשון של פס׳ שאם את׳ אומר שב׳ בראשי׳
12 13 אי אתה יודע איזו זו: ועשיתם כבש חובה לעומר הוא בא: ומנחתו מנחת נסכיו שני עשרונים כפולה היתה. ונסכו יין רביעית ההין אף ע״פ שמנחתו

סבנת המקרא.

8 שבעת ימים כל מקום שנא׳ שבעת ש״ד הוא וכו׳, כבר פירשתי בפ׳ בא (שמות יב) אכל ולא קטן איש מתחתיו שלשת ימים,

יַיִן רְבִיעִת הַהִין׃ 14 וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא
תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־
קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל
מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס 15 וּסְפַרְתֶּם לָכֶם
מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר
הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃ 16 עַד
מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם
וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָֹה׃ 17 מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם
תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַיהוָֹה׃ 18 וְהִקְרַבְתֶּם
עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה
וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָֹה

כפולה אין נסכיו כפולים: 14 קלי קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור. כרמל הן קליות שקורין גרני״ליש (זחנגען). בכל מושבותיכם נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו:
15 ממחרת השבת ממחרת יום טוב. תמימות תהיינה מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: 16 השבת השביעית כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום. חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה׳ ביום חמשים תקריבוה ואומר אני זהו מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא. מנחה חדשה היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש ואם תאמר הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: 17 ממושבותיכם ולא מחוצה לארץ. לחם תנופה לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה. בכורים ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם: 18 על הלחם בגלל הלחם, חובה ללחם.

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
19 וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי
20 כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ׀
אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־
21 שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃ וּקְרָאתֶם
בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־
22 מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר
אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט
קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
23 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־
24 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד

ומנחתם ונסכיהם כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת
נסכים שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש (במדבר כח) זו
היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש:
19 ועשיתם שעיר עזים יכול שבעה כבשים והשעיר האמורים כאן הם שבעת
הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשהוא מגיע אצל פרים ואילים
אינם הן אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין:
20 והניף הכהן אותם תנופ' מלמד שטעונים תנופה חיים יכול כולם ת"ל על
שני כבשים. קדש יהיו לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור
22 שהן קדשי קדשים: ובקצרכם חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין, אמר רבי
אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן
וראש השנה ויום הכפורים (וחג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה
לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריבו עליו קרבנותיו בתוכו.
תעזב הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם. אני ה' אלהיכם

נאמן

לַחֹ֗דֶשׁ יִהְיֶ֤ה לָכֶם֙ שַׁבָּת֔וֹן זִכְר֥וֹן תְּרוּעָ֖ה
מִקְרָא־קֹֽדֶשׁ׃ כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ 25
וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַֽיהוָֽה׃ ס וַיְדַבֵּ֥ר 26
יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ אַ֡ךְ בֶּעָשׂ֣וֹר לַחֹ֩דֶשׁ֩ 27
הַשְּׁבִיעִ֨י הַזֶּ֜ה י֧וֹם הַכִּפֻּרִ֛ים ה֗וּא מִֽקְרָא־קֹ֙דֶשׁ֙
יִהְיֶ֣ה לָכֶ֔ם וְעִנִּיתֶ֖ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם וְהִקְרַבְתֶּ֥ם
אִשֶּׁ֖ה לַֽיהוָֽה׃ וְכָל־מְלָאכָה֙ לֹ֣א תַעֲשׂ֔וּ בְּעֶ֖צֶם 28
הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה כִּ֣י י֤וֹם כִּפֻּרִים֙ ה֔וּא לְכַפֵּ֣ר עֲלֵיכֶ֔ם
לִפְנֵ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ כִּ֤י כָל־הַנֶּ֙פֶשׁ֙ אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־ 29
תְעֻנֶּ֔ה בְּעֶ֖צֶם הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְנִכְרְתָ֖ה מֵֽעַמֶּֽיהָ׃
וְכָל־הַנֶּ֗פֶשׁ אֲשֶׁ֤ר תַּעֲשֶׂה֙ כָּל־מְלָאכָ֔ה בְּעֶ֖צֶם 30
הַיּ֣וֹם הַזֶּ֑ה וְהַֽאֲבַדְתִּ֛י אֶת־הַנֶּ֥פֶשׁ הַהִ֖וא מִקֶּ֥רֶב
עַמָּֽהּ׃ כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ חֻקַּ֤ת עוֹלָם֙ 31
לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם בְּכֹ֖ל מֹשְׁבֹתֵיכֶֽם׃ שַׁבַּ֨ת שַׁבָּת֥וֹן 32
ה֙וּא֙ לָכֶ֔ם וְעִנִּיתֶ֖ם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶ֑ם בְּתִשְׁעָ֤ה
לַחֹ֙דֶשׁ֙ בָּעֶ֔רֶב מֵעֶ֣רֶב עַד־עֶ֔רֶב תִּשְׁבְּת֖וּ
שַׁבַּתְּכֶֽם׃ פ ששי

כאמן לגלם אבר: זכרון תרועה זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות 24
לזכור להם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: והקרבתם אשה המוספין 25
האמורין בחומש הפקודים: אך כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא 27
לשבין ואינו מכפר על שאינם שבין: והאבדתי לפי שהוא אומר כרת בכל 30
מקו' ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן:
כל מלאכה וגו' לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה 31
כמלאכת

33 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה׃
35 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
36 לֹא תַעֲשׂוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־
37 מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה
אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב
אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם
38 בְּיוֹמוֹ׃ מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם
וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם
39 אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃ אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ

35 כמלאכת יום: מקרא קדש ביה"כ קדשהו בכסות נקייה ובתפלה ובשאר
36 ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקייה ובתפלה: עצרה היא עצרתי
אתכם אצלי כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן
ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א' קשה עלי פרידתכם. כל
מלאכת עבודה אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון
כיס בדבר. לא תעשו יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבוד' ת"ל
37 היא: עולה ומנחה מנחת נסכים הקריבה עם העולה. דבר יום ביומו
חוק הקצוב בחשבון הפקודים. דבר יום ביומו הא אם עבר יומו בטל קרבנו:
39 אך בחמשה עשר יום תחגו קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת
ת"ל אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה. באספכם את תבואת הארץ
שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין

תחגו את־חג־יהוה שבעת ימים ביום הראשון
שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם 40
ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף
עץ־עבת וערבי־נחל ושמחתם לפני יהוה
אלהיכם שבעת ימים: וחגתם אתו חג ליהוה 41
שבעת ימים בשנה חקת עולם לדרתיכם
בחדש השביעי תחגו אתו: בסכת תשבו 42
שבעת ימים כל־האזרח בישראל ישבו
בסכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי 43
את־בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים
אני יהוה אלהיכם: וידבר משה את־מעדי 44
יהוה אל־בני ישראל: פ שביעי
כד
וידבר יהוה אל־משה לאמר: צו את־בני ישראל 2
ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלת

העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או בחורף. תחגו שלמי חגיגה. שבעת ימים אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביא כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: פרי עץ הדר 40
עץ שטעם עצו ופריו שוה. הדר הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג. כפת תמרים חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת. וענף עץ עבות שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזה הדס העשוי כמין קליעה: האזרח זה אזרח. בישראל 42
לרבות את הגרים: כי בסוכות הושבתי ענני כבוד: צו את בני ישראל 43 2
זו פרשת מצות הנרות, ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך. שמן זית זך ג' שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכן מפורשין במנחות ונכתודת
בבנת המקדש.

40 כפת תמרים ח"ו למד שאינה אלא אחת; עיין במס' סוכ' דף ל"ב א' ובפי' רש"י שם.
2 שמן זית זך שלשה שמנים וכו', פירשתי בפ' תצוה ע"ש.

3 נֵר תָּמִיד׃ מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד
יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד
4 חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה
יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ פ
5 וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃
6 וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת
7 עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה׃ וְנָתַתָּ עַל־
הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה
8 אִשֶּׁה לַיהוָה׃ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
9 בְּרִית עוֹלָם׃ וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ
בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי

וכתורת כהני'. תמיד מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום:
3 פרכת העדות שלפני הארון שהוא קרוי עדות, ורבותינו דרשו על נר מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה הי' מתחיל ובה הי' מסיים. יערוך אותו אהרן מערב עד בקר יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הליל' ושיערו חכמים חצי לוג
4 לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומד' זו הוקבעה להם: המנורה הטהורה שהיא זהב טהור, ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנ' תחלה
6 מן האפר: שש המערכת שש חלות המערכת האחת. השלחן הטהור של זהב טהור, ד"א על טהרו של שלחן שלא יהו הסניפין מגביהין את הלחם
7 מעל גבי השלחן: ונתת על המערכת על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחת, והיתה הלבונה הזאת ללחם לאזכרה שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטר' כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה:
9 והיתה המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא. ואכלוהו

Go gle

יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ ס וַיֵּצֵא בֶּן־ 10
אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ
הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־ 11
הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ
שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר 12
לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הוֹצֵא אֶת־ 13 14
הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה׃ וְאֶל־ 15

מוסב על הלחם שהוא לה' זכר: ויצא בן אשה ישראלית מהיכן יצא רבי לוי 10
אומר מעולמו יצא ר' ברכיה אומר מפרשה של מעלה יצא לגלג ואמר ביום
השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של ט' ימים
בתמיה, ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך
מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו
באותות לבית אבותם כתיב (במדבר ב) נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב
עמד וגדף. בן איש מצרי הוא המצרי שהרג משה. בתוך בני ישראל מלמד
שנתגייר. וינצו במחנה על עסקי המחנ'. ואיש הישראלי זה שכנגדו
שמיחה בו מטע אהלו: ויקב כתרגומו ופריש שנקב שם המיוחד וגדף והוא 11
שם המפורש ששמע מסיני. ושם אמו שלומית בת דברי שבחן של ישרא'
שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונ'. שלומית דהוה פטפטה
שלם עלך שלם עלך שלום עליכון מפטפטת בדברי' שואלת בשלום הכל. בת
דברי דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה. למטה דן מגיד
שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה
דן (שמו' לא) שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: ויניחוהו לבדו ולא הניחו מקושש 12
עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה שנא' מחלליה מות
יומת (שמו' לא) אבל לא פורש להם באיזו מיתה לכך נאמר כי לא פורש מה
יעשה לו, אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה
אם לאו: השומעים אלו העדים. כל להביא את הדיינים. את ידיהם 14
אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך. כל העדה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל
16 אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת
רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־
17 שֵׁם יוּמָת׃ וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת
18 יוּמָת׃ וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
19 נָפֶשׁ׃ וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
20 כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת עַיִן
שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן
21 בּוֹ׃ וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ מפטיר
22 מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה
23 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

15 כמעמד כל העד' שקללו של אדם כמותו : ונשא חטאו בכרת כשאין התרא':
16 ונוקב שם אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי. ונוקב ל' קללה
17 כמו מה אקב (במדב' כג) : ואיש כי יכה וגו' לפי שנא' ומכה איש וגו' (שמו' כא)
20 אין לי אלא שהרג את איש אשה וקטן מניין ת"ל כל נפש אדם : כן ינתן בו פירשו
רבותינו שאינו נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתיב
21 בו ל' נתינה דבר הנתון מיד ליד : ומכה בהמה ישלמנה למעל' דבר בהורג
בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה . ומכה אדם יומת אפילו לא הרגו אלא
עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקיש
למכה בהמ' מה מכה בהמ' מחיים אף מכה אביו ואמו מחיים פרט למכ' לאחר מיתה
לפי שמצינו שהמקללו לאחר מית' חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה
בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו אינו חייב עד שיעשה בו
22 חבורה : אני ה' אלהיכם אלהי כלכם כשם שאני מייחד שמי עליכם כך אני
23 מייחד על הגרים : ובני ישראל עשו כל המצוה האמורה בסקילה במקום
אחר דחייה רגימה ותליה :

כה
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־ 2
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה׃
שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ 3
וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת 4
שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע
וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר 5
וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה
לָאָרֶץ׃ וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ 6
וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים
עִמָּךְ׃ וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה 7

בהר סיני מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו בסיני 1
אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה (ופרטותיה) ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו
כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים, ונראה לי שכך פירושה
לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו
שכללותיה ופירושיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור
שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ושנאו בערבות מואב:
שבת לה' לשם ה' כשם שנא' בשבת בראשית: יהיה לארץ לשדות ולכרמים. 2 4
לא תזמור שקוצצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים
(ישעי' לג) שרופה באש כסוחה (תהלי' פ): את ספיח קצירך אפילו לא 5
זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר קרוי ספיח. לא תקצור
להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל. נזירך שהנזרת והפרשת
בני אדם מהם ולא הפקרתם. לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן המופקר:
והיתה שבת הארץ וגו' אף על פי שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה 6
אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך
ותושבך. שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל
מן השמור. לך ולעבדך ולאמתך לפי שנא' ואכלו אביוני עמך (שמות כג)
יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים
ושפחות אמורים כאן. ולשכירך ולתושבך אף הנכרים: ולבהמתך 7

8 כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: ס   וְסָפַרְתָּ
לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע
פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע
9 וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ
10 שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם: וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת
הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־
יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־
11 אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ: יוֹבֵל הִוא
שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא
12 תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ: כִּי

ולחיה אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך מה ת"ל ולבהמתך
מקיש בהמ' לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה
8 לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית : שבתות שנים שמיטות שנים יכול
יעשה שבע שנים רצופות שמט' ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים
הוי אומר כל שמטה ושמטה במנה . והיו לך ימי שבע וגו' מגיד לך שאעפ"י
שלא עשית שמיטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלה לך חשבון
9 שנות השמיטות למספר מ"ט : והעברת ל' ויעבירו קול במחנה (שמות לו)
ל' הכרזה. ביום הכפורים ממשמ' שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא
בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש
דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא
10 בבית דין בלבד: וקדשתם בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים
מקודשת השנה . וקראתם דרור לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים
משנמכר אמר ר' יהודה מהו ל' דרור כמדייר בי דיירא וכו' שדר בכל מקום
שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים . יובל היא שנה זאת מובדלת משאר שנים
בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר. ושבתם
איש אל אחוזתו שהשדות חוזרות לבעליהן . ואיש אל משפחתו תשובו לרבות
11 את הנרצע : יובל היא שנת החמשים שנה מה ת"ל לפי שנא' וקדשתם
וגו' כלו' נרא' השנה ת"כ. את נזיריה את הענבים המשומרים אבל בוצר

יֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ
13 אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ
14 אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃ וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה
15 מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו׃ בְּמִסְפַּר
שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר
16 שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ׃ לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה
מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי
17 מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ׃ וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־

אתה מן ההפקרים כשם שנא' בשביעית כך נאמ' ביובל כמנאו ב' שנים קדושות
12 סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמיטה ושנת החמשים יובל: קדש תהיה לכם
תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין ת"ל תהיה בהוייתה תהא. מן
השדה תאכלו על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה
13 צריך אתה לבער מן הבית כשם שנא' בשביעית כך נאמר ביובל: תשובו איש
אל אחוזתו והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו אלא לרבות המוכר שדהו
14 ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: וכי תמכרו וגו' לפי פשוטו כמשמעו
ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר
לעמיתך מכור ומניין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או קנה מיד
15 עמיתך. אל תונו זו אונאת ממון: במספר שנים אחר היובל תקנה זהו
פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה
קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה
לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם
יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש מרובות
ואכל ממנו תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן
וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכור לך לפי מנין שני התבואות שתהא
עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי
לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש
שלשה תבואות באותן שתי שנים כגון שמכר' לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו
16 כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומעוט שנים שנים: הרבה
17 מקנתו תמכרנה ביוקר. תמעיט מקנתו תמעיט בדמיה: ולא תונו איש
את עמיתו כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו
עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ ואם תאמר מי יודע אם
נתכוונתי

עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
18 וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח׃
19 וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם
20 לָבֶטַח עָלֶיהָ׃ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃
21 וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת
22 אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים׃ וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה
הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה
23 הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃ וְהָאָרֶץ
לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים
24 אַתֶּם עִמָּדִי׃ וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ

מתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור
18 ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך: וישבתם על
הארץ לבטח שבעון שמיטה ישראל גולים שנא' אז תרצה הארץ את שבתותיה
והרצת את שבתותיה (ויקר' כו) ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים
19 שמיטות שבטלו היו: ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה שלא תדאגו
20 משנת בצורת. ואכלתם לשובע אף בתוך המעיים תהא בו ברכה: ולא
נאסף אל הבית. את תבואתינו כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים
21 מאליהם: לשלש השנים לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית
22 שחרשו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: עד השנה התשיעית עד חג
הסוכות של תשיעית שהיא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות
הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהית' צריכה
לעשות לארבע שנים בששית שלפני השמט' השביעית שהן בטלין מעבוד' קרקע
שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כלן:
23 והארץ לא תמכר ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח
כובשה. לצמיתות לפסיקה למכירה פסוקה עולמית. כי לי הארץ אל
24 תרע עינך בה שאינה שלך: ובכל ארץ אחוזתכם לרבות בתים ועבד עברי

25 לָאָרֶץ׃ ס רביעי כִּֽי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר
מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת
26 מִמְכַּר אָחִיו׃ וְאִישׁ כִּי לֹא יִֽהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה
27 יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ׃ וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ
וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָֽכַר־לוֹ וְשָׁב
28 לַאֲחֻזָּתוֹ׃ וְאִם לֹא־מָֽצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה
מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא
29 בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ ס חמישי (שלישי כשהן מחוברין) וְאִישׁ
כִּֽי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ
30 עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ׃ וְאִם
לֹֽא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת

ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון. ולפי פשוטו סמוך לפרשה שלאחריו
שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח
25 יכול לעכב: כי ימוך אחיך ומכר מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא
מחמת דוחק עוני. מאחוזתו ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו.
26 וגאל את ממכר אחיו ואין הלוקח יכול לעכב: ואיש כי לא יהיה לו גואל
27 וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: וחשב
את שני ממכרו כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרתיה לך בכך
וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של
כל שנה אכלת אותם שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון ויטול
את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויחזיר
28 ללוקח. לאיש אשר מכר לו המוכר הזה שבא לגאלה: די השיב לו מכאן
שאינו גואל לחצאין. עד שנת היובל שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום
29 שהיובל משמט בתחלתו: בית מושב עיר חומה בית בתוך עיר המוקפת
חומה מימות יהושע בן נון. והיתה גאולתו לפי שנא' בשדה שיוכל לגאלה
משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונים אינו יכול לגאלה
הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר
מכאן אינו גואלה. והיתה גאולתו של בית. ימים ימי שנה שלימה קרויים
30 ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים (בראשי' כד): וקם הבית לצמיתות יצא

ל אשר־בעיר אשר־לא חמה לצמיתת לקנה אתו
31 לדרתיו לא יצא ביבל: ובתי החצרים אשר אין
להם חמה סביב על־שדה הארץ יחשב גאלה
32 תהיה־לו וביבל יצא: וערי הלוים בתי ערי
33 אחזתם גאלת עולם תהיה ללוים: ואשר יגאל
מן־הלוים ויצא ממכר־בית ועיר אחזתו ביבל
כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם בתוך בני
34 ישראל: ושדה מגרש־עריהם לא ימכר כי־

מכחו של מוכר ונעמד בכחו של קונה. (אשר לא חומה לו קרינן אמרו
רבותינו ז"ל אף על פי שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקנה
היא והמלך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת
וה טפל על זה). לא יצא ביובל אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך
31 שנתו לא יצא: ובתי החצרים כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה
והרבה בספר יהושע הערים וחצריהם (יהושע יג), במגדליהם ובטירותם
(בראשית כה). על שדה הארץ יחשב הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל
ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו מיד אם ירצה ואם
יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים. וביובל יצא בחנם:
32 וערי הלוים ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם. גאולת עולם גואל מיד ואפילו
לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות
הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה:
33 ואשר יגאל מן הלוים ואם יקנה בית או עיר מהם ויצא ביובל אותו ממכר
של בית או של עיר ויחזור ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של
ישראל ותגלה זו לי מכיר', ד"א לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא
דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהי'
חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם. ויצא
ממכר בית הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף
שנה כבית של ישראל. כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם לא הי' להם נחלת
שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות והם
34 להם נאול' כשדות כדי שלא יפקעו נחלותיהם מהם: ושדה מגרש עריהם
לא ימכר מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה
יוצאה לכהנים ביובל כמו שנא' בישראל ואם מכר את השדה ללוי אחר לא יש

אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם׃ ס 35 וְכִי־
יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר
וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ 36 אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית
וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ 37 אֶת־כַּסְפְּךָ
לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃
38 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים׃ ס ששי (רביעי כשהן מחוברין) 39 וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ
עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃
40 כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד
עִמָּךְ׃ 41 וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־

35 עד (ויקר' כו) אבל בן לוי גואל לעולם: והחזקת בו אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופסו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו. גר ותושב (גר זה גר צדק) אף אם הוא גר או תושב ואיזהו תושב
36 כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"א ואוכל נבלות: (נשך ותרבית חד שויניהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין). ויראת מאלהיך לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקש' ליפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או התולה מעותיו בנכרי כדי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת
38 מאלהיך: אשר הוצאתי וגו' והבחנתי בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של גוי הם, ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם. לתת לכם את ארץ כנען בשכר שתקבלו מצותי. להיות לכם לאלהים
39 שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כעובד ע"א: עבודת עבד עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ
40 ולא ינעול לו מנעליו: כשכיר כתושב עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים תתנהג בו. עד שנת היובל אם פגע בו יובל לפני שש שנים
41 היובל שמוציאו: הוא ובניו עמו אמר ר' שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן

42 מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ כִּֽי־עֲבָדַי
הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא
43 יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ
44 וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־
לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ
45 עֶבֶד וְאָמָה׃ וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם
מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר
46 הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם
אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם

אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו. אל אחוזת אבותיו אל כבוד אבותיו ואין
24 לזלזלו בכך. אחוזת חזקת: כי עבדי הם שטרי קודם. לא ימכרו ממכרת
43 עבד בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח: לא תרדה
בו בפרך מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס והוא
והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שתבא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם
לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר
44 ויראת: ועבדך ואמתך אשר יהיו לך אם תאמר אם כן במה אשתמש בעבדי
אני משל באומות אני נוטל שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה (דברים כ)
אלא מי ישמשני אלא הגוים הם יהיו לך לעבדים. אשר סביבותיכם ולא
שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה (דברים כ):
45 וגם מבני התושבים שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן
הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד. מהם
46 תקנו אותם תקנו: והתנחלתם אותם לבניכם החזיקו בהם לנחל' לצורך
בניכם אחריכם, ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב

כונת המקרא.

46 והתנחלתם איתם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם וכו'
עס"ה, בעבור שמדקדק לי' התפעל להכב מעשה הפעולה ש עצמו לא ש זולתו
לכן הוכרח לפרש והתנחלתם החזיקו לנחל', ומלת אותם כמו בהם דוגמת
אך בה' אל תמרודו ואותנו אל תמרודו (יהושע כב יט) שפירושו כמו ובנו ש
תמרודו, והל"ד של לבניכם טעמו לצורך בניכם דוגמת ומתי אעשה גם אנכי
לביתי (בראשי' ל ל) שטעמו לצורך ביתי, וכן יורה לו השמש ורבים כמוהם.

בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו
47 לֹֽא־תִרְדֶּה בּוֹ בְּפָֽרֶךְ׃ ס שביעי וְכִי
תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ
וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת
48 גֵּֽר׃ אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּֽהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו
49 יִגְאָלֶֽנּוּ׃ אֽוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אֽוֹ־מִשְּׁאֵר
בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אֽוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָֽל׃
50 וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל
וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר
51 יִהְיֶה עִמּֽוֹ׃ אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב
52 גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתֽוֹ׃ וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים
עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־
53 גְּאֻלָּתֽוֹ׃ כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹֽא־יִרְדֶּנּוּ

והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם (במדבר יג). איש
47 באחיו להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדו' בפרך: יד גר ותושב
גר והוא תושב כתרגומו ערל ותותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב. וכי תשיג
יד גר ותושב עמך מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך. ומך אחיך עמו מי גרם
לו שימוך דבוקו עמו ע"י שלמד ממעשיו. משפחת גר זה הנכרי כשהוא אומר
לעקר זה הנמכר לע"ז עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים
48 ולשאוב מים: גאולה תהיה לו מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי
כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנא' למטה ויצא
בשנת היובל ובגוי שתחת ידך הכתוב מדבר ואף על פי כן לא תבא עליו בעקיפין
מפני חלול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה
ינכה לו יתר מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים
מנה נמצא שקנה הגוי עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא
ליגאל ינכה לו חמשת מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו
במספר שנים כימי שכיר יהיה עמו חשבון המגיע לכל שנ' ושנה יחשב כאלו
51 נשכר עמו כל שנ' במנה וינכה לו: אם עוד רבות בשנים עד היובל. לפיהן

54 בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא
55 בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃ כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
מפטיר
כו עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
1 מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם
אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן
מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ
2 כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ
3 אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֺתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם
4 אֹתָם׃ וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה הָאָרֶץ

53 הכל כמו שפירשתי: לא ירדנו בפרך לעיניך כלומר ואתה רואה:
54 (והיא ובניו עמו הגר חייב במזונות בניו). ואם לא יגאל באלה באלה הוא נגאל
55 ואינו נגאל בשש: כי לי בני ישראל עבדים שטרי קודם. אני ה' אלהיכם
1 כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: לא תעשו לכם אלילים
כנגד זה הנמכר לנכרי שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמוהו
הואיל ורבי עובד ע"א אף אני כמוהו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמוהו
לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר
על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך
סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו' דבר הנקנה
מיד ליד), לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר
בו סוף לוה ברבית כל אלו האחרונות קשה מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר
את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לנכרי. ואבן משכית לשון כסוי
כמו ושכותי כפי (שמות לג), שמכסין הקרקע ברצפת אבנים. להשתחוות
עליה אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תורה
2 לעשות כן חוץ מן המקדש: אני ה' נאמן לשלם שכר:
3 אם בחקתי תלכו יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ועשיתם אותם הרי
קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתור'.
ואת מצותי תשמרו הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר
4 ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה): בעתם בשעה שאין דרך בני

יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ 5
אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם
לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם׃ וְנָתַתִּי שָׁלוֹם
בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה 6
מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃ וּרְדַפְתֶּם 7
אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וְרָדְפוּ מִכֶּם 8
חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ
אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי 9

אדם לגאת כגון בלילי שבתות. ועץ השדה הן אילני סרק ועתידין לעשות
פירות: והשיג לכם דיש את בציר שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו 5
עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע. ואכלתם לחמכם לשובע אוכל
קמעא ויהא מתברך במעיו: ונתתי שלום שמא תאמרו הרי מאכל והרי 6
משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן
שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל (ישעי' מה).
וחרב לא תעבור בארצכם אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו
לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: לפניכם לחרב איש בחרב רעהו: 7
ורדפו מכם מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם. חמשה מאה ומא' 8
רבבה וכי כך היא החשבון והלא לא הי' צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים
ירדופו אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התור'.
ונפלו אויביכם וגו' שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: ופניתי אליכם 9
אפנה

הבנת המקרא.

ונתתי שלום בארץ, שמא תאמרו וכו' וכן הוא אומר עושה שלום ובורא 6
את הכל עכ"ל, כן הגירסא בכל פירושי רש"י דילן גם בדפוס גם בכ"י והוא
תימא כי לא מצאנו בכל המקרא עושה שלום ובורא את הכל אבל מצאנו עושה
שלום ובורא רע (ישעי' מה ז) א"כ מאי וכן הוא אומר שאמר הרב ? ואין לומר
שטעותו וכן הוא אומר בברכת יוצר אור, שאין מדרך הרב לומר וכ"ה אומר
כ"א על מה שנמצא במקראי קדש לא זולתו, אכן האמת כלשון הספרא ושם
גרס וכן הוא אומר עושה שלום ובורא רע מגיד שהשלום שקול כנגד הכל,
וכוונתו מבוארת, אחרי שתכלית הזה תכיר ההפכיים אור וחשך והם קנין
והעדר ככה שלום ורע הם קנין והעדר לכן השלום הוא קנין כל טוב והעדרו
הרע ומגיד שהשלום שקול כנגד הכל.

אתכם והרביתי אתכם והקימתי את־בריתי
10 אתכם: ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש
תוציאו: ונתתי משכני בתוככם ולא־תגעל
11 נפשי אתכם: והתהלכתי בתוככם והייתי לכם
12 לאלהים ואתם תהיו־לי לעם: אני יהוה
13 אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים
מהית להם עבדים ואשבר מטת עלכם
ואולך אתכם קוממיות: פ
14 ואם־לא תשמעו לי ולא תעשו את כל־המצות

אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים
וכו' כדאי' בת"כ. והפריתי אתכם בפריה ורבי'. והרביתי אתכם בקומה
זקופה. והקימותי את בריתי אתכם ברית חדשה לא כברית הראשונה
שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנא' וכרתי את בית ישרא' ואת בית
10 יהודה ברית חדשה לא כברית וגו' (ירמי' לא): ואכלתם ישן נושן הפירות
יהיו משתמרין וטובים להתיישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל
אשתקד. וישן מפני חדש תוציאו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות
מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן:
11 ונתתי משכני זה בית המקדש. ולא תגעל נפשי אין רוחי קצה בכם כל
געילה ל' פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים (שמוא' א ב)
לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או
12 חנית שלא יקוב העור: והתהלכתי בתוככם אטייל עמכם בגן עדן כאחד
מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים:
13 אני ה' אלהיכם כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי
אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים. מוטות כמין יתד בשני
ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה
לך מוסרות ומוטות (ירמי' כז) קבי"ליי"א בלעז ([illegible]). קוממיות
14 בקומה זקופה: ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש
חכמים יכול לקיים המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום מצות אמור
הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה ת"ל לי אין לי
אלא זה המכיר את רבונו ומכוין למרוד בו וכן בנמרוד גבור ציד לפני ה' (רש"י)

הָאֵלֶּה: וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי 15
תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי
לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי: אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם 16
וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־
הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם
לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם 17
וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם

שמכירו ומתכוין למרוד בו, וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד (בראשית י"ג)
מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו. ולא תעשו משלא תלמדו לא תעשו
15 הרי שתי עבירות: ואם בחקתי תמאסו מואס באחרים העושים. משפטי
תגעל נפשכם שונא החכמים. לבלתי עשות מונע את אחרים מעשות.
את כל מצותי כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל
המצות. להפרכם את בריתי כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה
גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים
העושין שונא את החכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר:
16 והפקדתי עליכם וציויתי עליכם. שחפת חולי שמשחף את הבשר אנפו ליש
בלעז (געשוואלסט) דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה.
קדחת חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי
(דברים לב). מכלות עינים ומדיבות נפש העינים צופות וכלות לראות
שיקל וירפא וסוף שלא ירפא ודאבו הנפשות של משפחתו במותו כל תאו' שאינה
באה ותוחלת ממושכ' קרויה כליון עינים. וזרעתם לריק תזרעו ולא תצמח ואם
17 תצמח ואכלוהו אויביכ': ונתתי פני בכם שלי פונ' אני מכל עסקי להרע לכם:
ורדו בכם שונאיכם כמשמעו ישלטו בכם. אגדת ת"כ מפרשה זו אף אני
אעשה זאת, איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמכם בקרי. והפקדתי
עליכם שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם
אביא אחרת ואסמכנה לה. בהלה מכה המבהלת את הבריות ואיזו זו מכת
מותן. את השחפת יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור
עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתי' שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל
ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו
שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים
שיחיה ת"ל ומדיבות נפש. וזרעתם לריק זרעכם זורעה ואינה מצמחת
ואם תצמח מה אויביכם באים ואוכלים ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה
ראשונה

וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם׃ וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי
יח וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃

רש"י שזורעה ואינה מצמחת שנה שנייה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי
המצור ושנכנסים מתים ברעב שלא לקטו תבואה לאספה, ד"א וזרעתם לריק
זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא
ומכלה אותם וכן הוא אומר אשר טפחתי ורביתי איבי כלם (איכה ב) : ונתתי
פני בכם כמו שנא' בשנה ופניתי אליכם כך נאמר ברע' ונתתי פני משלו משל
למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרע'. ונגפתם
לפני אויביכם שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפים
אתכם מבחוץ. ורדו בכם שונאיכם שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם
שבשעה שאומות העולם עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי
שנא' והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו
את יבול הארץ (שופטים ו) אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם
מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם
מעליהם הפשיטו וגו' (מיכה ג). ונסתם מפני אימה. ואין רודף אתכם
18 מבלי כח: ואם עד אלה ואם בעוד אלה לא תשמעו. ויספתי עוד יסורין
אחרים. שבע על חטאתיכם שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות
למעלה

הבנת המקרא.

17 ונסתם מפני אימה, ואין רודף אתכם מבלי כח, עכ"ל, מאחר נתקשו
המפרשים ביישוב הדבור הזה ולא יכלו להולמו עד שנכנסו בדוחקים רבים,
ואומר ראש המפרשים הוא הרא"ם ז"ל שבא הכתוב להודיענו חסרון כח
הנרדפים כי לא יקוו האויבים לרדוף אחריהם לפי שידעו שאין בהם כח לשוב
ולהתקבץ ולהתקומם כנגדם לפיכך יחדלו מלרדוף כי אין בו צורך וכו', ובדרכו
דרך הרב בעל ברית אברהם נפי' ילקוט בחומרו ואין רודף אתכם מבלי כח
כלומר לא יהיו צריכים לרדוף אחריכם אלא בנחת ילכו וישיגו אתכם מפני שאין
כח בכם לנוס ולברוח כדכתיב וילכו בלא כח לפני רודף עכ"ל, ועד"ז פירשו
המפרשים כולם, והוא רחוק מאד ממשמעות ל' הכתוב לכל מי שיש לו חיך
לטעום ל' ומליצה, ועוד והרי כבר נאמר ונסתם ול' ניסה הוא ההליכה
במהירה ובחפזון מלפני הרודף שלא ישיגהו, והוי לי' ליכתב ונסתם ואין כח
ואין רודף אתכם, אבל האמת הברור שמבלי כח שהזכיר הכת' והעתיקו מלשון
רז"ל במדרש הוא עונה על הרודף לא על הנרדף, ורצה להשמיענו בזה עונש
הקללה והפלגת המכה שהיא על להפליא, והמאמר הזה מחובר עם ורדו בכם
שונאיכם הסמוך לפניו וגם פירשו ז"ל שאין הכוונה בו שונאים נכרים כ"א
שונאים ישראלים שיהיו רודים בהם וזה טעם ורדו בכם שונאיכם ר"ל שונאים
שבכם שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם לפי שהרודים אשר מכם ובכם הם
מתירים

19 וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם
20 כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה׃ וְתַם לָרִיק
כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ
21 לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ
לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם׃

19 למעלה: ושברתי את גאון עזכם זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עזכם (יחזקאל כ): ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו' (דברים כח) שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך
20 שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה: ותם לריק כחכם הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו הרי שיניו של זה קהות. ולא תתן ארצכם את יבולה אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע. ועץ הארץ אפילו מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה. לא יתן משתם למעל' ולמטה לעץ ולפרי. לא יתן פריו כשהוא מפריח משיר פירותיו הרי ב' קללו' ויש כאן שבע פורענוי':
21 ואם תלכו עמי קרי רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש ל' מניעה וכן הוקר רגלך (משלי כה) וכן יקר רוח (משלי יז) וקרוב ל' זה לתרגומו של אונקלוס ל' קושי שמקשין לבם לימנע מהתקרב אלי. שבע כחטאתיכם שבע פורעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם

הבנת המקרא.

מציקים יותר מחדים נכרים וכמו שהזכיר, וגם המקבל מרדות מאחיו הוא יותר מפח נפש מהמקבל מרדות מנכרי, ועל זה אמר ונסתם מפני אימה ר"ל מפני אימת הישראלים הרודים בכם, ואמר ואין רודף אתכם מבלי כח ר"ל מבלי כח הרודף כי גם הוא ישראל ותכנו בו גם הוא כל האלות והקללות הכתובו' בספר התורה הזה והנה גם הוא מוכה ונגוע וחסר כח לרדוף ומ"מ תנוסו מפני אימתו, וזה יורה על אימה מופלגת ומורך לב עצום עד להפליא, ודוגמתו ורדף אותם קול עלה נדף וה"א כמשמעו כי כל כך תהי' האימה שבועה בלבבם עד שיתבלבל דמיונם ויחשבו קול הלם של עלה נדף לקול המון הרודף וינוסו ונפלו ואין רודף.

ושבלה

22 וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה
אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה
23 אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃ וְאִם־בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ
24 לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי׃ וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם
בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃
25 וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם
אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־
26 אוֹיֵב׃ בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים
לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל

22 כחטאתיכם: והשלחתי ל' גירוי. ושכלה אתכם אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמ' שאין דרכה בכך מנין ת"ל ושן בהמות אשלח בם (דברי' לב) הרי ב' ומנין שתהא ממיתה בנשיכה ת"ל עם חמת זוחלי עפר (דברים לב) מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית. ושכלה אתכם אלו הקטנים. והכריתה את בהמתכם מבחוץ. והמעיטה אתכם מבפנים. ונשמו דרכיכם שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת
23 זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו: לא תוסרו לי לשוב אלי:
25 נקם ברית יש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו, ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם, כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים. ונאספתם מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור. ושלחתי דבר בתוככם ועל ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאין את המת לקברו נתנים
26 ביד אויב: מטה לחם ל' משען כמו מטה עז (ירמי' מח) כשברי לכם מטה לחם אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חלי רעב. ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד מחוסר עצים. והשיבו לחמכם במשקל שתהא התבואה

הבנת המקרא.

22 ושכלה אתכם, אלו הקטנים, והכריתה וגו', וכן הוא בת"כ, והוא מבואר כי ל' שיכול איננו נופל כ"א על אבידת הבנים כמו שפי' רש"י בראשי' מ"ו ל"ב על אותי שכלתם והיינו במיתת הקטנים, וככה מחוץ תשכל חרב שפי' האונו שחרב תשכל האבות במיתת הבנים אנשי הגנה כי אין דרך הקטנים לצאת בצבא, לכן והמעיטה אתכם מבפנים.

וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס וְאִם־ 27
בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃
וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־ 28
אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם 29
וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם 30
וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־
פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי 31
אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם
וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־ 32
הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃
וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב 33

כריכת ונעשית פת כפולת ומשתכרת בתנור זהו יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם. ואכלתם ולא תשבעו זו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עלים פת כפולת מארה במעים וכתתם אינה מן המנין היא אחת:
30 במותיכם מגדלים ובירניות. חמניכם מין ע"ז שמעמידין על הגגות ועל שם שמעמידין בחמה קרויין חמנים. ונתתי את פגריכם תפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכריסו נבקעת ונופל עליה. וגעלה נפשי אתכם זה סילוק שכינה:
31 ונתתי את עריכם חרבה יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב. והשימותי את מקדשיכם יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשימותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתות חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות דכרתו ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש סילוק שכינה ד' חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע:
32 והשימותי אני את הארץ זו מד' טוב' לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה:
33 ואתכם אזרה בגוים זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמים וישראל נזרו במזרה

וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה:
34 אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הֳשַׁמָּה
וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת
35 אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ: כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר
לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ:
36 וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת

כמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה.
והריקותי כששולף החרב מתריקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה
חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור. והיתה ארצכם
שממה שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם
חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו
34 וביתו חרבים כך שנויה בת"כ: אז תרצה תפייס את כעס המקום שכעס
35 על שמטותיה. והרצת למלך את שבתותיה: (כל ימי השמה ל' העשות
ומ"ם דגש במקום כפל שממה): את אשר לא שבתה שבעים שנה של גלות
בבל הן היו כנגד שנות השמטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני
המקום ד' מאות ושלשים שנה ג' מאות וצ' היו שני עונם משנכנסו לארץ עד
שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ' שנה משגלו עשרת השבטים
עד חרבות ירושלים הוא שנא' ביחזקאל (ד) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו'
וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית מ' יום ונשאת את עון בית יהודה
ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש
שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש
היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו
שנא' באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדם לצדקיהו צא
ותשיב לארבע מאות שנה שנים וארבע, לשלשים ושש שנה חמש שמטות הרי
שבעים חסר אחת, ועוד שנה יתירה שנכנסה בשמטה המשלמת לשבעים
ועליהם נגזר ע' שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ב לו) עד רצתה
36 הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה: והבאתי מרך פחד ורך לבב מ"ם
של

שפתי חכמים.

36 והבאתי מורך, פחד ורך לבב, מ"ם של מורך יסוד נופל וכו', כמוכתו
מנוזרת כי מורך לשון רכות הלב הוא ונפלה בו המ"ם לתיקון השם וכן כתב
הרא"בע שהוא מבעלי הכפל מגזרת ורך הלבב, וכן ביועל ידיה' (נחמי' ח ו),
וכ"כ רד"ק במכלול בבעלי הכפל שמשקלם מפל מלעיל, ומה שכתב רש"י כמו
מועד ומוקש ר"ל שגם באלה המ"ם מיסוד הנופל אף שהם מגזרה אחרת
ומשל

אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־

של מורך יסוד נופל הוא כמו מ"ס של מועד ושל מוקש. ונסו מנוסת חרב
כאלו יחפים הורגים אותם. עלה נדף שהרוח דודפו ומכהו על עלה אחר
ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף וכן תרגום של חטירה
משפטי

הבנת המפרש.

ומשקל' מוֹעָל מלרע, אכן הרב רשב"ם מאן בדקדוקו זה ואמר ז"ל מורך איננו
לשון רך והלבנה, ואל הדרך לבי, כי המ"ם של מורך עיקר שהרי הניגון
במ"ם כמו אהל, אבל ככסף, וקריאת לשנת ענג ואין לומר כ"א בתלמוד
במדעם ו' חולין נתמרך נאו טרפות (דף ' מ"ה ב) עכ"ל, וגם פי'
רש"י המרכה לשון מורך שנתרככה ונעשית המוח בתוך הקרום כמים ונשפך
וכו', ולמדנו מפירושו שגם בלשון נתמרך שבתלמוד אין המ"ם מעיקר היסוד
אבל ח"ל עשאוה כמו עיקר לבנות ממנו תיבות אחרות השית לו בעיקר
פתחונם ונכבדל' רק כנגד מה וכמו שעשו בלשון תרומה ובלשון התחלה ודומיהם
וכן אז"ל משכן ומתמשכן ועשו המ"ם כמו שרש, ועדיין זה דרכו העברים
בהיותם בארצם בעוד שהי' לשונם חי וקים ומצאנו כמוהו בכתבי הקדש כמו
מאן מגזרת אין, מלך וממלכה מגזרת ילך לשון הליכה כמו מוליך, וכן
מצא לשון מציאה מגזרת יצא לשון הוצאה כמו מוציא שאין מציאה כ"א הוצאת
הטמון אל הגלוי, וכן ממזר מן מתר הייתי לאחי (תלים סט) ומגזרת זר לשון
ריחוק, וכ"כ רד"ק בשרש מזר, ורבים כאלה לא באות מ"ם לבד אבל גם בכל שאר
אותיות השמוש וכמו שכתבתי במקומות אחרים, וראיתי בספרא שאומר ז"ל
והבאתי מורך בלבבם איכו אומר והבאתי מורך בלבבם אלא והבאתי מורך בלבבם
ואיזו זו אימה ופחדה דאגה ורעדה ויראה עכ"ל. ונתקשה בביאור הרב בעל
קרבן אהרן עד שהוכרך להגיה ובכל זאת לא העלה בידו כלום כנראה למעיין
בדבריו, ולדעתי דעת הספרא מבואר' ורבינו שאין מורך לשון נתמרך שבתלמוד
שאם כן הי' לו לומר נורך שהרי לא השתמשו בתלמוד בלשון זה כ"א במשקל כבד
לבן השם היוצא ממנו צריך להיות גם הוא במשקל כבד כמו קנין וזקין ויתנוק
ובכור ודומיהם שכולם יוצאים מן הפעלים הבנויים במשקל הכבד, לכן אין
מורך לשון מריך אבל לשון רכות היוצא מבנין הקל, אלא שרכות הלב הוא על
מינים שונים יש שהוא רק לב מתענג ומיך, ויש שהוא רק לב להיות מתפעל
בקלות מצרות אחרים ומ"מ אין לבו נעזרים להתקומם לכל הקמים עליו,
ויש שהוא רך לב עד שבקל יוכל להטותו לכל אשר נרצה ורבים כאלה רכי
הלב מבלי שום פחד ואימה ויראה, ולכן לא אמר הכתוב והבאתי רכות
בלבבם אבל אמר מורך שהוא שם דבר כולל כל מיני רכות הלב, והו שאמר
ואיזו זו אימה ופחדה דאגה ורעדה ויראה, וזהו שדייק גם רש"י ז"ל באומרו
פחד ורך לבב ור"ל רק לבב שיסודו הפחד והנולדים ממנו דאגה ורעדה ויראה
שכולם ילידי הפחד המה בפנים שונים. עלה נדף שהרוח דוחפו וכו', ר"ל
נדף כמו נגדף והוא תאר כעלה כלומר עלה שהוא נדף ומקשקש, והית
מגורת

37 חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו
כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה
38 לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם
39 אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם׃ וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם
בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֺנֹת אֲבֹתָם אִתָּם
40 יִמָּקּוּ׃ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֺנָם וְאֶת־עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם
אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי׃
41 אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל
42 וְאָז יִרְצוּ אֶת־עֲוֺנָם׃ וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי יַעֲקוֹב
וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם

37 מסקופי: וכשלו איש באחיו כשירוצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ. כמפני חרב כאלו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם. ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה:
38 ואבדתם בגוים כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה. ואכלה אתכם אלו המתים בגולה:
39 בעון אבותם אתם כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. ימקו לשון המסה כמו ימסו וכמוהו תמקנה בחוריהן (זכריה יד) נמקו חבורותי (תהלי' לח):
41 והבאתי אותם אני בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנא' והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו' חי אני אם לא ביד חזקה וגו' (יחזקאל כ). או אז יכנע כמו או נודע כי שור נגח הוא (שמות כא) אם אז יכנע, ל' אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו'. ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם:
42 וזכרתי את בריתי יעקוב בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו. וזכרתי את בריתי יעקוב למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן

סבנת סמקרא.

מסורת כמין אסר תרפני רוח, כהגרוף עשן תגרוף וכולם מתורגמין בלשון מסקופי, ועיין פי' רש"י בפ' בא (שמות יב ו).

43 אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר׃ וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ
אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־
עֲוֺנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי
44 גָּעֲלָה נַפְשָׁם׃ וְאַף גַּם־זֹאת בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ
אֹיְבֵיהֶם לֹא־מְאַסְתִּים וְלֹא־גְעַלְתִּים לְכַלֹּתָם
לְהָפֵר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃

לכך ואם איננו כדאי הרי יצחק עמו ואם איננו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על
43 המזבח: יען וביען גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו: ואף גם זאת ואף
44 אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם

סכנת משקלם.

43 יען וביען גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו עכ"ל, כבר ידענו כי ל' גמול נופל על כל מעשה טוב או רע שאדם עושה עם חבירו, בין שהוא לתשלומין על מה שקדם חבירו לעשות לו בין שאינו לתשלומין אבל הוא המתחיל הראשון במעשה גם עליו נופל ל' גמול כמבואר בשרשים לרד"ק, וככה כתב בשרש ענה כי ל' עניי' ומענה הוא ענין השבת הדבור כמו ויען איוב הראשון, וכבר ידענו כי יען ולמען ומענה כולם בנות אם אחת הם ועיקר יסודם עם ל' עניי' שעניינו התחלה והשבה ולכן הוא נופל על התחלת הגמול ותשלום הגמול, ולכן טעם יען גמול ר"ל תשלום הגמול וטעם ביען התחלת הגמול ושיעור הכתוב כל הרעה הבאה עליהם הוא גמול להם בגמול שגמלו לי למאוס במשפטי; ובפי' רש"י כ"י מצאתי זו תוספת לתלמיד אחד שאמר ז"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם, וכן דרך כל המקרא כל מקום שאתה מוצא שמתם של שני דברים זה אצל זה אתה מוצא בשדם פירוש של שניהם על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון כמו חרב לה' מלאה דם הודשנה מחלב (ישעי' לד ו) ולא פי' מה' דם נתמלאה ומאיזה חלב הודשנה הילך פירושו בשר מדם כרים ועתודים נתמלאה ומחלב כליות אילים הודשנה עכ"ל, וכן דעת הרשב"ם בפירושו שאמ שנשתנה בדעם ונתבלבל הל' ונ"ל יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם, וככה פי' הרב חזקוני והם ירצו את עונם יתפייסו מן העונש הבא עליהם ויודו ויאמרו כל זאת באתנו יען במשפטי מאסו וביען את חקותי געלה נפשם עכ"ל, ומ"מ אנו צריכין לפי' רש"י ז"ל ליישב הבי"ת של וביען וכן בכל מקום שבא הל' הזה במקרא בפול הראשון יען והשני ביען.

45 וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי־
אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לִהְיֹת לָהֶם
46 לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כז בְּהַר סִינַי בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ רביעי (ששי במחובר)
2 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ כִּי יַפְלִא נֶדֶר
3 בְּעֶרְכְּךָ נְפָשֹׁת לַיהוָה׃ וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה
עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
4 וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃
5 וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה
6 עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־
חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים
כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃
7 וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה

45 לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: ברית ראשונים של שבטים:
46 והתורות אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני:
2 כי יפליא יפריש בפיו. בערכך נפשות ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר
3 שנפשו תלויה בו עלי: והיה ערכך וגו' אין ערך זה ל' דמים אלא בין שהוא
יקר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו. ערכך כמו
5 ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה ל' הוא: ואם מבן חמש שנים לא
שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן
7 חמש שנים עלי: ואם מבן ששים שנה וגו' כשמגיע לימי הזקנ' האשה קרובה

עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
8 שְׁקָלִים: וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי
הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
9 יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ס וְאִם־
בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל
10 אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: לֹא
יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב
וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא
11 וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ: וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה
אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה וְהֶעֱמִיד
12 אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן: וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן
אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה:
13 וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ:
14 וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ
הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ

לאשה כאיש לפיכך האיש פוחת בזקנותו יותר משליש ערכו והאשה אינה פוחתת
אלא שליש ערכה, דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא
8 בביתא (וסימא טבא בביתא): ואם מך הוא שאין ידו משגת ליתן הערך הזה.
על פי אשר תשיג לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת
9 וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו: כל אשר יתן ממנו אמר תנה רגל של זו
עולה תהא קיימת ותמכר לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ מדמי אותו האבר:
10 11 טוב ברע תם בבעל מום או רע בטוב וכל שכן טוב בטוב או רע ברע: ואם כל
בהמה טמאה בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך הכתוב
12 שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא אם כן הוממו: כערכך הכהן
13 כן יהיה לשאר כל אדם הבא לקנותה מיד הקדש: ואם גאל יגאלנה בבעלים
החמיר הכתוב להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון

15 הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־
בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה
16 לוֹ׃ וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה
וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים
17 בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃ אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
18 שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃ וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ
שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי
הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃
19 וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ
20 וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃ וְאִם־
לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה

16 ממכר שני הבעלים שמוסיפין חומש ולא אחר כל אדם: והיה ערכך לפי זרעו
לא כפי שויה אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן זה בית כור
שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם
בא לגאלה באמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש
אלא לחשבון שנות היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו
לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה
מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו
17 המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: אם משנת
היובל יקדיש וגו' אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא לגאלה (מיד).
18 כערכך יקום כערך הזה האמור יהיה חמשים כסף יתן: ואם אחר היובל
יקדיש וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהת ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר
היובל. וחשב לו הכהן על פי השנים הנותרות כפי חשבון כיצד הרי קצב
דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על
כולן והשקל ארבעים ושמנה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שאמרו פונדיון
אסר לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע
ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל. ונגרע מערכך מנין
19 השנים משנת היובל עד שנת הפדיון: ואם גאל יגאל המקדיש אותו יוסיף
20 חומש על הקצבה הזאת: ואם לא יגאל את השדה המקדיש. ואם מכר

לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד׃
21 וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ
בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃
22 וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא
מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃
23 וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן
אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־
הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃
24 בִּשְׁנַת
הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־
לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃
25 וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃
26 אַךְ־בְּכוֹר
אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ
אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃
27 וְאִם בַּבְּהֵמָה

21 הגזבר. את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד לשוב ביד המקדיש: והיה השדה בצאתו ביובל מיד הלוקח מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל. קדש לה' לא שישוב להקדש בדק הבית אלא כשדה החרם הנתון לכהנים שנא' כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) אף זו תחלק
22 לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: ואם את שדה מקנתו וגו' חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה שדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל הית' עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה וכן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו זה גזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות
25 והם בעלי' הראשוני' שמכרוה למקדיש: וכל ערכך יהיה בשקל הקדש כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה עשרים מעות כך היו מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מע' כסף דינר כ"ד מעות לסלע:
26 לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו:
27 ואם בבהמה הטמאה וגו' אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב של מעל'

הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכְּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו
28 וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ אַךְ כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם
וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל
29 כָּל־חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ כָּל־חֵרֶם
אֲשֶׁר יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃
30 וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ
31 לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ
32 מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃ וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר
וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי

לדבר נפדין בהמה טהור' שהוממה וכאן לדבר בהקדש בהמ' טמאה לבדק הבית. ופדה בערכך כפי מה שיעריכנה הכהן. ואם לא יגאל על ידי בעלים. ונמכר בערכך לאחרים:

28 אך כל חרם וגו' נחלקו רבותינו בדבר י"א סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהי' (במדבר יח) בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן וי"א שאמרו סתם חרמים לכהן. לא ימכר ולא יגאל אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים. כל חרם קדש קדשים הוא האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהני' חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו ששנינו במס' ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדב' נותן את טובתה.

29 מאדם כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים: כל חרם אשר יחרם היוצא ליהרג ואמר א' ערכו עלי לא אמר כלום. מות יומת הרי הולך למות

30 לפיכך לא יפדה אין לו לא דמים ולא ערך: וכל מעשר הארץ במעשר שני הכתוב מדבר. מזרע הארץ דגן. מפרי העץ תירוש ויצהר. לה' הוא קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכול בירושלי' כמ"ש ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו' (דברי' כח):

31 ממעשרו ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי שיתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנא' ונתת בכסף וגו' (דברי' יד):

32 תחת השבט כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט

33 יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָֽה׃ לֹא יְבַקֵּר בֵּין־טוֹב לָרַע וְלֹא
יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא וּתְמֽוּרָתוֹ
34 יִהְיֶה־קֹדֶשׁ לֹא יִגָּאֵֽל׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָֽי׃

חזק׃

בנוטה בשיקרא להיות בכר שאיא מעשר כך עושה לטלאים ולעגלים של כל
שנה ושנ'. יהיה קדש ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי
33 לא נמנה עם שאר מתנות כהונ' ולא מצינו שיהא נתון בשרו לכהנים: לא
יבקר וגו' לפי שנא' כל מבחר נדריכם (דברים יב) יכול יהא בורר ומוציא את
היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא
שיקריב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד.

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד' שיטין פנויין ויתחיל הספר
שלאחריו בתחלת השטה החמישית כמבואר בסוף ס' בראשית.

סכום פסוקי דספר ויקרא שמנה מאות וחמשים ותשעה
נטף סימן: וחציו והנגע בבשר הזב: ופרשיותיו עשרה.
בא ג"ד סימן: וסדריו כ"ג. ובתורתו יהגה יומם ולילה
סימן: ופסקתותיו ח'. ופרקיו כ"ז ואהיה עמך ואברכך
סימן: מניין הפתוחות שתים וחמשים. והסתומות
שש וארבעים הכל שמנה ותשעים פרשיות:
דודי צ"ח ואדום סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' ויקרא אותיות רבתי כ"א שתים והם הוי"ו של גחון דכל
הולך על גחון בפ' שמיני, והגימל של והתגלח בפ' תזריע. ואותיות
הזעירות גם הם שתים בספרא והם אלף של ויקרא ודיש ספרא, והמ"ם
של היא מעולה על מוקדה. ואותיות הנקודות אין גם אחת מהם
בספרא. ויש סופרין שכותבין רבתא הלמ"ד של והלטאה ואין דעת
התיקנים נוטה מהם.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה'

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקע"ט לפ"ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1819.

ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים
באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה
עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

אחר ההפטרה יברך המפטיר ברכות אלו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל־
העולמים צדיק בכל־הדורות הא׳ הנאמן האומר
ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק:
נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר
אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי א׳ מלך
נאמן (ורחמן) אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן
בכל־דבריו: רחם על־ציון כי היא בית חיינו
ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו. ברוך אתה
יי משמח ציון בבניה. שמחנו יי אלהינו באליהו
הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה
יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד
אחרים את־כבודו. כי בשם קדשך נשבעת־לו
שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:
על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום
השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה
לכבוד ולתפארת. על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים
לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי
תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ
יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה
עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה
וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה׃ לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה
וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ
הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֺנֹתֶיךָ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ
לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד
סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא
וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי׃ וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה
לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים׃ וְעַתָּה שְׁמַע
יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה
עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ׃ כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים
עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־
צֶאֱצָאֶיךָ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־
מָיִם׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב
וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה׃ כֹּה־
אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי
רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹהִים׃ וּמִי־
כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם
וְאֹתִיּוֹת וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ

וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם
עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃ יֹצְרֵי
פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם
הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל
וּפֶסֶל נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו יֵבֹשׁוּ
וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ
יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם
וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין
כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו
יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה
יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם
לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן
וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה
לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם
אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃

הלא ו' חסר בספרים וזה אחד מהם וכן מסור מלא בכ"י אלא שבדפוס מסר ו' וכ"ל ו'.
הֵמָּה וס"א הֵמָּה. יָצַר אֵל מלרע. מי־יצר לית קמץ וחד מעלר כרי"ש, מעוברת
אות ד' א"ב מן חד ומל' יצרהו מלר"ע דגש בס"מ וכ"כ בממלול. יתארהו ל' קדמא
בס"ם מלך ותבנית בח"ק ועיין בתוספת מפול מיכים אלל ונפתחה (בדל"ת מן בם)
ולמיכר מדקדק לשון עבדי כס יונחים משנים בניגים הדלתון מכנין הכבר הדגש
והשני מכנין סותל המדובק כמו היתברך כשל כחת יבמו שבלדתי נהבנת כמקרא
ריש פ' כי תבא אלל לדמי לכד לבני שהם פזה מכנין לדעת רז"ל ואונקלוס ורמ"א
ובעל המעמים. ארזים ובכ"י ארזים ברביע ומפתנה. א־ן חד מן ג' בונין
מריבין ועיין כספרו בריש ס' ויקרא. אַף ובכ"י אף־מקף.

חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי
וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃
וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּוד־לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ
וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃ לֹא
יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל
לִבֹּתָם׃ וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה
לֵאמֹר חֶצְיוֹ שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו
לֶחֶם אֶצְלֶה בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה
לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד׃ רֹעֶה אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־
יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא שֶׁקֶר בִּימִינִי׃ זְכָר־
אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־
לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃ מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ
וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ׃ רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים
רִנָּה יַעַר וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל
יִתְפָּאָר׃

חמותי מלעיל לפי שלעיל לפי מלרע עיין מ"ש. ולא ישיב וגו' חד מן ט' פסוקים דחוית נהון ולא ולא ולא ובי' כידעי' סי' ו' וזעול במסרה ולא יביט ב' דבמיכי לית פנס (דברים י"ז י"ו) והולרכתי לזה בעבור שבס"א שלחתי לא יביט ובס"א לא דעת. הלוא שקר מ"ז. יעקב היו"ד לתוצה בכי"י, עיין בהקדמתי לחומש מאור עינים בד"ה אלו דנעלין בבעלילת דחיק יצא פתג. אתה כ"ן לעיל. שׁוּבָה מלרע בעבור הו"ך במפרש ולית ט' מלרע בסבורה וכל דסמיך למדבדא דכו', ובן קומה סורה.

בירמיה סימן ז.

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם
סְפוּ עַל־זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר׃ כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ הוציאי ק'
מִצְרָיִם עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח׃ כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר
הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם
לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב לָכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת בִּשְׁרִרוּת לִבָּם
הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים׃ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
וָאֶשְׁלַח אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם
וְשָׁלֹחַ׃ וְלוֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ
אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ מֵאֲבוֹתָם׃ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ
אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַגּוֹי
אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ
מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם׃ גָּזִּי נִזְרֵךְ
וְהַשְׁלִיכִי וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה

עלותיכם כ"כ. אשר־אצוה פליגי אשר. ולוא שמעו אלי חד מן ל"ה מ"ו נל"י ובכ"י גם כאל כ"ד ולוא־שמעו. ודברת אליהם וכן ככ"י על כ"ד אכל בכ"י ודברת אליהם את. לוא־שמעו חד מן ל"ב מ"ו נל"י, ובטעם רביע בשני כ"י גם כמ"ש דפ"ח ודפ"ו ותהלים. והשליכי יא"ו בגעיא בכ"י וס"מ עיין מב"סט דף כ"ח.

ויטש את־דור עברתו׃ כי־עשו בני־יהודה הרע
בעיני נאם־יהוה שמו שקוציהם בבית אשר־
נקרא־שמי עליו לטמאו׃ ובנו במות התפת אשר
בגיא בן־הנם לשרף את־בניהם ואת־בנתיהם
באש אשר לא צויתי ולא עלתה על־לבי׃ לכן
הנה ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד
התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא ההרגה וקברו
בתפת מאין מקום׃ והיתה נבלת העם הזה
למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין
מחריד׃ והשבתי מערי יהודה ומחצות
ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול
כלה כי לחרבה תהיה הארץ׃ בעת ההיא נאם־
יהוה ויוציאו את־עצמות מלכי־יהודה ואת־
עצמות־שריו ואת־עצמות הכהנים ואת עצמות
הנביאים ואת עצמות יושבי־ירושלם מקבריהם׃
ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר

נקרא־שמי] בגעיא בכ"י לא הרי"ס, ו"מ אשר־נקרא שמי־עליו לא כן בב' כ"י גם לא ברמ"ו לכן] בטעם גרשיים כעדות המסר' וכ"ה בכל ס"מ וכ"י. והיתה עיין מה"ש רק ב"מ ח' וקי כ"ח. והשבתי] כן בספרים גם בכל כ"י אבל בכ"י והשבתי גרשיים. ומחצות חי קמוץ בס"מ וכן בסעת ממב"ג דף בלק. ואת־עצמות־שריו כ"ה במקף בס"נ רמ"ו ס"מ ובעדות כן בלמס. יושבי־ירושלם חד מן המלאים דסופרה עפ"ה וכן מצאתיו מ"ב במ"ג ד"ח"ח גם בב' כ"י וכמכיהם מסר ל"ה מלאים, ולע"ד ירושלים בקמץ בס"מ גם ברמ"ו ומסר עליו ח' גם בב' כ"י מסר עליו ח' ובכל אס"ף דבו' גמ"א, וכן במס"ג דילן מגילים ס"י ע"ש. ולכל] ובכ"י ולכל.

אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר
דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ
לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ: וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים
לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה
הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים
שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל
חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־
יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ: כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה
חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי
נְאֻם־יְהוָה:

הפטרת שמיני

בשמואל ב׳ סימן ו׳:

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים
אָלֶף: וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ
מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים
עָלָיו: וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה
וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ
בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה: וַיִּשָּׂאֻהוּ

ואשׁר הלכו כן בדפ"א ודפ"ו גם בכ"י. ונבחר ובכ"י ונבחר. לכל וי"ס לְכָל. אשר־הדחתים וי"ס אשר. ועזא ג׳ כתיב א׳ בנביאים. וישאהו ל׳ ומ׳.

מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים
וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃ וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת
וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֱלִים׃ וַיָּבֹאוּ
עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז
בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ
שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ
בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ
יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃ וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו
אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־
אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־
כָּל־בֵּיתוֹ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת
בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן
הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית
עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃ וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי

וּבִמְנַעַנְעִים כן כלונם וכ"כ רד"ק בשרש נוע וי"ס וּבִמְנַעַנְעִים. אדם ואת כל ביתו פי' ובמבדות כל אדם דעובד אדם פי' בס"פ מלא, והחכם מ"ב נסתפק במלאות המלא ובעלם ממנו בבית האלהים עם עבד אדום (דה"ב כ"ה כ"ד) שפשוט פי' בכל הספרים גם מסר עליו לית מלא. ויגד וכן נב' כ"י ובל"עם. בֵּרַךְ יהוה פ"פ קדמה ואזלא.

אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃ וְדָוִד
מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃
וְדָוִד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה
בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל שׁוֹפָר׃ וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר
דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא
אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ
בְּלִבָּהּ׃ וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ
בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת
לִפְנֵי יְהוָה וּשְׁלָמִים׃ וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה
וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ אֶת־הָעָם בְּשֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת׃
וַיְחַלֵּק לְכָל־הָעָם לְכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל לְמֵאִישׁ
וְעַד־אִשָּׁה לְאִישׁ חַלַּת לֶחֶם אַחַת וְאֶשְׁפָּר אֶחָד
וַאֲשִׁישָׁה אֶחָת וַיֵּלֶךְ כָּל־הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ׃

כאן מסיימין הספרדים ויש מוסיפין ב׳ פסוקים המתחלים ונאמן ביתך.

וַיָּשָׁב דָּוִד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ וַתֵּצֵא מִיכַל בַּת־שָׁאוּל
לִקְרַאת דָּוִד וַתֹּאמֶר מַה־נִּכְבַּד הַיּוֹם מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר נִגְלָה הַיּוֹם לְעֵינֵי אַמְהוֹת עֲבָדָיו
כְּהִגָּלוֹת נִגְלוֹת אַחַד הָרֵקִים׃ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־מִיכַל
לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בָּחַר־בִּי מֵאָבִיךְ וּמִכָּל־בֵּיתוֹ לְצַוֹּת
אֹתִי נָגִיד עַל־עַם יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל וְשִׂחַקְתִּי לִפְנֵי

ויעל דָוִד ב״ס כ״י תמ״ג דפ״ח במרכא לא בדרגא וכן עיקר כי אין כמו וכן מכריע כ״ע מלן מאד. העולה ג׳ מלא כפ״ם׳.

יְהוָה׃ וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפָל בְּעֵינָי וְעִם־
הָאֲמָהוֹת אֲשֶׁר אָמַרְתְּ עִמָּם אִכָּבֵדָה׃ וּלְמִיכַל
בַּת־שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ׃ וַיְהִי
כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַיהוָה הֵנִיחַ־לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל־
אֹיְבָיו׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אָנֹכִי
יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ
הַיְרִיעָה׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל־הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ
לֵךְ עֲשֵׂה כִּי יְהוָה עִמָּךְ׃ כאן מסיימים האיטליאנים. וַיְהִי
בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃ לֵךְ
וְאָמַרְתָּ אֶל־עַבְדִּי אֶל־דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה הַאַתָּה
תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת
לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם
הַזֶּה וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃ בְּכֹל אֲשֶׁר־
הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־
אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי
אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃
וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי דָוִד כֹּה אָמַר יְהוָה

לא היה לה ילד כ"ב וקרי בדליית המסרה שהזכיר בעל ס"ב, ועוד שנמצא דרכת אות וי"ו מפני ש"ב נגן תד ותד וי"ו בריביה וקמלין וסי' וכו' ומנה בכללן אין לה ילד דשרי אשת אחרים, גם הרד"ק בשרשו אמר לא היה ילד נקמלה וי"ו ל' מפני המספק. בכל עיין מספסי המסמים דף ס"ו א. לעבדי דוד בכל הספרים שראיתי לעבדי לדוד כתיב אך מן מקרא עם פי' רד"ק שנדפס בויניציא שנת דש"ו נרשם לעבדי דוד ותרין מסרות מסייעות לי' האחת הגליונית שמסרה לעבדי לדוד לית דסמיך ותם על חבירו דדה"א י"ז ז' פסוק לית דסמיך, ועוד מסרה אחריתא בס' פ"א סי' י"א כ"ב מסרה עבדי דוד ה' וכל שמואל דכו' גמ"א, ולא מלאם עבדי לוד נבל ס'

צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר
הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ
שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי
מָקוֹם לְעַמִּי לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא
יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר
בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־
עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ וְהִגִּיד לְךָ
יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ
וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַהֲקִימֹתִי אֶת־זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ
אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ וַהֲכִינֹתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ׃ הוּא
יִבְנֶה־בַּיִת לִשְׁמִי וְכֹנַנְתִּי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ
עַד־עוֹלָם׃ אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן
אֲשֶׁר בְּהַעֲוֺתוֹ וְהֹכַחְתִּיו בְּשֵׁבֶט אֲנָשִׁים וּבְנִגְעֵי בְּנֵי
אָדָם׃ וְחַסְדִּי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מֵעִם
שָׁאוּל אֲשֶׁר הֲסִרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ׃ וְנֶאְמַן בֵּיתְךָ
וּמַמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ כִּסְאֲךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־
עוֹלָם׃ כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הַחִזָּיוֹן הַזֶּה
כֵּן דִּבֶּר נָתָן אֶל־דָּוִד׃

שמואל כד סן דין לבן העיקר לעבדי דוד לית דסמיך וגם לעבדי לדוד דד"ה לית דסמיך. לעמי לישראל לית דסמיך. וְנֶאְמַן כ"כ. כִּסְאֲךָ ו"ס כִּסְאוֹ ועיין ע"ש באורך מלוך עליכם בפ' בהלת ולל וילקטו (שמות יו יו).

במלכים ב׳ בסימן ד׳ אם הפרשיות נחברים.

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים
לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל
בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ׃ וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ
מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃ וַיִּתֵּן
לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃ וְנַעֲמָן שַׂר־
צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא
פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה
גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃ וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ
מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃
וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר
בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו
לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה
סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־
כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃
וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא

שָׁלִשָׁה ב׳ וחסר. עשרים־ס״א עשרים. מָה אֶתֵּן זֶה וכן בדפ״ח ורמ״ג אבל בכ״י של נ״ד מָה־נמוקף וכמ״ש מָה אֶתְּנָה. ונעמן ובכ״י ונעמן. כִּי־בוֹ נָתַן־יי כן בדפ״ח ורמ״ג אבל בשני כ״י כִּי בוֹ נָתַן יי ומספבל. לֶךְ בֹּא כן בדפ״ח וכ״י של כ״ד אבל בכ״י ורמ״ג לך־מקף. וַיָּבֵא הספר בכי״ת בגרי והוא מן כ״ה שבספרי בספרם ומנהון י״ד בבפרח. ועתה כ״ה בספרינו גם בכ״י של כ״ד אלא שבגליונו

הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן
עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים
אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ
מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃
וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה
קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
בסוסיו ק׳ וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת
לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ
וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ
וּטְהָר׃ וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי
אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו
וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף הַמְּצֹרָע׃ הֲלֹא טוֹב
אמנה ק׳ אֲבָנָה וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל
הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃ וַיִּגְּשׁוּ
עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא

כתב ז"ל ס"א עתה וכן בס׳ שנקד מורי וקני הר"ר שמשון מלאתי עמה וב"ה בתב ס"ס, עכ"ל. ובכ"י מלאתי כתוב עתה אלא שהמגיה הגיה עליו וי"ו כדלם.
רמצ"ת אף בכ"י וכן עיקר כהוכחת שני מיני מסורת האמת כדים פ׳ מלורע שמבחם כל ליגבלה אף במ"א דד"ה, ועוד שהרי על זה גם על חבירו דרים מלורע סבר ב׳ ואם איתא בזה מלא אי לי׳ למנבל ב׳ חד חסר וחד מלא. הלא ארחץ אף אבל חברו דלהלן הל״א תעשה אף גם מכול עליו וי"ו עם כסיפדא וכו׳ כמ"ב פו׳ כ"ב, אבן בכ"י קדמא בתב עם ומסר וי"ו מלא בסים׳ והגינא בתב תי. דבר גדול בטעם רביע

דִּבֶּר אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ
וּטְהָר׃ וַיֵּרֶד וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר
אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃
וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא
וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין אֱלֹהִים
בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה
מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו
אִם־אֶקָּח וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן
וָלֹא יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה
כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח לֵאלֹהִים
אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה׃ לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה
לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה
וְהוּא ׀ נִשְׁעָן עַל־יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן
בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח נָא יְהוָה לְעַבְדְּךָ
בַּדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ
כִּבְרַת־אָרֶץ׃

נדפ"ו וס"ע גם בכ' כ"י והעדות בן בלעם שהעתקתי במשפטי הטעמים דף ל"ה. הלוא תעשה, חד מן י"ג מלא בספרא. כבשר ב' טעמים. לוא־יעשה חד מן ל"ה מלא בקרי', ובכ"י יעשה־נא היא מוקף. נשען העין קמוצה בס"ם כי ל' הוה הוא. יסלח בטעם דרגא בכ"י לא במקף ובכס הוי' ב"ה בטפחא ותיקרו, ומלת נא כתיב ולא קרי. כברת־ארץ במקף בס"ם וכ"י ובמספט.

במלכים ב׳ סימן ז׳ מן ג׳ פסוק כן כתמול.

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־
מָתְנוּ׃ אִם־אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ
שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־
מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃
וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה
מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ׀
אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃
וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־
סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא
וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־
קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ
וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ
וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן׀ אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים
וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָוֺן וְעַתָּה לְכוּ

מָה בטעם רביע בכ״י וכ״ס. יחיֻנו לית וחסר. ימיתֻנו לית וחסר. קול סוס
מלאתי מ׳ ספרי ל״ם וקול בו״ו והמ״ס הינלם בלא ו״ו וכ״ה במוכלינו של רמ״ו וס נ
וויני׳ של רמ״ח גם בכ״י של כ״ע בלא ו״ו אף שספניה מוסיף מלא ו״ו. עיון ד׳ ט״ו.

וְנִבְאָה וְנַגִּידָה בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּקְרְאוּ אֶל־שֹׁעֵר
הָעִיר וַיַּגִּידוּ לָהֶם לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם
וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ וְקוֹל אָדָם כִּי אִם־הַסּוּס אָסוּר
וְהַחֲמוֹר אָסוּר וְאֹהָלִים כַּאֲשֶׁר הֵמָּה׃ וַיִּקְרָא
הַשֹּׁעֲרִים וַיַּגִּידוּ בֵּית הַמֶּלֶךְ פְּנִימָה׃ וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ
לַיְלָה וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו אַגִּידָה־נָּא לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־
עָשׂוּ לָנוּ אֲרָם יָדְעוּ כִּי־רְעֵבִים אֲנַחְנוּ וַיֵּצְאוּ מִן־
בשדה ק' הַמַּחֲנֶה לְהֵחָבֵה בְהַשָּׂדֶה לֵאמֹר כִּי־יֵצְאוּ מִן־הָעִיר
וְנִתְפְּשֵׂם חַיִּים וְאֶל־הָעִיר נָבֹא׃ וַיַּעַן אֶחָד מֵעֲבָדָיו
וַיֹּאמֶר וְיִקְחוּ־נָא חֲמִשָּׁה מִן־הַסּוּסִים הַנִּשְׁאָרִים
ההמון ק' אֲשֶׁר נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֶהָמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
נִשְׁאֲרוּ־בָהּ הִנָּם כְּכָל־הֲמוֹן יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־תָּמּוּ
וְנִשְׁלְחָה וְנִרְאֶה׃ וַיִּקְחוּ שְׁנֵי רֶכֶב סוּסִים וַיִּשְׁלַח
הַמֶּלֶךְ אַחֲרֵי מַחֲנֵה־אֲרָם לֵאמֹר לְכוּ וּרְאוּ׃ וַיֵּלְכוּ
אַחֲרֵיהֶם עַד־הַיַּרְדֵּן וְהִנֵּה כָל־הַדֶּרֶךְ מְלֵאָה
בחפזם ק' בְּגָדִים וְכֵלִים אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם וַיָּשֻׁבוּ
הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה
אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים

ויגידו בית חגל נב' כ"י ויגידו בית. אשר־וכן בכ"י של כ"ד חגל בכי"א אשר עשו. להחבה נ' כתיב ה'. בהשדה סד מן תרין מילין כתי' ה' במלע תיבותא ולא קרי ותנינו בההפזם דעבילא, ועיין ס"ג. כָּכָל ה' מספים ב' מנהא כפסוק. ויגרו ד' חסר בקדילא וכל שופטים ושמואל לכו כס"ב. ויהי סאה סלת בן כינונו בכ"י של כ"ד וס"א חגל בכי"י וס"א ויהי סאה־סלת.

בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ
אֲשֶׁר נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם
בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים
אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וּסְאָה־
סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַן
הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה
עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר
הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ וַיְהִי־לוֹ כֵּן
וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

הפטרת אחרי מות.

לאשכנזים ביחזקאל סימן כ״ב, ויש מפטירין אותה במלך קדושים תקל״ק פס״ר לעולם מפטירין בפ׳ אחרי, הלא כבני כושיים דלקמן, ובפ׳ קדושים מפטירין זה ויהי דבר יי׳, ואם נדמה המפטיר דלא כבני כושיים מן פ׳ אחרי בגביל מחר חדש או מפטירין בפ׳ קדושים, הלא כבני כושיים.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת
כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר
שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים
עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ

נִשְׁעָן כ״ה בספרינו בקמץ, ובס׳ כ״י בפתח וידמה שבן הי׳ גירסת רש״י ז״ל ולכן פי׳ אתמול כענה לנים אליסע. וּסְאָה וכן בכ״י גם בגל כ״ד וכ״ב לר״ק בסידוש, וידמה לי שאות הבריקה גרס כן דומות וסלת וודג וזכנע ודיעותם.
והודעתה מפיק ה׳. לטמאה לא מפיק ה׳.

וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ
וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם
וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ
יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃
אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם
וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי
חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־
הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב
גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת
רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה
וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־
בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי
רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהִנֵּה
הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר
הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃ הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ
לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי
וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת

ותקריבי מ״א בס״מ גם בכ״י כ״ד ומבר לי׳ ומלא, גם בס׳ ויקרא מסור י׳ חסר ב׳ וליח דין מנהון. עד שנותיך כ״ה למערבאי אבל למדנחאי ע״ת כתיב ד׳ קרי חרפה לגוים וכ״ה בכ״י וכתב מנחת כ״ה בספר מדויק וס״א בגוים בגשה ב׳ ופתחין ובתכין. גלה־בך הכ״מ דפס בס״מ וכ״י וכמשפט וכן אביו ענה־בך ללהלן. ואתי כ״ה בכ״י של כ״ד אבל בכ״י וס״ם ואתי שכחת והוא מן וס״ם. ותבצעי רעיך כ״ה בדוגס וס״א אודרעי־ך, כ״כ בגליון כ״י. עשה אותך והפיצותי אותך

וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ: וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: עד כאן לספרדים. וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם הָיוּ־לִי בֵית־יִשְׂרָאֵל לְסוּג כֻּלָּם נְחֹשֶׁת וּבְדִיל וּבַרְזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוּר סִגִים כֶּסֶף הָיוּ: לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל־תּוֹךְ יְרוּשָׁלִָם:

הפטרת קדושים

במנהג האשכנזים בח"ל בעמוס סי' ט' ויש מפטירין אותה כסדר אחרי מות עיין בלבוש החור סי' תצ"ג. ונק"ק פפ"ד והו הפטרת אחרי בין כנפלד בין כמחובר רק אם היה נדחה מן פ' אחרי נפגל מחר חדש או מפטירין אותה לפ' קדושים ונדחת הפטרת ואתה בן אדם לגמרי.

הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר: הִנֵּה עֵינֵי אֲדֹנָי יֱהוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה: כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה

כגיהם נמנים כבלל וי"ו דכתיבין עין נל"ג. כי־ארם בס"ם וכ"י ס"ת לא נמצא וכן עיקר כי לעולם לא יבוא מפחא אחר מדה במחובר במספרי הטעמים וקושיית המדפיס מלין במ"ג מה שלא מצא כעל המסורה את זה בכלל ל"א דכתיבין בוקף וי"ל שכמסורבת בערך אדם נמנו ל"א בן אדם ביחזקאל נמצא ו"ג וליתא דין עמהם איכנה קושיא בכל שהרי מנה עמהם למען למוג נב וניאמת אין בפסוק ההוא בן אדם כלל אבל איתחלף לי' למחבר לסוג עם למ"ג ולכן איתחבא בזה מלאתי במספר כ"י שהעמים למען למוג לב ממספרם והכנים תמורתו היו לי בית ישראל והיינו דעבינא. הלוא כל מ"מ הלוא עין במ"א אף הנה חסן יום ה'. בשי ם לי ומו השמיד ני ע"ש.

וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ
בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל
חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ
הָרָעָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת
וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ
כִּימֵי עוֹלָם׃ לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם
וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה
עֹשֶׂה זֹּאת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ
חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ
הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי
אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ
וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ
אֶת־פְּרִיהֶם׃ וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ
עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃

והנעותי לית וחד. ינוע לית ונח׳. יפול ו׳ מל׳ כקרי׳ וחד מקום
שיפול רעץ מל׳ וכל קהלות ומצלי דכו׳ במ״נ, ומי׳ נמצלי פי׳ י״ג ויחזקאל כי כ״ג.
ביום ההוא במתם לכיע בס״מ וכ״י. והרסתיו בכ״י של ג״ד וכ״י והריסותי׳.
חורש בקוצר סניהם מל׳ עפ״ה וכן בכ״י. תתמוגגנה הגימל בפתח בס״מ וכ״י
ומכל עליו לו׳ ופתח, וכמנה גם במערכת אות פ״א בכלל פתחין דספרים. ונטעו
כרמים ושתו כן הגיען בכ״י ומ״ג רפ״ו ואחרים מדויקים. אשר־נתתי ובכ״י
אשר ובלא מקף, ובמ״ג רפ״ו סובח ומקף לרמוז המחלקת ובן מנהג בבוסלים הקדמונים.

מנהג האיטליאנים והספרדים, ביחזקאל סימן כ׳
אם מפטירין אותה בכלל אחרי מות.

וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ
אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָי׃
כאן מתחילין הספרדים וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם
דַּבֵּר אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם בָּאִים חַי־אָנִי אִם־
אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם
הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם׃
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי
בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ וָאֹמַר אֲלֵהֶם
אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־
תִּטַּמָּאוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא אָבוּ
לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ
וְאֶת־גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־

ה״תשפט בס״מ קמצא חסר תנינא מל׳. אבותם כל נביאים מל׳ בס״נ חס׳ ולית דין סבירין.

הֵמָּה בְתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וָאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאֲבִאֵם אֶל־הַמִּדְבָּר׃ וָאֶתֵּן לָהֶם אֶת־חֻקּוֹתַי וְאֶת־
מִשְׁפָּטַי הוֹדַעְתִּי אוֹתָם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם׃ וְגַם אֶת־שַׁבְּתוֹתַי נָתַתִּי לָהֶם לִהְיוֹת
לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃
וַיַּמְרוּ־בִי בֵית־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בְּחֻקּוֹתַי לֹא־הָלָכוּ
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי מָאָסוּ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם
וָחַי בָּהֶם וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלְּלוּ מְאֹד וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ
חֲמָתִי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר לְכַלּוֹתָם׃ וָאֶעֱשֶׂה לְמַעַן
שְׁמִי לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִים
לְעֵינֵיהֶם׃ וְגַם־אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם בַּמִּדְבָּר
לְבִלְתִּי הָבִיא אוֹתָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי זָבַת
חָלָב וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ יַעַן בְּמִשְׁפָּטַי
מָאָסוּ וְאֶת־חֻקּוֹתַי לֹא־הָלְכוּ בָהֶם וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי
חִלֵּלוּ כִּי אַחֲרֵי גִלּוּלֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ׃ וַתָּחָס עֵינִי
עֲלֵיהֶם מִשַּׁחֲתָם וְלֹא־עָשִׂיתִי אוֹתָם כָּלָה בַּמִּדְבָּר׃
וָאֹמַר אֶל־בְּנֵיהֶם בַּמִּדְבָּר בְּחוּקֵּי אֲבוֹתֵיכֶם אַל־
תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפְּטֵיהֶם אַל־תִּשְׁמֹרוּ וּבְגִלּוּלֵיהֶם
אַל־תִּטַּמָּאוּ׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֵכוּ וְאֶת־

וָאבאם קמץ ומ״י. חקותי ט״ז נמוכחת בני מיני ממדות. ואת שבתתי
חללו מאד, ב׳ חסר בסיפרה. בחוקי אבותיכם, ל׳ פת ודגש.

מִשְׁפָּטַי שִׁמְרוּ וַעֲשׂוּ אוֹתָם׃ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי קַדֵּשׁוּ
וְהָיוּ לְאוֹת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃

הפטרת אמור

ביחזקאל סימן מ"ד.

וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה
יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב
וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי
וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־
מִשְׁמַרְתִּי׃ וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם
צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה׃
פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים
יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע׃ וּבְצֵאתָם אֶל־
הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם
יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם
וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכַת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים
אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם׃ וְרֹאשָׁם
לֹא יְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא יְשַׁלֵּחוּ כָּסוֹם יִכְסְמוּ אֶת־

בבואם אל־שערי החצר כן כינוי בכ"י ב"ל כ"ד לנח. בשרתם ברביע בכ"י
גם במ"נ דפ"י ואחרים קדמונים. לא יחגרו כ"א לא־יחגרו. ובצאתם כן
בכ"י ודפ"י וס"ס בת"ק, ובס"א בת"נ. משרתם לית חסר. בלשכת כלמ"ד נגינה
והכ"ף דגש וכול מן ג' חד בלי'.

רָאשֵׁיהֶם׃ וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל־
הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה לֹא־יִקְחוּ לָהֶם
לְנָשִׁים כִּי אִם־בְּתוּלֹת מִזֶּרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר־תִּהְיֶה אַלְמָנָה מִכֹּהֵן יִקָּחוּ׃
וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר
יוֹדִעֻם׃ וְעַל־רִיב הֵמָּה יַעַמְדוּ לִשְׁפֹּט בְּמִשְׁפָּטַי
וּשְׁפָטֻהוּ וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי בְּכָל־מוֹעֲדַי
יִשְׁמֹרוּ וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ׃ וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא
יָבוֹא לְטָמְאָה כִּי אִם־לְאָב וּלְאֵם וּלְבֵן וּלְבַת לְאָח
וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ יִטַּמָּאוּ׃ וְאַחֲרֵי
טָהֳרָתוֹ שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ׃ וּבְיוֹם בֹּאוֹ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ יַקְרִיב
חַטָּאתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה
אֲנִי נַחֲלָתָם וַאֲחֻזָּה לֹא־תִתְּנוּ לָהֶם בְּיִשְׂרָאֵל אֲנִי
אֲחֻזָּתָם׃ הַמִּנְחָה וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הֵמָּה יֹאכְלוּם
וְכָל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לָהֶם יִהְיֶה׃ וְרֵאשִׁית כָּל־
בִּכּוּרֵי כֹל וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם
לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה וְרֵאשִׁית עֲרִסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן
לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃ כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־
הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃ ❖

בתולת כ"פ בב"י ומסר עליו לית כ"ב. ובן מוכח ממסרה דלסיכה. יודעם לית חז.
ולאם כ"פ בספרינו אבל בב' כ"י ולאם. יכלית־יומת כ"כ בב' כ"י גם בדפ"ו ומסרים.

בירמיה סימן ל״ב לספרדיות נפרדות.

ויאמר ירמיהו היה דבר־יהוה אלי לאמר: הנה
חנמאל בן־שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך
את־שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה
לקנות: ויבא אלי חנמאל בן־דדי כדבר יהוה אל־
חצר המטרה ויאמר אלי קנה־נא את־שדי
אשר־בענתות אשר בארץ בנימין כי־לך משפט
הירשה ולך הגאלה קנה־לך ואדע כי דבר־יהוה
הוא: ואקנה את־השדה מאת חנמאל בן־דדי
אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף שבעה
שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בספר ואחתם
ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ואקח
את־ספר המקנה את־החתום המצוה והחקים

בענתות קמץ דעבינא הבי״ת נקמץ ובאלף נפתח במ״נ רפ״ו אבל באחרים גם בב׳ כ״י כולהן פתחין. בן־דדי במ״נ רפ״ו וה הראשון הדפים דוקי ע״ז ובבים מבירין שבפרשה הדפים דדי את ועל שלשתן מבר ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא ולשון זה בלתי שלושר לשלמסר ג׳ משמע שהתיבה הולת בלתי כמלאת בקריאה כי אם ג׳ פעמים שנים מכהון את וא׳ מז אם לאחת סברי איטן יתיר ויתיר, אכן בכ״י בתב שלשתן את ועל שלשתן מסר ג׳ את ול׳ וה מלוסר, גם במ״נ של רע״ח אחרים קדמונים שלשתן את. כדבר יי נכ״ף בעדות עם״נ בירמי׳ בי׳ א׳ שמבלה בדבר ה׳ ה׳ לבמיבי וסי׳ וכו׳. קנה־נא במקף בכ״י וכ״ם ובמסמש המסורה נמצפי הספטים רק ס״ב א׳. הירשה הה״א ננגינה בלוב כ״מ ולא כן בכ״י. בענתות גם זה ע״ז בס״פ וכן מוכח מן המכלה הלוערה בל ענתות ע״ז בם״א ענתת לך אל אדך (מ״א ב׳ כ״ו) ועליו מסר לית חבר. ואשקלה הקוף נס״פ ועיין מה שכתבתי בחומש סחול עיכים בס׳ מקן על ובפתחה (בראשית מ״ג כ״א). את־החתום ובכ״י את, ונחלוקים שבין מתדנחי ומדנחאי שלאכו למערבאי את־החתום המצוה למדנחאי את החתום ואת המצוה כתיב, ולכן קיימא לן כמערבאי הבומכים

וְאֶת־הַגָּלוּי׃ וָאֶתֵּ֞ן אֶת־הַסֵּ֣פֶר הַמִּקְנָ֗ה אֶל־בָּר֣וּךְ
בֶּן־נֵרִיָּה֮ בֶּן־מַחְסֵיָה֒ לְעֵינֵי֙ חֲנַמְאֵ֣ל דֹּדִ֔י וּלְעֵינֵי֙
הָֽעֵדִ֔ים הַכֹּתְבִ֖ים בְּסֵ֣פֶר הַמִּקְנָ֑ה לְעֵינֵי֙ כָּל־
הַיְּהוּדִ֔ים הַיֹּשְׁבִ֖ים בַּחֲצַ֥ר הַמַּטָּרָֽה׃ וָאֲצַוֶּה֙ אֶת־
בָּר֔וּךְ לְעֵינֵיהֶ֖ם לֵאמֹֽר׃ כֹּה־אָמַר֩ יְהֹוָ֨ה צְבָא֜וֹת
אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לָק֣וֹחַ אֶת־הַסְּפָרִ֣ים הָאֵ֡לֶּה אֵת֩ סֵ֨פֶר
הַמִּקְנָ֜ה הַזֶּ֗ה וְאֵ֨ת הֶחָת֜וּם וְאֵ֨ת סֵ֤פֶר הַגָּלוּי֙ הַזֶּ֔ה
וּנְתַתָּ֖ם בִּכְלִי־חָ֑רֶשׂ לְמַ֥עַן יַעַמְד֖וּ יָמִ֥ים רַבִּֽים׃ כִּ֥י
כֹ֛ה אָמַ֛ר יְהֹוָ֥ה צְבָא֖וֹת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל ע֣וֹד יִקָּנ֥וּ
בָתִּ֛ים וְשָׂד֥וֹת וּכְרָמִ֖ים בָּאָ֥רֶץ הַזֹּֽאת׃ וָאֶתְפַּלֵּ֖ל
אֶל־יְהֹוָ֑ה אַחֲרֵ֣י תִתִּ֗י אֶת־סֵ֙פֶר֙ הַמִּקְנָ֔ה אֶל־בָּר֥וּךְ
בֶּן־נֵרִיָּ֖ה לֵאמֹֽר׃ אֲהָהּ֮ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִה֒ הִנֵּ֣ה׀ אַתָּ֣ה
עָשִׂ֗יתָ אֶת־הַשָּׁמַ֙יִם֙ וְאֶת־הָאָ֔רֶץ בְּכֹחֲךָ֙ הַגָּד֔וֹל
וּבִזְרֹעֲךָ֖ הַנְּטוּיָ֑ה לֹֽא־יִפָּלֵ֥א מִמְּךָ֖ כָּל־דָּבָֽר׃ עֹ֤שֶׂה
חֶ֙סֶד֙ לַאֲלָפִ֔ים וּמְשַׁלֵּם֙ עֲוֺ֣ן אָב֔וֹת אֶל־חֵ֥יק בְּנֵיהֶ֖ם
אַחֲרֵיהֶ֑ם הָאֵ֤ל הַגָּדוֹל֙ הַגִּבּ֔וֹר יְהֹוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃
גְּדֹל֙ הָֽעֵצָ֔ה וְרַ֖ב הָעֲלִילִיָּ֑ה אֲשֶׁר־עֵינֶ֣יךָ פְקֻח֗וֹת
עַל־כָּל־דַּרְכֵי֙ בְּנֵ֣י אָדָ֔ם לָתֵ֤ת לְאִישׁ֙ כִּדְרָכָ֔יו וְכִפְרִ֖י

על קריאת בן אשר. הַכֹּתְבִים בספר המקנה, כ״כ בס״מ וכ״י ומיקל סהדי מסור
עליו לית ולית הכתובים חיבה סומה. וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי כן בספרינו, וכ״י
ואיד בספק. כִּי כה אמר כ״כ בספרינו גם בכ״י אבל בכ״י נ״ד כי בספק.
אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ כן בס״ו גם בכ״י נ״ד אבל בכ״י אשר ובס״ג וע״ח אֲשֶׁ־ר.

מַעֲלָלָיו: אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה
לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה
וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם
אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: נהרכה קהלות מסיימין כאן וַיָּבֹאוּ
וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתֹרוֹתְךָ לֹא־
הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא עָשׂוּ
וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת: הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת
בָּאוּ הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים
הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה: וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי
יֱהוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֵדִים וְהָעִיר
נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים: וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמֹר: הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי
יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר:

ובתורתך קרי

ומפתים בארץ, לית תסר בסיפרא, וכיונו פליגי כי במ"ג דפ"ת את"ת
ומפתים בארץ, ובמ"ג דפ"ו בארץ מקף וכתבי כ"י אתות ומפתים בארץ.
ותצא את. ובאורות מז ומן י"ג מילין דספקין סל"ף.

בירמיה סימן י״ו בין בספרד בין באשכנז, ולאיטליאני היא הפטרת בהר.

יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ
מֵאַפְסֵי־אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ
הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים
וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת
אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה׃
חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר
חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן
עַל־גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃ הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־
אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃
וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ
אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם
בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר
לִבּוֹ׃ וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב
וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃
בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃
וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו

מזבחותיכם לי׳ בספר כותי׳ ומלא וכל יחזקאל דכו׳ כמ״א. כל־אוצרותיך מלא וי״ו ועיין מ״ש. אשר נתתי לך בכ״י במקף וככה אשר־יבטח חסר בכ״י בנדפוס. כערער קמץ. בערבה הבי״ת קמוצה במלה מבלל. מבטחו בפתח בס״מ וכן הפיל במכלול בבקל מפעל.

וְלֹא יִרְאֶ֗ כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת ויראה ק'
בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: עָקֹב הַלֵּב
מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ: אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן
כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכוֹ כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: קֹרֵא כדרכיו ק'
דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמוֹ ימיו ק'
יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם
מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל
עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ יְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם וסורי ק'
חַיִּים אֶת־יְהוָה: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי
וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

קריאה למפטיר פ' זכור בסוף פ' כי תצא.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח:

הפטרת פרשת זכור

בשמואל א' סימן ט"ו אבל האשכנזים מתחילין כה אמר.

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה:

יבא חם ג' חסר בספרא והכינו מן מלרע בכ"י גלה בן חכרו יב"א שיב שם הכינון שלפיל בכ"י כ"ד ובספרדים אין לתמוה עליהם, ובכ"י שניהם מלעילא, ועיין בחומש שאר עיכים כמ' דבלים מ' ל"מ. ואושעה כ"כ בכל ספרינו גם בכ"י של כ"ד ומברה עליו ב' סעדבי ולוסתה דתילים קי"ט וגם שם מסר ב' רפלוני ה' ולרפלו, אבן בכ"י כתיב בקן הוסיעני ואושעה וחסר לית ונל ולוסתה דתלים מבר לית מלא ובן תי' נירסא בעל מחיר נתיב לכן ל"ם. למשחך כתי"ם בק"ת.

*כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה
עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ
מִמִּצְרָיִם׃ עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ
עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל
וְעַד־חֲמוֹר׃ וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם
בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־
אִישׁ יְהוּדָה׃ וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל׃
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי
פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃
וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי
וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל שָׁאוּל
וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים
וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם
וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי
דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי
אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא
הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃
וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד

*) עי' ההגהות על הפטרות של ד' פרשיות תמצא בסוף ס' שמות.

לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב
לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל: וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה
הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־
הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם
עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה
ויאמר וַיֹּאמְרוּ לוֹ דַּבֵּר: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן
אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ
יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל: וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ
וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק
וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם: וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ
בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:
וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה
וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג
מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי: וַיִּקַּח הָעָם
מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת
וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב

לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן
וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי
אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם
וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב
עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל
לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת
וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל
קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם
וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא
יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר
חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל
וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל
אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג
מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל
מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגָג לִפְנֵי יְהוָה
בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־
בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃ ⁘

מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף פסק׳.

וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: זאת חקת התורה
אשר צוה יהוה לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה
אדמה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה על:
ונתתם אתה אל אלעזר הכהן והוציא אתה אל מחוץ למחנה
ושחט אתה לפניו: ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה
אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים: ושרף את הפרה
לעיניו את ערה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרף: ולקח
הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת והשליך אל תוך שרפת
הפרה: וכבס בגדיו הכהן ורחץ בשרו במים ואחר יבא אל
המחנה וטמא הכהן עד הערב: והשרף אתה יכבס בגדיו במים
ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב: ואסף איש טהור את אפר
הפרה והניח מחוץ למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני
ישראל למשמרת למי נדה חטאת הוא: וכבס האסף את אפר
הפרה את בגדיו וטמא עד הערב והיתה לבני ישראל ולגר
הגר בתוכם לחקת עולם: הנגע במת לכל נפש אדם וטמא
שבעת ימים: הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי
יטהר ואם לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר:
כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן
יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק
עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו: זאת התורה אדם כי ימות
באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים:
וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא: וכל
אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת או בעצם אדם
או בקבר יטמא שבעת ימים: ולקחו לטמא מעפר שרפת
החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי: ולקח אזוב וטבל במים
איש טהור והזה על האהל ועל כל הכלים ועל הנפשות אשר
היו שם ועל הנגע בעצם או בחלל או במת או בקבר: והזה

וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

הפטרת פרשת פרה

ביחזקאל סימן ל״ו.

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם

כִּי־אֲנִי יְהֹוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם
לְעֵינֵיהֶם: וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם
מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם:
וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי
לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי
אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:
וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי
תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי
אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל
טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־
אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב
בַּגּוֹיִם: וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם
אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם
וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם: לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם
מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ
הֶחֳרָבוֹת: וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר

היתה שממה לעיני כל־עובר: ואמרו הארץ הלזו
הנשמה היתה כגן־עדן והערים החרבות
והנשמות והנהרסות בצורות ישבו: וידעו הגוים
אשר ישארו סביבותיכם כי אני יהוה בניתי
הנהרסות נטעתי הנשמה אני יהוה דברתי
ועשיתי: כאן מסיימין הספרדים כה אמר אדני יהוה עוד
זאת אדרש לבית־ישראל לעשות להם ארבה
אתם כצאן אדם: כצאן קדשים כצאן
ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות
מלאות צאן אדם וידעו כי־אני יהוה:

קריא' למפטיר בפ' החדש נכ' בא מתחל' כ' החדש עד ס"פ

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים לאמר:
החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי
השנה: דברו אל־כל־עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה
ויקחו להם איש שה לבית־אבת שה לבית: ואם־ימעט הבית
מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה: שה תמים זכר בן־שנה יהיה
לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו: והיה לכם למשמרת עד
ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת־ישראל
בין הערבים: ולקחו מן־הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־
המשקוף על הבתים אשר־יאכלו אתו בהם: ואכלו את־הבשר
בלילה הזה צלי־אש ומצות על־מררים יאכלהו: אל־תאכלו
ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי־אש ראשו על־כרעיו
ועל־קרבו: ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנתר ממנו עד־בקר

באש תשרפו: וככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם
ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא
ליהוה: ועברתי בארץ־מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור
בארץ מצרים מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה
שפטים אני יהוה: והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר
אתם שם וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם ולא־יהיה בכם נגף
למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיה היום הזה לכם לזכרון
וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת עולם תחגהו: שבעת
ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם
כי ׀ כל־אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן
עד־יום השבעי: וביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא־יעשה בהם אך אשר
יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם את־המצות
כי בעצם היום הזה הוצאתי את־צבאותיכם מארץ מצרים
ושמרתם את־היום הזה לדרתיכם חקת עולם: בראשן
בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד
ועשרים לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם
כי ׀ כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בגר
ובאזרח הארץ: כל־מחמצת לא תאכלו בכל מושבתיכם
תאכלו מצות:

הפטרת פרשת החדש

ביחזקאל סימן מ״ה. אבל נק״ק פפ״ד מתחילין כה אמר דלקמן ולפי׳ זו בל״מ ת׳ מ״ת.

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי
בית ישראל הוא יעשה את־החטאת ואת־המנחה
ואת־העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל:

כאן מתחילין הספרדים:

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח
פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע
פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה
וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים
מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד
כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת׃ וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה
עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם
לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם׃
וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג
יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה
וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה שַׁעַר הֶחָצֵר
הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי
הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ׃
וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־
מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־
שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר
לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח

הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה׃
וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים׃ וּמִנְחָה אֵיפָה
לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים
וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה
מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין
לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה
בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא
דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי
נִכְחוֹ יֵצְאוּ׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם
יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר
וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃
וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה
לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה
אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־
שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר
בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר

בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס
אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ
אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר
עוֹלַת תָּמִיד׃ ע״כ לספרדים כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה כִּי־
יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו
תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה
מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת
הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם
תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם
לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו
לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

הפטרת שבת הגדול

בתרי עשר במלאכי סימן ג׳ ומק״ן פס״ר אין מפטירין וערבה
רק אם חל בע״פ ובזולתו מפטירין בשל פרשה.

וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם כִּימֵי עוֹלָם
וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת׃ וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט
וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים
וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה
וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא

ובנשבעים לשקר כ״ה בכל הדפוסים הקדמונים וכ״י זולת מ״ג של רצ״ח שכתב בנלאנו ס״ת בשתי לשקר והוא לבד נבאר גם יונתן תרגם והמשתבעין לשקר.

כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא
שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים
כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ
הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃ בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי
אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר
אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת
הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי׃ וְגָעַרְתִּי
לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה
וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה
וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ׃ אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד
אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ
קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה אֲנַחְנוּ
מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ
אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו

הגוי כֻּלּוֹ בוי"ו גם בכ"י ומסר פלוג ג׳ כ"כ ובמכלה למדינתא כל ירמי׳ ויתוקא
ותרי עשר כלה כתיב בה"א במ"נ בוי"ו ובי׳ כי מקטנם ועד גדולם דירמי׳ (ב׳ ו)
ב׳ בפסוק׳ במערב אתם נארים, וכל ספר קריא כלו כתיב בוי"ו במ"נ כלה בה"א
ובי׳ כלה יליל וכו׳ ובמ"ש לעיל בהפטרת ס׳ ולרא. והריקתי ב׳ ומז.

לְיִרְאֵי יְהוָה וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ: וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ: כִּי־הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף: וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק: וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: זִכְרוּ תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים: הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם:
הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא:

אשר אני עֹשֶׂה מסור מלעיל ״ בסיפ׳ ורד״ק בספר מכלול כתב שכולם בגעיא חוץ
מן שזה בגעיא וכבר מבואר בסוף ס׳ עמים כל לשה״ת דתק״ע עֹשֶׂה לרוין כ״מ כ״ב
בגלוין ובי׳ וגו׳ ופירוש לשה״ת דתק״ע לא הנכרים מלכים ת״ע ד״ה תילים, קהלת,
עורא, וכבר כתב במכלול כמו כי מגורת פעלי ל״ה כי עם״ה עֹשֶׂה מפנה קמצי
וכל לשה״ת דתק״ע כמותין בשכ״ב פתחין עכ״ל אלא בכפל טעות בפיסניו במקום
לשה״ת כתוב שם לענ׳ חבלי תילים וצ״ל תמורתו אלה הדברים מלכים תילים.

בשבת ור"ח קורין למפטיר וביום השבת עם ובראשי חדשיכם ומפטירין השמים כסאי, וכיוחת בשלה או מפני הפטרת שבת דחנכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שבעה דפ' כסאי, אבל בש ראה ור"ח מפטירין השמים כסאי ואין מפטירין בכי תצא רני עקרה כנידוע עני' סוערה.

בישעיה סימן ס"ו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי
אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃

שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַ͏ִם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ אחת
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀

מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר
בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר
יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה
כֵּן־יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ
וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים
הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ
וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

ונידפס הפטרה א מפני פ' שקלים ופ' החודש, ומנהג קהלות פולין וביהם נידפס גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, לכן מק"ק בפ"ר וכו' אשכנז מפטירין על מחר חדש בפ' ראה ובר"ח ומפטירין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא. בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל
הָאֶבֶן הָאָזֶל: וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה

הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ אֶל
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ פ
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי
כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת
אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה
לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ

אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו
וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל
אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה
הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי
בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן
עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי
לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה
יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא
הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּי וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה
אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן
אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא
הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃
וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ
שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀
בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

קודם שיכנס לבה״כ יעמוד מעט בעזרת בה״כ ויאמר:

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ:

ולא ילך בנחת ולא בפתע פתאום ויאמר:

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ:

כשיכנס לבהכ״נ יאמר: נאך דעם איינטריטט זאגט מאן:

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי־לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָתֶךָ: וַאֲנִי עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי אָתָּה: שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ: יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי: אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי אֶתְחַנָּן: הָאִירָה פָנֶיךָ עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ: כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי[1] אֱלֹהָי: [2]שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ

[1]) אדני, כ״ה בכל כ״י ותם נמצ׳ בסדר קל״ד ותלין, וכן העיד הגאון בן חפני הובא בס׳ אבודרהם וכן העל׳ הס״ש. [2]) שמעה בכ״ל ותסור עלי׳ לי׳ ק״ק.

וְשַׁוְעָתִי הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה־עֹזֵר לִי:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה: אֲנִי קְרָאתִיךָ כִי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

שיר מן ב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות ויתד וג׳ תנועות גדולת וכן בסתרת ונקובו ללוך י״ג העיקרים על סדר י״ג פסוקים הנרשמים.

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
גּוֹמֵל*) לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לְרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

---

*) גומל לאיש וכו׳, פירוש גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל רשע, כרשעתו, וה״ה בנ״ת עלי העתיד תכרים ללא הועיל.

שיר מורכב מיתד וב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות בדלת וכן בסוגר:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא:
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה:
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

בכל הברכות והתפלות צריך שיכוין פי׳ המלות מה שמוציא בשפתיו · ובהזכירו השם הוי׳ ב״ה יכוין פי׳ קריאתו שהוא אדון הכל וגם יכוין כבתיבתו שהוא הי׳ הוה ויהי׳ ובהזכירו שם אלהי׳ יכוין שהוא התקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת: כהרב״ קהל״ אשכנז מתחילין כאן אלהי׳ נשמה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר

קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:
וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ (וצאצאי וצאצאינו) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וְהַלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:
אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי

וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

הנשים אומרות בָּ״א יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בק״ק מ״ץ מוסיפין ב״א י״א מלך העול׳ מגביה שפלי׳ (עיין א״ח סי׳ מ״ו)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּ״אַ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה
מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא
לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל
תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר
רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת
יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן
וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ
וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל
חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי
הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם
רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן
הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין
שֶׁהוּא בֶן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן־בְּרִית:

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה
עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ
מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים׃
מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקוֹתֵינוּ

מַה־יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ· וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ· בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה· זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב־הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת־שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ: אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם·

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רס"ל הי' נוהג לומר כאן כל הפרש' הראשונ' של ק"ש, מפני שלפעמי' כשאומרי' קהלות מתעכבין בקריאת שמע עד אחר זמנה ובזה יצא ידי חובת ק"ש.

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא

מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה
הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי
שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים
וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ בָּ"א יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים· אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה
הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים· קַבֵּץ קֹוֶיךָ
מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם
כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ· אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ
אֶת־הַיָּם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה
אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ
הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־
שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי
אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי
הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

בהרבה קהלות אשכנז אומרין כאן ברכות התורה, יברכך, אלו דברים, וגם
שמות ל' ופ"ל הפסוקים והמשנה

וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד
וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו

מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד
יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל
הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:
וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה
הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה
בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה:
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהֹוָה
וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת־
קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם · כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתָ אוֹתָם עַל־יְדֵי מֹשֶׁה נְבִיאָךְ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתָךְ:
וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף
וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה:
וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח
טָהוֹר קֹדֶשׁ: וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה
לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם: וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו
אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־
הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת
בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי
יְהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם:

תנו רבנן פטום הקטורת, הצרי והציפורן החלבנה והלבונה
משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום
משקל ששה עשר ששה עשר מנה · הקושט שנים עשר, וקלופה
שלשה, וקנמון, תשעה, בורית כרשינה תשעה קבין · יין
קפריסין, סאין תלתא וקבין תלתא, ואם אין לו יין קפריסין,
מביא חמר חורין עתיק, מלח סדומית רובע הקב, מעלה עשן
כל שהוא · רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהיא ואם נתן בה
דבש פסלה · ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הצרי אינו אלא שרף, הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן, כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפורן, מפני שהיא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטיב היטיב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים, פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו. אמר רבי יהודה זה הכלל, אם כמידתה, כשרה לחצאין, ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין. עוד תני בר קפרא, אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

תפלה רבי נחוניא בן הקנה.

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדוּלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה. אבג״יתץ
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. קרע״שטן
נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם. נגד״יכש
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם. בטר״צתג
חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ. חקב״טנע
יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ. יגל״פזק
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת. שקו״צית

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת מוסיפין

במדבר כ״ח וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

בר״ח חדש.

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיָי פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיָי: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיָי עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

איזהו מקומן הול נפקו ליסוד וכן ברייתא דר׳ ישמעאל לכן נריך ללמדו סיכן ספי׳.

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פָּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן

בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן
הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת
מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד
מַעֲרָבִי שֶׁלְּמִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב
אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדֶּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר
וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי
חֳדָשִׁים וְשֶׁלְּמוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל
אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב
וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית · מִזְרָחִית צְפוֹנִית ·
צְפוֹנִית מַעֲרָבִית · מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית · שְׁיָרֵי הַדָּם
הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן
הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה
עַד־חֲצוֹת: הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן
וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל
לָאִשִּׁים: זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת · אֵלּוּ הֵן
אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה
חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי ·
שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין

לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב

מִכָּתוּב אֶחָד· וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים· מִכְּלָל וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל· כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט· מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט· וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בְּדָבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ· דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ· וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

ברוך שאמר יש לנגן בקול נעים. וצריך לאומרו בעמידה, וידקדק בקריאתו כמו גבי ק"ש. ואסור להפסיק מתחלת ב"ש עד לאחר י"ח, ואפילו לצורך מצוה, אבל לקדושה ולברכו דהיינו לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולתיבות מודים אנחנו לך, ולקדיש דהיינו לומר יהא שמי' רבא עד יתברך, וגם לענות אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה, מפסיק אבל לשאר אמן לא יפסיק.

אם בא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי דזמר' אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעת' ועד עולם הללוי', ואח"כ הללו את

ה' מן השמים עד עם קרובו הללוי', ואח"כ הללו אל בקדשו כל הנשמ' תהלל יה הללוי', ואח"כ ישתבח, ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' עד והוא רחום ודלג עד והוא רחום שקודם אשרי יושבי כדי שיתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ותהל' לדוד וישתבח, ואם כבר התחילו יוצר אור ואין שהות לומר אפילו בדלוג יתחיל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותי' ויתפלל י"ח עם הצבור ואחר י"ח יתחיל הודו לה' וכו' עד ישתבח ולא יאמר ישתבח, ויש אנשים כשבאים לבית הכנסת והצבור מתחילין יוצר אור המה ג"כ מתחילים ישתבח עמהם וזה איסור גמור כי ישתבח נתקן להיות סוף פסוקי דזמרה וצריך שאמר הוא ההתחלה וא"כ אם לא אמר קצת פסוקי דזמרה איך יאמר ישתבח, לכן טוב ונכון להתחיל יוצר אור.

אם בא לבה"כ ובתוך שיבדוק הציצית מתחילין הצבו' יוצר אור טוב שיתפלל עם הצבור ולא יבדוק הציצי' ויסמוך על הרוב וחזקתו בדוק. ויאחז הב' ציצי' שלפניו בידו הימנית בשעת אמירת ב"ש וכשיסי' בתשבחות ינשקם ויניחם בנחת מידו.

כתוב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר נוסח זה

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם· בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית· בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה· בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ· בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת· בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו· בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח· בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם· הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו· וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים· מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

ד״ה א׳ ט״ז

הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו:
שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו:
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי ייָ: דִּרְשׁוּ
ייָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר
עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי
יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא ייָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו:
זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן
אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר
כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה
אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־
תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַייָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל ייָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל
כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַייָ שָׁמַיִם
עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ
לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲלֹץ
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי
קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ
לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:
יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ
צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ

יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃ הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־
נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם׃ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה
לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃ כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם
קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ
לָךְ׃ הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ׃ קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו׃
וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה
לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי׃

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־
אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃ יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר
וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת׃ אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃ בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה
תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם׃ וְהוּא כְּחָתָן
יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ מִקְצֵה
הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר
מֵחַמָּתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ
נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־
לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה
עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים: גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן ׀ אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ:
אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי:
בַּייָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ:
גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:
דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי:
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ:
זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ:
חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ:
יְראוּ* אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב:
לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם:
מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:

*) יראו הרי״ש נקראת בצירי והאל״ף נבלעת׃

סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃
עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם׃
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃
צָעֲקוּ וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם׃
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ׃
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃
פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃

*תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃ בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה־אֵל׃ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם׃ כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃ זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃ שַׁתָּ עֲוֺנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה׃ יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ

עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב
חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ:
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־
יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:
יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם:
וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַיְיָ
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ
מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת
כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא
מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה
מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־
דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ:
עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי
בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי:
יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ

וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:
קלה הַלְלוּיָהּ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־
יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר
לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא
רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח׀ אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן׀ מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם
לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ
מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

קלו הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְ״חַ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃
הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ׃
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ כִּי־יָשָׁר דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃ אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל־צְבָאָם׃ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃ יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃ אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם׃ מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל

גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה
וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו
לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא:
כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ:
יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:
צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהוֹדוֹת לַייָ
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־
גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר
לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:
וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים
קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח
כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים
יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:
צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן
תבל

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת ׀ יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת ׀ מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־
יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ ׀ נֶאֶמְנוּ מְאֹד
לְבֵיתְךָ נַאֲוָה*־קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם
יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־
מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל
הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר:
יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ:
יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם
וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא
מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת
יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ
לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי
בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ
יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי ׀ לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ
לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

*) נאוה קדש הנו"ן בקמץ וה"א בח"ם והקוף דגש בכ"י מדויק וכ"י וכן תיקן וכ"כ דר"ש.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָול־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל
מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת

תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

קמז הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי

עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־
בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־
הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְיָ הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן ׀ לְכָל־גּוֹי
וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־
צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי
אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל
הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה כִּי הוּא צִוָּה
וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:
הַלְלוּ אֶת־יְהֹוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:
אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־

לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־
בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:
וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

קמט הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ
בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ
לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ
חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת
אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

קנ הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ
בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף
וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־
שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ ה ת י ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן ׀ וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ ׀ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם
וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

צריך לעמוד קודם שיתחיל ויברך ויעמוד עד אתה הוא וכו'.
ד"ה א' כ"ט

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־
עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח
וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ
וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל
וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ
וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: נחמי' ט' אַתָּה הוּא יְיָ
לְבַדֶּךָ אַתָּ עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־
צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר
בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ
מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ
בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְּׁמוֹ
אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת
עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת־
דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵינוּ
במצרים

בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף׃ וַתִּתֵּן
אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם
אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם
כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־
הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים׃

וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ
בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃

שירת הים צריך לומר מעומד בשמחה ובכונה וכניגון הטעמים כמו בספר תורה.

אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה
סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃
יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ׃ מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה
וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃
תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃ יְמִינְךָ
יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב׃ וּבְרֹב
גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃

וּבְרֽוּחַ אַפֶּ֙יךָ֙ נֶ֣עֶרְמוּ מַ֔יִם נִצְּב֥וּ כְמוֹ־נֵ֖ד נֹזְלִ֑ים קָֽפְא֥וּ
תְהֹמֹ֖ת בְּלֶב־יָֽם׃ אָמַ֥ר אוֹיֵ֛ב אֶרְדֹּ֥ף אַשִּׂ֖יג אֲחַלֵּ֣ק
שָׁלָ֑ל תִּמְלָאֵ֣מוֹ נַפְשִׁ֔י אָרִ֣יק חַרְבִּ֔י תּוֹרִישֵׁ֖מוֹ יָדִֽי׃
נָשַׁ֥פְתָּ בְרֽוּחֲךָ֖ כִּסָּ֣מוֹ יָ֑ם צָֽלְלוּ֙ כַּֽעוֹפֶ֔רֶת בְּמַ֖יִם
אַדִּירִֽים׃ מִֽי־כָמֹ֤כָה בָּֽאֵלִם֙ יְהֹוָ֔ה מִ֥י כָּמֹ֖כָה נֶאְדָּ֣ר
בַּקֹּ֑דֶשׁ נוֹרָ֥א תְהִלֹּ֖ת עֹ֥שֵׂה פֶֽלֶא׃ נָטִ֙יתָ֙ יְמִ֣ינְךָ֔
תִּבְלָעֵ֖מוֹ אָֽרֶץ׃ נָחִ֥יתָ בְחַסְדְּךָ֖ עַם־ז֣וּ גָּאָ֑לְתָּ נֵהַ֥לְתָּ
בְעָזְּךָ֖ אֶל־נְוֵ֥ה קָדְשֶֽׁךָ׃ שָֽׁמְע֥וּ עַמִּ֖ים יִרְגָּז֑וּן חִ֣יל אָחַ֔ז
יֹשְׁבֵ֖י פְּלָֽשֶׁת׃ אָ֤ז נִבְהֲלוּ֙ אַלּוּפֵ֣י אֱד֔וֹם אֵילֵ֣י מוֹאָ֔ב
יֹֽאחֲזֵ֖מוֹ רָ֑עַד נָמֹ֕גוּ כֹּ֖ל יֹשְׁבֵ֥י כְנָֽעַן׃ תִּפֹּ֨ל עֲלֵיהֶ֤ם
אֵימָ֙תָה֙ וָפַ֔חַד בִּגְדֹ֥ל זְרוֹעֲךָ֖ יִדְּמ֣וּ כָּאָ֑בֶן עַד־יַעֲבֹ֤ר
עַמְּךָ֙ יְהֹוָ֔ה עַד־יַעֲבֹ֖ר עַם־ז֥וּ קָנִֽיתָ׃ תְּבִאֵ֗מוֹ
וְתִטָּעֵ֙מוֹ֙ בְּהַ֣ר נַחֲלָֽתְךָ֔ מָכ֥וֹן לְשִׁבְתְּךָ֛ פָּעַ֖לְתָּ יְהֹוָ֑ה
מִקְּדָ֕שׁ אֲדֹנָ֖י כּוֹנְנ֥וּ יָדֶֽיךָ׃ יְהֹוָ֥ה ׀ יִמְלֹ֖ךְ לְעֹלָ֥ם וָעֶֽד׃
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים
וישב יי עלהם את מי הים · ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים׃

כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם · וְעָלוּ מוֹשִׁעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ
הַמְּלוּכָה׃ וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד׃ וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

נִשְׁמַת כָּל־חַי תְּבָרֵךְ אֶת־שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ · וְרוּחַ
כָּל־בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד · מִן
הָעוֹלָם וְעַד־הָעוֹלָם אַתָּה אֵל · וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ
מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם
בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה :
אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים · אֱלוֹהַּ כָּל־בְּרִיּוֹת
אֲדוֹן כָּל־תּוֹלָדוֹת הַמְהֻלָּל בְּרֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת
הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים · וַיְיָ לֹא־
יָנוּם וְלֹא־יִישָׁן · הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים ·
וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים · וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ
נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים · לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים ·
אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו
וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ · וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת
כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ · וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם ·
וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת : אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים
לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · וּלְבָרֵךְ אֶת־
שְׁמֶךָ · עַל־אַחַת מֵאָלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי

---

*) ברוב התשבחות ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] . **) ... [illegible]
... [illegible] . *) והמקיץ ... [illegible].
°) ורבי ... [illegible].

רִבְבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ
וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים
פְּדִיתָנוּ· בְּרָעָב זַנְתָּנוּ· וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ· מֵחֶרֶב
הִצַּלְתָּנוּ· וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים
דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ· וְלֹא־עֲזָבוּנוּ
חֲסָדֶיךָ· וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן
אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ· וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ
וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ: הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ
וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ
אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה· וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ
תִשָּׁבַע· וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע· וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ
תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ· וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת
יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ· כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה
יְיָ מִי כָמוֹךָ· מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ·
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ·
כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־
שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ:
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ: הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא
בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

הש"ץ מנגן שוכן עד עד תתקדש ובקהל תוגה ובמקהלות.

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ· וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ· וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם· וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ·

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: הש"ץ אומר חצי קדיש.

---

*) ולקלס הל' זה קבה עוב״ל בהדי בטפמת הקדיש לשון ויתעלה ויתקלס וספידתו נתבטל פים בו ל' נכלי כמו שכתב ר"ן בדרשו וכן כתב סדר לב"ן הידוע בספרו וסמגה"צ כי' כ"מ שאין נכון לומר ויתקלס שלא לבכיות בשבם הנורא יתברך אך ויתהלל ויתבן יעתד שאינו שוברע עכ"ל והנה הקדלית אתו נבירבתו בנוסח הקדיש להסיר ויתקלס ולגמ' תם לבו ויתהלל שמחים לא הבידים כמן ז' ופרי ולנכא ויתבן ית' שאינו שוברת.

ש״ץ סמוך ברכו

ברכו את יי המבורך:

ק״ה ברוך יי המבורך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו
מלך העולם יוצר אור
ובורא חשך עשה
שלום ובורא את הכל:

אומר הקהל יתברך.

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים
הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא
אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו
לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו:
ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה:
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:
יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

במועדים שחלו בחול אומרים זה אור עולם באוצר חיים אורות מאופל אמר ויהי:

הכל יודוך והכל ישבחוך. והכל יאמרו אין
קדוש כיי: הכל ירוממוך סלה יוצר הכל. האל
הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח: ובוקע
חלוני רקיע. מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון
שבתה: ומאיר לעולם כלו וליושביו שברא
במדת רחמים: המאיר לארץ ולדרים עליה
ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה
בראשית: המלך המרומם לבדו מאז המשובח
והמפואר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם
ברחמיך הרבים. רחם עלינו אדון עזנו צור
משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אין כערכך ואין
זולתך. אפס בלתך ומי דומה לך: אין כערכך
יי אלהינו בעולם הזה. ואין זולתך מלכנו לחיי
העולם הבא: אפס בלתך גואלנו לימות המשיח.

וְאֵין זוּלָתְךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים· בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה: גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם· דַּעַת וּתְבוּנָה סֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ· וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה: זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ· חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ· יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל: כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם· לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ· נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם: שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם· עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ· צָהֳלָה* וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ: קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר· רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה· שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם· תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת: זֶה שֶׁבַח שֶׁלַּיּוֹם

---

*) צהלה, הה"א בק"מ כי הוא שם דבר כחבירו ורנה, [illegible] [illegible] (ויקרא י"ג) [illegible] [illegible] (ירמי' ט"ו ט') [illegible] (תלים קי"ג ט') כי לנקבה הוא [illegible] [illegible] זקן וזקנה [illegible]

השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו: ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי: לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו, שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קדש: שמך יי אלהינו יתקדש. וזכרך מלכנו יתפאר. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה וביראה רצון קונם וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים: את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה

ברורה

בְּרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה: קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

כשאומרים אופן יאמר זה.

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים | וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֵרוּ וּשְׂרָפִים יָרֹנּוּ וְאֶרְאֶלִּים יְבָרֵכוּ פְּנֵי כָּל־חַיָּה וְאוֹפַן וּכְרוּב

לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד

לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד
תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק
לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ
וְלֹא־נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ:
וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ
קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ
בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל
סֶלָה בֶּאֱמֶת · לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: יחיד אומר
אל מלך נאמן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ
וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת
בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:
וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי

מטר

מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָֹה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָֹה
נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־
בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָֹה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי
בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל
תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָֹה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים

אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: ש לגרף אלהיכם לאמת ·

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר: וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ: לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל־הָרִאשׁוֹנִים וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חוֹק וְלֹא יַעֲבוֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

כשיג ולית תוספי נותסבנו לסמת זה יכו׳ בכולין טתלפין רק על הראשוני ·

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים לְעוֹלָם וָעֶד חוֹק וְלֹא יַעֲבוֹר אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ אָתָּה. לְמַעַן שִׁמְךָ מַהֵר לְגָאֳלֵנוּ כַּאֲשֶׁר גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ

אֱמֶת מֵעוֹלָם שִׁמְךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ
לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ
וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ
שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ:
אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם:
אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרָגְתָּ
וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים
זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ
אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים
וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים
וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו:
תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָֹה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים
לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ
וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה

בעזרת

בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בלחש אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ. בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה.

בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים.

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּא"י מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לּוֹ. כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ. בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר־סִינַי. וּשְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ.

וכתוב

וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת · וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ ·
וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת
לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת
הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: וְלֹא נְתַתּוֹ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת · וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ
לְעוֹבְדֵי פְסִילִים · וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים ·
כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה · לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר
בָּם בָּחָרְתָּ · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ · וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ
חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת
וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ
וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם
וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל
וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן
תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בל"ח מוסיפין אלהינו ואלהי אבותינו . יעלה ויבא ויגיע ויראה
וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו .
וזכרון משיח בן דוד עבדך . וזכרון ירושלים עיר קדשך . וזכרון
כל עמך בית ישראל לפניך . לפליטה לטובה לחן ולחסד
ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש החדש הזה . זכרנו יי
אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים .
ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו . ורחם עלינו והושיענו .
כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים . ברוך
אתה יי המחזיר שכינתו לציון :

מודים אנחנו לך
שאתה הוא יי
אלהינו ואלהי
אבותינו לעולם
ועד צור חיינו מגן
ישענו . אתה הוא
לדר ודר נודה לך
ונספר תהלתך . על חיינו המסורים בידך ועל
נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום
עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב
ובקר וצהרים . הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם
כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך :

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא
יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל
בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות
והודאות לשמך הגדול והקדוש
על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו
ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות
קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך
ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו
מודים לך . ברוך אל ההודאות :

בחנוכה מוסיפין ועל הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל
התשועת

התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה· ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך· ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את

עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

(בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: (ברוך אתה יי עושה השלום):

ברוך אתה יי המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי. עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש.

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר

ק"ו קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

ח' אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: ק"ו ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך:

ק"ו ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

ח' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:

בר"ח וששת ימים האחרונים של פסח אומרין הלל בדלוג.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל*:

קי״ג הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קי״ד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

---

*) ההלל כן עיקר כה"א הידוע ברלא וכן הוא בתלמוד בכל מקום וכן ברמב"ם פ"ג מ"א לברכות וכן בס' המנהיג לה"ר הירחי ובס' המפואר בדיני ר"ח ובאבודרהם וכ"ה בכל סדורי הספרדים גם בכל סדורי האשכנזים הקדמונים וכ"י וכן בסידור של ר"ה ש"ן של שנת ש"ך גם במחזור מ"א דפוס וויניציא של שנת ש"ס ובאחרים ואלתם לא שהמדפיסים האחרונים השתבשו ונשתרבב הטעות בכל הסידורים החדשים.

קטו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ׃ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־
נָא אֱלֹהֵיהֶם׃ וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
עָשָׂה׃ עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ* אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׃
יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא
יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃ כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־
בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃
בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃
יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃
יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־
בֵּית אַהֲרֹן׃ יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים׃
יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם׃ בְּרוּכִים אַתֶּם
לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ
נָתַן לִבְנֵי־אָדָם׃ לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי
דוּמָה׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יָהּ׃
קטז אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע ׀ יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי
הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ אֲפָפוּנִי ׀ חֶבְלֵי־
מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃

*) אף לפי עדות רש״י ז״ל בתלים קל״ה ולפי מה שמס׳ עם בגליון המס״ק נ״ל כאן אף נקמ״ן.

וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל
עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא
לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה
יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: *
נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת ׀
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

ק׳ הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ ׀ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
ח׳ הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו

---

*) פתאים, הא״לף נעלם והחירק נקראת תחת הי״ו.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָבְיָה: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק
אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת

°) ת"א של קראתי יה במפיק וה"א של במרחב יה רפה, ודו"ה כס"ת בה ספר תנח במסרת דסוף פ' בשלח ובכל ענה בו כתוב הנחק רס"ד נקונטרס הבנות שלו, ולא היה מן הצורך להכתיבו שבית לולא שראיתי להחכם רמ"ם כמ"ש ויעתר ילחק שהעתיק שנית דברי רו"ה המיוחסים כי לא דחה דברי רמ"ר ולא המסרת דסוף בשלח והדליק נמסר פס במרחב יה נהדי מילין דלא מפקין ה"א וממילא שהיא מל' אחת וכדעת רבא ורב נעם' ספתי' דף קי"ו א' דוגמת חבריו שלהבתיה, ואדרן מתפליה שהן תיבה אחת ובעדות רד"ק בשרשו ומ"ל שלהבתיה נמסר נהדי' מל' אחת לדעת בן אשר וא"כ מכלל דסוקבשלא אחת כבן אשר דקיימא לן כוותי' לכן במלאכיה מל' אחת וסה"א רפ' וכן נמקד' כ"י יבן ומדויק כתיב במלאכי' מלה אחת והחי"ת בפתח והבי"ת בשו"א וה"א רפה וכן עיקר, ודע כי ענני בספס גרש דביע לכן כתוב אחריו.

*) נפלאת מאל"ף כתלם דוגמת וחטאת עמך (שמות ה טו) והדומים לו, והנסין קורא האל"ף בתלם הינוס לא.

זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

החזן מנגן אנא והקהל עונה. החזן חוזר ומנגן אנא והקהל עונה.

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אל

הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל*) כָּל מַעֲשֶׂיךָ · וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

בקצת קהלות אומרים.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:
אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם:
כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

*) בסידורי הספרדים גם בסידורי האשכנזים וכ"י ודפוסים ישנים ליתא מלת על וגם הרב אבודרהם והרב רמ"ד והגאונים אחרים לא גרסו לה.

פותחין ארון הקודש ומוציאין ס"ת ואומרין.

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים:

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחי תרעי דשמיא דרחמין ומעוררין את האהבה למעלה ואבעי ליה לבר נש למימר הכי:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויא לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטבותא. ולהוא אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אורייתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואורייתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תשבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבי באורייתא ותשלים משאלין דלבי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

המוליך ס"ת נוטלו ביד ימין וש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם גדלו, והמולין וקולת קהלות לסבבו אומר הש"ץ שמע ישראל ואחריו הקהל.

(שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש (ונורא) שמו:)

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר.

גדלו ליי אתי. ונרוממה שמו יחדו:

וקהל עונה

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מגביה הספר בידו לפניהם והולך ותולה עמו למגדל שקורין בס והדרך הליכתו לאחרים.

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא: שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא: כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדשתו על החיות וקדשתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי: ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

הש"ץ מניח הס"ת על השלחן ופותח ואומר.

ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו ונאמר אמן:

הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה כֹּהֵן קְרַב׃
יַעֲמוֹד (פלוני בר פלוני הכהן) בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ
עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים
מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יְיָ עֹז
לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ הָאֵל תָּמִים
דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ׃
ק׳ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃

וקורין ז׳ גברי ואם רצה להוסיף מוסיף והמפטיר אינו מהמנין, ואחר שבירך השביעי אומר׳ החזן׳ אומר הש״ץ ח״ק ונותן מי שברך לשביעי ואח״כ קורא למפטיר ג׳ פסוקים שבסוף הסדרה, ואם אי אפשר להתחיל גם מתחיל וקורא גם קריאת השביעי.

׳ אם לא נמצא מי שירצה להפטיר את אחד שאומר הפטרה שלה כבר, ובכר אמר הש״ץ קדיש אחר קה״ת, וה שרוצה להפטיר אפילו הוא אותו שעלה בשביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף, אבל אם עדיין לא אמר הש״ץ קדיש יפטיר מי שיעלה לשביעי אם ירצה ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה.

׳ בשבת שיש ב׳ ברכות מחוברות נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדר׳ לתחלת סדר׳, ומפטירין בהפטר׳ של שני׳ שבימוש, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין כשל אחרי. אם טעה הש״ץ וסיים הפרשה עם השבי ואמר קדיש אין צריך לחזור עוד אמר או יקרא עם המפטיר שמה שקרא השבי, דמפטיר עולה למנין שבעה.

׳ ר״ח שחל בח׳ בשבת מפטירין מחר חדש, חוץ מן עניי׳ סוערה שלישית נחמו. כשמוציאין ב׳ ס״ת לעולם קורין ז׳ גברי בסדר השבת ולאחר שבירך השביעי ברכת אחרונה מניחין ס״ת ב׳ אצל הראשון ואומר ח״ק על שניהם, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ונותנין ס״ת ב׳ ונותנין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בס״ת שני.

׳ בשבת ור״ח קורין בס״ת ב׳ וביום השבת ובראשי חדשיכם, חוץ מן ר״ח אב בשבת שכיפוהו במדינות או להפטיר שמעו ולעולם אין מזכירין ר״ח בברכת הפטר׳.

׳ בפ׳ שקלים קורין למפטיר מתחלת פ׳ כי תשא עד סוף פסוק, ובפ׳ זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ׳ כי תצא, ופ׳ פרה מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף פסוק, ופ׳ החדש בסדר בא מן ויאמר יי אל משה ואל אהרן עד סוף פסוק.

כשמוציאין ג׳ ס״ת כגון בשבת ר״ח וחנוכה קורין בראשון ו׳ בסדר השבת, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ומותחין ס״ת ב׳ ונותנין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ראש חדש ומניחין ס״ת א׳ אצל הכהן וס״ת ב׳ אצל המקרא ומורידין המוציל על כולם ואומרין ח״ק על שלשתן ולוקחין ס״ת א׳ למקומו, ומגביהין וגוללין ס״ת ב׳ ומותחין ס״ת ג׳ ונותנים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם אירע ר״ח באחד מן ד׳ פרשיות ולעולם קורין בשלישי בסדר הפרש׳ ומפטירין בשל פרש׳.

המעלה לתור׳ יאחז בשתי ידיו בידיות התור׳ וע״י טלית של ס״ת, וקודם הברכה פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק הס״ת ויאמר ונשא עץ חיים

היא למחזיקים בה ואחז פניו לצד שמאל ומברך בקול ברכו את יי המבורך:

ועונים הצבור ברוך יי המבורך לעולם ועד: וחוזר המברך ב"י"ה"ל"ו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה יי נותן התורה:

וכשמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר ידו השמאלית מהס"ת ויאחז ידו הימנית לבדו אוחזת בס"ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה.

אחר הקריאה גולל ומברך ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו: ברוך אתה יי נותן התורה:

גרסינן בפ"ק דברכות, ועוברי ה' יכלו, זה המניח ס"ת כשהוא פתוחה ויוצא, אבל בין גברא לגברא מותר לצאת ע"י דחק ואונס, אבל בלאו הכי אין לצאת:

מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא, יאמר ברכ' זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הגומל לחייבים (נ"א לרשעים) טובות שגמלני כל טוב:

והקהל עונים מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה:

מי שבנו הגיע לכלל מצות דהיינו שהוא בן י"ג שנה ויום אחד אומר כשבנו מקורין לבנו בס"ת או כשהוא מתפלל כמו בצבור ברכה זו: ברוך שפטרני מענשו של זה:

מי שבנך. ומגביהין וגוללין, כשמגביהי' הס"ת מביטין כל הצבור על הס"ת ואומרי'.

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרין יקום פורקן •

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא: זרעא חיא וקימא • זרעא די לא

יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא · דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל · לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא · לְכָל־תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל־תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא · מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן · וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל־זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן:

המתפלל ביחידות אין לומר יקום פורקן זה ולא מי שברך ·

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מְעַלְיָא: זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין · רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא · טַפְלָא וּנְשַׁיָּא מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן · וְתִתְפָּרְקוּן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל־עָקָא וּמִן כָּל־מַרְעִין בִּישִׁין · מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן · כָּל זְמַן וְעִדָּן · וְנֹאמַר אָמֵן:

בהרבה קהלות נוהגים להזכיר נשמות המתים בשבת ואומרים אב הרחמים, אבל אין מזכירין בשום חתונה ומילה ולא בשבת שמברכין החדש יק"ו ובחנוכה ור"ח, ולא בארבע פרשיות, וכללא הוא בכל שבת שיש צבור ואומן אין מזכירין חוץ משבת תשובה שמזכירין, ואח"כ מברכים מי שברך לקהל ולעדה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא
יְבָרֵךְ אֶת־כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה · עִם כָּל־קְהִלּוֹת
הַקֹּדֶשׁ · הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־
אֲשֶׁר־לָהֶם · וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה ·
וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר
לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה · וּפַת לָאוֹרְחִים
וּצְדָקָה לָעֲנִיִּים וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר
בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר
מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־
עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם
עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים
מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד־
עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה · הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים
נְתִיבָה · הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם
וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵינוּ פלוני יָרוּם הוֹדוֹ ·
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ
וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת
רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל
יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם

כָּל יִשְׂרָאֵל. בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמברכין החדש נוהגין לומר תפלת רב בתר צלותא, (ברכו' קי"ו ב') .

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל טוֹבָה חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בשבת שלפני ר"ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטוב' ואומר הש"ץ מי שעשה . ואם אין מכירין בשמות ואין אומרים אב הרחמים חוץ מימי הספירה .

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר ר"ח פלוני יהי' ביום פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ק"ו יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

נהגו קהלות פולין אומרין בכל שבת אב הרחמי' חוץ מכשיש מילה אין ולא בשבת חנוכה ומי"ג, ולא כשמברכים החדש חוץ מימי הספירה', וכשמברכין חדש אב נוהגין בק"ק פראג לאומרו וברוב קהלות אשכנז א"א אותו כ"א בשבת שלפני שבועות ושלפני תשעה באב.

אב הרחמים שוכן מרומים. ברחמיו העצומים. הוא יפקוד ברחמים. החסידים והישרים והתמימים. קהלות הקדש שמסרו נפשם על קדשת השם. הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. מנשרים קלו ומאריות גברו. לעשות רצון קונם וחפץ צורם: יזכרם אלהינו לטובה. עם שאר צדיקי עולם. וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך: ככתוב בתורת משה איש האלהים. הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום. ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו: ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר: ונקיתי דמם לא נקיתי. ויי שכן בציון: ובכתבי הקדש נאמר: למה יאמרו הגוים איה אלהיהם: יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך: ואומר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים: ואומר ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה: מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה

אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו:

קמה תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל־יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלותך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדול חסד: טוב יי לכל ורחמיו על־כל־

מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת
יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו להוליכו מן התיבה ולהכניסו בהיכל ואומר.

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:
ויענו העונים הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:
כ"ט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה
כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה
בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד
הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהוָה בַּכֹּחַ קוֹל

יְהוָֹה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָֹה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָֹה
אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן
כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָֹה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ:
קוֹל יְהוָֹה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָֹה מִדְבַּר קָדֵשׁ:
קוֹל יְהוָֹה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ
כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָֹה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָֹה
מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָֹה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָֹה יְבָרֵךְ
אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשמחזירין הספר תוך ההיכל אומרים.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָֹה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל:
קוּמָה יְהוָֹה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ
יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ
אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם
תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ
וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־
נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָֹה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה
חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר תפלת מוסף

כל יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. וזמן תפלת מוסף אחר תפלת שחרית ואין לאחר' יותר מסוף ז' שעות. אם התפלל אות' קודם תה"ש יצא. שכח ולא התפלל בזמנה אין להתשלומין, היו לפניו שתי תפלות אחת של מנח' ואחת של מוסף, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שש ומחצה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, אע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה לכתחלה הכא שאני כיון שצריך להתפלל של מוסף, ומיהו אם קודמין לביה"כ

אין צריך להקדים של מנח' אם עדיין לא קרא השמש למנח', אבל משהגיע זמן מנח' קטנה צריך להקדימה למוסף, ובציבור לא יעשו כן, ואם היה סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן הורה במ"א שיתפלל מוסף וישלים של מנחה בערבית שתי'. טע' והחליף של מוסף באחרת, אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשל שבת בלבד, התפלל של חול ולא הזכיר של שבת לא יצא, ואם אמר רק ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. טעה ולא התפלל שחרית אינו משלים במוסף אלא במנח', כך כ"ל שהיא קרוי' כשוכ'. מותר לטעום קוד' תפלת מוסף אבל סעוד' אסור' אלא למען דחלש לבי'.

הש"ץ אומר ח"ק.

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר

זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרַךְ. וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

בלחש אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בע"ית זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם.

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ. בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים

סומך

סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה ·

בעשי"ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים ·

ונאמן אתה להחיות מתים: ב"א יי מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל־יום יהללוך סלה · ברוך אתה יי האל (בע"ת המלך) הקדוש:

לשבת

תכנת שבת רצית קרבנותיה · צוית פרושיה עם סדורי נסכיה · מענגיה לעולם כבוד ינחלו · טועמיה חיים זכו · וגם האוהבים דבריה גדלה בחרו · אז מסיני נצטוו עליה · ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי · יהי רצון מלפניך

יי

לר"ח

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל־הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת · ותתן־לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה · ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו · ואין אנחנו יכולים לעשות חבתינו בבית בחירתך בבית

הגדול

לשבת

יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ· וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת־קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ· תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם· וְאֶת־מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת

לר"ח

הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי· כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה

ויתענגו   עשרנים

לשבת

וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ · וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לר״ח

עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי · כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ · זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

א״ו אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה · לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת · וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ · וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּ״א יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם
והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל
ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון
תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך
אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור נודה לך

מודים דרבנן
מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

ונספר תהלתך. על חיינו המסורים בידך ועל
נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום
עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב
ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם
כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך: בחנוכה על הנסים.

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד
לעולם ועד: בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת
האל

הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך· ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום· (ברוך אתה יי עושה השלום:)

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדושתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועניני: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי· עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

בש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נעריצך·

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ · כְּסוֹד (שֹׂכֶל)* שִׂיחַ שַׂרְפֵי
קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד
נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ק"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה
אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק' בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים
שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה
שְׁמַע אוֹמְרִים: ק"ה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ח' אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא
מוֹשִׁיעֵנוּ· וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל־
חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ק"ה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

ק"ה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לדוד

---

*) כתב הרב תקוני בפ' האדרא ח"ל כי שם ה' אקרא מתורתם בתרגום ירושלמי אמר משה כביתה וכו' ומכהון יליף משה דלא הוי נזכר שמא מפרשא עד זמן דהוי מחנך פומי' בעשרין וחד מילין דאינון תמנין ותמש אתין פי' מן האדרנו עד הזכרת השם יש עשרים ואחת תיבות מן שמוני' וחמש אותיו' והכי איתא בספרי אמר משה די לי וכו' לפיכך תקנו חכמי' כ"א תיבות בקדושה שבכל יום קודם הזכרת השם וזה סדרן נקדש וכו' ובקדושת יוצר שבת פ"ה אותיו' וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שיח וכו' עכ"ל והתרי' תמיהי' שהרי כל בקיא למניינא אינן כ"א פ"ב אותיו'? ועתה הקרה ה' לפני ס' תקוני כתב יד ומצאתי בו ז"ל וזה פרטן מקדישך ונעריצך כסוד שכל שיח וכו', והוא פלא.

* לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעש"ית המלך) הקדוש:

נכבת בי"ס אומן לומרין אלהיכם.

לשבת תשובה. חתום בס המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שופט צדק ובמישור לאמים. מדת הדין יהפוך לרחמים. ויכפר זדונות ושגגות עונות ואשמים. ארון חטאים הטהר והלבן כתמים. לכפרה מקרים לילות וימים. חוה עמך מתענים וצמים. וזכור ברית ראשונים הישרים והתמימים. קים לבניהם שבועת קדומים. וימלך מלכם לעולמי עולמים: ובדברי קדשך

לשבת חול המועד סוכות. חתום בס המחבר יהודה.

אלהיכם ישיב בשלם סכו ומעונתו. הקם יקים דבירו והדר משתו. ועד סלה ישכן שם הוד שכינתו. דירת סכה תהיה לצל לשומרי סכתו. הגנת יעמיד על ארץ אגדתו. ימלוך על כל הארץ הבונה בשמים מעלתו. ובדברי קדשך.

לשבת ראש חודש. חתום בס המחבר יהודה חזק.

אלהיכם יורח ישישו. שבעתים כגבורתו. הירח כהתחדשו. כשמש זריחתו: והחודש בהתקדשו. לחדש כפרתו: דת היום לשמשו. חוות קדשת שכינתו: מדי חדש בחדשו. ומדי שבת בשבתו: ובדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום בס המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישכיל עבדו. יכון כסאו כמבראשית. העיר על תלה הבנה וארמון ישית. ומזבחו ירפא ומקום נסוך להשית. דרור יקרא לעבדיה היותה חפשית. הנה חזק זעמו קמיו יפיץ חרישית. ימלוך על עם שומר שבת בראשית: ובדברי קדשך.

לשבת חנוכה. חתום בס המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישלח משיחו אזור צדק והאמונה ירביד. הרשע

ימית כשפם פיו אדבב יאביד. ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד. רנה חדוה יחיש המטות אזן מהכביד. הדר חמדת זבול קדש יקומם ויזביד. ונשיר מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. סימן אם המחבר יהודה בר שמואל חזק.

אלהיכם יוסיף ידו לקבץ נפוצותיכם. היצת יחיש לאמר צאו מאסוריכם. ומלאך בריתו ישלח להשיב לבבכם. דרכו פנו והיה העקוב למישור ולעירו יקבצכם. השומרים שבת ברית היא ביני וביניכם. ברכו שמו ואל תתנו דמי לכם. חי זכר קדשו נחמו יאמר אלהיכם כי אני הוא מלככם ואמלך עליכם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. סימן אב המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שכנו שם בם עילמו. מלאכיו רוחות רז לא למו. ואיה מקום כבודו הולמו. אומרים ברוך כבוד יי ממקומו. לעת ימלוך ליום קומו. חזה ציון גנן במקומו. זה יראו וידעו כל יקומו. קרוא לירושלים כסא מקומו: ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אלהיכם אני זוכר הברית. הנה שולח לשארית. את נסתר בנחל כרית. מבשר טוב ושלום באחרית. ידע זאת כל כורתי ברית. אומר לציון מלך אלהיך והודית: ובדברי קדשך.

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו: נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו.

אתה

אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ · אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ · אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה · מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר · וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה · וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה · בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין · יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא · וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע (הַקָּב) · מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ · אִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה · רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר · הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן · כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן · כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים, לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

תבל

תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ׃ בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים׃

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם׃ שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ׃ שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃ יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃ לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ

ככל

בְּכָל הֲמוֹנָם · וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ (נ״א וכסא כבודו) בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד (נ״א אַחֵר) · אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן · לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ · לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ · וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ · וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל מַלְכוּתֶךָ · וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד · כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

ואח״כ אומרין היום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים במקדש מזמור שיר ליום השבת וגו׳ תמצאהו לעיל קף 13 , ואומרין ק״י ·

אז ביום השביעי נחת. יום השבת על כן ברכת:
ועל כל פועל התהלה ערוכה. חסידך בכל עת יברכוכה:
ברוך יי יוצר כלם. אלהים חיים ומלך עולם:
כי מעולם על עבדיך. רוב רחמיך וחסדיך:
ובמצרים החלות. להודיע כי מאד נעלית:
על כל אלהים בעשות בהם. שפטים גדלים ובאלהיהם:
בבקעך ים סוף עמך ראו. יד הגדולה וייראו:
נהגת עמך לעשות לך. שם תפארה להראות גדלך:
והברית עמם בין השנים. וגם העברים נטפו מים:
ידעת לכתם במדבר. בארץ ציה איש לא עבר:
תתה לעמך דגן שמים. ובעפר שאר ומצור מים:
תגרש גוים רבים עמים. יירשו ארצם ועמל לאמים:
בעבור ישמרו חקים ותורות. אמרות יי אמרות טהורות:
ויתעדנו במרעה שמן. ומחלמיש צור פלגי שמן:
בנותם בנו עיר קדשך. ויפארו בית מקדשך:
ותאמר פה אשב לאורך ימים צדה ברך אברך:
כי שם יזבחו זבחי צדק. אף כהניך ילבשו צדק:
ובית הלוי נעימות יזמרו. לך יתרועעו אף ישירו:
בית ישראל ויראי יי. יברכו ויודו שמך יי.
הטיבות מאד לראשונים. כן תיטיב גם לאחרונים:
יי תשיש נא עלינו. כאשר ששת על אבותינו:
אותנו להרבות ולהטיב. ונודה לך לעולם כי תטיב:
יי תבנה עירך מהרה. כי עליה שמך נקרא:
וקרן דוד תצמיח בה. ותשכון לעולם יי בקרבה:
וזבחי צדק שמה נזבחה. וכימי קדם תערב מנחה:
וברך עמך באור פניך. כי חפצים לעשות רצונך:

ברצונך הנעשה תפצנו. הבט נא עמך כלנו:
בחרתנו היות לך לעם סגלה. ועל עמך ברכתך סלה:
ותמיד נספר תהלתך. ונהלל לשם תפארתך:
ומברכתך עמך יבורך. כי את כל אשר תברך מבורך:
ואני בעודי אהללה בוראי. ואברכה כל ימי צבאי:
יהי שם יי מבורך לעולם. מן העולם ועד העולם:

ככתוב ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא די לה היא: ונאמר ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את יי אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ונאמר ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמר כל העם אמן הללויה: ונאמר ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד. ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם:

שיר הכבוד

כשפותחין הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד' פסוקים אלו.
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה:
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:
נפשי חמדה בצל ידיך. לדעת כל רז סודך:
מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:
על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:

ע"ס א"ב
אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:
ביד נביאך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:
גדלתך וגבורתך. כנו לתוקף פעלתך:

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ · וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:
מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת · קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ · יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת · וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם · מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו · וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדֹם · פּוּרָה בְּדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו · תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר · יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ · דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ · וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת · וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ · כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר · מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ · וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ · כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

פ"ס ל"ב ובסוף חתום אליעזר ברבי נתן

אפפוני אימיו כטל חיים לטללה · שמרי אמרתו
עולם להגבילה · באומר אם לא בריתי יומם
ולילה: באות ברית קדש חתומים בקרץ ·
משותתים מוסדי תבל כלי פרץ · חקות שמים
וארץ: גם בדם ברית משלחי מלהנתן · כבור אין
בו מים אסיריהם מלתן: זאת אות הברית אשר
אני נותן: אל יספור בכתוב עמים מחבלו · עם זו
רשום ברית לעלו · כל הכתוב לחיים יאמר לו · קדוש
דבר קדשו כזכור לזרו חניכיו · הקדים לכשרו
משרתיו ומבורכיו · מקים דבר עבדו ועצת
מלאכיו: הלא לפניו צוהו ערלה לעבור · הוליד
בטהרה ידיד וחיד וגבור · חגור חרבך על ירך
גבור: ואז נפקד כנעקד פרי בטנו · ולשמונה
חתמו ובדמים חתנו · וימל אברהם את יצחק בנו:
ומורתו חקוקה בכם אל אלים · נולד מהול וחבב
קוצת תלתלים · ויעקב איש תם ישב אהלים:
חניטיו בבא שפי לקוב · אז ראה ספוני חול ופץ
מה אקוב · מי מנה עפר יעקב: טמון בחול חוק
נדרש ומושלם · חול גבול לים שם חוק עולם ·
ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: יושבי
נוף חדלו ברית עם הן תוי · זמן פקודתם לצאת

לְחַדְוִי· אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי: כַּאֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים
בֵּרְכוֹ לַהֲלוֹם· וְנָבִיא קִלְּסוֹ לְכָל לְעוֹלָם· בְּרִיתִי
הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: לֹא מָל בְּכוֹרוֹ וְנִתְבַּקֵּשׁ
בִּמְעוֹנָהּ· לוּלֵי לָקְחָה הַצּוּר זְרִיזָה וּמְשׁוּנָּה·
וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ: סִפֵּחְךָ הִדַּרְתִּיךָ
כְּכוֹשֶׁר הוֹרִיךָ תְּמִימֶיךָ· כְּנִתְנוּ רֵיחַ דּוּדֶיךָ
וּסְמָדָרוֹ כְּרָמֶיךָ· וָאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת
בְּדָמָיִךְ: נַפְשְׁךָ הֶחֱיֵיתִי כָּל בְּכוֹר כְּמַחְיֵי· בְּתָוִיתִי
עַל פִּתְחֲךָ תָּיו תְּחִי· וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי· שְׂכַר
שְׁעָמוּד תּוֹרִים וּנְקֻדַּת הַכֶּסֶף· בְּגִין אֶבְרוֹתֶיהָ
חֲרוּצֵי יְרַקְרַק לְחוֹסֶף· כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף:
עֶלְיוֹן כְּכָרִית לְשׁוֹנָם הֶחֱרִים· וּמִקְרָא מָלֵא הֵן
הֵן הַדְּבָרִים· לְגוֹזְרַיִם סוּף לִגְזָרִים: פַּסּוּ וְחָדְלוּ
מִפְּנֵי טוֹרַח הַדֶּרֶךְ· מִלָּמוּל הוֹלְכֵי יְשִׁימוֹן עֲלֵי
דֶרֶךְ· כָּל הָעָם הַיִּלּוֹדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ: צְלָחוּ יַרְדֵּן
מְשָׁרֵת וְעַם אֵל· צִוָּה לַעֲשׂוֹת חַרְבוֹת צוּרִים כְּהוֹאֵל·
וְשׁוּב מוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: קְצִין עַם כְּנַבְנַם לְמֶרְחַץ
מוּשְׁלָל· פֶּן אֵין פָּתִיל וְלֹא רֹאשִׁי מוּכְלָל· חָנֵנִי יְיָ
כִּי אֻמְלַלְתִּיךָ שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לְעֻלָּתֶיךָ· וְאָמַר
עָלַי חֲתִימַת בְּרִיתֶךָ· שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ: שִׁיר
כִּי שְׁמִינִית שְׂמֵחִית לְזָמוֹר וְהִשְׁמִיעַ לְכָל תְּהִלָּתֶךָ

לאמר. למנצח על השמינית מזמור: תשבי קנא
קפץ לפני האל· קנא קנאתי לה' מושיענו וגו'· כי
עזבו בריתך בני ישראל: אכן כבן עשן שתי
כסאות· לו ולבעל הברית לישב ולראות· לפני
העדות למשמרת לאות: לרפאתו שלשה כסא
מתקן לכן. רמז ביום השלישי להקימכם
ולהחיותכם· כהנה אנכי שלח לכם: יחיש יבא
לגאל עבדו מלעכוב· ויו עבדו לעדות ביעקב·
זכרתי את בריתי יעקב: עמי בחירי מעל שלחני
נדחק· ארחם ואזכר בזכות ברית הוחק· ואף את
בריתי יצחק: זרים לארבע כרויי בלחך ובור·
אשרוק ואקבץ עוד לכליל מכור· ואף את בריתי
אברהם אזכר· ברית שבת ותורה חברו להתאים·
בנינם נוסדו הרום וגבוהים· בראשית ברא
אלהים: בקיום שלשתן תגאלו עמיתי· שמרי
משמרתי מצותי חקתי ותורתי· אך אשר ישמרו
את שבתתי: יד ושם אתן לכם בביתי· טוב הצפון
אשבעכם עמי ונחלתי· בחרו באשר חפצתי
ומחזיקים בבריתי: נופשי עונג ושמרי שבת
מחולליו· תנו עוז לאלהים בגורל מפעליו· רוממו יי
אלהינו והשתחוו להדום רגליו· קדוש הכל יודו

גרלתי הפרוש מחובר עם ספתור ל׳ ליצ״ד.

אֲזוּרֵי אֵימָה כְּרוּאֵי יִרְאָה · אַמִּיצֵי כֹחַ כְּמוֹחַ
לְנַשְּׂאָה · אֵימִים רוֹעֲדִים וְעוֹבְדִים בְּיִרְאָה · אוֹמְרִים
לְמַלְכָּם תְּהִלָּה נָאָה : וְעִמּוֹ כּוֹרְתֵי בְרִית · מְהַלְלִים
לְזוֹכֵר הַבְּרִית : לְמֶלֶךְ הַמְּהֻלָּל מִי לֹא יְהַדֵּר ·
לְמֶלֶךְ הַמְשֻׁבָּח מִי לֹא יְאַדֵּר · לְמֶלֶךְ הַקָּדוֹשׁ לְעַלֵּה
וּלְהַדֵּר · לְסַלְסֵל וּלְפָאֵר שִׁבְחוֹ לְסַדֵּר : וְעִמּוֹ עַרְבִית
וְשַׁחֲרִית · מַיְחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית : יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּרוּ
מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן · יִתְנַשְּׂאוּ יִתְעַלּוּ בַּעֲלֵי זִהְיוֹן · יְפָאֲרוּ
יְבָאֲרוּ לְהַלְּלוֹ בְּצִבְיוֹן · יִשְׂאוּ כִּנּוֹר עֲלֵי הִגָּיוֹן : וְעַמּוֹ
כְּטַל שְׁאֵרִית · מְפָאֲרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית : עִירֵי גְבוּרָה
מִפַּעֲמֵי שְׁכִינָה · עוֹטְרֵי כְתָרִים לֵאלֹהֵי מְעוֹנָה ·
עֶלְיוֹן מְרַנְּנִים בְּגִילָה וְרִנָּה · עֹשִׂים מְלַאכְתָּם
בְּאוֹמֶן אֱמוּנָה : וְאוֹם בַּת עִבְרִית · מְהַדֶּרֶת לְזוֹכֵר
הַבְּרִית : זִמְרָה וּבְרָכָה שֶׁבַח וְהוֹדָאָה וְהַלֵּל · זַקֵּי
חַשְׁמַלִּים פּוֹצְחִים לְמַלֵּל · זוֹהֲרֵי מַעְלָה מַכְתִּירִים
לְכַלֵּל · זְהִירִים זְרִיזִים גָּדְלוֹ לְסַלֵּל : וְאוֹם נָאוָה
שְׁחַרְחוֹרִית · מְשַׁבְּחִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית : רֶכֶב אֱלֹהִים
אַלְפֵי רִבּוֹתַיִם · רוֹגְשִׁים קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ
בְּמַתְנוֹתַיִם · רוֹחֲשִׁים בָּרוּךְ בְּלִי עַצְלְתַּיִם ·
רוֹעֲשִׁים וּמְנִיעִים סִפֵּי אַמּוֹתַיִם : וְאוֹם חֲתוּמָה
בִּבְרִית · מְבָרֶכֶת לְזוֹכֵר הַבְּרִית : והחיות

ת"ם ח"ב ובסוף חתום אליקים.

אות ברית שלשתי למרפא עולם· בענינת קשת לזוכר ברית עולם. גזירה ויום נופש נתן בגבולם· ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם:
הודי כם מעוטרים כחורי בחוני· המסומנים ומאותתים להנצל מרשפי כיוני· וכל רואיהם יכירום מותממים לפני· כי הם זרע ברך יי:
זוכרו צורים חמשה לברית בשרים· חצב אבות שנים המה היוצרים· טהורה שלשה ובן נון שתים הרים· ויעש לו יהושע חרבות צורים:
יוספו צרים לחרבות במו להמול· כאשר מלו בצר שלשום ותמול. לכן סמכם בצווי משרת למול· עשה לך חרבות צרים ושוב מל: מטיב לנגן איש הבינים כפלחו· גודמנו חמשתן ונעשו אחת לצלחו· סלק הברזל עצמו כזכר ארחו· ותטבע האבן במצחו: עסק מילה שבת דוחה עשיתה· פריעתה ומציצתה רחיצתה ואיספלניתה· צורך מלאכה שאי אפשר מבערב לעשותה· לקרבה אל המלאכה לעשת אתה:
קנית קדם נחלתך מבין חמורים· ראותך תבוסת דם כהכותך בכורים· שדי תפדנו ואויבינו תפסגו גזרים. כאשר שמע למצרים יחילו צרים: אל

יָקִים בְּחַסְדּוֹ נִיבוֹ שֵׁנִית לְמַלֹּאות· יָחִישׁ לְרַחֲמֵנוּ
לְמַלְּטֵנוּ מִתְּלָאוֹת· כִּימֵי קֶדֶם יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת
גּוֹאֲלֵנוּ קָדוֹשׁ׀ שְׁמוֹ יְיָ צְבָאוֹת: עזרת וכו׳.

יוצר לשבת וראש חודש

ע״ס א״ב ובסוף חתום בנימן·

אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים אֱמֶת· וְתוֹרָתוֹ אֱמוּנַת אֱמֶת·
אָמְנָם רֹאשׁ דְּבָרוֹ אֱמֶת·וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ עַל הָאֱמֶת·
וּמַעֲמִיד יְסוֹד הָעוֹלָם עַל הַדִּין וְעַל הַשָּׁלוֹם וְעַל
הָאֱמֶת: בָּן מִקַּדְמֵי קֶדֶם עַל עֲצַת תּוּשִׁיָּה· הָיְתָה
כְּתוּבָה בִּזְרוֹעוֹ הַנְּטוּיָה· כִּי לֹא נִבְרֵאת טַס וְזָהָב
וְלֹא עוֹד בְּהֵמָה וְחַיָּה: גָּלַל אוֹפֶל וְחוֹשֶׁךְ מִפְּנֵי
בְּקִיעַת הָאוֹר· כְּשֶׁר כִּי נִתְעַלָּה עַל כָּל נִיהָה וּמָאוֹר·
גְּנָזוֹ וְהֶאֱסִימוֹ לְעוֹסְקִים בְּתוֹרַת אוֹר: דּוֹק וְחֶלֶד
צִוָּה כְּמֶלֶךְ עַל עֲבָדָיו· וְנִבְרְאוּ כְּבַת אַחַת כְּהַכְרִיעַ
נָשִׂיא בְּתַלְמִידָיו· וְרְאָיָה לְדָבָר קֹרֵא אֲנִי אֲלֵיהֶם
יַעַמְדוּ יַחְדָּו: הִתְרַחֵם לְאֵין דֵּי רִקְעֵי הוֹד׀ דִּירָתוֹ·
קָשַׁם דַּיֵּיכֶם וְרָהוּ עַל אֲמִירָתוֹ· עַמּוּדֵי שָׁמַיִם
יְרוֹפְפוּ וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ: וְאָז פִּלֵּג וְהֶחֱצָה שְׁעוּלִים
הַמְּרוּדִים· מֶחֱצִיתָם הִשִּׂיא וְעָלָם לִכְבוּדִים· הֵם
הַמַּיִם הַטְּהוֹרִים אֲשֶׁר לְזָרֵק עֲתִידִים: זָר יִתְרָם
וַעֲוַח כִּבְדֵי לִבְלִימָה עַל מָה· אֱגָלֶה עַל בְּטִיטָב

ולעמיתי אדמה · ותלחטהו אש אכלתו בבשו הא
ההומה: חדש פני אדמה בעצי פרי ודשאים ·
וגזר על העץ למינהו ולא על הדשאים · ונשאו
בעצמן קל וחומר ויצאו מיני דשאים: טבע שני
מאורות בתגודיוקן השוה. וכתבנית יציר כפים
למו תקן ושוה · ויצאת בחלון אחד למו פקד וצוה:
יפר הסהר ונתמעט לשעתו · כי הטיח כלפיו ולא
כן אמנת עתו · ונחמו כתנחומי קוטן ולא
נתקררה דעתו: כופר עלי קדש לכן מקריבין
המוני · בכל ראשי חדשים כדת עניני · שעיר
עזים אחד לחטאת ליי: למרים מהם פרחי
שושנים · זמנים וקצים חדשים גם ישנים · והיו
לאותות ולמועדים ולימים ושנים: מחזור הלבנה
אתיות מודיעות. כשש הראשנות ספורותיה
ידועות · בהוסיפך שביעית לתמה מגיעות:
טתרות שתים · משטה ראשנה · ומשניה
לשלישית ארבעה באמונה · חין ועין ונן פשוטה
מבריעות לכלנה: סחיים השרץ שבע מאות מיני
טהורים · וכושר עפים לאין חקר מספרים · ועופות
שקצים ארבעה ועשרים: עץ תוציא אדמה חיה
ובהמה · שקץ ורמש להשריש ולהעצימה ·
ורחשה יבחושין וכלם לצורך המה: פתו ומכרבר
לכמה שנים קבועות. שאל: למה נבראו שטים
וטיזת וצרעות · השיבו תצטרך למו ליום בריחה

לתשועות: צוי פועל כגמר ושכלל. נעשה אדם
בצלמנו מלל. גבלו והנשימו ועזר לו כלל. קלה
בנצטוה והטהו לב הותל. ודנו כדין סנהדרין
כגבר נעקש ונפתל. לקיים עליו עם עקש
תתפתל: רשם אזכרות שלו שבעים ואחד
בפרשה. מבראשית ועד נוצר ומשנוצר ועד
גרישה. כנגד סנהדרין בעלי חקירה ודרישה:
שנים חטאו ונתחיבו בתורה. ונחש עמם שלא
טען כשורה. במקום רב ותלמיד הרב ראוי
למורא: תר שביעי עלי יציר כי נתן למהומה.
ועמד כגבור להגן כחומה. וחנן מול פני מוחל
ושכך כעס וחימה: פ׳בכן נפש בו יושב מכון
פרוסים. נחלו לעמו אשר בצלו חוסים. משבחים
לשמו כי בו שבת מכל המעשים. קדוש: הכל יחיד

פזמן . . פיוט לר״ב משלם.
לך אלים אלפי אלפים אומרים קדוש. לך ברקים ברואי בקרים
אומרים ברוך: לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש
וברוך: לך גועים גדודי גבוהים אומרים קדוש. לך דובבים
דממה דקה אומרים ברוך. לך קהלות בשבתות ובחדשים
אומרים קדוש וברוך: לך הומים הומי המולה אומרים קדוש.
לך ויעודים ועודי ותיקים אומרים ברוך. לך קהלות בשבתות
ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך זועקים זכי זבולים אומרים
קדוש. לך חלים חיילי חשמלים אומרים ברוך. לך קהלות
בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך טסים טפסרי
טפוחים אומרים קדוש. לך יקראון ידודון יהודון ואומרים ברוך.
לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: והחיות

ת"פ א"ב ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק בתורה ובמעשים טובים.

אֱמוּנָתְךָ אֲמִתִּי רַבָּה בְּסוֹד קְדוֹשִׁים׃ מִתְקַדֵּשׁ. בְּהֵצִיבְךָ צִיּוֹן יֶשַׁע בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר הַמִּתְחַדֵּשׁ. גְּאוּלִים יַאֲמִירוּךָ וְיֹאמְרוּ מִדֵּי שַׁבָּת וְחוֹדֶשׁ. עֵדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קוֹדֶשׁ: דֶּרֶךְ פְּרִי תוֹאַר תֵּת כַּנֵּר לְמָאוֹר. הֲלוֹךְ הַשְּׁמָשׁוֹת הַמְּנוֹרוֹת בָּבוֹ גְּבוּל׃ לְתָאוֹר. וְסָמוּךְ לַבּוֹקֶר אֶעֱרוֹךְ וַאֲצַפֶּה לְךָ נָאוֹר. כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר: זוֹהַר מְקוֹם כְּבוֹדְךָ יֵרָאֶה לִבְחִירֶיךָ כְּפָעֳלָם. חַלּוֹנוֹת מַקְטִינוֹת וּמַרְחִיבוֹת כָּזֶה וְכָזֶה לְעוֹלָם. טַעַם חוֹזֶךָ יְאַמֵּן צַר וָאוֹר לְהִתְעַלָּם. כִּי יְיָ יִהְיֶה לְּךָ לְאוֹר עוֹלָם: יוֹף מִכְלַל דְּבִירְךָ יֹשֵׁב יִסֵּד שְׁתִיּוֹת. כֵּס וְשֵׁם הַשָּׁלֵם׃ מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת. לַעֲבָדֶיךָ שֵׁם חָדֵשׁ בָּחֳדָשִׁים וַחֲדָשָׁה אוֹתִיּוֹת. רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת: מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְלִפְנִים גְּלִיּוֹת מִשְׁבָּיִם בְּהַשְׁחֵל. נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר פֶּרֶק שִׁיר נָחֵל. סוֹד נִיהוּג עֲלָמוֹת כַּעֲלָמוֹת תוֹפֵפוֹת אַחַר חֵיל. עִיר עָז לָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל: פֶּה פְּקִידָה בְּחָנֵּם הֵעִירָה בְּרִית יְשָׁנֵינוּ. צֶמַח צַדִּיק קֶרֶב שָׁנִים תְּחַדֵּשׁ׃ שָׁנֵינוּ. תַּהֲלוּךְ מוֹרָא כְּמֶלֶךְ וְאָרִים נְטִיל שִׁנֵּינוּ. אָז יִמָּלֵא רִנָּה וּשְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ: בְּרִבִּיצַת פִּיךָ וְסַפִּיר חִקָּה חַזֵּק עֲזָרָתִי.

בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר רְהִיטֵי בְרוֹתַי חֲוָרָתִי ·
וּבְמַעַן שִׁיר מְטִיבִים כְּאָז בַּיָּם גְּזַרְתִּי · הַחֲזֵק מָגֵן
וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי : עזרת

יוצר להפסקה ראשונה

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום מנחם ברבי מכיר

אוֹר זָרוּעַ זוֹרֵחַ כְּבוֹדוֹ · אָצַר וְנָצַר לַאֲשֶׁר עֲבָדוֹ ·
אֲהֵבוֹ זֶבֶד טוֹב זְבָדוֹ : בֵּן בְּיוֹשְׁבֵי נְטָעִים וּגְדֵרָה
מֵרֵאשִׁית · בְּטֶרֶם יָרָה פִּנָּה וּבָרָא שִׁית · מְצוּקֵי
אֶרֶץ עֲלֵיהֶם תֵּבֵל הֵשִׁית : גִּלָּה סוֹדוֹ לִישָׁרָיו
וְלִירֵאָיו · לָחוֹק מוֹעֲדָיו קְרֹא מִקְרָאָיו · בָּרוּךְ שֶׁחָלַק
מֵחָכְמָתוֹ לִירֵאָיו : יְיָ מֵנִיחַ מְבוֹרָכָיו בְּיוֹם קָדְשׁוֹ ·
מְכַבֵּד יְרוּשַּׁת עַם קְדוֹשׁוֹ · שְׁמוֹר שַׁבָּתוֹ וּמוֹרָא
מִקְדָּשׁוֹ · קָדוֹשׁ : הַעֵת לִמֵּד חֶבֶר אֶת הָעָם · וְאִזֵּן
וְתִקֵּן לִקְרוֹא בְּכָל פַּעַם · וְלִשְׁאוֹל וְלִדְרוֹשׁ בְּעִנְיַן
טַעַם : הוֹסִיפוּ לֶקַח שֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִים · וְהִתְקִינוּ
לְהַקְדִּים שְׁלשִׁים נִמְנִים · לִהְיוֹת שׁוֹאֲלִים בְּהִלְכוֹת
זְמַנִּים : וּכְשַׁבָּת יוֹצְאִים שְׁלוּחִים בָּעֵדִים · עַל נִיסָן
וְעַל תִּשְׁרֵי יִהְיוּ נוֹעָדִים · שֶׁבָּהֶם מְתַקְּנִים אֶת
הַמּוֹעֲדִים : וְכִרוֹן סֵפֶר נִדְבָּרִים לְהִכָּתֵב
וּלְהֵחָתֵם · הָאֱמֶת אִתָּם לְשַׁתֵּק הוֹלֵךְ וּלְסַתֵּם ·
מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם אַתֶּם : חָכְמוּ לִקְבּוֹעַ

רִאשׁוֹן וְלִיַסְּדוֹ · בְּאַגְּהוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ ·
זֵכֶר לַדָּבָר הוּא לְבַדּוֹ וְלֹא בְדוֹ: טוֹרֵד וְגוֹעֵר שׂוֹטֵן
בְּאֵיתָן הַהוּא אֲצַל · בַּעֲבוּר אַדּוֹ וַיַּגִּיעוּ כְּגַהֲזוּ אֶל אָצַל ·
סֶמֶךְ לְמִקְרָא הֲלֹא זֶה אוּד מֻצָּל: יָסְפוּ לְהַצִּיב
צִיּוּנִים לָשׂוּם תַּמְרוּרִים · לֵיל הַלֵּל וְיֵלֵל בְּשָׂוֶה
נִגְרָרִים · יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים: כִּוְּנוּ יוֹם
חֲנוּךְ וְיוֹם בִּכּוּר לְתָאוֹר · בְּסִדְרָן וַחֲסֵרָין וְלֹא שְׁלֵמִין
לְבָאוֹר · כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר: לְאַרְבַּעַת זְמַנִּים
צוֹרֵף רֶצֶף מִלָּסוּר · אֵת בֵּשׁ גַּר דַּק הַץ זֶה לָזֶה
אָסוּר · מִפְּנֵי כִּפּוּר וַעֲרָבָה חוֹק זֶה מָסוּר: מַשְׂכִּילִים
בְּשִׁמּוּר חֹדֶשׁ הָאָבִיב רִאשׁוֹנָה ·: וְחַג הָאָסִיף
תְּקוּפַת הַשָּׁנָה כְּחֻקָּה יְשָׁנָה · מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה
וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: נִמְסַר בְּיָדָם לְמַלְּאוֹת וּלְחַסֵּר
פְּעָמִים · לִקְבּוֹעַ וְלִדְחוֹת וְלִפְשׁוֹט וּלְעַבֵּר
מְטֻעָמִים · כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי
הָעַמִּים: סֵדֶר יְסוֹד עוֹלָם לְבָרָה וּלְלְבָנָה · מוֹנִים
אֱמוּנִים יוֹדְעֵי לָעִתִּים בִּינָה · תְּקוּפִית מְנִיסָן
לְחַמָּה וְשָׁנִים מִתִּשְׁרֵי לַלְּבָנָה: עֵרֶךְ פָּרָשִׁיּוֹת הוֹרוּ
יְשִׁישֵׁי עִקָּרִים · שְׁתַּיִם לִפְנֵי מְגִלָּה וּשְׁתַּיִם
לְאַחֲרֶיהָ קוֹרִים · לַעֲלוֹת זְכִירָתָן כַּעֲשִׂיָּתָן לְעַם
יְקָרִים: פּוֹתְחִין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בִּשְׁקָלִים · וּבִשְׁנִיָּה

זכור מחית מעקלים מקלקלים· להקדים
ולהכריע בקע למאה זוזים קלים: צווי פרה
בשלישית להתרגל· וברביעית פרשת החדש
להתחבר עם סגל· בזרוז קדשה וטהרה לרגל:
קבוע אדר הסמוך לניסן· זכרו סימן מזמן ומחסן·
לסמוך גאלה לגאלה במצות יתחסן: ראוי לבא
בשבת ראש מנינו· (וקורין ביומו) ובשמונה בו
בפרשת ענינו· ומפסיקין אחר מגלה זטו סימנו:
שני חל בו מקדימין לשעבר· ומפסיקין לשבת
הבאה וסימן בו ידבר· והשלש בשלש רצופות
ענינם יחבר: תר לבא ברביעי מקדימין· ומפסיקין
לשבת הבאה מסורת דד מסימין· והשלש
משלבות זו אחר זו משלימין: מדי בוא בששי
שתי הפסקות יהיו· למחר ולאחר פורים בציון
וביו· והשניות לבד במשפטן לחבר יבעיו:
נדיבים משמיעים על השקלים מראש חודש·
חדשים וגם ישנים לתרום ראשון בהתחדש·
מצוה להביא קרבן מתרומה חדשה בקודש:
ברית עולם לעמו ישמרנה ויגבירנה· בעתה
יחיש כל מוטה ינתק וישברנה· ייטיב ציון ויחזיר
שלם ברנה: מתי להתראות פנים בקודש יקהלו·

כִּימֵי עוֹלָם מִנְחָתָם יוֹבִילוּ וִינַהֲלוּ · רָנּוּ שִׂמְחַת לְיַעֲקֹב וּצְהָלוּ: הִנֵּה צוֹפוֹת עֵינַי לְמוֹעֲדֵי עֲדָנַי · יָמִים עַל יָמִים אֲחַכֶּה כְּסוֹד סוֹדָנַי · רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ: מַנְחִיל חֶמְדַּת יוֹם מִיָּמִים · בְּרִית שָׂם בֵּינוֹ לְבַדּוּלֵי מֵעַמִּים · מִי כָמוֹךָ נוֹרָא חַי הָעוֹלָמִים קָדוֹשׁ: הכל יודוך

נק"ק ספ"ר ורוב קהלות אשכנז א"א לא אופן הלא זולת.

אופן — חתום בראשי החרוזים מנחם ברבי מכיר.

מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת בְּעֶלְצוֹן · מַחַן שִׁנְאָן גְּדוּדֶיךָ · מְאַזְרֵי זִקּוֹת חֶלְצוֹן · מַרְאֵה בָזָק כִּידוֹדֶיךָ · נְגִידֵי פְנִים וְחִיצוֹן · נְצִיחַ עוֹז יְדִידֶיךָ · נוֹעָדִים לְשַׁעַר קִיצוֹן · נוֹעַם שִׁיר סוֹדֶיךָ · וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ: חַלִּים וְזָעִים כֻּלָּם · הֲדוּרִים מִבְּלִי עָקוֹב · חֲיָלִים מְזִיעִים בְּחִלָּם · חֲלוּצִים חוֹשְׁשִׁים מִלַּעֲקוֹב · מְחַשִּׁים וּמְמַלְלִים בְּקוֹלָם · מַבְקִיעִים רְקִיעִים לִקּוֹב · מַזְכִּירִים תָּם בְּסֻלָּם · מְבָרְכִים בִּשְׁמוֹ לִנְקוֹב · וַאֲנִי אַגִּיד לְעוֹלָם · אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בָּרוּךְ וְזָכוּר אֲמִתִּי · בָּרוּךְ דַּרְכְּךָ וְחוֹתָמְךָ · רִבְבוֹת הֲמוֹנֵי וְכִתֵּי · רָצוֹא וָשׁוֹב בְּטַעְמָךְ · בִּגְבוּרָה וְלֹא בְשִׁתִּי · בָּאִים לְהַקְדִּישׁ שְׁמָךְ · יַחַד כָּל עִתִּי · יִצְפּוֹר יָרִיעַ לְרוֹמְמָךְ · וַאֲנִי אֵלֶיךָ יְיָ שִׁוַּעְתִּי · וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ: מְרַצִּים כְּרוֹרוֹן מֵבִיא · מְרַנְּנִים

מְחַנְּנִים בְּקוֹלָם· מְכַסִּים פָּנִים לְהַחְבִּיא· מִפַּחְדְּךָ
מִסְתַּתֵּר וְנֶעְלָם· כְּמוֹ חָזָה נָבִיא· כְּבוֹד גַּלְגַּלִּים
וְאֶרְאֶלָּם· כְּרוּב נֶשֶׁר וְלָבִיא· וּבֶן אָדָם לְמוּלָם·
וַאֲנִי כִּרְתַמִּי תָּמַכְתָּ בִּי· וַתַּצִּיבֵנִי לְפָנֶיךָ לְעוֹלָם:
יְהוֹדוּן בְּנֵי עֲלִיָּתִי· יַחְדָּו חֵיל מְשָׁרְתֶיךָ· יְדַמּוּ לְמוֹ
תְּהִלָּתִי· וִיחַלּוּ אֱלֵי קָדְשֶׁךָ· רוֹעֲשִׁים אָז לְעֻמָּתִי·
רַחֲמִים דָּרוֹשׁ וְחֶמְלָתֶךָ· רְווּי רִבּוּי רִנָּתִי· רָצוֹן
הֱיוֹת לִקְרָאתֶךָ: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי· יָגֵל לִבִּי
בִּישׁוּעָתֶךָ: והחיות

כק"ק פפ"ד תוב קהלות אשכנז א"א לא אופן ולא זולת.
זולת. פ"ם א"ב וכמוף חתום מנחם ברבי מכיר.

אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּה· אָרְחִי וְרִבְעִי זֵרִיתָה· בִּלַּעְתִּי
כִּמְעַט בְּצָרָתָה· לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה: גְּאַלְתַּנִי מֵרֹאשׁ
מְמַסְתּוֹלְלִי· גָּרַעְתָּ שֵׁבֶט מִשְׁתּוֹלְלִי· דִּכִּיתָ תַּנִּין
מְהַתְּלִי· הָיִיתָ עֶזְרָתָה לִּי: הַצִּיר הִגְבַּרְתּוֹ כַּאֲרִיֵה·
הוֹדַעְתּוֹ עַתָּה אֶהְיֶה· וּבְשִׁעְבּוּד מַלְכֻיּוֹת אֶהְיֶה·
וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: זוּלָתְךָ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנָי· זֵדִים
עִוְּרוּנִי מֵעֲדָנַי· חֲזִיר כִּרְסֵם מַעֲדַנַּי· עֶזְרִי מֵעִם יְיָ:
טוֹב לְכָל יְצוּרֶךָ· טוֹב וּמֵטִיב לְמַאֲמִירֶךָ· יַעֲרֹף
טוּבְךָ כְּאָמְרֶךָ· כִּי בִי בְּעֶזְרֶךָ: כּוֹרְתֵי בְרִיתֶךָ
בְּנֵזֶר· כְּאֵזוֹר לְמָתְנַיִם אוֹזֵר· לְךָ הִדְבַּקְתָּם
מִלְּהִנָּזֵר· הִנֵּה אֱלֹהִים עוֹזֵר: מְרִימֵי עוֹל לְיַחֲדָם

מְשׁוּכֵי בַּחֲבָלִים לְאָסְרָם· נִרְתָּקִים בַּעֲבוֹתוֹת שְׁזוּרָם· בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם: סוֹקֵר בְּעֵינוֹ לִיצִירוֹ· סוֹב כִּצְבִי בְּחָזְרוֹ· עַד וְיָשָׁן מִמְּצָרוֹ· שְׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ: פּוֹנֶה לַדַּל לִרְאוּתוֹ· פֶּלֶל כֹּהֲנֵינוּ לִקְרָאתוֹ· צַעֲקָתוֹ יִשְׁמַע בְּקָרְיאָתוֹ· מֶלֶךְ עוֹזֵר אוֹתוֹ: קָמִים כָּאֵפֶר פּוֹזֵר· קְדוֹשִׁים הַעֲנֵד בְּנֵזֶר· רַבְּדֵם בְּשִׁלּוּשׁ זֵר· יְיָ הֱיֵה עוֹזֵר: שׁוֹקְקָה נַפְשִׁי תוֹהֵי· שׁוֹאֲלִים בְּחַסְדְּךָ מִשְׁתָּהֵי· תִּפֶן לִפְנוֹת מִבַּלְהֵי· עָזְרֵנִי יְיָ אֱלֹהָי: מְרוּדִים בְּעוּטֵי בַּעַט· נַחֲרַת סוּסִים וְשַׁעַט· מִתַּלְעוֹת כְּפִירִים וְלַעַט· יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעַט: בְּרִיתְךָ עֲדִינָה כְּחַשָּׁה· בְּקָשָׁה קָשָׁה כִּנְחָשָׁה· יְקוֹד לְהָבָה הַכְחִישָׁה· אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה: מַהֵר יִשְׁעֲךָ תְּבַשְּׂרֵנִי· כֶּתֶם הָתֵם מִבַּסְרֵנִי· יְרוּשָׁלַיִם נָוְךָ הַחֲזִירֵנִי· תְּהִי יָדְךָ לְעָזְרֵנִי: חֶזְיוֹן צוֹפֶיךָ שַׁחֲרְתִּיךָ· קְרָאתִיךָ בְּשֵׁם בְּחַרְתִּיךָ· וּכְימֵי הֶמְכַּתִּיךָ אֲזַרְתִּיךָ· אִמַּצְתִּיךָ אַף עֲזַרְתִּיךָ: אֱמוּנַת בְּרִית הַנִּכְרָתָה· סַגֵּב בְּעֻזְּךָ בְּנִבְחֲרָתָה· לְהָשִׁיב מִבָּשָׁן וּמִפְּרָתָה· הָבָה לָּנוּ עֶזְרָתָה: עזרת

סימנו פ"ס א"ב שלם שבראש כל חרוז יקדים לו תיבת זכור.

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה · וַיְהִי לָבוֹז וְלִמְשִׁסָּה · וְגוֹעוֹ
יַעֲקֹר בִּבְעִיסָה · בִּיטָּה אֵל וְחֶטְאוֹ אַל תִּשָּׂא · כִּי קְהָלָךְ
עָפָה · בְּכָל צָרָה וּדְרִיסָה · גַּם בְּךָ לֹא חָסָה · וּבַעֲוֹת
הִדְלִיל עֲמוּסָה · בְּתוֹךְ אֶבֶן מַעֲמָסָה : אַתָּה זוֹכֵר
נִשְׁכָּחִים · זְכוֹר אוֹם לְךָ מְשַׁבְּחִים · וּקְדֻשָּׁה לְךָ
מַפְצִיחִים · קָדוֹשׁ : זָכוֹר דְּבַר עָתָק בְּכָל עֶרְכְּךָ ·
עַל חֲמוּקֵי יְרֵכְךָ · לְדוֹרֵי מִפֶּרֶךְ · הִקְדִּים וַיֵּצֵא
בְּדַרְכְּךָ · לְזַנֵּב כָּל בִּרְכֶּךָ · לָדוּשׁ בְּגֵאוּת וּלְהַדְּרָךְ ·
וּכְבוֹדְךָ צָץ מֵחֶרֶךְ · בְּכָל רֹחַב וְאֹרֶךְ · וַתְּמַךְ
בְּטוּבְךָ לְהַאֲרִיךְ : זָכוֹר זְמוֹרָה שֶׁהִשְׁלִיךְ לְמַעְלָה ·
וַאֲהוּבֶיךָ אֵין לְחַלְּלָה · עֲשׂוֹתָם כִּמְעֵי מַפָּלָה · חִיֵּק
לְשִׁיתָם כָּלָה · אוֹתָם לְהַפִּילָה · בְּהַכְנָעָה
וּבְהַשְׁפָּלָה · טוֹב שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה · הִפַּלְתּוֹ בְּבֶהָלָה ·
וְאַחֲרִיתוֹ לְקַלְקָלָה : זָכוֹר יָהִיר רָשָׁע · כִּי לִמְאוֹד
פָּשַׁע · וְהֵצִיק בֵּן מְשַׁעֲשָׁע · כָּבֵד חֵטְא וָרֶשַׁע ·
וְאָזְנָיו הִכְבִּיד וְעֵינָיו הֵשַׁע · וּלְיִרְאָתְךָ לֹא שָׁע ·
לְמַעַנְךָ צַדִּיק וְנוֹשָׁע · חִישׁ לְנוֹשָׁעִים יֶשַׁע · עוֹבֵר
עַל פֶּשַׁע : זָכוֹר מִלּוּלוֹ לְמוֹלְכָךְ · וּמָאַס בְּפָעֳלָךְ ·
לִבְחוּרֵי קְהָלָךְ · נָא זְכוֹר יוֹם זְבוּלָךְ · וִישֻׁלַּם לוֹ
מִשֶּׁלָּךְ · גְּמוּל רַע מֵחֵילָךְ · סְעָרֵהוּ בְּשֶׁצֶף עֶלְךָ ·

וְכָל פֶּה יְהַלְלֶךָ · עַל פֶּלֶא מִפְעָלֶךָ: זְכוֹר עַמְּךָ
וְנַחֲלָתֶךָ · אֲשֶׁר הֵם אַהֲבָתֶךָ · וּמְקַוִּים לִישׁוּעָתֶךָ ·
פְּנֵה בִתְהִלָּתֶךָ · וְרַחֵם עַל עֲדָתֶךָ · הַהוֹגִים בְּשַׁעֲשׁוּעַ
דָּתֶךָ · צַהֲלֵם כְּיִרְאָתֶךָ · וְתִטָּעֵם בְּקִרְיָתֶךָ · וְשָׁם
תְּצַמְּצֵם שְׁכִינָתֶךָ: זְכוֹר קִרְיַת חָנָה · וַעֲדַת מִי
מָנָה · הַמְפֻזֶּרֶת בְּכָל פִּנָּה · רוֹמְמָה בַּחֲנִינָה ·
כִּי נָעָה עוֹנָה · וְעֵת לְחֶנְנָהּ · שַׁבָּה שָׁם עֶדְיָנָה · מִכָּל
צַד וּמִכָּל פִּנָּה · וְהַמַּלְכוּת לִבְעָלֶיהָ הָשֵׁב נָא:
תִּפְקוֹד עַתָּה בְּרַחֲמִים · וְהוֹפִיעַ מִמְּרוֹמִים ·
לְהוֹשִׁיעַ מְעוּטֵי עַמִּים · קָדוֹשׁ: הכל יודוך

לפי מנהג פולין.

איפו כְּבוֹדוֹ יִתְרוֹמֵם בְּפִי כָל הַנְּשָׁמָה · וְיַשְׁמִיעַ
לְמַקְדִּישָׁיו הַמַּקְדִּישִׁים שְׁמוֹ בִּנְעִימָה · וְיִתְפָּאֵר
לְהִתְרוֹמְמָה · בְּמַעְלָה וּבְמַטָּה שׁוֹכֵן רוּמָה: והחיות

זולת. מיוסד ע"פ א"ב.

אַתָּה מָלֵא רַחֲמִים · בְּרַחֲמֶיךָ שַׂמַּח עֲגוּמִים ·
גְּאָלֵם כִּי הֵם יְתוֹמִים · דָּתְךָ כְּהִגָּיוֹן נוֹאֲמִים · הֵם
מוּבְדָּלִים מֵעַמִּים · וְאוֹתְךָ בְּהַתְמֵד מְרוֹמְמִים ·
זְכוֹר שְׁלֹשֶׁת קְדוּמִים · חָפּוֹף בְּבָנָיו כְּמוֹ רָמִים:
טוֹב זְכוֹר יְדִידֶיךָ · יַחַד שַׂמְּחֵם כְּרוֹב חֲסָדֶיךָ · כִּי
הֵם עֲבָדֶיךָ · לְמוֹדִים לְעָבְדֶךָ · מְהֵרָה קוֹמֵם נְגִידֶךָ ·
נַהֲלֵם בְּחוֹזֶק יָדֶךָ · סָמְכֵם בְּשֵׁם יְחוּדֶךָ · עָזְרֵם

במאודך: פרה תפדה מזכירך · צועקים בכל
לב לשחרך · קים עלימו דבריך · רבצם בבית
בחירך · שוכבם לחדריך · שכנם בעירך · תשתבח
בהדריך · תפרם כבקריעת פלג עדריך: עזרת

קרובות. הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מסוד חכמים ונבונים. ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי
בשיר ורננים. להודות ולהלל פני שוכן מעונים:

אזכיר סלה זכרון מעשים · בימים האלה נזכרים
ונעשים · גחון נח מבין עכסים · דראונו להזכיר
לרקב בעסים: החוח הגץ מגלגל ודרדר · ומדור
לדור גולגל ודורדר · זכר עון אבותיו הקדר ·
חטאת אמו בלי להעדר: טרף אף וישחת רחם ·
יתומתו מקלוט בהריון יחם · כהופקד לשלישו
בחטו נוחם · לבטו להלחם בלוחמי לחם: מהלך
ארבע מאות פרסה · נע ונד מבמורת לפרסה ·
סע משעיר והכמין פרוסה · עיף ויגע מבושיו
לסרסה: פועל שטימת בכורה לעכור · צמיתות
צאן קדשים למכור · קלונו הוחרט בעט לזכור ·
ראשית גוים לגלע במכור: שדי זכר לילה חולק ·
שורש וענף בחלקלק להחלק · י׳ תמור כי השליו
המלק · תבע להזכר מעש עמלק:

לאחרונה יסעו שבם שלט · כי הענן מטם פלט ·

פ׳ לעת ימחה ולא יומלט· יגונן עם גנון ומופלט:

ברוך אתה יי מגן אברהם: אתה גבור על להחיות מתים·

ע״פ תשר״ק

תמימים בעודם כסין רפודים· שבון עדי עדים אפודים· רצו שלול מתן לפידים· קפצו ידים רפות ברפידים: צורר אסף כל אספסוף· פושע סביבות מחנם אסוף· עלות פעמימו ממצולות סוף· סבר לקמלם כקנה וסוף: נדד ויעף שלש פעמים· מחזר בניני חמשה עממים· לץ הכה ופתי העמים· כלל להתיחם נריבי עמים: יהר לץ והעמיד מסלה· טכוס בחורי בזמה סלה· חמוקי יריבי בם לפסלה· זרע להרביע ולהתעיב סגלה: וישטום שטימת ישישו המחבא· החל לבא מראש במחבא· דגר שנית בהרב להובה· גש בשלישי בעליל בחובה: במשלו ששכי באום מושלים· בפרק עמד מסור נשולים· פ׳ אמרו לכו ונכחיד נכשלים· אז כמאו זנב כל הנחשלים:

שונאיך הם ילבשו בושת· כמו בצלעי שמחו ביבשת· פ׳ בעטותך עטרת עדיי תלבושת· להגשים תחי לצולעת תהבושת· ברוך אתה יי מחיה המתים:

ע״פ א״ת ב״ש תפוף סקום ירידה

אצילי מרעי נבד שעיר· תולדות אלה בני שעיר·

בְּקַשָּׁם אָצוּ אִשֵּׁי לְהַבְעִיר· שְׁאוֹנָם חָרְשׁוּ כִּשְׂדֵה עִיר: גּוֹי גָּדוֹל שֶׁלֹּא זָכַרְתָּ· רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז זָכַרְתָּ· דְּגָלִים בְּלֹא הוֹן מָכַרְתָּ· קְדוֹשִׁים בְּזוֹנָה וּבַיַּיִן הַמְכַּרְתָּ: הַזָּכֵר לְעָרִים נָוֶה נִיאֲרוּ· צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עַרְעֲרוּ· וְעַד הַיְסוֹד עָרוּ עָרוּ· פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵיאוּת וּפָעֲרוּ: זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה· עֶבְרָתָם שְׁמָרָהּ נֶצַח מִלְּשַׁכְּחָהּ· חֵלֶף לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה· סִפְרָם חָתוּם לְיוֹם תּוֹכֵחָה: טַעַם חוֹק כְּדַת מוּכַח· נִזְכַּר כִּי לֹא תִשָּׁכַח: ה׳ יוֹם בּוֹא עַמִּים לְהִתְוַכַּח· מִכֵּן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכַּח: יָקֹשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת· הַחֲתוּמֵי בְּרִית בְּצָבָא וָאוֹת· וְהוּפְקַד מִדָּה כְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת: ה׳ דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת· הוּא יִפְקֹד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת:

יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶךָ זָכוֹר· כּוֹ בְּלָשׁוֹן הִזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר· וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְּרִית מִלִּזְכּוֹר· אַתָּה יְיָ וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר· בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר· אֲבָל תָּשׁוּחַ נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר· וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר· וּמַה קִצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר· אִם לֹא

לְמַעֲנִי תִזְכּוֹר · לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר · חוֹק
כִּי לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זְכוֹר · וְאוֹמֵר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ
עַתָּה לְהִזָּכוֹר · וְתִפְקוֹד וְתִזְכּוֹר · כְּאֵב צָר לַעֲכוֹר ·
פִּיהוּ לִזְכּוֹר · לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹר · וְעוֹד כָּל תִּמְכּוֹר ·
נְקוּבֵי בֵּן בְּכוֹר · י' נְכוּרֵי בְּלֶתֶךָ זָכוֹר · וּפְאֵרְךָ
אֶזְכּוֹר · וַאֲרַצְּךָ לִזְכּוֹר · בְּפָרָשַׁת זָכוֹר:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

שם המחבר אלעזר בירבי קליר חתום בראשי החרוזות.

אָץ קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ · קְצוּצֵי לְקַצֵּץ · בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ ·
רְצוּצֵי לְרַצֵּץ · לֵץ בְּבוֹא לְלוֹצֵץ · פָּלַץ וְנִתְלוֹצֵץ ·
קֵצֶץ מְחַצְּצִים לְחַצֵּץ · כְּנֵץ עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ : עָב
בָּקַע מֵרֹאשׁ · יְחִידִים מִמֶּנּוּ גָרוֹשׁ · הָל הַלֵּךְ וַיִּפְרוֹשׁ ·
מֻשָּׁב עַל גַּבֵּי חָרוֹשׁ · זְמַן וְהוּנְקַב לְרֹאשׁ · רֵאשִׁית
גּוֹיִם לָרַע לִדְרוֹשׁ · הֱיוֹת לְכָל בּוֹגְדִים רֹאשׁ · וְצִפְעוֹ
תְלוּת בְּמִבְתַּר בְּרוֹשׁ : רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ · עֲיֵפֵי
טָרְחוּת דֶּרֶךְ · וּפָץ לֹא זוּ הַדֶּרֶךְ · תָּעוּ בַּמִּדְבָּר
בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ · כְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ · שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי
יָרֵךְ · וְעַל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ · זִנֵּב כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ :
יָעַף וְעָף וְחָשׁ · וּמֵחוֹר פֶּתֶן רָחַשׁ · וְנוֹדַע כִּי הוּחָשׁ ·
מְשׁוֹרֶשׁ נָחָשׁ · רָגַשׁ וְלָחַשׁ · וְעֵת לֵידָתוֹ נִיחַשׁ ·
וּבִכְשָׁפָיו הוּכְחַשׁ · וּבְחַלָּשׁ נֶחֱלַשׁ · וְלֹא חָשׁ :

בכשפיו הללו · ובקסמיו חללו · יום העמיד חללו · שמש הדמים חללו · יגע ולא הונח לו · ולחרפות נחלו · עד בא השמש הוחילו · להמחות הוא וכל חילו: קט ושן חרק · ונאצות שרק · ומורה כאפו הרק · וחרבו הברק · למילה פרק · וכלפי מעלה זרק · ולשם שמן תורק · בעזות ירוק ירק: יה אשכול הכופר · צו אל משול עופר · וזכרון משלי אפר · כתוב זאת זכרון בספר · רושם בזה ספר · בתורה ובנביאים ובכתובים להחפר · להמחות מספר · ולא יכתב עם כל הכתוב לחיים בספר:

אל נא · לעולם תוערץ · ולעולם תוקדש · ולעולמי עולמים · תמלוך ותתנשא · האל מלך נורא מרום וקדוש · כי אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיחו · ספרו עוזו פארוהו צבאיו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבח · תוקף תהלות תפארתו:

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק:

חו"ן זמת שמו חברו · תמת זכות · מלהזכירו · בזכרון קדוש:

חו"ן יען אשר לא זכר · ונחשב בנכר · מלהזכר · בזכרון קדוש:

ע"ס אב"ג כג"ר ג"ה.

זכור איש אשר הגיע אב ללא עתו · ברצוח וגנוב ונאוף בעתו · גרע חמש שנים ממחיתו: זכור

בֹּחֶה עַל גְּמִילוּת חֶסֶד· גּוֹעֵל אָח עָשׂ לְזָקְנוֹ חֶסֶד· דּוֹמֶה לַמָּס מֵרֵעֵהוּ חֶסֶד: זָכוֹר גִּלָּה עֶרְוַת מְצוּאַת שָׂדֶה· דָּם שָׁפַךְ בְּבוֹאוֹ מִן הַשָּׂדֶה· הָפַךְ לֵב אָב בַּשָּׂדֶה: זָכוֹר דָּחוּי בְּאֹזֶן הָעֲרֵלָה· הַבּוֹחֶה בְּכוֹרָה בְּכוֹס הַתַּרְעֵלָה· וּפָרַק מִמֶּנּוּ עוֹל וּמָשַׁךְ לוֹ עָרְלָה: זָכוֹר הַמְּהַפֵּךְ דֶּרֶךְ אִישׁ חָר· וְהִכְהָה מְאוֹר אָב בְּעָשַׁן עֲבוֹדַת זָר· זָמַם בְּלֵב הֱיוֹת לְאָח לְאַכְזָר: זָכוֹר וְנִתְעוֹלֵל לְרֶבַע כְּאִשָּׁה· זְדוֹן לִבּוֹ הִשִּׁיאוֹ בְּאִשָּׁה· חִתּוּ גִבּוֹרָיו לִהְיוֹת כְּלֵב אִשָּׁה: זָכוֹר זֶרַע מְרֵעִים נִתְעָב וְנֶאֱלָח· חֵלֶק לְהַשְׁחִית וְלוֹמַר הֶאָח· טָמְנוּ גֵאִים פַּח לְחַבֵּל אָח: זָכוֹר חָנַט מִמֶּנּוּ עֲמָלֵקִי· טָס כַּיֶּלֶק לְאַבֵּד חֶלְקִי· יָרוּעַ כַּבִּירִים לְעֵין כֹּל לְלוֹקְקִי: זָכוֹר טָפַשׁ מֵהַעֲרִימָה· יָרַד וְכִתֵּת עַמִּי עַד הָרְמָה· כְּמוֹ בֵן חַיָּב לְהַחֲרִימָה: זָכוֹר יוֹשֵׁב נֶגֶב בְּלִי עוֹל בְּעֵרֶד· כְּסוּת וְלָשׁוֹן שָׁנָה הֱיוֹת מֶלֶךְ עֲרָד· לִשְׁבּוֹת שְׁבִי מָרַד וְחָרַד: זָכוֹר כְּסִיל שׁוֹנֶה בְּאִוַּלְתּוֹ· לְתַעֲרוּבַת מִדְיָן בַּעֲלוּתוֹ· מִהֵר יִרְבֶּשֶׁת וְגִלָּה נַבְלוּתוֹ: זָכוֹר לְקַעְקֵעַ בְּצָרְתוֹ מְשׁוֹרֶשׁ· מִלַּעֲזוֹב לוֹ עָנָף וְגַם שׁוֹרֶשׁ· נֶעֱנַשׁ קָשִׁי כִּי הִשְׁאִיר לוֹ שׁוֹרֶשׁ: זָכוֹר מַעֲשֵׂה אֲגַג מַעֲדַנּוֹת· נָשִׁים כְּשִׁכְּלָה חַרְבּוֹ לַעֲנוֹת· סֵרֵס שֶׁאֲרוֹ לְשַׁסּוֹף יַעֲנוֹת:

זָכוֹר נָגִיד לְחָמְלוֹ הַסְבִּים · סָר מִמְּלוּכָה מִבֵּין
נְסִיכִים · עוֹלֵל הַנּוֹתָר עָמַד לְשַׁכִּים : זָכוֹר סִבֵּב
צִקְלַג וְנֶגֶב · עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב · פִּגְרוֹ טוֹב
רוֹאִי מְנַשֵּׁף בְּעָנָב : זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא ·
פֶּרֶץ כַּרְמֵי עֵין גֶּדִי כְּהוֹבָא · צוֹרְבוֹ אִישׁ בְּאָחִיו
כְּחֶרֶב לְהוֹבָה : זָכוֹר פְּלֵטִים אֲשֶׁר בְּאַף הַסְּעִיר ·
צְבָאַי בְּלֶכְתָּם אֶל הַר שֵׂעִיר · קִנֵּא לִנְקוֹם עֲיָרוֹת
שֵׂעִיר : זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידַי · קָם בְּרֹאשׁ
דְּרָכִים לִסְעוֹד אֶת רוֹדַי · רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדַי
רְפוּדַי : זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם · רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי
לִי בַשָּׁמַיִם · שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמַיִם : זָכוֹר רָד אֱ
חָנֵף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת · שִׁמְשִׁי אֲשֶׁר שִׁמְּשׁוֹ
מְאַמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת · תַּמָּה הַלָּשׁוֹן לְרַפּוֹתָהּ
מִמְּלָאכֶת : זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה · שְׁתִילִים
מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבְּרָה · שִׁיֵּר מֵהֶם עֲשָׂרָה
לְשָׂרְדָה : זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֲמִשִּׁים · הַתְּמִימָה קָצַב
לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים :
וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :
פ·לוק אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ · כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע
קוֹלְךָ · מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמְּךָ בְּקִנְיַן פָּעָלְךָ · זָכוֹר
אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ · אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְזַנֵּב בְּךָ · וְהָיָה

בהניח יי אלהיך לך · תמחה זכרו מכל גבולך ·
והם ישיבו ויאמרו לך · ומשלך עוד יתנו לך · אנא
הקם את דבר מלולך · עד שאתה מצונו הזכר
לך · אתה זכור את אשר עשו לך · זכור יי את
יום זבולך · המתגאים ונואמים פה מה לך ·
השולחים זמורות באף לחללך · זכור כסא כבוד
גדלך · אשר מגרו ונאצו למולך · ושלחו באש
היכלך · וישימו כל גבולך · ושדדו ונתקו יריעות
אהלך · אשר צויתה לא יבאו בקהל לך · אמרו לכו
ונכחידם מגוי בגללך · ולא יזכר שם הלולך · עליך
יעזוב חילך · ויותר מאשר עשו לנו עשו לך · אתנו
במדבר נלחמו · ואתך בישוב נתלחמו: אתנו
חוץ למחנה המו · ואתך בקרב המחנה נהמו ·
אתנו פליטי ענן זממו · ואתך כפורת ענן גממו ·
אתנו לחשולי עב דמו · ואתך עלות על במתי עב
דממו · אתנו חוץ ממחיצה קמו · ואתך לפני
ולפנים קדמו · אתנו ברחוק מקום אשמו · ואתך
בקרב מקומך שממו · אתנו חוץ מישיבתנו דמו ·
ואתך במכון שבתך דמו · אתנו אות ברית
משאר הרימו · ואתך עשרת אבירי ברית
החרימו · אתנו ברום ידי עניו החרמו · ואתך

תְּלוּת יַד לְמוֹלְךָ הֵרִימוּ· אוֹתָנוּ נִתְּשׁוּ וְסוֹד
הֶעֱרִימוּ· וְאוֹתָךְ כְּרוּבֵי סוֹדָךְ לַחֲרָפוֹת הִגְרִימוּ:
וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב· וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמַטָּה יוֹשֵׁב·
תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב· אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד כְּלֵב
מִתְחַשֵּׁב· אִם לֹא עַתָּה תָקוּם וְתַקְשֵׁב· כִּשְׁלֹשׁ
עֶשְׂרֵה קִימוֹת נְקָמוֹת לַחֲשֹׁב· בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח
לִפְקֹד עַל הַיּוֹשֵׁב· וְאִם אֵין כַּגֵּר תֵּחָשֵׁב· וְכָל
הַמּוֹנֶה וְסוֹפֵר וְחוֹשֵׁב· קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב·
נָשְׁתָה גְבוּרָתוֹ מִמְּחַשֵּׁב· וְלֹא יִמְצָא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב·
וְיֶחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב· וּבֶאֱמוּנָה כִּסְלָיו יְיַשֵּׁב·
וְזֹאת עַל לִבּוֹ יָשֵׁב· וְיֹאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב:
וְנֶחֱשַׁבְתִּי כְּעֵד זוֹמֵם· כָּל הַיּוֹם מְדַמֵּם· וְנַפְשִׁי
נִבְהֲלָה מְאֹד וּמִשְׁתּוֹמֵם· וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה
וְדוֹמֵם· זְכוֹר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם· כָּל עוֹבֵר
עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם· מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם· חֲבֵר
אוֹמֵר פִּיךָ קוֹמֵם· בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם·
בְּשָׁלוֹשׁ מִיתוֹת זָכְרָם לְהַדְמֵם· בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי
אֲפֵלָה גְּוִיָּם לְהַעֲמֵם· בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה
לְהַרְשִׁימֵם. כַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי שְׁמַד לְהַאֲשִׁימֵם:
וּכְמוֹ מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים עִכְּבוּ עָם מְעֻנּוֹת· וּמִשֶּׁבַע
מִצְוֹת חֲמִישָׁנוֹת· כֵּן בְּעֶשֶׂר וְשֶׁבַע יוּשְׁבְּרוּ לַעֲנוֹת·

ובת קול תצא ממעונות · ותפוצץ בכל המחנות ·
זכרון דברים להגיד ולענות · אל תזכרו ראשנות ·
בינו נא ישועות אחרונות · והזכירו זכר רננות ·
עמלק אשר בא ועות מחנות · והקר אתכם כפני
בנות · ויצא לו שם בכל המדינות · ראו עתה
ואת לתנות · איך נמחה כחתף בכל פנות ·
ותבא המרום אשר במעונות · אשר הוסמך
עליהם במשענות · יפקד עליהם את העונות ·
לרוב ימים להמנות · לחשב להם חשבנות ·
להפילם לתופת דראנות · והמון לאמים וכל
הלשנות · על עור ועזור ישאו קינות · וכשל עוזר
ונפל עזור מקוננות : וידע כל פועל כי לא שכחת ·
ויבין כל יצור כי שמם שכחת · ושעיר ושריו אז
ובחת · ועמלק וטפסריו הוכחת · ואתם במשפט
נתוכחת · ויזכרו עם אשר זכרת · כי לטובה אתם
הזכרת · וזכרון טוב אתם נזכרת : ה׳ והמזכירים
את יי · יאמרו תמיד יגדל יי · ויאמרו גאולי יי · כן
יאבדו כל אויביך יי · והעומדים בבית יי · והבוטחים
ביי · והשתולים בבית יי · יחזו בנועם יי · ויגידו כי
אין קדוש כיי · כי אל רחום יי · אשרי כל ירא יי ·
טוב להודות ליי · טוב לחסות ביי · רננו צדיקים

בַּיְיָ׃ קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ׃ כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ׃
זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ׃ כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ׃ בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ׃
שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ׃ ע״כ וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְטֵלִים
יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים׃ וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנְּטָלִים׃
וְיִזָּכְרוּ לָעַד גְּאוּלִים׃ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים׃
מִפְעֲלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים׃ וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו מְגַדְּלִים׃
וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים׃ בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים׃
בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים׃ בַּעֲשֶׂרֶת מִינֵי הַלֵּל מְהַלְלִים׃
בַּעֲשֶׂרֶת לְשׁוֹנוֹת שִׂמְחָה צוֹהֲלִים׃ וְשַׂרְפֵי הַקּוֹדֶשׁ
הַמְעֻלִּים׃ כְּתַלְמִיד לָרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים׃ מַה פָּעַל
אֵל אֵלִים׃ כִּי אֵלֶּה יִהְיוּ מִכְּפָנִים׃ וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם
מִפָּנִים׃ וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים׃ וְאֵלֶּה לִפְנֵי
וְלִפְנִים׃ בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים׃ וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת
הַצְּפוּנִים׃ קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מַצְפִּינִים׃ בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים צְפוּנִים׃ הַהוֹגִים בִּיקָרָה מִפְּנִינִים׃ וְקִדְּמוּ
שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים׃ לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְנַגְּנִים׃
בְּגַאֲוַת אֲפִיקֵי מָגִנִּים׃ בְּצֶלֶם הֱיוֹת גְּנוּנִים׃
וּבְאֶבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים׃ וְעַל חוֹמוֹתָם מִתְמַנִּים׃
לְשׁוֹעֲרִים וּלְשׁוֹמְרִים מְמוּנִים׃ כָּל הַיּוֹם וְכָל
הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים׃ לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים׃
לְהַעֲרִיץ וְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים׃ וּבְשֵׁם יִשְׂרָ׳

מִתְכַּנִּים· וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים· שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מַשְׁכִּינִים· וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים· וּבְשִׁלַּשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים· כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם כָּם מְכִינִים· וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת כְּאָז מְכִינִים· קָרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכַוְּנִים· וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים ⁘ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ וגו'.

יוצר להפסקה שניה

מיוסד ע"פ א"ב משולש ושם המחבר מאיר חתום אחר אות ד"ק ואחר אות ת"ו.

אוֹרוֹת מֵאוֹפֶל הִזְרִיחַ מֵהוֹדוֹ· מִצִּיּוֹן יוֹפִיעַ אֶל עֲבָדָיו גִּלָּה סוֹדוֹ· וְהָאָרֶץ הֵאִירָה מִכְּבוֹדוֹ: אֶדֶר יִפְעָתוֹ וְקַרְנֵי הוֹד עֲטִיָּתוֹ· הֵאִירוּ בְרָקָיו דּוּמִיָּה תְהִלָּתוֹ· כְּסוּתוֹ לְבָדָהּ הִיא שִׂמְלָתוֹ: אִתְּךָ חֲתוּמִים בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ כְּמוּסִים· בְּשֶׁאֵין הָעוֹלָם כְּדַאי הֱיוֹת בָּם מִתְעַלְּסִים· צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעֳלַת לַחוֹסִים: מֵאֵין חֵשֶׁק כְּחָשְׁקֶךָ לְזִכְרְךָ תַּאֲוָה· רְשָׁפֶיךָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת אַהֲוָה· רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיָי לַיְשָׁרִים נָאוָה· קָדוֹשׁ: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ בִּמְרוֹם רָמִים· וְאִוִּיתָ מִקְדָּשׁ מְעַט מִמְּעוּטֵי עַמִּים· מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּחֶלְקַת טוֹרֵף פְּנִינֵי· מִשְׁעֶנֶת זָקֵן בֶּן זְקוּנֵי· לְבִנְיָמִין אָמַר

יְדִיד יְיָ: בְּשֶׁלְּךָ יְבָרֵךְ בָּנֶיךָ חֲמוּדַי· כִּי לְךָ תֵּבֵל
וּמְלוֹאָהּ מִכֹּל דַּי· כָּל עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדָי: גַּע זְמַן
תְּרוּמָה מַשְׁמִיעִין עַל הַחֲדָשָׁה· בְּאֶחָד בַּאֲדָר
שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי הַפָּרָשָׁה· תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה: גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל עָרַי·
אִישׁ אִישׁ צְרוֹר כַּסְפּוֹ לְהַחֲלִיף לְכָל עוֹבְרַי· תַּעֲרוֹךְ
לִפְנֵי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי: גָּמְרוּ עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
בּוֹ עֵת לַחֲקֹר· לִקְנוֹת וְלִבְדּוֹק אַרְבָּעָה תְּמִיד הַבֹּקֶר·
לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר: דּוֹרֵשׁ עֲתִידוֹת חָשׁ
לְהַשְׁמִיעַ קוֹל· לְהַקְדִּים שִׁקְלֵנוּ אֶל שִׁקְלֵי כֹּל·
אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לִשְׁקוֹל: דְּבַר הַמֶּלֶךְ נָחוּץ הַפָּרִיז
הוֹלֵךְ· הֶחֱלוּ מִמַּשְׁכְּנִין כָּל הַנִּמְצָא בְּפֶלֶךְ· לָכֵן
לֹא בָא אֶל שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: דָּתוֹ אַחַת לְנֶעֱצַל שִׁקְלוֹ
מִלְּשַׁגֵּר· מְמַשְׁכְּנִין כְּסוֹד מוֹרִים הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר·
תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר: הַכֹּל מַעֲבִיטִין אַךְ
לֹא מִכֹּהֲנֵי· הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי· וְגַם הַכֹּהֲנִים
הַנִּגָּשִׁים אֶל יְיָ: הַדָּבֵק בְּדַרְכֵי הַיּוֹצֵר וַעֲטֵה בְּרָכוֹת
לְעָלוֹם· דְּרָכָיו דַּרְכֵי נוֹעַם כֶּתֶר נוֹרָא יַהֲלוֹם·
דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם: הַנָּכְרִי וְהַכּוּתִי לֹא
מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה· אִם יִשְׁקְלוּ אֵין מְקַבְּלִין מִיָּדָם
מְאוּמָה· אֲשֶׁר יָרִימוּ לַייָ תְּרוּמָה: וְלֹא מֵהֶם

וּמֵהֲמוֹנָם יִהְיוּ לְשָׁמִיר וָשַׁיִת · מְגָּרִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זָיִת · לֹא לָכֶם וְלָנוּ לִבְנוֹת בָּיִת : וַאֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה וְלֹא יִתְעָרֵב זָר בֵּינוֹתַיִם · כְּשֶׁכְּבָר רָפוּ יְדֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָיִם · לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדָיִם : וְהַכֹּהֲנִים וְהַקְּטַנִּים לִשְׁקוֹל בְּהִתְנַדְּבָן · כָּל נְדִיב לֵב עוֹלוֹת לְלִשְׁכַּת הַקָּרְבָּן · וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן : זָרְזוּ מִפְּרוֹס הַפֶּסַח לְסַלֵּק הַיְשָׁנָה · תְּרוֹם בְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הָאַחַת אָלֶף סִימָנָהּ · לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשׁוֹנָה : זָהֲרוּ הַמַּשְׂכִּילִים אַבְנֵי נֵזֶר נוֹסָסוּ · לְקֻפָּה שְׁנִיָּה יַד פֵּרְשׁוּ · וְאֵת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ : וְאֵת וְעוֹד אַחֶרֶת בָּאוֹת גִּימֶל מוּכְרַעַת · כָּל אַחַת שָׁלֹשׁ סְאִים בְּלִי מִגְרַעַת · הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ שָׁלִישִׁים בְּמוֹעֵצוֹת וָדָעַת : חָזְרוּ לַעֲשׂוֹת פּוּמְבֵּי הוֹרוּ נְבוֹנָי · בִּפְרוֹס הָעֲצֶרֶת כְּמִשְׁפַּט רִאשׁוֹנָי · כֵּן תָּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוּמַת יְיָ : חִדְּשׁוּ עוֹד תְּרוּמָה אַחַת בָּאַחֲרוֹנָה · לְבַד מִשְּׁתַּיִם אֵלֶּה כָּל אַחַת בִּזְמַנָּהּ · וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה : חִפּוּ שְׁיָרֵי שְׁתַּיִם רִאשׁוֹנוֹת בְּקַטְבְּלָאוֹת · שֶׁלֹּא לִתְרוֹם מֵהֶם עוֹד לְעִתִּים הַבָּאוֹת · לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת : טְהוֹר יָדַיִם חֲלוּץ הַנַּעַל לְלִשְׁכָּה קָדַם · וְלֹא בְּפַרְגּוֹד הֶחָפוּת פָּנִים

מֵהִתְאַדָּם׃ וּמְצָא חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים
וְאָדָם׃ טָבוּעַ בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים הוֹאֵל׃
לָצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם וִידֵי עַם אֵל׃ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְיָ
וּמִיִּשְׂרָאֵל׃ טָרוּד אִם יִקְרְאוּ יֹאמְרוּ מֵעֹשֶׁק לְשִׁכְבָה
לוּקָה׃ וְכִי יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ מֵחֲשַׁד לֹא יִזְדַּכֶּה׃
וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה׃ יָסְפוּ מַעֲלָה תְּרוּם לְשֵׁם
אֶרֶץ צְבִי תְּחִלָּה׃ וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם כְּרַכִּים הַמֻּקָּפִין
לָהּ׃ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה׃ יַפְרִישׁוּ
הַשְּׁלִישִׁית שִׁירֵי שִׁירַיִם׃ לְשֵׁם בָּבֶל וּמָדַי
וְהָרְחוֹקוֹת מִירוּשָׁלָיִם׃ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מֵאַשּׁוּר
וּמִמִּצְרָיִם׃ יַזְהִירוּ תּוֹרֵם מִלִּתְרוֹם שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן
חֲכָמִים׃ שֶׁלֹּא לִטּוֹל שְׂרָרָה עַד יְרַשֶּׁה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים׃ כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים׃ כָּל
אוֹרְחוֹת חֲכָמִים חֶסֶד וּנְתִיבָם׃ לְשׁוֹנָם מַרְפֵּא
עוֹשֶׁר וּבְרָכָה בִּנְיָבָם׃ כִּי יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְיָ וְצַדִּיקִים
יֵלְכוּ בָם׃ כִּנְכְנָס תּוֹרֵם גִּזְבָּרִים מְדַבְּרִים עִמּוֹ עַד
שֶׁיֵּצֵא׃ מְפַשְׁפְּשִׁים צְפוּנָיו כְּבוֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא׃
פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ כֵּן גַּם קָנַץ מִלִּתְרוֹם הֶחֱדַלְתִּי׃
לְבַל יַטְמִין בְּקְלִיעוֹת קְוֻצּוֹתָיו הִזְהַרְתִּי׃ קוֹלֵעַ אֶל
הַשַּׂעֲרָה וְלֹא יַחֲטִיא׃ לְהַגְדִּיל שֶׁקֶל טְהוֹרֵי לֵב
יְסָדוּ׃ פּוּנְדְּיוֹן לְהַכְרִיעַ דַּעַת אֶת הָעָם לִמְּדוּ׃ אֲשֶׁר

חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֵדוּ: לְמִינֵי מַטְבְּעוֹת שׁוֹקֵל
וְחוֹבֵר· יַכְרִיעַ חֲצִי מָעָה לָצֵאת בְּכָל עֲבֵר· שֶׁקֶל
כֶּסֶף עוֹבֵר: לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים וְלֹא יַעֲלוּ גֵּרוּמִים·
הַשּׁוֹקְלִים חֲצָאֵי שְׁקָלִים שְׁלֵמִים· הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע
דִּבְרֵי חֲכָמִים: מְצָרֵף שִׁקְלוֹ וְשֶׁל חֲבֵירוֹ יַחַד·
חֲכָמִים יַגִּידוּ בְּלִי כַחֵד· מִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
הָאָחֻז אֶחָד: מַצְדִּיק מִשֶּׁלּוֹ עַל יַד עָנִי בֶּן עִירוֹ אוֹ
שְׁכֵנוֹ· נִפְטַר מִן הַקּוֹלְבּוֹן וְאִם הִלְוָן נוֹתְנוֹ· אֶל פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ: מִשְׁפָּט אֶחָד אֶל
דְּבַר הַשֵּׁם חֲרֵדִים· לְהַכְרִיעַ כַּף מִשְׁקוֹלֶת בַּחֲצָאֵי
שְׁקָלִים כְּבֵדִים· לִשְׁקוֹל אֶל גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ בַּיְּהוּדִים:
נִפְטְרוּ עֶבֶד וְקָטָן הוֹרוּ חַכְמֵי חֲרָשִׁים· בֵּין שֶׁשָּׁקַל
אַחֵר עֲלֵיהֶם אוֹ הֵם בְּעַצְמָם מַפְרִישִׁים· וְנֶפֶשׁ
אָדָם מִן הַנָּשִׁים: נִשְׁתַּתְּפוּ הָאַחִים אַחַר שֶׁחָלְקוּ·
חַיָּבִין בְּקוֹלְבּוֹן וּבִתְפוּשַׂת הַבַּיִת נִקּוּ· כִּי אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבָּקוּ: נוֹתֵן סֶלַע בְּשֶׁקֶל יָד לֹא תִקְצָר·
מִלְּהַכְרִיעַ מָעָה שְׁלֵמָה בְּלִי מַעְצָר· אֶל הַלְּשָׁכוֹת
לְבֵית הָאוֹצָר: סֹלֶת לַחְמֵי אִשֵּׁי יֵינֵי וּשְׁמָנֵי· וְכָל
נִחוֹחֵי צִבּוּר יַסְפִּיקוּ מְמֻנֶּה כֹּהֲנֵי· עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה
הַמּוּפְקָדִים בֵּית יְיָ: סְפִיחֵי שְׁבִיעִית נוֹטְרִים
לְמִנְחַת בִּכּוּרִים עֲתִידִים· שְׂכָרָן מִתּוֹכָהּ

וְהַמְגַדְּלוֹת לְפָרָה יְלָדִים · חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים: סְפָרִים מַגִּיהִים וּמְבַקְּרֵי מוּמִים · וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ לְשָׁרֵת בְּבֵית עוֹלָמִים · שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים: עוֹד מִמָּנָה שְׂכַר מְלַמְּדֵי הֲלָכוֹת · שְׁחִיטָה וּקְמִיצָה וּשְׂכַר אוֹרְגוֹת בְּפָרֹכוֹת · לֹא נַעֲשָׂה כֵן לְכָל מַמְלָכוֹת: עַל עוֹבֵי קִירוֹת הַבַּיִת רָצוּף חִשּׁוּקֵי כְבוּשִׁים · פַּחֵי זָהָב מִמּוֹתַר תְּרוּמַת אִשִּׁים · אֶל דְּבִיר הַבַּיִת אֶל קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: עֹשִׂים מִשְּׁיָרֵי לִשְׁכָּה צָרְכֵי עִיר וּמִגְדְּלוֹתֶיהָ · גּוֹי טִטְפְּרָאוֹתֶיהָ וְלִצּוּי בִּירָנִיּוֹתֶיהָ · חוֹמוֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ: פַּסּוּ סָפוּ תַּמּוּ אָפְסוּ חָדְלוּ קָרְבָּנַי · מֵעֵת הוּסַר הַתָּמִיד לָתֵת שִׁקּוּץ מוֹנַי · וַאֲנִי תְּפִלָּתִי לְךָ יְיָ: פָּתַח מִקְדָּשׁ מְעַט אֶת יְיָ דָּרַשְׁתִּי · וְהִנֵּה כְּבוֹד יְיָ עוֹמֵד וּצְבָא גְדוּדָיו לְעֻמָּתִי · לְךָ כָּל הַמִּתְנָה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי: פִּלַּגְתָּ לְבָבִי עָבַרְתָּ בֵּין בְּתָרַי · פָּסַחְתָּ עַל פִּתְחֵי בְּדַם בְּרִית שִׁלַּחְתָּ אֲסִירָי · לִי אָבִי אַלּוּף נְעוּרָי: צִיּוֹן הִשְׁלַחְתָּ כְּסֵפֶר כְּרִיתוּת גֵּרוּשֶׁיךָ · אוֹ הִמְכַּרְתָּ לִצְמִיתוּת אֶל מִי מְנוּשֶׁיךָ · אַךְ אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל הֵיכַל קָדְשֶׁךָ: צָמְאָה לִתְשׁוּעָתָהּ נַפְשִׁי וְתוֹחַלְתִּי מְמֻשָּׁכָה · אֲסִירַת הַתִּקְוָה בְּקִוּוּי אַחַר קִוּוּי הוּכָה · כִּי שָׁם צִוָּה יְיָ אֶת הַבְּרָכָה: צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם מַחְמַד

לִבִּי וְעֵינָי · תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֵכִי
בְּרֹאשׁ זִכְרוֹנָי · נְנַגֵּן כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ עַל בֵּית יְיָ: קוֹלִי
שָׁמַעְתָּ הָשֵׁב לִשְׁכֵנֵינוּ אֶל חֵיקָם · חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר
חֵרְפוּךָ יְיָ מְנַת חֶלְקָם · שְׁנַת רָצוֹן לַייָ וְיוֹם נָקָם:
קְרָא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסִירִים פְּקַח קוֹחַ · תַּנְחֶה
אֶל מְחוֹז חֶפְצָם הוֹלְכֵי שְׁחוֹחַ · וְשָׁם יָנוּחוּ יְגִיעֵי כֹחַ:
קֶדֶם קִנְיָנְךָ וּסְגֻלָּתֶךָ · לֹא יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה צֹאן
מַרְעִיתֶךָ · וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ: רַצְתִּי מֵעֲבָדָתִי
מֵרְעִיד אֶל עֲבָדָתֶךָ · פָּנִיתִי הַבַּיִת לְחֶשֶׁק נֶשֶׁק
תֶּשֶׁק תְּשׁוּקָתֶךָ · וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ:
רְאוּת עַיִן לֹא נִרְאֲתָה לִבְרִיּוֹתֶךָ · צְפִיַּת לֵב בְּמִקְצָת
הִמְשַׁלְתָּ אַךְ לֹא כָּל תִּפְאַרְתֶּךָ · עַיִן לֹא רָאֲתָה
אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ: רְנָנוֹת יְהַלֵּל פִּי בְּאֵין לַהֲבִיאֲךָ
תְּשׁוּרָי · בְּזָכְרְךָ חִבַּת יְרוּשָׁלַיִם וְתִיַּסֵּד שְׁמֵמוֹת
עָרַי · אָבֹא בֵיתְךָ בְעוֹלוֹת אֲשַׁלֵּם לְךָ נְדָרָי: שִׁוִּיתִיךָ
לְנֶגְדִּי הִנְנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ לְרוֹמְמֶךָ · הִהְטֵּיתָ לָאָרֶץ
שָׁמֶיךָ אוֹ הֶעֱלִיתָנִי לִמְרוֹמֶיךָ · אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל
קָדְשְׁךָ וְאוֹדֶה אֶת שְׁמֶךָ: שָׁמָּה פְּנֵי מוֹעֲדוֹת וְאֵלֶיךָ
תְּשׁוּקוֹתַי · לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת מֶשֶׁק תְּשׁוּקוֹתַי ·
כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרוֹתָי: שֵׁינָה לְעֵינַי לֹא אֶתֵּן
לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה · אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ תְּמוּנָה מִכֹּל ·

נֶעֱלָמָה · מֵחֶזְיוֹנוֹת לַיְלָה בִּנְפוֹל תַּרְדֵּמָה : תַּחֲנֶה
עָלַי מַחֲנֶה לִקְרָאתְךָ קִדַּמְתִּי · לֹא אַרְפְּךָ עַד
שֶׁאֲבִיאֲךָ יְיָ יְשׁוּעָתִי · אֶל בֵּית אִמִּי וְאֶל חֶדֶר
הוֹרָתִי : תַּשְׁלוּם פָּרִים חָשׁוּב שִׂיחַ שְׂפָתַי · מַעַרְכֵי
דַל שָׂפָה חֻקּוֹתַי וְתוֹרוֹתַי · נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת
תְּרוּמוֹתָי : תֶּשֶׁר מִשֶּׁלְּךָ פִּי יְהַלֶּלְךָ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים ·
בְּהֵטִיבְךָ צִיּוֹן אַתְשִׁיר עַל מִזְבַּחֲךָ עוֹלִים · עוֹלוֹת
מֵחִים אַעֲלֶה לְּךָ עִם קְטֹרֶת אֵילִים : מֵישָׁרִים
אֲהֵבוּךָ יְדִידֶךָ לְיֶשְׁעֲךָ כְּמֵהִים · רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ
גָּבוֹהַּ מֵעַל גְּבוֹהִים · יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים ·
קָדוֹשׁ : . הכל יודוך

יוצר לפרשת פרה

פ״ס א״ב.

אוֹם אֲשֶׁר בָּךְ דְבוּקָה · חָפַצְתָּ וְרָצִיתָ לְצַדְּקָה ·
לְהַנְחִילָהּ מִדְּבַשׁ מְתוּקָה : בְּאוֹר אֲרוּכָה וַעֲמוּקָה ·
בָּהֶם בְּאַהַב לְחָשְׁקָה · בְּרְבִיד לְצַוָּאר לְחַבְּקָה : גַּם
הִיא בִּמְאוֹד מְחֻזָּקָה · בְּתוֹקֶף וּבִתְנַאי נֶחְקָקָה ·
מֵעַמּוֹ בְּלִי לְסַלְּקָה : אַשְׁרֵי מִי זֹאת · בְּהִתְחַזְּקָם
בְּתוֹרָה זֹאת · בְּפִתְחֵי מְזוּזוֹת · קָדוֹשׁ : דָּרַשׁ בְּעַד
נוֹטְרָה · וְגַם לְהָבִיא פָּרָה · בַּעֲדָם עֲבוּר לְכַפָּרָה :
הֲלֹא כְּחָטְאוּ בְּבֶן פָּרָה · חָרַת עֲלֵיהֶם גְּזֵירָה · וְהִנָּם
בַּאֲמִירָה סוֹרֵרָה : וְחֶה הַמְקַבֵּל עֲתִירָה · חָשַׂךְ מֵהֶם

עֶבְרָה · וְכָל צוּקָה וְצָרָה: זִכְרוֹן פָּרָה אֲדֻמָּה · כְּפִי
יוֹנָה תַמָּה · לָעַד בְּלִי לְעַלְמָה: חֶסֶד דַּת תְּמִימָה ·
יַעֲטוּ בָהּ לְהִתְרוֹמֲמָה · לִפְנֵי יוֹצֵר נְשָׁמָה: טוּעֲמֶיהָ
בְּטוּב נְעִימָה · בְּלִי הֱיוֹת לְשַׁמָּה · בְּהוֹשִׁיבְךָ הָאָרֶץ
הַנְּשַׁמָּה: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה · עֲרוּכָה בַכֹּל
וּשְׁמוּרָה · בָּהּ לְהַקְדִּישׁ לְנוֹרָא · קָדוֹשׁ: יְקָרָה
וְהִרְבָּה תְמִימָה · וּמִכָּל מוּם שְׁלֵימָה · וּבִנְקִיּוּת
וּבְטָהֳרָה מְסֻיָּמָה: כְּתַב חָקוּק רְשׁוּמָה · לְשַׂמֵּחַ
נֶפֶשׁ עֲגוּמָה · לְמַעְלָה לִזְקוֹף וּלְרוֹמְמָה: לְטַהֵר
חֵטְא וְאַשְׁמָה · וְלִמְחוֹל עָוֹן וְזוּמָּה · עוֹד בְּלִי
לְהַאֲשִׁימָה: מְטַהֶרֶת גּוֹי אֶחָד · לְרַצּוֹת לְשֵׁם
הַמְיוּחָד · אֲשֶׁר בְּכָל פֶּה מִתְיַחֵד: נַפְשָׁם תּוּחַשָּׂךְ
מִפַּחַד · וְהֶגְיוֹנָם בַּל יִתְכַּחַד · בְּהִתְפַּלְּלָם בְּלֵב אֶחָד:
שׂוֹנְאֵיהֶם יוּדְשׁוּ כְּאֶחָד · בְּפַחַת וָפַח וָפַחַד · בְּעָבְדָם
לְצוּר שְׁכֶם אֶחָד: עַל יַד כֹּהֵן נְתִינָתָהּ · לִכְבוֹדוֹ
מַתָּנָתָהּ · דִּקְדֵּק בְּכָל פִּנָּתָהּ: פְּעֻלָּתָהּ וְהַקְרָבָתָהּ ·
הוּא יַקְרִיב אוֹתָהּ · וְהוּא יוֹצִיא אוֹתָהּ: צוֹפִים הַכֹּל
בְּטוּבָתָהּ · וּמִתְנַנִּים אֶת בִּרְכָתָהּ · כָּל קְהַל רַעְיָתָהּ:
קְדוֹשָׁה וְלֹא פְסוּלָה · בְּלִי מוּם וְעַוְלָה · בְּקָרְבָּן כָּלִיל
וְעוֹלָה · רָם אוֹתָהּ עִלָּה · בְּחֵפֶץ וְלֹא בְגְעִילָה · קְהָלוֹ
בָהּ לְהוֹעִילָה: שׁוֹמְרֶיהָ יִנָּצְרוּ מֵחַלְחָלָה · וּמִכָּל

נגע ומחלה· בשורדם שיר ותהלה: תפן בכלם
ברורים· אשר שמך מזכירים· וזרוק עלימו
מים טהורים· קדוש: הכל יודוך

לפי מנהג פולין.
אופן כבודו יתרומם ויתהדר· והוא בערכות דר· עטוי
הוד והדר· והכל יגדלוהו בתמיד ובתדר: והחיות

פיוטל ע"פ א"ב.
זולת אשרי כל חוסי בך· באהב יאהבך· גוי אשר
אהבך· דבקתם בך· הלא אתה תריב ריבך·
ותיסר את נגך· זכור בנך ואהובך· חתומי על לבך:
מהרם מכל טמאותם· יה כפר אשמתם· כושר
תהא אחריתם· לעד יתקים שמותם· מהר עתה
תשועתם· נאור כי אתה תקותם· שמחם בשובע
שמחתם· עוזך תפאר אותם: פנה אותם לצדקם·
צמחי צמח לחבקם· קדוש מכל עונקם· רם
בטוב חזקם· שמרם ובצלך דבקם· שבנם
ובאזור תדביקם· תאמר בדתך להמתיקם·
כקריעת ים סוף וכמכת בכורים שונאיהם
להבקיקם: עזרת

קרובות. הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.
מסוד חכמים ונבונים· ומלמד דעת מבינים. אפתחה פי
בשיר ורננים· להודות ולהלל פני שוכן מעונים:
אצולת אומן בצרוף זקוקה· בגבביה זאת כלט
פקוקה· גלומה עלומה ונקוקה· דבורה על אופן

חקוקה· המסקלה והמעוקה· חשונה דשון
למשמר חקה· זר שבעתים מזקקה· חוק טהור
מטמא מחזקה· טבועה בלא רחוקה והיא רחוקה·
יחוסה אטורה ודחוקה· ק׳ כתמת חמוקה בה
מחקה· לטהרת חשוקה ינחקקה זאת חקה:
מקומה יגלה· מעמקיה ידלה· ק׳ לעת יגלה·
גבוניו יעלה: ב״א יי מגן אברהם: אתה גבור וכו׳ עד לחחיית מתים.
ממרה חקה גזר· מגבנון אמרה נגזר· נאמן
לאונה נתאזר· נצח עדי כן בגורה נזר· סלול
צפוניה חלץ אזר· סקר באפיה ונחשב למוזר·
ערך בה חוק לעם מפזר· עבור מלפתל עקש כמין
חרי פאר בקוריה באגד משזר· פעלתה כסגן
בעדי משזר· ק׳ צפונה לטהרת עם אל עזר· צוה
צור לציר· צור צרורה לאלעזר:
עולם ומלאו שלך· חפצת להצדיק קהלך·
ק׳ על כן אחיל לך· להגשים תחי אטומי פעלך:
ברוך אתה יי מחיה המתים:
קפאון חוק אלפת היקר· לוטה באור יקר·
חשוף לעם מיקר· לעמד על עקר: תעבים לפענח
דתיה· פענח מדותיה· צמאים גמות חדותיה·
גלה להם עדותיה: שמן רגלים טהר· מערף

ומטהר· הרב לכבסם תמהר· מעוים אותם
לטהר: תקרא כהן בחטאך באזוב מתכהן·
טהורים זרוק כמכהן· תמור דם מקח אלעזר הכהן:

ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

אמרתי אחכמה והיא רחוקה· שח איתיאל עדי
זאת חקה· בלא נפלאת היא ולא רחוקה· זאת
פליאה היא ומרוחקה· מלפניה משפט וחקה·
ומאחריה תורה וחקה· בחרות חקוקה· ובלוח
לב מחקה· מרוק תלולה ומשאול עמוקה· ומדרי
ארקא· מסלתה חמוקה: בכן אין לעמוד בסודה·
ואין להגיע יסודה: ואין לחקור חקה·
ואין להחליש חלקה· ואין לידע ערכה· ואין
להבין דרכה· אלהים הבין דרכה:

חי וקים נורא ומרום וקדוש:

סילוק. לרבי החלוות אלעזר בירבי קליר.

אצורה ומפורשה· עצורה ולא מפורשה· זאת
חקת הפרשה· בכל שנה מתפרשה: לבעלי
אספות· חדותיה חשופות· וכל צרורות כסופות·
דקדוקיה ספות: ערוכה ושמורה· קצובה וגמורה·
דרושה ואמורה· בקלה וחמורה: זינה לעניו·
בפניני מעוניו· והגיה עיניו· כפוז מעיניו: רשד

כְּהִסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ· פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם
עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ· בְּצֵר צִיר תַּחַן כְּקֶשֶׁב שְׁמוּעָתָהּ·
נָא מְנֵי יִפְרֶה מוֹרֶה הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ: יָדַע בָּהּ
הֲלִיכוֹת· וְשִׁנֵּן הֲלָכוֹת· אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת· וְאֵלֶּה
הַמִּתְהַלְּכוֹת: רְאִיתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת· דָּמָהּ אֵיךְ
לְהַזּוֹת· בְּאוּרָהּ מִלְּהַבְזוֹת· לְחַוּוֹת לְמִי זֹאת:
בְּדִבּוּר אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שָׁנָה עוֹ פָּנָיו· שָׁב וַיַּעֲרֹךְ
זֹאת לְפָנָיו· וְהֵאִיר עֵינָיו: יַעַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא· פְּלָצוּת כְּעֶתְרוּ וְשָׂח מִי יִתֵּן טָהוֹר
מִטָּמֵא: קֹשֶׁט אִמְרֵי פָרָה· כָּל טָהוֹר מְטַמְּאָה·
וְאֵיךְ הִיא תַּעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה: לוֹ הִגִּיד אֵל חֻקָּה
חָקַקְתִּי· וּמַה תִּיגַּע לֵידַע· עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע:
יָבֹא אֵפֶר פָּרָה· לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן פָּרָה· הֱיוֹת כַּפָּרָה·
לְסוֹרֵרָה כְּפָרָה: רָמַז בְּוִיקְחוּ אֵלֶיךָ· הֱיוֹת פָּרָתוֹ
מוּתְמֶדֶת· שֶׁכָּל הַפָּרוֹת כָּלוֹת· וְשֶׁלְּךָ לָעַד עוֹמֶדֶת:
אֵל נָא· לְעוֹלָם תּוּעֲרָץ· וּלְעוֹלָם תּוּקְדָּשׁ· וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים· תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא· הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם
וְקָדוֹשׁ· כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים·
מַלְכוּתוֹ נֶצַח· נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ· סַפְּרוּ עֻזּוֹ פָּאֲרוּהוּ·
צְבָאָיו· קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ· רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח·
תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

לטהר טמאים · לטמא טהורים · באומר קדוש:

אמרה סנונה וצרופה · גדולה בדתה מערופה · גדלה כרענן לתרופה: דרושה בזקוק שבעה משבעה · הזות טבילות וכבוסים שבעה · ופרות וכהנים טהורים וטמאים שבעה: זקני גזית תמימים ממום · חבואיה יבקרו לבל היות בה מום · טהורה תהיה לאדמות כממום: יעשה מהון כהן כבש פרה · כפה מול אוטם בהוד תפארה · להוציא בה תמימה חטא תמה מפירה: מסעדיו אתו יצאו להר המשחה · נחץ טבול שנית עבור טודה שוהה · סדר מערכת ולא שהה: עמד מקדם ופניו למערב · פרה שחט ודם לא ערב · צת בה חריות ומוקדה הרב: קם מול שער איתון ודם שבע יזה · רענן ארז ואזוב ושני יחזה · שמע לכל עץ ארז זה ואזוב זה: תרגל וחלקה לשלשה חלקים · כל משמרות מנה מחלקים · תכונה למשמרת עד נקוקים יקים:

זאת הוקשה מאד בעיניהם · איך לטהר בית מעוניהם · טהור וקדוש האיר עיניהם · קדוש:

אצילי עם עולי גולה · כחש בוא קץ גאלה · עלו בנות בית בגילה: לחגי זכריה ומלאכי נגלה ·

ולהם אל במחזה גלה · קץ זמן פרה ועגלה : ערוך
מול גורן עגולה · זאת עשות כחוק מגלה · לטהר
טמאת סורה וגולה : זממו בנות בתי חצרים ·
על צחיח סלע מבצרים · מפני טמאת תהום
מאצרים · רגלו בם מלאות עברים · בתוכם נולדים
ושם ברים · עד יגדלו בכח כגבורים : בעת יפריחו
כבעלי דברים · יגישו למו איתני שורים · מדפינים
להחזיק ילדים גבורים : ירכיבו על גבם דלתות ·
כאיש על דגלו באותות · על דרך שלוח לאתות :
רגל מלהוציא חוץ מדלתות · בלי להאהל
בטמאת מיתות · דקדוק טהרות שמור בדתות :
בידם כוסות אבן למלאות · מים קדושים בם
לדלות · מי נדה לקצם להעלות : יעלו משם לבית
עזרה · זכים משגיאות הרהור זרה · להוציא דשן
השמור לעזרה : קנקן החבוי שם בחפירה · מלא
מאז אפר פרה · לתשע מאות וששים לתפארה :
יביאו איל מוקרן במטרה · בראשו חבל ושוט
טהרה · לטהרת זאת כרמים נוטרה : לקחו מעפר
אשר בכלי · וטהרו וקדשו הוד היכלי · מפי דעת יי
חכלילי : ידעו כח נצוח נחילי · רחצו והזכו כל
קהלי · וחתלו חובש עוצב מחלי : רגל מהיר עוד

לְאֵילִי · וּפָרָה שְׁנִיָּה עָשׂ וְחִילִי · וְנִקְדַּשׁ אֱלֹהִים יָחֵילִי:
וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:
אֵין לְשׂוֹחֵחַ עוֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ · אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר
דָּתוֹתֶיךָ · אֵין לְהָבִין תּוֹקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ · אֵין לְפַעְנֵחַ
עוֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ · אֵין לַעֲמוֹד עַל סֵפֶן מִדּוֹתֶיךָ ·
אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ · אֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל
תְּהִלּוֹתֶיךָ · אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ: הַמְפוֹרָשׁוֹת
סְתוּמוֹת · הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת · הַמְבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת ·
הַמְשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת · הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת · הַחֲסֵרוֹת
מְיֻתָּרוֹת · הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת · הַשְׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת ·
הַחֲשׂוּפוֹת אֲטוּרוֹת · הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת · הַכְּלוּלוֹת
עֲצוּרוֹת · הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת · מוֹצִיא מִלּוֹת יְקָרוֹת ·
מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת · נוֹתֵן מִטְמֵאוֹת טְהוֹרוֹת:
מִן הַחֵלֶב · שׁוּמֶן הַלֵּב: וּמִן הַדָּם · טְחוֹל וְכָבֵד הַדָּם:
וּמִבָּשָׂר בֶּחָלָב · כַּחַל הֶחָלָב: מִכִּלְאֵי בְגָדִים · תְּכֵלֶת
בְּסָדִין: מֵאֵשֶׁת אָח · יִבּוּם הָאָח: מֵאֵשֶׁת אִישׁ ·
יְפַת תּוֹאַר לְאִישׁ: מִטְמְאַת נִדָּה · טָהֳרַת בְּתוּלֵי
אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אִסּוּר · וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר: מִטָּמֵא
טָהוֹר · וּמִטָּהוֹר טָמֵא: בַּהֶרֶת מְמוּעַט תְּטַמֵּא ·
פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד בַּל תְּטַמֵּא: הַמֵּת בַּבַּיִת אֵינוֹ
טָמֵא · יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא: שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּ׳

מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא · וְכָל מַעֲסִיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא : פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה · וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל טֻמְאָה : וְאֶפְרָהּ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה · וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה : בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ · וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ · וְלֹא צֵרוּף גְּזֵרוֹתֶיךָ : בְּכֵן אֵין לְהָמִיר וְלֹא לְהַתְמִיר · אֵין לְהַרְהֵר וְלֹא לְחַרְחֵר : אֵין לֵידַע וְלֹא לְיַדַּע · עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדָע · נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע : זוּ בַּאֲמִירָה · וָזוּ בִּגְזֵירָה : זוּ בַּאֲסִיפָה וָזוּ בַּהֲסִיפָה : זוּ בִּנְשִׁיקָה וָזוּ בִּתְשׁוּקָה · זוּ בִּכְבִישָׁה וָזוּ בְּהַפְרָשָׁה · זוּ בִּדְרִישָׁה · וָזוּ בַּחֲרִישָׁה : וְכָל אִמְרָה הֶחָקוּק בָּהּ חֻקָּה · אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל מַה נֶחְקְקָה · שֶׁבָּךְ נִתְּנָה בִּנְשִׁיקָה : וְכֻלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין · וְכָל הַמַּשְׂכִּיל יָבִין · חוּץ מִטַּעֲמֵי פָרָה שֶׁאֵין לְהָבִין · וְכָל חֲכַם לֵב יָדַל מִבִּין · חֲפָצֶיהָ אֵין לְהָבִין : וּבִשְׁמוֹת תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה · לְכָל קָרְבַּן שַׁי לֹא שָׁוָה · שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה · לְטַהֵר שִׁמְצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה : הֵם הֵמִירוּ כָבוֹד בְּבֶן פָּרָה · וְסָרְרוּ בוֹ כְּפָרָה · תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא פָרָה · וּתְהִיֶה לָעָם כַּפָּרָה : הֵם הֶאְדִּימוּ בוֹ פָנִים · וְאָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים · תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אֲדֻמַּת פָּנִים · וּבָהּ צַח וְאָדוֹם יִשָּׂא

פנים: הם חרשוהו היות צג כתמים · וכו חיים מהיות תמימים · תבא אמו תמימת תמימים · ובה יטהר תמה הצור תמים: הם שחתו לפסל כל מום · ונענשו כו היות בעלי מום · תבא אמו אשר אין בה מום · להדיח דמי יפה ואין בה מום: הם זממו בעגל למעול · ויזבחו לו ויפרקו עול · תבא אמו אשר לא עלה עליה עול · ותנתן על שכמם כעול: הם נקהלו עבורו אל כהן · ויאנף בהשמד איש מכהן · תבא אמו ותנתן לכהן · ויכפר בה עון כהן: וכמו באש נשרף · כן באש תושרף: וכמו טוחן והדק עד עפר · כן תדק ותעשה עפר: וכמו הושלך עפרו אל המים · כן תושלך אפרה אל המים: וכמו נפלו כו שלשת אלפי יושר · כן יפלו בה שלשת מיני כושר: וכמו טנף עם טהור · כן תטמא במגע כל טהור: וכמו טיהר עם כו נטמא · כן תטהר איש אשר נטמא · וכמו פזר פשעו לכל דור שמור לחטאת · כן תהא למשמרת למי חטאת: להדיח דמים · לכבס כתמים · לנקות טנופים · להרחיץ צואים · להלבין חטאים · לטהר טמאים · לקדש קדושים · להצדיק עמוסים · בעץ ארז · לענופים בארז · באזוב · לנרכאים כאזוב ·

בַּשָּׁנִי· לְשִׂפְתוֹתֶיהָ בַּשָּׁנִי· בְּתוֹלַעַת· לְצֹאן תִּירָאִי תוֹלַעַת· לְבַל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כָּאֶרֶז· שֶׁאִם לֹא יָמֵךְ כְּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת· לֹא יִטְהַר בְּאֵזוֹב וּבִשְׁנִי תוֹלַעַת: וְאִם לֹא יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם· לֹא יִטְהַר בִּזְרִיקַת מַיִם: וּמַה יִּתְגָּאֶה חָצִיר יָבֵשׁ· נוֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ: וּמַה יָּעוֹז צִיץ גֵּאֶה· נוֹכַח אֵל גָּאֹה גָּאָה· וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה· גֵּאֶה עַל גֵּאִים· מִתְנַשֵּׂא עַל נְשִׂיאִים· וּמִתְגָּאֶה כָּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים· וְעָנָיו כְּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים· וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גֵאִים· שׁוֹר בַּבְּהֵמָה· אַרְיֵה בַּחַיָּה· נֶשֶׁר בִּמְעוֹפְפִים· אֶרֶז בָּעֵצִים· וְאָדָם בְּכֻלָּם· וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּם· לְבֵשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם· חֲקָקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ· אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה· וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה· כִּי כֵס מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה· וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה יֵשׁ בְּמַטָּה· כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא· הֵיכָל מוּל הֵיכָל· מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ· זְבוּל מוּל זְבוּל· מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ· בָּנִים מוּל בָּנִים· מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים· מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים· עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים· צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת· כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים· אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים· רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת· קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים· מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת· מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים· מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים· וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים· כתוב על יד גבישך וקרא זה אל זה וגו'.

פ"ס א"ב

אוֹת זֶה הַחֹדֶשׁ· אַצְתָּ מִכֹּל לְקַדֵּשׁ· וּבוֹ יֶשַׁע לְחַדֵּשׁ: בּוֹחֲרֶיךָ תּוֹבְעִים אוֹתְךָ לְקַדֵּשׁ· וְאַתָּה אוֹתָם מְקַדֵּשׁ· אֵל נַעֲרָץ בַּקֹּדֶשׁ: גְּאֻלָּתָם עַתָּה תְּחַדֵּשׁ· וְשׂוֹנְאֶיךָ פִּתְאוֹם לְהָדֵשׁ· וְכָל פֶּה יְרוֹמֵם וִיקַדֵּשׁ: פ׳ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם· בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם· נַחֲלָה בְּכָל קְהָלְכֶם· קָדוֹשׁ: דְּרַשְׁתּוֹ מִכָּל חֳדָשִׁים· וְהִנְחַלְתּוֹ לִקְדוֹשִׁים· הֱיוֹת בּוֹ מְקֻדָּשִׁים: הִזְמַנְתּוֹ לְשָׁלִישִׁים· לְאֶפְרָתִים מוּגְלָשִׁים· לִמְנוֹת בּוֹ עַד שְׁלֹשִׁים: וּבוֹ תַּפִּיל קְדֹשִׁים· וְתַחְמוֹל עַל צֹאן קָדָשִׁים· בְּבֵית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: זִכְרוֹן שְׁבוּעַת בְּרוּכִים· הִנְחַלְתָּ לִמְבוֹרָכִים· לְהוֹשִׁיעָם מִיַּד מַפְרִיכִים: חוֹנֵן דַּלִּים וְרַכִּים· חָמַלְתָּ עַל נְמוּכִים· אֲשֶׁר אַחֲרֶיךָ מְשׁוּכִים: טוּב טַעַם מַאֲרִיכִים· וּלְפָנֶיךָ לֵב שׁוֹפְכִים· בְּרֹאשׁ יֶרַח מַמְלִיכִים: יִקְבְּצוּ עַתָּה מַקְהֵלִים· בְּיוֹפִי תוֹאַר מַכְלוּלִים· וְשָׁם תִּשְׁמַע פְּלוּלִים: כְּבוֹד שִׁמְךָ מְעַלִּים· בְּשִׁיר וּבְתַחַן מִתְפַּלְּלִים· בְּחֶשְׁבּוֹן רֹאשׁ רְגָלִים: לְפָנֶיךָ יָהוּ מְסֻגָּלִים· כָּל גְּזָעֵי דְגָלִים· מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְלִים: מַה גָּדְלוּ מַעֲשִׂים· לְעוֹשֵׂה נִפְלָאוֹת וְנִסִּים· לְבָנִים אֲהוּבִים וַעֲמוּסִים: נִצְּלוּ מִיַּד פַּתְרוּסִים· אֲשֶׁר אוֹתָם מְעַשִּׂים· וְהוּעֲמְתוּ הֱיוֹת שָׂשִׂים: שׂוֹנְאֵיהֶם

כַּיָּם דּוֹרְסִים · וְכַגַּת רָאשֵׁימוֹ רוֹפְסִים · כִּי בְּנוּחָם
הָיוּ חֹסִים: עוֹלְצֵי בְשְׂמָחוֹת · יָשִׂישׂוּ בְּרֹב הַצְלָחוֹת ·
וְיִתְמַלְּטוּ מִכָּל אֲנָחוֹת: פּוֹדֶה אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת ·
הַמְעֻלֶּה בְּכָל שְׁבָחוֹת · יַטֶּה אָזְן לְשִׂיחוֹת:
צוֹרְרֵיהֶם יַפִּיל בְּשׁוּחוֹת · וְנַפְשׁוֹתָם תִּהְיֶינָה שָׁחוֹת ·
בְּכָל רַע מוּכָחוֹת: קָדוֹשׁ יְקַבֵּץ עֲדָרִים · וְיִזְכּוֹר
בְּרִית אַבִּירִים · אֲשֶׁר לְפָנָיו הָיוּ בְרוּרִים: רָצָה
בָנִים מוּבְחָרִים · בְּכָל צַר וַעֲבָרִים · לְפָנָיו הֱיוֹת
מְשֻׁמָּרִים · שָׁקַד עֲלֵיהֶם בְּלֵיל שִׁמֻּרִים · וְקָטַל
לְמַעֲנָם בְּכוֹרִים · וְהוֹצִיאָם בִּפְדוּת מוּדְרָרִים:
פ׳ הַתֵּן בְּאַבְנֵי יְשֵׁנָה · וְתַצִּילֶנָּה מֵעֲדִינָה · בָּרִאשׁוֹן
לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה · קָדוֹשׁ: הכל יודוך וכו׳ ק׳ אומרין אופן זה לר״ח·
נמי מנהג פולין·

אופן כְּבוֹדוֹ מְשַׁכְּתִּים בְּכָל הָעוֹלָם · וְהוּא מֵעִין כָּל נֶעְלָם ·
וּבָאֵי בְּפִתְחֵי אוּלָם · וְהַכֹּל יְרוֹמְמוּהוּ כְּאוֹפַנִּים לְעוֹלָם: והחיות

זול׳ אֵל עוֹשֶׂה נִפְלָאוֹת · בַּעֲבוּרָם עָשִׂיתָ נוֹרָאוֹת ·
גִּלִּיתָ בְּרִבְבֵי צְבָאוֹת · דְּגָלֵימוֹ לְהוֹצִיא מִתְּלָאוֹת ·
הֵם כַּנְּשָׁרִים נְשׂוּאוֹת · וּמִשְׁאֲרוֹתָם נוֹשְׂאוֹת ·
זֶבֶד טוֹב מְלֵאוֹת · חֶסֶד בְּעֵינֵיהֶם רוֹאוֹת: טוֹב
בָּנִים כְּלָלָם · יוֹדֵעַ פְּרִי מַעֲלָלָם · כָּל הַדֶּרֶךְ נִהֲלָם ·
לִפְנֵי כל הִתְהַלְּכָם · מִלֵּא כָּל מִשְׁאֲלָם · נוֹאֲמֵי
דַעְתָּם הִפִּילָם · שׁוֹבַע מִן הָאֲבִילָם · עַל כָּל אוֹם

עָלָם: פָּצוּ פֶה בְּשִׁירָה· צַדְּקוּ לְאָיוֹם וְנוֹרָא· קוֹל תּוֹדָה וְזִמְרָה· רַנְּנוּ לְשׁוֹרְרָה· שֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא· שַׁבְּחוּ לְהָעִיד בְּמוֹרָא· תָּקְפוּ כֻלָּם לְהִתְאַזְּרָה· תְּנוּת קְרִיעַת יַם סוּף וּמַכַּת בְּכוֹרִים לְהַגְבִּירָה:

עזרת וגו׳

קרובות. הש״ץ אומר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים. וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אֲתִיַּת עֵת דּוֹדִים כְּנָגְעָה· בְּאַחַת וְעֶשֶׂר פּוּט נִגְּעָה· גִּישַׁת צְקוֹן מַכְפֵּל כְּפָגְעָה· דִּלֵּק פַּעַם וְזֹאת רְגָעָה: הִשְׁגִּיחַ עוֹפֶר מֵהֶרֶךְ אֲרֻבּוֹת· וְחִתֵּל אֶרֶךְ בְּתֵבֶם הָעֲרוּבוֹת· זְמַן קָפַץ עֲשׂוֹת רַבּוֹת· חֳדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת: טָס חַדָּא וְעִדָּן שְׁנָה· יָקַן כְּיָשָׁן וָעֵר כְּמִשְׁנָה: פ׳כָּסַף וְדָפַק בְּפִתְחֵי יְשֵׁנָה· לְהַפְשָׁה בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

לִי עוֹד תְּגוֹנֵן· בְּפָסוֹחַ וְגָנוֹן· פ׳בְּגוֹנְנְךָ לְבָנוֹן· בְּמָגִנַּת יָנוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים.

מְרִימֵי עוֹל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת· מִמְּאֵב הַגִּתָּה לְהַרְאוֹת אוֹת· נְאָקָה הֵחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת· נֶחֱצוּ לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר אַרְבַּע מֵאוֹת: שֶׂה הַמְסֻבָּךְ לְעֵקֶד צוּר· סַיַּם זִכְרוֹ בְּפֶקֶד נָצוּר· עֲמוּסִים כְּאֶתְיוֹ לְעֵת

בצור· עדימו לשי יהא עצור: פלא עשות נגד
אבות· פן מבעשור לאסרו בעבות: פ׳ צליחת
ירדן בו להתוות· צפית שה לבית אבות:

לך עוד נקשיבה· ממעיני הישועה נשאבה·
פ׳ ששון ישיקך השיבה· ובתחית גשם נחשבה:
ברוך אתה יי מחיה המתים:

קיחת עלית עקד· היא נצבה בפקד· תויכת
בתרי שקד· רשפה לוד ליקד: רחש ישנים בערב·
דם תבוסה כעורב· קץ חש וקרב· לעורר בתגין
קרב: שמע מכסת פסחים· אשר כסו פסוחים·
היא צמתה בסלוחים· להציתם כקוצים כסוחים:
תרפים כדי למעט· מנויי מתי מעט: פ׳ (תוקף)
הדרת מלך מלהמעט· הורשם להמנות
בואם ימעט:

החדש הזה לכם לשמור· בסככם אסופי הר מור
פ׳ ואתם אל יגמור· שלשת אותות בו לשמור:

דורש זה חדש בחדשו· לאות ולמופת קדשו·
פ׳ ידידי עם קדושו· הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

הדום מגר נזור ערש· כהיום הזה יחדש בגרש·
פ׳ ונוביל שי בקדש· בראשון באחד לחדש:

ימלך יי לעלם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחָשַׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ· מִמַּעֲלוֹתֶיךָ פֹּעַל בְּסַהַר סָפַרְתָּ· לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֶבְלוֹ שִׁפַּרְתָּ· לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צָפַרְתָּ· לַאֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה זְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ· וּבְתֵשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ· וְהַיּוֹם הוֹדַעְתָּ לְעָם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ· לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ· סִפְרוֹ בְּבַקָּרְתָּ· קִצְבּוֹ חָקַרְתָּ· גִּלּוּי הִקְרֵיתָ· פִּלְאוֹ סָקַרְתָּ· מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ· וּבוֹ יָקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אֲבִי כָּל חוֹזֶה· חַל בּוֹ בְּמַחֲזֶה· כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה· תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה: לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ· מִתְחִלָּתוֹ וְאֹרֶךְ מְלֵאָתוֹ· עַד תַּכְלִיתוֹ: עִמְּתוֹ לְהַרְאֵהוּ· וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ· עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ· אָז בָּן וְרָאָהוּ: זוֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ· תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ· פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ· כָּל עַיִן יַעֲשֵׁשׁ: רָאוּי לְבַקֵּר· עָדָיו לַחֲקֹר· מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר· מְמִירָיו לְעַקֵּר: בְּמֶדֶד לוֹ שְׁעַר· עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר· עַד שְׁטִיפַת שֵׂעָר· יְקַבְּלוּ יֹשְׁבֵי שַׁעַר: יָדְעוּ תְּבוּנָה· לְחַוּוֹת לְאֹם נְבוֹנָה· לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה· עֵרֶךְ לְבָנָה: רְגָלִים לְיַשֵּׁב· וְזִמְנִים לְחַשֵּׁב· בְּעִבּוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב· וְסוֹד מַה לְהַקְשֵׁב: בְּפָנָיו צָגוּ אֵילֵי קֹדֶשׁ· לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ·

וְאֵל נִתְעַטֵּף בְּקֹדֶשׁ · בְּמַקְדִּישֵׁי חֹדֶשׁ: יָהּ בְּדָקָם עֵינוֹ · וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בִּמְעֵנוֹ · וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ · מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ: קֵץ מוֹלָדוֹ חָל לְהַקְצוֹת · בְּיוֹם רְבִיעִי בֶּחָצוֹת. וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת · לֹא נִכַּר בַּחוּצוֹת: לָאָה צִיר וּפָחַד · וְיָתֵר מְעַט לְעֵת סִפּוּר אֶחָד · תְּצוּר פֶּן לוֹ יֵחַד · מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד: יַלְדוּת חֶרֶס וְסַהַר בּוֹ כְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מְצוּ · וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחַלּוֹן אֶחָד נִמְצְאוּ · רֵעִים כְּנִתַּן לָמוֹ מַסּוֹרֶת אִמְּצוּ · לַחֲשׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת כְּמָצְאוּ:

אֵל נָא · לְעוֹלָם תּוּעֲרָץ · וּלְעוֹלָם תּוּקְדָּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים · תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא · הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ · כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים · מַלְכוּתוֹ נֶצַח · נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ · סַפְּרוּ עֻזּוֹ פָּאֲרוּהוּ · צְבָאָיו · קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ · רוֹן שִׁיר וָשֶׁבַח · תּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

סו"ק ראשון הוא לָכֶם · לִפְסֹחַ עֲלֵיכֶם · לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם · קָדוֹשׁ:
חו"ק לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן · גְּצוּרֵי כְּאִישׁוֹן · לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן · קָדוֹשׁ:

סימנך ע"ש א"ב לרבי אלעזר הקליר.

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ · בִּינוֹ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ · גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ: דּוֹרֵשׁ

לְהַשְׁווֹת בּוֹ גִּיהַ וְאִישׁוֹן · הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן ·
וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן : זְמַן עֲדָנָה בּוֹ בְּשָׂרָהּ ·
חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה · טַפֶּיהָ בְּבֵן בּוֹ בְּשָׂרוֹ
בְּשׂוֹרָה : יָרֵחַ אֲשֶׁר לֹא קֻנַּח לָרִאשׁוֹנִים · כָּמוּס
לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים · לְרֹאשׁ הֻשָּׂם לְאַרְבַּעַת
רָאשֵׁי שָׁנִים : מוֹעֲדִים מְזֻמָּן לִנְדְגָלִים · נוֹעֲדִים
בּוֹ עֲנֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים · סָפוּר הוּא לִמְלָכִים
וְלִרְגָלִים : עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ · פֶּרַח
וְאָבִיב תְּקוּפָה בָם לְוַעֲדוֹ · צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יִצְרְפוּ
לְסַעֲדוֹ : קִדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ וְחֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמֹר ·
לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לְחָגֵג לִקְצוֹר יִגְמֹר · רָשָׁם בְּכָל דּוֹר ·
שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר : שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ
בְּיַרְדֵּן עָמְדָה · שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הִשְׁמִידָה ·
תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינִי הֶעֱמִידָה :

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ
סילוק הוּא נִקְרָא רִאשׁוֹן וְרִאשׁוֹן · וְנוֹאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹיְבוֹ נִקְרָא
רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוֹחֲלָיו נִקְרְאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאֵיבָם
נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לַעֲבוֹד

בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· וְאִתּוֹ
נוֹצַר בְּרוּחַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְקַעְקֵעַ שְׂרִידֵי אַדְמַת
רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְעוֹרֵר צוּרִים הַחֲצוּבִים מֵרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן· לִפְעוֹל חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְרַצּוֹת
חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן· לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד כָּל יְחַבְּרוּ רִאשׁוֹנִים· כִּי יְחֻדָּשׁוּ
חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים· פְּלָאִים מִפְּלָאִים מְשֻׁנִּים·
וְיָקִיצוּ כָּל יְשֵׁנִים· נִהֲלָלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים
מְשִׁירִים מְשֻׁנַּנִּים: וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה
בְּנָבִיא· כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא· וְאָז
אֵל יִשְׁאַג כְּלָבִיא· לַעֲרוֹךְ קָרְבִּי· חֲדָשׁוֹת לְהָבִיא·
בְּיַד אִישׁ נָבִיא· מִשֵּׁבֶט לֵוִי· לְהָשִׁיב לְבָבִי· לְחַדֵּשׁ
קָרְבִּי: וְיַצְמִיחַ צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה· וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוֹעִים
שִׁבְעָה· וְיִחָדְשׁוּ לְאוּם דְּבָרִים שִׁבְעָה· וְיִתְכַּסֶּה
מֵהֶם שָׁבֻעִים שִׁבְעָה: וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים·
אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקֻדָּשִׁים· וְלֹא לְעֶדְרֵי צֹאן קָדָשִׁים·
עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים· עַד בֹּא רִאשׁוֹן לְרָאשֵׁי
חֳדָשִׁים. וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים· הַנִּשְׁאָרִים
מֵעוֹל קֵדֵשִׁים· וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים· לְחַדֵּשׁ
שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים· לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים· לִפְתּוֹחַ
דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים· בְּשַׁבָּתוֹת וּבְחֳדָשִׁים: וְאָז יְצַוֶּה

חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ· מַה לְהַעֲלוֹת בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ·
עֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חֹדֶשׁ· הִיא תַקְדִּים תְּחִלָּה לְכָל
חֹדֶשׁ· כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ· כֵּן יִהְיֶה רֹאשׁ
לְכָל חֹדֶשׁ: וְתַעֲשׂוּ בוֹ חֲדָשָׁה לִבְרֹאת אֶרֶץ
חֲדָשָׁה· לְהִנָּתֵן דָּת חֲדָשָׁה· לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה·
לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה· לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה·
לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה: חַמָּה וּלְבָנָה
תִתְחַדֵּשׁ· וְאוֹרָם שִׁבְעָתַיִם יְחֻדָּשׁ· שְׁתַּיִם בְּשָׁנָה
יִתְחַדֵּשׁ· וִיצַמְצֵם שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ שַׁעַר הֶחָדָשׁ·
וַיִּקָּרֵא לוֹ שֵׁם חָדָשׁ· בְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמִּקְדָּשׁ·
וַיִּתֵּן לָעָם לֵב חָדָשׁ· לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חָדָשׁ·
שִׁיר מְפוֹאָר וּמְחֻדָּשׁ· עַל כָּל שִׁיר מְהֻלָּל וּמְקֻדָּשׁ:
כִּי שִׁירֵי אֶרְאֶלִּים· אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְהַלְּלִים·
לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא חָלִים: וְנִצּוּחַ אֵלִים· אֲשֶׁר קוֹל
הֲמוּלָּה צוֹהֲלִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְמַלְּלִים: וְרֶכֶב
גַּלְגַּלִּים· אֲשֶׁר אִם הוּרְשׁוּ כָּל גּוֹלְלִים· לִפְנֵי שִׁיר
זֶה לֹא כוֹלְלִים: וְאֵימַת כְּרוּבִים· אֲשֶׁר הֵם צָגִים
כְּמוֹ רוֹכְבִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַרְבִּים: וְהַדְרַת
אוֹפַנִּים· אֲשֶׁר הֵם מְרֻבָּעֵי פָנִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה
לֹא סוֹפְנִים: וַהֲמוֹן גְּדוּדִים· אֲשֶׁר הֵם הוֹד אֵל
מַגִּידִים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא נֶאֱגָדִים: וְסוֹד עִירִין·

אֲשֶׁר כְּעֵין קָלָל בּוֹעֲרִים׃ לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאֲרִים׃ וְרֶגֶשׁ קַדִּישִׁין׃ אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים׃ לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים׃ וְנַהֲם שִׁנְאַנִּים׃ אֲשֶׁר טַעְמָם לֹא מְשַׁנִּים׃ לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים׃ וּפַחַד שְׂרָפִים׃ אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׂוֹרְפִים׃ לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים׃ כִּי כָל מַחֲנוֹת מְשָׁרְתִים קְדוֹשִׁים׃ מְשָׁרְתָיו יַחַד מַקְדִּישִׁים׃ וְגַם הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים׃ מִנְּעִימָיו יַחַד מַמְלִיכִים׃ וּמְרוּצוֹת חַיִל זְקוּקִים׃ כֹּחָם יַחַד מַחֲזִיקִים׃ חַיּוֹ מְשַׁלֵּחַ בְּרָקִים׃ פְּנֵיהֶם יַחַד מַבְרִיקִים׃ וְחוּצָה לָמוֹ הוֹוִים׃ מִתְעַלְּסִים בָּאֲהָבִים׃ וְעַד מְחִיצָתָם לֹא בָאִים׃ בְּאִשָּׁם נִלְהָבִים׃ וּבְגַחֲלָתָם נִכְוִים׃ וּבִפְאֵרָם הֵם נֶאֱלָמִים׃ וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ יָחִישׁוּ׃ וְעֵת כִּי יַתְכִּילוּ יָחִילוּ׃ וְעֵת כִּי יִגְמוֹרוּ יַעֲרִיצוּ׃ וְעֵת כִּי יָחִישׁוּ יַקְדִּישׁוּ׃ וְעֵת כִּי יִשְׁתּוֹקוּ יְשַׁלְּשׁוּ׃ קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת׃

כככתוב על ידי נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש וגו׳.

מוסף לפרשת החדש

הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ואומר:

רִאשׁוֹן אִמַּצְתָּ לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים׃ אָמוֹץ לְעוֹרֵר מֵרְדֵם יְשֵׁנִים׃ בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשׁוֹנִים׃ בְּצָפוֹן

חֳדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים · גִּלּוּתוֹ כְּדַת שְׁנוּנִים · גָּזַר רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: ק׳ אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בְּמַחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחֲזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · גּוֹנְנֵנוּ כְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור וגו׳ עד להחיות מתים:

לְצִיּוֹן דְּרוֹר תַּשְׁקִיף בּוֹ קְפוּת · דָּבָר אוֹר יְקָרוֹת לִקְפוּת · הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת · הַחוֹסִים בּוֹ מִתְקִיפוֹת · וּמִמֶּנּוּ מַתְחִילוֹת וְתוֹקְפוֹת · וְעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע הַתְּקוּפוֹת: ק׳ אַרְבַּע תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה · תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא · הַחֲיֵינוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים: נעריצך וגו׳ עד וקדוש אתה:

הִנֵּה זֶה בָּא לִפְרָקִים · זְמַן לִגְאוֹל רְצוּצֵי אֲרָקִים · הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים · חַשְׁרַת מַיִם לְמַלְאוֹת רֵיקִים · טִיעוֹת לְרַווֹת וִירָקִים · טְלָאִים בּוֹ לְהָקִים בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים: ק׳ אַרְבָּעָה פְּרָקִים כְּבַמַּחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחֲזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

תכנת שבת עד מקדשי שמך , ובר״ח קדם אתה יצרת עד קבעת:

הִנָּם יָמִים הַמְבוֹרָכִים · יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם

פּוֹרְכִים· כְּחַתֶּת בַּאֲבִיבִים רַבִּים· כַּרְמֶל לְהַקְלִי
אָבִיב פְּרוּכִים· לְשַׁנֵּן מִמַּעֲלוֹת מֵצִיץ מֵחֲרַכִּים·
לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה עֲרָכִים: י׳ אַרְבָּעָה
עֲרָכִים אֲשַׁנְּנָה· סִפּוּר מִסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא· עַנְּגֵנוּ בְּנוֹפֶשׁ
בְּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ
הַשַּׁבָּת: (כד״י וישראל וראשי חדשים)

רצה וכו׳ עד בשובך לציון ברחמים·

וְלִירוּשָׁלַיִם מוּפֶת הוּחַק בּוֹ כַּסּוֹת· מַעְיַן כָּל חַי
לְהִתְכַּסּוֹת· נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכֻסּוֹת· נִתְכְּנוּ
בְּמוֹעֵד זֶה הֱיוֹת מְכוּסּוֹת· שֶׂה לְבֵית אָבוֹת מְנוֹת
בְּמִכְסוֹת· סַבּוֹת עָלָיו עָסִים אַרְבָּעָה כוֹסוֹת:
י׳ אַרְבָּעָה כוֹסוֹת כְּבַמַּחֲזֶה· בְּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחֲזֶה·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה· רְצֵנוּ כְּשֵׂי כַּחֹדֶשׁ
הַזֶּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד
צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך
על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל
יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים הטוב
כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך·
ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: וכל
החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת הא׳ ישועתנו ועזרתנו סלה:

מְבַשֵּׂר עַם זָכִיּוֹת· עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצִּיל דָּכִיּוֹת

פְּדוּיִם חִיָּה בְּמַשְׂכִּיּוֹת · פְּצוֹחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת ·
צְבָאוֹת כָּל הֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת · צַאֲנָן יַצִּיעַ לְרוֹשֵׁשׁ
אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת : ק׳ אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת נָדוּשׁ נָא ·
בְּמַהֲוֹתְךָ פְּעָלְתָּם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ בֵּן
עוֹד חִישׁ נָא · וְהֵטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה : בָּא״י הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת ·

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשה בתורה הכתובה על ידי
משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור :
יברכך יי וישמרך : יאר יי פניו אליך ויחנך : ישא יי פניו אליך וישם לך שלום
שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל
עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי
אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום
וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך :

אֶתֵּן קוֹל כְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים · קְרוֹא בְּגָרוֹן בְּגֵיא
הַחֲרָשִׁים · רָאשֵׁי תַּנִּינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי חוֹרְשִׁים ·
רְאוֹתָם בְּזֶה חֹדֶשׁ מְגוֹרָשִׁים · שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶא
מְדֻרָשִׁים · תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי כְּשׁוֹרְרֵי אַרְבָּעָה חָרָשִׁים :
ק׳ אַרְבָּעָה חָרָשִׁים כְּבְמַחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לֶחָזֶה ·
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ בֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · בָּרְכֵנוּ בַּשָּׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ
הַזֶּה : בָּא״י הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם :

קדיש תתקבל , אין כאלהינו , עלינו , קדיש יתום ·

למנחה אומרים צדקתך רק אם יוא ר״ת או מחר חדש א״א צדקתך ·

סיוסד ע"ס א"ב ואחר אות כ גם בסוף חתום בנימן בן זרח חזק.

אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה מֵרֹאשׁ אֲמָנָה תָּשׁוּרִי· בְּטוֹהַר
עֶדְיֵי לוּבֶשׁ הִתְכַּהֲנִי וְהִתְפָּאֲרִי· בּוֹשֶׂם רִקּוּחַ
הִתְבַּשְּׂמִי מוֹר וּלְבוֹנָה הִתְקַטְּרִי· כִּי בָא עֵת וְהִגִּיעַ
שָׁעָה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ תָּשׁוּרִי: ס' בֵּין שָׁדַי יָלִין אֶשְׁכּוֹל
הַכֹּפֶר· מְצַפְצֶפֶת נוֹאֶמֶת כַּלָּה בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר· בְּנֵי
מָכוֹן זְבוּלוֹ רוֹחֲשִׁים בְּלִי חֵפֶר· חוֹק זֵכֶר קְדֻשָּׁתוֹ
בַּעֲרִיץ וְנִסְפַּר· בְּמַעְלָה יִתְקַדֵּשׁ וּבְמַטָּה יִסְתַּלְסֵל
תָּמִיד לֵיל וָצֶפֶר· קָדוֹשׁ: גַּן נָעוּל קְרָאַנִי דוֹדִי· חָמַק
עָבַר וְשׁוֹמְרִים נָשְׂאוּ רְדִידִי· דָּלְפָה עֵינִי וְגָרְסָה
בְּזֵכֶר עָנְיִי וּמְרוּדִי· הִדּוּי אַהֲבַת חֵשֶׁק תַּאֲוַת דּוֹדִי:
הֵן בְּלֹא לֵב וָלֵב וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה· חָתָן מִתְנַדֵּב וְכַלָּה
רוֹצָה· וְעַל מַה זֶּה מִתְאַחֵר דִּין הָעֲלִיצָה· שְׁלוּחִים
הֵרִיצוּ לָזֶה וְלָזוֹ בִּמְרוּצָה: זָכַר בָּהּ בְּרִית וּשְׁבוּעַת
אָלָה· אֲשֶׁר בִּשְׁעַת אֵרוּסֶיהָ כָּרַתִּי לִמְהֻלָּלָה·
חֶפְצִי וּרְצוֹנִי לְקַיֵּם בְּבֶהָלָה· הֵשִׁיב חָתָן לִשְׁלוּחֵי
כַלָּה: טַעֲנָה סְגֻלָּה אַף הִיא יוֹשֶׁר אֲמָרִים· נְכוֹנָה
אֲנִי וּמְקֻיֶּמֶת בָּהֵן הֵן הַדְּבָרִים· יִגְמוֹל רַק עִמִּי חֶסֶד
וְיִזְכּוֹר אַהֲבַת נְעוּרִים· וִימַהֵר לִפְדוּתִי מִבֵּין
חֲמוֹרִים: כְּצִירֵי מַרְפֵּא וּשְׁלוּחֵי אֱמוּנִים· נִתְמַצְּעוּ
תְאוֹמִים בְּזִוּוּג חֲתָנִים· לְדַבֵּר עַל לֵב כַּלָּה דְבָרִים
הֲגוּנִים· וּלְהַבְעִיר לֵב חָתָן בְּקִנְאַת מְגִנִּים:

מלוכה כהתבשרה כלה בתמרוקיה מאוד
השביחה · רמוניה הנצו וסמדרה פתחה · נכונו
שדיה ושערה צמחה · ותתנה לכתר ולמלכות
הצליחה: סוא מפריכה בראותה תמהה בעיניה ·
הלא זאת הנמבזה והנקלה השיבה לסגניה · על
זאת שלחה וקראה לאצטגניניה · עליה חושבת
וחורקת שניה: פריץ חיות נוהם ולבו מכבד · כלה
לענות בקושי לשעבד · צערה בפרך ובעול כבד ·
אולי תתגנה ותהיה ככלי אובד: קרא עליו מועד
בחוריו לשבור · צפרדע הגמל וכנים חמרים
חמרים לצבור · רשף ודבר וברד לפניו לעבור ·
וראשית כל אונים באהלי חם לקבור: שלחה
פרוכה בעל כרח מסתולל · ותצאנה כל הנשים
אחריה בתוף לחולל · תנות לא זמר והודיות ושבח
והלל · שבכה אותות בדים מפר וקוסמים יהולל:
פ' בין שדי ילין אשכול הכפר · מצפצפת נואמת
כלה באמרי שפר · בני מכון זבולו רוחשים בלי
חפר · חוק זכר קדשתו נעריץ ונספר · במעלה
יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל וצפר ·
קדוש: הכל יודוך
זולת. פ"ט א"ב וחתום בסוף בנימן בר זרח.
אומרת אני מעשי למלך · בת שוע ונדיב הנמלך

בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ · בָּרְחוֹב נֶהֱלֶמֶת וּנְזוֹרָה בְּכָל פֶּלֶךְ: טָהֳרַת תָּאֳרִי מַקְרֶנֶת כְּעַד נָכוֹן הַיּוֹם הוֹלֵךְ: גִּדְּלַנִי אָבִי וְרוֹמְמַתְנִי אִמִּי · בְּפַת בַּג עֲדוּנִים מִכָּל בְּנוֹת עַמִּי · דִּגְלוּנִי בְּאַהֲבָתָם כָּל בְּנֵי אֻמִּי · וּבְתַאֲוַת גַּעְגַּע מִתְרַפְּקִים עִמִּי: הָיִיתִי בְּקַטְנוּתִי בְּאָדָם כְּבוּשָׁה · בְּשֵׁשׁ וּמֶשִׁי בְּבִגְדֵי חוֹפֶשׁ חֲבוּשָׁה · וְהִנֵּה הַמְּדִינָה כְּבֹלֶשֶׁת נִבְלָשָׁה · וַיִּתְאַוֵּנִי מַלְכִּי לְהַנְסִיכִי לוֹ בִּקְדֻשָּׁה: זָכַרְתִּי אֵפוֹד (נ״א אֵפֶר) בֵּין קַטְנוּת לְנַעֲרוּת · בְּאֶרֶץ חָם עַד הֱיוֹתִי בְגֵרוּת · חֲלוֹמוֹת חוֹלֵם גֵּרְמַנִי לְקַבֵּל מָרוּת · חָנֵם בְּהַגִּיעִי בִּזְמַן בַּגְרוּת: טַפְּחָה יְרַקְרָה צוֹעַן בְּרַדְתִּי · אָמְרָה הֶאָח הֶאָח אָמָה לַעֲבְדוּת קָנִיתִי · יָעֲצָה לְהַחְכִּים בְּפֶרֶךְ לְרַדּוֹתִי · וַתֹּאמֶר אַךְ עָשַׁרְתִּי וְאוֹן לִי מָצָאתִי: כָּעֵת לְהוֹרִי קָבַע מַלְכִּי עָבָר · אַנְחוֹת צָעַקְתִּי מִכּוֹבֶד הָעֲבֹדָה שָׁמַע וַיִּתְעַבָּר · לִבְנוֹת הַמָּקוֹם שֶׁל הֶרְאִיתֶם כַּת צוֹבֶרֶת בָּר · וַתְּעַנֶּינָה יֵשׁ כַּבַּיִת שְׂפַת שֶׁקֶר בְּלֹא דָבָר: מִמָּדוֹר לְמָדוֹר הִפֵּשׁ וּמִשְּׁכוּנָה לִשְׁכוּנָה · וּמְצָאַנִי הָיִיתִי שְׁרוּיָה בְּהֵיכַל מִסְתּוֹלֵל חוּנָה · נִצָּנֵי נִרְאוּ וְשָׁרִים נָכוֹנָה · סְמָדָרֵי פִּתֵּחוּ וּפַגֶּיהָ חָנְטָה הַתְּאֵנָה: עָלַי כְּנָפָיו פֵּרַשׂ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמַי בְּרָאַנִי · וּבִבְרִית אֵלָה עִמּוֹ הֱבִיאַנִי · פּוֹצְרִים

צִירִים שָׁלַח וְשִׁדְּכַנִי · וּכְדוֹפֵק קוֹלוֹ שִׁמְּעַנִי · קוּמִי
לָךְ בְּשׂוֹרְגִי: צָלְחָה הָעֶבְרָה לְהַעֲבִיר יָפְיָהּ · וַתֵּרֶא
וַתְּקַנֵּא עֶגְלָה יְפֵהפִיָּה · קְצִינֶיהָ כְּקָרְאָה פָּקוּ
פְּלִילִיָּה · רָמְסִי בַחֹמֶר הֶחֱזִיקִי מַלְבֵּן סוֹעֲרָה עֲנִיָּה:
רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית לִמְהֻלָּלָה ·
וּבַעֲבוּרָהּ נִגְרְשָׁה וְשָׁקְעָה מִצְרַיִם כֻּלָּהּ · שִׁיתִי
לִבֵּךְ לְהַלֵּךְ הַמְּסִלָּה · וּמַה תַּעֲשִׂי לְיוֹם פְּקֻדָּה
אִם בֵּן אֶרְעַךְ בְּשַׁעַת קַלָּה: תְּכַפֵּהָ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה
וְצִירֵי חַלְחָלָה · וְקָמָה בְּבֶהָלָה לְהוֹצִיאִי בַּלַּיְלָה ·
בְּכֵן פִּיהָ הִרְשִׁיעָה וְצָרְקָה מִדַּת הַדִּין לְמוּלָהּ ·
יָצָאתִי אֲפוּדָה כְּבַעֲדֵי קִשּׁוּרֵי הַכַּלָּה: נוֹב וְגִלְגָּל
וְגִבְעוֹן בָּהֶם הִשְׁכַּמְתִּי לַכְּרָמִים · דּוֹדִי נָתַתִּי לוֹ
בְּבֵית עוֹלָמִים · יָצָאתִי בְּהִנּוֹמָא וְהֶהָר הַלּוּמִים ·
שָׁנִים אַרְבַּע מֵאוֹת וָעֶשֶׂר מִיּוֹם לְיוֹם שְׁלֵמִים:
מֵאָז הֶעֱמַקְתִּי לִסְטוֹת זָרִים אָהַבְתִּי · נוֹטֵרֶת
כְּרָמִים שָׂמוּנִי וְכַרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי · בְּנֵי אִמִּי
נִחֲרוּ בִי וּטְרָדוּנִי מֵחֻפָּתִי · וְאֵיךְ עַתָּה הֶלְאוּנִי
וְהֵשַׁמּוּ עֲדָתִי: זָנַחְתִּי רֵעִי חִלֵּל בְּרִיתוֹ · וַעֲיִט
צָבוּעַ הָיְתָה לִּי נַחֲלָתוֹ · וְהִנֵּה קָטֹן וּבָזוּי מוֹשֵׁל
בַּאֲיֻמָּתוֹ · וְהָמוֹן מֵעָיו הִתְאַפְּקוּ וְאַיֵּה קִנְאָתוֹ
וּגְבוּרָתוֹ: יוֹקֶדֶת אֵשׁ בְּלִבִּי מְבַעֲרוֹת · בְּנוֹת שֵׂעִיר

וְחוֹתְנוֹ שְׁכֵנוֹת וַחֲבֵרוֹת · יְדִידְךָ הַנֶּאֱהָב מִתְעַלֵּם בְּחֵשֶׁק אֲחֵרוֹת · וְאַתְּ יוֹשֶׁבֶת וּמְצַפָּה לְנוֹחָם בְּשׂוֹרוֹת : ף הֲזֵרְתִּי מַעַן וְהֵפַקְתִּי תְּשׁוּבָה · יָמִים רַבִּים קָרָא שׁוּבָה מְשׁוּבָה · הֶאֱמַרְתִּיו וְהֶאֱמִירַנִי וְנַעֲשִׂינוּ אַחַת חֲטִיבָה · מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאַהֲבָה : עזרת

קרובות. הש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן.

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים . אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אוֹנֵי פִּטְרֵי רַחֲמָתַיִם · בְּתַקְּפַת בְּמִשׁוּלֵי חֲמוֹרוֹתַיִם · גָּדַלְךָ פָּסַע בְּנִתְּתַיִם · דִּבֶּר לְהַמְשִׁיל בֵּינוֹתַיִם : הֵן רֶגַע יְמוּתוּ דִּבַּרְתָּ · וּגְאוֹנָם כַּדָּבָר הַדְּבַרְתָּ · זְרוֹעַ צָר בִּבְכוֹרָיו שִׁבַּרְתָּ · חֲצוֹת לַיְלָה שָׁם עָבַרְתָּ : טְמֵאִים זֶה בָּזֶה נִצִּיתָ · יְדִידִים זֶה בָּזֶה רִצִּיתָ · ף כָּל בְּכוֹר שֶׁהוּא בְּכִלָּיוֹן מִצִּיתָ · לַיְלָה כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה בְּעֵת חָצִיתָ :

בְּיַד וּבְיָמִין תִּסְמְכֵנוּ · וּמִנֶּגֶף תְּחַסְּכֵנוּ · ף בְּאֶבְרָתְךָ תְּסוֹכְכֵנוּ · וּבְצֵל מָגִנְּךָ תְּגוֹנְנֵנוּ . בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור וגו' עד להחיות מתים :

מֵתִים בְּכָל בַּיִת בְּנוֹף כְּגַחֲנָקוּ · נַאֲקוֹת חֲלָלִים נָאָקוּ · סָבְרוּ וְלִבּוֹתָם נָמָקוּ · עָלְפוּ וְרוּחוֹתָם נִבְקוּ : פְּגָרִים מֵתִים לָמוֹ עָשִׂיתָ · צוּרַת כָּל בְּכוֹר גַּם

במעידם לא חסת· קומי לך לבכורך שחת· רפוא ונגוף שמה שמת: שואה ומשואה ובהלה· שמות ושאון וחלחלה· י׳ תקפה בהם היללה· תמהון קמו ויצאו בלילה:

שואה ומשואה· י׳ תפיל אויביך לשוחה· ונחיה בגשם ישועה. ברוך אתה יי מחיה המתים:

ישמע לצר כשמע מצרים· משא דומה כמשא מצרים: נפרעת מפתרוס בתכלית מכה עשירית. בצר תפרע בתכלית קרן עשירית: ירדו ראמים עמם· בכורי מלכות עמם· מער תערימם· באף תחרימם: ק׳ ישע שמור· הוא ליל שמור. אמר שומר· אתא קץ אשמור:

ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא:

ז׳ נא לישע עמך בחצי ליל יצאת· ובעצם היום אותם הוצאת: הדן עמו ביום ועמים בלילה· כי לך היום אף לך לילה: לילה אשר בו נפדו ראשונים· שמרים נמת יחי לאחרונים· ומה שהיה בראשונה הוא שיהיה לאחרונה· כשמע מצרים תשמיע לצורים· י׳ תצנח ותצרח ותצלח תרכב תתקע ותתקף על עם נורא ומרום וקדוש:

אָז תֵּשַׁע מַכּוֹת הָיוּ אֲדוֹנִים קָשֶׁה׃ אֲשֶׁר בָּם סִבַּרְתָּ גּוֹי לִבּוֹ מַקְשֶׁה: בְּעַוּוּת מֶלֶךְ עַז הָיְתָה מַכָּה עֲשִׂירִית׃ אֲשֶׁר הִמְשַׁלְתָּ כְּנוֹגְשֵׂי בְּנֵי נְסַּה עֲשִׂירִית: גְּרִיעַת בְּכוֹרוֹת הָיְתָה תַכְלִיתָם׃ אֲשֶׁר שָׁתָה אַפְּךָ עַל תַּכְלִיתָם: דַּנְתָּ לִפְנֵיהֶם אֶת אֱלֹהֵיהֶם׃ וְגַם צוּרָתָם הִפַּלְתָּ בְּאָהֳלֵיהֶם: הִכִּיתָ כָּל בְּכוֹר לְכָל רֹאשׁ מִשְׁפָּחָה׃ כָּל בְּכוֹר לְאִישׁ וְכָל בְּכוֹר לְאִשָּׁה: וּבְכוֹר לִבְהֵמָה וּבְכוֹר לְכָל דָּבָר׃ בְּבַיִת וּבַחוּץ דֶּבֶר שָׁת לְכָל דָּבָר: זַעַף וְנַחַת נִגְלֵיתָ נָגוֹף וְרָפוֹא׃ לִבְכוֹרֵי צָר נָגוֹף וְלִבְנְךָ בְּכוֹרְךָ רָפוֹא: חֲצוֹת לַיְלָה בְּבֵן יְדִידְךָ מוֹדֶיךָ׃ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ וְעַל צֶדֶק אֹהֲבֶיךָ׃ טֶכֶס אֶצְבָּעֲךָ עָשְׂתָה תֵּשַׁע מַכּוֹת׃ יָדְךָ עָשְׂתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת׃ יְמִין עֻזְּךָ טִבְּעָה צָר וִירוֹמְמוּךָ הַכֹּל. חֲרוּעַ קָדְשְׁךָ תִּפְדֵּנוּ וְתָרוּם עַל כֹּל:

אֵל נָא׃ לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ׃ וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ׃ וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא׃ הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ׃ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים׃ מַלְכוּתוֹ נֶצַח׃ נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ׃ סַפְּרוּ עֻזּוֹ פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו׃ קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ׃ רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח׃ תּוֹקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

וּבְכֵן וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

אָז רוֹב נִסִּים הִפְלֵאתָ בַּלַּיְלָה:
בְּרֹאשׁ אַשְׁמוּרוֹת זֶה הַלַּיְלָה:
גֵּר צֶדֶק נִצַּחְתּוֹ כְּנֶחֱלַק לוֹ לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

דַּנְתָּ מֶלֶךְ גְּרָר בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה:
הִפְחַדְתָּ אֲרַמִּי בְּאֶמֶשׁ לַיְלָה:
וַיָּשַׂר יִשְׂרָאֵל לָאֵל וַיּוּכַל לוֹ לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

זֶרַע בְּכוֹרֵי פַתְרוֹס מָחַצְתָּ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:
חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוּמָם בַּלַּיְלָה:
טִיסַת נְגִיד חֲרוֹשֶׁת סִלִּיתָ בְכוֹכְבֵי לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

יָעַץ מְחָרֵף לְנוֹפֵף אִוּוּי הוֹבַשְׁתָּ פְגָרָיו בַּלַּיְלָה:
כָּרַע בֵּל וּמַצָּבוֹ בְּאִישׁוֹן לַיְלָה:
לְאִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רָז חֲזוֹת לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה:
נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה:
שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה:
פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִלַּיְלָה:
צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:
קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה:
רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה:
שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה:
תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַת לַיְלָה:
וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

מהלנה קהלות אומרין כאן יבכן ילך תעלה קדשה וכו׳ ואומרין אדיר דר מתוחים בתפלת מוסף קודם אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתינו.

סיי אַדִּיר דָּר מְתוּחִים · בְּחֶסֶד כֹּל מַלְּחִים · אִוֵּן אֻנְקַת אֲנוּחִים · וְהוֹצִיאָם מִבֵּין הַחוֹחִים: אָז בְּרוֹב חֶמְלָתוֹ · רַד מִמְּעוֹן דִּירָתוֹ · וּפָדָה מִפֶּרֶךְ אֲיוּמָתוֹ · וְכִנֵּם חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: בָּט בְּשִׁבְעִים עֲמָמִים · וְנִמְצְאוּ לְפָנָיו עֲמוּמִים · וְהִגְרִיל בְּמַלְאֲכֵי מְרוֹמִים · וְנָפַל חֶבְלוֹ בַּנְּעִימִים: בְּשׁוּרוּ גוֹזֵר וּמְקִים · שָׂמַח בְּעַם חֲשׁוּקִים · כְּיוֹם נְטִיַּת דּוֹק וַאֲרָקִים · תֵּת לָמוֹ דָּתוֹת וְחֻקִּים: גַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ עֲנֻגָּה וְרַכָּה · אִסּוּר וְהֶתֵּר לְהַעֲרִיכָה · לְבַל אֶכָּשֵׁל לְהַמְרָכָה · הַיּוֹם בִּדְבַר הֲלָכָה: גַּשְׁתִּי כְּשֶׁאֲנִי אָבוּר · לִפְשׁוֹט בְּעַם צִבּוּר · כְּמַזְכִּיר וְלֹא כְּמַזְהִיר בְּדִבּוּר · לְהוֹצִיא חוֹבַת

צבור: ההרת דת מכללה. דרשו והורו חכמי
גורן עגולה. והגו בסדר הגעלה. להכנים יורה
קטנה בתוך יורה גדולה: דרך גדולה חשופה.
עושין לה כמין שפה. וברתחה נמצאת חפופה.
ממי רותחין גופה: הבנת קערות ומליהן. בכלי
שני שמושיהן. כשופכין מסיר בהן. כך שופכין
רותחין עליהן: הגיגת כלכן ותחציתן. מעץ ואבן
שרין בהדחתן. ומחרס מצוה להניחן. עד לאחר
הפסח יכול להניחן: ושמוש סכין ועניינו. מדיחים
אותו לתקנו. בכלי ראשון תקונו. כך הגעלתו
ובחונו: ולבון ברזל באור בגלשון. לטהרו מכל
רפשון. וקתא בחמין נצורי באישון. והלכתא כלו
ברותחין ובכלי ראשון: וקוק עץ פרור וחטוטו.
בכלי ראשון צבוטו. ברותחין הגעלת קשוטו.
כבולעו כך פולטו: ולפו חכמים בשנונם. קדרות
חרס בשברונם. והתירו במחיצות מן העץ
לטמנם. עשות בהם אחר הרגל בין במינם
ובין שלא במינם: חקור קדרי נפה ושפוד
ופטילה. מעולות הן כלם בהגעלה. מאני דקוניא
כפחרא משולה. מתרין הן בהדחה בבורמי
דגללא: חיוב כלים הרי הן מרתחין. ומאסורין

*) עיין בסוף' בס' ונחים דף נ"ט סוף ע"ב.

מצחצחין · וכבדת הן מונחין · תמו הלכות הגעלה
ברותחין: טעמי דת מוסר · מהם בלי לחסר ·
בדיקת חמץ לנו נמסר · מאור לארבעה עשר:
טירת גפן בוקקה · אין בודקין לחמה ואבוקה · כי
אם לנר דלוקה · שהנר יפה לבדיקה: ידועים
בארו לאמץ · המתחיל לבער חמץ · מברך כזאת
באומץ · ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על
ביעור חמץ: ישראל אימתי מצוה עליהם · לבדוק
ביושר נויהם · עשות פקוד רקמיהם · כשבני
אדם מצויין בבתיהן: כוי בית עליונים ותחתונים ·
לבדיקה אינם מזומנים · ואמצעים לבד פונים ·
שחמץ בם נותנים: כלל גג יציע ומגדל ורפת
בקר · ולולין ומתבנים בלי לסקר · ואוצרות יין
ושמן מתחקר · אלו בודקין כל עקר: לאמצעית
הור בינו ובין קרובו · זה בודק עד מקום הגעת ידו
בארכו · וזה בודק למחצית ארכו · והשאר מבטלו
בלבו: לחוק (נ״א ליהוק) יהודי וגוי בחור שתפין · לא
יבדוק נמו צופים · מפני סכנת גופים · פן יחשדו
לכשפים: מפולת על חמץ עבורו כל נמרחים ·
והוא כמבוער במקום נדוחים · לכל חופשים
אחריו טובחים · והפישתן שלשה טפחים: מרתף

בִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת· בְּהַכְנָסַת חָמֵץ מִתְחַקְּרוֹת· וְאוֹצְרוֹת
יַיִן (וְשֶׁמֶן) מְסוּרוֹת· בְּמִסְתַּפֵּק אֲסוּרוֹת· וְאִם בְּדָקָן
מֻתָּרוֹת: נְוֵה דָגִים קְטַנִּים· לִבְדִיקָה הֵם מְזֻמָּנִים·
וּבָתֵּי תְמָרִים וַעֲצֵי אֲפוּנִים· צְרִיכִין בְּדִיקָה וְהֵם
בְּחוּנִים: נֶצַח בֵּית מֶלַח וַעֲרֵי גְלוּיִם· לִבְדִיקָה הֵם
רְאוּיִם· וְחָצֵר פְּטוּרִים מִנֶּה קְנוּיִם· שֶׁהָעוֹרְבִים
שָׁם מְצוּיִם: סוֹף אַרְבַּע שָׁעוֹת לְבַשֵּׁשׁ· וְאַחַר
כֵּן לְבָעֵר וְלֹא לְמַשֵּׁשׁ· אוֹכְלִין כָּל אַרְבַּע וְתוֹלִין
כָּל חָמֵשׁ· וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ: שָׂם יְהוּדִי חָמֵץ
אֵצֶל חֲבֵירוֹ· עַד אַרְבַּע צָרִיךְ לְאַחֲרוֹ· בְּשֵׁשׁ
שׂוֹרְפוֹ וּבְחָמֵשׁ מוֹכְרוֹ· שֶׁהַכֹּל מְצֻוִּין עָלָיו לְבַעֲרוֹ:
עָרֵל שֶׁהִפְקִיד חָמֵצוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ· וְקִבֵּל עָלָיו
שְׁמִירוֹ וְאַחֲרָיוּתוֹ· וְנִגְנַב אוֹ אָבַד חַיָּב עַל פְּרִיעָתוֹ·
בְּהַגָּעַת שֵׁשׁ חַיָּב בְּהַבְעָרָתוֹ: עָמַד וְיִחֵד לוֹ מְקוֹמוֹ·
וְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת עַצְמוֹ· בְּבֵיאוּר תּוֹרָה פִּרְסְמוֹ·
וְאֵין עָלָיו אֲשָׁמוֹ: פֵּרַשׁ לַיָּם וְיוֹצֵא בְּשַׁיָּרָה· בְּתוֹךְ
שְׁלֹשִׁים זָקוּק לְבַעֲרָהּ· וְקוֹדֶם שְׁלֹשִׁים נָמוּ חַכְמֵי
יְקָרָה· אֵינוֹ זָקוּק לְפַנּוֹת בֵּית דִּירָה: פָּצוּ לַחְסוֹר
רִפְתָּא יְהֵא נְעוֹר· וְחוֹזֵר וּבוֹדֵק מְקוֹם בִּעוּר·
וְאוֹמֵר כָּל חֲמִירָא כְּשִׁעוּר· תַּמּוּ הִלְכוֹת בִּעוּר:
צִוּוּי לִישַׁת עִסָּה מְגֻלָּה· בְּמַיִם שֶׁלָּנוּ הַלַּיְלָה·

וְחַמִּין וְחַמֵּי חַמָּה פְּסוּלָה · וּבְמַיִם גְּרוּפִים נַמֵּי לָא:
צְרִיכוֹת שָׁלֹשׁ נָשִׁים לְהַכְנִיסָהּ · עֲסֻקוֹת בְּבָצֵק
בְּעַיִן יָפָה · אַחַת לָשָׁה וְאַחַת מְקַטֶּפֶת וְאַחַת אוֹפָה:
קָטָן וְחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה וְגוֹי אַרְבַּעְתָּן · כִּשְׂאוֹר פֵּרְשׁוּ
לִישָׁתָן · וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה שֶׁלֹּא כְּדָת טְבִילָתָן ·
בָּרִאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת עִסָּתָן: קִיחַת כֵּלִים שְׁנַיִם
אִישׁ אִישׁ בְּמוֹשָׁבוֹ · לְלִשַׁת עִסַּת פִּקּוּד לְחַטְּבוֹ ·
אַחַת שֶׁמְּקַטֶּפֶת בּוֹ · וְאַחַת שֶׁמְּצַנֶּנֶת בּוֹ: רְחִיצַת
כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ שֶׁל נַחְתּוֹם נְחוּצִים. לְהַכְשִׁירָן בְּשֶׁל
עֵצִים · לְשָׁפְכָן בְּמַדְרוֹן הֱיוֹת נְפוּצִים · מִפְּנֵי שֶׁהֵם
מְחַמְּצִים: רוֹעַ מַכַּת טְרִיָּתוֹ · לֹא יִלְעוֹס חִטִּים
לְאִסְפְּלָנִיתוֹ · לִתֵּן עַל גַּבֵּי מַכָּתוֹ · מִפְּנֵי שֶׁהוּא
מְחַמְּצָתוֹ: שַׁמָּשׁ שֶׁאָכַל כְּזַיִת מַצָּה. כְּשֶׁהוּא
מֵסֵב יְדֵי חוֹבָתוֹ יָצָא · וְיַיִן וְשֶׁמֶן וּדְבַשׁ בְּעִסָּה
מִתְחַמְּצָה · בָּרִאשׁוֹנוֹת אֲסוּרוֹת אֲבָל בִּשְׁאָר
גְּרֻעָה: שְׂאָר מַצָּה דְּמוּיָה לַחֲרָרָה · שֶׁלֹּא בִשְׁלָהּ
כְּשׁוּרָה · וַעֲשִׂית חוּטִין כְּשֶׁהִכְסִיפָה מְדוּרָה ·
וְחַיָּבִין עָלֶיהָ וְהִיא אֲסוּרָה: תְּמִיכוֹת נָשִׁים בְּמִצְוַת
פֶּסַח לְבָרְרָה · כַּאֲנָשִׁים פְּקוּדִם לְשָׁמְרָה · לְבָעוֹרֵי
חֲמִירָא וּלְמֵיכַל פַּטִּירָא · וּלְמִשְׁתֵּי אַרְבַּע כָּסֵי
דְחַמְרָא: תֵּת מַצָּה וּמָרוֹר וַחֲרוֹסֶת בְּתְעוּדָה · לִפְנֵי

כל אחד ואחד בעבידה · ואין עוקרין את השלחן
להעמידה · ונמו כלהו לפני מי שאומר ההגדה :
ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע
סילוק ובכן כי אין לפניך לילה · והכל לפניך יום·
ויום ליום יביע אמר · ולילה ללילה דעת יודיע:
וחשך לא יחשיך ממך · ונהורא שרי עמך · בקרים
יגידו חסדך · ולילות ישננו אמונתך : ושחר ובקר
וצהרים ונוגה · וערבים ונשף ולילה · וכל עת ועדן
חמן ורגע · יכירו נסי פלאיך · יגידו אותות ומופתי
נפלאותיך : המחדש ישועות · ומפליא פלאות
ועשה נוראות · הסופר ימים · ומונה עתים · ויומך
אלף שנים : ושנותיך לא יתמו · כי הכל כלה·
ואתה לא כלה : וכאשר אתה חי כן משרתיך
חיים · טהור והם טהורים · קדוש והם קדושים ·
וקדשה לקדוש מקדישים ומשלשים·
ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש וכו'.

סדר הזולתות שבין פסח לשבועות ·

נוהגין לומר זולתית בשבתות שבין פסח לשבועות והיינו בשבתות הכתובות מן ג' אייר ואילך, וברוב הספרים קנ"ה שבתות לוחת הופלו ה' זולתו' וזה סדרן אזכרך דודי, אלהים אל דמי, אתה אלהי, אחרי נמכר, אלהים באזנינו שמענו, והנה פלגה מן ממנה הזולתות הנזכרי' הם קמועים ובלתי מכתבים והם הזולת דודי אזכרך דודי שאומרים לעולם בשבת ראשון והזולת האחרון אלהים באזנינו אומרין לעולם בשבת האחרון הקודם לשבועות, וזו לא אחרי נמכר היה תלוי ותלוי לפי בחר לעולם, ושני הזולתות הנשארים הובדו לבתי השבתות הנשארים האין שיפלו ואין בהם סדר בקדימה ואיחור, ויש קהלות מקדימים אתה אלהי ם לאלהים אל דמי וכן מנהג בק"ק ספרדים ויש מהפכין הסדר. גם נהוגין הספרי' שאין נכון כין ר"ח אייר לשבועות כי אם ד' שבתות והיינו כשחל ר"ח אייר בשבת או נדחה זולת אחד מן ספרים המובלים וגם

זולת לשבת א' אחר ר"ח אייר

גם המנהגים נחלקים יש דוחין הזולת של אתה אלהים ויש דוחין הזולת של אלהים אל דמי ואין בזה קפידה.
ובכל השבתות הללו אומרין אמת ויציב של כל ימות השנה בלי שינוי.

ע"פ א"ב ובסוף חתום משלם.

אזכרך דודי מארץ ירדן וחרמונים· בגודל
מסות אשר הפלאת לקדמונים· גאלתם בזרוע
והצלתם כמה מונים· דמינו עתה בגולה כמתי
אשמנים: הדחני הארי ושבר ועצם עצמי·
והצלתני מפיו לפי מלאת ימי· זנבני הדוב וגרם
גרמי· חלצתני מידו ודרשת דמי: טרף נמר
ופרץ היכלי· יעץ מבית ומחוץ לשכלי· כלית
אגפיו כשמעת קולי· לגיוניו מחצת והושעת
קהלי: מכלם תקף חזיר הבר· נאץ והרף ועד
כוכבים גבר· סלני כרסמני ולכלותי סבר· ערער
זבולך ועד היסוד עבר: פקפליליה ושנה עוזרתי·
צוני לכחש יחוד עדתי· קונך היעצור כח לעמתי·
רפסתי דבירו והגני בקומתי: שמעת חרפתם אל
תחרש לריבי· שבעתים השב אל חיק מריבי·
תבע גאלתי דודי וקרובי· תחיש לי מפלט עמק
לערבי: ממחצבת רהב העירה עוז נקם ללבוש·
שחץ עדינה תשבית מכתי לחבוש· לדרוך
פורה בגדי נקם תלבוש· מלוכה לאדרך כמי
ים סוף כיבוש: עזרת

זולת לשבת שניה אחר ר״ח אייר ·8

אבל אם חל כ׳ בהר אומרין אחרי נמכר·

ע״ס א״ב ובסוף חתום בנימן·

אלהים אל דמי לך אל תשקוט ותחרש· בעד נוה
היכלך כי נהרס ונחרש· גוים ירשוהו כבן ראוי
לירש· דם עבדיך שפכו ודרוש לא נדרש: הלא
אתה מאז ומקדם בכל צרתם צרת· וטרם קראוך
רחמים הכמרת· ונחתם עתה ופנים הסתרת·
חרש אבל הלך לך בררת: מחי תפל שוחחים לי
בחרף· יוצרך שכחך ופנה לך עורף· כלינו בית
מרפידו וטמאינוהו כגרף· לא חש להושיע כי
נטש וירף: מלך עליון עד אנה עלי יתמלאון·
גוהמים כלבאים וכהמות ים ישאון· שגיא כח
רמה ידך בל יחזיון ויראון· עדי כמהי ישעך
מופתיך יתפלאון: פשע שומם קדש וחזון
והתמיד· צפה כימי קדם לחדש ולהעמיד·
קרבנות שחר וערב על מזבחך תתמיד· רעיתך
קומם שוטנה ועוינה תשמיד: שערים הטבועים
הקם על תלם· תיסד על מכונו היכל ואולם·
בעשותך נוראות יהוה עב עולם· מוראך נצח
יעריצו באו בהגאלם: עזרת

זולת לשבת ג׳ אחר ר״ח אייר

אבל אם היה פ׳ בהר אומרין אחרי נמכר.
ע״כ א״ב ובסוף חתום משלם.

אַתָּה אֱלֹהִים וְזוּלָתְךָ אֵין עוֹד · עֲדִינָה נָמָה אֲנִי
וְאַפְסִי עוֹד · בָּאתִי בְחַדְרֵי מֶלֶךְ וְעִרְעַרְתִּי מְקוֹם
וִיעוֹד · וּבְשָׁלוֹם יָצָאתִי בְּלִי פֶגַע וּמְעוֹד : גִּבּוֹרָיו
שׁוֹסֵיתִי אַבִּירָיו עִשַּׁתִּי · טִירוֹתָיו הֵרַסְתִּי מִשְׁכְּנוֹתָיו
רָמַסְתִּי · דְּבִירוֹ רִעַצְתִּי נַחֲלָתוֹ עִנִּתִי · צְבָאָיו
רִצַּצְתִּי וְרַע לֹא אֻנֵּתִי : הִנְנִי שְׁלֵוָה דְּשֵׁנָה וְרַעֲנָנָה ·
יוֹשֶׁבֶת בְּאַרְמוֹן שְׁקֵטָה וְשַׁאֲנָנָה · וְאַיֵּה נִפְלְאוֹתָיו
אֲשֶׁר הִפְלִיא לְכַנָּה · מַדּוּעַ מִיָּדִי לֹא יַצִּילֶנָּה :
זְמִירוֹת הֵיכָלוֹ הֶחֱשֵׁתִי וְחִלַּלְתִּי שִׁירוֹתָיו · וְהֵצַתִּי
בָּאֵשׁ מִקְדָּשׁוֹ וְעִרְעַרְתִּי חֲצֵרוֹתָיו · חִלַּלְתִּי צְפוּנוֹ
וְקִרְקַרְתִּי קִירוֹתָיו · וְעַל מִזְבְּחוֹ טָבַחְתִּי מְשָׁרְתָיו :
טִיף חוֹזֵי סוֹעֲרָה וּנְבוּאֵי צוֹפִיָּה · הַנִּבְּאִים לָהּ עוֹד
הַעֲדֵי תוּפִיָּה · יָמִים אָרְכוּ וְאָבַד חֲזוֹן מְצַפִּיָּה ·
אֵין לָהּ רְוָיָה מֵאֵשׁ רְשָׁפֶיהָ : כַּבִּיר כֹּחַ אַתָּה יְיָ
אֲדוֹנֵנוּ · הַעַל אֵלֶּה תִתְאַפַּק תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ ·
לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים הַקָּמִים עָלֵינוּ · תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע
רָשָׁע שְׁאֵרִית קְהָלֵינוּ : מוֹנִים וּמְעַנִּים וּמְדַכְּאִים
עַמְּךָ · וּמַרְבִּים נֶאָצִים וְחֵרוּפִים לְעַמֶּךָ · בָּאוֹר
וְאַדִּיר לֹא יָכִילוּ גוֹיִם זַעְמֶךָ · יֵחַתּוּ מְרִיבֶיךָ וְהֵמַּם
בְּקוֹל רַעְמֶךָ : סִתְמוּ פִיּוֹת מַמְלִיכֶיךָ שִׁמְךָ מְלַיְחֵד ·

עֵדוּת שֶׁקֶר לְהָעֵד וַאֲמִתְּךָ לְכַחֵד · עוּרָה לָמָּה
תִישַׁן קָמֶיךָ לְהַכְחֵד · מַלְכוּתְךָ לְהַמְלִיךְ בְּפוּמְבֵּי
וְיִחוּדְךָ לְסַהֵד : פָּנֶיךָ הָאֵר וְהַפְלֵא חֲסָדֶיךָ · הוֹשַׁע
חוֹסֶיךָ וְהַרְנֵן חֲסִידֶיךָ · צֹאנְךָ נַהֵל לְקִרְיַת מוֹעֲדֶיךָ ·
דַּעַת הַכֹּל כִּי אֵין בִּלְעָדֶיךָ : קוֹמֵם סֻכָּךְ בְּשָׁלֵם
כְּמִקֶּדֶם · וַעַד שָׁם אֶכוּלֵי מֵאָחוֹר וּמִקֶּדֶם ·
רוֹמְמוֹתֶיךָ לְהָפֵק וּבְתוֹדָה פָּנֶיךָ נְקַדֵּם · כְּשׁוּבְךָ
שְׁבוּתֵנוּ חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם : שִׁיר לְךָ יְחוּדָּשׁ וּמַעַן
הִלּוּלִים · פְּרוּתְךָ עִם עֲנִי מִכַּף הוֹלְלִים · תְּהִלָּה
יַבִּיעוּ בְּשִׁמְךָ נִרְגָּלִים · כְּאָז בְּעוֹבְרִים בֵּין גַּלִּים :
מַלְּתְךָ תָּקִים מֶלֶךְ עוֹלָמִים · שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר פְּדוּת
סֵבֶל עֲנָמִים · לֵאמֹר חַי הַמַּעֲלֶה מֵאַפְסֵי תְחוּמִים ·
מְחַלָּיו בְּגוֹלָה בִּרְכִיּוֹת תְּהוֹמִים : עזרת

זולת לפרשת בהר סיני

ע״פ א״ב ובסוף חתום ברוך בר שמואל

אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ · הַבֵּן הַבְּכוֹר בֹּא
יָבֹא גֹאֲלוֹ · בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ וּבְנֵה בֵּית זְבוּלוֹ · הַטֵּה
אָזְנְךָ לוֹ כִּי יְחַנֵּן קוֹלוֹ : גּוֹרַשׁ גַּם גָּלָה וּבְשִׁלְּחַן אָב
אֵינֶנּוּ · אוֹיֵב לְעֵינֶיךָ בְּפֶרֶךְ יִרְדֵּנוּ · דָּרוֹשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ
וְנַחֵם תְּנַחֲמֶנּוּ · כָּלוּ עֵינָיו עַד הוֹדוֹ יִגְאָלֵנוּ : הָאָב
חַיָּב בִּבְנוֹ לִפְדּוֹתוֹ · וְלָמָּה זֶה שְׁכַחְתּוֹ הֲלֹא תָשׁוּב

לְקַחְתּוֹ· וּלְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה שֵׁנִית לִקְנוֹתוֹ· וְעָלֶיךָ
שְׁמִירָתוֹ לְהַעֲמִידוֹ עַל חֻזְקָתוֹ: זֵכֶר נִפְלְאוֹתֶיךָ
בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ· כְּשֵׁמַע מִצְרַיִם לְעֵינֵינוּ תַּרְאֵנוּ·
חַדֵּשׁ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְחִנָּם קְנִיתָנוּ· גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה
לָנוּ: טוֹב וְיָשָׁר מוֹרֶה דַּרְכֵי אוֹרְחוֹתֶיךָ· נִדָּח הָשֵׁב
וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ· יַשֵּׁר עָקוֹב עַל חַסְדְּךָ עַל
אֲמִתֶּךָ· גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ כִּי בֶן מִדָּתֶךָ: כָּרוּ זֵדִים
לִי שׁוּחָה לְהַפִּילִי· חוֹשְׁבִים מַחְשְׁבוֹת רֶשַׁע
לְהַכְבִּיד אֶת עֻלִּי· לִבִּי לַמָּרוֹם וְעֵינַי לִמְחוֹלְלִי·
גְּאַל לְךָ אַתָּה אֶת גְּאֻלָּתִי לֹא אוּכַל לִגְאָל לִי:
מִקַּל וָחוֹמֶר בָּנוּ הַעֲדֹתֶיהָ· מַלְאָךְ גָּזַר וְאַתָּה
קִיַּמְתָּה· נְבִיאִים נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָה· כְּנָפֶיךָ
תִּפְרוֹשׂ כִּי גוֹאֵל אָתָּה: סוֹב וּפְגַע בְּצָר אֲשֶׁר עָנִי
יְאָרוֹב· רָעָתָם רַבָּה תְּבַטֵּל כְּרוֹב· עַמְּךָ הַנִּרְדָּף
לְטוֹבָתוֹ תַּעֲרוֹב· עַתָּה כִּי אָמְנָם יֵשׁ גּוֹאֵל קָרוֹב:
פֶּרֶץ רַב תִּפְרוֹץ בְּפוּרָה הָאֲדוֹמִית· תַּהֲפֹךְ רֶגַע
כְּמַהְפֵּכַת סְדוֹמִית· צִיצִים וּפְרָחִים תַּפְרַח
שׁוּלַמִּית· גְּאָלֶנָּה שֵׁנִית גְּאֻלָּה עוֹלָמִית: קְרָא אֶל
הַחֶרֶב לְאַבֵּד שׂוֹטְנֶיךָ· יַעַן כִּי טָבְחוּ צֹאנְךָ לְעֵינֶיךָ·
רַחֵם עֲנִיֶּיךָ וּגְאַל בָּנֶיךָ· בְּנֵי מַאֲמִינֶךָ גַּם הֵם אֱמוּנֶיךָ:
שְׂפָתֵינוּ פָּרִים וּכְבָשִׂים נְשַׁלֵּם· לְךָ הַחַיּוּ וְלִישׁוּעָתִי·

אוזן בל תעלם · תכון תפלתי ולא אכלם · בניך
תעלם וממות תגאלם: ברך לך נברע להרבות
המשולחת · השב נדחה בשובה ונחת · רוכב
שמים באש מתלקחת · הושע צחת הגואל
משחת: ברור לך מנה יפת חבלים הנעימים ·
בחרב נרדפים ומודיעים הרמים · שור נא
בעורות אלים מאדמים · גואל הדם מלך עולמים:
מי כמוך באלים נושא באלומות · למה תישן
עורה באף התגור חימות · ונקום נקמתי מאת
האומות · גואל האל הנותן נקמות: אמור לבת
ציון שובי למנוחיכי · כי אנכי הוא הגואל משחת
הייכי · קומי יפתי ולכי · כי אחפוץ לגאלך וגאלתיך
אנכי: למה יי לנצח תשכחנו · הן הבט נא עמך
כלנו · אנחנו החומר ואתה יוצרנו · אתה יי אבינו
גואלנו: חזק ואמיץ מעולם אתה אל · שופט
ודין פודה וגואל · רחם ונחם ובנה בית אריאל ·
אתה הוא מעולם גואל ישראל: עזרת

מודע לבינה.

ספר במדבר

רביעי לתורת אלהים

הוא

חומש הפקודים הוא NUMERI בלע״ז.

יקיף

מאחד לחדש השני בשנה השנית עד בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש

שלשים ושמנה שנה ותשעה חדשים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלמות הסדור

מאתי

[illegible] היידנהיים

רעדלהיים

שנת תק״פ לפ״ק.

ברפוס וכהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1820.

הערה!

א"ה. ראיתי בלקוטי המסרת שבסוף ס' הרמ"ה ז"ל שאמר ז"ל. שמה
סוף פסוק בספר בראשית ובמדבר וסימניהון: וידבר אל עפרון, השמר
לך פן תשיב את, ואם לא תלבה האשה, ויוסף הורד מצרימה, וימהר יוסף
כי נכמרו, בבאכם אל הארץ אשר, ואם יצא יצא הרצח את גבול: וכל ספר
ואלה שמות ותורת כהנים והדברים דכוותי' סוף פסוק שמה בר מן ו'.
ס"פ שם וסי' עלת תמיד לדרתיכם, ובא אהרן אל אהל, אנה אנחנו עלים,
מנחת פסח לה' אלהיך, ושמחת לפני ה', ולקחת מראשית כל, עכ"ל.
והדברים תמוהים מאד כלדים הנד האחד אלא מנה בס' בראשית ובמדבר
כי אם שבעה דכתיבין שמה בס"פ והשמיט ממניינם אשר אועד לכם שמה
דפ' קרח י"ז י"ט שגם זה כתיב שמה בכל ספרינו ובכל כ"י שראיתי, גם
במסרה דילן בערך שם מסר י"ח דכתיבין שמה בסוף פסוק וזה חד מנהון,
ובנד השני שהוא לא מנה רק שנה דכתיבין שם בס"פ בס' שמות ויקרא ודברים
והשמיט מהם גם כי התאנף וגו' גם אתה לא תבא שם שגם זה כתיב שם בכל
כ"י שראיתי גם בכל ספרי הו' שום חוץ מחומש סיגלינו של שנת רמ"ח שמצאתי
בו לא תבא שמה, גם בחומש כ"י אחד מצאתי שכתב הסופר בגליונו בז"ל
בספר ר' מנחם ובכל הספרים שמה ובס' ר"מ שם וכן מצאתי בס' אספמיא
עכ"ל, ונשמע מזה שזה מחלקת ישן בספרים, אכן ממסרת דילן יש הכרע
כי כן בערך שם מסר כל ס' שמות ות"כ ודברים ס"פ שמה בר"ו כ"פ שם וסי'
עלת תמיד וכו' גם בי התאנף ה' וכו', ועוד ראי' ממסרה הגליונית על פסוק
אנה אנחנו עלים שמסר ה' ס"פ שם בסיפרא, ואילו לפי מסרת הרמ"ה לא
יהיו כ"א ד' ס"פ בספרא, ועוד ראי' ממסרה אחרית בערך בא שמסר
ביאת שם י"ב בליבנא וסי' גם בי התאנף וכו', ועוד ראי' מהעתקת התכמי
הקדמון יהב"י הנקקן שבספרו. עין הקורא העתיק על מקומו לא תבא שם
מבלי הזכרת שום מחלקת, ודי באלו העדיות לקיום גירסת ספרינו.

כל נתתה ונתתה שבס' במדבר ודברים כולהן כ"כ, נה"א בסוף.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם: מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם
לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן: וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ
לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא: וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן
אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר: לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־
צוּרִישַׁדָּי: לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב: לְיִשָּׂשכָר

וידבר. במדבר סיני באחד לחדש מתוך חיבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע (מנין) הנותרים כשבא להשרות שכינתו עליהם מנאן באחד בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם: שאו את ראש כמו שאומרי' לקוסטינר ארים רישי' דפלן (עיין רמב"ן). למשפחותם לדע מנין כל שבט ושבט. לבית אבותם מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יקום על שבט אביו. לגלגלותם על ידי שקלים בקע לגלגלת: כל יוצא צבא מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים: ואתכם יהיו כשתפקדו אותם יהיו עמכם נשיא כל שבט ושבט:

אלה

סבנת המקרא.

למשפחתם, לדע מנין כל שבט ושבט עכ"ל, והרא"ם גרס לידע מנין כל שבט ושבט, לא לידע מנין כל משפח' שהרי לא הזכיר בכתוב מנין המשפחה רק מנין כל שבט ושבט עכ"ל. ור"ל שמנין המשפחות לא הי' לצורך ידיעת מנין כל משפחה ומשפחה אבל לצורך ידיעת מנין כל שבט ושבט ולכן לא הזכיר הכתוב מנין כל משפחה בפרט רק הזכיר מנין כל שבט אחר הגיע לנו מידיעת מנין המשפחות. אבל בבני קהת הזכיר הכתוב גם מנין כל משפחה ומשפחת לפי שיש צורך בידיעת מנין כל משפחה ומשפחה לעצמה בעבור הגדל עבודתם כי היתה עבודה מיוחדת לכל משפחה ומשפחה לבדה.

אשר

נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר: לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן: לִבְנֵי
יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה
גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר: לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי:
לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי: לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן: לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן: אֵלֶּה קְרִיאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם
רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם: וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת: וְאֵת
כָּל־הָעֵדָה הִקְהִילוּ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
וַיִּתְיַלְדוּ עַל־מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְגֻלְגְּלֹתָם:
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיִּפְקְדֵם בְּמִדְבַּר
סִינָי: ס שני וַיִּהְיוּ בְנֵי־רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל
תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת
לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
כֹּל יֹצֵא צָבָא: פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שִׁשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: פ
לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית

אלה קרואי העדה הנקראים לכל דבר חשיבות שבעדה: האנשים האלה את שנים עשר נשיאים הללו. אשר נקבו לו כאן בשמות: ויתילדו על משפחותם הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט:

הבנת המקרא.

אשר נקבו, לו כאן בשמות; הוסיף מלת לו להורות שהתיבה מגזרת נפעל ובתשלומו ה' כלוי נקבו וטעמו שנתפרשו וכן ת"א.

אֲבֹתָם פְּקֻדָיו בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם כָּל־
זָכָר מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
23 פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ פ
24 לִבְנֵי גָד תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
25 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה גָד חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ פ
26 לִבְנֵי יְהוּדָה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
27 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ
28 לִבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
29 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
30 לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית
אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
31 וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה
זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת׃ פ

32 לִבְנֵ֤י יוֹסֵף֙ לִבְנֵ֣י אֶפְרַ֔יִם תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם
לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם בְּמִסְפַּ֣ר שֵׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙
33 וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה אֶפְרָ֑יִם
אַרְבָּעִ֥ים אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ פ
34 לִבְנֵ֣י מְנַשֶּׁ֔ה תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
בְּמִסְפַּ֣ר שֵׁמ֗וֹת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל
35 יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה מְנַשֶּׁ֑ה שְׁנַ֧יִם
וּשְׁלֹשִׁ֛ים אֶ֖לֶף וּמָאתָֽיִם׃ פ
36 לִבְנֵ֣י בִנְיָמִ֔ן תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
בְּמִסְפַּ֣ר שֵׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל
37 יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה בִנְיָמִ֑ן חֲמִשָּׁ֧ה
וּשְׁלֹשִׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ
38 לִבְנֵ֣י דָ֔ן תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
בְּמִסְפַּ֣ר שֵׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל
39 יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה דָ֑ן שְׁנַ֧יִם וְשִׁשִּׁ֛ים
אֶ֖לֶף וּשְׁבַ֥ע מֵאֽוֹת׃ פ
40 לִבְנֵ֣י אָשֵׁ֔ר תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם
בְּמִסְפַּ֣ר שֵׁמֹ֗ת מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל
41 יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ פְּקֻדֵיהֶ֖ם לְמַטֵּ֣ה אָשֵׁ֑ר אֶחָ֧ד וְאַרְבָּעִ֛ים
אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ פ
42 בְּנֵ֣י נַפְתָּלִ֔י תּוֹלְדֹתָ֥ם לְמִשְׁפְּחֹתָ֖ם לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם

בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל
43 יֹצֵא צָבָא׃ פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה נַפְתָּלִי שְׁלֹשָׁה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
44 אֵלֶּה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ אִישׁ־אֶחָד לְבֵית־
45 אֲבֹתָיו הָיוּ׃ וַיִּהְיוּ כָּל־פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית
אֲבֹתָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא
46 צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיִּהְיוּ כָּל־הַפְּקֻדִים שֵׁשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
47 וַחֲמִשִּׁים׃ וְהַלְוִיִּם לְמַטֵּה אֲבֹתָם לֹא הָתְפָּקְדוּ
בְּתוֹכָם׃ פ
48 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ אַךְ אֶת־מַטֵּה לֵוִי
לֹא תִפְקֹד וְאֶת־רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי
50 יִשְׂרָאֵל׃ וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת־הַלְוִיִּם עַל־מִשְׁכַּן
הָעֵדֻת וְעַל כָּל־כֵּלָיו וְעַל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ הֵמָּה
יִשְׂאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהֵם יְשָׁרְתֻהוּ

49 אך את מטה לוי לא תפקוד וגו', כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנ' לבדו, דבר אחר צפה הקב"ה שעתידה לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל:
50 ואתה הפקד את הלוים כתרגומו מני, ל' מנוי שררה על דבר שהוא ממונה

הבנת המקרא.

50 ואתה הפקד כתרגומו מני לשון מינוי וכו' עמ"ה, ר"ל שאין תרגומו מַנִי מבנין הקל שהוא לשון מנין אבל תרגומו מַנִּי מבנין הכבד הדגש ר"ל שהוא לשון מינוי ושררה.

51 וְסָבִ֥יב לַמִּשְׁכָּ֖ן יַחֲנֽוּ׃ וּבִנְסֹ֣עַ הַמִּשְׁכָּ֗ן יוֹרִ֤ידוּ
אֹתוֹ֙ הַלְוִיִּ֔ם וּבַחֲנֹת֙ הַמִּשְׁכָּ֔ן יָקִ֥ימוּ אֹת֖וֹ הַלְוִיִּ֑ם
52 וְהַזָּ֥ר הַקָּרֵ֖ב יוּמָֽת׃ וְחָנ֖וּ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אִ֧ישׁ
53 עַל־מַחֲנֵ֛הוּ וְאִ֥ישׁ עַל־דִּגְל֖וֹ לְצִבְאֹתָֽם׃ וְהַלְוִיִּ֞ם יַחֲנ֤וּ
סָבִיב֙ לְמִשְׁכַּ֣ן הָעֵדֻ֔ת וְלֹא־יִהְיֶ֣ה קֶ֔צֶף עַל־עֲדַ֖ת
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְשָֽׁמְרוּ֙ הַלְוִיִּ֔ם אֶת־מִשְׁמֶ֖רֶת מִשְׁכַּ֥ן
54 הָעֵדֽוּת׃ וַֽיַּעֲשׂ֖וּ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל כְּ֠כֹל אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה
אֶת־מֹשֶׁ֖ה כֵּ֥ן עָשֽׂוּ׃ פ שלישי

ב
וַיְדַבֵּ֣ר יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃ אִ֣ישׁ 2
עַל־דִּגְל֤וֹ בְאֹתֹת֙ לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֔ם יַחֲנ֖וּ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל
מִנֶּ֕גֶד סָבִ֥יב לְאֹֽהֶל־מוֹעֵ֖ד יַחֲנֽוּ׃ וְהַחֹנִים֙ קֵ֣דְמָה 3
מִזְרָ֔חָה דֶּ֛גֶל מַחֲנֵ֥ה יְהוּדָ֖ה לְצִבְאֹתָ֑ם וְנָשִׂיא֙
לִבְנֵ֣י יְהוּדָ֔ה נַחְשׁ֖וֹן בֶּן־עַמִּינָדָֽב׃ וּצְבָא֖וֹ 4

עליו כמו ויפקד פקידים (בראשית מא): יורידו אותו כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר מהסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאים אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו. והזר הקרב לעבודתם זו. יומת בידי שמים: ואיש על דגלו כמו שהדגלים סדורים בספר זה שלשה שבטים לכל דגל: ולא יהיה קצף אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו' (במדבר יז): באותות כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחושן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו, דבר אחר באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום (בראשית נ) יהודה ויששכר וזבולן ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום כו' כדאיתא בתנחומא בפרשה זו. מנגד מרחוק מיל כמו שנאמר ביהושע (ג) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו: קדמה לפנים הקרוי קדם ואחו

וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃
וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר וְנָשִׂיא לִבְנֵי יִשָּׂשכָר
נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו אַרְבָּעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ מַטֵּה זְבוּלֻן
וְנָשִׂיא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדָיו שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃
כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה יְהוּדָה מְאַת אֶלֶף
וּשְׁמֹנִים אֶלֶף וְשֵׁשֶׁת־אֲלָפִים וְאַרְבַּע־מֵאוֹת
לְצִבְאֹתָם רִאשֹׁנָה יִסָּעוּ׃ ס דֶּגֶל
מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי
רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו
שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְהַחוֹנִם
עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל
בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה וַחֲמִשִּׁים
אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי גָד
אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ כָּל־
הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם

ז לרוח מזרחית והמערב קרוי אחור: ראשונה יסעו כשרואין הענן מסתלק
תוקעים הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין
כדרך חנייתן הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל

וּשְׁנַיִם יִסָּעוּ׃ ס וְנָסַע אֹהֶל־מוֹעֵד
מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ
אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס דֶּגֶל
מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי
אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה
וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃
וּמַטֵּה בִּנְיָמִן וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־
גִּדְעֹנִי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם
מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם
וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ ס דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן
צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה אָשֵׁר
וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃

לאפרים במערב וסל' קו נגבון: ונסע אהל מועד לאחר שני דגלים הללו. כאשר יחנו כן יסעו כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל והולך לרוח הקבוע לו. על ידו על מקומו ואין לשון יד זו ממשמעו ריש של ידו קרוב על ידו הסמוכה לו לכל הושטת ידו אינ"שין לו"שם בלעז (ווקהין ער ריילען קהן): ועליו כתרגומו ודסמיכין עלוהי:

וּמַטֵּה נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן
עֵינָן: וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְאַרְבַּע מֵאוֹת: כָּל־הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת
אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם: פ
אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי
הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים: וְהַלְוִיִּם לֹא
הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ
לְמִשְׁפְּחֹתָיו עַל־בֵּית אֲבֹתָיו: פ רביעי
וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־אַהֲרֹן
הַבְּכֹר ׀ נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: אֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־
מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן: וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי
יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר

ואלה תולדות אהרן ומשה ואינו מזכיר אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו. ביום דבר ה' אל משה נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (על פני אהרן בחייו):

סִינָי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר
עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה
לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ
אֹתוֹ׃ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת
כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
הַמִּשְׁכָּן׃ וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃
וְנָתַתָּה אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם
נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְאֶת־אַהֲרֹן
וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר
הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ

ושרתו אותו ומהו השירו' ושמרו את משמרתו לפי שמשמרת המקדש עליו שאם יקרב זר כ"ש את' ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש (במדבר יח) והלוים הללו מסייעין אותם זו היא השירות: ושמרו את משמרתו כל מנוי שאדם ממונ' עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקר' ובל' משנ' כמו שאמור בגבתן יתרם והלא אין משמרתי ומשמרתך זה וכן משמרות כהונה ולויה: ואת משמרת בני ישראל שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך לוקחים מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם (במדבר יח): נתונים המה לו לעזרה. מאת בני ישראל כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום והוא נתנם לו שנאמר ואתנה את הלוים נתונים וגו' (במדבר יח): ואת אהרן ואת בניו תפקוד לשון פקידות ואינו לשון מנין. ושמרו את כהונתם קבלת דמים וזריקה והקטרה ועבודות המסורות לכהנים:

הבנת המקרא.

ואת אהרן וכו' תפקוד, לשון פקידות ואיננו לשון מנין עכ"ל, ור"ל אע"פ שזה מבנין הקל מ"מ ל' פקידות הוא כמו ויפקד פרי נבלות (הדרי' כט) את"א וימנהו, לכן גם תפקוד דעניינא יש לתרגמו תמני וכמ"ש לעיל א' ב':

יא יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי
אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר
יג פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: כִּי לִי
כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה: פ חמישי
יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר:
טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־
טז זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם: וַיִּפְקֹד אֹתָם
יז מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה: וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־
יח לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
יט בְּנֵי־גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי: וּבְנֵי קְהָת
כ לְמִשְׁפְּחֹתָם עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: וּבְנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת

ואני הנה לקחתי ואני מהיכן זכיתי בהן מתוך בני ישראל שיהיו ישראל שוכרין אותן בשירות שלי על ידי הבכורות זכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי שהיתה העבודה בבכורות ובשחטאו בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו ע"ז נבחרו תחתיהם: מבן חדש ומעלה משיצא מכלל נפלים הוא נמנה לקרות שומר משמרת הקדש אמר רבי יהודה ברבי שלום למוד הוא אותו השבט להיות נמנה מן הבטן שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרים (במדבר כו) עם כניסתה בפתח מצרים ילדה אותו ונמנית בשבעים נפשות שכשתחשוב מונה חשבונם לא תמצאם אלא ששים ותשע אחד ואות היא השלימה את המנין (ד"א מבן חדש ומעלה לפי שבכורי ישראל נפדים מבן חדש ומעלה יען לוי פודהו לפיכך נמנים הלויים תחתיהם מבן חדש ומעלה): על פי ה' אמר משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם אמר לו הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה שלי הלך משה ועמד על פתח האהל והשכינה מקדמת לפניו ובת קול יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך תינוקות יש באהל זה לכך נאמר על פי ה':

הַלֵּוִ֖י לְבֵ֥ית אֲבֹתָֽם׃ לְגֵ֣רְשׁ֔וֹן מִשְׁפַּ֙חַת֙ הַלִּבְנִ֔י
וּמִשְׁפַּ֖חַת הַשִּׁמְעִ֑י אֵ֣לֶּה הֵ֔ם מִשְׁפְּחֹ֖ת הַגֵּרְשֻׁנִּֽי׃
פְּקֻֽדֵיהֶם֙ בְּמִסְפַּ֣ר כָּל־זָכָ֔ר מִבֶּן־חֹ֖דֶשׁ וָמָ֑עְלָה
פְּקֻדֵיהֶ֕ם שִׁבְעַ֥ת אֲלָפִ֖ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ מִשְׁפְּחֹ֖ת
הַגֵּרְשֻׁנִּ֑י אַחֲרֵ֧י הַמִּשְׁכָּ֛ן יַחֲנ֖וּ יָֽמָּה׃ וּנְשִׂ֥יא בֵֽית־אָ֖ב
לַגֵּרְשֻׁנִּ֑י אֶלְיָסָ֖ף בֶּן־לָאֵֽל׃ וּמִשְׁמֶ֤רֶת בְּנֵֽי־גֵרְשׁוֹן֙
בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֔ד הַמִּשְׁכָּ֖ן וְהָאֹ֑הֶל מִכְסֵ֕הוּ וּמָסַ֕ךְ פֶּ֖תַח
אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ וְקַלְעֵ֣י הֶֽחָצֵ֗ר וְאֶת־מָסַךְ֙ פֶּ֣תַח
הֶֽחָצֵ֔ר אֲשֶׁ֧ר עַל־הַמִּשְׁכָּ֛ן וְעַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִ֑יב וְאֵת֙
מֵֽיתָרָ֔יו לְכֹ֖ל עֲבֹדָתֽוֹ׃ ס וְלִקְהָ֗ת
מִשְׁפַּ֤חַת הָֽעַמְרָמִי֙ וּמִשְׁפַּ֣חַת הַיִּצְהָרִ֔י וּמִשְׁפַּ֙חַת֙
הַֽחֶבְרֹנִ֔י וּמִשְׁפַּ֖חַת הָֽעָזִּיאֵלִ֑י אֵ֥לֶּה הֵ֖ם מִשְׁפְּחֹ֥ת
הַקְּהָתִֽי׃ בְּמִסְפַּר֙ כָּל־זָכָ֔ר מִבֶּן־חֹ֖דֶשׁ וָמָ֑עְלָה
שְׁמֹנַ֤ת אֲלָפִים֙ וְשֵׁ֣שׁ מֵא֔וֹת שֹׁמְרֵ֖י מִשְׁמֶ֥רֶת
הַקֹּֽדֶשׁ׃ מִשְׁפְּחֹ֥ת בְּנֵֽי־קְהָ֖ת יַחֲנ֑וּ עַ֛ל יֶ֥רֶךְ הַמִּשְׁכָּ֖ן
תֵּימָֽנָה׃ וּנְשִׂ֥יא בֵֽית־אָ֖ב לְמִשְׁפְּחֹ֣ת הַקְּהָתִ֑י
אֱלִיצָפָ֖ן בֶּן־עֻזִּיאֵֽל׃ וּמִשְׁמַרְתָּ֗ם הָאָרֹ֤ן וְהַשֻּׁלְחָן֙
וְהַמְּנֹרָ֣ה וְהַֽמִּזְבְּחֹ֔ת וּכְלֵ֣י הַקֹּ֔דֶשׁ אֲשֶׁ֥ר יְשָֽׁרְת֖וּ

לגרשון משפחת הלבני כלומר לגרשון היו הפקודי' משפחת הלבני ומשפחת השמעי פקודיהם כך וכך: המשכן יריעות התחתונות. והאהל יריעות עזים העשויות לגג. מכסהו עורות אילים ותחשים. ומסך פתח היא הוילון: ואת מיתריו של משכן והאהל ולא של חצר: משפחות בני קהת יחנו תימנה וסמוכין להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע אוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח ועדתו שנמשכו עמהם

הם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ: וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
הַקֹּדֶשׁ: לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת
הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי: וּפְקֻדֵיהֶם
בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שֵׁשֶׁת
אֲלָפִים וּמָאתָיִם: וּנְשִׂיא בֵית־אָב לְמִשְׁפְּחֹת
מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
יַחֲנוּ צָפֹנָה: וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי
הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו
וְכֹל עֲבֹדָתוֹ: וְעַמֻּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם
וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם: וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן
קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד ׀ מִזְרָחָה מֹשֶׁה ׀ וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: כָּל־פְּקוּדֵי

משמרותם: והמסך היא הפרכת שאף היא קרוי (פרכת) המסך: ונשיא נשיאי הלוי ממונה על כלם, ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמרת על ידו היא פקודת כלם: משה ואהרן ובניו וסמוכין להם דגל מחנה יהודה יששכר וזבולן טוב לצדיק טוב לשכניו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר יהודה מחוקקי (תהלים ס), ומבני יששכר יודעי בינה וגו' (ד"ה א' יב) מאתים ראשי סנהדראות ומזבולן מושכים בשבט סופר (שופטים ה): אשר פקד משה ואהרן נקוד על ואהרן לומר שלא היה במנין הלוים (נ"א שלא הי' במנין הלוים, ונ"א שלא הי' נמנה עם הלוים). שנים ועשרים אלף ובפרטן אתה מוצא שלש מאות יתרים בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות, בני קהת שמונת אלפים ושש מאות, בני מררי ששת אלפים ומאתים, ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה ושבעים ומאתים בכורות הע"ד לפדים על היוצא לפדיון אמרו רבותינו במסכת בכורות אותן שלש מאות לוים בכורות

הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם
וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ ס ששי וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל־בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־
חֹדֶשׁ וָמָעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם׃ וְלָקַחְתָּ
אֶת־הַלְוִיִּם לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת כָּל־בְּכֹר בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאֵת בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר
בְּבֶהֱמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כָל־
בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה
לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים
וּמָאתָיִם׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם
תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם
תַּחַת בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃ וְאֵת
פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתַיִם הָעֹדְפִים
עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת

היו ולוים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: פקד כל בכור זכר מבן חדש
ומעלה משיצא מכלל ספק נפלים: ואת בהמת הלוים וגו', לא פדו בהמת
הלוים את בכורי בהמה טהורה של ישראל אלא את פטרי חמוריהם ושה אחד
של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל תדע שהרי מנה העודפים בלוים
ולא מנה העודפים בבהמה: ואת פדויי השלשה וגו', ואת הבכורות
הצריכין להפדות בהם אלו השלשה ושבעים ומאתים העודפים בהם יתרים
על הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת כך היה' מכירתו של יוסף עשרים

חמשת שקלים לגלגלת בשקל הקדש תקח
48 עשרים גרה השקל: ונתתה הכסף לאהרן
49 ולבניו פדויי העדפים בהם: ויקח משה את כסף
50 הפדיום מאת העדפים על פדויי הלוים: מאת
בכור בני ישראל לקח את הכסף חמשה וששים
51 ושלש מאות ואלף בשקל הקדש: ויתן משה
את כסף הפדים לאהרן ולבניו על פי יהוה
כאשר צוה יהוה את משה: פ שביעי

4
1 וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר: 2 נשא
את ראש בני קהת מתוך בני לוי למשפחתם
3 לבית אבתם: מבן שלשים שנה ומעלה ועד
בן חמשים שנה כל בא לצבא לעשות מלאכה
4 באהל מועד: זאת עבדת בני קהת באהל
5 מועד קדש הקדשים: ובא אהרן ובניו בנסע

48 כסף שהיה בכורה של רחל: העדפים על פדויי הלוים על אותם שפדו
50 הלוים כנגדן: חמשה וששים ושלש מאות ואלף כך סכום החשבון חמשה
שקלים לגלגלת למאתים בכורות אלף שקל, לשבעים בכורות שלש מאות
וחמשים שקל, לשלש בכורות חמשה עשר שקל, אמר כיצד אעשה בכור שאומר
לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים מה עשה הביא שנים ועשרים
אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלש פתקין כתב עליהן
ה' שקלים כולן וכתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל:
2 נשא את ראש מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים עד
בן חמשים שנה הפחות משלשים לא נתמלא כחו מכאן אמרו בן שלשים לכח
4 והיותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: קדש הקדשים המקודש שבכלן
5 הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרכת וכלי שרת: ובא אהרן ובניו
וגו', יכנסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יטרכו הלוים

הַמַּחֲנֶה וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ
אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת׃ וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ
וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת מִלְמָעְלָה וְשָׂמוּ
בַּדָּיו׃ וְעַל ׀ שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת
וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־
הַמְּנַקִּיֹּת וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו
יִהְיֶה׃ וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ
אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃ וְלָקְחוּ
בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ
וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי
שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם׃ וְנָתְנוּ אֹתָהּ
וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־
הַמּוֹט׃ וְעַל ׀ מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת
וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו׃
וְלָקְחוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם
בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם

בני קהת אלא לשאת. בנסוע המחנה כשהענן מסתלק הן יודעין שיסעו:
קערות וכפות וקשות ומנקיות כבר פירשתי במלאכת המשכן. הנסך
הכסוי ל' מסך אשר יוסך בהם: מלקחיה כמין צבת שמושך בה את הפתילה
לכל צד שירצה. מחתותיה כמין כף קטנה ושוליה פשוטים ולא סגלגלים ואין
לה מחיצה לפנים שזה מגרדת ומוחה בה את דשן הנרות כשמטיבן. נרותיה
לוציי"ש בלעז (לאמפען) שנותנין בהן השמן והפתילות: אל מכסה
עור תחש כמין מרצוף: את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש
בתוך המשכן שהוא קדש והן כלי קטרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי:

במכסה עור תחש ונתנו על־המוט: ודשנו
את־המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן: ונתנו
עליו את־כל־כליו אשר ישרתו עליו בהם
את־המחתת את־המזלגת ואת־היעים ואת־
המזרקת כל כלי המזבח ופרשו עליו כסוי
עור תחש ושמו בדיו: וכלה אהרן־ובניו לכסת
את־הקדש ואת־כל־כלי הקדש בנסע המחנה
ואחרי־כן יבאו בני־קהת לשאת ולא־יגעו אל־
הקדש ומתו אלה משא בני־קהת באהל
מועד: ופקדת אלעזר ׀ בן־אהרן הכהן שמן
המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן
המשחה פקדת כל־המשכן וכל־אשר־בו
בקדש ובכליו: פ מפטיר

ודשנו את המזבח מזבח הנחשת. ודשנו יטלו את הדשן מעליו. ופרשו עליו בגד ארגמן ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת מסעות ולא היתה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת: מחתות שבהן נוטלים גחלים לתרומת הדשן העשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומגפפים שואבת את הגחלים. מזלגות צנוריות של נחשת שבהן מכין באיברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר. יעים הם מגרפות תלעז"י (טויפע"ו) והן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: לכסות את הקדש הארון והמזבח. ואת כל כלי הקדש המנורה וכלי שרת. ומתו שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים: ופקדת אלעזר שהוא ממונה עליהם לשאת אותם, שמן וקטרת ושמן המשחה ומנחת התמיד עליו מוטל לצות ולזרז ולהקריב בעת חנייתן. פקודת כל המשכן ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש על עבודתו ועל משאו והוא המשכן וכל

הבנת המקרא.

ודשנו, יטלו את הדשן מעליו, עכ"ל, ר"ל שהוא מן המלות המשמשות בנין וסתירה כמ"ש בפ' תרומה כ"ז ג'.

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ אַל־
תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ
הַלְוִיִּם׃ וְזֹאת ׀ עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ
בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו
יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־
מַשָּׂאוֹ׃ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ
וָמֵתוּ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי 22
גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ מִבֶּן 23
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד
אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי 24
לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא׃ וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־ 25
אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו
מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאֵת 26
קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר

אמרנו כל המקומו' למעל' בפרשה זו אבל משא בני גרשון ומררי שאינה מקודש
הקדשים על פי איתמר היה כמו שכתוב בפרשת נשא: אל תכריתו אל תגרמו 18
להם שימותו: ולא יבאו לראות כבלע את הקדש לתוך נרתק שלו כמו 20
שפירש למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלוני
ובלוע שלו זהו כסויו:
נשא את ראש בני גרשון גם הם כמו שצויתיך על בני קהת לראות 22
כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: את יריעות המשכן עשר התחתונות. ואת 25
אהל מועד יריעות עזי' העשויות לאהל עליו. מכסהו עורות אילים מאדמים:

על־המשכן ועל־המזבח סביב ואת מיתריהם
ואת־כל־כלי עבדתם ואת כל־אשר יעשה להם
ועבדו׃ על־פי אהרן ובניו תהיה כל־עבדת בני
הגרשני לכל־משאם ולכל עבדתם ופקדתם
עלהם במשמרת את כל־משאם׃ זאת עבדת
משפחת בני הגרשני באהל מועד ומשמרתם
ביד איתמר בן־אהרן הכהן׃ ס בני
מררי למשפחתם לבית־אבתם תפקד אתם׃ מבן
שלשים שנה ומעלה ועד בן־חמשים שנה תפקדם
כל־הבא לצבא לעבד את־עבדת אהל מועד׃
וזאת משמרת משאם לכל־עבדתם באהל
מועד קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו׃
ועמודי החצר סביב ואדניהם ויתדתם ומיתריהם
לכל־כליהם ולכל עבדתם ובשמת תפקדו את־
כלי משמרת משאם׃ זאת עבדת משפחת
בני מררי לכל־עבדתם באהל מועד ביד איתמר
בן־אהרן הכהן׃ ויפקד משה ואהרן ונשיאי

מסך פתח וילון המזרחי . אשר על המשכן כלומר הקלעים והמסך של
שער הסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב. ואת כל אשר
יעשה להם כתרגומו ית כל דיתמסר להון לבני גרשון: על פי אהרן ובניו
אי זה מהבני' ממונ' עליהם ביד איתמר בן אהרן הכהן: ויתדותם ומיתריה'
של עמודים סביב יתדות ומיתרי הקלעים נמסר לבני גרשון היו ויתדות ומיתרים
היו ליריעות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם הרוח, ויתדות ומיתרים היו
לעמודים סביב לתלות בהם הקלעים בשפתם העליונה בכליבסות וקונדסין

הָעֵדָה אֶת־בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית
אֲבֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־
חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל
מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי
כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס שני וּפְקוּדֵי
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה
כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ
פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל־הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃ וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי
מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃ מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ אֵלֶּה
פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ כָּל־הַפְּקֻדִים
אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־

הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם: מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא
לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל
מוֹעֵד: וַיִּהְיוּ פְּקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים: עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־
מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ שלישי
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא
לָנָפֶשׁ: מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי
שֹׁכֵן בְּתוֹכָם: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ
אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת

כמו ששניה במלאכת המשכן : עבודת עבודה הוא השיר במצלתים וכנורות
שהיא עבודה לעבודה אחרת. ועבודת משא כמשמעו : ופקודיו אשר
אשר צוה ה׳ את משה ואותן הפקודים היו במנוי מבן ל׳ שנה ועד בן חמשי׳:
צו את בני ישראל וגו׳ פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן וח׳ פרשיות נאמרו
בו ביום כדאי׳ במסכת גיטין בפרק הניזקין. וישלחו מן המחנה שלש מחנות
היו שם בשעת חנייתן תוך הקלעים היא מחנה שכינה, חניית הלוים סביב
כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה, ומשם ועד סוף מחנה
הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל, המצורע נשתלח חוץ לכולן הזב
מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים וטמא לנפש אדם מותר אף בשל לויה

הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃
וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־
אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן לַאֲשֶׁר
אָשַׁם לוֹ׃ וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם
אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל
הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־
קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃
וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ
יִהְיֶה׃ פ רביעי

ואינו משולח אלא מצד השכינ׳ וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במס׳ פסחי׳:
טמא לנפש לטמי נפשא דאנשא אומר אני שהוא ל׳ עצמות אדם בל׳ ארמי
והרבה יש בבראשית רבה אדליאנוס שחיק טמיא שחיק עצמות: למעול מעל
בה׳ הרי חזר וכתב כאן פרשת גזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקר׳
ומעלה מעל בה׳ וכחש בעמיתו וגו׳ (ויקר׳ ה׳) ונשנית כאן בשביל שני דברים
שנתחדשו בה האח׳ שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים
עד שיודה בדבר והב׳ על גזל הגר שהוא נתון לכהנים: את אשמו בראשו
הוא הקרן שנשבע עליו. לאשר אשם לו למי שנתחייב לו: ואם אין לאיש
גואל שמת התובע שהשביעו ואין לו יורשים. להשיב האשם אליו כשמלך זה
להתודות על עונו ואמרו רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים או בן
או אח או שאר בשר הקרוב ממשפח׳ אביו למעלה עד יעקב אלא זה הגר שמת
ואין לו יורשים. האשם המושב זה הקרן והחומש. לה׳ לכהן קנאו השם
ונתנו לכהן שבאותו משמר. מלבד איל הכפורים האמור בויקר׳ שהוא צריך
להביא: וכל תרומה וגו׳ אמר רבי ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן והלא
הוא המחזר אחריה לבית הגרנות ומה ת״ל אשר יקריבו לכהן אלו הבכורי׳ שנא׳
בהם תביא בית ה׳ אלהיך (שמות כג) ואיני יודע מה יעשה בהם ת״ל לכהן לו
יהי׳ בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין לכהן: ואיש את קדשיו לו
יהיו לפי שנאמרו מתנות כהונה ולויה יכול יבאו ויטלום בזרוע תלמוד לומר
ואיש את קדשיו לו יהיו מגיד שטובת הנאתן לבעלים ועוד מדרשים הרבה
דרשו בו בספרי, ומדרש אגדה ואיש את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרותיו
ואינו נותן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד ממעשרה שהיתה
למודה לעשות. איש אשר יתן לכהן מתנות הראויה לו. לו יהי׳ ממון הרבה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה
אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃ וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ
שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא
נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃ וְעָבַר

איש איש כי תשטה אשתו מה כתוב למעלה מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם אתה מעכב מתנו׳ הכהן חייך שתצטרך לבא אצלו להביא לו את הסוטה. איש איש ללמדך שמועלת בשתים מעלה באלהים ומעלה באיש מלמטה. כי תשטה אשתו שנו רבותינו אין המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח שטות שנאמר כי תשטה וכתוב בו נואף אשה חסר לב (משלי ו) ופשוטו של מקרא כי תשטה, תט מדרכי צניעות ותחשד בעיניו כמו שטה מעליו ועבור (משלי ד) אל תשט אל דרכיה לבך (משלי ז). ומעלה בו מעל ומה המעל ושכב איש אותה: איש פרט לקטן ומי שאינו איש. איש אותה שכבת זרע שכיבתה פוסלת אותה ואין שכיבת אחותה פוסלת אות׳. ונעלם מעיני אישה פרט לסומא שאם הי׳ רואה ומעלים אין המים בודקין אות׳. ונסתרה שיעור שתראה לטומאת ביאה. ועד אין בה הא אם יש בה אפילו עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שות׳. ועד אין בה בטומאה אבל יש עדים לסתיר׳. נתפשה נאנסה כמו ותפשה ושכב עמה (דברי׳ כב)׃ ועבר עליו קודם לסתיר׳. רוח קנאה

וקנא　　　　　　　　　　　　　　כנכם המקרא.

כי תשטה שנו רבותינו אין המנאפין וכו׳ עפ״ה. ידענו כי השי״ן והסמ״ך שניהם מאותיו׳ השריק, והשי״ן בעצמה לפעמים היא נשרקת בחוזק ולפעמים נשמעת ולאות עשו לה סימן נקוד׳ אם בראשה או בסופה להורות על שריקתה החזקה היא אם רפה כמו חֹשֶׁךְ לשון חשך חָשַׂךְ ל׳ מניעה שְׁבַע מאות ושִׂבְעַת ימים נָגַשׁ ל׳ קריבה נָגַשׂ ל׳ דחיקה ולחץ, ויש אנשים שאין בכם כל יכולת להשמיע שום הבדל ביניהם כלל והעד בני אפרים שאמרו סבלת כי לא יכינו לדבר שִׁבֹּלֶת, ומצאנו השֵׂךְ מסחור תארם (איכה ל׳ ח) עד השך כלפלו (איוב י״ח ו׳) ודומיהם בשי״ן ימין, ונתחפשתם חשך היום (יחזקאל ל׳ יח) בשי״ן שמאל ל׳ מניעת האור שהוא החשך, והנ׳ כל לשון שִׁרְיוֹן כתיב בשי״ן ימין בר מן תרין סִרְיוֹן בסמ״ך עפ״ה, אם אין הבדל ביניהם בעיקר הענין המובן מהם, ואין לייחס השינוי הזה אל המקרה כי אין מדרך הנבואה והחכמה לכתוב כפי המזדמן אם לא שכוונה עמוק בתיבה ההיא על ביאור שני המכוון בה ולחבר שני הביאורים בתיבה אחת תמונה, והנ׳ כל התיבות שכתובות בשי״ן היו ראוים להכתב בסמ״ך אלא

עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה
אוֹ־עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא
לֹא נִטְמָאָה׃ וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן
וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח
שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה
כִּי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֹן׃
וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶעֱמִדָהּ לִפְנֵי יְהוָה׃
וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־הֶעָפָר

וקנא פירשו רבותינו ל' התראה שמתרה בו אל תסתרי עם איש פלוני. והיא נטמאה או עבר עליו וגו' כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו: קמח שלא יהא מסלת. שעורים ולא חטים היא עשת' מעש' בהמ' וקרבנה מאכל בהמ'. לא יצוק עליו שמן שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחשך. ולא יתן עליו לבונ' שהאמהות נקראו' לבונ' שנא' אל גבעת הלבונ' (שיר ד) והיא פירשה מדרכיהן. כי מנחת קנאות הוא הקנאת הזה קנאה ל' זכר. מנחת קנאות מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקו' וקנאת הבעל: מים קדושים שקדשו בכיור לפי שנעשה מנחשת מראו' הצובאו' והיא פירשה מדרכיהן שהיו נבעלו' לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר תבדק בו. בכלי חרש היא השקתה את הנואף יין
משובח

הבנת המקרא.

שכתבנו לדרשה כאילו כתיב שין, וזה שאז"ל במס' סוטה דף ג' א' אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות שנא' איש איש כי תשטה אשתו תשטה כתיב עכ"ל, ור"ל תשטה כתיב בסי"ן לדרוש כאלו כתיב שי"ן, מדלא כתיב תסטה כמו עשה סטים שנאתי, וברייתא אמרו ביתר ביאור כי תשטה אשתו תשטה כתיב בשי"ן לומר לך וכו', ועוד שם בסוט' דף ה' א' בשר בושה מדומה רמ"ה את דאמרי שאין דכתיב שי"ן עכ"ל הרי לך מבואר שהדרשה בנויה על השי"ן מדלא כתיב בס"ך, גם שהם היו קוראים שי"ן תמורת סי"ן והם מלהזכיר, אבל כתבנו עוד טעם על הכתיב התאומים במיבן, וככה דרשו אתפש את ירושלים ל' חיפוש וחירות, ככה ס לבושיך דברים שהם כבשנו של עולם, ובמדבר רבה פ' י"ד ובמשמרות נטועים אמר ר' ברכי' הכהן אנו קורים מסמרות ואין כתיב אלא משמרות מה משמרות כהונ' ולוים וכו', וכאלה רבות עמהם, ויש אם לייקרא ויש אם למסרת, ובאלה מקומות דרשו השי"ן ימין כשמאל כאמרם מרגלית
חרש

אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן
יח אֶל־הַמָּיִם: וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה לִפְנֵי
יְהוָה וּפָרַע אֶת־רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ
אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן מִנְחַת קְנָאֹת הִוא וּבְיַד

משובחות בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרש: והעמיד הכהן וגו', והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה' אלא מסיעין היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה ותודה. ופרע סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן. לפני ה' בשער ניקנור היא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים. ונתן על כפיה ליגעה

אולי

הבנת המקרא.

חרש קריבה חרש, לשון נקבה לא יש ישתהנה כמו ישתהנה, רנת תשתהנה אם זכיתם תשתירנה ואם לאו תשתירנה שתעשה לכם אחד ויגו', וכל הדרשות האלה בנויות על מסורת הכתיבה, והנקידה שעל הש"ן מסורת הקריאה שהיתה על פה עד שהתירוה לכותבה על ספר כמבואר בס' המור מאמ' ג' סי' ל"א, ועוד אדבר בזה בפ' דברי' אי"ה ואשימם בראשיכם ע"ש.

ופרע סותר את קליעת שערה כדי לבזותה וכו' עכ"ה, ויאמר עליו הרא"ם ז"ל אע"פ שהפריעה בכל מקום הוא ל' גילוי והרב בעצמו כתב בפ' כי תאכל פרוע הוא נתגלה כתגלה שמצו וקליכו כמו ופרע את ראש האש', וכאן פירש אותו לשון סתירה ? אין זו סתירה, דסותר את קליעת שערה דקאמר הוא ענין ממלת ופרע הוא דמפיק לה אלא מייתורא דהאשה דה"ל למכתב ופרע את ראשה, מאי האש' ? לרבות אף גופה בגלוי כדתניא בפ"ק דסוטה ת"ר יפרע את ראש האשה (ופי' רש"י ופרע בכל מקום ל' גילוי הוא) אין לי אלא ראשה, גופה מנין ? (כדתנן מגלה את לבה) ת"ל האשה, א"כ מה ת"ל ופרע את ראש ? מלמד שהכהן סותר את שערה (ופי' רש"י סותר את שערה מתחלתה שהיתה קליעתה) עכ"ל, דבריו תמוהים וראיתו מל' התלמוד עבות ראי' לסתור שהרי ממלת ופרע מפיק לי' סתירת הקליעות ומיתורא דהאשה מפיק לי' גילוי הלב וזה הפך פירושו, לכן קושיתו במקומה עומדת גם יהיה פי' כיתריה זא"ו, אכן אין כאן שום סתירה כלל וכבר בא הכתוב להשמיע ולהודיע ביניהם והוא במשנה ריש פ"ב דכתובות וגם פי' רש"י כי פרוע ראש הוא שהשערות מוטלות על הכתפי', ומפירושו זה למדנו שפריעת הראש אינו גילוי אלא שגלוי הראש הוא מצד הסרת המגבעת והמצנפת מעל הראש אע"פ שעדיין ראשו מכוסה בקליעות שערותיו, אמנם ל' פריעת הראש הוא גלוי מצד הסרת הקליעות מעל הראש ויהיו שוכבות על הכתפים לא מצד היותו שעל ראשו שהרי במצורע אמר ראשו יהי' פרוע ועל שפם יעטה ולא ל'

בספרא

הַכֹּהֵן יִהְיוּ מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים: וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל־הָאִשָּׁה אִם־לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם־לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה: וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וַיִּתֵּן אִישׁ בָּךְ אֶת־שְׁכָבְתּוֹ מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ: וְהִשְׁבִּיעַ הַכֹּהֵן אֶת־הָאִשָּׁה בִּשְׁבֻעַת הָאָלָה וְאָמַר הַכֹּהֵן לָאִשָּׁה

אולי תטרף דעתה ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המי'. המרים על שם סופן שהם מרים לה. המאררים המחסרים אותה מן העולם לשון סלון ממאיר (יחזקאל כח) ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדשים הן ולא אחרים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים ואף אונקלוס לא תרגם ליטייא אלא מלטטיא שמראות קללה בגופה של זו: והשביע אותה וגו' ומה היא השבוע' אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שאסור לפתוח בדברי פורענות תחלה לטובות: ואת כי שטית כי משמש בל' אם: בשבועת האלה שבועה

הבנת המקרא.

בספרא פ' י"ב הלכה ז' ועל שפם יעטה מכסה ראשו כאבל, והו מדייקי ח"ל שם בסוטה כאומרם א"כ מה ת"ל ופרע את ראש כלומר למה הוציאו הכתוב בל' ופרע ולא אמר וגילה את ראש האשה, מלמד שהכהן סותר את שערה, וזה שדייק גם רש"י בפירושו מרבה בגלויה שסותר קליעתה, ולכן אין כאן שום סתירה ודברי ח"ל מיוסדים בעיקר הלשון והמליצה.

המאררים המחסרים אותה מן העולם ל' סלון ממאיר (יחזק' כח כד) וכו', לדעת כל בעלי הל' מלת מאררים היא מפעלי הכפל ומגזרת מן האדמה אשר אררה ה' (בראשי' ה כט) שניה' מבנין הכבד הדגוש כמו מְהַלְלִים מְחַלְּלִים אלא שנקמץ האל"ף בעבור הרי"ש שלא תדגש, אבל סלון מַמְאִיר הוא מן הנחים ונחו מאר ומשקלו מַפְעִיל וכן צרעת מַמְאֶרֶת משקלו מַפְעֶלֶת כמו מַזְכֶּרֶת, לכן מה שפירש רש"י כי מאררים הוא לשון סלון ממאיר ואולי צריך באור, אכן אם תשים לבך אל מה שבארתי בפ' בחקותי כ"ו ל"ג אבל והבאתי שרך תמצא כי כמקרה ל' מלוכה ולשון מלאכה כן מקרה לשון ממאיר וממארת ואין בעיקר יסודם כ"א ארר, ובלשון קללה הכפילו הרי"ש באמרו ארר, ושם זכר מארת כמו שאמרו מן צרר כלב אשה מצרה

יִתֵּן יְהוָה אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ
בְּתֵת יְהוָה אֶת־יְרֵכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת־בִּטְנֵךְ צָבָה׃
כב וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לַצְבּוֹת
בֶּטֶן וְלַנְפִּל יָרֵךְ וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן ׀ אָמֵן׃
כג וְכָתַב אֶת־הָאָלֹת הָאֵלֶּה הַכֹּהֵן בַּסֵּפֶר וּמָחָה אֶל־
כד מֵי הַמָּרִים׃ וְהִשְׁקָה אֶת־הָאִשָּׁה אֶת־מֵי הַמָּרִים

שמעה של קללה. יתן יי אותך לאלה וגו' שיהיו הכל מקללין בך יבואך כדרך שבא לפלונית. ולשבועה שיהיו הכל נשבעין בך לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי (ישעי' סה) שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה ונברכו בו' (בראשית יח) בך יברך ישראל לאמר (בראשית מח). את ירכך בקללה הקדים ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחלה. צבה כתרגומו נפוחה: לצבות בטן כמו להצבות בטן והוא שמוש פתח שהלמ"ד נקודה בו וכן לנחותם הדרך (שמות יג) לראותם את הדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך. לצבות בטן ולנפיל ירך בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר את ירכך נופלת ואת בטנך צבה הרי של נבעלת אמור. אמן אמן קבלת שבועה אמן על האלה אמן על השבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה:
כד והשקה את האשה אין זה סדר המעשה שהרי בתחלה מקריב את המנחה

באבות המקרא.

(ירמי' מח מח) את שבכתב פ"א הפעל בעבור הרי"ש ולולי הרי"ש הי' בחירק כמו מגלה, ואחר שבשתים המ"ם בשם דבר מארה עשאוהו כמו יבול בתיבת ... לאמר מתאיר ומאורת בשקל ממליך וממלכת ורעיהם, וככה עשו לשון שבר משרת בר שטעמו קניה כמו בקברי אשר כריתי לי, וגם מים תבות אותם, והמ' מבנין הקל, ואם תוציאם בל' מפעל תאמר מברה ול' זה נופל על מי שגורם הקני' לזולתו ר"ל על המוכר, ובשתים המ"ם ... ונתפשה ל' מכר ומכירה בבנין הקל שב תעלהו לבנין הפעיל לומר המכיר וימכיר וגם דבר ממכר, ובדרך זה דרכו העברים בבנין תיבותיהם ולכן תמצא כמ' תיבו נבדלים בשרשיהם ושוים בעיקר ענינם וכמו שכתבתי בפ' בראשית ג' ט"ז ובפ' שמות ב' כ"א ובמקומות זולתם, וזה כלל גדול בל' עברי וכרהו ומחהו והי' לך לעינים.
לצבות כמו להצבות וכו', ר"ל שהתיבה מקור מבנין הפעיל והשמיטו ה"א הפעיל והטילו תנועתה על הלמ"ד, וככה קרה לכל התיבות שהזכיר שם להנאות, וכן פי' בפ' בשלח י"ג כ"א אצל לנחותם ע"ש.

הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים:
וְלָקַח הַכֹּהֵן מִיַּד הָאִשָּׁה אֵת מִנְחַת הַקְּנָאֹת
וְהֵנִיף אֶת־הַמִּנְחָה לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיב אֹתָהּ
אֶל־הַמִּזְבֵּחַ: וְקָמַץ הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־
אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְאַחַר יַשְׁקֶה אֶת־
הָאִשָּׁה אֶת־הַמָּיִם: וְהִשְׁקָהּ אֶת־הַמַּיִם וְהָיְתָה
אִם־נִטְמְאָה וַתִּמְעֹל מַעַל בְּאִישָׁהּ וּבָאוּ בָהּ
הַמַּיִם הַמְאָרְרִים לְמָרִים וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה
יְרֵכָהּ וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה בְּקֶרֶב עַמָּהּ: וְאִם־
לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וּטְהֹרָה הִוא וְנִקְּתָה
וְנִזְרְעָה זָרַע: זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה
אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה: אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר תַּעֲבֹר

אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבאו בה למרים לפי שנאמר בטן וירך מנין
לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה בכולה אם כן מה תלמוד לומר בטן וירך
לפי שהתחילה בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות. למרים להיות
לה רעים ומרים: והניף מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפ' עמו 5
שידה למעלה מידו של כהן. והקריב אותה זו היא הגשתה בקרן דרומית
מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: אזכרתה היא הקומץ שעל 6
ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: והשקה את המים לרבות שאם 7
אמרה איני שותה לאחר שנמחקה מגלה מערערין אותה ומשקין אותה בעל
כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני. וצבתה בטנה וגו', אף על פי שהקללה
מזכיר ירך תחלה המים אין בודקין אלא כדרך כניסתן בה. והיתה האשה
לאלה כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה. בקרב עמה הפרש יש בין אדם
המתנוול במקום שנכבד לאדם המתנוול במקום שאינו נכר: ואם לא נטמאה 8
האשה בסתירה זו. וטהורה היא ממקום אחר. ונקתה ממים המאררים
ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת
שחורים יולדת לבנים: (זאת תורה גו' הרי פירשתי לך מי שקנא לאשתו ונטמא' 9
שבה א' נאמן בטומאת' כמו שיעד אין בה: או איש וגו' התנה ספק אם נטמא'
אם

עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהֶעֱמִיד אֶת־
הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה לָהּ הַכֹּהֵן אֵת כָּל־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֺן וְהָאִשָּׁה
הַהִוא תִּשָּׂא אֶת־עֲוֺנָהּ׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי
יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיהוָה׃ מִיַּיִן וְשֵׁכָר
יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת
עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא
יֹאכֵל׃ כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן
הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ כָּל־יְמֵי נֶדֶר
נִזְרוֹ תַּעַר לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת
הַיָּמִם אֲשֶׁר־יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע

אם לאו) . או איש כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את
האשה: ונקה האיש מעון אם בדקוה המים לא ידאג לומר חטאתי במיתתה נקי הוא
מן העונש, ד"א משישקנה תהא חביבה להיתר ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה:
כי יפליא יפרש, למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך שכל הרואה
סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף. נדר נזיר אין נזירה
בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין. להזיר לה' להבדיל עצמו מן
היין לשם שמים: מיין ושכר כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר כשהוא
ישן. וכל משרת לשון שריה במים או בכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין
שורין די ומסנים כזיר שנשרה פתו ביין: חרצנים הם הגרעינין. זג הם
קליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג: קדוש יהיה השער שלו
לגדל

הבנת המקרא.

וכל משרת לשון שריה וכו', ר"ל שמשרת הוא דבר כמוך מגזרת שרה
והמ"ם לתיקון השם והת"ו לסימן הסמיכות ומשקלו משקל ככף וכפרדס
מקנה משרה ע"ד בל"כ.

קדוש יהיה השער שלו לגדל הפרע של שער ראשו. פרע נקיד

שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶ
מֵת לֹא יָבֹא׃ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא
יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ
כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ הוּא לַיהוָה׃ וְכִי־יָמוּת
מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּ
רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ
וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָ
אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְעָשָׂה הַכֹּהֵ
אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁ
חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא

לגדל הפרע של שער ראשו. פרע ניקוד פתח קטן לפי שהוא דבוק לשער רא
פרע של שער ומיתבו של פרע גדול של שער וכן את ראשו לא יפרע (ויקר' כא
ואין קרוי פרע פחות מל' יום: כל ימי נזרו קדוש הוא זו קדושת הגו
שליעתא למתים: פתע זה אונס. פתאום זה שוגג וי"א פתע פתאום דב
אחד הוא מקרה של פתאום. וכי ימות מת עליו באהל שהוא בו. ביום
טהרתו ביום הזייתו או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת"ל ביום השביע
אי שביעי יכול אפילו לא הזה ת"ל ביום טהרתו: וביום השמיני יביא שתי
תורים להוציא את השביעי או אינו אלא להוציא את התשיעי קבע זמן לקרבן
וקבע זמן למקריבין מה קרבין הכשיר שמיני ותשמיני והלאה אף מקריבין שמיני
ותשמיני והלאה: מאשר חטא על הנפש שלא נזהר מטומאת המת רב
אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין. וקדש את ראשו לחזור ולהתחי
מנין

הבנת המקרא.

פתח וכו' עכ"ה, ר"ל כי קדוש יהיה מוסב על ראשו הנזכר לא על הנזי
עצמו ופירוש הכתוב ראשו יהיה קדוש לגדל פרע שער ראשו וזה הנרגה
בקדושת ראשו, וכ"ה בספרי, ומלת גדל הוא מקור וטעמו כמו לגדל וכן
מנהג הלשון בהרבה מקומות וכמו וטבוח טבח והכן (בראשית מג טז) שהם
כמו ולטבוח ולהכין וכמו שפי' שם הרב ז"ל גם בפ' ויחי מ' כ"ה האל כמו להאל
וע"ש, ומ"ש עוד פרע נקוד פתח לפי שהוא דבוק לשער ראשו וכו', מה
העתיקו המפרשים דבריהם לא ראי זה כראי זה וכולם אינו בכוונתו ודקדוק
פלא

וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ
לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ׃
וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא
אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ
לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה
וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל
אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃ וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת
בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן
וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה
וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ וְאֶת־הָאַיִל
יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת

מנין נזירתו: והזיר לה' את ימי נזרו יחזור וימנה נזירתו בתחילה. והימים הראשונים יפלו לא יעלו מן המנין: יביא אותו יביא את עצמו זה אחד משלשה אתים שהי' רבי ישמעאל דורש כן כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה (ויקרא כב) את עצמם כיוצא בו ויקבור אותו בגיא (דברים לד) הוא קבר את עצמו: ומנחתם ונסכיהם של עולה ושלמים לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שטעונו לחם הוציאן לכללן שיטעונו נסכים כדין עולה ושלמים. חלות מצות ורקיקי מצות עשר מכל מין: זבח שלמים לה' על סל המצות ישחט

הגהת המקרא.

אף פרע אם מעט ואם הרבה, לכן דע והבן כי מלת פרע הוא שם דבר מ"א ארין דרך נרר לא שנפתח הר"ש להרחיב על אות הגרון שאחריו

שם פסח זרע וריעיהם, ומדקדק המשכיל הזה ברוב המקומות שישתנה סגול ... אות ראשונה לקמץ במקום הפסק כמו באתנח וס"פ וזקף וגם שפתי מאתניהו קמץ כמו ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו ויטעם טעמו ויעשו ב"י במועדו את הפסח, וכן מצאנו ... תיבות אחרות שבאו קשנים שלא בא"ס ותקף להורות שאינם דבוקים כמבואר במכלול בפתוחי ... שקים, והפך מצאנו תיבות ע"ד הסימוך אפילו בא"ס כדי לפרסם כמוך ... וכמו שכתב הרא"בע בספת מאזנים דף כ"ו ובד"ה הסמוכים ע"ש ולא תבין

וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ וְגִלַּח הַ
הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ וְלָקַח
אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־
תַּחַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ
בְּשֵׁלָה מִן־הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל
וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר
הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃ וְהֵנִיף אוֹתָם הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃
זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל

ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם. את מנחתו ואת נסכו של איל:
וגלח הנזיר פתח אהל מועד יכול יגלח בעזרה הרי זה דרך בזיון אלא וגלח
השלמים לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן ושחטו פתח אהל מועד (ויקרא ג).
אשר תחת זבח השלמים תחת הדוד שהוא מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו
מתבשלים בעזרה שצריך ליטול הכהן הזרוע אחר שנתבשל ולהניף לפני ה':
הזרוע בשלה לאחר שנתבשלה: קדש הוא לכהן החלה והרקיק והזרוע
תרומה הן לכהן. על חזה התנופה מלבד חזה ושוק הראויים לו מכל שלמים
מוסף על שלמי נזיר הזרוע הזה לפי שהיו שלמי נזיר בכלל ויצאו ליתן בהם
החזה

הבנת המקרא.

גם פירשו על טוב עשית עם עבדך דתהלים קי"ט, וזה שאמר רש"י ז"ל פרע
כקיד פתח ר"ל פתח קטן לפי שהוא דבוק וכו', ולולי כן הי' ראוי פרע דוגמ
ויעשו ב' את הפסח, וכבר הזכרתי לעיל ה' י"ח המכוון בל' פרע ולאמת
כוונך לומר פרע שער ראשו ולא היה יכול לומר גדל שער ראשו, וכענין
שאמר גדל הוצרך לומר שער כי אין לשון גידול נופל כ"א על השער, ועל פי
זה דבר טפל לשון גילוח כדכתיב ופרע לא ישלחו (יחזקאל מד כ), א
פעולת הפריעה נופלת על הראש שהוא הפרוע מכל שערותיו וכמו שנופ
על הראש פעולת ההטבה מכל שערותיו כדכתיב ותיטב את ראשה (מ"ב ט
כן נופלת עליו פעולת הפריעה את ראשו לא יפרע, ופרע את ראש האש
ראשו יהיה פרוע, וכן משפט הלשון ברוב תיבותיו שפיעולם נגדר וכמו
לש"ע בריש ישעי' אלא לא זורו ולא חובשו ובמקומות אלה.

אמ

נָזִיר מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר
כֵּן יַעֲשֶׂה עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ: פ
22 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
24 אָמוֹר לָהֶם: ס יְבָרֶכְךָ יְהוָה
25 וְיִשְׁמְרֶךָ: ס יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ
26 וִיחֻנֶּךָּ: ס יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו
27 אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: ס וְשָׂמוּ
אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי
1 אֲבָרְכֵם: ס חמישי וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת
מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ

21 מחיים להפרשת זרוע הניכר להחזיק לכלון לידון אף כאנה יסיק : מלבד אשר
תשיג ידו שאם אמר הריני נזיר על מנת לגלח על מאה עולות ועל מאה
שלמים כפי נדרו אשר ידור כן יעשה מוסף על תורת נזרו על תורת הנזיר
מוסף ולא יחסר שאם אמר הריני נזיר חמש נזירות על מנת לגלח על שלשה
23 בהמות הללו אין לכי קירא בו כאשר ידור כן יעש׳ : אמור כמו זכור שמור בלעז
דיצ״נט : אמור להם שיהיו כולם שומעים כדי שתשמע בהם הברכ׳ לכך נאמר
24 להם. אמור מלא לא תברכם בחפזון ובהלות אלא בכוונ׳ ובלב שלם : יברכך
שיתברכו נכסיך. וישמרך שלא יבאו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן
מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין
אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב״ה הוא הנותן הוא השומר
25 והנה שלמט׳ לדשו כו בכפרי : יאר ה׳ פניו אליך יראה לך פנים שוחקות
26 פנים צהובות. ויחנך יתן לך חן : ישא ה׳ פניו אליך יכבוש כעסו :
27 ושמו את שמי יברכום בשם המפורש. ואני אברכם לישראל ואסכים עם
1 הכהנים, ד״א ואני אברכם לכהנים : ויהי ביום כלות משה כלות כתיב
... פ קל״א.

23 אמור כמו זכור שמור בלעז דיצ״נט (ספרעכענד) עכ״ל, עיין שמות
כ׳ ח׳ ולקמן פ׳ פינחס כ״ה י״ג.

1 ויהי ביום כלות משה כלת כתיב יום הקמת המשכן וכו׳, כן הגירסא
בכל

אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃ וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל
רָאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם הֵם נְשִׂיאֵי הַמַּטֹּת הֵם
הָעֹמְדִים עַל־הַפְּקֻדִים׃ וַיָּבִיאוּ אֶת־קָרְבָּנָם
לִפְנֵי יְהוָה שֵׁשׁ־עֶגְלֹת צָב וּשְׁנֵי־עָשָׂר בָּקָר

יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה, כלות משה כלולה וכל מחכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בית המקדש שנאמר זכור ה׳ לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה׳ וגו׳ (תהלי׳ קלב) לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד (מלכי׳ א יב). כלות משה להקים ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו ונראה מדם ניכן ה׳ בשני נשרפה הפרה בשלישי הוא היה ראשונה ובשביעי גלחו: הם נשיאי המטות שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה). הם העומדים על הפקודים שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנאמ׳ ואתכם יהיו וגו׳ (במדב׳ א): שש עגלות צב אין צב אלא מחופים וכן בצבים ובפרדים (ישעי׳ סו) עגלות מכוסות קרויות

הבנת המקרא.

בכל ספרי רש״י שנמצאו גם בגמ׳ ובילקוט ובמדרש׳ אחרי׳, ויראה שבספריהם היה כתיב כלת ח׳ ואע״פ שהוא מ״ו ועפ״ה, והרב הש״ן בעל מנחת שי האריך לפלפל בזה עיין עליו, ואע״פ שאין מביאין בדברי אגדה במקום שמכחישין המסורת מ״מ קשה עלי לחשוב שהיתה נתעלמת המסורה האמתית מעיני חז״ל לזאת לבי אומר לי שאין המדרש בנוי על חסרון הוי״ו שאלו כן היה להם לומר כלת כתיב חסר, כמנהגם במדרשים כאלה, אבל המדרש בנוי על עיקר התיבה שאין לעמוד עליה אם הוא לשון כילוי מפעלי ל״ה ומבנין הכבד הקדום ע״ם יום ענות אדם נפשו וזימיו, או אם הוא מ׳ כלה מפעלי הכפל ומבנין הקל ע״מ שמות ושאוף אתכם (יחזקאל לו ג) שהוא מפעלי הכפל בשקל שמה ומחיה, שמה ומערתה ודיעיו, לכן הגירסא הנכונה כלות כתיב וכו׳ כלומר כלות יתפרש בל׳ כילוי גם בל׳ כלה ותפש הכתוב בלשונא דמשתמע לתרי אפי לדרוש שביום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה, ואמר כלות משה לפי שמשה היה כדמות השושבין שהכניסם לחופה ולכן נופל הלשון כלות על משה שהוא היה הפועל המכלל.

עגלה על־שני הנשאים ושור לאחד ויקריבו
אותם לפני המשכן׃ ויאמר יהוה אל־משה
לאמר׃ קח מאתם והיו לעבד את־עבדת
אהל מועד ונתתה אותם אל־הלוים איש כפי
עבדתו׃ ויקח משה את־העגלת ואת־הבקר
ויתן אותם אל־הלוים׃ את ׀ שתי העגלות
ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי
עבדתם׃ ואת ׀ ארבע העגלת ואת שמנת
הבקר נתן לבני מררי כפי עבדתם ביד
איתמר בן־אהרן הכהן׃ ולבני קהת לא נתן כי־
עבדת הקדש עלהם בכתף ישאו׃ ויקריבו
הנשאים את חנכת המזבח ביום המשח אתו
ויקריבו הנשיאם את־קרבנם לפני המזבח׃
ויאמר יהוה אל־משה נשיא אחד ליום
נשיא אחד ליום יקריבו את־קרבנם לחנכת

ויקריבו אותם לפני המשכן שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום, אמר ר' נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרים אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים (שמו' לו), אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השהם ואבני מלואים לאפד ולחשן לכך התנדבו כאן תחל': כפי עבודתם שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאין הקרשים והעמודים והאדנים: כי עבודת הקדש עליהם משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' לפיכך בכתף ישאו: ויקריבו הנשיאי' את חנכת המזבח לאחר שהתנדבו העגלו' והבקר לשאת המשכן נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו. ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח כי לא קבל מהן משה עד שנאמ' לו מפי הגבור' יקריבו

הַמִּזְבֵּחַ׃ ס וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה
יְהוּדָה׃ וְקָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃
פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־
שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח
הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נַחְשׁוֹן
בֶּן־עַמִּינָדָב׃ פ
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר נְשִׂיא

את קרבנם לחנכת המזבח ועדין לא היה יודע משה היאך יקריבו
אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנאמר לו מפי הקב"ה
יקריבו למסעות איש יומו: ביום הראשון אותו היום נטל עשר
עטרות ראשון למעשה בראשית ראשון לנשיאים וכו' כדאיתא בסדר עולם
למטה יהודה יחסו הכתוב על שבטו ולא שנטל משבטו והקריב, או אינו אומר
למטה יהודה אלא שגבה משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא: שניהם
מלאים סלת למנחת נדבה: עשרה זהב כתרגומו משקל עשר שקלי הקדש
היה נה. מלאה קטרת לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו
בלבד והוראת שעה היתה: פר אחד מיוחד שבעדרו: שעיר עזים אחד
לחטאת לכפר על קבר התהום טומאת ספק: הקריב נתנאל בן צוער
הקריב את קרבנו מה ת"ל הקריב בשבט של יששכר מה שלא נאמר בכל
השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר דיי שקדמני יהודה אחי אקריב
אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר המסע לדגליהם
אמר הקרב את קרבנו והיא סמך יו"ד שאות שמעו הקב"ה לפי שמפי הנבואה
נצטווה הקרב ומהו הקריב הקריב שני פעמים שנתנו עצה זכה להקריב
שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים

שָׂשכָר׃ הִקְרִב אֶת־קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף
אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד
כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד
בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃
שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים
בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן נְתַנְאֵל בֶּן־
צוּעָר׃
פ

(ד"א יג) ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו, ובפירוש של רבי משה הדרשן מצאתי אמר רבי פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן : קערת כסף מנין אותיותיו בגימטריא תת"ק לבנגד שנותיו של אדם הראשון. שלשים ומאה משקלה על שם שכשהעמיד תולדות לקיום העולם בן ק"ל היה שנאמר ויחי אדם ל' ומאת שנה ויולד בדמותו וגו' (בראשית ה). מזרק אחד כסף בגימטריא תק"כ על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה על שם כ' שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה (בראשית ה) לפיכך כאן נזכר אחד כסף ולא כאמר שם כסף אחד כמו שנאמר בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין. שבעים שקל כנגד שבעים אומות שיצאו ממנו: כף אחת כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה. עשרה זהב כנגד עשרת הדברות. מלאה קטרת גימטרי' של קטרת תרי"ג מצות ובלבד שתמליך קו"ף בד"לת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק: פר אחד כנגד אברהם שנאמר בו ויקח בן בקר (בראשי' כב). איל אחד כנגד יצחק ויקח את האיל וגו' (בראשית כב). כבש אחד כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל): שעיר עזים לכפר על מכירת יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עזים: ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים. אילם כבשים ועתודים שלשה מינים כנגד כהנים לוים וישראלים וכנגד תורה נביאים וכתובים שלש חמשיות כנגד חמשה חומשין, וחמש הדברות הכתובין על לוח אחד וחמש

בַּיּוֹם֙ הַשְּׁלִישִׁ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י זְבוּלֻ֑ן אֱלִיאָ֖ב
בֶּן־חֵלֹֽן׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־כֶּ֣סֶף אַחַ֗ת שְׁלֹשִׁ֣ים
וּמֵאָה֮ מִשְׁקָלָהּ֒ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֔סֶף שִׁבְעִ֥ים
שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֗ים סֹ֛לֶת
בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃ כַּ֥ף אַחַ֛ת עֲשָׂרָ֥ה
זָהָ֖ב מְלֵאָ֥ה קְטֹֽרֶת׃ פַּ֣ר אֶחָ֞ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֧יִל
אֶחָ֛ד כֶּֽבֶשׂ־אֶחָ֥ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ שְׂעִיר־
עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃ וּלְזֶ֣בַח הַשְּׁלָמִים֮ בָּקָ֣ר
שְׁנַ֒יִם֒ אֵילִ֤ם חֲמִשָּׁה֙ עַתֻּדִ֣ים חֲמִשָּׁ֔ה
כְּבָשִׂ֥ים בְּנֵי־שָׁנָ֖ה חֲמִשָּׁ֑ה זֶ֛ה קָרְבַּ֥ן אֱלִיאָ֖ב בֶּן־
חֵלֹֽן׃ פ

בַּיּוֹם֙ הָֽרְבִיעִ֔י נָשִׂ֖יא לִבְנֵ֣י רְאוּבֵ֑ן אֱלִיצ֖וּר בֶּן־
שְׁדֵיאֽוּר׃ קָרְבָּנ֞וֹ קַֽעֲרַת־כֶּ֣סֶף אַחַ֗ת שְׁלֹשִׁ֣ים
וּמֵאָה֮ מִשְׁקָלָהּ֒ מִזְרָ֤ק אֶחָד֙ כֶּ֔סֶף שִׁבְעִ֥ים
שֶׁ֖קֶל בְּשֶׁ֣קֶל הַקֹּ֑דֶשׁ שְׁנֵיהֶ֣ם ׀ מְלֵאִ֗ים סֹ֛לֶת
בְּלוּלָ֥ה בַשֶּׁ֖מֶן לְמִנְחָֽה׃ כַּ֥ף אַחַ֛ת עֲשָׂרָ֥ה זָהָ֖ב
מְלֵאָ֥ה קְטֹֽרֶת׃ פַּ֣ר אֶחָ֞ד בֶּן־בָּקָ֗ר אַ֧יִל אֶחָ֛ד כֶּֽבֶשׂ־
אֶחָ֥ד בֶּן־שְׁנָת֖וֹ לְעֹלָֽה׃ שְׂעִיר־עִזִּ֥ים אֶחָ֖ד לְחַטָּֽאת׃

מלתובין על הכל עד כאן מיסודו של רבי משה הדרשן: ביום השלישי
נשיא וגו', ביום השלישי היה הנשיא המקריב לבני זבולון וכן כלם א
שבנתנאל שנאמר בו הקריב נתנאל נופל אחריו הלשון לומר נשיא יששכר
לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובאלו שלא נאמר בהם הקריב נופל על
לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה הנשיא המקריב לשבטו של

וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר
בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ פ
בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל
בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־
צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃
קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד
בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל: פ
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע
בֶּן־עַמִּיהוּד: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת: וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן
עַמִּיהוּד: פ
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־
פְּדָהצוּר: קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת: פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת:

59 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ פ
60 בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־
61 גִּדְעֹנִי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה
62 בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה
63 קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד
64 בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
65 וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ פ
66 בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
67 עַמִּישַׁדָּי׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת
68 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
69 זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
70 אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
71 עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר

שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־
עַמִּישַׁדָּי׃ פ

בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר
פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף
שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר
אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ פ

בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע
בֶּן־עֵינָן׃ קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים
וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב
מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃

ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה
עתדים חמשה כבשים בני שנה חמשה זה
קרבן אחירע בן עינן:
זאת חנכת המזבח ביום המשח אתו מאת
נשיאי ישראל קערת כסף שתים עשרה
מזרקי כסף שנים עשר כפות זהב שתים
עשרה: שלשים ומאה הקערה האחת כסף
ושבעים המזרק האחד כל כסף הכלים אלפים
וארבע מאות בשקל הקדש: כפות זהב שתים
עשרה מלאת קטרת עשרה עשרה הכף
בשקל הקדש כל זהב הכפות עשרים ומאה:
כל הבקר לעלה שנים עשר פרים אילם שנים
עשר כבשים בני שנה שנים עשר ומנחתם
ושעירי עזים שנים עשר לחטאת: וכל בקר
זבח השלמים עשרים וארבעה פרים אילם

ביום המשח אותו בו ביו׳ שנמשח הקריב ומה אני מקיים אחרי המשח שנמשח
תחל׳ ואח״כ הקריב, לא אחרי המשח לאחר זמן ולא בא ללמד ביום המשח אלא לומר
שנמשח ביו׳ כשהוא אומר ביו׳ משחו אותם למדנו שנמשח ביו׳ ומת״ל ביו׳ המשח
אותו ביום שנמשח הקריב: קערות כסף שתים עשרה הם הם שהתנדבו ולא
אירע בהם פסול: שלשים ומא׳ ה׳ עדה האחת וגו׳, מת״ל לפי שנא׳ שלשים
ומאה משקלה ולא פירש באי זו שקל לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף
הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו׳, למדך שהיו כלי המקדש מכוונים
משקלן שוקלן אחד אחד ושוקלן כולן כאחד לא רבה ולא מעט: כפות זהב
שתים עשרה למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקל
עשרה שקלים של כסף, או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב
ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף תלמוד לומר כפות זהב של זהב הי׳

ששים עתדים ששים כבשים בני־שנה ששים
זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו:
ובבא משה אל־אהל מועד לדבר אתו
וישמע את־הקול מדבר אליו מעל הכפרת
אשר על־ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר
אליו: פ

ובבא משה שני כתובים המכחישים זה את זה בא שלישי והכריע ביניהם כתוב
אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרוכת וכ"א אומר ודברתי אתך
מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם מש' בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול
הבא מעל הכפרת מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין ב' הכרובים
ומשם יצא לאהל מועד. מדבר כמו מתדבר כבודו של מעלה לומר כן מדבר
בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו. וידבר אליו למעט את אהרן מן הדברות
וישמע את הקול יכול קול נמוך תלמוד לומר את הקול הוא הקול שנדבר
עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל.

מנחת המקרא.

ובבא משה ב' כתובין המכחישים זה את זה וכו' עכה"ד, והכי אית
בספרי וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר שומע אני מא"מ ממש ת"ל ונועדתי
לך שם וגו', והרבין באהל מועד ממש הוא המשכן מחוץ לפרכת וכמו שפי' רש"י
בפ' תרומה כ"ה כ"ב, ודע שהמדה הואת של שני כתובים המכחישין וכו' היא
המדה האחרונה של י"ג מדות שהתורה נדרשת בהם שהזכיר ר"י בריש ס' ויקרא
ומפיים וכן שני כתובים וכו', והלשון וכן הוא קשה וכבר התעורר על
הרב הגאון בעל קרבן אהרן, ותירוצו בלתי מתיישב על הדעת כי מלת וכן
בכל מקום הוא בא להוראת השווי והדמות לא להוראת החילוק, אכן
זה מצאתי לרבינו שמשון ב"ר בחוק תלמוד הר"מ מרוטנבורג שכתב בכפ
תשב"ן בפי' רי"ד לפי נוסחת כ"י שבידי ז"ל: מהר"מ נ"ע היה אומר בברייתא
דר' ישמעאל וכן שני כתובים המכחישין זא"ז, לפי שבת"כ מתחיל ר' ישמעאל
בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם ומונה אותם מק"ו ומגזרה שוה וכו'
ואינו אומר אחד שום מדה וכן שאם היית רוצה לומר למדה וכן א"כ לא
שמנה המדה הראשונה הי' לו לומר אחד כל מד' ומדה וכן זאת וכן זאת, והטעם
מה שהוא כן הוא לפי שהת"כ הוא ס' ויקרא והוא מונה בתחלה כל המדות
וא"כ הוא אומר וכן כלומר אותה המדה שבכאן מיקרא הם שני כתובים
המכחישין לפי שבכאן הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד ובמקום אחר הוא
ודברתי אתך מעל הכפרת וכו' בא הכתוב השלישי וכו', והכי פי' שלמה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב

בהעלותך למה נסמכה פרשת המנור' לפרשת נשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלש' אז דעתו שלא הי' עמהם בחנוכ' לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאת' מדליק ומטיב את הנרו'. בהעלותך ע"ש שהלהב עולה כתב בהדלקתן ל' עליה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עול' מאליה ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעל' היתה לפני המנור' שעליה הכהן עומד ומטיב. אל מול פני המנור' נר האמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנור'. יאירו שבעת הנרות ששה שעל ששת הקנים ג' המזרחיים פוני' למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: ויעש כן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא שינה: וזה מעשה המנורה שהראהו הקב"ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה. מקשה בטדי"ן בלעז (ג'יטצו חגיגו) לשון דא לדא נקשן (דניאל ה)

הבנת המקרא.

הקול היה יוצא מבין שני הכרובים אבל משה לא היה שומע את הקול כ"א שלו, ואל תתמה שהוא וכן בלא אל"ף שכ"כ יש בהרבה מקומות וכן בלא אל"ף ענ"ל, והדברים מסתברים, גם בתלמוד שלנו מצאנו כמה פעמים בין מקום כאן כמו במ"כ פ"ג דכלאים ובמסכת ה' פ"ב דקינין ובמקומות שלא מספר, ובתלמוד ירושלמי ברוב המקומות חסר אל"ף כתיבין והנוסח יותר. מדבר כמו מתדבר כבוד שלמעל' וכו', כבר בארתיו בריש ס' ויקר' גם בפ' כי תשא ל"ג ט'. וידבר אליו למעט את אהרן מן ההכרזה, ור"ל אפילו מאותן הדברות שהוזכר בהם אהרן לבדו מבלי שיתוף משה וכדומ' בספרי בפ' קרח גם בפי' רש"י אבל ויאמר ה' אל אהרן את' ובניך וגו', ונעבור שידבר אליו מיוחד לבן אל"ל שבא למעט את אהרן, והוא אחד מן י"ג מיעוטין שהזכיר ריב"ב שבאו כנגד י"ג דבורים שנאמרו לאהרן, וכבר הזכרתי בריש פ' ויקרא מה שיש מן הקושי במאמרו הזה של ריב"ב, שאם נצרף יחד כל הכתובים שנדברו לאהרן אם לא נכחו או בשיתוף עם משה יעלה מספרם אל עשרים ושלש, והדברים ארוכים והמקום צר מהשתרע בו לזאת אייחד לי קונטרס לעצמי בסוף הספר אי"ה, שתוכו יתבאר שדברי ריב"ב נכונים ואמתיים ואין בהם שום נפתל ועקש. ומ"ש הת"ע כי כשהגיע הקול אל הפתח הי' נפסק ולא יצא חוץ לאהל, גם זה כבר בארתיו בסוף בריש ס' ויקר'. מקשה בטד"ין בלעז ל' דא לדא נקשן וכו', וכב

עַד־יְרֵכָהּ עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה
אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהֹוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־
הַמְּנֹרָה׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ קַח אֶת־הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ וְכֹה־תַעֲשֶׂה
לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ
תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם וְהִטֶּהָרוּ׃
וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחַטָּאת׃

עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס וחותך בכשיל לפשט איבריה כתקנן ולא נעשית איברים איברים ע"י חבור. עד ירכה עד פרחה ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורת כסף שלפני השרים. עד ירכה עד פרחה כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה. עד ירכה שהוא אגוף גדול. עד פרחה שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ודרך עד לשמש כל' זה במו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית (שופטים טו). כמראה אשר הראה וגו', כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנאמר וראה ועשה כתבניתם וגו' (שמות כה). כן עשה את המנורה מי שעשאה ומדרש אגדה על ידי הקב"ה נעשית מאליה: קח את הלוים קחם בדברים אשריכם שזכיתם להיות שמשים למקום: הזה עליהם מי חטאת של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם. והעבירו תער מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על העבודה שעבדו ע"ז והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: ולקחו פר בן בקר והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בע"ז. ופר שני מה תלמוד לומר שני לומר לך מה עול'

הפקדים.

כתב בשער' ס' נ' כי מקש' ל' נקבה אע"פ שהם שנים שרשי' לדעת המדקדקים כבר כתבנו בכמה מקומו' כי לשיטת רש' עיקר יהיה שניהם קש לכן הם שוים: בעיקר פתרונם ונבדלים רק בבנין. כן עשה את המנר', מי שעשאה ור"ל לשון קבלה הוא ולא פי' מי הוא העושה והרבה כמוהו במקרא כמו שכ' הרב רש"פ' בראשית גם בפ' וישב כ"ע י"ד ובמקומות זולתם.

ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ
י אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם
יא עַל־הַלְוִיִּם׃ וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד
יב אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃ וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם
עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת
וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃
יג וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו
יד וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לַיהוָה׃ וְהִבְדַּלְתָּ אֶת־
הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם׃
טו וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לַעֲבֹד אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
טז וְטִהַרְתָּ אֹתָם וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה׃ כִּי נְתֻנִים
נְתֻנִים הֵמָּה לִי מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת פִּטְרַת
כָּל־רֶחֶם בְּכוֹר כֹּל מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַחְתִּי אֹתָם

עולה אין נאכלת אף חטאת אין נאכלת ונו יש סמך לדבריו בתורת כהנים
ואומר אני שהוראת שעה היתה שבעיר היה להם להביא לחטאת ע"ז עם פר
ט העולה: והקהלת את כל עדת לפי שהלוים נתונים קרבן כפרה תחתיהם
י יבאו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם: והניף אהרן את הלוים
תנופה כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי. ג' תנופות נאמרו בפרשה זו
הראשונה לבני קהת לכך נאמר בם והיו לעבוד את עבודת ה' לפי שעבודת
קדש הקדשים עליהם הארון והשלחן וגו' השניה לבני גרשון לכך נאמר בה
תנופה לה' שאף עליהם היתה עבודת הקדש יריעות וקרסים הנראות בבית
טז קדש הקדשים, והשלישי לבני מררי: נתונים נתונים נתונים למשא נתונים

לִי׃ כִּי לִי כָל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה 7
בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי
אֹתָם לִי׃ וָאֶקַּח אֶת־הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי 8
יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶתְּנָה אֶת־הַלְוִיִּם נְתֻנִים׀ לְאַהֲרֹן 9
וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֶשֶׁת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֹּדֶשׁ׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן 0
וְכָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לַלְוִיִּם כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לַלְוִיִּם כֵּן־עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְוִיִּם וַיְכַבְּסוּ בִּגְדֵיהֶם 1
וַיָּנֶף אַהֲרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וַיְכַפֵּר
עֲלֵיהֶם אַהֲרֹן לְטַהֲרָם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ הַלְוִיִּם 2
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי אַהֲרֹן
וְלִפְנֵי בָנָיו כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה עַל־
הַלְוִיִּם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם׃ ס וַיְדַבֵּר יְהוָה 3
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ זֹאת אֲשֶׁר לַלְוִיִּם מִבֶּן חָמֵשׁ 4

לשי׳. פטרת פתיחת: כי לי כל בכור שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי 7
עליהם בין בכורי מצרים. לקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את
הלוים: ואתנה וגו׳, ה׳ פעמים נאמרו בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן 9
שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכן ראיתי בבראשית
רבה. ולא יהיה בבני ישראל נגף שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו
יהיה נגף: ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו׳, משה העמידן ואהרן הניפם 0
וישראל סמכו את ידיהם: כאשר צוה ה׳ כן עשו להגיד שבח העושין והנעשה 2
בהם שאחד מהם לא עכב: (זאת אשר ללוים שנים פוסלים בהם ואין המומין 4

וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה יָבוֹא לִצְבֹא צָבָא בַּעֲבֹדַת
כה אֹהֶל מוֹעֵד: וּמִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצְּבָא
כו הָעֲבֹדָה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד: וְשֵׁרֵת אֶת־אֶחָיו בְּאֹהֶל
מוֹעֵד לִשְׁמֹר מִשְׁמֶרֶת וַעֲבֹדָה לֹא יַעֲבֹד כָּכָה
תַּעֲשֶׂה לַלְוִיִּם בְּמִשְׁמְרֹתָם: פ שישי
א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְמִדְבַּר־סִינַי בַּשָּׁנָה
הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן
ב לֵאמֹר: וְיַעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ:
ג בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר־יוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרְבַּיִם
תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמֹעֲדוֹ כְּכָל־חֻקֹּתָיו וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו
ד תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשֹׂת
ה הַפָּסַח: וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה
עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינַי

שלוים בהם). מבן חמש ועשרים ובמקום אחר אומר מבן ל' שנה
(במדבר ד) הא כיצד מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד ה' שנים ומבן
ל' עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בה' שנים שוב אינו רואה:
ולא יעבוד עוד עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר
ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו · לשמור משמרת
לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: בחדש הראשון
פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר
בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל מ' שנה שהיו ישראל
במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד: במועדו אף בשבת במועדו אף בטומאה:
בכל חקתיו אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה. וככל משפטיו אלו
מצות שעל גופו ממקום אחר כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ, (ס"א מצות
שבגופו שה תמים זכר בן שנה, שעל גופו צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו,
שאין לגופו מצה וביעור חמץ): וידבר משה וגו', מה תלמוד לומר והלא
כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' (ויקרא כג) אלא כששמע פרשת מועדים

כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ
אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא
וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃
וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים
לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת־
קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה
לָכֶם׃ פ
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא לָנֶפֶשׁ
אוֹ בְדֶרֶךְ רְחֹקָה לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה
פֶסַח לַיהוָה׃ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים
יֹאכְלֻהוּ׃ לֹא־יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם
לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃

מסיני אמרה להם וחזר והזהירם בשעת מעשה: לפני משה ולפני אהרן
כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה
לא הי' יודע אהרן מנין לו: למה נגרע אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה
אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ויאכל הבשר לטהורים אמר להם
עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע דבר מפי רבו אשרי ילוד אשה שכך
מובטח שכל זמן שהיה רוצה הי' מדבר עם השכינה ולאוי' היתה פרשה זו
ליאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר על ידן
שמגלגלין זכות על ידי זכאי: או בדרך רחוקה נקוד עליו לומר לא שרחוקה
ודאי אלא שהי' חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה, פסח שני מצה וחמץ עמו

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה
וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ כִּי ׀ קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ
חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר
וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח וּכְמִשְׁפָּטוֹ
כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח
הָאָרֶץ׃ ס רביעי וּבְיוֹם הָקִים אֶת־
הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת
וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־
בֹּקֶר׃ כֵּן יִהְיֶה תָמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ וּמַרְאֵה־אֵשׁ
לָיְלָה׃ וּלְפִי הֵעָלֹת הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרֵי
כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־
שָׁם הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ עַל־פִּי יְהוָה

...ואין כאן יום טוב ואין אסור חמץ אלא עמו בביתו: וכי יגור אתכם גר ועשה פסח יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חבריו כחקה וכמשפט יעשה: המשכן לאהל העדות המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות. יהיה על המשכן כמו היה על המשכן וכן כל הפרשה: העלות הענן כתרגומו אסתלקות וכן ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא בנין ועלייה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים (מלכים א' יח): על פי ה' יסעו שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תוקע

הבנת המקרא.

יהיה על המשכן, כמו היה על המשכן וכו', כבר פירשתי בפ' כי תשא כי תיבת היה תמיד נופל בו בין לשון עבר בין לשון עתיד ע"ש.
העלות כתרגומו אסתלקות וכו', עיין מה שפירשתי בפ' ויקה"ל ט' מבל ספק בני עלית.

יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ כָּל־יְמֵי
אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃ וּבְהַאֲרִיךְ
הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא יִסָּעוּ׃ וְיֵשׁ
אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן עַל־
פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ׃ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה
הֶעָנָן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן בַּבֹּקֶר
וְנָסָעוּ אוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ׃ אוֹ־
יֹמַיִם אוֹ־חֹדֶשׁ אוֹ־יָמִים בְּהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־
הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחֲנוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא
יִסָּעוּ וּבְהֵעָלֹתוֹ יִסָּעוּ׃ עַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי
יְהוָה יִסָּעוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה שָׁמָרוּ עַל־פִּי
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי
חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ
לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת־הַמַּחֲנוֹת׃ וְתָקְעוּ בָּהֵן

והריעו ותקעו, ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה' ונסע דגל מחנה יהודה זו בספרי. ועל פי ה' יחנו כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ומתמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה' רבבות אלפי ישראל הוי אומר על פי ה' ביד משה: ויש כלומר ופעמים. ימים מספר ימים מועטים: או ימים שנה כמו ימים תהיה גאולתו. מקשה מן העשת תעשה בהקשת הקורנס. למקרא העדה כשתרצה לדבר עם הסנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך תקראם ע"י חצוצרות. ולמסע את המחנות בשעת סלוק מסעות תתקעו בהם לסימן כמו שאתה אומר ע"פ שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה וע"פ משה וע"פ חצוצרות: ותקעו בהן

וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
וְאִם־בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים
רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ
הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים קֵדְמָה׃ וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה
שֵׁנִית וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה תְּרוּעָה
יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם׃ וּבְהַקְהִיל אֶת־הַקָּהָל
תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׃ וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ
בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃
וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר
אֶתְכֶם וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֹיְבֵיכֶם׃ וּבְיוֹם
שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם
וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי

בשתיהן והוא סימן למקרא העדה שנאמר ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: ואם באחת יתקעו הוא סי' למקרא הנשיאים שנא' ונועדו אליך הנשיאי' ואף הן יעידון אל פתח א"מ ומצאתי שזה הוא כך בספרי: ותקעתם תרועה סי' מסע המחנות תקיע' תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראו' היתרים: ובהקהיל את הקהל וגו', לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העד' תוקע בשני כהנים ובשתיהן שנא' ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהם יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העד' תוקע ומריע ותוקע ומעת' אין חלוק בין מקרא העד' למסע את המחנו' תלמוד לומר ובהקהיל את הקהל וגו לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין לנשיאים הרי סימן לשלשתם מקרא העדה בשתים ושל נשיאים באחת וזו אין בהן תרועה ומסע המחנות בשתים על ידי תרועה ותקיעה: ובני אהרן יתקעו במקראו' ובמסעות הללו: על עולותיכם בקרבן צבור הכתוב מדבר. אני ה' אלהיכם מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנא' ותקעתם הרי שופרות לזכרון הרי זכרונות אני ה' אלהיכם זו מלכיות וכו':

שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים
בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת׃ וַיִּסְעוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּן
הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ וַיִּסְעוּ בָּרִאשֹׁנָה עַל־פִּי
יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־יְהוּדָה
בָּרִאשֹׁנָה לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן
עַמִּינָדָב׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל
בֶּן־צוּעָר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב
בֶּן־חֵלֹן׃ וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי
מְרָרִי נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן
לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ וְעַל
צְבָא מַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי
וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל
וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת

בחדש השני נמצאת אתה אומר י"ב חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי ב
סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: למסעיהם כמ
המפורש לענין מסע דגלים מי ראשון ומי אחרון. במדבר פארן קברות הת
במדבר פארן הי' ושם חנו ממסע זה: והורד המשכן כיון שנוסע דגל יה
נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמר ובא
ובניו בנסוע המחנה (במדבר ד) ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וט
אותו בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין וכ
על היתדות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים. נ
המקדש נושאי דברים המקודשים: והקימו את המשכן בני גרשון ובני

כב הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־
אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן־
כג עַמִּיהוּד׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל
כד בֶּן־פְּדָהצוּר׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
כה בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־דָן מְאַסֵּף
לְכָל־הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר
כו בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל
כז בֶּן־עָכְרָן׃ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע
כח בֶּן־עֵינָן׃ אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם
כט וַיִּסָּעוּ׃ ס וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב
בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים ׀ אֲנַחְנוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם

שהיו קודמים להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדין בני קהת באים והאחרים עם שני דגלים האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המקדש וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וזהו משמעות המקרא והקימו מקימי המשכן אותו עד שעת בואם של בני קהת: מאסף לכל המחנות גמ' ירושלמית לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו את מאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב) ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות: אלה מסעי זה סדר מסעיהם. ויסעו ביום ההוא נסעו: חובב הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה (שופטים ד) ומהו ת"ל ותבאנה אל רעואל אביהן (שמות ב) שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא ושמות הרבה היו לו יתרו על שם שייתר פרשה אחת בתורה חובב על שחבב את התורה וכולי. נוסעים אנחנו אל המקום מיד עד שלשה ימים אנו נכנסים לארץ שבמסע זה הראשון נסעו על מנת ליכנס לארץ ישראל אלא שחטאו במתאוננים ומפני שהשתף משה עצמו עמהם שעדין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס:

לְכָה אִתָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה דִּבֶּר־טוֹב עַל־[illegible]
יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי [illegible]
וְאֶל־מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ: וַיֹּאמֶר אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ [illegible]
כִּי ׀ עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ [illegible]
לְעֵינָיִם: וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה ׀ הַטּוֹב הַהוּא [illegible]
אֲשֶׁר יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ: וַיִּסְעוּ [illegible]
מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־[illegible]
יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר [illegible]
לָהֶם מְנוּחָה: וַעֲנַן יְהוָה עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם [illegible]
מִן־הַמַּחֲנֶה: ס ששי ג נו״ן מנוזרת וַיְהִי בִּנְסֹעַ [illegible]

אל ארצי ואל מולדתי אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי: אל נא
תעזוב אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מחבה סבור היה
שיש לגרים חלק בארץ עכשיו שראה שאין להם חלק הניחם והלך לו. כי על
כן ידעת חנותנו במדבר כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו
במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו. כי על כן ידעת כמו על אשר ידעת
כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני (בראשית לח) כי על כן באו (בראשית יח)
כי על כן ראיתי פניך (בראשי' לג). והיית לנו לעינים לשון עבר כתרגומו,
דבר אחר לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו,
דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר
(דברים י): והיה הטוב ההוא וגו' מה טובה הטיבו לו אמרו כשהיו ישראל
מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק
אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו בין כך ובין כך נתנוהו לבני
יתרו ליונדב בן רכב שנאמר ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו'
(שופטים א): דרך שלשת ימים מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה
הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד. וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך
שלשת ימים זה הארון היוצא עמהם למלחמ' ובו שברי לוחות מונחים ומקדים
לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייתם: וענן ה' עליהם יומם
שבעה עננים כתובים במסעיהם ד' מד' רוחות וא' למעלה ואחד למטה ואחד
לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים:
ויהי בנסוע הארון עשה לו סימניות מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו

הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְהוָה וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ
36 מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה
רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ ן נ״ן מנוזרת
1 וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע
יְהוָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל
2 בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה׃ וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל
3 מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃ וַיִּקְרָא שֵׁם־
הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה כִּי־בָעֲרָה בָם אֵשׁ

למה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי
הקדש. קומה ה' לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך ג' ימים היה משה אומר
עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר תנחומא בויקהל. ויפוצו אויביך המכונסין.
וינוסו משנאיך אלו הרודפים. משנאיך אלו שונאי ישראל שכל השונא את
ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך
36 יערימו סוד (תהלים פג): שובה ה' מנחם תרגומו לשון מרגוע וכן בשובה
ונחת תושעון (ישעי' ל). רבבות אלפי ישראל מגיד שאין השכינה שורה
1 בישראל פחותים משני אלפים ושתי רבבות: ויהי העם כמתאוננים אין
העם אלא רשעים וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה (שמות יז) ואומר העם
הרע הזה (ירמי' יג) וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר שלח עמי (שמות ה)
עמי מה עשיתי לך (מיכה ו). כמתאוננים אין מתאוננים אלא לשון עלילה
מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה
הוא מבקש (שופטי' יד). רע באזני ה' תואנה שהיא רעה באזני ה' שמתכוונים
שתבא באזניו ויקניט אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה ג' ימים שלא
נחנו מענוי הדרך. ויחר אפו אני הייתי מתכוין לטובתכם שתכנסו לארץ
מיד. בקצה המחנה במוקצין שבהם לשפלות זה ערב רב ר' שמעון בן מנסי'
2 אומר בקצינים שבהם ובגדולים: ויצעק העם אל משה משל למלך בשר ודם
שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא.
ותשקע האש שקעה במקומה שאלו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת

מבנה המקרא.

1 כמתאוננים אין מתאוננים אלא לשון עלילה וכו' כי תואנה הוא מבקש
עכ"ל, גם כאן הורנו רבינו כי השרשים והנחים והכפולים אין בעיקר יסודם
כ"א ב' אותיות, ולפעמים אות אחת לבד, וכבר דברתי בו בפ' ויגש מ"ז י"ג
ולקמן כ"א י"א בעיי העברים. ובפ' בשלח ט"ז י' תוליעה.

4 יהוה: והאספסף אשר בקרבו התאוו תאוה
וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי
5 יאכלנו בשר: זכרנו את הדגה אשר נאכל
במצרים חנם את הקשאים ואת האבטחים
6 ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים: ועתה
7 נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו: והמן
8 כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח: שטו העם
ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו
בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם
9 לשד השמן: וברדת הטל על המחנה לילה

יתאבלת כל אותי הרוח: והאספסוף אלו ערב רב שנאספו עליהם כשיצאו 4
ממצרים. וישובו גם בני ישראל ויבכו עמהם. מי יאכילנו בשר וכי לא
הי' להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו' (שמו' יב)
ואם תאמר אכלום והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו'
(במדבר לב) אלא שמבקשים עלילה: אשר נאכל במצרים חנם אם תאמר 5
שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן להם (שמו' ה)
אם תבן לא היו נותנים להם חנם דגים היו נותנים להם חנם ומהו אומר
חנם חנם מן המצות. את הקישואים וגו', אר"ש מפני מה המן משתנה לכל
דבר חוץ מאלו מפני שהן קשים למניקות אומרים לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני
התינוק משל למלך כו' כדאי' בספרי. הקשואים הם קוקומ"ברש (גורקין)
בלעז. אבטיחים בורי"קש (בוררך). החציר כריתין פור"ילש (לויך)
ותרגומ' ית בוציניא וכו': אל המן עינינו מן באחר מן נערב. והמן כזרע גד מי 6
שאמ' זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והק"בה הכתיב בתור' והמן
כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא
חשוב: כזרע גד עגול כגידא זרע קולי"אנדרו. בדולח שם אבן טוב' קרים"טל. 7
שטו אין שייט אלא בשין טיול אישבנ"ייר בלא עמל: וטחנו ברחים וגו', לא 8
ירד ברחים ולא בקדרה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין
ולמבושלין. בפרור קדרה. לשד השמן לחלוח של שמן כך פירשו חכם
נדומה
הבנת המקרא.
לשד השמן לחלוח של שמן כך פי' חכם וכו' עמ"ה, לדעת דונש יהיה 9
האמור

יֵרֵד הַמָּן עָלָיו: וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה
לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה
מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ וְלָמָּה לֹא־מָצָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
לָשׂוּם אֶת־מַשָּׂא כָּל־הָעָם הַזֶּה עָלָי: הֶאָנֹכִי
הָרִיתִי אֵת כָּל־הָעָם הַזֶּה אִם־אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ
כִּי־תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא

רטוב לו נהפך לשד כחרבוני קיץ (תהלים לב) והלמ"ד יסוד כהפך לחלוח
כחרבוני קיץ ורבותינו פרשוהו ל' שדים אבל אין ענין שדים אלא שמן ות"א לומר
שד השמן לשון וישמן ישורון (דברים לב) אלא כן היה המ"ם נקוד קמץ
קטן וטעמו למטה תחת המ"ם עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן והטעם תחת
השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן הנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפתח קטן מפני
שהוא סוף פסוק, ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש כעיסה הנלושה בשמן
וקטופה בדבש ותרגומו של אונקלוס דמתרגם לשד במשחא כותה כפתיתין
10 של יונה שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: בוכה למשפחותיו
משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו
11 למשפחותיו על עסקי משפחות על עריות הנאסרות להם: כי תאמר אלי
אתה אומר אלי שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם (שמות לב)
ואומר ויצום אל בני ישראל (שמו' ו) על מנת שיהיו סוקלים אתכם ומחרפים
אתכם

הבנת המקרא.

הלמ"ד שרש ושם דבר הוא ע"מ אֲגַם הַדָּם מְעַט תכיני וקנוטן יקנס למ"ד
כפעל אֲגַמִּים לְשַׁדִּי ולשד פירושו לחלות ודבק היא ט השמן לחלות של שמן
כמו כִּמְעַט הַבָּא; אבל לדע' רבותי' הלמ"ד לשימוש ושד ל' שדי' וכנגד זה הקש'

הרב כי אין ענין שדים אצל שֶׁמֶן, ואי אפשר לפרש השמן ל' וישמן ישורון ויהי'
תאר לשד ופירושו שַׁד ״ שהוא שָׁמֵן כמו כי אם שָׁמֵן, ותרצה
שֶׁמֶן שאם כן היה ״ לא יהמ"ם לאיו״ ״ בצרי והבינוקנו״ ועכשו שהמ"ם
נקוד פתח קטן הוא כנגד והבינין מלעיל אינכו כי אם שם דבר של שֶׁמֶן,
אף שנקמץ השי"ן נעבור הפסק וכמנהג משקל פֶּעַל באתנח וס"פ
במות כגון הפ"א אל קמץ וכמו לעיל ו' ב' ״ אבל גדל פרע.

ואם

הָאֹמֵן אֶת־הַיֹּנֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לַאֲבֹתָיו: מֵאַיִן לִי בָּשָׂר לָתֵת לְכָל־הָעָם הַזֶּה
כִּי־יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תְּנָה־לָּנוּ בָשָׂר וְנֹאכֵלָה:
לֹא־אוּכַל אָנֹכִי לְבַדִּי לָשֵׂאת אֶת־כָּל־הָעָם
הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי: וְאִם־כָּכָה ׀ אַתְּ־עֹשֶׂה לִּי

אתכם. על האדמה אשר נשבעת לאבותיו אתה אומר לי לשאתם בחיקי: ואם ככה את עושה לי תשש כחו של משה כנקבה כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת אמר לפניו אם כן הרגני תחלה. ואל

הבנת המקרא.

ואם ככה את עושה לי, תשש כחו של משה כנקבה וכו' עכ"ל, כבר ידענו כי מלת אתה היא סימן התיו לנוכח הזכר ומלת את לנוכח הנקב' ולא מצאנו בכל המקרא שיאמר לזכר את כ"א בשלשה מקומות חד ביחזקאל כ"ח י"ד את כרוב ממשח, ותרין באורייתא יתם ואם ככה את עושה לי דעניננא, ואת תדבר אלינו דפ' ואתחנן שבשניהם הדבור לנוכח הזכר ומשתמש הכתוב במלת את כאלו הי' הדבור לנוכח הנקבה לכן על שניהם אז"ל שבא הכתוב לרמז על ענין מה שהיא מתכונת הנקבה ואמר תשש כחו של משה כנקבה וכו', ותמה הרמב"ן ז"ל באומרו ולא הבינותי זה שכינוי את כלפי מעלה הוא, וע"ד הפשט וכו', ותמיהתו מבוארת שהרי מש' המדבר והדבור בלשון נוכח לנקבה הוא כלפי מעלה לכן יאמר ענין הנקבות של הש"י ולא אל משה המדבר, ותשש כחו של משה הוא הפך לשון הכתוב, והג' הרא"ם ז"ל רצה ליישב תמיהת הרמב"ן באומרו ז"ל והרמב"ן כתב ולא הבנותי זה שכינוי את כלפי מעלה הוא וזה מפני שחשב שאומר את עושה לי דבק עם מלת ככה וכבר פירשתיו שאין הדבר כן רק פירוש אם ככה תעשה להם אתה עושה אותי את ומלת לי במקום אותי וכו' עכ"ל, ופירושו זה הוא באמת יותר זר ומופלא מתמיהת הרמב"ן וכמה מן החוקים והלשונים שמו עד שהולך כשנות מלת לי על מלת אותי, ויצטרך להוסיף על מלת את מלת אתה שאיננו בכתוב, ואחר כל התקונים האלה אין הדעת הישרה נוחה הימנו, לכן הסכת ושמע עיקר גדול בחכמת הל' אשר עליו נוסדו מדרשי אגדות רבות לחז"ל, כבר ידענו כי עיקר הדבור הוא בלב, והלשון איננו כי אם המליץ בין לב המדבר והשומע, וכפי מעלת דעת הנפש כן מעלת הדבור כי החכם בדעת דקדוק הלשון יתגבר ויתגדל בהשכל חוקי המליצה יותר, ולכן אם המנח תמצא במאמרו איזה מלה זרה או מליצה קשה או בנין בלתי ברור אין לחשבו לשגיאות או למקרה קרה כו שגגה מדעת שאין זאת מדרכי החכמה אבל יש לחשוב כי בבחינה ורצון

מאד

וְהָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בְּרָעָתִי׃ פ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֶסְפָה־לִּי שִׁבְעִים אִישׁ

ואל אראה ברעתי ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרי' בתורה לכינוי ולתקון לשון: אספה לי הרי תשובה לתלונתך שאמר

מנחת המקרא.

נור גלה לרמוז גם על ענין נסתר במאמרו שלא רצה לבטא בשפתיו בפירוש והטמינו במליצתו אם במלה דמשתמע לתרי אפי או ע"י סירוס או קיצור או תוי אחר שהוא זר במליצה הנהוג', וכבר דברו מזה חכמי כל לשון בספריהם המחוברים בהלצה, וא"כ בדברי אל חי גם בספרי קדש ומאורי הנבואה שצריכים להיות מכוונות ומשוערות בתכלית האפשר שלא ימצא בהם שום תיבה או מלה או אות אף לא שום ניקוד וטעם היוצא מדרכי ההקש אם לא נעשה לכוונה מיוחדת להעיר על ענין נסתר, ומה נעמו דברי החכם מסיר ליאון בספר נופת צופים בפרק פ"ב מספר הרביעי באמרו: ובכלל כל האמנה בדברי הנבואה והמדברים ברוח הקדש אין בהם נפתל ועקש לא נמוגים כבדות או זרות על דרך האמת כי איך ידבר אדון הלשון ותפארתו בתיבות ומאמרים כבדים בלתי מזוקקים, זה לא יסבול גרסת הדמיון כל שכן שהשכל ראוי שירחק אותו, ואמר עוד בפרק ס"ס ז"ל ויען היו הנביאים נקיאי ההלצה כמו שהתפרסם מענינם שאין צריך אליהם במליצי האומות יתחייב שכל דבריהם יהיו אמרות טהורות מזוקקות והתחייב שאין בתיבותיהם זרות כלל, והדבר האחר אשר יקרא זר אצל המדקדק הוא אצל המליץ לענין נאות לפי הענין ותמים ההספקה לשומעים וכו' עכ"ל, והנה בבחין דיוק השתמש מש' בדבורו כלפי מעלה במלת את עושה לי שהוא הדבור הנהוג כלפי הנקבה ויחס שכלפי מעלה ענין מה שהיא מתכונת הנקבה, לרמוז על שבביכול ב"ה שנהג עמו במדה ממדת הנקב', וביאור זה ממה שידענו מדרכי הנקבה החשוקה בהתנהג עם חושקה כי גם פעמים רבות היא מקניטתו בדברי קנטורים למען ענותו ולמען נסותו עד כמה כחו גדול כי עזה כמות אהבה ולא תשוב מפני כל, ודוגמת זה מעשה הש"י בהראות את משה הפורענות שהוא עתיד להביא על ישראל, ועל הבשורה הרעה הזאת אמר משה ואם ככה את עושה לי, ורצה בו בזה שידמה לו כאלו טוב בעיניו ית' להתיש כחו כנוהג החשוקה המתשת כח החושק אשר לה, וזה הגרנה בתישש כחו של משה כנקב' כשהראהו הקב"ה וכו', וסר בזה הזרות שבכתוב והמליצה כולה עולה כהוגן, ועד"ז יתפרש גם בפ' ואתחנן ואת תדבר אלינו התשת את כחי כנקב' וכו' ע"ש.

ואל אראה ברעתי ברעתם הי' לו ליכתב אלא שכינה הכתוב וכו', כן הנוסחא בכל הספרים ברעתם ה' ל"ל, לא ברעתך כגירסת רש"י באות כי

נב

מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך: ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם

שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג) אלא בתבערה מתו וראויים היו לכך מסיני דכתיב ויחזו את האלהים (שמות כד) שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו (שמות כד) ולא רצה הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן. **אשר ידעת כי הם וגו'** אותן שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנא' ויכו שוטרי בני ישראל (שמות ה) עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן. **ולקחת אותם** קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום. **והתיצבו שם עמך** כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבר מפי הקב"ה: **וירדתי** זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתור'. **ודברתי עמך** ולא עמהם. **ואצלתי** כתרגומו ואַרְבֵּי כמו ואל אצילי בני ישראל (שמות כד) **ושמתי עליהם** למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנור' והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום. **ונשאו אתך** התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנין. **ולא תשא אתה לבדך** הרי תשוב' למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי: **התקדשו** הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא

הבנת המקרא.

ל"ב, זכן משמע מלשון הספרי ופסקתא זוטרתא לפי שראה הקב"ה למשה כדי הפורענות העתידה לבוא עליהם הי' ר"ש אומר משל למה"ד לאחד שיצא ליהרג היה ובניו אמר לאספקלטור הרגני עד שלא תהרוג את בני כך אמ' מש' לפני המקום אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג ואל יפה לי להרגני תחל' ואל אראה בפורענות העתידה לבוא עליהם עכ"ל, ולפ"ז ברעתם הי' לו ליכתב ובתנחומא פ' בהא"ת הביר י"ח דברים שהם תיקוני סופרים אנשי כנה"ג וזה חד מהם. ואין מכוונתו שאנשי כה"ג תקנו הלשון שהי' כתב משה והנביאים ושינוהו לכבוד שאין זה תקון כ"א שינוי ועוות וכן לא יעשה לשכת מ"ז ואחר אות מכתב שינוהו מפני הנבואה אבל הכוונה שמתחילה העם היו קוראים בנוסח כמו
מוטב

בְאָזְנֵי יְהֹוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהֹוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם: לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם אֶת־יְהֹוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים: הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם: פ

הוא אומר הקדישם ליום הרגה (ירמיה יב): עד חדש ימים זו בכשרים שמתמצין על מטותיהם ואח"כ נשמתן יוצאה, והרשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין ל' יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם. עד אשר יצא מאפכם כתרגומו דתקוצון ביה יהא דומה לכם כאלו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף. והיה לכם לזרא שתהיו מרחקין אותו יותר ממה שקרבתם, ובדברי רבי משה הדרשן ראיתי שיש בלשון אשורים לחרב זרא. את ה' אשר בקרבכם אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס בכל הדברים הללו: שש מאות אלף רגלי לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים, ורבי מש' הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים: הצאן ובקר ישחט זה אחד מד' דברים שהי' רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון

דורש

הגהת המגיה.

תמות בחשבם דהכי מסתבר טפי וכן היו כותבים גם בספריהם עד שבאו הסופרים הבקיאים אנשי כנ"ה יתקנום והעמידום על בוריים לפי קבלתם האמיתית ממשה ליהושע ומיהושע לזקנים וזקנים לנביאים ומנביאים להם, וכל מה שתקנו בתורה היא הלכ' למשה מסיני ומה שתקנו בנביאים הוא הלכ' לנביאים לא שתפסו בקנה ראשון ואמרו דרך כלל הלכה למש', וכבר דברתי שם בפ' ויקרא י"ח ה' אבל אחר תעבורו ע"ש.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה
תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא׃ וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר
אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים
אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל׃
וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר
עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ
עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ׃ וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי
אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי

חדש במותו ר' עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי ואתה אמרת בשר אתן להם
ואכלו חדש ימים הצאן ובקר ישחט להם כמשמעו מי מספיק להם כענין שנאמר ומצא
כדי גאולתו (ויקרא כה) ואיזו קשה זו או שמעו נא המורים (במדבר כ) אלא
לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי
לפיכך לא חיסך לו הכתוב, רבי שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו
של אותו צדיק כך מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב) יאמר אין
המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר
אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי
שיהרגו ותהא אכילה זו מספקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומרים לו לחמור
טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה יד
הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי יד
קצרה לפניהם אפילו שעה אחת: עתה תראה היקרך דברי רבן גמליאל
בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל מאחר שאין
מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם
בשר בהמ' גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן דקה יאמרו גסה בקשנו
חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו אמר לו אם כן יאמרו שקצרה ידי אמר
לפניו הריני הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה היקרך דברי שלא ישמעו לך
הלך משה לפייסן אמר להם היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם
לחם יוכל תת (תהלי' עח) אמרו פשרה היא זו אין בו כח למלאות שאלתנו וזהו
שנאמר ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו':
ולא יספו לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו כך מפורש בספרי, ואנקלוס תרגם
ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: וישארו שני אנשים מאותן שנבחרו.

אמרו

מֵידָד וַתָּנַח עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא
יָצְאוּ הָאֹהֱלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה: וַיָּרָץ הַנַּעַר וַיַּגֵּד
לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה:
כח וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר
כט אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם: וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנֵּא
אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל־עַם יְהוָה נְבִיאִים כִּי־יִתֵּן
ל יְהוָה אֶת־רוּחוֹ עֲלֵיהֶם: וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה אֶל־
לא הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת
יְהוָה וַיָּגָז שַׂלְוִים מִן־הַיָּם וַיִּטֹּשׁ עַל־הַמַּחֲנֶה כְּדֶרֶךְ

אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו. והמה בכתובים במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כלם נקובים בשמות וע"י גורל לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא ה' ה' אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק ובירר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם שלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש מי שעלה בידו חלק אמר לו המקום חפץ בך: וירץ הנער י"א גרשום בן משה היה: כלאם הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם, דבר אחר תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: המקנא אתה לי הקנאתי אתה מקנא. לי כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם הנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפרי"מנט (חייפר) בלעז אוחז בעובי המשא: ויאסף משה מפתח אהל מועד אל המחנה, נכנסו איש לאהלו. ויאסף לשון כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב) יאסף לכלי ניטל ולא ידע מי אוספם (תהלי' לט) מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: ויגז ויפרח וכן כי גז חיש (תהלים צ) וכן נגזו ועבר (נחום א): ויטוש ויפשט כמו והנם נטושים על פני כל הארץ (שמואל א ל):

ונטבתיך

הגהת המקרא.

מבחוריו אלו הי' נקוד מִבְּחוּרָיו לא הי' פתרונו אחד מבחיריו, עכשו שנקוד מִבְּחֻרָיו תרגומו שהיה משרת משה מנעוריו ע"כ ת"א מעולימותיה; כן הגירסא ברש"י כ"י והביאו בעל י"ד, וכן פי' רשב"ם, ולכן הגירסא בת"א דילן מעולימוהי הוא טעות אוה"ם אחר הוא וצ"ל מעולימותיה שטעמו מנעוריו.

יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים
על־פני הארץ: ויקם העם כל־היום ההוא וכל־
הלילה וכל ׀ יום המחרת ויאספו את־השלו
הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם
שטוח סביבות המחנה: הבשר עודנו בין שניהם
טרם יכרת ואף יהוה חרה בעם ויך יהוה
בעם מכה רבה מאד: ויקרא את־שם־המקום
ההוא קברות התאוה כי־שם קברו את־העם
המתאוים: מקברות התאוה נסעו העם חצרות
ויהיו בחצרות: פ
יב ותדבר מרים ואהרן במשה על־אדות

ונטשתיך המדברה (יחזקאל כט). וכאמתים פורחות גבוהה עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן לא להגביה ולא לשחות: הממעיט מי שאוסף פחות מכלם העצלים והחגרים אסף י' חמרים. וישטחו עשו אותן משטיחין משטיחין: טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק, דבר אחר אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: ותדבר אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות (בראשית מב) ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו (בראשית יט) ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה. ותדבר מרים ואהרן היא פתחה בדבור (לפיכך הקדימה הכתוב) ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם זקוקין לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו. האשה הכושית מגיד שהכל מודים ביופיה כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי. כושית בגמטריא יפת
מראה

הגהת המקדיש.

טרם יכרת כתרגומו עד לא פסק. כבר הערתי בפ' בראשית ב' ה' כי כל טרם שבמקרא ל' עד לא הוא ולינו ל' קודם, ועיין מ"ש סוף פ' וארא.
ויקרא

הָאִשָּׁה הַכֻּשִׁית אֲשֶׁר לָקָח כִּי־אִשָּׁה כֻשִׁית
לָקָח׃ וַיֹּאמְרוּ הֲרַק אַךְ־בְּמֹשֶׁה דִּבֶּר יְהוָה
הֲלֹא גַּם־בָּנוּ דִבֵּר וַיִּשְׁמַע יְהוָה׃ וְהָאִישׁ
מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה פִּתְאֹם
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃ וַיֵּרֶד יְהוָה
בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן
וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא דְבָרָי

מליה. על אודות האשה על אודות גירושיה. כי אשה כושית לקח מה ת"ל אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה ולא ביופיה אבל זאת נאה בכל. האשה הכושית ע"ש נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה. כי אשה כושית לקח ועתה גרשה: הרק אך עמו לבדו דבר ה'. הלא גם בנו דבר ולא פירשנו מדרך ארץ: ענו שפל וסבלן: פתאום נגלה עליהם פתאום והם טמאין בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדבור. צאו שלשתכם מגיד שבשלשתן נקראו בדבור אחד מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע: בעמוד ענן יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יצא במועטים ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנ' ה' איש מלחמה (שמ' טו) ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח). ויקרא אהרן ומרים שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור. ויצאו שניהם ומפני מה משכן והפרידן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני (בראשית ז), דבר אחר שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: שמעו נא דברי

אין

סכנת במספר.

ויקרא אהרן ומרים שיהיו נמשכין ויוצאין וכו'. ור"ל שאין זה הפרט אחר הכלל וכדעת הרא"ב"ע אבל הוא לדור שני כי באמרו הי' הציווי לנאת מאהל תשכי שיהיו נמשכין ויוצאין וכו'.

אִם־יִהְיֶה֙ נְבִיאֲכֶ֔ם יְהוָ֗ה בַּמַּרְאָה֙ אֵלָ֣יו אֶתְוַדָּ֔ע
בַּחֲל֖וֹם אֲדַבֶּר־בּֽוֹ׃ לֹא־כֵ֖ן עַבְדִּ֣י מֹשֶׁ֑ה בְּכָל־בֵּיתִ֖י
נֶאֱמָ֥ן הֽוּא׃ פֶּ֣ה אֶל־פֶּ֞ה אֲדַבֶּר־בּ֗וֹ וּמַרְאֶה֙ וְלֹ֣א
בְחִידֹ֔ת וּתְמֻנַ֥ת יְהוָ֖ה יַבִּ֑יט וּמַדּ֙וּעַ֙ לֹ֣א יְרֵאתֶ֔ם

אין נא אלא ל' בקשה. אם יהיה נביאכם אם יהיו לכם נביאים. ה' במראה
אליו אתודע שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון:
פה אל פה אמרתי לו לפרוש מן האשה והיכן אמרתי לו בסיני לך אמור להם שובו
לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי (דברי' ה). ומראה ולא בחידות
מראה זה מראה דבור שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבי ואיני סותמו לו
בחידות כענין שנא' ליחזקאל חוד חידה וגו' (יחזקאל יז) יכול מראה שכינה ת"ל
לא תוכל לראות את פני (שמות לג). ותמונת יי יביט זה מראה אחורים
כמבן

הבנת המקרא.

ה' במראה אליו אתודע שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא
המאירה וכו', ומראה ולא בחידות ומראה זה מראה דבור וכו' עכ"ה,
וכבי איתא בספרי, וכויקרא רבה סוף פ' א' כל הנביאים לא ראו אלא
באספקלריא מלוכלכת ומשה ראה באספקלריא מצוחצחת וכו', ומדייק
הכתוב לקרוא נבואת משה בשם מראה ונבואת שאר הנביאים בשם מַרְאָה
נתברר כי הבדל הענין בהבדל משמעות השמות האלה מצד שינוי ניקודם, וזה
ואחי דבר הצריך באור כי לדעת כל המדקדקים אין ביניהם אלא שזה מתוקן
בל' זכר וזה בל' נ' כמו עוצם ועצמה צדק וצדקה אבל משמעות ענין בחסרון
ויתרון ליכא ביניהו, וזה מתנגד אל המובן מן הכתוב הזה שאמר בנבואתו,
לכן הנה אוסף לי ולבך תשית לדעתי, ידענו כי מדרך העברים להטיל ה"א
בסוף תארי בעלי חיים הזכרים כדי לעשותם תארי נקבות כמו נַעֲרָה
כבשה וכלא ה"א הנ' הם תארים לזכרי', ויסוד הענין הזה בבריאת איש
ואשה ככתוב לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת רצונו שהיא נגזרת
מן האיש, וככה עשו גם בדברים שאין בהם רוח חיים גם בענינים מקריי'
כמו לֶהָבָה סְעָרָה עָצְמָה וצדקה שנגזרים מן לַהַב סַעַר עוצם
וצדק ואף שאין בזה שום הבדל מזכרות ונקבות, וכן בשמות שסופם ה"א
שרש כמו מִקְנֶה מַרְאֶה מַחֲזֶה אלה ניתקנו על מתכונת לשון זכר
ובסמיכתם ישתנה הסגול לצרי מַחֲזֵה שַׁדַּי, מִקְנֵה אַבְרָם,
ומראה כבוד ה', אבל מַרְאָה מִקְנָה מחזה תחייה' ניתקנו על
מתכונת ל"נ וה"א השרש חסר והא הכתובה כה"א של עֲבוֹדָה
צְדָקָה לסימן ל' נקבה ולכן בסמיכתם תאמר מִקְנַת כמו שתאמר
צִדְקַת, וכולם נגזרים מן הזכרים, ולפי שאין בהם רוח חיים אין
בהם

לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי בְמֹשֶׁה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם וַיֵּלַךְ׃
וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת
כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת׃
וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָשֵׁת
עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ׃ אַל־

כענין שנא' וראית את אחורי (שמות לג). בעבדי במשה לדנו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אע"פ שאינו משה במשה אפילו אינו עבדי כדאי הייתם לירוא מפניו וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך ה' לכם לומר אין
9 המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איננו מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: ויחר אף ה' בם וילך מאחר שהודיע סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר
10 ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: והענן סר ואח"כ והנה מרים מצורעת כשלג משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד
11 שאלך מאצלך שרחמי עליו: נואלנו כתרגומו ל' אויל: אל נא תהי כאוצ"ר וכו'.

כמת

הנהגת המקדש.

לבאורנם הנדל המין מ"מ יש הנדל ענין ביניהם, שו אותן שהותקנו על נוון וכר הנה הם יורו בעצם וראשונה על הענין אשר תורה עליו התיבה ההיא, אבל אותן שהותקנו בל"נ הם יורו על הענין ההוא בשניות להיותן נגזרות מן הזכרים, כאלו תאמר איל ואיה הנה האילות אשר על משי נקרא המין הזה מן התיבה הוא כמנה בעצמות ורלאשונה בטבע הזכרים והוא נמצא בטבע הנקבות בשניות, וככה פר ופרה כבש וכבשה לי תפרות והכבשות אינם במין הנקבות על האופן אשר היה במין הזכרים, וכבר לימדנו רבינו המורה בפרק י"ג להגין כי הקודם והמתאחר יאמר על חמשה פנים על קדימה ואיחור בזמן ובטבע ובמדרגה ובמעלה ובסבה, לכן במות הזכרים יורה על קדימת הענין ההוא בלתי מחמש' פנים הנזכרים, והנקבות הנגזרים מהם מתאחרות על א' מחמשת הפנים, לכן מראה בנגלוי שקדם ומראה נקמן מאוחר, ואחרי שנא' וראית את אחורי ופני לא יראו, ואמר כי לא יראני האדם וחי לכן אז"ל כי מראה זו מראה לדור שתני ומפרש לי יתורי במראית פנים שנו וכו' ואמרו עוד פעמ' ראה באספקלריא וכו' ויתענו כי הנבואה אשר באספקלריא אינגו עצם הדבר כ"א דמות דיוקנו אבל שישבה ואכי במתכותו וטהרתו תהיה באספקלריא מאותנת, ושאר הנביאים בחינת חידות כאילו נתון מבוה על פני הדבור והוא מתבונן ומתוכו יוהו באספקלריא מלוכלכת, ובבל אחריו אז"ל בתב"ל שבין נבואת מש' לנבואת שאר הנביאי' וכל יתריהם כולם נקבנו באו נב' מ"א לרבינו הרמב"ן ח"ב פ"ב

והנראה

אַל נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל
חֲצִי בְשָׂרוֹ: וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא
רְפָא נָא לָהּ: פ מפטיר

כמת שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה אף מצורע מטמא בביאה. אשר בצאתו מרחם אמו אמנו הי' לו לומר אלא שכינה הכתוב וכן אחי בשרנו הי' לו לומר אלא שכינ' הכתוב מאחר שיצאת מרחם אמנו הי' לנו כאלו נאכל חצי בשרנו כענין שנא' כי אחינו בשרנו הוא (בראשי' לז) ולפי משמעו אף הוא נאה כן אינו ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת. אשר בצאתו מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזר הרי נאכל חצי בשרו הוא, ד"א אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה אני אי אפשר לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: אל נא רפא נא לה בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחבירו צריך לומר שנים או שלש' דברי תחנונים ואח"כ יבקש שאלותיו. לאמר מה ת"ל אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שתשיבני ואביה ירק ירק וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבע מקומות בקש משה מלפני הקב"ה להשיבו אם יעשה שאילותיו אם לאו, כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל וגו' (שמות ו) מה ת"ל לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שתשיבני עתה תראה וגו', כיוצא בו ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר (במדבר כז). כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת

הבנת המקרא.

והגדולה כמתנגד להנחתנו הוא צדק וצדקה כפי המפורסם שהצדקה לפנים משורת הדין, לכן דע כי צדק יורה על אמתות הדין, צדק צדק תרדוף ית"א קושטא קושטא, משפט צדק דין דקשוט, בצדק תשפוט בקושטא תדין, אכן מלת צדקה יורה על הנטי' מן הצדק האמת אל חלק היתרון ויתר' צ' צדקה ת"א בלשון זכות וגו' צדקה ממש, והצדק לבדו הוא האמת והנטי' ממנו אל אחת הקצוות היא שקר ופחיתות כי התוספת והחסרון שניהם רע והממוצע לבדו טוב כמבואר בפ"ד מפרקי הרמב"ם. וכן או"ל במס' תענית דף ח' וצדק משמים נשקף וכו' ופי' רש"י צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין, לכן הצדק הוא הקודם והצדק' היא המתאחרת ונגזרת מן צדק בצדק וכמשפט הלשון, ועוד יש לטעמים הענין ע"ב מה שידוע בחכמה כי כל דבר היותר פשוט הוא יותר נכבד בגדר האחדות והאמת להיותו רחוק מן הבלבול והערבוב, וכל דבר היותר מורכב הוא יותר קרוב אל הבלבול ויותר רחוק מן האחדות, ולכן יכונה הדין בשם צדק כי הוא לבדו אמת ואין לו אלא דרך אחד ולא כן הצדקה לפנים משורת הדין כי יש לה דרכים רבים, ומאלה תקיש על דומיהם וכולם נכוחים למבין.

14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ
הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים
15 מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף׃ וַתִּסָּגֵר מִרְיָם
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים וְהָעָם לֹא נָסַע
16 עַד הֵאָסֵף מִרְיָם׃ וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם מֵחֲצֵרוֹת
וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ פ
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים
וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ
3 כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃ וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר
פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־

היה לאמר (דברי' ג) רב לך. רפא נא לה מפני מה לא האריך משה
בתפלה שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה
(ד"א שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו
14 מאריך בתפלה): ואביה ירק ירק בפניה ואם אביה הראה לה פנים
זועפות הלא תכלם שבעת ימים קל וחומר לשכינה י"ד יום אלא דיו לבא מן
הדין להיות כנדון לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים. ואחר תאסף
אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח חוץ למחנה
15 וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה כתובה בו אסיפה ל' הכנס: והעם לא נסע
זה הכבוד חלק לה המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך
ליאור שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו' (שמות ב):
2 שלח לך אנשים למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה
על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. שלח לך
לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים
לפנינו כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' (דברים א) ומשה נמלך בשכינה
אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו'
(שמו' ג) חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי מרגלים למען לא ירשוה:
3 על פי ה' ברשותו שלא עכב על ידו. כלם אנשים כל אנשים שבמקרא ל'

יִשְׂרָאֵל הֵמָּה: וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן
שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר: לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי:
לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה: לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר
יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף: לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן:
לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא: לְמַטֵּה זְבוּלֻן
גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי: לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה
גַּדִּי בֶּן־סוּסִי: לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי: לְמַטֵּה
אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל: לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־
וָפְסִי: לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי: אֵלֶּה שְׁמוֹת
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ
וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ: וַיִּשְׁלַח 7
אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם
עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר: וּרְאִיתֶם אֶת־ 8
הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק
הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב: וּמָה הָאָרֶץ 9
אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה
וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים

חשיבות ואותה שעה כשרים היו: ויקרא משה להושע וגו' התפלל עליו יה 6
יושיעך מעצת מרגלים: עלו זה בנגב הוא הפסולת של ארץ ישראל שכן 7
דרך התגרים מראין את הפסולת תחל' ואח"כ מראין את השבח: את הארץ 8
מה היא יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים יש מגדלת אוכלוסין
ויש ממעטת אוכלוסין. החזק הוא הרפה סימן מסר להם אם בפרזים יושבין
חזקים הם שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם:
הבמחנים תרגומו הבכרכין כרכין פצוחין ופתוחין מאין חומ'. הטובה היא 19

אִם בְּמִבְצָרִים׃ וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־
רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם
וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃
כא וַיַּעֲלוּ וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא
כב חֲמָת׃ וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן
שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים
כג נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם׃ וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל
אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד
וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים׃

כ במעיינות ובתהומות טובים ובריאים: היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר
שיגין עליהם בזכותו. בכורי ענבים. ימים שהענבים מתבשלין בבכור:
כא ממדבר צן עד רחוב לבא חמת. הלכו בגבולי' בארכה וברחבה כמין גם הלכו
ראש גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה מש' עלו זה בנגב
דרך גבול דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי ומשם חזרו והלכו
כל גבול מערבי על שפת הים עד לבוא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע
כב מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: ויבוא עד
חברון. כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחביריו
להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה (דברים א)
וכתיב ויתנו לכלב את חברון (שופטי' א). שבע שנים נבנתה. אפשר שבנה
חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול אלא
שהית' מבורכה בכל טוב על אחד משבעה בצוען ובא להודיעך שבחה של ארץ
ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים
ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשי' יג)
וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר כי היו בצוען
כג שריו (ישעיה ל) והיתה חברון טובה ממנה שבע' חלקים: זמורה. שוכת גפן
ואשכול של ענבים תלוי בה. וישאוהו במוט וגו'. ממשמע שנאמר וישאוהו
איני יודע שהוא בשנים מה ת"ל בשנים בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול
אחד כלב תאנה ואחד רמון יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמן להוציא
דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה ואם חפץ אתה לידע כמה
משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחת

לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת
הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם׃ וַיֵּלְכוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר פָּארָן קָדֵשָׁה וַיָּשִׁיבוּ אֹתָם
דָּבָר וְאֶת־כָּל־הָעֵדָה וַיַּרְאוּם אֶת־פְּרִי הָאָרֶץ׃
וַיְסַפְּרוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאנוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא וְזֶה־פִּרְיָהּ׃
אֶפֶס כִּי־עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהֶעָרִים בְּצֻרוֹת
גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם־יְלִדֵי הָעֲנָק רָאִינוּ שָׁם׃ עֲמָלֵק
יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי
יוֹשֵׁב בָּהָר וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל־הַיָּם וְעַל יַד
הַיַּרְדֵּן׃ וַיַּהַס כָּלֵב אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר

מן הירדן על שמו ויקראוה בגלגל (יהושע ז) ושקלוה תורתו משקל כל
אחת ארבעים סאה וגמירי טונא דמדלי אינש על כתפיה אינו אלא שליש
משאוי שמסייעין אותו להרים: וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום 25
והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשר
פרסאות ליום הרי מהלך מ' יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה
אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך:
וילכו ויבואו מהו וילכו להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף 26
הליכתן בעצה רעה. וישיבו אותם דבר את משה ואת אהרן: זבת חלב 27
ודבש היא כל דבר שקר שאין אומרים בו דבר אמת בתחלתו אין מתקיים
בסופו: בצורות לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי 28
כרוך עגול: עמלק יושב וגו', לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים 29
כדי ליראם. על יד הירדן יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור:
ויהס כלב השתיק את כלם. אל משה לשמוע מה שידבר במשה צוח ואמר 30
וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך

עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אֹתָהּ כִּי־יָכוֹל נוּכַל לָהּ׃
31 וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל
לַעֲלוֹת אֶל־הָעָם כִּי־חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ׃ 32 וַיֹּצִיאוּ
דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אֹתָהּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ
אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
33 רָאִינוּ בְתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מִדּוֹת׃ וְשָׁם רָאִינוּ אֶת־
הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ

שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר וכי לא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו. עלה נעלה אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו. ויהם לשון שתיקה, וכן הס כל בשר (זכרי׳ ב) הס כי לא להזכיר (עמוס ו) כן דרך בני
31 אדם העומד לשתוק אגודת אנשים אומר ש״ט, (ס״א הס): חזק הוא ממנו
32 כביכול כלפי מעלה אמרו: אוכלת יושביה בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים והקב״ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו. אנשי מדות גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת (שמואל א יז) וכן איש מדון (שמואל ב כא) איש מדה (ד״ה א יא):
33 הנפילים ענקים מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש. וכן

היינו

הבנת המקרא.

31 כי חזק הוא ממנו כביכול כלפי מעלה אמרו עכ״ל, במס׳ סוט׳ דף ל״ה א׳ אל תקרא ממנו אלא ממנו כביכול אפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם, ופי׳ רש״י ש תקרי לא גרסינן שאין הפרש קריאה בין ממנו האמור על יחיד שבדברים עליו לממנו של רבים שאומרים על עצמם עכ״ל, ובשב׳ המאמר הזה בגמ׳ ערכין דף ט״ו וגם שתק רש״י ולא מחק ש תקרי, וז״ל התוס׳ שם ש תקרא מימנו אלא ממנו, פי׳ א״ת ממנו דפי׳ אלא ממנו דבס, ואינו כן שבכל ממנו שבתור׳ דנוסין ואינו מחליף כלל זה מזה, וכן מצאנו בספרי ולא גם ליתה אין כתיב כאן שא ולא גם ליתה עכ״ל, ונראה שטעות סופר נתריהם וכ״ל וכן מצאנו בספרי אל תקרי ולא גם ליתה שא ולא גם ליתה, וכן היא הנירסא בספרי ר״א ב״י אומר א״ת ולא גם ביתה שא ולא גם ליתה עבשיו כל הנוגע בשרו על מס׳ ליתה פורחת אילך ואילך עכ״ל וגם הילקוט העתיק ל׳ זה בשם הספרי, וכוונתם לומר שכן מדרך חז״ל לומר ש תקרא על סילוק המתן אף שאין ביניהם

סילוק

כַּחֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם׃ וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה 1
וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא׃
וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל 2
וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ׃ וְלָמָה יְהוָה 3
מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב
נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב
מִצְרָיְמָה׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ 4
וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃ וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־ 5
פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וִיהוֹשֻׁעַ 6
בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ
קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי 7
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר
אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד׃ אִם־חָפֵץ בָּנוּ 8

היינו בעיניהם שמענו אומרי' זה לזה נמלים (ס"א חגבים) יש בכרמי' כאנשי'.
ענק שמעניקים חמה בקומתן: כל העדה סנהדראות: לו מתנו הלואי 2
ומתנו: נתנה ראש כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ותעותינו פירשו ל' 4

סככת המקרא.

חילוף הקריאה כמו ולא גם לימה שהוא לדעת הספרי ל' היה לא ל' ענדאף
שאין שום חילוף קריאה ביניהם כידוע מדרך הדקדוק ומ"מ אמרו עליו אל
תקרי, וככה פי' אל תקרי ממנו אלא ממנו ר"ל אל תפרש הכינוי נך לרבים
מדברי' בעדם את לזכר נסתר, אבל הנו"ן דגוש לעולם וכמו שכתב גם הרא"ע
בנאות אות וי"ו כי כינוי נך בדפין הנו"ן לעולם הוא סימן ל' רבים פועלים
לבדם בין בפעלים בין בשמות בין במלות ואין מלה זרה בכל המקרא רק מלת
במדבר שהיא דגושה כמו איש ממנו את קנדו לא יכלה, על כן יקראוה אנשי
מזרח בלא דגשות והם טועים כאשר אפרש באות נו"ן וגו', וככה כתב
בפירושו לפ' שמות על רב ועצום ממנו ע"ש.

יהוה והביא אתנו אל־הארץ הזאת ונתנה לנו
9 ארץ אשר־הוא זבת חלב ודבש: אך ביהוה
אל־תמרדו ואתם אל־תיראו את־עם הארץ
כי לחמנו הם סר צלם מעליהם ויהוה אתנו
10 אל־תיראם: ויאמרו כל־העדה לרגום אתם
באבנים וכבוד יהוה נראה באהל מועד אל
כל־בני ישראל: פ
11 ויאמר יהוה אל־משה עד־אנה ינאצני העם
הזה ועד־אנה לא־יאמינו בי בכל האתות
12 אשר עשיתי בקרבו: אכנו בדבר ואורשנו
13 ואעשה אתך לגוי־גדול ועצום ממנו: ויאמר
משה אל־יהוה ושמעו מצרים כי־העלית
14 בכחך את־העם הזה מקרבו: ואמרו אל־
יושב הארץ הזאת שמעו כי־אתה יהוה

9 ע"א: אל תמרודו ושוב ואתם אל תיראו. כי לחמנו הם נאכלם כלחם. סר
צלם מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהי' מגין עליהם, ד"א צלו של
10 מקום סר מעליהם: לרגום אותם את יהושע וכלב. וכבוד יי הענן ירד שם:
11 עד אנה עד היכן. ינאצוני ירגיזוני. בכל האותות בשביל כל הניסים
שעשיתי להם הי' להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: ואורישנו לש'
תריכין ואם תאמר מה אעש' לשבועת אבו' ואעש' אותך לגוי גדול שאת' מזרע':
13 ושמעו מצרים ישמעו את אשר תהרגם. בי העלית כי משמש בל' אשר והם
ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרב' וכשישמעו שאת' הורגם לא יאמרו
שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת
להלחם וזו היא ואמרו אל יושב הארץ הזאת כמו על יושב הארץ הזאת ומה
יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה
ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך

בקרב העם הזה אשר־עין בעין נראה ׀ אתה
יהוה ועננך עמד עלהם ובעמד ענן אתה הלך
לפניהם יומם ובעמוד אש לילה: והמתה את־
העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים אשר־שמעו
את־שמעך לאמר: מבלתי יכלת יהוה להביא
את־העם הזה אל־הארץ אשר־נשבע להם
יו"ד רבתי וישחטם במדבר: ועתה יגדל־נא כח אדני
כאשר דברת לאמר: יהוה ארך אפים ורב־חסד
נשא עון ופשע ונקה לא ינקה פקד עון אבות
על־בנים על־שלשים ועל־רבעים: סלח־נא לעון
העם הזה כגדל חסדך וכאשר נשאתה לעם
הזה ממצרים ועד־הנה: ויאמר יהוה סלחתי
כדברך: ואולם חי־אני וימלא כבוד־יהוה את־
כל־הארץ: כי כל־האנשים הראים את־כבדי

שנתקה שכינתך מהם עד כה: והמתה את העם הזה כאיש אחד פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': מבלתי יכולת וכו' לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לל"א מלכים ואת יאמרו על יושבי הארץ הזאת מבלתי יכולת מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם. יכולת שם דבר הוא: כאשר דברת לאמר ומהו הדבור ה' ארך אפים לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו משה להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים אמר לו לצדיקים אמר לו הקב"ה אף לרשעים אמר לו רשעים יאבדו אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שאתה צריך לדבר כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים התפלל משה לפניו בארך אפים אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים יגדל נא כח ה' לעשות לדברך: ונקה לשבים. לא ינקה לשאינן שבים: כדברך בשביל מה שאמרת שיאמרו מבלתי יכולת ה': ואולם כמו אבל זאת אעשה להם. חי אני לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים

וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר
וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃
23 אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם
24 וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ׃ וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב
הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה׃
25 וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ
לָכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ פ רביעי
26 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ עַד־
מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים

הגליוס וגו' אם יראו את הארץ הרי זה מקרא מסורס ואני כי כל
האנשים אם יראו את הארץ וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה
הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא
לאיטו' שנה מעט מעט: וינסו כמשמעו. זה עשר פעמים שנים בים
23 ושנים במן ושנים בשליו כולן כדאי' במס' ערכין: אם יראו לא יראו (ס"א לא
24 יראוה, לא יראו את הארץ): רוח אחרת שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב
למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח
להשתיקם כמו שנא' ויהס כלב (במדבר יג) שהיו סבורים שיאמר כמותם וזהו
שנאמר בספר (יהושע ד) ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי.
וימלא אחרי וימלא את לבו אחרי וזה מקרא קצר. אשר בא שמה חברון
תנתן לו. יורישנה כתרגומו יתרכינה יורישו את הענקים ואת העם אשר בה
25 ואין לתרגמו ירתינה שלא במקום יירשנה: והעמלקי וגו' אם תלכו שם יהרגו
26 אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו וסעו לאחוריכם וסעו לכם וגו': לעדה הרע'
וגו' אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה. אשר המה מלינים את ישראל עלי.

הבנת המקרא.

24 יורישנה כתרגומו יתרכיניה וכו', תפ' זברי' ט' ד' על הנה ה' יורישנה
פי' רש"י ל' מוריש ומעשיר, וכן קך לעכינא כי המגורש מנחלתו הוא רש וכמו
שכתבתי בפ' בשלח ט"ו ט' על תורישמו ידי, ועוד אדבר בו בפ' כי תבוא
על יירש הצלצל.

עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים
עָלַי שָׁמָעְתִּי׃ אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה 28
אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃
בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־ 29
מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה אֲשֶׁר
הֲלִינֹתֶם עָלָי׃ אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר 30
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם 31
לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ׃ וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר 32
הַזֶּה׃ וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים 33
שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר׃ בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־ 34

את תלונות בני ישרא׳ אשר המה המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי:
חי אני ל׳ שבוע׳ אם לא כן אעשה כביכול איני חי. כאשר דברתם שבקשתם 28
ממני או במדבר הזה לו מתנו: וכל פקודיכם לכל מספרכם כל הנמנה 29
לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת לצבא ולתת שקלים כל המנויים
לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן כ׳ שנה וגו׳ להוציא שבטו של לוי שאין
פקודיהם מבן עשרים: ופגריכם אתם כתרגומו (די לכון) לפי שדבר על 32
הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם:
ארבעים שנה לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעי׳ כדי שיהיו 33
אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי
שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא
שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנא׳ וביום פקדי במרגלים ופקדתי
עליהם חטאתם (שמו׳ לב) ואף כאן נאמר תשאו את עונותיהם שתי עונות של
עגל ושל תלונה ונחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה ונמצאו בני
ששים מתו אותם של בני עשרים. ונשאו את זנותיכם כתרגומו יקבלון את

הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה
תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם
35 אֶת־תְּנוּאָתִי׃ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ זֹאת
אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי
36 בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃ וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ וַיִּלּוֹנוּ
עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־הָאָרֶץ׃
37 וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה
38 לִפְנֵי יְהוָה׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה חָיוּ
מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃
39 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי
40 יִשְׂרָאֵל וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד׃ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר
וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־
41 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי חָטָאנוּ׃ וַיֹּאמֶר

34 חטאתיכם: את תנואתי שהניאותם את לבבכם מאחרי. תנואה ל' הסרה
36 כמו כי הניא אביה אותה (במדב' ל): וישובו וילינו עליו וכששבו מתור הארץ
הלעימו עליו את כל העד' בהוצאת דבה אותם אנשים וימותו, כל הוצאת דבה
ל' חיכוך דברים שמלקיחים לפוכם לאחרים לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים (שיר ז)
וישנה לטובה וישנה לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה
37 שהיא טוב'. דבה פרלי"רש בלעז (טווקטלעריה): במגפה לפני ה' באות'
מית' הראויה להם מד' כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם
ותולעים יוצאים מלשונ' ובאין לתוך טבורם לכך נאמ' במגפ' ולא במגפה
וזהו לפני ה' באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה
38 כנגד מדה: ויהושע וכלב חיו וגו' מה ת"ל חיו מן האנשים ההם אלא מלמד
40 שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: אל ראש ההר הוא
הדרך העולה לארץ ישראל. (הננו ועלינו אל המקום לארץ ישרא'. אשר אמר
ה' לתתה לנו שם נעל'. כי חטאנו על אשר אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרים'):

מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי יְהוָה
וְהִוא לֹא תִצְלָח׃ אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה 42
בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ כִּי הָעֲמָלֵקִי 43
וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם לִפְנֵיכֶם וּנְפַלְתֶּם בֶּחָרֶב כִּי־עַל־
כֵּן שַׁבְתֶּם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה יְהוָה
עִמָּכֶם׃ וַיַּעְפִּלוּ לַעֲלוֹת אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַאֲרוֹן 44
בְּרִית־יְהוָה וּמֹשֶׁה לֹא־מָשׁוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה׃
וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא 45
וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד־הַחָרְמָה׃ פ

טו

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי 1 2
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ
מוֹשְׁבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם 3
אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה אוֹ־זֶבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ
בִנְדָבָה אוֹ בְּמֹעֲדֵיכֶם לַעֲשׂוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ

והיא לא תצלח זו שאתם עושין לא תצלח: כי על כן שבתם כלומ' כי זאת 43
תבא לכם על אשר שבתם וגו': ויעפילו ל' חזק וכן הנה עפלה (חבקוק ב) 44
אינ"גריש בלעז (ערדרייטען) ל' עזות וכן עופל בת ציון (מיכה ד) עופל ובחן
(ישעי' לב), ומדרש תנחומא מפרשו ל' אופל הלכו חשכים שלא ברשות: ויכתום 45
כמו ואכות אותו טחון (דברי' ט) מכה אחר מכה. עד החרמה שם המקום
נקרא על שם המאורע: (כי תבאו בשר להם שיכנסו לארץ): ועשיתם 2 3
אשה אין זה ציווי אלא כשתבאו שם ויתעלה על לבבכם לעשות אשה לה'. ריח
ניחוח נחת רוח לפני. לפלא נדר או בנדבה או שתעשו האשה בשביל חובת

מנחת המקדש.

כי על כן שבתם, כלומר כי זאת תבא לכם וכו', ועיין בפירושו לפ' 43
ויאמר י"ה ה' כי על כן עברתם.

4 לַיהוָה מִן־הַבָּקָר אוֹ מִן־הַצֹּאן׃ וְהִקְרִיב
הַמַּקְרִיב קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִנְחָה סֹלֶת עִשָּׂרוֹן בָּלוּל
5 בִּרְבִעִית הַהִין שָׁמֶן׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ רְבִיעִית הַהִין
תַּעֲשֶׂה עַל־הָעֹלָה אוֹ לַזָּבַח לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד׃
6 אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
7 בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן שְׁלִשִׁית הַהִין׃ וְיַיִן לַנֶּסֶךְ שְׁלִשִׁית
8 הַהִין תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ וְכִי־תַעֲשֶׂה בֶן־
בָּקָר עֹלָה אוֹ־זָבַח לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ־שְׁלָמִים
9 לַיהוָה׃ וְהִקְרִיב עַל־בֶּן־הַבָּקָר מִנְחָה סֹלֶת
10 שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן חֲצִי הַהִין׃ וְיַיִן
תַּקְרִיב לַנֶּסֶךְ חֲצִי הַהִין אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃
11 כָּכָה יֵעָשֶׂה לַשּׁוֹר הָאֶחָד אוֹ לָאַיִל הָאֶחָד
12 אוֹ־לַשֶּׂה בַכְּבָשִׂים אוֹ בָעִזִּים׃ כַּמִּסְפָּר אֲשֶׁר
13 תַּעֲשׂוּ כָּכָה תַּעֲשׂוּ לָאֶחָד כְּמִסְפָּרָם׃ כָּל־הָאֶזְרָח
יַעֲשֶׂה־כָּכָה אֶת־אֵלֶּה לְהַקְרִיב אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
14 לַיהוָה׃ וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר־בְּתוֹכְכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה

4 מועדיכם שחייבתי אתכם לעשות במועד: והקריב המקריב וגו' תקריבו
נסכים ומנחה לכל בהמה המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה והיין לספלים כמו
5 ששנינו במס' סוכ': לכבש האחד על כל האמור למעל' הוא מוסב על המנח'
6 ועל השמן ועל היין: או לאיל ואם איל הוא, ורבותינו דרשו או לרבות את
10 הפלגס לנסכי איל: אשה ריח אינו מוסב אלא על המנח' והשמן אבל היין אינו
11 אשה שאינו ניתן על האש: או לשה וגו' בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים
12 כבש ושה קרויים בתוך שנתם, איל בן י"ג חדש ויום אחד: כמספר אשר
תעשו כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד

כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׃ הַקָּהָל חֻקָּה אַחַת 15
לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם
כַּגֵּר יִהְיֶה לִפְנֵי יְהוָה׃ תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד 16
יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם׃ פ ששי
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי 17
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בְּבֹאֲכֶם אֶל־הָאָרֶץ 18
אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם 19
מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה׃ רֵאשִׁית 20
עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן
כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ׃ מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ 21
לַיהוָה תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ס וְכִי 22
תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה

חקה, כמספרם של בהמות מספרם של נסכים: ככם כגר כמותכם כן גר 15
וכן דרך ל' עברית כגן ה' כארץ מצרי' (בראשי' יג) כן ארץ מצרי', כמוני כמוך
כעמי כעמך (מלכי' א כב): בבואכם אל הארץ משונה ביאה זו מכל ביאות 18
שבתור' שבכולן נאמר כי תבא כי תבואו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט
לך באחת מהן שאינה אלא לאחר ירוש' וישיב' אף כולן כן אבל זו נאמ' בה בבואכם
משנכנסו בה ואכלו מלחמ' נתחייבו בחל': ראשית עריסותיכם כשתלושו כדי 20
עיסותיכם שאתם רגילין ללוש במדב' וכמ' היא ויעורו כעומר עומ' לגלגל' (שמו'
טז) (ושיעורו מ"ג ביצים וחומש ביצה) תרימו מראשית כלומ' קודם שתאכלו ממנו
ראשית חלבו תל' אחת תרימו תרום' לשם ה'. חלה טורטי"ל בלעז (קיבו"ין).
כתרומת גורן שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנא' בה שיעור אבל
חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחת מעשרים ולנחתום אחד ממ"ח:
מראשית עריסותיכם למה נאמר לפי שנא' ראשית עריסותיכם שומע אני 21
ראשונה שבעיסות ת"ל מראשית מקצתה ולא כולה. תתנו לה' תרומה לפי
שלא שמענו שיעור לחל' נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: וכי תשגו ולא 22
תעשו ע"א היתה בכלל כל המצות שהצבור מביאין עליה פר והרי הכתוב
מוציאה כאן מכללן ליתן פר לעולה ושעיר לחטאת. וכי תשגו וגו' בע"א

23 אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
24 צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי
הָעֵדָה נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה
פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
25 לְחַטָּת׃ וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ
אֶת־קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי
26 יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם׃ וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־הָעָם
27 בִּשְׁגָגָה׃ ס שביעי וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא
28 בִשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת׃ וְכִפֶּר
הַכֹּהֵן עַל־הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי

ככתוב מדבר לא איננו אלא באחת מכל המצות ת״ל את כל המצות האלה מצוה
אחת שהיא ככל המצות מה העובר על כל המצות פורק עול ומפר ברית ומגלה
פנים אף מצוה זו פורק בה עול ומפר בריתו ומגלה פנים ואי זו זו זו ע״א. אשר
דבר ה׳ אל משה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום אחת דבר אלהים
23 שתים זו שמענו (תהלים סב): את כל אשר צוה וגו׳ מגיד שכל המודה בע״א
ככופר בכל התורה כולה ובכל מה שנתנבאו הנביאים שנאמר למן היום אשר
24 צוה ה׳ והלאה: אם מעיני העדה נעשתה לשגגה אם מעיני העדה
נעשתה עבירה זו על ידי שוגג כגון ששגגו והורו על אחת מן העבודות שהיא
מותרת לעבוד ע״א בכך. לחטת חסר אל״ף שאינו כשאר חטאות שכל חטאות
שבתורה הבאות עם עולה החטאות קודמות לעולות שנאמר ואת השני יעשה עולה
25 (ויקרא ה) וזו עולה קודמת לחטאת: הביאו את קרבנם לפני ה׳ זה האמור
27 בפרשה הזאת פר העולה שנאמר אשה לה׳. וחטאתם זה השעיר: תחטא
בשגגה בע״א. עז בת שנתה שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה וכו׳

יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו וְנִסְלַח לוֹ׃ הָאֶזְרָח בִּבְנֵי 29
יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה
לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׃ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה 30
בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא
מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ כִּי 31
דְבַר־יְהוָה בָּזָה וְאֶת־מִצְוָתוֹ הֵפַר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֺנָה בָהּ׃ פ
וַיִּהְיוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקֹשֵׁשׁ 32
עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וַיַּקְרִיבוּ אֹתוֹ הַמֹּצְאִים אֹתוֹ 33
מְקֹשֵׁשׁ עֵצִים אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל כָּל־
הָעֵדָה׃ וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה־ 34
יֵּעָשֶׂה לוֹ׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־ 35
מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל־
הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיֹּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה 36
אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בָּאֲבָנִים וַיָּמֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ מפטיר

קנע לה שעירה: ביד רמה במזיד. מגדף כמו והית' חרפה וגדופ' (יחזק'ה) 30
אשר גדפו נערי מלך אשור (ישעיה לז) ועוד לדעו רבותינו מכאן למברך את ה'
שהוא בכרת: דבר ה' אזהרת ע"ז מפי הגבור והשאר מפי מש'. עונה בה 31
בזמן שעונה בה שלא עשה תשובה: ויהיו במדבר וימצאו בגנותן של ישראל 32
דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשנייה בא זה וחללה: המוצאים 33
אותו מקושש שהתרו בו ולא הניח מלקושש אף משראוהו והתרו בו: כי לא 34
פורש מה יעשה לו (לא היו יודעים) באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו
שהמחלל שבת במית': ויוציאו אותו מכאן שבית הסקיל' חוץ ורחוק מבית דין. 36
רגום פג"נס בלעז (שטייניגענד) וכן הלק ש"נס (געהענגד) וכן זכור ושמור:

37 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת
עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת
39 הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם
אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֺת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם
אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם
40 אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים
41 לֵאלֹהֵיכֶם׃ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי

38 ועשו להם ציצית על שם הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצית ראשי (יחזקאל ח) ד"א ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים (שיר ב).
39 תכלת צבע ירוק של חלזון: וזכרתם את כל מצות ה' שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג. ולא תתורו אחרי לבבכם כמו מתור הארץ (במדב' יג) הלב והעינים הם מרגלי' לגוף מסרסרים
41 לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות: אני ה' נאמן לשלם שכר. אלהיכם נאמן ליפרע. אשר הוצאתי אתכם על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי. אני ה' אלהיכם עוד למה נאמר שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלין שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזק' אמלוך עליכם (יחזקאל כ), ד"א למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין וליפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא, ומיסודו של רבי מש' הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת ע"א לומר שהמחלל את השבת כעובד ע"א שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם (נחמי' ט), ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי. על כנפי בגדיהם כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט). על ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש כנגד ד' לשונות של גאולה שנ' במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי (שמות ו). פתיל תכלת על שם שכול בכורות תרגומו של שכול תכלא ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת

אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים
אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ פ
1 וַיִּקַּ֣ח קֹ֔רַח בֶּן־יִצְהָ֥ר בֶּן־קְהָ֖ת בֶּן־לֵוִ֑י וְדָתָ֨ן
וַאֲבִירָ֜ם בְּנֵ֧י אֱלִיאָ֛ב וְא֥וֹן בֶּן־פֶּ֖לֶת בְּנֵ֥י רְאוּבֵֽן׃
2 וַיָּקֻ֨מוּ֙ לִפְנֵ֣י מֹשֶׁ֔ה וַאֲנָשִׁ֥ים מִבְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל
חֲמִשִּׁ֣ים וּמָאתָ֑יִם נְשִׂיאֵ֥י עֵדָ֛ה קְרִאֵ֥י מוֹעֵ֖ד
3 אַנְשֵׁי־שֵֽׁם׃ וַיִּקָּהֲל֞וּ עַל־מֹשֶׁ֣ה וְעַֽל־אַהֲרֹ֗ן וַיֹּאמְר֣וּ

דומה לרקיע המשחיר לעת ערב וח' חוטים שבה כנגד ח' ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים:

1 ויקח קרח פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר' תנחומא: ויקח קורח לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה והו שתרגם אנקלוס ואתפלג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן מה יקחך לבך (איוב טו) לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם, דבר אחר ויקח קרח משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנאמר קח את אהרן (במדבר כ) קחו עמכם דברים (הושע יד). בן יצהר בן קהת בן לוי ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנאמר בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט) והיכן נזכר שמו על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים (א ו) שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל. ודתן ואבירם בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו, ומה ראה קרח לחלוק עם משה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור אמר קרח אחי אבא ארבעה היו שנאמר ובני קהת וגו' (שמות ו) עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכלם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו מה עשה עמד וכנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכניו והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו שנא' נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קריאי העדה (במדבר א) והלבישן טליתות שכולן תכלת באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה. בני ראובן דתן ואבירם ואון בן פלת:

אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים
וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה׃
4 וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃ וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח
וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־
אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר
6 יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם

3 רב לכם הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדולה. כלם קדושים כולם שמעו
דברים בסיני מפי הגבורה. ומדוע תתנשאו אם לקחת אתה מלכות לא היה לך
לברור לאחיך כהונה לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך כל העדה
4 שמעו: ויפל על פניו מפני המחלוקת שכבר זה כיד' סרחון רביעי חטאו בעגל
ויחל משה (שמו' לב) במתאוננים ויתפלל משה (במדב' יא) במרגלים ויאמר משה
ושמעו מצרים (במדב' יד) במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח
על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב
5 ההוא אמר עד מתי אטריח לפני המלך שמא לא יקבל עוד ממני: בקר וידע
וגו', עתה עת שכרות הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין
לדחות שמא יחזרו בהם. בקר וידע ה' את אשר לו לעבודת לויה. ואת
הקדוש לכהונה. והקריב אותם אליו תרגומא, והתרגום מוכיח כן ויקרב
לקדמוהי יקרב לשמושיה, ומדרשו בקר אמר להם משה גבולות חלק הקב"ה
בעולמו יכולים אתם להפוך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנ' ויהי ערב
ויהי בקר ויבדל (בראשית א) כך ויבדל אהרן להקדישו וגו' (ד"ה א' כג):
6 זאת עשו קחו לכם מחתות מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי הגוים
יש נמוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם (ס"א ואין כולם) מתקבצים בבית
אחד אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד
ואתם ר"ן איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב
של היא הקטרת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו
נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם והיה האיש אשר יבחר הוא הקדוש כבר הוא
בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה
הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכולכם אובדים.
רב לכם בני לוי דבר גדול אמרתי לכם, ולא טפשים היו שבהתרה בהם וקבלו
עליהם לקרב הם חטאו על נפשותם שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשות,
וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה? עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה
ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות

מַחְתּ֔וֹת קֹ֖רַח וְכָל־עֲדָתֽוֹ׃ וּתְנ֣וּ בָהֵ֣ן ׀ אֵ֡שׁ וְשִׂ֨ימוּ 7
עֲלֵיהֶ֤ן ׀ קְטֹ֙רֶת֙ לִפְנֵ֤י יְהוָה֙ מָחָ֔ר וְהָיָ֗ה הָאִ֛ישׁ
אֲשֶׁר־יִבְחַ֥ר יְהוָ֖ה ה֣וּא הַקָּד֑וֹשׁ רַב־לָכֶ֖ם בְּנֵ֥י לֵוִֽי׃
וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־קֹ֑רַח שִׁמְעוּ־נָ֖א בְּנֵ֥י לֵוִֽי׃ 8
הַמְעַ֣ט מִכֶּ֗ם כִּֽי־הִבְדִּיל֩ אֱלֹהֵ֨י יִשְׂרָאֵ֤ל אֶתְכֶם֙ 9
מֵעֲדַ֣ת יִשְׂרָאֵ֔ל לְהַקְרִ֥יב אֶתְכֶ֖ם אֵלָ֑יו לַעֲבֹ֗ד
אֶת־עֲבֹדַת֙ מִשְׁכַּ֣ן יְהוָ֔ה וְלַעֲמֹ֛ד לִפְנֵ֥י הָעֵדָ֖ה
לְשָׁרְתָֽם׃ וַיַּקְרֵב֙ אֹֽתְךָ֔ וְאֶת־כָּל־אַחֶ֥יךָ בְנֵי־לֵוִ֖י 10
אִתָּ֑ךְ וּבִקַּשְׁתֶּ֖ם גַּם־כְּהֻנָּֽה׃ לָכֵ֗ן אַתָּה֙ וְכָל־עֲדָ֣תְךָ֔ 11
הַנֹּעָדִ֖ים עַל־יְהוָ֑ה וְאַהֲרֹ֣ן מַה־ה֔וּא כִּ֥י תַלִּ֖ונוּ לי׳ ק׳
עָלָֽיו׃ וַיִּשְׁלַ֣ח מֹשֶׁ֔ה לִקְרֹ֛א לְדָתָ֥ן וְלַאֲבִירָ֖ם 12
בְּנֵ֣י אֱלִיאָ֑ב וַיֹּאמְר֖וּ לֹ֥א נַעֲלֶֽה׃ הַמְעַ֗ט כִּ֤י 13
הֶֽעֱלִיתָ֙נוּ֙ מֵאֶ֨רֶץ זָבַ֤ת חָלָב֙ וּדְבַ֔שׁ לַהֲמִיתֵ֖נוּ

עומדות לפני בניו כלם מתנבאים ברוח הקדש שנאמר כל אלה בנים להימן
(ד"ה א' כה) אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום
לכך נשתתף לבא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים וא' נמלט
אשר יבחר הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו
תשובה ומשה הי' רואה, תנחומא. מחתות כלים שחותין בהם גחלים ויש להם
בית יד: רב לכם דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב"ה: ויאמר 8
משה אל קרח שמעו נא בני לוי התחיל לדבר עמו דברים רכים כיון
שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל
כולם התחיל לומר בהם שמעו נא בני לוי: ולעמוד לפני העדה לשיר על 9
הדוכן: ויקרב אותך לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל: לכן 10 11
בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה' כי בשליחותו עשיתי לתת
כהונה לאהרן ולא לנו היא המחלוקת הזה: וישלח משה וגו', מכאן שאין 12
מחזיקין במחלוקת שהי' משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום. לא נעלה

14 במדבר כי־תשתרר עלינו גם־השתרר: אף
לא אל־ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן־
לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם
15 תנקר לא נעלה: ויחר למשה מאד ויאמר אל־
יהוה אל־תפן אל־מנחתם לא חמור אחד

14 פיהם הכשיל' שאין להם אלא ירידה: ותתן לנו הדבר מוסב על לא
האמור למעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם שאמרת
לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה וגו' (שמות ג), משם הוצאתנו
ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר
שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם (במדבר יד). העיני האנשים ההם
תנקר וגו', אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה שוב לא נעלה.
15 האנשים ההם כאדם התולה קללתו בחבירו: ויחר למשה מאד נצטער
עד למאד. אל תפן אל מנחתם לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבים לפניך
מחר אל תפן אליהם, והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף
חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו. לא חמור אחד
מרם

הגהת המקרא.

14 ותתן לנו הדבר מוסב על ל' האמור למעל' וכו, ; רצונו שמלת לא עומדת
במקום שנים לא הביאותנו ולא נתת לנו, דוגמת כי לא לנצח ישכח אביון תקות
עניים תאבד לעד (תלי' ט, אל בקצפך תוכיחני ובחמתך תיסרני (שם לח)
וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעי' מב ח) ולא למדתי חכמ' ודעת
15 קדשים אדע (משלי ל ג, ורבים כמוהם. לא חמור אחד וכו' עכה"ד ;
כוונתו מבוארת שאין אחד תאר לחמור עד שיתפרש לא נשאתי מהם חמור
אחד וכמו שפירשו המפרשים אבל הוא תאר השם בעצמו וחמור כמוך אין דוגמת
מפני גערת אחד (ישעי' ל יז) וחמיהם מן התארים העומדים בעצמם מבלי
זולי המתואר כהם; את שהרב רמב"ם טען עליו ואמר ז"ל לא חמור אחד מהם
נשאתי, אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם כאשר מתוררים על העם, וזה כ
למה מפסיעים אותי בדבר', ואילו הי' נקוד לא חמור אחד מהם הי' פתרונו
חמור של אחד מהם כמו אחד העם, ולא הרעותי את אחד מהם
עכ"ל, גם הרב חזקוני תפסו מזה הצד ואמר שלפי פי' רש"י היה לו
לינקד אחד מהם כתבנית ולא הרעותי את אחד מהם, והיא באמת טענה
גדולה שיהי' אחד מהם שבראשית הפסוק שוה בטעם של אחד מהם שבסופו
אע"פ שהם משונים בניקודם, והנה הרא"מ ז"ל רצה להלין בעד רש"י ז"ל
שאמרו שלכך לא רצה הרב לפרש שיהי' אחד תאר לחמור מפני שאז יהי' פירושו
נא

מהם נשאתי ולא הרעתי את־אחד מהם׃
16 ויאמר משה אל־קרח אתה וכל־עדתך היו
17 לפני יהוה אתה והם ואהרן מחר׃ וקחו ׀ איש

מהם נשאתי לא חמורו של אחד מהם נטלתי אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא
15 נטלתי אלא משלי ות"א שחרי כ"א כך נקראת אנגריא של מלך שחור: והם עדתך: והקרבתם

הבנת המקרא.

לא חמור אחד מכל ישראל שעבדתי לי, וקירא ש ישראל חמורים חלילה למשה ע"ה לומר כזה עכ"ל, והפירוש הזה אינו לפי חכמתי כי הוא הנגיד לא אמיתי, ועוד ש-דיין הקושיא במקומה עומדת למ' זה השתמש הכתוב בל' מוכרע אחד הי' לו לומר אחד שהוא הל' המבורר; אכן לעיקר מדקדק ל' עברי אין לו אלא פי' רש"י ז"ל שהוא מיוסד בדקדוק התיבה, גם הוא מקיים מבעל הטעמים שהפסיק תיבת מהם מן נשאתי וחיבר אותה אל אחד ואילו לפי רשב"ם הי' לו להטעים לא־חמור אחד מהם נשאתי, ולכן גם אונקלוס הסכים עם פי' רש"י ותרגם לא חמורא דחד מנהון שחרית; ואולם בדקדוק התיבה כבר ידעתי אכן כנה בתורת אהים מפורש בס' בראשית י"א א' גם כ"ו י' כי שנים משקלים הם אחד גם אחד והראשון ממשקלים הכבדים כמו גנב טבח אלא שבשתנה הפתח לסגול בעבור קמצות הח"ת כמו פרם גהל, והשני ממשקלים הקלים כמו נחש שחת אם שהכינוי בו מלרע אחד לפי שהוא מגזרת ודבר חד את אחד (יחזקאל לג ל) והאל"ף נוסף כמ"ש שלאנבא מגזרת נא בקש והרבה אפי"ן יתירין בתחלת התיב' כמבוא' בפי' רש"י ז"ל בראשית כ"ה נ' גם י"ט י' ובמקומות זולתם, והריבוי מן אחד הקל אחדים, אבל אחד הכבד לא יתרבה כלל כי מגד עצם ביותר שהוא האחדות אין עוד מלבדו, אבל ישתמש אחד בשני פנים כמכתב משקלו והנה יתערב עם אחד הקל שהוא שיה נסמך ונפרד, ולכן אחד העם, אחד ההרים אחד השיחים שהם סמוכים יתכנו להיות מן הקל ומן הכבד. ולא כן אחד מהם, אחד מהנערים, אחד מבניו שאחריהם מ"ם השימוש הם מן הקל בהכרע כי אין על המ"ם סמיכות לפי המנהג, וכבר כתבתי בפי' פ' ויחי יעקב אבל בני שלשים הקבלת העצמותי שבין המשקלים הקלים לכבדים ושלא יתואר דבר במשקל כבד כי אם בהיות ענין התאר הזה א קטע וקים במתואר בו, ולזאת לא יתואר בשם אחד במשקל הכבד אם לא שימצא במתואר בו ענין אחד עצמותי ייחדהו ויבדילהו מכל זולתו (עיין עיקרים

מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וְהִקְרַבְתֶּם
לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם
מַחְתֹּת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ׃ וַיִּקְחוּ
אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ
עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן׃ וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־

והקרבתם איש מחתתו חמשים ומאתים איש שבכם: ויקהל עליהם קרח בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ופתה אותן כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד אינו מקפיד אלא בשביל כלכם אלו באין ונוטלין

הבנת המקרא.

מאמר ב׳ פרק י״ד) ואם אין למאמר ההוא ענין מיוחד לעצמו יתואר בשם אחד הקל שהרצון בו חלק אחד מחלקי הכל בשוה, וזהו ההבדל שבין קח נא אתך את אחד מהנערים (ש״א ט ג) שפירושו נער מן הנערי׳ ובין ויען אחד מהנערי׳ (ש״א טז יח) שהרצון בו המיוחד והמובחר שבנערים והוא דואג האדומי לפי קבלת רז״ל וכמו שפי׳ רש״י, והנה כמעט שכב אחד העם (בראשי׳ כו י) שהוא סמוך יתכן להיות מן הקל גם מן הכבד אם שהסכמת הישר׳ נוטה שהוא מן הכבד ורומז בו על המיוחד שבעם הוא המלך בעבור שאמר אחריו והבאת עלינו אשם ולא אמר והבאת עליו, וככה על אחד ההרים אשר אומר אליך (בראשי׳ כב ב) יתכן שרומז בו על הר המורי׳ המובחר שבהרים גם יתכן לפרשו על הר מן ההרים כמו תחת אחד השיחים (שם כא טו), אכן במקום שהתיבה בלתי סמיכה וראוי כגון לא הרעותי את אחד מהם לענינא שיש אחרי׳ מ״ש הבשים ואין סמיכות על המ״ם אין להסתפק בה שהוא ודאי מן הקל ואין בה שום יחוד וביאור לכן ברור שפירושו ולא הרעותי שום איש מהם יהי׳ מי שיהי׳, ואילו הי׳ אומר לא חמור אחד מהם נשאתי הי׳ פירושו כמו כן לא חמור של שום איש מהם נשאתי, עכשיו שסמכה ואמר לא חמור אחד מהם ממשמעו לא אמיר של דבר המיוחד מהם נשאתי, ואיזה הוא הדבר המיוחד מהם? הוי אומר זהו קופת הצבור המיוחדת לכל צרכי הצבור, וזה הוא שמסיים רש״י באמרו אפילו כשהלכתי ממדין למצרים והי׳ לי ליטול אותו החמור משלהם וכו׳, והוא יותר מבואר בשבת ובתנחומא שאו״ל מה שהי׳ דרכי ליטול לא נטלתי מהם, בנוהג שבעולם מי שהוא עושה בהקדש נוטל שכרו מן ההקדש בשביל שהייתי יורד ממדין למצרים הי׳ דרכי ליטול מהם חמור (מקופת ההקדש) שבשביל צרכיהם ירדתי לא נטלתי עכ״ל, הרי לך מבואר שאין פירושו לא חמור של שום איש מהם

בשאפי

פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־
הָעֵדָה׃ ס שלישי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת
וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע׃ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל
אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל
כָּל־הָעֵדָה תִּקְצֹף׃ ס וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר׃

נוטלין כל הגדלות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כלם. וירא כבוד ה' בא בעמוד ענן: אל אלהי הרוחות יודע מחשבות אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא. האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף,

מנחת שי סדר קרח

כשאתי את לא חמור של המיוחד מהם נשאתי והיינו להקדש, וכינו לדין שפירושי רש"י ורז"ל הם בהירים ומדוקדקים למעיינים גם הלק היטב, והם מיוסדים בעיקר הל' יותר מכל פירושי זולתו לכן יהפוך בהם ויהפך בהם ומהם לא תזוע.

האיש אחד הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף עכ"ל, רצונו שהה"א של האיש איננה לתימ' שאילו כן היתה ראויה להנקד פתח כמו האיש כמוני יברח (נחמי' ו יא) אך היא ידיעה והתימ' היא ועל כל העדה תקצוף, ויש מקומות שתחסר ה"א התימה כמו יכרו עליו חברים (איוב מ ל), אתה עתה תעשה מלוכה (מ"א כא ז) כי מתנועות המדבר וקריצותיו ורמיזותיו יובן הענין על בירורו כי אחר כוונת הלב הן הן הדברי', אשר על כן יש לדברים הנאמרים מעלה על הדברים שבכתב וכמו שאז"ל מפי סופרים ולא מפי ספרים מפני שהדברים שבעל פה נעזרי' במקום ההפסק' ובהתמדה במקום הסמיכה ובחוזק הדבור ורפיונו וברמיזות ובקריצות מתגלה ושאלה והגדה ויחול ופחד ותחינה ותנועות שמקרבות בהם המלות הפשוט', ואשר שיעור המדבר בתנועות עיניו וגבותיו ובכל ראשו וידיו להבין הכעס והרצון והתחינה והגאוה על השיעור שהוא רוצה, ובשארית האות אשר נשארה אל לשוננו הבריאה ימצאו ענינים דקים ועמוקים נטבעו בה להבין הענינים ולהיותם במקום התנועות ההם שהם פנים בפנים והם הטעמים אשר יקרא בהם המקרא מגידין בהם מקום ההפסק והסמוך, ומפריד מקום השאלה מן התשובה והתחלה מן ההגדה, והחפזון מן המתון והציווי מן הבקשה וכו' ככתוב בכוזרי מאמר ב'

כד הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם: וַיָּקָם
כה מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וַאֲבִירָם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי
כו יִשְׂרָאֵל: וַיְדַבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא
מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל־
תִּגְּעוּ בְּכָל־אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־חַטֹּאתָם:
כז וַיֵּעָלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם מִסָּבִיב
וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם

כג אמר הקב"ה יפה אמרת אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: העלו וגו',
כד כתרגומו הסתלקו מסביבות משכן קרח: ויקם משה כסבור שישאו לו פנים
כה ולא עשו: יצאו נצבים בקומה זקופה לחרף ולגדף. כמו ויתיצב ארבעים יום

דגלים

הבנת המקרא.

ס"ע"ב, ויאמר עוד סוף סי' פ' כי יש לחכמת הטעמים סודות נעלמים ממנו וכו' ולבסוף אמר אל המלך ולא הראיתי לך כי אם מעט מהחכמה הזאת שלימה מופקרת אצל היא בעלות ובמסורות, ובמאמר ג' סי' ל"א הוסיף לאמר מבלי ספק שהי' שמור בלבבות הפתח והקמץ והשבר והנטיה והשוא והטעמי' בלב הכהנים והמלכים והשופטים והסנהדרין והחסידי', ובלב אנשי אוכף להתגדל בהם, ומזו שבע המלכים והטעמים אותות לתכונות ההם אשר העתיקים בקבלה ממשה וכו' ע"ש באורך עם מה שביאר עליו החכם בעל קול יהוד', ואולם האורכתי בכל אלה להוציא הטעות מלב הטועים האומרים שהנקודות והטעמים הם המצאות חדשות שנתחדשו בימי הגאונים ובתחיות התלמוד וזה שקר גלוי שהרי הויכוח הזה כפי בשנת ד' אלפים ותנם מאות ל"ציר' ככתוב בו במאמר ראשון סי' מ"ז, והרב רבינו הלוי גאון ז"ל גם הוא כבר הזכיר באגרותיו הויכוח הזה שהי' להחכם החבר עם המלך כוזר, לכן אין הדעת סובלת שיעיז החבר פניו נגד פני חכם ויוקר כמלך כוזרי לאמור לו על חדשים מקרוב באו שהם דברי' מקובלים בקבלת התור', ואז"ל בסוף מגיל' כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וכו' ופי' רש"י נעימה כגון טעמי המקראות, ובמס' ברכות דף ס"ב א' טעמי התורה הם נגינות טעמי המקרא וכו', ובמס' נדרים ל"ז ב' גם מגלה ג' א' הנגינות קרין טעמים, ובבראשית רבא סוף פ' ל"ו גם שכל אלו הטעמים ופי' רש"י הטעמים מפרשים את המקרא שבהרב' מקומות במקרא אדם יכול להבין מתוך הטעם את פירוש המקרא, ובמס' סופרים פ"ג הלכ' ו' ספר שנקדו פסול, מכל הלין נשמע שדברי החבר כנים ואמתים וכולם הלכה למשה.

וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת 28
תֵּדְעוּן כִּי־יְהוָה שְׁלָחַנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים
הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלִּבִּי׃ אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יְמֻתוּן 29
אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם לֹא
יְהוָה שְׁלָחָנִי׃ וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפָצְתָה 30
הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר
לָהֶם וְיָרְדוּ חַיִּים שְׁאֹלָה וִידַעְתֶּם כִּי נִאֲצוּ
הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת־יְהוָה׃ וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר 31
אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבָּקַע הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם׃ וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע 32
אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח
וְאֵת כָּל־הָרְכוּשׁ׃ וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם 33
חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ
מִתּוֹךְ הַקָּהָל׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיהֶם 34
נָסוּ לְקֹלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן־תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ׃ וְאֵשׁ 35
יָצְאָה מֵאֵת יְהוָה וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם

דגלית (שמואל א יז). ונשיהם ובניהם וטפם בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי בית דין של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות וב"ד של מעלה עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: לעשות את כל המעשים 28 האלה שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי: לא ה' שלחני אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין 29 הוא חולק עלי: ואם בריאה חדשה יברא ה', להמית אותם במיתה שלא מת 30 בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי נאצו הם הקב"ה ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה': נסו לקולם 34

יז

1 אִ֕ישׁ מַקְרִיבֵ֖י הַקְּטֹֽרֶת׃ ס וַיְדַבֵּ֥ר
2 יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ אֱמֹ֨ר אֶל־אֶלְעָזָ֜ר בֶּן
אַהֲרֹ֣ן הַכֹּהֵ֗ן וְיָרֵ֤ם אֶת־הַמַּחְתֹּת֙ מִבֵּ֣ין הַשְּׂרֵפָ֔ה
3 וְאֶת־הָאֵ֖שׁ זְרֵה־הָ֑לְאָה כִּ֖י קָדֵֽשׁוּ׃ אֵ֡ת מַחְתּוֹת֩
הַֽחַטָּאִ֨ים הָאֵ֜לֶּה בְּנַפְשֹׁתָ֗ם וְעָשׂ֨וּ אֹתָ֜ם רִקֻּעֵ֤י
פַחִים֙ צִפּ֣וּי לַמִּזְבֵּ֔חַ כִּֽי־הִקְרִיבֻ֥ם לִפְנֵי־יְהוָ֖ה
4 וַיִּקְדָּ֑שׁוּ וְיִהְי֥וּ לְא֖וֹת לִבְנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ וַיִּקַּ֞ח
אֶלְעָזָ֣ר הַכֹּהֵ֗ן אֵ֚ת מַחְתּ֣וֹת הַנְּחֹ֔שֶׁת אֲשֶׁ֥ר
הִקְרִ֖יבוּ הַשְּׂרֻפִ֑ים וַֽיְרַקְּע֖וּם צִפּ֥וּי לַמִּזְבֵּֽחַ׃
5 זִכָּר֞וֹן לִבְנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל לְמַ֡עַן אֲשֶׁ֣ר לֹֽא־יִקְרַב֩ אִ֨ישׁ
זָ֜ר אֲשֶׁ֨ר לֹ֤א מִזֶּ֙רַע֙ אַהֲרֹ֣ן ה֔וּא לְהַקְטִ֥יר קְטֹ֖רֶת
לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה וְלֹא־יִהְיֶ֤ה כְקֹ֙רַח֙ וְכַ֣עֲדָת֔וֹ כַּאֲשֶׁ֨ר
דִּבֶּ֧ר יְהוָ֛ה בְּיַד־מֹשֶׁ֖ה לֽוֹ׃ פ
6 וַיִּלֹּ֜נוּ כָּל־עֲדַ֤ת בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵל֙ מִֽמָּחֳרָ֔ת עַל־מֹשֶׁ֥ה
וְעַֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹ֑ר אַתֶּ֥ם הֲמִתֶּ֖ם אֶת־עַ֥ם יְהוָֽה׃

2 בשביל הקול היוצא על בליעתן: ואת האש שבתוך המחתות. זרה הלאה לארץ מעל המחתות. כי קדשו המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי
3 שרת: החטאים האלה בנפשותם שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה. רקועי רדודין. פחים טסין מרודדין טינב"ש בלע"ז (דינגע). צפוי למזבח למזבח הנחשת. ויהיו לאות לזכרון שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו
4 על הכהונ' ונשרפו: וירקעום אישטינדר"יש או"פ בלע"ז (אונד זיא דערהנטן זיא
5 אויז): ולא יהיה כקרח כדי שלא יהי' כקרח. כאשר דבר ה' ביד משה לו כמו עליו על אהרן דבר אל משה שיהיו הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על, ומדרשו על קרח ומהו ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנאמר ויוציאה והנה מצורעת

: :

וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ 7
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד
יְהוָה׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל 8
מוֹעֵד׃ ס רביעי וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה 9
לֵּאמֹר׃ הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם 10
כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן 11
קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ
וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר
עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף׃
וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ 12
הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת
וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם׃ וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים 13
וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה 14
עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־
קֹרַח׃ וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל 15
מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה׃ פ חמישי

כשלג (שמות ד) ועל כן לקה עמיה בצרעת: וכפר עליהם רז זה מסר לו 11
מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה כדאיתא במסכת שבת:
ויעמוד בין המתים וגו', אחז את המלאך והעמידו על כרחו אמר לו (המלאך) 13
הנח לי לעשות שליחותי אמר לו משה צוני לעכב על ידך אמר לו אני שלוחו של
מקום ואתה שלוחו של משה אמר לו אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה
אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בא עמי ושאל אותו
שנאמר וישב אהרן אל משה, ד"א למה בקטרת לפי שהיו ישראל מלינין ומרננים
אחר הקטרת לומר סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו
חמשים ומאתים איש אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא הממית:

16 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת
כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת
18 אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּהוּ׃ וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן
תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית
19 אֲבוֹתָם׃ וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת
20 אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה׃ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־
בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו ׀ כָּל־נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה
לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם
שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם׃
22 וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת׃
23 וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיָּבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל הָעֵדוּת
וְהִנֵּה פָּרַח מַטֵּה־אַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וַיֹּצֵא פֶרַח
24 וַיָּצֵץ צִיץ וַיִּגְמֹל שְׁקֵדִים׃ וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־

18 כי מטה אחד לע"פ שנחלקים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולויה לבד
20 אבל מקום שבט אחד הוא. והשכותי כמו וישכו המים (בראשית ח) וחמת
21 המלך שככה (אסתר ז): בתוך מטותם הניח באמצע שלא יאמרו מפני
23 שהניחו בצד שכינה פרח: ויצא פרח כמשמעו. ציץ הוא תחלת הפרי
כשהפרח נופל. ויגמל שקדים כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל
הילד ויגמל (בראשית כא) ובלשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה
נצה (ישעיה יח) ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף
המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיה והצרע'
זרחה במצחו (ד"ה ב כו), תרגומו וכפית שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים

כָּל־הַמַּטֹּת מִלִּפְנֵי יְהוָה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּרְאוּ וַיִּקְחוּ אִישׁ מַטֵּהוּ׃ פ ששי
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הָשֵׁב אֶת־מַטֵּה אַהֲרֹן
לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי־מֶרִי וּתְכַל
תְּלוּנֹּתָם מֵעָלַי וְלֹא יָמֻתוּ׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ פ

זה על זה: ותכל תלונותם כמו ותכלה תלונותם לשון זה שם מפעל יחיד ל' נקבה כמו תלונתם מרמורי"ש בלעז (ג.מורריע) ויש חלוק בין תלונותם לתלונתם תלונתם תלונ' אחת תלונותם שם דבר בל' יחיד ואפילו הם תלונות הרבה. למשמרת לאות לזכרון שבחרתי באהרן לכהן ולא ילונו עוד על הכהונה

מנחת שי

ותכל תלונותם כמו ותכלה, תלונותם לשון זה מפעל יחיד וכו', ויש לשון זה שם מפעל יחיד וכו' וי"ג ל' מפעל יחיד וכו', ואין הבדל ביניהם בענין כ"א במליצת הלשון, ובעל יוסף דעת מלא עד כ"א בתחלת הדיבור הגורסת ותכל תלונותם כמו ותכלה תלוניתם; תלונותם ל' וכו' וגירסא זאת היא המבוררת ביותר, והנ' המפרשים כולם פה עונים ואומרים שלדעת רש"י ותכל הוא עומד מבנין הקל כמו ותכלה ותי"ו לפי' זה נסתרת מוסב על התלונ' וטעמו בהשבת המט' לפני העדות תהא תלונתם כלה ואובדת גם, ואין הדעת נוחה בפירוש זה אחרי ותכל הוא מבנין הכבד הדגש כמו ויכל אלהים ביום השביעי, ותכל להשקותו וחבריהם שכולם פעלים יוצאים בכל המקרא ואין אחד מהם עומד תודה, ואילו לפירושם היה לו לינקד ותכל תלונותם בצר"י או ותכל בחירק ואז יהי' פעל עומד מבנין הקל מוסב על התלונה כמו כלה ענן וילך, ויכלו המים מן החמת וריעיהם אבל ותכל הוא פועל יוצא בבירור ול' כילוי הוא כמו ותכל להשקותו ואי אפשר לפרשו בלא מלשון ותכל כל עבודת (שמות לט לב) לכן נראה ברור שמעולם לא עלה על דעת רש"י ז"ל להוציא התיב' ממשמעותה ומניקודה אבל דעתו כדעת הרמב"ם ומפרשים זולתו שהתיב' מבנין הכבד הדגש כמו ותכם נמצא יתכסה זה שאמר ותכל תלונותם כמו ותכלה, וכו' כתב הרב בפירושו על ואל תכם על עונם (נחמיה ג לז) כמו ואל תכסה חטאתם וכו' אחר אל תגל (משלי כה ט) כמו אל תגל' עב"ל, והוא' למו זה שכל התיבות האלה הם מפעלי ל"ה שאת שמוכתם לבות בחסרון הה"א, ופירוש הכתוב השב את מטה אהרן לפני העדות ובהשבה זאת תכלה אתה תלונותם מעלי, והתי"ו לפי' הנוכח שאליו הדבור והוא משה; ומ"ש עוד

וַיֹּאמְרוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶל־מֹשֶׁ֖ה לֵאמֹ֑ר הֵ֥ן גָּוַ֛עְנוּ
אָבַ֖דְנוּ כֻּלָּ֥נוּ אָבָֽדְנוּ׃ כֹּ֣ל הַקָּרֵ֧ב ׀ הַקָּרֵ֛ב אֶל־מִשְׁכַּ֥ן
יְהוָ֖ה יָמ֑וּת הַאִ֥ם תַּ֖מְנוּ לִגְוֺֽעַ׃ ס וַיֹּ֣אמֶר
יְהוָה֮ אֶֽל־אַהֲרֹן֒ אַתָּ֗ה וּבָנֶ֤יךָ וּבֵית־אָבִ֙יךָ֙ אִתָּ֔ךְ

המבונה: כל הקרב הקרב וגו' אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין להכנס לחצר אהל מועד ואחד שיקריב עצמו יותר מחברו ויכנס לתוך אהל מועד ימות. האם תמנו לגוע שמא הופקרנו למיתה:
ויאמר יי אל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש. אתה ובניך ובית אביך הם בני קהת אבי עמרם.

תשאו   סבכת המקרא.

של תלונותם ל' מפעל יחיד וכו', לא מלתיזתכל הכריחו רק הורות שכתיבה זאת הצריכו לדקדק אחריו ולפרשו, כי תלונה יכול' תרונתב ותלונות יכול' תלונותיהם לכן תלונות' הוא מורכב מל' יחיד ורבים כי "יש בני סי ל' וכ"ה, לוות אמר הרב שהיא שם מפעל יחיד בכ"כ ר"ל שהוא שם דבר של הפעולה על מתכונת ל"כ ויש חילוק בין תלונתם לתלונותם כי תלונתם הוא שם דבר יחיד משמעו תלונ' אחת (ויין, וורר עו) אבל תלונותם אינו שם דבר יחיד אלא שם דבר בל"י ואפילו הסתלונות הרב' (חיין גנמו ־ר, יכן מדרך כל כ' לקבץ פרטים רבים לאחד ולהמלין עליהם כשם דבר בל"י מצד שהוא חיבור אחד של אחדים לא מצד שהם אחדים רבים מחולקים ודוגמתו הרבה תיבות במקרא מורכבים מיחיד ורבי' כמו והפלא ה' את מכותך (דבר' כח כט) כי כנ"י היא מַכָּתְךָ ובל"ר מכותיך לכן היא שם מפעל יחיד בל"כ ואפילו הם מכות רבה, וזהו מה שכתב עליו הרא"ע בפירושו באומרו מכותך לשון יחיד עם רבים מורכבת וכן ועֵדֹתִי זו אלמדם (תלים קל"ב) עכ"ל ור"ל שגם היא מורכבת כי בל"י היה ראוי עֵדוּתִי ובל"ר עֵדוֹתַי לכן היא מורכבת, והנה בכל התורה כולה כתיב למשפחותם ע"ד החיבור חוץ מן אחד דכתיב למשפחותיהם ע"ד החילוק יהוא למשפחותיהם יצאו מן התיב' (בראשי' ח יט) לכן היטיב דקדקו בו ת"ל קבלו עליהם על מנת לידבק באיכם; ועל דרך מחד מצאנו שמות דברי' המתוקנים בל"י והוכחו על התקון כמו ושער בנגע הפך לבן (ויקר' יג ג) וכמו שבארתיו שם על מקומו, ומן המין הזה ועגוד' רבה (בראשי' כו יד) וכמו שפי' עליו רש"י ז"ל, ועוד דרך אחרת להורות התקון ע"י תוספת ה"א בסוף התיב' כמו שכתבתי אבל והתנה אשר ביאור (שמות ז יח) ע"ש.
ויאמר יי אל אהרן למשה אמר שיאמר לאהרן וכו', הדבור הזה אינגו לקוח מן הספרי כ"א מן המדרש שהעתקתי לשונו כבר בריש פ' ויקרא ובזה סרה תלונת הרא"מ מעל רש"י ז"ל, והנה שאמר בספרי וידבר ה' אל אהרן שומע אני שהי' הדבר לאהרן ת"ל זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וגו' למדנו
שהדבור

תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ
תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺן כְּהֻנַּתְכֶם׃ וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה
לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ
וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת׃
וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ
אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־
יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם׃ וְנִלְווּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־
מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר

תשאו את עון המקדש עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים
המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו
ותזהירו על כל זר הבא ליגע. ואתה ובניך הכהנים. תשאו את עון כהונתכם
שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם:
2 וגם את אחיך בני גרשון ובני מררי. וילוו ויתחברו אליכם להזהיר גם את
הזרים מליקרב אליהם. וישרתוך בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין
ואמרכלין

הבנת המקרא.

שהדבור למשה שיאמר לאהרן, אסיפא דקרא קאמר כאשר דבר ה' ביד משה
לו שפירש לו לאהרן כפי' רש"י והרב מזרחי, ויאמר עוד מה שפירש רש"י למש'
אמר שיאמר לאהרן להזהירו על תקנת ישראל, הכי קאמר קרא אין הדין עמהם
לצעוק ולומר כל הקרב אל משכן ה' ימות שהריכבר אמר הקב"ה על אהרן אתה
ובניך וגו', וזה שפי' רש"י למשה אמר שיאמר לאהרן בלומר אמר כבר למש' בפ'
במדבר שיהיו הלוים שומרים שלא יקרב זר למקדש ויזהר ויפשת כאן בשביל
דבר שנתחדש כי אתה ובניך ובית אביך וגו' ובשביל שהיא סמוכה לאחריה לפי'
קצת שעלער על הכתו' ולפניה לפי' קיום מתנית כהונ' בברית מלח, עכ"ל,
תגוד שקל וטרי הרא"מ ז"ל ונדד בסברות להאן ולכאן בלי הכרע, וכל זה לפי
שטתו ושטת המפרשים שחשבו כי י"ג מספר הכתובים של וידבר ה' אל משה
ואל אהרן וכו' ויאמר ה' אל משה ואל אהרן היא מונה ואמר עליהם שהם י"ג, וזה
טעות גלוי וכמו שכבר כתבתי בריש פ' ויקרא, ואילו היתה זאת מכוונתו הי'
לו לומר בי"ג מקומות מצאנו דבור למשה לאהרן וכו' והי' לו למנותם כמו שמנה
י"ג המעוטים, אבל י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן רוח אחרת עמו
ואבארהו בסוף הספר הזה בהגיעי לשם בע"ה.

לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם׃ וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ
וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה
לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ
אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ
וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן
אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ
8 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ
אֶת־מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
9 לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃ זֶה
יִהְיֶה לְךָ מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־
קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־חַטָּאתָם וּלְכָל־
אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ

5 ואמרכלין: וזר לא יקרב אליכם אתכם אני מזהיר על כך: ולא יהיה
6 עוד קצף כמו שהי' כבר שנאמר כי יצא הקצף (במדב' יז): לכם מתנה
נתונים יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעל' לשמור משמר'
7 גזברין ואמרכלין: עבודת מתנ' במתנ' נתתיה לכם: ואני הנה נתתי לך
בשמחה ל' שמח' הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמו' ד),
משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד
וערער על השד' אמר לו המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הרי אני כותב
וחותם לך ומעלה בערכאין אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על
הכהונ' בא הכתוב ונתן לו כ"ד מתנות כהונ' בברית מלח עולם ולכך נסמכה
פרשה זו לכאן. משמרת תרומתי שאתה צריך לשמרן בטהר'. למשחה
9 לגדולה: מן האש לאחר הקטרת האשים. כל קרבנם כגון זבחי שלמי
צבור, ומנחתם חטאתם ואשמם כמשמעו. אשר ישיבו לי זה גזל הגר:

הוּא וּלְבָנֶיךָ: בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־
זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ: וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת
מַתָּנָם לְכָל־תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים
וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר
בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ: כֹּל חֵלֶב יִצְהָר וְכָל־חֵלֶב 12
תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ
נְתַתִּים: בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ 13
לַיהוָה לְךָ יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ:
כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה: כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם 14 15
לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה
יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ ׀ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם
וְאֵת בְּכוֹר־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה: וּפְדוּיָו 16
מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת
שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא:
אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא 17
תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:
וּבְשָׂרָם יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק 18

בקדש הקדשים תאכלנו וגו׳ למד על קדשי קדשים שאינן נאכלין אלא בעזרה 10
ולזכרי כהונה: תרומת מתנם המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר. 11
לכל תנופות שהרי אלו טעונין תנופה. כל טהור ולא טמאים, ד״א כל
טהור לרבות אשתו: ראשיתם היא תרומה גדולה: כחזה התנופה 12 18
ובשוק הימין של שלמים שנאכלין לכהנים ולנשיהם לבניהם ולעבדיהם לשני

19 הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה׃ כֹּל ׀ תְּרוּמֹת הַקֳּדָשִׁים
אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ
וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית מֶלַח
20 עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־
יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל׃ ס שביעי וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־
מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־
22 הֵם עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־יִקְרְבוּ
עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא
23 לָמוּת׃ וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד
וְהֵם יִשְׂאוּ עֲוֺנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ
24 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ כִּי אֶת־מַעְשַׂר
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי
לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ פ

ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד . לך יהיה בא רבי
עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה
19 שאינה נאכל אלא ליום ולילה: כל תרומת הקדשים מחיבתה של פרשה זו
כללה בתחלתה וכללה בסוף ופרט באמצע. ברית מלח עולם כרת ברית
עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים, ברית מלח כברית
20 הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: וחלק לא יהיה לך בתוכם אף בביזה:
23 והם הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם:
24 אשר ירימו לה' תרומה הכתוב קראו תרומה עד שיפרישו ממנו תרומת

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ וְאֶל־הַלְוִיִּם 26
תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם
בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה
מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃ וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם 27
כַּדָּגָן מִן־הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ כֵּן תָּרִימוּ גַם־ 28
אַתֶּם תְּרוּמַת יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־
תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ מִכֹּל מַתְּנֹתֵיכֶם 29
תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־
מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־
חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן
וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃ וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם 31

מעשר: ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן תרומת מעשר שלכם 27
אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת
ראשית דגן מן הגורן. וכמלאה מן היקב כתרומת תירוש ויצהר הניטלת
מן היקבים. מלאה לשון בישול תבואה שנתמלאת, יקב הוא הבור שלפני
הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי המלך
(זכרי' יד) הוא ים אוקיינוס חפירה שחפר מלכו של עולם: כן תרימו גם 28
אתם כמו שישראל מרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם
כי הוא נחלתכם: מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' בתרומה 29
גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם
שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד
מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: בהרימכם את 30
חלבו ממנו לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו. ונחשב המותר ללוים
חולין גמורין. כתבואת גרן לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה
שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור
ת"ל ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: בכל מקום 31

וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם
32 בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם
אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא
תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃ פ
1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ זֹאת
חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה
תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
3 עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט

32 אפילו בבית הקברות: ולא תשאו עליו חטא וגו', הא אם לא תרימו תשאו חטא. ולא תמותו הא אם תחללו תמותו:

2 זאת חקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה. ויקחו אליך לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר. אדומה תמימה שתהא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי
3 שערות שחורות פסולה: אלעזר מצותה בסגן. אל מחוץ למחנה חוץ
לשלש

הבנת המקרא.

2 אדומה תמימה שתהא תמימה באדמות וכו', והכי איתא בספרי, פרה שומע אני שחורה או לבנה? ת"ל תמימה לאדמות, או תמימ' למומים? כשהוא אומר אשר אין בה מום הרי מומים אמורים. הא מה ת"ל תמימה? שתהא תמימ' לאדמות עכ"ל, וכוונתו ששתי תיבות הללו אדומה תמימה שתיהם שמות תארים ואפשר לפרש שניהם נפרדים כל אחד לעצמו תאר לפרה שתהא אדומ' ושתהא תמימ' בלא מום, לזה אמר כשהוא אומר אשר אין בה מום הרי מומים אמורים הא מת"ל תמימה שתהא תמימה לאדמות וא"כ תמימה איננה תאר לפרה מצד עצמה כ"א מצד תארה אדומה שתהא תמימה לאדמות, ולזאת גם בעל הטעמים הטעים תמימה ביתיב אחר הטרם, וככה הטעים גם איש צדיק תמים הי' בתביר וטפחא שהם אדוקים לעולם כמבואר בספרי מחפשי הטעמים בשער שכונת הטעמים.

למי

אֹתָהּ לְפָנָיו: וְלָקַ֞ח אֶלְעָזָ֧ר הַכֹּהֵ֛ן מִדָּמָ֖הּ 4
בְּאֶצְבָּע֑וֹ וְהִזָּ֞ה אֶל־נֹ֨כַח פְּנֵ֧י אֹֽהֶל־מוֹעֵ֛ד
מִדָּמָ֖הּ שֶׁ֥בַע פְּעָמִֽים: וְשָׂרַ֥ף אֶת־הַפָּרָ֖ה לְעֵינָ֑יו 5
אֶת־עֹרָ֤הּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ֙ וְאֶת־דָּמָ֔הּ עַל־פִּרְשָׁ֖הּ
יִשְׂרֹֽף: וְלָקַ֣ח הַכֹּהֵ֗ן עֵ֥ץ אֶ֛רֶז וְאֵז֖וֹב וּשְׁנִ֣י 6
תוֹלָ֑עַת וְהִשְׁלִ֕יךְ אֶל־תּ֖וֹךְ שְׂרֵפַ֥ת הַפָּרָֽה: וְכִבֶּ֨ס 7
בְּגָדָ֜יו הַכֹּהֵ֗ן וְרָחַ֤ץ בְּשָׂרוֹ֙ בַּמַּ֔יִם וְאַחַ֖ר יָבֹ֣א אֶל
הַֽמַּחֲנֶ֑ה וְטָמֵ֥א הַכֹּהֵ֖ן עַד־הָעָֽרֶב: וְהַשֹּׂרֵ֣ף אֹתָ֔הּ 8
יְכַבֵּ֤ס בְּגָדָיו֙ בַּמַּ֔יִם וְרָחַ֥ץ בְּשָׂר֖וֹ בַּמָּ֑יִם וְטָמֵ֖א
עַד־הָעָֽרֶב: וְאָסַ֣ף ׀ אִ֣ישׁ טָה֗וֹר אֵ֚ת אֵ֣פֶר הַפָּרָ֔ה 9
וְהִנִּ֛יחַ מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶ֖ה בְּמָק֣וֹם טָה֑וֹר וְהָ֩יְתָ֩ה
לַעֲדַ֨ת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֧ל לְמִשְׁמֶ֛רֶת לְמֵ֥י נִדָּ֖ה

לשלש מחנות. ושחט אותה לפניו זר שוחט ואלעזר רואה: אל נכח פני 4
אהל מועד עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת
הזאת הדם: אל המחנה למחנה שכינה שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות 7
אלא זב ובעל קרי ומצורע. וטמא הכהן עד הערב סרסהו ודרשהו וטמא
עד הערב ואחר יבא אל המחנה: והניח מחוץ למחנה לשלשה חלקים 9
מחלקה אחד ניתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד ניתן בחיל
זה של משמרת היה מונח בעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין ליטהר
וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל
ניתן למשמרת מגזרת הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת.
למי נדה למי הזיה כמו וידו אבן בי (איכה ג), לידות את קרנות הגוים
(זכרי') ככנס המקלה.

למי נדה למי הזיה כמו וידו אבן בי וכו', הורה בזה שאין הנו"ן מיסוד 9
התיבה אבל הוא לתיקון השם כנו"ן של נראה ושל נעשה ושרש התיבה
ידה ל' הזיה בחלוף היו"ן בדל"ת על דרך ל' ארמי ויו"ד פ"א הפעל
נבלעת בדגשות הדל"ת ולא אמרו כי' כיו"ד שלא יתערב עם על כן לנדה היתה
(איכה א ח) שהוא מגזרת נע ונד. והכת' תיבות שרשיהם יו"ד שהיא חסרה
ונבלעת

10 חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
11 וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת
12 לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא
יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם
13 הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ
הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן
יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל
כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ
14 בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא

(זכרי' ב) לשון זריקה. חטאת היא לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה
12 הכתוב חטאת לומר שהיא כקדשים ליאסר בהנאה: הוא יתחטא בו באפר
13 הזה: במת בנפש איזה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמ' שאין טומאתה
צריכה הזאה (אלא טומאת ערב), ד"א בנפש זו רביעית דם. את משכן
ה' טמא אם נכנס לעזרה אפילו בטבילה בלא הזאה שלישי ושביעי. טומאתו

הבנת המקרא.

ונלפת בתוית האות שאחריה על דרך אחרי פ"כ כמבואר מבכלל בסוף
פעלי חסרי פ"א נו"ן כמו יגב יגח יגע ואחרים, ויתכן כי כלל הזיית כמיהם
חסרם יזה לא נזה ויהיה ר"ן כאחם פיעל עבר לצורת פ"ע"ל כמו וְחַי אחיך
עמך שהוא כמו וחיה כבתוב במכלל, ככה ד"ן מספט ויזה
תעבור שבפלה ה"א למד הפעל כמנהג בעלי ל"ה לכן נעתקה
נקודת עין הפעל תחת הפ"א כמשפט הלשון, והראיה בזה שאין לנו צורך
להמציא שנים משקלים ד"ן ו"ז, עיין מ"ש בפ' צו (ויקרא ו כ) אבל ואחר
אהמדת'; וכבר כתבתי בפ' מצורע (ויקרא טו יט, כי כל לשון נדת אשה
היא לשון ריחוק ומשרש נדה והכו"ן הכתובה לפי' הבנין ומו"ן השרש נבלעת
בדגש ובמלואו נְנִדָּה, אף שנגרעה ה"א ימ"ד הפעל בעבור תוספת ה"א לפי
מקו', ובמנהג כל בעלי ל"ה כידוע ולכן הדקדוק.

אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃
וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו 15
טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־ 16
חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת 17
הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ וְלָקַח
אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל 18
וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם
וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃
וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם 19
הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא 20
וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ
הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־
זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָּהֶם לְחֻקַּת 21
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי

בו אף על פי שטבל: כל הבא אל האהל בעוד שהמת בתוכו: וכל כלי 15
פתוח בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך
אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא הא אם יש צמיד
פתיל עליו טהור. פתיל לשון מחובר בל' עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי
(בראשית ל) נתחברתי עם אחותי: על פני השדה רבותינו דרשו לרבות 16
גולל ודופק, ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם בנגיעה:
והטאו ביום השביעי הוא גמר טהרתו: ואיש אשר יטמא וגו', אם 19 20
נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאיתא בשבועות: ומזה מי הנדה 21
רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה

22 הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ
הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־
הָעָרֶב׃ פ

כ
1 וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה מִדְבַּר־צִן בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם
2 וַתִּקָּבֵר שָׁם׃ וְלֹא־הָיָה מַיִם לָעֵדָה וַיִּקָּהֲלוּ עַל־

חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע והא שהוציאו בלשון מזה לומר
לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה. והנוגע יטמא ואין טעון
22 כבוס בגדים: וכל אשר יגע בו הטמא הזה שנטמא במת יטמא. והנפש
הנוגעת בו בטמא מת. תטמא עד הערב כאן למדנו שהמת אבי אבות
הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם זהו פירושה לפי משמעה
והלכותיה, ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן וזהו, ויקחו אליך,
משלהם כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל כך יביאו זו לכפרה משלהם. פרה
אדומה משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה
כך תבא פרה ותכפר על העגל. אדומה על שם אם יאדימו כתולע (ישעי' א)
שהחטא קרוי אדום. תמימה על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי
מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם. לא עלה עליה עול כשם
שפרקו מעליהן עול שמים. אל אלעזר כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן
לעשות העגל ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו שאין
קטיגור נעשה סניגור. ושרף את הפרה כשם שנשרף העגל. עץ ארז
ואזוב ושני תולעת שלשה מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל וארז
הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכלן סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל
את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. למשמרת כמו שפשע העגל שמור
לדורות לפורענות ואין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר וביום פקדי
ופקדתי וגו' (שמות לב), וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה
כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגו' (שמו' לב)
1 כך ויקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו': כל העדה עדה השלמה שכבר
מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים. ותמת שם מרים למה נסמכה פרשת
מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א כמו
שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת. ותמת שם מרים אף
היא בנשיקה מתה ומפני מה לא נאמר בה ע"פ ה' שאינו דרך כבוד של מעלה
2 ואהרן נאמר על פי ה' באלה מסעי (במדבר לג): ולא היה מים לעדה

מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹֽן׃ וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ 3
לֵאמֹר וְלוּ גָוַעְנוּ בִּגְוַע אַחֵינוּ לִפְנֵי יְהוָֽה׃ וְלָמָה 4
הֲבֵאתֶם אֶת־קְהַל יְהוָה אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה
לָמוּת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵֽנוּ׃ וְלָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ 5
מִמִּצְרַיִם לְהָבִיא אֹתָנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע
הַזֶּה לֹא ׀ מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם
אַיִן לִשְׁתּֽוֹת׃ וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל 6
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא
כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶֽם׃ פ שלישי (שני כשמחוברין)
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹֽר׃ קַח אֶת־הַמַּטֶּה 7 8
וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ
וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו
וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־
הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָֽם׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה 9

מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים: ולו גוענו הלואי גוענו. 3
בגוע אחינו במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה. בגוע
שם דבר הוא כמו במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו שאם כן היה לו
לינקד בגוע: ואת בעירם מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל: 8
ויקרילו

הבנת המקרא.

3 בגוע אחינו שם דבר הוא במיתת אחינו וכו' עכה"ד, לדעת כל המדקדקים
בגוע הוא מקור מבנין הקל בשקל פְעֹל כמו כשכב אדני המלך (מ"א א
כ א) וכ"כ הראב"ע והרד"ק, אבל רש"י נותן טעם והדין עמו כי עברתי על
פני כל המקרא ומצאתי כי כל הפעלים שסופם חי"ת או עי"ן כשבא לדבר בהם
בל' מקור לעולם העי"ן בחולם בשקל פְעוֹל ולא מצאתי בשקל פְעַל כ"א שני'
והם בגוע אחינו, שכח אגנע דמעי' כ"ק ט', לכן שניהם שמות דברים הם
לא מקורים וכן תרגם אונקלוס במותנא דאחנא ולא כד מיתו אחנא.
המורים

10 מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם
שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא
11 לָכֶם מָיִם׃ וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע
בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה
12 וּבְעִירָם׃ ס וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי
לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל

10 ויקהילו וגו', זה אחד מן המקומות שהחזיק מופת את המרבה'. המן הסלע
הזה נוציא לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים
כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאי זה סלע תוציאו לנו מים
לכך אמ' להם המורים סרבנים ל' יוני ש טים מורים את מוריהם המן הסלע
11 הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים: פעמים לפי שבראשונה לא הוציא אלא
טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו אל סלע
אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכות כבראשונה שנא' והכית בצור (שמו' יז)
12 ונזדמן להם אותו סלע והכוהו: יען לא האמנתם בי גלה הכתוב שאלולי
חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון דור המדבר שנגזר
עליהם שלא יכנסו כך הי' עון משה ואהרן, והלא האמין ויקבץ ישחט, (במדב' יא)
קשה מזו? אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך
עליו הכתוב מפני קדוש השם. להקדישני שאלו דברתם אל הסלע והוציא
הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע שאינו מדבר ואינו שומע ואינו
צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו. לכן לא תביאו בשבועה
כמו לכן נשבעתי לבית עלי (שמואל א ג) נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפל' על כך:
המה

סנכת המקדש.

10 המורים סרבנים וכו', דעתו שתיבת מורים מסולשת במובן יש
במשמעותה שלש לשונות של גנאי, סרבנים, שוטים, ומלמדים את מלמדיהם,
וכבר איתא ברבות ובתנחומא מהו המורים? שיטין הרבה יש בו, המורים
סרבנים, המורים שוטים שכן בכרכי הים קורין לשוטים מורים, המורים
מלמדין את מלמדיהן, המורים מורי חצים ויש אומרים המורים אנשים בקשת
(ב"ר לא ג) עכ"ל, ומה שהשמיט רש"י הענין הד' לפי שאין כאן זה שום גנאי
בכוונה ראשונה אם לא שנאמר ע"ד השאלה ומטעם זה פירש נשים, יזה
מעט רחוק ממשמעות הענין.

13 הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם׃ הֵמָּה מֵי
מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ
14 בָּם׃ ס רביעי וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים
מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל
אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃
15 וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים
16 רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ וַנִּצְעַק אֶל־
יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ
מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃
17 נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם
וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה

13 המה מי מריבה הם הנזכרים במקום אחר אף אלו ראו אצטגניני פרעה
שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א)
ויקדש בם שמתו משה ואהרן על ידם שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא
יראוי ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשך (תהלי' סח)
14 וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקר' י): אחיך ישראל מה ראה להזכיר כאן
אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברה' שנא' לו כי גר יהי' זרעך (בראשי' טו)
ועל שנינו הי' החוב לפרעו. אתה ידעת את כל התלאה לפיכך פירש
אביכם מעל אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (בראשי' לו) מפני השטר חוב
15 המוטל עליהם והטילו על יעקב: וירעו לנו סבלנו צרות רבות. ולאבותינו
16 מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל: וישמע קולנו
בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב (בראשית כז) שאנו צועקים ונענים.
מלאך זה משה מכאן שהנביאים קרוים מלאכים ואומר ויהי מלעיבים במלאכי
17 אלהים (ד"ה ב' ל"ו): נעברה נא בארצך אין לך לעורר על הירושה של ארץ
ישראל כשם שלא פרעת החוב, עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך. לא נשתה
מי באר מי בורות הי' צריך לומר אלא כך אמר משה אע"פ שיש בידינו מן לאכול
ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם מכאן
לאכסנאי שאף על פי שיש בידו לאכול יקנ' מן החנוני כדי להנות את אושפיזו.
דרך המלך נלך וגו' אנו סוגרים את בהמתנו ולא ישו לכאן ולכאן לאכול:

18 יָמִין וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא
19 לִקְרָאתֶךָ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה
נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי וְנָתַתִּי
20 מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה: וַיֹּאמֶר לֹא
תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד
21 חֲזָקָה: וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ
וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו: פ חמישי (שלישי כשמחוברין)
22 וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה
23 הֹר הָהָר: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
24 בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר: יֵאָסֵף
אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי
25 לְמֵי מְרִיבָה: קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ

18 פן בחרב אצא לקראתך אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם ואומרים ונצעק וישמע קולנו (שמו' כו) ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי ועל חרבך
19 20 תחי' (בראשי' כו): רק אין דבר אין שום דבר מזיקך: וביד חזק' בהבטחת
22 זקנו והידים ידי עשו (בראשי' כו): כל העדה כלם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שלא הי' בהם אחד מאותן שנגזרה גזרה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שנא' בהם חיים כלכם היום (דברים ד). הר ההר הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלש' נשאר בהן הר סיני לתור' והר נבו לקבורת מש' והר ההר לקבורת אהרן:
23 על גבול ארץ אדום מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנבי' או' ליהושפט בהתחברך עם אחזיהו פרץ
25 ה' את מעשיך (ד"הב' כ'): קח את אהרן בדברי ניחומים אמור לו אשריך
שתראה

סכנת המקרא.

25 קח את אהרן בדברי וכו', כבר כתב הרב בכמה מקומות כי כל לשון
ניחום

וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃ וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־ 26
בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְאַהֲרֹן
יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה 27
יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה׃
וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אֹתָם 28
אֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר
וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן־הָהָר׃ וַיִּרְאוּ כָּל־הָעֵדָה 29
כִּי גָוַע אַהֲרֹן וַיִּבְכּוּ אֶת־אַהֲרֹן שְׁלשִׁים יוֹם

שמחה כתרך נתון לבנך, מה שאין אני זכאי לכך: את בגדיו את בגדי 26
כהונה גדולה הלבישהו והפשיטם מעליו לתתם על בנו בפניו, אמר לו הכנס
למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר דלוק אמר לו עלה למטה ועלה פשוט
ידיך ופשט קמוץ פיך וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה' וזהו
שנא' לו כאשר מת אהרן אחיך (דברי' לב) מיתה שנתאוית לה: ויעש משה 27
אע"פ שהדבר קשה לו לא עכב: ויראו כל העדה וגו', כשראו משה ואלעזר 29
יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן אמר להם מת אמרו אפשר מי
שעמד כנגד המלאך ועצר המגפה ישלוט בו מלאך המות מיד בקש מש' רחמים
והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במט' ראו והאמינו. כל בית ישרא' האנשי'
והנשים לפי שהי' אהרן רודף שלום ומטיל אהב' בין בעלי מריב' ובין איש לאשתו.
כי גוע אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אלא אם כן מתרגם ויראו
ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו כי זה משמש בל' דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני
כבוד ושאמר רבי אבהו לא"ר אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל ל' זה
נופל ל' דהא לפי שהיא נתינת טעם למ' שנסתלקו ענני כבוד וייראו לפי
שהרי מת אהרן אבל על מתרגם ואתחזיאו כל כשמת אין ל' דהא נופל אלא לשון אשר
שהוא מגזרת שמות אי שמצינו אם משמש בלשון אשר כמו ואם תביא לא תקבר
רוזי (איוב כ"ח) והרבה מפורשים מזה הלשון אם מרבים ימיו (איוב י"ד):

ויעשו –

הגהת המקרא.

לקיחה באדם הוא המשכה בדברים כמו ויקח קרח, ואת עמו לקח עמו
(שמות יד ו) ועיין בפירשי בראשית מ"ג ט"ו.

29 כי גוע אומר אני שהמתרגם וכו', כל הדבור הזה מבואר בטוב טעמי' רש"י
תוס' נמס' ר"ה דף ג' א' ע"ב.

כא
כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ ס וַיִּשְׁמַע
הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ־עֲרָד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָּא יִשְׂרָאֵל
דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ ׀ מִמֶּנּוּ
2 שֶׁבִי׃ וַיִּדַּר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמַר אִם־
נָתֹן תִּתֵּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהַחֲרַמְתִּי אֶת־
3 עָרֵיהֶם׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־
הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתְהֶם וְאֶת־עָרֵיהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־
הַמָּקוֹם חָרְמָה׃ פ
4 וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־
אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ׃

1 וישמע הכנעני שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כולי כדאי' בראש השנ'. ועמלק מצוי' רצועת מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות. יושב הנגב זה עמלק שנא' עמלק יושב בארץ הנגב (במדב' יג) ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנעניים בידם והם אינן כנעניים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם ל' כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי. דרך האתרים דרך הנגב שהלכו בו מרגלים שנא' ויעלו בנגב (במדב' יג), דבר אחר דרך האתרי' דרך התייר הגדול הנוסע לפניה' שנא' דרך שלשת ימי' לתור להם מנוח (במדב' י).
2 וישב ממנו שבי אינו אלא שפחה אחת: והחרמתי אקדיש שללם לגבוה:
3 ויחרם אתהם בהריג'. ואת עריהם חרמי גבוה:
4 דרך ים סוף כיון שמת אהרן ובאת עליהם מלחמ' זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף היא הדרך שחזרו להם כשנגזר עליהם גזירת מרגלים שנא' וסעו המדברה דרך ים סוף (דבר' א) וכאן חזרו לאחוריהם שבע מסעות שנא' ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (דברים י) וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאלו הוא בפניהם צא ודקדק במסעות ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר. לסבוב את ארץ אדום שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך בטורח הדרך שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בענוי הדרך ובלשון לעז אנקרו"ל לור (ווידרוויללען) ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם

וַיְדַבֵּ֣ר הָעָ֗ם בֵּֽאלֹהִים֮ וּבְמֹשֶׁה֒ לָמָ֤ה הֶֽעֱלִיתֻ֙נוּ֙ 5
מִמִּצְרַ֔יִם לָמ֖וּת בַּמִּדְבָּ֑ר כִּ֣י אֵ֥ין לֶ֙חֶם֙ וְאֵ֣ין
מַ֔יִם וְנַפְשֵׁ֣נוּ קָ֔צָה בַּלֶּ֖חֶם הַקְּלֹקֵֽל׃ וַיְשַׁלַּ֨ח 6
יְהוָ֜ה בָּעָ֗ם אֵ֚ת הַנְּחָשִׁ֣ים הַשְּׂרָפִ֔ים וַֽיְנַשְּׁכ֖וּ אֶת־
הָעָ֑ם וַיָּ֥מָת עַם־רָ֖ב מִיִּשְׂרָאֵֽל׃ וַיָּבֹא֩ הָעָ֨ם אֶל־ 7
מֹשֶׁ֜ה וַיֹּאמְר֣וּ חָטָ֗אנוּ כִּֽי־דִבַּ֤רְנוּ בַֽיהוָה֙ וָבָ֔ךְ
הִתְפַּלֵּל֙ אֶל־יְהוָ֔ה וְיָסֵ֥ר מֵעָלֵ֖ינוּ אֶת־הַנָּחָ֑שׁ
וַיִּתְפַּלֵּ֥ל מֹשֶׁ֖ה בְּעַ֥ד הָעָֽם׃ וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־ 8
מֹשֶׁ֗ה עֲשֵׂ֤ה לְךָ֙ שָׂרָ֔ף וְשִׂ֥ים אֹת֖וֹ עַל־נֵ֑ס וְהָיָה֙
כָּל־הַנָּשׁ֔וּךְ וְרָאָ֥ה אֹת֖וֹ וָחָֽי׃ וַיַּ֤עַשׂ מֹשֶׁה֙ נְחַ֣שׁ 9

בדרך ולא פירש בו במה קצרה שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם
במה קצרה כגון ותקצר נפשי בהם (זכרי' יא) וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל
(שופטי' י) וכל דבר קשה על אדם נופל בו ל' קצור נפש כאדם שהטורח בא
עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו
הצער ובדבר המטריח נופל ל' גודל שגדול הוא ויכבד על האדם כגון וגם נפשם
בחלה בי גדלה עלי (זכרי' יא) ויגאה כשחל תצודני (איוב י) כללו של פירו' כל
לשון קצור נפש בדבר ל' שאין יכול לסבלו הוא שאין הדעת סובלו: באלהים 5
ובמשה השוו עבד לקונו. למה העליתנו שניהם שוים. ונפשנו קצה אף
זה ל' קצור נפש ומאוס. בלחם הקלוקל לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו
קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במיעינו כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו
מוציא: את הנחשים השרפים ששורפים את האדם בארס שיניה'. וינשכו 6
את העם יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע מהוציאי דבה יבא נחש שכל
המינין נטעמין לו טעם אחד ויפרע מכפויי טוב' שדבר אחד משתנה להם לכמ'
טעמים: ויתפלל משה מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי 7
מלמחול: על נס על כלונס שקורין פירק"א בלעז (שטחנגא) וכן כנס 8
על הגבעה (ישעי' ל) ארים נסי (ישעי' מט) שאו נס (ישעי' יג) ולפי שהוא גבוה
לאות ולראיה קוראו נס. כל הנשוך אפילו כלב או חמור נושכו היה ניזק
ומתנונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו
דראייה בעלמא ובנשיכת הנחש נאמר והביט והי' אם נשך הנחש את איש והביט
וגו' שלא הי' ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה ואמרו

נְחֹשֶׁת וַיְשִׂמֵהוּ עַל־הַנֵּס וְהָיָה אִם־נָשַׁךְ הַנָּחָשׁ
10 אֶת־אִישׁ וְהִבִּיט אֶל־נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת וָחָי׃ וַיִּסְעוּ
11 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ
בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מוֹאָב
12 מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד׃
13 מִשָּׁם נָסָעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר
הַיֹּצֵא מִגְּבֻל הָאֱמֹרִי כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין

רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמקים:
9 נחש נחשת לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש ואני אעשנו של נחשת ל' נופל על לשון: בעיי העברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי ל' חורבה הוא דבר הטאטא במטאטא והעי"ן בו יסוד לבדה ואינו מל' יעים ויעה ברד (ישעי' כח), העברים דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי. על פני מואב
13 ממזרח השמש במזרחה של ארץ מואב: מעבר ארנון הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב. היוצא מגבול האמורי רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב(כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואע"פ שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטי' יא) ומשה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים

הבנת המקרא.

11 בעיי הדברים לא ידעתי למה נקרא שמם עיים וכו' עכ"ל, להבנת הדבור הזה יש לדעת כי עיי העברים ת"א מגיזת עברתי וכן ת"י וטעמו דרך מעבר העברים, וכן ת"י מעבר מכמש (ש"א יג כג) מגיזת מכמש וכמו שפי' רש"י שם ואע"כ עיי העברים פירושו דרך מעבר העברים לזאת אמר לא ידעתי למה נקרא שמם עיים שהוא לשון אורך מגזרת יעים שהם המגריפות שמטאטין וגורפין בהם אפר הכירות ומן ויעה ברד דישעי' כ"ח י"ז כמפורש שם, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי כן שטת רש"י ז"ל שכל התיבות שיש בהם אותיות הנחות אינם מעיקר היסוד לכן הם נלוים במעגלותם אע"פ שהם שוים בעיקר פתרונם בעיקר יסודם, וככה יעה ויעים ועי ועיים אין בעיקר יסודם כ"א העי"ן לבד.

מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי׃ עַל־כֵּן יֵאָמַר בְּסֵפֶר מִלְחֲמֹת
יְהוָה אֶת־וָהֵב בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן׃
וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן
לִגְבוּל מוֹאָב׃ וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר
אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם
מָיִם׃ ס אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה
הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ׃ בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים

היושבים בער (דברי' ב) מה שלא נתנם לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום
סביב אף מואב כן. גבול האמורי תחום סוף מכר שלהם וכן גבול מואב
(דברי' ב) כ' קנה וסוף: על כן יאמר על חנייה זו ונסים שנעשו בה יאמר 14
בספר מלחמות ה' כשמספרים נסי שנעשו לאבותינו יספרו את והב כמו את
יהב כמו שיאמר מן יעד ועד כך יאמר מן יהב והב והוי"ו יסוד היא כלומר את
אשר יהב להם והרב' נסים בים סוף. ואת הנחלים ארנון כשם שמספרים
בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים ומה
הם הנסי'? ואשד הנחלים תרגום של שפך אשד שפך הנחלים שנשפך שם 15
דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר
וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר הזה
והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל
לעבור נצא מן המערות בהרי' שלמעל' מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות
והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב וההר של צד אמוריים היו כנגד אותן
נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של
ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר של מואב
ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום וזהו אשר נטה לשבת עד שההר
נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב: ומשם 16
בארה משם באה הבאר אל הנחל, כיצד? אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים
הללו (המשל אומר נתת פת לתינוק הודיעו לאמו) לאחר שעברו חזרו ההרים
למקומן והבאר ירדה לתוך הנחל והעלה משם דם ההרוגים וזרועות ואברים
ומוליכתן סביב המחנ' וישרא' ראו ואמרו שיר'. עלי באר מתוך הנחל והעלי 17
מה שאת מעלה (ומכין שהבאר הודיעה להם שנא' ומשם בארה וכי משם היתה
והלא מתחלת מ' שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן לא ישיר
השיר' הזאת נאמר' בסוף ארבעי' והבאר נתנ' להם מתחלת מ' מה רא' ליכתב
כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו) באר חפרוה זאת היא הבאר אשר 18

כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר
מַתָּנָה: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת:
וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה
וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: פ שביעי (רביעי במחבר)
21 וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי
22 לֵאמֹר: אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה
וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ
23 עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ: וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־
יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ

19 ספרוה סריס מס' ואתין במשענתם במט'. וממדבר נתנ' להם: וממתנ'
20 נחליאל כתרגומו: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב כי שם מת מש' ושם
נטלה הבאר, ד"א כרוה נדיבי העם, כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו
ומושך אצל דגלו ושבטו ומי הבאר נמשכים דרך אותו סימן ובאין לפני חנית
כל שבט ושבט. במחוקק על פי משה שנקרא מחוקק שנא' כי שם חלקת מחוקק
ספון (דברים לג) ולמה לא נזכר משה בשירה זו לפי שלקה על ידי הבאר וכיון
שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקדוש ברוך הוא, משל למלך שהיו
מזמנין אותו לסעודה אומר אם אוהבי שם ואם לאו איני הולך. ראש
הפסגה כתרגומו ריש רמתא. פסגה לשון גבוה וכן פסגו ארמנותיה
(תהלים מח) הגביהו ארמנותיה. ונשקפה אותה הפסגה על פני המקום
ששמו ישימון והוא לשון מדבר שהיא שמם, ד"א ונשקפה הבאר על פני הישימון
שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא
21 הבאר כך דרש רבי תנחומא: וישלח ישראל מלאכים ובמקום אחר תולה
השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב) וכן וישלח
משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר כ) וביפתח הוא אומר וישלח ישראל
מלאכים אל מלך אדום ונומר (שופטים יא) הכתובים הללו צריכים זה לזה זה
נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא
22 ככל הדור כי הנשיא הוא הכל: אעברה בארצך אף על פי שלא נצטוו
23 לפתוח להם בשלום בקש מהם שלום: ולא נתן סיחון לפי שכל מלכי כנען
היו מעלין לו מס שהי' שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל
נעברה נא בארצך (במדב' כ) אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם

וַיֵּצֵ֞א לִקְרַ֤את יִשְׂרָאֵל֙ הַמִּדְבָּ֔רָה וַיָּבֹ֖א יָ֑הְצָה
וַיִּלָּ֖חֶם בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ וַיַּכֵּ֥הוּ יִשְׂרָאֵ֖ל לְפִי־חָ֑רֶב 24
וַיִּירַ֨שׁ אֶת־אַרְצ֜וֹ מֵֽאַרְנֹ֗ן עַד־יַבֹּק֙ עַד־בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן
כִּ֣י עַ֔ז גְּב֖וּל בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וַיִּקַּח֙ יִשְׂרָאֵ֔ל אֵ֥ת כָּל־הֶעָרִ֖ים 25
הָאֵ֑לֶּה וַיֵּ֤שֶׁב יִשְׂרָאֵל֙ בְּכָל־עָרֵ֣י הָֽאֱמֹרִ֔י בְּחֶשְׁבּ֖וֹן
וּבְכָל־בְּנֹתֶֽיהָ׃ כִּ֣י חֶשְׁבּ֔וֹן עִ֗יר סִיחֹ֛ן מֶ֥לֶךְ הָאֱמֹרִ֖י 26
הִ֑וא וְה֣וּא נִלְחַ֗ם בְּמֶ֤לֶךְ מוֹאָב֙ הָֽרִאשׁ֔וֹן וַיִּקַּ֧ח
אֶת־כָּל־אַרְצ֛וֹ מִיָּד֖וֹ עַד־אַרְנֹֽן׃ עַל־כֵּ֛ן יֹאמְר֥וּ 27
הַמֹּשְׁלִ֖ים בֹּ֣אוּ חֶשְׁבּ֑וֹן תִּבָּנֶ֥ה וְתִכּוֹנֵ֖ן עִ֥יר סִיחֽוֹן׃
כִּי־אֵשׁ֙ יָֽצְאָ֣ה מֵֽחֶשְׁבּ֔וֹן לֶֽהָבָ֖ה מִקִּרְיַ֣ת סִיחֹ֑ן 28
אָֽכְלָה֙ עָ֣ר מוֹאָ֔ב בַּעֲלֵ֖י בָּמ֥וֹת אַרְנֹֽן׃ א֤וֹי־לְךָ֣ 29

מפניכם ואתם אומרים כך. ויצא לקראת ישראל אילו היתה חשבון מלאה יתושין
אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו
וכ״ש שהי׳ בחשבון אמר הקב״ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר
ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כנס למקום אחד
ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין איש שם אלא
נשים וטף: כי עז ומהו חוזקו התראתו של הקב״ה שאמר להם אל תצורם וגו׳ 24
(דברי׳ ב): בנותיה כפרים הסמוכים לה: והוא נלחם למה הוצרך ליכתב 25 26
לפי שנא׳ אל תצר את מואב (דברי׳ ב) וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון
לקחה מהם ועל ידו טהרה לישראל. מידו מרשותו: על כן על אותה מלחמה 27
שנלחם סיחון במואב. יאמרו המושלים בלעם שנא׳ בו וישא משלו (במדב׳ כג)
המושלים בלעם ובעור והם אמרו באו חשבון שלא הי׳ סיחון יכול לכבשה והלך
ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו׳
(במדב׳ כג). תבנה ותכונן חשבון בשם סיחון להיות עירו: כי אש יצאה 28
מחשבון משכבשה סיחון. אכלה ער מואב שם אותה המדינ׳ קרוי ער בל׳
עברי ולקיית בל׳ ארמי. ער מואב ער של מואב: אוי לך מואב שקללו את 29

אכלה ער מואב שם אותה המדינה קרוי ער וכו׳ ער של מואב עכ״ל 28
ולמנו שהוא שם עצם פרטי למדינה אחת ממדינות מואב, וכ״כ בפירושו
ליסעי׳

מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו
30 בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃ וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן
31 עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר עַד־מֵידְבָא׃ וַיֵּשֶׁב

מואב שימסת ניח. כמיש שם אלהי מואב. נתן הנותן את בניו של מואב
30 פליטם כניס ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו': ונירם אבד מלכות
שלהם. אבד חשבון עד דיבון מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד
משם וכן עד דיבון תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר ל' מלכות ועול
וממשל' איש כמו למען היות ניר לדוד עבדי (מלכי' א י"א). ונשים ש"ן דגוש'
ל' שממה כך יאמרו המושלים ונשים אותם עד נפח השימום עד נפח:

סכנת סמקלא.

לישעי' ט"ו א' כי ער וקיר שתי מדינות מואב הם, ותלשון ארמי כקריאת ער
לחיית ולכן ת"א לחית גם יונתן תרגם כן בכל מקום, ויאמר הרא"בע בנאות
בשער האזות ז"ל: ודע כי שם העצם לא יסמך אם היה בן אדם כי מנאנו
מנית לחם יהודה עכ"ל, וכוונתו דוקא אם הוא בן אדם לא יסמך אבל אם
הוא שם עיר יסמך כי מצאנו מנית לחם יהודה, וכן כתב רד"ק במכלול
בשימושי הה"א ושם מקום פעמים עם ה"א הידיעה כמו העי, בקרקר
וכו' וכן לא יסמך שם מקום אף מעטים מצאנום סמוכים כמו ער מואב,
ציון קדוש ישראל (ישעי' ס יד).

30 ונירם אבד מלכות שלהם וכו', לדעת רשי' פרשו ניר וככה לדעתי נינם
יחד דתילים ע"ד מגרש נין רק פתחות הוי"ו הוא זו שהי' לו שינקד ונירם
בא"א כי הפתח מורה על חסרון ה"א הדעת וכאילו הוא והנירם שטעמו
והניר שלהם וזה שלא על המנהג נחבר ה"א הידיעה בלא התיבה עם אחת
מאותיות הכינויים בסופה, ומ"מ מצאנו לו חברים מעטים ע"ד זרות כמו
הערכך אהלי; ויש מפרשים ונירם מלשון ירה והשלכה כמו ירה בים
והטון לפי' המדברים וכירה אותם והו"ו הפתוחה להפך התיבה מלשון עתיד
ללשון עבר כמנהג ואמרו נינם יחד גם הוא מל' וגא הונו איש את עמיתו
ומשרש ינה רק זר קמצות הרי"ש והכ"ון יהי' ראוים להנקד כנר"י נירם
נינם, אך גם לזרות זה מצאנו חברי' ילבשם הכהן, לא ישימם
ק"ככתו' במכלול.

ונשים ש"ן תגושה לשון שממה וכו', נתיבה זאת נחלקו המדקדקים י"א
שפרשו אשם והיה ראוי ונאשים אלא שנפלה האל"ף וכתגש השי"ן להורות
על החסרון, וי"א שהוא מבעלי הכפל ולכן כתגש השי"ן להורות על חסרון
אות שאחריו כמו ויסב אלהים, כי תתם דרכיך והחירק תמורת הצר"י
והכה אם לא ישים (ירמי' מט כ), וי"א ששרש התיבה ישם ויען
נעלי פ"י סנאים ע"ד בעלי פ"נ כמו יצב יצק יצר ונעדרו יציב

יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל 32
אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר־שָׁם׃ וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג 33
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה
חמישי אֶדְרֶעִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי 34
בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ
לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־ 35
עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־
אַרְצוֹ׃ וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב 1
מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס וַיַּרְא 2
בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל
לָאֱמֹרִי׃ וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־ 3

וישלח משה לרגל את יעזר המרגלים לכדוה אמרו לא נעשה כראשונים 32
בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם ; אל תירא אותו שהיה משה ירא 34
להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנא' ויבא הפליט (בראשי' יד) הוא
עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדר לעומר וחבריו בעשתרות קרנים שנאמ' רק
עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (יהושע יג): ויכו אותו משה הכהו כלשו' 35
בברכות בהרולה עקר טורא בר תלתא פרסי וכו':
וירא בלק את כל אשר עשה ישראל לאמורי אמר אלו שני מלכי' שהיינו 2
בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם אנו על אחת כמ' וכמ' לפיכך ויגר מואב 3

תבנת המקבל.

לתיה (יהושע ו' כ"ו) , והכל השוה שנהם כי אשם וישם ושמם פולן
לשון שממה הם, וכבר כתבתי כי לשטת רשי' אין בעיקר יסודם כ"א שם
ב' אותיות נראות, ועיין מ"ש שמות ט"ו ו' על כי תלינו עלינו, גם כ"א
י"ג אגל ואשר לא נדה, גם ויקרא כ' י"ח על מקורה הערה.

4 הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־
סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק
5 בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃ וַיִּשְׁלַח
מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־
הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם
יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא
6 יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃ וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם

ל' מורא כמו גורו לכם (איוב יט). ויקץ מואב קצו בחייהם (כמו קצתי בחיי
4 (בראשית כז) והוא מקרא קצר): אל זקני מדין והלא מעולם היו שונאים זה
את זה שנא' המכה את מדין בשדה מואב (בראשית לו) שבאת מדין על מואב למלחמ'
אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניה', ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין כיון
שראו ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל
מהם מה מדתו אמרו להם אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם
שכחו בפיו. כלחוך השור כל מה שהשור מלחך אין בו ברכה. בעת ההיא
לא הי' ראוי למלכות מנסיכי סיחון היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך
5 שעה: פתורה כשולחני הזה שהכל מריצים לו מעות כך כל המלכים מריצין
לו אגרותיהם ולפי פשוטו של מקרא כך שם המקום. ארץ בני עמו של בלק
משם הי' וזה הי' מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך, וא"ת מפני מה השרה
הקב"ה שכינתו על גוי רשע כדי שלא יהא פתחון פה לאומות לומר אלו הי' לנו
נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחל' היו
גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות. לקרא לו הקריא'
היתה שלו ולהנאתו שהי' פוסק לו ממון הרב'. עם יצא ממצרים ואם תאמר
מה מזיקך, הנה כסה את עין הארץ, סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו
עליהם והרגום. והוא יושב ממולי חסר כתיב קרובים הם להכריתני כמו
פי

כונת המקרא.

3 ויקץ מואב קצו בחייהם עכ"ל, המעיין במקרא' קדש ימצא כי כל לשון
קץ שהוא לשון מיאוס לעולם ישמש אחריו שימוש הבי"ת בדבר הנמאס כמו
קצתי בחיי מפני בנות חת, ואקוץ בם, ואל תקוץ בתוכחתו, לזאת הוסיף רשי'
מלת בחייהם והורה בזה שבכל מקום שלא נזכר אחריו הנמאס הרבין בו שמאס
בחיים, ולכן גם על ויקוצו מפני בני ישראל כפ' שמות פי' קצו בחייהם.
5 ממולי חסר כתיב וכו', בעבור אכל לשון מול למול ממול שהם לשון

הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ
וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ
7 מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב
וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם
8 וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ
פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר
9 יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ וַיָּבֹא
אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה

6 כי אמילם (תהלים קיח) : נכה בו אני ועמי נכה בהם, ד"א לשון משנה הוא
(ס"א מיעוט) מנכה לו מן הדמים לחסר מהם מעט. כי ידעתי וגו' על ידי
7 מלחמות סיחון שעזרתו להכות את מואב : וקסמים בידם כל מיני קסמים
שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי, ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם
יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם
לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנא' וישבו שרי מואב
8 עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם : לינו פה הלילה אין רוח הקדש שורה
עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי אומות העולם ע"א וכן לבן בחלום הלילה שנאמר
ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה (בראשית לא) כאדם ההולך אצל פלגשו
בהחבא. כאשר ידבר ה' אלי אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אף
עמכם שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים מכם. וישבו ל' עכבה:
9 מי האנשים האלה עמך להטעותו בא אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו

אין

הבנת המקרא.

נוכח ונגד כולם מלאים כתיבן חוץ מן זה לכן הוא מורכב מן לשון מול ומן לשון מלילה שהוא לשון כריתה לזאת פירשו רז"ל קרובים להכריתנו.

6 נכה בו אני ועמי נכה בהם, ד"א ל"מ מעוט הוא וכו', דע כי לדעת הראב"ע והרד"ק מלת נכה ל' הכאה והוא מקור מבנין הכבד הדגוש כמו אם עֻנה תענ', ונקה לא אנקך והאומרים אבל רש"י מאן נוה יהדין עמו כי כל ל' הכאה בכל המקרא לא מצאנוהו רק בבנין הפעיל לא בבנין הכבד הדגוש לכן אם נפרש מלת נכה מל' הכאה על כרחנו שהנו"ן לפי' המדברים אני ועמי נכה בו, או שאינו ל' הכאה כלל כ"א ל' חסרון והנו"ן שרש בתיב' הלזה פי' ד"א בלשון משנה וכו', וככר דברתי מזה בסוף פ' ותרא אבל והפטתה והשעודה נוכח' (שמו' פ לא) ע"ש. 9 מי האנשים וגו' להטעותו בא וכו',

מדי'

י עִמָּךְ: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר
יא מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי: הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם
וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ
יב אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם

י אין דעתו שוה עליו אף. אני אראה' עת שאוכל לקלל ולא יבין: בלק בן צפור וגו'
יא אע"פ שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכי': קבה לי זו קשה מארה לי
שהיא נוקב ומפרש. וגרשתיו מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ
יב אינו מבקש אלא להסיעם מעליו ובלעם הי' שונאם יותר מבלק: לא תלך עמה'
אמר לו א"כ אקללם במקומי אמר לו לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם
אמר לו אינם צריכים לברכתך כי ברוך הוא משל אומרי' לצרעה (ס"א לדבורה)
לא .

הבנת המקרא.

פרש"י כ"י יש כאן תוספת לרבינו יוסף ב"ר שמעון ז"ל מי האנשים האלה עמך, כך הילוך המליצ' בכיוצא לתמוה את האדם מתוך דבריו הוא שאלו מה זה בידי שישיבנו ומתוך תשובתו נכנס עמו בדבר ואומר מה בדינתי על אותו הדבר, שכן אתה מוצא ביתרו שאל למשה מדוע אתה יושב לבדך (שמות יח יד) שיגיד זה שאתה יושב לבדך לדון יחידי גורם שכל העם כלם עומדים מן בקר ועד ערב שאין אחד מהם נפטר לביתו לפי שאין נעשה בו דינו, וכל זה הי' שואלו כדי לפתוח לו פתח תשובה להבינו כי יבוא אלי העם וגו' כי יהי' להם דבר וגו' ויתפשהו מתוך דבריו ויאמר נבל תבול גם העם הזה שלא תוכל עשוהו לבדך, שמתוך שאתה דן את כולם אין מספיק כולם נגשה אלא המתבקש תחלה הוא נשפט וכולם מלפין ומתעלין מבקר עד ערב, לכן שמע בקולי איעצך היה אתה לעם מול האלהים, היה אתה למד מן הקב"ה את הדינים לעם לא רק העם לדון את העם והבאתה אתה את הדברים אל האלהים היה נשאל ממנו מה משפט בדבר זה ואח"כ והזהרת אתהם היה מוסר להם הדינים שקבלת מפי הגבורה שיהיו יודעין לשפוט משפט אמת, ומשתמסור להם הדינים תחזה בהם מי הטן לדבר ושמת עליהם שרי אלפים ושפטו את העם בכל עת שיהיה להם דין ולא יהיו נלאים ועומדים מבקר עד ערב, ויש כל העם הגדול עליך יעבו משחרית לשחרית על מקומו שתקנת לו אל שרי האלפים יבוא בשלום בכל עת שירצה ולא יצטרך להמתין עליך; כיוצא בו אומר בדין לפי שבל אחיך כדי לכנוס עמו בדברים ולתופשו מתוך מעשיו; ודכותי' ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה, וכי מוגלה על דעתך מי שנאמר בו אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו (ירמיה כ"ג כ"ד) שיהיה יוכל להתנצלות מפניו אלא לתופשו מתוך דבריו נכנס עמו לדבר; כיוצא בו במשה ויאמר ה' אליו מזה בידך (שמו' ד ב) ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה; כיוצא בו כאשר יאמרו אליך בני עמך לאמר הלא תגיד לנו מה אלה לך דבר אליהם כה אמר ה' הנה אני לוקח וגו' (יחזקאל לז יט); כיוצא בו בחגי (ב') שאל נא את הכהנים וגו' שבל הפרש' כולה כשאלם אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויאמרו יטמא ויענו כן העם הזה וגו'; וכן בחזקיה היה אומר מה אמרו האנשים האלה ומאין יבואו אליך ומה ראו בביתך כדי שיאמר כל אשר בביתי ראו וגו' (ישעי' לט ג) ויתפשם בהבל ונעו אף כאן כדי שיאמר בלק בן צפור שלח לי לקללם ויאמר לא תלך ולא תקלל.

שני
כִּי בָרוּךְ הוּא׃ * וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־ 13
שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי
לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם׃ וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק 14
וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃ וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק 15
שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃ וַיָּבֹאוּ אֶל־ 16
בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־
נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃ כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד 17
וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־
לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה׃ וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי 18
בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא
אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה
אוֹ גְדוֹלָה׃ וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה 19
וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי׃ וַיָּבֹא אֱלֹהִים 20
אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ
הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר

לא מתכשיך ולא מעוקריך׃ להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם למדנו 13
שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בל׳ גסות לפיכך ויוסף
עוד בלק וגו׳׃ כי כבד אכבדך מאד יותר ממה שהיית נוטל לשעבר אני נותן 17
לך׃ מלא ביתו כסף וזהב למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר 18
ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח
ספק אינו נוצח ואני ודאי נוצח. לא אוכל לעבור על כרחו גלה שהוא ברשות
אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה׃
גם אתם פיו הכשילו גם אתם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים. מה יוסף 19
לא ישנה דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף לברך כאן נתנבא שעתיד
להוסיף להם ברכות על ידו׃ אם לקרא לך אם הקריאה שלך וסבור אתה 20
ליטול עליה שכר קום לך אתם. ואך על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך

21 אדבר אליך אתו תעשה: ויקם בלעם בבקר
22 ויחבש את־אתנו וילך עם־שרי מואב: ויחר־אף
אלהים כי־הולך הוא ויתיצב מלאך יהוה
בדרך לשטן לו והוא רכב על־אתנו ושני נעריו
23 עמו: ותרא האתון את־מלאך יהוה נצב בדרך
וחרבו שלופה בידו ותט האתון מן־הדרך
ותלך בשדה ויך בלעם את־האתון להטתה
24 הדרך: ויעמד מלאך יהוה במשעול הכרמים
25 גדר מזה וגדר מזה: ותרא האתון את־מלאך
יהוה ותלחץ אל־הקיר ותלחץ את־רגל בלעם
26 אל־הקיר ויסף להכתה: ויוסף מלאך־יהוה
עבור ויעמד במקום צר אשר אין־דרך לנטות

21 אותו תעשה ואף עפ"כ וילך בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה: ויחבוש את
אתונו מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו, אמר הקב"ה
רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנא' וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו
22 (בראשי' כב). עם שרי מואב לבו כלבם שוה: כי הולך הוא ראה שהדבר
רע בעיני המקום ונתאוה לילך. לשטן לו מלאך של רחמים הי' והי' רוצה
למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד. ושני נעריו עמו מכאן לאדם חשוב היוצא
23 לדרך יוליך עמו שני אנשי' לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: ותרא האתון
והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמ' לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו
דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין. וחרבו שלופה בידו אמר רשע זה הניח
כלי אומנותו שכלי זיינן של אומות העולם בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא
אומנות שלהם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן סופו ואת בלעם
24 בן בעור הרגו בחרב (במדב' לא): במשעול כתרגומו בשביל, וכן אם ישפוק
עפר שמרון לשעלים (מלכי' א כ) עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן
מי מדד בשעלו מים (ישעי' מ) ברגליו ובהלוכו. גדר מזה סתם גדר של אבני
25 26 הוא: ותלחץ היא עצמ'. ותלחץ את אחרים את רגל בלעם: ויוסף מלאך
ה' עבור לעבור עוד לפניו להליך להיות לפניו במקום אחר כמו ושום עדר

יָמִין וּשְׂמֹאול: וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה 27
וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־
הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל: וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן 28
וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי
זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי 29
הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ:
וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ 30
אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן
הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא: וַיְגַל יְהוָה 31
אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב
בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו:
וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ 32
אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלוֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי
לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי: וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן 33

לפניהם (ברא׳ לג) ומדרש אגדה יש בתנחומ׳ מה ראה לעמוד בשלש׳ מקומות סימני אבות הראהו: זה שלש רגלים רמז לו אתה מבקש לעקור אומה 28 החוגגת שלש רגלים בשנ׳: התעללת כתרגומו ל׳ גנאי ובזיון. לו יש חרב 29 בידי גנות גדולה הי׳ לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלמ׳ בפיו ולאתון זו צריך לכלי זין: ההסכן הסכנתי כתרגומו וכן ההלא יסכן גבר 30 (איוב כב) ורבותינו דרשו מקרא זה בגמרא אמרו ליה מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר להון ברטיבא שדאי ליה כולי כדאי׳ במסכתא עבודת אלילים: כי ירט הדרך לנגדי רבותינו דרשוהו נוטריקון יראה ראתה נטתה בשביל 32 שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי ל׳

רטט

מסורת המקרא,

התעללת כתרגומו ל׳ גנאי ובזיון עכ״ל, ור״ל שהוא ל׳ שתוף ולא ל׳ פועל 29 מתעללים וכמו שהוכיח הרב נר״ו בפ׳ בא שלא התעללתי במצרי׳ (שמו׳ י ב) ע״ש.

וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי
עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי׃ וַיֹּאמֶר 34
בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי
כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע
בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִּי׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־ 35
בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־
אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי
בָלָק׃ וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי־בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ 36
אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר
בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא 37
שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־
הָלַכְתָּ אֵלָי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ וַיֹּאמֶר 38

לנגד כי ראיתי בעל הדרך שמרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא
קצר הוא כמו ותכל דוד (שמואל ב יג), ל׳ שכלא אחרינא ירט לשון רצון וכן ועל
ידי רשעים ירטני (איוב טז) מפייס ומנחם אותי על ידי רשעים אלוקן אם נקביתי:
33 אולי נטתה כמו לולא פעמים שאולי משמש בל׳ לולא. גם אותכה הרגתי
הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד
קראתך על ידי כי גם ההריגה ואותה החייתי ועתה מפני שדבר׳ והוכיחתך
ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא הרגתיה שלא יאמרו זו
היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקו׳ על כבוד הבריות
34 וכן והרגתם את האש׳ ואת הבהמה תהרגו (ויקר׳ כ): כי לא ידעתי גם זה
גנותו ועל כרחו הודה שהוא הי׳ משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי.
אם רע בעיניך אשובה לי להתריס כנגד המקום היא תשובה זו אמר לו הוא
בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר
ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגו׳ (בראשי׳ כב) ועל ידי מלאך
35 בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: לך עם האנשים
בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. (לך עם האנשים כי חלקך עמהם
וסופך ליאבד מן העולם). ואפס על כרחך את הדבר אשר אדבר וגו׳. עם שרי
36 בלק שמח לקלל כמותם: וישמע בלק שלח שלוחים לבשרו: (האמנם לא

בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל
אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים
39 בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ
40 קִרְיַת חֻצוֹת׃ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח
41 לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח
בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא
1 מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־
לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה
2 פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃ וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃
3 וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ
וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־
4 יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ וַיִּקָּר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת

38 אוכל כבדך נתנבא שסופו לצאת מעמו בקלון). אל עיר מואב אל מטרופולין
39 שלו עיר החשובה שלו לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור: קרית חוצות
עיר מלאה שווקים אנשים ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם שלא יעקרו אלו:
40 41 בקר וצאן דבר מועט (בקר אחד וצאן אחד בלבד): במות בעל כתרגומו
3 לרמת דחלתיה שם עבודת אלילים: אולי יקרה ה' לקראתי אינו רגיל
לדבר עמי ביום. וילך שפי כתרגומו יחידי לשון שופי ושקט שאין עמו אלא שתיקה:
4 ויקר ל' עראי ל' גנאי ל' טומאת קרי כלומר בקושי ובזיון הי' נגלה עליו ביום
ולא בשביל להראות חבתן של ישראל. את שבעת המזבחות שבעה מזבחות
ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו
לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כולן אברהם בנה ארבע' ויבן שם מזבח
לה' הנראה אליו ויעתק משם ההרה וגו' (בראשית יב) ויאהל אברם וגו'
(בראשי' יג) ואחד בהר המורי', ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם
עבדי יצחק באר (בראשי' כו), ויעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל:

5 עָרַכְתִּי וָאַעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר
בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃
6 וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי
7 מוֹאָב׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק
מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב
8 וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל׃ מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל
9 וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה׃ כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים
אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן

7 ואעל פר ואיל במזבח ואברהם לא העלה אלא איל אחד: ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל בשני שמותיה' אמר לו לקלל' שמא אחד מהם אינו מובהק:
8 מה אקב לא קבה אל כשהיו ראויים להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם כי באפם הרגו איש לא קלל אלא אפם שנא' ארור אפם (בראשי' מט) כשנכנס אביהם במרמה אצל אביו הי' ראוי להתקלל מה נאמר שם גם ברוך יהיה (בראשית כז. במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם (דברים כז) במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקלל' לא רצה להזכיר עליהם שם קלל'. לא זעם ה' אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימי' הללו שבאתי אליך וזהו שנא' עמי זכר נא מה
9 יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה' (מיכ' ו): כי מראש צורים אראנו אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו ע"י אבות ואמהות. הן עם הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד כתרגומו. ובגוים לא יתחשב כתרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר האומות שנאמר כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' (ירמיה ל) אינן נמנין עם השא', ד"א כשהן שמחין אין אומה שמח' עמהם שנאמר ה' בדד
ינחנו

ספנא ספקדל.

7 מן ארם ינחני וגו' גם כאן יש תוס' ברשי' כ"י ז"ל כתיב ויעלהו במות בעל לראות משם קצה העם, כיון שראה אחר לשית המיעני זה מן ארם מקומי מהררי קדם לארר יעקב ולזעם ישראל, מה אקב לא קבה אל וגו', כי מראש צורים אראנו ממקום גבוה שאני עכשו רואה אותו ומגבעות שהעלני בלק לראותו משם אני מסתכל כי הן עם לבדד ישכון בטח היא שכן אין קללתי מועלת להם, אין בדד אלא לשון בטח כדכתיב וישכון ישראל בטח בדד (דברים ל"ג כ"ח).
וקבנו

וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים 10
וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ׃ וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם 11
מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ
בָרֵךְ׃ וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה 12
בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ
נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס 13
קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃
וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן 14
שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ וַיֹּאמֶר 15

זנחנו (דברים לב) וכשהאומות בטובה אוכלים עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון והוי ובגוים לא יתחשב: מי מנה עפר יעקב וגו', כתרגומו ס"א דעדקיא דבית יעקב וכו' מארבע משרייתא ד' דגלי', ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימים בעפר לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כב) לא תזרע כלאים (ויקרא יט) אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם. ומספר את רובע ישראל רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם. תמות נפשי מות ישרים שבהם: וקבנו לי לשון צווי קללהו לי: שדה צופים מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר. ראש הפסגה בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם ששם מת משה כסבור

מנחת המקרא.

13 וקבנו לי לשון צווי קללהו לי ע"כ כבר כתב במכלול בפיתוחי פקוד כי לדעת ר' יהודה חיוג הוא צווי מבנין הקל ושרשו קבן, אף שבסוף שער דקד' פעלי הכפל חולק עליו ואמר ור' יהודה כתב ששרשו קבן ואין זה נכון אלא עלינו זה השרש ויותר נכון שתהי' הנו"ן נוספת וכו', ואיננה קושיא כלל שהרי הוא בעצמו הודה בהברת שם שנים שרשים בל' קללה קבב גם נקב וכמו שכתב בשרש נקב שהוא ענין פירוש, ועם ענין הקללה ונוקב שם ה' כלומר מפרש ומקלל, ויקב בן האשה הישראלית, יקבוהו אוררי יום ואקוב נוהו פתאום ע"כ וא"כ דבר פשוט וכמו הוא שיהי' נקב וקבן שרש אחד בהפוך סדר אותיותיו כמו כבש וכשב, שמלה ושלמ', נער ורנע, להק וקהל, עלז ועלץ ועלס ודומיה' שהזכיר במכלול דף קי"ט מדפוס וי"ן, גם בפי' רש"י בחומש ה"י

אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה
16 כֹּה׃ וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו
17 וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר׃ וַיָּבֹא אֵלָיו
וְהִנּוֹ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר
18 לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר
19 קוּם בָּלָק וּשְׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר׃ לֹא אִישׁ
אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה
20 וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה׃ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרֵךְ
21 וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה׃ לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה

15 ככה שמא תחול עליהם הקללה זו היא הפרשה שאני רואה: אקרה כה
16 מאת הקב"ה. אקרה ל' אתפעל: וישם דבר בפיו ומה היא השימה הזאת ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמ' בחכה להוליכה אל אשר ירצה אמר לו על כרחך תשוב אל בלק:
17 ושרי מואב אתו ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם. מה דבר ה' ל' צחוק הוא זה
18 כלומר אינך ברשותך: קום בלק כיון שראהו מצחק בו נתכוון לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקו'. בנו צפור ל' מקרא הוא זה כמו חיתו יער (תהלי' קד) וחיתו ארץ (בראשי' א) למעינו מים
19 (תהלי' קיד): לא איש וגו' כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות ואתה סבור להמיתם במדבר. ההוא אמר וגו' בלשון תימה ותרגומו
20 תייבין ומתמלכין חוזרין ונמלכים לחזור בהם: הנה ברך לקחתי אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם. וברך ולא אשיבנה הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו, וברך כמו ובירך וכן היא גזרת רי"ש אויב חרף (תהלי' עד) כמו חרף וכן ובוצע ברך (תלי' י) המהלל ומברך את הגזל ואומר שתירא כי לא תענש שלום יהי' לך מרגיז הוא להקב"ה, ואין נומר ברך שם דבר שאם כן הי' נקוד בפתח קטן וטעמו למעלה אבל לפי שהוא ל' פעל הוא נקוד
21 קמץ קטן וטעמו למטה: לא הביט און ביעקב וגו' כתרגומו, ד"א אחרי

פסוקו

סנכמי המקרא.

21 לא הביט און וגו' כתרגומו וכו', וברש"י כ"י הוסיף ז"ל אתן ועמל ל' עבירה

עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ
בּוֹ: 22 אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ:
23 כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת
יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל: 24 הֶן־עָם

פשוטו הוא כדרש מדרש נאה. לא הביט הקב"ה און שביעקב כשהם עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהם עוברין על דתו. עמל ל' עבירה כמו הרה עמל (תהלי' ז) כי אתה עמל וכעס תביט (תהלי' י) לפי שהעבירה היא עמל לפני המקו'. ה' אלהיו עמו אפילו מכעיסין וממרין לפניו אינו זז מתוכן. ותרועת מלך בו ל' חבה ורעות כמו רעה דוד (שמואל ב טו) אוהב דוד, ויתנה למרעהו (שופטי' טו) וכן תרגם אונקלוס ושכינת
22 מלכהון ביניהון: אל מוציאם ממצרים אתה אמרת הנה עם יצא ממצרים
לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם. כתועפות ראם לו כתוקף רום וגובה שלו וכן וכסף תועפות (איוב כב) ל' מעוז הוא ואומר אני שהוא ל' עוף יעופף המעופף ברום וגובה ותוקף רב הוא זה, ותועפות ראם עפיפת גובה. ד"א
23 תועפות ראם תוקף ראמים ואמרו רבותינו אלו השדים: כי לא נחש ביעקב
כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים. כעת יאמר ליעקב וגו' עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן לעין כל שהן יושבין לפניו למדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל והו שנא' והיו עיניך רואות את מוריך (ישעי' ל), ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא ל' הווה אינן צריכין למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך להאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומה גזירותיו במרום אינן מנחשים וקוסמים אלא נאמר להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום או אורים ותומים מגידים להם,
24 ואונקלוס לא תרגם כן: הן עם כלביא יקום וגו' כשהן עומדין משנתן

שחרית

הבנת המקרא.

כמו שנא' תראני און ועמל תביט (חבקוק א ג) שני דברים הללו אינן נוהגין בבית יעקב, לא הביט לא ראה בהן הקב"ה און או עמל כי אין בהם, ולשון בני אדם הוא כשהאדם נקי אומרין עליו הבריות אין בריה יכולה לראות בפלילי שום דופי, לפיכך ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו ריעות מלכו של עולם ביניהם כמו ריע דוד וכו'.

23 כי לא נחש ביעקב וגו' עפה"ד, ובפרש"י כ"י אינם צריכים לנחש וקוסם מה פעל אל שיהי' צריך לשאול למנחשים וקוסמים כשאר האומות לפי שה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו כעת כבוא העת שצריכים לו יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל מה שעתיד להיות בדבר זה כי יהיה בנבואה משרה שכינתו ביניהם ומגיד להם מה שצריך להם.

ובקומו

24 כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־
יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה׃ 25 וַיֹּאמֶר בָּלָק
אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא
תְבָרְכֶנּוּ׃ 26 וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי
אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃ שמ'
27 וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־
מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ
לִי מִשָּׁם׃ 28 וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר
הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ 29 וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־
בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה

שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרא את שמע ולהניח תפלין. לא ישכב בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללים, ד"א הן עם כלביא יקום וגו', כתרגומו. ודם חללים ישתה נתנבא שאין משה מת עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג את עמהם שנא' ואת בלעם בן בעור הקוסם
25 הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם (יהוש' יג): גם קוב לא תקבנו גם ראשון מוסף על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהי' (מלכי' א ג)
27 וכן גם בחור גם בתולה (דברי' לב): וקבותו לי אין זה ל' צווי כמו וקבנו אלא ל' עתיד אולי ישר בעיניו ותקבנו לי משם מלד"ירס לוי בלעז (חיזקו' פערמ"ס ולו):
28 ראש הפעור קוסם הי' בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואין

פנכה ממקרא.

27 וקבותו לי אין זה ל' ציווי כמו וקבנו אלא ל' עתיד וכו' עכ"ל. אין כוונתו שהוא ל' עתיד ממש שהרי לא מצאתיהו על המשקל הזה בל' עתיד, אבל הוא ל' פָּעוֹל רצוני ל' מקור העומד במקום עבר ועתיד וזהו בידוע ומשקלו השכח חַנּוֹת אל (תילי' ע"ז) שַׁמּוֹת ושאוף אתכם (יחזקאל לו ג) שהם מקורים מפעלי הכפל, וככה וקבותו והוי"ו שבסופו לכינוי הנסתר, וטעמו ויקבנו לי.

נוצל

30 כד שבעה פרים ושבעה אילם: ויעש בלק כאשר
1 אמר בלעם ויעל פר ואיל במזבח: וירא בלעם
כי טוב בעיני יהוה לברך את־ישראל ולא־
הלך כפעם־בפעם לקראת נחשים וישת
2 אל־המדבר פניו: וישא בלעם את־עיניו וירא
את־ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח
3 אלהים: וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו
4 בער ונאם הגבר שתם העין: נאם שמע אמרי־
אל אשר מחזה שדי יחזה נפל וגלוי עינים:

ואין יודעים מה חולים: וירא בלעם כי טוב וגו' אמר איני צריך לבדוק עוד
1 בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם. ולא הלך כפעם בפעם כאשר עשה ב' פעמי'.
לקראת נחשים לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרצוני אמר הוא' ולא רוצה
לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול. וישת אל
2 המדבר פניו כתרגומו: וישא בלעם את עיניו בקש להכניס בהם עין רע'
והרי יש לך שלש מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה.
שוכן לשבטיו ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהן
מכוונים זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו. ותהי עליו רוח אלהים עלה
3 בלבו שלא יקללם: בנו בעור כמו למעינו מים (תהלי' קיד) ומ"א שניהם היו
גדולים מאבותיהם בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות ובלעם גדול מאביו
בנביאות מנה כן פרס הי'. שתום העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ ויחור שלה
כרא' פתוח וכ' מסכה הוא כדי שסתום ויסתום יגונ ורבותינו אמרו לפי שאמר
ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה
שנולד הצדיק ממנה אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים
הללו ועל דבר זה נסמת עינו של בלעם וי"מ שתום העין פתוח העין כמו שת"א
ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו
4 הי': נופל וגלוי עינים פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב
ומדברי

הבנת המקרא.

4 נופל וגלוי עינים פשוטו כתרגומו וכו', לדעת ת"א יהי' נופל כמו שוכן
ושוכב וכן פי' רשב"ם דוגמת על פני כל אחיו נפל בראשית כ"ה י"ח וכפי' רש"י
שם, ולדעת מדרשו יהי' נופל ל' נפילה ממש; ובפי' כ"י מצאתי ז"ל, נופל
תלוי

5 מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃
6 כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע
7 יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃ יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ
בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃
8 אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל
9 גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ כָּרַע

ומידתו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי
5 שהי' ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: מה טובו אהליך
על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה. משכנותיך חניותיך כתרגומו,
ד"א מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן
קרבנות לכפר עליכם. משכנותיך אף כשהן חרבין לפי שהן משכון עליכם
וחרבנן כפרה על הנפשות שנא' כלה ה' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון
6 (איכ' ד): כנחלים נטיו שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק, אמרו רבותינו
מברכותיו של אותו רשע אנו למדי' מה ה' בלבו לקלל כשאמ' להשית אל המדבר
פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין איתם קללות שבקש לומר כולי כו"י
בחלק. כאהלים כתרגומו ל' מר ואהלות (תהלי' מה). נטע ה' גנן עדן,
ל' אחר כאהלים נטע ה' כשמים המתוחין כאהל. נטע ה' ל' נטיעה מצינו
7 באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו (ישעיה מ): מדליו מבארותיו ופירושו
כתרגומו. וזרעו במים רבים ל' הצלח' הוא זרעו כזרע הזרוע על פני המי'.
וירום מאגג מלכו מלך ראשון שלהם יכבוש את אגג מלך עמלק. ותנשא
8 מלכותו של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמ': אל מוציאו ממצרים
מי גורם להם הגדולה הזאת אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו יאכל את
הגוים שהם צריו. ועצמותיהם של צרים. יגרם מגרם פתר בו ל' שבירה וכן
לא גרמו לבקר (צפניה ג) וכן את חרסיה תגרמי (יחזקאל כג) ואני אומר לשון
עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על
ערמימותו. וחציו ימחץ תרגם אנקלוס חציו של צרים חלוקה שלהם כמו
מגלי

תננא דמקדק.

וגלוי עינים, כל כך יפוה מראות שדי שאפילו כשנגלה עליו הדבור והוא נופל
מפני כבוד הדבור הנגלה עליו עדיין הוא גלוי עינים ויחזה מחזה שדי.
6 באהלים כתרגומו וכו' עד ויטע אהלי אפדנו והוא סה"ד, ובמקצת דפוסים
קדמים הוסיפו עליו הדברים האלה: ול' זה אינו דא"כ הי' לו לינקד כאהלים
ש"פ בחולם עכ"ל, ול' זה אינו מלשון רש"י אך הוא הגהת איזה תלמיד שכתב
בגליונו והמדפיס הכניסו בפנים ונתעלם ממנו ל' הרד"ק בשרשו שאמר ז"ל
והאלון

שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ
וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר: וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק 10
אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי
קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים:
וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ 11
וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל
בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי
דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ 12
כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת
טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ 13
אֲדַבֵּר: וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ 14

וחציו חצים מרי פלגתא (ל' חלוקה ומחציה וכן) ימחץ ל' ומחצה וחלפה
רקתו (שופטי' ה) שיחצו את ארצם, ויש לפתור ל' חצים ממש חציו של הקב"ה
ימחץ בדמם של צרים ישטוף ויטבע בדמם כמו למען תמחץ רגלך בדם
(תהלי' סח) ולשון זה מלשון מכה כמו מחצתי שהשקוע בדם נראה כאלו מחוץ
וצבע: כרע שכב כארי כתרגומו יתישבו בארצם בכח ובגבור': ויספוק 9
הכה זו על זו: לעבור את פי ה' כאן לא נאמר אלהי כמו שאמר בראשונה 13
לפי שידע שנפל בעיני הקב"ה ונטרד: הולך לעמי מעתה הריני כשאר עמי 14
שנסתלק הקב"ה מעלי. לכה איעצך מה לך לעשות, ומה היא העצה אלהיהם

כונת המקרא.

והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כאהלים נטע ה' כמו כאהלים ודומה ל' כנטיעה
על האהל ויטע אהלי אפדנו, ויהי' אהלים מן אהל כמו בקרים מן
בקר וכמו בשמים מן בשם עכ"ל.

לך איעצך, מה לך לעשות, עכה"ד, ובכ"י הוסיף ז"ל, רש"י פי' מקרא
קצר ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אינו מקרא קצר כי ל' איעצך ל' גילוי אזן הוא,
שכל דבר שבא' בלשון לחש כופל בו לשון עיצה ודבר הכתוב בהוה לשון בני אדם
שהאדם רוצה לגלות סוד מכוסה לחבירו דבר שאינו רוצה שידעו בו רבים
אומר לו איעצך אע"פ שאינו עיצה, עכ"ל.

דרך

אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃
15 וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר
16 וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל
וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי
17 עֵינָיִם׃ אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב
דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל

של זו שאכלו ומה הוא כולו כלאי בחלק, תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם
בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר לא). אשר
יעשה העם הזה לעמך מקרא קצר הוא זה איעצך להכשילם ואומר לך מה
16 שהן עתידין להרע למואב באחרית הימי': ויודע דעת עליון לכוין השעה
17 שכועס בה: אראנו רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה היא אלא
לאחר זמן. דרך כוכב כתרגומו ל' דרך קשתו (איכה ב) שהכוכב עובר כחץ
ובלעז דישטנ"יכט (ששטנעבט) כלומר יקים מזל. וקם שבט מלך רודה ומושל.
ומחץ

שבתי המקרא.

17 דרך כוכב כתרגומו ל' דרך קשתו וכו' עכה"ל, נראה שאין כוונתו שיהי'
דרך כוכב שיה נטעם ממש עם דרך קשתו שהרי כל ל' דריכה שאצל קשת ואצל
חץ הוא מענ' יגלזלפי שבהמתת הקשת לירות החץ דורכין אותה ברגלים לכך
קורא אותה דריכה כפי' רש"י באיכה ב' ד' וירמי' ט' ב' ונופל ל' דריכה גם על
החץ מטעם שפי' רש"י בתילי' ל"ח ג' אבל כי אין דרך נחתוכי. ולכן אין פירוש
של דרך כוכב כפירוש של דרך קשתו כי אין הכוכב נדרך, אך הדמיון שבין
הכוכב והחץ הוא בהל' כ' לבד שגם הכוכב עובר כחץ ולכן דרך הוא פעל עומד
וכ"כ הרד"ק דרך עניינו הלך מל' דרך והוא עבר נסקי' עתיד עכ"ל, והרב
אוקיי פי' דרך כוכב מיעקב ל' הליכה כמו הארץ אשר דרך בה, פי' כבר
אותיו בדרכם הכוכבים לבוא נעזור להם לישראל, יקם כבר השבט והמושל
מישראל ומחץ פאתי מואב דוגמא הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא
(שופטים ה כ) עכ"ל, ומה שפי' רש"י עוד וקם שבט מלך רודה ומושל, רצונו
שטעמו כטעם שבט מישור שבט מלכותך (תילים מה ז), מטה עוז שבט למשול
(יחזקאל יט יד) וכן פירשו המפרשים, ומ"מ קצת קשה שלשון וקם איננו נופל
נטיב על שבט ומטה של עץ שאין בו רוח חיי', ומסתברא כי שבט הוא כפל לשון
של כוכב והוא כוכבא דשביט שהזכירו רז"ל במס' ברכות נ"ח ב' והוא הנקרא
בלעז קאמעטשטערן; ומה שפירשו המפרשים פאתי ל' פיאה בלתי מסתבר
ויותר נראה שהוא כמו פתחי לשון פתח יה דה פדלף הד"ת באל"ף כמו
ותארע (דה"א ח לה) והוא ותקרע שאחריו בפי' ס' מ"א ובנים כמוהם ולכן
פ"ם

ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת: והיה 18
אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל
עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר: 19
וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית 20
גוים עמלק ואחריתו עדי אבד: וירא את הקיני 21

ומחץ פאתי מואב התרגום מפרש קיטול העברי ויקטול וכו'. ומחץ פאתי
מואב זה דוד שנא' בו השכב אותם ארצה וימד שני חבלים להמית וגו' (שמואל ב ח)
וקרקר ל' כורה כמו אני קרתי (מלכים ב יט) מקבת בור נוקרתם (ישעי' נא)
יקרוה עורבי נחל (משלי ל) פוריי"ר בלעז (גרתבען). כל בני שת כל
האומות שכולם יצאו מן שת בנו של אדם הראשון: והיה ירשה שעיר לאויביו 18
ישראל: וירד מיעקב ועוד יהי' מושל אחר מיעקב. והאביד שריד מעיר
החשובה של אדום ועל מלך המשיח אומר כן שנא' בו וירד מים עד ים (תלי' עב)
ולא יהי' שריד לבית עשו (עובדי' א): וירא את עמלק נסתכל בפורענותו 20
של עמלק. ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכן תרגם
אונקלוס ואחריתו לאבד בידם שנאמר תמחה את זכר עמלק (דברים כה):
וירא את הקיני לפי שהי' קיני תקוע אצל עמלק כענין שנא' ויאמר שאול אל 21
הקיני וגו' (שמואל א טו) הזכירו אחר עמלק הסתכל בגדולתם של בני יתרו

הבנת המקרא.

ה"א רברבי מואב וכן ת"י, ומלת שת הוא כפל לשון של פאתי כי שת הוא לשון
יסוד כמו כי השתות יהרסון (תלי' יא), והושאל הלשון הזה על המושל והמלך
כי הוא כדמות היסוד והעיקר כמו שנקרא ראש הבית בשם אדון מגזרת ככר
לאדן, אדני השער, על מה אדניה הטבעו, כי על האדן נשענים כל עניני
הבית דוגמת האדנים שהבית נכון עליהם, לכן בני שת פירושו בני מלוכה,
והזכיר תחלה פאתי מואב שעמהם דבר ואחריהם הזכיר כל בני מלוכ', והרצון
כי אל הכוכב הנזכר אליו לבדו תשוב המלוכה; ומלת וקרקר מן הנכפלים
ועיקר יסודו קר ובנו עליו שרש נקר וקיר וקיר וקרה וכמו שכתבתי בפ'
בראשי' ג' ט"ו ועל ישופך גם שמות ל"ג כ"ב בנקרת הצור ובמקומות זולתו, גם
הרמב"ם השכים בשטה זאת כנראה מפירושו על וינח ביום השביעי בפרק ס"ז
בראשון למורה שלו ע"ש מלתא בטעמא. וירד מיעקב וכו' רמיזו שהוא 19
מגזרת כי הוא רודה בכל עבר הנהר (מ"א ד כד) וחבירו וירד מים עד ים
(תלי' עב ח) ושניהם מבנין הקל ע"מ רישת ויבה, והפעיל ממנו גוים
ומלכים ירד (ישעי' מה ב) על משקל ... יפת אלהים ליפת
(בראשי' ט' כ"ז)

וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע
22 קִנֶּךָ׃ כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר
23 תִּשְׁבֶּךָּ׃ וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃
24 וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא
25 עֲדֵי אֹבֵד׃ וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־
בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ
1 וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־
2 בְּנוֹת מוֹאָב׃ וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן
3 וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ וַיִּצָּמֶד
יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל׃
4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם

שנא' בהם תרעתים שמעתים סוכתים (ד"ה א ב) . איתן מושבך תמה אני
מהיכן זכית לכך הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו (שמות א) ועתה
22 נתישבת באיתן ומעוז של ישראל : כי אם יהיה לבער קין וגו' אשריך שנתקעת
לתוקף זה שאינך נטרד עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת
השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת בם מה בכך. עד מה אשור תשבך
עד היכן הוא מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טריד מן העולם אלא טלטול
23 וממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות : וישא משלו וגו' כיון שהזכיר את
שביית אשור אמר. אוי מי יחיה משומו אל מי יכול להחיות את עצמו משומו
את אלה שלא ישים עליו הנוטר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל האומות,
24 ועוד יבאו צים מיד כתים ויעברו כתיים שהן ארמיים בבירניות גדולות על
אשור. וענו אשור וענו אותם שבעבר הנהר. וגם הוא עדי אובד וכן פירש
דניאל עד דקטילת חיותא והובד גשמה (דניאל ז) : צים ספינות גדולות כדכתיב
1 וצי אדיר ובורני רבתא (ישעי' לג) : בשטים כך שמה . לזנות אל בנות
2 מואב על ידי עצת בלעם כדאי' בחלק : וישתחוו לאלהיהן כשתקף יצרו עליו
ואומר לה השמעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומר' לו השתחוה
3 לזה : פעור על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו.
4 ויחר אף ה' בישראל שלח בהם מגפ': קח את כל ראשי העם לשפוט

וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־
יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל 5
הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר׃
וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו 6
אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ וַיַּרְא מפטיר
פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ 7
הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ׃ וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל 8
אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל
וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה 9
וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ פ

את העובדים לפעור. והוקע אותם את העובדים. והוקע הוא תלייה כמו
שמצינו בבני שאול והוקענום לה (שמואל ב' כ"א) ושם תלייה מפורשת בע"א
בסקילה וכל הנסקלין נתלין. נגד השמש לעין כל. ומדרש אגדה השמש
מודיע את החוטאים הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו: (הרגו איש 5
אנשיו כל אחד ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא
ושמונת אלפים כדאי' בסנהדרין: והנה איש מבני ישראל בא נתקבצו 6
שבטו של שמעון אצל זמרי שהי' נשיא שלהם ואמרו לו אנו נדונין במיתה ואתה
יושב וכו' כדאית' בשלהי הנשרפין בסנהדרין. את המדינית כזבי בת צור.
לעיני משה אמרו לו משה זו אסור' או מותרת אם ת"ת אסורה בת יתרו מי התיר'
לך וכו' כדאי' התם. והמה בוכים נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכי',
בעגל עמד משה כנגד ס' רבוא שנא' ויטחן על אשר דק וגו' (שמות לב) וכאן
רפו ידיו אלא כדי שיבא פנחס ויטול את הראוי לו: וירא פנחס ראה מעשה 7
ונזכר הלכה אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר
לו קרייכא דאגרתא איהו להוי פרוונקא מיד ויקח רומח בידו וגו': אל הקבה 8
אל האהל. אל קבתה כמו הלחיים והקיבה כיון בתוך זכרות של זמרי ונקבות
שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם והרבה נסים נעשו לו וכו' כדאי' התם.

10 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר
בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי
12 אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי׃ לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ
13 אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם׃ וְהָיְתָה לּוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו
בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו
14 וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל
הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־
15 סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי׃ וְשֵׁם הָאִשָּׁה
הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־
אָב בְּמִדְיָן הוּא׃ פ

11 פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן. לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם
בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא
הכתוב ויחסו אחר אהרן. בקנאו את קנאתי בנקמו את נקמתי בקצפו את
הקצף שהיה לי לקצוף. כל לשון קנאה הוא המתחרה לנקום נקמת דבר אנפרי"מנט
12 בלע"ז (אייפערן): את בריתי שלום. שתהא לו לברית שלום כאדם
המחזיק טובה ויכחות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו:
13 והיתה לו ברית זאת. ברית כהנת עולם. שאף על פי שכבר נתנה כהונה
לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותם שיולידו
אחר המשחתן אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד
כאן. וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי. לאלהיו. בשביל
אלהיו. כמו המקנא אתה לי (במדבר יא, וקנאתי לציון (זכרי' ח, בשביל ציון:
14 ושם איש ישראל וגו'. במקום שייחס את הצדיק לשבח ייחס את הרשע לגנאי,
נשיא בית אב לשמעוני. לאחד מחמשת בתי אבות שהיו לשבט שמעון, ד"א
להודיע שבחו של פינחס שאף ע"פ שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא
15 לחלול השם לכך הודיעך הכתוב מי היה המוכה: ושם האשה המכה וגו'.
להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל:
ראש אומות. אחד מחמשת מלכי מדין את אוי ואת רקם ואת צור וגו' (במדבר
לא, והוא היה חשוב מכולם שנא' ראש אומות ולפי שנתג בזיון בעצמו להפקיר

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים 17
וְהִכִּיתֶם אוֹתָם׃ כִּי־צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם 18
אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי
בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־
דְּבַר פְּעוֹר׃ וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ
כו 1 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן
לֵאמֹר׃ שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ ׀ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 2
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא
צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן 3
אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ מִבֶּן 4
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

בתו מנאו שליטי. בית אב חמש׳ בתי אבות היו למדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע
ואלדעה וזה הי׳ מלך לאחד מהם: צרור כמו זכור שמור ל׳ הוה עליכם לאייב 17
אותם: כי צוררים הם לכם על דבר פעור, שהפקירו בנותיהם לזנות כדי 18
להטעותכם אחר פעור, ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה
לצאת מהם כדאמרינן בבא קמא: ויהי אחרי המגפה וגו׳ משל לרועה 1
שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות,
ד״א כשיצאו ממצרי׳ ונמסרו למש׳ נמסרו לו במנין עכשיו שקרב למות ולהחזיר
צאני מחזיר׳ במנין: לבית אבותם על שבט האב יתיחסו ולא אחר האם: 2
וידבר משה ואלעזר הכהן אותם דברו עמם על זאת שצוהו המקו׳ למנותם. 3
לאמר אמרו להם צריכים אתם ליפנות: מבן עשרים שנ׳ ומעלה כאשר 4
צוה וגו׳ שיהא מנינס מבן עשרים שנה ומעלה שנא׳ כל העובר על הפקודים
וגו׳

סגנת המקרא

צרור כמו זכור שמור ל׳ הוה וכו׳, כבר הזכרתי בכמה מקומות כי המקור
עומד במקום עבר ועתיד והוה כי הוא שם הפעל ובלתי מוגבל בזמן זולת
אחר, וכן פי׳ רש״י שמות י״ג כ״ג והקל ל׳ הוה וכו׳, וכן שמות כ׳ ח׳ זכור תנו
לב לזכור תמיד את יום השבת.

אשר

5 רְאוּבֵ֖ן בְּכ֣וֹר יִשְׂרָאֵ֑ל בְּנֵ֣י רְאוּבֵ֗ן חֲנוֹךְ֙ מִשְׁפַּ֣חַת
6 הַחֲנֹכִ֔י לְפַלּ֕וּא מִשְׁפַּ֖חַת הַפַּלֻּאִֽי׃ לְחֶצְרֹ֕ן מִשְׁפַּ֖חַת
7 הַחֶצְרוֹנִ֑י לְכַרְמִ֕י מִשְׁפַּ֖חַת הַכַּרְמִֽי׃ אֵ֖לֶּה מִשְׁפְּחֹ֣ת
הָרֻאוּבֵנִ֑י וַיִּהְי֣וּ פְקֻדֵיהֶ֗ם שְׁלֹשָׁ֤ה וְאַרְבָּעִים֙
8 אֶ֔לֶף וּשְׁבַ֣ע מֵא֔וֹת וּשְׁלֹשִֽׁים׃ וּבְנֵ֥י פַלּ֖וּא אֱלִיאָֽב׃
9 וּבְנֵ֣י אֱלִיאָ֔ב נְמוּאֵ֖ל וְדָתָ֣ן וַאֲבִירָ֑ם הֽוּא־דָתָ֨ן
וַאֲבִירָ֜ם קְרוּאֵ֣י הָעֵדָ֗ה אֲשֶׁ֨ר הִצּ֜וּ עַל־מֹשֶׁ֤ה וְעַל־
10 אַהֲרֹן֙ בַּעֲדַת־קֹ֔רַח בְּהַצֹּתָ֖ם עַל־יְהוָֽה׃ וַתִּפְתַּ֨ח
הָאָ֜רֶץ אֶת־פִּ֗יהָ וַתִּבְלַ֥ע אֹתָ֛ם וְאֶת־קֹ֖רַח בְּמ֣וֹת
הָעֵדָ֑ה בַּאֲכֹ֣ל הָאֵ֗שׁ אֵ֣ת חֲמִשִּׁ֤ים וּמָאתַ֙יִם֙ אִ֔ישׁ
11 וַיִּהְי֖וּ לְנֵֽס׃ וּבְנֵי־קֹ֖רַח לֹא־מֵֽתוּ׃ ס בְּנֵ֣י
12 שִׁמְעוֹן֮ לְמִשְׁפְּחֹתָם֒ לִנְמוּאֵ֗ל מִשְׁפַּ֙חַת֙ הַנְּמ֣וּאֵלִ֔י

5 וגו' (שמות ל): משפחת החנכי לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתייחסין על שבטיהן סבורין הם שלא שלטו המצריים באמותיהם אם בגופן היו מושלים ק"ו באומר בנשותיהם לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם וזהו המפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכ"ב), השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם לפיכך בכולם כתב החנוכי הפלואי אבל בימנה לא הוצרך לומר
9 משפח' הימני לפי שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א בסוף: אשר הצו את ישראל על משה. בהציאם את העם על ה', דרצו הסיאו את ישראל לריב על משה ל'
10 הפעילו: ויהיו לנס לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב זר לחלוק על הכהונ':
11 ובני קרח לא מתו הם היו בעצה תחלה ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם

הבנת המקרא.

9 אשר הצו את ישראל על משה, בהצותם את העם וכו' ל' הפעילו עכ"ל, רצוני כי הצו גם בהצותם שניהם ל' ריב ומגזרת הם ושרשם נצה, ושניה' פעלים יוצאים ומבנין הפעיל לכן הוצרך להוסיף בשניה' הפעולים את ישראל את העם, וכמו שתאמר מן נטה הטה בהפעיל עבר והטות בלשון מקור כן תאמר מן נצה הצו והצות.

לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃
13 לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי׃
14 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
15 וּמָאתָיִם׃ ס בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי
16 לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃ לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי
17 לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃ לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי
18 לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
19 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר
20 וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי
21 לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן
מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הֶחָמוּלִי׃

13 בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם: לזרח הוא צוחר
אבל משפחת אוהד בטלה וכן חמש משבט בנימן שהרי עשרה בנים
ירד למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות ומצאתי
בגמרא ירושלמית שבשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם
בישראל ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר
למוסרה שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן
(דברים י) והלא בהר ההר מת ומהו מוסרה שמנה מסעות יש למפרע
אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע
משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא
מנה כאן אלא משפחות הקרחי והלבנית לא ידעתי מה היא ור' תנחומא דרש
שמתו במגפ' בדבר בלעם אבל לפי החשבון חסר משבט שמעון במנין זה מן
16 הראשון שבמדבר סיני מ"ח' שכל כ"ד אלף נפלו משבט של שמעון: לאזני אומר
אני שזו משפחת אצבון ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו:

22 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים
23 אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יִשָּׂשכָר
לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה
24 מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי׃ לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן
25 מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר
לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
26 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי זְבוּלֻן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן
מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃
27 אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף
28 וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי יוֹסֵף
29 לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר
מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד
30 לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי׃ אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר
מִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי׃

24 לישוב הוא יוב האמור ביורדי מצרי' כי כל המשפחו' נקראו על שם יורדי מצרי' והנולדין משם והלאה לא נקראו המשפחות על שמם חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע בן בנימין ומצאתי ביסודו של ר' משה הדרשן שירדה אמן למצרים כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו למשפחות כחצרון וחמול שהיו בני בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני בנים של אשר ואם אגדה היא הרי טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע בני בנים הרב' ומשנים הללו ארד ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע ותולדות השנים הללו נקראו על שמם וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחו' אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו, חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינותי ונפלו בגבעה נתקיימה כולה, זו מצאתי ביסודו

וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת 31
הַשִּׁכְמִי׃ וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר 32
מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי׃ וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ 33
לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת 34
מְנַשֶּׁה וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת׃ ס אֵלֶּה בְנֵי־ 35
אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתֶלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי
לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי׃
וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃ 36
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם 37
וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף
לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ ס בְּנֵי בִנְיָמִן 38
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל
מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי׃
לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת 39
הַחוּפָמִי׃ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת 40

של רבי משה הדרשן: 36 ואלה בני שותלח וגו'. אחר בני שותלח נקראו תולדותיה' ע"ש שותלח ומערן יצאת משפח' רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח לשתי משפחות כאן ונחשב ונמנה בפרשה זו נ"ז משפחות ומבני לוי ח' הרי ס"ה וזהו שנא' כי אתם המעט וגו' (דברים ז) ה"א מעט ה' אתם חסרים ממשפחות כל העמים שהן ע' אף זו הבנתי מיסודו של רבי משה הדרשן אך הוצרכתי לפחות ולהוסיף בדבריו: לאחירם הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא ע"ש יוסף 39 שהי' אחיו ורם ממנו נקרא אחירם: שפופם הוא מופים על שם שהיה יוסף

41 הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי׃ אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
42 וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ס אֵלֶּה בְנֵי־דָן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה
43 מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי
לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
44 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְיִמְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לְיִשְׁוִי מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי
45 לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי׃ לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר
מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי׃
46 47 וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־
אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
48 מֵאוֹת׃ ס בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת
49 הַגּוּנִי׃ לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת
50 הַשִּׁלֵּמִי׃ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃
51 אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאֶלֶף
שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים׃ פ שלישי
52 53 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק

46 47 פסוק בין הלימו׳: לשוחם היו חושים: ושם בת אשר שרח לפי שהית׳
53 קיימת בקיי׳ מכלה כאן: לאלה תחלק הארץ ולא לפחותים מבן כ׳ לע״פ

הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: לָרַב תַּרְבֶּה 54
נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי
פְקֻדָיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ: אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק 55
אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:
עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב 56
לִמְעָט: ס וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי 57
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת
מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי:
אֵלֶּה ׀ מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת 58

שאלו לכלב כ' בעדים חלוק הארץ שהרי ז' שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק
בארץ אלא אלו ת"ר אלף ואלף יאם הי' לא' מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק
אביהם לבדו: לרב תרבה נחלתו לשבט שהי' מרובה באוכלוסין נתנו חלק 54
רב ואע"פ שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו החלקים לא
עשו אלא על ידי גורל והגורל הי' על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתר',
שאלעזר הכהן הי' מלובש באורים ותומים ואומ' ברוח הקודש אם שבט פלוני עולה
תחום פלוני עולה עמו והשבטים היו כתובים בי"ב פתקין וי"ב גבולים בי"ב
פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שנים פתקין עולה
בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו הי' צווח ואומר
אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנא' על פי הגורל ולא נתחלקה
הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחבירו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית
סאה טוב הכל לפי הדמים: לשמות מטות אבותם אלו יוצאי מצרים שנה 55
הכתוב נחלה זו מכל הנחלות שבתור' שכל הנחלות החיים יורשים את המתי'
וכאן מתים יורשים את החיים כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים
בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלש' שנא'
לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן וחלקו הכל בשוה הה"ד שנאמר
לשמות מטות אבותם ינחלו לאחר שנטלום הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו
ממצרים ואי מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני
חלקים עכשיו נטלו ארבע חלקים. אך יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר ויתנו
לכלב את חברון על פי ה' (שופטי' א) ואומר ע"פ ה' נתנו לו את העיר אשר
שאל (יהושע יט). על פי הגורל הגורל הי' מדבר מגיד שנתחלקה ברוח
הקודש לכך נאמ' ע"פ. מטות אבות' יצאו גרים ועבדי': אלה משפחות לוי 58

הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי
59 מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִד אֶת־עַמְרָם׃ וְשֵׁם
אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ
לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־
60 מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם׃ וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב
61 וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ וַיָּמָת
נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהֹוָה׃
62 וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
63 אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃
64 וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃
65 כִּי־אָמַר יְהֹוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ

59 חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי: אשר ילדה אותה ללוי אשתו, ילדתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים ותשע:
62 כי לא התפקדו בתוך בני ישראל להיות נמנין בני עשרים שנ' מה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין בני עשרים שנה היו בני נחל' שנא' איש לפי פקודיו
64 יותן נחלתו: ובאלה לא היה איש אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים לפי שהן היו מחבבו' את הארץ האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר י"ד) והנשים אומרות תנו לנו נחלה לכך נסמכה פרשה בנות צלפחד לכאן:

בִּן־נוּן׃ ס 1 וַתִּקְרַבְנָה כז
בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃
2 וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי
הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר׃
3 אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה
הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת
4 וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ׃ לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ
מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ
5 אֲחֵי אָבִינוּ׃ וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי
יְהוָה׃ פ רביעי

1 למשפחות מנשה בן יוסף למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנא' והעליתם את עצמותי וגו' (בראשית נ) ובנותיו חבבו את הארץ שנא' תנה לנו נחלה וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הרי זה צדיק בן צדיק ואם יחסו לגנאי כגון בן ישמעאל בן נתניה בן אלישמע (מלכים ב כה) בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו. מחלה נועה וגו' ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה (במדב' לו) מגיד שכולם שקולות זו כזו
2 לפיכך שנה את סדרן: לפני משה ולפני אלעזר מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן. לפני משה ואחר כך לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן משום רבי אלעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם:
3 והוא לא היה וגו' לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו מת ולא החטיא את אחרים עמו ר' אומר מקושש עצים הי' ור' שמעון אומר מן המעפילים הי':
4 למה יגרע שם אבינו אנו במקום בן עומדות. ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם. כי אין לו בן הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום
5 מגיד שחכמניות היו: ויקרב משה את משפטן נתעלמה הלכה[...] ובכאן

6 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד
דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי
8 אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן׃ וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן
9 אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃ וְאִם־אֵין
10 לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃ וְאִם־אֵין לוֹ
11 אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃ וְאִם־
אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ
הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃

פ

12 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים

נפרע על שבטל עטרה לומר הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברי' א),
ד"א ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה
7 על ידן: כן בנות צלפחד דוברות כתרגומו יאות כך כתובה פרשה זו לפני
במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה. כן בנות צלפחד
דוברות יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו. נתן תתן שני חלקים
חלק אביהן שהי' מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר. והעברת לשון
העברה (ס"א עברה) הוא בעני שאינו מניח בן ליורשו, ד"א על שם שהבת
מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה אלא תסוב נחלה לא
נאמרה אלא באחותו החר בלבד, וכן והעברתם את נחלתו לבתו בכולן הוא
11 אומר ונתתה ובבת הוא אומר והעברת: לשארו הקרוב אליו ממשפחתו
12 ואין משפחה קרויה אלא משפחת האב: עלה אל הר העברים למה נסמכה
לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם אמר אותי צוה המקום להנחיל שמא
הותרה הנדרה ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומ' עומדת, ד"א כיון
שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי משל
למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר
והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא ליכנס לקיטון אמר לו בני מכאן

הזה וראה את־הארץ אשר נתתי לבני ישראל:
13 וראיתה אתה ונאספת אל־עמיך גם־אתה כאשר
14 נאסף אהרן אחיך: כאשר מריתם פי במדבר־
צן במריבת העדה להקדישני במים לעיניהם הם
15 מי־מריבת קדש מדבר־צן: ס וידבר
16 משה אל־יהוה לאמר: יפקד יהוה אלהי הרוחת
17 לכל־בשר איש על־העדה: אשר־יצא לפניהם
ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם

13 ואלך אתה אסור ליכנס: כאשר נאסף אהרן אחיך מכאן שנתאוה משה
למיתתו של אהרן, ד"א אין אתה טוב ממנו, על אשר לא קדשתם הא אם
קדשתם אותי עדין לא הגיע זמנכם להפטר, בכל מקום שכתב מיתתם כתב
סרחונם לפי שנגזרה גזרה על דור המדבר למות במדבר בעון שלא האמינו לכך
בקש משה שיכתב סרחונו שלא יאמרו אף הוא מן הממרים ה' משל לשתי נשים
שלוקות בבית דין אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית וכולי אף כאן בכל
מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סירחנן להודיע שלא היה' בהם אלא זו בלבד:
14 הם מי מריבת קדש הם לבדם אין בהם עון אחר, ד"א הם שהמרו במרה
15 הם הי שהמרו כיה סוף הם עלים שהמרו במדבר צין: וידבר משה אל ה'
וגו' להודיע שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין
בצרכי צבור. לאמר אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו:
16 יפקוד ה' כיון ששמע משה שאמר לו המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר
הגיע שעה שאתבע צרכי שירשו בני את גדולתי אמר לו הקב"ה לא כך עלתה
במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמשו שלא מש מתוך האהל וזהו
שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כז). אלהי הרוחות למה נאמר
אמר לפניו רבונו של עולם גלוי לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה
17 לזה מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו: אשר יצא
לפניהם לא כדרך מלכי האומות שיושבים בבתיהם ומשלחין את חיילותיהן
למלחמה אלא כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג שנאמר אל תירא אותו
(במדב' כא) וכדרך שעשה יהושע שנא' וילך יהושע אליו ויאמר לו הלנו אתה
וגו' (יהושע ה) וכן בדוד הוא אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם (שמוא א יח) יוצא
בראש ונכנס בראש. ואשר יוציאם בזכיותיו. ואשר יביאם בזכיותיו,
ד"א ואשר יביאם שלא תעשה לו כדרך שאתה עושה לי שאיני מכניסן לארץ:

וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃
18 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ
19 עָלָיו׃ וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי
20 כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ וְנָתַתָּה
מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי
21 יִשְׂרָאֵל׃ וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל
לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־פִּיו
יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
22 אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה׃ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה

18 קח לך קחנו בדברים אשריך שזכית להנהיג בניו של מקום. לך את שבחיך לך את זה אתה מכיר. אשר רוח בו כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של אחד ואחד. וסמכת את ידיך עליו תן לו מתורגמן שידרש בחייך שלא יאמרו
19 עליו לא הי' לו להרים ראש בימי משה: וצויתה אותו על ישראל דע שטרחנין
20 הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך: ונתת מהודך עליו זה קירון עור פנים. מהודך ולא כל הודך ומצינו למדין פני משה כחמה פני יהושע כלבנה. למען ישמעו כל עדת בני ישראל שיהיו נוהגין בו כבוד ויראה כדרך שנוהגין
21 בך: ולפני אלעזר הכהן יעמוד הרי שאלתך שאמרת שאין הכבוד הזה זז (ס"א מוטל) מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר. ושאל לו כשיצטרך לצאת למלחמה. על פיו של אלעזר. וכל העדה סנהדרין:

הגהת המקרא.

20 ונתת מהודך עליו וכו' למען ישמעו וכו', גם כאן מצאתי תוס' ברש"י כ"י ז"ל: ואני יוסף ב"ר שמעון אומר אני היה לו למקרא לומר למען יראו כל עדת בני ישראל, אבל לפי משמעותו של מקרא ולפי פשוטו ונתת מהודך עליו שתשבח אותו לעיניהם שגורה עליו רוח הקדש, כמו למען ישמעו כל עדת בני ישראל שאתה משבחו ויהיו כשמעין לך, וגם וצויתה אותו לעיניהם שפירש רבינו אחר המדרש שציוה אותו על ישראל אומר אני שציווהו לעבור לפני העם ולהנחילם את הארץ וציוהו חזק ואמץ, וכן הוא מפורש במקום אחר צו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבור וגו', עכ"ל, וכן פי' הרא"בע.

יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃ וַיִּסְמֹךְ אֶת־ 23
יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ פ חמישי כח
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי 1 2
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי
לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי
בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר 3
תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם
לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה 4
בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃
וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן 5
כָּתִית רְבִיעִת הַהִין׃ עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר 6

22 23 ויקח את יהושע לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעוה"ב: ויסמוך את ידיו בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטוה שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה. כאשר

2 דבר ה' אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: צו את בני ישראל מה אמור למעלה יפקוד ה' אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו' כדאיתא בספרי. קרבני זה הדם. לחמי זו אמורין וכן הוא אומר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה (ויקרא ג). לאשי הנתנין לאשי מזבחי. תשמרו שיהיו כהנים לוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות. במועדו

3 בכל יום מועד התמידים: ואמרת להם אזהרה לבית דין. שנים ליום כתבותו ועקר בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרח של טבעות: את הכבש אחד אע"פ שכבר נאמר בפ' ואתה תצוה זהו אשר תעשה וגו' (שמות כט), היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: סלת למנחה מנחת נסכים: העשויה בהר סיני וכאותן

7 סִינָי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר
8 לַיהוָה׃ וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם
כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה׃ פ
9 וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
10 וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד
וְנִסְכָּהּ׃ פ
11 וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה
פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־
12 שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃
13 וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃

(ס"א כאותן) שנעשו בימי המלואים, ד"א העשויה בהר סיני, הקיש עולת
תמיד לעולת הר סיני אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה ויעלו
7 עולות (שמות כד) מלמד שטעונה כלי: ונסכו יין. בקדש הסך על המזבח
8 יתנסכו. נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגתו: ריח ניחח נחת רוח לפני
10 שאמרתי ונעשה רצוני: עולת שבת בשבתו ולא עולת שבת בשבת אחרת
הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו
מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו. על עולת התמיד אלו מוספין לבד אותן
ב׳ כבשים של עולת התמיד ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין וכן בכל
12 המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: ושלשה עשרונים כמשפט

וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין 14
לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ
בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד 15
לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה
וְנִסְכּוֹ׃ ס ששי וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן 16
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃
וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חָג שִׁבְעַת 17
יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ 18
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם 19
אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל
אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ
לָכֶם׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה 20
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃
עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת 21
הַכְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ 22

מנחת נסכי פר אבן מן קטנין נפרשת נסכים : זאת עולת חדש בחדשו 14
שאם עבר יומו בטל קרבנו ואין לו תשלומין : ושעיר עזים וגו' כל שעירי 15
המוספין באין לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הכל כמו שמפורש במס' שבועות
ונשתנה שעיר ראש חדש שנא' בו לה' תלמוד ללמדך שמכפר על שאין בו ידיעה
לא בתחלה ולא בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקב"ה בלבד ושאר השעירין למדין
ממנו, ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח.
על עולת התמיד יעשה כל הקרבן הזה. ונסכו אין מוסב על השעיר
שאין נסכים לחטאת : כל מלאכת עבודה אפילו מלאכה הצריכה לכם כגון 18
דבר האבד המותר בחולו של מועד אסורה ביום טוב : פרים כנגד אברהם . 19
אילים כנגד יצחק . כבשים כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב (בראשית ל)
פירושו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת (עיין פי' הרא"ם בפ' במלעיל ז' כ"א).

23 מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד
24 תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃ כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת
יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־עוֹלַת
25 הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
26 תַעֲשׂוּ׃ ס וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים
בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה
27 לֹא תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים
28 בְּנֵי שָׁנָה׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל
29 הָאֶחָד׃ עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
30 הַכְּבָשִׂים׃ שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
31 מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם
כט יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ
1 וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ
יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם
2 תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃ וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ

24 כאלה תעשו אלו יהו פותחין. והולכי׳ כפרי החג: וביו׳ הבכורים חג השבועו׳
קרוי בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים הבאים
31 מן החדש: תמימים יהיו לכם ונסכיהם אף הנסכים יהיו תמימים למה

לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים
3 בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
4 לָאָיִל: וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
5 הַכְּבָשִׂים: וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר
6 עֲלֵיכֶם: מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ
7 נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: ס וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
8 נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ: וְהִקְרַבְתֶּם
עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל
אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:
9 וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד:
10 עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
11 הַכְּבָשִׂים: שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד
חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
12 וְנִסְכֵּיהֶם: ס שביעי וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם

6 רבותינו למדו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: מלבד עלת החדש מוספי
11 ר"ח שהיה ביום ראש השנה: מלבד חטאת הכפורים שעיר הנעשה בפנים
האמור באחרי מות שגם הוא חטאת. ועולת התמיד ומלבד עולת התמיד
תעשו עולות הללו. ונסכיהם מוסב על המוספין הכתובות ועל תעשו והיה
לי כמו מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם וכן כל נסכיהם

לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה
13 שִׁבְעַת יָמִים׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
14 תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר
פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם׃
15 וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר
16 כְּבָשִׂים׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת
17 הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם
הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר
18 תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם
19 וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
20 וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־
21 שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם

האמורים בכל המועדות חוץ משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכיה
שבהם מוספים על התמיד ולכן לשון גזוי שהרי נסכיהם של מוספין כתיבן
18 לענין בכל יום ויום: ומנחתם ונסכיהם לפרים פרי החג שבעים הם
כנגד ע' אומות שמתמעטים והולכים סימן כלייה להם ובימי המקדש הי

לְפָרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃
וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד 22
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי 23
פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים 24
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר־ 25
עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי 26
פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים 27
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר 28
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ ס וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים 29
שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים 30
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר 31
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וּנְסָכֶיהָ׃ ס וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים 32
שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה

מגינין עליהם מן היסורין. ולכבשים כנגד ישראל שקראו שה פזורה (ירמיה נ) והם קבועים ומכנס תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה. בשני נאמר ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שנה הכ׳ אלא לדרוש כמו שאמרו בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם מ"ם יו"ד מ"ם

33 עָשָׂר תְּמִימִם׃ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם
34 וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם׃ וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
35 וְנִסְכָּהּ׃ ס מפטיר בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
36 תַעֲשׂוּ׃ וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה
37 תְּמִימִם׃ מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים
38 בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד
39 עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ
לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם
ל לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם׃
1 וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ

35 הרי כאן מים רמז לנסוך המים מן התור' בחג: עצרת תהיה לכם עצורים
בעשיית מלאכ', ד"א עצרת עכבו מלצאת מלמד שטעון לינה, ומדרשו באגדה
לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד שבעים אומו' וכשבאין ללכת אמר להם המקום
36 בבקש' מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם פר אחד איל אחד אלו
כנגד ישרא' התעכבו לי מעט עוד ול' חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם
והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יו' אחד משל למלך שעש' סעוד'
וכו' כדאי' במס' סוכ' (נה ב) ובמדרש ר' תנחומ' למד' תור' דרך ארץ שמי שיש לו
אכסנאי יו' ראשון יאכילנו פטומות למחר מאכילו דגים למחר בשר בהמ' למחר
39 מאכילו קטנית למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: אלה תעשו לה'
במועדיכם דבר הקצוב לחובה. לבד מנדריכם אם באתם לידור קרבנות
ברגל מנו' היא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל
שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר:
1 ויאמר משה אל בני ישראל להפסיק הענין דברי ר' ישמעאל לפי שעד כאן

2 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ 3 אִישׁ כִּי־יִדֹּר
נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־
נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה׃
4 וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית

דבריו של מקום ופ׳ נדרים מתחלת בתוך של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שסור משה ואמרה פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו:

ראשי המטות חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחלה ואח״כ לכל בני ישראל ומנין שאף שאר הדברות כן ת״ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל (שמו׳ לד), ומה ראה לאומר׳ כאן ללמד שהפרת נדרים ביחיד מומחה ואם אין יחיד מומחה מפר בג׳ הדיוטות, או יכול שלא אמר פ׳ זו אלא לנשיאים בלבד נאמר כאן זה הדבר ונאמר בשחוטי חוץ זה הדבר (ויקרא יז) מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנא׳ דבר אל אהרן וגו׳ (ויקרא יז) אף זו נאמרה לכולן. זה הדבר משה נתנבא בכה אמר ה׳ כחצות הלילה, שמו׳ יא, והנביאים נתנבאו בכה אמר ה׳ מוסף עליהם משה שנתנבא בל׳ זה הדבר, ד״א זה הדבר מעוט הוא לומר שהחכם בל׳ התרה ובעל בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר:
3 נדר האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת״ל לאסר איסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור. לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא יעשה דבריו חולין:
4 בבית אביה ברשות אביה ואפילו אינה בביתו.
בנעריה

הבנת המקרא.

3 לא יחל דברו כמו לא יחלל דברו לא יעשה דברו חולין עכ״ל, הוצרך הרב לכפול ולפרש לא יחלל דברו ולא יעשה דברו חולין ולא הסתפק במה שפי׳ לא יחלל דברו, לפי שכל ל׳ חילול בכל המקרא כשהדבור על הפועל לעולם הוא בא בבנין הכבד הדגוש יחלל חחלל החללו יהללו וחביריה׳, וכאן שינה הכתוב ואמר לא יחל שהוא מבנין הפיעל יהי׳ אפשר להעלות על הדעת שאין זה ל׳ חילול כ״א ל׳ המתנה וכפי׳ הרשב״ם לזאת אמר הרב שמ״מ הוא ל׳ חילול כמו לא יחלל דברו אלא שפירושו לא יעשה דברו חולין ולכך הוציאו בלשון הפעיל לפי שכל כך אינו כ״א בדבור ולא יאמר עליו שהוא מחולל אבל יאמר עליו שהוא מחלל, ותדע שכן הוא שהרי כל שאר ל׳ חילול שבמקרא תרגם אונקלוס גם הוא בל׳ חילול וכאן תרגמו לא יבטל פתגמי׳.

5 אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ׃ וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ
אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ
וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־
6 נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ
כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא
יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ׃
7 וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא
8 שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃ וְשָׁמַע
אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ
9 וֶאֱסָרֶהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ׃ וְאִם
בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ

בנעוריה ולא קטנה ולא בוגרת שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה ברשותו
של אביה להפר נדריה ואי זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י"א שנה ויום אחד
נדריה נבדקין אם ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה נדרה נדר בת י"ב
6 שנה ויום אחד אינה צריכה לבדוק: ואם הניא אביה אותה אם מנע אותה
מן הנדר כלומר שהפר לה, הנאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר ואם
ביום שמוע אישה יניא אותה והפר הוי אומר הנאה זו הפר', ופשוטו ל' מניעה
והסרה וכן למה תניאון (במדבר לב) וכן שמן ראש אל יני ראשי (תלי' קמא)
וכן וידעתם את תנואתי (במדבר יד) את אשר סרתם מעלי. וה' יסלח לה
במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה
ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים זו היא שצריכה סליחה ואף על פי
7 שהוא מופר ואם המופרין צריכים סליחה ק"ו לשאינן מופרים: ואם היו תהי'
לאיש זו ארוסה או אינו אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית אישה נדרה הרי
נשואה אמור וכאן בארוס' ובא לחלוק בה שאביה ובעלה מפירין נדריה הפר
האב ולא הפר הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב הרי זה אינו מופר ואין צריך
לומר אם קיים אחד מהם. ונדריה עליה שנדרה בבית אביה ולא שמע בהן
8 אביה ולא הופרו ולא הוקמו: ושמע אישה וגו' הרי לך שאם קיים הבעל
9 שהוא קיים: והפר את נדרה יכול אפילו לא הפר האב ת"ל בנעוריה בית אביה

אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה
עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ וְנֵדֶר אַלְמָנָה 10
וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם
עָלֶיהָ׃ וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה 11
אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה׃ וְשָׁמַע אִישָׁהּ 12
וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ
וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ וְאִם־ 13
הָפֵר יָפֵר אֹתָם אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא
שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם
אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ כָּל־נֵדֶר 14
וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ
וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ׃ וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ 15
מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־
אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ
לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי 16
שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֺנָהּ׃ אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה 17

כל שבנעוריה ברשות אביה היא: כל אשר אסרה על נפשה יקום עליה 10
לפי שאינה לא ברשות אב ולא ברשות בעל ובאלמנה מן הנשואין הכתוב מדבר
אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה רשות לאב: ואם בית 11
אישה נדרה בנשואה הכתוב מדבר: כל נדר וכל שבועת איסר וגו' לפי 14
שאמר שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא
נדרי ענוי נפש בלבד והם מפורשים במס' נדרים: מיום אל יום שלא תאמר 15
מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאין מפר אלא עד שתחשך: אחרי 16
שמעו אחרי ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום. ונשא
את עונה הוא נכנס תחתיה למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס

יְהוָה֙ אֶת־מֹשֶׁ֔ה בֵּ֥ין אִ֖ישׁ לְאִשְׁתּ֑וֹ בֵּין־אָ֣ב לְבִתּ֔וֹ
בִּנְעֻרֶ֖יהָ בֵּ֥ית אָבִֽיהָ׃ פ שני

1 2 וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ נְקֹ֗ם נִקְמַת֙ בְּנֵ֣י
יִשְׂרָאֵ֔ל מֵאֵ֖ת הַמִּדְיָנִ֑ים אַחַ֖ר תֵּאָסֵ֥ף אֶל־עַמֶּֽיךָ׃
3 וַיְדַבֵּ֨ר מֹשֶׁ֜ה אֶל־הָעָ֣ם לֵאמֹ֗ר הֵחָלְצ֧וּ מֵאִתְּכֶ֛ם
אֲנָשִׁ֖ים לַצָּבָ֑א וְיִהְיוּ֙ עַל־מִדְיָ֔ן לָתֵ֥ת נִקְמַת־
4 יְהוָ֖ה בְּמִדְיָֽן׃ אֶ֚לֶף לַמַּטֶּ֔ה אֶ֖לֶף לַמַּטֶּ֑ה לְכֹל֙
5 מַטּ֣וֹת יִשְׂרָאֵ֔ל תִּשְׁלְח֖וּ לַצָּבָֽא׃ וַיִּמָּֽסְרוּ֙
מֵאַלְפֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל אֶ֖לֶף לַמַּטֶּ֑ה שְׁנֵים־עָשָׂ֥ר
6 אֶ֖לֶף חֲלוּצֵ֥י צָבָֽא׃ וַיִּשְׁלַ֨ח אֹתָ֥ם מֹשֶׁ֛ה אֶ֥לֶף
לַמַּטֶּ֖ה לַצָּבָ֑א אֹ֠תָם וְאֶת־פִּ֨ינְחָ֜ס בֶּן־אֶלְעָזָ֤ר
הַכֹּהֵן֙ לַצָּבָ֔א וּכְלֵ֥י הַקֹּ֛דֶשׁ וַחֲצֹצְר֥וֹת הַתְּרוּעָ֖ה

2 תחתיו לכל עונשין : מאת המדינים ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו
לדבר מתוך יראה שהיו יראים מהם שהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא אל תתגר
בם מלחמה (דברים ב) אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם , ד"א מפני
ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית :
3 וידבר משה וגו' אע"פ ששמע שמיתתו תלויה בדבר עשה בשמחה ולא איחר.
החלצו כתרגומו ל' חלוצי צבא מזויינים . אנשים צדיקים וכן בחר לנו אנשים
(שמות יז) וכן אנשים חכמים וידועים (דברים א) . נקמת ה' שהעומד כנגד
4 ישראל כאלו עומד כנגד הקב"ה : לכל מטות ישראל לרבות שבט לוי :
5 וימסרו להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל עד שלא
שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני (שמות יז) ומששמעו שמיתת
6 משה תלוי בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן : אותם ואת
פנחס מגיד שהי' פנחס שקול כנגד כולם ומפני מה הלך פנחס ולא הלך אלעזר
אמר הקב"ה מי שהתחיל במצוה שהכה כזבי בת צור יגמור , ד"א שהלך לנקום
נקמת יוסף אבי אמו שנא' והמדנים מכרו אותו (בראשית לז) ומנין שהית' אמו
של פנחס משל יוסף שנא' מבנות פוטיאל (שמות ו) מזרע יתרו שפיטם עגלים
לע"ז ומזרע יוסף שפטפט ביצרו , ד"א שהי' משוח מלחמ'. וכלי הקדש זה

בְּיָדוֹ: וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־ 7
מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ 8
עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־
חוּר וְאֶת־רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם
בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב: וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־ 9
נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־
מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ: וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם 10
בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ:

האמין והבין שהיה בלעם עמהם ומכריח מלכי מדין בכשפים והיה עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם בספר יהושע (יג). בידו ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כא):
8 חמשת מלכי מדין וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך ששוו כולם בעצה והשוו כולם בפורענות בלעם הלך שם ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ס' רבוא לא יכולתם להם ועכשיו בי"ב אלף אתם באים להלחם נתנו לו שכרו משלם ולא קפחוהו. בחרב הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם שאין נושעים אלא בפיהם ועל ידי תפלה ובקשה ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות
10 האומות שבאין בחרב שנאמר ועל חרבך תחיה (בראשית כז): טירותם מקום פלטרין שלהם שהם לשון מושב כומרים יודעי חוקיה', ד"א לשון מושב שריהם כמו שמתורגם

סכנת המקרא.

6 וכלי הקדש וגו' וכן בבלעם כתוב על חלליהם בס' יהושע (יג כב) עכ"ל, המאמר הזה ליקוט מרבות ותנחומא אלא שהלשון הזה וכן בבלעם כתוב על חלליהם ליתא שם, ונראה לי שהיא תוספת איזה תלמיד כי בס' יהושע כתיב אל חלליהם ומסור עליו לית יחד על חלליהם, גם כאן מסור עליו לית יחד אל חלליהם, ואם נקיים הלשון הזה יש לגרוס וכן בבלעם כתוב אל חלליהם בס' יהושע והי' לו ליכתב עם חלליהם וכמו שפי' שם הרד"ק ושנה וכתב אל חלליהם לדרשא כי בכמה מקומות במקרא מצאנו מלת אל המשמשת שימוש מלת על ככתוב בשרשים בשרש אלה.

11 וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם
12 וּבַבְּהֵמָה׃ וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ
וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב
13 אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס שלישי (שני כמחוברין) וַיֵּצְאוּ
מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה
14 לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה
עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת
15 הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
16 מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה׃ הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה
עַל־דְּבַר פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה׃
17 וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת

11 שמתוכם פרני פלשתים טורכי פלשתאי: ויקחו את כל השלל מגיד שהיו
כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות שנא' את כל
השלל וגו' ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים (שיר ו) וגו' אף אנשי
12 מלחמה שניך כלם צדיקים: שלל הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין. בז הוא
בזת מטלטלין שאינם תכשיט. מלקוח אדם ובהמה ובמקום שכתוב שבי אצל
13 מלקוח שבי באדם ומלקוח בבהמ': ויצאו משה ואלעזר הכהן לפי שראו את
14 נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: ויקצף משה על פקודי החיל ממונים
16 על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות: בדבר
בלעם אמר להם אפילו אתם מכניסי' כל המונות שבעולם אין אתם יכולין
בהם שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור בא ואשיאכם
עצה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאי' בחלק ובספרי. הן הנה מגיד
17 שהיו מכירין אותן זו היא שנכשל פלוני בה: וכל אשה ידעת איש ראויה
ליבעל אע"פ שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראויה ליבעל פניה מוריקות.
הרגו למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי ר' ישמעאל שאם אני קורא הרגו

אִ֥ישׁ לְמִשְׁכַּ֣ב זָכָ֖ר הֲרֹֽגוּ׃ וְכֹל֙ הַטַּ֣ף בַּנָּשִׁ֔ים 18
אֲשֶׁ֥ר לֹא־יָדְע֖וּ מִשְׁכַּ֣ב זָכָ֑ר הַחֲי֖וּ לָכֶֽם׃ וְאַתֶּ֗ם 19
חֲנ֛וּ מִח֥וּץ לַֽמַּחֲנֶ֖ה שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים כֹּל֩ הֹרֵ֨ג נֶ֜פֶשׁ
וְכֹ֣ל ׀ נֹגֵ֣עַ בֶּֽחָלָ֗ל תִּֽתְחַטְּא֞וּ בַּיּ֤וֹם הַשְּׁלִישִׁי֙
וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֔י אַתֶּ֖ם וּשְׁבִיכֶֽם׃ וְכָל־בֶּ֧גֶד וְכָל־ 20
כְּלִי־ע֛וֹר וְכָל־מַעֲשֵׂ֥ה עִזִּ֖ים וְכָל־כְּלִי־עֵ֑ץ
תִּתְחַטָּֽאוּ׃ ס וַיֹּ֨אמֶר אֶלְעָזָ֤ר 21
הַכֹּהֵן֙ אֶל־אַנְשֵׁ֣י הַצָּבָ֔א הַבָּאִ֖ים לַמִּלְחָמָ֑ה
זֹ֚את חֻקַּ֣ת הַתּוֹרָ֔ה אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־
מֹשֶֽׁה׃ אַ֥ךְ אֶת־הַזָּהָ֖ב וְאֶת־הַכָּ֑סֶף אֶת־הַנְּחֹ֙שֶׁת֙ 22

כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו' איני יודע אם להרוג
עם הזכרים או להחיות עם הטף לכך נאמר הרוגו: מחוץ למחנה שלא 19
יכנסו לעזרה. כל הורג נפש ר' מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה
הכתוב מדבר ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם בחבורי המת כאלו נוגע במת
עצמו או יכול אפי' זרק בו חץ והרגו ת"ל וכל הנוגע בחלל הקיש הורג לנוגע
מה נוגע ע"י חבורו אף הורג על ידי חבורו. תתחטאו במי נדה כדין שאר טמאי
מתים שאף לדברי האומרים קברי גוים אינן מטמאין באהל שנא' ואתנה צאני
צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד), אתם קרויים אדם מודה הוא שהגוים
מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אהלים שנא' אדם כי
ימות באהל (במדב' יט). אתם ושביכם לא שהגוים מקבלין טומאה וצריכין
הזאה אלא מה אתם בני ברית אף שביכם כשיבאו לברית ויטמאו צריכין הזאה:
וכל מעשה עזים להביא כלי הקרנים והטלפי' והעצמות: ויאמר אלעזר 20 21
הכהן וגו' לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות
געולי גוים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנא' ויקצוף על אלעזר ועל איתמר
(ויקר' י) בא לכלל טעות וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע (במדב' כ) על
ידי הכעס טעה. אשר צוה ה' וגו' תלה ההוראה ברבו: אך את הזהב 22
וגו' אע"פ שלא הזהיר להם משה אלא על הלכות טומא' עוד יש להזהיר לכם על
הלכות גיעול ואך ל' מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו
לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור כבלות ורבותינו אמרו
אך את הזהב לומר שצריך להעביר חלודה שלו קודם שיגעילנו וה"ל' אך שלא

23 אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת: כָּל־
דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ
וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־
24 יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־
25 הַמַּחֲנֶה: ס רביעי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
26 לֵּאמֹר: שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי בָּאָדָם
וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת
27 הָעֵדָה: וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה
28 הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה: וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס
לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא
אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר
29 וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן: מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ
30 וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה: וּמִמַּחֲצִת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀ אֶחָד ׀ אָחֻז ׀ מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־

23 יהא גם מלוה אך המתכת יהי' כמות שהוא: **כל דבר אשר יבא באש** לבשל בו כלום. **תעבירו באש** לדרך תשמישו הגעלתו מי שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין ומי שתשמישו ע"י צלי כגון השפוד והאסכלה ילבנו באור. **אך במי נדה יתחטא** לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת אמר להם צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה, ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראוים לטבול בהם נדה וכמה הם מ' סאה. **וכל דבר אשר לא יבא באש** כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור. **תעבירו במים** מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות:
24 **אל המחנה** למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל:
26 **שא את ראש** קח את החשבון:
27 **וחצית את המלקוח בין תופשי**

הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־
הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת
מִשְׁכַּן יְהוָֹה: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר 31
צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה: וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז 32
אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים: וּבָקָר שְׁנַיִם 33
וְשִׁבְעִים אָלֶף: וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף: 34
וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב 35
זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף: וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה 36
חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־
מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָֹה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ 37
מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים: וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים 38
אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָֹה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים: וַחֲמֹרִים 39
שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָֹה
אֶחָד וְשִׁשִּׁים: וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף 40
וּמִכְסָם לַיהוָֹה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ: וַיִּתֵּן 41
מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָֹה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָֹה אֶת־מֹשֶׁה: וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי 42

המלחמה וגו' חציו לאלו וחציו לאלו: ויהי המלקוח יתר הבז לפי שלא 32
נכתבו לדרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי
המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס שהי' עודף על בז המטלטלין אשר בזזו
עם הצבא איש לו ולא בא לכלל חלוק' מספר הצאן וגו' וממחצית בני 42

יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃
43 וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת
אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ
44 45 מֵאוֹת׃ וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַחֲמֹרִים
46 שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ וְנֶפֶשׁ אָדָם
47 שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־
הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי
מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
48 מֹשֶׁה׃ וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר
לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃
49 וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ
אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד מִמֶּנּוּ
50 אִישׁ׃ וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא
כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז
51 לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה
וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי

ישראל אשר חצה משה לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים:
43 ותהי מחצת העדה כך וכך ויקח משה ממחצת בני ישראל וגו':
48 49 הפקודים הממונים: ולא נפקד לא נחסר, ותרגומו לא שגא, אף הוא לשון
ארמי חסרין כמו אנכי אחטנה (בראשית לא) תרגום דהות שגיא ממניינם וכן
כי יפקד מושבך (שמואל א כ) יחסר מקום מושבך איש הרגיל לישב שם וכן ויפקד
50 מקום דוד (שמואל א כ) נחסר מקומו ואין יושב שם: עגיל נזמי אזן.
וכומז דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של בנות מדין:

מַעֲשֶׂה׃ וַיְהִי ׀ כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵרִימוּ 52
לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃
אַנְשֵׁי הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃ וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר 53 54
הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת
וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לִפְנֵי יְהוָה׃ פ ששי (שלישי במחוברין) לב
וּמִקְנֶה ׀ רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם 1
מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד
וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה׃ וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד 2
וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר׃ עֲטָרוֹת וְדִיבֹן 3
וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם
וּנְבוֹ וּבְעֹן׃ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי 4
עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ
מִקְנֶה׃ ס וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ 5
חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ
לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ וַיֹּאמֶר 6
מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ
לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃ וְלָמָּה תְנוּאוּן 7

3 עטרות ודיבון וגו' מארץ סיחון ועוג היו: האחיכם לשון תמיהה הוא:
7 ולמה תניאון תסירו ותמנעו לבם מעבור שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור

אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
8 נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי
9 אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ׃ וַיַּעֲלוּ
עַד־נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ אֶת־
לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
10 נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
11 וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ אִם־יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים
מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה אֵת
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
12 וּלְיַעֲקֹב כִּי לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי׃ בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־
יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ אַחֲרֵי
13 יְהוָה׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר
אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה
14 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם
תַּרְבּוּת אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן

8 מפני המלחמה וחוזק הערים והעם: מקדש ברנע כך שמה וב' קדש היו:
11, 12 הקנזי חורגו של קנז הי' וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: ויניעם ויטלטלם
14 מן נע ונד: לספות כמו ספו שנה על שנה (ישעי' כט) עולותיכם ספו וגו'

[illegible] מסקרא.

12 הקנזי חורגו של קנז היה וילדה לו אמו של כלב את עתניאל עכ"ל, ויאמר הרא"ם ז"ל פירוש אמו של כלב נשאת תחלה ליפונה וילדה לו את כלב ואחר ישנה נשאת לקנז וילד' לו את עתניאל וכלב נקרא בן יפונה בשם אביו וקנזי בשם בעל אמו עכ"ל ואינני מבין כי הם שאמרו כלב חורגו של קנז היה גם הם אמרו כי יפונה שם תאר לכלב על שפינה מעצת מרגלים וגם אביו באמת הי' קנזי כמו שהוכיחו בפ"ק דתמורה דף קט"ז א' ובפ"ק דסוטה דף י"א סוף ע"ב.

אֶת־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל׃ כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו 15
וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם
הַזֶּה׃ ס וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ 16
גִּדְרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃
וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד 17
אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב טַפֵּנוּ
בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ לֹא נָשׁוּב 18
אֶל־בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ
נַחֲלָתוֹ׃ כִּי לֹא נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן 19
וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
מִזְרָחָה׃ פ שביעי (רביעי כשהן מחוברין)
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר 20
הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃ וְעָבַר 21
לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי יְהוָה עַד
הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃ וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ 22

16 (ירמי׳ ז) ל׳ תוספת: נבנה למקננו פה חסים היו על ממונם יותר מבניהם
ובנותיהם שהקדימו מקניהם לטפם אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר
17 והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואח״כ גדרות לצאנכם: ואנחנו
נחלץ חושים נזדיין מהירים כמו מהר שלל חש בז (ישעיה ח) ימהר יחישה
(ישעי׳ ה). לפני בני ישראל בראשי גייסות מתוך שגבורים היו שכן נאמר בגד
וטרף זרוע אף קדקד (דברי׳ לג) ואף משה חזר ופירש להם בשלה הדברים ואצו
אתכם בעת ההיא וגו׳ חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל
(דברים ג). ויריחו כתיב והחלוץ יעבר לפני (יהושע ו) זה ראובן וגד שקיימו
תנאם. וישב טפנו בעודנו אצל אחינו. בערי המבצר שנבנה עכשיו:
19 מעבר לירדן והלאה בעבר המערבי. כי באה נחלתנו כבר קבלנוה בעבר

לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה
וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם
23 לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃ וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן
הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם
24 אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם
וּגְדֵרֹת לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃
25 וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר
26 עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃ טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ
מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי הַגִּלְעָד׃
27 וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה
28 לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹּבֵר׃ וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה

24 המזרחי: לצנאכם תיבה זו מגזרת צונה ואלפים כלם (תילי' ח) שאין בו אל"ף מפסיק בין נו"ן לנד"י ואל"ף שבא כאן אחר הנו"ן במקום ה"א של צנה הוא, מיסודו של ר' משה הדרשן ואמרתי כן. והיוצא מפיכם תעשו לגבוה שקבלתם עליכם לעבור למלחמ' עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא וככבוש אחר תשובו והם קבלו עליה' עד התחלק הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו וכן עשו:
25 ויאמר בני גד כלם כאיש אחד: ויצו להם כמו עליהם ועל תנאם מינה [illegible] הלנת המקבלם. אלעזר

24 לצנאכם תיבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם וכו' עכה"ד, כתב הרד"ק בשרש צנן ז"ל צאן אובדות היו עמי, כשתבא זאת המלה בלא א"ף וקריאתה צוי"י, צנה ואלפים כלם בלא א"ף וזה ה"א נוסף והכפכה לאל"ף כרחית במלת ונדחית לצנאכם הבהמ' הדקה הכבשים והעזים יקראו צאן פעם כולל כולם כמו אלם מן הצאן קרבנו, ופעם פורש על אחד מהם ואו כאן שלשת אלפים ואלף עזים ר"ל הכבשים וכו' עכ"ל, אבל לדעת רש"י שתי גזרות הן צאן גם צנה ומן כאן יאמר צנאכם יען צנה צנאכם בהתחלפות הה"א באל"ף כמו שתאמר ממכלה כאן מכלאות כאן, וכן ל' פליאה בה"א גם באל"ף כמבואר בשרשים ומגיד אחרים, כן מן צנה צנאכם בשקל שנאה מן שונא, ויש הבדל עבין בין צאן ובין צנה כי צאן הוא שם דבר ש"י המין וצנה שם הפעולה (טוחטעריה) וכמו שפי' הרב בתילים ח'.

ואת

אֶת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶת־
רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן ׀
אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי
יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃ וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ
חֲלוּצִים אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן נַעֲשֶׂה׃ נַחְנוּ נַעֲבֹר 32
חֲלוּצִים לִפְנֵי יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת
נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ וַיִּתֵּן לָהֶם ׀ מֹשֶׁה לִבְנֵי־ 33
גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט ׀ מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף
אֶת־מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת
עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי
הָאָרֶץ סָבִיב׃ וַיִּבְנוּ בְנֵי־גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת 34
וְאֵת עֲרֹעֵר׃ וְאֶת־עַטְרֹת שׁוֹפָן וְאֶת־יַעְזֵר 35
וְיָגְבְּהָה׃ וְאֶת־בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית הָרָן עָרֵי 36
מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן׃ וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־חֶשְׁבּוֹן 37
וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם׃ וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־בַּעַל 38

אלעזר ויהושע כמו ה' ילחם לכם (שמו' יד)׃ ואתנו אחוזת נחלתנו כלומר 32
בידינו וברשותינו תהי אחוזת נחלתנו מעבר הזה. ערי מבצר וגדרות צאן 36
זה סוף פסוק מוסב על תחלת המלה ויבנו בני גד את הערים הללו להיות
ערי מבצר וגדרות צאן׃ ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם שמות ע"ז 38

מְעֹ֖ן מֽוּסַבֹּ֣ת שֵׁ֑ם וְאֶת־שִׂבְמָ֔ה וַיִּקְרְא֣וּ בְשֵׁמֹ֔ת
39 אֶת־שְׁמ֥וֹת הֶעָרִ֖ים אֲשֶׁ֥ר בָּנֽוּ׃ וַ֠יֵּלְכוּ בְּנֵ֨י מָכִ֧יר
בֶּן־מְנַשֶּׁ֛ה גִּלְעָ֖דָה וַיִּלְכְּדֻ֑הָ וַיּ֖וֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִ֥י
40 אֲשֶׁר־בָּֽהּ׃ וַיִּתֵּ֤ן מֹשֶׁה֙ אֶת־הַגִּלְעָ֔ד לְמָכִ֖יר בֶּן־
41 מְנַשֶּׁ֑ה וַיֵּ֖שֶׁב בָּֽהּ׃ וְיָאִ֤יר בֶּן־מְנַשֶּׁה֙ הָלַ֔ךְ וַיִּלְכֹּ֖ד
42 אֶת־חַוֺּתֵיהֶ֑ם וַיִּקְרָ֥א אֶתְהֶ֖ן חַוֺּ֥ת יָאִֽיר׃ וְנֹ֣בַח
הָלַ֔ךְ וַיִּלְכֹּ֥ד אֶת־קְנָ֖ת וְאֶת־בְּנֹתֶ֑יהָ וַיִּקְרָ֧א לָ֦ה
נֹ֖בַח בִּשְׁמֽוֹ׃ פ
1 אֵ֣לֶּה מַסְעֵ֣י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁ֥ר יָצְא֛וּ מֵאֶ֥רֶץ

38 הם והיו האמוריים קורים עריהם על שם ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר. ואת שבמה בנו שבמה והיא שבם האמורה למעלה. ויורש כתרגומו ותריך שתיבת ריש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ול' הורשה שהוא טירוד ותירוך:
41 חוותיהם כפרניהון. ויקרא אתהן חוות יאיר לפי שלא היו לו בנים קראם
42 בשמו לזכרון: ויקרא לה נבח לה אינו מפיק ה"א וראיתי ביסודו של ר' משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך היא רפה שמשמע מדרשו כמו לא ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה ויאמר לה בעז (רות ב) לבנות לה בית (זכריה ה):
1 אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו להודיע חסדיו של מקום שאף על פי שגזר עליהם לטלטלם ולהביאם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל מ' שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות צא מהם י"ד שכולם היו בשנה ראשונה קודם גזרה משנסעו

סבנת המקרא.

38 ואת נבו ואת בעל מעון וכו' עסה"ד, ועיין בפי' המיוחס לרש"י ז"ל בדה"א סי' ה' וגם שם אמר כי רק נבו ובעל מעון מוסבות שם, והרמב"ן טען עליו והרא"ם רצה ליישבו ומ"מ קשה שבבר מצאנו הערים האלה בשמות האלה בעבמה זמן רב אחר בכיתם בס' עזרא ונחמי' ודה"ה, ועיין בפי' של רבינו בחיי על מה שאז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא וא' תרגום ואפילו עטרות ודיבון.

39 ויורש כתרגמו ותריך וכו', כבר פירשתיו לעיל י"ד כ"ד אצל תרשו ירושה.

מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ וַיִּכְתֹּב 2
מֹשֶׁה אֶת־מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
וְאֵלֶּה מַסְעֵיהֶם לְמוֹצָאֵיהֶם׃ וַיִּסְעוּ מֵרַעְמְסֵס 3
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּיָד רָמָה לְעֵינֵי כָּל־מִצְרָיִם׃ וּמִצְרַיִם מְקַבְּרִים 4
אֵת אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה בָּהֶם כָּל־בְּכוֹר וּבֵאלֹהֵיהֶם
עָשָׂה יְהוָה שְׁפָטִים׃ וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס 5
וַיַּחֲנוּ בְּסֻכֹּת׃ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם אֲשֶׁר 6
בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם וַיָּשָׁב עַל־פִּי 7
הַחִירֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי בַּעַל צְפוֹן וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי
מִגְדֹּל׃ וַיִּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירֹת וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־הַיָּם 8
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלְכוּ דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבַּר
אֵתָם וַיַּחֲנוּ בְּמָרָה׃ וַיִּסְעוּ מִמָּרָה וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה 9
וּבְאֵילִם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים
תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם׃ וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיַּחֲנוּ עַל־יַם־ 10

מרעמסס עד שבאו לרתמה שמשם נשתלחו מרגלים שנא' ואחר נסעו העם מחצרות וגו' (במדב' יא) שלח לך אנשים וגו' (במדבר יג) וכאן הוא אומר ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיא במדבר פארן ועוד הוצא משם שמנ' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרי' מסעות, זה מיסודו של ר' משה. ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו כאן חששת את ראשך וכו': ומצרים מקברי' טרודי' באבל':

11 12 סוּף׃ וַיִּסְעוּ מִיַּם־סוּף וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר־סִין׃ וַיִּסְעוּ
13 מִמִּדְבַּר־סִין וַיַּחֲנוּ בְּדָפְקָה׃ וַיִּסְעוּ מִדָּפְקָה
14 וַיַּחֲנוּ בְּאָלוּשׁ׃ וַיִּסְעוּ מֵאָלוּשׁ וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם
15 וְלֹא־הָיָה שָׁם מַיִם לָעָם לִשְׁתּוֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִם
16 וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר סִינָי׃ וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי
17 וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה׃ וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה
18 וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת׃ וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃
19 20 וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן
21 פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃ וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה׃
22 23 וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃ וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה
24 וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃ וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ
25 בַּחֲרָדָה׃ וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃
26 27 וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃ וַיִּסְעוּ מִתָּחַת
28 29 וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח׃ וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃ וַיִּסְעוּ
30 מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ
31 בְּמֹסֵרוֹת׃ וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃
32 33 וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃ וַיִּסְעוּ מֵחֹר
34 הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃ וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ
35 36 בְּעַבְרֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃ וַיִּסְעוּ
37 מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃ וַיִּסְעוּ

18 ויחנו ברתמה על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק"כ)׃

מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיַּעַל 38
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם
בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃ וְאַהֲרֹן 39
בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר
הָהָר׃ ס וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד 40
וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצַלְמֹנָה׃ וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה 41
וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן׃ וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת׃ וַיִּסְעוּ 43 44
מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בִּגְבוּל מוֹאָב׃ וַיִּסְעוּ 45
מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד׃ וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ 46
בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה׃ וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה 47
וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ׃ וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי 48
הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃
וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים 49
בְּעַרְבֹת מוֹאָב׃ ס שלישי (חמישי כשהן מחוברין) וַיְדַבֵּר יְהוָה 50
אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃
דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם 51

על פי ה׳ מלמד שמת בנשיקה׳: וישמע הכנעני כאן למדך שמיתת אהרן היא 38 40
השמועה שנסתלקו ענני כבוד וכסבור שנתנה רשות להלחם בישראל לפיכך חזר
וכתבה: בעיי העברים ל׳ חרבות וגלים כמו לעי השדה (מיכה א) שמו את 44
ירושלים לעיים (תהלים עט): מבית הישמות עד אבל השטים כאן למדך 49
שיעור מחנה ישראל י״ב מיל דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא
כולי. אבל השטים מישור של שטים אבל שמו: כי אתם עוברים את 51

52 עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וְהוֹרַשְׁתֶּם
אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת כָּל־
מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ
53 וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ׃ וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
54 לָרֶשֶׁת אֹתָהּ׃ וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל
לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט
תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה
הַגּוֹרָל לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ׃
55 וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם
וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם

הירדן וגו' והורשתם וגו' והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם
משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה על מנת כן תעברו ואם לאו מים באין
52 ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: והורשתם
וגרשתם. משכיותם כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע
ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפשוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן
משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה (ויקר' כו). מסכותם כתרגומו
53 מתכתהון: והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה
54 תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיי' בה: אל אשר יצא לו שמה
מקרא קצר הוא זה אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהי'. למטות אבותיכ'
55 לפי חשבון יוצאי מצרי', ד"א בי"ב גבולין כמנין השבטים: והיה אשר תותירו.
מהם יהיו לכם לרע'. לשכים בעיניכם ליתדות המנקרות עיניכם תרגום
של

הבנת המקרא.

35 והורשתם את הארץ והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה וכו',
כבר כתב הרד"ק כי כל לשון הורשה בבנין הפעיל הוא לשון גירושין ונופל על
המגורשים לא על הארץ, והנה בבנין הקל הוא ל' ירושה ויפול על הארץ לא על
הנכרן לפרש והורשתם אותה מיושביה ומזה הכד יפול הל' גם על הארץ וכעין
שפי' על אריק חרבי נפ' בשלח (שמו' טו ט) ועל כי חרבך נחתו בי (תילי' לח)
ובעבור שכבר אמר בפסוק שלפניו והורשתם את כל יושבי הארץ מפניכם לא את
הארץ

וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי 56
לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ פ לד
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי 2
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־
הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם
בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ׃ וְהָיָה לָכֶם פְּאַת־ 3
נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל

של יתדות שיכ"א. ולצנינים פותרים בו הפותרים ל' מסוכת קוצים הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא. וצררו אתכם כתרגומו:
2 זאת הארץ אשר תפול לכם וגו' לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות. תפול לכם על שם שנחלקה בגורל נקראת חלוקה ל' נפילה ומ"א אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעים
3 אומות מן השמי' וכפתן לפני משה אמר לו ראה אין כחן עוד כח: והיה לכם פאת נגב רוח דרומית אשר מן המזרח למערב. ממדבר צין אשר אצל אדום מתחיל מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תש.ת המטות כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה, ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבי' שנא' בפרש' זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרי' שנא' מן השיחור אשר על פני מצרים (יהושע יג) ומפסיק בין ארץ מצרי' לארץ ישרא', וארץ אדום אצלה כנגד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח, וכשיצאו ישרא' ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לנגד נפון ובאין לארץ ישרא' ולא עשה כן והוא שנא' ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמו' יג) שהם יושבי' על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנא' בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב) ולא
נחם

כבנת המקדש.

הוצרך לומר שאורשתם את הארץ הוא מותנה ומסור עם וישבתם בה.
ולצנינים פתרו בו הפותרים וכו', וכלשון זה בעצמו פי' הרד"ק בשרשו, ##
לכן ביהושע סי' כ"ג י"ג פי' רש"י פירוש אחר ע"ש.

4 נגב מקצה ים־המלח קדמה: ונסב לכם הגבול
מנגב למעלה עקרבים ועבר צנה והיה תוצאתיו והיו ק'
מנגב לקדש ברנע ויצא חצר־אדר ועבר
5 עצמנה: ונסב הגבול מעצמון נחלה מצרים
6 והיו תוצאתיו הימה: וגבול ים והיה לכם הים
7 הגדול וגבול זה־יהיה לכם גבול ים: וזה־יהיה

כמו אותו הדרך אלא הסיבו והוציאם דרך דרומה אצל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים לפי שהיו כמה אומות יושבות בגדו והילכן אצל דרומה מן המערב כלפי מורח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ולהכנס לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנא' וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטי' יא) והלכו כל דרומ' של מואב עד סופו ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבים במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם והו שנא' ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים יא) וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיה בצפונה של ארץ מואב וקרבו עד הירדן והוא כנגד מקצוע צפונה מערבה של ארץ מואב נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב הי' מקצוע דרומית מזרחית שלה אצל
4 אדום: ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים כל מקום שנא' ונסב או ויצא מלמד שלא הי' המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעל' עקרבים לפנים מן המצר (עיין פירושו ליהושע טו). ועבר צנה אל צין כמו מצרים'. והיו תוצאותיו קצותיו בדרומה של קדש ברנע. ויצא חצר אדר' מתפשט המצר ומרחיב לצד צפונה של עולם' ומשתעוד באלכסון למערב ובא לו למצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרי' וכ' ונסב האמור כאן לפי שכתב ויצא חצר אדר שהתחיל להרחיב משעבר את קדש ברנע וריחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון הית' מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלא' נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב של הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל
5 ארץ ישראל נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: והיו תוצאותיו הימה אל מצר המערב שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה:
6 וגבול ים ומצר מערבי מהו. והיה לכם הים הגדול למצר וגבול הכנסין שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין אי"לש (איזולס):

לכם גבול צפון מן־הים הגדל תתאו לכם הר
ההר: מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאת 8
הגבל צדדה: ויצא הגבל זפרנה והיו תוצאתיו 9
חצר עינן זה־יהיה לכם גבול צפון: והתאויתם 10
לכם לגבול קדמה מחצר עינן שפמה: וירד הגבל 11

7 גבול צפון מצר צפון. מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר שהוא במקצוע צפונית מערבית וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מרוחק הים לפנים הימנו וחוצה הימנו. התאו תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר. תתאו ל' סיבה כמו אל תא הרצים (ד"ה ב יב) ותאי השער היוצא (יחזקאל מ) שקורין אפכדי"ן (ווערקער) שהוא מוסב ומשופע: 8 מהר ההר תסבו ותלכו אל עבר הצפון לצד המזרח ותפגעו בלבא חמת זו אנטוכיא. תוצאות הגבול סופי הגבול, כל מקום שנא' תוצאות הגבול או המצר כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו להמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב הראשון ולענין רוחב המדה הראשון קרוי תוצאות ששם כלה אותה מדה: 9 והיו תוצאותיו חצר עינן הוא היה סוף המצר הצפוני ונמצאת חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי: 10 והתאויתם ל' סיבה ונטייה כמו תתאו. שפמה במצר המזרחי ומשם הרבל':

מקדם

הבנת המקרא.

7 תתאו תשפעו וכו' עכ"ד, בתיבה זאת נלאו המדקדקים, והרד"ק הזכירה בשרש אוה ואמר שהיא מבנין התפעל והיתה ראוי' תתאוו, ועוד הזכירה בשרש תאה גם בשרש תוה, אכן לדעת רש"י היא משרש תאה שעיקר יסודו תא והיא מבנין הכבד הדגש ולולי האל"ף היתה תתאו נפתח אלא שהאל"ף לא תדגש לכן נקמץ התי"ו כמשפט כמו לא תפאר אחריך (דברים כד כ) ודומיו.

10 והתאויתם לשון סבה ונטי' כמו תתאו עכ"ל, לדעת כל המדקדקים מלת והתאויתם מבנין התפעל ומשרש אוה כמו התגליתם משרש גלה לכן מה שאמר רש"י שהוא כמו תתאו צריך ביאור שהרי לדעתו תתאו מגזרת תא הרצים ותי"ו מעיקר היסוד כמו שפי' עליו, ועל כרחנו צריכין לומר שהם שני שרשים בענין אחד, אכן כבר העירותי לעיל ה' י"ח אצל תיבת המאררים איזה דרך אשר דרכו בה העברים בבנין תיבותיהם הנאצלים ע"ש, וככה קרה לשרש אוה אשר גם יתר אלו בתוספת תי"ו על תאות גבעת עולם (בראשי' מט כו) וכשתרש התי"ו ונתהוה שרש תאה שעיקר יסודו תא, וכמקרה זה בעצמו קרה לשרש אבה כמו ולא אבה לשלחם (שמות י כז), אוני לא תאבה האשה

בלאי

משפם הרבלה מקדם לעין וירד הגבל ומחה
12 על־כתף ים־כנרת קדמה: וירד הגבול הירדנה
והיו תוצאתיו ים המלח זאת תהיה לכם
13 הארץ לגבלתיה סביב: ויצו משה את־בני
ישראל לאמר זאת הארץ אשר תתנחלו
אתה בגורל אשר צוה יהוה לתת לתשעת
14 המטות וחצי המטה: כי לקחו מטה בני
הראובני לבית אבתם ומטה בני־הגדי לבית
15 אבתם וחצי מטה מנשה לקחו נחלתם: שני
המטות וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר
לירדן ירחו קדמה מזרחה: פ רביעי (ששי במחובר)

11 מקדם לעין שם מקום והמבר הולך במזרחו כמלא העין לפנים מן המבר ומארץ ישראל הוא. וירד הגבול כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך. ומחה על כתף ים כנרת קדמה שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי
15 סובבת אותה לארבע רוחותיה: קדמה מזרחה אל פני העולם שהם במזרח שרוח מזרחית קרוי פנים ומערבית קרוי אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל:
אשר

הבנת המקרא.

(בראשית כד ה) ומבויריהם שהם לשון חסק ורצון, ושם דבר ממנו נתוספת תי"ו בראש נרפה נפשי לתאבה (תלים קיט) והנה נשתרש בו התי"ו ונתהוה שרש תאב יבנו ממנו כל הבנין הקל הנה תאבתי לפקודיך, תאבתי לישועתך (שם). וכן ויעקב תקע אהלו ומבוריו שהם לשון נטיעה בארץ נתהוו משרש תקע שהוא לשון חיבור ותקיעת עץ בארץ כמו שפי' רש"י ביחזקאל כ"ג י"ז; ועל הדקדוק הזה אמרו ח"ל התחיל ומתחיל משם דבר תחלה ומשרש חל ואמרו תרם ויתרום משם דבר תרומה ומשרש רום ואינם אלא כמשפט הלשון כמו שכתבו המדקדקים אבל הם מיוסדים על המנהג שהתנהגו בו בעלי הלשון.
ינחלו

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: אֵלֶּה שְׁמוֹת 16 17
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן: וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד 18
מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת 19
הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה: וּלְמַטֵּה 20
בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד: לְמַטֵּה בִנְיָמִן 21
אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן: וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־ 22
יָגְלִי: לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל 23
בֶּן־אֵפֹד: וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם נָשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־ 24
שִׁפְטָן: וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ: 25
וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל בֶּן־עַזָּן: 26
וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי: 27
וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד: 28
אֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל 29
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: פ חמישי

אשר ינחלו לכם בשבילכם כל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק נחלת הש
השבט למשפחו' ולגברי' ובורר לכל א' וא' חלק הגון ומה שהם עושין יהי' עשוי כאלו
עשאום שלוחי' ולא יתכן לפר' לכם זה ככל לכ' שבמקר' שא"כ הי' לו לכתו' ינחילו
לכם, ינחלו משמע שהם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו ה' ילחם לכם:
לנחל את האר' שיהא נוחל וחולק אות' במקומכ': לנחל את ב"י שהם ינחילו
אותה

הבנת המקרא.

ינחלו לכם בשבילכם כל נשיא ונשיא וכו', כבר ידענו ההבדל שבין לשון
מנחיל בבנין הפעיל ובין לשון נוחל בבנין הקל כי ההפעיל יורה לשנים פעולים
אל הנוחל ואל הנחלה ולא כן הקל שהוא יורה אל הנחלה לבד לא אל הנוחל
אבל הוא בענינו לזולת הנוחל הוכרח הרב לפרש לכם בשבילכם וכל דבריו מבוארים.
לנחל את ב"י שהם ינחילו אותה לכם במחלקותיה עכ"ל כבר פי' הרב
לעיל

1 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן
2 יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם
מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לֶעָרִים
3 סְבִיבֹתֵיהֶם תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם׃ וְהָיוּ הֶעָרִים לָהֶם
לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם
4 וּלְכֹל חַיָּתָם׃ וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃
5 וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־קֵדְמָה אַלְפַּיִם
בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־
יָם אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם
בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי
6 הֶעָרִים׃ וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־

2 אותה לכם למחלקותיה: ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר ואין רשאין לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה:
3 ולכל חיתם (לכל חיותם) לכל צרכיהם: 4 אלף אמה סביב ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף הפנימיים למגרש

הבנת המקרא.

בפסוק בפסו' י"ז ההבדל שבין ל' נוחל בבנין הקל ובין ל' מנחיל בבנין הפעיל, וכאן שינה הכתוב ואמר לנחל בבנין הכבד הדגוש לאות הוכרך הרב לפרש הכוונה בשין לנחל ובמה הוא נבדל מלשון להנחיל ואמר שפירושו של כנחל הוא לחלק הנחלה למחלקותיה ולתת לכל אחד חלקו הראוי לו ולכן לא מצאנו הלשון הזה כ"א כאן ובחומש לנו בס' יהושע י"ג ל"ב וי"ד א' וי"ט נ"א לפי שלא היו הנשיאים לא הנוחלים ולא המנחילים באמת כי אם המפשרוכבים אשר כחלו 4 בשביל ישראל ובמקומם. אלף אמה סביב ואחריו הוא אומר אלפים אמה הא כיצד וכו', ולהרמב"ן ישוב נכון לסתירה זאת המדוקדק בחכמות המדות אך צריך שתדרשהו מתוך גוף ספרו של הרמב"ן לא מתוך קיצורו כפי שהעתיקו החכם המחבר לתוס' כתובות השלום כי לא העתיקו בשלימות והשמיט ענינים עקריים לכן אין תשובתו מכוון לפי העתקתו.

עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה הָרֹצֵחַ
וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃ כָּל־
הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה
עִיר אֶתְהֶן וְאֶת־מִגְרְשֵׁיהֶן׃ וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת
הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר יִנְחָלוּ
יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ ששי (שביעי כשמחוברין)
וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־
הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃ וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ
בִּשְׁגָגָה׃ וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים לְמִקְלָט מִגֹּאֵל
וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה
לַמִּשְׁפָּט׃ וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי
מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם׃ אֵת ׀ שְׁלֹשׁ הֶעָרִים
תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־הֶעָרִים

למגרש ולחוצות לשדות וכרמים: והקריתם אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כז): מגואל מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: שש ערי מקלט מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן לא היו קולטו' עד שנבחרו שלש שנתן יהושע בארץ כנען: את שלש הערים וגו' אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים ומחצה השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפישי רוצחים דכתיב גלעד

הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ
בִּשְׁגָגָה׃ וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל ׀ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ
הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־
יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת
הָרֹצֵחַ׃ אוֹ בִּכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ
וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ גֹּאֵל הַדָּם
הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ הוּא יְמִתֶנּוּ׃
וְאִם־בְּשִׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו
בִּצְדִיָּה וַיָּמֹת׃ אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת
מוֹת־יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית
אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ׃ וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה
הֲדָפוֹ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה׃

קרית פועלי און עקובה מדם (הושע ו): ואם בכלי ברזל הכהו אין זה מדבר בהורג בשוגג הסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל יתר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית שנא' בכולם אשר ימות בו דמתרגמינן דהי כמיסת דימות ביה חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא אפי' מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות, וא"ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו' למד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר: באבן יד שיש בה מלא יד. אשר ימות בה שיש בה שיעור להמית כתרגומו, לפי שנא' והכה איש את רעהו באבן (שמות כא) ולא נתן בה שיעור יכול כל שהוא לכך נאמר אשר ימות בה: או בכלי עץ יד לפי שנא' וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט (שמו' כא) יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית: בפגעו בו אפי' בתוך ערי מקלט: בצדיה כתרגומו בכמנת במארב: בפתע באונס ותרגומו בתכיף שהי' סמוך לו ולא היה לו
שהות

הגהת המקרא.

בצדיה כתרגומו וכו', כבר בארתיו בפ' משפטים אצל ואשר לא צדה (שמות כ"א י"ג).

אוֹ בְּכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וַיַּפֵּל
עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ
רָעָתוֹ׃ וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל
הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה׃ וְהִצִּילוּ הָעֵדָה
אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה
אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד
מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן
הַקֹּדֶשׁ׃ וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר
מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם
מִחוּץ לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת
הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם׃ כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד
מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל
יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ׃ וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם
לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃

שהות להזהר עליו: או בכל אבן אשר ימות בה הכהו. בלא ראות שלא
ראהו. ויפל עליו מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עליה אינו גולה:
עד מות הכהן הגדול שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם
והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים אינו כדאי שיהא
לפני כהן גדול. ד"א לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו
לישראל בחייו. אשר משח אותו בשמן הקדש לפי פשוטו מן המקראות
קצרים הוא שלא פירש מי משחו אלא אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש
ורבותינו דרשוהו במס' מכות לראיית דבר ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת
כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנ'
אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח
בימיו שמחזירו במיתתו: אין לו דם הרי הוא כהורג את המת שאין לו דם:
בכל מושבותיכם למד שתהא סנהדרין נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת

30 כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ
וְעֵד אֶחָד לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃ 31 וְלֹא־תִקְחוּ
כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־
32 מוֹת יוּמָת׃ וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר
מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן׃
33 וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי
הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר
34 לַדָּם אֲשֶׁר שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃ וְלֹא
תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ
אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָֹה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ שביעי

30 באר׳ ישרא׳: כל מכה נפש הבא להרגו על שהכה את הנפש. לפי עדים
31 ירצח שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו: ולא תקחו כפר לא יפטר בממון:
32 ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו למי שהרג את עיר מקלט
שהרג בשוגג אינו נפטר מגלות בממון ליתן כפר לשוב לשבת בארץ
בטרם ימות הכהן. לנום כמו לנס כמו שובי מלחמה (מיכה ב׳)
שבו מן המלחמ׳, כי מולים היו (יהושע ה) כאשר תאמר שב על שהוא כבר
יושב על שמל כבר כן תאמר לנום על מי שנס כבר ויקורהו נוס
כלומר מוברח ואם תאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כפר למי
שיש לו לברוח לפוטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ
33 הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: ולא תחניפו ולא תרשיעו כתרגומו
34 ולא תחייבון: אשר אני שוכן בתוכה שלא תשכינו אותי בטומא׳.
כי אני ה׳ שוכן בתוך בני ישרא׳ אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם:
ונוסף

הבנת המקרא.

32 ולא תקחו כפר לנוס למי שהכה אל עיר מקלט וכו׳ לנוס כמו לנס וכו׳
עכ״ל. ידוע כי גם מהפעלים השניים הנקראים עלומי העי״ן ונאמר מהם
בזמן העבר נָס קָם שָׁב ובעתיד יָנוּס יָקוּם יָשׁוּב, והמקור נוּס
כמו

לו

וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד 1
בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ
לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה יְהוָה לָתֵת אֶת־ 2
הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי
צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ
לִבְנֹתָיו׃ וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל 3
לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף
עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרַל
נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל 4
וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה
לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃
וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר 5
כֵּן מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃ זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־ 6

3 ונוסף על נחלת המט' שהרי בנה יורש' והבן מתיחס על שבט אביו: 4 ואם יהי' היובל עכשיו הי' ל' יהול' לומר עתיד היובל שיפסיק. ואם יהי' היובל כלומר אינו זו מכירה שחוזרת ביובל שהירושה אינה חוזרת ואפילו יהיה היובל לא תחזור הנחלה

פנת העקרא.

כמו שׁוּב אשוב אליך ועם אותיות נכ"לם נראים לָנוּם שמה כל מכה נפש (לעיל פסוק יו) לָשׁוּב לשבת בארץ, והבינוני פועל גם הוא נָם שָׁב כמו העבר, והפעול בשורק כמו נוּם שׁוּב ועם למ"ד השימוש לָנוּם לָשׁוּב והנה הוא שוה לשם המקור ואין לעמוד על בירורם מצד ניקודם כ"א מצד הענין, ולזאת הוצרך הרב להוכיח שאין לנוס שבפסוק זה לשון מקור כחבירו בפסוק י"ו אבל הוא לשון פָּעוּל ופירושו למי שנס וקוראו בהם כלומר מוברח ור"ל שהוא שם תאר אל המוברח, ובמוהו כל הפעולים הפעלים העומדים כולם שוות תוארים הם כמבואר בנחות להר"א בע בסוף ספר בנין פעל קל גם בבירושו לפי יתרו י"ח י"ד על והמהיתרו ברוך ה'.

צִוָּה יְהוָה לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב
בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ לְמִשְׁפַּחַת
7 מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת
8 מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל־בַּת
יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד
מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְמַעַן
יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃ וְלֹא־
תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ
בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃
וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה
בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃ מִמִּשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן
עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ אֵלֶּה הַמִּצְוֹת
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃

מפטיר

חזק׃

הנחלה לשבטו ונמצא שמוספה על נחלת המטה אשר תהיינה להם:
וכל בת יורשת נחלה שלא היה בן לאביה: מחלה תרצה וגו'
כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן ובכל
המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו:

הסופר אחר שהשלים הספר יניח ד׳ שיטין פנויין ויתחיל הספר שלאחריו בתחלת השטה החמישית כמבואר בסוף ספר בראשית.

סכום פסוקי דספר במדבר אלף ומאתים ושמנים ושמנה **ארפה** סימן: וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח: ופרשיותיו עשרה· י׳ **בדד** ינחנו סימן: וסדריו ל״ב· **לב** טהור ברא לי אלהים סימן: ופסקתותיו **כ״ב** ופרקיו **לו** **לו** חכמו ישכילו זאת סימן: מנין הפתוחות **שתים ותשעים** והסתומות **ששים ושש**· הכל **מאה וחמשים ושמנה** **פרשיות**· אני **חלקך** ונחלתך סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה·

אין בס׳ במדבר אלא אותיות רבתי כ״א שתים והם היו״ד של ועתה יגדל נא בפ׳ שלח לך, והנו״ן של ויקרב משה את משפטן בפ׳ פינחס·

ואותיות הזעירות היו״ד של פינחס דפסוק פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ברי״ש פ׳ פינחס· ואות אחת קטועה והיא הוי״ו של **שלום** דפסוק הנני נותן לו את בריתי **שלום** ברי״ש פינחס.

ואותיות הנקודות שנמצאו בספר זה שמונה בארבע תיבות ואלה הם:

ואהרן נקוד כולו בפסוק כל פקודי הלוים אשר פקד משה ואהרן בפ׳ במדבר· או בדרך **רחקה** בפ׳ בהעלתך נקוד הה״א. **אשר** עד מידבא בפ׳ חקת נקוד הרי״ש. **ועשרון** עשרון לכבש האחד לארבעה עשר דחגא בפ׳ פינחס נקוד וי״ו תניינא של ועשרון·

ויש סופרים שכותבים לנקד הסמ״ך של **ויהם** כלב, והמ״ם של **במה** סבו אהליך יעקב, ואין דעת הדייקנים נוחה מהם.

על מאמר סתום וחתום שבריש תורת כהנים.

אמר וואלף היידנהיים, הנה הואלתי לדבר בהבנת המקרא בריש ס' ויקרא על מאמר ריב"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכו' שהזכיר גם רש"י ז"ל ולא פירשו אע"פ שהיא מאמר תמוה ומופלא מאד, וקמו אחריו הגאונים הרא"ם ז"ל ובעל קרבן אהרן יאתרים ושקלו וטרו ביה ובללו בזים אדירים ויתתרו לבוא אל היבשה ולא יכולו כי הכתובים עומדים למולם כמו שהזכרתי שם בקוצר, לזאת רעיוני סעיפוני לדבר בו בקונטרס מיוחד ללבנו ולבררו עד יצא כנגה צדקו.

תה"ל הספרא: אליו למעט את אהרן, אמר ר' י' ב"ב י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן, ואלו הן (המעוטין) ובבוא משה אל אהל מועד וכו' עד סוף מסכה ד'; וכיוצא המאמר הזה בספרי סוף כ' נשא אך בל' משונה גם כאן בספרא (מדפים ראשון וויניציא שנת ש"ה) נגרסה המשנ' הנ' ממשנה ומקומה האמתי היא באמצע מסכה ד' שתסרים גם אחד תיבות ולכן אין צריך למחקה כמו שעשה הרב בעל קרבן אהרן, אבן הל' היותר בהיר הוא ברבות סוף פ' נשא אף שגם הוא בלתי מאושר כראוי ונפרע במעוטים שצריכין קצת תיקון, אם שאין מכוונתי עתה לדרוש אחר המעוטים כי אם אחר הגלם עשרה דבורים לדעת מה המה אם ומיה איפה הם; ויאמר הרב בעל קרבן אהרן ז"ל

ואלה הולך לבאר הי"ג פעמים שנאמרו הדבורות בתורה למשה ולאהרן כי מבוארים שהם ונתנו בהם סימן מופת (שמות ז ט) הבניכם (שם ט ח) החדש (שם יב ב) ויצים (שם ו יג) החיה (ויקר' יא א) ארץ אחוזתכם (ויקר' יד לג) זב (שם טו ב) איש על דגלו (במדב' ב א) נשא את ראש בני קהת (שם ד א) אל תכריתו (שם ד יז) עד מתי (שם יד כו) הבדלו (שם יו כ) פרה (שם יט א) עכ"ל.

והנך רואה שהזכיר שלשה דכתיבין ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, והם מופת הפניכם והחדש, ועשרה דכתיבין וידבר ה' אל משה ואל אהרן, והם העשרה האחרונים שהזכיר, וטעה בשניהם שהרי שנה אינון דכתיבין ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, ואחד עשר וידבר ה' אל משה ואל אהרן וכן אמר בעל המסרה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן ו' דסמיכי וסי' מופת, הפניכם, החדש הזה לכם, זאת חקת הפסח (שמו' יב מג) יען לא האמנתם (במדב' כ יב) בהר ההר (שם כ כג, עד כאן ל' המסר', ולא מנה עמהם ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן דפ' בהעלותך לפי שזה אינכו סמוך שהרי מלת פתאום מפסקת ביניה'. ועוד במסרה בפ' חקת וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"א דסמיכי וסי' וכו' ומונה ואין עשרה הנ"ל ועוד אדם כי יהי' בעור בשרו (ויקר' יג א) מה שהשמיט הרב בעל ק"א לכן י"ו דברות אינן לא י"ג כדברי ריב"ב.

ואחר שסקל וטרי הרב בעל ק"א במנין הי"ג מעוטים לפי שטתו חזר לתרץ הי"ג דברות ואמר ז"ל;

ואלה יקשה עליך שהרי מלאכו דבור מיוחד לאהרן בפ' קרח שאמר וידבר ה' אל אהר

,,ואני הנה נתתי וגו' וכן לשירה אחת לאהרן לבדו (שם בפ' קרח), כמו בתמעם ,,הם סוה מקרא דלמינן אשר לא יקרב איש זר כאשר דבר ה' ביד משה לו לאהרן ,,(שמיני י׳ ח׳) שנזה הדאה שאמרו וידבר ה' אל אהרן ירלה וידבר ה' אל משה ה כהנו , לדבר עמו דבור זה שהוא מיוחד לאהרן לבדו ואין כל ישראל משותפים עמו בזה עכ"ל; וגם בזה שגה כי בשני מקומות כתיב וידבר ה' אל אהרן ובשלשה מקומות ויאמר ה' אל אהרן, וכן אמר בעל המסורה ויאמר ה' אל אהרן ג' דסמיכי וסימניהון יין ושכר אל תשת (ויקר' י׳ ח׳) ואני הנה נתתי לך (במדבר יח ח), ותליתאי ויאמר ה' אל אהרן וסימניהון לך לקראת משה (שמות ד' כ"ז) אתה ובניך ובית אביך (במדב' יח א) בארצם לא תנחל (שם יח כ) עכ"ל המסורה, ולכן אין תימה מספיק;

זעוד שם במסכה ד' ריה"ג אומר בג' מקומות נאמר בתורה דבור למשה ואהרן מגלים בהר סיני באהל מועד וכו', ופירש עליו בעל ק"א ז"ל ,,הרלב"ד ז"ל אשר דריה"ג אתא לאשמועי׳ על דברי ריב"ב דר' יהודה לא חשיב אלא ,,החדש הזה לכם ואילך שהוא תחלת המצות, ומההיא ואילך הוו י"ג דברו' שנאמרו ,,למשה ולאהרן, וריה"ג אתא למימר דאף מן הגיוון אשר נאמרו קודם לכן כתמעם ,,ואהרן כגון ויצום אל בני ישראל, וכגון תנו לכם מופת, וכגון קחו לכם מלא חפניכם ,,עכ"ל הראב"ד ובאמר דבריו אלו שלא אמר בשקומות אשר נאמרו הדברו' למשה ,,ולאהרן תמצאם שלא עשר וריב"ב לא אמר אלא י"ג לבד כי לא מנה אלא י"ג מתמנין ,,ונכבדה כאמר שאמר שהמתמנין הם בדבלות התורה והמצות שלא ימתנו לאו ,,המקומות אשר ישתף לאהרן עם משה בענין המצוות וא"כ הג' שהזכיר ריה"ג גם ,,הם הג' שקודם פרשת החדש שאינם מצוה ולא תורה וכוה הדאה שלא מיעט שם ,,ואהרן מהג' אשר במצרים וריה"ג דמיעט המקומות ובתובם דמצרי מצרים שמל שם ,,וההלכה אשר אינם מצוות אשר נאמר נמצרים כמעט אהרן משם, ובזה נתיישב ,,ולמה לא מנה ריב"ב אלא י"ג דברות והם שלא מצרי, עכ"ל' והנ' מלבד שפירושו זה סותר מניינו של י"ג דברות שהזכיר לעיל הנה גם הוא מכחיש המצילות שאחרי י"ד דברות הם מפ' החדש הזה לכם ואילך כמו שכתבנום במניינם במקומותם למושבותם, ועוד שלפי דבריו שריב"ב לא מנה כ"א דברות של מצוה ותורה לא דברות שאינם כ"א ציוויים לבד בלי תורה א"כ יחסר שלשה ממנין י"ג כי אלו מצוה ותורה איכא בדבור עד מתי לעדה הרעה הזאת ובדבור הבדלו מתוך העדה הזאת ובדבור יען לא האמנתם בי ובדבור יאסף אהרן אל עמיו ולא ישארו כ"א עשרה מצוות.

ולזאת ביאורו של הרב בעל ק"א הי' אפשר להלין בעד הראב"ד ולומר שאין מונה עמהם גם איתן שלשת הדברות שנאמרו לאהרן לבדו והם יין ושכר אל תשת וגו', אתה ובניך ובית אביך וגו', ואני הנה נתתי לך וגו' ויעלה המספר י"ג על נכון; ואין טענה והרי עוד ויאמר ה' אל אהרן בארצם לא תנחל וגו'? שאין זה דבור לעצמו אך הוא תשלום הדבור של ואני הנה נתתי לך וגו' כי אחר שאמר לו כ"ד מתנות כהונה הנתונים לו לחלקו חלף עבודתו אמר לו בארצם לא תנחל וחלק לא יהי' לך בתוכם אני חלקך וגו', והעד שאין זה דבור לעצמו

שהרי הוא מחובר עם הקודם לו ואין בו פסקא כלל לא פתוחה ולא סתומה משא"כ בכל שאר הדברות שכולם מובדלים בפסקא אם בפתוחה או בסתומה. אך מלשון של ריב"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכו' ולא אמר י"ג מצות נאמרו משמע שאין כוונתו על המצות דוקא כ"א על כל הדברות יהיו מצות או ציווים, גם הלשון נאמרו למשה ולאהרן משמע שכוונתו רק על הדברות שנשתתפו בהם שניהם לא על הדברות שנאמרו לאהרן לבדו, גם הי"ג מעוטין שספר ומנה בשמותם יעידון ויגידון כן שהרי השמיט מהם המיעוט למען אשר לא יקרב איש זר וגו' שהזכיר בספרי בהדיא למעט אהרן מן הדבור המיוחד לו, לכן כל הקושיות במקומן עומדות.

ועתה אחיך שמעו לי ואבך תשית לדעתי, ידעתי כי דבור והדיות בל' רז"ל טעמם כמו דבר ודברים בלשון עברי שפירושם ענין וענינים כמבואר בשרשים לרד"ק, ועשרת הדברים אשר דבר ה' יקראו הם עשרת הדברות וכן ת"י עשרתי דבריא, ולכל אחד מעשרת הדברים יקראו בו דיבור ויאמרו דיבור ראשון ודבור שני או דיברא ראשונה ודברא שני' וכן בת"י דיברא קדמאה ודיברא תנינא, ואע"פ שאין באחד מהם לא וידבר ולא ויאמר שבולן בדיבור אחד נאמרו מ"מ יקרא כל אחד ואחד דבור לעצמו להיות לכל אחד ואחד ענין נבדל לעצמו אם ענין פשוט או ענין מורכב מפרטים רבי', והנה בדבור לא יהיה לך אלהים אחרים ד' אזהרות וכולן על ע"א לכן ארבעתן דבור א' הם, וכן במצות שבת וכולתם ינואו בהם פרטי מצות וכולם נכנסים בדבור אחד כמונהם, וכמה מצות הפסח כוללת כמה מצות פרטיות המפוזרות בכמה פרשיות בתורה שכולן על ענין הפסח נכן כולן דבור אחד הם, ולכן ככים דברי רש"י ז"ל בפ' החדש הזה לכם שאמר שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור עכ"ל, והקשו עליו והרי גם בפ' זאת חקת הפסח כללו עם משה בדבור, ואינה קושיא כי שניה' דבור אחד על מצות הפסח שהיא מצוה ראשונה לא שהוצרך לחזור ולומר שנית ויאמר ה' אל משה ואהרן בעבור מיניע אריך שביניהם, וכן הילך המנינה ככל דוגמתו כמו שפי' רש"י לעיל ו' כ"ט וידבר ה' הוא הדבור עצמו האמור למעלה אלא מתוך שהפסיק עליו הענין כדי לייחסם חזר הענין עליו כדי להתחיל בו; זהו מכוונת ריב"ב באומרו י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן, ולא כוונתו על מנין הכתובים דכתיב בהם וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן שאינו כן כי לומר כי ג מקומות בתור' מצאנו דבור למשה ולאהרן ולשון הדבות שאזכור להלן. גם הי' לו למניתם כמו שמונה המיעוטים, אבל כוונתו י"ג דברים ר"ל י"ג ענינים נאמרו למשה ולאהרן, והוא אמת נאור אזה פרטם:

א') וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל ב"י ואל פרעה מלך מצרים להוציא את ב"י מארץ מצרי', זו כלל הדבור להוציא את ב"י, וכל המעשים שנצטוו אחרי כן לעשותם לתכלית ההוצאה כגון תנו לכם מופת, וקחו לכם מלא חפניכם אינם אלא פרטים לתשלום כלל הדבור ועיקר הענין שהוא ההוצאה.

ב') הזהיר על עשיית הפסח בחדש הראשון ככל חוקותיו וככל משפטיו כפ' החדש הזה לכם, וכדכתיב שמור את חדש האביב ועשית פסח וגו' וכפ' שלאחריה זאת חקת הפסח ושניהם לענין אחד.

ג') זאת החי' אשר תאכלו.

ד') אדם כי יהי' בעור בשרו שאת או ספחת.

ה') כי תבואו אל ארץ כנען ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם.

ו') איש איש כי יהיה זב.

ז') איש על דגלו באותות.

ח') נשא את ראש בני קהת ושלאחריו אל תכריתו את שבט משפחות הקהתי.

ט') עד מתי לעדה הרעה הזאת למרגלים.

י') הבדלו מתוך העדה לקרח.

י"א) זאת חקת התורה לפרה.

י"ב) יען לא האמנתם בי.

י"ג) יאסף אהרן אל עמיו.

הרי לך שכל שבעה עשר מקומות שנאמר בהם וידבר או ויאמר ה' אל משה ואל אהרן אינם באמת כ"א י"ג דברות וכמאמר ריב"ב.

וראיתי במסקתא זוטרתא ריש פ' חקת שאמר ז"ל וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זה אחד מש־בעה מקומות שהי' הדבור למשה ולאהרן ולפי שהי' הדבר צריך לו אהרן אמר לו אהרן לאמר לדרות עכ"ל, והוא תימא כי שבעה מאן דכר שמי'? לכן נ"ל דצ"ל משבעה עשר מקומות וזה אמת כנ"ל.

ואם תאמר אם כן שלעולם לא היה הדבור עם אהרן ואפילו במקום דכתיב אל משה ואל אהרן, למה הזכיר הכתוב אהרן בדבור? כבר השיבו רז"ל השאלה הזאת ברמזות ריש פרשת נשא שאז"ל:

„ולמה לא נאמר ואל אהרן בדבור פרשת בני גרשון כשם שנאמר בפרשת בני „קהת? לפי שאהרן ממועט הוא מכל הדברות שנאמרו למשה שלא דבור „שכינה עם אהרן; ולמה יש מקומות הרבה שכתב בהם אהרן? לא שהיה „הדיבור עם אהרן אלא כל פרשה שהי' אהרן צריך לה כתיב בה אהרן לומר „הקב"ה אמר למשה כדי שיאמר לאהרן לכך ניכתב אהרן בדבור בני קהת „לפי שכל משא בני קהת וכל עבודתם היו נותנים להם אהרן ובניו שהם לא „היו רשאין ליגע בארון ובכל הכלים עד שאהרן ובניו היו מכסים אותו כמה „דתימא וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש וגו', לכך כתיב בדבור פרשת „בני קהת אהרן שהוא הי' ממונה על עבודתם ועל משאם, אבל בבני גרשון

„אין אתה מוצא שעשה שם אהרן כלום אלא על פיו היו עושין בני גרשון כל „מה שהיו עושים ומעשיהם ביד איתמר שהוא היה נותן לכל אחד ואחד „עבודתו ומשאו לכך לא נכתב אהרן בדבור פ׳ בני גרשון עכ״ל, ועוד שם: „לכך נאמר ביד משה שמשה אמר לאהרן לפי שאהרן נתמעט מכל התרות „שבתורה שנאמרו במשה עכ״ל;״

והנה כל י״ג דברות הנ״ל מבוארים שאהרן צריך להם חוץ מפרשת פסח ופרשת זאת החיה אשר תאכלו שאין אהרן צריך להם, לכן על שנים אלה לבדם הוצרכו ח״ל לתת טעם על זכירת אהרן בהם ולזאת פי׳ רש״י מטעם הנ״ל שבשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שבלבו עם משה בדבור עכ״ל, ואין הדבון בו שהי׳ הדבור גם לאהרן אך הדבון שהדבור היה למשה שיאמר לאהרן כי כן נוה הש״י שיכול וישתף אהרן עמו להיות גם הוא שליח בדבור זה ועל האופן שהזכיר בפסוק שאחריו דברו אל כל עדת וכי אהרן מדבר וכו׳, וככה פי׳ בפ׳ זאת החי׳ וידבר ה׳ אל משה ואל אהרן, למשה אמר שיאמר לאהרן שיאמר לאלעזר ואיתמר בניו והשוו כולם להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזירת המקום מאהבה, והכי איתא ברבות ועוד טעם אחר ע״ש.

ואחרי שבארנו המובן מן הכתובים שנהם נשתתפו משה ואהרן בדבור צריכין אנו לבאר גם איתן הכתובים שבא בהם הדבור לאהרן לבדו, וכבר שניבו אותם לעיל למקומותם, אך מגד ענינם איננם באות כי אם שתי דברו׳ והם פ׳ שתוי יין שבסדר שמיני ופ׳ משמרת המקדש והתרומות חלק עבודתם אתה ובנך תשאו את עון המקדש וגו׳ ושלאחריה ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי וגו׳ שבסדר קרח, ואין בה שום איזום מצוה כי אם איזום פרטי המנוה שבכר כאמרו למשה שיאמר לאהרן ולא נשנו שם אלא בשביל מעשה קרח וזה שפי׳ שם רש״י ז״ל במשה נאמר שיאמר לאהרן וכו׳ ור״ל שבכר ציוה הש״י למשה על ככה בפ׳ במדבר וכמו שבארנו שם, וככה פי׳ רש״י על ואני הנה נתתי לך וגו׳ משל למלך שנתן שדה לאוהבו וכו׳ ור״ל שגם הפ׳ הזאת כבר נאמרה למשה לא שלא נתפרשה ולפי שבא קרח וערער וכו׳, ולא על הכהונה לבדה ערער אבל על כל מעלותי׳ ועל כל כ״ד מתנות כהונה כמבואר ברבות ובשוחר טוב מזמור א׳, והכתוב אומר ולא יהיה כקרח כאשר דבר ה׳ ביד משה לו לאהרן לכן על כרחך שגם הפ׳ הזאת כבר נאמרה קודם מעשה קרח, והוא מטעם הספרי וידבר ה׳ אל אהרן שומע אני שהי׳ הדבור לאהרן, ת״ל למען אשר לא יקרב איש זר וגו׳ הא למדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן; ור״ל שלא בא הכתוב הזה למעט כמיעוטי דרז״ל אבל ממנו למדנו שהדבור כבר הי׳ למשה שיאמר לאהרן ואין כאן דבור חדש כלל.

לכן פרשת שתוי יין שהיא חדשה ונתייחדה לאהרן ולא נמצאנו מיעוט כנגד׳ יתמה שהיא מתנגדת אל הכלל המונח שמעולם לא דברה שכינה עם אהרן, גם כן נראה מלשון רז״ל שהזכיר רש״י על וידם אהרן (ויקרא י ג) קבל שכר

על שתיקתו, ומה שכר קבל ? שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתוי יין עכ"ל, ובלשון זה בעצמו גרס בויקרא רבה פ' י"ב, לא כל' המועתק בפי' המיוחס לרש"י בזבחים דף קט"ו ב' שבאו בו אחה תיבות נוספות לביאור הענין, ול' התוס' שם גם הוא בלתי בהיר וידמה שבלקה בחסר ויתר. ויהי' איך שיהיה הקושיא חזקה ובמקומה עומדת, אמנם לפי מה שבארנו לעיל כוונת רש"י בפירושו בפ' החדש הזה לכם ובפ' זאת החי' אשר תאכלו גם כאן מבואר שאין הרצון במה שאמר שנאמרה לו לבדו שתהא נאמרה לאהרן לבדו ולא למשה אבל הרצון בו שנאמרה לו לבדו ולא לאלעזר ואיתמר בניו כי מן הראוי לו ליכתב וידבר ה' אל אהרן ואל בניו לאמר יין ושכר אל תשתו בבואכם אל א"מ וגו' שהרי גם בניו הוזהר באומרו אתה ובניך וגו' ואמר ולא תמותו בלשון רבים ולכן הי' לו לשתפם עמו תיכף בתחלת הדבור ולא הי' צריך לומר אתה ובניך וכמו שמצאנו בפ' פינחס שנשתתף אלעזר בדבור ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר בן אהרן הכהן לאמר שאו וגו', ולכן אז"ל שנתייחד עמו לבדו הדבור הזה לקבלת שכר על הדמימה, ובעבור שגם בניו הושוו בדמימה לזאת זכו גם הם להיות שלוחים בדבור זאת החיה אשר תאכלו אע"פ שאין הדבור ההוא מדברים הנוגעים אל הכהונה כמבואר, ולכן אין צורך לומר שמדרשות חלוקות יש כמו שכתבתי בפ' יין ושכר ע"ש.

ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל אלה כקל עלינו לעמוד על סוד המכילת' בריש פ' בא אל פרעה האומרת שאהרן ממועט מכל הדברות שבתורה מן משלשה מקומות מפני שאי אפשר, ולא איתפרשו השלשה מקומות, ומה שפי' בו הגאון בעל מגן אברהם הוא מתנגד למדרשי ח"ל כמו שכבר כתבתי בריש פ' ויקר', אכן האמת שהם ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה, ויאמר ה' פתאום אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם, ושלאחריו ויקרא אהרן ומרים ויאמר שמעו נא דברי וגו' והוא דבור שני כמו שפי' רש"י שלכתחלה נקראו שלשתן בדבור אחד ואח"כ נקראו אהרן ומרים שיהיו נמשכים ויוצאים מן החצר לקראת הדבר והוא ויאמר שמעו נא וגו', ועל שלשתם ניפל ליחד לפי שאי אפשר.

וכאשר נצטרף אל דברינו הנ"ל את מה שכתבנו כבר בריש פ' ויקרא תמצא כי כל מדרשי חז"ל אגודים אחודים, והסתום בזה גלוי בזה והסתום בזה פתוח בזה, ויחדיו יהיו תמים וכל מום אין בהם, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה׳

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלימות הסדור

מאתי

וואלף בן שמחה היידענהיים

רעדלהיים

שנת תק״פ לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1820.

ברכות ההפטרה

קודם קריאת ההפטרה ואחר גמר הגלל יברך המפטיר ברכה זו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יי הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק:

אחר ההפטרה יברך המפטיר ד׳ ברכות אלו.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל־הדורות הא־ל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל־דבריו אמת וצדק· נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא־ישוב ריקם כי אל מלך נאמן (ורחמן) אתה· ברוך אתה יי האל הנאמן בכל־דבריו: רחם על־ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו·ברוך אתה יי משמח ציון בבניה: שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על־כסאו לא־ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את־כבודו· כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד·ברוך אתה יי מגן דוד:

על־התורה ועל־העבודה ועל־הנביאים ועל־יום השבת הזה שנתת־לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת·על־הכל יי אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל־חי תמיד לעולם ועד: ברוך אתה יי מקדש השבת:

בד״ש סימן ב׳.

וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־
יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־
עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי
יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד
וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃ אִמְרוּ
לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ רִיבוּ בְאִמְּכֶם
רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר
זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ פֶּן־
אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ
כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־
בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ כִּי זָנְתָה
אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי
מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי
וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי
אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־

אשר יאמר ב״ה בס״מ וכ״י. בני יהודה ב״ה בכ״מ וכ״י. ולאחותיכם ברוב ס״מ אף גם מסור עליו לית ומלא. רחמה ב״ק בכ״מ אך בכ״י המ״ת נפתח סבל לא מלאפיי במנת ובכלל פתחין בס״ם בבפרלא, אך זאת מלאתי בטעמי המקרא לא בלינם במנה רחמה בכלל פתחין בלמנת דמלי יבגל, ואיכון ד׳ בכפרלא ומלי, ג׳ סלמנם ומר בס״ם. ושתה לית וחד. ארחם במסרת מנה זה בכלל י״א פתחין במנות דכפרלא ולכן נ״ל המ״ת כשנול אף פחין כן בספרינו. כי זנתה ס״א כי־זנתה. הובישה וי״ס הביושה אף בכל תבידיו והמסרת מסייעה לאן סברי על הגפן הונישה (יואל א יב) מסור לית מלא. את־גדרה מפיק ה׳ בכל כ״י גם במקלת דפוסים ישנים וכיצות המסדה בס׳ כאן במסר על והעטרה למני ה׳ אל מן ז׳ וגון סייחלין

מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא
וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב
לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ
הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב
עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ
וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת
אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי
מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־
מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃
וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה
הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר
וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי
הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ
וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃
לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי
עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־

חד מיעוט וחד ריבוי וכו׳ וכולהון ספקין ואילו דפה אות .לו אבל ויוסבי גמעים ונגד׳ גם הרד״ק במכלל ובשרשים לא מלא פסל על השם ב״א כעתים וגדלה אך סבר בוכיר למשל על הפעל ונדרתי את גדרה. כִּי טוֹב ס״א כי־מקף. לכן אשוב בעעם רביע בבי״ו גם כאל כ״ד וכן במ״ג של רע״א וס״מ קדמונים. ואיש לא־ יצילנה וכ״פ בב״ו של נ״ד אבל בבי״ו ואיש לא־יצילנה. והשמתי תבי״ו והשמתי בלנית. וַתַּעַד כולו פתח בס״מ וב״י וכן עיקר כי האית״ן על הפי״ן בפיגלי ל״ה לעולם בפתח בקל וההפעיל בכתות במכלול בפעלי ל״ה מן הקל ומן ההפעיל. והלכתיה לי׳ ומסר. וְנָתַתִּי סלוני יָנַתְּתִי.

עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי
נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד
בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־
יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא
עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ
וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם
וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃
וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

הפטרת נשא בשופטים סי׳ י״ג.

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ
מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה׃ וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה
אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא
יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן׃ וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־
תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא׃
כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה
עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר
מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד

בספרי כ״י וכיום עלותה. והיה ביום כ״ח ודיה ביום. ולא תקראי לי כן נס״ם וכ״י. והסירתי בס״מ וכ״י בל הסרתי כולהון [illegible]
וסי׳ הסירותי [illegible]
ב׳ מלה [illegible] אשבור [illegible]

פְּלִשְׁתִּים׃ וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר
אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ
הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא
וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי׃ וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ
בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־
טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־
יוֹם מוֹתוֹ׃ וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ
וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד׃ וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים
בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה
וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ׃
וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו
הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי׃ וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ
הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי׃
וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט
הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ
מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר׃ מִכֹּל
אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־
תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ

בי ארוני לי' מלא ובבעה מלאי' בליסבלא. יבוא־נא לית מ"ע בכפלה. היולד
מי"ו עם קבוצ. ויאמר לו כ"פ לו רביע. מה־יהיה משפט כן בכ"י וס"ג דע"ח.

תִּשְׁמֹר: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא
אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים: וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ
יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ
וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ
כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ
יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְךָ וְכִבַּדְנוּךָ: וַיֹּאמֶר
לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלִאי: פלי
וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־
הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים:
וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל
מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ
רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה: וְלֹא־יָסַף עוֹד
מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז
יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא: וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־
אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ
אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ
עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא
הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת: וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה
לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל: ׃׃

אותך ע' מ"נ ול"ו. ולא־יסף מס"ה ומכלל. במחנה־דן וכ"י במחנה מוכח ונמ"ג
בע"א במחנה יציין יען התורה לא יעבורתי (ויקרא י"ו). אשתאל בנוסח נמ"ג

בזכריה סימן ב׳.

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ
נְאֻם יְהוָה: וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא
וְהָיוּ לִי לְעָם וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ: וְנָחַל יְהוָה אֶת־יְהוּדָה
חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלִָם:
הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ:
וַיַּרְאֵנִי אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ
יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ
הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִָם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ:
וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי
הַמַּלְאָךְ: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר
הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה
הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ מַחֲלָצוֹת:

ע״ש ומי׳ במגלה להתחולל ולרעה (יהושע טו לג) וילדו אחיו וכל בית (שופטים יו לא) ויהי גבול נחלתם גרעה ולהתחולל (יהושע יט מא) הלין תלתא ע״ש בכל הספרי׳ וכ״ו גם על פלגתן מסור בגליונם נ ע״ש והחכם מ״ש לדד בעבור המגלה ליהושע ע״ש גלא סרגים בטעות שבה כי במקום ונחל דות ה׳ לפעמו נ״ל ויהי גבול נחלתם שהם עם בני מפלקת וטסרה גם עליו ג׳ מ״א.

והיו לי מלעיל. ובחר עוד מלרע ויש לו חברים רבים בכתוב בריש מכלול בק׳ כ׳ בפסוק והכי״ת דנוה בשכיהם אם הרלאין נדין מפיק יו״ד ולא השני בדין מפיק ומפביק. הלוא זה כל פרי תגפי הלוא מ״ו במ״ח הז הלא חכן יום ה׳ דעמוס ה׳ כ׳ עפ״ג ; וביגנין הכתון פליגי נו׳ מפרש ויש הכליע מן המסרה שהלי אות חד מן י״ד מקומות שופרתו דלגת וב׳ מלכים לעתחק והזכרתים בספרי מא״ה דף כ״ב ל׳. לבוש כל נביאים מלי נמ״כ וכי׳ קפקפים (ב״מ יו ה) הולא (ס״ב י לב).

וָאֹמַ֗ר יָשִׂ֛ימוּ צָנִ֥יף טָה֖וֹר עַל־רֹאשׁ֑וֹ וַיָּשִׂ֩ימוּ֩ הַצָּנִ֨יף
הַטָּה֜וֹר עַל־רֹאשׁ֗וֹ וַיַּלְבִּשֻׁ֙הוּ֙ בְּגָדִ֔ים וּמַלְאַ֥ךְ יְהוָ֖ה
עֹמֵֽד׃ וַיָּ֙עַד֙ מַלְאַ֣ךְ יְהוָ֔ה בִּיהוֹשֻׁ֖עַ לֵאמֹֽר׃ כֹּֽה־
אָמַ֞ר יְהוָ֣ה צְבָא֗וֹת אִם־בִּדְרָכַ֤י תֵּלֵךְ֙ וְאִ֣ם אֶת־
מִשְׁמַרְתִּ֣י תִשְׁמֹ֔ר וְגַם־אַתָּה֙ תָּדִ֣ין אֶת־בֵּיתִ֔י וְגַ֖ם
תִּשְׁמֹ֣ר אֶת־חֲצֵרָ֑י וְנָתַתִּ֤י לְךָ֙ מַהְלְכִ֔ים בֵּ֥ין
הָעֹמְדִ֖ים הָאֵֽלֶּה׃ שְֽׁמַֽע־נָ֞א יְהוֹשֻׁ֣עַ הַכֹּהֵ֣ן הַגָּד֗וֹל
אַתָּה֙ וְרֵעֶ֙יךָ֙ הַיֹּשְׁבִ֣ים לְפָנֶ֔יךָ כִּֽי־אַנְשֵׁ֥י מוֹפֵ֖ת הֵ֑מָּה
כִּֽי־הִנְנִ֥י מֵבִ֛יא אֶת־עַבְדִּ֖י צֶֽמַח׃ כִּ֣י הִנֵּ֣ה הָאֶ֗בֶן
אֲשֶׁ֤ר נָתַ֙תִּי֙ לִפְנֵ֣י יְהוֹשֻׁ֔עַ עַל־אֶ֥בֶן אַחַ֖ת שִׁבְעָ֣ה
עֵינָ֑יִם הִנְנִ֧י מְפַתֵּ֣חַ פִּתֻּחָ֗הּ נְאֻם֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת
וּמַשְׁתִּ֛י אֶת־עֲוֺ֥ן הָאָֽרֶץ־הַהִ֖יא בְּי֥וֹם אֶחָֽד׃ בַּיּ֣וֹם
הַה֗וּא נְאֻם֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת תִּקְרְא֖וּ אִ֣ישׁ לְרֵעֵ֑הוּ אֶל־
תַּ֥חַת גֶּ֖פֶן וְאֶל־תַּ֥חַת תְּאֵנָֽה׃ וַיָּ֕שָׁב הַמַּלְאָ֖ךְ הַדֹּבֵ֣ר
בִּ֑י וַיְעִירֵ֕נִי כְּאִ֖ישׁ אֲשֶׁר־יֵע֥וֹר מִשְּׁנָתֽוֹ׃ וַיֹּ֣אמֶר
אֵלַ֔י מָ֥ה אַתָּ֖ה רֹאֶ֑ה וָאֹמַ֡ר רָאִ֣יתִי וְהִנֵּ֣ה מְנוֹרַת֩ ויאמר ד
זָהָ֨ב כֻּלָּ֜הּ וְגֻלָּ֣הּ עַל־רֹאשָׁ֗הּ וְשִׁבְעָ֤ה נֵרֹתֶ֙יהָ֙ עָלֶ֔יהָ

וַיָּעַד מנחי ע"ו לבין עדות לכן נקמץ הא"ד כמו וַיָּעַט בהם (ש"א כה יד) אבל
וַיָּעַר מטה (חשבת ב יו) מנחי ל"ה לכן כולו פתוח כמו וַיַּעַט העם (ש"א יד לב).
שְׁמַע־נָא כן בכ"ע וכ"י. אַתָּה בכ"י וכמ"ג רעי"ם ואחרים מהפך לא פשטא.
הִנְנִי מפתח כ"ה בספרינו רק בכ"י אל כ"ד הִנְנִי ובמוכח לגרמי'. פִּתֻּחָהּ ל' וחסר.
איש לְרֵעֵהוּ כ"כ. מנורת נ' מלא. וגלה מפיק ה'.

שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר על־ראשה:
ושנים זיתים עליה אחד מימין הגלה ואחד על־
שמאלה: ואען ואמר אל־המלאך הדבר בי
לאמר מה־אלה אדני: ויען המלאך הדבר בי
ויאמר אלי הלוא ידעת מה־המה אלה ואמר לא
אדני: ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר־יהוה אל־
זרבבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם־ברוחי
אמר יהוה צבאות: מי־אתה הר־הגדול לפני
זרבבל למישר והוציא את־האבן הראשה
תשאות חן חן לה:

הפטרת שלח לך

ביהושע סי' ב'

וישלח יהושע בן־נון מן־השטים שנים אנשים
מרגלים חרש לאמר לכו ראו את־הארץ ואת־
יריחו וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב
וישכבו־שמה: ויאמר למלך יריחו לאמר הנה
אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל לחפר את־
הארץ: וישלח מלך יריחו אל־רחב לאמר הוציאי
האנשים הבאים אליך אשר־באו לביתך כי
לחפר את־כל־הארץ באו: ותקח האשה את־
שני האנשים ותצפנו ותאמר כן באו אלי האנשים

כי לחפר את־כל־הארץ: כ"ה בנגדות מס"ג ס' ומח סגרכה גס בשעתבגם סנכנס
וא בכלל י"ך דכתובין את כל הארץ. אבל תבירו בפסוק הקודם לחפר את הארץ.

ולא ידעתי מאין המה: ויהי השער לסגור בחשך
והאנשים יצאו לא ידעתי אנה הלכו האנשים
רדפו מהר אחריהם כי תשיגום: והיא העלתם
הגגה ותטמנם בפשתי העץ הערכות לה על־
הגג: והאנשים רדפו אחריהם דרך הירדן על
המעברות והשער סגרו אחרי כאשר יצאו
הרדפים אחריהם: והמה טרם ישכבון והיא
עלתה עליהם על־הגג: ותאמר אל־האנשים
ידעתי כי־נתן יהוה לכם את־הארץ וכי־נפלה
אימתכם עלינו וכי נמגו כל־ישבי הארץ מפניכם:
כי שמענו את אשר־הוביש יהוה את־מי ים־סוף
מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני
מלכי האמרי אשר בעבר הירדן לסיחן ולעוג
אשר החרמתם אותם: ונשמע וימס לבבנו ולא־
קמה עוד רוח באיש מפניכם כי יהוה אלהיכם
הוא אלהים בשמים ממעל ועל־הארץ מתחת:
ועתה השבעו־נא לי ביהוה כי־עשיתי עמכם חסד
ועשיתם גם־אתם עם־בית אבי חסד ונתתם לי
אות אמת: והחיתם את־אבי ואת־אמי ואת־
אחי ואת־אחותי ואת כל־אשר להם והצלתם

את־נפשתינו

ולא ידעתי מאין המה, מן ס׳ במכלה דבמיכן ול״א ידעתי ומלת לא ידעתי.
את אשר־הוביש וכב״י כ״י את ואשר. לסיחן ל׳ חז בפתח.

אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ
תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה
בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד
וֶאֱמֶת׃ וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר
הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה
לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה
שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ
לְדַרְכְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ
מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ הִנֵּה אֲנַחְנוּ
בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי
בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ
וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ
הַבָּיְתָה׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ
הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה
אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃
וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ
אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא
וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃
וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד
שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא

דְּבָרֵנוּ ב' וחסר ובצמין. ובחוֹמה גם זה מ״ו כנ״י וכן נלחס מסטולת.
יֹשֶׁבֶת ע״ז ושׁוכנו מן חז׳ כמסולם והיה וכנ״י והיה דמע.

מְצָאוּ׃ וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ
וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־
הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה
בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
מִפָּנֵינוּ׃

הפטרת ויקח קרח

בשמואל א׳ סי׳ י״א

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל
וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה׃ וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל
וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־
שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל
וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־
אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ וְעַתָּה הִנֵּה־
הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי
הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה׃ הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ
אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי
עָשַׁקְתִּי אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר
וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ
וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־אִישׁ מְאוּמָה׃ וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא

וַיָּשֻׁבוּ לכ״י וישבו רבים. וימלכו חד מן י״ח. בָּכֶם ועד כנ״ל דמה בדין

מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְעַתָּה
הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־
צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃
כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־
יְהוָה וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ
אֶת־אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃
וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד
סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד מֶלֶךְ
מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר חָטָאנוּ
כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃
וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח
וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב

מפיק יו"ד כי לעולם הניקוד הולך אחרי הקריאה. אבותיכם המעיד הולת מלחא צלן ד' פעמים בשלשת הכתובים האלה ופליגי בהון ספרא כי נמ"נ של דעב"ח קדמא דאשר העלה את אבתיכם חס' ושארא מלא, ובמ"נ דפ"ו קדמא ותליתאה ורביעאה חס' ותנינא דאשר עשה אתכם ואת אבותיכם מלא אבן במקרא כ"י של כ"ר קדמא ותנינא אבתיכם חס' ותרין אחרנייא אבותיכם מלא ויצא ענייכם אמר בגליונם ב' מלאים בספרא גם בספ"נ אמר ב' מלאים בספרא וסי' ועתה התיצבו ואשפטה אתכם, כאשר בא יעקב. מלאים עכ"ל וכ' וס בדור ולבן מה שנמסר במערכת לדפוס שמואל כולן מלאים במ"כ חסר טעות לדפוס הוא והמעתק הוא וצ"ל שמואל כולן חסרים במ"ב מלאים. ויושיבום ב' הגבל ספרינו גם בכ"י כ"ל אך המ"ם אמר ששם מלא שומו אח בכ"י ה"ל

וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן בָּא
עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה
אֱלֹהֵיכֶם מַלְכְּכֶם׃ וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
בְּחַרְתֶּם אֲשֶׁר שְׁאֶלְתֶּם וְהִנֵּה נָתַן יְהוָה עֲלֵיכֶם
מֶלֶךְ׃ אִם־תִּירְאוּ אֶת־יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ
וּשְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ וְלֹא תַמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וִהְיִתֶם
גַּם־אַתֶּם וְגַם־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־מָלַךְ עֲלֵיכֶם אַחַר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה
וּמְרִיתֶם אֶת־פִּי יְהוָה וְהָיְתָה יַד־יְהוָה בָּכֶם
וּבַאֲבֹתֵיכֶם׃ גַּם־עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־הַדָּבָר
הַגָּדוֹל הַזֶּה אֲשֶׁר יְהוָה עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם׃ הֲלוֹא
קְצִיר־חִטִּים הַיּוֹם אֶקְרָא אֶל־יְהוָה וְיִתֵּן קֹלוֹת
וּמָטָר וּדְעוּ וּרְאוּ כִּי־רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם
בְּעֵינֵי יְהוָה לִשְׁאוֹל לָכֶם מֶלֶךְ׃ וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל
אֶל־יְהוָה וַיִּתֵּן יְהוָה קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא
כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ
כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ
רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם

ועתה הנה המלך כן בספרינו אבל כנ"י ועתה הנה המלך. אשר שאלתם
כ"ה בכל ספרינו רק בכ"י הוגה ואשר כו"ו והוא בטל במעוטו. ובאבותיכם תו'
כמ"ב ית"א ולפ"ו ולתלים וגם נכ"י ומכל עליו לית. הל"א כולהון מן נכיפלה.
לשאול לכם מ"ז. בר"ס"א קי. לשאל לנו דין חד מפ"ס

אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ
אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־
לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־
יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה
אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה
לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃

הפטרת חקת

בשופטים סי׳ י״א.

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה
זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד
לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח
וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה
אַחֶרֶת אָתָּה׃ וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ
טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃
וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי
גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃ וַיֹּאמְרוּ
לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי
עַמּוֹן׃ וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם
שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם
אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד

והיית לנו לקצין, ב׳ מלא. הֲלֹא בל בוצנים חז׳. איתי כל אומנים כ״ח
כ״ה חז׳ מוצחים קמ׳. צָעָקָה כלהר. מלעיל.

אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ
וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי
גִלְעָד: וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים
אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם
לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד
אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא
כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד
וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר
יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: וַיִּשְׁלַח
יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי
וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ
בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־
אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־
הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם: וַיּוֹסֶף עוֹד
יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: וַיֹּאמֶר
לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתָּח לֹא־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אֶרֶץ
מוֹאָב וְאֶת־אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן: כִּי בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם
וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד־יַם־סוּף וַיָּבֹא קָדֵשָׁה:
וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים ׀ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם לֵאמֹר
אֶעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֱדוֹם וְגַם אֶ־

והיית לנו לראש כ״כ. אותו כל שופטים חותו ט׳ במ״ב. מארנון כל כ״ך ט׳ במ״א. היבק במ׳.

מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקָדֵשׁ׃
וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיָּסָב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וְאֶת־אֶרֶץ
מוֹאָב וַיָּבֹא מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיַּחֲנוּן
בְּעֵבֶר אַרְנוֹן וְלֹא־בָאוּ בִּגְבוּל מוֹאָב כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל
מוֹאָב׃ וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחוֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל נַעְבְּרָה־נָּא
בְאַרְצְךָ עַד־מְקוֹמִי׃ וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחוֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל
עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיַּחֲנוּ
בְּיָהְצָה וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־סִיחוֹן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ בְּיַד־יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּם
וַיִּירַשׁ יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ
הַהִיא׃ וַיִּירְשׁוּ אֵת כָּל־גְּבוּל הָאֱמֹרִי מֵאַרְנוֹן וְעַד־
הַיַּבֹּק וּמִן־הַמִּדְבָּר וְעַד־הַיַּרְדֵּן׃ וְעַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹרִישׁ אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵי עַמּוֹ
יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּירָשֶׁנּוּ׃ הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יוֹרִישְׁךָ
כְּמוֹשׁ אֱלֹהֶיךָ אוֹתוֹ תִירָשׁ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הוֹרִישׁ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִפָּנֵינוּ אוֹתוֹ נִירָשׁ׃ וְעַתָּה הֲטוֹב טוֹב
אַתָּה מִבָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב הֲרוֹב רָב עִם־
יִשְׂרָאֵל אִם־נִלְחֹם נִלְחַם בָּם׃ בְּשֶׁבֶת יִשְׂרָאֵל
בְּחֶשְׁבּוֹן וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְעַרְעוֹר וּבִבְנוֹתֶיהָ וּבְכָל־
הֶעָרִים אֲשֶׁר עַל־יְדֵי אַרְנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה

בִּגְבֻלוֹ ר׳ מח׳ גלים׳. הָרוֹב לי׳ מח׳. ובערעור נ׳ ומל׳.

וּמַדּ֥וּעַ לֹֽא־הִצַּלְתֶּ֖ם בָּעֵ֥ת הַהִֽיא׃ וְאָנֹכִי֙ לֹא־חָטָ֣אתִי לָ֔ךְ וְאַתָּ֞ה עֹשֶׂ֥ה אִתִּ֛י רָעָ֖ה לְהִלָּ֣חֶם בִּ֑י יִשְׁפֹּ֨ט יְהוָ֤ה הַשֹּׁפֵט֙ הַיּ֔וֹם בֵּ֚ין בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וּבֵ֖ין בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וְלֹ֣א שָׁמַ֔ע מֶ֖לֶךְ בְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן אֶל־דִּבְרֵ֣י יִפְתָּ֔ח אֲשֶׁ֖ר שָׁלַ֥ח אֵלָֽיו׃ וַתְּהִ֤י עַל־יִפְתָּח֙ ר֣וּחַ יְהוָ֔ה וַיַּעֲבֹ֥ר אֶת־הַגִּלְעָ֖ד וְאֶת־מְנַשֶּׁ֑ה וַֽיַּעֲבֹר֙ אֶת־מִצְפֵּ֣ה גִלְעָ֔ד וּמִמִּצְפֵּ֣ה גִלְעָ֔ד עָבַ֖ר בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וַיִּדַּ֨ר יִפְתָּ֥ח נֶ֛דֶר לַיהוָ֖ה וַיֹּאמַ֑ר אִם־נָת֥וֹן תִּתֵּ֛ן אֶת־בְּנֵ֥י עַמּ֖וֹן בְּיָדִֽי׃ וְהָיָ֣ה הַיּוֹצֵ֗א אֲשֶׁ֨ר יֵצֵ֜א מִדַּלְתֵ֤י בֵיתִי֙ לִקְרָאתִ֔י בְּשׁוּבִ֥י בְשָׁל֖וֹם מִבְּנֵ֣י עַמּ֑וֹן וְהָיָה֙ לַֽיהוָ֔ה וְהַעֲלִיתִ֖הוּ עוֹלָֽה׃ וַיַּעֲבֹ֥ר יִפְתָּ֛ח אֶל־בְּנֵ֥י עַמּ֖וֹן לְהִלָּ֣חֶם בָּ֑ם וַיִּתְּנֵ֥ם יְהוָ֖ה בְּיָדֽוֹ׃ וַיַּכֵּ֡ם מֵעֲרוֹעֵר֩ וְעַד־בּוֹאֲךָ֨ מִנִּ֜ית עֶשְׂרִ֣ים עִ֗יר וְעַד֙ אָבֵ֣ל כְּרָמִ֔ים מַכָּ֖ה גְּדוֹלָ֣ה מְאֹ֑ד וַיִּכָּֽנְעוּ֙ בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן מִפְּנֵ֖י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃

הפטרת בלק

בשיבה סימן ר'.

וְהָיָ֣ה ׀ שְׁאֵרִ֣ית יַעֲקֹ֗ב בְּקֶ֘רֶב֮ עַמִּ֣ים רַבִּים֒ כְּטַל֙ מֵאֵ֣ת יְהוָ֔ה כִּרְבִיבִ֖ים עֲלֵי־עֵ֑שֶׂב אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־יְקַוֶּה֙ לְאִ֔ישׁ וְלֹ֥א יְיַחֵ֖ל לִבְנֵ֥י אָדָֽם׃ וְהָיָה֩ שְׁאֵרִ֨ית יַעֲקֹ֜ב

ומדוע כן בכ"ו. קר"ה את בב"י וכן מיקר בהיכחת ב' ממלות חחות. בפ' כשא הקומרת כל זוסעים יר"ה את במ"א עי' והעליתיהו עולה (נ' כו) גם עלין מסור בגליונו ליא מלא בסיפלא וכן מכר עלין בב"י. מערוער עי' במ"נ ובע"א ובחומש קטן ד"פ ונגלות המסלה בס' מ"נ סי' י' גם בב' ב"א סי' ל'.

בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר
כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף
וְאֵין מַצִּיל: תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ:
וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ
מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ: וְהִכְרַתִּי עָרֵי
אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ: וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים
מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ: וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ
וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה
יָדֶיךָ: וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ:
וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
שָׁמֵעוּ: שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב
אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ: שִׁמְעוּ
הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב
לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח: עַמִּי מֶה־
עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה בִי: כִּי הֶעֱלִתִיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח

ועשיתי כן נרע"ם אבל נרפ"ו וכ"י ועשיתי. ועיין עין הקורא דף פ' יעוי
ובס' תקות ויספא הבנתנו. והאתנים כ"ב ת' בכל ספרי הדפוס שראיתי של
בכ"י והאתנים מ"ף. מסדי ארץ כן נרע"ם ודפ"ו אבל בכ"י מוסדי בנסק גם
הוא מ"ו בכל הספרים שראיתי גם בכ"י אע"פ שבדפ"ו מסר בגליון ל' חסר מ"ם כתוב מ"ח
בכל תנידיו שבמקרא, ודמה לי שהמסרה פולח אייכא על והאתנים שלפניו.
כי מ"ש ברמוקף. ענה בי כ"ש בכ"י ומסתבר כי אין אם"ק כנח שפמח לם לו
ענה בי נסקף כמו ויהי־אור, בן־אדם (יחזקאל כג ב) ובספרים ענה בגלכ' ...

לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם׃ עַמִּי זְכָר־נָא מַה־
יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר
מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה׃
בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ
בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה׃ הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי
אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי
פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי׃ הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב
וּמָה יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט
וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ׃

הפטרת פינחס

במלכי׳ א׳ סי׳ י״ט אבן לאחר י״ז בתמוז מפטירין לפינחס דברי ירמי׳ דס׳ משות.

וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ
לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה׃ וַיַּגֵּד אַחְאָב
לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב׃ וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל
מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה
יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ
אַחַד מֵהֶם׃ וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר

משה אהרן ס״א משה אהרן. למען ס״א למען. ומה אן נלפ״ו וכ״ו ומה ואהבת חסר ובכ״י ואהבת מקף ועיין מה שכתבתי בענין הקודם בס׳ אמרי א׳ יתמר חי (ויקרא יג י). ויד יהוה בן נכל ספרים רק בכ״י כ״ל ויד ה׳ היתה. יוספון ל׳ ומ׳.

שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם׃ וְהוּא־
הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם
אֶחָת וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה
יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃ וַיִּשְׁכַּב
וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת
רְצָפִים וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃
וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀ שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל
כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ
בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה
וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־
לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי
צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ
הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי
וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ
בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק
מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ
יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ וְאַחַר

והוא׳ וכ״י והוא. קח נפשי וכ״י קחי כי לא־טוב וכ״י כי לא־טוב.
אכול חד מן ה׳ מלא עפ״כ. עגת כ״ל מלא לכן הגימל רפה ככולן. ויגע־בו וכ״י
ויגע. מה־לך וכ״י מה־לך. והנה וכ״י והנה ונוח לנגמי.

הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה
דַקָּה: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ
וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר
מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ: וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה׀
אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר
אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה דַמָּשֶׂק וּבָאתָ
וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם: וְאֵת יֵהוּא
בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע
בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ:
וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט
מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע: וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל
שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל
וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ: וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא
אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר
צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ
אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו: וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ

מה־לך וכ״י מה־לך. ואת יהוא וכ״י ואת. אשר לא־נשק לו כ״ה בכ״י וכן עיקר בתלות הרד״ק בריש מכלול שהזכיר זה לדוגמא על כללים מלרע מצ״פ בהם בווכים למלה ונירם וחילו כנירכת מסדינו אשר לא־נשק לו; כאן במים ת למטה ונירם. וילך משם וכ״י וילך משם.

אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי
וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי
לָךְ׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ
וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

הפטרת מטות בנפרד

בירמי' ס"א' ואם מחוברי' מטות ומסעי אז קורין שמעו דב' מסעי ולפי' אין ל"מ.

* דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־
יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת
יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם
תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־
נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי
כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי

כִּי מֶה ובכ"י כִּי־מֶה. וַיִּקַּח את־צֶמֶד ובכ"י וַיִּקַּח ואת־צֶמֶד.

*) הנהגה להפטרה זאת תמצא בהפטרת שמות לספרדים.

לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ:
רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס
לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־
אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־
דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו
מִפְּנֵי צָפוֹנָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח
הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־
מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ
אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ
סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה: וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם
עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם: וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ
וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ
אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם: וַאֲנִי הִנֵּה
נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת
נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ
לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ

לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ
אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא
זְרוּעָה: קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה
כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה:

הפטרת מסעי

בירמיה סי׳ ב׳.

שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית
יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי
עָוֶל כִּי רָחֲקוּ מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ: וְלֹא
אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ
צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב
אָדָם שָׁם: וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל
פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי
שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה: הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה
וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי
וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ:
לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם
אָרִיב: כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ

קְשֵׁי׳ ב׳ ובכ״י קֹדֶשׁ מקף. הנבאים חד׳ עפ״ה. עד חד מן י״ב חל. עִבְרוּ וכ״י עברו.

וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת׃ הַהֵימִיר גּוֹי
אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא
יוֹעִיל׃ שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד
נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ
מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת
נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם׃ הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל
אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז׃ עָלָיו יִשְׁאֲגוּ
כְפִרִים נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו
נִצְּתָה מִבְּלִי יֹשֵׁב׃ גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנֵס יִרְעוּךְ
קָדְקֹד׃ הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ בַּדָּרֶךְ׃ וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ
מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר
לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר׃ תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ
תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת׃
כִּי מֵעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי
לֹא אֶעֱבוֹד כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ
רַעֲנָן אַתְּ צֹעָה זֹנָה׃ וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלֹּה
זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ כִּי
אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ

בארת וכב״י בארות. יכלו ב׳ מ״ו. כפרים ד׳ מ״ק. אעבור כתיב בדל״ת וקרי
רי״ש ובספרים סנה נ דכתיבין אעבור עם ו״ו, חד מנהון. את צעה וכב״י את צעת.

לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי
אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי
מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ: פֶּרֶה
לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת נַפְשָׁו שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי
יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ
יִמְצָאוּנְהָ: מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְרוֹנֵךְ מִצִּמְאָה
וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם
אֵלֵךְ: כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם:
אֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי כִּי־פָנוּ
אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה
וְהוֹשִׁיעֵנוּ: וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ
אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ
אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה:
הֲלוֹא מֵעַתָּה
יתי קָרָאתִי* לִי אָבִי
אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה:

הספרדים מוסיפין כאן ב׳ פסוקים אלו.
אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל ׀ נְאֻם־יְהוָה אֵלַי
תָּשׁוּב וְאִם־תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא
תָנוּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת
בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם
וּבוֹ יִתְהַלָּלוּ:

נַפְשָׁו כן כתיב וקרי נַפְשָׁהּ מפיק ה״א ונכן בכ״י וב״מ בקודה תחת הוי״ו לסימן למפיק ה״א כי לעולם הניקוד הולך אחר הקרי, ובכל הספרים כתובי יד נקודת המפיק כדגשות תחת הה״א לא נתובם. הֹבִישׁוּ ב״ס נכ״י גם במ״ג של ריב״ח ואחרים וכן נראה ממס״נ. אָבִי אַתָּה ובכ״י אָבִי אָתָּה. חַי יְיָ כ״ה בכ״י ולזכרו נכון כי כל חי ה׳ מוסף שם לא יפול בו טעם מלך. נְעֻרַי יתר מן נ׳ אל בלי.

בשבת ור"ח קורין למפטיר וביום השבת עם ובראשי חדשיכם ומפטירין
השמים כסאי, ונידחת הפטרה זו מפני הפטרה שמעו דף מסעי.
בישעי' סי' ס"ו

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי
אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר
יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ

אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם
תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי
בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀
מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים

ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה
כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור
בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר
יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ
החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה
כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות
לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא
תכבה והיו דראון לכל־בשר: והיה מדי־חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשמואל א' סי' כ'

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך:
ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום
המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני שלשת החצים צדה
אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא
את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו
ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה
החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה: והדבר אשר דברנו
אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד בשדה
ויהי החדש וישב המלך על־הלחם לאכול: וישב המלך על־
מושבו כפעם בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר
מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא־דבר שאול מאומה ביום
ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור: ויהי

מָחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן
יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃
וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי
וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־
כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר
לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי
לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי
עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי
כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע
יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן
מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי
נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה
לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־
הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃
וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן
אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן
אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־
הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל
לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד
לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר
יְהוָה יִהְיֶה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

קודם שיכנס לבה״כ יאמר זה נעשה בעזרת בה״כ ויאמר:

וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ׃

אז ילך בכנסת, ילך בפתע פתאום ויאמר:

בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ׃

כשיכנס לבהכ״נ יאמר: נאך דעם מייכטריטט זאגט מאן:

מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲנִי
בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קָדְשְׁךָ
בְּיִרְאָתֶךָ׃ יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן
כְּבוֹדֶךָ׃ וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי־יְיָ
עֹשִׂי׃ וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב־
חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ׃

אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע
אִמְרָתִי׃ אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ אֶשְׂבְּעָה בְהָקִיץ
תְּמוּנָתֶךָ׃ וַאֲנִי עָלֶיךָ בָטַחְתִּי יְיָ אָמַרְתִּי אֱלֹהַי
אָתָּה׃ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי
אֶל־דְּבִיר קָדְשֶׁךָ׃ יְיָ אֱלֹהָי שִׁוַּעְתִּי אֵלֶיךָ וַתִּרְפָּאֵנִי׃
אֵלֶיךָ יְיָ אֶקְרָא וְאֶל־אֲדֹנָי* אֶתְחַנָּן׃ הָאִירָה פָנֶיךָ
עַל־עַבְדֶּךָ הוֹשִׁיעֵנִי בְחַסְדֶּךָ׃ כִּי־לְךָ יְיָ הוֹחָלְתִּי
אַתָּה תַעֲנֶה אֲדֹנָי אֱלֹהָי׃ **שִׁמְעָה תְפִלָּתִי יְיָ

---

*) אדני, כ״ה בכל כ״י וגם כמנ״בהדי קל״ד וול״ק, וכן העיד הגאון בן חפני ... בם אבודרהם וכן העל׳ הם״ש. **) שמעה ככ״ל ואסור על״ע״ק״ס.

ושועתי האזינה יי־דמעתי אל־תחרש: שמע
יי וחנני יי היה עוזר לי:

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית
יי נלך: שש אנכי על־אמרתך כמוצא שלל רב:
הקשיבה לקול שועי מלכי ואלהי כי אליך
אתפלל: יי בקר תשמע קולי בקר אערך־לך
ואצפה: אני קראתיך כי־תענני אל הט
אזנך לי שמע אמרתי: רגלי עמדה במישור
במקהלים אברך יי:

שיר מן ב' תנועות ויתד וב' תנועות ויתד וב' תנועות בדלת וכן בסוגר
ותוכו רכוף י"ג העיקרים על סדר י"ג כתובים הנרשמים.

יגדל אלהים חי וישתבח נמצא ואין עת אל־מציאותו:
אחד ואין יחיד כיחודו נעלם וגם אין סוף לאחדותו:
אין לו דמות הגוף ואינו גוף לא נערוך אליו קדשתו:
קדמון לכל־דבר אשר נברא ראשון ואין ראשית לראשיתו:
הנו ארון עולם לכל־נוצר יורה גדלתו ומלכותו:
שפע נבואתו נתנו אל־ אנשי סגלתו ותפארתו:
לא קם בישראל כמשה עוד נביא ומביט את־תמונתו:
תורת אמת נתן לעמו אל על־יד נביאו נאמן ביתו:
לא יחליף האל ולא ימיר דתו לעולמים לזולתו:
צופה ויודע סתרינו מביט לסוף דבר בקדמתו:
גומל לאיש חסד כמפעלו נותן לרשע רע כרשעתו:
ישלח לקץ ימין משיחנו לפדות מחכי קץ ישועתו:
מתים יחיה אל ברב־חסדו ברוך עדי־עד שם תהלתו:

*) גומל לאיש וכו', פירושו גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל
רשע, כרשעתו, וזה כמ"ש שלו העתיד דברים ללא הועיל.

ר מורכב מיתר וכ' תנועות יתר וכ' תנועות ברלת זכן כסוגר:

ארון עולם אֲשֶׁר מָלַךְ· בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא:
עֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל· אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
אַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל· לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
הוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה· וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
הוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי· לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית· וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה:
הוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי· וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי· מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי· בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
עִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי· יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

כל הברכו' והתפלו' צריך שיכוין פי' המל' מה שמוציא בשפתיו, ובהזכירו השם
וי' נ"ה יכוין פי' קריאתו באלכות שהוא אדון שבכל יכוין בכתיבתו שהוא הי'
ו'ויהי' ובהזכירו אלהי' יכוין שהוא התקיף בעל היכולות ובעל הכוחו' כולם·

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר
אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים
חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ
שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי
אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

נהגו קהלות שמתחילין כאן אלהי נשמה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:
וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ
וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ
(וצאצאי צאצאינו) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי
שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן
לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ:
יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים
שֶׁאֵין לָהֶם שִׁיעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן
וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים
שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת
לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת
חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית
וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה
וּהַלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין
אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:
אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה
בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה

מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי
וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא: כָּל־זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה
בְּקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי
רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל־הַנְּשָׁמוֹת בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן
לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי נָכְרִי:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:
לנשים אומרת בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:
מק״ק מיץ מוסיפין ב״א י״א מלך העול׳ מגביה שפלי׳ (עיין א״ח סי׳ מ״ו)
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל־צָרְכִּי:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר הֵכִין מִצְעֲדֵי־גָבֶר:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:
בָּא״יְ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי: וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:
יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:
לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר:
רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ

מָה יְשׁוּעָתֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵנוּ מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ. וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ: אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רמ״ל הי׳מוזג לומר כאן כל הפרש׳הרא׳זו׳ של ק״ש, מאוסם לפעמי׳ כשאומרי׳ קרובות מתעכבין וקריאת שמע עד אחר זמנה ובזה הוא יוצא ידי חובת ק״ש.

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא

מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ בָּא״י הַמְקַדֵּשׁ אֶת־שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים · אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים · קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה־הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת כָּל־אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה־תַּעֲשֶׂה אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה־שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי־אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

בהרבה קהלות אשכנז אומרין כאן ברכות התורה, יברכך, אלו דברים, וגם פ״ח הפסוקים ימשכה.

שמות ל׳

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו

מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

ויקרא א ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב: אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש קים · כאשר צוית אותם על ידי משה נביאך ככתוב בתורתך: שמות ל ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטורת, הצרי והציפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה · מור וקציעה שבולת נרד וכרכום, משקל ששה עשר ששה עשר מנה · הקושט שנים עשר, וקלופה שלשה, וקנמון תשעה, בורית כרשינה תשעה קבין · יין קפריסין, סאין תלתא וקבין תלתא, ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק, מלח סדומית רובע הקב, מעלה עשן כל שהוא · רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה · ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הצרי אינו אלא שרף, הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן, כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפורן, מפני שהיא עזה. והלא מי רגלים יפין לה, אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה, מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו. אמר רבי יהודה זה הכלל, אם כמדתה, כשרה לחצאין, ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין. עוד תני בר קפרא, אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

תפלת רבי נחוניא בן הקנה

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה. אבג"יתץ
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. קרע"שטן
נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם. נגד"יכש
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם. בטר"צתג
חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ. חקב"טנע
יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ. יגל"פזק
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת. שקו"צית

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת מוסיפין במדבר כ״ח

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

בר״ח חדש

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עלת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן הוא במקו׳ לימוד וכן בריית׳ דר׳ ישמעאל לכן צריך ללמוד מיכן ומה.

איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון ודמן טעון הזיה על בין הבדים ועל הפרכת ועל מזבח הזהב מתנה אחת מהן מעכבת שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון אם לא נתן לא עכב: פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים שחיטתן

בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן
הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת
מֵהֶן מְעַכֶּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל־יְסוֹד
מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב
אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדֶּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר
וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי
חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן
בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל
אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב
וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית· מִזְרָחִית צְפוֹנִית·
צְפוֹנִית מַעֲרָבִית· מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית· שְׁיָרֵי הַדָּם
הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי· וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־
הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה
עַד־חֲצוֹת: הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן
וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל
לָאִשִּׁים· זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת· אֵלּוּ הֵן
אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה
חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצֹרָע אָשָׁם תָּלוּי·
שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן
וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע· וְנֶאֱכָלִין

לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם
וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים
שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם
בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם
כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים
לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים
קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי
מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם
בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם
כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים
לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר
וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם
בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן
כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל
לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר
בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ
נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת
וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:
רַבִּי יִשְׁמָעֵא׳ אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה
נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב

מִכָּתוּב אֶחָד • וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים • מִכְּלָל וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל • כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט • מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט • וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל • כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא • כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר • כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר • כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִדּוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ • דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ • וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת זֶה • עַד שֶׁיָּבֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

ברוך שאמר יש לנגן בקול נעים. וצריך לאומרו בעמידה, וידקדק בקריאתו כמו בקריאת ק"ש. ואסור להפסיק מתחילת ב"ש עד לאחר י"ח, ואפילו באמצע פסוק... לאחר ברוך אתה... מלך מהולל בתשבחות, אבל לקדושה ולברכו דהיינו לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולאיבות מודים אנחנו לך, ולקדיש דהיינו לומר יהא שמי' רבא עד יתברך, וגם ברכות אמן אחר דאמירן בעלמא ולעניות אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה, מפסיק אבל לאחר אמן לא יפסיק.

אם בא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי דזמרה אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואח"כ תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה, ואח"כ הללו את

הלוקהשמי' עד עסקדתו הללוי', ואם"כ הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה, ואח"כ ישתבח, ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי יושבי כדי שיתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ותהלה לדוד וישתבח. ואם סבר שמתחילין יוצר אור ואין שהות לומר אפילו בדילוג יתחיל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותיה ויתפלל י"ח עם הצבור ואחר י"ח יתחיל הודו לה' וכו' עד ישתבח ולא יאמר ישתבח, יש אנשים כשבאים לבית הכנסת והצבור מתחילין יוצר אור שמה נ"כ מתחילים ישתבח עמהם זה איסור גמור כי ישתבח נתקן להיות סוף פסוקי דזמרה וצריך שאמר הוא התחלה וא"כ אם לא אמר קודם פסוקי דזמרה היאך יאמר ישתבח. לכן טוב ונכון להתחיל יוצר אור. אסבא לבה"כ ונתיך שיבדוק הציצית מתחיל הכנו' יוצ' אור טוב שיתפלל עם הצבור ולא יבדוק הציצית ויסמוך על הריב וחזקתו בדוק. ויאחז הב' ציצי' שלפניו בידו הימנית בשעת אמירת ב"ש וכשיסיי' בתשבחות ינשקם וינים בבחית מידו

כתיב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר נפה מלא

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם · בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית · בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה · בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם · בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ · בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת · בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו · בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח · בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם · הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו · וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים · מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

הוֹדוּ לַיְיָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו:
שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו:
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ
יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר
עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי
יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו:
זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן
אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר
כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה
אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־
תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל
כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם
עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ
לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי
קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ
לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:
יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ
צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ

יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־
נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה
לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם
קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ
לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ: קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה
לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי:

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־
אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר
וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה
תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן
יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח: מִקְצֵה
הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר
מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ
נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־
לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה
עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו:

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת
צוּפִים: גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב:
שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים
חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי
מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי
לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:
לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ:
אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי:
בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ:
גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:
דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי:
הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ:
זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ:
חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם:
טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ:
יְראוּ* אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב:
לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם:
מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב:
נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה:

*) יראו הרי״ש נקודת במלאפום והאלף נעלם.

סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם:
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם:
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ:
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ:
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה:
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ:
פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ:

צ תְּפִלָּה לְמשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה
הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל
אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב
אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם: כִּי אֶלֶף
שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה
בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף:
בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי־כָלִינוּ
בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ
עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ
כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים
שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל
וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ

עֲבָדֶיךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב
חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ:
שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־
יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:
יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם:
וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:
צא יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר
לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ
מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת
כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא־תִירָא
מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה
מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ
מְעוֹנֶךָ: לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב
בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־
דְּרָכֶיךָ: עַל־כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ:
עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי
בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי:
יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ

וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי׃
קי״ה הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי־יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־
יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר
לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא
רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח ׀ אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן ׀ מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם
לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָםִ הַלְלוּיָהּ:

קלו הוֹדוּ לַיְיָ כִּי־טוֹב | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה | כִּי לְ׳ ח׳:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:
הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ:
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר
דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט
חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ
פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת
תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־
יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ
הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ
לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי
הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם
הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן־שִׁבְתּוֹ
הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין
אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל

גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה
וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו
לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא:
כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ:
יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־
גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר
לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:
וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים
קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח
כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים
יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכ

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה:
נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת
דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־
יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד
לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם
יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־
מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל
הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר:
יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה:
יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ:
יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם
וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא
מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת
יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ
לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי
בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ
יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ
לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ
הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

[illegible]

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה:
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֱׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־
מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת

תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד:
ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:
קמו הללויה הללי נפשי את־יי: אהללה יי בחיי
אזמרה לאלהי בעודי: אל־תבטחו בנדיבים בבן־
אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישוב לאדמתו
ביום ההוא אבדו עשתנתיו: אשרי שאל יעקב
בעזרו שברו על־יי אלהיו: עשה שמים וארץ את־
הים ואת־כל־אשר־בם השמר אמת לעולם:
עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים יי
מתיר אסורים: יי פקח עורים יי זקף כפופים יי
אהב צדיקים: יי שמר את־גרים יתום ואלמנה
יעודד ודרך רשעים יעות: ימלך יי לעולם
אלהיך ציון לדר ודר הללויה:
קמז הללויה כי־טוב זמרה אלהינו כי־נעים נאוה
תהלה: בונה ירושלם יי נדחי ישראל יכנס: הרופא
לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר
לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול אדונינו ורב־
כח לתבונתו אין מספר: מעודד ענוים יי משפיל
רשעים עדי־ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו
בכנור: המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר
המצמיח הרים חציר: נותן לבהמה לחמה לבני

עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־
בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־
הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְיָ הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי
וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־
צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי
אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל
הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה
וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:
הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:
אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־

לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־
בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:
וַיָּרֶם קֶרֶן׀ לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

קמט הַלְלוּיָהּ׀ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ
בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ
לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ
חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת
אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

קנ הַלְלוּיָהּ׀ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ
בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף
וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעוּגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־
שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ ה ת י ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן׀ וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ׀ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

יְרוּשָׁלָֽם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם
וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָֽרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

צריך לעמוד קודם שיתחיל ויברך ויעמוד עד אתה הוא וכו׳.

דה״א כ״ט

וַיְבָֽרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּֽאמֶר דָּוִיד
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִֽינוּ מֵעוֹלָם וְעַד
עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶֽרֶת וְהַנֵּֽצַח
וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַֽיִם וּבָאָֽרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה
וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹֽשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶֽיךָ
וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּֽחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל
וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵֽינוּ מוֹדִים אֲנַֽחְנוּ לָךְ
וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּֽךָ: נחמיה ט׳ אַתָּה הוּא יְיָ
לְבַדֶּֽךָ אַתְּ עָשִֽׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַֽיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַֽיִם וְכָל־
צְבָאָם הָאָֽרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶֽיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר
בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַֽיִם לְךָ
מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַֽרְתָּ
בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַֽׂמְתָּ שְׁמוֹ
אַבְרָהָם: וּמָצָֽאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶֽיךָ וְכָרוֹת
עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶֽרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּֽקֶם אֶת־
דְּבָרֶֽיךָ כִּי צַדִּיק אָֽתָּה: וַתֵּֽרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵֽינוּ

במצרים

במצרים ואת זעקתם שמעת על־ים־סוף: ותתן
אתת ומפתים בפרעה ובכל־עבדיו ובכל־עם
ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש־לך שם
כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך־
הים ביבשה ואת־רדפיהם השלכת במצולת
כמו־אבן במים עזים:

ויושע יהוה ביום ההוא את־ישראל מיד מצרים
וירא ישראל את־מצרים מת על־שפת הים:
וירא ישראל את־היד הגדלה אשר עשה
יהוה במצרים ויראו העם את־יהוה ויאמינו
ביהוה ובמשה עבדו:

שירת הים צריך לומר מעומד בנעימה ובכוונה ובנקודות כמו בס' תורה:

אז ישיר־משה ובני ישראל את־השירה הזאת
ליהוה ויאמרו לאמר אשירה ליהוה כי־גאה גאה
סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי־לי
לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו:
יהוה איש מלחמה יהוה שמו: מרכבת פרעה
וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים־סוף:
תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו־אבן: ימינך
יהוה נאדרי בכח ימינך יהוה תרעץ אויב: וברב
גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש:

וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ
תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:
נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ
בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז
יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר
עַמְּךָ יְהֹוָה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהֹוָה
מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו
בים וישב יי עלהם את מי הים · ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:
כִּי לַיְיָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם · וְעָלוּ מוֹשִׁעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַיְיָ
הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח
כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד מן
העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו
מלך גואל ומושיע פודה ומציל ומפרנס ומרחם
בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה: אלהי
הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות אדון כל
תולדות המהלל *ברב התשבחות **המנהג עולמו
בחסד ובריותיו ברחמים. ויי לא ינום ולא יישן.
המעורר ישנים *והמקיץ נרדמים. והמשיח אלמים
והמתיר אסורים והסומך נופלים והזוקף כפופים.
לך לבדך אנחנו מודים. אלו פינו מלא שירה
כים ולשוננו רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח
כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח.
וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות
כאילות: אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו
ואלהי אבותינו. ולברך את שמך. על אחת מאלף
אלף

---

*) ברוב השבחות, טעמו ברוב התשבחו', כלומר בכל התשבחו' אף שהם רבים, וזה שימוש מלת רוב בלשון עברי להורות על ריבוי הכלל, וזה טעם ורוב עלמותי הפקיד (איוב יד). כבוד עשרו ורוב בניו (אסתר ה יא) ריבוי בניו, ואמנם רז"ל הרגילו להשתמש בו בענין אחר באמר' רובו ככולו, והוצרכתי להעיר כאן על הענין הזה להניח דעת המתקשים בזה.
**) המנהג הנ"ס רפה כמו המטהר (ויקרא יד יא) וכן משפט כל לשבחות המ"ס בבנ"פ הפעל בפתח. *) והמקיץ ב"י והמעיר.

אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת
שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ · מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ · בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע
כִּלְכַּלְתָּנוּ · מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ · וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ
וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ
רַחֲמֶיךָ · וְלֹא־עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ · וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
לָנֶצַח: עַל־כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ · וְרוּחַ וּנְשָׁמָה
שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ: הֵן הֵם
יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ
וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ
יוֹדֶה וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע · וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע ·
וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ ·
וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ · כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב
כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ · מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק
מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה
לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ · הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן
קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ
אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ · כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ
וְכָל־קְרָבַי אֶת־שֵׁם קָדְשׁוֹ: הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ:
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ: הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא
בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

*) ורבי כ״א ורבו רבבות הטובות.

הש"ץ מתחיל שוכן עד עד תתקדש והקהל עונה בקהלות

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ· וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ· וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם· וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: חצי קדיש.

) ולקלס כל׳ הזה קשה שונא שהרי בנוסחת הקדיש אמרו ויתעלה ויתקלס והסירוהו נעבו׳ שיש בו ל׳ גנאי כמו שכתב רד״ק בשרשים, וכן כתב הרב א״ב הירחי בספרו המנהיג סי׳ כ״ח שאין נכון לומ׳ ויתקלס אלא להכריע בשבח הבורא יתברך אך ויתהלל יתכן יות׳ שאינו מוכרע עכ״ל. והנה הקהלות אמו בגירסתו בנוסח הקדיש להסיר ויתקלס ולומ׳ תמורתו ויתהלל, ומדוע לא הסירוהו כאן? והרי ולנשא יתכן יותר שאינו מוכרע.

בצאת שמע מגין נרכו. פוסר הקהל ית ברך

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר

בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו

יוֹצֵר אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת

אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו. וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם

עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה:

אֶת־הַכֹּל: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

בשלוש יוצר מוסיפין אור ע״ל מבאוצר חיים אורות מאופל אמר ויהי

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין

קָדוֹשׁ כַּיְיָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל

הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח: וּבוֹקֵעַ

חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן

שִׁבְתָּהּ: וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא

בְּמִדַּת רַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ

בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה

בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח

וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם

בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים. רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר

מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ וְאֵין

זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ

יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי

הָעוֹלָם הַבָּא: אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ

אין דּוֹמֶה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים׃
אֵל אָדוֹן עַל־כָּל־הַמַּעֲשִׂים · בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי
כָּל־נְשָׁמָה׃ גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם · דַּעַת וּתְבוּנָה
סֹבְבִים אוֹתוֹ׃ הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וְנֶהְדָּר
בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ ·
חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ׃ טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא
אֱלֹהֵינוּ · יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל׃ כֹּחַ וּגְבוּרָה
נָתַן בָּהֶם · לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל׃ מְלֵאִים
זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ · נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם׃ שְׂמֵחִים
בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם · עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן
קוֹנָם׃ פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ · צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר
מַלְכוּתוֹ · קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר · רָאָה וְהִתְקִין
צוּרַת הַלְּבָנָה · שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם ·
תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ׃
לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם
הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ זֶה שֶׁבַח שֶׁלְּיוֹם

*) צהלה, הה"א בק"מ כי הוא שם דבר במבנה ודגה, וכמוהו בקדוש ובטהרה ... בק"מ להורות ... [illegible] ... צהלה ... שמחה ... [illegible]

הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ׃ לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ׃ שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ. וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה׃

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם׃ כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים׃ אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא׃ וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה

ברורה ובנעימה קדושה כלם כאחד עונים
ואומרים ביראה: קדוש קדוש קדוש יי צבאות
מלא כל הארץ כבודו:

כשאומרים לופן יאמר זה.

והאופנים וחיות	והחיות ישוררו וכרובים יפארו
הקדש ברעש	ושרפים ירננו ואראלים יברכו
גדול מתנשאים	פני כל חיה ואופן וכרוב

לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו · למלך אל חי וקים זמירות
יאמרו ותשבחות ישמיעו · כי הוא לבדו פועל
גבורות עושה חדשות בעל מלחמות זורע צדקות
מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון
הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה
בראשית: כאמור לעשה אורים גדלים כי לעולם
חסדו: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה
לאורו ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבה רבה אהבתנו יי אלהינו חמלה גדולה
ויתרה חמלת עלינו: אבינו מלכנו בעבור
אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו
ותלמדנו: אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו
ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמע ללמד וללמד

לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמ
תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּ
לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶ
וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹ
וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ:
וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵ
קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָ
בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹ
סֶלָה בֶּאֱמֶת לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּ
אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: יחיד אומר אל מלך נאמן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁ
וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹ
מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּ
בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּ
וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹ
בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶ
וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָ
מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵי
וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָ

מטר

מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־
בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי
בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל
תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים

אחריהם

אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יש לצרף אלהיכם לאמת·

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא
וְאַדִּיר: וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה
הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת
אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ: לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ
קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ
לָעַד קַיֶּמֶת וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים
נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־
בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת
זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ: עַל־הָרִאשׁוֹנִים
וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם
לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא
יַעֲבוֹר: אֱמֶת שֶׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ
גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר
יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם
שְׁמֶךָ· אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

כ״ש אלף ... [illegible] ... שמלמין רק על הראשונים:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן
וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר
הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ
וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ
וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל
כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:
עַל הָרִאשׁוֹנִים
וְעַל הָאַחֲרוֹנִים
לְעוֹלָם וָעֶד חוֹק
וְלֹא יַעֲבוֹר אֱמֶת
שֶׁאַתָּה הוּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם
וָעֶד: אַתָּה הוּא
מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה·
לְמַעַן שִׁמְךָ מַהֵר
לְגָאֳלֵנוּ כַּאֲשֶׁר
גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ

אֱמֶת מֵעוֹלָם שִׁמְךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ
לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ
וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ
שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ:
אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם:
אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ: כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ
וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר:
עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים
זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְמֶלֶךְ
אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים
וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים
וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו:
תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבוֹרָךְ מֹשֶׁה וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:
מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא
תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא· שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים
לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ
וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה

בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ
צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

בלחש אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל
עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי
אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ
בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב
לְהוֹשִׁיעַ: בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:
מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים
סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים
וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת
וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בעש"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:
אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם
יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:
יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ
לּוֹ: כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ: בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ
עַל הַר סִינָי: וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ:

וכתוב

וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת: וּמִן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ׃ וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: וְלֹא נְתַתּוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים. וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה. לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בר״ח מוסיפין אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש החדש הזה. זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך. על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל־עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא־כלו רחמיך והמרחם כי לא־תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

בחנוכה מוסיפין כאן על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל

התשועות

התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה. ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

בש״ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את

עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:
בעש"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם. עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי. עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושה.

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר

קהל קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ש"ץ אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קהל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ:

קהל יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

ש"ץ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

בר"ח ושאר ימים האחרונים של פסח אומרין הלל בדילוג.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַ*הַלֵּל:

קי״ג הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם ׀ יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי ׀ עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קי״ד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

לא

*ההלל כן עיקר בה"א הידיעה כדאיתא וכן הוא בתלמוד בכל מקום וכן גרסת ס"ס ג"כ מי"א לברכו וכן גם המנהג לתב"ז הירקי וגם המפורש בדיני ל"ח וכאבודר' וכ"ה בכל סידורי הספרדי' גם בכל סידורי האשכנזי' הקדמוני' וכ"י וכן גם סידור של ר"ה ש"ץ שלשבת ש"ך גם במחזור מ"א דכוס ווינכי' של שנת ש"ם ובאחרי' זולת' אם שהמדפיסי' האחרונ' השתבשו ונשתרבב השיבוש בכל הסידורי' החדשי'.

קי״ו לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה־
נָא אֱלֹהֵיהֶם: וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
עָשָׂה: עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן:
יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא
יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר
בֹּטֵחַ בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַיְיָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא:
יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־
בֵּית אַהֲרֹן: יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים:
יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם
לַיְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ
נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי
דוּמָה: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:
קי״ז*) אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: כִּי־
הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי־
מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא:

*) אף לפי עדו׳ רס״י ז״ל בקילי׳ קל״ה ולפי מה שאמר גם כגליון סוס״ק נ״ל כאן אוה בקמץ.

וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּא יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלֹּתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל
עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא
לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה
יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:
נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

ק׳ הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

פ׳ הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
פ׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
פ׳ יֹאמְרוּ־נָא בֵית אַהֲרֹן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
פ׳ יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו

מן

*) פתאים, הלמ״ד נעלם והסירק נקולות תחת היו״ד.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָהּ: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּיְיָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיְיָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק
אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה־הַשַּׁעַר לַיְיָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: אודך
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת

---

*) ה״א של קראתי יה במפיק וה״א של במרחביה רפ׳, ורז״ה במ״ת שלו שקד ענה במסרת דסוף פ׳ בשלח וכבר ענה בו כתבו הגאון רמ״ד בקונטרס הבצות שלו, ולא הי׳ מקום נורך להכקישו שבית לולא שראיתי להחכם רח״ם בעל ויעתר יצחק שהעתיק שבית דברי רז״ה התמוהים כי לא ראה דברי רמ״ד ולא המסרת דסוף בשלח ובהדי״א נמסר שם במרחביה בהדי מילין דלא מפקין ה״א וממילא שהיא מל׳ אחת וכלע׳ רבא ורב נמס׳ פסחי׳ דף קי״ז א׳ דוגמת סבריו שלהבתי׳, ואין מאפליה שהן תיבה אחת ובעדות רד״ק בשרשו, ועל שלהבתי׳ נמסר בהדי׳ של׳ אחת לדעת בן אשר וא״כ מסרה דסוף בשלח אתא כבן אשר דקי״ל כוותי׳ לכן במרחביה מל׳ חדא והה״א רפ׳ וכן במקר׳ כ״י ישן ומדויק כתיב במרחבי׳ מלה חדא והמי״ת בפתח והבי״ת בשו״א והה״א רפה וכן עיקר, ודע כי ענני בטעם גדש רביע לכן נדגש אחריו. (*) נפלאת בס״פ בעל׳ דוגמת והטאת עמך (שמות ה׳ טז) והדומים לו, והמון קורא׳ במל״ף בחילוף ושיבוש הוא.

זה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

חזן מנגן אנא והקהל עונה. חזן חוזר ומנגן אנא והקהל עונה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אלי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אי

הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ· וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

בקול קהלם לומרים.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

ויהי

---

*) בסידורי הספרדים גם בסידורי האשכנזים וכ"י ודפוסי' ישני' ליתא מלת על וגם הרב אבודרה' והרב רא"ד וגאוני' אחרי' לא נרמו לה.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָהּ: יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת
בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם:
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ:
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק
אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ:
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת

---

*) ה"א של קראתי יה במפיק וה"א של במרחביה רפ', ורז"ה כ"ת שלו שקר ענה במסרת דסוף פ' בשלח וכבר ענה בו כתשו הגאון רמ"ד בקונטרס הצות שלו, ולא הי' מקום לכך להכתיבו שנית לולא שראיתי להחכם רמ"ם בעל ויעתר יצחק שהעתיק שנית דברי רח"ה המתחים כי לא ראה דברי רמ"ד ולא המסרת דסוף בשלח ובהד"א נמסר שם במרחב יה בהדי מילין דלא מפקין ה"א וממילא שהיא מל' אחת וכדע' רדא"ו ורב נמס' פסחי' דף קי"ז א' דוגמת חבריו שלהבתי' ומרן מאפליה שהן תיבה אחת ובעדות רד"ק בשרשו, ועל שלהבתי' נמסר בהדי מל' אחת לדעת בן אשר וא"כ מסרה דסוף בשלח אתא כבן אשר דק"ל כוותי' לכן במרחביה מל' חדא והה"א רפ' וכן במקר' כ"י ישן ומדוייק כתיב במרחבי' מלה חדא והקו"ת בכתח והבי"ת בשו"א והה"א רפה וכן עיקר, ודע כי עמי בטעם גדש רביע לכן כדגש אחריו. (*) נפלאת כט"ף כעל' דוגמת והמאת עמך (שמות ה טז) והדומים לו, וההמון קוראה הלמ"ד בחולם וטעות הוא.

ה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

החזן מכנן אנא והקהל עונה. החזן חוזר ומכנן אנא והקהל עונה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי

הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ· וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

בקצת קהלות אומרים.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

ויהי

*) בסידורי הספרדים גם בסידורי האשכנזים וכ"י הדפוסי' ישני' ליתא מלת על גם הרב אבודרהם' והרב דמ"ד והלובי' אחרי' לא גרסו לה.

פותחין ארון הקודש ומוציאין ס"ת ואומרים:

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים:

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחין תרעי דשמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לבר נש למימר הכי:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך ולאמטויא לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטבותא. ולהוא אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל דילי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אוריתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואוריתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבי באוריתא ותשלים משאלין דלבי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם:

המוציא ס"ת נוטלו ביד ימינו ומקבלו בב' ידיו ומחזירו לימינו ועומד לפני ההיכל ואומ' בקו' רם גדלו ובפולין וק"ק אשכנז אומ' הש"ץ שמע ישרא' ואחריו הקהל

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אחד אלהינו גדול אדונינו קדוש (ונורא) שמו:

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:

לך

הקהל

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מנהג הכא כיון למקבל והולך ועולה עמו למגדל שקורין שם וכהן פליכתו אומרים:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא: שְׁמוֹ שֶׁל־מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא: כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל־חָי: וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר:

בדרך הליכתו אומרין אב הרחמים.

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

בהגיע הס"ת על הבימה מניח הס"ת על השולחן ופותח ואומר

וְיַעֲזוֹר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן: הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה כֹּהֵן קְרָב. יַעֲמוֹד (פלוני בר פלוני הכהן): בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל

בְּקָדְשָׁתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ׃

קהל וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃

וקורין ז' גברי ואם רצה להוסיף מוסיף ומפטיר אינו ממנין, ואחר שברך השביעי ברכה אחרונה אומר הש"ץ ח"ק ונותן מי שברך לשביעי ואח"כ קורא למפטיר ג' פסוקים שבסוף הפרשה, ואם אי אפשר להתחיל שם מתחיל וקורא כל שקרא השביעי.

אם לא נמצא מי שיוד' להפטיר אלא אחד מאותן השבעה שעלו כבר וכבר אמר הש"ץ קדיש אחר קה"ת, זה שרוצ' להפטיר אפי' הוא אותו שעלה בשביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף, אבל אם עדין לא אמר הש"ץ קדיש יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה.

בשבת שיש ב' סדרות מחוברות נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדרה לתחלת סדרה, ומפטירין הפטרה של שני שסיימו, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין בשל אחרי, אם טעה הש"ץ וסיים הפרש' עם הששי ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר ממה שקרא' הששי, דמפטיר עול' למנין שבעה.

ר"ח שחל בא' בשב' מפטירין מחר חדש, חוץ מן עני' סוערה שאינה נדחית, כשמוציאין ב' ס"ת לעול' קורין ז' גברי בסדר השבוע ולאחר שברך השביעי ברכ' אחרונה מניחין ס"ת ב' אצל הראשון ואומר ח"ק על שניה', ומגביהין וגוללין ס"ת א' ופותחין ס"ת ב' וכותבין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בס"ת שני.

בשבת ור"ח קורין בס"ת ב' וביום השב' ומפטירין השמי' כסאי, חוץ מן ר"ח אב בשבת שנוהגי' במדינות אלו להפטיר שמעו. ולעול' אין מזכירין ר"ח בברכת הפטרה.

בפ' שקלי' קורין למפטיר מתחלת פ' כי תשא עד סוף פסקא, ובפ' זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ' כי תצא, ופ' פרה מתחלת פ' זאת חקת התור' עד סוף פסקא, ופ' החדש בסדר בא מן ויאמר יי' אל משה ואל אהרן עד סוף פסקא.

כשמוציאין ג' ס"ת כגון בשבת ר"ח וחנוכ' קורין בראשון ו' בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס"ת א' ופותחין ס"ת ב' וכותבין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ר"ח, ומניחין ס"ת א' אצל הסגן וס"ת ב' אצל המקרא ופורסין המעיל על כולם ואומרין ח"ק על שלשתן ולוקחין ס"ת א' למקומו, ומגביהין וגוללין ס"ת ב' ופותחין ס"ת ג' וכותבים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם אירע ר"ח באחד מן ד' פרשיות לעולם קורין בשלישי בסדר הפרש' ומפטירין בשל פרשה.

כשעול' לתורה יאחז בשתי ידיו בידעו' התורה' ע"י מפה של ס"ת, וקודם הברכ' פותח הספ' ורוא' הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק הס"ת ויאמר בלחש עץ חיים היא למחזיקים בה והופך פניו לצד שמאל ומברך בקול

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר המברך ב"י המ"לו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן־לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וכשמתחיל הקורא לקרוא בתורה יאחז ידו השמאלית מהס"ת ושלש על ימינו לבדו לאחוז בס"ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בנחת עם הקורא מלה במלה. ואחר הקריאה נוגל ומברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

נוהגין בפ"ק לברכות, והונני כי יכלו, וה הסמוך ס"ת כשהוא פתוחה וגלל, אבל כיון נגרא לגברא מותר לצאת ע"י דוחק ולוכס, אבל בלאו הכי אין לצאת:

מי שהי' חולה ונתרפא, ומי שהי' חבוש בבית האסורים ויצא, יאמר ברכה זו.

בָּא"י אֱמ"הַ הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים (נ"א לְרָעִים) טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוּב: והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוּב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל טוּב סֶלָה:

מי שבנו הגיע לבר מצוה דהיינו שהוא בן י"ג שנ' ויום אחד אומר בשעה שקורין לבנו לס"ת או בשעה שמתפלל בנו כנבור ברכה זו בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

מי שבלך. ומגביהין וגוללין, כשמגביהין הס"ת מביטין על הכתב של ס"ת ואומרים.

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרין יקום פורקן.

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא: זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא· זַרְעָא

דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא׃
לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא. דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל. לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא׃ לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא. מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן. וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן׃

מתפלל ביחידות אין אומר יקום פורקן זה ולא מי שברך׃

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא׃ זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא׃ לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא. טַפְלָא וּנְשַׁיָּא מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן. וְתִתְפָּרְקוּן וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן. כָּל זְמַן וְעִדָּן. וְנֹאמַר אָמֵן׃

בהרב' קהלו' נוהגים להזכיר נשמות המתי' בשב' ואומרי' אב הרחמים, אבל אין מזכירין בשיש חתונה ומילה ולא בשבת שמברכין החדש וק"ו בחנוכה ור"ח, ולא בניסן פורים, וכללא הוא בכל שבת שיש יצ"ר ותחנון אין מזכירין חוץ משבת תשובה שאין שמזכירין.
ואח"כ מברכים מי שברך לקהל ולצדקה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא
יְבָרֵךְ אֶת־כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה· עִם כָּל־קְהִלּוֹת
הַקֹּדֶשׁ· הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־
אֲשֶׁר־לָהֶם· וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה·
וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר
לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה· וּפַת לָאוֹרְחִים
וּצְדָקָה לַעֲנִיִּים וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר
בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר
מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־
עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם
עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים
מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד
עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה· הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים
נְתִיבָה· הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם
וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵינוּ פלוני יָרוּם הוֹדוֹ·
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ
וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת
רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ
מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל
יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם

כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן׃

· כשמברכין החדש נוהגין לומר תפלת רב בתר צלותיה, (ברכו׳ דף טז ב).

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל טוֹבָה חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה׃

בשבת שלפני ר״ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטובה ואומר הש״ץ מי שעשה, ואז אין מזכירין נשמות ואין אומרים אב הרחמים חוץ מבימי הספירה.

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת׃ הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן׃

הש״ץ לוקח ספר תורה בידו ואומר ר״ח פלוני יהיה ביום פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ק״י יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם׃ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה׃ לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה׃ וְנֹאמַר אָמֵן׃

ברוב קהלות פולין אומרים בכל שבת אב הרחמים חוץ מבימים שא״א נו״ץ ולא כשיש חתונה ומילה, ולא כשמברכים החדש חוץ מבימי הספירה, וכשמברכין חדש אב נוהגין בק״ק פראג לאומרו וברוב קהלות אשכנז א״א אותו כ״א בשבת שלפני שבועות ושלפני תשעה באב.

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר: וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן: וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם. יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ. נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב־טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־

מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת
יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו לסוליכו מן הביהס ולהכניסו בהיכל ואומר:

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:
הקהל הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה
לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:
כ"ט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהֹוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהֹוָה
כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהֹוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהֹוָה
בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהֹוָה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד
הִרְעִים יְהֹוָה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהֹוָה בַּכֹּחַ קוֹל

הָדָר בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָֹה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָֹה
אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן
כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָֹה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ:
קוֹל יְהוָֹה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָֹה מִדְבַּר קָדֵשׁ:
קוֹל יְהוָֹה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ
כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָֹה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָֹה
מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָֹה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָֹה יְבָרֵךְ
אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשמחזירין הספר תוך ההיכל אומרים.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָֹה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל:
קוּמָה יְהוָֹה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ
יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ
אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם
תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ
וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־
נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָֹה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה
חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר תפלת מוסף

יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. וזמן תפלת מוסף
תפלת שחרית ואין לאחר יותר מסוף ז' שעות. אם התפלל אות' קודם
יצא. שכח ולא התפלל במנחה אין לה תשלומין, היו לפניו שתי תפלות
של מנח' ואחת של מוסף, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שם ומתנה ...
יתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, אע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה
תחלה הכא שאני כיון שצריך להתפלל של מוסף, ויש אם קדם ...

אין צריך להקדים של מנח' אם עדיין לא קרא השמש למנח', אבל משהגיע זמן מנח' קטנה צריך להקדימה למוסף, ובציבור לא יעשו כן, ואם היה סמוך לערב ויש שהות להתפלל שתיהן הורה במ"נא שיתפלל מוספין שלים של תמיד בערבית שתי'. טע' והקדים של מוסף באחרת, אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשל שבת בלבד, התפלל שלחול ולא הזכיר שלשבת גם לא ואם אמר רק ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא. טעה ולא התפלל שחרית אינו משלים במוסף אלא במנח', כך כ"ל שהיה קרוי סמוכ'. מותר לטעום קוד' תפלת מוסף אבל סעוד' אסור' אלא למעונדחם נג'.

הש"ץ אומר ח"ק.

וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר

זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעָלְמָא דִּי־בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יִתְבָּרַךְ. וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא וְאִמְרוּ אָמֵן:

כל"ח אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה.

מעש"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם. אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם יְיָ מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ. בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים

סומך

סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה׃

בעש״ית מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לַחַיִּים בְּרַחֲמִים׃

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים׃ בָּ״א יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל־יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בע״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ׃

לשבת

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ׃ מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ׃ טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ׃ וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ׃ אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ׃ וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי׃ יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ

יה

לר״ח

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל־הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ׃ וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה׃ וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנֻטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ׃ וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת

הגדול

לשבת

יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ
בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ·
וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ
אֶת־קָרְבְּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ· תְּמִידִים
כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם· וְאֶת־
מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת

לר״ח

הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ
עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה
בְּמִקְדָּשֶׁךָ· יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה
לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם
הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ

הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת
רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ:
עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת
וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי·
כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה

...וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ
...וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ
...וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
...יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ
...זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה
...בְרֵאשִׁית:
...אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
...אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה
...בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ
...בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן
...חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ
...שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ
...וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ
...וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ
...בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ
...אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה
...וּבְרָצוֹן שַׁבַּת
...קָדְשֶׁךָ. וְיָנוּחוּ בָהּ
...יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי
...שְׁמֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה
...מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים
לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ
וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים
כְּהִלְכָתָם: יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ
וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי
רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת
יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר
לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱ׳ וֵא׳ אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ
וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת
הַזֶּה אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה
וְלִבְרָכָה. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה.
לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. לְפַרְנָסָה
וּלְכַלְכָּלָה. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם
לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן
(בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ
יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת.
וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ
וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם
קָבָעְתָּ: בָּא״יְ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת
וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב
אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם
בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת
יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ׃

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים׃ בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן׃

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ
שָׁאַתָּה הוּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם
וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ׃ אַתָּה הוּא
לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ

מודים דרבנן

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי כָל
בָּשָׂר יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית בְּרָכוֹת
וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ
וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת
קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ
וּלְעָבְדְּךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ
מוֹדִים לָךְ׃ בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת

וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל
נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם
עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל־עֵת עֶרֶב
וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם׃ הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם
כִּי לֹא־תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ׃ בחנוכה על הנסים

וְעַל־כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד׃ בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת־שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת
הָאֵל

יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב
וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת׃

ר אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה
הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר׃ יְבָרֶכְךָ יְיָ
ךָ׃ יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ׃ יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם׃

ם שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל
שְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי
פָנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד
ה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ׃
בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה וּגְזֵרוֹת טוֹבוֹת נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל
ת יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם׃ (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם)

ךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם׃

נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם
כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל
בִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחְשְׁבוֹתָם. עֲשֵׂה לְמַעַן
עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ לְמַעַן
יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי
יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי. עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל
אֵל וְאִמְרוּ אָמֵן׃ יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
תִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ׃

וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃
וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת׃

שץ חוזר התפלה ואומר קדושה נעריצך׃

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ׃ כְּסוֹד (*שכל) שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר׃

קי״ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ׃

ח׳ כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ׃

ק׳ בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ׃

ח׳ מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים׃ קי״ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

ח׳ אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָל חַי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים׃ קי״ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׃

ח׳ וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר׃

קי״ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

לדור

---

*) כתב הרב חזקוני בפ׳ האזינו ז״ל כי משה אקרא מתורת סבתרנו סיהגלא אמר משה כגילה וכו׳ ומכהון יליף משה דלא הוי מדבר אלא מפרשא על זו דהוי מחנך פומי׳ בעשרין וחד מילין דליכות תכין וקמם אתין פי׳ מן השם עד הזכרת השם יש עשרים ואחת תיבות מן שמוני׳ וחמש אותיו׳ והכי איתא בסיפרי אמר משה די לי וכו׳ לפיכך תקנו חכמי׳ כ״א תיבות בקדושה של יום קידסה וזכרת השם וזה סדר נקדש וכו׳ ונקדושת יוצר שבת פ״ה אותיו׳ וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שיח וכו׳ עכ״ל והדברי׳ תמוהי׳ שהרי כ כתית למנינא אינן כ״א פ״ב אותיו׳ ? ועתה הקרה ה׳ לפני ס׳ חזקוני כ״י ותגלתי בו ז״ל וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שכל שיח וכו׳, והוא

לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך
אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש
אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי״ת המלך) הקדוש:

בשבת ש״ס אופן אומרין אלהיכם.

לשבת תשובה. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שופט צדק ובמישור לאמים. מדת הדין יהפוך
ברחמים. ויכפר זדונות ושגגות עונות ואשמים. אדון
משאים הצהר והלבן כתמים. לכפרה מקוים לילות וימים.
אזה עמך מתענים וצמים. זכור ברית ראשונים הישרים
התמימים. קים לבניהם שבועת קדומים. וימלוך מלכם
עולמי עולמים: ובדברי קדשך

לשבת חול המועד סוכות. חתום שם המחבר יהודה.

אלהיכם ישיב כשלם סכו ומעונתו. הקם יקים דבירו וחדר
משכנתו. ועד כלה ישכן שם הוד שכינתו. דירת סכה תהיה לצל
שומרי סכתו. העת יעמיד על ארץ אגדתו. ימלוך על
כל הארץ הבונה בשמים מעלתו. ובדברי קדשך.

לשבת ראש חודש. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם יזריח שמשו. שבעתים בגבורתו. הירח בהתחדשו.
שמש זריחתו: והחודש בהתקדשו. לחדש כפרתו: דת
יום לשמשו. חזות קדשת שכינתו: מדי חדש בחדשו. ומדי
שבת בשבתו: ובדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישכיל עבדו יכון כסאו כמראשית. העיר על תלה
נבנה וארמון ישית. ומזבחו ירפא ומקום נסוך לשית. דרור
קרא לעבדיה היותה חפשית. הנה חזק ועמו קמיו יפיץ
לשית. ימלוך על עם שומר שבת בראשית: ובדברי קדשך.

לשבת חנוכה. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישלח משיחו אור צדק והאמונה יגביר. הרשע

יָמִית כְּשֵׁבֶט פִּיו אוֹיֵב יְאַבֵּיד. וְעַל הַנִּסִּים הַלֵּל לִגְמוֹר צֶשֶׁר
מַהֲעֲבִיד. דֵּעָה חֲדָשָׁה יְחַדֵּשׁ הַפּוֹת אֹזֶן מֵהַכְבִּיד. הֲוַ
חֲטוּפַת זְבוּל קֹדֶשׁ יְקוֹמֵם וְיַזְבִּיד. וְנָשִׁיר מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת
הַבַּיִת לְדָוִד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום שם המחבר יהודה בר שמואל חזק.
אֱלֹהֵיכֶם יוֹסִיף יָדוֹ לְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵיכֶם. הָעֵת יָחִישׁ לֶאֱמֹר
צְאוּ מֵאֲסוּרֵיכֶם. וּמַלְאַךְ בְּרִיתוֹ יִשְׁלַח לְהָשִׁיב לְבַבְכֶם.
דַּרְכּוֹ פַּנּוּ וְהָיָה הֶעָקוֹב לְמִישׁוֹר וּלְעִירוֹ יְקַבֶּצְכֶם. הַשּׁוֹמְרִים
שַׁבָּת בְּרִית הִיא בֵּינוֹ וּבֵינֵיכֶם. בָּרְכוּ שְׁמוֹ וְאַל תִּתְּנוּ דֳמִי
לָכֶם. חַי זֵכֶר קָדְשׁוֹ נַחֲמוּ יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם כִּי אֲנִי הוּא מַלְכְּכֶם
וְאֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. חתום שם המחבר שמואל חזק.
אֱלֹהֵיכֶם שִׁכְנוֹ שָׁם כֵּס עֵילָמוֹ. מַלְאָכָיו רוֹחוֹת רָז לֹא לָמוֹ. וְאַיֵּה
מְקוֹם כְּבוֹדוֹ הוֹלְמוֹ. אוֹמְרִים בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ. לָעֵת
יִמְלוֹךְ לְיוֹם קוּמוֹ. חַוֵּה צִיּוֹן גַּנְ"ן בִּמְקוֹמוֹ. זֶה יִרְאוּ וְיֵדְעוּ כָּל
יְקוּמוֹ. קָרוֹא לִירוּשָׁלַיִם כִּסֵּא מְקוֹמוֹ: ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.
אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי זוֹכֵר הַבְּרִית. הִנֵּה שׁוֹלֵחַ לִשְׁאֵרִית. אֶת נִסְתָּ
הַנַּחַל בְּרִית. מְבַשֵּׂר טוֹב וְשָׁלוֹם בְּאַחֲרִית. יֵדְעוּ זֹאת כָּל כּוֹרְתֵי
בְּרִית. אוֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהַיִךְ זְהוֹרִית: ובדברי קדשך.

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין
כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ.
מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ: נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ.
נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ.
בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ.

אתה

אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ. אַתָּה הוּא
מַלְכֵּנוּ אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ
אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה.
מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת
נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה
הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה. וְקִנָּמוֹן
תִּשְׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין
סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין
מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע
(הַקָּב) מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף
כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ.
אִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן
שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף
הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ
אֶת הַצִּפֹּרֶן. כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין
שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן. כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה:
וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין
מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:
בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים. לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

תבל

תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ
וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי
הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים
יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ
לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ
אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר
אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים,
מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד
לָבֹא, לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, תַּלְמִידֵי
חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם: שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ
לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרָא בָּנַיִךְ אֶלָּא
בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ
מִכְשׁוֹל: יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ:
לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן
בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ
יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר
בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ
כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ

הַכֹּל הֲמוֹנָם · וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ (נ״א וכסא כבודו) בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד (נ״א אַחֵר) · אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

וְעַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן · לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ · לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ · וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ · וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל מַלְכוּתֶךָ · וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד · כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אח״כ אומרין היום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים במקדש מזמור שיר ליום השבת וגו׳ כמבואר לעיל קף 13, ואומרין ק״ש

אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל פּוֹעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חֲסִידֶיךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:
בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:
וּבְמִצְרַיִם הַחִלּוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:
עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹת בָּהֶם. שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:
בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. יַד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לָךְ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:
וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:
נָתַתָּ לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:
בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּמִרְעֶה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:
בְּנוֹתָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ. יָמִים צָרָה בְּךָ אֲבָרֵךְ:
כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:
בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:
הֲטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:
יְיָ תְּשִׁישׁ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵטִיב. תּוֹדָה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵטִיב:
יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:
זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבְרַח צִדְקָה כְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ: הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:
בְּחַרְתָּנוּ הֱיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. וְעַל עַמְּךָ בִּרְכָתֶךָ סֶּלָה:
וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:
וּמְבֹרֶכֶת עַמְּךָ יְבוֹרְךָ. כִּי אֵת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבוֹרָךְ:
וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בּוֹרְאִי. וַאֲבָרְכֶנָּה כָּל יְמֵי צְבָאִי:
יְהִי שֵׁם יְיָ מְבוֹרָךְ לְעוֹלָם: מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:
כָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וַיֹּאמְרוּ כָל
ם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן
מָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא: וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם
יע וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ
יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל
כָה וּתְהִלָּה: וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר
הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר
ד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

שיר הכבוד

כשפותחין הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד׳ פסוקים אלו.
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה:
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד:
מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג. כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:
נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶיךָ. לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:
מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ. הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:
עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:
ש״כ אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:
בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:
גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתְךָ. כִּנּוּ לְתוֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הַמְּשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת. הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:
מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ · יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם · מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדֹם · פּוּרָה בְדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר · יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ · וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ · כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ · וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

מודע לבינה.

ספר דברים

חמישי לתורת אלהים

הוא

משנה תורה הוא DEUTERONOMIUM בלע"ז

יכיל

מאחד לחדש העשתי עשר בשנת הארבעים עד אשר תמו ימי
בכי אבל משה בשבעה לחדש הראשון בשנת הארבעים ואחת.

שנים חדשים ושבעה ימים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלמות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקפ"א לפ"ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ"ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1821.

פסוקין דלית בהון מילין דדמיין בשמהון ומתחלפין בלחיהון בס' אלה הדברי'.

בפ' עקב בפסוק השמר לך פן (ח' י"א) מצותיו ומשפטיו וחקתיו
בפ' עקב בפסוק ואהבת את ה' (י"א א') וחקתיו ומשפטיו ומצותיו.
בפ' כי תבא בפסוק את ה' האמרת (כ"ו י"ז) חקיו ומצותיו ומשפטיו.
בפ' נצבים בפסוק אשר אנכי (ל' י"ו) מצותיו וחקתיו ומשפטיו.

א

1 אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל
סוּף בֵּין־פָּארָן וּבֵין־תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב׃
2 אַחַד עָשָׂר יוֹם מֵחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שֵׂעִיר עַד
3 קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־
עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־

1 אלה הדברים לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו
לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של
ישראל. אל כל ישראל אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם
הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו
משיבים אותו לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו
תשובה ישיב. במדבר לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא
בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו' (שמות יז). בערבה
בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. מול סוף על מה
שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים (שמות יד)
וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף (תהלים קו) כדאיתא
בערכין. בין פארן ובין תפל ולבן אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא
ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן אלא הוכיחן על הדברים שתפלו על המן
שהוא לבן שאמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל (במדבר כא) ועל מה שעשו
במדבר פארן על ידי המרגלים. וחצרות במחלוקתו של קרח. דבר אחר
אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם
נדברתם במקום. ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה
2 להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל (הושע ב): אחד עשר
יום מחורב אמר להם משה ראו מה גרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב
לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף שהוא מהלך אחד עשר יום ואתם הלכתם
אותה בג' ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית
בחדש השני בעשרים בחדש וגו' (במדבר י) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים
מקדש ברנע צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש
ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בשלשה ימים הלכו
כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ
3 ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה: ויהי
בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש מלמד שלא הוכיחן
אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם:
אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב 4
בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב
בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי: בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ 5
מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בֵּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת
לֵאמֹר: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר 6
רַב־לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה: פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם וּבֹאוּ 7

אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא
תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ארבעה דברים אין מוכיחין את האדם
אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו ושלא יהא חבירו רואהו
ומתבייש ממנו כולי כדאית' בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך
למיתה וכן שמואל שנאמר הנני ענו בי (שמואל א יב) וכן דוד את שלמה בנו:
אחרי הכותו אמר משה אם אני מוכיחן קודם שיכנסו לקצת הארץ יאמרו 4
מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה שאין בו כח
להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את
ארצם ואחר כך הוכיחן. סיחון אשר יושב בחשבון אילו לא היה סיחון
קשה והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת
וסיחון שרוי בתוכה היתה ק ׃ שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה
והמדינה קשה. אשר יושב בעשתרות המלך קשה והמדינה קשה.
עשתרות היא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ועשתרות זה הוא
עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים
בעשתרות קרנים (בראשית יד) ועוג נמלט מהם והוא שנאמר ויבא הפלים
(בראשי' יד) ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג).
באדרעי שם המלכות: הואיל התחיל כמו הנה נא הואלתי (בראשית יח). 5
באר את התורה בשבעים לשון פירשה להם: רב לכם שבת כפשוטו ויש 6
מדרשי אגדה הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן
מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות:
פנו וסעו לכם זו דרך ערד וחרמה. ובאו הר האמורי כמשמעו. ואל 7
כל

סבנת המקרא.

הואיל התחיל כמו הנ' נא הואלתי עכ"ל, וגם פי' הואלתי רציתי כמו ויואל משה, ועליו פי' ויואל משה כתרגומו וצבי, וגם באורתיו ע"ש, ובעבור כי תחלת כל מעשה הוא הרצון וההסכמה לעשות לכן כאן ת"א ושרי שהוא ל' התחלה.

הַר הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו בָּעֲרָבָה בָהָר
וּבַשְּׁפֵלָה וּבַנֶּגֶב וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
8 וְהַלְּבָנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ רְאֵה
נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בֹּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם׃
9 וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל
10 לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם׃ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה
אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃

כל שכניו עמון ומואב והר שעיר. בערבה זה מישור של יער. בהר זה
הר המלך. ובשפלה זו שפלת דרום. ובנגב ובחוף הים אשקלון ועזה
וקסרי וכו׳ כדאיתא בספרי. עד הנהר הגדול מפני שנזכר עם ארץ ישראל
קוראו גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך הדבק לשחויר וישתחוו לך קרב
8 לגבי דהנא ואידהן: ראה נתתי בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם
מאומד ומשמוע. באו ורשו אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה
אלו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זין. לאבותיכם למה הזכיר שוב
לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב
9 כדאי לעצמו: ואומר אליכם בעת ההיא לאמר מהו לאמר אמר להם
משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב״ה. לא אוכל לבדי וגו׳,
אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם
את הים והוריד את המן והגיז את השלו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם
ה׳ אלהיכם הרבה אתכם הגדיל והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש
מכם ונתנו על הדיינין וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה
(מלכי׳ א ג) אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם (מלכים א ה) אומר מי
יוכל לשפוט אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות ע״א
שאם דן והורג ומכה וחונק ומט׳ את דינו וגזל אין בכך כלום אני אם חייבתי
ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיה׳ נפש (משלי כב):
10 והנכם היום ככוכבי השמים וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא
היו אלא ששים רבוא מהו והנכם היום משולים כיום קיימים לעולם כחמה
ובלבנה

יהוה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף 11
פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:
איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: 12
הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים 13

וכלבנה וככוכבים: יוסף עליכם ככם אלף פעמים מהו שוב ויברך 11
אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר
הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' (בראשית יג) אמר
להם זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: איכה אשא לבדי 12
אם אומר לקבל שכר לא אוכל זו היא שאמרתי לכם לא מעצמי אני אומר לכם
אלא מפי הקב"ה. טרחכם מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה
את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני
עליכם דיינין. ומשאכם מלמד שהיו אפיקורסין הקדים משה לצאת אמרו
מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה
בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב
עליכם מחשבות. וריבכם מלמד שהיו רוגנים: הבו לכם הזמינו עצמכם 13
לדבר. אנשים וכי תעלה על דעתך נשים מה תלמוד לומר אנשים צדיקים.
חכמים כסופים. נבונים מבינים דבר מתוך דבר זו היא ששאל אריוס את
ר' יוסי מה בין חכמי' לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין
לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהא, נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין
לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא מחזר ומביא משלו. וידועים
לשבטיכם שהם ניכרים לכם שאם בא לפני משוטף בטליתו איני יודע מי הוא
ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירים בו שאתם גדלתם אותו
לכך

הגהת המקדש.

אנשים וכי תעלה על דעתך נשים? מה ת"ל אנשים צדיקים חכמים 13
כסופים נמנים מבינים דבר וכו' עכה"ד, כל הדיבור הזה לקוח מן הספרי
והכי איתא התם אנשים וכי תעלה על דעתנו נשים ומה ת"ל אנשים? ותיקין
כסופים, חכמים ונבונים זה ששאל אריוס את ר' יוסי א"ל איזהו חכם וכו',
ומזה נתברר כי טעות נפל בנוסחות שלנו בפי' רש"י שהעמידו מלת כסופים
אחר מלת חכמים כאלו הוא פירושו של חכמים ואיננו אלא פירושו של אנשים
שיהיו צדיקים וכסופים ור"ל בעלי ענוה ובושה, והלשון הזה מורגל ונהוג בלשון
חז"ל, ואח"כ כ"ל נבונים מבינים דבר מתוך דבר וכו', ועיין עוד בפי' רש"י
בפ' כי תשא ל"א ג' בחכמה ובתבונה ובדעת, גם פירושו למשנה כ"ב פ"ג
דאבות ובפי' הרב מדרש שמואל.

ואשימם

14 לְשִׁבְטֵיכֶם וַאֲשִׂמֵם בְּרָאשֵׁיכֶם׃ וַתַּעֲנוּ אֹתִי
וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת׃
15 וָאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים
וִידֻעִים וָאֶתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי
אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי

לכך נאמר וידועים לשבטיכם. בראשיכם ראשים ומכובדים עליכם שתהיו
נוהגין בהם כבוד ויראה'. ואשמם חסר יו"ד לומר שאשמותיכם של ישראל תלויות
14 בראשי דייניהם שהי' להם למחות ולכוין אותם לדרך הישר': ותענו אותו וגו'
חלטתם את הדבר להנאתכ' הי' לכם להשיב משה רבינו ממי נא' ללמוד ממך או
מתלמידך לא ממקשנצטערת עליה אף ידעתי מחשבותיכם הייתם אומרי' עכשיו
יתמנו עלינו דיינין הרב' אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו
15 פנים. לעשות אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהר': ואקח את
ראשי שבטיכם משכתים בדברי' אשריכ' על מי באתם להתמנות על בני
אברה' יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים וריעים חלק ונחל' וכל ל' חב'.
אנשים חכמים וידועים אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות שאמר
יתרו למשה ולא מצא אף שלשה אנשי' צדיקי' חכמי' וידועי'. ראשים עליכם
שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס
אחרון יוצא ראשון. שרי אלפים אחד ממונה על אלף. שרי מאות אחד
ממונה

מנחת המקדש.

ואשימם חסר יו"ד למה שאשמותיהן וכו', דע כי המאמר הזה יסודו ברכות
גם בילקוט יחזקאל סי' ג' בפסוק טפה נתתיך ובשני המקומות הנז' לא גרס
חסר יו"ד רק ואשימם כתיב שאשמותיהם של ישראל וכו' וגירסא זאת נכונה
כי באמת הוא מלא יו"ד עפ"ה כמבואר במ"ש אך עיקר הדרשה בנוי' על התיבה
עצמה הכתובה בשי"ן וכמו שבארתי בטוב בפ' כשא ה' י"ב אבל כי תשעה אשמו
ע"ש ולכן דרשו הכתוב' מל' אשמה והמ"ס לכינוי וטעמו אאשים אותם כלומר
אתלה האשמ' בם בראשיכ', והתיב' במלואה הי' ראוי ... ואאשימם,
ובנוי האל"ף על דרך בריך ה' ואעשיר (זכרי' יא ה) ... הנה יהי'
ואאשימם, ובעבור התחברו ... שנים אלפי"ן הפילו האחד והשאיר
... השני כמנהג הלשון והנה הוא ואשימם, ולכן אין שום זרות בדרשה
זאת כלל וכלל לא; וראיתי להרב ... חזקוני שאמר שמצא נוסחא בפי' רש"י
האומרת חסר אל"ף כתיב ואמר עליה שהיא משבשתא וצ"ל ח"י אע"פ שעל פי
המסורת הוא באמת מ"ו, גם אנכי מצאתי במקרא כ"י אשר לי בפי' רש"י
שגרס חסר אל"ף, ולפי מה שכתבתי אין להאשים הגירסא הזאת ואדרבה יש
לכרות לה ברית כי אמרה כדין וכהלכה.

שמוע

עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם׃ וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם 16
בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם
צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ׃ לֹא־תַכִּירוּ 17
פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא

ממונה על אלה. ושוטרים מניתי עליכם לשבטיכם אלו הכופתין והמכין
16 ברצועה על פי הדיינין: ואצוה את שפטיכם וגו', אמרתי להם היו מתונין
בדין אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני
פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו. בעת ההיא משמניתים אמרתי
להם אין עכשיו כשלעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם עכשו הרי אתם
משועבדים לצבור. שמוע ל' הווה או"נט בלעז (הערענט) כמו זכור
ושמור. ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברי', ד"א ובין גרו אף על עסקי
17 דירה בין חלוקת אחים אפילו בין תנור לכירים: לא תכירו פנים במשפט
זה הממונה להושיב הדיינין שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין
איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את
הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנהו כאלו הכיר פנים בדין.
כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה
שאם קדם ובא לפניך לא תסלקנו לאחרון, דבר אחר כקטן כגדול תשמעון
כתרגומו

סגנת המקרא.

19 שמוע ל' הווה וכו', בארתיו בפ' פינחס כ"ה ע"ז אצל נחר.
ובין גרו זה בעל דינו שאוגר עליו דברים, ד"א ובין גרו על עסקי דירה
וכו', והכי איתא בספרי, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי כן מדרך העברים
להטיל אחת מאותיות אהו"י על הפעלים השניים ולפעמים שלישיים ולפעמים
יכפילו האות האחרון גם יוסיפו נו"ן בראשם או בסופם ועיקר פתרון המלה
לא זז ממקומו אך נשתנה בצד אחד מצדדי ההוראה, ולכן יגר ואגר ונגר
וגור וגרה וגרר אין בעיקר יסודם כ"א גר והענין המובן מן גר הוא עיקר
פתרון כולם בשינוי איזה צד מצדדי הענין הכולל ההוא, והנה יגורו עלי
עזים דתילים נ"ט וחביריו מפעלי עלומי העי"ן ע"מ ישובו והמה ל' אסיפה
וכניסה כמו אוגר בקציר ולכן גם לא תגורו מפני איש שבכמוך יתכן גם הוא
להיות ל' אוגר בקציר וכפי' רש"י, והנה גרו לפי משקלו יתכן להיות לשון
גירות ומבעלי עלומי העי"ן גם מבעלי פ"י ע"מ אשא דעי גם מבעלי ל"ה
ע"מ עצו ומגורת יגרה מדין (משלי טו) גם מבעלי הכפל ע"מ לפו שא
מגבר תימל בעמרי' הר"ש במסכת הלשון, והאמת שכולן איתנהו ביה.
17 בקטן בגדול תשמעון שיהא חביב עליך וכו', ד"א כקטן כגדול תשמעון
כתרגומו וכו' עכ"ל לפי פירושו הראשון יהיו קטן וגדול שמות תארים של המשפט
ועצמם

תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא
וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו׃
18 וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
19 אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל־
הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם
דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
20 אֹתָנוּ וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ וָאֹמַר אֲלֵכֶם
בָּאתֶם עַד־הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
21 נֹתֵן לָנוּ׃ רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־
הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי
22 אֲבֹתֶיךָ לָךְ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת׃ * וַתִּקְרְבוּן

כתרתמו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את
העני ונמצא מתפרנס בנקיות, ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם כבודו של
עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר לו תן לו שאתה חייב לו. לא
תגורו מפני איש לא תיראו, ד"א לא תגורו לא תכניס דבריך מפני איש ל' אוגר
בקיץ (משלי י). כי המשפט לאלהי' הוא מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה
מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט. תקריבון אלי על דבר זה
נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה (ש"א ט)
אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח
את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו (ש"א יו) אמר לו הקב"ה ולא
18 אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו (ש"א יו): את כל הדברים אשר
19 תעשון אלו עשרת הדברי' שבין דיני ממונות לדיני נפשות: המדבר הגדול
22 והנורא שהיו בו נחשים כקורות ועקרבים כקשתות: ותקרבון אלי כלכם
בערבוביא

סבכת המקדש.

ועעמם כתר קטן כתר גדול תשמעון, וכ"ה בפסיקתא, ולפי פירושו השני
והשלישי הלקוחים מל' הספרי יהי' קטן וגדול שמות תוארים של בעלי הדינים,
והוציאו הכתוב בשני כפ"י הלשון להשוותם יחד וליתן של זה בזה ושל זה בזה
שיהי' חביב עליו מתינו של עשיר כממונו של עני ולא יאמר זה עני הוא וכו',
דיהי' חביב עליו כבודו של עני ככבודו של עשיר ולא יאמר היאך אני פוגם כבודו
של

אֲלֵי כֻּלְּכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ
וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר
אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים
23 אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃ וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח
מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃
24 וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל
25 וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ וַיִּקְחוּ בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ
אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ

בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו
הן הראנו וגו' (דברים ה) אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את
הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל
כאן ותקרבון כלכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את
הראשים. וישיבו אותנו דבר באיזה לשון הם מדברים. את הדרך אשר
נעלה בה אין דרך שאין בה עקמימות. ואת הערים אשר נבוא אליהן
23 תחלה לכבוש: וייטב בעיני הדבר בעיני ולא בעיני המקום, ואם בעיני
משה הי' טוב למה אמרו בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה
אמר לו הן, נותנו אתה לי לנסיון? אמר לו הן, בהרים וגבעות? אמר לו הן כיון
שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבי בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום
אמר לו טול מעותיך איני מנסהו מעת, אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו
בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם. ואקח מכם מן הברורים
שבכם מן המסולתים שבכם. שנים עשר אנשים איש אחד לשבט מגיד
24 שלא היה שבט לוי עמהם: עד נחל אשכול מגיד שנקרא על שם סופו.
25 וירגלו אותה מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין שתי וערב: ויורידו אלינו
מגיד שארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ויאמרו טובה הארץ מי הם שאמרו
סוטה

שבנת ספקלת.

של עשיר זה וכו'. גם לדעת אונקלוס כקטון כגדול תשמעון ש בעלי הריב לא ש
הריב שאילו כן הי' לו לתרגם פתגם זעיר כרב תשמעון וכמו שתרגם בפ' יתרו
כל הדבר הגדול וגו', אבל מילי זעירא כרבא משמע דברי פה של קטן כגדול
כלומר טענותיו של קטן כטענותיו של גדול תשמעון וע"פ הטענות תפסקו
הדין לא ע"פ פני' אחרת, ולכן הוא שוגל פירושו של הספרי ואיננו סובל
הפירוש הראשון של המכילתא.

לראיתכם

26 אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ וְלֹא אֲבִיתֶם
27 לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ וַתֵּרָגְנוּ
בְאָהֳלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ
הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי
28 לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־
לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ עָרִים גְּדֹלֹת
וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם׃
29 וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם׃
30 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם
כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃
31 וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃

26 עתתה? יהושע וכלב: ותמרו לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו:
27 ותרגנו ל' הרע וכן דברי נרגן (משלי יח) אדם המוציא דבה. בשנאת ה' אותנו והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך על רחמך מה דבלביה עלך. הוציאנו מארץ מצרים הוצאתו לשנאה היתה משל למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרי' לתת לנו את ארץ כנען:
28 ערים גדולות ובצורות בשמים דברו הכתובים ל' הבאי:
29 לא תערצון ל' שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון (איוב ל) לשבור נחלים:
30 ילחם לכם בשבילכם:
31 ובמדבר אשר ראית מוסב על מקרא של מעלה הימנו ככל אשר עשה אתכם במצרי' ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו'. כאשר ישא איש את בנו כמו שפרשתי אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגומר (שמות י"ד) משל למהלך בדרך ובנו לפניו באו לסטים לשבותו וכו':

וּבַדָּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ 32
הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם 33
בָּאֵשׁ ׀ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ
וּבֶעָנָן יוֹמָם׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם 34
וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים 35
הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃ זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה 36
הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ
וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃ גַּם־בִּי הִתְאַנַּף 37
יְהוָה בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃
יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה 38
אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל׃* וְטַפְּכֶם
אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ 39
הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה
וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃ וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה 40

וכדבר הזה שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: 32
לראותכם כמו להראותכם וכן לנחותכם הדרך (שמות יג) וכן לשמיע בקול 33
תודה (תהל' כו) וכן ללכת לגיד ביזרעאל (מ"ב ט): אשר דרך בה חברון שנא' 36
ויבא עד חברון (במדבר יג): התאנף נתמלא רוגז: פנו לכם וגו' אמרתי 37 40
להעביר אתכם דרך ים סוף ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם
לכם סבבת סמקלה.

לראותכם כמו להראותכם וכו', כתבאר בפ' נשא ה' כ"ב אצל לצבות בטן. 33
התאנף נתמלא רוגז עכ"ל ר"ל שהוא פעל נגזר משם דבר אף שפירשו 37
אנף ובעבור שלא אמר אנף בלשון קל ואמר התאנף בלשון התפעל לכן פי'
נתמלא רוגז, וכן פי' ד"ה התאנף דלקמן ד' כ"א, וככה ויתעבר ה' בי
דלקמן ג' כ"ו פי' נתמלא חימה.

ותענו

41 דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ וַתַּעֲנוּ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ
לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ
42 וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֱמֹר
לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם
43 וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא
שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃
44 וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם
וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ
45 אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד־חָרְמָה׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי
יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין
46 אֲלֵיכֶם׃ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר
ב 1 יְשַׁבְתֶּם׃ וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף

לכם עכוב, פני לכם לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו
הולכים בו לדרום של הר שעיר הי׳ מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה המסבו
41 לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: ותהינו ל׳ הננו
ועלינו אל המקום (במדבר יד) זה הלשון שאמרתם ל׳ הן כלומר נזדמנתם:
42 לא תעלו לא עלייה תהא לכם אלא ירידה: כאשר תעשינה הדבורים
44 מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה אף הם כשהיו נוגעים
45 בכם מיד מתים: ולא שמע ה׳ בקולכם כביכול עשיתם מדת רחמיו כאלו
46 אכזרי: ותשבו בקדש ימים רבים תשע עשרה שנה שנאמר כימים אשר
ישבתם בשאר המסעות והם היו ל״ח שנה י״ט מהם עשו בקדש ותשע עשרה
שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנא׳ ויניעם במדבר (במדבר לב) כך
1 מצאתי בסדר עולם: ונסע המדברה אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר
שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא

שכבת המקדש.

ותהינו לשון הננו וכו׳, שהוא פעל נגזר ממלת הן ונתקן בבנין הפעיל
ומעמו אמרתם הננו.

חלוי

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים
רַבִּים׃ ס חמישי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ 2
רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר הַזֶּה פְּנוּ לָכֶם צָפֹנָה׃ וְאֶת־ 3 4
הָעָם צַו לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בִּגְבוּל אֲחֵיכֶם בְּנֵי־
עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְיִירְאוּ מִכֶּם וְנִשְׁמַרְתֶּם
מְאֹד׃ אַל־תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא־אֶתֵּן לָכֶם מֵאַרְצָם 5
עַד מִדְרַךְ כַּף־רָגֶל כִּי־יְרֻשָּׁה לְעֵשָׂו נָתַתִּי אֶת־הַר
שֵׂעִיר׃ אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם 6
וְגַם־מַיִם תִּכְרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם׃ כִּי 7
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יָדַע
לֶכְתְּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה ׀ אַרְבָּעִים
שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר׃

בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים
סוף דרך יציאתן ממצרי' שהיא במקצוע דרומית מערבית עכשיו היו הולכים לצד
3 המזרח. ונסב את הר שעיר כל דרומו עד ארץ מואב: פנו לכם צפונה
סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצאו הולכים את
רוח מזרחית וזהו שנאמר ויבאו ממזרח שמש לארץ מואב (שופטים י"א):
4 5 ונשמרתם מאד ומהו השמירה אל תתגרו בם: עד מדרך כף רגל אפילו
דריסת הרגל איני מורשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד
שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים שנא' ועמדו רגליו וגו' (זכרי' יד).
ירושה לעשו מאברהם, עשר עממים נתתי לו שבעה לכם וקני וקנזי
וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך
אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותי היא עשאו כבנו:
6 תכרו ל' מקח וכן אשר כריתי לי (בראשית נ') שכן בכרכי הים קורין למכירה
7 כירה: כי יי אלהיך ברכך לפיכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את טובתו
להראות

תקנת הספרים

6 תכרו לשון מקח וכו', עיין מ"ע בפ' נשא ה' י"ח.

8 וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחֵינוּ בְנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
בְּשֵׂעִיר מִדֶּרֶךְ הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֶצְיֹן
גָּבֶר ס וַנֵּפֶן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ
9 מִדְבַּר מוֹאָב׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תָּצַר
אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־
אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה כִּי לִבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי
10 אֶת־עָר יְרֻשָּׁה׃ הָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ עַם
11 גָּדוֹל וְרַב וָרָם כָּעֲנָקִים׃ רְפָאִים יֵחָשְׁבוּ
אַף־הֵם כָּעֲנָקִים וְהַמֹּאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם
12 אֵמִים׃ וּבְשֵׂעִיר יָשְׁבוּ הַחֹרִים לְפָנִים וּבְנֵי
עֵשָׂו יִירָשׁוּם וַיַּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ
תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתוֹ
13 אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם׃ עַתָּה קֻמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם

8 להראות כאלו אתם עניים אלא הראו עצמכם עשירים: ונפן ונעבור לצד
9 צפון הפכנו פני' ללכת רוח מזרחית: ואל תתגר בם וגו' לא אסר להם על
מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך
כתיב ויגר מואב מפני העם (במדבר כב) שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני
עמון נאמר אל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה
10 כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב. ער שם המדינה: האמים
לפנים וגו' אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם לפי שהאמים שהם
רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותם רפאים הורשתי מפני בני
11 לוט והושבתים תחתם: רפאים יחשבו וגו' רפאים היו נחשבין אותם אימים
כענקים הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותם ידיו מתרפות. אימים
על שם שאימתם מוטלת על הבריו' וכן ובשעיר ישבו החורים ונתתים לבני עשו:
12 יירשום לשון הוה כלומר נתתי בהם כח שהיו מורישים אותם והולכים:

הבנת המקרא.

12 יירשום ל' הוה וכו', כבר באמרתי בס' כי תשא ל"ג ע' אבל והבר עם עמ'.

14 את־נחל זרד ונעבר את־נחל זרד: והימים
אשר־הלכנו מקדש ברנע עד אשר־עברנו
את־נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד־תם
כל־הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה
15 כאשר נשבע יהוה להם: וגם יד־יהוה היתה
16 בם להמם מקרב המחנה עד תמם: ויהי
כאשר־תמו כל־אנשי המלחמה למות מקרב
17 העם: ס וידבר יהוה אלי
18 לאמר: אתה עבר היום את־גבול מואב את־
19 ער: וקרבת מול בני עמון אל־תצרם ואל־
תתגר בם כי לא־אתן מארץ בני־עמון לך
20 ירשה כי לבני־לוט נתתיה ירשה: ארץ־רפאים
תחשב אף־הוא רפאים ישבו־בה לפנים
21 והעמנים יקראו להם זמזמים: עם גדול ורב
ורם כענקים וישמידם יהוה מפניהם ויירשם
22 וישבו תחתם: כאשר עשה לבני עשו הישבים

15 היתה בם למהר ולהומם מתוך ארבעים שנה שלא יגרמו לבניהם עוד
16 להתעכב במדבר: ויהי כאשר תמו וגו' וידבר ה' אלי וגו' אבל משלוח
המרגלים עד כאן לא נאמר בפרשה זו וידבר אלא ויאמר ללמדך שכל שלשים
ושמנה שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים
וישוב, ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל. אנשי
18 המלחמה מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: אתה עובר היום את גבול
20 מואב אל מול בני עמון מכאן שארץ עמון לצד צפון: ארץ רפאים תחשב
ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא

שנתתי

בְּשֵׂעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֹרִי מִפְּנֵיהֶם
23 וַיִּירָשֻׁם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וְהָעַוִּים
הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצֵרִים עַד־עַזָּה כַּפְתֹּרִים הַיֹּצְאִים
24 מִכַּפְתֹּור הִשְׁמִידֻם וַיֵּשְׁבוּ תַחְתָּם׃ קוּמוּ סְּעוּ
וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־
סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן הָאֱמֹרִי וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ
25 וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה׃ הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ
וְיִרְאָתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם
אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃
26 וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל־סִיחוֹן
27 מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר׃ אֶעְבְּרָה
בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר
28 יָמִין וּשְׂמֹאול׃ אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי
וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה

23 שנתתי לאברהם: והעוים היושבים בחצרים וגו' עוים מפלשתים הם שעמהם הם כתובים בספר יהושע (יג) שנא' חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים, ומפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם מידם והבאתי עליהם כפתורים
25 והשמידום וישבו תחתם ועכשו אתם מותרים לקחתה מידם: תחת כל השמים למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג (ס"א סיחון) ונודע
26 הדבר תחת כל השמים: ממדבר קדמות אע"פ שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום, ד"א ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי (שמות ה) במתון:

29 בְּרַגְלָי׃ כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־
אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
30 אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־
רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ כַּיּוֹם
31 הַזֶּה׃ ס ששי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה
הַחִלֹּתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל
32 רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃ וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ
33 הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃ וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃
34 וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־
עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ שָׂרִיד׃
35 רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר לָכָדְנוּ׃
36 מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר
בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה
37 מִמֶּנּוּ אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ רַק אֶל־

29 כאשר עשו לי בני עשו לא לענין לעבור בארצם אלא לענין מכר אוכל ומים.
31 עד אשר אעבור את הירדן מוסב על אעברה בארצך: החלותי תת
לפניך כפה שר של אמוריים שלמעלה תחת רגליו של משה והדריכו על צוארו:
32 ויצא סיחון לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך שלא היו צריכים זה לזה:
33 34 ואת בניו בנו כתיב שהי' לו בן גבור כמותו: מתים אנשים, בבזת סיחון
נאמר בזזנו לנו לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו ובשבאו לבזת
עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקרעין ומשליכין בהמה
וכלי' ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו לנו ל' בזיון כך נדרש בספרי

אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי ג
הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ וַנֵּפֶן וַנַּעַל א
דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ
הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה ב
אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־
כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ
לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃
וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן 3
וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃
וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה 4
קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר
כָּל־חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ כָּל־אֵלֶּה 5
עָרִים בְּצֻרֹת חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד
מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר 6
עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרֵם כָּל־עִיר

37 נפרשת וישב ישראל בשטים (במדב׳ כה): כל יד נחל יבוק כל אצל נחל יבוק.
1 וכל אשר צוה ה׳ אלהינו שלא לכבוש הכבשו: ונפן ונעל כל צד צפון הוא
2 עולה: אל תירא אותו ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתירא
היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנא׳ ויבא הפליט (בראשי׳ יד)
4 והוא ע ג: חבל ארגוב מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי
במגלת אסתר קורא פלטין טרכונין למדתי חבל ארגוב הפרכיא היכל מלך
כלומר שהמלכות נקראת על שמה וכן את הארגוב דמלכים (ב׳ טו) אצל היכל
5 מלך הרגו פקח בן רמליהו למנחם למדתי שכך נקראת שם ההפרכיא: מערי
6 הפרזי פרוזות ופתוחות בלא חומ׳ וכן פרזות תשב ירושלי׳ (זכרי׳ ב): החרם
לשון

הבנת המקרא.

6 החרם לשון הוה וכו׳, רצונו שהוא מקור מבנין הפעיל ומשמש בלשון הו׳
לנמת שמיע לעיל א׳ ט״ז וגם מבואר.

מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים 7
בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד 8
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל
אַרְנֹן עַד־הַר חֶרְמוֹן׃ צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן 9
שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ שְׂנִיר׃ כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר 10
וְכָל־הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי
מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר 11
מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה
הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע
אַמּוֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת 12
יָרַשְׁנוּ בָּעֵת הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן
וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו נָתַתִּי לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי׃
וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי 13
שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־הַבָּשָׁן

לשון הוה הלוך וכלות: מיד מרשות: צידונים יקראו לחרמון וגו' 9
ובמקום אחר הוא אומר עד הר שיאון הוא חרמון (דברים ד) הרי לו ארבעה
שמות למה הוצרכו ליכתב להגיד שבח ארץ ישראל שהיו ארבע מלכיות מתפארות
בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא. שניר הוא שלג בלשון
אשכנז ובלשון כנען: מיתר הרפאים שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות 11
קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט (בראשית יד) זהו עוג.
באמת איש באמת עוג: ואת הארץ הזאת האמור' למעלה מנחל ארנון 12
ועד הר חרמון. ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון אינו
מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה
עד

הבנת המקרא.

שניר הוא שלג בל"א ובל"כ עכ"ל ורש"י ב"י הזכיר מחובר עם שלמעלה 9
הימנו וזו אומרת על שמי יקרא וזו שניר ע"ש שלג וכו', ונראה שפי' כן
לענין ש"ח טור תלג.

14 הַה֑וּא יִקָּרֵ֖א אֶ֥רֶץ רְפָאִֽים׃ יָאִ֣יר בֶּן־מְנַשֶּׁ֗ה לָקַח֙
אֶת־כָּל־חֶ֣בֶל אַרְגֹּ֔ב עַד־גְּב֥וּל הַגְּשׁוּרִ֖י וְהַמַּעֲכָתִ֑י
וַיִּקְרָא֩ אֹתָ֨ם עַל־שְׁמ֤וֹ אֶת־הַבָּשָׁן֙ חַוֺּ֣ת יָאִ֔יר עַ֖ד
15 הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ וּלְמָכִ֖יר נָתַ֥תִּי אֶת־הַגִּלְעָֽד׃ וְלָרֽאוּבֵנִ֨י
וְלַגָּדִ֜י נָתַ֣תִּי מִן־הַגִּלְעָד֙ וְעַד־נַ֣חַל אַרְנֹ֔ן תּ֥וֹךְ הַנַּ֖חַל
17 וּגְבֻ֑ל וְעַד֙ יַבֹּ֣ק הַנַּ֔חַל גְּב֖וּל בְּנֵ֥י עַמּֽוֹן׃ וְהָעֲרָבָ֖ה
וְהַיַּרְדֵּ֣ן וּגְבֻ֑ל מִכִּנֶּ֗רֶת וְעַ֨ד יָ֤ם הָֽעֲרָבָה֙ יָ֣ם הַמֶּ֔לַח
18 תַּ֛חַת אַשְׁדֹּ֥ת הַפִּסְגָּ֖ה מִזְרָֽחָה׃ וָאֲצַ֣ו אֶתְכֶ֔ם בָּעֵ֥ת
הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶ֗ם נָתַ֨ן לָכֶ֜ם אֶת־הָאָ֤רֶץ
הַזֹּאת֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ חֲלוּצִ֣ים תַּֽעַבְר֗וּ לִפְנֵ֛י אֲחֵיכֶ֥ם
19 בְּנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל כָּל־בְּנֵי־חָֽיִל׃ רַ֠ק נְשֵׁיכֶ֣ם וְטַפְּכֶם֮
וּמִקְנֵכֶם֒ יָדַ֕עְתִּי כִּֽי־מִקְנֶ֥ה רַ֖ב לָכֶ֑ם יֵֽשְׁבוּ֙ בְּעָ֣רֵיכֶ֔ם
אֲשֶׁ֥ר נָתַ֖תִּי לָכֶֽם׃ עַ֠ד אֲשֶׁר־יָנִ֨יחַ יְהוָ֥ה ׀ לַאֲחֵיכֶם֮
20 כָּכֶם֒ וְיָרְשׁ֣וּ גַם־הֵ֔ם אֶת־הָאָ֕רֶץ אֲשֶׁ֨ר יְהוָ֧ה
אֱלֹהֵיכֶ֛ם נֹתֵ֥ן לָהֶ֖ם בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן וְשַׁבְתֶּ֗ם אִ֚ישׁ
21 לִֽירֻשָּׁת֔וֹ אֲשֶׁ֖ר נָתַ֥תִּי לָכֶֽם׃ וְאֶת־יְהוֹשׁ֣וּעַ צִוֵּ֔יתִי
בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר עֵינֶ֣יךָ הָֽרֹאֹ֗ת אֵת֩ כָּל־אֲשֶׁ֨ר

13 עד הר חרמון כו׳: ההוא יקרא ארץ רפאים ר״ל אותה שנתתי לאברהם:
16 תוך הנחל וגבול כל הנחל ועוד מעבר לשפתו כלומר עד ועד בכלל ויותר
17 מכאן: כנרת מעבר הירדן המערבי הי׳ ונחלת בני גד מעבר הירדן מזרחי
וכפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר לשפתו עד כנרת והיו שם הירדן
18 תבול הירדן ומעבר לו: ואצו אתכם לבני ראובן וגד היה מדבר. לפני
אחיכם הם היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים
נופלים לפניהם שנאמר וטרף זרוע אף קדקד (דברים לג):

עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לִשְׁנֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה
כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה
עֹבֵר שָׁמָּה׃ לֹא תִּירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא 22
הַנִּלְחָם לָכֶם׃ ס וָאֶתְחַנַּן אֶל־ 23
יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃ אֲדֹנָי יְהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ 24
לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה
אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה

ואתחנן אין חנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אף על פי שיש להם 23
לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת
חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון (שמות לג) אמר לו בל' ואתחנן,
(ד"א) זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה כדאיתא בספרי. בעת ההיא
לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג, דמיתי שמא הותר הנדר. לאמר זה אחד
מג' מקומות שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה
שאלתי אם לאו: ה' אלקים רחום בדין. אתה החילות להראות את 24
עבדך פתח להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזרה אמר לו ממך
למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי (שמות לב) וכי תופס הייתי בך אלא
לפתוח פתח שבי הי' תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו.
את גדלך זו מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא כח ה' (במדבר יד).
ואת ידך זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי עולם. החזקה שאתה כובש
ברחמים את מדת הדין בחזקה. אשר מי אל וגו', אינך דומה למלך בשר
ודם שיש לו יועצים וסנקתדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על
מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזרתך, ולפי פשוטו
אתה החילות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג כדכתיב ראה החילותי
תת

פנים המקרא.

24 אתה החלות וגו' אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי
תופס הייתי בך אלא וכו' עכה"ד, במס' ברכות דף ל"ב א' ועתה הניחה לי
אמר ר' אבהו אלמלא מקרא כתוב א"א לאומרו מלמד שתפסו משה להקב"ה
כביכול כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו ש"ע אין אני
מניחך עד שתמחול ותסלח להם עכ"ל, ופי' רש"י הניחה לי משמע שהי' אוחז
בו עכ"ל וזהו המאמר הוא נסכמת הלשון כי כל לשון הנח' שבכל המקרא לעול'
הוא מקושר עם המונח שהוא המתפעל כמו ואת אחיכם האחד הניחו אתי
(בראשית מ"ב ל"ג) וינח משה את המטות (במדבר י"ז כ"ב) ותנח בגדו אצלה
בראשי

25 בְּמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃ אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־
הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הָהָר הַטּוֹב
26 הַזֶּה וְהַלְּבָנֹן׃ וַיִּתְעַבֵּר יְהוָה בִּי לְמַעַנְכֶם וְלֹא
שָׁמַע אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רַב־לָךְ אַל־תּוֹסֶף
27 דַּבֵּר אֵלַי עוֹד בַּדָּבָר הַזֶּה׃ עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה
וְשָׂא עֵינֶיךָ יָמָּה וְצָפֹנָה וְתֵימָנָה וּמִזְרָחָה וּרְאֵה
28 בְעֵינֶיךָ כִּי־לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה׃ וְצַו אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ וְחַזְּקֵהוּ וְאַמְּצֵהוּ כִּי־הוּא יַעֲבֹר לִפְנֵי הָעָם

25 תת לפניך (דברים ב) הראני מלחמת ל"א מלכים: אעברה נא אין נא אלא לשון בקשה. ההר הטוב הזה זו ירושלים. והלבנון זה בית המקדש:
26 ויתעבר ה' נתמלא חימה. למענכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם (תלים קו). רב לך שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר, ד"א רב לך הרבה מזה שמור
27 לך רב טוב הצפון לך: וראה בעיניך בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כלה שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ (דברים לד): וצו
28 את יהושע על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות. וחזקהו ואמצהו בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל. כי הוא יעבור אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והיא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך (יהושע ז) קם לך כתיב אתה הוא העומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו לא עוברין

בנבת המקדש.

(בראשית ל"ט י"ו) ויניחו אותו עד הבקר, ויניחו אתו במשמר, ויניחוה מחוץ לעיר והדומים להם כי מלת את גם אות הכינוי תורה על הפעול ולזאת הי' לו למקרא לומר ועתה הניחה אותי דוגמת הניחה אותי והמיסבי (שופטים י"ו כ"ו) אבל הניח' לי בלמ"ד הקנין משמעו הניחה את אשר לי ולשון קצר הוא וכמוהו חבור עצבי' אפרי' הנח לו (הושע ד' י"ז) ות"י שבקו להון ית פולחנת.
26 ויתעבר ה' נתמלא חימ' עכ"ל ור"ל שהות פעל נגזר מן עברה תעם ופירשו נתמלא חימה ולזאת הוציאו הכתוב בלשון התפעל כמבואר לעיל מ' ז'.

הַזֶּה וְהוּא יַנְחִיל אוֹתָם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃
29 וַנֵּשֶׁב בַּגָּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר׃ פ
ד
1 וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל שְׁמַע אֶל־הַחֻקִּים וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּ
וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵי
2 אֲבֹתֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם׃ לֹא תֹסִפוּ עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ לִשְׁמֹר אֶת־
מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם׃
3 עֵינֵיכֶם הָרֹאוֹת אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה בְּבַעַל
פְּעוֹר כִּי כָל־הָאִישׁ אֲשֶׁר הָלַךְ אַחֲרֵי בַעַל־פְּעוֹר
4 הִשְׁמִידוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ׃ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃ רְאֵה ׀ לִמַּדְתִּי
5 אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה אֱלֹהָי
לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה
6 לְרִשְׁתָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם
וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאָמְרוּ רַק עַם־חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי
7 הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כִּי מִי־גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ אֱלֹהִים
קְרֹבִים אֵלָיו כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־קָרְאֵנוּ אֵלָיו׃

29 עוברין: ונשב בגיא וגו׳, ונצמדתם לע״ז ואף על פי כן ועתה ישראל
2 שמע אל החקים והכל מחול לך ואני לא זכיתי לימחל לי: לא תוסיפו כגון
חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו:
6 ושמרתם זו משנה: ועשיתם כמשמעו. כי היא חכמתכם ובינתכם

8 וּמִי גּוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר־לוֹ חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים צַדִּיקִם
כְּכֹל הַתּוֹרָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃
9 רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח
אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וּפֶן־יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ
10 כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ׃ יוֹם
אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר
יְהוָֹה אֵלַי הַקְהֶל־לִי אֶת־הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת־
דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃
11 וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ
12 עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ וַיְדַבֵּר יְהוָֹה
אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים
13 וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־
בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים

8 וגו', נאמר תמצאו חכמים ונבוני' לעיני העמי': חקים ומשפטים צדיקים
9 הגונים ומקובלים: רק השמר לך פן תשכח את הדברים או כשלא
תשכח אותם ותעשום על אמתתם תמצאו חכמים ונבונים ואם תעו ותו לותם
10 מתוך השכחה תמצאו פותים: יום אשר עמדת מוסב על מקרא שלמעלה
ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב אשר ראית את הקולות
ואת הלפידים. ילמדון ילפון לעצמם. ילמדון יאלפון לאחרים:

הכנת המקרא.

10 ילמדון ילפון לעצמן וכו', הורה בזה ההבדל שבין ל' למידה ולשון לימוד
כי כל אותן הלשונות הבאים בבנין הקל הם ל' למידה (לערנען) ואותן הבאים
בבנין הכבד הדגוש הם לשון לימוד (לעהרען) והנה ההבדל בעצמו גם
בלשון ארמי בין ילפון שטעמו ילמדו לעצמן ובין יַלְּפוּן או יְאַלְּפוּן
שטעמו ילמדו לאחרים.

14 וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה
בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים
לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
15 לְרִשְׁתָּהּ׃ וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא
רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב
16 מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל
17 תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ תַּבְנִית
כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף
18 אֲשֶׁר תָּעוּף בַּשָּׁמָיִם׃ תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה
תַּבְנִית כָּל־דָּגָה אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃
19 וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־
20 הַשָּׁמָיִם׃ וְאֶתְכֶם לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם
מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה
21 כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וַיהוָה הִתְאַנַּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם
וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא

14 16 ואותי צוה ה׳ ללמד אתכם תור׳ שבע״פ: סמל צורה: ופן תשא עיניך
להסתכל בדבר ולתת לב לטעות אחריהם: אשר חלק להם להאיר להם, ד״א 19
לאלוהות לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם לטרדם
מן העולם וכן הוא אומר כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא (תהלי׳ לו):
כור הוא כלי שמזקקין בו את הזהב: התאנף נתמלא רוגז. על דבריכם 20 21

אֶל־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
22 לְךָ נַחֲלָה׃ כִּי אָנֹכִי מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי
עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים וִירִשְׁתֶּם אֶת־
23 הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־תִּשְׁכְּחוּ
אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ
24 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא
אֵל קַנָּא׃ פ
25 כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ
וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם
26 הָרַע בְּעֵינֵי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ׃ הַעִידֹתִי
בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד
תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים
27 עָלֶיהָ כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ וְהֵפִיץ יְהוָה
אֶתְכֶם בָּעַמִּים וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם

22 על אודותיכם על עסקיכם: כי אנכי מת וגו', אינני עובר מאחר שמת
23 אהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים: תמונת כל תמונת כל דבר.
24 אשר צוך ה' אשר נוך שלא לעשות: אל קנא מקנא לנקום אנפר"מנע
25 (חיימער) בלעז מתחרה על רוגזו להפרע מע"א: ונושנתם רמז להם
שיגלו ממנה לסוף תתנ"ב שנ' כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף תת"ן
והקדים ב' שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר
וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו (דניאל ט) צדקה עשה
26 עמנו שמהר להביאה ב' שנים לפני זמנה: העידותי בכם הנני מזמינם

אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם שָׁמָּה׃ וַעֲבַדְתֶּם־שָׁם 28
אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר
לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא
יְרִיחֻן׃ וּבִקַּשְׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 29
וּמָצָאתָ כִּי תִדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ׃ בַּצַּר לְךָ וּמְצָאוּךָ כֹּל הַדְּבָרִים 30
הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקֹלוֹ׃ כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה 31
אֱלֹהֶיךָ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַשְׁחִיתֶךָ וְלֹא יִשְׁכַּח
אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם׃ כִּי שְׁאַל־ 32

להיות עדים שהתריתי בכם: ועבדתם שם אלהים כתרגומו משאתם 28
עובדים לעובדיהם כאלו אתם עובדים להם: לא ירפך מלהחזיק בך בידיו 31
ולשון לא ירפך ל' לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון לא יפריש אותך מאליו וכן
אחזתיו ולא ארפנו (שיר ג) שלא נקוד ארפנו כל לשון רפיון מוסב על לשון
מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה (מלכי' ב ד) תן לה רפיון, הרף ממני (דברי' ט)

הבנת המקרא

לא ירפך מלהחזיק בך וכו' עכ"ל. בעבור שמצאנו שהכתוב משתמש 31
בלשון רפיון בבנין הקל לפעמים גם בבנין הפעיל וידענו על המכונה כי הקל
פעל עומד וההפעיל יוצא ולכן הי' אפשר לפרש הרפיון בבנין הפעיל על
נתינת הרפיון לזולתו בפועל כלומר נתינת התשישות בהסרת הכח העצמי,
והי' פירוש לא ירפך לא יתן לך תשישות אבל יעזרך בכח ידיך, לזאת פי' הרב
לא ירפך מלהחזיק בך בידיו וכו' ור"ל כי הרצון בנתינת הרפיון הוא מצד
העדר החיזוק, ובאומרו לא ירפך רצונו לא ימוש ידו מלהחזיק בך עד שתהיה
נעזב ממנו, וכן פי' הרב לקמן ל"א ו' לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב
ממנו, ואמר עוד כי כל לשון רפיון בבנין הפעיל מוסב על המפעיל ועל
המתפעל אלא שהכתוב הבדיל ביניהם בשימוש הלשון שאם אחר לשון רפיון
אות הכינוי או מלת את או למ"ד השימוש הוא נופל על המפעיל, ואם אחריו
מ"ם השימוש או הוא נופל על המתפעל לכן הרף ממני פירושו התרפה ממני
וכן ת"א אנח בעותך מן קדמי, כאלו היתה תפלת משה אוחזת בו ית' עד
שא"ל הרף ממני.

נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן
הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים׀ אָדָם עַל־הָאָרֶץ
וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵה הַשָּׁמָיִם הֲנִהְיָה
33 כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ׃ הֲשָׁמַע
עָם קוֹל אֱלֹהִים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כַּאֲשֶׁר־
34 שָׁמַעְתָּ אַתָּה וַיֶּחִי׃ אוֹ׀ הֲנִסָּה אֱלֹהִים לָבוֹא
לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים
וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה
35 אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ אַתָּה הָרְאֵתָ
לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ׃
36 מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ
הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ
37 הָאֵשׁ׃ וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ

32 התרפה ממני׃ לימים ראשונים על ימים הראשונים. ולמקצה השמים
וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה זהו פשוטו, ומדרשו מלמד על
קומתו של אדם שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה
אל קצה. הנהיה כדבר הגדול הזה ומהו הדבר הגדול השמע עם וגו'׃
34 הנסה אלהים הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת גוי וגו' כל הה"ן הללו
תמיהות הן לכך נקודו' הן בחטף פתח הנהיה הנשמע הנסה השמע. במסות
על ידי נסיונות גבורותיו כגון התפאר עלי (שמות ח) אם אוכל לעשות כן הרי
זה נסיון. באותות בסימנין להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך
(שמות ד). ובמופתים הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות.
35 ובמלחמה ביד שנאמר כי ה' נלחם להם (שמות יד)׃ הראת כתרגומו
איתחזיתא כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם שבעה רקיעים וכשם שקרע
את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה
37 הראת לדעת׃ ותחת כי אהב וכל זה תחת אשר אהב. ויוציאך בפניו

אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃
38 לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ
לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃
39 וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא
הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת
40 אֵין עוֹד׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ
וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי
41 אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
42 מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ׃ לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח

כאדם המנהיג בנו לפניו שנאמר ויסע מלאך האלהי' ההולך וגו' וילך מאחריהם (שמות יד), דבר אחר ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמה שנאמר נגד אבותם עשה פלא (תהלים עח) ואל תתמה על שהזכיר בל' יחיד שהרי כתנם בלשון יחיד יבחר בזרעו אחריו: ממך מפניך סרסהו ודרשהו להוריש מפניך
38 גוים גדולי' ועצומים ממך. כיום הזה כאשר אתה רואה היום: אז יבדיל
41 נתן לב להיות חרד לדבר שיבדלם ואף על פי שאינם קולטו' עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה. בעבר הירדן מזרחה שמש באותו עבר שבמזרחו של ירדן. מזרחה שמש לפי שהוא
דבוק

הבנת המקרא.

41 אז יבדיל נותן לב וכו', ר"ל שהיו"ד על שם המחשבה כאמרה כיו"ד של או ישיר משה בפ' בשלח ט"ו א' ושם באורתיו.

מזרחה שמש לפי שהוא דבוק וכו' עכ"ד. רצונו שהה"א שבסוף היא במקום למ"ד בתחלה ובעבור שהתיבה סמוכה נשתנה ניקוד הרי"ש לצוא, וז"ל רד"ק במכלול בשקל מִפְעָל מִשְׁקָל מִדְבָּר מִזְרָח וכו' קמוצי',

והסמוכים פתוחים וכו' ובא מִדְבַּרָה דמשק, מ"א י"ט ט"ו, מִדְבַּרָה בית און, יהושע י"ח י"ב, הבי"ת בפתח אע"פ שאחריהן כה לפי שהם סמוכים, שהמדברה דמשק שקרתא, ונשתנה מִזְרָחָה לצוא מפני הסמיכות
שלא

אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל
שִׁלְשֹׁם וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי׃
43 אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי
וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־גּוֹלָן בַּבָּשָׁן
44 לַמְנַשִּׁי׃ וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי
45 יִשְׂרָאֵל׃ אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם
46 מִמִּצְרָיִם׃ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר
בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן
אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם׃
47 וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
48 שָׁמֶשׁ׃ מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן
49 וְעַד־הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן׃ וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר
הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת
הַפִּסְגָּה׃ ס רביעי

44 לנוס נקודה רי"ש בחטף. מזרח על שמש מקום זריחת השמש: וזאת התורה
45 זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: אלה העדות אשר דבר הם הם
47 אשר דבר בצאתם ממצרים דבר להם בערבות מואב: אשר בעבר הירדן

מנחת המקרא.

אלא כלך מגיריו כי פתח הרי"ש היה מורה על הסמיכות וכו' עכ"ל, ולדעתי
נשתנה בעבור שקשה על העברי לבטא פתח לפני אות גרונית הקמוצה עד
שיחלפו הפתח לסגול כמו הֶהָרִים הֶעָרִים פֶּחָם גֶּחָל וריעיהם כידוע
מדרך הדקדוק, ולזאת לא היו יכולים לקיים פתחות
הרי"ש, והסגול אינכו מורה על סמיכות כלל לכן החליפו הפתח לצר"א
להורות התיבה על אשר אחריה.

ה

1 וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע
יִשְׂרָאֵל אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי
דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם
2 לַעֲשֹׂתָם׃ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב׃
3 לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת
4 כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים׃ פָּנִים ׀
בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃
5 אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד
לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ
6 וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר׃ ס אָנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
7 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ לֹא־יִהְיֶה לְךָ
8 אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ לֹא־תַעֲשֶׂה־לְךָ
פֶסֶל ׀ כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת
9 לָאָרֶץ׃ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם
כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃

3 שהיא במזרח שהעבר השני היה במערב חור וגנגה להם: לא את אבותינו
בלבד כרת ה' וגו', כי אתנו פנים בפנים, אמר רבי ברכיה כך אמר משה
אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור עושה בין המוכר
5 ללוקח הרי הלוקח עצמו מדבר עמכם: לאמר מוסב על דבר ה' עמכם
7 בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' ואנכי עומד בין ה' וביניכם: על פני בכל
מקום אשר אני שם והוא כל העולם, דבר אחר כל זמן שאני קיים, עשרת

10 וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי
ק׳ מִצְוֺתָֽו׃ ס לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה
11 אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא
12 אֶת־שְׁמוֹ לַשָּֽׁוְא׃ ס שָׁמוֹר אֶת־
יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶֽיךָ׃
13 14 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּֽךָ׃ וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־
מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ
וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמֽוֹךָ׃
15 וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה
עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם
16 הַשַּׁבָּֽת׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ
וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
17 נֹתֵן לָֽךְ׃ ס לֹא תִרְצָֽח׃ ס וְלֹא
תִנְאָֽף׃ ס וְלֹא תִגְנֹֽב׃ ס וְלֹא־

12 הדברות כבר פירשתי: שמור וזכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו. כאשר צוך קודם מתן תורה במרה: וזכרת כי עבד היית וגו', על מנת כך פדאך שתהיה לו עבד ותשמור מצותיו: כאשר צוך אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חק ומשפט (שמות טו): ולא תנאף אין ל' ניאוף אלא באשת איש:

18 תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס וְלֹא
תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא
תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ
19 וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל
וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים
20 וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ
הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
21 רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ
שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
22 אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת
כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀
אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
23 וָמָתְנוּ׃ כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים
24 חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ קְרַב אַתָּה
וּשְׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀

18 ולא תתאוה לא תירוג אף הוא לשון חמדה כמו כחוד למראה (בראשית ב)
19 דמתרגמינן למרגג למיחי: ולא יסף מתרגמינן ולא פסק כי קולו חזק וקיים
24 לעולם, ד"א לא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי: ואת תדבר אלינו
התשש תשת כח סבבת המקרא.

24 ואת תדבר אינו התשתם את כחי כנקבה וכו' עסה"ד; כבר העירותי

תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
25 אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל
דִּבְרֵיכֶם בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ
26 אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ מִי־יִתֵּן וְהָיָה
לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם
27 לְעֹלָם׃ לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃
28 וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־
הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם
וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃
29 וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

התחתם את כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו מאהבה וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא

ללמוד

סגנת המקרא.

על המנין הזה נפ' בהעלותך י"א ט"ו בפסוק ואם ככה את עושה לי ע"ש, וכאן ואולי יותר ראוי לשום לב על שינוי הלשון שהרי התחילו לדבר עם משה בלשון זכר קרב אתה ושמע, ובתוך כדי דבור השנו לשונם מלו"ז אל ל"נ ואמרו ואת תדבר, ואין לייחס זה לא לסכלות ולא להתרשלות בלשון, ואפילו תימא' מ"מ בלתי עשר הוא אלא דקדקו בלשונם א"כ יקשה על משה לאיזה צורך תפס בלשונם מזה לי עלגים ולא תקן אותו על המנהג, אכן האמת שהם בחרו בלשון זה להיותו סובל כוונת שתים הגלויה והנסתרת, והגלויה היא שיהיה משה ממוצע ביניהם לבין אלהיהם לשמוע דברי ה' ולהשמיעם אליהם ויהי' הוא כדמות הנקב' המקבלת תחלה ואח"כ ממלטת וזה טעם ואת (נקבה) תדבר אלינו, ואולם הכוונה הנסתרת היתה שאינם חפצים בקול ה' בכח אבל רצונם שיהיו הדברים נשמעים אליהם בנחת בקול רך ונעים ואולם כקול אשה, וזה טעם קרב אתה (זכר) ושמע, כלומר בקריבה לשמוע תהא זריז כגבור עריץ ואולם ואת (נקבה) תדבר אלינו, כלומר בנתינך אינו

אתה

אתכם לא תסרו ימין ושמאל: בכל־הדרך 30
אשר צוה יהוה אלהיכם אתכם תלכו למען
תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר ו
תירשון: וזאת המצוה החקים והמשפטים 1
אשר צוה יהוה אלהיכם ללמד אתכם לעשות
בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה:
למען תירא את־יהוה אלהיך לשמר את־כל־ 2
חקתיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך
ובן־בנך כל ימי חייך ולמען יארכן ימיך: ושמעת 3
ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר
תרבון מאד כאשר דבר יהוה אלהי אבתיך
לך ארץ זבת חלב ודבש: פ ששי
ע רבתי ד רבתי שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה ׀ אחד: ואהבת
את יהוה אלהיך בכל־לבבך ובכל־נפשך

ללמוד ממני: ה' אלהינו ה' אחד ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות 4
ע"א הוא עתיד להיות ה' אחד שנ' כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה
לקרוא כלם בשם ה' (צפניה ג) ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד
(זכריה ד): ואהבת עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה 5
מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו. בכל לבבך
בשני יצריך, ד"א בכל לבבך שלא יהי' לבך חלוק על המקו'. ובכל נפשך אפילו
הוא נוטל את נפשך. ובכל מאדך בכל ממונך יש לך אדם שממונו חביב עליו
מגופו לכך נאמר בכל מאדך, ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה

הבנת המקרא

תהא כאשת חן בקול רך ערב לשמוע ; ובעבור זה תפס משה בלשונם ממש
להוכיחם בתוכחה מסותרות וכאלו אמר יפה אמרתם ואת תדבר אלינו כי לא
על צד המשל כניתם אותי נקבה אבל באמת התשתם את כחי כנקבה
שנשתערתי עליכם וכו'.

6 וּבְכָל־מְאֹדֶךָ׃ וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
7 מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ׃ וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
8 וּבְקוּמֶךָ׃ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ
9 לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ

טובה בין במדת פורענות וכן דוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו', צרה ויגון
6 אמצא וגו' (תהלים קיו): והיו הדברים האלה מהו האהבה והיו
הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו:
7 אשר אנכי מצוך היום לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה
אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה, דיוטגמא פלות המלך הבאה במכתב: ושננתם
לשון חדוד הוא שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך
לגמגם בו אלא אמור לו מיד. לבניך אלו התלמידים מצינו בכל מקום
שהתלמידים קרויים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים יד) ואומר
בני הנביאים אשר בבית אל (מלכים ב ב) וכן בחזקיה שלמד תורה לכל ישראל
וקראם בנים שנאמר בני עתה אל תשלו (ד"ה ב כט) וכשם שהתלמידים
קרויים בנים כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו' (מלכי' ב ב).
ודברת בם שלא יהא עיקר דבורך אלא בם עשם עקר ואל תעשם טפל.
ובשכבך יכול אפי' שכב בחצי היום ובקומך יכול אפילו עמד בחצי הלילה
ת"ל בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה:
8 וקשרתם לאות על ידך אלו תפילין שבזרוע. והיו לטוטפות בין עיניך
אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיה' נקראו טוטפת טט בכתפי שתים
9 פת באפריקי שתים: מזוזות ביתך מזזת כתיב שאין צריך אלא אחת.

סבנת המקרא.

7 ושננתם לשון חדוד וכו', ועיין בפירושו על ולשנינה לקמן כ"ח ל"ז ובמ'
מ"א ט' י"ז' תהה"כ ז' כ'.

9 מזוזות ביתך מזזת כתיב וכו', כבר שקלו וטרו הרב בעל א"ת והרב בעל
מ"ש בדבור זה ולהתאימו עם מאמרם ז"ל במס' מנחות דף ל"ד א' ע"ש, ומצאתי
בפסיקתא זוטרתא שאמר ומהו מזזת ? מזוזות דעלמא, ור"ל שאמר מזוזת
בל"ר מגד רבוי הבתים ואין פירושו וכתבתם על כל אחד ממזוזת ביתך אבל
פירושו וכתבתם על מזוזת של כל בית ובית, והרב רד"ק כתב מכלול נאבן
הרביעית אמר וכתבתם על מזזת ביתך על אחת מהמזוזות לפי הקבלה,
וכן ויקבר בערי גלעד (שופטי' יב ו) באחת מערי גלעד, אל ירכתי הספינה
(יונה א) אל אחת מהירכתים, בשתים תתחתן בי (ש"א יח כא) באחת
משתים, ועוד אחרים כמוהם.

וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס וְהָיָה כִּי־יְבִיאֲךָ יְהוָה 10
אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת
אֲשֶׁר לֹא־בָנִיתָ׃ וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר 11
לֹא־מִלֵּאתָ וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים
וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמֶר 12
לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא 13
וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ לֹא תֵלְכוּן אַחֲרֵי 14
אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר

ובשעריך לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עיירות: חצובים 11
לפי שהיה מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה: מבית עבדים 12
כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים: ובשמו תשבע אם 13
יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך
שאתה כך תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע: מאלהי העמים אשר 14

הבנת המקרא.

מבית עבדים כתרגומו מבית עבדותא וכו', ידענו כי מדקדק העברי 12
להסמיך תיבה אל תיבה בעבור יחס הענין שביניהם אלא שהיחסים שונים
ומתחלפים לכן יתפרשו כולם לפי כוונת הענין, ובעבור שרוב הסמיכים יורו
על יחס הקנין לקונהו והיה אפשר לפרש כמו כן מבית עבדים מביתם של
העבדים עד שיובן שהיו ישראל עבדים לעבדים לזאת אמר הרב שאין הדבר כן
אבל הוא כאילו כתיב מבית העבדות ולכן כל מבית עבדים שבכל אורייתא ת"א
מבית עבדותא ופירוש מבית עבדים מן המקום שהייתם שם עבדים, וע"ה
יפורשו כל הסמוכים לפי ענינם, בית הסורים או בית האסירים מקום אשר
אסירי המלך אסורים שם, בית הנשים מקום אשר הנשים נאספים שם,
וכן כל דומיהם, אכן מן מה שפי' רשי' בפ' יתרו בדבור ראשון על אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים ידמה לי שאין כאן מקומו של פירוש זה אבל
מקומו האמתי הוא בסוף הסדרא בפסוק ויפדך מבית עבדים מיד פרעה
מלך מצרים, אלא שהמעתיק הראשון נתקשה על איחור הפירוש הזה ורצה
להוציא מן הרמזים המוקדמים והמאוחרים אותו משם וקבעו כאן שלא כהלכה.

15 סְבִיבוֹתֵיכֶם׃ כִּי אֵל קַנָּא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ
פֶּן־יֶחֱרֶה אַף־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל
16 פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס לֹא תְנַסּוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃
17 שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
18 וְעֵדֹתָיו וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב
בְּעֵינֵי יְהוָה לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־
הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃
19 לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
20 יְהוָה׃ ס כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר
לֵאמֹר מָה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
21 צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם׃ וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ
עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
22 מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת וּמֹפְתִים
גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ
23 לְעֵינֵינוּ׃ וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃
24 וַיְצַוֵּנוּ יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה

סביבותיכם הוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך
16 תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם ביותר: במסה כשיצאו ממצרים
17 שנסיהו במים שנאמר היש ה' בקרבנו (שמות יז): הישר והטוב זו
19 פשרה לפנים משורת הדין: כאשר דבר והיכן דבר והמותי את כל
20 העם וגו' (שמות כג): כי ישאלך בנך מחר יש מחר שהוא לאחר זמן:

לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים
25 לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃ וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּי־נִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה
1 אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ ס שביעי . כִּי
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי
וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי
2 וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים מִמֶּךָּ׃ וּנְתָנָם
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים
3 אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם׃ וְלֹא
תִתְחַתֵּן בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח
4 לִבְנֶךָ׃ כִּי־יָסִיר אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר׃
5 כִּי אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם תִּתֹּצוּ
וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם
6 תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃ כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם

1 2 ונשל ל׳ השלכה והתזה וכן ונשל הברזל (דברי״ט): ולא תחנם לא תתן
להם חן אסור לו לאדם לומר כמה נאה עובד כוכבים זה, ד״א לא תתן להם
חנייה בארץ: כי יסיר את בנך מאחרי בנו של נכרי כשישא את בתך
יסיר את בנך אשר תלד לו בתך מאחרי למדנו שבן בתך הבא מן הנכרי
קרוי בנך אבל בן בנך הבא מן הנכרית אינו קרוי בנך אלא בנה שהרי לא
5 נאמר על בתו לא תקח כי תסיר את בנך מאחרי: מזבחותיהם של לבנים.
מצבותם אבן אחת. ואשירהם אילנות שעובדין אותן. ופסיליהם צלמים:

7 סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ לֹא
מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר
8 בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים׃ כִּי מֵאַהֲבַת
יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה
מפטיר וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃
9 וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל
הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
ק׳ מִצְוֺתָו לְאֶלֶף דּוֹר׃ וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־
10 פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל־פָּנָיו
11 יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים
וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשׂוֹתָם׃   פ

7 לא מרובכם כפשוטו ומדרשו לפי שאין אתם מגדילין עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק בכם. כי אתם המעט הממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר (בראשית יח) וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה (שמות טז), לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון (ישעיה יד) וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) וחירם שאמר אל אני מושב אלהים ישבתי (יחזקאל כח). כי אתם המעט הרי כי משמש בלשון
8 דהא: כי מאהבת הרי כי משמש בלשון אלא לא מרובכם חשק ה׳ בכם אלא מאהבת ה׳ אתכם. ומשמרו את השבועה מחמת
9 שמרו את השבועה: לאלף דור ולהלן הוא אומר לאלפים (דברים ה) כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה ששכרן יותר גדול הוא אומר לאלפים. אוהביו אלו העושין מאהבה. שומרי מצותיו אלו העושין
10 מיראה: ומשלם לשונאיו אל פניו בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו
11 מן העולם הבא: היום לעשותם ולמחר לעולם הבא ליטול שכרם.

12 וְהָיָה ׀ עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֵת הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה
וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ
לְךָ אֶת־הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
13 לַאֲבֹתֶיךָ׃ וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ
שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה
14 אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ בָּרוּךְ תִּהְיֶה
מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה
15 וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ וְהֵסִיר יְהוָֹה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־
מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם
16 בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃ וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־
הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס
עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
17 מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס כִּי תֹאמַר
בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה
18 אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר
תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה

12 והיה עקב תשמעון אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון ושמר
ה' וגו', ישמור לך הבטחתו: שגר אלפיך ולדי בקרך שהנקבה משגרת
ממעיה. עשתרות צאנך מנחם פירש אבירי בשן (תהלי' כב) מבחר הצאן
כמו עשתרות קרנים (בראשית יד) לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי ענך
ורבותינו אמרו למה נקרא שמה עשתרות שמעשירות את בעליהן: 14 עקר
שאינו מוליד: 17 כי תאמר בלבבך על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר
בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן לא תירא מהם וגו'

19 וּלְכָל־מִצְרָיִם׃ הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ
עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה
וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־
20 אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים
21 וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־
22 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ וְנָשַׁל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט
מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה עָלֶיךָ
23 חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם

יתכן לפרשו באחת מאשר לשיכות של כי שיפול עליו שוב לא תירא מהם:
19 המסות נסיונות. האותות כגון ויהי לנחש, והיו לדם ביבשת (שמות ד).
המופתים המכות המופלאות. היד החזקה זה הדבר. והזרוע הנטויה
20 זו החרב של מכת בכורות: הצרעה מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם
22 מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרין שם: פן הרבה
עליך חית השדה והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה
שנאמר וחית השדה השלמה לך (איוב ה) אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא:
23 והמם נקוד קמץ כולו לפי שאין מ"ם אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם
אותם אבל והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח) כלו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו

הבנת המקרא.

23 והמם נקוד כולו קמץ וכו', כוונתו מבוארת שהתיבה מבעלי עלומי
העי"ן ומבנין הקל והמ"ם למי' הפעולים רנים כנתרים והם אותם
דוגמת שמו שמם, אבל המ"ם של והמם גלגל עגלתו מן היסוד
על בנין הקל סבב בזז, ואם תוסיף עליו מ"ם הכינוי תאמר כי אתם
הממם (דה"ב ט"ו ו'), ואין לפרש והמם מגזרת גני הומה כי
(ירמי' ד' י"ט) המו מעי לו (שם ל"א כ') וכמו ראם מן ראה
רישם מן עשה לפי שאין המיה כתלה בגוף האדם ואין פעולתי
יוצא לאחר בבנין הקל כמבואר בפי' הרמב"ם.

מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ וְנָתַן מַלְכֵיהֶם 24
בְּיָדֶךָ וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־
יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ פְּסִילֵי 25
אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב
עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ 26
וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ ׀ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב ׀ תְּתַעֲבֶנּוּ
כִּי־חֵרֶם הוּא׃ ס

ח

כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן 1
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵיכֶם׃ וְזָכַרְתָּ אֶת־כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכֲךָ 2
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן
עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ
הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו אִם־לֹא׃ וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ תיו ק
וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן 3
אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ
יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה

פתח כאשר פעל על שלש אותיות׃ כל המצוה כפשוטו ומ"א אם התחלת 1
במצוה גמור אותה שאינה נקראת אלא על שם הגומרה שנא' ואת עצמות יוסף
אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כד) והלא משה לבדו
נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל
נקראת על שמם׃ התשמור מצותיו שלא תנסהו ולא תהרהר אחריו׃ 2

4 הָאָדָם׃ שִׂמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ
5 לֹא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ
כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
6 מְיַסְּרֶךָּ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
7 לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מְבִיאֲךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת
8 וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה וּבָהָר׃ אֶרֶץ חִטָּה
וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן
9 וּדְבָשׁ׃ אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ
לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ
10 בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃ וְאָכַלְתָּ

4 שמלתך לא בלתה ענני כבוד היו שפים בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים היה גדל׳ לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו. לא בצקה לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף
8 ברגליהם נפוחות: זית שמן זיתים העושים שמן:

הכנס המקרא.

8 זית שמן זיתים העושים שמן, ר״ל שהסמיכות הזה היא להורות היחס שבין המעשה לעושה, ולעולם התיבה השני׳ מגבלת הראשונה ומגדרת אותה, זית שמן (אֶהלבוים) זית העושה שמן, וכן עץ פרי (פרוכטבוים) עץ העושה פרי, והפכם שמן זית (בוימאֶהל) שמן היוצא מן הזית, פרי עץ (בוימפרוכט) פרי היוצא מן העץ, והרד״ק בשרש זית אמר ארץ זית שמן פי׳ עצי זית שעושין שמן כי יש זיתים שאינם עושים שמן וכן ת״א ארעא דזיתהא עבדין משח עכ״ל, והלשון הזה העתיק גם הרא״ם ז״ל כאן, ולקושין דבריו פ׳ כי תבוא בפסוק מראשית כתב הכך זה ואמר כי כל הזיתים עושין שמן וגם אחבר ט בגו״ה, ועו״ד דע כי זית שם האילן גם שם הפרי וכ״פ בעל הפרחון זית דענן פי׳ אילן של זית, הזיתים יהיו לך נקודת כך על שם פרי וכן תאנה ורמון, מה שלא תמצא כן בענבים כי לא נקרא אילן כי של זית פי׳ פרי עכ״ל.

וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ
הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו 11
וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ פֶּן־תֹּאכַל 12
וְשָׂבָעְתָּ וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ וּבְקָרְךָ 13
וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־
לְךָ יִרְבֶּה׃ וְרָם לְבָבֶךָ וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה 14
אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃
הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀ שָׂרָף 15
וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ
מַיִם מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃ הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר 16
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן
נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃ וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ 17
כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃ וְזָכַרְתָּ 18
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת
חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
כַּיּוֹם הַזֶּה׃

וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 19
וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם
וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד
תֹּאבֵדוּן׃ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם 20

כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ פ
ט
1 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא
לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים גְּדֹלֹת
2 וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר
אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃
3 וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ
אֵשׁ אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ
וְהוֹרַשְׁתָּם וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
לָךְ׃ אַל־תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם
4 מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת
אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
5 מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ לֹא בְצִדְקָתְךָ וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ
אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀ הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן
הָקִים אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ
6 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃ וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא
בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה׃

4 גדולים ועצומים ממך אתה עניים והם עצומים ממך: אל
5 תאמר בלבבך נקיתי ורשעת הגוים גרמו: לא בצדקתך
אתה בא לרשת כי ברשעת הגוים הרי כי מממש בלשון אלא:

7 זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים
8 הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ וּבְחֹרֵב הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה
9 וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ בַּעֲלֹתִי
הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית
אֲשֶׁר־כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא
10 שָׁתִיתִי׃ וַיִּתֵּן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים
כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם
11 הַקָּהָל׃ וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה
נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת
12 הַבְּרִית׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי
שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר
13 מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה׃ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־
14 קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם וְאֶמְחֶה
אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־
15 עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ׃ וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר

ואשב בהר לית ישיבה אלא לשון עכבה: לוחות לחת כתיב באתיבן אות 9 י׳

בער באש ושני לוחת הברית על שתי ידי
16 וארא והנה חטאתם ליהוה אלהיכם עשיתם
לכם עגל מסכה סרתם מהר מן הדרך אשר
17 צוה יהוה אתכם: ואתפש בשני הלחת ואשלכם
18 מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם: ואתנפל
לפני יהוה כראשנה ארבעים יום וארבעים
לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי על
כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע
19 בעיני יהוה להכעיסו: כי יגרתי מפני האף
והחמה אשר קצף יהוה עליכם להשמיד
אתכם וישמע יהוה אלי גם בפעם ההוא:
20 ובאהרן התאנף יהוה מאד להשמידו ואתפלל
21 גם בעד אהרן בעת ההוא: ואת חטאתכם
אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרף אתו
באש ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק

18 ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעי' יו' שנא' ועתה אעלה אל ה' אולי אכפר
(שמו' לב) באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום כמ"ש כלים בכ"ט באב שהוא
עלה בשמו' עשר בתמוז בו ביו' נתרצ' לישראל ואמר לו למשה פסל לך שני לוחות
(שמו' לד) עשה עוד ארבעים יו' כמ"ש כלים בי"ה בו ביו' נתרצ' הקב"ה לישראל
בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך (במדב' יד) לכך הוקבע למחילה ולסליח'
ומנין שנתרצה ברצון שלם שנא' בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי
בהר כימים הראשונים (דברים י') מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון
20 אמור מעתה אמצעיים היו בכעס: ובאהרן התאנף' לפי ששמע לכם.
להשמידו זה כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד פריו ממעל (עמוס ב).
ואתפלל גם בעד אהרן והועילה תפלתי לכפר מחצה ומתו שנים ונשארו
21 השנים: טחון ל' הווה כמו הלוך וכלות מולי"נט בלע"ז (ממהולענר):

לֶעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־
22 הָהָר׃ וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה
23 מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃ וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם
מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
24 וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃ מַמְרִים
25 הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃ וָאֶתְנַפַּל
לִפְנֵי יְהוָה אֶת־אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים
הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד
26 אֶתְכֶם׃ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ
27 אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ זְכֹר
לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן
אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃
28 פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי
יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר
לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃
29 וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ רביעי
א בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת

25 ואתנפל וגו'. אלו הן עצמם האמורים למעלה וכפלן כאן לפי שכתוב כאן
סדר תפלתו שנאמר ה' אלהים אל תשחת עמך וגו': 1 בעת ההיא לסוף מ'

אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ
2 לְּךָ אֲרוֹן עֵץ: וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ
3 וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: וָאַעַשׂ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל
שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל הָהָרָה וּשְׁנֵי
4 הַלֻּחֹת בְּיָדִי: וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב הָרִאשׁוֹן
אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי:
5 וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן
6 אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה: וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם
מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
7 מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ

יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואחר כך ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחל'
שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי
משכן לא נתעסקו בו עד לאחר י"ה כי ברדתו מן ההר צוה להם על מלאכת
המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר
היה והוא שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה
6 אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: ובני ישראל נסעו מבארות בני
יעקן מוסרה מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה
והלא ממוסרות באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות וגו' (במדבר לג) ועוד
שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמנה מסעות ממוסרות
להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר
לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ער"ד
ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמנה מסעות עד בני יעקן
7 ומשם חזרת' הגדגדה היא חור הגדגד: ומן הגדגדה וגו', ובמוסרה עשיתם
אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם

נַחֲלֵי מָֽיִם׃ 8 בָּעֵת הַהִוא הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט
הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי
יְהוָה לְשָֽׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ 9 עַל־כֵּן
לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא
נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃ 10 וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי
בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־אָבָה
יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ 11 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ
לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ פ חמישי
12 וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ
כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל־

וסמך משה תוכחה זו לשיבור הלוחות לומר שקשה מיתת' של צדיקים לפני
הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות' ולהודיעך שהיקשה לו מה שאמרו נתנה ראש
8 לפרש ממנו כיום שעשו בו את העגל: בעת ההיא הבדיל ה' וגו', מוסב
לענין הראשון בעת ההיא בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם
בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן
לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם. לשאת את ארון
הלוים. לעמוד לשרתו ולברך בשמו הכהנים והיא נשיאת כפים:
9 על כן לא היה ללוי חלק לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין לחרוש
10 ולזרוע. ה' הוא נחלתו נוטל פרס מזומן מבית המלך: ואנכי עמדתי
בהר לקבל הלוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעלייה
אחרונה זו חזר ופירש כאן. כימים הראשונים של לוחות הראשונות מה הם
ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס:
11 ויאמר ה' אלי וגו' אף על פי שסרתם מאחריו וטעיתם בעגל אמר לי לך
12 נחה את העם וגו' (שמות לב): ועתה ישראל אף על פי שעשיתם כל זאת
עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם כי אם
ליראה וגו', רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
13 בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת
יְהוָה וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב
14 לָךְ׃ הֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם
15 הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃ רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה
לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם
16 מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת
17 לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים
הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים
18 וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃ עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה
19 וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה׃ וַאֲהַבְתֶּם אֶת־
20 הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ
21 תִּשָּׁבֵעַ׃ הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־

13 14 לשמור את מצות ה' ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר: הן
15 לה' אלהיך הכל ואף על פי כן רק באבותיך חשק ה' מן הכל: בכם כמו
16 שאתם (רואים אתכם) מזוקים מכל העמים היום הזה: ערלת לבבכם
17 אוטם לבבכם וכסויו: ואדני האדונים לא יוכל שום אדון להציל אתכם
מידו. לא ישא פנים אם תפרקו עולו. ולא יקח שחד לפייסו בממון:
18 עושה משפט יתום ואלמנה הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו.
ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב
19 אבינו על זה נתפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח): כי
20 גרים הייתם מום שבך אל תאמר לחברך: את ה' אלהיך תירא
ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע:

עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה
אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ׃ בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ 22
מִצְרָיְמָה וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי יא
הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃ וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 1
וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֺתָיו
כָּל־הַיָּמִים׃ וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת־בְּנֵיכֶם 2
אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה׃
וְאֶת־אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ 3
מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר 4
הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם
וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם 5
בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַאֲשֶׁר עָשָׂה 6
לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר
פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם
וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם

וידעתם היום תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי. כי לא את בניכם 2
אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל זה: בקרב כל 6
ישראל כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו
דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה
(במדבר יו) ולא פיותיה אמר לו ומה אני מקיים בקרב כל ישראל אמר לו
שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל
אל מקום הבקיעה. ואת כל היקום אשר ברגליהם זה ממונו של אדם

7 בְקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: כִּי עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל־
8 מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן תֶּחֶזְקוּ
וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
9 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם
10 אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס ששי כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם
הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ
11 וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם

7 שמעמידו על תלו: כי עיניכם הרואות מוסב על המקרא האמור למעלה
כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו':
10 לא כארץ מצרים היא אלא טובה הימנה ונאמרה הבטחה זו לישראל
ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזו, יכול
בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה
ת"ל וחברון שבע שנים נבנתה (במדבר יג) וגו' אדם אחד בנאן חם בנה צוען
למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את
הכעור שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום הראשון חביב הא למדת
שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנא' כגן ה' כארץ מצרים
(בראשית יג) וצוען שבח מצרים היא שהיא מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו
בצוען שריו (ישעי' ל) וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקברות
מתים ואע"פ כן היא יפה מצוען, ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה
בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען.
אשר יצאתם משם אפילו ארץ רעמסס אשר ישבתם בה והיא במיטב ארץ
מצרים שנאמר במיטב הארץ וגו' (בראשית מז) אף היא אינה כארץ ישראל.
והשקית ברגלך ארץ מצרי' היתה צריכה להביא מי' מנילוס ברגלך ולהשקותה
צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים
מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה
משקה נמוך וגבו' גלוי ושאינו גלוי כאחת. כגן הירק שאין די לו בגשמים

עֹבְרִ֥ים שָׁ֖מָּה לְרִשְׁתָּ֑הּ אֶ֚רֶץ הָרִ֣ים וּבְקָעֹ֔ת לִמְטַ֥ר
12 הַשָּׁמַ֖יִם תִּשְׁתֶּה־מָּֽיִם׃ אֶ֕רֶץ אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ
דֹּרֵ֣שׁ אֹתָ֑הּ תָּמִ֗יד עֵינֵ֨י יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֨יךָ֙ בָּ֔הּ מֵֽרֵשִׁית֙
13 הַשָּׁנָ֔ה וְעַ֖ד אַחֲרִ֥ית שָׁנָֽה׃ ס וְהָיָ֗ה
אִם־שָׁמֹ֤עַ תִּשְׁמְעוּ֙ אֶל־מִצְוֺתַ֔י אֲשֶׁ֧ר אָנֹכִ֛י מְצַוֶּ֥ה
אֶתְכֶ֖ם הַיּ֑וֹם לְאַהֲבָ֞ה אֶת־יְהוָ֤ה אֱלֹֽהֵיכֶם֙ וּלְעָבְד֔וֹ
14 בְּכָל־לְבַבְכֶ֖ם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶֽם׃ וְנָתַתִּ֧י מְטַֽר־אַרְצְכֶ֛ם
בְּעִתּ֖וֹ יוֹרֶ֣ה וּמַלְק֑וֹשׁ וְאָסַפְתָּ֣ דְגָנֶ֔ךָ וְתִירֹשְׁךָ֖

11 ומשקין אותו ברגל ובכתף: ארץ הרים ובקעות משובח ההר מן המישור
שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בית כור ממנו חמשה כורין ארבע
12 מארבע שפועיו ואחד בראשו. ובקעות הן מישור: אשר ה' אלהיך דורש
אותה והלא כל הארצות הוא דורש שנא' להמטיר על ארץ לא איש (איוב לח)
אלא כביכול אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורשה דורש את כל
הארצות עמה. תמיד עיני ה' אלהיך בה לראות מה צריכה ולחדש בה
גזירות עתים לטובה עתים לרעה וכו' כדאיתא בר"ה השנה. מראשית
13 השנה מר"ה נידון מה יהא בסופ': והיה אם שמוע והיה מוסב על האמור
למעלה למטר השמים תשתה מים. והיה אם שמוע תשמעו אם תשמע
בישן תשמע בחדש וכן אם שכוח תשכח (דברים ח) אם התחלת לשכוח סופך
שתשכח כולה שכן כתיב במגילה אם תעזבני יום יומים אעזבך. מצוה אתכם
היום שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם בו ביום. לאהבה את ה' שלא
תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל
שכר אלא כל מה שתעשה עשה מאהבה וסוף הכבוד לבא. ולעבדו בכל
לבבכם עבודה שהיא בלב זו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנא' אלהך
די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר
וכוין פתיחן ליה וגו' (דניאל ו) וכן בדוד הוא אומר תכון תפלתי קטרת לפניך
(תהלים קמא). בכל לבבכם ובכל נפשכם והלא כבר הזהיר בכל לבבך
14 ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד אזהרה לצבור: ונתתי מטר ארצכם עשיתם
מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי. בעתו בלילות, שלא יטריחו אתכם,
ד"א בעתו בלילי שבתות שהכל מצויין בבתיהם. יורה היא רביעה הנופלת
לאחר הזרע שמרוה את הארץ ואת הזרעים. מלקוש רביעה היורדת סמוך
לקציר למלאת התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה

15 וְיִצְהָרֶךָ׃ וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ
16 וְשָׂבָעְתָּ׃ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם
וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם׃
17 וְחָרָה אַף־יְהוָה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם וְלֹא־
יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם
מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה נֹתֵן לָכֶם׃

העטופי' ללבן (בראשית ל) לקישיא, ר"ל לכך נקראת מלקוש שיורד על
המלילות ועל הקשין. ואספת דגנך אתה תאספנו ולא אויבך כענין
שנא' אם אתן דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו (ישעיה סב) ולא כענין שנא' והי'
15 אם זרע ישראל וגו (שופטים ו): ונתתי עשב בשדך שלא תצטרך להוליכה
למדברות, ד"א שתהי' גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך
ואתה מונע ידך ממנה שלשים יו' קודם לקציר ואינה פוחתת מתבואה. ואכלת
ושבעת הרי זו ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים, ואכלת
16 ושבעת השמרו לכם כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו
שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה שנאמר פן תאכל ושבעת ונקרך
ובקרך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת (דברים ח). וסרתם
לפרוש מן התורה ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן
התורה הולך ומדבק בע"א וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת
ה' לאמר לך עבוד וגו' (שמואל א כו) ומי אמר לו כן אלא כיון שאני מגורש
17 מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים. אלהים אחרים שהם
אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: את יבולה
אף מה שאתה מוביל לה כענין שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט (חגי א).
ואבדתם מהרה על כל שאר היסורין אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם
לחטא, משל למלך ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל
יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מצרכו
והקיא וטנף את כל בני המסיב' נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחורי פלטרין.
מהרה איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול

שפתי חכמים

16 אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם וכו', ר"ל שאין אחרים תאר
לגוים אחרים עד שיתפרש אלהים של גוים אחרים אך הוא תאר לאלהים
ופירושו אלהים שהם אחרים, ובעבור שמלת אלהים מקובץ בל"ר לכן נופל
עליו התאר בל"ר וכן אלהים קדושים, אלהים קרובים.

18 וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת
19 בֵּין עֵינֵיכֶם׃ וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ
20 וּבְקוּמֶךָ׃ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃
21 לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי
22 הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃ ס שביעי ומפטיר כִּי אִם־
שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃
23 וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם
24 וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃ כָּל־הַמָּקוֹם

שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים (בראשית ו) דור המבול לא היה להם ממי
18 ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: ושמתם את דברי אף לאחר שתגלו היו
מצויינים במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו
19 וכן הוא אומר הציבי לך ציונים (ירמי' לא): לדבר בם משעה שהבן יודע
לדבר למדהו תורה צוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק
מתחיל לדבר אביו מסיח עמו בלשון הקדש ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי
21 הוא כאלו קוברו שנא' ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו' למען ירבו
ימיכם וימי בניכם אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה
נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו. לתת להם לתת לכם אין כתיב כאן אלא
22 לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית המתים מן התורה: שמור תשמרון
אזהרה שמירות הרבה להזהר בלמודו שלא ישתכח. ללכת בכל דרכיו הוא
רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים. ולדבקה בו
אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה
23 אני עליך כאלו נדבקת בו: והוריש ה' עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה
מה שעלי. ועצומים מכם אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל

אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־
הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד
25 הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם׃ לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ
בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
26 לָכֶם׃ ס רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
27 הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה׃ אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ
אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם
28 הַיּוֹם׃ וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
29 לֹא־יְדַעְתֶּם׃ ס וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִּים וְאֶת־

גבורים מה השבח הוא שמשבח את האמורי' לומר ועצומים מכם אלא אתם
25 גבורים מאלו האומות והם גבורים מכם: לא יתיצב איש וגו', אין לי אלא
איש אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת"ל לא יתיצב מכל מקום אם כן מה
ת"ל איש אפילו כעוג מלך הבשן. פחדכם ומוראכם והלא פחד הוא מורא
אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד לשון בעיתת
פתאום. מורא לשון דאגה מימים רבים. כאשר דבר לכם והיכן דבר
את אימתי אשלח לפניך וגו' (שמות כג):
26 ראה אנכי ברכה וקללה, האמורות בהר גריזים ובהר עיבל: את
27 28 הברכ' על מנת אשר תשמעו: מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היו'
ללכת וגו', הא למדת כל העובד ע"א הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל
29 מכאן אמרו כל המודה בע"א ככופר בכל התורה כולה: ונתת את הברכה
כתרגומו ית מברכיא את המברכי'. על הר גריזים כלפי הר גריזים הופכין
פניה' ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו', כל הארורים

הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל׃ הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן 30
אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב
בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה׃ כִּי אַתֶּם 31
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם־
בָּהּ׃ וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־ 32 יב
הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ אֵלֶּה 1
הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ

30 שבפרשה אמרו תחלה בל' ברוך ואחר כך הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו
בקללה: הלא המה נתן בהם סימן. אחרי אחרי העברת הירדן הרחק
והלאה למרחוק, וכל לשון אחרי כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא. דרך
מבוא השמש להלן מן הירדן לצד מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני
דבורים שנקודים בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במשפל והוא
תנא ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך
בפשטא ורפה. מול הגלגל רחוק מן הגלגל. אלוני מורה שכם הוא
31 שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה (בראשית יב): כי אתם עוברים
את הירדן וגו', נסים של ירדן יהיו סימן בידכם שתבאו ותירשו את הארץ:

שפתי חכמים (?) — סבנת המקדא.

30 אחרי דרך מבוא השמש וכו' וטעם המקרא מוכיח וכו' עסה"ד,
כוונתו מבוארת שאין אחרי מחובר עם דרך שאחרי הוא בטעם פשטא המפרידו
ממלת דרך ומדנים הדל"ת, ואילו שניהם כחברים הי' ראוי דרך לטעם פשט'
ואחרי למשרתו מרכא והדל"ת של דרך הי' ראוי להיות רפה באין בג"ד כפ"ת
הסמוכים ליהו"א שלפניהם. ומה שאמר הרב ואם הי' אחרי דרך דבור אחד
הי' נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך שתי התיבות האלה בשופר הפוך הוא
תוספת איזה תלמיד שרצה לפרש אתה המשרת הראוי למלת אחרי וחשב שהוא
שופר הפוך בעבור שהוא הוא המשרת לפשטא על המנהג, ולא ידע בטיב
הטעמים כי במקום הזה יהי' משרתו מרכא לא מהפך, ועיקר הדברים
האלה כבר בארתים בטוב טעם מפטי הטעמים דף ה' ב' ודף י"ט א' ודף כ"ד
א' בדין התיב והפשטא ע"ש.

2 כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה׃ אַבֵּד
תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים
3 הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן׃ וְנִתַּצְתֶּם
אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן
4 וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא׃ לֹא־
5 תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם
אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה׃
6 וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם
7 וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם
לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם

2 אבד תאבדון אבד ואחר כך תאבדון מכאן לעוקר ע"א שצריך לשרש אחריה.
את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה תאבדון מהם את אלהיהם
3 אשר על ההרים: מזבח של אבנים הרבה. מצבה של אבן אחת והיא
בימוס שבפני ביתה אבן שחצבה מתחלתה לבימוס. אשרה אילן הנעבד.
ואבדתם את שמם לכנות להם שם לגנאי בית גליא קורין לה בית כריא
4 עין כל עין קוץ: לא תעשון כן להקטיר לשמים בכל מקום כי אם במקום
אשר יבחר, דבר אחר ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן,
אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה אמר רבי
ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו
5 כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב: לשכנו תדרשו
6 זה משכן שילה: זבחיכם שלמים של חובה. מעשרותיכם מעשר בהמה
ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה. תרומת ידכם אלו הבכורים שנאמר
בהם ולקח הכהן הטנא מידך (דברים כו). ובכורות בקרכם לתתן לכהן

אתם ובתיכם אשר ברכך יהוה אלהיך: לא תעשון 8
ככל אשר אנחנו עשים פה היום איש כל־הישר
בעיניו: כי לא־באתם עד־עתה אל־המנוחה 9
ואל־הנחלה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ועברתם 10
את־הירדן וישבתם בארץ אשר־יהוה אלהיכם
מנחיל אתכם והניח לכם מכל־איביכם מסביב
וישבתם־בטח: והיה המקום אשר־יבחר יהוה
אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את 11
כל־אשר אנכי מצוה אתכם עולתיכם וזבחיכם
מעשרתיכם ותרמת ידכם וכל מבחר נדריכם
אשר תדרו ליהוה: ושמחתם לפני יהוה 12

ויקריבם שם: **אשר ברכך ה'** לפי הברכה הבא: **לא תעשון ככל אשר** 8
אנחנו עושים וגו', מוסב למעל' על כי אתם עוברי' את הירדן וגו' כשתעברו
את הירדן מיד אתם מותרים להקריב בבמה כל ארבע עשרה שנה של כיבוש
וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתם מקריבי' פה היום במשכן שהוא עמכם
ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין
קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבו' שאתם מתנדבים
על ידי שישר בעיניכ' להביאם ולא על ידי חובה אותם תקריבו בבמה: **כי לא** 9
באתם כל אותן ארבע עשרה שנה. **עד עתה** כמו עדיין. **אל המנוחה**
10 זו שילה, נחלה זו ירושלי': **ועברתם את הירדן וישבתם בארץ** שתחלקוה
ויהא כל אחד מכיר את חלקו ואת שבטו. **והניח לכם** לאחר כבוש וחלוק
ומנוחה מן הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל (שופטים ג) ואין זו אלא
בימי דוד או והיה המקום וגו' בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר
בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל
נתן ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ה' יושב בתוך היריעה (שמואל ב ז):
11 **שמה תביאו** וגו', למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך
חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ומשחרבה נוב ובאו
לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים. **מבחר נדריכם** מלמד

אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם
וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין
13 לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה
14 עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ כִּי אִם־בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה
15 עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ׃ רַק
בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח ׀ וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא
16 וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ
17 עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל

13 שאינו מן המובחר: השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר. בכל מקום
אשר תראה אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב על פי נביא כגון אליהו בהר
14 הכרמל: באחד שבטיך בחלקו של בנימין ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם
הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים
15 ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה: רק בכל אות נפשך במה הכתוב
מדבר אם בבשר תאוה להתירה להם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום
אחר כי ירחיב את גבולך וגו' ואמרת אוכלה בשר וגו' במה זה מדבר בקדשים
שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בכל מקום יכול יפדו על מום עובר תלמוד לומר
רק. תזבח ואכלת אין לך בהם היתר גיזה וחלב אלא אכילה על ידי זביחה.
הטמא והטהור לפי שבאו מכח קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל
טמא לא יאכל (ויקרא ז) הוצרך להתיר בו שטמא וטהור אוכלין בקערה אחת:
כצבי וכאיל שאין קרבן בא מהם. כצבי וכאיל לפוטרן מן הזרוע והלחיים
16 והקיבה: רק הדם לא תאכלו אף על פי שאמרתי שאין לך בו זריקת דם
במזבח לא תאכלנו. תשפכנו כמים לומר לך שאין צריך כסוי, דבר אחר
הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים. לא תאכלו בא הכתוב ליתן לא תעשה
17 על הדבר: לא תוכל ר' יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי
כיוצא בו ואת היבוסי יושב ירושלים לא יכלו בני ישראל להורישם (שופטים א)
יכולים היו אלא שאינן רשאין לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם
מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא על שם העיר שנקראת יבוס כך מפורש
בפרקי דר' אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים (שמואל ב ה)

בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת
בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ
18 וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה
וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל
19 מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־
20 יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס כִּי־יַרְחִיב
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ
אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר
21 בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ
שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה
לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת
22 נַפְשֶׁךָ׃ אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל

שלמים שכתבו עליהם את השבועה. ובכורות בקרך אזהרה לכהנים.
18 ותרומת ידך אלו הבכורים: לפני ה' לפנים מן החומה. והלוי אשר
בשעריך אם אין לך לתת לו חלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין
19 כך מעשר עני המוכרז על שלמיך: השמר לך ליתן לא תעשה על הדבר.
20 על אדמתך אבל בגולה אינך מוזהר עליו יותר מעניי ישראל: כי ירחיב וגו',
למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים
ועשר. בכל אות נפשך וגו', אבל במדבר נאסר להם בשר חולין אלא אם
21 כן מקדישה ומקריבה שלמי': כי ירחק ממך המקום ולא תוכל לבא לעשות
שלמים בכל יום כמו עכשיו שהמשכן הולך עמכם. וזבחת כאשר צויתיך
למדנו שיש צוי בשחיטה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה בסיני:
22 אך כאשר יאכל את הצבי וגו', אינך מוזהר לאכלן בטהרה אף מה צבי

23 כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֶנּוּ׃ רַק
חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ
24 וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ
25 עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן
יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
26 יְהוָה׃ רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא
27 וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ וְעָשִׂיתָ
עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
28 וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ

23 ואיל חלבן מותר אף חולין חלבן מותר ת"ל כך: רק חזק לבלתי אכול הדם
ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופי' בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק
דברי רבי יהודה, רבי שמעון בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך
וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו
שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו קל וחומר לשאר מצות. ולא
24 תאכל הנפש עם הבשר אזהרה לאבר מן החי: לא תאכלנו אזהרה לדם
25 התמצית: לא תאכלנו אזהרה לדם האיברים. למען ייטב לך וגו', צא
ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו
זוכה לו ולבניו אחריו קל וחומר לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם:
26 רק קדשך אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את
27 הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא הביאם לבית הבחירה: ועשית
עולותיך אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם
דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה ואחר כך והבשר תאכל, ועוד דרשו רבותינו
רק קדשיך בא ללמד על הקדשים שבח"ל וללמד על התמורות ועל ולדות
28 קדשים שיקריבו: שמור זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח
כענין שנא' כי נעים כי תשמרם בבטנך (משלי כב) ואם שניתה אפשר שתשמע.
ותקיים הא כל שאינו בכלל משנה אינו בכלל מעשה. את כל הדברים שתהא

אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי
29 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שלישי כִּי־יַכְרִית
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ
30 בְּאַרְצָם׃ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי
הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר
אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־
31 כֵּן גַּם־אָנִי׃ לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־

חביב עליך מצוה קלה כמצוה חמורה. הטוב בעיני השמים. והישר
30 בעיני אדם: פן תנקש אנקלוס תרגם ל' מוקש ואני אומר שלא הא לדקדק
בלשון שלא מצינו נ"ן בשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל כלשון טירוף
וקשקוש מצינו נו"ן וארכובתיה דא לדא נקשן (דניאל ה) ואף זה אני אומר
פן תנקש אחריהם פן תטרוף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש
נושה לכל אשר לו (תהלי' קט) מקלל את הרשע להיות עליו נושים רבים ויהיו
מחזירין ומתנקשין אחר ממונו. אחרי השמדם מפניך אחר שתראה
שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים
שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא ישמידו אחרים וישמידוך. איכה יעבדו
לפי שלא ענש על ע"א עליא על זבוח וקטור וניסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי
לה' לבדו (שמות כב) דברים הנעשים לגבוה בא ולמדך כאן שאם דרכה של
ע"א לעובדה בדבר אחר כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו
וחייב אבל זבוח וקטור וניסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב:

הבנת המקרא

30 פן תנקש א"מ לשון מוקש ואני אומר וכו' עסה"ד, ידענו כי מוקש
היא כמו מועד שהמ"ם לתיקון השם והם מגזרת יעד יקש ותאמר מהם בל'
נפעל עבר ונועדתי לך, נוקשת באמרי פיך, ובנפעל עתיד אשר אִוָּעֵד
לך וכן פן תִוָּקֵשׁ כנזכר לעיל, ו'כ"ה ולכן אין תִנָּקֵשׁ כמו תוקש מגזרת
יוקש כי לא יכול נו כו"ן בנפעל עתיד אבל הנו"ן יסוד בתיבה כגון של
נתן ושל נצל ומהם תאמ' בל' נפעל עתיד תִנָּתֵן תִנָּצֵל ובבנין הדגש יְנַקֵּשׁ
והוא לשון קשקוש וטירוף ולינוע וכמו שפי' הרב' עוד בתילי' ק"ט' י"א
ע"ש, ועיין עוד מ"ש אבל ונכלתם את מגרים (שמו' ג' כב) וכן פי' הרשב"ם פן
תנקש כמו ינקש נושה, דא לדא נקשן, לא תטלטל לנוע ולנוד ולכרוך אחריה.

תּוֹעֲבַת יְהוָֹה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי
יג גַּם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
1 לֵאלֹהֵיהֶם׃ אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא
תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ
2 כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן
3 אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׃ וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־
דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים
4 אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃ לֹא תִשְׁמַע אֶל־
דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא
כִּי מְנַסֶּה יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת
הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־
5 לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃ אַחֲרֵי יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם
תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ
וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃

31 כי גם את בניהם גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם אמר ר' עקיבא אני
1 ראיתי אדמי שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו׃ את כל הדבר קלה כחמורה.
תשמרו לעשות ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון
לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של עשה. לא תוסף עליו חמשה
2 טוטפות ה' מינין בלולב ד' ברכות לברכת כהנים׃ ונתן עליך אות בשמים
כענין שנאמר בגדעון ועשית עמדי אות ואמר יהי נא חורב על הגזה וגו'
(שופטי' ו). או מופת בארץ (ס"א ונתן אליך אות, בשמים דכתיב והיו לאותות
ולמועדים (בראש' א). או מופת בארץ דכתי' אם על יהי' על הגזה לבדו ועל כל
הארץ חורב) (שופטי' ו) אע"פ כן לא תשמע לו וא"ת מפני מה נותן לו הקב"ה
5 ממשלה לעשות אות כי מנסה ה' אלהיכם אתכם׃ ואת מצותיו תשמרו תורת
משה. ובקולו תשמעו בקול הנביאים. ואותו תעבודו במקדשו. ובו תדבקון

6 וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי
דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם׀
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס 7 כִּי
יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ׀
אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר
לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ 8 מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים
מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ 9 לֹא־תֹאבֶה
לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו

6 הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקר חולים כמו שעש' הקב"ה: סרה
דבר המוסר מן העול' שלא הי' ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דישטורנו"ד בלעז
(אבווענדונג). והפדך מבית עבדי' אפילו אין לו עליך אלא שפדאך דיי:
7 כי יסיתך אין הסתה אלא גרוי שנא' אם ה' הסיתך בי (ש"א כו) אמיטר"א בלעז
(פערלייטונג) שמסיתו לעשות כן. אחיך מאב. או בן אמך מאם. חיקך
השוכבת בחיקך ומחקה בך אפיקי"א בלעז (אנהאנגענד) וכן מחיק הארץ
(יחזק' מד) מיסוד התקוע בארץ. אשר כנפשך זה אביך פירש לך הכתוב את
החביבין לך ק"ו לאחרי'. בסתר דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר
וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה (משלי ז). אשר
לא ידעת אתה ואבותיך דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף האומות אין מניחין
מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה שמסרו לך אבותיך:
8 הקרובים אליך או הרחוקים למה פרט קרובים ורחוקים אלא כך אמר
הכתוב מטבען של קרובים אתה למד טבען של רחוקים כשם שאין ממש בקרובים
כך אין ממש ברחוקי'. מקצה הארץ זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין
9 מסוף העולם ועד סופו: לא תאבה לו לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי
שנאמר ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט) את זה לא תאהב. ולא תשמע אליו

10 וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃ כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ
יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם
11 בָּאַחֲרֹנָה׃ וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ
לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ
12 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה
13 בְּקִרְבֶּךָ׃ ס כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃
14 יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־
יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים
15 אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב
וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת
16 בְּקִרְבֶּךָ׃ הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־

בהתחננו על נפשו למחול לו לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו (שמות כג) לזה לא
תעזוב. ולא תחוס עינך עליו לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך
(ויקרא יט) על זה לא תחוס. ולא תחמול לא תהפוך בזכותו. ולא תכסה
10 עליו אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: כי הרג תהרגנו (אם יצא
מבית דין זכאי החזירהו לחובה) יצא מבית דין חייב אל תחזירהו לזכות. ידך
תהיה בו בראשונה מצוה ביד העדים להמיתו לא מת בידן ימות ביד אחרים
שנאמר ויד כל העם וגו':
13 לשבת שם פרט לירושלים שלא נתנה לדירה.
14 כי תשמע לאמר אומרים כן יצאו וגו': בני בליעל בלי על שפרקו עולו
של מקום. אנשים ולא נשים. יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת מכאן
אמרו אין נעשי' עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה:
15 ודרשת וחקרת ושאלת היטב מכאן למדו שבע חקירות מרבוי המקרא
שכאן יש שלש דרישה וחקיר' והיטב ושאלת אינו מן המנין ומהו למדו בבדיקות,
ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב (דברים יט) ועוד במקום אחר
הוא אומר ודרשת היטב (דברים יז) ולמדו היטב היטב לגזירה שוה ליתן האמור
16 של זה בזה: הכה תכה אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתוב' בהם המיתם

חֶרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־
בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־ 17
תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־
שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא
תִבָּנֶה עוֹד׃ וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם 18
לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים
וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי תִשְׁמַע 19
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה 1
אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין
עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ 2
וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל
הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס לֹא 3
תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה׃ זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ 4

17 18 נאחרת: לה' אלהיך לשמו ובשבילו: למען ישוב ה' מחרון אפו שכל
1 זמן שע"א בעולם חרון אף בעולם: לא התגודדו לא תתנו גדידה ושרט
בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושים לפי שאתם בניו של מקום ואתם
ראוין להיות נאים ולא גדודי' ומקורחי'. בין עיניכם אצל הפדחת ובמקום
אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם (ויקרא כא) לעשות כל הראש כבין
2 העינים: כי עם קדוש אתה קדושת עצמך מאבותיך ועוד ובך בחר ה':
3 כל תועבה כל שתעבתי לך כגון נרצע אוזן בכור כדי לאוסרו במדינה הרי
דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו, יצא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו
ראיים, בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך והזהיר כאן על אכילתו:
4 זאת הבהמה איל וצבי ויחמור, למדנו שהחיה בכלל בהמה ולמדנו שבהמה
וחיה טעונה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט:

5 שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים׃ אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר
6 וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזָמֶר׃ וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת
פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה
7 בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ
מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־
הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה
8 הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא
הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא
9 תִגָּעוּ׃ ס אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר
בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ׃
10 וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ
11 טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה
12 תֹּאכֵלוּ׃ וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס

5 זאקו מתורגם יעלא יעלי סלע (איי'בע) הוא תשטבאוק (שטיינבאק). ותאו
6 תורבלא תור היער בלשון ארמי: מפרסת סדוקה כתרגומו.
פרסה פלג"עה (פוסוהאלע). ושוסעת חלוקה בשתי צפרנים שיש סדוקה
ואינה חלוקה בצפרנים והיא טמאה. בבהמה משמע מה שמצוא בבהמה
7 אכול מכאן אמרו שהשליל ניתר בשחיטת אמו: השסועה בריה היא שיש לה
שני גבין וב׳ שדראות, אמרו רבותינו למה נשנו, בבהמות מפני השסועה
8 ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בת"כ: ובנבלתם לא תגעו רבותינו
פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנה
ת"ל אמור אל הכהנים וגו׳ (ויקרא כא) ומה טומאת המת חמורה כהנים
11 מוזהרי׳ ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן: כל צפור טהורה
12 תאכלו להתיר משולחת שבמצורע: וזה אשר לא תאכלו מהם לאסור

וְהָעָזְנִיָּה׃ וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ׃ וְאֵת 13 14
כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃ וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־ 15
הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ׃ אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף 16
וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ וְהַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ׃ 17
וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף׃ 18
וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ׃ 19
כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ׃ לֹא־תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה 20 21
לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר
לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־
תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ חמישי
עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה 22

את השסוע': הראה והאיה היא ראה היא איה היא דיה ולמה נקרא שמה 13
ראה שרואה ביותר ולמה הזהיר בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין
לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה
או איה שמה וזו לא אסר הכתוב, ובעופות פרט לך הטמאים ללמד שהעופות
טהורים מרובים על הטמאים לפיכך פרט את המיעט: התנשמת קל"כא 16
שו"רין (פלעדרמויז): שלך השולה דגים מן הים: דוכיפת הוא תרנגול 17 18
הבר וכלע"ז הרו"פא (ווידעהאָפף) וכרבלתו כפולה: שרץ העוף הם 19
הנמוכים הרוחשים על הארץ זבובין וצרעים וחגבים טמאים קרויים שרץ:
כל עוף טהור תאכלו ולא את הטמא בא ליתן עשה על לא תעשה וכן 20
בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור
עליהם בעשה ולא תעשה: לגר אשר בשעריך גר תושב שקבל עליו שלא 21
לעבוד ע"א ואוכל נבלות. כי עם קדוש אתה לה' קדש את עצמך במותר
לך דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם. לא
תבשל גדי שלש פעמים פרט לחיה ולעופות ולבהמ' טמאה. לא תבשל גדי
עשר תעשר מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל אל תגרמו לי 22
לבשל גדיים של תבוא' עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות
כראוי כשהוא סמוך להתבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתם שנא' ושדפה

23 שָׁנָה שָׁנָה׃ וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ
וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה
24 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים׃ וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ
כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ
25 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ
וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
26 וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר
וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ
וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה
27 וּבֵיתֶךָ׃ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי
28 אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃ ס מִקְצֵה׀
שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ
29 בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ וּבָא הַלֵּוִי

לפני קמה (מלכים ב יט) וכן לענין בכורים. שנה שנה מכאן שאין מעשרין
23 מן החדש על הישן: ואכלת וגו', זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר
ראשון ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' (במדבר יח) ונתן להם
רשות לאכלו בכל מקום שנא' ואכלתם אותו בכל מקום (במדב' יח) על כרחך
24 26 זה מעשר אחר הוא: כי יברכך שתהא התבוא' מרובה לשאת: בכל אשר
תאוה נפשך כלל. בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט. ובכל אשר תשאלך
27 נפשך חזר וכלל מה הפרט ולד ולדות הארץ וראוי למאכל אדם וכו': והלוי
לא תעזבנו מליתן לו מעשר ראשון. כי אין לו חלק ונחלה עמך יצאו לקט
שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך בהן כמוך ואינן חייבין במעשר:
28 מקצה שלש שנים בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניי'
29 לשמטה שיבערם מן הבית בשלישית: ובא הלוי ויטול מעשר ראשון. והגר

כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם
וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן
יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר טו
תַּעֲשֶׂה׃ ס ששי מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה 1
שְׁמִטָּה׃ וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה 2
יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־
אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ 3
וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ אֶפֶס כִּי 4
לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ׃ רַק אִם־ 5
שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃
כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ 6

והיתום ויעלו מעשר שני שהוא של עני של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים
כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים. ואכלו ושבעו תן להם כדי
שביעה מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו׳ ואתה הולך לירושלים במעשר
של שנה ראשונה ושנייה שהשהית ומתודה בערבי הקדש מן הבית כמו שמפורש
בכי תכלה לעשר (דברי׳ כו): מקץ שבע שנים יכול שבע שני׳ לכל מלוה 1
ומלוה ת״ל קרבה שנת השבע (דברי׳ כו) ואם אתה אומר ז׳ שנים לכל מלוה
ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קרובה הא למדת ז׳ שני׳ למנין השמיט׳:
שמוט כל בעל משה ידו שמוט את ידו של כל בעל משה: (את הנכרי 2 3
תגוש זו מצות עשה): אפס כי לא יהיה בך אביון ולהלן הוא אומר כי 4
לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא
בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם. אביון דל מעני ול׳
אביון שהוא תאב לכל דבר: רק אם שמוע תשמע אז לא יהיה בך אביון. 5
שמוע תשמע שמע קמעא משמיעין אותו הרבה: כאשר דבר לך והיכ׳ 6

כנגם המקדש.

והעבטת כל ל׳ הלואה וכו׳ עסה״ד, רצונו כי והעבטת גם לא תעבוט 6

גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם
7 רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ׃ ס כִּי־יִהְיֶה בְךָ
אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא
8 תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן׃ כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח
אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר

דבר ברוך אתה בעיר (דברי' כח). והעבטת כל ל' הלואה כשנופל על המלוה
נופל בל' מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על
הלוה כמו ולוית. והעבטת גוים יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה
לא תעבוט. ומשלת בגוים רבים יכול גוים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך
7 לא ימשולו: כי יהיה בך אביון התאב תאב קודם. מאחר אחיך אחיך
אביך קודם לאחיך מאמך. שעריך עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת.
לא תאמץ יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ יש
לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר לא תקפוץ. מאחיך האביון אם
8 לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: פתח תפתח אפילו כמה פעמים.
כי פתח תפתח הרי כי משמש בל' אלא. והעבט תעביטנו אם לא רצה
במתנה תן לו בהלואה. די מחסורו ואי אתה מצווה להעשירו. אשר יחסר
לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. לו זו אשה וכן הוא אומר אעשה

סבנת בסקלם.

שניהם ל' הלואה הם כמו והלוית ולוית אלא שהם משנים בניינים נבדלים,
והעבטת מבנין הפעיל ע"מ והעמדת לכן הוא כמו והלוית ונופל על המלוה
הנותן ללוה שיתן העבוט, ולא תעבוט ע"מ לא תעמוד מבנין הקל לכן הוא
כמו לא תלוה ונופל על הלוה הנותן העבוט, ואילו היה אמר ועבטת היה
משמעו ולוית יתבדל שההלואה סתם בלא משכון והעבטה הלואה במשכון
וזהו הוא נבדל מל' חבלה שהיא לקיחת המשכון מן הלוה כשמגיע זמן הפרעון
ואינו פורע וכמו שפי' הרב בפ' משפטים כ"ב כ"ה אבל אם חבל תחבול.
7 פתוח תפתח אפילו מאה פעמי', וכן נתון תתן דלהלן אפילו מאה
פעמי', כי כל ל' פעול והוא הנקרא בפי המדקדקים ל' מקור או מגדיל הוא
מורה על תדירת הענין ובלתי מוגבל בזמן וכמו שכתבתי כבר בפ' נח י"א ד'
גם בפ' פינחס כ"ה י"ו ובמקומות זולתם, וכבר אמרו ז"ל השב תשיב אפילו
מאה פעמי', וכבה עזוב תעזוב עמו, הקם תקים עמו, שלח תשלח את
האם אפילו מאה פעמי', ולאו מיתורא קא דרשי להו אלא מדאפקי' קרא
בלשון פעול כמבואר בסוף מס' חולין.

9 יֶחְסַ֖ר לֽוֹ׃ הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֡ פֶּן־יִהְיֶ֣ה דָבָר֩ עִם־לְבָבְךָ֨
בְלִיַּ֜עַל לֵאמֹ֗ר קָֽרְבָ֣ה שְׁנַֽת־הַשֶּׁ֘בַע֮ שְׁנַ֣ת הַשְּׁמִטָּה֒
וְרָעָ֣ה עֵֽינְךָ֗ בְּאָחִ֙יךָ֙ הָֽאֶבְי֔וֹן וְלֹ֥א תִתֵּ֖ן ל֑וֹ וְקָרָ֤א
10 עָלֶ֙יךָ֙ אֶל־יְהוָ֔ה וְהָיָ֥ה בְךָ֖ חֵֽטְא׃ נָת֤וֹן תִּתֵּן֙ ל֔וֹ וְלֹא־
יֵרַ֥ע לְבָבְךָ֖ בְּתִתְּךָ֣ ל֑וֹ כִּ֞י בִּגְלַ֣ל ׀ הַדָּבָ֣ר הַזֶּ֗ה יְבָרֶכְךָ֙
11 יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ בְּכָֽל־מַעֲשֶׂ֔ךָ וּבְכֹ֖ל מִשְׁלַ֥ח יָדֶֽךָ׃ כִּ֛י
לֹא־יֶחְדַּ֥ל אֶבְי֖וֹן מִקֶּ֣רֶב הָאָ֑רֶץ עַל־כֵּ֞ן אָנֹכִ֣י מְצַוְּךָ֗
לֵאמֹ֔ר פָּ֠תֹחַ תִּפְתַּ֨ח אֶת־יָדְךָ֜ לְאָחִ֧יךָ לַעֲנִיֶּ֛ךָ
12 וּלְאֶבְיֹנְךָ֖ בְּאַרְצֶֽךָ׃ ס כִּֽי־יִמָּכֵ֨ר לְךָ֜ אָחִ֣יךָ
הָֽעִבְרִ֗י א֚וֹ הָֽעִבְרִיָּ֔ה וַעֲבָֽדְךָ֖ שֵׁ֣שׁ שָׁנִ֑ים וּבַשָּׁנָה֙
13 הַשְּׁבִיעִ֔ת תְּשַׁלְּחֶ֥נּוּ חָפְשִׁ֖י מֵעִמָּֽךְ׃ וְכִֽי־תְשַׁלְּחֶ֥נּוּ

9 לו עזר כנגדו (בראשי' ב): וקרא עליך יכול מצוה ת"ל ולא יקרא (דברי' כד). והיה בך חטא מכל מקום אפילו לא יקרא, אם כן למה נאמר וקרא עליך
10 ממהר אני ליפרע ע"י הקורא יותר ממי שאינו קורא: נתון תתן לו אפילו מאה פעמים. לו בינו ובינך. כי בגלל הדבר אפילו אמרת ליתן אתה
11 נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה': על כן מפני כן. לאמר עצה לטובתך אני משיאך. לאחיך לעניך לאיזה אח לעני. לעניך ביו"ד אחד ל' עני אחד
12 הוא אבל ענייך בשני יודי"ן שני עניים: כי ימכר לך על ידי אחרים במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי (שמו' כא) ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר, אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה בית דין שאין האשה נמכרת בגנבתה שנא' בגנבתו (שמו' כא) ולא בגנבתה אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שני' קודם שתביא סימנין תצא ועוד חדש כאן הענק תעניק:

מבנת שמקרא.

10 על כן מפני כן; לאמר עצה לטובתך אני משיאך; כן הגירסא בספרינו, ועיקרו בספרי על כן אנכי מצוך לאמר עצה לטובתך אני משיאך עכ"ל, לכן הגירסא הנכונה ברש"י על כן מפני כן, כלומר עצה לטובתך אני משיאך, שהרי בגלל הדבר הזה יברכך וגו'.

14 חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם: הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק
לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה
15 אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר
16 הַזֶּה הַיּוֹם: וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ
17 כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ: וְלָקַחְתָּ אֶת־
הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד
18 עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן: לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ
בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר
שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ שביעי
19 כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר

14 העניק תעניק ל' עדי ונוגה ובמראית העין דבר שיהי' ניכר שהטיבות לו וי"מ
מפרשים ל' הטענה על צואר. מצאנך מגרנך ומיקבך יכול אין לי אלא
אלו בלבד ת"ל אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמרו אלו מה אלו
מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכ' יצאו פרדות ולמדו רבותינו
15 במס' קדושין בגזרה שוה כמה נותן לו מכל מין ומין: וזכרת כי עבד היית
והענקתי ושניתי לך מבזת מצרים ובזת הים אף אתה הענק ושנה לו: עבד
עולם יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו
(ויקר' כה) הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל. ואף לאמתך תעשה כן
הענק לה יכול אף לרציעה השוה הכתוב אותה ת"ל אם אמור יאמר העבד
18 (שמות כא) עבד נרצע ואין אמה נרצעת: כי משנה שכר שכיר מכאן
אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה והו כפלים שבעבודת שכירי יום
19 ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה כנענית והולדות לאדון: כל הבכור
תקדיש ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש שנא' אך בכור אשר יבוכר לה' וגו'
(ויקר' כז) הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה
קדוש לבכורה, ד"א אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא תקדיש ואי אפשר
לומר לא תקדיש שהרי כבר נאמר תקדיש הא כיצד מקדיש אתה הקדשו עליו

תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ
וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ 20
שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃
וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא 21
תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא 22
וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל 23
יו עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ פ
שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה 1
אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִמִּצְרַיִם לָיְלָה׃ וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן 2

וזוכה להקדיש כפי טובת הנאה שבו. לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז
וגו׳ אף הפסול למזבח רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהוו׳: לפני ה׳ אלהיך 20
תאכלנו לכהן הוא אומר שכבר מצינו שהוא ממתנות כהונה אחד תם ואחד
בעל מום שנא׳ ובשרם יהיה לך וגו׳ (ויקר׳ כח). שנה בשנה מכאן שאין
משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו כבר היקש למעשר
שנא׳ ואכלת לפני ה׳ אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך
וצאנך (דברי׳ יד) מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור אינו
נפסל אלא שמצוה תוך שנתו. שנה בשנה אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו
היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד: מום כלל 21
פסח ועור פרט כל מום רע חזר וכלל מה הפרט מפורש מום הגלוי ואינו
חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: רק את דמו לא תאכל שלא תאמר 23
הואיל וכולו היתר הנאה מכלל איסור הוא שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון
ונאכל יכול יהא אף הדם מותר ת״ל רק את דמו לא תאכל: שמור את 1
חדש האביב מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת
העומר ואם לאו עבר את השנה. ממצרים לילה והלא ביום יצאו שנאמר
ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו׳ (במדב׳ לג) אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה
רשות לצאת שנא׳ ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו׳ (שמות יב): וזבחת פסח 2
לה׳ אלהיך צאן שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו (שמו׳ יב). ובקר
תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי
שיהא נאכל על השבע, ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה:

וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃
3 לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו
מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל
4 יְמֵי חַיֶּיךָ׃ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ
שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח
5 בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר׃ לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ
אֶת־הַפָּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
6 נֹתֵן לָךְ׃ כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח
בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם׃

3 לחם עוני לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרי'. כי בחפזון יצאת ולא
הספיק בצק להחמיץ וזה יהי' לך לזכרון, וחפזון לא שלך היה אלא של מצרי' שכן
הוא אומר ותחזק מצרי' על העם וגו' (שמו' יב). למען תזכור על ידי אכילת
4 הפסח והמצה את יום צאתך: ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב
ביום הראשון לבקר אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח
מצרים ויום ראשון האמור כאן הוא ארבעה עשר בניסן כמה דאת אמר אך
ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם (שמו' יב) ולפי שהפסיק הכתוב מענינו
של פסח והתחיל לדבר בחקות שבעת ימים כגון שבעת ימים מצות תאכלו ולא
יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש בלשון זו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא
ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר, הייתי אומר שלמים הנשחטים כל שבעה
כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון,
ד"א בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לשני ימים והראשון האמור
כאן ביום טוב הראשון הכתוב מדבר וכן משמעות המקרא בשר חגיג' אשר תזבח
בערב לא ילין עד בקרו של שני אלא נאכלת היא בארבעה עשר ובחמשה עשר
6 וכך היא שנויה במס' פסחים: בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרי'
הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו וכבוא השמש
תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השרפה:

7 וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ
8 לְאֹהָלֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
9 מְלָאכָה: ס שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר
לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה
10 שָׁבֻעוֹת: וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ
11 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ
12 שָׁם: וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ
וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה: פ מפטיר

7 ובשלת זהו צלי אש שאף הוא קרוי בישול. ופנית בבקר לבקרו של שני מלמד
8 שטעון לינה ליל של מוצאי יום טוב: ששת ימים תאכל מצות ובמקו' אחר
הוא אומר שבעת ימים (שמו' יב) שבעה מן הישן ושש' מן החדש. ד"א למד על
אכילת מצה בשביעי שאינה חובה מכאן אתה למד לששת הימים שהרי שביעי
בכלל הי' ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד
על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ
מליל' הראשון שהכתוב קבעו חובה שנא' בערב תאכלו מצות (שמו' יב). עצרת
לה' אלהיך עצור עצמך מן המלאכ', ד"א כנופיא של מאכל ומשתה ל' נעצרה
9 נא אותך (שופטי' יג): מהחל חרמש בקמה משנקצר העומר שהוא ראשית
10 הקציר: מסת נדבת ידך די נדבת ידיך הכל לפי הברכ' הבא שלמי שמחה
11 ויקרא קרואים לאכול: והלוי והגר והיתום והאלמנה ארבע שלי כנגד ארבע
שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך.
12 וזכרת כי עבד היית וגו' על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעש' את החקי' הלל':

13 חג הסכת תעשה לך שבעת ימים באספך
14 מגרנך ומיקבך: ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך
ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה
15 אשר בשעריך: שבעת ימים תחג ליהוה אלהיך
במקום אשר־יבחר יהוה כי יברכך יהוה אלהיך
בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח:
16 שלוש פעמים ׀ בשנה יראה כל־זכורך את־פני ׀
יהוה אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות
ובחג השבעות ובחג הסכות ולא יראה את־פני
17 יהוה ריקם: איש כמתנת ידו כברכת יהוה
18 אלהיך אשר נתן־לך: ס שפטים
ושטרים תתן־לך בכל־שעריך אשר יהוה
אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את־העם
19 משפט־צדק: לא־תטה משפט לא תכיר פנים

13 באספך בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ, ד"א באספך מגרנך
15 ומיקבך למד שמסככין את הסכה בפסולת גורן ויקב: והיית אך שמח לפי פשוטו אין זה ל' צווי אלא ל' הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות לילי
16 יום טוב האחרון לשמחה: ולא יראה את פני ה' ריקם אלא הבא עולות
17 ראייה ושלמי חגיגה: איש כמתנת ידו מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובין יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:
18 שופטים ושוטרים שופטים, דיינין הפוסקין את הדין, ושוטרים הרודין את העם אחר מצותן שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט. בכל שעריך בכל עיר ועיר. לשבטיך מוסב על תתן לך שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך, ומלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר. ושפטו את העם וגו' מנה דיינין
19 מומחין וצדיקי' לשפוט צדק: לא תטה משפט כמשמעו. ולא תכיר פנים

וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים
20 וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן
תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
21 נֹתֵן לָךְ׃ ס לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה
כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־
22 לָּךְ׃ וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְהוָה
1 אֱלֹהֶיךָ׃ ס לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי
2 תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס כִּי־
יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־
3 הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ וַיֵּלֶךְ

אף בשמעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד
יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו. ולא תקח
שוחד אפילו לשפוט צדק. כי השוחד יעור משקבל שחד ממנו אי אפשר שלא
יטה את לבו אצלו להפוך זכותו. דברי צדיקים דברים המצודקים משפטי
20 אמת: צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה. למען תחיה וירשת כדי
21 הוא מנוי הדיינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן: לא תטע
לך אשרה לחייבו עליה משעת נטיעתה ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה
על נטיעתה. לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אזהרה
22 לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית: ולא תקים לך מצבה מצבת אבן אחת
להקריב עליה אפילו לשמים. אשר שנא מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות
ואת זו שנא כי חק היתה לכנענים ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה
1 מאחר שעשאוה אלו חק לע"ז: לא תזבח כל דבר רע אזהרה למפגל בקדשים
2 על ידי דבור רע, ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים: לעבר בריתו

סבנת המקרא.

19. דברי צדיקים דברים המצודקים וכו', כבר פירשתיו בפ' משפטים כ"ב ח'.

וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀
אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃
4 וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת
נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
5 וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא
אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ
אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים
6 וָמֵתוּ׃ עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת
7 הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד׃ יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־
בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ פ
8 כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין

3 אשר כרת אתכם שלא לעבוד אלילים: אשר לא צויתי לעבדם:
4 נכון מכוון העדות: והוצאת אל שעריך את האיש וגו' המתרג' אל
5 שעריך לתרע בית דינך טועה שכן מצינו ש שעריך זה שער שעבד בו או אינו
אלא שער שנידון בו נאמר שעריך למטה ונאמר שעריך למעלה מה שעריך
האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למט' שער שעבד בו, ותרגומו
6 לקרויך: שנים או שלשה אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך הכתוב
שלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת ואין
8 נעשין זוממין עד שיזומו כולם: כי יפלא כל הפלאה ל' הבדלה ופרישה
שהדבר נבדל ומכוסה ממך. בין דם לדם בין דם טמא לדם טהור. בין דין

הנכת המקדש.

8 כי יפלא כל הפלאה וכו', הורה נזה כי כל ל' הפלאה בין אותן הכתובי'
בלה"ק יבין אותם הכתובים בה"א כמו והפלה ה' בין מקנה ישראל, והפליתי
ביום ההוא כולם אין בעיקר יסודם כי אם פל וממנו נאצלים פלא גם פלה
לכן הם שוים בעיקר פתרונם ונבדלים רק כנגד מה ולכן אונקלוס גם הוא
לפעמים תרגום בל' הבדל' ופרוש' ולפעמי' בל' כיסוי כדי ליישב הל' על הענין,
וככ' כתב הרב לקמן בפ' נצבים על לא נפלאת היא ממך, ומלשונו שם משמע
כי יפלא דעניגא ת"א ארי יתכסי ואין כן גירסת ספרנו רק ארי יתפרש.

לָדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ
וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃
וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה 9
בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃
וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן־הַמָּקוֹם 10
הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל
אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל 11
הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן
הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ וְהָאִישׁ 12
אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד
לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת
הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְכָל־הָעָם 13
יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד׃ ס שני כִּי־ 14
תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ
כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי׃ שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ 15
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים

לדין בין דין זכאי לדין חייב, ובין נגע לנגע בין נגע טמא לנגע טהור. דברי
ריבות שיהו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר, וזה מחייב וזה
מזכה. וקמת ועלית מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות: הכהנים 9
הלוים הכהנים שיצאו משבט לוי. ואל השופט אשר יהיה בימים ההם
ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמוע לו אין לך אלא שופט
שבימיך: ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין 11
וכל שכן כשאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: וכל העם ישמעו מכאן 13

עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא־תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר
16 לֹא־אָחִיךָ הוּא׃ רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב
אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה אָמַר
17 לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד׃ וְלֹא יַרְבֶּה־
לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ
18 מְאֹד׃ וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ
· אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים
19 הַלְוִיִּם׃ וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן
יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם׃
20 לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה
יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ
1 הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי לֹא־

16 שממתיכים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל : לא ירבה לו סוסים אלא כדי
מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמה שנא' בשלמה
ותעלה ותצא מרכבה ממצרי' בשש מאות כסף וסוס בחמשי' ומא' (מלכי' א' י) :
17 ולא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו
ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה (ש"ב יב) . וכסף וזהב לא ירבה לו
18 מאד אלא כדי ליתן לאכסניא (ס"א לאפסניא) : והיה כשבתו אם עשה כן
כדאי הוא שתתקיים מלכותו . את משנה התורה שתי ספרי תורה אחת
שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו, ואונקלוס תרגם פתשגן
20 פתר משנה ל' שנון ודבור: דברי תורה כמשמעו: ולבלתי סור מן המצוה
אפילו מצוה קלה של נביא . למען יאריך ימים מכלל הן אתה שומע לאו
וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולות
וכתיב ויוחל שבעה ימים (ש"א י) ולא שמר הבטחתו לשמר כל היום ולא הספיק
להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו נסכלת לא שמרת וגו' ועתה ממלכתך
לא תקום (ש"א יג) הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש . הוא ובניו

יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃
2 וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא
נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ ס 3 וְזֶה
יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי
הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ
4 וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃ רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ

1 מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: כל שבט לוי בין תמימין
בין בעלי מומין. חלק בביזה. ונחלה בארץ. אשי ה׳ קדשי המקדש
(ס״א הקדשים). ונחלתו אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמור׳
2 לא יהי׳ לו בקרב אחיו ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו זו נחלת שאר
בקרב אחיו זו נחלת חמש׳ ואיני יודע מה היא ונראה לי שארץ כנען שנעבר
הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמורי
וכנעני ונחל׳ שאר לרבות קני וקניזי וקדמוני, וכן דרש בפרשת מתנות
שנאמרו לאהרן על כן לא הי׳ ללוי וגו׳ (דברי׳ י) להזהיר על קני וקניזי וקדמוני
של נחלת כלבני רבי קלונימוס הכי גרסינן בספרי ונחלה לא יהיה לו אלו
נחלת חמש׳ בקרב אחיו אלו נחלת שבעה נחלת ה׳ שבטים ונחלת ז׳ שבטים
ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שכן משה הנחיל
לראובן וגדי ולחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה
וז׳ האחרים כתבו משילה אחרי מות יהושע מתוך כך הזכיר חמשה לבד וז׳ לבד.
3 כאשר דבר לו בארצם לא תנחל אני חלקך (במדב׳ יח): מאת העם ולא
מאת הכהני׳. אם שור אם שה פרט לחי׳. הזרוע מן הפרק של ארכובה
עד כף של יד שקורין אשפאול״א (שולטער). והלחיים עם הלשון, דורשי
רשומות היו אומרים זרוע תחת יד שנא׳ ויקח רומח בידו (במדבר כה):
4 ראשית דגנך זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין
יפה אחד מארבעים עין רעה אחד מששים בינונית אחד מחמשים וסמכו על
המקרא שלא לפחות מא׳ מס׳ שנא׳ וששיתם את האיפה מחומר החטים
(יחזק׳ מה) ששית האיפה חצי סאה כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי אחד מס׳
שהכור שלשים סאין. וראשית גז צאנך כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה
ראשית לכהן ולא פירש בה שיעור ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים וכמה
צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנא׳ וחמש צאן עשויות (ש״א כה) רבי

5 וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ׃ כִּי בוֹ בָּחַר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהוָה
6 הוּא וּבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ס רביעי וְכִי־
יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־
7 הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה׃ וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה
אֱלֹהָיו כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי
8 יְהוָה׃ חֵלֶק כְּחֵלֶק יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־
9 הָאָבוֹת׃ ס כִּי אַתָּה בָּא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד
10 לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ לֹא־יִמָּצֵא בְךָ
מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן

5 עקילס אומר ראשית גז שתי׳ צאנך ארבעה תתן לו הרי חמש׳ : לעמוד
6 לשרת מכאן שאין שירות אלא מעומד : וכי יבא הלוי יכול בבן לוי ודאי
הכתוב מדבר ת"ל ושרת יצאו לוי׳ שאין ראויין לשירות. ובא בכל אות נפשו :
7 ושרת לימד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר
שאינו שלו, ד"א עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין
בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואע"פ שאין המשמר שלהם :
8 חלק כחלק יאכלו מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות, יכול אף
בדברי׳ הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידין ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת"ל
לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו
9 המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי : לא תלמוד
לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם
10 מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגוים : מעביר
בנו ובתו באש היא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו
בין שתיה׳. קוסם קסמים אי זהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם
לא אלך וכן הוא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד) . מעונן ר׳
עקיבא אומר אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל, וחכמים

וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף׃ וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי 11
וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ כִּי־תוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־עֹשֵׂה 12
אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה 13
אֱלֹהֶיךָ׃ * כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ 14
אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה
לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ נָבִיא מִקִּרְבְּךָ 15
מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו
תִּשְׁמָעוּן׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 16
בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת
לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי 17
הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב 18
אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם
אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־ 19

אומרים אלו אותו' העינים. מנחש פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך, מקלו
נפל מידו: וחובר חבר שמאסף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום 11
אחד. ושואל אוב זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת
בבית השחי שלו. וידעוני מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם
על ידי מכשפות. ודורש אל המתים כגון המעלה בזכורו והנשאל בגולגלת:
כל עושה אלה עושה כל לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן: 12
תמים תהיה עם ה' אלהיך התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור 13
אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהי' עמו ולחלקו:
לא כן נתן לך ה' אלהיך לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי 14
השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: מקרבך מאחיך 15
כמוני כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא:

יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי
20 אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר
דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר
יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃
21 וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר
22 לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃ אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יְהוָה
וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר
לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר יט
1 מִמֶּנּוּ׃ ס כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם
2 וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם׃ שָׁלוֹשׁ
עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה
3 אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ

20 אשר לא צויתיו לדבר אבל צויתיו לחבירו. ואשר ידבר בשם אלהי' אחרים
אפילו כיון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר. ומת בחנק ג'
מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ואומר לחבירו
והמתנבא בשם עבודת אלילים אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי הנביא
21 והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמי' שנא' אנכי אדרוש מעמו: וכי תאמר
בלבבך עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה'
מושבים מבבל' עתה מהר' (ירמי' כז) וירמי' עומד וצווח על העמודים ועל יתר
22 הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: אשר ידבר הנביא
ויאמר דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה'
והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי
הקב"ה אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחד מכל המצות לא תשמע לו
אא"כ מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה
בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה
לכך נאמר אליו תשמעון. לא תגור ממנו לא תמנע עצמך מללמד עליו
3 חובה ולא תירא ליענש עליו: תכין לך הדרך מקלט מקלט היה כתוב על

וְשִׁלַּשְׁתָּ֙ אֶת־גְּב֣וּל אַרְצְךָ֔ אֲשֶׁ֥ר יַנְחִֽילְךָ֖ יְהֹוָ֣ה
4 אֱלֹהֶ֑יךָ וְהָיָ֕ה לָנ֥וּס שָׁ֖מָּה כָּל־רֹצֵֽחַ׃ וְזֶה֙ דְּבַ֣ר
הָרֹצֵ֔חַ אֲשֶׁר־יָנ֥וּס שָׁ֖מָּה וָחָ֑י אֲשֶׁ֨ר יַכֶּ֤ה אֶת־
רֵעֵ֙הוּ֙ בִּבְלִי־דַ֔עַת וְה֛וּא לֹא־שֹׂנֵ֥א ל֖וֹ מִתְּמֹ֥ל
5 שִׁלְשֹֽׁם׃ וַאֲשֶׁ֨ר יָבֹ֥א אֶת־רֵעֵ֣הוּ בַיַּעַר֮ לַחְטֹ֣ב
עֵצִים֒ וְנִדְּחָ֨ה יָד֤וֹ בַגַּרְזֶן֙ לִכְרֹ֣ת הָעֵ֔ץ וְנָשַׁ֤ל

פרשת דרכים. ושלשת את גבול ארצך שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השנייה וכן משנייה
5 לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: ונדחה ידו כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ותתמריג ידיה ל' ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ כי שמטו הבקר (ד"ה א יג) תרגם יונתן ארי מרגשי תוריא. ונשל הברזל

ככנת ססקלא.

5 ונדחה ידו, כשבא להפיל הגרזן וכו', ונשל הברזל מן העץ יש מרבותינו וכו' עכ"ה; רצוני כי ונדחה ות"א ותתמריג הוא ל' נענוע ונדנוד, וכבר מצאנו לשון נדח ולשון נדד כנרדפים כמו שכתוב נדחים נודד אל תגלי (ישעי' יו ג) והוא כפל ענין במלת שונות, וכן כי שמטו הבקר (ש"ב ו ו) ת"י ארי מרגשי תוריא פי' הרגז שם בנענועה ובהתייגע מת"א לעבירא, ולדעת כל המפרשים ונדחה מבנין נפעל והנו"ן הכתובה לסימן הבנין ונון השרש מובלעת בדגשות הדל"ת, וכן ת"א ותתמריג בלשון נפעל; וכבר כתבתי בכמ' מקומות כי החסרים והנחים והכפולים אין בעיקר יסודם רק ב' אותיות יסודיות, לכן ונדחה ידו לשון נענוע ונדנוד משרש נדח, ודחה דחיתני לנפול (תילי' קיח) וברעתו ידחה רשע (משלי יד לב) לשון דחייה משרש דחה, וידחו ונפלו בה (ירמי' כג יב) ל' כשלון משרש דחח ע"מ לא יסב: בלכתן כולן מילידי דח הם ל' דיחוי לכן הם שוים בעיקר פתרונם אע"פ שהם נבדלים בגזרתם. וככה נשל שלה שלל כמו ונשל ה' אלהיך את הגוים, ונשל גוים רבים מפניך משרש נשל ע"מ ושמר ה' אלהיך, ותרגומם ותריך לשון דחיפה וגירושין והם פעלים יוצאים בעלות הפעול המפורש בהם שהוא נבדל מן הפועל, לא תשלה אותי (מ"ב ד כח), כי ישל אלוה נפשו (איוב כז ח), משרש שלה לשון השתלפות, של' ותשלו לה (רות ב טז) משרש שלל לשון השמטה ושכחה כמו שפי' עליו רש"י ז"ל ושלשתם מילידי של שהוא ל' ריחוק והסרה אם הסרה מקומית או הסר' מחשבית שהיא השכח'; לכן ונשל הברזל מן העץ מוטל בספק אם שרשו נשל והוא לשון פיעל שהברזל השיל מן העץ המתבקע, או שרשו שלל והנו"ן לסי' בנין נפעל ע"מ ונסב

הַבַּרְזֶל מִן־הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא
6 יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־הָאֵלֶּה וָחָי׃ פֶּן־יִרְדֹּף
גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ
כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־
7 מָוֶת כִּי לֹא־שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ עַל־
כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃
8 וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
9 דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל
10 הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃ וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב
אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה
עָלֶיךָ דָּמִים׃ פ

הברזל מן העץ יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל מקתו ויש מהם אומרים
6 שישל הברזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: פן ירדוף גואל
8 הדם לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים: ואם ירחיב כאשר
9 נשבע לתת לך ארץ קני וקניזי וקדמוני: ויספת לך עוד **שלש** הרי תשע

הגהת המקלט.

נעתה, ונקל זאת בעיני ה', ופירשו שהברזל עצמו נשתלף מן העץ שהוא תקוע בו וכמו שת"א וישתליף ברזלא, ולשני הפירושי' יש סברא ונחלקו בו רז"ל במס' מכות ריש פ"ב דף ז' ב' ואמרינן התם דפליגי על יש אם למקרא ויש אם למסרת ובכמ' מקומות בתלמוד מצאנו דפליגי בהכי והדברי' סתומים וחתומים לא מצאו בהם כל אנשי חיל ידיהם, ויש לי בזה דברים נכונים מתיישבים על הלב אם שבר לי המקום הזה מלדבר דבור כללי על כל מקומות המחלוקת לכן איחד לזאת קונטרס מיוחד בסוף הס' הזה כשיגיעני לשם בעז"ה.

וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו 11
וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃
וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד 12
גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת׃ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ 13
דַם־הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ׃ ס ששי לֹא 14
תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס לֹא־יָקוּם עֵד 15
אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא
אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀ שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־
עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ 16

שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ כנען ושלש לעתיד לבא׃ וכי יהיה איש 11
שונא לרעהו על ידי שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על
מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא
לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהי׳ איש שונא לרעהו וגו׳ שהיה לו לכתוב וכי
יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש׃ לא תחוס עינך שלא תאמרו הראשון 13
כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים׃ לא תסיג 14
גבול ל׳ נסוגו אחור (ישעי׳ מב) שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך
שדה חבירו למען הרחיב את שלו והלא כבר נאמר לא תגזול (ויקר׳ יט) מה ת״ל
לא תסיג למד על העוקר תחום חבירו שעובר בשני לאוין יכול אף בחוצ׳ לארץ
ת״ל בנחלתך אשר תנחל וגו׳ בארץ ישראל עובר בשני לאוין ובחוצה לארץ אינו
עובר אלא משום לא תגזול׃ עד אחד זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא 15
אם כן פרט לך בו אחד. לכל עון ולכל חטאת להיות חבירו נענש על עדותו
לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבוע׳, אמר לחברו תן לי מנה
שהלויתיך אמר לו אין לך בידי כלום ועד אחד מעיד שיש לו חייב להשבע לו.
על פי שני עדים ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין ולא שיעמוד
תורגמן בין העדים ובין הדיינ׳. לענות בו סר׳ לדבר שאינו שאוסר העד הזה 16
אבל תעדות הזאת כיצד שאמרו להם והלא עמנו היית׳ אותו היו׳ במקו׳ פלוני׃

17 לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃ וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־
לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים
18 אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים
הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃
19 וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ
20 הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־
יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃
21 וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן בְּשֵׁן
כ יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס כִּי־תֵצֵא
1 לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב

17 ועמדו שני האנשים בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד
שצריכין להעיד עדותן מעומד. אשר להם הריב אלו בעלי הדין. לפני ה'
יהי דומה להם כאלו עומדין לפני המקום שנא' בקרב אלהים ישפוט (תילי' פב).
אשר יהיו בימים ההם יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג בו כבוד:
18 ודרשו השופטים היטב על פי המוימין אותם שבודקים את הבאים
להזימם בדרישה ובחקיר'. והנה עד שקר כל מקום שנא' עד בשני' הכתוב
19 מדבר: כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין. לעשות
לאחיו מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינן בשריפה אלא במיתת
הבועל שהיא בחנק שנאמר היא באש תשרף (ויקר' כא) היא ולא בועלה לכך
נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לאחותו אבל
בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון
שהעידוה שהרג' את הנפש שאלה את השבת נהרגין במיתתה שלא מיעט כאן
20 אחותו אלא במקום שיש לקיים בהם הזמה במיתת הבועל: ישמעו ויראו
21 מכאן שצריכין הכרזה איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בבית דין: עין בעין
1 ממון וכן שן בשן וגו': כי תצא למלחמה סמך הכתוב יציאת מלחמה
לכאן לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמ', ד"א לומר לך אם עשית משפט
צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי
משפט וצדק בל תניחני לעושקי (תילי' קיט). על אויביך יהיו בעיניך כאויבי'
ל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך. סוס ורכב בעיני כלם כסוס אחד וכן
הוא אומר והכית את מדין כאיש אחד (שופטי' ו) וכן הוא אומר כי בא סוס

מִמְּךָ֔ לֹ֥א תִירָ֖א מֵהֶ֑ם כִּֽי־יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ עִמָּ֔ךְ
2 הַמַּֽעַלְךָ֖ מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ וְהָיָ֕ה כְּקָֽרָבְכֶ֖ם אֶל־
3 הַמִּלְחָמָ֑ה וְנִגַּ֥שׁ הַכֹּהֵ֖ן וְדִבֶּ֥ר אֶל־הָעָֽם׃ וְאָמַ֤ר
אֲלֵהֶם֙ שְׁמַ֣ע יִשְׂרָאֵ֔ל אַתֶּ֨ם קְרֵבִ֥ים הַיּ֛וֹם
לַמִּלְחָמָ֖ה עַל־אֹיְבֵיכֶ֑ם אַל־יֵרַ֣ךְ לְבַבְכֶ֗ם אַל־
4 תִּֽירְא֛וּ וְאַֽל־תַּחְפְּז֥וּ וְאַל־תַּעַרְצ֖וּ מִפְּנֵיהֶֽם׃ כִּ֚י
יְהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם הַהֹלֵ֖ךְ עִמָּכֶ֑ם לְהִלָּחֵ֥ם לָכֶ֛ם
5 עִם־אֹיְבֵיכֶ֖ם לְהוֹשִׁ֥יעַ אֶתְכֶֽם׃ וְדִבְּר֣וּ הַשֹּֽׁטְרִים֮
אֶל־הָעָ֣ם לֵאמֹר֒ מִֽי־הָאִ֞ישׁ אֲשֶׁ֨ר בָּנָ֤ה בַֽיִת־
חָדָשׁ֙ וְלֹ֣א חֲנָכ֔וֹ יֵלֵ֖ךְ וְיָשֹׁ֣ב לְבֵית֑וֹ פֶּן־יָמוּת֙
6 בַּמִּלְחָמָ֔ה וְאִ֥ישׁ אַחֵ֖ר יַחְנְכֶֽנּוּ׃ וּמִֽי־הָאִ֞ישׁ אֲשֶׁ֨ר

פרעה (שמות טו). עם רב ממך בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב:
2 בקרבכם אל המלחמ' סמוך לצאתכם מן הספר מגבול ארצכם. ונגש הכהן
3 המשוח לכך והוא נקרא משוח מלחמה. ודבר אל העם בל' הקדש: שמע
ישראל אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדי אתם שיושיע אתכם.
על אויביכם אין אלו אחיכם שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם אין זו
כמלחמת יהוד' עם ישרא' שנא' ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה
וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום
וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו
שומרון (ד"ה ב כח) אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה.
אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו ארבע אזהרות כנגד ארבע'
דברים שמלכי האומות עושים מגיפין בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי
להשמיע קול שיסכו אלו שכנגדם וינוסו ורומסים בסוסים ומצהילין אותם
להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני
משמיעי קול. אל ירך לבבכם מצהלת סוסים. אל תיראו מהגפת תריסין.
4 ואל תחפזו מקול הקרנות. ואל תערצו מקול הצווחה: כי ה' אלהיכם וגו'.
הם באים בנצחונו של בשר ודם ואתם באים בנצחונו של מקום פלשתים באו
בנצחונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו. ההולך עמכם זה מחנה
5 הארון: ולא חנכו לא דר בו חנוך ל' התחלה. ואיש אחר יחנכנו ודבר

נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת
7 בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃ וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר
אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־
8 יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ וְיָסְפוּ
הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ
הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס
9 אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ׃ וְהָיָה כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים
לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ
10 הָעָם׃ ס שביעי כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר
11 לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם׃ וְהָיָה
אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה כָּל־הָעָם
12 הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ׃ וְאִם־לֹא

6 של נטעת כרם הוא זה: ולא חללו לא פדאו בשנ' הרביעית שהפירות טעונין
7 לאוכלן בירושלים או לחללן בדמי' ולאכול הדמים בירושלי': פן ימות במלחמ'
8 ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות: ויספו השוטרי'
למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע וכן
שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע
וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע. הירא ורך הלבב רבי עקיבא אומר כמשמעו
שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר
הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות
על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר
9 אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: שרי צבאות שמעמידין
זקפין מלפניהם ומלאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור
הרשות בידו לקפח את שוקיו, זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף
את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמ' ולא תנוסו שתחלת נפיל' ניסה:
10 כי תקרב אל עיר במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעש'
11 לכל הערים הרחוקות וגו': כל העם הנמצא בה אפילו אתה מוצא בה
משבעה אומות שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם. למס ועבדוך עד
12 שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמ'

תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ
עָלֶיהָ׃ וּנְתָנָהּ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־ 13
זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ רַק הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה 14
וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ תָּבֹז לָךְ
וְאָכַלְתָּ אֶת־שְׁלַל אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהֹוָה
אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכָל־הֶעָרִים הָרְחֹקֹת 15
מִמְּךָ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־מֵעָרֵי הַגּוֹיִם־הָאֵלֶּה הֵנָּה׃
רַק מֵעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ 16
נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה׃ כִּי־הַחֲרֵם 17
תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי
הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ לְמַעַן 18
אֲשֶׁר לֹא־יְלַמְּדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתָם
אֲשֶׁר עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַיהֹוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ס כִּי־תָצוּר אֶל־עִיר 19
יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא־תַשְׁחִית
אֶת־עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל

הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך.
וצרת עליה אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: ונתנה ה' 13
אלהיך בידך אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך: והטף אף 14
טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים: כאשר צוך 17
לרבות את הגרגשי: למען אשר לא ילמדו הא אם עשו תשובה ומתגיירין 18
אתה רשאי לקבלם: ימים שנים. רבים ג' מכאן אמרו אין צרין על עיירות 19
של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום שנים או ג' ימים
וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים (ש"ב א) ובמלחמת הרשות הכתוב

1

וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא
20 מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר׃ רַק עֵץ אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ
מַאֲכָל הוּא אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרָתָּ וּבָנִיתָ מָצוֹר
עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הִוא עֹשָׂה עִמְּךָ מִלְחָמָה עַד
רִדְתָּהּ׃ פ
1 כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃
2 וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
3 סְבִיבֹת הֶחָלָל׃ וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל
וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־
4 עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־מָשְׁכָה בְּעֹל׃ וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי

מפנך. כי האדם עץ השדה הרי כי משמש בלשון דלמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתייסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו: עד רדתה לשון רדוי שתהא כפופה לך:
2 ויצאו זקניך מיוחדים שבזקניך אלו סנהדרי גדולה. ומדדו ממקום שהחלל שוכב. אל הערים אשר סביבות החלל לכל צד לידע איזו קרובה:

הגהת המקדש.

20 עד רדתה לשון רידוי שתהא כפופה לך עכ"ל, וכן פי' לקמן עד רדת חומתיך לשון כיבוש וכן ת"א שכיהם כל' כיבוש, ודע שלדעת כל המדקדקים אין רדתה ורדת לשון רידוי כ"א ל' ירידה ומשרש ירד כמו שבתו מן ישב ולדתה מן ילד, אבל לשון רידוי מגזרת לא תרדה בו בפרך ושרשו רדה וממנו יאמר רדיתה כמו מן עשה עשותה ומן ראה ראותה ודומיהם, אכן לדעת קדמוני הקדמונים ורש"י עמהם לא מן השם הוא זה ועיקר יסוד כולם ב' אותיות יסודיות, לכן ירד גם רדה מגזרת רד שענינו הכפיפה, והוציאו הכפיפה ממקום גבוה למקום נמוך או מרוממות לשפלות בלשון ירד, והכפיפה ברדיה בלשון רדה, וכל רידוי ירידה ואין כל ירידה רידוי שיתכן שהדבר יורד ומ"מ אינו משועבד תחת יד אחר, לכן רדת רדתה מבעלי הכפיים וכל בעלי ב' אותיות יסודיות נוספי התי"ו ומלעיל ועם התי"ו כשינמנו עם הכינויים כמו גשת שבת, קחה ותיריהם.

הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר
לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם אֶת־הָעֶגְלָה
בַּנָּחַל׃ וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְהוָה 5
אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם
יִהְיֶה כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא 6
הַקְּרֹבִים אֶל־הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה
הָעֲרוּפָה בַנָּחַל׃ וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה 7
אֶת־הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ כַּפֵּר לְעַמְּךָ 8
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי
בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם׃ וְאַתָּה 9
תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר
בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס כִּי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה 10
עַל־אֹיְבֶיךָ וּנְתָנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְשָׁבִיתָ
שִׁבְיוֹ׃ וְרָאִיתָ בַּשִּׁבְיָה אֵשֶׁת יְפַת־תֹּאַר וְחָשַׁקְתָּ 11

אל נחל איתן קשה שלא נעבד. וערפו קוצץ עורפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא 4
עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינה עושה פירות לכפר
על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: ידינו לא שפכה וכי עלתה 7
על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות
ובלא לויה: הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל: ונכפר להם הדם הכתוב 8
מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: ואתה תבער מגיד שאם נמצא 9
ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה':
כי תצא למלחמה במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל 10
אין לומר ושבית שביו שהרי כבר נאמר לא תחיה כל נשמה (דברים כ). ושבית
שביו לרבות כנענים שבתוכה ואע"פ שהם משבעה אומות: אשת אפילו 11
אשת

הגהת המקרא.

אשת אפילו אשת איש עכ"ל, הרא"ם אמר מיתורא דמלת אשת דרשי הכי 11
(במס' קידושין כ"א ב') דהוי לי למיכתב וראית בשביה יפת תאר מאי אשת?

12 בָּהּ וְלָקַחְתָּ לְךָ לְאִשָּׁה: וַהֲבֵאתָהּ אֶל־תּוֹךְ
בֵּיתֶךָ וְגִלְּחָה אֶת־רֹאשָׁהּ וְעָשְׂתָה אֶת־צִפָּרְנֶיהָ:
13 וְהֵסִירָה אֶת־שִׂמְלַת שִׁבְיָהּ מֵעָלֶיהָ וְיָשְׁבָה
בְּבֵיתֶךָ וּבָכְתָה אֶת־אָבִיהָ וְאֶת־אִמָּהּ יֶרַח יָמִים
וְאַחַר כֵּן תָּבוֹא אֵלֶיהָ וּבְעַלְתָּהּ וְהָיְתָה לְךָ

אשת איש. ולקחת לך לאשה לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע שאם אין
הקב"ה מתירה ישאנה באיסור אבל אם נשאה כופו להיות שונאה שנא' אחריו
כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיו' הללו:
12 13 ועשתה את צפרניה תגדלם כדי שתתנוול: והסירה את שמלת שבית
לפי שהם נאים שהגוים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים
עמהם. וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה
רואה בבכייתה רואה בניוולה כדי שתתגנה עליו. ובכתה את אביה כל כך
למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת:

סבנת המקרא.

ש"מ אפילו א"א, ואין זה נכון לדעתי כי לא מצאנו בכל המקרא שיזכיר התאר
יפה תאר או יפת תאר מבלי זכר המתואר אם בשמו העצמי או בשם מינו כמו
הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ולא אמר כי יפת מראה את, ולכן
מלת אשת בלתי מיותרת עד שנוכל להוציא ממנה אפילו א"א, והרב קוקיזי
אמר שמלת אשת סמוך ואין לסומכו אל יפת תאר כי אין טעם לומר אשה של
יפת תאר ולכן פירשוהו רז"ל בחסרון המתואר שהוא א"ש וכאלו כתיב אשת
איש יפת תאר, וגם זה בלתי נכון כי כבר מצאנו אשת מוכרת כמו אשת לידה,
אשת בעלת אוב, כמבואר בשרשים לרד"ק ומנא להו למידרש אפילו א"א,
והנראה לי עיקר הוא שמשמעות מלת אשת דרשו שהי' לו ליכתב אשה יפת
תאר כמו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, ומדשני קרא וכתב אשת
ש"מ אפילו א"א כי לא מצאנו בכל המקרא שיאמר אשת כי אם על בעולה חוקא,
אבל אשה שם כולל לכל נקבה בין בעולה בין בתולה, ולכן שינה קרא וכתב
אשת למשמע מניה אפילו א"א.

12 ועשתה את צפרניה. תגדלם כדי שתתנוול עכ"ל, ויאמר עליו הרמב"ן
ז"ל זה כדברי ר"ע וכן פירש אונקלוס (ותרבי ית טופרהא) והנה לדעתם יהי'
ועשתה כמו ועשת את התבואה כי הצמיחה תקרא עשיי', אבל בספרי אמר
רואה לדברי ר' אליעזר (שאמר ועשתה תקוץ) לא עשה רגליו ולא עשה שפמו
(ש"ב יט כה) יהיה ראי' גדולה לכך אני אומר וכו' עכ"ל, ולא ידעתי למה
הכיר דבר זה בשם הספרי והלא גם הוא בגמרא דילן במס' יבמות דף מ"ח א'

ושמת

לְאִשָּׁה׃ וְהָיָה אִם־לֹא חָפַצְתָּ בָּהּ וְשִׁלַּחְתָּהּ 14
לְנַפְשָׁהּ וּמָכֹר לֹא־תִמְכְּרֶנָּה בַּכָּסֶף לֹא־תִתְעַמֵּר
בָּהּ תַּחַת אֲשֶׁר עִנִּיתָהּ׃ ס כִּי־ 15
תִהְיֶיןָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הָאַחַת אֲהוּבָה וְהָאַחַת
שְׂנוּאָה וְיָלְדוּ־לוֹ בָנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׂנוּאָה
וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ 16
אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר
אֶת־בֶּן־הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃
כִּי אֶת־הַבְּכֹר בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי 17
שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ

והיה אם לא חפצת בה הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה. לא תתעמר 14
בה לא תשתמש בה בל' פרסי קורין לעבדות ושמש עימרא"ה מיסודו של רבי משה
הדרשן למדתי כן: פי שנים כנגד שני אחים. בכל אשר ימצא לו מכאן 17

הבנת המקרא.

ואמרו שם ורא"י לדברי ר"א ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו אלו עשיי' העברה ע"כ, ופי' רש"י לא עשה רגליו לא קצץ צפרני רגליו, ולא עשה שפמו לא גלח שער שפמו אלמא עשיי' קרי להעברה עכ"ל, ואע"פ שיש ראי' גדולה לר"א מ"מ איפסק הלכתא כר"ע וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ח הלכה ה' ולא חש לראייתו של ר"א והדין עמו כי לפי עיקר משמעות לשון הכתוב אין משם ראי' כלל ואדרבה הוא ראי' לסתור, כי כל לשון עשיי' בכל המקרא הוא לשון תיקון ושלימות התבואה גם היא תיקון, וברור כי קציצת הצפרנים הוא תיקון לגבי ידים ורגלים והוא השחתה לגבי הצפרנים הנקצצים, ואילו היה כתיב הכא ועשתה את ידיה או הי' הנחון דומה לראיי' של ונא עשה רגליו ולא עשה שפמו שנתייחס התיקון לרגליו ולשפמו, ואין שפם שם לשער של השפה העליונה כ"א אל השפה העליונה מקום השער לכן עשיית השפם הוא תיקון השפם והיינו גילוח שער השפם וככה עשיית הרגלים נופל על קציצת צפרני הרגלים שהוא תיקון לרגלים, לכן נברור כי ועשתה את צפרניה שייחס העשיי' לצפרנים פירושו תגדלם שהוא תיקון לצפרנים, ואילו הי' הרצון בו הקציצה הי' לו לייחס העשיי' אל הידים ולומר ועשתה את ידיה דוגמת לא עשה רגליו, וזה ברור.

18 לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס כִּֽי־יִהְיֶה
לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו
וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃
19 וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי
20 עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ
בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל
21 וְסֹבֵא׃ וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ
22 וְיִרָאוּ׃ ס שני וְכִֽי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא
23 מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל־עֵץ׃ לֹא־
תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּֽי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם
הַהוּא כִּֽי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא
אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ

18 שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק: סורר
סר מן הדרך. ומורה מסרב בדברי אביו ל' ממרים. ויסרו אותו מתרין
בו בפני שלשה ומלקין אותו. בן סורר ומורה אינו חייב עד שיגנוב ויאכל
תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנא' זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין
בזוללי בשר למו (משלי כג) ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה
לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת
21 דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: וכל ישרא'
ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהי' בן סורר ומור':
22 וכי יהיה באיש חטא משפט מות סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים
עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה יעבור עבירות ויתחייב מיתה בב"ד.
ותלית אותו על עץ רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין שנא' כי קללת אלהים
23 תלוי והמברך ה' נסקל: כי קללת אלהים תלוי זלזולו של מלך הוא שאדם
עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה
אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרוא' אותו אומר המלך
תלוי כל קללה שבמקרא ל' הקל וזלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת (מ"א ב):

כב
נַחֲלָֽה׃ ס 1 לֹֽא־תִרְאֶה֩ אֶת־שׁ֨וֹר
אָחִ֜יךָ א֤וֹ אֶת־שֵׂיוֹ֙ נִדָּחִ֔ים וְהִתְעַלַּמְתָּ֖ מֵהֶ֑ם הָשֵׁ֥ב
2 תְּשִׁיבֵ֖ם לְאָחִֽיךָ׃ וְאִם־לֹ֨א קָר֥וֹב אָחִ֛יךָ אֵלֶ֖יךָ וְלֹ֣א
יְדַעְתּ֑וֹ וַאֲסַפְתּוֹ֙ אֶל־תּ֣וֹךְ בֵּיתֶ֔ךָ וְהָיָ֣ה עִמְּךָ֗ עַ֣ד
3 דְּרֹ֤שׁ אָחִ֙יךָ֙ אֹת֔וֹ וַהֲשֵׁבֹת֖וֹ לֽוֹ׃ וְכֵ֧ן תַּעֲשֶׂ֣ה לַחֲמֹר֗וֹ
וְכֵ֣ן תַּעֲשֶׂה֮ לְשִׂמְלָתוֹ֒ וְכֵ֣ן תַּעֲשֶׂ֜ה לְכָל־אֲבֵדַ֥ת
אָחִ֛יךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַ֥ד מִמֶּ֖נּוּ וּמְצָאתָ֑הּ לֹ֥א תוּכַ֖ל
4 לְהִתְעַלֵּֽם׃ ס לֹֽא־תִרְאֶ֞ה
אֶת־חֲמ֨וֹר אָחִ֜יךָ א֤וֹ שׁוֹרוֹ֙ נֹפְלִ֣ים בַּדֶּ֔רֶךְ וְהִתְעַלַּמְתָּ֖
5 מֵהֶ֑ם הָקֵ֥ם תָּקִ֖ים עִמּֽוֹ׃ ס לֹא־
יִהְיֶ֤ה כְלִי־גֶ֙בֶר֙ עַל־אִשָּׁ֔ה וְלֹא־יִלְבַּ֥שׁ גֶּ֖בֶר
שִׂמְלַ֣ת אִשָּׁ֑ה כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כָּל־עֹ֥שֵׂה
אֵֽלֶּה׃ פ
6 כִּ֣י יִקָּרֵ֣א קַן־צִפּ֣וֹר ׀ לְפָנֶ֡יךָ בַּדֶּ֜רֶךְ בְּכָל־עֵ֣ץ ׀ א֣וֹ עַל־

1 והתעלמת כובש עין כאלו אינו רואהו. לא תראה והתעלמת לא תראה
אותו שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה מתעלם וכו':
2 עד דרוש אחיך וכי תעלה על דעתך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דורשהו
שלא יהא רמאי. והשבותו לו שתהא בו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו
ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה
3 ואוכל ימכר: לא תוכל להתעלם לכבוש עינך כאלו אינך רואה אותו:
4 הקם תקים זו טעינה להטעין משאוי שנפל מעליו. עמו עם בעליו אבל אם
הלך וישב לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון פטור:
5 לא יהיה כלי גבר על אשה שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים
שאין זו אלא לשם ניאוף. ולא ילבש גבר שמלת אשה לילך לישב בין הנשי',
ד"א שלא יסיר שער הערוה ושער של בית השחי. כי תועבה לא אסרה תור'
6 אלא לבוש המביא לידי תועבה: כי יקרא פרט למזומן. לא תקח האם

הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־
הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־
7 הַבָּנִים׃ שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־
8 לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס שלישי כִּי
תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים
9 דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ לֹא־תִזְרַע
כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר
10 תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס לֹא־
11 תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז
12 צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס גְּדִלִים
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר
13 תְּכַסֶּה־בָּהּ׃ ס כִּי־יִקַּח אִישׁ
14 אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃ וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת

7 בעודה על בניה: למען ייטב לך וגו' אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס
אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות
8 חמורות: כי תבנה בית חדש אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות
בית חדש ותקיים מצות מעקה שמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים
נאים לכך נסמכו פרשיות הללו. מעקה גדר סביב לגג ואונקלוס תרגם תייקא
כגון תיק שמשמר מה שבתוכו. כי יפול הנופל ראוי זה ליפול ואעפ"כ לא
תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב:
9 כלאים חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. פן תקדש כתרגומו תתאסר כל
דבר הנתעב על האדם בין לשבח בין לגנאי כגון הקדש כגון אסור נופל בו ל'
קדוש כמו אל תגע בי כי קדשתיך (ישעיה סה). (המלאה זה מילוי ותוספת
10 שהזרע מוסיף): לא תחרוש בשור ובחמור הוא הדין לכל שני מינין שבעולם
11 הוא הדין להנהיגם יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא: שעטנז ל' ערוב
12 ורבותינו דרשו שוע טווי ונוז: גדילים תעשה לך אף מן הכלאים לכך
13 סמכן הכתוב: ובא אליה ושנאה סופו ושם לה עלילות דברים עבירה

דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־
הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי
לָהּ בְּתוּלִים: וְלָקַח אֲבִי הַנַּעֲרָ וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ 15 נערה ק'
אֶת־בְּתוּלֵי הַנַּעֲרָ אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה: נערה ק'
וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָ אֶל־הַזְּקֵנִים אֶת־בִּתִּי נָתַתִּי 16 נערה ק'
לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ: וְהִנֵּה־הוּא שָׂם 17
עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־מָצָאתִי לְבִתְּךָ
בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה
לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר: וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־ 18
הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ: וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף 19
וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל
בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל
לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו: ס וְאִם־אֱמֶת 20
הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ: נערה ק'
וְהוֹצִיאוּ אֶת־הַנַּעֲרָ אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ נערה ק'
אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה 21
בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִקִּרְבֶּךָ: ס כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב ׀ 22

גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה 14
הזאת מכאן שאין אומר דבר אלא בפני בעל דין: אבי הנערה ואמה מי 15
שגדלו גדולים הרעים יתבזו עליה: ואמר אבי הנערה מלמד שאין רשות 16
לאשה לדבר בפני האיש: ופרשו השמלה הרי זה משל מחוורין הדברים כשמלה: 17
ויסרו אותו מלקות: ואם אמת היה הדבר בעדים והתראה שזנתה לאחר 18 20
אירוסין: אל פתח בית אביה ראו גדולים שגדלתם. אנשי עירה במעמד 21

עִם־אִשָּׁה בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ
הַשֹּׁכֵב עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִיִּשְׂרָאֵל׃ ס כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ בְתוּלָה
23 מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב
24 עִמָּהּ׃ וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר הָעִיר
הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ
עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־
דְּבַר אֲשֶׁר־עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע
25 מִקִּרְבֶּךָ׃ ס וְאִם־בַּשָּׂדֶה יִמְצָא
הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ
וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ׃
וְלַנַּעֲרָ לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לַנַּעֲרָ חֵטְא מָוֶת
26 כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן
הַדָּבָר הַזֶּה׃ כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעֲרָ
28 הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ׃ ס כִּי־
יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה
29 וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ׃ וְנָתַן הָאִישׁ
הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָ חֲמִשִּׁים כָּסֶף וְלוֹ־

22 אנשי עירה. לזנות בית אביה כמו בבית אביה: ומתו גם שניהם להוציא מעשה מכוערים שאין האשה נהנית מהם, גם לרבות הבאים מאחריהם (ס"א מאחוריהם) דבר אחר גם שניהם לרבות הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד: 23 ומצאה איש בעיר לפיכך שכב עמה פירצה קוראה לגנב 26 הא אם ישבה בבית לא אירע לה: כי כאשר יקום וגו' לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא וכחוקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו, ורבותינו

כג

תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ לֹא־יוּכַל שַׁלְּחָהּ
כָּל־יָמָיו׃ ס לֹא־יִקַּח אִישׁ אֶת־אֵשֶׁת 1
אָבִיו וְלֹא יְגַלֶּה כְּנַף אָבִיו׃ ס לֹא־ 2
יָבֹא פְצוּעַ־דַּכָּה וּכְרוּת שָׁפְכָה בִּקְהַל
יְהוָה׃ ס לֹא־יָבֹא מַמְזֵר 3
בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לוֹ בִּקְהַל
יְהוָה׃ ס לֹא־יָבֹא עַמּוֹנִי 4
וּמוֹאָבִי בִּקְהַל יְהוָה גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי לֹא־יָבֹא לָהֶם
בִּקְהַל יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־קִדְּמוּ 5
אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם
וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר
מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָּ׃ וְלֹא־אָבָה יְהוָה 6
אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל־בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְּךָ אֶת־הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ לֹא־תִדְרֹשׁ שְׁלֹמָם וְטֹבָתָם כָּל־יָמֶיךָ 7

דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד וכו': לא יקח אין לו בה לקוחין 1
לאין קדושין תופסין בה. ולא יגלה כנף אביו שומרת יבם של אביו הראויה
לאביו והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך (ויקרא יח, אלא לעבור
עליו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות
וק"ו מחייבי מיתות בית דין שאין בעריות מיתות בית דין שאין בה כרת:
פצוע דכה שנפצעו או נדכאו ביצים שלו. וכרות שפכה שנכרת הגיד ושוב 2
אינו יורה קילוח זרע אלא שופך ושותת ואינו מוליד: לא יבא ממזר בקהל 3
ה' לא ישא ישראלית: לא יבא עמוני לא ישא ישראלית: על דבר על העצ' 4 5
שיעצו אתכם להחטיאכם. בדרך כשהייתם בטירוף: לא־תדרוש שלומם 7
מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן תלמוד לומר לא תדרוש שלומם:

8 לְעוֹלָם׃ ס רביעי לֹא־תְתַעֵב אֲדֹמִי כִּי
אָחִיךָ הוּא לֹא־תְתַעֵב מִצְרִי כִּי־גֵר הָיִיתָ בְאַרְצוֹ׃
9 בָּנִים אֲשֶׁר־יִוָּלְדוּ לָהֶם דּוֹר שְׁלִישִׁי יָבֹא לָהֶם
10 בִּקְהַל יְהוָה׃ ס כִּי־תֵצֵא מַחֲנֶה
11 עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכֹּל דָּבָר רָע׃ כִּי־יִהְיֶה
בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה טָהוֹר מִקְּרֵה־לָיְלָה
וְיָצָא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֹא אֶל־תּוֹךְ
12 הַמַּחֲנֶה׃ וְהָיָה לִפְנוֹת־עֶרֶב יִרְחַץ בַּמָּיִם וּכְבֹא
13 הַשֶּׁמֶשׁ יָבֹא אֶל־תּוֹךְ הַמַּחֲנֶה׃ וְיָד תִּהְיֶה לְךָ
14 מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְיָצָאתָ שָׁמָּה חוּץ׃ וְיָתֵד תִּהְיֶה
לְךָ עַל־אֲזֵנֶךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ חוּץ וְחָפַרְתָּה בָהּ
15 וְשַׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת־צֵאָתֶךָ׃ כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִתְהַלֵּךְ ׀ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ
לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא־יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת
16 דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ׃ ס לֹא־

8 לא תתעב אדומי לגמרי ואע"פ שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך. לא
תתעב מצרי מכל וכל אע"פ שזרקו זכוריכ' ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא
בשעת הדחק לפיכך בני' אשר יולדו להם דור ג' וגו' ושאר אומו' מותרין מיד הא
למדת שהמחטיא לאדם קש' לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעול' הזה והמחטיאו
מוציאו מן הע"הז ומן העול' הבא לפיכך אדו' שקדמו' בחרב לא נתעב וכן מצרי'
10 שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו: כי תצא מחנ' וגו' ונשמרת שהשטן מקטרג
11 בשעת הסכנ': מקרה ליל' דבר הכתוב בהוו'. ויצא אל מחוץ למחנ' זו מצות
עש'. ולא יבא אל תוך המחנ' זו מצות לא תעשה ואסור ליכנס למחנ' לויה וכל
12 שכן למחנה שכינ': והיה לפנות ערב סמוך להערב שמשו יטבול שאינו טהור
13 בלא הערב השמש: ויד תהיה לך כתרגומו כמו איש על ידו (במדבר ב).
14 מחוץ למחנה חוץ לענן: על אזנך לבד משאר כלי תשמישך. אזנך כמו
15 16 כלי זיין: ולא יראה בך הקב"ה ערות דבר: לא תסגיר עבד כתרגומו

תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָיו אֲשֶׁר־יִנָּצֵל אֵלֶיךָ
מֵעִם אֲדֹנָיו׃ עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם 17
אֲשֶׁר־יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא
תּוֹנֶנּוּ׃ ס לֹא־תִהְיֶה קְדֵשָׁה 18
מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה 19
אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם־
שְׁנֵיהֶם׃ ס לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ 20
כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ לַנָּכְרִי 21
תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה
בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ס כִּי־ 22
תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ
כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה
בְךָ חֵטְא׃ וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה בְךָ 23

ד"א אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל: לא תהיה 18
קדשה מופקרת מקודשת ומזומנת לזנות. ולא יהיה קדש מזומן למשכב
זכור, ואונקלוס תרגם לא תהא אתתא מבנת ישראל לגבר עבדא שאף זו
מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו בה שהרי הוקש
לחמור שנאמ' שבו לכם פה עם החמור (בראשי' כב) עם הדומה לחמור, ולא
יסב גברא מבני ישראל איתתא אמה שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו
בעילות זנות שאין קדושין תופסין לו בה: אתנן זונה נתן לה טלה באתננה 19
פסול להקריב'. ומחיר כלב החליף שה בכלב. גם שניהם לרבות שנוייהם
כגון חטים ועשאן סלת: לא תשיך אזהר' ללוה שלא יתן רבית למלוה ואחר כך 20
אזהר' למלו' את כספך לא תתן לו בנשך (ויקר' כה): לנכרי תשיך ולא לאחיך 21
לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועש': לא תאחר לשלמו 22

24 חטא: מוצא שפתיך תשמר ועשית כאשר
נדרת ליהוה אלהיך נדבה אשר דברת
25 בפיך: חמישי ס כי תבא בכרם רעך
ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל־כליך לא
26 תתן: ס כי תבא בקמת רעך
וקטפת מלילת בידך וחרמש לא תניף על קמת
1 רעך: ס כי־יקח איש אשה ובעלה
והיה אם־לא תמצא־חן בעיניו כי־מצא בה
ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה
2 ושלחה מביתו: ויצאה מביתו והלכה והיתה
3 לאיש־אחר: ושנאה האיש האחרון וכתב
לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו
או כי ימות האיש האחרון אשר־לקחה לו
4 לאשה: לא־יוכל בעלה הראשון אשר־
שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה
אחרי אשר הטמאה כי־תועבה הוא לפני

24 שלשה רגלים ולמדוהו רבותינו מן המקרא: מוצא שפתיך תשמור
25 ליתן עשה על לא תעשה: כי תבוא בכרם רעך בפועל הכתוב מדבר.
ואל כליך לא תתן מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן
לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל. כנפשך כמה שתרצה
26 שבעך ולא אכילה גסה: כי תבא בקמת רעך אף זו בפועל הכתוב מדבר:
1 כי מצא בה ערות דבר מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו, (ס"א מצוה
2 שלא תמצא חן בעיניו). לאיש אחר אין זה בן זוגו של ראשון הוא הוציא
3 רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרו
4 שסופו לשנאתה ואם לאו קוברתו שנא' או כי ימות: אחרי אשר הוטמאה

יְהוָ֑ה וְלֹ֤א תַחֲטִיא֙ אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָֽה׃ ס ששי כִּֽי־ 5
יִקַּ֥ח אִישׁ֙ אִשָּׁ֣ה חֲדָשָׁ֔ה לֹ֤א יֵצֵא֙ בַּצָּבָ֔א
וְלֹא־יַעֲבֹ֥ר עָלָ֖יו לְכָל־דָּבָ֑ר נָקִ֞י יִהְיֶ֤ה
לְבֵיתוֹ֙ שָׁנָ֣ה אֶחָ֔ת וְשִׂמַּ֖ח אֶת־אִשְׁתּ֥וֹ אֲשֶׁר־
לָקָֽח׃ לֹא־יַחֲבֹ֥ל רֵחַ֖יִם וָרָ֑כֶב כִּי־נֶ֖פֶשׁ ה֥וּא 6
חֹבֵֽל׃ ס כִּֽי־יִמָּצֵ֣א אִ֗ישׁ 7
גֹּנֵ֨ב נֶ֤פֶשׁ מֵאֶחָיו֙ מִבְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וְהִתְעַמֶּר־
בּ֖וֹ וּמְכָר֑וֹ וּמֵת֙ הַגַּנָּ֣ב הַה֔וּא וּבִעַרְתָּ֥ הָרָ֖ע
מִקִּרְבֶּֽךָ׃ ס הִשָּׁ֧מֶר בְּנֶֽגַע־ 8
הַצָּרַ֛עַת לִשְׁמֹ֥ר מְאֹ֖ד וְלַעֲשׂ֑וֹת כְּכֹל֩ אֲשֶׁר־
יוֹר֨וּ אֶתְכֶ֜ם הַכֹּהֲנִ֧ים הַלְוִיִּ֛ם כַּאֲשֶׁ֥ר צִוִּיתִ֖ם
תִּשְׁמְר֥וּ לַעֲשֽׂוֹת׃ זָכ֕וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֛ה 9

להיות סוטה שנסתרה: אשה חדשה שהיא חדשה לו ואפילו אלמנה פרט 5
למחזיר גרושתו. ולא יעבר עליו לדבר הצבא. לכל דבר שהוא צורך הצבא
לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי
כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון
ומתקנין את הדרכים. יהיה לביתו אף בשביל ביתו אם בנה בית וחנכו ואם
נטע כרם וחללו אינו זז מביתו בשביל צורכי המלחמ'. לביתו זה ביתו. יהיה
להוית כרמו. ושמח יְשַׂמַּח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה
והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של
וְשַׂמַּח אלא של וְשָׂמַח: רחים היא התחתונה. רכב 6
היא העליונה. לא יחבל אם בא למשכנו על חובו בבית
דין לא ימשכננו בדברים שעושים בהן אוכל נפש: כי ימצא בעדים 7
והתראה וכן כל ימצא שבתורה. והתעמר בו אינו חייב עד שישתמש בו:
השמר בנגע הצרעת שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת. 8
ככל אשר יורו אתכם אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: זכור את 9

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם
10 מִמִּצְרָיִם׃ ס כִּי־תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ
מַשַּׁאת מְאוּמָה לֹא־תָבֹא אֶל־בֵּיתוֹ לַעֲבֹט
11 עֲבֹטוֹ׃ בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה
12 בוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת־הָעֲבוֹט הַחוּצָה׃ וְאִם־
13 אִישׁ עָנִי הוּא לֹא תִשְׁכַּב בַּעֲבֹטוֹ׃ הָשֵׁב
תָּשִׁיב לוֹ אֶת־הָעֲבוֹט כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְשָׁכַב
בְּשַׂלְמָתוֹ וּבֵרְכֶךָּ וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה לִפְנֵי
14 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס שביעי לֹא־תַעֲשֹׁק
שָׂכִיר עָנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר
15 בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־
תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא
נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה
16 בְךָ חֵטְא׃ ס לֹא־יוּמְתוּ

אשר עשה למרים אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע
10 זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: כי תשה ברעך תחוב
12 בחבירך. משאת מאומה חוב של כלום: לא תשכב בעבוטו לא תשכב
13 ועבוטו אצלך: כבא השמש אם כסות ליל' היא, ואם כסות יום החזירהו
בבקר וכבר כתוב באלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו (שמות כב) כל
היום תשיבנו לו וכבא השמש תקחנו. וברכך ואם אינו מברכך מכל מקום
14 ולך תהי' צדק': לא תעשוק שכיר והלא כבר כתוב אלא לעבור על האביון
בשני לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא
תעשוק את רעך (ויקר' יט). אביון התאב לכל דבר. מגרך זה גר צדק.
בשעריך זה גר תושב האוכל נבלות. אשר בארצך לרבות שכר בהמ' וכלים:
15 ואליו הוא נושא את נפשו אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה
בכבש ונתלה באילן. והיה בך חטא מכל מקום אלא שממהרין ליפרע על
16 ידי הקובל: לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ואם תאמר בעון בנים

אָבוֹת עַל בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ
17 בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס לֹא תַטֶּה
18 מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ וְזָכַרְתָּ
כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר
19 הַזֶּה׃ ס כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ
וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר
לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה
20 אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס כִּי
תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם
21 וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל
22 אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ וְזָכַרְתָּ כִּי־
עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ

כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים
17 בעון אבותם בידי שמי': לא תטה משפט גר יתום ועל העשיר כבר הזהיר
לא תטה משפט (דברים יז) ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל
להטות משפט עני יותר משל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו. ולא תחבול שלא
18 בשעת הלואה: וזכרת על מנת כן פדיתיך לשמור חקותי אפי' יש חסרון כיס
19 בדבר: ושכחת עומר ולא גדיש מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו
אינו שכחה. בשדה לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור. לא
תשוב לקחתו מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכחה שאינו בבל
תשוב. למען יברכך ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוין ק"ו לעושה במתכוין
אמור מעת' נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה:
20 לא תפאר לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחין פאה לאילן. אחריך זו
21 שכחה: לא תעולל אם מצאת בו עוללת לא תקחנה ואי זו היא עוללת כל
שאין לה לא כתף ולא נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל הבית ולאיתי
בגמרא ירושלמית אי זו היא כתף פסיגין זה על גב זה נטף אלו התלויות בשדרה

כה

1 לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס כִּי־
יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט
וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־
2 הָרָשָׁע׃ וְהָיָה אִם־בִּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ
הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃
3 אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־

1 ויורשת׃ כי יהיה ריב סופם להיות נגשים אל המשפט אמור מעתה אין
שלום יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש מן הצדיק הוי אומר זו מריבה.
והרשיעו את הרשע יכול כל המתחייבין בדין לוקין ת״ל והיה אם בן הכות
הרשע פעמים לוקה ופעמים אינו לוקה ומי הוא הלוקה למד מן הענין, לא
2 תחסום שור בדישו, הוי אלא נתק לעשה׃ והפילו השופט מלמד שאין
מלקין אותו לא עומד ולא יושב אלא מוטה. לפניו כדי רשעתו ולאחריו
כדי שתים מכאן אמרו מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושליש מלפניו. במספר
ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים ולא ארבעים שלמי׳
3 אלא מנין שהוא סוכם ומשלים לארבעים והן ארבעים חסר אחת׃ לא יוסיף
מכאן

הבנת המקרא.

2 במספר ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק לומר במספר ארבעים וכו׳ עס״ה, מלשונו זה ידמה שהוא הי׳ קורא במספר בפתחות הפ״א ולא מצאתי כן בשום ספר, וראיתי מי שפירש שכוונתו על ניקוד הבי״ת בשו״א שגורה על הדיקות, וזה שיבוש גמור למבין דקדוק ל׳ עברי וכמה פעמים מצאנו במקרא במספר בשו״א הבי״ת וקמץ הפ״א וכולם בלתי סמוכים בשום אופן, ומצאנו ויקומו ויעברו במספר שנים עשר לבנימין (ש״ב ב טו) והם היו י״ב לא פחות ולא יותר, ובמס׳ מכות כ״ב מבואר בהדיא שבידור המלות קאדרשי מדכתיב במספר ארבעים ולא ארבעים במספר וכמבואר בפי׳ המשנה להרמב״ם ז״ל וכן פי׳ שם רש״י במשנה ולא הזכיר ענין הניקוד כלל, ובדקתי בחומש כ״י ישן עם פי׳ רש״י ז״ל ולא מצאתי שם הלשון הזה כלל והכי גרס התם במספר ארבעים ולא ארבעים שלימים אלא מנין שהוא סוכם וכו׳, גם בכל המפרשים הקדמונים והרא״מ עמהם אין זכר ללשון זה ברש״י, לכן ברור שהוא תוספת איזה תלמיד טועה, וכמחומה לי שלשון הספרי הטעתו שאמר שם במספר ארבעי׳ מנין סמוך לארבעים עכ״ל ומשם הוא שכוונתו שתיבת במספר התורה של המנין הוא סמוך ודבוק לארבעים מצד ניקודו והוסיף בפי׳ רש״י ואינו נקוד במספר למד שהוא דבוק, וטעה והתעה.

אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ לֹא־ 4
תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס כִּי־ 5
יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו וּמֵת אַחַד מֵהֶם וּבֵן אֵין־לוֹ
לֹא־תִהְיֶה אֵשֶׁת־הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָהּ
יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ׃ וְהָיָה 6
הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל־שֵׁם אָחִיו הַמֵּת
וְלֹא־יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל׃ וְאִם־לֹא יַחְפֹּץ 7
הָאִישׁ לָקַחַת אֶת־יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ
הַשַּׁעְרָה אֶל־הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵין יְבָמִי
לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי׃
וְקָרְאוּ־לוֹ זִקְנֵי־עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר 8
לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ׃ וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו 9
לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה

מכאן אזהרה למכה את חבירו. ונקלה אחיך כל היום קוראו רשע ומשלקה
קראו אחיך: לא תחסם שור דבר הכתוב בהווה והוא הדין לכל בהמה 4
חיה ועוף העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל אם כן למה נאמר שור להוציא
את האדם. בדישו יכול יחסמנו מבחוץ ת"ל לא תחסם שור מכל מקום ולמה
נאמר דיש לומר לך מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה)
וגידולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גדולו מן
הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הבודל בתמרים ובגרוגרות
שנגמרה מלאכתן למעשר: כי ישבו אחים יחדיו שהיתה להם ישיבה אחת 5
בעולם פרט לאשת אחיו שלא הי' בעולמו. יחדו המיוחדים בנחלה פרט לאחיו
מן האם. ובן אין לו עיין עליו בן או בת או בן הבן או בת הבן (או בן הבת
או בת הבת): והיה הבכור גדול האחים הוא מייבם אותה. אשר תלד 6
פרט לאילונית שאינה יולדת. יקום על שם אחיו זה שייבם את אשתו יטול
נחלת המת בנכסי אביו. ולא ימחה שמו פרט לאשת סרים ששמו מחוי:
השערה כתרגומו לתרע בית דינא: ועמד בעמידה. ואמר בלשון הקדש 7

בְּפָנָ֑יו וְעָנְתָה֙ וְאָ֣מְרָ֔ה כָּ֚כָה יֵעָשֶׂ֣ה לָאִ֔ישׁ אֲשֶׁ֥ר
10 לֹא־יִבְנֶ֖ה אֶת־בֵּ֥ית אָחִֽיו׃ וְנִקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ בְּיִשְׂרָאֵ֑ל
11 בֵּ֖ית חֲל֥וּץ הַנָּֽעַל׃ ס כִּֽי־יִנָּצ֨וּ
אֲנָשִׁ֜ים יַחְדָּו֮ אִ֣ישׁ וְאָחִיו֒ וְקָֽרְבָה֙ אֵ֣שֶׁת הָֽאֶחָ֔ד
לְהַצִּ֥יל אֶת־אִישָׁ֖הּ מִיַּ֣ד מַכֵּ֑הוּ וְשָׁלְחָ֣ה יָדָ֔הּ
12 וְהֶחֱזִ֖יקָה בִּמְבֻשָֽׁיו׃ וְקַצֹּתָ֖ה אֶת־כַּפָּ֑הּ לֹ֥א תָח֖וֹס
13 עֵינֶֽךָ׃ ס לֹא־יִהְיֶ֥ה לְךָ֛ בְּכִֽיסְךָ֖
14 אֶ֣בֶן וָאָ֑בֶן גְּדוֹלָ֖ה וּקְטַנָּֽה׃ לֹא־יִהְיֶ֥ה לְךָ֛ בְּבֵיתְךָ֖
15 אֵיפָ֣ה וְאֵיפָ֑ה גְּדוֹלָ֖ה וּקְטַנָּֽה׃ אֶ֣בֶן שְׁלֵמָ֤ה וָצֶ֙דֶק֙
יִֽהְיֶה־לָּ֔ךְ אֵיפָ֧ה שְׁלֵמָ֛ה וָצֶ֖דֶק יִֽהְיֶה־לָּ֑ךְ לְמַ֗עַן
יַאֲרִ֣יכוּ יָמֶ֔יךָ עַ֚ל הָֽאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ
16 נֹתֵ֥ן לָֽךְ׃ כִּ֧י תוֹעֲבַ֛ת יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ כָּל־עֹ֣שֵׂה
אֵ֑לֶּה כֹּ֖ל עֹ֥שֵׂה עָֽוֶל׃ פ מפטיר
17 זָכ֕וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה לְךָ֖ עֲמָלֵ֑ק בַּדֶּ֖רֶךְ בְּצֵאתְכֶ֥ם

9 ויקף היא דבריה בל' הקדש: וירקה בפניו על גבי קרקע. אשר לא יבנה
מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה
10 וכיון שלא בנה שוב לא יבנה: ונקרא שמו וגו', מצוה על כל העומדים שם
11 לומר חלוץ הנעל: כי ינצו אנשים סופו לבא לידי מכות שנאמר מיד מכהו
12 אין שלום יוצא מתוך ידי מריבות: וקצותה את כפה ממון דמי בשתו, הכל
לפי המבייש והמתבייש או אינו אלא ידה ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן
13 בעדים זוממין לא תחוס (דברי' יט) מה להלן ממון אף כאן ממון: גדולה
וקטנה גדולה כשמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה.
לא יהיה לך אם עשית כן לא יהיה לך כלום. אבן ואבן משקלות:
15 17 אבן שלמה וצדק יהיה לך אם עשית כן יהי' לך הרבה: זכור את אשר
עשה לך וגו', אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר
מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון (משלי יא):

18 מִמִּצְרָיִם׃ אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים
אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים׃
19 וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ
מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת
הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח׃ פ

כו

1 וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
2 נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ וְלָקַחְתָּ
מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ

18 אשר קרך בדרך לשון מקרה, דבר אחר לשון קרי וטומאה שהיה מטמאן במשכב זכור דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך מרתיחתך שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים. ויזנב בך מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה. כל הנחשלים אחריך חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן. ואתה עיף ויגע עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב ויבא עמלק (שמות יז). ויגע בדרך. ולא ירא עמלק אלהים מהרע לך:
19 תמחה את זכר עמלק מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה:

1 והיה כי תבוא וירשתה וישבת, מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה:
2 מראשית ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים
אלא

הבנת המקרא.

2 מראשית ולא כל ראשית וכו' עכ"ד; ר"ל שאין הכוונה במלת ראשית הקדימה בזיכור לבד כ"א הקדימה בשבח כי כן מדרך הלשון להוציא המשובח והמובחר שבמינו בשם ראש וראשית כמו קח לך בשמים ראש (שמות ל כג) עם כל ראשי בשמים (שיר ד יד) נקובי ראשית הגוים (עמוס ו א) וראשית שמנים ימשחו (שם ו) וכולם פי' רש"י משובחין, ועוד רבים כמוהם, וככה ראשית כל פרי האדמה המשובח שבכל פרי האדמה, ואמר מראשית במ"ם שאין כל פירות המשובחים חייבים בביכורים אלא מקצתם, ואע"ל שהם שבעת המינים, ומנין אנו יודעין שכוונת הכתוב על אלו המשובחין דוקא ולא על זולתן? כאמר

אשר יהוה אלהיך נתן לך ושמת בטנא
והלכת אל המקום אשר יבחר יהוה אלהיך
לשכן שמו שם: ובאת אל הכהן אשר יהיה
בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה

אלא שבעת המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו'
(דברים ח) מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל אף כאן
שבח ארץ ישראל שהן ז' מינין. זית שמן זית אגורי שמנו אגור בתוכו. ודבש
הוא דבש תמרים. מראשית אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך
3 עליה גמי לסימן ואומר הרי זו בכורים: אשר יהיה בימים ההם אין לך
אלא כהן שבימיך כמו שהוא. ואמרת אליו שאינך כפוי טובה. הגדתי היום

הבנת המקרא.

כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן במקום שספר הכתוב בשבח הארץ לא הזכיר רק ז' מינים אלו אף כאן מתרגך מן המיוחסים לשבח ארצך דוקא והם ז' מינים אלו שנשתבחה בהן א"י ולא זולתן; זהו הנראה לי עיקר בביאור המאמר הזה, והרא"ם ז"ל האריך לפלפל בקושיות ותירוצים וכריכות, ואין צורך לו; והיותר תמוה שהוא הרא"ם העתיק לשון הספרי שלא בדיוק עד שיוכל להתפרש ע"פ כוונתו, ואין כן לשון הספרי כנראה לכל מעיין בו ובילקוט ובפסיקתא; ויאמר הרא"ם עוד שמה שאמר הרב זית שמן זית אגורי ר"ל לא זית שעושה שמן כי כל זית עושה שמן הוא עכ"ל, וזה סותר לפירושו בפ' עקב ח' ה' וכמו שכבר העירותי שם, ומצאתי בירושלמי שאמר כל הזיתים הגשמים יורדין עליהם והם מאבדין שמנן וזה אוגר שמנו לתוכו. עכ"ל וכ"כ בעל הערוך בערך איר, לכן י"ל שמה שפי' הרב לעיל זיתים העושין שמן ר"ל שעושין שמן בכל זמן ואינן מאבדין אותו וזה זית אגורי, אכן במס' ברכו' דף ל"ט ריש ע"א פי' רש"י טעם אחר לקריאת שם זית אגורי ע"ש.

ושמת בטנא פי' החכם ראב"ע ז"ל טנא כדמות סל וחבירו טנאך, ואת המצוה על הקרובים אל מקום המקדש עכ"ל, וכוונתו שהמצוה של ושמת בטנא איננו חל עליו כי אם בהיותו קרוב אל מקום המקדש, וכן או"ל בפ"ג דבכורים הגיעו קרוב לירושלים שלחו לפניהם ועטרו את בכוריהם וכו' כלומר שהיו מסדרין אותו בטנא בהגיעם קרוב לירושלים, וכן אמרו עוד המביא בכורים יש לו רשות לתתכם לעבדו ולקרובו בכל הדרך עד שמגיע להר הבית אז נוטל הסל על כתפו וכו', וכ"כ הסמ"ג בעשה ק"ן, וכ"כ הרב כלב"ג לפי שאמרו ושמת בטנא והלכת למדנו שלא יקריב שיהיו הבעלים נושאים הטנא מביתם עד בית הבחירה, כי לא אמר ושמת בטנא ולקחת מידך והלכת וכו'.

אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ 4
וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ 5
לִפְנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד

פעם אחת בשנה ולא שתי פעמים: ולקח הכהן הטנא מידך להניף אותו 4
כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף: וענית ל' הרמת קול. ארמי אובד 5
אבי מזכיר חסדי המקום ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף
אחר יעקב (ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאלו עשה שאומו' העולם

פ״פ * הבנת המקרא.

5 ארמי אובד אבי מזכיר חסדי המקום, ארמי אובד אבי. לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחרי יעקב, וירד מצרים', ועוד אחרים באו לכלותינו וכו', כן הגירסא בכ"י והשאר ליתא, וכן הוא בספרי גם בפסקתא, וכן ת"א לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא, ולדעתם מלת אובד פועל יוצא, והפעול הוא אבי; ובעלי הפשט ה"ה החכם ראב"ע ורשב"ם ורד"ק טענו על הפירוש הזה לפי שלא מצאנו ל' אבידה בבנין הקל יוצא ולא יתכן להיות פועל אם איננו יוצא ת"ל הראב"ע: מלת אובד מהפעלים שאינם יוצאים, ולו הי' ארמי על לבן היה הכתוב אומר מאביד (בבנין הפעיל) או מאבד (בבנין הדגוש), ועוד מה טעם לאמר לבן בקש להאביד אבי וירד מצרימה ולבן לא סבב לרדת אל מצרי', והקרוב שארמי הוא יעקב כאילו אמר הכתוב כאשר הי' אבי בארם הי' אובד והטעם עני בלא ממון, וכן תנו שכר לאובד (משלי לא ו) והעד ישתה וישכח רישו, והנה הוא ארמי אובד היה אבי, והטעם כי לא ירשתי הארץ מאבי כי עני הי' כאשר בא אל ארם גם גר הי' במצרים ויהיה הי' במתי מעט ואחר כן שב לגוי גדול, ואתה ה' הוצאתנו מעבדות ותתן לנו ארץ טוב', ואל יטעון טוען איך יקרא יעקב ארמי? והנה כמוהו יתר הישמעאלי (דה"א ב יז) והוא ישראלי כי כן כתיב (ש"ב יז כה) עכ"ל, ולדעתו מלת אובד תאר לארמי כמו תעיתי כשה אובד (סוף מזמור קיט), וכן דעת הרד"ק גם דעת הרשב"ם אלא שהוא אומר שהכתוב רומז לאברהם וקראו ארמי שהי' אובד וגולה מארץ ארם כדכתיב לך לך מארצך וכו', ולכאורה הדין עם בעלי הפשט, אכן המעיין בפסקי הטעמי' ישכיל ויבין שגם בעל הטעמי' הסכים עם פי' רש"י ות"א שהרי הפסיק מלת ארמי בפשטא ואובד במשרת להצמידו עם אבי, ואילו לדעת בעלי הפשט הי' לו להטעים ארמי אובד במהפך פשט' לכן פי' רש"י עיקר שאובד פיעל ואמי פעול, וא"ת איך יתכן להיות פועל אם איננו יוצא? דע והבן שאין אובד פועל קל אבל הוא פעל עבר מבנין פּוֹעֵל הדומה למרובע שבבר הניחו קדמוני המדקדקים לבנין מיוחד לעצמו, והעבר ממנו פּוֹעֵל פּוֹעֲלָה פּוֹעַלְתָּ וכו' כמו והיא שֹׁפְטָה את ישראל בעת ההיא (שופטי' ד' ד')

ד'

מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי־שם לגוי
6 גדול עצום ורב: וירעו אתנו המצרים ויענונו
7 ויתנו עלינו עבדה קשה: ונצעק אל־יהוה אלהי
אבתינו וישמע יהוה את־קלנו וירא את־ענינו
8 ואת־עמלנו ואת־לחצנו: ויוצאנו יהוה ממצרים
ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות

ע"פ שחשב להם הקב"ה מחשבה כמעשה). וירד מצרימה ועוד אחרים כלו
עלינו לכלותינו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים. במתי מעט בשבעים נפש:

אל

הבנת המקרא.

ל') שהוא פעל עבר מבנין זה ואיננו פועל בינוני מהקל בעדות נעת ההיא ולא בעת הזאת, וכן ואת הנערים יודעתי (ש"א כ"א ב'), וזרמו מים עבות (תהלים ע"ז) לדעת ר"י והרד"ק בפירושו, ולדעתי ופרעה חולם (בראשי' מ"א א') גם הוא פעל עבר ומזה הבנין ואין צורך להוסיף עליו מלת היה, וכן כמוץ יסוער מגרן (הושע י"ג ג') פועל יוצא מבנין זה וכפי' רש"י לא מאשר לא נקרא שם פועלו אחרי העי"ן בנקד"י, וכן יתארהו בשרד ובמחוגה יתארהו (ישעי' מ"ד י"ג) הראשון מבנין הכבד התגים והשני מבנין המרובע הזה, ועוד כמה תיבות אחרות בפעלים השלימים שנפלאים זרים והמה כתובים בבנין זה, לכן גם הרמ"ק והרד"ק והחכם בלמשי קימו וקבלו אותו בספריהם, אלא שהוא יותר נהוג בשימוש הלשון בבעלי השניים והכפולים וכמו שכתבתי אצל וימררהו ורבו (בראשי' מ"ט כג), ומה שיורה עוד על מציאות הבנין הזה הוא שכבר מצאנוהו גם בלשון ערב והוא הבנין השלישי לו, ולפי עדות בעלי לשונם עיקר הנחתו להורות על תדירת תשוקת הפועל לפעולתו זאת עד שהוא דורש ומבקש אותה תמיד, לכן יפה פירשו ת"א אובד בקש להאביד, כי כן עיקר הוראת הבנין הזה, וידמה לי שלאת הוא נבנה על משקל בינוני קל לרמוז על תדירת התשוקה ההיא בפועל, ואחרי שת"א והספרי והמכלתא ורש"י פירשו הכתיב ע"פ הבנין הזה לכן גם אנחנו אשרנוהו וקיימנוהו כדתו ובו נמלטו כמה תיבות מזרותם.

6 וירעו אותנו המצרים, ובמקום אחר הוא אומר וירעו לנו מצרים, והבדל הענין שבין שתי הלשונות כבר כתבתי בסדר ההגדה שהדפסתי.

8 ובמורא גדול ת"א ובחזונא רבא, וכן ת"י חבירו שבירמי' ל"ב כ"א, וכן ובמוראים גדולים ת"א ובחזוונין רברבין ל' מראה, אע"פ שזה מבעלי פ"י וזה מבעלי ל"ה מ"מ עיקר ענינם אחד הוא ושניהם מיסוד ראה כמו שכתבנו בכמ' מקומות והטעם כי אין יראה בלא ראיה אם חושית או שכלית, ואפילו שם

9 וּבְמֹפְתִים: וַיְבִאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן־לָנוּ
10 אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: וְעַתָּה
הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
11 וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־
הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה
12 וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ: שני ס כִּי
תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה
הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר

9 אל המקום הזה זה בית המקדש. ויתן לנו את הארץ כמשמעו: והנחתו 10
מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר
11 ומניף: ושמחת בכל הטוב מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן
שמחה מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג
ואילך מביא ואינו קורא. אתה והלוי אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך
עריהם. והגר אשר בקרבך מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו:
12 כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית כשתגמור
להפריש מעשרות של שנה השלישית קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של
שנה הרביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' (דברים יד) נאמר כאן
מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים (דברים לא) לענין הקהל מה להלן רגל
אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר
מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו והוא פסח שהרבה אילנות
יש שנלקטין אחר הסוכות נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית
וכל מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערן מן הבית. שנת המעשר
שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה
שבשנה ראשונה של שמיטה נוהג בה מעשר ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת
בני ישראל את המעשר (במדבר יח) ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך
מעשר דגנך תירושך ויצהרך (דברים יד) הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן
שבשנה

סבנת המקדש.

דבר מראה על כל חוץ, ואפילו שם דבר מורא ביחוד על חוץ נורא ומבהיל, וזה שאז"ל ובמורא גדול זו גילוי שכינה.

לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃
13 וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן
הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה
כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֺתֶיךָ
14 וְלֹא שָׁכָחְתִּי׃ לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי
מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃
15 הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה

בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואי זה זה מעשר
ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתת ללוי את אשר לו הרי
מעשר ראשון. לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני. ואכלו בשעריך
ושבעו תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב
13 חטים וכו': ואמרת לפני ה' אלהיך התודה שנתת מעשרותיך. בערתי
הקדש מן הבית זה מעשר שני ונטע רבעי ולמדך שאם שהה מעשרותיו של
שתי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עכשו. וגם נתתיו ללוי
מעשר ראשון וגם לרבות תרומה ובכורים. ולגר ליתום ולאלמנה זה מעשר
עני. ככל מצותך נתתים כסדרן לא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר
לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית שהיא ראשונה משנעשה
דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר (שמות כב) לא תשנ' את הסדר. לא
עברתי ממצותיך לא הפרשתי ממין על שאינו מינו ומן החדש על הישן.
14 ולא שכחתי מלברכך על הפרשת מעשרות: לא אכלתי באוני ממנו
מכאן שאסור לאונן. ולא בערתי ממנו בטמא בין שאני טמא והוא טהור
בין שאני טהור והוא טמא והיכן הזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך
(דברים יב) זו אכילת טומאה כמו שנאמר בפסולי המוקדשי' בשעריך תאכלנו
הטמא והטהור וגו' (דברי' טו) אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך
האמור במקום אחר. ולא נתתי ממנו למת לעשות לו ארון ותכריכין.
שמעתי בקול ה' אלהי הביאותיו לבית הבחירה. עשיתי ככל אשר
15 צויתני שמחתי ושמחתי בו: השקיפה ממעון קדשך עשינו מה שגזרת עלינו
עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם

לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב
וּדְבָשׁ׃ ס שלישי הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ 16
מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים 17
וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְלִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ׃ וַיהוָה הֶאֱמִירְךָ הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ 18
לְעַם סְגֻלָּה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְלִשְׁמֹר כָּל־מִצְוֺתָיו׃
וּלְתִתְּךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לִתְהִלָּה 19
וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת וְלִהְיֹתְךָ עַם־קָדֹשׁ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ רביעי פ כז
וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הָעָם לֵאמֹר שָׁמֹר 1

(ויקרא כו). אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וקיימת
ארץ זבת חלב ודבש: היום הזה ה' אלהיך מצוך בכל יום יהיו בעיניך 16
חדשים כאלו בו ביום נצטוית עליהם. ושמרת ועשית אותם בת קול
מברכתו הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה: האמרת והאמירך 17
אין להם עד מוכיח במקרא ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתו לך
מאלהי הנכר להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם
סגלה (ומצאתי להם עדות ל' תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און תילי' צד):
כאשר דבר לך והייתם לי סגלה (שמו' יט): ולהיותך עם קדוש כאשר 18 19
דבר והייתם לי קדשים (ויקרא כ): שמור את כל המצוה לשון הוה 1

הבנת המקרא.

17 האמרת והאמירך אין להם עד מוכיח וכו' עד לעם סגלה, והוא סוף
הדבור, ואח"כ מתחיל הדיבור כאשר דבר לך וכו', והשאר הוא תוספת אחה
תלמוד בחוץ והמעתיקים הכניסוהו בפנים לכן איננו בדפוסים ישנים גם לא
בכתבי' כ"י, ועיין בפי' רשי' במס' ברכות דף ו' א' וחגיגה ג' א'.
1 שמור את כל המצוה לשון הוה גרו"נ בלעז (בעהאַלטענד); כגו
פירשתיו בס' פינחס (במדבר כה יא, גם בפ' בא (שמות יא ד) ע"ש.

אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם׃
2 וְהָיָה בַּיּוֹם אֲשֶׁר תַּעַבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וַהֲקֵמֹתָ לְךָ אֲבָנִים
3 גְּדֹלוֹת וְשַׂדְתָּ אֹתָם בַּשִּׂיד׃ וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת־כָּל־
דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעָבְרֶךָ לְמַעַן אֲשֶׁר תָּבֹא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ ׀ נֹתֵן לְךָ אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבַשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי־אֲבֹתֶיךָ לָךְ׃
4 וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת־הָאֲבָנִים
הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל
5 וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד׃ וּבָנִיתָ שָּׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה
אֱלֹהֶיךָ מִזְבַּח אֲבָנִים לֹא־תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל׃
6 אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
7 וְהַעֲלִיתָ עָלָיו עוֹלֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְזָבַחְתָּ
שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
8 וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה
9 הַזֹּאת בַּאֵר הֵיטֵב׃ ס וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
הַסְכֵּת ׀ וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַיּוֹם הַזֶּה נִהְיֵיתָ לְעָם
10 לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

2 גדו"לת בלעז (בעשטרײכען) : והקמות לך בירדן ואחר כך תוליכם משם אחרות ותבנה מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר שלשה מיני אבנים היו שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה :
9 באר היטב בשבעים לשון : הסכת כתרגומו . היום הזה נהיית לעם

וְעָשִׂיתָ אֶת־מִצְוֺתָו וְאֶת־חֻקָּיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ ק׳
הַיּוֹם׃ ס חמישי וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הָעָם 11
בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם 12
עַל־הַר גְּרִזִים בְּעָבְרְכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן שִׁמְעוֹן
וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וְיוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ וְאֵלֶּה 13
יַעַמְדוּ עַל־הַקְּלָלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן גָּד וְאָשֵׁר
וּזְבוּלֻן דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ אֶל־כָּל־ 14
אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רָם׃ ס אָרוּר 15
הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה תּוֹעֲבַת יְהוָה
מַעֲשֵׂה יְדֵי חָרָשׁ וְשָׂם בַּסָּתֶר וְעָנוּ כָל־הָעָם וְאָמְרוּ
אָמֵן׃ ס אָרוּר מַקְלֶה אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר 16
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר 17
מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם
אָמֵן׃ ס אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדָּרֶךְ 18
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר 19
מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם

בכל יום יהיו בעיניך כאלו היום באת עמו בברית : לברך את העם כדאיתא 12
במסכת סוטה ששה שבטי׳ עלו לראש הר גריזים וששה לראש הר עיבל והכהנים
והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גריזים ופתחו
בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו׳ ואלו ואלו עונין אמן חזרו
והפכו פניהם כלפי הר עיבל פתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל וגו׳
וכן כולם עד ארור אשר לא יקים : מקלה אביו מזלזל לשון ונקלה אחיך 16
(דברים כה) : מסיג גבול מחזירו לאחוריו וגונב את הקרקע ל׳ והוסג 17
אחור (ישעיה נ״ט) : משגה עור הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה : 18

20 אָמֵן׃ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף
21 אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר
שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם
22 אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם־
אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר כָּל־הָעָם
23 אָמֵן׃ ס אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ
24 וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס אָרוּר
מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־הָעָם
25 אָמֵן׃ ס אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד
לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דַּם נָקִי וְאָמַר כָּל־הָעָם
26 אָמֵן׃ ס אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים
אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר
כח כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ
1 וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל
2 כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַבְּרָכוֹת
הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה
3 אֱלֹהֶיךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה

24 מכה רעהו בסתר על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן
אחד עשר ארורים יש כאן כנגד אחד עשר שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור
לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר שבטים לכך לא רצה לקללו:
26 אשר לא יקים כאן כלל את כל התורה כולה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה:

4 בַּשָּׂדֶה׃ בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי
בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃
5 6 בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ
וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ
7 הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד
יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃
8 יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל
מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה
9 אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
10 אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ
11 כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ וְהוֹתִרְךָ
יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ
וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
12 יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יִפְתַּח יְהוָה לְךָ אֶת־
אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ
בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ
13 גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃ וּנְתָנְךָ יְהוָה

4 שגר אלפיך ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה. עשתרות כתרגומו
ורבותינו אמרו למה נקרא שמם עשתרות שמעשירות את בעליהן ומחזקות
5 אות׳ כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים: ברוך טנאך פירותיך, דבר אחר
טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים. ומשארתך דבר יבש שנשאר בכלי ואינו
6 זב: ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתיך שתהא יציאתך מן העולם
7 בלא חטא כביאתך לעולם: ובשבעה דרכים ינוסו לפניך כן דרך הנבהלים

לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה
לְמָטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֺת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃
14 וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ פ
15 וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה
16 וְהִשִּׂיגוּךָ׃ אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה
17 18 בַּשָּׂדֶה׃ אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ אָרוּר פְּרִי־
בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת
19 צֹאנֶךָ׃ אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃
20 יְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־
הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד
הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ
21 אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃ יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד
כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
22 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת

20 לברות מתפזרין לכל צד: המארה חסרון כמו צרעת ממארת (ויקרא יג).
22 מהומה עם קול בהלות: שחפת שבשרו נשחף ונפוח. קדחת לשון כי אש
קדחה באפי (דברי' לב) והיא אש של חולים מלו"ו בלעז (פיעבערהיטצע)

וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן
23 וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ
24 נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃ יִתֵּן יְהוָה
אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד

שהיא חמה מאוד. ובדלקת חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם. ובחרחור
חולי המחממו תוך הגוף וצמא תמיד למים ובלעז איפרדי"מנט (ברענר)
לשון ועצמי חרה מני חרב (איוב ל) נחר מפוח מאש (ירמי' ו). ובחרב יביא
עליך גייסות. שדפון וירקון מכת תבואה שבשדות. שדפון רוח קדים
אשלי"דה בלעז (חויזנטונגען). ירקון יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין
לירקון קמ"א בלעז (געלב). עד אבדך תרגום עד דתיבד כלומר
23 עד אבוד אותך שתכלה מאליך: והיו שמיך אשר על ראשך נחשת
קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הקב"ה אמרן כמשמען וכן
נאמר ואם לא תשמעו לי ותלכו עמי בקרי (ויקרא כו) וכאן אומר בקול ה'
אלהיך. ירבק ה' בך, יככה ה', הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד
וגם כן בקללה זו הקל שבראשונות הוא אומר שמיכם כברזל וארצכם כנחושה
(ויקרא כו) שלא יהו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא
חורב בעולם והארץ תהא מזעת כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה
וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אף על פי שלא
יריקו מטר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה
כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין ומכל מקום קללה היא כן שהיא
24 כנחשת כן שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר: מטר
ארצך אבק ועפר זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי
להדבין את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את עשב הזרעים
שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין:
לזוות

הבנת המקרא.

22 · עד אבדך ת"א עד דתיבד וכו'; בעבור שמלת אבדך לפי ניקודה יתכן
להיות מן אָבַד שם דבר כמו קָדְשְׁךָ מן קֹדֶשׁ, אָכְלְךָ מן אֹכֶל
ודומיה', ויתפרש אבדן שלך ויתורגם אובדנך, לזאת אמר הרב שאיננה כן
אבל הוא לשון פָּעוּל, רצוני מקור מהקל מן אבוד תאבדון, ותרגומו עד
דתיבד כתכירו בפסוק המוקדם ועד אבדך מהר שגם הוא ת"א ועד דתיבד
שכיה' ל' אחד הם וכתב' אבדך בעבור שהוא במקום הפסק כמו עד
שלחך (בראשי' לח יז) היאבה ריס עבדך (איו' לט ט) ודומיהם
כולם מקורים הם וככ' עד אבדך תרגומו עד דתיבור כלומר עד
אבוד אותך לשון פעול והטעם שתכלה מאליך, לא שיכלה אותך, שהרי מלת
אבד

25 עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ יִתֶּנְךָ יְהוָה נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ
בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים
תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃
26 וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
27 וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ יַכְּכָה יְהוָה
בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַעְפֹלִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר ובטחרים ק׳
28 לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃ יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן
29 וּבְתִמְהוֹן לֵבָב׃ וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם
כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־
דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין
30 מוֹשִׁיעַ׃ אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה בַּיִת ישכבנה ק׳
תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃

25 לזעו' לאימ' ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו
27 כדרך שבא על אלו: בשחין מצרים רעה היה מאד לח מבפנים ויבש מבחוץ
28 כלאיות בכנורות. גרב שחין לח. חרס שחין יבש כחרס: בתמהון לבב
29 אוטם הלב אשטורדישון בלעז (ביטטיבוג): עשוק בכל מעשיך יהי
30 ערער: ישגלנה ל' שגל פלגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותיקון סופרים
הוא

הבנת המקרא.

אבד בבנין הקל הוא עומד ובודד וכמו שכתב הרב בפירושו לתילי' ל"א כל לשון אבידה אין הלשון נופל על בעל האבידה לומר הוא אבד אותה אלא האבידה אובדת ממנו כד"א. אשר תאבד ממנו (דברים כב ג) האובדת לא בקשתם (יחזק' לד ד), וכן כל ל' אבידה בבנין הקל פתרונם ההליכה לאיבוד והכלאין הבא מאליו, וכידם אבד חשבון (במדב' כא ל) הלך לאיבוד, אבדת עם כמוש (שם) הלכת לאיבוד מעצמך ומאליך, וככה עד אבדך עד שתלך לאיבוד שתכלה מאליך, ועיין לקמן כ"ט י"א לעברכם בברית.

25 לזעוה לאימה ולזיע שיזועו וכו' רצוני שהמלה מגזרת ולא קם ולא זע ממנו, וכמו שכתב הרב בפי' ש"א כ' ל' אבל בן נעות המרדות, גם בירמי' ט"ו ע"ב.

שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ 31
גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת
לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃ בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים 32
לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־
הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃ פְּרִי אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ 33
יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק עָשׁוּק
וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה 34
עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־ 35
הַבִּרְכַּיִם וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא
מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד קָדְקֳדֶךָ׃ יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ 36
וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר
לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים
אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃ וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל 37
וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃
זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ 38
הָאַרְבֶּה׃ כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה 39
וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ 40

הוא זה. תחללנו בשנה הרביעית לאכול פריו: וכלות אליהם מצפות 32
עליה' שישובו ואינם שבים כל תוחלת שאינה באה קרויה כליון עיני': לשמה 37
תמה שישתומם לשון (ל״א בעטייבונג) כל הרואך אומר ישום עליך. למשל כשתבא
מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני. ולשנינה ל' ושננתם ידברו
בך וכן תרגומו ולשועי ל' ספור ולשתעי: יחסלנו יכלנו ועל שם כך נקר' חסיל 38
שמכלה

סבנת ספקבה

ולשנינה לשון ושננתם וכו׳, עיין מ״ה לעיל ו׳ ז׳. 37

כי

בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃
41 בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃
42 כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ הַצְּלָצַל׃ הַגֵּר
43 אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה
44 וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא
תַלְוֶנּוּ הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃
45 וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ
וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
46 צִוָּךְ׃ וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

40 שמכלה את הכל: כי ישל יפיל פירותיו לשון ונשל הברזל (דברים יט):
42 יירש הצלצל יעשנו הארבה רש מן הפרי. יורש יעני. צלצל מין ארבה, וא"א לפרש יירש לשון ירושה שאם כן היה לו לכתוב ירש ולא ל' הורשה וגרושין

ססס

הנכת המקרא.

40 כי ישל יפיל פירותיו ל' ונשל הברזל; רצונו שהתיבה מן הפעלים שאות ראשונה שלהם נו"ן שמדרכם להפיל הנו"ן והם בלשון יִפְעַל וַיַּפְעִיל כידוע מדרך הדקדוק והקראים קסרי פ"א נו"ן, והוא פועל יוצא ופירושו יַשִּׁיר, והפועל הוא זיתך שפירושו עץ זית שלך, והפעול הם הפירות הנושרים, וכבר הזכרתי לעיל ק' ק' כי זית שם לאילן גם לפרי.

42 יירש הצלצל יעשנו הארבה רש מן הפרי, יירש יעניה וכו' עכה"ד, דע כי מלת ירש משמש בהרבה לשונות, יש לשון ירושה, ויש לשון החזקת נחלה, ויש לשון גירושין, ויש לשון השמדה, ויש לשון התמסכנות ועניות, ועל חמשת הלשונות האלה מצאנוה מתורגם בת"א, אך ברוב לשון ירושה והחזקת נחלה היא נבנה בבנין הקל, ורוב לשון גירושין והשמדה בבנין הפעיל, ורוב לשון עניות והתמסכנות בבנין נפעל ומעטים בבנין הפעיל, וכבר כתבתי נפ' במלת אכל תורישמו ידי (שמות טו ט) איך הונחו כל ההוראות האלה בשרש ירש ע"ש, והנה מלת יירש לעניננו הוא לבדו מבנין הכבד הדגוש ואין לו חבר במקרא (זולת הלירשנו לשופטים י"ד ט"ו לדעת המעמידים היו"ד בגעיא) לכן היא מסופק הפתרון, ואונקלוס תרגמו יחסניניה כמו שתרגם גם כאו

ורשו

תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה 47
וּבְטוּב לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר 48
יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר
כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ
אֹתָךְ׃ יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק מִקְצֵה 49
הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־
תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים 50
לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃ וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־ 51
אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן
תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַד
הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד רֶדֶת 52
חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ
בָּהֵן בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־

שאם כן היה לו לכתוב יורים: מרוב כל בעוד שהיה לך כל טוב: כאשר 47
יראה הנשר פתאום ילך ממלחמת ויקלו סוסיו. לא תשמע לשונו לא 49
תכיר לשונו וכן תשמע חלום לפתור אותו (בראשית מא) וכן כי שומע יוסף
(בראשית מב) אינטי"נדרי (פֿערשטעהן): עד רדת חומותיך ל' רדוי וכבוש: 52
ואכלת

הגהת המקרא.

ורשו את הארץ עלה רש כאשר דבר ה', דדברים א' ח' וכ"א, עלו ורשו את
הארץ, דדברים ט' כ"ג, והרלב"ע והרד"ק פירשוהו לשון הורשה וגירושין,
ובשני הפירושים האלה אחז רש"י ז"ל שאילו כדעת ת"א הי' לו ליכתב יירש
בבנין הקל ככלל יחס שבמקור, ואילו ל' גירושין הי' לו ליכתב יוריש
בבנין הפעיל כמנהג הל', לכן פי' הוא ז"ל ל' רישות והוא פועל יוצא, הארבה
יעשנו רש מן הפרי, ובעבור שהארבה רגיל לבלות הפירות ועסקו בכך לכך
הוציאו הכתוב בבנין תכבד הדגוש כמו שבארתי בטוב בפ' שמות (א' ט"ו) אצל
למילדות העבריות, מ"ס.

עד רדת חומותיך, ל' רידוי וכיבוש; כבר פירשתי לעיל כ' כ'. 52
יעלם

53 אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ וְאָכַלְתָּ פְרִי־
בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק לְךָ אֹיְבֶךָ׃
54 הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ בְאָחִיו
55 וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃ מִתֵּת ׀
לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי
הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ
56 אֹיִבְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃ הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר
לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג
וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ וּבְבִתָּהּ׃
57 וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת ׀ מִבֵּין רַגְלֶיהָ וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר [illegible]
תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר
58 וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ אִם־לֹא
תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת
הַכְּתֻבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד
59 וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וְהִפְלָא יְהוָה
אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת

53 ואכלת בשר בניך במצור מחמת שיהיו צרין על העיר ויהיה שם מצוק עקת
54 רעבון: הרך בך והענג הוא הרך הוא הענוג לשון פינוק והתענג ומרך
מוכיח עליהם שאיניהם אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו קצה בדבר מיאוס
ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בבניו הנותרים מתת
לאחד מהם מבשר בניו אשר יאכל, ד"א הרך בך הרחמני וזרך הלבב
מרוב רעבונו יתאכזרו ולא יתני מבשר בניהם השחוטים לבניהם הנותרים:
56 57 תרע עינה באיש חיק' ובבנ' ובבת' הגדולים: ובשלית' בנים הקטני' בכלן
59 תהא עינה צר' כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר: והפלא ה'

וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃ 60 וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת
כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם וְדָבְקוּ בָּךְ׃
61 גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃
62 וְנִשְׁאַרְתֶּם בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם
כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ׃ 63 וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב
אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה עֲלֵיכֶם

את מכותך מופלאות ומובדלות מאשר מכות. ונאמנות ליסדך
60 לקיים שליחותן: אשר יגורת מפניהם מפני המכות כשהיו ישראל רואים
מכות משונות הבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבאו גם עליהם תדע
שכן כתוב אם שמוע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך (שמו' ב),
61 אין מירא‍ין את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: יעלם ל' עליה: ונשארתם
62 במתי מעט תחת וגו', מועטין חלוף מרובין: כן ישיש ה' את אויביכם
63 עליכם

סכנת המקרא.

61 יעלם ל' עליי'; ר"ל שהתיבה מבנין הפעיל ומשרש עלה והמ"ם למי' כינוי
הנסתרים כמו ויעלם אל ראש ההר (שופטים יז ג) ויעלם שלמה למס
(מ"א ט' כ"א), אלא שמלת יעלם נשתנה מעט שאז בה העי"ן
בש"א לבד שלא כמנהג חביריה, וכבר מצאנו לה דומים נתיבות אחרות בשרש
חסר והפך ועשה ועוד אחרים, ודע שכל לשון עליי' והעלאה למעלה ת"א
כלשון סק וסלק, אבל יעלם דעכילא תרגם ייתינון שהוא לשון הבאה,
וכאילו כתיב יביאם ה' עליך, וידמה שהוא הוציא יעלם מגזרת על ועלל שבל'
ארמי שטעמו ביאה והבאה.
63 כן ישיש ה' את אויביכם עליכם וגו'; בעבור שאמר הכתוב כאשר
שש ה' עליכם מבנין הקל הי' לו לומר כמו כן כן ישיש ה' עליכם
דוגמת שנאמר קם ויקים שב וישב, מאי ישיש? לכן
פירשו הרב בלשון הפעיל והוא פועל יוצא ישיש את האויבי' דוגמת
האחד יקים את חבירו (קהלת ד י) ולא ישיב את העם (דברי' יז י"ו)
ותבירה' מבנין הפעיל שכולם פועלים יוצאי' לזולתם, וזהו שאז"ל במס'
מגילה דף י' ב' אמר ר"א הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב
כן ישיש ולא כתיב ישוש ע"כ.

ונשארתם

לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל
64 הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וֶהֱפִיצְךָ
יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה
הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־
65 יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן׃ וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא
תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה
66 לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ׃ וְהָיוּ
חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא
67 תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ׃ בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב
תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד
68 וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה ׀
מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־

עליכם להאביד וגו'. ונסחתם ל' עקירה וכן בית גאים יסח ה' (משלי טו):
64 ועבדת שם אלהים אחרים כתרגומו לא עבודת אלוהות ממש אלא מעלים
65 מס ועלגליות לכומרי ע"ז: לא תרגיע לא תנוח כמו וזאת המרגעה
(ישעי' כח): לב רגז לב חרד כתרגומו דחיל, כמו שאול מתחת רגזה לך
(ישעי' יד), שמעו עמים ירגזון (שמו' טו), מוסדות השמי' ירגזו (שמואל ב כב).
66 וכליון עינים מצפה לישועה ולא תבא: חייך תלואים לך על הספק כל
ספק קרוי תלוי שמא אמות היום בחרב הבאה עלי ורבותינו דרשו זה הלוקח
67 תבואה מן השוק. לא תאמין בחייך זה הסומך על הפלטר: בבוקר תאמר
מי יתן ערב ויהיה הערב של אמש. ובערב תאמר מי יתן בקר של שחרית
68 שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: באניות
בספינות

מבנה המקרא.

63 ונסחתם לשון עקירה וכן בית גאים יסח ה' עכ"ל, ור"ל שהנון למ"ד נכון
כפעל כנו"ן של ונגפתם לפני אויביכם וריעיו, והי' ראוי וכנסחתם אלא שנפלה
נו"ן הפ"א כמנהגו בלשון נפעל נח בלשון יפעל כמו יסח ה' שבתשלומו הוא
ינסח, וכבר הוכיח הרב בפ' שמות ג' כ"ב אצל ונצלתם את מצרים ע"ש.

תֹּסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ
לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה׃ ס אֵלֶּה 69
דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית
אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב׃ פ שביעי כט
וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם 1
אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃
הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת 2
וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם׃ וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם 3
לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד

בספינות כשביה. והתמכרתם שם לאויביך אתם מבקשים להיות נמכרים
להם לעבדים ולשפחות. ואין קונה כי יגזרו עליך הרג וכליון. והתמכרתם
בלעז איפורו"כדרין וו"ש (איהר ווערדעט איך פייל ביעטהן) ולא יתכן לפרש
והתמכרתם בל' ונמכרתם על ידי מוכרי' אחרי' מפני שכא' אחריו ואין קונ':
לכרות את בני ישראל שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה. מלבד 69
הברית קללות שבתורת כהני' שנאמרו בסיני: ולא נתן ה לכם לב לדעת 3
להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו עד היו' הז' שמעתי שאותו היו' שנתן מש'
ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב ויתנה אל הכהנים בני לוי (דברים לא)
באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו
את התורה ונתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום

סגנת ספקרא.

68 והתמכרתם וגו', וכן פי' הרא"בע והתמכרתם אינו כמו ונמכרתם
רק פירושו אתם תבקשו למכור עצמיכם אנשים ונשים ואין קונה עכ"ל,
ובסוף ס' נחות בשער בנין התפעל תמצא מבואר ההבדל שבין בנין נפעל
להתפעל, גם נתבאר בשיר השמיני דף כ"ח ב' וח"ק, והוא בדף כ"ז א' ד"פ,
ועיקר הוראת התפעל על כוונר ענין מה אשר בנפש יהיה כן חוץ לנפש או
לא יהי' כן, דוגמת והתברך בלבבו דלקמן כ"ט י"ח·

4 הַיּוֹם הַזֶּה: וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר
לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה
5 מֵעַל רַגְלֶךָ: לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא
מפטיר שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
6 וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן
וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם:
7 וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי
8 וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: פ
9 אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל
10 אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב
11 מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: לְעָבְרְךָ

מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו', היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום:
6 ותבאו אל המקום הזה עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת, ד"א ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד מ' שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד ולפיכך ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':
9 אתם נצבים מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביו' מותו להכניסם בברית, ראשיכם שבטיכם ראשיכם לשבטיכם. זקניכם ושוטריכם החשוב חשוב
10 קודם ואחר כך כל איש ישראל: מחוטב עציך מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם
11 המה בערמה (יהושע ט) ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: לעברך

בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם׃ לְמַעַן הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם
12 וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב׃
13 וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת
14 וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת׃ כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ
עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ
15 פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם׃ כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ

להיותך עובר בברית, ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעשותכם אותם (דברים ד). לעברך בברית דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתים כמו שנאמר העגל
12 אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו (ירמי' לד): למען הקים אותך היום לו לעם כל כך הוא נכנס לטרוח למען קיים אותך לפניו לעם. והוא יהיה לך לאלהים לפי שדבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא אוסר אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם, עד כאן פירשתי לפי פשוטו של פרשה, ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסת' למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימין לפניו. היום כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והייסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף פרשה של מעלה מזו פיוסין הם אתם ראיתם אשר עשיתי, ד"א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס לפרנס משה ליהושע לפיכך עשה אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם (שמואל א יב) כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול:
14 15 ואת אשר איננו פה ואף עם דורות העתידים להיות: כי אתם ידעתם

הבנת המקרא.

11 לעברך להיותך עובר בברית וכו', רצונו שאין הכ"ף לשו' הפעול שיתפרש לעבור אותך כמו להרגך שפירושו להרוג אותך שהרי כל לשון עבר הכתוב בבנין הקל פועל עומד הוא ובלתי יוצא לפעול זולת הפועל ואילו יהי' פירושו לעבור אותך היה לו ליכתב להעבירך בבנין הפעיל, לזאת פירש הרב לעברך

להיותך

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם
16 אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם׃ וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת
17 גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם׃ פֶּן
יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט
אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת
לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ
18 פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי
הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם
יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת

וגו׳, ותראו את שקוציהם, לפי שראיתם האומות ע״א ושמא תסית לב אחד
16 מכם אותו ללכת אחריהם: ותראו את שקוציהם על שם שהם מאוסים
כשקצים. גלוליהם מוסרחים ומאוסין כגלל. עץ ואבן אותן של עצים ושל
אבנים ראיתם בגלוי לפי שאין הנכרי ירא שמא יגנבו אבל של כסף וזהב עמהם
17 בחדרי משכיתם הם לפי שהם יראים שמא יגנבו: פן יש בכם וגו׳, לפיכך
אני צריך להשביעכם. פן יש בכם שמא יש בכם. אשר לבבו פונה היום
מלקבל עליו הברית. שרש פרה ראש ולענה שרש מגדל עשב מר כגידין
18 שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכ׳: והתברך בלבבו ל׳ ברכה
יחשוב בלבו ברכת שלום לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה
לי. והתברך בנדי׳ רא שי״א בלעז (ווירד זיך זעגנען) כמו והתגלח והתפלל.
בשרירות לבי אלך במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כה) כלומר
מה שלבי רואה לעשות. למען ספות הרוה לפי שאוסיף לו פורענות על
מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם ועכשיו עתה שאנדפס עם
המזיד ואפרע ממנו הכל וכן תרגם אונקלוס בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא
על .

הבנת המקרא.

להיותך עובר וכו׳ והכ״ף לפי׳ הפועל והבי״א לו רלי׳ מלת לעשותכם אותם
(לעיל ד׳ י״ט) שגם בו הכנוי כם לפי׳ הפועלים ופירושו להיותכם עושים
לא לפי׳ הפעולים לעשות אתכם שהרי אחריו מלת אותם שהם הפעולים,
ועיין מ״ש בראשית י״א ו׳ וזה החלו לעשות.
18 והתברך בלבבו לשון ברכה יחשוב בלבו וכו׳, פירשתיו לעיל כ״ח ס״ח
והתמכרתם.

הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ לֹא־יֹאבֶה יְהוָה סְלֹחַ 19
לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא
וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה
וּמָחָה יְהוָה אֶת־שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וְהִבְדִּילוֹ 20
יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת
הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃ וְאָמַר 21

על זכותה שאוסיף לו אני הגנות על הזדונות. רוה שוגג שהוא עושה
כאדם שכור שלא מדעת. צמאה שהוא עושה מדעת ובתאוה: 19 יעשן
אף ה' על ידי כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף וכן עלה עשן באפו
(שמואל ב כב) ואף על פי שאין זו לפני המקו' הכתוב משמיע את האוזן כדרך
שהיא רגילה ויכול' לשמוע כפי דרך הארץ. וקנאתו ל' חימה אנפרנ"מינט
(חייפער) אחיזת לבישת נקמה ואינו מעביר על המדה: 20 הכתובה
בספר התורה הזה ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי
וכל מכה וגו' (דברי' כח) הזאת ל' נקבה מוסב אל התורה, הזה ל' זכר מוסב
אל הספר ועל ידי פיסוק הטעמי' הן נחלקים לשתי לשונות בפרשת הקללות
הטפחה כתובה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה בזה לכן אמר הזאת
וכאן הטפחה כתובה תחת התורה נמצא ספר התור' דבוקים זה לזה לפיכך

סבנא סמקלא.

20 הכתובה בספר התורה הזה ולמעלה (כ"ט ס"א) הוא אומר בספר
התורה הזאת וכו'; דברי הרב, מבוארין, בעצמ', אלא כדי שלא תקשה עליו
והרי לא ימוש ספר התורה הזה (יהושע א ח) שמלת התורה
במסרת מחובר עם הזה ומ"מ אמר הזה נל"ז? לזאת אשכילך ואורך שבכל
מקום שיש שם שני משרתים לטעם לעולם המשרת, הראשון, קל מן השני
ובמקום מקף הוא עומד וכאילו הוא ספר־התורה הזה, ומוסב, הזה'
על ספר לא על התור', וכמוהו עלה אל־הר העברים הזה
(לקמן לב מח) על כרחך מלת הזה מוסב על הר לא על העברים, וכן וירא
יושב הארץ הכנעני (בראשית נ יא) שיעורו וירא יושב הארץ, ומי הוא זה?
הוא הכנעני, וכן וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר (שופטי' יא יז)
ועוד רבים כמוהם, וכן הדין נותן כי המשרת היותר קרוב אל המלך והוא
רואה את פני המלך יש לו כח יותר מאותו המשרת הרחוק ממנו ודבק במשרת
השני, ומטעם זה כאשר ישתנה המתג של המשרת לעולם; ישתנה אותו המתג
הקרוב אל המלך לא הרחוק ממנו כמו מֽוֹשְׁבֹתֵיכֶם וריעיו, אך קשה
את דברי האלה הואת.

הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם
וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־
מַכּוֹת הָאָרֶץ הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה
22 יְהוָה בָּהּ׃ גָּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע
וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת
סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבוֹיִם אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה
23 בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃ וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה
יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל
24 הַזֶּה׃ וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה
אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם
25 מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא
26 חָלַק לָהֶם׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא
עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃
27 וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה
ל׳ רבתי וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם
28 הַזֶּה׃ הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ
וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה

25 לשון זכר נופל אחריו שהלשון נופל על הספר: לא ידעום לא ידעו בהם
גבורת אלוהות. ולא חלק להם לא נתנם לחלק, ואנקלוס תרגם לא אטיבת
להון לא הטיבו להם שום טובה, ולשון לא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא
27 חלק להם שום נחלה ושום חלק: ויתשם ה׳ כתרגומו וטלטלינון וכן אחרי
28 נותשם מעל אדמתם (ירמיה יב): הנסתרות לה׳ אלהינו ואם תאמרו מה
בידינו לעשות אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם

ל

1 הַזֹּאת׃ ס רביעי (שני כשהן מחוברין) וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
2 הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ
הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃
3 וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב
וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
4 שָׁמָּה׃ אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם
5 יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ וֶהֱבִיאֲךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ

איש וגו' ואמר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע טמונותיו
של חבירו אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו והוא יפרע
מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין
בהם יענשו את הרבים, נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש
את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים
3 ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: ושב ה' אלהיך את שבותך היה לו
לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם
ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם, ועוד
יש לומר שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאלו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו
ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל
(ישעיה כז), ואף בגליות שאר האומות מצינו כן ושבתי את שבות מצרים

הבנת המקרא.

3 ושב ה' אלהיך את שבותך הי' לו ליכתב והשיב וכו'; בעבור שמלת
ושב פועל עומד בבנין הקל ואינו נופל אחריו לומר את שבותך שהוא הפעול
והי' לו לומר והשיב בבנין הפעיל לזאת אז"ל (במגילה כט א) שהשכינה שרויה
וכו' וא"כ יהי' פי' את שבותך עם שבותך, ולפירושו השני יהי' מלת ושב
תאומית עומד מצד אחד ויוצא מצד אחר, ועיין לקמן ל"א ז'.

6 וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃ וּמָל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ
7 לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת
הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ׃
8 וְאַתָּה תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־
9 כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ וְהוֹתִירְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל ׀ מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ
וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטֹבָה כִּי ׀
יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־
10 אֲבֹתֶיךָ׃ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־
11 נַפְשֶׁךָ׃ ס ששי כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ
12 וְלֹא־רְחֹקָה הִוא׃ לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי
יַעֲלֶה־לָּנוּ הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ
13 וְנַעֲשֶׂנָּה׃ וְלֹא־מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־

11 (יחזקאל כט יד): לא נפלאות היא ממך לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר כי יפלא (דברים יז) אחרי יתכסי ותרד פלאים (איכה א) ותרד במטמוניות מכוסה
12 תשובה נטמון: לא בשמים היא שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות

הגהת המקרא.

11 לא נפלאת היא ממך וכו׳; פירשתי לעיל י״ז ח׳ כי יפלא.

לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ
וְנַעֲשֶׂנָּה׃ כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ 14
וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי (רביעי כשהן מחוברין) רְאֵה 15
נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַטּוֹב
וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם 16
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו
וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ
וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ וְאִם־יִפְנֶה לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע 17
וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם׃ פ
הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־תַאֲרִיכֻן 18
יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־ 19
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי

אחריה ללמדה: כי קרוב אליך. התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה: 14
את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה 15
רע הרי לך המות והכתוב מפרש והולך היאך: אשר אנכי מצוה אתכם 16
היום לאהבה. הרי הטוב ובו תלוי וחיית ורבית, הרי החיים: ואם יפנה
לבבך. הרי הרע: כי אבד תאבדון. הרי המות: העידותי בכם היום 19
את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה
יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת, ד״א העידותי בכם את השמים וגו׳
אמר להם הקב״ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שנו
את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העול׳ כענין שנאמר
וזרח השמש ובא השמש (קהלת א) הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא
שנתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה
שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם
חוטאין אין מקבלין פורענו׳ לא שנו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר

לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן
20 תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ: לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ
יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת
לָהֶם: פ

1 וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
2 יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה
אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה
3 אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם
הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר
לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם
4 כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי
5 וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: וּנְתָנָם יְהוָה
לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי

ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה. ובחרת בחיים אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך וע״ז נאמר ה׳ מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי (תהלים יו) הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך:
1 וילך משה לא אוכל עוד לצאת ולבא, יכול שתשש כחו ת״ל לא כהתה עינו ולא נס לחה (דברים לד) אלא מהו לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני רשות
2 ונתנה ליהושע: וה׳ אמר אלי זהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבא לפי שה׳ אמר אלי. אנכי היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות, דבר אחר לצאת ולבא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות

6 אֶתְכֶם׃ חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּֽירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ
מִפְּנֵיהֶם כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא
7 יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ׃ ס שלישי (חמישי כמחובר) וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל
חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם
8 וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ וַיהוָה ׀ הוּא ׀ הַהֹלֵךְ
לְפָנֶיךָ הוּא יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ
9 לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה
הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים
אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
10 וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע שָׁנִים
11 בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃ בְּבוֹא כָל־
יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם

6 7 החכמה: לא ירפך לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו: כי אתה תבוא
את העם הזה ארי את תיעול עם עמא הדין משה א"ל ליהושע זקנים שבדור
יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את
בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם (יהושע א) תביא על כרחם הכל
תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור:
9 10 ויכתב משה ויתנה כשנגמרה כלה נתנה לבני שבטו: מקץ שבע שנים
בשנה ראשונה של שמטה בשמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין
שביעית
הנכנת המקלה.

6 לא ירפך לא יתן לך רפיון וכו'; פירשתי לעיל ד' ל"א.
7 כי אתה תבוא, ארי את תיעול עם עמא הדין וכו'; בעבור שמלת
תבוא מבנין הקל הוא עומד ובלתי יוצא לזולתו לכן הוצרך הרב לפרש מלת את
כמו עם וכן ת"א תיעול עם עמא הדין, אבל כי אתה תביא את בני ישראל
שהוא מבנין הפעיל והוא יוצא ת"א תעיל ית בני ישראל.

נכר

אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־
12 יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃ הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים
וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן
יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
13 וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ חמישי (ששי כשמחוברין)
14 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת
קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ
וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
15 וַיֵּרָא יְהוָה בָּאֹהֶל בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד עַמּוּד
16 הֶעָנָן עַל־פֶּתַח הָאֹהֶל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם־אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה ׀ אַחֲרֵי
אֱלֹהֵי נֵכַר־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא־שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ

11 שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית: תקרא את
התורה הזאת המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא במסכת
12 סוטה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: האנשי' ללמוד. והנשי' לשמוע.
14 16 והטף למה באו לתת שכר למביאיהם: ואצונו ואזרזנו: נכר הארץ גויי
הארץ

סכנת המקרא.

16 נכר הארץ, גויי הארץ; ר"ל שאין נכר תואר אל אלהי כי אין מדרך
המקרא להסמיך המתואר אל התואר, ועוד שהי' לו לומר נכרי בלשון רבים
כמו אלהים אחרים זולת אמר הרב שמלת נכר היא תואר אל הגוי יושב הארץ
והוא

וַעֲזָבַנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ׃ וְחָרָה 17
אַפִּי בוֹ בַיּוֹם־הַהוּא וַעֲזַבְתִּים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי
מֵהֶם וְהָיָה לֶאֱכֹל וּמְצָאֻהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת
וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי־אֵין אֱלֹהַי בְּקִרְבִּי
מְצָאוּנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה׃ וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר 18
פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה כִּי
פָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם 19
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לְעֵד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כִּי־אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאֲדָמָה ׀
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָיו זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ וְאָכַל 20
וְשָׂבַע וְדָשֵׁן וּפָנָה אֶל־אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבָדוּם
וְנִאֲצוּנִי וְהֵפֵר אֶת־בְּרִיתִי׃ וְהָיָה כִּי־תִמְצֶאןָ אֹתוֹ 21

הארץ: והסתרתי פני כמו שאיני רואה בצרתם: את השירה הזאת 17 19
האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו (דברים לב): ונאצוני והכעיסוני 20
ין

הבנת המקרא.

נראה הנקרא נכר הארץ וכמו שתאמר כל בן נכר, ובני נכר, הסירו את אלהי הנכר, ונפתח הכ"ף בעבור המקף.

18 רעות רבות וצרות המפרש וצרות גם דבר לעצמו ומתרגם בל"א אוג גליקליכן עלענד הוא טועה שא"כ הי' לו לכתב רעות וצרות רבות, לכן רבות וצרות שניהם תארים לרעות שימצאום רעות רבות בכמותן וצרות באיכותן דוגמת מכות נפלאות ונאמנות וחלים רעים ונאמנים לפי' כ"מ נ"ע שניהם תארים אל המכות ואל החלאים, ולכן יתורגם בל"א אונד ווידריגע פֿילע איבעל, וככה הבינוהו רז"ל באמרם בגמ' חגיגה דף ה' א' מאי רעות וצרות? אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורא ועקרבא (מי שנשכו זיבורא ועקרבא ביחד אין רפואה למכתו שרפואה לנשיכה זו קשה לנשיכה זו, וע"ש פי' רש"י תערוך ערך זבורא.

רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשָּׁכַח מִפִּי זַרְעוֹ כִּי יָדַעְתִּי
אֶת־יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ
22 אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־
הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי
23 יִשְׂרָאֵל׃ וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ
כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
24 נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ וַיְהִי כְּכַלּוֹת
מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר
שביעי 25 עַד תֻּמָּם׃ וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן
26 בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃ לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה
וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
27 וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃ כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ
וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם
מפטיר מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃
28 הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם
וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

21 וכן כל ניאוף לשון כעס: וענתה השירה הזאת לפניו לעד שהתריתי
בו בתוכה על כל המוצאות אותו. כי לא תשכח מפי זרעו הרי זו הבטחה
23 לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי: ויצו את יהושע בן נון מוסב
26 למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש על הארץ אשר נשבעתי להם: לקוח כמו
זכור שמור הלוך. מצד ארון ברית ה' נחלקו בו חכמי ישראל בב"ב יש מהם
אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח וי"א מצד הלוחות היה
28 מונח בתוך הארון: הקהילו אלי ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל

ילג: עמיה: *וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כִּי יָדַעְתִּי 29
אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
לְהַכְעִיסוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם׃ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי 30
כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת עַד
תֻּמָּם׃ פ לורת הפתוחה נלפ״ש ובוף השירה מבוארת בשורת הים.

לב

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃ 1
יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי 2

את הקהל לפי שנאמ׳ עשה לך (במדב׳ י׳) ולא השליט יהושע עליהם ואף נחייו נגנזו קודם יום מותו (ס״א ביום מותו) לקיים מה שנא׳ אין שלטון ביום המות (קהל׳ ח). ואעיד׳ בם את השמי׳ ואת הארץ וא״ת הרי כבר העיד למעל׳, העידותי בכם היום וגו׳ (דברי׳ ל) לישרא׳ אמר אבל לשמי׳ ולארץ לא אמר ועכשו
29 בא לומר האזינו השמי׳ וגו׳: אחרי מותי כי השחת תשחיתון והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנא׳ ויעבדו העם את ה׳ כל ימי יהושע (יהושע כד) מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן יהושע חי הי׳ נרא׳ למש׳ כאלו הוא חי.
1 האזינו השמים שאני מתרה בהם בישרא׳ ותהיו עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ, ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישרא׳ לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהן קיימים לעולם, ועוד שאם יזכו יבאו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואחר כך ואבדתם מהרה
2 (דברים יא) על ידי האומות: יערף כמטר לקחי זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תור׳ שנתתי לישרא׳ שהיא חיי׳ לעול׳ כמטר הזה שהוא חיים לעול׳ כאשר יערפו השמי׳ טל ומטר. יערף ל׳ יטיף וכן ירעפון דשן (תהל׳ סה) יערפו

הבנת המקרא.

2 יערף יטיף, יערף ל׳ נטיפה וכן ירעפון דשן, יערפו טל; כ״ה בדפוסים קדמונים

---

*) ואעידה נ״ל בלא געיא, והבוחר יבחר היצמודים כדי להבית הלך באמצע כל מלה ומלה מן השירה כהיצוד פ׳ בפוסם.

כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:

3 כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

4 הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט

אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא:

5 שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל:

יערפו טל (לקמן לג). תו"ל כטל שהכל שמחים בו לפי שהמטר יש בו עצבים
לבריות (ס"א יש עצבים בו) כגון הולכי דרכים ומי שהיה בורו מלא יין.
כשעירים לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין
את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן. וכרביבים
טיפי מטר נראה לי על שם שירה כחץ נקרא רביב כמה דאת אמר רובה קשת
(בראשית כא). דשא ארב"ין (גרעזיבט) עטיפת הארץ מכוסה בירק.
עשב קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: כי שם ה' אקרא
הרי כי משמש בל' כאשר כמו כי תבאו אל הארץ (ויקרא כג) כשאקרא ואזכיר
3 שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד
מלכותו אחר ברכה שבמקדש: הצור תמים פעלו אף על פי שהוא חזק
כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים
4 פעלו. אל אמונה לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את
תגמולם סופו לאמן את דבריו. ואין עול אף לרשעים משלם שכר צדקתם
בעולם הזה. צדיק וישר הוא הכל מצדיקים עליהם את דינו וכך ראוי וישר
להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו: שחת לו וגו', כתרגומו
חבילו להון ולא ליה. בניו מומם בניו היו והשחתה שהשחיתו היא מומם, בניו
5 מומם מומם של בניו הי' ולא מומו. דור עקש עקום ומעוקל כמו ואת הישרה
יעקשו (מיכה ג) ובלשון משנה חולדה שעיניה עקומות ועקושות. ופתלתול
אנטו"רטיליי"ש (פעררעהט) כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות
הגדיל

הבנת המקרא.

קדמוני' וכ"י וכן עיקר כי לא מצאנו בכל המקר' יערפו דגן רק ירעפון דשן,
והורה הרב בזה שהוא מן המלות ההפוכות כמו עלז ועלץ, כבש וכשב,
שמלה ושלמה ודומיהם.

דשא ארבי"ן עטיפת הארץ וכו', מבואר בריש כ' בראשי' תדשא הארץ.
שחת לו וגו' כתרגומו חבילו להון וכו' עכה"ד; מליצת הכתוב הזה קש'
5 מאוד לפי שמלת שחת פעל עבר ליחיד נסתר ולא ידענו אהיכא קאי ומי הוא
זה אשר שחת, שהרי לעיל מכיה הי' הדבור מן השם ית' הצור תמים פעלו
וגו' צדיק וישר הוא, ועדיין לא הזכיר ישראל לא בשמם ולא באחד מכינוייהם
עד שיתכן לומר עליו שיחת, ואין לומר שקאי על מלת בניו שאחריו שא"כ
מי'

6 הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם

הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃ שני

7 זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר

הגדול, פתלתול מן התיבות הכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל:
6 הליי תגמלו זאת לי׳ תימה וכי לפניו אתם מגבילין שיש בידו ליפרע מכם
ושהיטיב לכם בכל הטובות. עם נבל ששכחו את העשוי להם. ולא חכם
להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע. הלא הוא אביך קנך שקנאך
שקננך בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה. הוא עשך אומה
באומות. ויכוננך אחרי כן בכל מיני בסיס וכן, מכם כהנים מכם נביאים
7 ומכם מלכים כרך שהכל תלוי בו: זכור ימות עולם מה עשה בראשונים
שהכעיסו לפניו. בינו שנות דור ודור דור אנוש שהציף עליהם מי אוקינוס
ודור המבול ששטפם, ד״א לא נתתם לבבכם על שעבר. בינו שנות דור ודור
להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא.

שאל

הבנת המקרא.

פי׳ לו ליכתב שחתו לשון רבים; גם מלת לו מסופקת כי יתכן לפרש לו
לעצמו כמו וישא לו נשים ארבע עשרה (דה״ב יג כא) גם יתכן לפרש לו לזולתו
כמו וישא לו יהוידע נשים שתים (שם כ״ד ג׳) שפירושו לו ליואש המלך הנזכר
לתמת ותקח לו אמו אשה (בראשי׳ כ״א כ״א) כי היתה כוונת יהוידע להקים
זרע למלך אחרי שעתליה המרשעת המיתה את כל זרע המלוכה, ולסבה
זאת נסמכה הגינון על ויולד מכל ויולד בנים ובנות דיואש מכל ויולד בנים
ובנות שבכל המקרא׳ ככתוב ׳במסרת,׳ ויאמר החכם׳ ראב״ע׳ ז״ל
י״א׳ כי טעם שחת לו כמו שחתו להם והטעם לנפשם, ואל תתמה בעבור
שהמלה ל׳ יחיד כי כן משפט הלשון הלא תראה זכור ימות עולם בינו שנות
דור ודור, והנכון בעיני שהוא כן, שחת לשם, והטעם השחתת דרכי השם
הבטועים והחקים שצוה, כאילו אמר שחת לו דור עקש שהם לא בניו וזהו
מומם, והעד כי כן פירושו הבא אחריו והוא הלה׳ תגמלו זאת עכ״ל, וגם
הרמ״בן פי׳ ככה ביתר ביאור, ולדעתם מלת לא מחובר עם בניו וטעם לא
בניו כמו ואמרתי ללא עמי עמי אתה (הושע ב׳ כ״ה) וכן הם קנאוני בלא
אל במו שאינו אל, וישבעו בלא אלהים (ירמיה ה׳ ז׳) והמיהם, אכן
פסקי הטעמים מתנגדי׳ להם שהרי מלת לא בשתיר להפרידו מן בניו, ויותר
נכון ומסכים עם בעל הטעמים הוא פי׳ הרמ״בם ז״ל שאמר שחת לו שחת
ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך (הושע י״ג ט׳) הוא גרם לעצמו
השחתה, לא כלומר ולא לאחר, בניו מומם מומם הוא כפל לשון של שחת,
בניו של הקב״ה הם עשו מום בעצמם, כדכתיב כי משחתם בהם מום בם
(ויקר׳ כב כה) עכ״ל, ובעל מכלל יופי אמר והנכון בעיני שמלת לו שב אל השם

ופירושו

שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ:
8 בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
9 כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:
10 יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן

שאל אביך אלו הנביאים שנקראים אבות כמו שנאמ' באליהו אבי אבי רכב ישראל
8 (מלכי' ב ב). זקניך אלו החכמי'. ויאמרו לך הראשונות: בהנחל עליון
גוים כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלק נחלתו הציפן ושטפם.
בהפרידו בני אדם כשהפיץ דור הפלגה הי' בידו להעבירם מן העולם ולא
עשה כן אלא יצב גבולות עמי' קיימם ולא אבדם. למספר בני ישראל בשביל
מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל
9 שירדו למצרים הציב גבולות עמים שבעי' לשון: כי חלק ה' עמו למה כל זאת
לפי שהיה חלקו כבוש ביניהם ועתיד לצאת ומי היא חלקו עמו ומי הוא עמו
יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבות המשולש בשלש זכיות זכות אבי אביו וזכות
אביו וזכותו הרי שלשה כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים והוא ובניו היו לו
10 לנחלה ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: ימצאהו בארץ
מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו
ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר תרח משעיר למו הופיע מהר פארן
(דברים לג). ובתוהו יליל ישימון ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים
ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות
מקום

הבנת המקרא.

ופירושו כי מומם לא שחת לו כי אם לבניו שהם דור עקש ופתלתול, וכן ת"א חבילו להון ולא ליה עכ"ל, וגם פי' זה בלתי מתיישב על המליצה ולא על משמעות לשון רש"י ז"ל, וידמה לי שהניקוד של שחת הוא שהכניס המפרשים בדוחקים שבפי שהוא חומה של כל פעל עבר מבנין הכבד הדגוש הדחיקו לפרשו ל' פעל כמו שחת מבניו, ושחת אחיה, ולכן אין לו התחברות לא עם מה שלפניו ולא עם מה שאחריו כ"א ע"פ הדחק, והנרא' נכון הוא שאינו ל' פעל כלל אבל הוא שם הפועל על השחתה כמו והדבר אין בהם (ירמי' ה יג) לי נקם ושלם דלהלן, ותדע שכן הוא שהרי "הכינון בו מלרע, ואילו ל' פעל הי' ראוי "הבינון לשוב למעלה בעבור מל' זעירא שאחריו כמו וכחש בה (ויקר' ה כב) וכחש בו (איו' ח יח), וכן שחתך ישראל כי בי בעזרך (הושע יג ט) גם הוא שם הפעל וטעמו השחתה שלך היא כלומר אתה שחתת את עצמך כי אין שם משחית זולתך, ורד"ק כתב שהוא פעל עבר ליחיד נסתר עם הכינוי
לנוכח

יְסֹבְבֶנְהוּ֙ יְב֣וֹנְנֵ֔הוּ יִצְּרֶ֖נְהוּ כְּאִישׁ֥וֹן עֵינֽוֹ׃
כְּנֶ֙שֶׁר֙ יָעִ֣יר קִנּ֔וֹ עַל־גּוֹזָלָ֖יו יְרַחֵ֑ף יא
יִפְרֹ֤שׂ כְּנָפָיו֙ יִקָּחֵ֔הוּ יִשָּׂאֵ֖הוּ עַל־אֶבְרָתֽוֹ׃

מקום ציה ושממון כענין שנא' לכתך אחרי במדבר (ירמי' ב). יסובבנהו
שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית
ההר שכפאו עליהם כגיגית. יבוננהו שם בתורה ובינה. יצרנהו מנחש
שרף ועקרב ומן האומות. כאישון עינו הוא השחור שבעין שהמאור יוצא
ממנו, ואנקלוס תרגם ימצאהו יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם
(דברים יא) לא ימצא לנו ההר (יהושע יז) יסובבנהו אשרינון סחור סחור
יא לשכינתו אוהל מועד באמצע וארבע דגלים לד' רוחות: כנשר יעיר קנו
נוהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום
עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה
כדי שיעורו בניו ויהא בהם כח לקבלו. יעיר קנו יעורר בניו. על גוזליו
ירחף אינו מכביד עצמו עליהם את מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה שדי
לא מצאנוהו שגיא כח (איוב לז) כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת
אלא מד' רוחות שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר הופיע מהר פארן ואתא
מרבבות קדש אלוה מתימן יבא (דברים לג) זו רוח רביעית. יפרוש כנפיו
יקחהו כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי שאר
עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו
מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אמר
מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקב"ה ואשא אתכם על כנפי נשרים
(שמות יט) כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם
חצים ואבני בליסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים
וגו'

הבנת המקרא.

לנוכח כמו כי שִׁלַּחֲךָ ה' (ש"א כ כב) ובעבור שלא הזכיר הכתות המשפית
לכן הוצרך לומר שהוא מוסב על העגל שהזכיר למעלה בריחוק מקום,
והוא רחוק שהרי הפסיק ביניהם כמה ענינים אחרים, לכן הנכון שהוא שם
הפועל והכינוי שב לעצמו כמו לבלתי הפכי את העיר (בראשי' יט כא) וכמו
שהבינותיך שם עין עליו, וכל' שחת לו לענינא שם הפועל הוא ומלת לו שב
על השם הסמוך לו לפניו, ובעבור שכל דברי השיר' הזאת מדברת על העתיד
אחר שכבר הגיד הפורענות על ישרא' וענתה השיר' הזאת כי בדין בא עליהם
כל מה שהביא עליהם כי לא ענה מלבו ואיננו רוצה בהשחתה וכליון רק
מחטאותיהם הנה אלה שהשחיתו מעלליהם, לזאת אחרי שאמר צדיק וישר הוא
רצה לגלגל ממנו ההשחתה הזאת שאין לייחסה לו חלילה כי אם להם ולכן אמר
שחת לו לא כלומר השחתה לו איננה כלל, והרי בניו היו ואין האב רוצה
בהשחתת

12 יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:
13 יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי
וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר:
14 חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים
וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה

12 וגו' (שמו' יד): ה' בדד ה' בדד ובטח נהגם במדבר. ואין עמו אל נכר לא היה כח בא' מכל אלהי הגוים להראות כחו עמו ולהלחם עמהם, ורבותינו דרשוהו על העתיד וכן ת"א ואני אומר דברי תוכחה הם להעיד השמי' והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו לא הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד
13 לעשות כל זה היה להם לזכור: ירכיבהו על במותי ארץ כל המקרא כתרגומו. ירכיבהו על שם שארץ ישראל גבוה מכל הארצות. ויאכל תנובות שדי אלו פירות ארץ ישראל שקלים לבוא ולהתבשל מכל פירות הארצות. ויניקהו דבש מסלע מעשה באחד שאמר לבנו נסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה אמר לו זו של דבש היא אמר לו השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה. ושמן מחלמיש צור אלו זיתים של גוש חלב. במותי ארץ ל' גבוה. שדי ל' שדה. חלמיש צור תקפו וחזקו של סלע כשאינו דבוק לתיב' שלאחריו נקוד חַלָּמִישׁ וכשהוא
14 דבוק נקוד חַלְמִישׁ: חמאת בקר וחלב צאן זה הי' בימי שלמה שנאמ' עשרה בקר בריאים ועשרי' בקר רעי ומאה צאן (מלכי' א ד). עם חלב כרים זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר אוכלים כרים מצאן (עמוס ו). חלב כליות חטה זה הי' בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמ' וגו' (מלכי' א ד). ודם ענב תשתה חמר בימי עשרת השבטי' השותים במזרקי יין (עמוס ו). חמאת בקר היא שומן הנלקט מע"ג החלב. וחלב צאן חלב של כאן וכשהוא

דבוק

הבנת המקרא

בהשחתת בניו אבל מומם ר"ל ההשחתה היא מומם, מום של בניו ולא מום שלו כי המה דור עקש ופתלתול נמשחתם בהם מום גם, וזה שת"א חבילו להון לא ליה, ואין חבילו פעל עבר כמו קבילו חכימו אבל הוא שם דבר כמו נהירו וסכלתנו דדניאל ה' י"א והבדל שביניהם הוא שהשמות מתנגנים מלרע והפעלים מלעיל, והנה בת"א דידן נקוד חבילו במרכא ומלעיל וזה שיבוש ברור שאילו מלעיל ראוי להנקד דרגא כמבואר במשפטי הטעמים בדין התביר דף כ"ז א'.

14 וחלב צאן חלב של כאן וכשהוא דבוק וכו'; ר"ל כי מלת חלב יצא מדרך סמיכיו

בסמיכותן

וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט 15
שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ
וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃ יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים 16
בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃ יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ 17

דמוק נקוד חלב כמו נחלב למו (תהלים י"ז). כרים כבשים. ואילים
כמשמעו. בני בשן שמנים היו. בליות חטה קטים שמנים כחלב כליות
תמין כפולי'. ודם ענב וגו', היה שותה טוב וטעם יין חשוב. חמר יין
בלשון ארמי. חמר אין זה שם לדבר אלא לשון מטיבת בטעם ווי"נס בלעז
(וויינג) ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אנקלוס
15 אשריכון על תוקפי ארעא וגו': עבית לשון עובי. כשית כמו כסית לשון
כי כסה פניו נחלבו כאדם שמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכן הוא
אומר ויעש פימה עלי כסל (איוב ט"ו). כשית יש לשון קל בלשון כסוי וכוסה
קלון ערום (משלי י"ב), ואם כתב כשית דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו
כי כסה פניו (איוב ט"ו). וינבל צור ישועתו גנהו וביזהו כמו שנאמר
16 אחוריהם אל היכל ה' וגו' (יחזקאל ח) אין כנוול גדול מזה: יקניאוהו הבעירו
חמתו וקנאתו. בתועבות במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר
בהם תועבה: לא אלוה כתרגומו דלית בהון צרוך אלו היה בהם צורך לא
סאם

הבנת המקרא.

בסמיכותן והי' ראוי להנקד חֲלֵב נפתח כמו מן בָּקָר בְּקַר ומן בָּשָׂר
בְּשַׂר, אלא שכן שנאמר, וטעם השתנותו דלא ילענו.
חמר יין בל"א, חמר אין זה ש"ד וכו'; דע כי רוב השמות הבאים ע"מ
פֶּעֶל מלעיל שהם עצמים הם כמו ארץ גפן חרב, ובהפסק ישתנה
הסגול הראשון לקמץ, וכן חֶמֶר נקמץ בעבור ההפסק כי בלא הפסק
מצאנוהו כרם חֶמֶר (ישעי' כז ב) כולו סגול, ואמר הרב שאין זה שם עצם
כחוב חביריו אבל הוא שם תואר ליין שיהי' מטיבת בטעם וכוונת הכתוב
ודם ענב כלומר היין תשתה מטיבת בטעם, ועוד דע כי שם לדבר בפי הרב ז"ל
הוא שם כלל ושם פרט, רצוני לפעמים יפילהו על שם עצם חוקא ולפעמים
על כל מיני השמות יהיו עצמים או מקרים או תארים.
15 כשית כמו כסית וכו' יש ל' קל בל' כיסוי כמו וכוסה קלון וכו': ר"ל כי
כשית בשי"ן כמו כסית בסמ"ך לשון כיסוי, וכמה תיבות במקרא דכתובים
לפעמים בשי"ן ולפעמים בסמ"ך כידוע מדייקות. ובעבור שרוב לשון כיסוי
מצאנוהו בבנין הכבד הדגוש כִּסָּה הענן, וכִסִּית את גאותך, כִּסִּית
כל חטאתם ודומיהם לכן אמר הרב כי גם לשון קל יש בל'
כיסוי כמו וכוסה קלון ערום (משלי י"ב י"ז) והההבדל שביניהם הוא כי אותן
תנחים

אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ

18 לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי

19 וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ: רביעי וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ

20 מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו: וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם

אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה

היתה קנאה כפולה כמו שכתב . חדשים מקרוב באו אפילו האומות לא היו רגילים בהם נכרי שהיה רואה אותה היה אומר זה צלם יהודי . לא שערום אבותיכם לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם, דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום ל' ושעירים ירקדו שם (ישעיה י"ג) שעירים הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו :

18 תשי תשכח ורבותינו דרשו כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם . אל מחללך מוציאך מרחם ל' יחולל אילות (תהלי' כט)

20 חיל כיולדה (תהלי' מח) : מה אחריתם מה תעלה בהם בסופם . כי דור תהפוכות המה מהפכין רצוני לכעס . לא אמון בם אין גדולי ניכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה . אמון לשון ויהי אומן (אסתר ב) נוטריטור בלעז (ערציהונג) ד"א אמון לשון אמנה כתרגומו אמרו בפומי

כעבם

הבנת המקרא.

הבאים בלשון כבד הם פועלים יוצאים לזולתם, כיסוי לאחרים, אבל הבאים בלשון קל פועלים עומדים הם שפעולתם בעצמם לא בזולתם, ויהיה כשית כפל לשון על עניה, ובושה קלין שם תאר לא פועל.

18 תשי תשכח ורז"ל דרשו וכו' ; ר"ל שהתיבה מבנין הקל והת"ו לנסי' הנוכח והוא לשון שכחה כמו נשיתי טובה (איכה ג' י"ז), ודקדוק התיבה קשה, ויאמר הרד"ק ז"ל תשי כמו תנשה והנה הנעלם אחר הת"ו תחת הנון שהיא נו"ן הבלוע (כי שרשו נשה) והיו"ד תחת ה"א, וכן אל תמשי (ירמי' י"ח כ"ג) ואלו שניהם מלעיל להפריש בין זכר לנקבה בפעלים שאות האחרון ה"א נח, והנכון בעיני כי היו"ד נוסף והוא על משפט אל תטש עכ"ל, וככה כתב בספרו מכלול דף ל"ב ב', וכבר כתבתי בפ' בלק (כ"ד י"ז) אבל וקדקדי המקומות זולתו שעת רבותינו הקדמונים בתיבות כאלה, לכן נשה ישה שהה השה אין בעיקר יסודם כי אם הנו"ן לבדו ונגו העברים פעלים על ארבעת התיבות האלה, וכן הגה נגה גהה יגה כמו שכתב הרב בהושע ה' י"ג ובסוף נבניה ואיכה א' ד' ובמקומות אחרים, ולכן מלת תשי נבנה על משקל היה חיה שנאמר מהם בהפסק אמור תְּהִי (איכה ג' נ"ז) כי הוא אמר וַיְהִי, וַיְחִי (ישעי' ל"ח כ"א) וכן כולם.

בלא

בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃ הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל 21
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם
בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם׃ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי 22
וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ
וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃ אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת 23
חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃ מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף 24
וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמֹת אֲשַׁלַּח־בָּם
עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב 25

כעסה וכשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: קנאוני הבעירו 21
חמתי. בלא אל בדבר שאינו אלוה. בלא עם באומה שאין לה שם שנאמר
הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כג) בעשו הוא אומר בזוי אתה מאד
(עובדי' א). בגוי נבל אכעיסם אלו המינים וכן הוא אומר אמר נבל
בלבו אין אלהים (תהלים יד): קדחה בערה. ותיקד נכם עד היסוד. 22
ותאכל ארץ ויבולה ארצכם ויבולה. ותלהט ירושלי' המיוסדת על ההרים
שנאמר ירושלם הרים סביב לה (תהלי' קכה): אספה עלימו רעות אחביר 23
רעה על רעה לשון ספו שנה על שנה (ישעיה כט) ספות הרוה (דברי' כט)
עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמי' ז), ד"א אספה אכלה כמו פן תספה
(בראשי' יט). חצי אכלה בם כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות
לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: מזי רעב אונקלוס תרגם נפיחי 24
כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שעירי
רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו מזי לי ארמי שער מזיא דהוה מהפך
במזיא. ולחומי רשף השדים נלחמו בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף
(איוב ה) והם שדים. וקטב מרירי וכריתות שד ששמו מרירי, קטב כריתה
כמו אהי קטבך שאול (הושע יג). ושן בהמות מעשה היה והיו הרחלים
נושכין וממיתין. חמת זוחלי עפר ארס נחשים המהלכים על גחונ' על
העפר כמים הזוחלים על הארץ, זחיל' לשון מרוצת המים על העפר וכן כל
מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: מחוץ תשכל חרב מחוץ לעיר 25
תשכלם

סכנם המקרא.

21 ; בלא אל בדבר שאינו אלוה, בלא עם באומה שאין להם שם וכו'
הוצרך הכת להוסיף תיבת בדבר ותיבת באומה לפי שאומרו בלא אל בלא
עם הוא מורה על שלילות גמור ר"ל גמור האלהות וגמור העם, והנה לא
תמה

וּמֵחֲדָרִים אֵימָה   גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה
26 יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃   אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם
27 אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃   לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר
פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ   פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה
28 וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃   כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה

תשכלם חרב גייסות. ומחדרים אימה כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נקופים עליו מחמת אימה והוא מת והולך נה, ד"א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו (ירמי' ט) וכן תרגם אנקלוס, ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלם שמתם מזבחות לבשת (ירמיה יא). ומחדרים אימה על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישרא' עושים איש בחדרי משכיתו (יחזקאל ח):
26 אמרתי אפאיהם אמרתי בלבי אפאה אותם ויש לפרש אפאיה' אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר והנמתו מבינו בעזרא ותתן להם ארץ שבעה גוים ותחלקם לפאה (נחמיה ט) להפקר, וכן חברו מנחם ויש פותרי' אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון ולא יתכן שאם כן היה לו לכתוב אאפיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמיצכם במו פי (איוב יז) והא"לף התיבונה אינה ראויה בו כ:ל ואנקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי המחלקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאלו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם:
27 לולי כעס אויב אגור אם לא שכעס האויב כנוס עליהם להשחית ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנאמר פן ינכרו צרימו ינכרו הדבר לתלות גבורת' בנכרי
28 שאין הגדולה שלו. פן יאמרו ידינו רמה וגו', כי אותו גוי אובד עצות המה

הגהת המקרא.

תמוה שלילת נשוא כ"א על נושא קיים, לזה הוצרך להוסיף הנושא אשר ישוא עליו השיא בשלילות, והנושא של בלא אל הוא דבר, ושל בלא עם הוא אומה.
26 אמרתי אפאיהם אפאה אותם וי"מ יכו' עשה"ד; לפי הפירוש הראשון והשני יהי' אפאיהם פעל נגזר מן שם לדבר פאה שהוא לשון קן וסוף ויתפרש אפאה אותם ופתרונו אשיתם בכל פאה, או אשיתם פאה כלומר הפקר כפאת השדה, ויש פותרים אותו לשון רוגז כתרגומו כאילו התיבה נגזרת מן אף, ועליו אמר הרב שלפי דקדוק התיבה לא יתכן כן שא"כ הי' צריך לשני אלפ"ין, וכל דבריו מבוארין.
28 אובד עצות המה, כתב הרא"בע מלת אובד שם התאר והיא סמוכה על כן נפתח הבי"ת, וידוע כי מלת אבד מהפעלים העומדים, רק פיי"ס

עצות

וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ * חמישי לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת 29
יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף 30
וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם
וַיהוָה הִסְגִּירָם׃ כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם 31
וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם 32
וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם 33
וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי 34

ואין בהם תבונה שאלו היו חכמים ישכילו זאת איכה ירדוף וגו׳: יבינו 29
לאחריתם יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: איכה ירדוף 30
אחד ממנו אלף מישראל. אם לא כי צורם מכרם וה׳ הסגירם מכרם
ומסרם בידינו דליב״רר בלע״ז (איבערגעבען): כי לא כצורנו צורם כל 31
זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי
עד הנה לא יכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו, כי לא כסלענו סלעם, כל צור
שבמקרא לשון סלע. ואויבינו פלילים ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי
צורנו מכרם להם (ס״א הרי צורנו מכרם להם): כי מגפן סדום גפנם 32
מוסב למעלה שאמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשי סדום
ועמורה. שדמות שדה תבואה כמו ושדמות לא עשה אכל (חבקוק ג) בשדמות
קדרון (מלכים ב כג). ענבי ראש עשב מר. אשכלות מרורות למו
משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אנקלוס ותושלמת
עובדיהון כמרדיתהון: חמת תנינים יינם כתרגומו הא כמרת תניניא כס 33
פורענותהון הנה כמרירת נחשים כוס משתה פורענותם. וראש פתנים
כוסם שהוא אכזר לנשוך אויב אכזרי ינא ויפרע מהם: הלא הוא כמוס 34
עמדי

סבנת המקרא.

ענות שב׳ אובד כמו כושלת עלה (ישעי׳ ח׳ ל׳) וכן ותאבדו דרך (תילי׳ ב)
שהוא סמוך אל דרך, והנה השכיל המתרגם שאמר מאבדי עצה עכ״ל, והוא
דקדוק חלוש כי לא מצאנו כמוהו בכל המקרא כי כל ל׳ פועל נגר״י בין
בסמוך בין במוכרת והעד יושב הארץ, יושב הנגב ודומיהם "סמוכי׳ ונכרי׳
לכן הנכון כמו שכבר כתבתי ברים פ׳ כי תבוא אבל ארמי אובד אבי שהתיבה
מפועל המרובע, שהוא פעל יוצא, והמקור ושם הפועל גם הוא אובד אלא
שבסמיכות ישתנה כמכתב המקור להשתנות בסמיכותו, ולכן נפתח הבי״ת
ויפה ת״א מאבדי עצה לפי עיקר פתרון המלה.

35 חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לִי נָקָם וְשִׁלֵּם
לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם
36 וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃ כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ
וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד
37 וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃ וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ

עמדי כתרגומו כסמורים הם שזכרתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני.
35 הלא הוא פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: לי נקם ושלם עמי
נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם, הנקם ישלם להם גמולם
ויש מפרשים ושלם שם דבר כמו ושלו' וה"א מגור' והדבר אין בהם (ירמי' ה)
כמו והדבור, ואימתי אשלם להם לעת תמוט רגלם כשתתום זכות אבותם
שהן סמוכין עליו. כי קרוב יום אידם מאחרנה להביא עליהם יום אידם
קרוב ומזומן לפני להביא על ידי שלוחים הרבה. וחש עתידות למו ומהר
יבואו העתידות להם. וחש כמו ימהר יחישה (ישעיה ה), על כן העיד
עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליה' הפורענות
ידעו שאני הודעתים כרגע מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבאו
עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעלה והיה כי יבואו עליך כל
הדברים וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שביתך וגו' (דברים ל):
36 כי ידין ה' עמו כשישפוט אותו ביסורין הללו האמורות עליהם כמו כי בם
ידין עמים (איוב לו) (ייסר עמים) כי זה אינו משמש בלשון דהא נתת טעם
לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבאו אל הארץ (שמות כג)
כשיבאו עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו לשוב ולרחם עליהם.
יתנחם ל' הפך מחשבה להטיב או להרע. כי יראה כי אזלת יד כשיראה
כי יד האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב. עצור
נושע על ידי עוצר ומושל שיעצור בהם. עזוב על ידי עוזב, עוצר הוא המושל
העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בל' לעז מיינטינ"דור
(החזדהחכר) עצור הוא הנושע במעצור המושל, עזוב מחזק כמו ויעזבו
את ירושלי' עד החומה (נחמיה ג) איך לא עוזבה עיר תהלה (ירמי' מט) עצור
37 מייכ"טולדיר (געהאנדהאבט) עזוב אינפ"ורציר (בעפעסטיגט): ואמר

הנכת המקרא

35 לי נקם ושלם עמי נכון וכו'; לפירוש הראשון יהי' שִׁלֵּם פעל עבר
לנסתר מבנין הכבד הדגוש כמו דִּבֵּר אלא שהו"יו שבראשו ' מהפכו של לשון
עתיד כמו וְדִבֶּר הוא לך אל ' העם (שמות ד' י"ו), ופירוש הכתוב יש לי
נקם והוא ' (הנקם) ישלם גמולם, כאילו תאמר יש לי דין ושפט בצדק

צוּר חָסָיוּ בוֹ׃ 38 אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ

יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם

יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ 39 רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא

וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה

מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃

כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי 40 וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃

אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי 41 וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי

אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם׃

הקב"ה עליהם אי אלהימו ע"א שעבדו. צור חסיו בו הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליה' מן הרעה:
38 אשר חלב זבחימו היו אותן אלוהות אוכלים שהיו מקריבי' לפניהם ושותים יין נסיכם. יהי עליכם סתרה אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור:
39 ראו עתה הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכ' ואין לכם מושיע ומן התשועה שהושעכם ואין מוחה בידי. אני אני הוא אני להשפיל ואני להרים. ואין אלהים עמדי עומד כנגדי למחות. עמדי דוגמתי וכמוני. ואין מידי
40 מציל הפושעים בי: כי אשא אל שמים ידי כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי בשבועה. ואמרתי חי אנכי לשון שבועה הוא (כמו חי אני נאם ה'
41 אם לא כאשר דברתם באזני אף כאן) אני נשבע חי אנכי: אם שנותי ברק חרבי אם אשנן את להב חרבי כמו למען היות לה ברק (יחזקאל כא) פלנד"ור (גלוי"ן). ותאחז במשפט ידי להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ד"א ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה ולנקום נקם. אשיב נקם וגו', למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה

הגהת המקרא.

סלם

לים, שטעמו הדין אשר לי הוא ישפוט בצדק דלים; ולפירושו השני יהי' ושלם גם הוא שם דבר כמו נקם ויש לו חברים כמו שהזכיר, וכבר הזכרתי כי מדרך הרב לקרוא שם דבר אל כל מיני השמות כולם; ושם הפועל גם הוא שם דבר.
41 אם שנותי ברק חרבי אם אשנן וכו', אמר זה כנגד ת"א שהוציא התיבה מלשון שנה ושניות ותרגם על חד תרין לכן אמר הוא ז"ל שהוא לשון שינון כמו סבותי מן סבב והמותי מן המם כן שנותי מן שנגו כחרב לשונם (תלי' ס"ד ד').

42 אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר
מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב׃
43 הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם
וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ׃ פ שביעי

מדת בשר ודם זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבן
כאלו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו כאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט
ידי והמשפט הזה ל' פורענות הוא בלעז יושטיצי"אה(טטרשפגעריכט) :
42 אשכיר חצי מדם האויב. וחרבי תאכל בשרם. מדם חלל ושביה
זאת תהיה להם מעון דם חללי (ס"א חללי דם) ישראל ושביה ששבו מהם.
מראש פרעות איוב מפשע תחלת פרצות האויב כי כשהקב"ה נפרע מן
האומות פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל :
43 הרנינו גוים עמו לאותו הזמן ישבחו האומות את ישראל ראו מה שבחה של
אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים
היו בטובו ובשבחו. כי דם עבדיו יקום שפיכות דמיהם כמשמעו. ונקם
ישיב לצריו על הגזל ועל החמס כענין שנאמר מצרים לשמה תהיה ואדום
למדבר שממה מחמס בני יהודה (יואל ד) ואומר מחמס אחיך יעקב וגו'
(עובדיה א). וכפר אדמתו עמו ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו
עליהם ושעשה להם האויב וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו
(בראשי' לב) אכסיכיה לרוגזיה. וכפר אדמתו ומה היא אדמתו, עמו כשעמו
מתנחמים ארצו מתנחמת וכן הוא אומר רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת
שבית יעקב (תילי' פה), ⁘ בפנים אחרי' היא נדרשת בספרי
ונחלקו בה רבי יהודה ור' נחמיה ר' יהודה דורש כולה כנגד ישראל ור' נחמיה
דורש כולה כנגד האומות רבי יהודה דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם
כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא
להם עצה נכונה ואין בהם תבונה להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף
מהם אם לא כי צורם מכרם כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכלית
ורבי נחמיה דורשה כלפי האומות ע"א כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי
תחלי' עד ואויבינו פלילי': כי מגפן סדום גפנם של אומות ע"א. ומשדמות
עמורה וגו', ולא ישימו לבם לאת הגדולה בי. ענבימו ענבי רוש הוא
שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל להרעילם ולהמרירם לפיכך אשכלות
מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: חמת תנינים יינם מוכן
להשקותם על מה שעושין להם: כמוס עמדי אותו הכוס שנא' כי כוס ביד
ה' וגו' (תהלים עה): לעת תמוט רגלם כענין שנאמר תרמסנה רגל

ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני 44
העם הוא והושע בן נון: ויכל משה לדבר את כל 45
הדברים האלה אל כל ישראל: ויאמר אלהם שימו 46
לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום
אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי
התורה הזאת: כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם

(ישעיה כו): כי ידין ה' עמו בלשון זה ממש כי ידין בלשון דהא ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם, כי יראה כי אזלת יד וגו': ואמר אי אלהימו האויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרכת כענין שאמר ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך (מיכה ז): ראו עתה כי אני וגו', או יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם הטובה. ואין מידי מציל מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: כי אשא אל שמים ידי כמו כי נשאתי תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו קלא למעלה וגבור למטה אימת עליון על התחתון וכל שכן שגבור למעלה וקלא מלמטה. ידי מקום שכינתי כמו איש על ידו (במדבר ב), והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי שחי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהוא הולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהן אפרע במותן: אם שנותי ברק חרבי הרבה אם יש שאינם תלויין כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי וכו' כמו שפירשתי למעלה:

44 הוא והושע בן נון שבת של דיוזגי היתה נטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו

46 שאע"פ שנתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו: שימו לבבכם צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' (יחזקאל מ) והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהיא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו

47 מכוונין להבין דברי תורה שהן כהררין תלויין בשערה עאכ"ו: כי לא דבר רק הוא מכם לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה כי היא חייכם, ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בה מתן שכר תדע

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ מפטיר
48 וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃ עֲלֵה
49 אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב
אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי
50 נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן
51 אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם
בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן

לך שכן אמרו חכמים ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' (בראשי' לו)
לפי שאמרה איני כדי להיות לו לאשה הלואי ואהי' פלגשו וכל כך למה להודיעו
48 שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים מתאוים לידבק בזרעו: וידבר ה'
אל משה בעצם היום הזה בשלשה מקומות נאמר בעצם היום הזה נאמר
בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' (בראשי' ז) במראית אורו של יום לפי שהיו
בני דורו אומרי' בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה
ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה' אמר הקב"ה
הריני מכניסו בחצי היו' וכל מי שיש בידו כח למחו' יבא וימחה, במצרי' נאמר
בעצם היום הזה הוציא ה' (שמות יב) לפי שהיו מצרי' אומרים בכך וכך אם
אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותם לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין
סייפות וכלי זיין והורגין בהם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי
שיש בו כח למחות יבא וימחה, אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היו' הזה
לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו
אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו המן והגיז לנו את
השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר
50 הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': כאשר מת אהרן אחיך באותה
מיתה שראית ונתאוית לה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר
וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה
פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך
51 לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: על אשר מעלתם בי גרמתם למעול

עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
52 כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

לג

1 וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־
2 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח
כתי׳ מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת
3 יתי׳ קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשְׁדָּת לָמוֹ׃ אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו

ב׳. על אשר לא קדשתם אותי נראתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע (במדבר כ) והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואלו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה הסלע שאינו לשכר ולא לפורענות אם זכה אין לו מתן שכר ואם חטא
52 אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כל שכן: כי מנגד תראה וגו׳, כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך. ושמה לא תבא כי ידעתי כי חביבה היא לך על כן אני אומר לך עלה וראה:
1 וזאת הברכה לפני מותו, סמוך למיתתו שאם לא עכשיו אימתי:
2 ויאמר ה׳ מסיני בא פתח תחלה בשבחו של מקום ואחר כך פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה. מסיני בא יצא לקראתם כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן היוצא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים (שמות יט) למדנו שיצא כנגדם. וזרח משעיר למו שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו. הופיע מהר פארן שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו. ואתה לישראל. מרבבות קדש ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו. אש דת שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה ע״ג אש לבנה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו, ד״א אש דת כתרגומו שכתבה
3 להם מתוך האש: אף חובב עמים גם חבה יתירה חבב את השבטים כל א׳ וא׳ קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב״ה ליעקב גוי וקהל
גוים יקהלא.

3 אף חובב עמים גם חבה יתירה חבב וכו׳; וכן ת״א וכן פי׳ הרא״בע שהוא לשון חיבה בלשון ארמי והייתם לי סגולה ת״א חביבין, לעם סגולה לעם חביב, והלשון מורגל מאד בדברי רז״ל ואין לו חבר במקרא, והרד״ק חברו עם לטמון בחובי עוני (איוב ל״א ל״ג) ואמר שגם הוא לשון אהבה וחיבה

4 בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ׃ תּוֹרָה צִוָּה־
5 לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב׃ וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ

וקהל גוים יהיה ממך (בראשית לה). כל קדושיו בידך נפשות הצדיקים
גנוזות אתו כענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך
(שמואל א כה). והם תכו לרגלך והם ראוים לכך שהרי תוכו עצמן לתוך
תחתית ההר לרגליך בסיני, תוכו לשון פועלו התוככו לתוך מרגלותיך. ישא
מדברותיך נשאו עליהם עול תורתך. מדברותיך המ"ם בו קרוב ליסוד
כמו וישמע את הקול מדבר אליו (במדבר ז) ואשמע קול מדבר אלי (יחזקאל א)
כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם
טישפורפלי"דורש בלעז, (רייכע חונטעררעדונגן) ואנקלוס תרגם שהיו נוסעים
על פי דבריך והמ"ם בו שימוש משמשת לשון מן, ד"א אף חובב עמים אף בשעת
חיבתן של אומות העולם שהראית לאומות פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם
כל קדושיו בידך כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה
שומרם. והם תוכו לרגליך והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך. ישא
4 מדברותיך מקבלים גזירותיך ודתותיך בשמחה ואלה דבריהם: תורה צוה
5 לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: ויהי הקב"ה
בישורון מלך, תמיד עול מלכותו עליהם בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם.

הבנת המקרא.

וחיבה ופירושו לטמון עוני באהבתי אותו רק גליתי אתו ושבאתיו והרחקתיו ממני עכ"ל, ורש"י גם הרא"בע ויתר המפרשים אמרו כי בחובי מגזרת חבי כמעט רגע (ישעי' כ"ו כ') ופירוש בחובי במחבואי כי חב חבב חבה וחבא לשון אחד הם כמו דם דמם דמה, שג שגג שגה ורבים כאלה ככתוב במכלול, והיותר נכון אצלי כי בחובי טעמו בחיקי כי כן ת"י חיק כלשון חוב ברוב המקומות כמו בפ' שמות בפסוק הבא נא ידך בחיקך (שמות ד' ו'), ויש מקומות שכתב עוב תמורת חוב כמנהג הארמי להחליף החי"ת בעי"ן כמבואר בפי' לפי' נאיכה יעיב ה' (איכה ב' א') וכן כתב בעל הערוך בערך חב הראשון, ולכן לטמון בחובי עוני פירושו לטמון בחיקי והוא שם דבר, וממנו נגזר הפועל חובב עמים שפירושו נשא אותם בחיקו כאשר ישא האומן את היונק, ובעבור שכל דבר האהוב על האדם מדרכו לשאת אותו ולהצפינו בחיקו לזאת הפילו שם חיבה וחביב על הדבר האהוב ביותר.

תכו לשון פעלו התוככו וכו'; לדעתי שהתיבה נגזרת מן שם דבר התוך שענינו אמצע ופירושו התמצעו, והוא מאשר לא נקרא שם פועלו מבנין הדגש כמו ושפי עצמותיו (איוב ל"ג כ"א) והחטה והכסמת לא נכו (שמות ט' ל"ב) וכמו שכתבתי שם.

מדברותיך המ"ם בו קרוב ליסוד וכו'; לדעת הרד"ק במכלול בשקל פִּעְלָה הוא שם דבר והיחיד ממנו דִּבְּרָה ויקנין דִּבְּרוֹת יבשמיך
ובניני

6 בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יְחִי רְאוּבֵן
7 וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ שני
8 וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר

ראשי כמו כי תשא את ראש (שמות ל) כלומר אלו שאנכרכם, ד"א בהתאסף, בהתאספם יחד באגודה אחת ושלום ביניהם הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת
6 ביניהם: יחי ראובן בע"הז. ואל ימות לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה. ויהי מתיו מספר נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר (בראשית לה) שלא יצא מן המנין:
7 וזאת ליהודה סמך יהוד' לראובן מפני ששניה' הודו על קלקול שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם (איוב טו), ועוד פירשו רבותינו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלים בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים (בראשית מד) אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו'. שמע ה' קול יהודה תפלת דוד ושלמה ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחרב. ואל עמו תביאנו לשלום מפני (ס"א מן) המלחמה. ידיו רב לו יריבו ריבו וינקמו נקמתו. ועזר מצריו תהיה על יהושפט נתפלל על מלחמת ראמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו (מלכי' א כ), ד"א שמע ה' קול יהודה, כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה ואף כשחלקו ארץ ישראל נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (יהושע יט), (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו שהיה
8 בלבו עליו על מה שעשה בשטים): וללוי אמר ועל לוי אמר. תמיך ואוריך

הכנת המקרא.

ובכינוי דברותיך והמ"ם לשימוש מלת מן ופירושו מן דברותיך שבירת לך ישא תמיד בפיו ואומר תורה צוה לנו משה, וכן לדעת אונקלוס המ"ם לשימוש, אכן לדעת רש"י אין המ"ם לשימוש אבל הוא המ"ם הכופל בבינונים מבנין התפעל ותאמר ליחיד מדבר וליחידה מדברה או מדברת ולרבו' מדברות ועם הכינוי מדברותיך, או שתי"ו ההתפעל מובלעת בדגשות הד"לת כמנהג הלשון בתיבות שראשיתם דל"ת או טי"ת כמבואר בספרי הדקדוק, ומה שדייק הרב בלשונו ואמר מדברותיך מה שהיית מדבר להשמיעני לאמר להם, ר"ל מה שהיית מדבר בינך לבין עצמך וכמו שפירשתי בכ' כי תשא אצל ונברה' אני משה (שמות לג יא).

נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה׃ הָאֹמֵר 9
לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־
בני" ק' בָּנוֹ לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ׃
10 יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ
11 קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ׃ בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ
וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו

ואוריך כלפי שכינה הוא מדבר. אשר נסיתו במסה שלא נתלוננו עם שאר המלינים. תריבהו וגו', כתרגומו, ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים (במדבר כ) אהרן ומרים מה
9 עשו: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי (שמות לב) נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו ובן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי. כי שמרו אמרתך לא יהיה לך אלהים אחרים. ובריתך ינצורו ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין ומלין את בניה', (ס"א אותם שנולדו במדבר שישרא' לא מלו את בניהם והם היו מולין):
10 יורו משפטיך ראויין אלו לכך. וכליל עולה: מחץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד (תהלים סט) ועל המעוררין על הכהונה אמר כן, ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב חשמונאי ואלעזר כנגד כמה ומנות

הבנת המקרא.

11 מחץ מתנים קמיו מחץ קמיו מכת מתנים וכו'; לפי המובן הפשוט פירושו מחץ מתנים של קמיו לכן הי' לו לומר מתני קמיו על דרך הסימוך מאי מתנים? לזאת אמר מחץ קמיו מכת מתנים ור"ל שמלת מְחַץ שב על קמיו ושיעורו. מחץ קמיו מַחַץ מתנים כלומר מכת מתנים, וככה כי הכית את כל אויבי לחי (תילי' ג' ח') מכת לחי כי שם הפעל הוא נכח כל פעל עבר ועתיד ואע"פ שאיננו כתוב כמואר שם בפי' החכם רלב"ע ז"ל, ולכן מלת מַחַץ שהוא שם הפעל הוא נכח מְחַץ, וזהו שפי' הרב נדמר שאחריו ומשנאיו מן יקומון מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה, להורות שמלת מחץ שב על קמיו ועל משנאיו לא על מתנים, וזה שפירש מן יקומון מהיות להם תקומה ר"ל שמלת מן תשמש שימוש מלת בלי מן יקומון מבלי יקומון שלא יוכלו לקום, וככה שומר שבת מחללו (ישעי' נו ב) מבלי חללו שלא לחללו, וכן מכה נפים (ירמ' מח מה) מבלי כח, ורבים כמוהו.

12 מִן־יְקוּמוּן׃ ס לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם
13 וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן׃ ס שלישי וּלְיוֹסֵף אָמַר
מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם
14 רֹבֶצֶת תָּחַת׃ וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ
15 יְרָחִים׃ וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם׃
16 וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה

לרבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה. ומשנאיו מן יקומון מחץ
12 קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: לבנימן אמר לפי שברכת לוי בעבודת
הקרבנות ושל בנימן בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו
שאף הוא משכן שילה הי' בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' (תהלים עח)
ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף. חופף עליו
מכסה אותו ומגין עליו. כל היום לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה
שכינ' במקום אחר. ובין כתפיו שכן בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא
שנמוך עשרים ושלש אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא
בשחיטת קדשים אמרי נחותי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך
13 נאה בשור יותר מכתפיו: מבורכת ה' ארצו שלא היתה בנחלת השבטים
ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף. ממגד לשון עדנים ומתק. ומתהום
שהתהום עולה ומלחלח אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטי' ברכתו של משה
14 מעין ברכתו של יעקב: וממגד תבואות שמש שהיתה ארצו פתוחה לחמה
וממתקת הפירות. גרש ירחים יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין
15 ודלועין. גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש: ומראש
הררי קדם ומבורכת מראשית בישול הפירות שהרריה מקדימין לבכר בישול
פירותיהם, ד"א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם גבעות
16 העושו' פירות לעולם ואינן פוסקות מעוצר הגשמים: ורצון שוכני סנה
כמו שוכן סנה ותהא ארצו מבורכת רצונו ונחת רוח של הקב"ה הנגלה עלי
תחלה בסנה. רצון נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא. תבואתה ברכה

א

הגהת המקרא.

16 תבואתה ברכה זו לראש יוסף; ז"ל המכלול תבואתה תוכן המלה
תבוא יהת"יו ס' הנקבה הנסתרת ר"ל כל ברכה וברכה תבוא לראש יוסף,
והה"א נוספת בסוף המלה כה"א ותקרא והבואה, אשמרה דרכי, והת"יו
נוספת כתי"ו נפלאתה אהבתך לי, כי החבאתה, ובגאות ישועתה,
עזיתה

17 לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ בְּכוֹר שׁוֹרוֹ
הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו
אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי
18 מְנַשֶּׁה׃ ס רביעי וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח
19 זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃ עַמִּים הַר־
יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ

17 יז לראש יוסף. נזיר אחיו שהופרש מאחיו במכירתו: בכור שורו יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנאמר אף אני בכור אתנהו (תהלים פט) וכן בני בכורי ישראל (שמות ד). בכור מלך היוצא ממנו והוא יהושע. שורו שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים. הדר לו נתון לו שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כז). וקרני ראם קרניו שור כחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כחו קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי קרני ראם. אפסי ארץ שלשים ואחד מלכים אפשר שכלם מא"י היו אלא אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכלם היא שנאמר נחלת צבי צבאות גוים (ירמיה ג). והם רבבות אפרים אותם המנוגחים הם הרבבות שהרג יהושע שבא מאפרים. והם אלפי מנשה הם האלפים שהרג גדעון במדין
18 שנאמר זבח וצלמנע בקרקר וגו' (שופטים ח): ולזבולן אמר אלו חמשה שבטי' שברך באחרונ' זבולן גד דן נפתלי ואשר כפל שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו חלשים שבכל השבטי', הם הם שהוליך יוסף לפני פרעה שנא' ומקצה אחיו לקח חמש' אנשי' (בראשי' מז) לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו. שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך זבולן ויששכר עשו שותפו', זבולן לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתור' לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה. שמח זבולן בצאתך הצלח בצאתך לסחור'. ויששכר הצלח בישיבת אהליך לתור' לישב ולעבר שני' ולקבוע חדשי' כמו שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (ד"ה א יב) ראשיהם מאתים ראשי
19 סנהדרין היו עוסקים בכך ועל פי קביעות עתיהם ועבוריהם עמים של שבטי ישרא', הר יקראו להר המוריה יאספו כל אסיפה על ידי קריאה היא,

מבכת המקרא.

עזרה', ולדעתי כי כל כפל תוספת לכפול הענין, וכשאמר ישועת', עזרתה ר"ל רוב ישועה, רוב עזרה, וכן נפלאתה להגדיל האהבה ולהפליאה נכפלה בו התוספת, וכן כי החבאתה לפי שהחביאה אותם יפה יפה שלא יכירו מקומם אם יחפשו אותם נגג, וכן תבואתה ר"ל תבוא ותבוא לרוב.

וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס וּלְגָד 20
אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ
אַף־קָדְקֹד׃ וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת 21
מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה
וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי וּלְדָן 22
אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן׃ וּלְנַפְתָּלִי 23

ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו יששכר וזבולון ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ושפוני טמוני חול כסויי טמוני חול טרית וחלזון וזכוכית לבנה היוצאי' מן הים ומן החול ובחלקו של יששכר וזבולון הי' כמו שאמור במס' מגילה וזבולון עם חרף נפשו למות (שופטי' ה) משום דנפתלי על מרומי שדה הי' מתרעם זבולון על חלקו לאחי נתת שדות וכרמי' וכו'. ושפוני ל' כסוי כמו כמו שאמר ויספון את הבית (מלכי' א ו) ותרגומו ומטלל בכיורי ארזא, ד"א עמים הר יקראו ע"י פרקמטי' של זבולון תגרי אומות העולם באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד ירושלם ונראה מה יראתה של אומה זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל אחד לפי שהנכרים אלוהו של זה לא אלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה והן אומרין אין אומה כשרה כזו ומתגיירין שם שנאמר שם יזבחו זבחי צדק. כי שפע ימי' יינקו זבולון ויששכר הי' נותן להם ממון בשפע:
ברוך מרחיב גד מלמד שהי' תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. כלביא 20
שכן לפי שהי' סמוך לספר לפיכך נמשל באריות שכל הסמוכים לספר צריכים להיות גבורי'. וטרף זרוע אף קדקוד הרוגיהן היו נכרין חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת: וירא ראשית לו ראה ליטול לו חלק בארץ סיחון ועוג 21
שהיא ראשית כבוש הארץ. כי שם חלקת כי ידע אשר שם בנחלתו חלקת שד' קבורת מחוקק והוא משה. ספון אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנא' ולא ידע איש את קבורתו (דברי' לד). ויתא גד. ראשי עם הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכן הוא אומר ואתם תעברו חלוצים לפני אחיכם וגו' (במדבר לב). צדקת ה' עשה שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו, דבר אחר ויתא משה ראשי עם.
צדקת ה' עשה על משה אומר: דן גור אריה אף הוא הי' סמוך לספר 22
לפיכך מושלו באריות. יזנק מן הבשן כתרגומו שהי' הירדן יוצא מחלקו ממערת פמייאס והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא' ויקראו ללשם דן (יהושע יט) וזינוקו וקילוחו מן הבשן, ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום אחד ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחל' נטלו בצפונית מערבית

אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם
24 וְדָרוֹם יְרָשָׁה׃ ס וּלְאָשֵׁר אָמַר
בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן
25 רַגְלוֹ׃ בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ׃

עקרון וסביבותי' ולא ספקו להם וכאו ונלחמו עם לשם שהיא פמייאס והיא
בצפונית מזרחית שהלי הירדן יוצא ממערת פמייאס והיא במזרחה של ארץ
ישראל ובא מהצפון לדרום' וכל' בקצה ים המלח שהוא במזרח יהוד' שבעל בדרומ'
של ארץ ישראל כמו שמפורש בס' יהושע והוא שכת' ויצא גבול בני דן מהם ויעלו
בני דן וילחמו עם לשם וגו' (יהושע יט), יצא גבולם מכל אותו היום שהתחילו
23 לנחול בו: שבע רצון שהית' ארצו שבעה כל רצון יושביה. ים ודרום ירשה
ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומ' לפרוש חרמים ומכמורות.
ירשה ל' צווי כמו עלה רש (דברי' א) והטעם שלמעלה בר"ש מוכיח כמו ירש
ידע לקח שמע כשהוסיף בו ה"א יהי' הטעם למעל' שמעה ידעה סלחה לקחה
אף כאן ירשה ל' צווי ובמסורת הגדולה מנינו באלפא ביתא ל' צווי דטעמיהון
24 מלעיל: ברוך מבנים אשר ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך
בבנים כאשר ואיני יודע כיצד. יהי רצוי אחיו שהיה מתרצה לאחיו בשמן
אנפיקינון ובקפנדיות והם מרצין לו בתבואה, ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו
נאות והוא שנא' בדברי הימי' (א ב) הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואי' לכהני'
גדולים ומלכי' הנמשחים בשמן זית. וטובל בשמן רגלו שהית' ארצו מושכת
שמן כמעין ומעשה שנצטרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פלומוסטוס אחד וכו'
25 כדאי' במנחות: ברזל ונחשת מנעליך עכשו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו
גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה
כאלו היא סגור' במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת, ד"א ברזל ונחשת מנעליך
ארצכ' נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר הית' מנעולה
של א"י. וכימיך דבאך וכימים שהם טובים לך שהן ימי תחלתך ימי נעוריך
כן יהיו ימי זקנותך שהם דואבים זבים ומתמוטטים, ד"א וכימיך דבאך וכימים
שהם טובים לך כמנין ימיך כל הימי' אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו
דבאך שכל הארצות יהיו דואבות כסף וזהב לא"י שתהא מבורכת בפירות וכל

סבנת המקרא

23 ירשה לשון צווי וכו'; ר"ל שאינו שם דבר כמו צדקה ברכה שאילו כן היה
הביאור ראוי להיות מלרע, לכן הוא ל' צווי בתוספת ה"א בסוף כמו שִׁמְעָה אדני
ה', שִׁכְבָה עמי, שָׁלְחָה הנער אתי, ובהפסק ה' שְׁמָעָה ה' סְלָחָה, המשך
שְׁאָלָה, וכבה יְרָשָׁה, ואע"פ שרוב בעלי פ"י מנהגם לבוא במקרון יו"ד פ"ם דגוש
אבאו ע"ד השלימים כמבואר במכלול.

26 אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ
27 שְׁחָקִים׃ מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת
עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד׃
28 וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ
29 דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל׃ אַשְׁרֶיךָ
יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ
וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה
1 עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ׃ ס שביעי וַיַּעַל
מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה

הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אסקור"כע הכסף
26 והזהב כלה מהם שהן מביאות אותו לארצכם: אין כאל ישורון דע לך
ישורון שאין כאל בכל אלהי העמים ולא כצורך צורם. רוכב שמים הוא
27 אותו אלוה שבעזרך. ובגאותו הוא רוכב שחקים: מעונה אלהי קדם למעון
הם השחקים לאלהי קדם שקדם לכל אלהים ובדר לו שחקים לשבתו וממעונתו
ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים. זרועות עולם סיחון ועוג ומלכי כנען
שהיו תקפו וגבורתו של עולם, לפיכך על כרחם יחרדו ויזועו וכחם חלש מפניו
לעולם אימת הנוטה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך. ויגרש מפניך
אויב ואמר לך השמד אותם. מעונה כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל
28 לה ה"א בסופה: בטח בדד כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו
מפוזרין ואין צריכים להתאסף ולישב יחד מפני האויב. עין יעקב כמו ועינו
כעין הבדולח (במדבר יא) כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה
בדד ישבתי (ירמי' טו) אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והי' אלהים עמכם
והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם (בראשי' מח). יערפו יטפו. אף שמיו
יערפו טל אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים
29 מטל השמים וגו' (בראשי' כז): אשריך ישראל לאחר שפרט להם הברכות
אמר. להם מה לי לפרוט- לכם כלל דבר הכל שלכם. אשריך ומי כמוך
תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך (ואשר הוא) חרב גאותך. ויכחשו אויביך
לך כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו' (יהושע ט). ואתה
על במותימו תדרוך כענין שנא' שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה
1 (יהושע י'): מערבות מואב אל הר נבו כמה מעלות היו ופסען משה
בפסיעה אחת. את כל הארץ הראהו את כל ארץ ישראל בשלותה והמציקין

אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
2 אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן׃ וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ
אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם
3 הָאַחֲרוֹן׃ וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ
4 עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו
זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ
5 בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה
6 עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה׃ וַיִּקְבֹּר

שעתידים להיות מושיעין לה. עד דן הראהו בני דן עובדי עבודה זרה שנא'
ויקימו להם בני דן את הפסל (שופטי' יח) והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו
2 למושיע: ואת כל נפתלי הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה
וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו. ואת ארץ אפרים
ומנשה הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי
כנען שבא מאפרים וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק. ואת כל
ארץ יהודה בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם. עד הים
האחרון ארץ המערב בשלותה ובחורבנה, דבר אחר אל תקרי הים האחרון
אלא היום האחרון הראהו הקב"ה כל המאורעות שעתידין לארע לישראל
3 עד שיחיו המתים: ואת הנגב ארץ הדרום, ד"א מערת המכפלה שנאמר
ויעלו בנגב ויבא עד חברון (במדבר יג). ואת הככר הראהו שלמה יוצק כלי
בית המקדש שנאמר בככר הירדן יצקם המלך במעבה האדמה (מלכי' א ז):
4 לאמר לזרעך אתננה הראיתיך כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב
שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה
היא מלפני שמה (ס"א שמה) לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד
5 שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: וימת שם משה
אפשר מש' מת וכתב וימת שם מש' אלא עד כאן כתב מש' ומכאן ואילך כתב יהושע
רבי מאיר אומ' אפשר ספר התור' חסר כלום והוא אומר לקוח את ספ' התור'
הזה (דברי' לא) אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. על פי ה' בנשיקה:
6 ויקבור אותו הקב"ה בכבודו ר' ישמעאל אומ' הוא קבר את עצמו וזה א' משלשה
אתין שהי' ר' ישמעאל דורש כן כיוצא בו בי' מלאת ימי נזרו יביא אותו (במדב' ו)
הוא מביא את עצמו כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה (ויקר' כב) וכי אחרים

אֹתוֹ בַגַּיְ בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־
יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמֹשֶׁה 7
בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ
וְלֹא־נָס לֵחֹה׃ וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה 8
בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי
אֵבֶל מֹשֶׁה׃ וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־ 9
סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ 10
יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים 11
אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ וּלְכֹל הַיָּד 12
הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל׃ חזק׃

מציאין אותם אלא הם מציאים את עצמם. מול בית פעור קברו היה מוכן מששת
ימי בראשית לכפר על מעש' פעור וזה א' מן הדברי' שנבראו בע"ש בין השמשות:
לא כהתה עינו אף משמת. ולא נס לחה לחלוחית שבו לא שלט בו רקבון ולא 7
נהפך תואר פניו: בני ישראל הזכרים אבל באהרן מתוך שהיה רודף שלום 8
ונותן שלום בין איש לרעהו ובין אשה לבעל' נאמ' כל בית ישרא' (במדב' כ) זכרי'
ונקבות: אשר ידעו ה' פנים אל פנים שהי' לבו גס בו ומדבר אליו בכל עת 10
שרוצ' כענין שנא' ועתה אעלה אל ה' (שמו' לב) עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם
(במדב' ט): ולכל היד החזק' שקבל את התור' בלוחות בידיו. ולכל המור' 12
הגדול נסי' וגבורות שבמדבר הגדול והנורא. לעיני כל ישראל שנשאו לבו
לשבור הלוחות לעיניה' שנא' ואשברם לעיניכ' (דברי' י) והסכימה דעת הקדוש
ברוך הוא לדעתו שנא' אשר שברת (שמו' לד) יישר כחך ששברת.

נשלם פירוש רש"י על חמשה חומשי תורה. בשם ה' עושה אזרה.

מפפט ס"ת להפלים התורה בסוף הדף לעיני כל ישראל באמצע שיט', הרי"ף הלכות ס"ת, יכן פסקו כל הפוסקים והכי פסית הלכתא רב אשי בפרק הקומץ רבה דף ל', אבל בסאר ד' חומשין יכול לגמור באמצע הדף בדתנייא התם הכותב ס"ת לא יגמור באמצע הדף כמו שגומר בחומשין אא מקצר ועולה עד סוף הדף; וכ"כ מ"ב.

סכום פסוקי ספר דברים תשע מאות וחמשים וחמשת הנ"ץ סימן: וחציו, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך:

(אע"ה גם בשני כ"י מסור כלשון זה והוא קשה שהרי בסוף כל סדרא וסדרא מסיר מספר הפסוקים של אותה סדרא, וכאשר נצרפם יחד יעלה מספר הפסוקים של כל ס' דברים תשע מאות ותשעים ושנים).

ופרשיותיו י"א (נ"א י') · אסרו חג בעבותים סימן: וסדריו כ"ז· יפיח אמונה יגיד צדק סימן: ופסקתותיו כ"ב· ופרקיו ל"ד· אודה יי בכל לבב סימן: מניין הפתוחות שלשים וארבעה והסתומות מאה ועשרים וארבעה· הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות· וכסא כבוד ינחילם סימן:

סכום הפסוקים של כל התורה· חמשת אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה· ואור החמה יהיה שבעתים סימן: וחציו, וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התמים· מספר כל הפרשיות נ"ד (נ"א נ"ג) ומספר כל הסדרים קנ"ד ומספר כל הפסקתות צ"ה· מניין פתוחות של כל התורה מאתים ותשעים· יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סימן: והסתומות· שלש מאות ושבעים ותשעה· או אסרה אסר על נפשה בשבעה סימן: נמצאו מניין כל הפרשיות פתוחות וסתומות· שש מאות וששים ותשעה לא תחסר כל בה סימן:

אותיות רבתי ואותיות זעירי ואותיות הנקודות שבתורה.

אין בס' דברים אותיות רבתי כ"א ד' והם העי"ן והדל"ת של שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד דפ' ואתחנן, והה"א של ה ליי תגמלו זאת דפ' האזינו, והלמ"ד של וישלכם אל ארץ אחרת דפ' נצבים.

ומאותיות הזעירות רק אחת והיא היו"ד של תשי בפסוק צור ילדך תשי בפ' האזינו, ויש סיפרים שכותבים ינא הא"ף של אשריך ישראל, והכ"ף של וההמכרתם שם, והכ"ף פשוטה של ונך אותו ואת בנו, והפ"א של

ופתלתל, והנד"י של הצור תמים פעלו, והמ"ן של ערש ברזל, וכותבין זעיר מ"ם קמאה של סמרים הייתם, אבל אין דעת הדיקנים נוחה מהם.
ומאותיות הנקודות מצאנו בס' דברים י"א נקודות בי"א אותיות תכופות והם לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד בפסוק הנסתרות לה' אלהינו בכ' נקדים נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן של עד, וכאשר נצרף כל המקומות שבתור' שמצאנו בהם אותיות או תיבות נקודות יעלה מספרם לעשר', וזהו שאמרו רז"ל בהרבה מקומות עשר נקודות בתורה, וטעם הנקודות האלה הלא הוא כתוב באבות דר' נתן פרק ל"ד ע"ש, גם במס' סופרים פרק ו' הזכירם כולם בצירוף הלכות אחרות, ואף שדברי הפרק ההוא כולם סתומים וחתומים כבר פירשם נטב הרב החכם בעל נחלת יעקב ז"ל חוץ מן הלכה אחת הנזכרת שם היא הלכה ז' האומרת ענאל יניאל ובגרעון אלי שמע השוטר (נ"א הסופר) שעליה אמר הרב ז"ל שקור על הרב' מכורות גדולות וקטנות גם של חכמים רבים ובקיאים במסורות ואין מגיד לו לכן אמר עליה שכולה משבשתא וגם הרב בעל ס' האגודה לא גרס לה לפי שאין לה שום טעם; ועתה בא לידי ס' שנות אליהו לרבינו הגדול הגאון מוהר"ר אלי' ווילנא זצ"ל וראיתי בלקוטים שבסוף ספרו שגם הוא עמד על מבוכת ההלכה הזאת וחשב להגיה בדרך רחוק ודחוק ואמר כי מה שנרשם בספרינו הלכה ז' הוא שיבוש כי כל דברי ההלכה ההיא הם דבוקים עם ההלכה הקודמת המסיימת במלת ודברו וצ"ל דברי ענאל יניאל והם היו ב' סופרים ידועים, ובגרעון נ"ל וב' גרעון ור"ל ב' חסירים מן המנין הנ"ל זה לדעת אלישמע הסופר, ע"כ, והנה הוסיף וגרע ודרש ולא העלה כל מאומה בידו ומה לנו ולסופרים האלה אשר אין כל קדש בפיהם, והאמת כי כל החכמים האלה שגו בחלום ופקו פליליה ודברי ההלכה ההיא הן הן דברי המסרת הנשנית בדה"א סי' ט' והיא אומרת ד' כתיבין יעואל וקריין יעיאל וסי' ובגבעון (דה"א ט' ל"ה), אליצפן שמרי ויעואל (דה"ב כ"ט י"ג) עזיה העשתרתי שמע ויעואל (דה"א י"א מ"ד), יעואל הסופר ומעשיהו השוטר (דה"ב כו יא) עכ"ל והנה תיקון ההלכה ההיא יעואל יעיאל (ר"ל דכתיבין יעואל וקרין יעיאל הם ד' אלה) ובגבעון, אלי, שמע, השוטר (נ"א הסופר), והיינו השוטר והיינו הסופר, לכן הלכה ז' מאושרת ומתוקנת לעצמה ואין בה שום דופי.

הקריאה לטעם התחתון. | הקריאה לטעם העליון.

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:

לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנָי: לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ: לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה

לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־
פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל ׀ כָּל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל
וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים

לְשֹׂנְאָי: וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים | לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים

לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו: לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא:

שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ: וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־
תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ:
וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה
וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה

שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם
הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת ׀ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא
תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ
וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ
לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ
וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ ׀ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה
וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת: כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה

אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצָח וְלֹא
תִנְאָף וְלֹא תִגְנֹב וְלֹא־תַעֲנֶה וגו׳.

אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: לֹא תִרְצָח: וְלֹא
תִנְאָף: וְלֹא תִגְנֹב: וְלֹא־תַעֲנֶה וגו׳.

מו״ה. ככר הרחבתי לדבר בסוף ספר שמות על שינוי קריאת הדברות וחלוף נקודותיהם וטעמיה׳ ולא
אשנה לא אך דע שבספר׳ כ״י הטעים שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד ולפ״ז יש לנגן התחתון במרכ׳ טפח׳ אתנח.

חתימה

אמר בנימין המכונה וואלף ב"ר שמשון איש היידנהיים.

אחרי התהל' והתודה לא' חי כי הפליא חסדו עמדי לאמצני ולחזקני להחל גם לכלות הדפסת ה' חומשי תורה עם אלבינת הלוחבים אשר יעדתי בהקדמתי ראיתי מן הצורך לשוב ולהזכיר כי תחלת מחשבתי בהדפסת החומשים האלה לא היתה החידושים והבאורים אשר צרפתי וגם כל מ"מ וחומש דבר דבור על אופניו, אך זאת היתה עיקר מגמתי להמציא ליד כל אדם תורת ה' תמימ', מנוקה כזהב וצלומ', מבל בין ואלה ואשמה, כראותי כי בזמנינו זה פרצו חומשים ממינים המוניכ, מינים ממינים שונים, אשר ממליציהם, יאמרו עליהם, כי מתוקני סופרים הם, ונמצאו טעות לא נשלא בהם, אך כי הבודק אחריהם, ימצאם משובשים בכל עבריהם, גם באותיותיהם גם בנקודיהם גם בטעמיהם; והם הטעם אשר מלאו פני תבל ובמשמו ובני ישראל עדי ויגדלו וירבו ויעצמו, ואבות ובניהם, ומלמדים ותלמידיה', ישליכו עליהם יהבם, כתבוק ולהגות בם, והשיבושים הרבים על כוח לבם, ועד זקנה ושיבה לא ימושו מקרבם.

אך בזאת הצמכתי עלי עול משא הדפסת החומשים האלה עם כובד טורח הכנה', ועל כל מלא וחסר וכל ניקוד וכל טעם, שמתי עין הבנתי פעם אחר פעם, ובכל כחי עבדתי, ובכל חילי עמלתי, ולא שקטתי ולא נחתי, כי לא בעצמי האמנתי, עד אשר שלחתי כל יריעה ויריעה אל איש נאמן ובקי הוא ידידי הרבני המופלא החכם הר"ר שלום זעלינגמן שמו שי' גם הוא בדק אחרי ויהי לי לעזר כנגדי, ישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלימה. וזאת שנית עשיתי להעביר קול במחנה העברים גם במכתב ובדפוס לאמר: כל הרוצה לבדוק יבוא ויבדוק והאיש אשר ימצא באחד המקומות שגיאתי בדיקה והסיבותי המלא יבוא ויודיעני ויקבל מעשה זהובים בשבלו וגם שמו יוחק בספר לזכרון; וכבר הגיעו החומשים הארבעה הראשונים כ"ד אלף מכבי, ואין גולה מהם את אזני; לכן בזאת אני בוטח שמצד המילות והאותיות, הכל בתיקוני ביושר ובכשרון, אכן מצד הנקודות והנגינות לדקותם ולחולשתם יבין כל יודע ועביר במלאכת הדפוס שהוא מן הנמנע שלא יתרמה לפעמים היזה קלקול באמצע המלאכה אם בהשמטת הדיו ואם בגבורת ענם מתבלעות הנקודה בסבר יד או שבר רגל עד שיתראה מלודה לעוד', כי בשבירת נקודה אחת מגבהי נקודות הצירי יראה חירק, ובנבילת הנקודה התחתונה מן הסגול יראה צרי, וככה יחתה הקמץ לרביע ויתמיר לפתח, וכן כדומיהם. גם מצד ההשגחה כבי אדם אנחנו ועיני בשר לנו ובראות אנוש בולנו ראים, וקנקולים כאלה מצאתי וראיתי נופלים במקצת יריעות, וזה חויתי ואספרה:

בס' בראשית	בס' שמות	בס' ויקרא	בס' במדבר
קאפי' כא פ' יד נ"ל שבטה פפיק	קפי' פסוק נ"ל ז' ג' לאלהים	קאפי' ו פסוק יא נ"ל זב"ו גרשיים	קאפי' ו פסוק ג' נ"ל הקמץ במלכה
קאפי' מד פ' כד נ"ל ינגר"מתק	יע יא השלשי רביע כה לה מצבה	קאפי' ו פסוק לג נ"ל השלמים מבי'	בעשפט לא בדרג'.

יתג"פ שברוב היריעות גם כל אלה מתוקנים מ"מ הוכרחתי כתבור המעות

לבלתי יכשל בם המעיין, וכל המתקן ככה, תבוא עליו ברכה.

דבור על מאמר רז"ל יש אם למקרא ולמסרת.

אמר נו"ה: אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה' כב' שופטי' (יט ה) לדבר דבור כללי על מחלקת רז"ל בענין יש אם למקרא ויש אם למס־רת להבין ולהורות למה נחלקו ובמה נחלקו, ואזכיר הנה כל מקומות המחלוקת הנראים יותר זרים ותמוהים ולא מצאו בהם כל אנשי חיל ידיהם.

במס' מכות דף ז' ב' במשנה: נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכמים אומרים גולה, מן העץ המתבקע רבי אומר גולה וחכמי' אומרין אינו גולה; גמרא; תניא, אמר להם רבי לחכמים וכי נאמר ונשל הברזל מעצו? והלא לא נאמר אלא מן העץ וכו', אמר רחב"א אמר רב ושניהם מקרא אחד דרשו ונשל הברזל מן העץ רבי סבר יש אם למסרת וינשל כתיב, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן, ופי' רש"י יש אם למסרת כמו שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדרשה ולא לפי המקרא, כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן, ולפי המסרת ״ וינשל כתיב ופירושו וישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון פָעַל הברזל עצמו נשל מעל עצו עכ"ל, והוא מאמר סתום וקשה גם פי' רש"י קשה, והרב בעל ת"ע האריך לפלפל בו ולא בא עד תכונתו וכבר השיגוהו הרב בעל קול הרמ"ז ואחרי' זולתו, ויותר לעומקו ירד רבינו הריטב"א ז"ל באומרו ז"ל רבי סבר יש אם למסרת וינשל כתיב פי' בחירק תחת הנו"ן, ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן פי' בקמץ תחת הנו"ן ופי' רש"י ז"ל לר' דדריש מסרת משמע ליה וינשל בחירק מלא כתיב אל"ף בין הנו"ן והשי"ן הלכך דרשינן ונשל שהוא פועל יוצא שהברזל מנשל חתיכה מן העץ המתבקע; והקשו עליו דלפי דקדוק הלשון אין מקום בשום פועל קל שיהי' אל"ף או ה' באמצע דהא ונפל כולהו בלא ה"א ואל"ף וכן ונשל גוים רבים מפניך; לכן הנכון דודאי אפילו לפי המקרא אין מקום להיות אל"ף או ה"א בינותים ומדרש מסרת אינו אלא שניתן מקום לאדם לומר בין שנשל בקמץ בין שנשל בחירק כמו וְנִפֵּץ את עולליך (תילי' קלז) וְנִקַּף סבכי היער (ישעי' י לד) וביוצא בהם, ״ וכיון דאיכא למידרש ונשל בחירק דרשינן לי' מהכרעת הכתוב שלא נאמר ונשל הברזל מעצו דעלה סמכינן כמו השתא, אלא דההוא לאו הכרעה הוא לחודיה אלא שעושה הכרע במסרת לימד ונשל הברזל בחירק, ובהא מיתרצא לן אמריתא היכא אמר רב דטעמא דרבי משום מסרת דהא מתניתא תלי טעמא מדלא כתיב מעצו? ולא משמע מליסנא דרחב"א דהא דרב אתא לאפלוגי על מתניתא מדלא פריש ליה תלמודא ומדלא אמרינן רחב"א אמר רב, אלא וודאי כדאמרינן דתרוייהו צריכי אהדדי, ורבנן דאמרי יש אם למקרא ונשל קרינן משמע פועל עומד כפשוטו שהברזל מתנשל מן העץ שעומד בתוכה, ומעתה מאי דלא כתיב מעצו אינה הכרע לבדה, וא"ת והא ונשל גוים רבים דכ"ע דרשינן מקרא יהוי פועל יוצא שהקב"ה מנשל את הכותים ממקומם מפני ישראל? וי"ל דשאני

הכא דלא כתיב ביה מ"ס, והכי נמי אילו כתיב ונשל הברזל את העץ או ונשל הברזל העץ שפיר הוי משמע פועל יוצא אבל כי כתיב ונשל מן העץ וקרינן בקמץ לא משמע אלא פועל עומד, כך הנכון בעיני בשמועה זו יותר מכל מה שפירשו בו, עכ"ל: ואף שדבריו דברי חן ועכ"ם מ"מ נשארו בהם ספקות שהרי ונשל גוים רבים פועל יוצא בבירור ולמה לא יהי' כמוהו ונשל הברזל מן העץ, ומה שתירץ שהי' לו ליכתב ונשל הברזל את העץ או ונשל הברזל העץ זה ליתא לפי שאז הי' משמעו העץ כולו לא חלק ממנו והוא הפך כוונת הכתוב שר"ל ונשל הברזל חלק מן העץ ולכן הוצרך לומר מן העץ דוגמת הקל מן העול אשר נתן אביך עלינו שמשמעו חלק מן העול, ותאכל מן העץ, ולקח מעץ החיים וחביריהם שכולם פועלים יוצאים וסמוכים על מלת מן ומ"ס השימוש ויהי' כמוהם ונשל הברזל מן העץ פועל יוצא ככל חביריו שהם ל' נשילה, ועוד שהסיבה שהכריחה לרבי לדרוש המסרת לפי דעתו היא מדלא כתיב מעצו ולולי כן לא הי' דורש המסרת, ומה יענה על כל יש אם למסרת שבתלמוד אף אם אין שם כנה מכרחת כ"א המסרת לבד' כגון בבגדו בה (קידושין יח ב) בבית אחד יאכל (פסחים פו עב), יראה כל זכורך, בחלב אמו, בסכות, קרנות, נפשות, ולטוטפות, וטמאה שבועים דפליגי בהו במס' סנהדרין דף ד', וחביריהם, והאמת שמדרש המסרת של ונשל מדלא כתיב ונאכל ושל בנגח מדלא כתיב בבגדו הוא דבר זר ותמוה מאוד, ואם נכרח מקריאת בנגח בחירק מדלא כתב יו"ד יש לנו לברוח כ"כ מקריאת ונשל מדלא כתיב יו"ד, ועוד תימא למ"ד יש אם למסרת איך יכחיש הקריאה המקובלת אצלינו גם היא איש מפי איש עד מרע"ה כמבואר בדברי החבר לכוזרי מאמר ג' מסי' כ"ט ואילך אשר העתקתי מהם בפ' קרח (במדב' טו כב) ולא ראינו ולא שמענו מי שיסתפק בקבלת הקריאה', ואפילו ר"א הלוי ז"ל לא הטיל ספק כ"א בנגודת הנקודות אם הם מקובלות או מוסכמות אבל באמיתות הקריאה באותן התיבות שהנקודות מורות עליהן לא הסתפק אדם מעולם שדברי קבלה הם, וכמו שהאריך בזה רבינו הרמב"ן בספרו מגן אבות ח"ב דף ל' ע"ב, ולכן אין לקחת ונישל במקום ונשל ולא בבגדו מקום בבגדו ולא יאכל מקו' יאכל ולא יראה מקום יראה אם לא נהכחשת הקבל' הנאמנת וכל זה מגונה, ועוד קש' הל' יש וים והוי להו למימר מר סבר מסרת עיקר ומר סבר מקרא עיקר, ועוד קשה מה שהכניסו ח"ל ליסוד מוסד בכמ' מקומות ובקידושין כ"ט ב' כי יותן דומיא דכי יתן מה יתן דניחא לי' אף יותן דניחא לי', והכי א"ל במס' פסחים כ"ו ב' אי כתיב עבד וקרינן עבד על דעביד איהו, אי כתיב עובר וקרינן עובר אפילו ממילא השתא דכתי' עבר וקרינן עיבר עובד דומיא לעבד מה עבד דניחא לי' אף עובד דניחא לי' ונתברר מכל זה כי המסרת ונשל מסכמת לקריאת ונשל בקמץ לא בחירק וליכא למידרש מידי; וכדי לצאת מכל המבוכות האלה נראה לי שמעולם לא עלה על דעת אחד מחז"ל להכחיש הניקוד ולשנות קריאת התיבה מכמות שהיא מקובלת אצלינו, גם מאן דאמר יש אם למקרא מודה שיש לדרוש גם

המסרת במקום שיתאחד פתרון המסרה עם פתרון המקרא במנהג הלשון, והמשל בזה עֲבַד יְתַן וכל הדומים להם מבנין פֿעל הזוכר שם פועלו יתכנו להכתב בוי"ו ... עם הדגש כמו אשר יְהַלֵּךְ בישרו (שופטי' יח כט) כי אדם לעמל יוּלָּד (איוב ה ז) מה נעשה לנער הַיּוּלָּד (שופטים י"ג ח') הוּרְבָּה כעשב (תהלי' קנ ה) וכן ויהי בשלם סֻכּוֹ (תהלי' עו ג) תְּלוּנֹת תלונותיהם תְּרוּמֹתָם עֲרוּמִים והרבה כמוהם, ומדכתיב עֲבַד יְתַן; בלא וי"ו דרשינן המקרא דומיא למסרת ויתקיימו שניהם מבלי שנצטריך להוציא המקרא ממשמעותו בשום ענין כי אין במשמעות עובד ויותן רק שהפעולה נעשתה ע"י אחר ויתכן להיות ברצונו של מי שנעשתה לו או שלא ברצונו והועילתנו המסרת לפרושי קרא בתוספת ביאור עובד דומיא דעבד ויותן דומיא דיתן, ובכגון אלה כולי עלמא לא פליגי שהמקרא והמסרת יחדיו יתאחדו ולא יתפרדו, ובמה נחלקו? בתיבה שאין הכרע למשמעותו לפי ענינו לא מצד המשקל ולא מצד הגזרה ולא מצד הבנין וצריכין אנו לדרשה, ובהא פליגי מר סבר שיש להכריע משמעותה אל צד המסרה ואפילו על דרך זרות קצת ומר סבר שיש להכריע אותה אל צד המקרא כרגילות הלשון, דוגמת זה ונשל הברזל מן העץ שאלת ונשל יתכן שיהי' פועל יוצא מבנין הקל שהשיל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע, ומלשון כי ישל זיתך שענינו תלישת הדבר ממקום חיבורו, גם יתכן שיהי' פועל עומד מבנין הקל שהברזל עצמו נשל מעליו ומלשון ונשל גוים רבים שענינו דחיפת הדבר ממקום דיבוקו, אלא שזה פועל יוצא וזה פועל עומד וכמנהג הקל שמושו עומד גם יוצא, וגם יתכן להיות לשון נפעל, וכבר בארתי כל זה בפ' שופטים בהבנת המקרא.

ומעתה נבין נקל דעת מחלוקת ר' ורבנן: ר' סבר יש אם למסרת ונשל כתיב בלא אלף ואילולי קבלת הניקוד הי' אפשר לקרותו ונשל בחירק פועל יוצא מבנין הכבד הדגש לכן יש לפתור ונשל גם הוא פועל יוצא דומיא דונישל כדי להטותו בצד אחד אל המסרת לא שיהיה זה אלא מכל הצדדים שזה לשון קל וזה לשון כבד, ורק בענין יציאת הפעולה יש לפותרו כמוהו, וסעד לדבריו מדלא כתיב מעלו; ורבנן סבריים אם למקרא וכל פינות שאנו פונים לא יהיו אלא לקריאה והקריאה בקמץ ויתכן להיותו מבנין נפעל שבשמטו הברזל מקתו לכן הוא מלשון ונשל גוים רבים שענינו דחיפת הדבר ממקום שהות תקוע בו והוא פועל עומד מבנין הקל, שפתרונו שוה אל לשון נפעל וקריאת שניהם שוה. ואין טענה להי' לי' למיכתב ונאשל באל"ף על פי התכונה הראשונה שהזכיר החבר במאמר שני סי' פ' כי כל שבעת המלכים מביאין אחריהם תוספת אות? שאין כן דרך הלשון להוסיף אל"ף בפועל עבר בכל הבנין הקל ולא מצאנו ככה בכל המקרא, ולכן אין לדמותם ל עיבר ויותן ודימיה' שדרכם ליכתב לפעמים חסר ולפעמים מלא משא"כ ונשל וחביריו שכולם חסירים כתיבין והברת הקמץ של כ"א הפעל היא מודיעה על הא"ף הנקראת ובלתי נכתבת וכן כל שבעת המלכים מורות על תוספת אות מאותיות יה"א הראויה להיות אחר כל מלך ומלך, ואע"פ שיש מקומות הרבה שאין

נכתבות מ"מ ע"פ הנקודות קריאתן ככתוב בטעמי המקרא להחכם בן בלעם בפרק שני מספרו בטעם על הדיוק במלכים ע"ש וכדעת החבר במקום הנ"ל וכן דעת גאוני הלשון הקדמונים כולם , ועל דרך זה כל המקרא ירוץ, כדבר חרוץ , לכן מחלוקת ר' ורבנן איננה כ"א בסברה ובשיקול הדעת לא בשינוי הניקוד ח"ו, ובמחלוקת בעלי הפשט הרלב"ע והרשב"ם, שהרלב"ע פירשו כרבנן והרשב"ם כרבי, ולפי עיקר פשוטו נראין דברי רבנן ויש להם הוכחה משינוי לשון הכתוב שפתח בגרזן ונדחה ידו בגרזן וסיים בברזל ונשל הברזל מן העץ הם קשה לרבי וניחא לרבנן והוא שידענו שהקרדום יקרא גרזן ויקרא ברזל, ומשינוי הלשון למדנו כי יקרא ברזל מצד חומרו שהוא ברזל ויקרא גרזן מצד צורתו שהוא מחודד עד שראוי לגרזנה לכרית ולגזור בו, לכן לרבי קשה שהי' לו ליכתב ונשל הגרזן שהרי לא ישל הקרדום מתיכה מן העץ מצד היותו ברזל כ"א מצד היותו גרזן אבל לרבנן ניחא;

ובמחלוקתם אבל ונשל ככה מחלוקתם אבל בבגדו בה לפי שגם הוא מלה מפוקפקת ומסופקת אם הוא לשון בגד ממש כמו ותתפשהו בבגדו, או לשון בגידה ולשון פִּעֵל מן בגוד בגדו בי (ירמי' ה יא) ומנהג המקור בהיותה תיבות לנקד "פ"א הפעל בחירק כמו בשעו בו , בשכבה ובקומה , בשברי לבם, ורבים כמוהם, ובזאת פליגי מר סבר יש אם למסורת מלא כתיב בבוגדו ביו"ד ע"פ התכונה הראשונה לכן יש לפותרו כהכרעה אל צד המסורת בבגדו בקמץ חטף ולשון מקור הוא מענין בגידה, לא לשון בגד ממש, ואילו "היתה כוונת התורה לפסול הכוונה המתכוונת בקריאת הקמץ מכל וכל הי' לה לכתב בבוגדו ביו"ד; ומסעד לדבריו שהדל"ת של בבגדו נקראת ברפה כמנהג המקור להרפות למ"ד הפעל הפך מנהג משקל פִּעֵל שמדרכו להדגיש למ"ד הפעל בהתחברו עם הכינויים כמו גִּבְּרוּ ״ עִבְּדוּ רִבְּבוּ ודיעיהם; ומר סבר יש אם למקרא בבגדו ״ קרינן ״ בחירק לכן הוא לשון בגד ולא מצאנו בכל המקרא יו"ד כתובה בין הפ"א והעי"ן בתיבה היוצאה ממשקל פִּעֵל, ואילו הוא לשון מקור ויוצא מן בָּגוֹד בגדו בי הי' ראוי להיות נקר' ״ בק"ח לא בחירק כמבואר במכלול ד' דו"ק דף מ' א' בפיתוחי המקור, ומרפיון הדל"ת אין להביא ראי' כי כן מנהג שם דבר בֶּגֶד להרפות הדל"ת בכל הכינויים בִּגְדֵי בִּגְדוֹ כולם רפויים בכל ״ מקומו' משבותם שלא על מנהג משקל פִּעֵל, ואין למדקדק לומר כי אם הנמצא כאשר מצאו; ופירוש בבגדו בה ״ כיון שכבר פירש טליתו עליה והיא נתעטפה בה הרי בגדו בה, ולכן אמר בבגדו בה ולא אמר בבגדו עליה, גם יתכן כי בבגדו שם הפעל נגזר משם דבר בגד כמו כסום יכסמו את ראשיה' (יחזקאל מד כ) וכמה פעלים נגזרים משמות דברים כמו ברוק ברק , וברד ברדת היער, ורבים כמוהם, וכבר מצאנו אות בי"ת משמשת שימוש אל"ת על כמו כן ינתן בו (ויקר' כד כ) הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמי' ב יב) בכתוב במכלול.

ובמחלוקתם בפתרונו של ונשל ושל בבגדו בה מטעם שאמרנו כן

מחלוקתם נפתרונו של יראה כל זכורך ובדומה לו נבית אחד יאכל, לפי שסכימם מבנין נפעל, י"ד ולדעת גאוני הלשון הקדמוני' ה"ה ר"י חיוג ור"מ הכהן ור"י אבן גיאת ואבן עזרא ואחרים אין הנפעל תולדת הקל אבל הוא בנין נבדל לעצמו, ויש מקומות שהוא מורה על המפעל מצד הפועל כמו וכי ימוך אחיך ונמכר לך (ויקרא כה לט) במוכר עצמו שמפני דוחקו הכתוב מדבר וכן פי' שם הראב"ע ונמכר לך הוא מעצמו, וכן או דודו או בן דודו יגאלנו וגו' או השיגה ידו ונגאל (שם כה מט) שהוא יגאל את עצמו, ומצאנו לשון נפעל גם בפעלים יוצאים לזולתם כמו אשר נשברתי את לבם הזונה (יחזקאל ו ט) שת"י די תברית כמו שברתי כמבואר שם בפי' רד"ק, ומתוני המדקדקים האחרונים גם הם הסכימו עם הקדמונים בחלוקת הפעלים והבנינים, וכן כתב החכ' ר' דוד אבן יחייא בספרו לשון למודים בשער ב' פ"ב וז"ל ואמנם הנפעל והתפעל נהסכמת כל הקדמונים הונחו להורות על הפעל אשר יפעלהו הפועל בעצמו על דמיון פועל עלד ומפעל מצד וגו' והנה יתחלף התפעל מהנפעל בזאת שורה על חוזק ההתפעלות יותר מהנפעל, ועוד יש לו סגולה וגו', ויאמר עוד בפרק ט וז"ל: בבנין נתפעל הב' ידא בתחלת המכתב מצמוש הבנין הזה הוא זה לשמוש מי שלא הוגברו סוגלי"ן והאמת שדינו היותו המשמש הם מיס במתבודדות, לא שבבנין הזה יתכן היות הדבר הנפעל עשוי מיד לאחרים או נעיד עצמו על שיהי' הפועל פועל בעצמו ולכן באו בו הניוויים מזה הצד מה שלא באו במי שלא יחברו סוגליו, כי בזה הוא בבנין שמאמר שנגד את עלוך או אם יאמר העברי, אבל לפי שיש גזירות בכתוב שלא יוכל לשנות בהם ואת הנתיבה בשו אם גנ ב יגנב, גם השקת מסכ הרד"ק שדינו ודין אשר לא התבדו פועליה הוא בו', ובכבר פסיע האפיך והוכיח בטענות אמתיות שאין הדבר כמו שחשב והאריך בזה בפרק י"א שספרו, ועמוד עליו מי שירצה יותר מזה בביאור, ומעשים כאן בי נודות שידע שהבינם שהם גזירות ואלות יען החליצו מאתב', אשר נשברתי את לבם הזונה, הנ' נשבש אותך, ואחריו זולת זה, ויש מן המדקדקים שלא הדחיקו היות אלה הגזרות יוצאות בזה הבנין ואחד מהם הוא הרלב"ג ויש מי שפירש אותם כאופן שבנים ז ההתבודדות וגו ; ועוד שם בפרק י"ד נדברו על בנין התפעל אשר ז"ל כבר ידעת שזה הבנין הוא על הדוב בוא בגזרות ז הבנין, הנפעל והוא נהיות הפועל פועל הפעל בעצמו ועל בן תמצא לאוכלנים תמיד מזה האופן, כמו שבמצא שהבות אותם הכתוב באמרו אל תטמאו בכל אלה כי בכל זה נטמאו הגוים (ויקר' יח כד), הנך רוא' הלין בשוה תטמאו מהתפעל ז נטמאו מהנפעל אבל עם כל זה יש לבנין הזה בגלה מיוחדת והוא שבו יחקו וידמו הדברים אשר אין להם מציאות חוץ לנפש כמו ככב על שכבן ורתחל, שהרלין בו עשה עצמו כמנה, וכן רתאבלי נא, ר"ל עשי חוקי האבלות, מתחבר וחבר לחם, מרלה עצמו כבבד, וכבר ידעת כל זה וגו' עכ"ל, וכן שטת החכם בעל מקנה אברם כמבואר בארוכה בשער החמישי מספרו ; והכלל היוצא מכל אלה שיש בבנין נפעל גד פועל ומדרך הכתוב בכמה מקומות להשתמש בו מן הצד ההוא לכן אין זרות להשתמש במלת יראה ובמלת יאכל מצד הפועל אשר בו ולפרשו כמו יראה יאכל י"ד כדי להכריע אותם אל המסרת למ"ד יש אם למסרת ומדרך כתוב יראה יאכל כיו"ד דוגמת תיעשה המנורה (שמות כ"ה ל"א) וכמו שכתבתי שם, ויש אמתלא לפרש יראה כל זכורך את פני האדון ה' שבפ'

כי תשא (שמו׳ לד כג) כמו יראה בעבור מלת את שאחריו שמורכו לשם על הפעול, והי׳ לו לכתוב אל פני האדון ה׳ וכל׳ הכתו׳ כזכירו בפ׳ משפטי׳ (שמו׳ כג יז) יראה כל זכורך אל פני האדון ה׳, חה על מנהג הלשון כמו כל ויירא ה׳ אל פלוני, ויירא כבוד ה׳ אל כל העם, יראה אל עבדך פעלך, תולתם, נכולם ישמש מלת אל על החאה לא מלת את שמורכו לשם על המתפעל, ולכן אין שום זרות בכתוב הראשון דכתיב ביה אל שהוא כמשמעו וליכא למדרש ביה מידי, אבל הזרות הוא בכתיב השני דכתיב ביה את לכן מסתבר לפרש יראה תביה את על הפועל ויהי׳ זכורך הראה׳ והשכינ׳ המתרא׳, ויראה תביה אל כמשמעו ויהי׳ זכורך המתראה והשכינה הרואה, ואיתקשו אהדדי, מקים ראייתך המפורש בכתוב יראה כל זכורך את פני האדון דמשמע שהאדון רואה את השכינה, לראייתו המפורש בכתוב יראה כל זכורך אל פני האדון דמשמע שהאדון בא לראותך, מה לראותך בשתי עיניך אף להראות ממך הוא רוצ׳ להתראות ממך בשתי עיניך; גם ל׳ הברייתא הכי דיקא שבא׳ יראה יראה׳ ואי לי׳ למימר דכתיב יראה וקרינן יראה דוגמת שאמרו כתיב עבד וקרינן עובד, כתיב יתן וקרינן יתן מאי שנא׳ יראה יראה? אלא המכוון מלשונו דתרי פעמים כתיב יראה ותרוייהו דרשינן ואיתקשו אהדדי; והמקרה מלת יִרָאֶה כן מקרה מלת יֵאָכֵל גם הוא ויתכן להתפרש על הפועל כמו על המתפעל וכבר מלאנו בג׳ מקומו׳ מלת יֵאָכֵל והל׳ נופל על האוכל לא על המצות הנאכלים מדלא כתיב יאכלו בל׳ רבי׳, וככה בבית אחד יאכל אהל׳ אבגרא שהרי כל הכתוב הזה אוהל׳ אבגרא לא תוציא מן הבית ועצם לא תשברו בו; ומ״ד יש אם למקר׳ מפרש ל׳ נפעל כמנהגו ברוב ומתקן הלשו׳ על הענין בדרך בעלי הדקדוק, ולכן מחלוקתם בפירוש של בבית אחד יאכל אינגה כ״א בשיקול הדעת ע״פ דקדוק הלשון ובמחלוקתם בפירוש על הבתים אשר יאכלו אותו בהם שגם היא בסבר׳ ובשיקול הדעת לבד, ושכיח׳ תלויי׳ זה בזה׳

וככה יש מקום פקפוק במלת בַּחֲלֵב בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו, חה שמלת חֲלֵב הוא ע״מ בְּקַר בְּשַׂר דְּבַר קְדָם ולועזי׳ ובסמיכותם כאמר בְּקַר וכח הסלמי׳, בְּשַׂר ערלתו, על דְּבַר אשתי, לַחֲכַם לב, וככ׳ הי׳ ראוי לומר מן חָלָב פְּחַלֵב הלמ״ד בפתח, והוא נכרי וכן כל חביריו הסמוכים כולם נרויים שלא על המנהג, ולכן הקשו רז״ל למ״ד יש אם למסרת בשר בחלב מנ״ל לאסור דלמא בחלב אמו פירושו בשומן של אמו ולשון חֵלֶב הוא אע״פ שמלת חלב בלתי משתנה בסמיכותו בכל המקרא אפשר לומר שנשתנה על דרך הֶבֶל הבלים שלא על המנהג, ולזאת כתבה התור׳ בחלב ק״י כדי להכריע מתרגום׳ המסרה בַּחֲלֵב, ושקלו וטרו בי׳ רז״ל ואורו על כל הנהדים והעלו שמשמעות לא תבשל בלתי סובל פירוש זה לפי שדרך בישול אסרה תורה, אכן למ״ד יש אם למקרא אין אנו זקוקים לכל זה, כי חלב ל׳ שומן הוא שזה בסמוך ובמוכרת בכל המקר׳, ואשר הוא ענין משקה לעולם חָלָב בסמיכותו כמו חמאת בקר וַחֲלֵב צאן עם חֵלֶב כליו (דברי׳ לב יד).

וככה חולקין בתיבות נוספי וי"ו תי"ו בסופם ואין הכרע למשמעותם כגון בסובות קרנות נפשות ולטוטפות ודומי להן, אע"פ שמלך הכתובים ברוב המקומו' להוסיף וי"ו תי"ו בסוף התיבות לסימן הריבוי מ"מ מצאנו שהם נוספי וי"ו תי"ו ול' יחיד הם כמו **אחות חמות אשפות** כמבואר במכלול בפקד **פעות** וככ' מצאנו שמו' עצמים כמו **יאירות** גם **אילת** ושביה' נפשו' אחד כמ' מ"ב י"ו', וכן **בעלות** הוא **בעלת**, ולכן מי שסובר במקצת מהם שלשון יחיד הם אין לתופסו על כך אחרי שיש לו דומים במקר', ויש סברא לחשוב כן על אותן היוצאין ממנהג חבריה' להכתב ח"ו כמו בססבת קרנת נפשת וריעיהם למ"ד יש אם למסרת, אבל למ"ד יש אם למקרא אין להוציא משמעות התיבה ממנהגה בעבור חסרון אות המשך כי כן מלך הכתובים לכתוב לפעמים מלא ולפעמים חסר והמקרא עיקר.

וככ' יש מקום ספק כפתרון הכתוב וטמאה שבועים כנדתה (ויקר' יב ה) אם לפי שאלת שבועים מקוקן על ל' שני' ופרשו **שבע** שהוא שם המספר וממנו נגזר שם לדבר שבעה, וידענו כי משקלי השמות מאוכים אין קץ להם כמו שכתב הרלב"ע בצחות בשער השמות, גם הבאים על משקל השניות אינם אומרים תמונתם כי מן רגל פרק שאמו רגלים ברכים ומן קרן מצאנו קרנים גם קרנים ומן ירך ירכתים והאומר כי אלה שאות ראשונ' שלהם כמו"א יוצאים ממשקל הגל עליו להביא ראי', לכן שבועים יתכן שהוא יוצא משם דבר שבוע ויהי' טעמו שני שבועות כמו **ירחים** שני ימי', **השנתים** שתי שני', גם יתכן שהוא יוצא משם המספר **שבע** ולא יהי' טעמו שבעה כפלים כלומר על חד שבעה וכדין כל שמות המספר המקובצים על משקל השניות שהם מורים כל כך כפלים כמנין המספר ההוא, כמו **ארבעתים** על חד ארבע', **ושבעתים** על חד שבעה כמו שאמר כל זה החכם בעל מקנה אברם בספרו במשלה כ"ו שהוא מסלת המספרים ע"ש, ולפי זה יהי' פירוש וטמאה **שבועים** כנדתה על חד **שבע** כנדתה והיינו שבעה שבועות וכנגד שאמר הכתוב בטומאת יולדת זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא, אמר ביולדת נקבה שתטמא על חד שבע כנדתה, ויש אפתלא לפרש כן בעבור המסרת שנכתב **שבעים** ח"ו לרמז שהוא נגזר מן **שבע** אע"פ שהוא ע"ד זרות קצת, ואיננו נגזר מן **שבוע**, ואהני לן מקרא ואהני לן מסרת, וזהו ששאלו התלמידים את ר' יהוד' בן רוען מקרא אני שבעים יכול תהא יולדת נקב' טמא' שבעי'? אמר להן טימא וטיהר וכו' ושאתם הית' למאן דסובר יש אם למסרת ויכולני לקרות **שבעים** דהא לא כתיב **שבועים** מלא לכן יש לנו להפליג הטומא' כמו שיכול המקר' שאת, ולא חקא שבעים אבל שבע' שבועות ואהני מסרת לטמויי ואהני מקרא לבצורי דגמת שאמרו ז"ל במס' זבחים דף ל"ז כ', והית' תשובת ר"ש כ"ד טימא וטיהר וכו', ולאחר שיצאו כזבר אולי ילמדו התלמידים מתשובתו זאת שגם הוא סובר יש אם למסרת לכן יצא וחזר אחריהן ואמר להם אי אתם זקוקים לכך שבועים קרינן ויש אם למקרא ואין לנו לצאת מעיקר פשוטו של

מקרא בעבור חסרון וי"ו המשך שהרי שְׁבֻעִים קרינן בשורק והוא מודה על אות וי"ו אע"פ שאיננה נכתבת לכן ... התיבה יוצאה מן שָׁבֻעַ שם דבר והוא שנים שבועות כמשמעו.

ומכלל דברינו נתברר שמעולם לא עלה על דעת אחד מחז"ל להטיל ספק באמיתות הקריאה כמות שהיא מקובלת אצלינו, ולא נחלקו כ"א בתיבות שלשונם מוכרע יש סברא להטותם לכאן או לכאן, מר סבר שיש להכריע פתרונם לצד המסורה ומר סבר שיש להכריעם לצד המקרא ואין להוציא התיבה מרגילות משמעותה בעבור חסרון אות המשך.

וכי ישאלך בנך לאמר מה זה שתפסו רז"ל במחלוקתם בענין הזה בלשון אם ואם ולא בלשון אב ואב? כבר נשאלה השאלה הזאת לרבינו הגאון הרי"ף זצ"ל והיא השאלה הראשונה שבס' שו"ת שלו וזו תורה:

שאלה: מפני מה אמרו חכמים יש אם למקרא ולמסורת ולא אמרו אב? ואמרו בנין אב, זה בנה אב ולא אמרו אם, ואמרו בת קול ולא אמרו בן קול? תשובה: לא בשתנו נואת כלום, אלא פיוטים שאמרו לשון זכר ואומרים אב בנין בנין אב מפני כתובים ובנין אב מכתוב אחד, וכגון הוא דאמרינן אבותיך דבילהון דם, אלא יש לומר שבמקום שעושה אותו דבר עיקר ללמוד ממנו דבר אחר קורין אותו אב, וזה שאמר יש אם למקרא ה"ל ואין למדין ממנו לדברים אחרים אלא להודיע על מה סומכין על הקריאה או על המסורה קרא להם אם שהקריאה אינה לשון זכר אלא לשון נקבה, ע"כ לשון רבינו ז"ל;

ולפי שיטתנו יש ליתן טעם אחר יותר נכון ומתיישב על לשון אם, וזה לפי שעיקר מחלוקתם כמו שראינו היא בעבור חסרון אות המשך, ואותיות המשך או"י (והה"א עמהם כשהיא נחה תמורת אל"ף) והן הנ' הידועים לרז"ל בשם אמות וכל אחת מהם נקראת אם, וכן קראם בעל ס' יצירה וכמו שכתב רד"ק במכלול (ד"ק דף ק"ד) בשער אותיו' או"י ז"ל: "דע ויתבאר להם כי אותיות אוי"ה הם אבירות לכל אותיו' וכן קראם בעל ספר יצירה ואמר שלש אמות אוי"ה ומה שאמר שלש אמות אמ"ש, הם אמות בעולם, אבל אמות הכתוב הם או"י, ונקראו אמות בעבור כי לא נוכל להוציא לא תיב' ולא אות בעולם זולתי אחת מהן, והן אותיות הנשימה כי הם פעמים בלא הרגשת אחת המולאות, וזה לך כאות בתנועות אמות המלבים כי הם כלל כל התנועות שיוכל האדם להניע ולהוציא, אא הנה אלף נחה אחר הנתה, אי הנה יו"ד נחה וגם כן אי, או הנה ו"ו נחה וגם כן או, ואלה הנחים פעמים נכתב ופעמים בלא במבטא בנשימה כמו נכתב כמו וכו'. ע"ש באריכה, גם בדף ק"ט הוסיף ביאור הענין; ונראה פליגי מר סבר יש אם למסורת ר"ל שאותיו' או"י הנקראים אמות לשלימות המסור' הם כלומר לשלימות כתיבות התיב' זולת הקריא', ולכן כל תיב' חסירת האם יש לפרש בה סברא שלדרשא באה; ומר סבר שהאמות לשלימות המקרא הם ר"ל למשך הברת הנקוד' שהאות נקראת בה, ולא תשתנה התיבה בעבור משיכה יתירה, לכן אין מדגישין באות או"י החסירה, ונטולת האם כשירה.

הן כל זאת למשפט אמת חשבתי, ואם מדרך האמת נטיתי, וה' אלהים אמת יכפר תעותי.

סדר

ההפטרות

לכל שבתות ה'

לפי חלופי המנהגים.

מדויק בתכלית הדיוק ומסדר בשלמות הסדור

מאתי

וואלף בן שמשון הלוי היידענהיים

רעדלהיים

שנת תקפ״א לפ״ק.

בדפוס ובהוצאות המחבר והמסדר הנ״ל.

Rödelheim,
verlegt und gedruckt von W. Heidenheim
1821.

* א (Tom 5. B.)

בִּרְכוֹת הַהַפְטָרָה

קודם קריאת ההפטרה ולאחר שגמר הגולל יברך המפטיר ברכה זו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

אחר ההפטרה יברך המפטיר ד׳ ברכות אלו.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל־דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק· נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן (וְרַחֲמָן) אָתָּה· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת־כְּבוֹדוֹ· כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ־לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

עַל־הַתּוֹרָה וְעַל־הָעֲבוֹדָה וְעַל־הַנְּבִיאִים וְעַל־יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ־לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת· עַל־הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל־חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

ישעי׳ סי׳ א׳.

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה
וִירוּשָׁלָ͏ִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי
יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר
בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר
קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא
הִתְבּוֹנָן׃ הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים
בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ
סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ מִכַּף־רֶגֶל
וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה
לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ אַרְצְכֶם
שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם
זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃
וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה
כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד
כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃ שִׁמְעוּ דְבַר־
יְהוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם־
עֲמֹרָה׃ לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי
עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים
וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־

עזיהו בכל ספריכו תנ״ן לנוח וכמיהו כל עזידו וכל עזיה כולם דעמי פא״ק לך
בנ״י מלהון דפוין יהתי״ן נטתג. לנגרכם במבטל כמ״ם וכ״י. איתים פר״ע.

בַקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי׃ לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא
מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת
קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה׃ חָדְשֵׁיכֶם
וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי
נְשֹׂא׃ וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־
תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ׃
רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ
הָרֵעַ׃ לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ
שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׃ לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר
יְהוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־
יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ׃ אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם
טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ׃ וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב
תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר׃ אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה
קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה
מְרַצְּחִים׃ כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם׃
שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף
שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־
יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר
יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃

לכו־נא במקצת ס"י ובמ"נ דת"ח ורק נרב"ו לכו־נא בתביר ובתב בגליונו מתחלפין לכו נא בקמץ (נ"ל מרכא). ואם־תמאנו פלגי בו' ספרי ומסורות רד"ק בשלוש המ"ס בקמץ. לסיגים מל"א. סררים חד מן ג' חס בנ"ך ובו' בתיבה עלך סרר וכ"ב נס"ם וכ'. מאויבי חד מן י"ח מלא בליסנה.

וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל
בְּדִילָיִךְ: וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ
כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה
נֶאֱמָנָה: צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה:

הפטרת ואתחנן

בישעיה סימן מ׳.

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: דַּבְּרוּ עַל־לֵב
יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה
עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ:
קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה
מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ: כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה
יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה:
וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה
דִּבֵּר: קוֹל אֹמֵר קְרָא וְאָמַר מָה אֶקְרָא כָּל־הַבָּשָׂר
חָצִיר וְכָל־חַסְדּוֹ כְּצִיץ הַשָּׂדֶה: יָבֵשׁ חָצִיר נָבֵל
צִיץ כִּי רוּחַ יְהוָה נָשְׁבָה בּוֹ אָכֵן חָצִיר הָעָם: יָבֵשׁ
חָצִיר נָבֵל צִיץ וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם: עַל הַר־
גָּבֹהַ עֲלִי־לָךְ מְבַשֶּׂרֶת צִיּוֹן הָרִימִי בַכֹּחַ קוֹלֵךְ
מְבַשֶּׂרֶת יְרוּשָׁלָםִ הָרִימִי אַל־תִּירָאִי אִמְרִי לְעָרֵי

סיגיך מ"י בס"ם גם בכ"י ובכ"י כ"ל. שפטיך הפ"ן דגוש בס"ם ביצלולת דחיק
מל מתג. גֶּיא בסגול וב"ב מלמל בנקוד בֵּגָא, והמסרה יצלון לית מגל ומלא.
כָּל־הַבָּשָׂר ס"ם הבשר. נָבֵל צִיץ נתוי סינפי ובן תבילו יציין מספתי סטינאים
לך כ"ם נ׳. אָכֵן חָצִיר ב"ה בכ"י ונכון. גבה כמו.

יְהוּדָה הִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יְהוִה בְּחָזָק יָבוֹא
וּזְרֹעוֹ מֹשְׁלָה לוֹ הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃
כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ יִרְעֶה בִּזְרֹעוֹ יְקַבֵּץ טְלָאִים וּבְחֵיקוֹ
יִשָּׂא עָלוֹת יְנַהֵל׃ מִי־מָדַד בְּשָׁעֳלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם
בַּזֶּרֶת תִּכֵּן וְכָל בַּשָּׁלִשׁ עֲפַר הָאָרֶץ וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס
הָרִים וּגְבָעוֹת בְּמֹאזְנָיִם׃ מִי־תִכֵּן אֶת־רוּחַ יְהוָה
וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֶנּוּ׃ אֶת־מִי נוֹעָץ וַיְבִינֵהוּ וַיְלַמְּדֵהוּ
בְּאֹרַח מִשְׁפָּט וַיְלַמְּדֵהוּ דַעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת
יוֹדִיעֶנּוּ׃ הֵן גּוֹיִם כְּמַר מִדְּלִי וּכְשַׁחַק מֹאזְנַיִם
נֶחְשָׁבוּ הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל׃ וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר
וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס
וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת
תַּעַרְכוּ לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ
וּרְתֻקוֹת כֶּסֶף צוֹרֵף׃ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־
יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא
יִמּוֹט׃ הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ הֲלוֹא הֻגַּד
מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃
הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה
כַדֹּק שָׁמַיִם וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ הַנּוֹתֵן

מֹשְׁלָה הלמ"ד דגש בכ"י ובמ"ג דע"ח וי"ס דפה וב"כ מכלול דו"ק ק"ו ח'. וְכָל
מן ג' המונגים בקמץ וכו' במסרת ובגליון המערכה. בַּשָּׁלִשׁ לית וחי'. וַיְלַמְּדֵהוּ הוי"ו
במתג בכל ולא כן וַיְלַמְּדֵהוּ תניינא לפי כהוא במסרת כמבואר במספרי הטעמים דף
נ"ס ח'. וְצֹרֵף ל' חל בליסג'. וּרְתֻקוֹת הקו"ף דגש בכ"י. הנותן ד' מל.

רֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ אַף בַּל־
נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם־
נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם׃ וְאֶל־מִי
תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ׃ שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם
וּרְאוּ מִי־בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם
בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר׃

הפטרת עקב

בישעיה סימן מ״ט.

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהֹוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי׃ הֲתִשְׁכַּח
אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה
וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ׃ הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ
נֶגְדִּי תָּמִיד׃ מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ
מִמֵּךְ יֵצֵאוּ׃ שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ
בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהֹוָה כִּי כֻלָּם כָּעֲדִי תִלְבָּשִׁי
וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה׃ כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ
הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃
עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם
גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃ וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־
אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה ׀ וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי

וגם־נשף ס״ם וגם. מִי־בָרָא מלרע, מבלל. חקתיך חס׳ וי״ו. חומתיך מן קדמא וזה״ת. שְׂאִי כ״ה כס״מ וכ״י. וּתְקַשְּׁרִים כוי״ו בנתיא בס״מ וכ״י ובמאסטו השבולה במספי הטעמים. הרסתך חסר דחכל. שִׁכֻּלָיִךְ לים וקבר. גלה ׀ וסורה בן נכוהם מן בכ״י וג״כ דע״ה בלא פסק.

גִּדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כֹּה־
אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים
אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף
תִּנָּשֶׂאנָה׃ וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם
מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ
יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה אֲשֶׁר לֹא־יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃
הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃ כִּי־
כֹה ׀ אָמַר יְהֹוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ
יִמָּלֵט וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי
אוֹשִׁיעַ׃ וְהַאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס
דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי יְהֹוָה מוֹשִׁיעֵךְ
וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אֵי זֶה סֵפֶר
כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי
אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם
וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ
קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־
אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי אַחֲרִיב יָם אָשִׂים
נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם וְתָמֹת
בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים
כְּסוּתָם׃ אֲדֹנָי יֱהֹוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת
לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן

לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ אֲדֹנָי יֱהֹוִה פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי
לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ גֵּוִי נָתַתִּי לְמַכִּים
וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃
וַאדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן
שַׂמְתִּי פָנַי כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ קָרוֹב
מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל
מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ הֵן אֲדֹנָי יֱהֹוִה יַעֲזָר־לִי מִי־הוּא
יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם׃ מִי בָכֶם
יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ חֲשֵׁכִים
וְאֵין נֹגַהּ לוֹ יִבְטַח בְּשֵׁם יְהוָה וְיִשָּׁעֵן בֵּאלֹהָיו׃ הֵן
כֻּלְּכֶם קֹדְחֵי אֵשׁ מְאַזְּרֵי זִיקוֹת לְכוּ ׀ בְּאוּר אֶשְׁכֶם
וּבְזִיקוֹת בִּעַרְתֶּם מִיָּדִי הָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְמַעֲצֵבָה
תִּשְׁכָּבוּן׃ שִׁמְעוּ אֵלַי רֹדְפֵי צֶדֶק מְבַקְשֵׁי יְהוָה
הַבִּיטוּ אֶל־צוּר חֻצַּבְתֶּם וְאֶל־מַקֶּבֶת בּוֹר נֻקַּרְתֶּם׃
הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם
כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃ כִּי־נִחַם
יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן
וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ
תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה׃

אם חל ר"ח או מחר חדש נוהגים בק"ק ספרדים להפטיר בכל ר"ח או מחר חדש
אך בהרבה קהלות נוהגים להתחיל עניה סוערה ומדלגת על מחר חדש אבל על ר"ח
אין דוחין, ויש קהלות דוחין גם על ר"ח.

ישעיה סימן נ"ד

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ
אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד
שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ
לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם
בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי
וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס
מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ הִן אָנֹכִי בָּרָאתִי
חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי
בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא
יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת
נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ הוֹי
כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ
וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב׃
לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא
לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג
בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃ הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי
נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד
הַנֶּאֱמָנִים׃ הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֵּה
לְאֻמִּים׃ הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ
יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃

בישעיה סימן נא.

אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מְנַחֶמְכֶם מִי־אַתְּ וַתִּירְאִי מֵאֱנוֹשׁ
יָמוּת וּמִבֶּן־אָדָם חָצִיר יִנָּתֵן: וַתִּשְׁכַּח יְהוָה עֹשֶׂךָ
נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל־הַיּוֹם
מִפְּנֵי חֲמַת הַמֵּצִיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנֵן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה
חֲמַת הַמֵּצִיק: מִהַר צֹעֶה לְהִפָּתֵחַ וְלֹא־יָמוּת
לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
רֹגַע הַיָּם וַיֶּהֱמוּ גַּלָּיו יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: וָאָשִׂם
דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד
אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי־אָתָּה: הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי
קוּמִי יְרוּשָׁלִַם אֲשֶׁר שָׁתִית מִיַּד יְהוָה אֶת־כּוֹס
חֲמָתוֹ אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה שָׁתִית מָצִית:
אֵין מְנַהֵל לָהּ מִכָּל־בָּנִים יָלָדָה וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָהּ
מִכָּל־בָּנִים גִּדֵּלָה: שְׁתַּיִם הֵנָּה קֹרְאֹתַיִךְ מִי
יָנוּד לָךְ הַשֹּׁד וְהַשֶּׁבֶר וְהָרָעָב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחֲמֵךְ:
בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שָׁכְבוּ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר
הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהוָה גַּעֲרַת אֱלֹהָיִךְ: לָכֵן שִׁמְעִי־
נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנַיִךְ
יְהוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ אֶת־
כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי
לִשְׁתּוֹתָהּ עוֹד: וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד־מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ
לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ

אין כתיב בכ״י ומספנה. מוֹגַיִךְ מ״ס ל׳ תיין פלשים פרש יגה.ותוג.

לעברים: עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי ׀ בגדי
תפארתך ירושלם עיר הקדש כי לא יוסיף יבא־
בך עוד ערל וטמא: התנערי מעפר קומי שבי
ירושלם התפתחו מוסרי צוארך שביה בת־ציון:
כי־כה אמר יהוה חנם נמכרתם ולא בכסף
תגאלו: כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד־עמי
בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו: ועתה
מה־לי־פה נאם־יהוה כי־לקח עמי חנם משלו
יהילילו נאם־יהוה ותמיד כל־היום שמי מנאץ:
לכן ידע עמי שמי לכן ביום ההוא כי־אני־הוא
המדבר הנני: מה־נאוו על־ההרים רגלי מבשר
משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה
אמר לציון מלך אלהיך: קול צפיך נשאו קול
יחדו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון:
פצחו רננו יחדו חרבות ירושלם כי־נחם
יהוה עמו גאל ירושלם: חשף יהוה את־
זרוע קדשו לעיני כל־הגוים וראו כל־אפסי־ארץ
את ישועת אלהינו: סורו סורו צאו משם טמא
אל־תגעו צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה: כי
לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי־הלך
לפניכם יהוה ומאספכם אלהי ישראל:

יבא־בך [illegible]

בישעיה סימן נ״ד. (ועיין כפ׳ נח).

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה
כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃
הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ
אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃
כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים
נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ׃ אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־
תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי
וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד׃ כִּי בֹעֲלַיִךְ
עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת
רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר
אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים
אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ
וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ כִּי־מֵי
נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־
הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃
כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶינָה וְחַסְדִּי
מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר
מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

ואותן הקהלות שמנהגם לומר עניה סוערה בפ׳ ראה מפני הפטרת ר״ח או מחר חדש נוהגין להוסיף כאן עניה סוערה אם נתרמה שהיתה נדחת מפ׳ ראה.

בישעיה סימן ס׳.

קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהוָה עָלַיִךְ זָרָח׃
כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים
וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ
גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי סָבִיב
עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק
יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ
וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל
גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן
וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ
וּתְהִלֹּת יְהוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ
אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית
תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים
אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ
בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם
אִתָּם לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי

תֵּאָמַנָה המ"ן רפה בכל הספרים ובעדות רד"ק בפירוש ובמכלול השרשים אבל בניקוד המ"ם פליגי יש מנקדין פתח ויש מנקדין קמץ, ובכ"י מסר עליו לית ופתח ויש נוקדין קמץ. תִּרְאִי המי"ו בלא נגינה כי לשון ראיה הוא לא לשון יראה וכ"כ רד"ק ומ"ש עיין עליהם, וראיתי במסורת אות א׳ שמסר א"ב מן ג׳ ג׳ בחד לישן ולית דכוות׳ חד בתורה וחד בנביאים וחד בכתובים וסי׳ וכו׳ ומנה עמהם למה תתראו דבראשית מ"ב א׳, או תרגמי לענינא, וכאשר ת־אה טעה דדכוותי׳ י"נ וכמשמע מינה כי שלשתן לשון ראיה ובל חד וחד לית דכוותי׳, לכן נכון כי לא תִּרְאִי דפה עוד לפניו׳ ג׳ מ"ו התי"ו בנגינה ואפילו לאותן שכותבין אותו מי׳ ולשון יראה הוא וכן מ"ש, וסעיקר כי לא תיראי רפה מי׳ וכמו שכתב עליו הסבה בשל מ"ס. וְרָחַב בפי"ת עיין מ"ס. יְשָׁרְתוּנֶךְ כן מרוחין בכ"י ומסר עליהם ב׳ וכענין ומבד ומלעיל.

פְּאֵרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֵךְ
כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ
שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ
חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה
אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃
כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר
יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד׃
וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת
רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן
קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין
עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃
וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי
אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת
הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף
וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי
פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד
חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה
חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה׃ לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד
הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא־יָאִיר לָךְ

חמתיך לית מל"א. כי־רגלי ס"א כי. יבוא עיין בעבודת המסרה הלומדת כל
יבציא עיין במ"ח לא יוסיף יבא בן עוד ערל. מנאציך הנו"ן בפתח בכל ריפוי.
וינקת בכ"י בכ' ספרים והכל ל"ד בפסט' אחד לבד והמ"ד בלא מתג בכתובים וכדין.
כי אני בשוא בכ"ם. וקראת ב"ב וקיבן ד' במסרה. חומתיך עיין ומלא.

וְהָיָה־לָךְ יְהֹוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃
לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהֹוָה
יִהְיֶה־לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ
כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מטעי ק׳
מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר
לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהֹוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

הפטרת אתם נצבים

בישעיה ס״ סא.

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהֹוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי
הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן
יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא
צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי יֱהֹוִה
יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃ לְמַעַן צִיּוֹן
לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַםִ לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא
כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ וְרָאוּ גוֹיִם
צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ
אֲשֶׁר פִּי יְהֹוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
בְּיַד־יְהֹוָה וּצְנוֹף מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ לֹא־יֵאָמֵר
לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה
כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ

וְקֹרָא לָךְ כ״ה בס״י. וּלְאַרְצֵךְ בפתח, וכו״ן בגעיא בס״מ וב״י וכן מכילה ובמסכתו כמנחל במספרי כטעמים רק כ״ו ב׳.

יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה
יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ
אֱלֹהָיִךְ׃ עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים
כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים
אֶת־יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־
יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃
נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ
עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ
אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־
יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ
עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה
סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה
הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה
יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ
לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה
עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים
מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי
מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ
וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים
אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי

מְאַסְפָיו כ"ס בב"א ונ"י חגיון מ"ם. עַם־הַקֹּדֶשׁ ב"א גם.

וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם
נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר
וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא
סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס עַמִּים בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי
וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם׃ חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר תְּהִלֹּת
יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו׃ וַיֹּאמֶר
אַךְ־עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ׃
בְּכָל־צָרָתָם ׀ לא צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם לוֹ ק׳
בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם
כָּל־יְמֵי עוֹלָם׃

הפטרת וילך

כמנהג הספרדים וכן מנהג ק״ק פפד״מ כשהפרשיות נפרדות אבל כשהן
מחוברין מפטירין שוש אשיש עם פ׳ נצבים ומפטירין שובה בפ׳ האזינו
עד ופושעים יכשלו בם ואח״כ אומרים תקעו שופר וגו׳.

בהושע סימן י״ד

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ׃
קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו
כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ׃
אַשּׁוּר ׀ לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר
עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם׃

גְּאוּלַי בספרינו וגם בכ״י כ״ד ע״ז אבל בכ״י גְּאוּלַי הו׳ גם מבר עליו לית וחבל וזה מסכים
עם גירסת רש״י בפירושו למיכה ה׳ נ׳ ועוד דע שבכ״י עם כ״ד הי׳ כתוב ושנת גאו״ו
כבספרינו ומה הסגיה נמחק הוי״ו וגם זה מסכים עם גירסת רש״י. חֲסָדָיו כ״ת
בכ״י כתו״ת במתג ונפה על הדל״ת וכן כל חבריו.

אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ׃
אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו
כַּלְּבָנוֹן׃ יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ
כַּלְּבָנוֹן׃ יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן
זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן׃ אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי
עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ
נִמְצָא׃ מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי
יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים
יִכָּשְׁלוּ בָם ׃· מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־
פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־
חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ
וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת
לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ
מִימֵי קֶדֶם׃

הפטרת וילך

כמנהג האשכנזים (וכק"ק פפד"מ מפטירין שובה כשהפרשיות נפרדות ומוסיפין בסוף תקעו שופר בציון עד ולא יבושו עמי לעולם דלהלן בפ' האזינו אבל כשהפרשיו' נצבים וילך מחוברות מפטירין שובה בפ' האזינו)׃ בישעיה סימן נ"ה.

דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב׃

יונקותיו מלא דמלא בס"ס וכ"י והמסרה עליו ב' ומכילו מלאים יונקותיו דיחזק' ל"ו כ"ב והוא כתיב חד קדמאה ומוז בתרא בכל הספרים והמסרה עליו ב' א' חסר ומשמע מני' שהן דתנינא חסר, אכן במקרא ב"י מסר עליו ב' חד מלא, ועל כן דתנינא מסר ב' חד חסר וחד מלא ולבון נה מלוכל. וְיָבֵן בתרי טעמי. כִּי ישרים כ"א בירסקי. וצדקים ס"י קדמאה טעמ"ס. יִכְבֹּשׁ בס"מ חז וכן בכ"י ונכבר עליו ט"ט וחסל.

יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־
יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: כִּי
לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי
נְאֻם יְהוָה: כִּי־גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי
מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: כִּי כַּאֲשֶׁר
יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי
אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ וְנָתַן
זֶרַע לַזֹּרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא
מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר
חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו: כִּי־בְשִׂמְחָה
תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ
לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: תַּחַת
הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ °תַּחַת הַסִּרְפַּד יַעֲלֶה הֲדַס ותחת ק
וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת: כֹּה
אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה
יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ
יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת
מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: וְאַל־יֹאמַר
בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי

וְנָתַן ס"א יִתֵּן. הֶהָרִים פתח באתנח וכ"כ במכלול בחלק הפעל. הנלוה אל יי'
בחלופי הדפוס נוכר עליו למערבאי על יי למדנחאי אל יי וטיבות הוא כי לא נמ
חולקין ב"א על חבירו שנמצין ובני הנכר הנלוים על יי שלמערבאי על ולמדנחאי
אל וכן הגירסא בחלופי ב"י ומשלח דילן במערבאי כי כן מסר במילים ב' על ס'

יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ׃
כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־
שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפָצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃
וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים
וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֶּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת׃ וּבְנֵי
הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם
יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי׃ וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר קָדְשִׁי
וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם
לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא לְכָל־
הָעַמִּים׃ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
עוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לְנִקְבָּצָיו׃

הפטרת האזינו

כמנהג האשכנזים שובה ישראל עד ופושעים יכשלו בם ואח"כ אומרי'
תקעו ונק"ק פפד"מ מפטירין וידבר דוד דלקמן חוץ אם היא שבת תשוב'
אלו מפטרין שובה ישראל עד ופושעים יכשלו בם ואח"כ תקעו.
ביואל סימן ב'.

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃
אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים

ל"א ופי' וכו' ומכל שמהם הנלוים על ה'. לסריסים בסמוך בכל ס"מ וכ"י.
אשר ישמרו כ"ס בכל ספרים גם בכ"י רק בכ"י א' כ"ד אשר־ישמרו. אל־הר
קדשי כ"ס למערבאי הסומכים על קריאת בן אשר, וכתב הסכם נפל מ"ס כדה"ב
פי' ע"ו לפ"מ שמין אנו סומכים על קריאת מדנחאי מ"ס מלאו פעמים הנה
שהספרים נמצאים אחריהם. קִבְצוּ סבי"ר רפה כי משקל קל הוא.

וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ: בֵּין
הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהֹוָה
וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהֹוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ
לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה
אֱלֹהֵיהֶם: וַיְקַנֵּא יְהֹוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ:
וַיַּעַן יְהֹוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם
עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם: וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם
וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם
הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ
וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה
גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהֹוָה לַעֲשׂוֹת: אַל־תִּירְאוּ
בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא
פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם: וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה
וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן: וּמָלְאוּ
הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר:
וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה
הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי

חוּסָה יְהֹוָה מלעיל בכל ס"ס וכ"י וכ"כ במכלול וזה שלא כמנהג כל קוראה זוהי דבמיכין ללות ח'. בָּאְשׁוֹ הס"ם בק"ח והאל"ף בנוע כם, מכלול ופרשים ופילוס.
אַל־תִּירְאִי סת נס"ס וכ"י.

בָּכֶם: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי
וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם:

הפטרת האזינו

כמנהג הספרדים וכן בק"ק פפר"מ כשפ׳ האזינו אחר י"כ.
בש"ב סימן כ"ב.

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם
הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל:
וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: אֱלֹהֵי
צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי
מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי: מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי
אִוָּשֵׁעַ: כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל
יְבַעֲתֻנִי: חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת:
בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע
מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ וית׳ ק׳
הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה
לוֹ: עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ
מִמֶּנּוּ: וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: וַיִּרְכַּב
עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ

ומפלטי הלמ"ד רפה, לרד"ק בפירוש ובמכלול ושרשים. מֹשִׁעִי מלר לחבר בכ"מ
ובכ"י מבר מלין לית חבר ג׳ י׳. תֹּשִׁעֵנִי בספרינו חבר לחבר אבל בכ"י
תושגני ומסל כ"ב.

סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃ מִנֹּגַהּ
נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן קוֹלוֹ׃ וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹמם׃ ויהם ק׳
וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה
מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי
מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי כִּי אָמְצוּ
מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃
וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי
יְהוָה וְלֹא רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו לְנֶגְדִּי ומשפטיו ק׳
וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ
וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי
לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גְּבוֹר תָּמִים
תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃ וְאֶת־
עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה
נֵירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד
בֵּאלֹהַי אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת
יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל
מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי־צוּר מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ׃ הָאֵל
מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ׃ מְשַׁוֶּה רַגְלָיו כָּאַיָּלוֹת

ומי־צור ב״ק וקי. מעוזי נכתב מ״ו עם הדגש, רד״ק ומ״ש.

וְעַל־בָּמוֹתַי יַעֲמִדֵנִי׃ מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת
קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃ וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ
תַּרְבֵּנִי׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃
אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃
וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃
וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃ וְאֹיְבַי
תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ
אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃ וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט
חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃ וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי
תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃
בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי
נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ
צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃ הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת
לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃ וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי
תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃ עַל־כֵּן אוֹדְךָ

ותלפמתי ס"א וְעַל. יַעֲמִידֵנִי בכ"י סי' כתיב יעמידני מ"א ובא סמניה ומפק ביו"ד, ועל חבירו דתילים מבר ב' מלא גם על ויעמידני לדניאל ח' י"א סבר ב' מלא וכמוע מכן דעכינא ח"י, ובמקרא כ"י על כ"ד מסר ב' מלא דתילים ודבמואל, ועוד מסרות מתחלפות בגליון הספרי', לכן המסר' המקובלת היא סבנוים במערכת צ' ח"י כל' עמידה וכי' וכו' ומסם נתברר שכן דעכינא גם הוא ע"י בנירבת בפרינו. זְרֹעֹתָי מד"ח וחבירו דתילים זרועתי ע"ז וכן היא במסרה. כלותם בס"מ ט"ז וכן מוכח מן המסרה שמסר על תכנה את אדם עד כלתם (מ"א כ"ב י"א) ב' חסר וחבירו הוא לא תוכל כלתם מהר דדברים ז' כ"ב. וָאַצְמִיתֵם בו"ו קמצה בס"מ וב"כ מ"ם. מושיע לית חסר, ובכי"ו לית חי. חוצות מד"מ, ממ"ג פ' בנק. לשמוע ד' מלי.

יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ מגדול ק׳
וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

ויש מפטירין אותה ביחזקאל סימן י"ז

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת
הָאֶרֶז הָרָמָה וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף
וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל: בְּהַר מְרוֹם
יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה
לְאֶרֶז אַדִּיר וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל
דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה: וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי
יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ גָּבֹהַ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל
הוֹבַשְׁתִּי עֵץ לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: מַה
לָּכֶם אַתֶּם מֹשְׁלִים אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה עַל־אַדְמַת
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אָבוֹת יֹאכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי הַבָּנִים
תִּקְהֶינָה: חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־יִהְיֶה לָכֶם
עוֹד מְשֹׁל הַמָּשָׁל הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל: הֵן כָּל־הַנְּפָשׁוֹת
לִי הֵנָּה כְּנֶפֶשׁ הָאָב וּכְנֶפֶשׁ הַבֵּן לִי־הֵנָּה הַנֶּפֶשׁ
הַחֹטֵאת הִיא תָמוּת: וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה צַדִּיק וְעָשָׂה
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: אֶל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא

ולשמך בכי"ו ולשמך הו"ן בגעיא וכן ולזרעו וכן כל חבריהם המנוגנים כטעם
מלך. וְעָשָׂה פֶרִי מלעיל בס"מ ובכ"כ כ"י מכלול, וקמ"ץ לפי כמו עָשָׂה שָׁם, חָרַת
לָהּ וריעיהם פקינם מתנים כנין דתיק. לֹא אָכָל בּוֹ וחבירו לא אכל דלקמן.

נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא
טִמֵּא וְאֶל־אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב׃ וְאִישׁ לֹא יוֹנֶה
חֲבֹלָתוֹ חוֹב יָשִׁיב גְּזֵלָה לֹא יִגְזֹל לַחְמוֹ לְרָעֵב יִתֵּן
וְעֵירֹם יְכַסֶּה־בָּגֶד׃ בַּנֶּשֶׁךְ לֹא־יִתֵּן וְתַרְבִּית לֹא
יִקָּח מֵעָוֶל יָשִׁיב יָדוֹ מִשְׁפַּט אֱמֶת יַעֲשֶׂה בֵּין אִישׁ
לְאִישׁ׃ בְּחֻקּוֹתַי יְהַלֵּךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת
אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
וְהוֹלִיד בֵּן־פָּרִיץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אָח מֵאַחַד
מֵאֵלֶּה׃ וְהוּא אֶת־כָּל־אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַם אֶל־
הֶהָרִים אָכַל וְאֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא׃ עָנִי וְאֶבְיוֹן
הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חֲבֹל לֹא יָשִׁיב וְאֶל־הַגִּלּוּלִים נָשָׂא
עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה׃ בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקַח וָחָי
לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל־הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת
יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה׃ וְהִנֵּה הוֹלִיד בֵּן וַיַּרְא אֶת־כָּל־
חַטֹּאת אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּרְאֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה כָּהֵן׃

וְעֵירֹם יכסה בגד מ״ו, דל״ת בפירוש ובדפוסים. מֵאַחַד מאלה כ״ה בס״א וי״מ מֵאַחַת ונראה שפי׳ הרמב״ן בקבלת ו׳ כ״ו שגם הוא גרס מאחת אכן מן מאלה יש הכרע שזה מאחד כלומר שמוסב עליו לא דמיון ואילו מאחת היה דומי׳ מאחת מאלה נפ׳ ויקרא ה׳ י״ג, גם הרד״ק בפי׳ גרס מאחד. ויראה ולא יעשה כהן, כן כתיב בס״א וכן קרי והמעד במערכת אות ה׳ שמבר כ״ע חסר ה׳ בסוף תיבותא וקרין ומנה עמהם יִרְאֶה דויהי אחד (מ״ב מ״ב י״ו) ע״ם שם כתיב בס״א, ועוד מצאתי אחריתא שאומרת בפירוש ויראה ה׳ בקריאה וכו׳ וכו׳ ומסייעא לאינך ויראה כתיב ויראה קרי, ועוד דאי׳ מפי׳ הרד״ק שמרכו להזכיר קר״כ וכאן שתק. ולא יעשה כָּהֵן חס״א בגל״י בכל ספריהו, והרד״ק בשרש דקתן שמלין אחר שהס״א בסגול.

עַל־הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל־גִּלּוּלֵי בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא: וְאִישׁ לֹא
הוֹנָה חֲבֹל לֹא חָבָל וּגְזֵלָה לֹא גָזָל לַחְמוֹ לְרָעֵב נָתָן
וְעֵרֹם כִּסָּה־בָגֶד: מֵעָנִי הֵשִׁיב יָדוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית
לֹא לָקָח מִשְׁפָּטַי עָשָׂה בְּחֻקּוֹתַי הָלָךְ הוּא לֹא
יָמוּת בַּעֲוֺן אָבִיו חָיֹה יִחְיֶה: אָבִיו כִּי־עָשַׁק עֹשֶׁק
גָּזַל גֵּזֶל אָח וַאֲשֶׁר לֹא־טוֹב עָשָׂה בְּתוֹךְ עַמָּיו וְהִנֵּה־
מֵת בַּעֲוֺנוֹ: וַאֲמַרְתֶּם מַדֻּעַ לֹא־נָשָׂא הַבֵּן בַּעֲוֺן
הָאָב וְהַבֵּן מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עָשָׂה אֵת כָּל־חֻקּוֹתַי
שָׁמַר וַיַּעֲשֶׂה אֹתָם חָיֹה יִחְיֶה: הַנֶּפֶשׁ הַחֹטֵאת
הִיא תָמוּת בֵּן לֹא־יִשָּׂא ׀ בַּעֲוֺן הָאָב וְאָב לֹא יִשָּׂא
בַּעֲוֺן הַבֵּן צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה וְרִשְׁעַת °רָשָׁע הרשע ק'
עָלָיו תִּהְיֶה: וְהָרָשָׁע כִּי יָשׁוּב מִכָּל־°חַטֹּאתוֹ אֲשֶׁר חטאתיו ק'
עָשָׂה וְשָׁמַר אֶת־כָּל־חֻקּוֹתַי וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה
חָיֹה יִחְיֶה לֹא יָמוּת: כָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא
יִזָּכְרוּ לוֹ בְּצִדְקָתוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יִחְיֶה: הֶחָפֹץ אֶחְפֹּץ
מוֹת רָשָׁע נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה הֲלוֹא בְּשׁוּבוֹ °מִדְּרָכָו דרכיו ק'
וְחָיָה: וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל כְּכֹל

וְעֵרֹם כסה בגד בלא יו"ד המפק בבראה מפרשים שהגיהו תחלה בלא יו"ד ואח"כ אסף ויש דכתיבין ביו"ד המפק ועירם יכסה בגד וכו' ובספע פנים כי מה שכתב במכלול בבקל פגול ונכתב הכת אסר אחר הגר"י ועירם כבה בגד ס"ם וג"ל ועילם יכסה בגד ובן הנידבא במכלול כ"י אשר לי ובולהון מלו. חָיֹה מלאון כ"ב בס"ד. בְּצִדְקָתוֹ כטרבא בס"מ לא נתבה. הֲלוֹא בשובו מלא בס"מ ועפ"ס.

הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־
צִדְקֹתָו אֲשֶׁר־עָשָׂה לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־
מָעַל וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת׃ וַאֲמַרְתֶּם
לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲדַרְכִּי
לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ׃ בְּשׁוּב־צַדִּיק
מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־
עָשָׂה יָמוּת׃ וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה
וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה׃
וַיִּרְאֶה וַיָּשָׁוב מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה
לֹא יָמוּת׃ וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי
הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם
לֹא יִתָּכֵן׃ לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שׁוּבוּ וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־
פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן׃ הַשְׁלִיכוּ
מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר פְּשַׁעְתֶּם בָּם
וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ׃

הֲלֹא דרכיכם מז׳ וכן הגירו דלאלן סלה דרכיכם לא יתכן מז עפ״ה ללעיל סי׳ י״ב. חָיוֹ ל׳ כ״כ ו׳. הַדְּרָכַי הרד״ק במכלול בשימושי ה״א השאלה הזכירו בכלל הדגשים אחר הה״א השאלה, אבל והכ״י בדרכי הניקוד העיד שהדל״ת רפה והה״א במתג וכ״כ בעל מקנה אברם. תָמֻתוּ מז עפכ״ם.

בשבת ור"ח מפטירין השמים כסאי, ונדחית הפטרה זו מפני הפטרת שבת חנוכה ופ' שקלים ופ' החדש, גם מפני הפטרת שמעו דפ' מסעי, אבל בפ' ראה ור"ח מפטירין השמים כסאי ולא מפטירין בכי תצא רני עקרה בנייחך עניה סוערה.

בישעיה סימן ס"ו.

כֹּה אָמַר יְהוָֹה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי
אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי:
וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־
יְהוָֹה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־
דְּבָרִי: שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף
כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם
חָפֵצָה: גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא
שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בָּחָרוּ: שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָֹה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָֹה
וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר
קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָֹה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: בְּטֶרֶם
תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר:
מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה
צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר

יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ:
שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ
אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: לְמַעַן תִּינְקוּ
וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם
מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ
כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־
צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ: כְּאִישׁ אֲשֶׁר
אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם
תְּנֻחָמוּ: וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא
תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־
אֹיְבָיו: כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: כִּי
בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ
חַלְלֵי יְהוָה: הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת
אחת אַחַר אַחַד בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ
וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת
וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי
קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי

בַּגּוֹיִם: וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם ׀ מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀
מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה
כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר
בֵּית יְהוָה: וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר
יְהוָה: כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה
כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם: וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ
וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים
הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא
תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר:

וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ
יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

הפטרה לערב ר"ח שחל בשבת

בשבת וערב ר"ח מפטירין אַל מחר חדש, ונדחת הפטרה זו מפני פ' שקלים ופ' החדש, וברוב קהלות פולין וביהם נדחית גם מפני עניה סוערה בפ' ראה, לכן בק"ק פפ"ד וברוב אשכנז מפטירין אַל מחר חדש בפ' ראה וער"ח ומחברין עניה סוערה עם רני עקרה בפ' כי תצא.

בשמואל א' סימן כ'.

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד
מוֹשָׁבֶךָ: וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל

הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה
לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ
מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה
הַחִצִּים ׀ מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ ׀ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין
דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר
דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃
וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־ אֶל ק׳
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀
בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר
מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל
מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן
בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד
מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי

כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות
אמך: כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־האדמה
לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו
אלי כי בן־מות הוא: ויען יהונתן את־שאול אביו
ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול
את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה
היא מעם אביו להמית את־דוד: ויקם יהונתן
מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש
השני לחם כי נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו: ויהי
בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן
עמו: ויאמר לנערו רץ מצא־נא את־החצים
אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי
להעברו: ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה
יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא
החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער
מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־
החצי ויבא אל־אדניו: והנער לא־ידע מאומה צים ק'
אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן
את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא
העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל
לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו ׀ איש

אֶת־רֵעֵ֗הוּ וַֽיִּבְכּוּ֙ אִ֣ישׁ אֶת־רֵעֵ֔הוּ עַד־דָּוִ֖ד הִגְדִּֽיל׃
וַיֹּ֧אמֶר יְהוֹנָתָ֛ן לְדָוִ֖ד לֵ֣ךְ לְשָׁל֑וֹם אֲשֶׁר֩ נִשְׁבַּ֨עְנוּ
שְׁנֵ֜ינוּ אֲנַ֗חְנוּ בְּשֵׁ֤ם יְהֹוָה֙ לֵאמֹ֔ר יְהֹוָ֞ה יִהְיֶ֣ה ׀
בֵּינִ֣י וּבֵינֶ֗ךָ וּבֵ֥ין זַרְעִ֛י וּבֵ֥ין זַרְעֲךָ֖ עַד־עוֹלָֽם׃

אלה הם צורות הנגינות הנקראות בשם טעמים או מלכים.

א֮ א֒ א֔ א֕ א֙ א֞ א֜ א֟ א֓ א֗ א֑ א֚ א֖ א֤ א֥ א֛ א֣ א֧

ואלה הם צורות הנגינות הנקראות בשם משרתים.

אַ אָ אֹ א֯ אָ אֶ אֻ ו (אֳ)

ואלה חלופי שמותם ופירושם.

א֮ זרקא׳ א֒ סגול (סרי)· א֣ ׀ מונח לגרמי׳ א֣ מונח (שופר הולך, עלוי).
א֗ רביע· א֤ מהפך (שופר מהופך)· א֙ פשטא· א֚ יתיב (שופר יתיב).
א֔ זקף קטן· א֕ זקף גדול· א֥ מרכא· (א֦ מרכ׳ כפולה תרין חוטרין).
א֖ טפחא (טרחא)· א֑ אתנחתא· א֡ פזר· א֠ תלישא גדול׳ (תרנא).
א֩ תלישא קטנה (תלשא, תרסא)· א֨ א֜ קדמא ואזלא· א֜ אזלא גרש.
א֞ גרשים (תרין גרשין)· א֧ דרגא· א֛ תביר· (א֖ טפחא).
אֽ סילוק (הוא סוף פסוק ונהגו הסופרים לנקד אחריו ב׳ נקודות עומדות).
א֓ שלשלת· א֪ ירח בן יומו· א֟ קרני פרה.

ועוד סימנים להיסרת הקריאה אֽ מתג (געיא), כגון הָֽיְתָ֣ה,
הָֽרָקִֽיעַ· א־ מקף (סמך)· א ׀ א פסיק.

ועוד קו שוכב על האות הנקרא בשם רפה כמו בֿ כֿ קֿ ושניהם,
ועוד נקוד' אחת באמצע האות הנקראת בשם דגש כגון בּ כּ קּ ושניהם,
ועוד נקודה באות ה"א שבסוף התיבה חזקה ונקרא מפיק ה' כמו

יָדָהּ רַגְלָהּ גָּבְהָהּ אֱלוֹהַּ·

ודע כי הטעמים הנזכרים לא יתכנו להיות בפסוק אחד כולם יחד, אכן מצאנו שני פסוקים אשר מהם יקובצו יחד, והם:

וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל וּבִעֲרוּ וְהִשִּׂיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים (יחזק' לט ט).

ואשר יחסר ממנו אחד והוא הזרקא והיא תמצא בפסוק האחר והוא:

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ עָלָה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ לְכוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁלַח אֶתְכֶם וְדִבַּרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר יְיָ הֲמִבְּלִי אֵין־אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל אַתָּה שֹׁלֵחַ לִדְרֹשׁ בְּבַעַל זְבוּב אֱלֹהֵי עֶקְרוֹן לָכֵן הַמִּטָּה אֲשֶׁר עָלִיתָ שָּׁם לֹא־תֵרֵד מִמֶּנָּה כִּי־מוֹת תָּמוּת (מ"ב א ו) ואשר יחסר ממנו הוא הפזר והוא הנמצא בפסוק האחר.

ודע שהשלשלת אע"פ שיש לה כח להפסיק אשר לזאת מניתי אותה בכלל הטעמים מ"מ קדמונינו ז"ל לא הכניסוה בכלל הטעמים המולכים לפי שאין לה מסרת גם לא מצאנוה בכ"א ספרים רק בשבע' מקומות ובתחלת הפסוק, ולא כן היתיב אע"פ שמסרת אין לה גם היא, מ"מ כח פשטא יש לה וביקום פשטא היא עומדת במקומות שלא יתכן הפשטא, וקרני פרה היא פזר גדול. והפסיק אע"פ שמפסיק בין יהו"ה לנג"ד כפ"ת מ"מ אין לו כח להפסיק בטעם הענין כ"א בדבור לבד.
וכי תאוה נפשך לעמוד על עיקר הטעמים ודרכם ומנהגם לך אל ספר משפטי הטעמים שחברתי והדפסתי בשנת תקס"ק וגם תמצא כנפשך שבעך.

קודם שיכנס לבה"כ ישהה מעט בעזרת בה"כ ויאמר:

ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך:

ולא ילך בכחת ולא בפתע פתאום ויאמר:

בבית אלהים נהלך ברגש:

כשיכנס לבהכ"נ יאמר: נאך דעם היינטריטט זאגט מאן:

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל: ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עשי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אני קראתיך כי תענני אל הט אזנך לי שמע אמרתי: אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך: ואני עליך בטחתי יי אמרתי אלהי אתה: שמע קול תחנוני בשועי אליך בנשאי ידי אל דביר קדשך: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: אליך יי אקרא ואל אדני[1] אתחנן: האירה פניך על עבדך הושיעני בחסדך: כי לך יי הוחלתי אתה תענה אדני אלהי: [2]שמעה תפלתי יי

---

[1]) אדני, כ"ה בכל כ"י ונס כמנ' בהד קל"ד ודלאן, וכן העיד הגאון בן חפני הובא בס' אבודרהם וכן הגל' המ"ש. [2]) שמעה כנ"ל ומסור עלי' לי' ק"ק.

וְשַׁוְעָתִי ׀ הַאֲזִינָה אֶל־דִּמְעָתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ: שְׁמַע־יְיָ וְחָנֵּנִי יְיָ הֱיֵה ׀ עֹזֵר לִי:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ: שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב: הַקְשִׁיבָה לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: יְיָ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה: אֲנִי קְרָאתִיךָ כִּי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ:

שיר מן ג׳ תנועות ויתד וג׳ תנועות ויתד וג׳ תנועות בדלת וכן בסוגר, ותוכו רצוף י״ג העיקרים על סדר י״ג כמנוים הנרשמים.

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל־מְצִיאוּתוֹ:
אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ:
אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ:
קַדְמוֹן לְכָל־דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ:
הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל־נוֹצָר יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ:
שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ אֶל־אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ:
לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד נָבִיא וּמַבִּיט אֶת־תְּמוּנָתוֹ:
תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל עַל־יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ:
לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ:
צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ:
גּוֹמֵל* לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ:
יִשְׁלַח לְקֵץ יָמִין מְשִׁיחֵנוּ לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ:
מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב־חַסְדּוֹ בָּרוּךְ עֲדֵי־עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

---

*) גומל לאיש וכו׳, פירושו גומל חסד לכל איש כמפעלו ונותן רע לכל רשע, כרשעתו, ונ״ה בש״ת שלו העתיד לכרים ללא הועיל.

שיר מורכב מיתד וב׳ תנועות ויתד וב׳ תנועות בדלת וכן בסוגר :

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל־יְצִיר נִבְרָא:
לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא:
וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא:
וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה:
וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה:
בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה:
וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה:
וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא:
בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה:
וְעִם־רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

בכל הברכות והתפלות צריך שיכוין פי׳ המלות מה שמוציא בשפתיו · ובהזכירו השם הוי׳ ב״ה יכוין פי׳ קריאתו באדנות שהוא אדון הכל וגם יכוין בכתיבתו שהיה הוה ויהיה, ובהזכירו שם אלהי׳ יכוין שהוא התקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים ·חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל־בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת: מנהג קהל׳ אשכנז מתחילין כאן אלהי נשמה.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר

קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:
וְהַעֲרֶב־נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ
וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ
(וצאצאי וצאצאינו) וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי
שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן
לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:
יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ:
יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: אֵלּוּ דְבָרִים
שֶׁאֵין לָהֶם שִׁיעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן
וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים
שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת
לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת
חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית
וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה
וְהַלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין
אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה
בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה
מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי

ולהחזירה בי לעתיד לבא: כל־זמן שהנשמה
בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי
רבון כל־המעשים אדון כל־הנשמות ברוך
אתה יי המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן
לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העלם שלא עשני נכרי:
ב״א יי אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד:
ב״א יי אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה:
ונשים אומרת ב״א יי אלהינו מלך העולם שעשני כרצונו:
נק״ק פיורדא מוסיפין ב״א י״א מלך העול׳ מגביה שפלי׳ (עיין א״ח סי׳ מ״ו)
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם פוקח עורים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מלביש ערמים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מתיר אסורים:
ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם זוקף כפופים:
ב״א יי אלהינו מלך העולם רוקע הארץ על המים:
ב״א יי אלהינו מלך העולם שעשה לי כל־צרכי:
ב״א יי אלהינו מלך העלם אשר הכין מצעדי־גבר:
ב״א יי אלהינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה:
ב״א יי אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה:
ב״א יי אלהינו מלך העולם הנותן ליעף כח:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי׃ וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד־לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל׃

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל־יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וּמִשָּׁכֵן רָע וּמִפֶּגַע רָע וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן־בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן־בְּרִית׃

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בְּסֵתֶר וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר׃

רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָמִים לֹא עַל־צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים׃ מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה־צִּדְקוֹתֵינוּ

מַה־יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה־כֹּחֵנוּ מַה־גְּבוּרָתֵנוּ מַה־נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל־הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ׃ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל׃

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ׃ בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה׃ זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב־הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ־בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן׃

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת־שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ׃ אַשְׁרֵינוּ מַה־טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה־נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה־יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל־יוֹם

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד׃

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃

רש"ל ס' נוהג לומר כאן כל הפרש' הראשונ' של ק"ש, משום שלפעמי' כשאומרי' קרובות מתעכבין בקריאת שמע עד לאחר זמנה ובזה יוצא ידי חובת ק"ש.

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא

מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה
הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי
שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים
וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי
הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים· אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה
הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים· קַבֵּץ קֹוֶיךָ
מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם
כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת
הָאָרֶץ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ
אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה
אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ
הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה
שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי
אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי
הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

בהרבה קהלות נהגו לומר כאן ברכות התורה, ובקצת [illegible] ויש
סומכים [illegible] אח"כ הפסוקים והמשנה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת
וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד
וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו

מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָֹה׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם
וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד
יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל
הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ׃
וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא
אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר׃
וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה
הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָֹה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃ אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד
תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין
הָעַרְבָּיִם׃ וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה
בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין׃ עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה
בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָֹה׃ וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָֹה׃
וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת
הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָֹה׃

ויקרא א וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה
וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש קים · כאשר צוית אותם על ידי משה נביאך ככתוב בתורתך:

שמות ל ויאמר יהוה אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יהוה לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטורת, הצרי והציפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה· הקושט שנים עשר, וקלופה שלשה, וקנמון, תשעה, בורית כרשינה תשעה קבין · יין קפריסין, סאין תלתא וקבין תלתא, ואם אין לו יין קפריסין, מביא חמר חורין עתיק, מלח סדומית רובע הקב, מעלה עשן כל שהוא · רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה · ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר, הצרי אינו אלא שרף, הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן, כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפורן, מפני שהיא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה. מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר בשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק, מפני שהקול יפה לבשמים, פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו. אמר רבי יהודה זה הכלל, אם כמדתה, כשרה לחצאין, ואם חסר אחת מכל סמניה חייב מיתה:

תני בר קפרא אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין. עוד תני בר קפרא, אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמד מפני ריחה, ולמה אין מערבין בה דבש, מפני שהתורה אמרה כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בּוֹטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַיְיָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

תפלת רבי נחוניא בן הקנה.

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדוּלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה. אבג"יתץ
קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא. קרע"שטן
נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם. נגד"יכש
בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם. בטר"צתג
חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ. חקב"טנע
יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ. יגל"פזק
שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת. שקו"צית

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

בשבת מוסיפין

במדבר כ״ח וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

בראש חדש.

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַייָ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

איזהו מקומן הוא במקו׳ ליסוד וכן ברייתא דר׳ ישמעאל לכן צריך ללמדו מיבין שניה׳.

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פָּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן

בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל־הַפָּרֹכֶת וְעַל־מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁלְּמִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם־לֹא נָתַן לֹא־עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁלְּמוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא־לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית · מִזְרָחִית צְפוֹנִית · צְפוֹנִית מַעֲרָבִית · מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן־הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד־חֲצוֹת: הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים: זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת · אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי · שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין

לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל־מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר לְכָל־אָדָם בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם: הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל־מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת. וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד: שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל־אָדָם וְנֶאֱכָלִין בְּכָל־הָעִיר בְּכָל־מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד־חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחוֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב

מִכָּתוּב אֶחָד· וּמִבִּנְיָן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים· מִכְּלָל וּפְרָט וּמִפְּרָט וּכְלָל· כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט· מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט· וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן־הַכְּלָל לְלַמֵּד לֹא לְלַמֵּד עַל־עַצְמוֹ יָצָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל־הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אֶחָד שֶׁהוּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וְלֹא לְהַחֲמִיר· כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לִטְעוֹן טוֹעַן אַחֵר שֶׁלֹּא כְעִנְיָנוֹ יָצָא לְהָקֵל וּלְהַחֲמִיר כָּל־דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא לָדוֹן בַּדָּבָר הֶחָדָשׁ אִי אַתָּה יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לִכְלָלוֹ עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנּוּ הַכָּתוּב לִכְלָלוֹ בְּפֵרוּשׁ· דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ· וְדָבָר הַלָּמֵד מִסּוֹפוֹ: וְכֵן שְׁנֵי כְתוּבִים הַמַּכְחִישִׁים זֶה אֶת־זֶה עַד שֶׁיָּבוֹא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְיַכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם:

יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְשָׁם נַעֲבָדְךָ בְּיִרְאָה כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

ברוך שאמר יש לנגן בקול נעים. וצריך לאומרו בעמידה, וידקדק בקריאתו כמו גבי ק"ש. ואסור להפסיק מתחילת ב"ש עד לאחר י"ח, ואפילו לצורך מצוה, אבל לקדושה ולברכו דהיינו לומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ולתיבות מודים אנחנו לך, ולקדיש דהיינו לומר יהא שמי' רבא עד יתברך, וגם לענות אמן אחר האומרו בעלמא ולענות אמן אחר האל הקדוש ואחר שומע תפלה, מפסיק אבל לשאר אמן לא יפסיק.

אם בא לבית הכנסת ומצא הצבור בסוף פסוקי זמר' אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחו' ואח"כ תהל' לדוד עד מעת' ועד עולם הללוי', ואח"כ הללו את

ה' מן השמים עד עם קרובו הללויה, ואח"כ הללו אל בקדשו כל הנשמ' תהלל יה הללוי', ואח"כ ישתבח, ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי יושבי כדי שיתפלל עם הצבור. ואם אין שהות כלל לא יאמר רק ברוך שאמר ותהל' לדוד וישתבח, ואם כבר התחילו יוצר אור ואין שהות לומר אפילו בדילוג יתחיל ברכת יוצר אור ויקרא ק"ש עם ברכותי' ויתפלל י"ח עם הצבור ואחר י"ח יתחיל הודו לה' וכו' עד ישתבח ולא יאמר ישתבח, ויש אנשים כשבאים לבית הכנסת והצבור מתחילין יוצר אור המה ג"כ מתחילים ישתבח עמהם וזה איסור גמור כי ישתבח נתקן להיות סוף פסוקי זמרה וברוך שאמר הוא ההתחלה וא"כ אם לא אמר קצת פסוקי זמרה היאך יאמר ישתבח, לכן טוב ונכון להתחיל יוצר אור.

אם בא לבה"כ ובתוך שיבדוק הציצית מתחילין הצבו' יוצר אור טוב שיתפלל עם הצבור ולא יבדוק הציצי' ויסמוך על הרוב ואוחזן בידו. ואוחז הב' ציצי' שלפניו בידו השמאלית בשעת אמירת ב"ש וכשמסיי' בתשבחות ינשקם ויניחם בנחת מידו.

כתוב בשל"ה קודם ברוך שאמר צריך לומר בפה מלא

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישרא':

בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם׃ בָּרוּךְ הוּא בָּרוּךְ עוֹשֶׂה בְרֵאשִׁית׃ בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה׃ בָּרוּךְ גּוֹזֵר וּמְקַיֵּם׃ בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הָאָרֶץ׃ בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת׃ בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לִירֵאָיו׃ בָּרוּךְ חַי לָעַד וְקַיָּם לָנֶצַח׃ בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בָּרוּךְ שְׁמוֹ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם׃ הָאֵל הָאָב הָרַחֲמָן הַמְהֻלָּל בְּפִי עַמּוֹ מְשֻׁבָּח וּמְפֹאָר בִּלְשׁוֹן חֲסִידָיו וַעֲבָדָיו׃ וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ נְהַלֶּלְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁבָחוֹת וּבִזְמִירוֹת נְגַדֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וְנַזְכִּיר שִׁמְךָ וְנַמְלִיכְךָ מַלְכֵּנוּ אֱלֹהֵינוּ יָחִיד חֵי הָעוֹלָמִים׃ מֶלֶךְ מְשֻׁבָּח וּמְפוֹאָר עֲדֵי עַד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת׃

ד"ה א' ט"ז

הודו לַיי קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו:
שִׁירוּ לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ בְּכָל־נִפְלְאֹתָיו:
הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב מְבַקְשֵׁי יְיָ: דִּרְשׁוּ
יְיָ וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד: זִכְרוּ נִפְלְאֹתָיו אֲשֶׁר
עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיהוּ: זֶרַע יִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ בְּנֵי
יַעֲקֹב בְּחִירָיו: הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו:
זִכְרוּ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר: אֲשֶׁר
כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִצְחָק: וַיַּעֲמִידֶהָ
לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן
אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם: בִּהְיוֹתְכֶם מְתֵי מִסְפָּר
כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ: וַיִּתְהַלְּכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה
אֶל־עַם אַחֵר: לֹא־הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל־תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל־
תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיי כָּל־הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם
יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ בְּכָל־הָעַמִּים
נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל
כָּל־אֱלֹהִים: כִּי כָּל־אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַיְיָ שָׁמַיִם
עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ
לַיי מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיי כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיי
כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיי
בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל־הָאָרֶץ אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ
וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ יַעֲלֹץ
הַשָּׂדֶה וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי
יְיָ כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ
וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ
בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן־הָעוֹלָם
וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ:
רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ
הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי
קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית
וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ
לֹא־תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד
יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה:
תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נוֹתֵן עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל־נְקָמוֹת יְיָ אֵל
נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל
עַל־גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:
יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ
צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ

יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ׃ הוֹשִׁיעָה אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־
נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־הָעוֹלָם׃ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה
לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃ כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם
קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ
לָךְ׃ הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ׃ קוּמָה
עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ׃ אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ
הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו׃
וַאֲנִי׀ בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה
לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי׃

יט לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־
אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃ יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר
וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת׃ אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃ בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה
תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם׀ אֹהֶל בָּהֶם׃ וְהוּא כְּחָתָן
יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ מִקְצֵה
הַשָּׁמַיִם׀ מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר
מֵחַמָּתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ
נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־
לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה
עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃

הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן ׀ אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי׃

לד לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת־טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃

אֲבָרְכָה אֶת־יְיָ בְּכָל־עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃

בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃

גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃

דָּרַשְׁתִּי אֶת־יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל־מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃

הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל־יֶחְפָּרוּ׃

זֶה עָנִי קָרָא וַייָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ׃

חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃

טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי־טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה־בּוֹ׃

יְראוּ* אֶת־יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃

כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא־יַחְסְרוּ כָל־טוֹב׃

לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ־לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם׃

מִי־הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃

נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃

---

*) יראו כדי״ב נקודת במכלול ומכל״ק בתלם.

סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה־טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃
עֵינֵי יְיָ אֶל־צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל־שַׁוְעָתָם׃
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃
צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל־צָרוֹתָם הִצִּילָם׃
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב וְאֶת־דַּכְּאֵי־רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃
רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ׃
שֹׁמֵר כָּל־עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃
תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃
פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־הַחֹסִים בּוֹ׃

תְּפִלָּה לְמשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃ בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל׃ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם׃ כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃ זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃ שַׁתָּ עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה׃ יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ מִי־יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ

עֲבָדֶֽיךָ׃ לִמְנוֹת יָמֵֽינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב
חָכְמָה׃ שׁוּבָה יְיָ עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶֽיךָ׃
שַׂבְּעֵֽנוּ בַבֹּֽקֶר חַסְדֶּֽךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל־
יָמֵֽינוּ׃ שַׂמְּחֵֽנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָֽנוּ שְׁנוֹת רָאִֽינוּ רָעָה׃
יֵרָאֶה אֶל־עֲבָדֶֽיךָ פָעֳלֶֽךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם׃
וִיהִי נֹֽעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵֽינוּ עָלֵֽינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵֽינוּ
כּוֹנְנָה עָלֵֽינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵֽינוּ כּוֹנְנֵֽהוּ׃
צא יֹשֵׁב בְּסֵֽתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ אֹמַר לַיָי
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ כִּי הוּא יַצִּילְךָ
מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּֽבֶר הַוּוֹת׃ בְּאֶבְרָתוֹ יָֽסֶךְ לָךְ וְתַֽחַת
כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ לֹא־תִירָא
מִפַּֽחַד לָֽיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ מִדֶּֽבֶר בָּאֹֽפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּֽטֶב יָשׁוּד צָהֳרָֽיִם׃ יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶֽלֶף וּרְבָבָה
מִימִינֶֽךָ אֵלֶֽיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ רַק בְּעֵינֶֽיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת
רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ כִּי־אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַֽׂמְתָּ
מְעוֹנֶֽךָ׃ לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶֽיךָ רָעָה וְנֶֽגַע לֹא־יִקְרַב
בְּאָהֳלֶֽךָ׃ כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־
דְּרָכֶֽיךָ׃ עַל־כַּפַּֽיִם יִשָּׂאֽוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶֽבֶן רַגְלֶֽךָ׃
עַל־שַֽׁחַל וָפֶֽתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ כִּי
בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵֽהוּ אֲשַׂגְּבֵֽהוּ כִּי־יָדַע שְׁמִי׃
יִקְרָאֵֽנִי וְאֶעֱנֵֽהוּ עִמּוֹ אָֽנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵֽהוּ

וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי:

קלה הַלְלוּיָהּ׀ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ:
שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּ־
יָהּ כִּי־טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר
לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְיָ
וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְיָ עָשָׂה
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא
רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם
עַד־בְּהֵמָה: שָׁלַח׀ אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי
מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים
וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן׀ מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן
אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם
יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי־יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו
יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם
לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין־יֶשׁ־רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם
יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל
בָּרְכוּ אֶת־יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי

בָּרְכוּ אֶת־יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ
מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָֽיִם הַֽלְלוּיָהּ:

קלו הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה	כִּי לְ׳חַ׳:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר־לָנוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה:
הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ:
שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי־יָשָׁר
דְּבַר־יְיָ וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט
חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ
פִּיו כָּל־צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת
תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל־הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל־
יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יְיָ
הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יְיָ
לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי
הַגּוֹי אֲשֶׁר־יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם
הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת־כָּל־בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ
הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין
אֶל־כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב־חָיִל

גִּבּוֹר לֹא־יִנָּצֵל בְּרָב־כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה
וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל־יְרֵאָיו
לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם
בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא:
כִּי־בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ:
יְהִי־חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

צב מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַייָ
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ
בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר:
כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה־
גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר
לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא־יָבִין אֶת־זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים
כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי־עַד:
וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי־הִנֵּה
אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים
קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים
עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח
כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת
אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים
יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי־יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא־עַוְלָתָה בּוֹ:

צג יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן

תֵּבֵל

תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה־קֹּדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר־וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב־אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי־בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא־יִטּוֹשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאֵנוּ:

*) נאוה קדש הנו"ן בקמץ והאלף בח"פ ותקון [illegible] ט"ו וכן עיקר וכ"כ רד"ק.

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־
מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ
לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ:
מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר
וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים:
עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם
בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן:
צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב
יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן
יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר
יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת

תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃
וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

קמו הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ׃ אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי
אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ אַל־תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן
אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃ תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ
בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב
בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְיָ אֱלֹהָיו׃ עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת־
הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃
עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ
מַתִּיר אֲסוּרִים׃ יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ
אֹהֵב צַדִּיקִים׃ יְיָ שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה
יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃ יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

קמז הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה
תְהִלָּה׃ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַםִ יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ הָרוֹפֵא
לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃ מוֹנֶה מִסְפָּר
לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא׃ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־
כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר׃ מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל
רְשָׁעִים עֲדֵי־אָרֶץ׃ עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ
בְכִנּוֹר׃ הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר
הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר׃ נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי

עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא־
בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת־יְרֵאָיו אֶת־
הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַםִ אֶת־יְיָ הַלְלִי
אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ
בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ:
הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד־מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן
שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ
כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם
יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ־מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן ׀ לְכָל־גּוֹי
וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

קמח הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ
בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל־
צְבָאָו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל־כּוֹכְבֵי
אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר ׀ מֵעַל
הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִוָּה
וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק־נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר:
הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל־תְּהֹמוֹת:
אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ:
הֶהָרִים וְכָל־גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־אֲרָזִים: הַחַיָּה
וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ וְכָל־

לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־
בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהֹוָה
כִּי־נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:
וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָ׳
עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

קמ״ט הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל
חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָ׳ בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ
בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ
לוֹ: כִּי־רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ
חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת
אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה
בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט
כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל־חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

ק״נ הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ־אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ:
הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ
בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף
וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי־
שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כ ה ת י ה:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן

יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

צריך לעמוד קודם שיתחיל ויברך ויעמוד עד אתה הוא וכו'.

ד"ה א' כ"ט

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת־יְיָ לְעֵינֵי כָּל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי־כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: נחמי' ט' אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּ עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת־לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת־עֳנִי אֲבֹתֵינוּ

במצרים

בְּמִצְרָיִם וְאֶת־זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל־יַם־סוּף: וַתִּתֵּן
אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל־עֲבָדָיו וּבְכָל־עַם
אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם
כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ־
הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת־רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְהוָֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם:
וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה
יְהוָֹה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָֹה וַיַּאֲמִינוּ
בַּיהוָֹה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

שירת הים צריך לומר [illegible] בשמחה ובכוונה ובניגון הטעמים כמו בספר תורה. *

אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת
לַיהוָֹה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָֹה כִּי־גָאֹה גָּאָה
סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי
לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
יְהוָֹה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָֹה שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה
וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף:
תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן: יְמִינְךָ
יְהוָֹה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָֹה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב
גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ:

וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ
תְהֹמֹת בְּלֶב־יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק
שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי:
נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם
אַדִּירִים: מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ
תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ
בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז
יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב
יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם
אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר
עַמְּךָ יְהֹוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ
וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהֹוָה
מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:
יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים
וישב יי עלהם את מי הים · ובני ישרא׳ הלכו ביבשה בתוך הים:

כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם · וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ
הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם
הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: וּבְתוֹרָתְךָ כָּתוּב
לֵאמֹר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

נשמת כל־חי תברך את־שמך יי אלהינו· ורוח
כל־בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד· מן
העולם ועד־העולם אתה אל· ומבלעדיך אין לנו
מלך גואל ומושיע פודה ומציל ומפרנס ומרחם
בכל־עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה:
אלהי הראשונים והאחרונים· אלוה כל־בריות
אדון כל־תולדות המהלל ב*רב התשבחות
המנ**הג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים· ויי לא
ינום ולא יישן· המעורר ישנים והמקיץ* נרדמים
והמשיח אלמים· והמתיר אסורים והסומך
נופלים והזוקף כפופים· לך לבדך אנחנו מודים:
אלו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כהמון גליו
ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע· ועינינו מאירות
כשמש וכירח· וידינו פרושות כנשרי שמים·
ורגלינו קלות כאילות: אין אנחנו מספיקים
להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו· ולברך את־
שמך· על־אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי°

---

*) ברוב התשבחות טעמו בריבוי התשבחות כלומר בכל התשבחות ואף שהם רבים, והו סימוס מלת ריב בל׳ עבדי להורות על ריבוי הכללי וזה טעם ודוג עלמותי הפסיל (איוב ל׳ י״ד) , כגיד עבדה ודוב בניו (אסתר ה׳ י״א) ריבוי בניו, ואמכם רו״ל הרגילו להשתמש בו בענין אחר, ואמרם רובו ככולו, והולרבתי להעיד כאן על הענין כדי להניח דעת המתקצים בזה. **) המנהג הם״ם כפה כמו המטהר (ויקר׳ יד יא) וכן מנפש הל׳ להרפות המ״ם כבס״ח הפעל בפתח. *) והמקיץ כ״י וקמעיג. °) ורבי נ״א ורבו רבב ת רבבות פעמים.

רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם־אֲבוֹתֵינוּ
וְעִמָּנוּ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים
פְּדִיתָנוּ· בְּרָעָב זַנְתָּנוּ· וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ· מֵחֶרֶב
הִצַּלְתָּנוּ· וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים
דִּלִּיתָנוּ: עַד־הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ· וְלֹא־עֲזָבוּנוּ
חֲסָדֶיךָ· וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל־כֵּן
אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ· וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ
וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ: הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ
וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ
אֶת־שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ: כִּי כָל־פֶּה לְךָ יוֹדֶה וְכָל־לָשׁוֹן לְךָ
תִשָּׁבַע· וְכָל־בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע· וְכָל־קוֹמָה לְפָנֶיךָ
תִשְׁתַּחֲוֶה: וְכָל־לְבָבוֹת יִירָאוּךָ· וְכָל־קֶרֶב וּכְלָיוֹת
יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ· כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה
יְיָ מִי כָמוֹךָ· מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ: מִי יִדְמֶה־לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה־לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ־לָךְ·
הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת־שֵׁם קָדְשֶׁךָ·
כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְיָ וְכָל־קְרָבַי אֶת־
שֵׁם קָדְשׁוֹ: הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ:
הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ: הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא
בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

הש"ץ מנגן שוכן עד עד תתקדש והקהל עונים ובמקהלות.

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ. וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל־הַיְצוּרִים לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל־דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן־יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: הש"ץ אומר חצי קדיש.

---

*) ולקלס הל' שם קסה שתלן בשלי בנוסחת הקדיש אמרו יתעלה ויתקלס ואפילו בתמוד שם בו ל' גלוי כמו שכתב רד"ק בשרשו וכן כתב סדר אב"ן הירחי בספרו המנהיג בו' כ"ח שאין נכון לומר ויתקלס שלא לנהוג בכנה סגולה ומבדך אך ויתהלל יתבן יותר שאינו עוברת. עכ"ל והנה הקדלת אחרי בנירבתו מלכם הקדיש להכיר ומקלם ולום' תם דמו ויסכל לשמתו לא הבידוע בלן [illegible] נכרי ונשא את נ"י. תו' שאינו מוכרע.

כשהש״ץ אומר ברכו׃

ש״ץ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ׃
ק״ה בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל׃

אומר הקהל יתברך׃

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדָיו אֵין אֱלֹהִים סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ וּשְׁמוֹ מְרוֹמָם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃

כשחל יו״ט בחול מסיים וה אור עולם בְּאוֹצַר חַיִּים אוֹרוֹת מֵאֹפֶל אָמַר וַיֶּהִי׃

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ׃ וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ׃ הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל׃ הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל־יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח׃ וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ׃ מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ׃ וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים׃ הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים׃ וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית׃ הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם׃ אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים׃ רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ׃ אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ׃ אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה־לָּךְ׃ אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה׃ וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא׃ אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ׃

וְאֵין דּוֹמֶה־לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים׃

אֵל אָדוֹן עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל־נְשָׁמָה׃ גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סֹבְבִים אוֹתוֹ׃ הַמִּתְגָּאֶה עַל־חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל־הַמֶּרְכָּבָה׃ זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ׃ טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ. יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל׃ כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל׃ מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל־הָעוֹלָם׃ שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עוֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם׃ פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ׃ קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה׃ שֶׁבַח נוֹתְנִים־לוֹ כָּל־צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ׃

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ זֶה שֶׁבַח שֶׁלְּיוֹם

*) צהלה. הה"א בק"ח כי הוא שם דבר כתבירו ורנה, וכמוהו בקרושה והטהרת הה"א בק"ח דוגמת תבנ נלמי ע ה ר ה (ויקר' יב ד) הבל ויגיד בינן לה לה ובמתת (חבתר ח ט) הוא פעל עבר לנקבה בהנדו ושמחה לבן הה"א בח"ם דוגמת ואם ט הרה מונה (ויקר' טו כח) ובכקד ושמחה הם כם כלר י בעבור הבולק לדמות וכבר תלי' הכהן וטהרה (ויקרא יב ח) בושה ומהרה (ירמי' ט"ו ט') ודומיהם שעניהם נגרי"ו בעבור הההבק, וסילו הי' ושמחה מחר לנקבה הי' רמוי ושמחה דוגמת אם הבנים שמחה (תלים קי"ג ט') כי לובר הוא שמח ותוג לב (אבתר ה ט) וכן זקן וזקינה כבר וכבירה ודומיהם.

השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו: ויום השביעי
משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב
להודות ליי: לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו
שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל
מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קדש:
שמך יי אלהינו יתקדש. וזכרך מלכנו יתפאר.
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך
מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור
שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגאלנו בורא קדושים
ישתבח שמך לעד מלכנו יוצר משרתים ואשר
משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים
ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם:
כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם
עשים באימה וביראה רצון קונם וכלם פותחים
את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה
ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים
ומקדישים וממליכים: את שם האל המלך
הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים
עליהם עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות
זה לזה. להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה

בְּרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה: קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

כשאומרים אופן יאמר זה.

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים | וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרֵרוּ וּכְרֻבִים יְפָאֵרוּ וּשְׂרָפִים יָרֹנּוּ וְאֶרְאֵלִים יְבָרֵכוּ פְּנֵי כָל־חַיָּה וְאוֹפַן וּכְרוּב לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים:

בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

לְאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ· לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ· כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל־צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד

לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא־נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ: כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל־עַם וְלָשׁוֹן וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת· לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה: יחיד אומר אל מלך נאמן

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה׀ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי

מטר

מְטַר־אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־יִפְתֶּה לְבַבְכֶם
וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם
לָהֶם: וְחָרָה אַף־יְהוָֹה בָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ
וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָֹה
נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת־דְּבָרַי אֵלֶּה עַל־לְבַבְכֶם
וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יֶדְכֶם
וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת־
בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ
וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ
וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָֹה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת
לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי
בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל
תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם
אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָֹה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים

אחריהם

אַחֲרֵיהֶם׃ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתָי
וִהְיִיתֶם קְדשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃ אֲנִי יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם
לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם׃ יש לצרף אלהיכם לאמת •

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא
וְאַדִּיר׃ וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה
הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת
אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן
יִשְׁעֵנוּ׃ לְדוֹר וָדוֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ
קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ
לָעַד קַיֶּמֶת וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים
נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל־
בָּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל־דּוֹרוֹת
זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ׃ עַל־הָרִאשׁוֹנִים
וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם
לְעוֹלָם וָעֶד׃ אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חוֹק וְלֹא
יַעֲבוֹר׃ אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יי אֱלֹהֵינוּ
וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ
גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר
יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם
שְׁמֶךָ • אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ׃

כשיש זולת אומרי׳ כלשכנו
אמת זה לכל בסולין
מתלפין לך ועל הראשוני •

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן
וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר
הַזֶּה עַל אֲבוֹתֵינוּ
וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ
וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל
כָּל־דּוֹרוֹת זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ׃
עַל הָרִאשׁוֹנִים
וְעַל הָאַחֲרוֹנִים
לְעוֹלָם וָעֶד חוֹק
וְלֹא יַעֲבוֹר אֱמֶת
שָׁאַתָּה הוּא יי
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם
וָעֶד׃ אַתָּה הוּא
מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה •
לְמַעַן שִׁמְךָ מַהֵר
לְגָאֳלֵנוּ כַּאֲשֶׁר
גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ׃

אֱמֶת מֵעוֹלָם שִׁמְךָ הַגָּדוֹל עָלֵינוּ נִקְרָא בְּאַהֲבָה אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ׃

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור ודור: ברום עולם מושבך ומשפטיך וצדקתך עד אפסי ארץ: אשרי איש שישמע למצותיך ותורתך ודברך ישים על לבו: אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם: אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע ממצרים גאלתנו יי אלהינו ומבית עבדים פדיתנו: כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת וים סוף בקעת וזדים טבעת וידידים העברת ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר: על זאת שבחו אהובים ורוממו אל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות ברכות והודאות למלך אל חי וקים: רם ונשא גדול ונורא משפיל גאים ומגביה שפלים מוציא אסירים ופודה ענוים ועוזר דלים ועונה לעמו בעת שועם אליו: תהלות לאל עליון ברוך הוא ומבורך משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם: מי כמכה באלים יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא. שירה חדשה שבחו גאולים לשמך על שפת הים יחד כלם הודו והמליכו ואמרו: יי ימלך לעולם ועד: צור ישראל קומה

בעזרת

בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל (גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל) ברוך אתה יי גאל ישראל:

בלחש אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

בי״ת זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור לעולם יי מחיה מתים אתה רב להושיע. בקיץ משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה.

בעשי״ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

ונאמן אתה להחיות מתים: ב״א יי מחיה המתים:

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל־יום יהללוך סלה. ברוך אתה יי האל (בי״ת המלך) הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת. בעמדו לפניך על הר־סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו.

וכתוב

וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת· וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ· וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ: וְלֹא נְתַתּוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת· וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים· וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים· כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה· לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ· עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ· וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

רְצֵה יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם וְהָשֵׁב אֶת־הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:

בר"ח מוסיפין אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום ראש החדש הזה. זכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים. ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו. אתה הוא לדר ודר נודה לך

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

ונספר תהלתך. על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל־עת ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

בחנוכה מוסיפין זה על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל

התשועות

התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן
הזה: בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו
כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם
תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמיך הרבים עמדת
להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את
נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים
ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך
עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה
גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו
את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך
וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד
לעולם ועד: בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת
האל ישועתנו ועזרתנו סלה· ברוך אתה יי הטוב
שמך ולך נאה להודות:

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על
ידי משה עבדך האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך
כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך· ישא יי
פניו אליך וישם לך שלום:

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים
עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו
כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יי
אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה
ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את

עמך ישראל בכל־עת ובכל־שעה בשלומך:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: (ברוך אתה יי עושה השלום):

ברוך אתה יי המברך את־עמו ישראל בשלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדשתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי. עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נקדש.

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר

ק"וח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

ח' אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם ברוך יאמרו: ק"וח ברוך כבוד יי ממקומו: ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך:

ק"וח ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

ח' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד כי אל מלך גדול וקדוש אתה: ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש:

בר"ח וששת ימים האחרונים של פסח אומרין הלל בדלוג.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרֹא אֶת הַהַלֵּל*:

קי״ג הַלְלוּיָהּ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם׀ יְיָ עַל־הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

קי״ד בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי־צֹאן: מַה־לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר: הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם:

---

*) ההלל כן עיקר נה"א הידיעה בה"א וכן הוא בתלמוד בכל מקום וכן ברמב"ם פ"ג מ"א לברכות וכן בס' המנהיג לראב"ן הירחי ובס' המשחר בדיני ר"ח ובאבודרהם וכ"ה בכל סידורי הספרדים גם בכל סידורי האשכנזים הקדמונים וכ"י וכן בסידור של ר"ה פ"ן של שנת ש"ך גם במחזור מ"א דפוס ווינציא של שנת ש"ס ובאחרים זולתם אך שהמדפיסים האחרונים השתבשו ונשתרבב השבוש בכל הסידורים החדשים.

קטו לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על־
חסדך על־אמתך: למה יאמרו הגוים איה־
נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר־חפץ
עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם:
פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו:
אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון:
ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא
יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר־
בטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא:
בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא:
יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא:
יי זכרנו יברך יברך את־בית ישראל יברך את־
בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם־הגדלים:
יסף יי עליכם עליכם ועל־בניכם: ברוכים אתם
ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ
נתן לבני־אדם: לא המתים יהללו־יה ולא כל־ירדי
דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד־עולם הללויה:
קטז אהבתי כי־ישמע יי את־קולי תחנוני: כי
הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי־
מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא:

*) אף לפי עדות רש״י ז״ל בתילים קל״ה ולפי מה שמש׳ שם בגליון
המס״ק נ״ל כלן אף בקמ״ן.

וּבְשֵׁם־יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: חַנּוּן יְיָ
וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי
וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל
עָלָיְכִי: כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן
דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ
בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
מָה־אָשִׁיב לַייָ כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת
אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא
לְכָל־עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה
יְיָ כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ
לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא:
נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת
בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

קי הַלְלוּ אֶת־יְיָ כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים:
כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

ח׳ הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו
ח׳ יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ   כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ק׳ הודו

*) פתאים, האל״ף נעלם והחירק נקודת תחת היו״ד.

מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ° עָנָנִי בַמֶּרְחַבְיָהּ׃ יְיָ לִי לֹא
אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם׃ יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה
בְשֹׂנְאָי׃ טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם׃ טוֹב לַחֲסוֹת
בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים׃ כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם׃ סַבּוּנִי גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם׃
סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי
אֲמִילַם׃ דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי׃ עָזִּי וְזִמְרָת
יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל׃ יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ
עֹשָׂה חָיִל׃ לֹא אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי־יָהּ׃
יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי׃ פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק
אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ׃ זֶה־הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ׃
אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה׃ אודך
אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה׃ אבן
מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת* הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ׃ מאת

°) ה״א של קראתי יה נמפיק וה״א של במרחב יה רפה, וכו׳ [illegible] נמבדת דבוק פ׳ בשלא וכבר ענה בן כחנו הגאון דמ״ד בקונטרס השנות שלו, ולא היה מן הלוק ... שבית לולא שראיתי להמכם דלא״ם בעל ... דברי דו״ה המוזמים כי לא ראה דברי רמ״ד ולא המפלת דבוק בשלא ובהדיא כמבד גם בפרחב יה כהלי מילין דלא מפקין ה״א וממילא שפיל מל אחת ובדעת דנא ורב במס׳ פסחי׳ דף קי״ז א׳ ... [illegible]
*) נפ״את חלו״ף ... (שמות ה טו) ... והמון קורא באלף ... [illegible]

זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

חזן מכנן אנא וקהל עונה. חזן חוזר ומכנן אנא וקהל עונה.

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא   אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא

אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא: אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָּא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך

אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת
הַמִּזְבֵּחַ: אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי

הוֹדוּ לַייָ כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל*) כָּל מַעֲשֶׂיךָ · וַחֲסִידֶיךָ
צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה
יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ
וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ כִּי לְךָ טוֹב
לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם
אַתָּה אֵל · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת:

סדר קריאת התורה

נקהל קהלות אומרים.

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת
כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:
אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם:
כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

---

*) בסידורי הספרדים גם בסידורי האשכנזים וכו' ובספרים ישנים ליתא מלת על וגם הרב אבודרהם והרב רמ"ד ותלמידים אחרים לא גרסו לה.

פותחין ארון הקודש ומוציאין ס"ת ואומרין.

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר משֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם:

בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בצבורא למקרי ביה מפתחי תרעי דשמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעילא ואבעי ליה לבר נש למימר הכי:

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפֻרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא. וְלֶהֱוֵא אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא. לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא. אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגִידְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא. וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא. אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ. וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תֻּשְׁבְּחָן. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי. וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם:

ממליא ס"ת נותנו ביד ימין וש"ץ מקבלו בב' ידיו ומחזירו לימין ועומד לפני ההיכל ואומר בקול רם בגרונו ובפניו וקולת קולות לשכנו אומר הש"ץ שמע ישראל ואחריו הקהל.

(שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

אֶחָד אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (וְנוֹרָא) שְׁמוֹ:

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר.

גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי. וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

והקהל עונה

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ׃ רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדוֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא׃ רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ׃

מגביה הספר בידו למעלה והולך ועולה עמו למגדל שקורין בס ובדרך הליכתו אומרים.

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא׃ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃ בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא׃ כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת׃ הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם׃ קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד׃ וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי׃ וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב׃ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב׃ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן׃ וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר׃

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים וְיִזְכֹּר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים׃

הש"ץ מניח הס"ת על השולחן ועונה ואומר.

וְיַעֲזוֹר וְיָגֵן וְיוֹשִׁיעַ לְכָל הַחוֹסִים בּוֹ וְנֹאמַר אָמֵן׃

הַכֹּל הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּתְנוּ כָבוֹד לַתּוֹרָה כֹּהֵן קְרַב׃ יַעֲמֹד (פלוני בר פלוני הכהן) בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְיָ צְרוּפָה מָגֵן הוּא לְכֹל הַחוֹסִים בּוֹ׃ ק׳ וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם׃

וקורין ז׳ גברי ואם רצה להוסיף מוסיף ומפטיר אינו מהמנין, ואחר שברך השביעי ברכ׳ אחרונ׳ אומר הש״ץ ח״ק ונותן מי שברך לשביעי ואח״כ קורא למפטיר ג׳ פסוקים שבסוף הפרשה, ואם אי אפשר להתחיל שם מתחיל וקורא כל מקרא השביעי.

אם לא נשאר מי שיודע להפטיר אלא אחד שאותו שהביאו שעלה כבר, וכבר אמר הש״ץ קדיש אחר קה״ת, זה שרוצה להפטיר אפילו היה אותו שעלה בשביעי צריך לחזור ולקרות ויברך על הקריאה תחלה וסוף, אבל אם עדיין לא אמר הש״ץ קדיש יעלה מי שעלה לשביעי אם יודע ולא יאמר קדיש עד אחר ההפטרה.

בשבת שיש ב׳ פרשיות שם נוהגין להקרות לרביעי מסוף סדר׳ לתחלת סדר׳, ומפטירין בשבתו׳ כל שני׳ שבייחו, חוץ מן אחרי וקדושים שמפטירין בשל אחרי. אם טעה הש״ץ וסיים הפרשה עם השני ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחד אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא השני, והמפטיר עולה למנין שבעה.

ר״ח שחל בא׳ בשבת מפטירין מחר החדש, חוץ מן עני׳ סוערה שאינה נמחת. כשמוציאין ב׳ ס״ת לעולם קורין ז׳ גברי בסדר השבוע ולאחר שבירך השביעי ברכה אחרונה מביאין ס״ת ב׳ אצל הראשון ואומר ח״ק על שניהם, ואח״כ גוללין ס״ת א׳ ופותחין ס״ת ב׳ ונותנין מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בס״ת שני.

בשבת ור״ח קורין בס״ת ב׳ וביום השבת ומפטירין השמים כסאי, חוץ מן ר״ח אב בשבת שנוהגים במדינות אלו להפטיר שמעו ולעולם אין מזכירין ר״ח בברכת ההפטר׳.

בפ׳ שקלים קורין למפטיר מתחלת פ׳ כי תשא עד סוף פסקא, ובפ׳ זכור קורין זכור את אשר עשה שבסוף פ׳ כי תצא, ובפ׳ פרה מתחלת פ׳ זאת חקת התורה עד סוף פסקא, ובפ׳ החדש בסדר בא מן ויאמר יי אל משה ואל אהרן עד סוף פסקא.

כשמוציאין ג׳ ס״ת כגון בשבת ר״ח וחנוכה קורין בראשון ו׳ בסדר השבוע, ומגביהין וגוללין ס״ת א׳ ופותחין ס״ת ב׳ ונותנין מי שברך לששי וקורין לשביעי בשל ר״ח ומביאין ס״ת א׳ אצל השני וס״ת ב׳ אצל השלישי המונח על כולם ואומרין ח״ק על שלשתן ולוקחין ס״ת א׳ למקומו, ומגביהין וגוללין ס״ת ב׳ ופותחין ס״ת ג׳ ונותנים מי שברך לשביעי וקורין למפטיר בסדר חנוכה ומפטירין רני ושמחי. וכן הדין אם אירע ר״ח באחד מן ד׳ פרשיות ולעולם קורין בשלישי בסדר הפרש׳ ומפטירין בשל פרש׳.

העולה לתור׳ יאחז בשתי ידיו בידיות התור׳ ע״י מפה של ס״ת, וקודם שיברך פותח הספר ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו וינשק הס״ת ויאמר בלחש עץ חיים

היא למחזיקים בה והמפך פניו לצד כצל וסנדק נקיל בָּרְכוּ אֶת־יְיָ הַמְבֹרָךְ:

והעם עונים בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וחוזר הסנדק ב״ה כ״ע.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר־בָּנוּ מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן־לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וכשמתחיל הקורא לקרות בתורה יסיר יד השמאלית מהס״ת וישאר יד ימינו לבדו אוחזת בס״ת כל זמן הקריאה, וגם הוא יקרא בלחש עם הקורא מלה במלה.

ואחר הקריאה עלה ומברך בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

גרסינן בפ״ק דברכות, ועתני ה׳ יכלו, זה המניח ס״ת כשהיא פתוחה ויוצא, אבל בין גברא לגברא מותר לצאת ע״י דוחק ואונס, אבל בלאו הכי אין לצאת:

מי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהי׳ חבוש בבית האסורים ויצא, ויורד בים א.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַגּוֹמֵל לְחַיָּבִים (נ״א לְרָשָׁעִים) טוֹבוֹת שֶׁגְּמָלַנִי כָּל־טוּב:

והקהל עונים מִי שֶׁגְּמָלְךָ כָּל טוּב הוּא יִגְמָלְךָ כָּל־טוּב סֶלָה:

מי שבנו הגיע לכלל מצוה דהיינו שהוא בן י״ג שנה ויום אחד אומר כשעם אקורין לבנו לס״ת או בשיגע שמתפלל בנו בצבור בדבר זו: בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעָנְשׁוֹ שֶׁלָּזֶה:

שו׳ שבלך. ומגביהין וגוללין. כשמגביהי׳ הס״ת מביטין נגד הכת׳ של ס״ת ואומרי׳.

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

אחר שסיים המפטיר ברכה אחרונה אומרין יקום פורקן.

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא: זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא

יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא׃ לְמָרָנָן
וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא· דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל
וְדִי בְּבָבֶל· לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי
מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא· לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל
תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא·
מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא
יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן· וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן
מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין מָרַן דִּי בִשְׁמַיָּא
יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן׃

כשמתפלל ביחידות אין אומר יקום פורקן זה ולא מי שברך·

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי
אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא
וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא׃ זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא· זַרְעָא דִי לָא
יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא׃ לְכָל
קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין· רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא· טַפְלָא
וּנְשַׁיָּא מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן
וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיכוֹן· וְתִתְפָּרְקוּן
וְתִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין· מָרַן דִּי
בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּכוֹן· כָּל זְמַן וְעִדָּן· וְנֹאמַר אָמֵן׃

במדינ' קהלות נוהגים להזכיר נשמות המתים בשבת ואומרי' אב הרחמים, אכן אין מזכירין כשיש חתונה ומילה ולא בשבת שמברכין החדש יק"ו בחנוכה ור"ח, ולא בשושן פורים, וכללא הוא בכל שבת שיש יוצר ואז אין מזכירין חוץ משבת תשובה שמזכירין, ויה"כ מברכים מי שברך לקהל ולשררה.

מִי שֶׁבֵּרַךְ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הוּא יְבָרֵךְ אֶת־כָּל הַקָּהָל הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה· עִם כָּל־קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ· הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר־לָהֶם· וּמִי שֶׁמְּיַחֲדִים בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת לִתְפִלָּה· וּמִי שֶׁבָּאִים בְּתוֹכָם לְהִתְפַּלֵּל וּמִי שֶׁנּוֹתְנִים נֵר לַמָּאוֹר וְיַיִן לְקִדּוּשׁ וּלְהַבְדָּלָה· וּפַת לָאוֹרְחִים וּצְדָקָה לַעֲנִיִּים וְכָל־מִי שֶׁעוֹסְקִים בְּצָרְכֵי צִבּוּר בֶּאֱמוּנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יְשַׁלֵּם שְׂכָרָם וְיָסִיר מֵהֶם כָּל־מַחֲלָה וְיִרְפָּא לְכָל־גּוּפָם וְיִסְלַח לְכָל־עֲוֹנָם וְיִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם עִם כָּל־יִשְׂרָאֵל אֲחֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:

הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים וּמֶמְשָׁלָה לַנְּסִיכִים מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת כָּל־עוֹלָמִים הַפּוֹצֶה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחֶרֶב רָעָה· הַנּוֹתֵן בַּיָּם דֶּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה· הוּא יְבָרֵךְ וְיִשְׁמוֹר וְיִנְצוֹר וְיַעֲזוֹר וִירוֹמֵם וִיגַדֵּל וִינַשֵּׂא לְמַעְלָה אֶת אֲדוֹנֵינוּ פלוני יָרוּם הוֹדוֹ· מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יְחַיֵּהוּ וְיִשְׁמְרֵהוּ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן וָנֶזֶק יַצִּילֵהוּ וְיַדְבֵּר עַמִּים תַּחַת רַגְלָיו וְיַפִּיל שׂוֹנְאָיו לְפָנָיו וּבְכָל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַצְלִיחַ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים בְּרַחֲמָיו יִתֵּן בְּלִבּוֹ וּבְלֵב כָּל יוֹעֲצָיו וְשָׂרָיו רַחֲמָנוּת לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִמָּנוּ וְעִם

כָּל יִשְׂרָאֵל. בְּיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכּוֹן לָבֶטַח וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמברכין החדש נוהגין לומר תפלת רב בתר צלותיה, (ברכו' דף טז ב).

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עָלֵינוּ אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה וְתִתֶּן לָנוּ חַיִּים אֲרוּכִים חַיִּים שֶׁל שָׁלוֹם חַיִּים שֶׁל טוֹבָה חַיִּים שֶׁל בְּרָכָה חַיִּים שֶׁל פַּרְנָסָה חַיִּים שֶׁל חִלּוּץ עֲצָמוֹת חַיִּים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִרְאַת שָׁמַיִם וְיִרְאַת חֵטְא חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם בּוּשָׁה וּכְלִמָּה חַיִּים שֶׁל עֹשֶׁר וְכָבוֹד חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה:

בשבת שלפני ר"ח מברכין ומכריזין החדש הבא לטוב' ואומר הש"ץ מי שעשה. ואין מכריזין בשמות ואין אומרים אב הרחמים חוץ מבימי הספירה.

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת. הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. חֲבֵרִים כָּל־יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן:

הש"ץ לוקח ס"ת ואומר ר"ח פלוני יהי' ביום פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה.

ק"ה יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל־עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם. לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה. וְנֹאמַר אָמֵן:

ברוב קהלות פולין אומרין בכל שבת אב הרחמי' חוץ מבימים שא"א צ"צ ולא בשבת חתונה ומיל', ולא כשמברכים החדש חוץ מבימי הספיר', וכשמברכין חדש אב נוהגין בק"ק פראג לאומרו וברוב קהלות אשכנז א"א אותו כ"א בשבת שלפני שבועות ושלפני תשעה באב.

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים. בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים. הוּא יִפְקוֹד
בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים. קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ
שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם
וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ. מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ. לַעֲשׂוֹת
רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר
צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב
בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים. הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו
יִקּוֹם. וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ
הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר: וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי. וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן
וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יִוָּדַע
בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ
דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים: וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם
מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה: מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה
עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה

אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו:
קמה תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ
אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ:
הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז
נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדוּלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ
אַפַּיִם וּגְדָל־חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־

מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל־הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת־יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל־חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל־דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל־קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת־שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת־כָּל־אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל־הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֵּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הש"ץ לוקח ס"ת בידו ומוליכו מן התיבה ולהכניסו בהיכל ואומר.

יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָֹה כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:

והקהל עונים הוֹדוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

כ"ט מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָֹה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָֹה כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיהוָֹה כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָֹה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: קוֹל יְהוָֹה עַל־הַמָּיִם אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָֹה עַל־מַיִם רַבִּים: קוֹל־יְהוָֹה בַּכֹּחַ קוֹל

יְהוָֹה בֶּהָדָר: קוֹל יְהוָֹה שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְהוָֹה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: קוֹל־יְהוָֹה חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְהוָֹה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָֹה מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְהוָֹה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְהוָֹה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָֹה מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְהוָֹה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָֹה יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

כשמכניסין הספר תוך ההיכל אומרים.

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָֹה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְהוָֹה לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ־צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל־תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָֹה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם:

סדר תפלת מוסף

כל יחיד חייב בתפלת מוסף בין יש צבור בעיר בין לא. וזמן תפלת מוסף אחר תפלת שחרית ואין לאחר' יותר מסוף ז' שעות. אם התפלל אות' קודם תה"ם יצא. שכח ולא התפלל במנחה אין לה תשלומין, היו לפניו שתי תפלות אחת של מנח' ואחת של מוסף, כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שש ומחצה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף, אע"פ שאין להתפלל מנחה גדולה לכתחלה הכא שאני כיון שצריך להתפלל של מוסף, מיהו אם קורין לביה"כ

אין צריך להקדים של מנח' אם עדיין לא קרא השמש למנח', אבל משהגיע זמן מנח' קטנה צריך להקדימה למוסף, ובציבור לא יעשו כן, ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן הורה במ"נא שיתפלל מוסף וישלים של מנחה בערבית שתי'. טע' והתחיל של מוסף באחרת, אם עקר רגליו יחזור לראש ואם לא עקר רגליו חוזר לשל שבת בלבד, התפלל של חול ולא הזכיר של שבת לא יצא, ואם אמר רק ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום וכקרבן מוסף יצא. טעה ולא התפלל שחרית אינו משלים במוסף אלא במנח', כך כ"ל שהיא קרוי' במוכ'. מותר לטעום קוד' תפלת מוסף אבל סעוד' אסור' אלא למען יחלש לבו'.

הש"ץ אומר ס"ק.

ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר

זכור רחמך יי וחסדיך כי מעולם המה:

יתגדל ויתקדש שמה רבא בעלמא דיברא כרעותה וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך. וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא בריך הוא לעלא מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן:

בלחש אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך:

ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה:

בי"ת זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים:

מלך עוזר ומושיע ומגן. ברוך אתה יי מגן אברהם. אתה גבור לעולם יי מחיה מתים אתה רב להושיע. בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם:

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים

סומך

סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה׃

בעשי"ת מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים.

ונאמן אתה להחיות מתים׃ ב"א יי מחיה המתים׃

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל־יום יהללוך סלה׃ ברוך אתה יי האל (בעשי"ת המלך) הקדוש׃

לשבת

תכנת שבת רצית קרבנותיה׃ צוית פרושיה עם סדורי נסכיה׃ מענגיה לעולם כבוד ינחלו׃ טועמיה חיים זכו׃ וגם האוהבים דבריה גדלה בחרו׃ אז מסיני נצטוו עליה׃ ותצונו יי אלהינו להקריב בה קרבן מוסף שבת כראוי׃ יהי רצון מלפניך

יי

לר"ח

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל־הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת׃ ותתן־לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה׃ ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו׃ ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית

הגדול

לשבת

יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ
בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ ·
וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ
אֶת־קָרְבְּנוֹת
חוֹבוֹתֵינוּ · תְּמִידִים
כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם · וְאֶת־

לר״ח

הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ
עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה
בְּמִקְדָּשֶׁךָ · יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ
וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה
לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ
תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים
כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם

מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת
רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל־יְדֵי
מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ:
עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ
שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת
וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם
מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי ·
כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם
וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה

ויתענגו עשרנים

לשבת

וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ· וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ· בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לר"ח

עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם: יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי· כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ־בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ· זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

א״וא אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת־הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה· לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה· לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה· לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה· לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל־הָאֻמּוֹת· וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ· וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בא״י מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את־העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים · ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו · אתה הוא לדור ודור נודה לך

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך · ברוך אל ההודאות:

ונספר תהלתך · על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל־עת ערב ובקר וצהרים · הטוב כי לא־כלו רחמיך והמרחם כי לא־תמו חסדיך מעולם קוינו לך: נחנוכ׳ על הנסים ·

ועל־כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד: בעשי״ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את־שמך באמת האל

הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ:

בעשי"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ עוֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם):

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכָל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי. עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהִי רָצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

וערבה לײ מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

הש"ץ חוזר התפלה ואומר קדושת נעריצך·

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ · כְּסוֹד (שֶׂכֶל)* שִׂיחַ שַׂרְפֵי
קֹדֶשׁ הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד
נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר:

ק"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

ח' כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה
אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ:

ק' בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ:

ח' מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים
שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה
שְׁמַע אוֹמְרִים: ק"ה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

ח' אֶחָד הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא
מוֹשִׁיעֵנוּ· וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל־
חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ק"ה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ח' וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר:

ק"ה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לדור

---

*) כתב הרב חזקוני בפ' האזינו וז"ל כי שם ה' אקרא מתורגם בתרגום ירושלמי אמר משה נביאה וכו' ומכאן יליף משה דלא הוי מדכר שמא מפרשא עד זמן דהוי מחנך פומי' בעשרין וחד מילין דאינון תמנין וחמש אתין פי' מן האזינו עד הזכרת השם יש עשרים ואחת תיבות מן שמוני' וחמש אותיו' והכי אית' בסיפרי אמר משה די לי וכו' לפיכך תקנו חכמי' כ"א תיבות בקדושה שבכל יום קודם הזכרת השם וזה סדרן נקדש וכו' ובקדושת יוצר שבת כ"ה אותיו' וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שיח וכו' עכ"ל והדברי' תמוהי' שהרי כל כתית למכינה אינן כ"א פ"ב אותיו' ? ועתה הקרה ה' לפני ס' חזקוני כתב יד ומצאתי בו ז"ל וזה פרטן נקדישך ונעריצך כסוד שכל שיח וכו', והוא פלא.

* לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

בשבת כ״ש אופן אומרין אלהיכם.

לשבת תשובה. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שופט צדק ובמישור לאמים. מדת הדין יהפוך לרחמים. ויכפר זדונות ושגגות עונות ואשמים. ארון חטאים הצהר והלבן כתמים. לכפרה מקוים לילות וימים. חוה עמך מתענים וצמים. זכור ברית ראשונים הישרים התמימים. קים לבניהם שבועת קדושים. וימלך מלכם לעולמי עולמים: וכדברי קדשך

לשבת חול המועד סוכות. חתום שם המחבר יהודה.

אלהיכם ישיב בשלם סכו ומעונתו. הקם יקים דבירו ונחרד מטתו. ועד סלה ישכן שם הוד שכינתו. דירת סכה תהיה לצל לשומרי סכתו. הנה יעמיד על ארץ אגדתו. ימלוך על כל הארץ הבונה בשמים מעלתו. ובדברי קדשך.

לשבת ראש חודש. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם יזריח שמשו. שבעתים בגבורתו. הירח בהתחדשו. בשמש זריחתו: והחודש בהתקדשו. לחדש כפרתו: דת היום לשמשו. חוות קדשת שכינתו: נגדי חדש בחדשו. ונגדי שבת בשבתו: וכדברי קדשך.

לשבת בראשית. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישכיל עבדו יכון כסאו כבראשית. העיר על תלה יבנה וארמון ישית. ומזבחו ירפא ומקום נסוך להשית. דרור יקרא לעבדיה היותה חפשית. הנה חזק ועמו קטין יפיץ חרישית. ימלוך על עם שומר שבת בראשית: וכדברי קדשך.

לשבת חנוכה. חתום שם המחבר יהודה חזק.

אלהיכם ישלח משיחו אזור צדק והאמונה ירכיב. הרשע

ימית בשבט פיו אויב יאביד. ועל הנסים הלל לגמור צעיר מהעביד. רעה חדשה יחדש הטות אזן מהכביר. הדר חמדת זבול קדש יקומם ויזביד. ונשיר מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ובדברי קדשך.

לשבת נחמו. חתום שם המחבר יהודה בר שמואל חזק.

אלהיכם יוסיף ידו להקבץ נפוצותיכם. העת יחיש לאמר צאו מאסוריכם. ומלאך בריתו ישלח להשיב לבבכם. דרכו פנו והיה העקוב למישור ולעירו יקבצכם. השומרים שבת ברית היא בינו וביניכם. ברכו שמו ואל תתנו דמי לכם. חי זכר קדשו נחמו יאמר אלהיכם כי אני הוא מלככם ואמלך עליכם: ובדברי קדשך.

לשבת נשואין. חתום שם המחבר שמואל חזק.

אלהיכם שכנו שם בם עילמו. מלאכיו רוחות רז לא למו. ואיה מקום כבודו הולמו. אומרים ברוך כבוד יי ממקומו. לעת ימלוך ליום קומו. חזה ציון גנון במקומו. זה יראו וידעו כל יקומו. קרוא לירושלים כבא מקומו: ובדברי קדשך.

לשבת ברית מילה.

אלהיכם אני זוכר הברית. הנה שולח לשארית. את נכתר בנחל כרית. מבשר טוב ושלום באחרית. ידעו זאת כל כורתי ברית. אומר לציון מלך אלהיך זהורית: ובדברי קדשך.

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו: נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו.

אתה

אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ· אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ· אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה· מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה: מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר· וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה· וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה· בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין· יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא· וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק: מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע (הַקָּב)· מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ· אִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה· רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר· הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף: בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה: יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן· כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה: וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים, לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ

תבל

תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ׃ בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים, גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים, אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים, הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים, יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט׃ בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים׃

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם׃ שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ אַל תִּקְרָא בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ׃ שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃ יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ׃ לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא שָׁלוֹם בָּךְ׃ לְמַעַן בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגֹרָלֵנוּ

ככל

כְּכָל הֲמוֹנָם· וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים
לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ
(נ״א וכסא כבודו) בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי
מְרוֹמִים: הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד (נ״א אַחֵר)· אֱמֶת
מַלְכֵּנוּ אֶפֶס זוּלָתוֹ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם
וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:
עַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת
עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת
יִכָּרֵתוּן· לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל־בְּנֵי בָשָׂר
יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ· לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל־רִשְׁעֵי אָרֶץ·
יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ
תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן: לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ·
וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ· וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת־עוֹל
מַלְכוּתֶךָ· וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד· כִּי
הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד:
כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר
וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

ואח״כ אומרין היום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים במקדש מזמור
שיר ליום השבת וגו׳ תמצאהו לעיל דף 13ג, ואומרין ק״י.

אָז כְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נָחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:
וְעַל כָּל פָּעֳלְךָ תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חֲסִידֶיךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:
בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:
כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:
וּבְמִצְרַיִם הַחִלּוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:
עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹתְךָ בָהֶם. שְׁפָטִים גְּדֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:
בְּבַקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. יָד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:
נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלֶךָ:
וְהִבְרֵיתָ עַמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:
יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:
תַּתָּה לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וּבֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מָיִם:
תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. וַיִּירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:
בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:
וַתְּעַדְּנֵם בְּמִרְעֶה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:
בְּנוּחָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:
וַתֹּאמֶר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים צֵדָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:
כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:
וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:
בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ.
הֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:
יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:
אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵטִיב. וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:
יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ טְהוֹרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:
וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:
וְזִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וּכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:
וּבָרֵךְ עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

וּבִרְצוֹנְךָ הַנַּעֲשֶׂה תַּפְצֵנוּ · הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ׃

בְּחַרְתָּנוּ הֱיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה · וְעַל עַמְּךָ בִּרְכָתֶךָ סֶּלָה׃

וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ · וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ׃

וּמְבֹרַכְתְּךָ עַמְּךָ יְבוֹרַךְ · כִּי אֵת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ׃

וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בּוֹרְאִי · וַאֲבָרְכָה כָּל יְמֵי צְבָאִי׃

יְהִי שֵׁם יְיָ מְבוֹרָךְ לְעוֹלָם · מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם׃

כַּכָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם · וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ׃ עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא׃ וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה׃ וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ׃ וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד · בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם׃

שיר הכבוד

כשפותחין הארון הקדש לאנעים זמירות יש לומר ד׳ פסוקים אלו.
שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד׃
מי זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה׃
שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד׃
מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה׃

אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג · כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג׃

נַפְשִׁי חִמְּדָה בְּצֵל יָדֶךָ · לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ׃

מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ · הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ׃

עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת · וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת׃

ע״ס א״ב

אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ · אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ׃

בְּיַד נְבִיאֶךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ · דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ׃

גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ · כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ׃

דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:
הִמְשִׁילוּךָ בְּרוֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:
וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:
זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:
חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:
טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · וּקְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:
יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:
כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ · וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:
לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה · אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:
מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת · קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:
נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ · יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:
סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת · וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:
עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם · מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:
פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו · וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:
צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדוֹם · פּוּרָה בְּדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:
קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָו · תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:
רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר · יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:
רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ · דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:
שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ · וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:
תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת · וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:
תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ · כְּשִׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:
בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר · מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:
וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ · וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:
יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ · כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

ע"ס ל"ב וכסוף חתום לליתור ברכי כהן.

אפוני איומיו בסל חיים לסללה · שמרי אמרתו
עולם להגבילה · באומר אם לא בריתי יומם
ולילה: באות ברית קדש חתומים בקרץ ·
משותתים מוסדי תבל בלי פרץ · חקות שמים
וארץ: גם בדם ברית משלחי מלהנתן · בבור אין
בו מים אסיריהם מלתן: זאת אות הברית אשר
אני נותן: אל יספור בכתוב עמים מחבלו · עם זו
רשום בברית לעלו · כל הכתוב לחיים יאמר לו קדוש

דבר קדשו כזכור לזרע חניכיו · הקדים לבשרו
משרתיו ומבורכיו · מקים דבר עבדו ועצת
מלאכיו: הלא לפניו צוהו ערלה לעבור · הוליד
בטהרה ידיד יחיד וגבור · חגור חרבה על ירך
גבור: ואז נפקד כנעקד פרי בטנו · ולשמונה
חתמו ובדמים חתנו · וימל אברהם את יצחק בנו:
זמורתו חקוקה בכם אל אלים · נולד מהול וחבב
קוצת תלתלים · ויעקב איש תם ישב אהלים:
חניכיו בבא שפי לקוב · אז ראה ספוני חול ופץ
מה אקוב. מי מנה עפר יעקב: טמון בחול חוק
נדרש ומושלם · חול גבול לים שם חוק עולם.
ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: יושבי
נוף חדלו ברית עם הן תמי · זמן פקודתם לצאת

לַחֲדָי׃ אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי: כַּאֲשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים
בֵּרְכוֹ לַהֲלוֹם · וְנָבִיא קִלְּסוֹ לְכָל לְעוֹלָם · בְּרִיתִי
הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם: לְאֻמְלָל בְּכוֹרוֹ וְנִתְבַּקֵּשׁ
בִּמְעוֹנָהּ · לוּלֵי לָקְחָה הַצּוּר זְרִיזָה וּמְשׁוּנָּה ·
וַתִּכְרֹת אֶת עָרְלַת בְּנָהּ: מִמֶּרֶךְ הִדְרַכְתִּיךָ
בְּכוֹשֶׁר הוֹרֶיךָ תְּמִימֶיךָ · בָּנָתְנוּ רֵיחַ דּוֹדֶיךָ
וּסְמָדָרוּ כְרָמֶיךָ וְאֶעֱבוֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת
בְּדָמַיִךְ: נַפְשֵׁךְ הֶחֱיֵיתִי כָּל בְּכוֹר בְּמֹחַיִי · בְּתָוִיתִי
עַל פִּתְחֵךְ תָּיו תְּחִיִּי · וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי · שְׂכַר
שְׁעָמִּד תּוֹרִים וּנְקֻדַּת הַכֶּסֶף · בְּגִין אֶבְרוֹתֶיהָ
חֲרוּצֵי יְרַקְרַק לְחוֹסֶף · כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף:
עֶלְיוֹן בִּבְרִית לְשׁוֹנָם הֶחֱרִים · וּמִקְרָא מָלֵא הֵן
הֵן הַדְּבָרִים · לְגוֹזְרֵים סוּף לִגְזָרִים: פַּסּוּ וְחָדְלוּ
מִפְּנֵי טוֹרַח הַדֶּרֶךְ · מִלָּמוֹל הוֹלְכֵי יְשִׁימוֹן עֲלֵי
דֶרֶךְ · כָּל הָעָם הַיִּלֹּדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ: צָלְחוּ יַרְדֵּן
מְשָׁרְתְּךָ עִם יְיָ · צִוָּה לַעֲשׂוֹת חַרְבוֹת צוּרִים כְּהָאֵל ·
וְשׁוּב מוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: קְצִין עִם כְּנִבְנָם לְמֶרְחָץ
מוּשְׁלָל · פֶּן אֵין פָּתִיל וְלֹא רֹאשִׁי מוּכְלָל · חָנֵּנִי יְיָ
כִּי אֻמְלָל: רוֹנְךָ שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לַעֲלוֹתֶיךָ · וְאָמַר
עָלַי חֲתִימַת בְּרִיתֶךָ · שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ: שָׁר
כִּי שְׁמִינִית שְׁמָמִית לְזָמוֹר וְהַשְׁמִיעַ לְכָל תְּהִלָּתֶךָ

לֵאמֹר. לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר: תִּשְׁבִּי קַנָּא
קָפַץ לִפְנֵי הָאֵל· קַנֹּא קִנֵּאתִי לְךָ מוֹשִׁיעַ וְגוֹאֵל· כִּי
עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אָבֶן בְּבֵן עֹשֶׁן שְׁתֵּי
כִסְאוֹת· לוֹ וּלְבַעַל הַבְּרִית לֵישֵׁב וְלִרְאוֹת· לִפְנֵי
הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת: לְרַפְּאוֹתוֹ שְׁלשָׁה כִּסֵּא
מְחֻקָּן לָכֵן· רָמַז בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַהֲקִימְכֶם
וּלְהַחֲיוֹתְכֶם· כְּהִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם: יָחִישׁ יָבֹא
לִגְאֹל עֲבָטוֹ מִלְּעַכּוֹב· וְיוֹ עֲבָטוֹ לָעֵדוּת בְּיַעֲקֹב·
וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקוֹב: עַמִּי בְּחִירִי מֵעַל שֻׁלְחָנִי
נִדְחַק· אֲרַחֲמֵם וְאֶזְכּוֹר בִּזְכוּת בְּרִית יִצְחָק· וְאַף אֶת
בְּרִיתִי יִצְחָק: זְרוּיִם לְאַרְבַּע כְּרוּיֵי בִּלְתֶּךָ וְטוֹרִי·
אֶשְׁרוֹק וַאֲקַבֵּץ עוֹד לְבַלִּי לְמִכּוֹר· וְאַף אֶת בְּרִיתִי
אַבְרָהָם אֶזְכֹּר: בְּרִית שַׁבָּת וְתוֹרָה חֻבָּרוּ לְהַתְאִים·
בִּנְיָנָם נוֹסְדוּ הָדוּם וּגְבוֹהִים· בְּרֵאשִׁית בָּרָא
אֱלֹהִים: בְּקִיּוּם שְׁלָשְׁתָּן תִּגָּאֲלוּ עַמִּיתָי· שֹׁמְרֵי
מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתָי· אַךְ אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ
אֶת שַׁבְּתֹתַי: יָד וָשֵׁם אֶתֵּן לָכֶם בְּבֵיתִי· טוּב הַצָּפוּן
אַשְׁפִּיעֲכֶם עַמִּי וְנַחֲלָתִי· בָּחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: נוֹפְשֵׁי עוֹנֶג וְשֹׁמְרֵי שַׁבָּת
מְהוּלָיו· תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים כְּגוֹדֶל מִפְעָלָיו· רוֹמְמוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו· קָדוֹשׁ הכל יוחד

בראשי הפתחים חתום שם המחבר אליעזר.

אחרי אימה ברואי יראה. אמיצי כח כבודו
לנשאה. אימים רעדים ועובדים בראה. אומרים
למלכם תהלה נאה: ועמו כורתי ברית. מהללים
לזוכר הברית: למלך המהלל מי לא יהדר.
למלך המשבח מי לא יאדר. למלך הקדוש לעלה
ולהדר. לסלסלו ולפאר שבחו לסדר: ועמו ערבית
ושחרית. מיחדים לזוכר הברית: יתגברו יתגברו
משרתי עליון. יתנשאו יתעלו בעלי חזיון. יפארו
יבארו להללו כצביון. ישאו כתר עלי הגיון: ועמו
כטל שארית. מפארים לזוכר הברית: עירי גבורת
מפעמי שכינה. עוטרי כתרים לאלהי מעונה.
עליון מרננים בגילה ורנה. עשים מלאכתם
באומן אמונה: ואום בת עברית. מהדרת לזוכר
הברית: זמרה וברכה שבח והודאה והלל. זקי
חשמלים פוצחים למלל. וזהרי מעלה מכתירים
לכלל. זהירים זריזים גדלו לסלל: ואום נאוה
שחרחורית. משבחים לזוכר הברית: רכב אלהים
אלפי רבותים. רוגשים קדוש קדוש קדוש
במתנותים. רוחשים ברוך כלי עצלתים.
רועשים ומניעים ספי אמותים: ואום חתומה
בברית. מברכת לזוכר הברית: והחיות

אוֹת בְּרִית שִׁלַּשְׁתִּי לְמַרְפֵּא עוֹלָם · בַּעֲנָנַת
קֶשֶׁת לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם. גְּזֵרָה וְיוֹם נוֹסֶף נִתַּן
בִּגְבוּלָם · בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעוֹלָם:
דּוֹדַי בָּם מְעֻטָּרִים בַּחוּרֵי בְּחוּנַי · הַמְסוּמָּנִים
וּמְאֻתָּתִים לְהִנָּצֵל מֵרִשְׁפֵּי בִזְיוֹנַי · וְכָל רוֹאֵיהֶם
יַכִּירוּם · מוּתְחַמִּים לְפָנַי · כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ:
זוּבְדוּ צוּרִים חֲמִשָּׁה לִבְרִית כְּשֵׁרִים · חָצַב אָבוֹת
שְׁנַיִם הֵמָּה הַיּוֹצְרִים · טְהוֹרָה שְׁלֹשָׁה וּבְנִינָן
שְׁתַּיִם הָרִים · וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חַרְבוֹת צוּרִים:
יוֹסְפוּ צָרִים לַחֲרָבוֹת כָּמוֹ לְהִמּוֹל · כַּאֲשֶׁר מָלוּ
בְּצוּר שִׁלְשׁוֹם וּתְמוֹל. לָכֵן סְמָכָם בְּצִוּוּי מִשְׁרַת
לָמוֹל · עֲשֵׂה לְךָ חַרְבוֹת צָרִים וְשׁוּב מוֹל: מֵטִיב
לְנַגֵּן אִישׁ הַבֵּינַיִם כְּפָלְחוֹ · גְּזַר מִנּוּ חֲמִשְׁתָּן וְנַעֲשׂוּ
אַחַת לְצַלְחוֹ · סִלֵּק הַבַּרְזֶל עַצְמוֹ כְּזָכַר אָרְחוֹ ·
וַתִּטְבַּע הָאֶבֶן בְּמִצְחוֹ: עֵסֶק מִילָה שַׁבָּת דּוֹחַת
עֲשִׂיָּתָהּ · פְּרִיעָתָהּ וּמְצִיצָתָהּ רְחִיצָתָהּ
וְאִיסְפְּלָנִיתָהּ · צוֹרֶךְ מְלָאכָה שֶׁאִי אֶפְשָׁר מִבְּעֶרֶב
לַעֲשׂוֹתָהּ · לְקָרְבָה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ:
קָנִיתָ קֶדֶם נַחֲלָתֶךָ מִבֵּין חֲמוֹרִים · רָאוּתֶךָ תְּכַסַּת
דָּם בְּהַכּוֹתְךָ בְּכוֹרִים · שַׁדַּי תִּפְדֵּנוּ וְאוֹיְבֵינוּ תְּפַסֵּנִי
גֵּרִים. כַּאֲשֶׁר שֵׁמַע לְמִצְרַיִם יָחִילוּ צָרִים: אֵל

יקים בחסדו נינו שנית למלאות · יחיש לרחמנו
למלטנו מתלאות · כימי קדם יראנו נפלאות
גואלנו קדוש · שמו יי צבאות : עזרת וכו'.

יוצר לשבת וראש חודש

ע"ס א"ב ובסוף חתום בנימן ·

אלהינו אלהים אמת · ותורתו אמונת אמת ·
אמנם ראש דברו אמת · וסופו מוכיח על האמת ·
ומעמיד יסוד העולם על הדין ועל השלום ועל
האמת : בן מקדמי קדם על עצת תושיה · היתה
כתוכה בזרועו הנטויה · כי לא נבראת טס וזהב
ולא עוד בהמה וחיה : גלל אופל וחושך מפני
פקיעת האור · כשר כי נתעלה על כל גיה ומאור ·
גנזו והאסימו לעוסקים בתורת אור : דוק וחלד
צוה כמלך על עבדיו . ונבראו בבת אחת כהכריע
נשיא בתלמידיו · וראיה לדבר קורא אני אליהם
יעמדו יחדו : התרחבו ולאין די רקיעי הוד · דירתו ·
קשטו דייכם ורהו על אמירתו · עמודי שמים
ירופפו ויתמהו מגערתו : ואז פלג והחצה שעולים
המרודים · מחציתם השיא ועלם לכבודים · הם
המים הטהורים אשר לזרק עתידים : זד יתרם
ונוח כבדי לבלימה על מה · אעלה על במתי עב

וְלַעֲמִיתִי אֲדָמָה וַתְּלַחֲטֵהוּ אֵשׁ אָכְלָתוֹ וְנִכְבַּשׁ הוּא הַהוֹמֶה: חִדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה בַּעֲצֵי פְרִי וּדְשָׁאִים · וְנָזַר עַל הָעֵץ לְמִינֵהוּ וְלֹא עַל הַדְּשָׁאִים · וְנָשְׂאוּ בְּעַצְמָן קַל וָחוֹמֶר וְיָצְאוּ מִינֵי דְשָׁאִים: טֶבַע שְׁנֵי מְאוֹרוֹת בְּתַג וּדְיוֹקָן הַשָּׁוֶה. וּכְתַבְנִית יְצִיר כַּפַּיִם לָמוֹ תִּקֵּן וְשִׁוָּה · וְיָצְאת בְּחִלּוּן אֶחָד לָמוֹ פָּקַד וְצִוָּה: יִסַּר הַסַּהַר וְנִתְמַעֵט לְשַׁעְתּוֹ · כִּי הֵטִיחַ כְּלַפָּיו וְלֹא כֵּן אֱמוּנַת עִתּוֹ · וְנִחֲמוֹ בְּתַנְחוּמֵי קוֹטֶן וְלֹא נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ: כּוֹפֶר עָלַי קֹדֶשׁ לָכֵן מַקְרִיבִין הֲמוֹנַי · בְּכָל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים כְּדַת עִנְיָנַי · שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיָי: לְמֵרִים מֵהֶם פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנִּים · זְמַנִּים וְקִצִּים חֳדָשִׁים גַּם יְשָׁנִים · וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: מַחֲזוֹר הַלְּבָנָה אֹתִיּוֹת מוֹדִיעוֹת. בְּשֵׁשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת סְפוּרוֹתֶיהָ יְדוּעוֹת · בְּהוֹסִיפְךָ שְׁבִיעִית לַתְּמָה מַגִּיעוֹת: נוֹתָרוֹת שְׁתַּיִם מִשִּׁטָּה רִאשׁוֹנָה · וּמִשְּׁנִיָּה לִשְׁלִישִׁית אַרְבָּעָה בֶּאֱמוּנָה · וְזַיִן וְעַיִן וְנוּן פְּשׁוּטָה מַכְרִיעוֹת לְכַלָּנָה: סַחַיִּים הַשֶּׁרֶץ שְׁבַע מֵאוֹת מִינֵי טְהוֹרִים · וְכוֹשֶׁר עַפִּים לְאֵין חֵקֶר מִסְפָּרִים · וְעוֹפוֹת שְׁקָצִים אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים: עֵץ תּוֹצִיא אֲדָמָה חַיָּה וּבְהֵמָה · שֶׁקֶץ וְרֶמֶשׂ לְהַשְׁרִישׁ וּלְהַעֲצִימָה · וְרַחֲשָׁה יִבְחוּשׁ וְכֻלָּם לְצוֹרֶךְ הֵמָּה: פּוּזַז וּמְכַרְבֵּר לְכַמָּה שָׁנִים קְבוּעוֹת. שָׁאַל לָמָּה נִבְרְאוּ שְׁטוּיוֹת וְטִוּוֹת וְצִרְעוֹת · הֱשִׁיבוֹ תִּצְטָרֵךְ לָמוֹ לְיוֹם בְּרִיחָה

לתשועות: צוּר פועל כּגמר ושכלל· נעשה אדם בצלמנו מלל· נכלו והנשימו ועזר לו כלל· קלה בנצמה והטהו לב הותל· ודנו בדין סנהדרין כגבר נעקש ונפתל· לקיים עליו עם עקש תתפתל: רשם אזכרות שלו שבעים ואחד בפרשה· מבראשית ועד נוצר ומשנוצר ועד גרישה· כנגד סנהדרין בעלי חקירה ודרישה: שנים חטאו ונתחיכו כתורה· ונחש עמם שלא טען כשורה· במקום רב ותלמיד הרב ראוי למורא: תר שביעי עלי יציר כי נתן למהומה· ועמד כגבור להגן כחומה· ויגן מול פני מוחל ושכך כעס וחימה: י׳בכן נפש בו יושב מכון פרוסים· נחלו לעמו אשר בצלו חוסים· משבחים לשמו כי בו שבת מכל המעשים. קדוש: הכל יודוך

פזמן

לך אלים אלפי אלפים אומרים קדוש· לך ברקים בראי בקרים אומרים ברוך: לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך גועים גדודי גבוהים אומרים קדוש· לך הזבבים דממה דקה אומרים ברוך· לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך הזמים הומי המולה אומרים קדוש· לך ויעודים ועודי ותיקים אומרים ברוך· לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך זועקים זכי זבולים אומרים קדוש· לך חלים חילי חשמלים אומרים ברוך· לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: לך טפים טפסרי טפותים אומרים קדוש· לך יקראון יהודון יהודו ואומרים ברוך· לך קהלות בשבתות ובחדשים אומרים קדוש וברוך: והחיות

ע"פ א"ב ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק בתורה ובמעשים טובים.

אֱמוּנָתְךָ אֲמִתִּי רַבָּה בְּסוֹד קְדוֹשִׁים׃ מִתְקַדֵּשׁ׃
בְּהַצִּיבְךָ צִיּוּן יֶשַׁע בְּעַמּוּד הַשַּׁחַר הַמִּתְחַדֵּשׁ׃
גְּאוּלִים יַאֲמִירוּךָ וְיֹאמְרוּ מִדֵּי שַׁבָּת וְחוֹדֶשׁ׃
עֵדוֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קוֹדֶשׁ׃ דֶּרֶךְ פְּרִי
תוֹאַרְתְּ כַּנֵּר לַמָּאוֹר׃ הִלּוּךְ הַשְּׁמָשׁוֹת הַמְּנוֹרוֹת
כְּבוּ גְבוּל׃ לְתָאוֹר׃ וְסָמוּךְ לַבּוֹקֶר אֶעֱרוֹךְ וַאֲצַפֶּה
לְךָ נָאוֹר׃ כִּי עִמְּךָ מְקוֹר חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר׃
זֹהַר מְקוֹם כְּבוֹדֶךָ יֵרָאֶה לִבְחִירֶיךָ כְּפָעֳלָם׃ חַלּוֹנוֹת
מְקֻטָּנוֹת וּמַרְחִיבוֹת כָּזֶה וְכָזֶה לְעָלָם׃ טַעַם חוּזֶךָ
יֶאֱמַן צָר וְאוֹר לְהִתְעַלָּם׃ כִּי יְיָ יִהְיֶה לְךָ לְאוֹר
עוֹלָם׃ יוֹף מִכְלַל דְּבִירְךָ יֵשֵׁב יַסֵּד שְׁתִיּוֹת׃ כֵּם
וְשֵׁם הַשָּׁלֵם׃ מֵהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת׃ לַעֲבָדֶיךָ
שֵׁם חַדֵּשׁ כֶּחֳדָשִׁים וַחֲדָשָׁה אוֹתִיּוֹת׃ רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת׃ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה וְלִפְנִים
גְּלִיּוֹת מְשַׁבְּרִים בְּהַשְׁחֵל׃ נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר פֶּרֶק
שִׁיר נַחַל׃ סוֹד נִיהוּג עֲלָמוֹת כַּעֲלָמוֹת תוֹפֵפוֹת
אַחַר חַיִל׃ עִיר עָזּ לָנוּ יְשׁוּעָה יָשִׁית הוֹמוֹת וָחֵל׃
פֶּה פְּקִידָה בְּחָנֵם הֶעִירָה בְּרִית יְשֵׁנֵינוּ׃ צֶמַח צַדִּיק
קֶרֶב שָׁנִים תְּחַדֵּשׁ׃ שָׁנֵינוּ׃ תְּהִלּוּךְ מוֹרָא כְּמֶלֶךְ
וְאָרִים נְטַיֵּל שְׁנֵינוּ׃ אָז יִמָּלֵא רִנָּה וּשְׂחוֹק פִּינוּ
וּלְשׁוֹנֵנוּ׃ כְּרְבִיצַת פּוּךְ וְסַפִּיר חַקֵּה חֲזַק עֻזָּרְתִּי׃

בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר רְהִיטֵי בְּרוֹתֵי חֲזָרָתִי ·
וּבְמַעַן שִׁיר מְטִיבִים כְּאָז כַּיָּם גְּזָרְתִי · הַחֲזֵק מָגֵן
וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֶזְרָתִי : עזרת

אהבה לשבת לפני שבועות ולפני ט׳ באב

ואומרין אותה באהבה רבה קודם להודות לך וליחדך וכו׳.
פ״ס א״ב ובסוף חתום אפרים ברבי יצחק הזק.

אוֹתְךָ כָּל הַיּוֹם קִוִּינוּ · לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ אִוִּינוּ ·
אַתָּה יְיָ אָבִינוּ : בֵּן בְּכוֹרְךָ הִדַּחְתּוֹ · לָמָּה לָנֶצַח
שְׁכַחְתּוֹ · וְלֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ · וְעַד מָתַי יְיָ : גּוֹרַשׁ
מִבֵּית חֲדָרָיו · מוּצָא מִכְּלַל הֲדָרָיו · וְהַדֶּלֶת סָגַר
אַחֲרָיו : דָּהוּי וְשׁוּב לֹא נִרְאֶה · נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה
וְנִכְאֶה · נִשְׁבָּה וְאֵין רוֹאֶה · ועד מתי יי : הָיִיתִי בְמוּסָר
מִתְנוֹדֵד · שָׁדוּד בְּיַד שׁוֹדֵד · הָיִיתִי כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד :
וְנַסְתִּי כָּל הַיּוֹם נִרְדָּף · בְּרוּחַ עָרִיצִים נִשְׁדָּף · וְקוֹל
עָלֶה נִדָּף · ועד מתי יי : זָמְמוּ נַפְשִׁי לָקַחַת · וּמְפַח
יוֹקְשִׁים בּוֹרַחַת · עָלְתָה נִצָּה וְהִיא כְפוֹרַחַת : חֵרֵף
סֶלָה שְׁאַפִּי · וּמָה אָשִׁיב דָּבָר חוֹרְפִי · יָדִי שַׂמְתִּי
לְמוֹפִי · ועד מתי יי : טָמְנוּ רֶשֶׁת לְפָעַם · חִבְּלוּ מַקַּל
נוֹעַם · הָעָם אֲשֶׁר זָעַם : יַחַד עָלַי יִתְלַחֲשׁוּ · לְכָל
אֲשֶׁר לִי יְנַקְּשׁוּ · יוֹם יוֹם יִדְרוֹשׁוּ · ועד מתי יי : מָה
אוֹחִיל וּמָה אֲקַוֶּה · הַר צְבִי קֹדֶשׁ נָוֶה · אֶל עֵמֶק שָׁוֵה :
נָפַג לִבִּי לְקֵץ עִדָּנַי · חֳדָשִׁים לַבְּקָרִים דִּינַי · וְנוֹתַם

יִסָּתֵר מֵעֵינָי· ועד מתי יי׃ סֶלָה אֲיַחֵל׀ לְעִדָּן· וְהִנֵּה
הֶרֶג וְאַבְדָן· וּלְמָזוֹר אֵין דָּן׃ עוֹשַׂתִּי וְנֶעֱשַׂתִּי הַדָּמִין·
נוֹאַשְׁתִּי עוֹד מִלְּהַאֲמִין· לְקֵץ הַיָּמִין· ועד מתי יי׃
פָּרְעוּנִי מוֹנַי אֲכָלוּנִי· וְעַד תַּכְלִית כִּלּוּנִי· אַךְ
בְּשַׁחַת יְסַבְּלוּנִי׃ צָמְתוּ חַיַּי לְהִתְגָּאֵל· דּוֹרֵשׁ אֶל
הַמֵּת וְשׁוֹאֵל· הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא אֵל· ועד מתי יי׃
קָרְאוּ אַכְזָרִים שְׁפוֹךְ דָּם· וְלֹא שָׂמוּךָ אֱלֹהִים
לְנֶגְדָּם· וּמַה לְּךָ נִרְדָּם׃ רָאִיתָ שִׁמְךָ חִלְּלוּ·
עֲלִילוֹת בְּרֶשַׁע יַעֲלִילוּ· וּמוֹשְׁלָיו יְהֵילִילוּ· ועד מתי יי׃
שְׁאוֹן קָמֶיךָ עוֹלֶה· לְאָסְרֵנִי בְּבֵית כֶּלֶא· כְּנִכְבָּד
כְּנִקְלֶה׃ תְּלָאוֹתָם הֶלְאוּנִי הֶרֶב· שָׂמוּ חוֹרְבוֹת
חוֹרֶב· עִם שְׂרִידֵי חָרֶב· ועד מתי יי׃ אָמְרוּ מִגּוֹי
לְהַכְחִידִי· רָגְשׁוּ אֵלַי לְהַחֲרִידִי· שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי׃
פְּנֵיהֶם חִזְּקוּ וְהֵעִיזוּ· וּבְרוֹב גְּאוֹנָם הִרְגִּיזוּ· שָׁבוּ
וַיָּבֹזּוּ· ועד מתי יי׃ רָצְחוּ וְגַם יָרֵשׁוּ· עֻלָּם עָלַי הִקְשׁוּ·
וְעַל גַּבִּי חָרְשׁוּ׃ יַאֲרִיכוּ עָלַי מַעֲנִית·
וּמָרְדוּ אֶת תָּכְנִית· הֲסִבּוֹתָ אֶת לִבָּם
אֲחוֹרַנִּית· ועד מתי יי׃ מְיַחֲדֶיךָ שִׁמְךָ יַאֲמִירוּ·
וְעָלֶיךָ נִכְרְתוּ וְנִגְמְרוּ· מִשְׁמֶרֶת יְיָ שָׁמָרוּ׃ בָּנֶיךָ
בְּחוּנֶיךָ יְדוּעִים· וְהַדָּמִים מוֹדִיעִים· לִבְקָרִים
וְלִרְגָעִים· ועד מתי יי׃ רַבִּים אוֹמְרִים לְהַדִּיחִי· יָעֲצוּ

מִמְּךָ לְהַזְנִיחִי · אָמְרוּ לְנַפְשִׁי שְׁחִי: יָזְמוּ שְׁמִי לַעֲקוֹר ·
שִׁמְךָ עוֹד מִלִּזְכּוֹר · הֲלֹא אֱלֹהִים יַחֲקוֹר · ועד מתי יי׳:
צֹאן הַהֲרֵיגָה וְצוֹלֵעָה · נִדָּחָה בְּרָעוֹת שָׂבְעָה · יְיָ
הוֹשִׁיעָה: חַי גֹּאֲלִי נוֹשָׁן · תַּצְמִיחַ מֵעֹמֶק שׁוֹשָׁן ·
עוּרָה לָמָּה תִישָׁן · ועד מתי יי׳: קָמַי תְּבַעֵר כְּגָלָל ·
קַנֵּא שִׁמְךָ הַמְהוּלָּל · וּבַגּוֹיִם · מְחוּלָּל: חָזָק גּוֹאֲלִי
עוֹרְרָה · גְּבוּרָתְךָ חוּשָׁה לְעֶזְרָה · עוּרָה כְבוֹדִי
עוּרָה · ועד מתי יי׳: חֲבָה יְתֵירָה עָלַי תְּזוֹרֵר · קִנְאָתְךָ
בְּחֵימָה תְּעוֹרֵר · עַל הַצַּר הַצּוֹרֵר: זְכוֹר אוֹהֲבֶיךָ
בְּנֶפֶשׁ כֻּלָּם · וְאַל הָאַחֵר פְּעוּלָּתָם · מְלַשְּׁלֵם ·
אֲהַבְתָּנוּ אַהֲבַת עוֹלָם · ואתה יי׳: להודיות לך וליחדך וכו׳.

זולת לשבת לפני שבועות ולפני ט׳ באב

ע״ס א״ב וכל חרוזיו מסיימין על לשון הכתוב ממש חוץ מן ג׳ חרוזים שביתוספו
בו מן הקהלות ואינם מיוסדים בו וחתום בו אליעזר ברבי נתן חזק ואמץ ·

אֱלֹהִים בְּאָזְנֵינוּ שָׁמַעְנוּ · אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ לָנוּ ·
פּוֹעַל פָּעַלְתָּ בִּימֵי קֶדֶם לְמַעֲנֵנוּ · בְּכָל דּוֹר וָדוֹר
נוֹרָאוֹת שַׂמְתָּ עֲבוּרֵינוּ · רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה יְיָ אֱלֹהַי
נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ אֵלֵינוּ: גְּאַלְתָּנוּ בְּחוֹזֶק יָד
מִנָּחָשׁ וְצָרִים · מֵאֲרִי וְדוֹב וְנָמֵר וּשְׁאָר צוֹרְרִים ·
דְּכָאוּנוּ עַתָּה רַגְלֵי חֲזִירֵי יְעָרִים · כִּמְעַט נָטָיוּ
רַגְלֵינוּ וְשֻׁפְּכוּ אֲשׁוּרֵינוּ: הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהִים

זנחתנו לשכחה· יותר מאלף שנים ביגון ואנחה·
ותזנח משלום נפשנו בפרץ וצוחה· כי עליך
הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה: זמן אחר
זמן נפשנו חכתה· וארך הקץ וארוכה לא עלתה·
חשבון רבנו ליעקב חכינו ישע בעתה· קוה לשלום
ואין טוב לעת מרפא והנה בעתה: טוב קוינו
והנה אופל ואשמנים· במחזור רבנו אחת עשרה
שנים· יחדיו נועצו גוי עז פנים· אזי עבר על נפשנו
המים הזידונים: כחרות אפם כנו חיים בלעוננו·
טף ונשים כצאן לטבחה התקינו· להכרית עולל
מחוץ בחורים מרחובותינו· פני כהנים לא
לא נשאו וזקנים לא חננו: מקול מחרף ומגדף
מפני אויב ומתנקם· ממך להפרישנו סוג
אורחותיך לעקם· נפשנו נבהלה מאד מפני
חמת המעקם· העל אלה לא תפקוד בם ולא
תתנקם: (הרג רב ויום טבוח בתתנו נגזרה*
גזירה· ונהרגו קהלות הקודש בזעם ועברה וצרה·
זקן ובחור ובתולה ערומים נמשכו לקבורה·
חפורות מלאות ילדים וילדות ותלמידי התורה:
טרם היה אזרחי כזרז יחידו לעקדה· ישמיעוהו

*) בסידור כ"י באוצ בגליון נ"ל שאלו ג' פסוקים אינם שייכים בזולת זו אבל מכתב
הוא לקונטרס כאן.

מִן הַשָּׁמַיִם אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ לְהַשְׁמִידָה׃ כַּמָּה עַתָּה
נִשְׁחָטִים בָּנִים וּבָנוֹת בִּיהוּדָה׃ לֹא חָשׁ לְהוֹשִׁיעַ
טְבוּחִים וּשְׂרוּפִים עַל מוֹקְדָה׃ מַתַּן אָמוּן
שַׁעֲשׁוּעִים׃ סִפְרֵי תוֹרוֹת יְדוּעִים׃ נְטוּעִים לְאֹהֶל
פְּרוּעִים׃ עֲלֵי מוֹטוֹת רְקוּעִים׃ סוּף עֲשָׂאוּם בָּתֵּי
שׁוֹקַיִם לְמִנְעַל רַגְלֵי מְצוֹרָעִים׃ עַל אֵלֶּה אֲנִי בוֹכִיָּה
וְעֵינַי כַּמַּיִם נוֹבְעִים)׃ סֵפֶר הַתּוֹרָה הִתְעוֹלְלוּ בָךְ
צָרִים׃ וְגַם שִׁכְּלוּ חוֹרְשַׁיִךְ מִפְּנִינִים יְקָרִים׃
עֶלְבּוֹנֵךְ תִּבְעִי וְעֶלְבּוֹן נֶפֶשׁ אַדִּירִים׃ אֱלִי כִּבְתוּלַת
חֲגוּרַת שַׂק עַל בַּעַל נְעוּרִים׃ פְּנֵי יְיָ שִׁפְכִי לִבֵּךְ
לְאַבְּדָם׃ לִנְקוֹם נִקְמָתֵךְ יַשְׁכִּיר חִצָּיו מִדָּם׃ צוֹרְרָיו
תֹּאכַל חַרְבּוֹ בְּמָגֵן מְאָדָּם׃ עֹזֶר מִצַּר הָבָה וְשָׁוְא
תְּשׁוּעַת אָדָם׃ קוּמָה יְיָ בְּאַפֶּךָ לִשְׁפּוֹט קָמִים׃
וְלֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם אַנְשֵׁי דָמִים׃ רָצִים אַחֲרֶיךָ
וְנַפְשָׁם עָלֶיךָ לַמָּוֶת מַשְׁלִימִים׃ בְּרַבִּים תְּחַלֵּק
לָמוֹ שְׁלַל עֲצוּמִים׃ שִׁיתָה יְיָ מוֹרָה לְאַנְשֵׁי רִיבֶךָ׃
לְבַל יְעַנּוּ עוֹד זֶרַע אוֹהֲבֶיךָ׃ תְּקַיֵּם לָנוּ אֲשֶׁר
הִבְטַחְתָּ בְּמִכְתָּבֶיךָ׃ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ
וְהִרְבֶּךָ׃ חֲשׂוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ שֵׁנִית קְנוֹתֵינוּ׃ כַּאֲשֶׁר
מִנּוֹף גָּאַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ׃ וְאַמֵּץ זְרוֹעֲנוּ כְּבָאוּ בַיָּם
בְּעָבְרֵנוּ׃ חוּשָׁה לְעֶזְרָתֵנוּ אֲדֹנָי תְּשׁוּעָתֵנוּ׃ עזרת וכו׳

פ"ם א"ב וחתום בן מאיר ברי' יצחק יחיה לחיי עולם.

אֲרוֹמִמְךָ אֵלִי חַי· אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי· אֲהוֹדְךָ בְּהוֹד שְׁבָחָי: בְּאֵין יִחוּד זְבָחָי· בְּתוֹךְ עֲדַת יְשִׁישִׁים שׁוֹמְרֵי מְזוּזוֹת פְּתָחָי· בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ לְמִנְיַן נְתָחָי: גִּיהַּ חֲמֵשֶׁת בְּסוֹד יְסוֹד עוֹז מִבְטֶחָי· גֵּיא וּגְבוֹהִים בָּרָאתָ יַשְׂכִּילוּ בָם טוּחָי:

מִי עָשִׁיר יַעֲשֶׂה כְּמוֹתָם· אוֹ חָכָם יָבִין דְּמוּתָם· יַגִּיעַ מִי גִבּוֹר לְרָמוּתָם· רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ· קָדוֹשׁ:

דֶּרֶךְ תְּבוּנוֹת וּמַדָּעִים· דִּקְדֵּק תְּמִים דֵּעִים· דְּחוֹת אֶדֶר מַצְבִּיעִים: הוֹשַׁב בְּפֶה מַבִּיעִים· הֶחֱצָם מְחָצָם בְּקִיעִים· הִדְלָם מֵעַל רְקִיעִים· הִכְנִים לְאוֹצַר שְׁקִיעִים· הִקִּיף לְגִיּוֹן תְּקוּעִים: וּמִמֶּנּוּ יָגוּרוּ נִרְתָּעִים· וְנָהָר יוּצַק לְתוֹעִים· וְנִבְרָאוּ פִּתּוֹת רְבוּעִים· וּמֵהֶם כְּתַרְשִׁישׁ קְבוּעִים:

בְּהַשְׁבִּיחַ שְׁאוֹנוֹ אֲשֶׁר בְּרָאוֹ. רָאוֹת כֹּחַ גְּבוּרוֹת מוֹרָאוֹ. יָגִיר גַּל לְרֵיעוֹ בְּמִקְרָאוֹ. הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם יְיָ. קָדוֹשׁ:

זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו· זָוִיּוֹת דֶּרֶךְ מְלֶאוֹתָיו· זַכּוּת מֵרָחוֹק קְרִיאוֹתָיו· זֶרֶדָה עֵדֶן לִבְרִיּוֹתָיו: חָלַק שָׁם מְנוֹתָיו· חוֹשֶׁךְ יוֹשְׁבֵי כְלָאוֹתָיו· חֶפַּת כָּבוֹד נְאוֹתָיו· יִשְׂבְּעוּ זִיו הֲנָאוֹתָיו: טִכֵּס אַפְסֵי פֵּאוֹתָיו· אִילָנוֹת וְדִשְׁאֵי נְאוֹתָיו· טִלְּלָם כְּתַאַב תְּפִלּוֹתָיו· טוֹב נִשְׁנָה בִּכְפֵלוֹתָיו:

יתנו צדקות חי וקים. יען מעשיר כן למאוים. חל שר העולמים. יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו. קדוש:

יחיד ביתירה בינה. יצר חמה ולבנה. יקר לכת בהכינה. כבין שתי קערות הלבינה: כפותה קובלת עלבונה. כאז בגבעת הלבונה. כחדשה קרב קרבנה. כופר עלי רבונה: למנין קטן חשבונה. לנחם שלם מדאבונה. להשקיע אור הגדול וללבנה. מאור הקטון לכוננה:

לזכר ציון יחד צבאתם. חנכל שצם וכל רבותם. יחד למעלה השלישית ממבואתם. יבאו וישתחוו לפניך אדני. קדוש:

מי כל נהרות איתן. מופלא פעלו ואימתן. ממים צר צורות שבח לשמו יתן: נוצר ליום נחמה לשחק בו לויתן. נאה מנה ויפה ליושבי גנת ביתן. סחר סכך וצלצל ובשור ירושלים זיותן. סעד בו לכבוד ויז שדי נתן:

יצת ברת חוינו החביא. ונחש בריח כחבל להביא. למוריד ומעלה שבח הנביא. אשר נדרתי אשלמה ישועתה ליי. קדוש:

עליון מעשיו השוה. עלי תבל צוה. ערך בהמות הרוה. עשר להתר הנוה: פקד ראשית דרכיו בהררי אלף התוה. פקדת ישועה ורצון לחוכי לו לתקוה. צרכי סעודה הקוה. צפה בציון אוה. צורת דיוקנו נוה. צלעו עזר לו לוה:

מִי אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ לְתָרֶץ.
יָהּ צְבָאוֹת נוֹתֵן בְּמֶרֶץ. רִבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה יְיָ. קָדוֹשׁ:

קָמָה מְלֶאכֶת אָיוֹם · קִלְּסָהּ וְקִדְּשָׁהּ הַיּוֹם · רְצָה כּוֹפֶר לְשִׁגָּיוֹן: רֶגֶן עֲלֵי הִגָּיוֹן · רֶוַח הִמְצִיא וּפִדְיוֹם · רְוָחוּ אוֹר בְּרִבְיוֹן: שַׁבָּת שָׁלֵם מִדִּבְיוֹן · שֶׁמֶשׁ צְדָקָה לָאֶבְיוֹן · שִׁפֵּר נַחֲלָתוֹ בְּחֶבְיוֹן · שָׁקַד לְמָסְרוֹ בְּצִבְיוֹן: תּוֹכֵן מְלַאכְתּוֹ בְּגִלָּיוֹן · תִּקֵּן מִשְׁכְּנֵי עֶלְיוֹן:

מֵעֵין דֻּגְמַת הָעוֹלָם הַבָּא. אוֹהֲבָיו לְהַנְחִיל יֵשׁ בְּאַהֲבָה. רַב טוּב הַצָּפוּן בֶּאֱמוּנָה רַבָּה. יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל יְיָ. קָדוֹשׁ: ככל ידוע.

אופן שְׂאוּ מִנְחָה · מִשְׁבָּחָה · בְּיוֹם מְנוּחָה · הִתְשִׁירוּ: מָרוֹם דָּר · בְּעֹז נֶאְדָּר · בְּהוֹד וְהָדָר · הַכְשִׁירוּ: עֵינֵיכֶם · לְנֶגְדֵּיכֶם · עַפְעַפֵּיכֶם · הַיְשִׁירוּ: וּרְאוּ אוֹר · צַר וְאוֹר · מְאוֹרֵי אוֹר · תְּשִׁירוּ: מְרַנְּנֵי שֶׁפֶר · וְכוֹכְבֵי צֶפֶר · שִׁיר חָדָשׁ יָשִׁירוּ: וְהַחַיּוֹת יְשׁוֹרְרוּ וּכְרוּבִים יְפָאֲרוּ:

מִי מָסַר · שְׁנֵים עָשָׂר · מַזָּלוֹת בָּרָקִיעַ: בָּרָא לְמוּל · בְּנֵי תָם וּמוּל · אֲשֶׁר בַּחֹשֶׁן הִשְׁקִיעַ: אֵלֶּה הֵם · חֵילֵיהֶם · מִשְּׁלֹשִׁים הִתְקִיעַ: הַמּוֹצִיא, גַּלְגַּל חֶצְיוֹ, עָלִיל וַחֲצִי מַשְׁקִיעַ: בְּמִסְפָּר כֵּן · אִפּוּד תֻּכַּן · שְׁבָטִים חֲצָיִם הִבְקִיעַ: נֶגְדּוֹ לָכֵן · הֵם בְּתוֹכֵן · בְּגַלְגַּל הֵאִירוּ: והחיות ישוררו וכרובים יפארו:

צְבָאָם נְצוּר· בְּתוֹךְ צַר צוּר· יָצוּ שָׁרִימוֹ לְמַעְלָה: לְכֻלָּם חַיִל· שׁוֹמְרֵי חַיִל· חוֹמוֹת עִיר עַל תִּלָּהּ: בְּשֵׁם יִפְקוֹד· שָׁמוֹר וְשָׁקוֹד· תָּמִיד יוֹם וָלַיְלָה: יִקְרָא לְצָאן· שְׁנַת רָצוֹן· צוּ תִּתְּנוּ דֳמִי סֶלָה: הַשְׁמַלִים· וְאֶרְאֶלִּים· אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעֲזוֹרוּ: והחיות ישוררו וכו׳.

מֵרוֹב חַיִל· הֲלֹא מַחִיל· זִיעַ חַיּוֹת מְסַבֶּה: אוֹנִים לוֹ· וְהִלּוּלוֹ· שֹׁכֵן אֶת דַּכָּא וְנָבֶה: וְאַמִּיץ יָהּ· בְּנֵי עֶלְיָהּ· לְפָנָיו אַשְׁרֵי זוֹכֶה: כֹּחַ רַב· לְמִי נִקְרַב· בְּמִנְיָן לוֹ כָּל חוֹכֶה: אִישׁ אִישׁ בְּבַר· וְיֵשׁ בְּלֹא בַר· נִכְנָס בְּמַרְאִית סוֹכֶה: מְלִיצֵי עַם· הֵם בְּנוֹעַם· יִגְּשׁוּ אָז יְדַבֵּרוּ: והחיות ישוררו וכו׳.

לֹא מוֹרָשִׁים· תַּרְשִׁישִׁים· בְּשִׁיר כַּחֲבִיבִים אֱמוּנִים: נֶעְדַּר אַךְ· כָּל מַלְאָךְ· רוֹן לְהַתְמִיד בְּכָל זְמַנִּים: בָּרוּךְ שְׁמוֹ· בְּבָרְכֵימוֹ· אַחֲרֵי קִלּוּס מְשַׁנְּנִים: כְּבוֹד עָמְדָם· בְּעֵת עַם דָּם· תְּרַפֶּינָה כַּנַף רְנָנִים: יְיָ שָׁם· בְּהַקְדִּישָׁם· פַּעַם אַחַת נִמְנִים: מִמְּקוֹמוֹ· יִתְמְהוּ לָמוֹ· חַיּוֹת לִשְׁאָלָם פּוֹנִים: אָן אֲבִיר תָּם· בְּכֵס נֶהְתָּם· וּבֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַכִּירוּ: והחיות ישוררו וכו׳.

זולת עֹ״ס א״ב ובסוף חתום מאיר בר יצחק חזק ואמץ.

אֱמֶת מָשָׁל הָיָה, בַּאֲמִתַּת קַדְמוֹנִים מְשַׁלֵּיכֶם· גֶּבֶר תָּם וְיָשָׁר, הֶמְיוֹן קִרְיַת מוֹשְׁלֵיכֶם· הוּכְפַּל

בְּמִשְׁנֶה נֶחָמוֹת, וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲלֵיכֶם. נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם: זוֹרֵז חָכָם בְּעוֹז, חֲסוּת בָּאָה לְנַחֵם. טִכְּסָה בְּמַשְׂכּוֹרֶת שְׁלֵמָה, יְדִיד מֵבִית לָהֶם. כַּמָּה וְכַמָּה יֹאמְרוּ, לִירוּשָׁלַיִם בְּבוֹדָהּ בְּהִתְנַחֵם. נִחַם יְיָ עַמּוֹ וַעֲנִיָּיו יְרַחֵם: מָשׁוּחַ מֵחֲבֵירָיו לְבַשֵּׂר, נְבוּאוֹת וְנֶחָמוֹת בִּכְפָלַיִם. שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ הִתְעוֹרְרִי, עוּרִי יְרוּדָה פְּלָאִים. פּוֹרֵץ עָלָה מְנַחֵם, צִדְקֵנוּ טָהוֹר שׁוֹלַיִם. נִחַם יְיָ צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָיִם: קָבוּעַ כָּזֶה וְכָזֶה, רוּם עֶשְׂרִים אַרְבּוֹתֶיהָ. שִׁמְשׁוֹתֶיהָ לְאַבְנֵי חֵפֶץ, שָׁלוֹם לָשׂוּם גְּבוּלוֹתֶיהָ. תִּיקֵּן מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן, כְּגַן יְיָ עַרְבוֹתֶיהָ. נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבוֹתֶיהָ: מְאַהֲבֶיהָ יִרְוְיוּן דֶּשֶׁן. מִנַּחַל עֲדָנֵי נִחוּמֶיהָ. בִּרְצוֹתְךָ תַּנְחוּמִים לְדַבֵּר, עַל לֵב רְחוּמֶיהָ. יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ בָךְ, חוֹכֵי קְשׁוֹט תְּחוּמֶיהָ. תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשּׁוֹד תַּנְחוּמֶיהָ: חֶזְיוֹן קְדוֹשִׁים עֲשָׂרָה, עִמְּךָ בְּהִשְׁתַּתֵּף בְּקִימָתָנִי. וְאוֹתִיּוֹת מְצוֹטָרְפוֹת לְתַנְחוּמְךָ, לְצֹאנְךָ וְכַרְמְךָ כְּסִימַתָנִי. בְּשִׁיר וְתוֹדוֹת אֲזַמְּרֶךָ, כְּאָז מִנּוֹף הוֹצֵאתָנִי. כִּי אַתָּה יְיָ עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי: עזרת

מיוסד ע"ס א"ב כפול וגם המחבר חתום בתוכו אליעזר ברבי נתן חזק ואמץ וכל חרוז מסיים על ל' הכתוב דרשו ה' בהמצאו וגו' בישעי' סי' נ"ה.

אור עולם קראו· אחריו הלכו למוראו· דרשו יי
בהמצאו: באלו ימים לערב· בתשובה בא לקרב·
קראוהו בהיותו קרוב: גדל ואין כערכו· גזר ליציר
להאריכו· יעזב רשע דרכו: אלינו מחשבתיו לעד·
על זאת רשום להעד· שובה ישראל עד· קדוש:
דכא אנוש תשובותיו· דיו לעזוב משובותיו· ואיש
און מחשבותיו: העולם עד לא שותתהו· הקדים
תשובה לשובבהו· וישב אל יי וירחמהו: ועד
כסא כבוד מגעת צלוח· ומתחתיו יד לשלוח· ואל
אלהינו כי ירבה לסלוח: ברוב עם הדרת מלכנו·
בועדם יאמרו לאלהינו· שובה יי את שביתנו· קדוש·
זורעי על כל מים אשריכם· זכו והטיבו דרכיכם·
כי לא מחשבותי מחשבותיכם: חפצי ורצוני
תלכו בדרכי· חשקי לטהר מבורכי· ולא דרכיכם
דרכי: טבי להשתמש בכלי גנאי· טהורי לב
יעמדו לפני· נאם יי: נצח אקוה לאל· תנה ישועה
לעם שואל· שובה יי רבבות אלפי ישראל· קדוש:
ידו פשוטה לקבל במרץ· יודע ישוב ונחם בתרץ·
כי גבהו שמים מארץ: כן אגביר חסדי עליכם·
בריחוקם ארחיק פשעיכם· כן גבהו דרכי

מַדְרֵיכֶם׃ לְפָנַי תָּשׁוּבוּ וַאֲשִׁיבְכֶם · לְחַיֵּי עוֹלָם
אַתְוֵיכֶם · וּמַחְשְׁבוֹתַי מִמַּחְשְׁבוֹתֵיכֶם׃ זְכוֹר
לְטוֹבָה וְרַחֵם · עֲמֹק עֲמוּסֵי מְרַחֵם · שׁוּבָה יְיָ עַד
מָתַי וְהִנָּחֵם · קָדוֹשׁ׃ מְחַכֶּה לְמֵשִׁים נַפְשׁוֹ אָשָׁם ·
מְצַפֶּה לְתַחִיָּה לְרַשֵׁם · כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם׃
נֵצַח לָאֵל יוֹרֶה לְעוֹלָמִים · כָּל יְמֵי יְרִידַת הַמַּיִם ·
וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם׃ שָׂמֵחַ בְּבֵן לְנוֹצֵחַ בְּשׁוּב ·
סֶלָה חַי חַי לְהוֹרוֹת חָשׁוּב · וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב׃ חַזְּקֵנוּ
מִיּוֹמַיִם חַיֵּינוּ · וּמִתְּהוֹמוֹת תָּשׁוּב תַּעֲלֵנוּ · שׁוּבָה
יְיָ חַלְּצָה נַפְשֵׁנוּ · קָדוֹשׁ׃ עִזּוּז בִּשְׁמֵי עֶרֶץ · עוֹשֶׂה
צְדָקָה בָּאָרֶץ · כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ׃ פּוֹר זֶבַח
וּמִנְחָה · פֶּגַע מַעֲמַד וְשִׂיחָה · וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ׃
צוּר כִּסְאוֹ קוֹרֵעַ · צָקוּן קוֹרְאָיו מֵהִשְׁתָּרֵעַ · וְנָתַן
זֶרַע לַזּוֹרֵעַ׃ אוֹמֶץ תּוֹסִיף כִּי מִהַרְתִּיךָ · לָשׁוּב
אֵלַי כִּי סִיַּעְתִּיךָ · שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ · קָדוֹשׁ׃
קָרוֹב וְרָחוֹק בְּלִי נֶגֶל · קִדַּמְתִּי שָׁלוֹם כְּאַבְקַת רוֹכֵל ·
וְלֶחֶם לָאֹכֵל׃ רִצַּפְתִּי חֶלְבְּנָה עִם צֳרִי · וַיְיַחֵד רַע
בְּהַעֲבִירִי · כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי׃ שׁוּר בֵּינִי לְבֵינְךָ שׁוּב ·
שׁוּרַת אֲנָשִׁים כָּל תָּשׁוּב · אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב׃
תִּכּוֹן אֱמוּנָתִי בַּת הַשּׁוֹבֵבָה · תִּוָּשְׁעִי בְּנַחַת וְשׁוּבָה ·
אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אוֹהֲבֵם נְדָבָה · קָדוֹשׁ׃ הכל יודוך ·

נראה שיטת המרחים סתום אליעזר ברבי נתן חזק, אח המקדים נראה כי תרין תיבה אחת מסביך כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, ונראה השיטה השלישית תיבה ואני, והשיטה הרביעית מסיימת על לשון הכתוב.

כי, אם שם אדיר יי אדוננו· אילי שחק עומדים
להקדישנו· ואני, אשירה ליי ואזמרנו· שמעו
מלכים ורוזנים האזינו: שם לבדו נשגב לעלמים·
לעולם יי דברו נצב בשמים· ואני ליחדו בכל יום
פעמים· הנה הודך על השמים: יי יחודו
במעטיריו עטרה· ישראל אשר בך אתפארה·
ואני, יקר מלכותו אספרה· שמעה עמי ואדברה:
אקרא עליון והקול נשמע· עטרה לראשו לענוד
ולקמע· ואני, עתירתי בלחש אשמע· ואזעק
אליך מצרתי ותשמע: הבו, זרותים כבוד בערץ·
זמירות ישמיעו מכנף הארץ· ואני, זכרו אברך
במרץ· מה אדיר שמך בכל הארץ: גדל, רכב
רבותים קדוש אומרי· רוגשים ואופנים ברוך
גומרי· ואני, רנתי מאה עם שמנה עשרה· והגיון
לבי יהיו לרצון אמרי: לאלהינו, ברון יחד כוכבי
נשפי· נותנים תהלה בני אלהים כמו פי·
ואני אעמודה על מצפי· תהלת יי ידבר פי:
ק"פ חילי מעלה מקדישים· זכי מטה רוחשים·
קדושה כאחת משלשים: והחיות ישוררו וכו'.

מיוסד ע"פ א"ב ובסוף חתום שם המחבר אליעזר בר נתן חזק .

אל אלהינו נשוב בצר לנו בגלותינו · כי אתה צדיק על כל הבא עלינו · בעון בצענו מעל פניך שלחנו · השיבנו ונשובה כי אתה יי אלהינו : גולים בני גולים מונים אותנו באיבה · כסף נמאס קוראים אותנו בחובה · דינך יושר משפטיך תהום רבה · שובו שובו אמרת לנו ולא נקשיבה : הלא על כי אין שכינתך בקרבנו · מצאונו הרעות בארץ שבינו · וככלות כחינו נהמנו באחריתנו · לכו ונשובה אל יי כי הוא טרף וירפאנו : זה קיים לנו נפשנו לשובבה · כאשר הבטחתנו להרבות ולהטיבה · חוזק ידך ודרך לעולם נצבה · השיבנו יי אליך ונשובה : טורפתי בגולה ועד עתה אחרתי · בהתעטף עלי נפשי את יי זכרתי · יגעתי באנחתי מנוחה לא מצאתי · כי אחרי שובי נחמתי בושתי וגם נכלמתי : כושר דבריך נשמעו באזני ואהמוד · חתומות על לבי כצמיד פתיל לצמוד · ללכת לפני אם למוד תלמוד · אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד : מרבכם מכל עם לא חשקתי בכם · כי אם מאהבתי אתכם ואת אבותיכם · נצח חסדי ובריתי לא אסיר מכם ·

שובו אלי ואשובה אליכם: סוכו בצלי בני חמדי· ובוזיכם יקלו ואכבדכם מכבדי· עשיתי פלא נגד אבותיכם עבדי· וגם עתה נאם יי שובו עדי: פודה אדרוך כאשר הדין יקוב· במסתולליכם ואויביכם כי אכלו את יעקב· צדקו מעשיכם והסירו לב העקוב· ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב: קבץ אקבצך מן הגוים אשר הדחתיך· ואטיבך וארבה אותך כי בחרתיך· רחם ארחמך כי אלי השיבותיך· מחיתי כעב פשעיך שובה אלי כי גאלתיך: שור כי בעתה אני יי אחישנה· הצתי אש בציון ואני אבננה· תמיד לכבוד בתוכה אהיה ואשכונה· ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה: אנו לעולם נספר תהלתך צורנו· יען כי גאלתנו מיד מעניגו· זר ברכה נכתירך מלכנו· חושה לעזרתנו יי תשועתנו: עזרת וכו'.

אם חל יום א' של ר"ה ביום ב' או ג' קורין בשבת תשובה פ' וילך, ואם חל ביום ה' או ביום ש"ק קורין בשבת תשובה פ' האזינו.